CONFERENCE BOOK

KARADENİZ 20. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

RİZE

26 - 28 HAZIRAN 2026

KARADENİZ
20. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

KARADENIZ
20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 26 – 28, 2026
RIZE

ISBN : 978-625-8795-16-5

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

KARADENIZ 20TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 26 – 28, 2026
RIZE

Edited By
DR. AMANEH MANAFIDIZAJI

Issued: 30.07.2026
ISBN: 978-625-8795-16-5

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 96 papers have been presented by Turkish participants and 114 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Web: www.karadenizkongresi.org Contact: karadenizkongresi@gmail.com

CONFERENCE ID

KARADENIZ 20TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

JUNE 26 – 28, 2026

RIZE

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Georgia – Algeria – Iran – Azerbaijan- Ethiopia – Romania- Morocco – Tanzania- Egypt – India - North Macedonia- Taiwan – Tunisia – Serbia- China- Bulgaria- Kazakhstan- Saudi Arabia -Yemen – Afghanistan- Moldova- Greece- Nigeria – Libya- Singapore- Indonesia -

PRESENTATION

Oral presentation

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.

Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference : Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	Number of paper	*%*
Papers by Turkish Participants	96	45,71
Papers by International Participants (26 Countries)	114	54,29

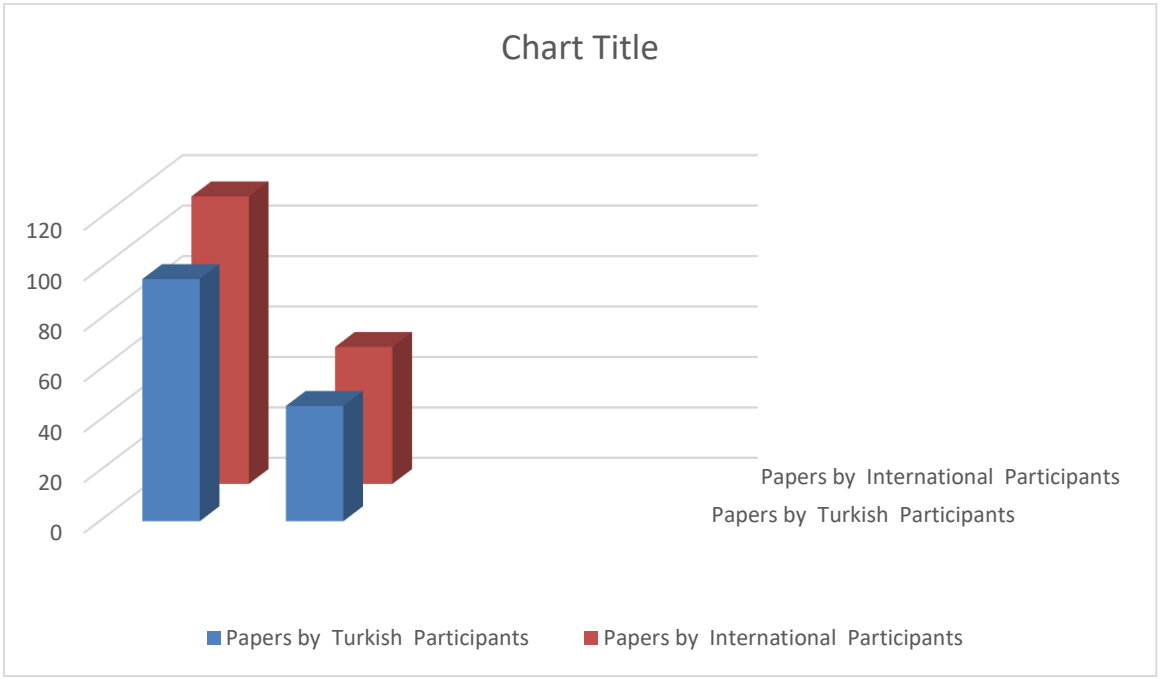

KARADENIZ 20TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 26 – 28, 2026
RIZE

NO : **AC- 20K - 2026. 350S– 3849**
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi 20/07/2026

İLGİLİ MAKAMA

Academy Global Conferences tarafından düzenlenen **KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES** kongresi 26-28 Haziran 2026 tarihlerinde Rize'de 27 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 210 bildirinin 96'sı Türkiye'den, 114'ü ise farklı 26 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:
Gereği:
Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:
Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 - GAZİANTEP
Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17
e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi
Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
KARADENIZ 4TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
June 26 – 28, 2026
RIZE

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğretim Üyesi, Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU**	1	SHARED CHILDHOOD: THE LEGAL DIMENSIONS OF SHARENTING	Dr. Öğretim Üyesi, Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU,
		2	CLİCKBAİT (TIK TUZAĞI) HABERCİLİĞİNİN ÖTESİ: DEĞİŞEN HABER TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI	Öğr. Gör. HAKTAN DURSUN
		3	ÜNİVERSİTE VE TOPLUM ARASINDA ARTAN DİYALOG: BİLİM İLETİŞİMİNDE KURUMSALLAŞMANIN ETKİSİ VE DEĞİŞEN DİNAMİKLER	Öğr. Gör. Dr., Çiçek TOMRUKÇU
		4	İLETİŞİMDE SINIR İHLALİ: MAHREMİYET, SAYGI VE DİJİTAL ÇAĞDA DEĞİŞEN NORMLAR	DR. SIDIKA SİBEL BAYYİĞİT
		5	THE REPRESENTATION OF LITERARY FIGURES IN ZEKİ DEMİRKUBUZ'S INTERVIEWS	Doç. Dr. MEVLÜT CAN KOÇAK Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
		6	THE GLORIFICATION OF SUICIDE: A CRITICAL ANALYSIS OF THE REPORTING OF AN ENGINEER'S SUICIDE	Doç. Dr. MEVLÜT CAN KOÇAK Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
		7	A GLIMPSE INTO THE HISTORY OF BAKING AND PASTRY-MAKING CULTURE: A FIELD STUDY IN RİZE	Yüksek lisans öğrencisi, Hümeyra YAVAŞİ Doç. Dr. Gökhan ONAT
		8	ALGILANAN GIDA KRİZİNİN YENİLEBİLİR BÖCEKLERİ REÇETELERDE UYGULAMA NİYETİNE ETKİSİ	Büşra Elem YILDIRIM Doç. Dr. Yusuf KARAKUŞ

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doçent, ÇAĞLAR OKUR**	1	ANADOLU ÜNIVERSITESI KAMPÜS HARITASI TASARIMI: YÖN BULMA VE GÖRSEL İLETIŞIM ODAKLI BIR UYGULAMA ARAŞTIRMASI	Doçent, ÇAĞLAR OKUR
		2	MOĞOL BOZKIRINDA KADIN, GÜÇ ve ESTETİĞİN KIYAFET TASARIMLARINDA BÜTÜNLEŞMESİ: CENGİZ HAN'IN KIZLARI	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Hasret Büşra BABA
		3	RİZE'NİN KIYAFET TASARIMLARINDA HAYAT BULAN KÜLTÜR ve KİMLİĞİ	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Zeynep KAVUNCUOĞLU
		4	AN EVALUATION ON RURAL ARCHITECTURE AND TOMBSTONE TRADITION: THE CENTRAL MOSQUE AND CEMETERY OF ORTAKÖY QUARTER IN VAKFIKEBİR / TRABZON	Dr. Öğr. Üyesi Raziye Çiğdem ÖNAL
		5	EVALUATION OF A GROUP OF WOODEN ARTIFACTS IN THE ÖDEMİŞ YILDIZ CITY ARCHIVE AND MUSEUM IN TERMS OF THEIR DECORATIVE CHARACTERISTICS	Öğr. Gör. Dr. Aytaç AKINAY
		6	SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİNNİ SÖYLEME GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL Can Berk KURUL
		7	SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA LİNKLATER METODU VE DOĞAL SES ANLAYIŞININ İNCELENMESİ	Can Berk KURUL Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL
		8	ORDU TÜRKÜLERİNDE HÜZNÜN SEMBOLİK DİLİ: AYRILIK, KEDER, YALNIZLIK VE ÇARESİZLİK	Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL Akif BAYAZİT

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. Fatih GÜLER**	1	PERCEPTIONS OF LEGISLATIVE IMMUNITY AND PARLIAMENTARY AWARENESS: AN EVALUATION OF THE BURHANETTIN KOCAMAZ CASE	Doç. Dr. Fatih GÜLER
		2	THE USABILITY OF THE TV SERIES THE CROWN IN CONSTITUTIONAL LAW TEACHING: THE EXAMPLE OF CONSTITUTIONAL MONARCHY AND THE INSTITUTION OF THE HEAD OF STATE	Doç. Dr. Fatih GÜLER
		3	DARK FLEET STS TRANSFERS AND EEZ JURISDICTION: THE ROLE OF IMO RESOLUTION A.1192(33)	Dr. AHMEDİ CİHANGİR İLTAŞ
		4	OVERVIEW OF EU ETS AND FUELEU MARITIME IN TIME CHARTERPARTIES: ALLOCATING LIABILITY BETWEEN SHIPOWNERS AND TIME CHARTERERS	DR AHMEDİ CİHANGİR İLTAŞ
		5	HABERMAS'TA PARANIN HUKUKSALLAŞTIRILMASI	Prof. Dr. Z. Gönül BALKIR Yrd. Doç. Dr. Altay İltan Aktürk, Öğr. Gör. Dr. Ecem KOCAOĞLAN
		6	FOUCAULT SOSYOLOJİSİNDEKİ TOPLUMSAL KONTROL MEKANİZMALARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASINI YENİDEN OKUMAK	Prof. Dr. Z. Gönül BALKIR Yrd. Doç. Dr. Altay İltan Aktürk, Öğr. Gör. Dr. Ecem KOCAOĞLAN
		7	THE ETHICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE PHYSICIAN-PATIENT RELATIONSHIP WITHIN THE CONTEXT OF PATIENT RIGHTS	Research Assistant Dr. Burak KARA
		8	TÜRK HUKUKUNDA VEKÂLET SÖZLEŞMESİ VE BENZER HUKUKİ MÜESSESELERLE KARŞILAŞTIRILMASI	Doç. Dr. İsmail ATAMULU Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatma DOĞRU

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Özgür EKEN**	1	ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA ARAŞTIRMACI SORUMLULUĞU VE BİLİMSEL GÜVENİLİRLİK: ELEŞTİREL BİR DERLEME	ESRA AKTAŞ Doç. Dr. Özgür EKEN Prof. Dr. Betül AKYOL
		2	NEGOTIATING JEALOUSY, TİME AND INTIMACY IN THE ROMANTIC RELATIONSHIPS OF FITNESS-ENGAGED WOMEN: AN INTEGRATIVE CONCEPTUAL FRAMEWORK IN THE CONTEXT OF NON-EXERCISING PARTNERS	ESRA AKTAŞ Doç. Dr. Özgür EKEN Prof. Dr. Betül AKYOL
		3	PİLATES EGZERSIZLERININ DEPRESYON, ANKSIYETE VE STRES ÜZERINDEKI ETKILERINE İLIŞKIN GÜNCEL KANITLARIN ELEŞTIREL DEĞERLENDIRILMESI	Feray TUTAL Doç. Dr. Özgür EKEN Doç. Dr. Yahya DOĞAR
		4	KADINLARDA PİLATES EGZERSİZLERİNİN FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK GÜNCEL KANITLARIN İNCELENMESİ	Feray TUTAL Doç. Dr. Özgür EKEN Doç. Dr. Yahya DOĞAR
		5	A CRITICAL ANALYSIS OF THE CURRENT LITERATURE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL SPORTS AND SOCIAL SKILL DEVELOPMENT	İlayda ZEYVELİ Doç. Dr. Özgür EKEN Doç. Dr. Serpil AKÇINAR
		6	A CRITICAL REVIEW OF CHANGES İN CHILDREN'S PHYSICAL ACTIVITY LEVELS İN THE AGE OF DIGITALIZATION: A SYSTEMATIC REVIEW	İlayda ZEYVELİ Doç. Dr. Özgür EKEN Doç. Dr. Serpil AKÇINAR

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. MEHMET BARAN**	1	MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA İŞYERİ UYGULAMALI EĞİTİM MODELİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE ÖNEMİ: TERME MYO ÖRNEĞİ	Prof.Dr. EROL TERZİ Öğr.Gör. ŞAHİN DEĞİRMENCİ
		2	MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA İŞYERINDE UYGULAMALI EĞİTİMİN ÖĞRENCİLERİN KARİYER GELİŞİMINE ETKİSİNİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ: ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ TERME MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	Prof.Dr. EROL TERZİ Öğr.Gör. ŞAHİN DEĞİRMENCİ Arş.Gör. MEHMET ŞİRİN ATEŞ
		3	UPPER BOUND ESTIMATE OF THE SECOND HANKEL DETERMINANT FOR CERTAIN SUBCLASS OF CONVEX FUNCTIONS	Prof. Dr. NIZAMI MUSTAFA Prof. Dr. VEYSEL NEZIR Grad. Stud. SELAHATTIN ÇIN
		4	UPPER BOUND ESTIMATE OF THE SECOND HANKEL DETERMIANT FOR CERTAIN SUBCLASS OF STARLIKE FUNCTIONS	Prof. Dr. NIZAMI MUSTAFA Prof. Dr. VEYSEL NEZIR Grad. Stud. SELAHATTIN ÇIN
		5	COEFFICIENT AND FEKETE-SZEGÖ PROBLEM FOR CERTAIN SUBCLASS OF STARLIKE FUNCTIONS ASSOCIATED WITH q- ANALOGUE OF THE q-EXPONENTIAL FUNCTION	Prof. Dr. NIZAMI MUSTAFA Prof. Dr. VEYSEL NEZIR Grad. Stud. SELAHATTIN ÇIN
		6	COEFFICIENT AND FEKETE-SZEGÖ PROBLEM FOR CERTAIN SUBCLASS OF CONVEX FUNCTIONS ASSOCIATED WITH q- ANALOGUE OF THE q-EXPONENTIAL FUNCTION	Prof. Dr. NIZAMI MUSTAFA Prof. Dr. VEYSEL NEZIR Grad. Stud. SELAHATTIN ÇIN
		7	COMPUTATIONAL TOPOLOGICAL MODELING AND DYNAMIC VISUALIZATION OF MULTIVALUED FUNCTIONS VIA RIEMANN SURFACES	Dr. Öğr. Üyesi Ali TÜRKOĞLU Prof. Dr. Yasin SOYLU Dr. Öğr. Üyesi Arif Cem TOPUZ
		8	INTERACTIVE TEACHING OF TOPOLOGICAL MANIFOLDS: DYNAMIC 3D MODELING OF THE KLEIN BOTTLE	Dr. Öğr. Üyesi Ali TÜRKOĞLU Prof. Dr. Yasin SOYLU Dr. Öğr. Üyesi Arif Cem TOPUZ
		9	SOBER REFLEXIVE SPACES	ALİ ALBAYRAK Prof. Dr. MEHMET BARAN
		10	REFLEXIVE SPACES	MEHMET AKYEL Prof. Dr. MEHMET BARAN

No:5

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dwi SULISWORO**	1	A PRELIMINARY CONCEPTUAL FRAMEWORK OF INTEGRATED ENGLISH LEARNING IN CLASSROOM AND DORMITORY SETTINGS AT MUHAMMADIYAH BOARDING SCHOOLS	Nurwanto Ikmi Nur OKTAVIANTI
		2	PROGRESSIVE LEADERSHIP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF KARAWITAN LEARNING THROUGH THE DEVELOPMENT OF AN ANDROID-BASED KEPATIHAN NOTATION APPLICATION IN PERFORMING ARTS VOCATIONAL SCHOOLS	Wahyudi Taufan SANTOSO Ratri Nur HIDAYATI
		3	DEVELOPMENT OF A SELF-REGULATION-BASED DEEP LEARNING INSTRUCTIONAL MODEL FOR UNDERSTANDING FRACTIONS AMONG HYPERACTIVE-IMPULSIVE ADHD STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL	Anis Rofiah Wahyu Nanda Eka Saputra
		4	CONSTRUCTING A GOOD GOVERNANCE-BASED MODEL FOR MUHAMMADIYAH ISLAMIC BOARDING SCHOOL GOVERNANCE TO STRENGTHEN EDUCATIONAL QUALITY: A MULTISITE STUDY	Agustyani ERNAWATI Dwi SULISWORO
		5	TRANSFORMING LITERACY CULTURE IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS THROUGH MULTIDIMENSIONAL LITERACY PROGRAMS BASED ON STUDENTS' NEEDS AND WORKFORCE DEMANDS	Asri PUJIHASTUTI Dwi SULISWORO

No: 4

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Giorgi Tsiklauri**	1	CLIMATE CHANGE IMPACTS ON COASTAL EROSION PATTERNS ALONG TUNISIAN MEDITERRANEAN SHORELINES	Prof. Dr. Amel Ben Salem Karim Trabelsi Nadia Jrad Hassen Karray
		2	WATER RESOURCE MANAGEMENT CHALLENGES IN TUNISIA'S SOUTHERN OASES UNDER DROUGHT CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Lilia Hachicha Mohamed Neji Sahar Ben Ali
		3	GEOMORPHOLOGICAL EVOLUTION OF BLACK SEA COASTAL DELTAS IN GEORGIA	Dr. Giorgi Tsiklauri Nino Chikhradze Levan Beridze
		4	URBAN HEAT ISLAND EFFECTS AND LAND USE CHANGES IN TBILISI METROPOLITAN REGION	Prof. Dr. Mariam Gelashvili Irakli Lomidze Tamar Kapanadze
		5	TROPICAL CYCLONE INTENSITY FORECASTING MODELS FOR SINGAPORE STRAIT MARITIME SAFETY	Assoc. Prof. Dr. Wei Tan Dr. Mei Ling Rajesh Kumar
		6	MANGROVE ECOSYSTEM MAPPING AND CARBON SEQUESTRATION IN SINGAPORE COASTAL WETLANDS	Siti Rahman Prof. Dr. Lim Hock
		7	ATLAS MOUNTAINS GLACIER RETREAT PATTERNS AND HYDROLOGICAL IMPLICATIONS IN MOROCCO	Prof. Dr. Fatima Zahraoui Youssef Bennani Amina El-Khatib
		8	DESERTIFICATION PROCESSES AND LAND DEGRADATION IN MOROCCO'S PRE-SAHARA REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Rhouma Nadia Belghiti
		9	URBAN EXPANSION DYNAMICS AND SPRAWL ANALYSIS IN CASABLANCA METROPOLITAN AREA	Dr. Omar Lahlou Karim Alami Laila Souissi

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Dana Beketova**	1	LEGAL REFORMS AND JUDICIAL INDEPENDENCE IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN: CHALLENGES AND PROSPECTS	Aidos Saparov Dr. Gulmira Tulegenova Nursultan Zhaksybek Yermek Sadykov
		2	DIGITALIZATION OF LEGAL SERVICES AND E-GOVERNANCE FRAMEWORKS IN KAZAKHSTAN	Dr. Dana Beketova Aruzhan Kairat
		3	HUMAN RIGHTS PROTECTION AND CONSTITUTIONAL LAW DEVELOPMENTS IN MODERN ALGERIA	Prof. Dr. Karim Benyahia Dr. Samira Ould Ahmed Yacine Meziane
		4	CRIMINAL LAW REFORMS AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN ALGERIAN PUBLIC ADMINISTRATION	Dr. Nadia Belkacem Rachid Touati
		5	ISLAMIC LAW AND CONTEMPORARY FAMILY LAW PRACTICES IN MOROCCAN SOCIETY	Prof. Dr. Hassan El Idrissi Amina Lahlou Youssef Benjelloun
		6	COMMERCIAL LAW AND FOREIGN INVESTMENT REGULATIONS IN MOROCCO'S EMERGING MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra El Amrani Karim Ouazzani
		7	ENVIRONMENTAL LAW AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICIES IN MOROCCO	Dr. Omar El Fassi Salma Bennani Prof. Dr. Rachid El Khatib
		8	POST-CONFLICT LEGAL RECONSTRUCTION AND TRANSITIONAL JUSTICE IN LIBYA	Prof. Dr. Mahmoud Al-Tarhuni Dr. Salwa Benghazi Fathi Al-Misrati
		9	OIL AND ENERGY LAW REGULATIONS IN LIBYA: LEGAL FRAMEWORK AND INTERNATIONAL AGREEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Zawi Khaled Al-Fitouri

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Leila Bensouda**	1	MACROECONOMIC EFFECTS OF ENERGY SUBSIDY REFORMS ON HOUSEHOLD WELFARE IN IRAN	Dr. Mahsa Ebrahimi Ali Hosseinzadeh Dr. Reza Karimi
		2	DIGITAL ECONOMY EXPANSION AND ITS IMPACT ON EMPLOYMENT STRUCTURES IN IRANIAN URBAN AREAS	Assoc. Prof. Dr. Nima Jafari Sara Rahmani
		3	TRADE LIBERALIZATION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS IN ALGERIAN MANUFACTURING SECTORS	Prof. Dr. Karim Benali Nadia Zerhouni Yacine Belkacem
		4	PUBLIC INVESTMENT STRATEGIES AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN ALGERIA'S NON-OIL SECTORS	Dr. Samir Bouzid Amel Haddad
		5	SUSTAINABLE TOURISM ECONOMICS AND REGIONAL DEVELOPMENT IN MOROCCAN COASTAL CITIES	Youssef Benkirane Prof. Dr. Hassan El Fassi Amina Lahlou
		6	AGRICULTURAL VALUE CHAINS AND RURAL INCOME DISTRIBUTION IN MOROCCO	Assoc. Prof. Dr. Rachid Amrani Fatima Zahra El Idrissi Omar El Mokhtar
		7	FINANCIAL INCLUSION AND MICROFINANCE IMPACT ON WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN MOROCCO	Dr. Leila Bensouda Khalid Tazi

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Sophia Nikolaou**	1	DIGITAL PEDAGOGY TRANSFORMATION AND ONLINE LEARNING EFFECTIVENESS IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Ibrahim Musa Amina Abdullahi
		2	CURRICULUM INNOVATION AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN SECONDARY EDUCATION	Nima Karimi Assoc. Prof. Dr. Zahra Mohammadi
		3	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND CLASSROOM TECHNOLOGY INTEGRATION IN NIGERIAN SCHOOLS	Dr. Chinedu Okafor Ngozi Eze Sani Bello
		4	ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RURAL NIGERIA: CHALLENGES AND POLICY SOLUTIONS	Prof. Dr. Mohammad Reza Farhadi Dr. Leila Hosseini Amir Tavakoli
		5	STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GREEK UNIVERSITIES AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC SUCCESS	Nikos Stavros Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Papadakis Eleni Georgiou
		6	THE ROLE OF EDUCATIONAL LEADERSHIP IN SCHOOL IMPROVEMENT IN CONTEMPORARY GREECE	Dr. Maria Konstantinou Theo Angelopoulos
		7	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN GREEK PRIMARY SCHOOLS	Prof. Dr. Ioannis Karalis Dr. Sophia Nikolaou Dr. Alexandros Petrou

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Ahmed El-Sharif**	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND INNOVATION MANAGEMENT IN KAZAKHSTANI ENTERPRISES	Dr. Nurlan Zhaksylykov Dana Mukasheva
		2	SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Tursynbekov Aruzhan Kassen Madi Beketov
		3	SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH FACTORS IN TRANSITION ECONOMIES: THE CASE OF MOLDOVA	Prof. Dr. Victor Chirilov Ana Moraru Sergiu Balan
		4	THE ROLE OF CORPORATE GOVERNANCE IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN MOLDOVAN COMPANIES	Dr. Ion Stratulat Elena Vicol Prof. Dr. Aigerim Saparova
		5	STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES IN EGYPTIAN ORGANIZATIONS	Assoc. Prof. Dr. Ahmed El-Sharif
		6	MARKETING INNOVATION AND CONSUMER BEHAVIOR IN EGYPT'S DIGITAL ECONOMY	Dr. Salma Hussein Omar Naguib Nour El-Din Farouk Mona Abdelrahman Dr. Khaled Fathy
		7	SUPPLY CHAIN OPTIMIZATION AND LOGISTICS MANAGEMENT IN EGYPTIAN INDUSTRIAL SECTORS	Prof. Dr. Mahmoud Zaki Hassan El-Gohary
		8		

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Marija Ristovska**	1	MACROECONOMIC INSTABILITY AND INFLATION DYNAMICS IN ZIMBABWEAN POST-DOLLARIZATION PERIOD	Prof. Dr. Tendai Muchengeti Dr. Rumbidzai Chari Kudakwashe Zhou
		2	FINANCIAL INCLUSION STRATEGIES AND MOBILE BANKING ADOPTION IN RURAL ZIMBABWE	Assoc. Prof. Dr. Nyasha Gwarada Tatenda Moyo
		3	FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOWS AND ECONOMIC GROWTH PATTERNS IN NORTH MACEDONIA	Dr. Elena Naumovska Prof. Dr. Aleksandar Petreski Ivan Trajanov
		4	LABOR MARKET TRANSFORMATIONS AND YOUTH UNEMPLOYMENT CHALLENGES IN MACEDONIAN ECONOMY	Dr. Marija Ristovska Stefan Nikolov
		5	TRADE LIBERALIZATION AND EXPORT DIVERSIFICATION IN THE TUNISIAN ECONOMY	Yassine Mejri Prof. Dr. Hatem Ben Salem Dr. Amel Ghariani
		6	SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE DEVELOPMENT AND ACCESS TO FINANCE IN TUNISIA	Assis. Prof. Dr. Salim Khlifi Nour Ben Youssef
		7	TOURISM-LED ECONOMIC DEVELOPMENT AND REGIONAL INCOME DISTRIBUTION IN GEORGIA	Dr. Giorgi Abashidze Nino Kvaratskhelia
		8	EXCHANGE RATE VOLATILITY AND ITS IMPACT ON FOREIGN TRADE IN GEORGIAN MARKETS	Nino Kvaratskhelia Dr. Tamar Shengelia Levan Mikeladze Ana Japaridze

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Dr. Ioana Marinescu**	1	EDUCATIONAL LEADERSHIP AND TEACHER DEVELOPMENT IN DIGITAL TRANSFORMATION ERA	Prof. Dr. Amira Ben Youssef Dr. Salma Khelifi Dr. Hichem Trabelsi Rim El Amri
		2	INCLUSIVE CLASSROOM PRACTICES AND STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Nizar Ben Ali Dr. Marwa Jaziri
		3	ASSESSMENT REFORM AND COMPETENCY-BASED LEARNING IN ROMANIAN SECONDARY EDUCATION	Dr. Ioana Marinescu
		4	DIGITAL PEDAGOGY AND CURRICULUM INNOVATION IN ROMANIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Mihai Ionescu Dr. Alina Dumitrescu Dr. Radu Georgescu
		5	ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS AND ACADEMIC INTEGRITY IN INDIAN HIGHER EDUCATION	Assis. Prof. Dr. Ananya Sharma Assoc. Prof. Dr. Vikram Mehta Dr. Neha Khanna
		6	PROJECT-BASED LEARNING AND STUDENT MOTIVATION IN INDIA'S RURAL SCHOOLS	Dr. Priya Nair Dr. Suresh Iyer Dr. Kavita Reddy
		7	EDUCATIONAL REFORM AND QUALITY ASSURANCE IN KAZAKHSTANI TEACHER TRAINING SYSTEMS	Dr. Aigerim Sadykova Assoc. Prof. Dr. Timur Zhandosov Dr. Aisulu Nurlan
		8	MULTILINGUAL EDUCATION AND LEARNING OUTCOMES IN KAZAKHSTAN	Dr. Marat Ospanov Dr. Gulnaz Karimova
		9	STEM COMPETENCY DEVELOPMENT AND FUTURE SKILLS IN KAZAKHSTANI SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Almas Zhumabayev Dr. Saule Tulegen Dr. Yerlan Aitbayev

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. Nurkan YILMAZ**	1	COMPARISON OF SOME MOTORIC CHARACTERISTICS OF YOUNG SOCCER PLAYERS ACCORDING TO PLAYING POSITIONS	Ayçe İdil KORKUT Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKSOY
		2	FİZİKSEL AKTİVİTENİN UYKU BOZUKLUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Nurkan YILMAZ Seval YUMRUTEPE
		3	GEBELİKTE FİZİKSEL AKTİVİTENİN ANNE VE FETÜS SAĞLIĞINA ETKİLERİ	Seval YUMRUTEPE Doç. Dr. Nurkan YILMAZ
		4	THE IMPORTANCE OF PHYSICAL ACTIVITY IN THE PRESCHOOL PERIOD WITH INCREASED DIGITAL SCREEN USE: A REVIEW STUDY	Doç. Dr. Nurkan YILMAZ Sibel YAKUT Doç. Dr. Yahya DOĞAR
		5	THE EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY ON FINE MOTOR SKILLS OF INDIVIDUALS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER	Sibel YAKUT Doç. Dr. Nurkan YILMAZ Doç. Dr. Yahya DOĞAR

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. HÜLYA KADIOĞLU**	1	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ İLE SEÇİLMİŞ UZAK DOĞU ÜLKELERİ MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ VE KESİRLER ÖĞRENME ALANININ YAPISAL VE PEDAGOJİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI	KEVSER BANU ACERCE Prof. Dr. HÜLYA KADIOĞLU
		2	THE EFFECTS OF NOISE POLLUTION IN THE SCHOOL ENVIRONMENT ON THE EDUCATIONAL PROCESS AND A TECHNOLOGY-BASED AWARENESS STUDY	Student, Zeynep Meva ÖNER Student, Şahin Baykuş
		3	VALUES EDUCATION AND INCLUSIVE LEARNING THROUGH CULTURAL MOTIFS	Student, Hazal ÇOLAK
		4	2020–2025 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE FEN EĞİTİMİ ALANINDA ARGÜMANTASYON ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN AMAÇLARININ TEMATİK ANALİZİ	Dr. Caner ÇABUK
		5	ÖĞRENCİLERİN 7. SINIF RASYONEL SAYILAR KONUSUNDA KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ	Yasin Emre CAN Prof. Dr. Hülya KADIOĞLU
		6	EEG AND BEHAVIORAL INDICATORS OF EXECUTIVE CONTROL IN ADOLESCENTS: IMPLICATIONS FOR BEHAVIORAL ADDICTION RESEARCH	Dr. TUĞBA ULUSOY Prof. Dr. Selda BAKIR Prof. Dr. Seraceddin Levent ZORLUOĞLU

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğretim Üyesi, AYŞEGÜL ARACI İYİAYDIN**	1	THE DEVELOPMENT OF AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY STUDIES IN TÜRKIYE: A THEORETICAL, METHODOLOGICAL, AND THEMATIC JOURNEY	MA, Erdal KOZAN
		2	AN EXAMİNATİON OF THE RELATİONSHİP BETWEEN SPİRİTUAL WELL-BEİNG, ANXİETY, AND SLEEP QUALİTY İN ADULTS	Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, ZOZAN EROĞLU
		3	SOCIAL MEDIA AND THE PERCEPTION OF PARENTING	Dr. Öğr. Üyesi Shanay Guliyeva Kabaoghlu Gaye Kaş Tuğba İpek Yalçınkaya
		4	ROMANTİK İLİŞKİLERDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ANKSİYETE VE DUYGU REGÜLASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, F. Dilara ÖZÇETİN Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kaan ÖZKAN
		5	YAKIN PARTNER ŞİDDETİNE MARUZ KALAN KADINLARIN İHTİYAÇLARI, SOSYAL DESTEK DENEYİMLERİ, ÇARESİZLİK VE UMUT ALGILARI: NİTEL BİR ÇALIŞMA	Gülin Kahya Çelikay
		6	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN TOPLUMSAL CİNSİYET TUTUMLARI PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Kübra Emine EKERBİÇER Fatma Nur DEMİRCİ Zehra YİĞİT Arş. Gör. Mustafa Rahman ÖZDEN
		7	SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA BİLİŞSEL REZERVİN PSİKOLOJİK SIKINTI İLE İLİŞKİSİ: BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	EDANUR KARADENİZ Dr. Öğr. Üyesi HANDE TASA
		8	TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEME VE MÜDAHALE PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİ: KONTROL GRUPLU YARI DENEYSEL ÇALIŞMALARIN META-ANALİZİ	Dr. Öğretim Üyesi, AYŞEGÜL ARACI İYİAYDIN

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi HAKAN YILMAZ**	1	TÜRK TOPLUMLARINDA VERGİ ANLAYIŞININ TARİHSEL KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, MASSUOD DANISHMAND
		2	TR-4 DOĞU MARMARA BÖLGESİ BİST ŞİRKETLERİNİN YATIRIMCI İLİŞKİLERİNDE STRATEJİK İLETİŞİM ARACI OLARAK 2024 DÖNEMİ YILLIK RAPORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş. Gör. Tuğba ÖZGİRAY Cenkhan KAHRAMAN Doktora Sonrası Araştırmacı Dr. Sema ÇAĞLAYAN
		3	AN ANALYSIS OF THE FINANCIAL ACTIVITIES OF COMPANIES IN THE BIST PRIMARY METAL INDUSTRY SECTOR	Dr. Öğr. Üyesi HAKAN YILMAZ
		4	HOW CROWD FUNDING CAN BE TAILORED TO MEET THE UNIQUE NEEDS OF GHANA'S ISLAMIC COMMUNITIES AND ADDRESS POVERTY EFFECTIVELY: A SECONDARY DATA ANALYSIS INTEGRATING GHANA STATISTICAL SERVICE DATA WITH ISLAMIC SOCIAL FINANCE THEORY	Ahmed Issah SULEIMAN Omer Faruk Tekdogan
		5	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA KARBON EMİSYONLARININ ANALİZİ: BİST TEKSTİL VE DERİ ÜRÜNLERİ ENDEKSİ ÖRNEĞİ	Dr. ALPEREN MUSTAFA YİĞİT Doktora Öğrencisi ŞULE YILDIRIM
		6	ENDÜSTRİ 5.0 VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİ	Dr. ALPEREN MUSTAFA YİĞİT Doktora Öğrencisi ŞULE YILDIRIM
		7	A MUTUAL INFORMATION APPROACH TO DIGITAL ECONOMIC ATTENTION AND KNOWLEDGE-BASED MACROECONOMIC INTERDEPENDENCIES: THE CASES OF TURKEY AND THE USA	Arş.Gör.Dr. Tuğba ARPAZLI FAZLILAR

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Arslan Topakkaya**	1	AN ANALYSIS OF THE PROBLEM OF MEANING IN HERMENEUTICS	Arş. Gör. ESRA HALICI Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
		2	DECONSTRUCTION AT THE LIMITS OF INTERPRETATION: DERRIDA'S CRITIQUE OF THE HERMENEUTIC TRADITION	Arş. Gör. ESRA HALICI Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
		3	HEİDEGGER FELSEFESİNDE DASEİN OLABİLMENİN İMKÂNI OLARAK DASEİN'DA KAYGI PROBLEMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi BEYDA GÖKSEL Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
		4	A LAYERED READING OF THE PHILOSOPHY OF NATURE IN ÂŞIK VEYSEL'S POEM "DALGIN DALGIN SEYREYLEDIM ÂLEMI	Gülden Dündar Arslan Topakkaya
		5	A PHILOSOPHICAL APPROACH TO NEŞET ERTAŞ'S FOLK SONG "AH YALAN DÜNYA"	Hayriye Karakaya Prof. Dr. Arslan Topakkaya

No: 5

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Ika MARYANI**	1	DEVELOPMENT OF A DIAGNOSTIC FORMATIVE ASSESSMENT BASED ON SELF-DIRECTED LEARNING ORIENTED ASSESSMENT (SLOA) THROUGH THE ANALYSIS OF EPISTEMOLOGICAL OBSTACLES IN MATHEMATICS LEARNING	Asdini SARI Dian HIDAYATI
		2	DEVELOPMENT OF A CLIMATE CHANGE CONTEXT E-MODULE TO FOSTER THE MATHEMATICAL LITERACY OF PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS	Kamaliyah Suparman
		3	DEVELOPING AN INDUSTRY-ORIENTED VOCATIONAL ENGLISH LEARNING MODEL TO ENHANCE OCCUPATIONAL ENGLISH COMPETENCE OF ANALYTICAL CHEMISTRY STUDENTS	Dhina GÜLDEN Wresni Ikmi Nur OKTAVIANTI
		4	TEACHERS' PARTICIPATION IN TEACHER WORKING GROUPS: A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF PROFESSIONAL LEARNING EXPERIENCES IN INDONESIAN PRIMARY SCHOOLS	Dinah INDRIANI Dwi SULISWORO
		5	LOCAL WISDOM-BASED RELIGIOUS MODERATION IN THE SINAR RESMI INDIGENOUS COMMUNITY OF CISOLOK DISTRICT, SUKABUMI REGENCY: CONCEPTUALIZATION, RECONSTRUCTION, AND CONTRIBUTIONS TO ISLAMIC RELIGIOUS EDUCATION	A.Euit KARMILA Hendro WIDODO
		6	CLIMATE INTEGRITY EDUCATION: DEVELOPING AN INTERDISCIPLINARY DOCUMENTARY PROJECT-BASED LEARNING MODEL FOR 21ST-CENTURY SCIENCE EDUCATION	Thitha Meista Mulya KUSUMA Ika MARYANI
		7	ENHANCING TEACHER PERFORMANCE THROUGH WORKPLACE SPIRITUALITY, INSTRUCTIONAL LEADERSHIP, AND TEACHER LEADERSHIP: THE MEDIATING ROLE OF LEARNING MANAGEMENT	Desilva Sindra JAVANIS Enung HASANAH
		8	DEVELOPING A CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PEACE SELF-HELP FOR SEXUAL VIOLENCE SURVIVORS IN ISLAMIC BOARDING SCHOOLS	Siti Nurul Hajirotul Qudsiyah Sumaryati

No: 4

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Kavita Sharma**	1	EPIDEMIOLOGICAL ANALYSIS OF NON-COMMUNICABLE DISEASES AND LIFESTYLE FACTORS IN URBAN UZBEKISTAN	Prof. Dr. Akmal Rakhimov Dilnoza Karimova Dr. Bekzod Tursunov
		2	MATERNAL AND CHILD HEALTH OUTCOMES IN RURAL UZBEK COMMUNITIES: ACCESS AND INTERVENTION STRATEGIES	Assoc. Prof. Dr. Gulbahor Saidova Shakhnoza Ergasheva
		3	IMPACT OF AIR POLLUTION ON RESPIRATORY HEALTH IN HIGH-DENSITY INDIAN CITIES	Dr. Rakesh Verma Anjali Deshpande Prof. Dr. Suresh Iyer
		4	NUTRITIONAL DEFICIENCIES AND THEIR EFFECT ON ADOLESCENT DEVELOPMENT IN RURAL INDIA	Assoc. Prof. Dr. Kavita Sharma Rahul Nair
		5	PREVALENCE OF INFECTIOUS DISEASES AND COMMUNITY HEALTH RESPONSES IN YEMENI URBAN AREAS	Prof. Dr. Ahmed Al-Hakimi Saeed Al-Mutairi Dr. Huda Al-Yemeni
		6	HEALTHCARE ACCESSIBILITY CHALLENGES IN CONFLICT-AFFECTED YEMENI REGIONS	Assis. Prof. Dr. Khaled Al-Sabri Mariam Al-Qadhi
		7	THE ROLE OF TELEMEDICINE IN IMPROVING PRIMARY HEALTHCARE DELIVERY IN YEMEN	Dr. Nasser Al-Hadhrami Fatima Al-Sharabi Yahya Al-Maqtari
		8	ASSESSMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASE RISK FACTORS IN LIBYAN ADULT POPULATION	Prof. Dr. Omar Al-Fitouri Salma Benghazi
		9	MENTAL HEALTH AWARENESS AND COMMUNITY-BASED INTERVENTIONS IN POST-CONFLICT LIBYA	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Misrati Aisha Zliten

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Rustam Abdullaev**	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NOVEL ORGANIC COMPOUNDS FOR PHARMACEUTICAL APPLICATIONS IN UZBEKISTAN	Malika Yusupova Prof. Dr. Bekzod Karimov Dr. Dilnoza Tashpulatova Javlon Ergashev
		2	CATALYTIC CONVERSION OF NATURAL GAS INTO VALUE-ADDED CHEMICALS IN UZBEK INDUSTRIAL PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Rustam Abdullaev
		3	GREEN SYNTHESIS OF NANOPARTICLES USING PLANT EXTRACTS IN INDIAN CHEMICAL RESEARCH	Dr. Ananya Chatterjee Rohit Sharma Prof. Dr. Vivek Menon
		4	ELECTROCHEMICAL STUDIES OF CORROSION INHIBITORS FOR INDUSTRIAL METALS IN INDIAN ENVIRONMENTS	. Dr. Kunal Verma Priya Nair
		5	ANALYSIS OF WATER POLLUTANTS AND CHEMICAL REMEDIATION METHODS IN YEMENI URBAN AREAS	Dr. Ahmed Al-Hakimi Noor Al-Haddad
		6	POLYMER-BASED MATERIALS FOR DESALINATION TECHNOLOGIES IN YEMEN	Dr. Saleh Al-Mutairi Huda Al-Qadhi
		7	INVESTIGATION OF BIOACTIVE NATURAL PRODUCTS FROM YEMENI MEDICINAL PLANTS	Assis. Prof. Dr. Khaled Al-Amri Samira Al-Yamani Dr. Tariq Al-Shami
		8	PETROCHEMICAL PROCESS OPTIMIZATION IN LIBYAN OIL REFINERIES USING ADVANCED CATALYSTS	Assis. Prof. Dr. Mahmoud Al-Farjani Salem Al-Gharyani
		9	ENVIRONMENTAL CHEMISTRY APPROACHES FOR AIR POLLUTION CONTROL IN LIBYAN CITIES	Dr. Aisha Ben Salem Omar Al-Zawi

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Andrei Cojocaru**	1	ADVANCED LOW-POWER MICROCONTROLLER DESIGN FOR EMBEDDED SYSTEMS IN MOLDOVAN SMART DEVICES	Dr. Andrei Cojocaru Diana Munteanu
		2	WIRELESS COMMUNICATION MODULE OPTIMIZATION FOR IOT APPLICATIONS IN MOLDOVA	Prof. Dr. Ion Brinza Elena Cebotari Victor Rusu
		3	DESIGN AND PERFORMANCE ANALYSIS OF ENERGY-EFFICIENT CMOS CIRCUITS IN BANGLADESHI ELECTRONICS INDUSTRY	Dr. Rahman Siddique Farhana Islam Mahmudul Hasan Prof. Dr. Kamal Uddin
		4	DEVELOPMENT OF SMART ANTENNA SYSTEMS FOR 5G NETWORKS IN BANGLADESH	Assoc. Prof. Dr. Nusrat Jahan Tariq Mahmud
		5	FAULT-TOLERANT CONTROL SYSTEMS IN INDUSTRIAL ELECTRONICS APPLICATIONS IN ALGERIA	Samira Benali Yacine Meziane Prof. Dr. Karim Ould Ahmed
		6	DESIGN OF EMBEDDED SYSTEMS FOR SOLAR ENERGY MANAGEMENT IN ALGERIAN DESERT REGIONS	Dr. Rachid Bensouilah Amel Zerhouni
		7	APPLICATION OF MACHINE LEARNING IN ELECTRONIC SIGNAL PROCESSING SYSTEMS IN ALGERIA	Dr. Nabil Khelifi Youssef Boukhalfa Dr. Lina Haddadi
		8	FPGA-BASED DIGITAL SYSTEM DESIGN FOR TELECOMMUNICATION APPLICATIONS IN UKRAINE	Prof. Dr. Oleksandr Kovalenko Iryna Shevchenko
		9	POWER ELECTRONICS AND SMART GRID INTEGRATION TECHNOLOGIES IN UKRAINIAN ENERGY SYSTEMS	Dr. Dmytro Hrytsenko Assoc. Prof. Dr. Olha Bondarenko Taras Melnyk

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Oleksandr Shevchenko**	1	SUSTAINABLE VITICULTURE PRACTICES AND SOIL FERTILITY MANAGEMENT IN MOLDOVAN AGRICULTURAL SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Elena Rotaru Sergiu Munteanu
		2	CLIMATE CHANGE ADAPTATION STRATEGIES FOR CROP PRODUCTION IN MOLDOVA'S RURAL AREAS	Prof. Dr. Ion Luca Maria Ceban Andrei Vicol
		3	RICE PRODUCTION OPTIMIZATION THROUGH PRECISION AGRICULTURE TECHNOLOGIES IN BANGLADESH	Dr. Rahman Siddique Farzana Akter Mahmudul Hasan Tariq Islam
		4	SALINITY MANAGEMENT AND ITS IMPACT ON AGRICULTURAL PRODUCTIVITY IN COASTAL BANGLADESH	Dr. Kamal Uddin Nusrat Jahan
		5	DESERT AGRICULTURE INNOVATIONS FOR WATER-EFFICIENT CROP CULTIVATION IN ALGERIA	Dr. Ahmed Benali Samira Toumi Yacine Boudiaf
		6	AGROFORESTRY SYSTEMS AND BIODIVERSITY CONSERVATION IN NORTHERN ALGERIAN REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Karim Belhadi Lina Cherif Nadir Meziane Salima Ould
		7	SOIL EROSION CONTROL METHODS AND THEIR EFFECTIVENESS IN ALGERIAN HIGHLAND FARMING	Assis. Prof. Dr. Mourad Ziani Amina Ferhat
		8	PRECISION FARMING TECHNOLOGIES FOR WHEAT PRODUCTION IN UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES	Dr. Oleksandr Shevchenko Iryna Kovalenko Mykola Bondar

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Ana Marinescu**	1	EPIDEMIOLOGICAL STUDIES ON ZOONOTIC DISEASES IN LIVESTOCK POPULATIONS IN RURAL ROMANIA	Dr. Ana Marinescu
		2	ADVANCES IN VETERINARY VACCINATION STRATEGIES FOR CATTLE HEALTH MANAGEMENT IN ROMANIAN FARMS	Dr. Sorin Georgescu Prof. Dr. Andrei Popa Dr. Elena Ionescu Mihai Dumitrescu
		3	PARASITOLOGICAL ANALYSIS OF SHEEP AND GOAT DISEASES IN MOROCCAN AGRICULTURAL SYSTEMS	Dr. Youssef El Idrissi Fatima Zahra Bennani Khalid Amrani
		4	VETERINARY PUBLIC HEALTH APPROACHES TO CONTROL RABIES IN NORTH AFRICAN URBAN AREAS	Dr. Hassan Alaoui Nadia El Fassi
		5	MOLECULAR DIAGNOSIS OF AVIAN INFLUENZA VIRUSES IN EGYPTIAN POULTRY FARMS	Dr. Mahmoud Abdelrahman Salma Hassan Prof. Dr. Tarek El-Sayed
		6	NUTRITIONAL MANAGEMENT AND GROWTH PERFORMANCE IN CAMELS UNDER ARID EGYPTIAN CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Hany Farouk Omar Khalifa Mona Fathy
		7	ANTIMICROBIAL RESISTANCE PATTERNS IN DAIRY CATTLE PATHOGENS IN EGYPT	Dr. Rania Mostafa Ahmed Nabil Assis. Prof. Dr. Kareem Adel
		8	DIAGNOSTIC IMAGING TECHNIQUES IN SMALL ANIMAL VETERINARY PRACTICE IN UKRAINE	Prof. Dr. Oleksandr Shevchenko Iryna Kovalenko Olha Tkachenko
		9	REPRODUCTIVE HEALTH MANAGEMENT IN HORSES IN UKRAINIAN EQUINE CLINICS	Dr. Natalia Bondarenko Andrii Melnyk

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Haziran / June 26, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Natalia Bondarenko**	1	SUSTAINABLE URBAN REGENERATION STRATEGIES IN POST-COMMUNIST ROMANIAN CITIES	Assoc. Prof. Dr. Ahmed El-Sherif Mona Hassan Karim Abdelrahman
		2	ADAPTIVE REUSE OF INDUSTRIAL HERITAGE BUILDINGS IN BUCHAREST METROPOLITAN AREA	Dr. Youssef El Amrani Fatima Zahra El Idrissi Hassan Benali Nadia Tazi
		3	TRADITIONAL MOROCCAN COURTYARD ARCHITECTURE AND ITS CLIMATE-RESPONSIVE DESIGN PRINCIPLES	Prof. Dr. Khalid Bouhaddou Samira Lahlou
		4	URBAN MORPHOLOGY AND INFORMAL SETTLEMENT DEVELOPMENT IN CASABLANCA PERIPHERIES	Assoc. Prof. Dr. Cristina Marinescu Radu Georgescu
		5	PASSIVE COOLING TECHNIQUES IN VERNACULAR EGYPTIAN DESERT ARCHITECTURE	Prof. Dr. Andrei Popa Elena Ionescu Mihai Dumitrescu
		6	SMART CITY IMPLEMENTATION AND HERITAGE CONSERVATION IN HISTORIC CAIRO DISTRICTS	Dr. Laila Naguib Youssef Hamdy Nour El-Din Farouk
		7	WATERFRONT URBAN DESIGN AND RESILIENCE STRATEGIES ALONG THE NILE RIVER IN EGYPT	Prof. Dr. Mahmoud El-Gohary Salma Fathy
		8	POST-WAR RECONSTRUCTION AND URBAN IDENTITY IN UKRAINIAN CITIES	Dr. Natalia Bondarenko Andrii Melnyk
		9	ENERGY-EFFICIENT RESIDENTIAL BUILDING DESIGN IN COLD CLIMATE REGIONS OF UKRAINE	Dr. Oleksandr Kovalenko Iryna Shevchenko Dmytro Hrytsenko

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi OĞUZ USTA**	1	YEREL SİYASETE KATILIMIN MEKÂNSAL DİNAMİKLERİ: KASTAMONU ÖRNEĞİNDE YEREL YÖNETİCİ ADAYI KADINLARIN KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER	ELİF NUR ŞENLİK Doç. Dr. ERAY AKTEPE
		2	SİYASİ PARTİ GENÇLİK KOLLARINDA KADIN TEMSİLİ: RİZE ÖRNEĞİ	Sümeyye ÇELİK Elif ALTINBAŞ Doç. Dr. Erol SUBAŞİ
		3	HESAP VEREBİLİRLİK KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE SAYIŞTAY DENETİM BULGULARININ NİTELİKSEL TASNİFİ: KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ	Bilim Uzmanı SEMİHA BOZ Prof. Dr. ERHAN GÜMÜŞ
		4	THE CONDITIONS OF THE ACTION FOR PARTITION OF INHERITANCE	Assistant Professor Dr., Harun Mirsad GÜNDAY Master's Student, Tuğçe YILMAZ
		5	CEZA MUHAKEMESİNDE DAVAYA KATILANIN ÖLMESİ HALİNDE MİRASÇILARIN DURUMU	Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL OZAN MERT KILIÇ
		6	ROMA HUKUKUNDAN GÜNÜMÜZE "-İLE SORUMLULUK (KONUSUNA GÖRE SORUMLULUK" KAVRAMI	Dr. Öğr. Üyesi OĞUZ USTA

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assist. Prof. Dr. Yıldıray ÇEVİK**	1	7.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ORAN-ORANTI KONUSUNDAKİ KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ	Gülüzar ŞEKERCİ Prof.Dr.Hülya KADIOĞLU
		2	2015 YILI VE SONRASINDA YAYINLANAN MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME VE GÖREVLENDİRME YÖNETMELİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	Selman YILMAZ
		3	OKUL MÜDÜRLERİNİN OKUL YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Arife KOÇKANAT
		4	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNDE KULLANDIKLARI RESİMLİ ÖYKÜ KİTAPLARINDAKİ METİN DIŞI ÖĞELERİN KULLANIMIN İNCELENMESİ	Öğretmen Buse YILMAZ Doç. Dr. Mustafa AKINCI
		5	7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE KUVVET VE ENERJİ ÜNİTESİNİN ÖĞRENİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ İHTİYAÇLARI	Doç. Dr. Hakan TURAN İrem AKDEMİR ESGİL
		6	TEACHING FIRST READING AND WRITING IN THE TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL: TEACHERS' VIEWS	Teacher, HARUN ATEŞ Associate Professor, YAHYA HAN ERBAŞ
		7	16TH CENTURY AN ORIGINAL VOICE IN OTTOMAN POETRY	Gülsüm Yaren CEYLAN
		8	CAPITALISM, CLASS DIVISION, AND HUMAN ALIENATION IN H. G. WELLS' THE TIME MACHINE: A MARXIST READING	Assist. Prof. Dr. Yıldıray ÇEVİK

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Cihan KARA**	1	THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL CHANGE ON THE PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL JUSTICE	Dr. Cihan KARA
		2	THE IMPACT OF SUSTAINABLE LEADERSHIP ON GREEN ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR	Dr. Cihan KARA
		3	THE MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL TRUST IN THE EFFECT OF HEALTH PROFESSIONALS' ENTREPRENEURIAL PERSONALITY TRAITS ON THEIR WHISTLEBLOWING TENDENCIES	PhD Student, Buşra KÖSE Assoc. Prof. Dr. Fuat YALMAN
		4	THE MEDIATING ROLE OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN THE EFFECT OF HEALTH PROFESSIONALS' ENTREPRENEURIAL PERSONALITY TRAITS ON THEIR WHISTLEBLOWING TENDENCIES	PhD Student, Buşra KÖSE Assoc. Prof. Dr. Fuat YALMAN
		5	THE IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON EMPLOYEE SILENCE: THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN A COMPARATIVE STUDY OF IRAN AND TÜRKIYE	Nooshin Zamaniyan
		6	THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON JOB EMBEDDEDNESS: A STUDY OF BANK EMPLOYEES	PhD Student, HALİME KARA Prof. Dr., RIFAT İRAZ
		7	ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Muhammed İkbal BALKİS Doç. Dr., Canan YILDIRAN
		8	THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY ON ONLINE BANKING	ELVAN MUTLU Doç. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL

No: 4

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Öğr.Gör. MERVE YAMAN**	1	EMPLOYEE RESILIENCE DURING CRISES: A CONCEPTUAL EVALUATION IN THE CONTEXT OF LOCAL GOVERNMENTS	Yüksek Lisans Öğrencisi, Halil POLAT
		2	Z KUŞAĞININ SOSYAL MEDYA VE TÜRKÇE RAP MÜZİĞE YÖNELİK ALGILARININ DAVRANIŞSAL ÇIKTILARININ İNCELENMESİ	YILDIZ GÜVEN DR. SEFA CEYHAN
		3	THE IMPACT OF JOB INSECURITY ON EMPLOYEES' TURNOVER INTENTION IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY: THE MODERATING ROLE OF EXCESSIVE FATIGUE	SELEN ERDAL Assoc. Prof. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL
		4	PERCEIVED FAKE ENGAGEMENT IN INFLUENCER–NGO COLLABORATIONS: EFFECTS ON TRUST AND DONATION INTENTION	MBA Student, Bora KIRCALLI Assistant Professor, Sendi ÇAĞLIYOR
		5	KÜRESEL HAVAYOLU İŞLETMELERİNDE GÖRSEL KİMLİK VE İÇERİK YÖNETİMİ: THY VE LUFTHANSA DİJİTAL MARKA ESTETİĞİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	Öğr.Gör. MERVE YAMAN
		6	YÖNETİM KURULU YAPISI AR-GE YATIRIMLARINI ETKİLER Mİ? BORSA İSTANBUL'DAN KANITLAR	YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ BÜŞRA CEVRİYE DOĞAN Doç. Dr. KADİR TUTKAVUL
		7	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE CONSUMER ETHNOCENTRISM AND CONSUMER ANIMOSITY LITERATURE: RESEARCH TRENDS AND FUTURE DIRECTIONS	Öğr. Gör. Dr. Gamze ULUDAĞ Doç. Dr. Emel FAİZ
		8	USE OF SOCIAL MEDIA IN HOUSING MARKETING AND SPATIAL VALUE DISCOURSES: THE CASE OF ÇANAKKALE	Urban Planner, Dilara YENTÜRK Asst. Prof. Dr. Ayşe Nur ALBAYRAK
		9	TRANSFORMING THE PERCEPTION OF SECOND-HAND PRODUCT IN TEXTILE WASTE RECYCLING: A CIRCULAR ECONOMY-BASED APPLICATION	Doktora Adayı, ZEYNEP KAPTAN Dr. Öğr. Üyesi, ONUR ÖZEVİN Öğr. Üyesi, ZEYNEP TUBA BALCIOĞLU Öğr. Üyesi, HATİCE HOROZ
		10	THE IMPACT OF PROFESSIONAL IDENTITY THREAT ON PHYSICIANS	Ms, Mehmet Eymen SÜMER

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr., Ataollah KHANLARI**	1	THE EFFECT OF PERIODIC ADDITION OF SELENOUREA ON PBSE THIN FILMS PRODUCED BY CHEMICAL BATH DEPOSITION METHOD	Dr.Metehan ÖNAL
		2	NUMERICAL ANALYSIS OF THE HEATING PERFORMANCE OF WALL TYPE SOLAR CHIMNEYS IN CLOSED SPACES	Harun SEN Doç. Dr. Erdem CUCE Prof. Dr. Pinar MERT CUCE
		3	PERFORMANCE ANALYSIS FOR PHOTOVOLTAIC SYSTEM INTEGRATED HYBRID SOLAR CHIMNEY POWER PLANTS	Harun SEN Doç. Dr. Erdem CUCE Prof. Dr. Pinar MERT CUCE
		4	DÖKÜM YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN AL-ZN-MG ALAŞIMLARINDA MAGNEZYUM ORANININ MİKROYAPI VE MEKANİK ÖZELLİKLERE ETKİSİ	ŞEREF BOYRAZ Dr. Öğr. Üyesi NACİ ARDA TANIŞ Prof. Dr. RECEP ÇALIN
		5	TEK-TEK ÇEKİRDEKLERDE MANYETİK DİPOL MOMENTLERİNİN MAKİNE ÖĞRENMESİYLE MODEL İNCELENMELERİ	Ahmet Kemal ACAR Prof.Dr. Hakan YAKUT Dr. Elif KEMAH
		6	INVESTIGATING THE EFFECT OF COLD SIDE INLET MODIFICATION ON THE OVERALL BEHAVIOR OF A SHELL AND HELICALLY COILED HEAT EXCHANGER: A NUMERICAL STUDY	Doç. Dr., Ataollah KHANLARI

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Asst. Prof. Dr. Erol KINA**	1	CT IMAGE-BASED LUNG CANCER CLASSIFICATION USING HOG FEATURES AND MACHINE LEARNING MODEL	Asst. Prof. Dr. Erol KINA
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF FREQUENT PATTERN MINING ALGORITHMS ACROSS TWO LIBRARIES: APRIORI, FP-GROWTH AND ECLAT ON SPMF AND PAMI	Baki KOÇ Prof. Dr. Turgay Tugay BİLGİN
		3	PREDICTION OF HYPERTENSION USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS BASED ON COMPLETE BLOOD ANALYSIS DATA IN HYPERTENSIVE PATIENTS AND HEALTHY INDIVIDUALS	Hakan Burak Ahmetoğlu Prof. Dr. İlhami GÖK Öğr. Gör. Dr. Mahmut AYDIN
		4	SİBER GÜVENLİKTE SOSYAL MÜHENDİSLİK SALDIRILARI ve KORUNMA YÖNTEMLERİ	Dr, CİHAN ÜNAL

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Petrov**	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND DATA-DRIVEN DECISION MAKING IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	Prof. Dr. Wei-Han Lin Assoc. Prof. Dr. Chia-Yu Chen Ming-Jen Hsu
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN INTEGRATION AND RESILIENCE STRATEGIES IN GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENTS	Dr. Yu-Ting Wang Prof. Dr. Po-Chun Li Hui-En Tsai
		3	DIGITAL ENTREPRENEURSHIP, INNOVATION ECOSYSTEMS, AND MARKET ADAPTATION IN EMERGING ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Elena Markoska Dr. Nikola Stojanov Petar Velkov
		4	CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND FINANCIAL PERFORMANCE IN FAMILY-OWNED BUSINESSES	Prof. Dr. Marina K. Dimitrova Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Petrov Dr. Stefan Trajkov
		5	CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT AND BRAND LOYALTY IN THE DIGITAL RETAIL SECTOR	Prof. Dr. Ananya Iyer Dr. Rohan Menon Dr. Priya Nair Kavya Sharma
		6	STRATEGIC LEADERSHIP, ORGANIZATIONAL RESILIENCE, AND POST-CRISIS BUSINESS RECOVERY MODELS	Assoc. Prof. Dr. Arjun Mehra Prof. Dr. Neha Kulkarni Vikram Joshi
		7	SUSTAINABILITY REPORTING, ESG DISCLOSURE, AND LONG-TERM VALUE CREATION IN CORPORATE SECTORS	Prof. Dr. Amira Ben Salem Assoc. Prof. Dr. Sami Khelifi Dr. Yasmine Trabelsi Nour Chaker

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Nitin Kulkarni**	1	MACROECONOMIC RESILIENCE AND INFLATION MANAGEMENT IN POST-PANDEMIC TAIWAN	Prof. Dr. Wei-Hao Lin Dr. Meng-Ting Chen Dr. Yu-Chen Huang Dr. Hsin-Yu Kuo
		2	DIGITAL TRANSFORMATION, TRADE ADAPTATION, AND SMALL BUSINESS SURVIVAL IN TAIWAN'S URBAN ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Chia-Ling Tsai Dr. Po-Han Wu
		3	PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY AND FISCAL REFORM PATHWAYS IN NORTH MACEDONIA	Dr. Elena Stojanova Dr. Nikola Petrov Dr. Marija Ivanova Assoc. Prof. Dr. Stefan Dimitrov
		4	LABOR MARKET FLEXIBILITY, YOUTH EMPLOYMENT, AND REGIONAL GROWTH IN NORTH MACEDONIA	Dr. Ana Trajkovska
		5	INCLUSIVE FINANCE, RURAL CREDIT ACCESS, AND ENTREPRENEURSHIP GROWTH IN INDIA	Prof. Dr. Rajesh Varma Dr. Ananya Deshmukh Dr. Kavita Iyer
		6	SUSTAINABLE INDUSTRIAL POLICY AND EXPORT COMPETITIVENESS IN INDIA'S EMERGING ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Nitin Kulkarni
		7	ENERGY PRICE SHOCKS, HOUSEHOLD WELFARE, AND FOOD SECURITY IN TUNISIA	Prof. Dr. Salma Ben Ali Dr. Youssef Khelifi Dr. Mariem Trabelsi
		8	TOURISM RECOVERY, MACROECONOMIC STABILITY, AND REGIONAL DEVELOPMENT IN TUNISIA	Assoc. Prof. Dr. Hichem Bouazizi Dr. Noura Slim Dr. Firas Ferchichi
		9	GREEN FINANCE, PUBLIC INVESTMENT, AND LONG-TERM GROWTH DYNAMICS IN TUNISIA	Dr. Amira Jaziri Dr. Mehdi Ouerfelli Dr. Lina Karray

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Desta Tadesse**	1	THE TRANSFORMATION OF SAFAVID COURT POLITICS AND IMPERIAL IDEOLOGY IN EARLY MODERN IRAN	Prof. Dr. Arman Khosravi Soraya Javad Nima Farrokhzad
		2	BORDERLAND DIPLOMACY AND THE RED SEA ROUTES IN OTTOMAN-EGYPTIAN RELATIONS, 1517–1805	Assoc. Prof. Dr. Leila Hassan Mariam Abdel-Rahman Youssef El-Sayed
		3	URBAN MEMORY, NATIONALISM, AND ARCHAEOLOGICAL PRACTICE IN MODERN EGYPTIAN HISTORIOGRAPHY	Assoc. Prof. Dr. Omar El-Masry Dalia Fahmy Dr. Karim Naguib
		4	THE POLITICAL ECONOMY OF THE NILE VALLEY: TAXATION, LAND, AND POWER IN OTTOMAN EGYPT	Assoc. Prof. Dr. Hoda Abdallah Tarek Soliman Mona Ibrahim Dr. Salma Hassan
		5	CHRONICLES OF KINGDOMS: ORAL TRADITION AND STATE FORMATION IN ETHIOPIAN HISTORICAL NARRATIVES	Assis. Prof. Dr. Desta Tadesse
		6	MONASTIC NETWORKS, TRADE CORRIDORS, AND RELIGIOUS AUTHORITY IN ETHIOPIAN HIGH-PLATEAU HISTORY	Assoc. Prof. Dr. Meron Kidane Sisay Fikru Dr. Yared Amanuel Hana Wolde
		7	COASTAL SULTANATES, SWAHILI CHRONICLES, AND INDIAN OCEAN CONNECTIVITY IN TANZANIAN HISTORY	Juma Salum Neema Mussa Ibrahim Hamisi
		8	COLONIAL ENCOUNTERS, RESISTANCE, AND STATE FORMATION IN TANZANIA'S MODERN HISTORICAL MEMORY	Assoc. Prof. Dr. Said Khamis Rehema Ally Abdallah Omar Zainab Said
		9		

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assoc. Prof. Dr. Tesfaye Belay**	1	THE ROLE OF EARLY ATTACHMENT PATTERNS IN SHAPING ADOLESCENT EMOTIONAL REGULATION AND INTERPERSONAL TRUST	Prof. Dr. Samira El-Hadi Dr. Youssef Benali Dr. Nadia Ait Karim Assoc. Prof. Dr. Rania Boussif
		2	COGNITIVE FLEXIBILITY, ACADEMIC STRESS, AND COPING STRATEGIES AMONG UNIVERSITY STUDENTS DURING TRANSITIONAL PERIODS	Dr. Karim El Mansouri
		3	EMOTION PROCESSING, SOCIAL SUPPORT, AND RESILIENCE TRAJECTORIES IN POST-CONFLICT YOUTH POPULATIONS	Mekdes Gebre Assoc. Prof. Dr. Tesfaye Belay Dr. Hana Woldemariam
		4	MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC PROCRASTINATION AND SELF-REGULATION	Prof. Dr. Laura Ciobanu Dr. Ilie Rusu Dr. Ana Maria Popescu
		5	TRAUMA, IDENTITY FORMATION, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN MIGRANT ADOLESCENTS	Prof. Dr. Amina Salim Assoc. Prof. Dr. Dawit Kassa Dr. Selamawit Ayele
		6	THE INTERPLAY BETWEEN PERFECTIONISM, ANXIETY, AND ACHIEVEMENT MOTIVATION IN HIGH-ACHIEVING STUDENTS	Prof. Dr. Elvin Mammadov Dr. Nigar Huseynova Dr. Kamran Aliyev
		7	SOCIAL COMPARISON, SELF-ESTEEM, AND DIGITAL WELL-BEING IN CONTEMPORARY ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Leyla Rahimova Dr. Tural Hasanov Dr. Aysel Mehdiyeva
		8	EXECUTIVE FUNCTIONS, DECISION-MAKING, AND IMPULSE CONTROL IN EARLY ADULTHOOD	Prof. Dr. Orkhan Karimli Dr. Narmin Jafarova Dr. Rufat Ibrahimov
		9	PSYCHOLOGICAL CAPITAL, HOPE, AND WORKPLACE ADAPTATION AMONG YOUNG ADULT EMPLOYEES	Assoc. Prof. Dr. Farida Mammadli Teymur Hasanli Dr. Gulnara Aliyeva

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Suresh Chandrasekhar**	1	APPLICATION OF AUTOMORPHISM GROUPS IN GRAPH THEORY AND THEIR IMPLICATIONS FOR NETWORK STRUCTURES	Assis. Prof. Dr. Aram Karapetyan
		2	RECENT ADVANCES IN PARTIAL DIFFERENTIAL EQUATIONS: ANALYSIS AND COMPUTATION	Dr. Narine Melikyan
		3	ASYMPTOTIC ANALYSIS OF NONLINEAR DYNAMICAL SYSTEMS IN PHYSICAL MODELLING	Dr. Lilit Harutyunyan Prof. Dr. Vahan Manukyan
		4	RECENT METHODS IN ALGEBRAIC NUMBER THEORY: APPLICATIONS TO CRYPTOGRAPHY	Prof. Dr. Priya Deshpande Dr. Nikhil Raman Prof. Dr. Anjali R. Mehta
		5	ADVANCES IN MACHINE LEARNING APPROACHES FOR MATHEMATICAL OPTIMIZATION	Dr. Suresh Chandrasekhar
		6	MODELING SPATIOTEMPORAL PHENOMENA WITH PARTIAL DIFFERENTIAL EQUATIONS IN ENVIRONMENTAL SCIENCES	Prof. Dr. Avinash Kumar Dr. Sneha Patil Assis. Prof. Dr. Kartik Sharma Dr. Deepak Joshi
		7	STABILITY AND SPECTRAL ANALYSIS OF NONLINEAR OPERATORS IN FUNCTION SPACES	Dr. Aisha Al-Harthy Assis. Prof. Dr. Ahmed Salim
		8	FUZZY LOGIC SYSTEMS AND THEIR APPLICATION IN UNCERTAIN REAL-WORLD DATA MODELLING	Assoc. Prof. Dr. Waleed Al-Lamki Dr. Sara Al-Rawahi
		9	SYMMETRY ANALYSIS IN SOLVING COMPLEX SYSTEMS OF NONLINEAR DIFFERENTIAL EQUATIONS	Dr. Saud Al-Busaidi Assis. Prof. Dr. Maha Al-Kharusi

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Prof. Dr. Arman Hakobyan Assis. Prof. Dr. Lilit Grigoryan**	1	INNOVATIVE STRATEGIES IN THE SEISMIC DESIGN OF URBAN INFRASTRUCTURE IN YEREVAN	Prof. Dr. Arman Hakobyan Assis. Prof. Dr. Lilit Grigoryan
		2	DEVELOPMENT OF ECO-FRIENDLY CONCRETE COMPOSITES WITH LOCALLY SOURCED MATERIALS	Prof. Dr. Arman Hakobyan Dr. Ani Babayan Prof. Dr. Gevorg Arakelyan Assis. Prof. Dr. Sargis Hunanyan
		3	INTELLIGENT FLOOD MANAGEMENT SYSTEMS FOR URBAN CENTERS IN LAHORE	Prof. Dr. Ahmad Ali Assis. Prof. Dr. Maryam Raza Muhammad Ayub
		4	ADVANCED OPTIMIZATION OF WIND ENERGY INFRASTRUCTURE IN COASTAL PAKISTAN	Dr. Samina Hassan Prof. Dr. Tariq Mahmood Assis. Prof. Dr. Waleed Akhtar
		5	APPLICATION OF NANOMATERIALS IN WATER PURIFICATION SYSTEMS FOR KARACHI	Dr. Hina Qureshi Prof. Dr. Faisal Ahmed Assis. Prof. Dr. Usman Khan
		6	SUSTAINABLE DESIGN OF EMBANKMENT DAMS UNDER ARID CLIMATE CONDITIONS	Dr. Salim Al-Harthy Prof. Dr. Fahad Al-Shidhani
		7	PERFORMANCE EVALUATION OF SMART TRAFFIC MANAGEMENT TECHNOLOGIES IN MUSCAT	Assis. Prof. Dr. Aisha Al-Balushi Dr. Sami Alkindi
		8	DEVELOPING SOLAR-POWERED MICROGRID SOLUTIONS FOR REMOTE COMMUNITIES IN OMAN	Prof. Dr. Hamood Al-Rawahi Dr. Nasser Al-Saadi

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi, İshak KÜÇÜKYILDIZ**	1	MERCY AND FORGIVENESS IN URARTIAN INSCRIPTIONS: AN ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF TRIBUTE, LOYALTY, AND POLITICAL SOVEREIGNTY	Dr. Öğr. Üyesi, İshak KÜÇÜKYILDIZ
		2	REVİLLING AND BESEYING VASİR BİLKADİR ABDÜLHAMİD II'S HEJAZ RAILWAY PROJECT WITH SOFT POWER	Lect, Murat Gökmen M.A. Graduate, Seda Gökmen
		3	MILITARY REFORMS AND THE THEMATIC SYSTEM DURING THE REIGN OF ALEXIOS I KOMNENOS	Master's Student ZÜBEYDE ÇİFÇİ
		4	THE ROLE OF THE NAPOLEONIC WARS IN THE CONSTRUCTION OF RUSSIAN NATIONALISM AND EUROSCEPTICISM	Alper PALA Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN
		5	HOCA SAADEDDİN MÜNŞEATINDA BULUNAN MEKTUPLARDA; ŞEHZADE BAYEZİD'İN OSMANLIYA TESLİMİNE GİDEN SÜREÇ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Yusuf Tahir Yetimoğlu
		6	THE ROLE OF KASTAMONU IN THE OTTOMAN COMMUNICATION AND POSTAL SYSTEM IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY	Dr. FATİME YAZICI
		7	TÜRKİYE'DE DIŞ ETKİLERLE YÜKSELTİLEN BÜROKRATLAR, AYDINLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (1923-1980): AMERİKAN ETKİSİNİN KURUMSAL VE TOPLUMSAL YANSIMALARI	Zeynep Ertürk
		8	KIRAAT İLMİNİN KAYNAKLARI VE İBN MÜCÂHİD'DEN İBNÜ'L-CEZERÎ'YE GELİŞİM SÜRECİ	Dr. Ali TURAN

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr, Muhammet Emin Sözkesen**	1	GOVERNING THE RENTAL QUESTION: STATE INSTITUTIONS, HOUSING CRISIS AND URBAN POLITICS IN TURKEY	Havva Ezgi Doğru Zırığ
		2	Comparing Migration Governance in Türkiye ve Iran	Yüksek Lisans Öğrencisi, Nejla BAZ Prof. Dr. Halil İbrahim GÖKBÖRÜ
		3	POPÜLER KÜLTÜRÜN BİR ÖĞESİ OLAN MÜZİKTE PSİKOAKTİF MADDELERİN SUNUMU ve NORMALLEŞTİRİLMESİ: APPLE TÜRKİYE 2025 TOP 100 ŞARKILARI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ	Dr, Muhammet Emin Sözkesen
		4	YENİ MEDYA VE GERÇEKLİĞİN YENİDEN İNŞASI:TÜRKİYE'DE MİGROS BOYKOTU ÖRNEĞİNDE DİJİTAL AKTİVİZM	Yüksek Lisans Öğrencisi, TUĞÇE OLUZ Dr. Öğr. Üyesi,BAHATTİN CİZRELİ
		5	THE EFFECTS OF GRATITUDE INTERVENTIONS ON INTRINSIC SPIRITUALITY, POSITIVE PERCEPTION, AND JOY OF LIFE AMONG NURSING HOME RESIDENTS	Merve SÜMER Doç. Dr. Ömer Faruk CANTEKİN
		6	EVALUATION OF FOREST FIRES IN ÇANAKKALE AND ITS SURROUNDINGS IN TERMS OF DISASTER MANAGEMENT AND RESPONSE	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra IŞIK YAVUZ Dr. Öğr. Üyesi Erdem GÜNDOĞDU

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi, FARUK GALYON**	1	AMELİYAT ÖNCESİ VE SIRASINDA UYGULANAN MÜZİK TERAPİNİN HASTALARDA ANKSİYETE ÜZERİNE ETKİSİ	Hemşire, Kübra AVCI Dr. Öğr. Üyesi, Enes BULUT
		2	ASSESSMENT OF NUTRITIONAL QUALITY IN OLDER ADULTS (HEI-2015) AND DETERMINANT SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS: A PRIMARY CARE EXPERIENCE	Uzm. Dr., ZEHRA SALTIKALP SERT Uzm. Dyt., NAGİHAN ARI
		3	ACUPUNCTURE APPLICATIONS FOR THE REDUCTION OF POSTOPERATIVE PAIN	Hemşire, Recep MAFRAK Dr. Öğr. Üyesi, Enes BULUT
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRIFOOD SUPPLY CHAINS: ENHANCING QUALITY CONTROL DURING CULTIVATION AND PRODUCTION	Dr. Öğr. Üyesi, FARUK GALYON
		5	İMIPIRAMININ DIYABETIK SIÇANLARDAN ELDE EDILEN SINAPTOZOMLAR ÜZERINE SEMAFORIN SINYAL YOLAĞI ÜZERINDEN ETKISI	Moleküler Biyolog,Merve TAŞTAN

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi Işıl SARAÇ SİVRİKAYA**	1	REGIONAL DISTRIBUTION OF FUNGAL PATHOGENS AFFECTING NUT CROP SPECIES İN TÜRKİYE	Doç. Dr. Abdullah GÜLLER Dr. Öğr. Üyesi Işıl SARAÇ SİVRİKAYA
		2	A CRITICAL EVALUATION OF CORDYCEPS SPECIES AS DIETARY SUPPLEMENTS: BIOLOGICAL EFFECTS, EVIDENCE LEVEL, AND SAFETY CONCERNS	Dr. Öğr. Üyesi Işıl SARAÇ SİVRİKAYA
		3	TRANSITION TO SUSTAINABILITY IN VITICULTURE: CLIMATE CHANGE, POLICY TARGETS, AND THE TRANSFORMATIVE ROLE OF BIOSTIMULANTS	Adnan DOĞAN Bulut Sarğın
		4	BIOCHAR-BASED SYNERGIES IN VEGETABLE CULTIVATION: ORGANIC AMENDMENTS, FERTILIZATION, IRRIGATION AND RHIZOSPHERE MANAGEMENT	Bulut SARĞIN Mehmet Can DİKİCİ
		5	ANTIMICROBIAL AND ANTI-MRSA ACTIVITIES OF ETHANOL EXTRACTS FROM ARUM ITALICUM MILL.	Asst. Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

No: 5

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Bhumika Sharma**	1	MATERNAL MENTAL HEALTH IN MODERN TIMES: A GLOBAL AND SOCIAL CHALLENGE IN THE MODERN TIMES	Ms. Riya Yadav Dr. Bhumika Sharma
		2	THE RIGHT TO LIFE OF GIG AND PLATFORM WORKERS: A LEGAL AND ETHICAL ANALYSIS OF FAST DELIVERY APPLICATIONS IN INDIA	Dr. Saurabh kishor Dr. Harish Kumar Ms. Sania Perwez
		3	AI FOR EDUCATION SECTOR: EFFORTS IN THE INDIAN EDUCATION SYSTEM	Khushi Tiwari Saksham Srivastava Mr. Hitesh Manglani
		4	SPATIALY VARYING DRIVERS OF URBAN SETTLEMENTS IN ALBANIA: FROM EXPLORATORY PCA TO EXPLANATORY GWR	Mariglen Sherifaj Albina Sinani
		5	SOUTH AFRICAN ADULTS' PERCEPTIONS OF CHILDREN'S USE OF SOCIAL MEDIA	Andrew Mfundo Masiya

No: 4

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assist. Prof. Dr. Canan Turan**	1	EFFECT OF AN UNDERLYING STIFF LAYER ON THE SETTLEMENT BEHAVIOUR OF SHALLOW FOUNDATIONS IN LAYERED SOIL	Assist. Prof. Dr. Canan Turan
		2	BİYOFİLİK TASARIM İLKELERİNİN FARKLI MEKÂN TÜRLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş. Gör. Dr., BURCU TANRIKUT
		3	DOĞA TEMELLİ TASARIM YAKLAŞIMLARI: ODAK NOKTALARI ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	Arş. Gör. Dr., BURCU TANRIKUT
		4	EVALUATION OF FAÇADE-RELATED FIRE RISKS IN HIGH-RISE BUILDINGS THROUGH REAL CASE ANALYSES	Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif Yıldız
		5	KAMPÜS YAPILARINDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ BAĞLAMINDA MİMARİ FORMUN ROLÜ	ELÇİN GÜN Doç. Dr. , GÖKHAN UŞMA
		6	THE IMPORTANCE OF THERMAL TOURISM AND LANDSCAPE DESIGN CRITERIA: AN EXAMPLE OF THE YALOVA THERMAL SPA	İbrahim KARABULUT Prof. Dr. Nurhan KOÇAN
		7	PLANNING OF BUNGALOW-TYPE CAMPING AREAS AND A PROPOSAL FOR UZUNOZ AREA IN BARTIN CITY	Emirhan GÜNEŞ Emirhan ÖZSUVEREN Prof. Dr. Nurhan KOÇAN

No: 2

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof. DR. Nourredine Cherifi,**	1	THE INTERPLAY OF RELIGION AND PHILOSOPHY IN AZERBAIJANI CULTURAL CONTEXT	Nigar Mammadova, Elvin Huseynov,
		2	PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF RELIGIOUS BELIEFS IN MODERN AZERBAIJAN	Farid Aliyev, Leyla Ismayilova
		3	THE INFLUENCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY ON CONTEMPORARY ETHICS IN IRAN	Dr. Mohammad Rezaei, Lec. Simin Ahmadi,
		4	RELIGION AND PHILOSOPHY: A CRITICAL STUDY OF REASON AND FAITH IN IRANIAN THOUGHT	Ali Karimi, Fatemeh Hosseini,
		5	RELIGIOUS PHILOSOPHY AND NATIONAL IDENTITY IN ALGERIA	Assoc. Prof. Dr. Yacine Belkacem, Amira Bouzid, Karim Mansouri,
		6	THE ROLE OF PHILOSOPHY IN SHAPING ALGERIAN THEOLOGICAL DISCOURSE	Prof. DR. Nourredine Cherifi,
		7	THE SYNTHESIS OF RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL THOUGHT IN GEORGIAN INTELLECTUAL TRADITIONS	Dr. Nino Beridze, Dr. Levan Tsereteli,
		8	MODERN GEORGIAN PHILOSOPHICAL REFLECTIONS ON THE MEANING OF FAITH	Tamar Javakhishvili, Assis. Prof. Dr. Giorgi Kapanadze,

KARADENIZ 20th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 26 – 28, 2026 RIZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
27 Haziran / June 27, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Soraya Mahmoudi**	1	SHIITE ESCHATOLOGY AND CONTEMPORARY IRANIAN POLITICAL DISCOURSE IN POST-REVOLUTIONARY ERA	Prof. Dr. Mohammad Rezaei Ali Hosseini Fatemeh Karimi Reza Jalali Leila Ahmadi
		2	MYSTICAL INTERPRETATIONS OF SUFISM IN CLASSICAL PERSIAN POETRY TRADITIONS	Assoc. Prof. Dr. Soraya Mahmoudi
		3	COPtic CHRISTIAN THEOLOGY AND IDENTITY PRESERVATION UNDER ISLAMIC GOVERNANCE IN EGYPT	Dr. Amir Khalil Nadia Shenouda Samuel Iskander
		4	QURANIC HERMENEUTICS AND MODERN EGYPTIAN REFORMIST THOUGHT MOVEMENTS	Prof. Dr. Fatima El-Sayed Karim Abdelnour Layla Gamal
		5	EVANGELICAL THEOLOGICAL RESPONSES TO SECULARIZATION IN AMERICAN PUBLIC SPHERE	Assoc. Prof. Dr. Jonathan Hayes Sarah Mitchell Assis. Prof. Dr. David Larson
		6	REFORMED CALVINISM AND CONTEMPORARY SOCIAL JUSTICE ACTIVISM IN U.S. CHURCHES	Dr. Emily Carter Michael Reynolds
		7	ISLAMIC THEOLOGY EVOLUTION IN SHIITE AZERBAIJANI COMMUNITIES POST-SOVIET ERA	Prof. Dr. Elnur Hasanov Dr. Nigar Aliyeva Farid Gurbanov
		8	ORTHODOX CHRISTIAN SPIRITUALITY AND NATIONAL IDENTITY IN SECULAR AZERBAIJAN	Assoc. Prof. Dr. Aysel Ibrahimova Kamran Abbasov

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CONTENTS

PAYLAŞILAN ÇOCUKLUK: SHARENTİNG PRATİĞİNİN HUKUKİ BOYUTLARI 1

CLİCKBAİT (TIK TUZAĞI) HABERCİLİĞİNİN ÖTESİ: DEĞİŞEN HABER TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI 3

MODERN GEORGIAN PHILOSOPHICAL REFLECTIONS ON THE MEANING OF FAITH 5

İLETİŞİMDE SINIR İHLALİ: MAHREMİYET, SAYGI VE DİJİTAL ÇAĞDA DEĞİŞEN NORMLAR 6

İNTİHARIN YÜCELTİLMESİ: BİR MÜHENDİSİN İNTİHARININ HABERLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE ELEŞTİREL ANALİZ 17

ZEKİ DEMİRKUBUZ' UN RÖPORTAJLARINDA EDEBİYATÇILARIN TEMSİLİ 25

ÇANAKKALE VE CİVARINDA MEYDANA GELEN ORMAN YANGINLARININ, AFET YÖNETİMİ VE MÜDAHALE BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 34

ALGILANAN GIDA KRIZININ YENILEBILIR BÖCEKLERI REÇETELERDE UYGULAMA NIYETINE ETKISI: GIDA NEOFOBISININ ARACI ROLÜ 42

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ KAMPÜS HARİTASI TASARIMI: YÖN BULMA VE GÖRSEL İLETIŞIM ODAKLI BIR UYGULAMA ARAŞTIRMASI 54

RİZE'NİN KIYAFET TASARIMLARINDA HAYAT BULAN KÜLTÜR ve KİMLİĞİ 56

MOĞOL BOZKIRINDA KADIN, GÜÇ ve ESTETİĞİN KIYAFET TASARIMLARINDA BÜTÜNLEŞMESİ: CENGİZ HAN'IN KIZLARI 73

ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİVİ VE MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP AHŞAP ESERİN SÜSLEME ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 89

ORDU TÜRKÜLERİNDE HÜZNÜN SEMBOLİK DİLİ: AYRILIK, KEDER, YALNIZLIK VE ÇARESİZLİK 97

SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA LİNKLATER METODU VE DOĞAL SES ANLAYIŞININ İNCELENMESİ 119

SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİNNİ SÖYLEME GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 134

ANAYASA HUKUKU ÖĞRETİMİNDE THE CROWN DİZİSİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ: ANAYASAL MONARŞİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI KURUMU ÖRNEĞİ 149

YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ ALGILANIŞI VE MİLLETVEKİLİ FARKINDALIĞI: BURHANETTİN KOCAMAZ OLAYININ DEĞERLENDİRİLMESİ 159

Dark Fleet STS Transfers and EEZ Jurisdiction: The Role of IMO Resolution A.1192(33) 166

FOUCAULT SOSYOLOJİSİNDEKİ TOPLUMSAL KONTROL MEKANİZMALARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASINI YENİDEN OKUMAK 169

HABERMAS'TA PARANIN HUKUKSALLAŞTIRILMASI VE MEŞRULUĞU ÜZERİNE BİR DENEME 178

HASTA HAKLARI BAĞLAMINDA HEKİM VE HASTA İLİŞKİSİNİN ETİK VE HUKUKİ BOYUTU 186

TÜRK HUKUKUNDA VEKÂLET SÖZLEŞMESİ VE BENZER HUKUKİ MÜESSESELERLE KARŞILAŞTIRILMASI 188

CLIMATE INTEGRITY EDUCATION: DEVELOPING AN INTERDISCIPLINARY DOCUMENTARY PROJECT-BASED LEARNING MODEL FOR 21ST-CENTURY SCIENCE EDUCATION 189

TRANSFORMING LITERACY CULTURE IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS THROUGH MULTIDIMENSIONAL LITERACY PROGRAMS BASED ON STUDENTS' NEEDS AND WORKFORCE DEMANDS 201

CONSTRUCTING A GOOD GOVERNANCE-BASED MODEL FOR MUHAMMADIYAH ISLAMIC BOARDING SCHOOL GOVERNANCE TO STRENGTHEN EDUCATIONAL QUALITY : A MULTI SITE STUDY 209

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPMENT OF A SELF-REGULATION-BASED DEEP LEARNING INSTRUCTIONAL MODEL FOR UNDERSTANDING FRACTIONS AMONG HYPERACTIVE-IMPULSIVE ADHD STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL 220

ENHANCING TEACHER PERFORMANCE THROUGH WORKPLACE SPIRITUALITY, INSTRUCTIONAL LEADERSHIP, AND TEACHER LEADERSHIP: THE MEDIATING ROLE OF LEARNING MANAGEMENT 229

DEVELOPMENT OF A CLIMATE CHANGE CONTEXT E-MODULE TO FOSTER THE MATHEMATICAL LITERACY OF PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS 235

DEVELOPMENT OF A DIAGNOSTIC FORMATIVE ASSESSMENT BASED ON SELF-DIRECTED LEARNING ORIENTED ASSESSMENT (SLOA) THROUGH THE ANALYSIS OF EPISTEMOLOGICAL OBSTACLES IN MATHEMATICS LEARNING 242

TEACHER'S PARTICIPATION IN TEACHER WORKING GROUPS : A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF PROFESSIONAL LEARNING EXPERIENCES IN INDONESIAN PRIMARY SCHOOLS 248

A PRELIMINARY CONCEPTUAL FRAMEWORK OF INTEGRATED ENGLISH LEARNING IN CLASSROOM AND DORMITORY SETTINGS AT MUHAMMADIYAH BOARDING SCHOOLS 258

DEVELOPING AN INDUSTRY-ORIENTED VOCATIONAL ENGLISH LEARNING MODEL TO ENHANCE OCCUPATIONAL ENGLISH COMPETENCE OF ANALYTICAL CHEMISTRY STUDENTS 264

LOCAL WISDOM-BASED RELIGIOUS MODERATION IN THE SINAR RESMI INDIGENOUS COMMUNITY OF CISOLOK DISTRICT, SUKABUMI REGENCY: CONCEPTUALIZATION, RECONSTRUCTION, AND CONTRIBUTIONS TO ISLAMIC RELIGIOUS EDUCATION 272

DEVELOPING A CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PEACE SELF-HELP FOR SEXUAL VIOLENCE SURVIVORS IN ISLAMIC BOARDING SCHOOLS 281

PROGRESSIVE LEADERSHIP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF KARAWITAN LEARNING THROUGH THE DEVELOPMENT OF AN ANDROID-BASED KEPATIHAN NOTATION APPLICATION IN PERFORMING ARTS VOCATIONAL SCHOOLS 289

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ İLE SEÇİLMİŞ UZAK DOĞU ÜLKELERİ MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ VE KESİRLER ÖĞRENME ALANININ YAPISAL VE PEDAGOJİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI 295

OKUL ORTAMINDA GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNİN EĞİTİM SÜRECİNE ETKİLERİ VE TEKNOLOJİ TEMELLİ FARKINDALIK ÇALIŞMASI 296

KÜLTÜREL MOTİFLER YOLUYLA DEĞERLER EĞİTİMİ VE KAPSAYICI ÖĞRENME 298

2020–2025 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE FEN EĞİTİMİ ALANINDA ARGÜMANTASYON ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN AMAÇLARININ TEMATİK ANALİZİ 308

ÖĞRENCİLERİN 7. SINIF RASYONEL SAYILAR KONUSUNDA KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ 318

EEG AND BEHAVIORAL INDICATORS OF EXECUTIVE CONTROL IN ADOLESCENTS: IMPLICATIONS FOR BEHAVIORAL ADDICTION RESEARCH 319

THE DEVELOPMENT OF AUTOBİOGRAPHİCAL MEMORY STUDİES İN TÜRKİYE: A THEORETİCAL, METHODOLOGİCAL, AND THEMATİC JOURNEY 321

YETİŞKİN BİREYLERDE MANEVİ İYİLİK HALİ, KAYGI VE UYKU KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 323

SOSYAL MEDYA VE EBEVEYNLİK ALGISI 325

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ROMANTİK İLİŞKİLERDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ANKSİYETE VE DUYGU REGÜLASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ 332

YAKIN PARTNER ŞİDDETİNE MARUZ KALAN KADINLARIN İHTİYAÇLARI, SOSYAL DESTEK DENEYİMLERİ, ÇARESİZLİK VE UMUT ALGILARI: NİTEL BİR ÇALIŞMA 333

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN TOPLUMSAL CİNSİYET TUTUMLARI PSİKOEĞİTİM 334

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA BİLİŞSEL REZERVİN PSİKOLOJİK SIKINTI İLE İLİŞKİSİ: BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ 336

TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEME VE MÜDAHALE PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİ: KONTROL GRUPLU YARI DENEYSEL ÇALIŞMALARIN META-ANALİZİ 337

TÜRK TOPLUMLARINDA VERGİ ANLAYIŞININ TARİHSEL KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ 340

RELIGION AND PHILOSOPHY: A CRITICAL STUDY OF REASON AND FAITH IN IRANIAN THOUGHT 341

RELIGIOUS PHILOSOPHY AND NATIONAL IDENTITY IN ALGERIA 342

AN ANALYSIS OF THE FINANCIAL ACTIVITIES OF COMPANIES IN THE BIST PRIMARY METAL INDUSTRY SECTOR 343

HOW CROWDFUNDING CAN BE TAILORED TO MEET THE UNIQUE NEEDS OF GHANA'S ISLAMIC COMMUNITIES AND ADDRESS POVERTY EFFECTIVELY: A SECONDARY DATA ANALYSIS INTEGRATING GHANA STATISTICAL SERVICE DATA WITH ISLAMIC SOCIAL FINANCE THEORY 344

ENDÜSTRİ 5.0 VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİ 378

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA KARBON EMİSYONLARININ ANALİZİ: BİST TEKSTİL VE DERİ ÜRÜNLERİ ENDEKSİ ÖRNEĞİ 390

DİJİTAL EKONOMİK DİKKAT VE BİLGİ TEMELLİ MAKROEKONOMİK BAĞIMLILIKLAR İÇİN KARŞILIKLI BİLGİ YAKLAŞIMI: TÜRKİYE VE ABD ÖRNEĞİ 399

HERMENEUTİKTE ANLAM SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 413

YORUMUN SINIRINDA YAPISÖKÜM: DERRIDA'NIN HERMENEUTİK GELENEĞE YÖNELİK ELEŞTİRİSİ 421

Heidegger Felsefesinde Dasein Olabilmenin İmkânı Olarak Dasein'da Kaygı Problemi 428

ÂŞIK VEYSEL'İN "DALGIN DALGIN SEYREYLEDİM ÂLEMİ" ŞİİRİNDE KATMANLI BİR DOĞA FELSEFESİ OKUMASI 435

NEŞET ERTAŞ'IN "AH YALAN DÜNYA" TÜRKÜSÜNE FELSEFİ BİR YAKLAŞIM 447

I. ALEKSİOS KOMNENOS DÖNEMİNDE ASKERİ REFORMLAR VE TEMATİK SİSTEM 463

YEREL SİYASETE KATILIMIN MEKÂNSAL DİNAMİKLERİ: KASTAMONU ÖRNEĞİNDE YEREL YÖNETİCİ ADAYI KADINLARIN KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER 467

SİYASİ PARTİ GENÇLİK KOLLARINDA KADIN TEMSİLİ: RİZE ÖRNEĞİ 469

HESAP VEREBİLİRLİK KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE SAYIŞTAY DENETİM BULGULARININ NİTELİKSEL TASNİFİ: KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ 471

MİRAS PAYLAŞMA DAVASININ ŞARTLARI 473

THE CONDITIONS OF THE ACTION FOR PARTITION OF INHERITANCE 475

CEZA MUHAKEMESİNDE DAVAYA KATILANIN ÖLMESİ HALİNDE MİRASÇILARIN DURUMU 477

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ROMA HUKUKUNDAN GÜNÜMÜZE "-İLE SORUMLULUK (KONUSUNA GÖRE SORUMLULUK)" KAVRAMI 478

7.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ORAN-ORANTI KONUSUNDAKİ KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ 481

2015 YILI VE SONRASINDA YAYINLANAN MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME VE GÖREVLENDİRME YÖNETMELİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI 482

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNDE KULLANDIKLARI RESİMLİ ÖYKÜ KİTAPLARINDAKİ METİN DIŞI ÖĞELERİN KULLANIMIN İNCELENMESİ 483

7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE KUVVET VE ENERJİ ÜNİTESİNİN ÖĞRENİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ İHTİYAÇLARI 485

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNDE İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 499

16.YÜZYIL OSMANLI ŞİİRİNDE ÖZGÜN BİR SES: TAŞLICALI YAHYA VE DİVANI 503

CAPITALISM, CLASS DIVISION, AND HUMAN ALIENATION IN H. G. WELLS'S *THE TIME MACHINE*: A MARXIST READING 505

SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİĞİN YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINA ETKİSİ 514

ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 525

SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN GİRİŞİMCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İHBARCILIK EĞİLİMİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL GÜVENİN ARACILIK RÖLÜ 535

SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN GİRİŞİMCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İHBARCILIK EĞİLİMİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL ADALETİN ARACILIK RÖLÜ 545

THE IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON EMPLOYEE SILENCE: THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN A COMPARATIVE STUDY OF IRAN AND TÜRKIYE 556

THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON JOB EMBEDDEDNESS: A STUDY OF BANK EMPLOYEES 557

ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜ 572

YAPAY ZEKA OKURYAZARLILIĞININ İNTERNET BANKACILIĞINA ETKİSİ 587

THE IMPACT OF ARTİFİCİAL INTELLİGENCE LİTERACY ON ONLİNE BANKİNG 588

KRİZ DÖNEMLERİNDE ÇALIŞAN DAYANIKLILIĞI: YEREL YÖNETİMLER BAĞLAMINDA KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME 589

Z KUŞAĞININ SOSYAL MEDYA VE TÜRKÇE RAP MÜZİĞE YÖNELİK ALGILARININ DAVRANIŞSAL ÇIKTILARININ İNCELENMESİ 605

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ GÜVENCESİZLİĞİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AŞIRI YORGUNLUK DÜZEYİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ 607

THE IMPACT OF JOB INSECURITY ON EMPLOYEES' TURNOVER INTENTION IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY: THE MODERATING ROLE OF EXCESSIVE FATIGUE 608

PERCEIVED FAKE ENGAGEMENT IN INFLUENCER–NGO COLLABORATIONS: EFFECTS ON TRUST AND DONATION INTENTION 609

KÜRESEL HAVAYOLU İŞLETMELERİNDE GÖRSEL KİMLİK VE İÇERİK YÖNETİMİ: THY VE LUFTHANSA DİJİTAL MARKA ESTETİĞİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ 610

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YÖNETİM KURULU YAPISI AR-GE YATIRIMLARINI ETKİLER Mİ? BORSA İSTANBUL'DAN KANITLAR..... 611

TÜKETİCİ ETNOSENTRİZMİ VE TÜKETİCİ DÜŞMANLIĞI LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ VE GELECEK YÖNELİMLER 612

KONUT PAZARLAMASINDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE MEKÂNSAL DEĞER SÖYLEMLERİ: ÇANAKKALE ÖRNEĞİ 627

TEKSTİL ATIKLARININ GERİ KAZANIMINDA İKİNCİ EL ALGISININ DÖNÜŞTÜRÜLMESİ: DÖNGÜSEL EKONOMİ TEMELLİ BİR UYGULAMA..... 645

THE IMPACT OF PROFESSIONAL IDENTITY THREAT ON PHYSICIANS..... 674

URARTU YAZITLARINDA MERHAMET VE BAĞIŞLAMA: HARAÇ, SADAKAT VE SİYASİ EGEMENLİK BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME..... 675

TR-4 DOĞU MARMARA BÖLGESİ BİST ŞİRKETLERİNİN YATIRIMCI İLİŞKİLERİNDE STRATEJİK İLETİŞİM ARACI OLARAK 2024 DÖNEMİ YILLIK RAPORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 677

EKMEKÇİLİK VE PASTACILIK KÜLTÜRÜNÜN TARİHİNE BİR BAKIŞ: RİZE'DE BİR ALAN ARAŞTIRMASI..... 692

ÜNİVERSİTE VE TOPLUM ARASINDA ARTAN DİYALOG: BİLİM İLETİŞİMİNDE KURUMSALLAŞMANIN ETKİSİ VE DEĞİŞEN DİNAMİKLER..... 700

RUS MİLLİYETÇİLİĞİ VE AVRUPA ŞÜPHECİLİĞİNİN İNŞASINDA NAPOLYON SAVAŞLARININ ROLÜ..... 711

HOCA SAADEDDİN MÜNŞEATINDA BULUNAN MEKTUPLARDA; ŞEHZADE BAYEZİD'İN OSMANLIYA TESLİMİNE GİDEN SÜREÇ..... 722

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN SHAPING ALGERIAN THEOLOGICAL DISCOURSE 723

THE SYNTHESIS OF RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL THOUGHT IN GEORGIAN INTELLECTUAL TRADITIONS 724

KIRAAT İLMİNİN KAYNAKLARI VE İBN MÜCÂHİD'DEN İBNÜ'L-CEZERÎ'YE GELİŞİM SÜRECİ 725

POPÜLER KÜLTÜRÜN BİR ÖĞESİ OLAN MÜZİKTE PSİKOAKTİF MADDELERİN SUNUMU ve NORMALLEŞTİRİLMESİ: APPLE TÜRKİYE 2025 TOP 100 ŞARKILARI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ 741

YENİ MEDYA VE GERÇEKLİĞİN YENİDEN İNŞASI:TÜRKİYE'DE MİGROS BOYKOTU ÖRNEĞİNDE DİJİTAL AKTİVİZM 743

MİNNETTARLIK UYGULAMALARININ HUZUREVİNDE KALAN YAŞLILARIN İÇSEL MANEVİYAT, POZİTİF ALGILAMA VE YAŞAM SEVİNCİ DURUMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ..... 744

ÇANAKKALE VE CİVARINDA MEYDANA GELEN ORMAN YANGINLARININ, AFET YÖNETİMİ VE MÜDAHALE BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 754

MATERNAL MENTAL HEALTH IN MODERN TIMES: A GLOBAL AND SOCIAL CHALLENGE 762

AI FOR EDUCATION SECTOR: EFFORTS IN THE INDIAN EDUCATION SYSTEM 791

SPATIALY VARYING DRIVERS OF URBAN SETTLEMENTS IN ALBANIA: FROM EXPLORATORY PCA TO EXPLANATORY GWR 804

SOUTH AFRICAN ADULTS' PERCEPTIONS OF CHILDREN'S USE OF SOCIAL MEDIA..... 818

KIRSAL MİMARİ VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: TRABZON VAKFIKEBİR ORTAKÖY MAHALLESİ MERKEZ CAMİİ VE HAZİRESİ..... 819

CLIMATE CHANGE IMPACTS ON COASTAL EROSION PATTERNS ALONG TUNISIAN MEDITERRANEAN SHORELINES..... 835

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

WATER RESOURCE MANAGEMENT CHALLENGES IN TUNISIA'S SOUTHERN OASES UNDER DROUGHT CONDITIONS 836
GEOMORPHOLOGICAL EVOLUTION OF BLACK SEA COASTAL DELTAS IN GEORGIA 837
URBAN HEAT ISLAND EFFECTS AND LAND USE CHANGES IN TBILISI METROPOLITAN REGION 838
TROPICAL CYCLONE INTENSITY FORECASTING MODELS FOR SINGAPORE STRAIT MARITIME SAFETY. 839
ATLAS MOUNTAINS GLACIER RETREAT PATTERNS AND HYDROLOGICAL IMPLICATIONS IN MOROCCO 840
DIGITALIZATION OF LEGAL SERVICES AND E-GOVERNANCE FRAMEWORKS IN KAZAKHSTAN 841
HUMAN RIGHTS PROTECTION AND CONSTITUTIONAL LAW DEVELOPMENTS IN MODERN ALGERIA .. 842
CRIMINAL LAW REFORMS AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN ALGERIAN PUBLIC ADMINISTRATION 843
ISLAMIC LAW AND CONTEMPORARY FAMILY LAW PRACTICES IN MOROCCAN SOCIETY 844
COMMERCIAL LAW AND FOREIGN INVESTMENT REGULATIONS IN MOROCCO’S EMERGING MARKETS 845
ENVIRONMENTAL LAW AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICIES IN MOROCCO..... 846
POST-CONFLICT LEGAL RECONSTRUCTION AND TRANSITIONAL JUSTICE IN LIBYA 847
OIL AND ENERGY LAW REGULATIONS IN LIBYA: LEGAL FRAMEWORK AND INTERNATIONAL AGREEMENTS..... 848
MACROECONOMIC EFFECTS OF ENERGY SUBSIDY REFORMS ON HOUSEHOLD WELFARE IN IRAN 849
DIGITAL ECONOMY EXPANSION AND ITS IMPACT ON EMPLOYMENT STRUCTURES IN IRANIAN URBAN AREAS..... 850
TRADE LIBERALIZATION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS IN ALGERIAN MANUFACTURING SECTORS 851
PUBLIC INVESTMENT STRATEGIES AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN ALGERIA’S NON-OIL SECTORS 852
SUSTAINABLE TOURISM ECONOMICS AND REGIONAL DEVELOPMENT IN MOROCCAN COASTAL CITIES 853
AGRICULTURAL VALUE CHAINS AND RURAL INCOME DISTRIBUTION IN MOROCCO 854
FINANCIAL INCLUSION AND MICROFINANCE IMPACT ON WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN MOROCCO 855
DIGITAL PEDAGOGY TRANSFORMATION AND ONLINE LEARNING EFFECTIVENESS IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS 856
CURRICULUM INNOVATION AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN SECONDARY EDUCATION..... 857
TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND CLASSROOM TECHNOLOGY INTEGRATION IN NIGERIAN SCHOOLS..... 858
ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RURAL NIGERIA: CHALLENGES AND POLICY SOLUTIONS 859
STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GREEK UNIVERSITIES AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC SUCCESS 860

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ROLE OF EDUCATIONAL LEADERSHIP IN SCHOOL IMPROVEMENT IN CONTEMPORARY GREECE . 861

INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN GREEK PRIMARY SCHOOLS 862

DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND INNOVATION MANAGEMENT IN KAZAKHSTANI ENTERPRISES..... 863

SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN864

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH FACTORS IN TRANSITION ECONOMIES: THE CASE OF MOLDOVA..... 865

THE ROLE OF CORPORATE GOVERNANCE IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN MOLDOVAN COMPANIES..... 866

STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES IN EGYPTIAN ORGANIZATIONS 867

MARKETING INNOVATION AND CONSUMER BEHAVIOR IN EGYPT’S DIGITAL ECONOMY..... 868

SUPPLY CHAIN OPTIMIZATION AND LOGISTICS MANAGEMENT IN EGYPTIAN INDUSTRIAL SECTORS .. 869

MATERNAL AND CHILD HEALTH CHALLENGES IN POST-CONFLICT RURAL AFGHANISTAN: ACCESS AND OUTCOME ANALYSIS 870

INFECTIOUS DISEASE CONTROL STRATEGIES IN AFGHAN URBAN HEALTH SYSTEMS UNDER RESOURCE LIMITATIONS 871

IMPACT OF AIR POLLUTION ON RESPIRATORY HEALTH IN MAJOR INDIAN METROPOLITAN CITIES 872

NUTRITIONAL DEFICIENCIES AND PUBLIC HEALTH INTERVENTIONS AMONG RURAL INDIAN CHILDREN 873

EPIDEMIOLOGICAL STUDY OF WATERBORNE DISEASES IN YEMENI COMMUNITIES..... 874

HEALTHCARE ACCESS AND MATERNAL MORTALITY RATES IN YEMEN DURING HUMANITARIAN CRISIS 875

MENTAL HEALTH CONSEQUENCES OF PROLONGED CONFLICT ON YEMENI POPULATIONS 876

EDUCATIONAL LEADERSHIP AND TEACHER DEVELOPMENT IN DIGITAL TRANSFORMATION ERA..... 877

INCLUSIVE CLASSROOM PRACTICES AND STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION SETTINGS 878

ASSESSMENT REFORM AND COMPETENCY-BASED LEARNING IN ROMANIAN SECONDARY EDUCATION 879

DIGITAL PEDAGOGY AND CURRICULUM INNOVATION IN ROMANIAN UNIVERSITIES 880

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS AND ACADEMIC INTEGRITY IN INDIAN HIGHER EDUCATION 881

PROJECT-BASED LEARNING AND STUDENT MOTIVATION IN INDIA’S RURAL SCHOOLS..... 882

EDUCATIONAL REFORM AND QUALITY ASSURANCE IN KAZAKHSTANI TEACHER TRAINING SYSTEMS . 883

MULTILINGUAL EDUCATION AND LEARNING OUTCOMES IN KAZAKHSTAN 884

DESERTIFICATION PROCESSES AND LAND DEGRADATION IN MOROCCO'S PRE-SAHARA REGIONS 885

DIGITAL TRANSFORMATION AND DATA-DRIVEN DECISION MAKING IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES..... 886

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN INTEGRATION AND RESILIENCE STRATEGIES IN GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENTS 887

DIGITAL ENTREPRENEURSHIP, INNOVATION ECOSYSTEMS, AND MARKET ADAPTATION IN EMERGING ECONOMIES 888

ORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND FINANCIAL PERFORMANCE IN FAMILY-OWNED BUSINESSES 889

CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT AND BRAND LOYALTY IN THE DIGITAL RETAIL SECTOR 890

STRATEGIC LEADERSHIP, ORGANIZATIONAL RESILIENCE, AND POST-CRISIS BUSINESS RECOVERY MODELS 891

SUSTAINABILITY REPORTING, ESG DISCLOSURE, AND LONG-TERM VALUE CREATION IN CORPORATE SECTORS 892

EMACROECONOMIC RESILIENCE AND INFLATION MANAGEMENT IN POST-PANDEMIC TAIWAN 893

DIGITAL TRANSFORMATION, TRADE ADAPTATION, AND SMALL BUSINESS SURVIVAL IN TAIWAN'S URBAN ECONOMY 894

PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY AND FISCAL REFORM PATHWAYS IN NORTH MACEDONIA 895

LABOR MARKET FLEXIBILITY, YOUTH EMPLOYMENT, AND REGIONAL GROWTH IN NORTH MACEDONIA 897

INCLUSIVE FINANCE, RURAL CREDIT ACCESS, AND ENTREPRENEURSHIP GROWTH IN INDIA 898

SUSTAINABLE INDUSTRIAL POLICY AND EXPORT COMPETITIVENESS IN INDIA'S EMERGING ECONOMY 899

THE TRANSFORMATION OF SAFAVID COURT POLITICS AND IMPERIAL IDEOLOGY IN EARLY MODERN IRAN 900

BORDERLAND DIPLOMACY AND THE RED SEA ROUTES IN OTTOMAN-EGYPTIAN RELATIONS, 1517–1805 901

URBAN MEMORY, NATIONALISM, AND ARCHAEOLOGICAL PRACTICE IN MODERN EGYPTIAN HISTORIOGRAPHY 902

THE POLITICAL ECONOMY OF THE NILE VALLEY: TAXATION, LAND, AND POWER IN OTTOMAN EGYPT903

CHRONICLES OF KINGDOMS: ORAL TRADITION AND STATE FORMATION IN ETHIOPIAN HISTORICAL NARRATIVES 904

MONASTIC NETWORKS, TRADE CORRIDORS, AND RELIGIOUS AUTHORITY IN ETHIOPIAN HIGH-PLATEAU HISTORY 905

COASTAL SULTANATES, SWAHILI CHRONICLES, AND INDIAN OCEAN CONNECTIVITY IN TANZANIAN HISTORY 906

COLONIAL ENCOUNTERS, RESISTANCE, AND STATE FORMATION IN TANZANIA'S MODERN HISTORICAL MEMORY 907

THE ROLE OF EARLY ATTACHMENT PATTERNS IN SHAPING ADOLESCENT EMOTIONAL REGULATION AND INTERPERSONAL TRUST 908

COGNITIVE FLEXIBILITY, ACADEMIC STRESS, AND COPING STRATEGIES AMONG UNIVERSITY STUDENTS DURING TRANSITIONAL PERIODS 909

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EMOTION PROCESSING, SOCIAL SUPPORT, AND RESILIENCE TRAJECTORIES IN POST-CONFLICT YOUTH POPULATIONS 910

MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC PROCRASTINATION AND SELF-REGULATION 911

TRAUMA, IDENTITY FORMATION, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN MIGRANT ADOLESCENTS ... 912

THE INTERPLAY BETWEEN PERFECTIONISM, ANXIETY, AND ACHIEVEMENT MOTIVATION IN HIGH-ACHIEVING STUDENTS 913

SOCIAL COMPARISON, SELF-ESTEEM, AND DIGITAL WELL-BEING IN CONTEMPORARY ADOLESCENTS 914

EXECUTIVE FUNCTIONS, DECISION-MAKING, AND IMPULSE CONTROL IN EARLY ADULTHOOD 915

PSYCHOLOGICAL CAPITAL, HOPE, AND WORKPLACE ADAPTATION AMONG YOUNG ADULT EMPLOYEES 916

THE INTERPLAY OF RELIGION AND PHILOSOPHY IN AZERBAIJANI CULTURAL CONTEXT 917

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF RELIGIOUS BELIEFS IN MODERN AZERBAIJAN 918

THE INFLUENCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY ON CONTEMPORARY ETHICS IN IRAN 919

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI HABERLEŞME VE POSTA SİSTEMİNDE KASTAMONU KAZASI'NIN ROLÜ 920

GOVERNING THE RENTAL QUESTION: STATE INSTITUTIONS, HOUSING CRISIS AND URBAN POLITICS IN TÜRKIYE 945

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PAYLAŞILAN ÇOCUKLUK: SHARENTİNG PRATİĞİNİN HUKUKİ BOYUTLARI
SHARED CHİLDHOOD: THE LEGAL DİMENSİONS OF SHARENTİNG

Dr. Öğretim Üyesi, Maral TÖRENLİ ÇAKIROĞLU,
Haliç Üniversitesi,
maraltorenli@halic.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-4327-4576

ÖZET

Sharenting, ebeveynlerin çocuklarına ilişkin içerikleri sosyal medyada paylaşmaları anlamına gelen bir kavramdır. Dijitalleşme ile hayatımıza giren bu olgu, hukuki ve etik açıdan önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Çoğunlukla rıza gösterebilecek bilince sahip olmayan çocuklar da dâhil olmak üzere, çocuklar kendi rızaları veya konuya ilişkin bilgileri dahi olmaksızın dijital ortamlarda görünür hâle gelmektedir. Bu durum, mahremiyet, özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunması gibi alanlarda ciddi riskler oluşturabilmektedir. Sharenting pratiği, çocukların adeta dijital ayak izlerinin oluşmasına neden olmakta; çocuğun üstün yararının korunması ve ileride söz konusu olabilecek unutulma hakkı gibi birtakım hakların da çocuklar açısından risk altına girmesine yol açmaktadır.

Çalışmanın amacı, konunun hukuki boyutunun ele alınması ve çocuk hakları özelinde etkilerinin değerlendirilmesidir. Çalışmada öncelikle sharenting kavramı açıklanmakta, ardından bu pratiğin doğurduğu hukuki sonuçlar ve riskler üzerinde durulmaktadır. Ebeveynlerin ifade özgürlüğü ile çocuğun özel hayatının korunması arasında bir denge sorunu ve çıkar çatışması bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca sharenting pratiğinin, çocuğun ilerleyen yaşamında kendi dijital kimliği üzerindeki kontrol imkânını sınırladığı ve bu yönüyle gelecekteki hakları bakımından da risk oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak, sharenting uygulamasının yalnızca bir mahremiyet ihlali olarak değil, çok boyutlu bir olgu olarak ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, çocukların üstün yararı ilkesi doğrultusunda hem ebeveyn farkındalığının artırılması hem de hukuki koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, mahremiyet, dijital ayak izi, özel hayat, unutulma hakkı.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

Sharenting is a concept that refers to parents sharing content related to their children on social media. This phenomenon, which has entered our lives with digitalization, has brought about significant legal and ethical debates. Children, including those who lack the capacity to give informed consent, become visible in digital environments without their consent or even without any knowledge of the matter. This situation may create serious risks in terms of privacy, the right to respect for private life, and the protection of personal data. The practice of sharenting leads to the formation of children's digital footprints and puts at risk the protection of the best interests of the child, as well as certain future rights such as the right to be forgotten.

The aim of this study is to examine the legal dimension of the issue and to evaluate its effects from the perspective of children's rights. The study first explains the concept of sharenting and then focuses on the legal consequences and risks arising from this practice. A tension and conflict of interests between parents' freedom of expression and the child's right to privacy is particularly noteworthy. Furthermore, it is argued that the practice of sharenting limits the child's ability to control their own digital identity in later life and, in this respect, poses risks to their future rights.

In conclusion, sharenting should not be considered merely as a violation of privacy, but rather as a multidimensional phenomenon. In this context, in line with the principle of the best interests of the child, it is necessary both to raise parental awareness and to strengthen legal protection mechanisms.

Keywords: Children's Rights, Privacy, Digital Footprint, Private Life, Right to be Forgotten.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CLİCKBAİT (TIK TUZAĞI) HABERCİLİĞİNİN ÖTESİ: DEĞİŞEN HABER TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI

Öğr. Gör. HAKTAN DURSUN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

haktan_dursun58@outlook.com - 0000-0002-8212-3324

ÖZET

Dijitalleşme süreçlerinin hız kazanmasıyla birlikte geleneksel ve ana akım dijital medya platformları, faaliyetlerini sürdürebilmek ve reklam gelirlerini artırabilmek için yoğun biçimde tık tuzağı (clickbait) ve sansasyon (merak uyandırıcı) odaklı içerik stratejilerine yönelmiştir. Bu durum, hedef kitlede dijital bir bıkkınlığa ve kurumsal haber kaynaklarına karşı güven erozyonuna yol açmıştır. Ortaya çıkan bu dezenformasyon ve hantallık krizine sonucunda, özellikle Y ve Z kuşaklarının mikro-içerik ve hızlı tüketim beklentilerine cevap veren bağımsız sosyal medya haber aktörleri ile "haber özetçiliği" pratikleri yükselişe geçmiştir. Bu çalışmanın amacı, günümüz iletişim dünyasında clickbait haberciliğine karşı alternatif bir panzehir olarak konumlanan ve doğrudan bilgi aktarımını hedefleyen yeni nesil habercilik yaklaşımlarını analiz etmektir. Araştırma kapsamında, X (Twitter) platformunda yüksek takipçi ve etkileşim oranına sahip olan "Aykırı" (@aykiri) hesabı amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş; ilgili hesabın Haziran 2026 dönemindeki haber paylaşım pratikleri ve söylem stratejileri nitel içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Bulgular, incelenen hesabın kurumsal medyanın aksine yönlendirici dış linkler kullanmak yerine, haberi "hap bilgi/ özet" formatında ve multimedya destekli tek bir gönderide sunduğunu göstermektedir. Başlıkta gizem yaratarak kullanıcıyı manipüle etmek (heyecan oluşturmak) yerine doğrudan sonuç odaklı bir dilin benimsenmesi, okuyucu sadakatini ve topluluk aidiyetini artırmaktadır. Sonuç olarak haber özetçiliği, kullanıcılara zaman tasarrufu sağlayan rasyonel bir alternatif sunsa da kurumsal bir editoryal denetimin zayıflığı, katı teyit mekanizmalarından yoksun olması yönüyle dezenformasyon riskini barındırmasının yanında; reklam kazançlarını da ciddi oranda düşürmektedir. Çalışma, yeni medya haberciliğinde hız ve doğruluk kavramlarının birbirini hem var eden hem de kısıtlayan dinamik etkileşimini anlamak açısından büyük değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Habercilik, Tık Tuzağı (Clickbait), Haber Özetçiliği, X Platformu.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

With the acceleration of digitalization processes, traditional and mainstream digital media platforms have heavily relied on clickbait and sensationalist content strategies to maintain their operations and increase advertising revenue. This situation has led to digital fatigue among the target audience and an erosion of trust in corporate news sources. As a result of this disinformation and inefficiency crisis, independent social media news actors and "news summarizing" practices, which respond to the micro-content and rapid consumption expectations of Generations Y and Z in particular, have risen. The aim of this study is to analyze new generation journalism approaches that are positioned as an alternative antidote to clickbait journalism in today's communication world and aim for direct information transfer. Within the scope of the research, the "Aykırı" (@aykiri) account, which has a high follower and engagement rate on the X (Twitter) platform, was selected using a purposive sampling method; the news sharing practices and discourse strategies of the relevant account in the period of June 2026 were examined using qualitative content analysis technique. The findings show that the examined account, unlike corporate media, presents the news in a "concise summary" format and in a single multimedia-supported post, instead of using misleading external links. Adopting a direct, results-oriented language instead of manipulating the user (creating excitement) by creating mystery in the headline increases reader loyalty and community belonging. Consequently, while news summarization offers users a rational alternative that saves time, it carries the risk of disinformation due to the weakness of corporate editorial oversight and the lack of strict verification mechanisms; it also significantly reduces advertising revenue. This study is of great value in understanding the dynamic interaction between speed and accuracy in new media journalism, where these concepts both create and restrict each other.

Keywords: Digital Journalism, Clickbait, News Summarization, X Platform.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MODERN GEORGIAN PHILOSOPHICAL REFLECTIONS ON THE MEANING OF FAITH

Tamar Javakhishvili, Assis. Prof. Dr. Giorgi Kapanadze
Faculty of Humanities, Ilia State University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates modern Georgian philosophical reflections on the meaning of faith, focusing on how contemporary thinkers interpret belief in a changing intellectual and cultural environment. In modern Georgia, questions of faith are shaped by historical memory, post-Soviet transformation, and ongoing dialogue between religious tradition and philosophical inquiry. The paper explores how philosophical reflection contributes to a deeper understanding of faith as a personal, ethical, and cultural experience.

The research is based on philosophical and religious studies literature concerning belief, meaning, and interpretation. It examines how faith is understood not only as doctrinal commitment but also as a search for truth, moral orientation, and existential grounding. The findings suggest that modern Georgian philosophy approaches faith through reflection rather than opposition, emphasizing its role in human self-understanding and communal identity. This perspective allows faith to remain meaningful within a plural and rapidly changing society.

The study also argues that philosophical discussions of faith in Georgia often respond to broader questions of modernity, secularization, and cultural continuity. By engaging these issues, Georgian philosophers contribute to a richer and more nuanced account of belief. The paper concludes that modern reflections on faith in Georgia show how philosophy can support spiritual inquiry without reducing it, preserving faith as an important dimension of human and cultural life.

Key words: faith, Georgian philosophy, modern thought, belief, religious interpretation

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İLETİŞİMDE SINIR İHLALİ: MAHREMİYET, SAYGI VE DİJİTAL ÇAĞDA DEĞİŞEN NORMLAR

Dr. Sıdıka Sibel BAYYİĞİT

Marmara Üniversitesi

sibel.bayyigit@marmara.edu.tr - 0000-0001-5717-0957

ÖZET

Dijital iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve yaygınlaşması, bireylerin iletişim kurma biçimlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Özellikle sosyal medya platformları, anlık mesajlaşma uygulamaları ve çevrimiçi etkileşim ağları, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelerek mahremiyet kavramının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu dönüşüm sürecinde özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırlar giderek belirsizleşmiş, bireylerin kişisel bilgilerinin, düşüncelerinin ve yaşam pratiklerinin görünürlüğü önemli ölçüde artmıştır.

İletişimde sınır ihlali, bireyin fiziksel, duygusal veya dijital alanına rızası dışında müdahale edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Dijital ortamların sağladığı sürekli erişilebilirlik ve anlık etkileşim imkânları, iletişimi kolaylaştırırken kişisel sınırların ihlal edilme riskini de artırmaktadır. İzinsiz bilgi paylaşımı, özel içeriklerin yayılması, çevrimiçi takip davranışları, sürekli ulaşılabilir olma beklentisi ve dijital gözetim uygulamaları, günümüzde sık karşılaşılan sınır ihlali örnekleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, dijital çağda iletişimde sınır ihlali olgusunu mahremiyet ve saygı kavramları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada dijitalleşmenin bireylerin mahremiyet algısı üzerindeki etkileri değerlendirilmekte; sınır ihlallerinin psikolojik, sosyal ve kültürel sonuçları ele alınmaktadır. Ayrıca sağlıklı iletişim ilişkilerinin sürdürülebilmesi açısından bireylerin sınır koyma becerilerinin geliştirilmesinin ve karşılıklı saygı anlayışının güçlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, dijital iletişim araçları bireyler arasındaki etkileşimi ve bilgi paylaşımını kolaylaştırırken mahremiyetin korunması ve kişisel sınırlara saygı gösterilmesi gerekliliğini daha görünür hâle getirmektedir. Bu bağlamda iletişimde sınır ihlallerinin nedenlerinin, biçimlerinin ve sonuçlarının anlaşılması, hem bireysel refahın korunması hem de sağlıklı bir toplumsal iletişim kültürünün geliştirilmesi açısından önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Mahremiyet, İletişimde Sınır İhlali, Dijital İletişim, Sosyal Saygı, Kişisel Alan, Sosyal Medya, İletişim Etiği.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

The rapid development and widespread adoption of digital communication technologies have significantly transformed the ways individuals communicate. In particular, the integration of social media platforms, instant messaging applications, and online interaction networks into everyday life has necessitated a reconsideration of the concept of privacy. In this process, the boundaries between private and public spheres have become increasingly blurred, leading to greater visibility of individuals' personal information, opinions, and daily life practices. While the continuous accessibility and instant interaction offered by digital environments facilitate communication, they also increase the risk of violating personal boundaries. Unauthorized sharing of personal information, dissemination of private content, online stalking, expectations of constant availability, and digital surveillance have become some of the most common forms of boundary violations in contemporary communication.

This study aims to examine the phenomenon of boundary violations in communication within the framework of privacy and respect in the digital age. Employing a qualitative research design based on document analysis, the study reviews national and international literature on digital communication, privacy, and communication ethics. It evaluates the impact of digitalization on individuals' perceptions of privacy and discusses the psychological, social, and ethical consequences of communication boundary violations. Furthermore, the study emphasizes the importance of developing individuals' boundary-setting skills and strengthening mutual respect to maintain healthy communication.

In conclusion, although digital communication technologies facilitate interaction and information sharing, they also make the protection of privacy and respect for personal boundaries more crucial than ever. Understanding the causes, forms, and consequences of communication boundary violations is essential not only for safeguarding individual well-being but also for fostering a healthy, ethical, and sustainable culture of communication in the digital age.

Keywords: Privacy, Boundary Violation in Communication, Digital Communication, Social Respect, Personal Space, Social Media, Communication Ethics.

1. GİRİŞ

İletişim, insanların duygu, düşünce ve bilgi paylaşımında bulunmasını sağlayan temel bir toplumsal süreçtir. Geçmişten günümüze iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, bireylerin birbirleriyle etkileşim kurma biçimlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle internet teknolojilerinin yaygınlaşması ve dijital platformların günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmesi, iletişimin hızını artırmış ve mekân sınırlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Günümüzde bireyler sosyal medya uygulamaları, çevrimiçi ağlar ve anlık mesajlaşma sistemleri aracılığıyla sürekli iletişim hâlinde bulunabilmektedir. Bu durum bilgiye erişimi kolaylaştırırken iletişim alışkanlıklarının da yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Dijital çağın sunduğu bu olanaklar, bireylerin sosyal ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlarken bazı yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri, mahremiyet ve kişisel sınırların korunmasıdır. Mahremiyet, bireyin kendisiyle ilgili bilgileri ne ölçüde paylaşacağına karar

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

verebilme hakkını ifade ederken, kişisel sınırlar bireyin fiziksel, duygusal ve sosyal alanını koruyan görünmez çizgiler olarak değerlendirilmektedir. Sağlıklı iletişim ilişkilerinin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi için bu sınırların karşılıklı olarak tanınması ve saygı gösterilmesi gerekmektedir. (Westin, 2015) Ancak dijital ortamların sağladığı sürekli erişilebilirlik, kişisel bilgilerin kolaylıkla paylaşılabilmesi ve çevrimiçi etkileşimin artması, zaman zaman bu sınırların ihlal edilmesine yol açabilmektedir.

İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, bireylerin iletişim kurma biçimlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle internet, sosyal medya ve mobil iletişim araçlarının günlük yaşamın merkezine yerleşmesiyle birlikte insanlar arasındaki etkileşim hem hızlanmış hem de sürekli hale gelmiştir. Bugün bir kişiye günün herhangi bir saatinde ulaşabilmek, anlık mesaj gönderebilmek veya sosyal medya aracılığıyla yaşamına dair birçok bilgiye erişebilmek mümkündür. Bu durum iletişimi kolaylaştırırken aynı zamanda kişisel sınırların korunmasını zorlaştırmaktadır. Bu gelişmeler mahremiyet kavramının yeniden tartışılmasına zemin hazırlamıştır.Nitekim iletişim kuramcısı Marshall McLuhan'ın "Araç mesajdır" (The medium is the message) (McLuhan, 2001) ifadesi, iletişim araçlarının yalnızca bilgi aktarmadığını, aynı zamanda bireylerin davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini de dönüştürdüğünü göstermektedir. Bu kavrama göre, iletişimde önemli olan yalnızca iletilen içerik değildir; mesajın hangi araçla iletildiği de bireylerin düşüncelerini, davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini etkiler. Başka bir deyişle, iletişim araçları sadece mesajı taşıyan kanallar değil, aynı zamanda mesajın anlamını ve etkisini şekillendiren unsurlardır. Benzer şekilde Manuel Castells (Castells, 2010), ağ toplumunda bireylerin sürekli bağlantı halinde olmalarının sosyal ilişkileri yeniden şekillendirdiğini ve geleneksel sınır algılarında değişime neden olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla günümüzde iletişimde yaşanan dönüşüm yalnızca teknolojik bir değişim değil; mahremiyet, saygı ve bireysel sınırlar açısından da önemli sosyal sonuçlar doğuran bir süreç olarak değerlendirilmelidir. İletişimde kullanılan araçlar yalnızca bilgiyi aktaran kanallar değildir; aynı zamanda bireylerin algılarını, davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini dönüştüren yapılardır. (McLuhan, 2001) Günümüzde sosyal medya ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, insanların birbirleriyle kurdukları iletişimi yeniden şekillendirmiş, mahremiyet ve kişisel sınır algılarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Dolayısıyla dijital çağda yaşanan sınır ihlallerini yalnızca bireysel davranışlar üzerinden açıklamak mümkün değildir. İletişimin gerçekleştiği dijital ortamların yapısal etkileri üzerinden de değerlendirmek gerekmektedir. Son yıllarda sosyal medya paylaşımları, özel bilgilerin izinsiz yayılması, çevrimiçi takip davranışları ve sürekli ulaşılabilir olma beklentisi gibi durumlar iletişimde sınır ihlali tartışmalarını daha görünür hâle getirmiştir. Bu gelişmeler, bireylerin mahremiyet algılarında değişikliklere neden olurken aynı zamanda kişilerarası ilişkilerde güven, saygı ve etik değerlere ilişkin yeni değerlendirmelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle dijital iletişim ortamlarında mahremiyetin korunması ve kişisel sınırlara saygı gösterilmesi günümüz iletişim çalışmalarının önemli konularından biri olarak öne çıkmaktadır.

1.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, dijital çağda iletişimde sınır ihlali olgusunu mahremiyet ve saygı kavramları çerçevesinde incelemektir. Çalışmada dijital iletişim araçlarının bireylerin mahremiyet algıları üzerindeki etkileri değerlendirilmekte, iletişimde sınır ihlallerinin ortaya

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çıkış biçimleri ve sonuçları ele alınmaktadır. Ayrıca bireylerin sağlıklı iletişim ilişkileri geliştirebilmeleri açısından sınır koyma becerilerinin ve karşılıklı saygı anlayışının önemi vurgulanmaktadır.

1.2.ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Dijital iletişim teknolojileri bireylerin iletişim alışkanlıklarını nasıl değiştirmektedir?
2. Dijital ortamlarda mahremiyet ve kişisel sınır kavramları nasıl etkilenmektedir?
3. İletişimde sınır ihlallerinin en yaygın türleri nelerdir?
4. Bu ihlallerin bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri nelerdir?
5. Dijital iletişim ortamlarında kişisel sınırların korunması için hangi yöntemler kullanılabilir?

Bu sorular doğrultusunda çalışma, dijital çağda değişen iletişim normlarını mahremiyet ve saygı ekseninde değerlendirerek iletişimde sınır ihlallerinin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.3. YÖNTEM

Bu çalışma, dijital çağda iletişimde sınır ihlali konusunu ele alan ulusal ve uluslararası literatürün incelenmesine dayalı nitel bir derleme çalışmasıdır. Araştırma kapsamında mahremiyet, iletişim etiği, dijital iletişim ve kişisel sınırlar üzerine yayımlanan kitaplar ve bilimsel makaleler doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. MAHREMİYETİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Mahremiyet, bireyin kendisine ait bilgi, düşünce, duygu ve yaşam alanları üzerinde kontrol sahibi olabilmesi (Westin, 2015) olarak tanımlanmaktadır. İnsan hakları kapsamında değerlendirilen bu kavram, bireyin hangi bilgileri kimlerle paylaşacağına karar verme özgürlüğünü de içermektedir. Mahremiyet yalnızca fiziksel alanın korunmasıyla sınırlı olmayıp bireyin sosyal ilişkilerini, kişisel verilerini ve duygusal yaşamını da kapsamaktadır. İlk çağlardan itibaren bakıldığında mahremiyet kavramı genellikle fiziksel mahremiyet olarak algılanmış, modernleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanarak daha geniş perspektiften değerlendirilmiş ve "birey" kavramı ile mahremiyete verilen önem de artmıştır. (Aras & Çalışkan, 2025) Mahremiyet kavramına ilişkin en yaygın tanımlardan biri Alan Westin tarafından yapılmıştır. Westin'e göre mahremiyet, bireyin kendisiyle ilgili bilgilerin başkalarına ne zaman, nasıl ve hangi ölçüde aktarılacağını belirleme hakkıdır. Bu yaklaşım, mahremiyetin temelinde bireysel kontrol ve karar verme özgürlüğünün bulunduğunu göstermektedir. (Westin, 2015) Mahremiyet anlayışı tarihsel süreç içerisinde toplumsal değişimlerden etkilenmiştir. Geleneksel toplumlarda mahremiyet daha çok aile yaşamı, ev içi düzen ve bireyin fiziksel alanı ile ilişkilendirilirken modern toplumlarda kişisel verilerin korunması, iletişim gizliliği ve dijital güvenlik gibi konularda ön plana çıkmıştır. Özellikle internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bireylerin günlük yaşamlarına ilişkin birçok bilgi çevrimiçi ortamlarda görünür hâle gelmiş, (Zuboff, 2019) bu durum mahremiyet kavramının kapsamını oldukça genişletmiştir. (Solove, 2008) Daniel J. Solove dijital çağ mahremiyeti ile ilgili internet, veri tabanları ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gözetim çağında mahremiyetin yeniden tanımı yapar. Dijital mahremiyet literatürünün en önemli isimlerinden Solove, D. J. ise Understanding Privacy adlı eserinde dijital mahremiyet kavramının modern çerçevesini kurmaktadır. Bu konuda sosyal medya ve veri ekonomisi tartışmalarında temel referanslardan biri haline gelmiştir. Ayrıca, eserinde mahremiyetin "gizlilik" değil "kontrol" olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde bireylerin sosyal medya hesaplarında paylaştıkları içerikler, çevrimiçi alışveriş alışkanlıkları ve dijital izleri mahremiyet tartışmalarının önemli unsurları arasında yer almaktadır. (Solove, 2008) Bu yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde, mahremiyetin yalnızca gizlilikten ibaret olmadığı, bireyin kişisel bilgileri üzerindeki denetimini ifade eden çok boyutlu bir kavram olduğu görülmektedir. Günümüzde Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya ağlarında bireyler, kendilerine ait çok çeşitli kişisel verileri gönüllü olarak paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar; siyasi görüşler, beğenilen yemekler, hobiler, ziyaret edilen mekânlar, aile ilişkileri ve günlük yaşamın birçok yönünü kapsamaktadır. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler, hem başkalarını gözlemleme hem de başkaları tarafından gözlemlenme sürecine daha açık hâle gelmiştir. Bu durum, bireylerin kendilerini tanımlayan bilgileri bilinçli şekilde paylaşmalarını yaygınlaştırmıştır. Öte yandan kullanıcılar, bu bilgileri yalnızca arkadaş çevresiyle değil, aynı zamanda platform sağlayıcılarıyla da paylaşmış olmaktadır. Bu şirketlerin elde ettikleri verileri hangi ölçüde üçüncü taraflarla paylaştığı ise çoğu zaman kullanıcılar açısından tam olarak şeffaf değildir. (Niedzviecki, 2019)

Günümüzde dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte mahremiyet anlayışı önemli ölçüde değişmiştir. Sosyal medya platformlarında bireylerin yaşamlarına ilişkin bilgileri daha görünür hâle gelmiş, bu durum özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırların yeniden tartışılmasına neden olmuştur.Bu noktada Helen Nissenbaum'un (2010) "bağlamsal bütünlük" yaklaşımı dikkat çekmektedir. Nissenbaum'a göre mahremiyet, bilgilerin tamamen gizli kalması değil, uygun bağlamlarda ve uygun kişiler arasında paylaşılmasıdır. Dolayısıyla bir bilginin izinsiz veya beklenmeyen bir ortamda paylaşılması mahremiyet ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede mahremiyet, dijital çağda bireyin kişisel sınırlarını koruması ve iletişim süreçlerinde kontrol sahibi olabilmesi açısından temel bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. (Nissenbaum, 2010) Bireylerin karşılaştığı sorunları çözmelerine yardımcı olan bu araçlar, iletişim ve haberleşmeyi büyük ölçüde kolaylaştırsa da zamanla insanları giderek daha fazla bağımlı hale getirmektedir. Sağladıkları tüm bu pratikliklerin yanında, bilinçsiz kullanım sonucunda çeşitli riskleri de beraberinde getirebilmektedir. (Barkuş & Koç, 2019) Mahremiyetin ihlalleri ve psikolojik boyutu açısından değerlendirecek olursak Irwin Altman mahremiyetin "sınır düzenleme (boundary regulation)" olduğunu açıklarken Fiziksel alan, kişisel sınırlar ve sosyal etkileşimleri birlikte ele almıştır. Fiziksel mahremiyet, bireyin bedenine ve kişisel yaşam alanına yönelik sınırları ifade etmektedir. Kişinin izni olmadan özel alanına girilmesi veya fiziksel temas kurulması bu mahremiyet türünün ihlali olarak değerlendirilmektedir. Duygusal mahremiyet ise bireyin duygu ve düşüncelerini paylaşma konusunda sahip olduğu kontrolü kapsamaktadır. Kişisel sırların ifşa edilmesi, bireyin duygusal sınırlarının göz ardı edilmesi veya psikolojik baskıya maruz bırakılması duygusal mahremiyet ihlallerine örnek gösterilebilir. (Altman, 1981)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Dijital mahremiyet ise teknolojik gelişmeler sonucunda önem kazanan bir kavramdır. Bireylerin internet ortamındaki kişisel verilerinin, mesajlarının, fotoğraflarının ve çevrimiçi faaliyetlerinin korunmasını ifade etmektedir. (Solove, 2008) Sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, veri toplama teknolojilerinin gelişmesi ve çevrimiçi gözetim uygulamalarının artması dijital mahremiyet konusunu günümüzün en önemli tartışma alanlarından biri hâline getirmiştir. Bu nedenle bireylerin dijital ortamlarda kişisel verilerini koruyabilmeleri ve mahremiyet haklarının farkında olmaları büyük önem taşımaktadır. Farkındalık ve bu konudaki bilinç ne kadar fazla olursa çıkabilecek sorunlar da o derece azalacaktır.

Shoshana Zuboff, dijital platformların kullanıcı verilerini sürekli topladığını ve analiz ettiğini vurgulayarak bunu "gözetim kapitalizmi" kavramıyla açıklamaktadır. Zuboff'a göre bireylerin çevrimiçi davranışları ekonomik değere dönüştürülmekte, böylece mahremiyet yalnızca bireysel değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal bir mesele hâline gelmektedir.

Dijital çağın bir diğer önemli özelliği ise sürekli erişilebilirlik kültürüdür. Mesajlaşma uygulamaları ve sosyal medya araçları, bireylerin günün her anında ulaşılabilir olmasına neden olmaktadır. Bu durum zaman zaman bireyler üzerinde anında cevap verme baskısı oluşturmakta ve kişisel sınırların ihlal edilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Dolayısıyla dijitalleşme iletişimi hızlandırmış ve kolaylaştırmış olsa da, mahremiyetin korunması ve kişisel sınırların sürdürülebilmesi konusunda yeni sorumluluklar ve farkındalıklar gerektirmektedir. Mahremiyet, bireyin kişisel sınırlarını belirleyebilmesini sağlayan temel bir hak olup fiziksel, duygusal ve dijital boyutlarıyla ele alınması gereken çok yönlü bir kavramdır. Dijitalleşmenin etkisiyle değişen iletişim ortamları, mahremiyetin korunmasını her zamankinden daha önemli hâle getirmekte ve bu konuda bireysel farkındalığın artırılmasını gerekli kılmaktadır.

2.2. İLETİŞİMDE SINIR KAVRAMI

Kişisel sınır, bireyin fiziksel, duygusal ve zihinsel alanını korumak için geliştirdiği görünmez bir çizgi olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlar, bireyin kendisini nasıl koruyacağını, başkalarıyla ne ölçüde yakınlık kuracağını ve hangi durumlarda “hayır” diyebileceğini belirler. Irwin Altman’a göre sınırlar, sabit yapılar değil; bireyin çevresiyle kurduğu etkileşimlere göre sürekli yeniden düzenlenen dinamik yapılardır. (Altman, 1981) Sağlıklı iletişimde sınırlar, karşılıklı saygının ve bireysel özerkliğin korunmasını sağlar. Kişiler arası ilişkilerde açık ve net sınırların olması, yanlış anlamaları azaltır ve güven duygusunu güçlendirir. Bu bağlamda sınır koyma, bireyin kendi ihtiyaçlarını ve sınırlarını ifade etmesi anlamına gelirken; sınır ihlali, kişinin rızası dışında bu alanlara müdahale edilmesi olarak tanımlanır. (Irwin & Wohlwill, 1977) Sınır koyma becerisi gelişmiş bireylerde iletişim daha dengeli ilerlerken, sınırların sürekli ihlal edildiği durumlarda ise ilişkilerde stres, güvensizlik ve çatışma ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle sınırlar, yalnızca bireysel bir koruma mekanizması değil, aynı zamanda sağlıklı sosyal ilişkilerin temel yapı taşlarından biridir. Sağlıklı ilişkilerde sınırların, saygı, güven duygusal güvenlik
üzerindeki etkisini vurgular. (Brown, 2012)

2.2.1 İLETİŞİMDE SINIR İHLALİ

Mahremiyet kavramının açıklanmasının ardından, bu hakkın ihlal edilmesiyle ortaya çıkan sınır ihlalleri incelenmelidir. İletişimde sınır ihlali, bireyin fiziksel, duygusal ya da dijital alanına

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

rızası dışında müdahale edilmesi olarak tanımlanabilir. İletişim araştırmacıları, kişilerarası ilişkilerde sınırların bireyin kimliğini, özerkliğini ve psikolojik iyi oluşunu koruyan önemli unsurlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu sınırların ihlal edilmesi ise bireyde rahatsızlık, güvensizlik ve kontrol kaybı hissine neden olabilmektedir. Bu bağlamda sınır ihlalleri farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, bir kişinin özel bilgilerini izni olmadan paylaşmak, sürekli mesaj göndererek cevap verme baskısı oluşturmak, başkasına ait fotoğraf veya içerikleri rızası dışında yayımlamak ya da dijital ortamda bireyi sürekli takip etmek sınır ihlallerine örnek olarak gösterilebilir. İletişim Yönetimi Kuramı'nın geliştiricilerinden Sandra Petronio, bireylerin özel bilgileri üzerinde sahiplik hakkına sahip olduğunu ve bu bilgilerin paylaşımı konusunda kontrol sahibi olmak istediklerini belirtmektedir. Petronio'ya göre kişiler, mahrem bilgilerini paylaşırken belirli sınırlar oluştururlar; bu sınırların izinsiz aşılması ise mahremiyet ihlali ve ilişkisel sorunlara yol açabilir. (Petronio, 2002) Dijital çağda sınır ihlalleri daha görünür hâle gelmiştir. Çünkü sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları bireylere sürekli erişim imkânı sunmaktadır. Bu durum, bazı bireylerde her an ulaşılabilir olma beklentisi yaratmakta ve kişisel sınırların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla iletişimde sınır ihlali yalnızca bireysel bir davranış sorunu değil; dijital iletişim kültürünün ortaya çıkardığı önemli bir toplumsal mesele olarak değerlendirilmelidir.

2.2.2. SINIR İHLALLERİNİN SONUÇLARI

İletişimde sınır ihlalleri yalnızca anlık rahatsızlık yaratan davranışlar değildir; aynı zamanda bireylerin psikolojik iyi oluşunu, sosyal ilişkilerini ve toplumsal güven duygusunu etkileyebilen önemli sonuçlar doğurmaktadır. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, bireyin özel alanına yönelik müdahaleler stres, kaygı ve kontrol kaybı hissine neden olabilmektedir. Özellikle dijital ortamlarda sürekli izleniyor veya takip ediliyor hissi, bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açabilmektedir. Bu durum zamanla psikolojik baskıyı artırarak yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Mahremiyet araştırmalarının öncülerinden Irwin Altman, mahremiyeti bireyin sosyal etkileşimlerini düzenleme süreci olarak tanımlamaktadır. Altman'a göre bireyler, başkalarıyla olan yakınlık düzeylerini kontrol edebilmek isterler. Bu kontrolün kaybedilmesi ise bireyde rahatsızlık ve psikolojik gerilim yaratmaktadır. (Altman, 1981) Sınır ihlallerinin sosyal etkileri de oldukça önemlidir. Bir kişinin özel bilgilerinin izinsiz paylaşılması ya da kişisel sınırlarına saygı gösterilmemesi, kişilerarası ilişkilerde güven kaybına neden olabilmektedir. Güvenin zedelenmesi ise arkadaşlık, aile ve iş ilişkilerinde çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu noktada sosyal psikolog Erving Goffman'ın benlik sunumu yaklaşımı dikkat çekmektedir. Goffman'a göre bireyler sosyal yaşamda kendilerini belirli biçimlerde sunmaya çalışırlar. Ancak özel bilgilerin kontrolsüz biçimde paylaşılması, bireyin oluşturmak istediği sosyal kimliğin zarar görmesine neden olabilmektedir. (Goffman, 2021)

Dijital ortamda yaşanan sınır ihlalleri, bireylerin çevrimiçi ortamlardan uzaklaşmasına, sosyal izolasyona yönelmesine veya iletişim kurma konusunda çekingen davranmasına da yol açabilmektedir. Bu nedenle sınır ihlallerinin etkileri yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ilişkilerin niteliği açısından da değerlendirilmelidir. İletişimde yaşanan sınır ihlalleri; stres, kaygı, güven kaybı, ilişkisel çatışmalar ve sosyal uzaklaşma gibi çok boyutlu sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle bireysel sınırların korunması, sağlıklı iletişim ilişkilerinin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Kişiler güven kaybı ve kontrol kaybı hissiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

2.3. SAYGI VE İLETİŞİM ETİĞİ

Sınır ihlallerinin bireysel ve toplumsal sonuçlarını değerlendirdikten sonra, bu noktada saygı kavramının günümüzde nasıl değiştiğini ele almak gerekmektedir. Geleneksel anlamda saygı; nezaket, görgü kurallarına uyma ve toplumsal normlara uygun davranma biçiminde değerlendirilirken, dijital çağda bu kavram daha farklı boyutlar kazanmıştır. Günümüzde saygı, yalnızca bireylere karşı nazik davranmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda bireylerin fiziksel, duygusal ve dijital sınırlarını tanımayı ve bu sınırlara müdahale etmemeyi de içermektedir. Başka bir ifadeyle, modern iletişim ortamlarında saygı kavramı, mahremiyet hakkına duyulan duyarlılıkla doğrudan ilişkilidir. Siyaset felsefecisi Axel Honneth, bireyin toplumsal yaşam içerisinde kendisini değerli hissedebilmesi için tanınma ve saygı görmeye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Honneth'e göre bireyin haklarına ve kişisel sınırlarına gösterilen saygı, sağlıklı sosyal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle sınır ihlalleri yalnızca mahremiyet sorununa değil, aynı zamanda bireyin toplumsal olarak tanınma ve değer görme ihtiyacına da zarar vermektedir. (Honneth, 1995) Dijital iletişim ortamlarında saygı kavramının en önemli unsurlarından biri rıza ilkesidir. Bir kişinin fotoğrafını paylaşmadan önce izin almak, özel mesajları başkalarıyla paylaşmamak veya bireyin çevrimiçi ortamda görünür olmak istemediği durumlara saygı göstermek, dijital çağın yeni saygı biçimleri arasında yer almaktadır. Bu noktada iletişim etiği alanında çalışan Luciano Floridi, dijital ortamlarda etik davranışın temelinde bireyin bilgi ve mahremiyet haklarına saygı gösterilmesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Floridi'ye göre dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte etik sorumluluklarımız da genişlemiş ve çevrimiçi davranışlarımızın sonuçları daha görünür hâle gelmiştir. (Floridi, 2013) Dolayısıyla günümüzde saygı kavramı, yalnızca yüz yüze ilişkilerde değil, dijital iletişim süreçlerinde de yeniden tanımlanmaktadır. Bireylerin sınırlarını tanımak, rızaya önem vermek ve mahremiyeti korumak, modern toplumlarda saygının temel göstergeleri arasında kabul edilmektedir.

Dolayısıyla dijital çağda saygı, bireyin kişisel alanını ve mahremiyetini koruyan önemli bir toplumsal değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı iletişim ilişkilerinin sürdürülebilmesi için bu değerin hem çevrimiçi hem de yüz yüze iletişim ortamlarında güçlendirilmesi gerekmektedir.

3.ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İletişimde sınır ihlallerinin nedenleri ve sonuçları değerlendirildiğinde, bu sorunun yalnızca bireysel farkındalıkla değil, aynı zamanda toplumsal ve eğitsel yaklaşımlarla ele alınması gerektiği görülmektedir. Dijital çağda mahremiyetin korunması ve sağlıklı iletişim ilişkilerinin sürdürülebilmesi için çeşitli önlemlerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Öncelikle bireylerin dijital farkındalık düzeylerinin artırılması gelmektedir. Dijital platformların nasıl çalıştığını, kişisel verilerin nasıl işlendiğini ve çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecek riskleri bilmek, bireylerin mahremiyetlerini daha etkili biçimde korumalarına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle dijital okuryazarlık eğitimleri günümüzün önemli gereksinimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu noktada medya kuramcısı Henry Jenkins, dijital çağda bireylerin yalnızca teknoloji kullanmayı değil, aynı zamanda dijital ortamlarda bilinçli ve sorumlu davranmayı öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Jenkins'e göre dijital katılımın sağlıklı biçimde gerçekleşebilmesi için eleştirel medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. (Jenkins, 2009) İkinci olarak bireylerin iletişim süreçlerinde açık ve net sınırlar belirlemesi gerekmektedir. Kişilerin hangi bilgileri paylaşmak istediklerini, hangi durumlarda iletişim kurmak istemediklerini ve mahremiyet beklentilerini ifade edebilmeleri, olası sınır ihlallerinin önlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca karşılıklı saygı kültürünün güçlendirilmesi de önemli bir çözüm alanıdır. Bir kişinin özel bilgilerini paylaşmadan önce izin almak, çevrimiçi ortamlarda etik davranışlara dikkat etmek ve bireysel tercihlere saygı göstermek, sağlıklı iletişimin temel unsurları arasında yer almaktadır. İletişim etiği alanında çalışmalarıyla tanınan Manuel Castells, ağ toplumunda güven, iş birliği ve karşılıklı sorumluluk bilincinin sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, dijital ortamlarda da etik ve saygılı iletişim anlayışının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. (Castells, 2010) Mahremiyet bilincinin artırılması, dijital okuryazarlığın güçlendirilmesi, bireysel sınırların açık biçimde ifade edilmesi ve karşılıklı saygı kültürünün yaygınlaştırılması, iletişimde sınır ihlallerinin azaltılmasına yönelik temel çözüm önerileri olarak değerlendirilebilir. Bu çözüm önerileri doğrultusunda, dijital çağda mahremiyet ve saygı kültürünün güçlendirilmesi mümkün görünmektedir.

4, SONUÇ

Çalışmanın genel sonuçlarını değerlendirecek olursak, bu çalışmada, dijital çağda iletişimde sınır ihlali olgusu mahremiyet ve saygı kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen değerlendirmeler, dijital iletişim teknolojilerinin bireyler arasındaki etkileşimi kolaylaştırırken aynı zamanda kişisel sınırların korunmasını daha karmaşık bir hâle getirdiğini göstermektedir.

Özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi, bireylerin mahremiyet algısını dönüştürmekte ve yeni iletişim sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle sosyal medya ve anlık iletişim uygulamaları, bireyleri sürekli erişilebilir kılarken sınır ihlallerinin daha yaygın ve görünür hâle gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu noktada Zygmunt Bauman'ın modern toplumun giderek daha akışkan ve değişken bir yapıya dönüştüğüne ilişkin görüşleri önem taşımaktadır. Bauman, bireylerin görünür olma isteği ile mahremiyetlerini koruma çabası arasında sürekli bir denge kurmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Dijital çağda yaşanan birçok sınır ihlalinin de bu gerilimin bir sonucu olduğu söylenebilir.Ayrıca çalışma, iletişimde sınır ihlallerinin yalnızca bireysel bir sorun olmadığını; güven, saygı ve toplumsal ilişkilerin niteliğini etkileyen önemli bir sosyal mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin mahremiyet haklarına saygı gösterilmesi, sağlıklı iletişim ilişkilerinin kurulabilmesi açısından temel bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Manuel Castells'in ifade ettiği gibi, ağ toplumunda iletişimin sürdürülebilirliği yalnızca teknolojik imkânlara değil, aynı zamanda güven, sorumluluk ve etik değerlere dayanmaktadır. Dolayısıyla dijital çağın iletişim kültüründe mahremiyetin korunması ve karşılıklı saygının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, teknolojik gelişmeler iletişim olanaklarını artırmış olsa da, bireysel sınırların korunması ve mahremiyet hakkına saygı gösterilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmamıştır. Aksine dijital çağ, bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değerlerin yeniden düşünülmesini ve daha bilinçli bir iletişim anlayışının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Teknolojinin gelişmesi iletişimi kolaylaştırmıştır; ancak iletişimi sağlıklı kılan unsur teknoloji değil, bireylerin birbirlerinin sınırlarına ve mahremiyetine gösterdiği saygıdır.

Dijital iletişim teknolojilerinin bireylerin iletişim alışkanlıklarını önemli ölçüde dönüştürdüğü, mahremiyet algısını yeniden şekillendirdiği ve kişisel sınırların korunmasını daha karmaşık hâle getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dijital ortamlarda yaşanan sınır ihlallerinin yalnızca bireysel davranışlardan kaynaklanmadığı; iletişim teknolojilerinin yapısal özellikleri, sürekli erişilebilirlik kültürü ve dijital platformların işleyiş biçimiyle de yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, iletişimde sınır ihlallerinin psikolojik, sosyal ve etik boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın literatüre katkısı, iletişimde sınır ihlali olgusunu mahremiyet, saygı ve dijital iletişim etiği kavramlarını bütüncül bir bakış açısıyla bir araya getirerek değerlendirmesidir. Alan Westin'in mahremiyet yaklaşımı, Marshall McLuhan'ın iletişim araçlarına ilişkin görüşleri, Manuel Castells'in ağ toplumu kuramı, Helen Nissenbaum'un bağlamsal bütünlük yaklaşımı ve Sandra Petronio'nun İletişim Mahremiyet Yönetimi Kuramı birlikte ele alınarak dijital çağda değişen iletişim normları kapsamlı biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, dijital iletişim alanında mahremiyet ve sınır ihlallerine ilişkin kuramsal tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Uygulama açısından değerlendirildiğinde ise eğitim kurumları, kamu kuruluşları, dijital platformlar ve sivil toplum örgütlerinin dijital mahremiyet, iletişim etiği ve kişisel sınırlar konusunda bilinçlendirme çalışmalarını yaygınlaştırmaları önem taşımaktadır. Özellikle dijital okuryazarlık eğitimlerinin erken yaşlardan itibaren eğitim programlarına dâhil edilmesi, bireylerin çevrimiçi ortamlarda daha bilinçli, güvenli ve etik davranışlar geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Bunun yanında dijital platformların kullanıcı mahremiyetini koruyan daha şeffaf veri politikaları geliştirmeleri ve kullanıcıların kişisel verileri üzerindeki denetimini artıracak uygulamalara öncelik vermeleri de büyük önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda ise farklı yaş gruplarının, meslek gruplarının ve kültürel çevrelerin dijital mahremiyet algılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca sosyal medya kullanım yoğunluğu ile kişisel sınır algısı arasındaki ilişkinin nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak analiz edilmesi, dijital çağda iletişimde sınır ihlallerinin nedenlerinin ve sonuçlarının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Böylece hem iletişim literatürüne hem de dijital iletişim politikalarının geliştirilmesine yönelik daha güçlü bilimsel veriler elde edilmesi mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, dijital çağda iletişimde mahremiyetin korunması ve kişisel sınırlara saygı gösterilmesi, yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda sağlıklı ve sürdürülebilir bir iletişim kültürünün temel koşullarından biridir. Teknolojik gelişmeler iletişim olanaklarını genişletirken, bireylerin dijital ortamlarda etik sorumluluklarının da arttığı görülmektedir. Bu nedenle dijital iletişim süreçlerinde rıza, karşılıklı saygı, mahremiyet bilinci ve etik farkındalık ilkelerinin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Bireylerin, eğitim kurumlarının, dijital platformların ve politika yapıcıların ortak sorumluluk anlayışıyla hareket etmesi, iletişimde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sınır ihlallerinin azaltılmasına ve daha güvenli dijital iletişim ortamlarının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Böylece teknolojik ilerlemenin sunduğu imkânlardan yararlanılırken, bireyin haklarını, mahremiyetini ve onurunu merkeze alan daha bilinçli ve saygılı bir dijital iletişim kültürünün gelişmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Altman, I. (1981). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, crowding.* Irvington Publishers.

Aras, N., & Çalışkan, N. (2025, Aras, N., & Çalışkan, N. (2025). Geçmişten Günümüze Mahremiyet Kavramı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 14(4), 1678-1686. https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1505492)

Barkuş, F., & Koç, M. (2019, Barkuş, F. & Koç, M. (2019). Dijital mahremiyet kavramı ve ilgili çalışmalar üzerine bir derleme, *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi) 3/1*, 35-44.

Brown, B. (2012). *Daring Greatly.* Gotham Books.

Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society.* Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society. Wiley-Blackwell. : Wiley-Blackwell. .

Floridi, L. (2013). *The Ethics of Information.* Oxford University Press. .

Goffman, E. (2021). *The presentation of self in everyday life.* Penguin Books.

Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts* . MIT Press. .

Irwin, & Wohlwill, J. F. (1977). *Human behavior and environment: Advances in theory and research.* New York: Plenum Press.10. I 007/978-1-4684-0808-9 .

Jenkins, H. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture.* Media Education for the 21st Century.

McLuhan, M. (2001). *Understanding Media (2nd ed.).* Routledge.

Niedzviecki, H. (2019). *Dikizleme günlüğü.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nissenbaum, H. (2010). *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life.* Stanford University Press.

Petronio, S. (2002). *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure.* New York : State University of New York Press.

Solove, D. J. (2008). *Understanding Privacy.* Harvard University Press. .

Westin, A. F. (2015). *Privacy and Freedom (New Edition).* New York: Ig Publishing. ISBN: 978-1935439974.

Zuboff, S. (2019). *Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism. PublicAffairs.* . PublicAffairs. .

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İNTİHARIN YÜCELTİLMESİ: BİR MÜHENDİSİN İNTİHARININ HABERLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE ELEŞTİREL ANALİZ

Doç. Dr. MEVLÜT CAN KOÇAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, mevlutcan.kocak@erbakan.edu.tr - 0000-0002-9496-0541

Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK

Karabük Üniversitesi, olgunkucuk@karabuk.edu.tr- 0000-0002-9471-3540

ÖZET

Bu çalışmada, insan davranışları üzerinde kitle iletişim araçlarının etkisi intihar haberleri bağlamında ele alınmaktadır. İntihar haberlerinin medyada sunum biçimi insanları etkileyerek onların taklit intiharlara yönelmelerine yol açabilmektedir. Bunun en iyi örneği Werther Etkisi olarak adlandırılan ve bir romanın bireyleri taklit intiharlara nasıl sürükleyebildiğini gösteren tarihsel örnektir. Araştırmada, İzmit Körfez'inde 2015 yılında inşa edilen geçiş köprüsünde meydana gelen kazadan sonra gerçekleşen intihar ele alınmaktadır. Meydana gelen kazadan kendisini sorumlu tutup intihar eden Japon mühendis Kishi Ryoichi'nin, ardından çıkan haberlerde ne tür söylemlerle aktarıldığı üzerinde durulmuştur. İnternet sitelerinde yer alan konuyla ilgili haberlere bakıldığında, Japon mühendisin bu davranışının sorumluluk ve fedakârlık gibi erdemlerle yansıtıldığı görülmektedir. Haberler içinde intihar yöntemine ayrıntılı biçimde yer verilirken mühendisin ardında bıraktığı intihar notunun altı kalın harflerle çizilmektedir. Söylemler, intiharın erdemli bir davranış gibi gösterilmesine yol açmaktadır. İntihar davranışı bir bakıma olumlanarak aktarılmaktadır. Çalışma ile intihar haberlerinin medyada veriliş biçiminin ve kullanılan dilin neden önemli olduğu ve etik duyarlığa dikkat çekilmiştir. İntihar haberlerinin olumlanarak ve dramatik bir bağlamda verilmesi özenti yeni intiharlara yok açabileceğinden medyanın bunu dikkate alarak etik değerlere dayalı habercilik yapması faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya, İntihar Haberleri, Werther Etkisi

THE GLORIFICATION OF SUICIDE: A CRITICAL ANALYSIS OF THE REPORTING OF AN ENGINEER'S SUICIDE

ABSTRACT

This study examines the impact of mass media on human behavior in the context of suicide news. The way suicide news is presented in the media can influence people, leading them to engage in copycat suicides. The best example of this is the historical case known as the Werther Effect, which shows how a novel can lead individuals to commit copycat suicides. The research focuses on the suicide that occurred after the accident on the bridge under construction in the Gulf of Izmit in 2015. It examines the narratives used in news reports following the suicide of Japanese engineer Kishi Ryoichi, who took his own life after blaming himself for the accident. Looking at news reports on the internet, it is seen that the Japanese engineer's behavior is portrayed in terms of virtues such as responsibility and self-sacrifice. While the method of suicide is detailed in the news reports, the suicide note left behind by the engineer is underlined in bold letters. The narratives lead to suicide being presented as a virtuous act. Suicidal behavior is, in a sense, presented in a positive light. This study highlights the importance of the way

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

suicide news is presented in the media and the language used, drawing attention to ethical sensitivity. Presenting suicide news in a positive and dramatic context can encourage emulation of suicide, therefore it would be beneficial for the media to consider this and practice ethical reporting.

Keywords: Media, Suicide News, The Werther Effect

1. GİRİŞ

Kitle iletişim araçları bireylerin davranışlarını, algılarını ve düşüncelerini belirleme gücüne sahiptir. Diğer taraftan medyanın etkisi herkes için aynı olmayabilir. Medya kullanıcılarının inançları, kişisel deneyimleri ve eğitimleri medya mesajlarına karşı farklı yaklaşımlar geliştirmesine neden olabilir (Arık ve ark., 2024, s. 12). Özellikle bazı haberler vardır ki, insanlar üzerinde önemli etkiler oluşturabilir. Örneğin, medyada yer alan intihar haberlerinin bireyler üzerinde etkisi olabileceğine yönelik kanıtlar her geçen gün artmaktadır. Bu haberler, insanların algılarını şekillendirebileceği gibi, taklit etme durumlarını da ortaya çıkarabilmektedir (Gould, 2006). İntihar, öğrenilen ve taklit edilen bir durum olduğu için medyanın intihar haberleri yaparken daha hassas davranması gerekmektedir (Dilek ve ark., 2025, s. 560).

İntihar haberleri yapılırken hassas olunmasının nedeni bu haberlerin kitleler tarafından diğerlerine göre daha fazla ilgi görmesinden kaynaklanır. Küçük ve arkadaşları (2022, s. 91) 404 kişi üzerinde yapmış oldukları araştırmada katılımcıların özellikle intihar haberlerine ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır. İntihar haberlerine kitlelerin ilgi göstermesi ise bu tarz haberlerin medyada sıklıkla yer almasına neden olabilmektedir.

Medya, intihar haberlerini aktarırken intiharı yücelterek dramatize edebilmektedir. Yine, kimi medya organları intiharı bir kahramanlık, cesaret göstergesi olarak sunabilmektedir. Bu çalışmada 2015 yılında İzmit Körfez Geçiş Köprüsü inşaatında halatların kopmasıyla meydana gelen kazandan kendini sorumlu tutan Japon mühendis Kishi Ryoichi intiharının medyada nasıl haberleştirildiği eleştirel söylem analizi ile ele alınacaktır.

2. MEDYA VE İNTİHAR

İntiharın birçok türü olması birden fazla nedene bağlı olmasından kaynaklanmaktadır (Durkheim, 2013, s. 161). Bunlar kimi zaman medyanın yapmış olduğu haberlere yansıyabilmektedir. Fakat medya, yapmış olduğu intihar konulu haberlerle bireyleri etkileyebilmektedir. "İdeolojik olarak yüksek anlatılar içeren" intihar haberleri kitleleri hem sembolik hem de duygusal olarak yönlendirebilmektedir. İntiharın taklitçi bir tarafı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bulunmaktadır (Yeh Chen ve ark., 2026, s. 6). Bu nedenle geçmişten günümüze devletler intiharın medyada aktarımı konusunda bazı önlemler almaktadır. Örneğin, 1930'lu yıllarda intihar vakalarının medyada sıklıkla yer alması nedeniyle Çin devleti intiharların sansasyonel bir şekilde aktarılmasını engellemeye çalışmıştır. Gazeteler bu dönemde intiharı öne çıkarmak yerine insanlara zor zamanlarında umut olacak haberlere yer vermeye başlamışlardır (Xu, 2026, s.16).

Umutsuzluk üzerine inşa edilen intihar haberleri diğer insanlar üzerinde Werther Etkisi oluşturabilir. Werther Etkisi, Goethe tarafından yazılmış olan "Genç Werther'in Acıları" romanı ile ilgilidir. Romanda bir intihar gerçekleşmiştir. Bu intiharın daha sonra Avrupa'da çeşitli intiharlara etki ettiği belirtilmektedir. Hatta roman Avrupa'nın pek çok ülkesinde yasaklanmıştır. Hükümetler, romanda aşk ve intihar ilişkisi üzerinden aşkın dramatize edildiğini, bunun da geçleri intihara sürekliğini düşünerek romanı yasaklamıştır.

İntihar olaylarında sadece aşk acısı değil suçluluk da dramatize edilebilmektedir. Medya, suçluluk duygusuyla intihar eden kişileri kahramanlaştırarak yapılan eylemleri yüceltebilmektedir (Küçük ve Koçak, 2024, s. 51). Özelikle bu ve buna benzer intiharların detaylı ve ilgi çekici olarak aktarılması kişinin benliğinde bu tür düşüncelerin oluşmasına neden olabilir.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Yöntem

Araştırmada, Japon mühendis Kishi Ryoichi'nin intiharının internet sitelerinde nasıl yansıtıldığı eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenecektir. Söylem analizi ile metin içine gömülü olan söylemlerin niteliksel ve kurumsal incelemesi gerçekleştirilir. Söylem analizi içerik çözümlemesinde olduğu gibi öznel bir karakter taşımaktadır. Ancak öznellik olumsuzluk olarak görülmemelidir. Bu bir bakıma yöntemin doğal sonucudur. Yöntem güvenirlik odaklı olmayıp yapılan yorumlama subjektif bir yargı oluşturmaktadır (Aziz, 2010, s. 141). Bu çalışmada kullanılacak olan eleştirel söylem analizi daha önce pek çok medya analizinde kullanılmıştır (İnce ve Koçak, 2018; Şeker ve Tiryaki, 2013; Yeğin, 2021; Dilek ve ark., 2025; Gürbüz ve ark., 2025; Koçak ve ark., 2024). Başka bir anlatımla eleştirel söylem analizi pek çok disiplinde geçerli bir yöntemdir. Bakıldığında, yöntemin siyaset bilimi, sosyoloji, edebiyat gibi alanlarda yoğunlaştığı anlaşılacaktır (Güngör, 2020, s. 1).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Eleştirel söylem analizi Van Dijk tarafından haber analizlerine uyarlanarak makro ve mikro şeklinde iki temel başlığa ayrılmıştır. Makro başlığı altında tematik ve şematik çözümleme yapılmaktadır. Tematik analizde haberin başlığı, alt başlığı ve giriş bölümü ele alınmaktadır. Şematik çözümlemede yorumlar ile durum tanımlamalarına bakılmaktadır. Mikro analiz başlığı altında ise cümle yapısı, sözcük yapısı ve retorik incelenmektedir (Van Dijk 1988, s. 14, 99).

Araştırma için 23 Mart 2015 ile 17 Eylül 2015 tarihleri arasında internet sitesinde yer alan haberler taranmıştır. Birbirini tekrar eden haberler araştırmanın dışında tutulmuştur.

3.2. Haber Analizleri

23 Mart 2015 tarihinde T24.com.tr adlı internet sitesinde "Halat kopmasından kendisini sorumlu tutan Japon mühendis intihar etti!" başlıklı habere yer verilmiştir. Haberin başlığında Japon mühendisin sorumluluk sahibi olduğu yönünde bir söylem üretilmiştir. Başlıkta ünlem kullanılarak merak uyandırılmaya çalışmıştır. Haberin başlığının açılımında ise Körfez Geçiş Köprüsü'nde halatın kopmasından kendini sorumlu tutan Japon mühendisin intihar ettiği aktarılmıştır. Hem haberin başlığında hem de başlığın açılımında Japonların bireysel sorumluluğa sahip, görev bilinci yüksek insanlar olduğuna yönelik bir söylem üretme yoluna gidilmiştir.

Haberin gövdesinde Japon mühendisin bir intihar notu bıraktığı, intihar notunda halatın kopmasından kendisini sorumlu tutuğunu yazdığı aktarılmıştır. Haberde aynı zamanda mühendisinin maket bıçağıyla bileklerini kesmeye çalıştığı daha sonra da boğazını keserek intihar ettiği aktarılmıştır. İntiharın bireysel sorumluluk nedeniyle gerçekleştiğine yönelik söylem metinde tekrar üretilmiştir.

Aynı tarihte milliyet.com.tr internet sitesinde Japon mühendisin intiharı "Dev projenin mühendisi ölü bulundu" başlığıyla verilmiştir. Haberin başlığında intihar kelimesi geçmezken ayrıntılarında halatın kopmasından Japon mühendis Kishi Ryoichi'nin kendisini sorumlu tutuğu, bileklerini ve boğazını keserek intihar ettiği aktarılmıştır. Haberde intihar eden Japon mühendisin milliyeti özellikle verilmiştir.

Haberin devamı "Odasından Bu Not Çıktı" alt başlığıyla verilmiş olup mühendisin intihar notunda geçen **"**Olayın sorumluluğu tamamen bana ait, kimsenin kusuru bulunmamaktadır" ifadesi öne çıkarılmıştır. Mühendisin notu üzerinden Japonların bireysel sorumluluğa sahip insanlar olduğu yönünde bir söylem üretme yoluna gidilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

23 Mart 2015 tarihinde aynı haber Habertürk.com.tr adresinde **"**İzmit Körfez Geçiş Köprüsü halatı koptu, Japon mühendis intihar etti" başlığıyla aktarılmıştır. Haberin başlığında özellikle intihar eden mühendisin Japon olduğu vurgulanmıştır. Böylece Japonların görev bilicinin yüksek olduğu yönünde bir söyleme gidilmiştir. Yine haberin başlığında "halat koptu" ve "intihar etti" ifadeleri art arda verilerek intihar bir neden-sonuç ilişkisine bağlanmıştır.

Haberin devamında "Asma köprü uzmanıydı" başlıklı bir ara başlığa yer verilmiştir. Bu ara başlıkta "Japon Mühendis Kishi Ryoichi'nin asma köprüler konusunda dünyanın sayılı uzmanlarından biri olduğu" aktarılmıştır. Haberde mühendisin tecrübesi ve uzmanlığına vurgu yapılarak adeta sorumluluk altına sokulmaktadır. İntihar bu yolla bireysel sorunlar ve çevresel etkenlerden daha çok mesleki hata veya kurumsal baskılara dayalı bir şekilde sunulmuştur. Haberde yapılan bu çerçeveleme, okurun duruma iş ahlakı bağlamında yaklaşması sonucunu tetiklemektedir.

25 Mart 2015 tarihinde T24.com.tr'de 'Hata bende' deyip intihar eden Japon mühendis için 'haysiyet anıtı dikilecek" başlıklı habere yer verilmiştir. Başlık üzerinden mühendisin intiharı ahlaki bir çerçeveye oturtulmuştur. Özellikle "haysiyet anıtı" ifadesinin başlığa taşınması intiharın bazı durumlarda erdemli bir davranış ile ilişkilendirildiğinin bir göstergesidir.

Haberin devamında ise şu ifadeler yer verilmiştir: "Körfez Geçiş Köprüsü inşaatında iki yaka arasına gerilen halatın kopmasından kendisini sorumlu tutup 'harakiri' yapan Japon mühendis 51 yaşındaki Kishi Ryoichi anısına Yalova'da anıt dikilecek." Haberde, "harakiri" kelimesi kullanılarak intiharın Japon kültürüne özgü olduğu yönünde bir söylem üretilmiştir. Böylece, okuyucunun intiharı aynı zamanda kültürel bir çerçeve içinde okuması sağlanmıştır.

2 Nisan 2015 tarihinde hürriyet.com.tr internet adresinde "Ülkesinde haber bile olmadı" başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberin başlığının açılımında ise şu ifadeler vardır: "Körfez Geçiş Köprüsü'ndeki halat kopmasının sorumluluğunu üzerine alıp intihar eden Japon mühendis Kishi Ryoichi'yi ülkesinde kimseler duymadı. Çünkü yılda 30 bin intiharın yaşandığı ülkede bu, sıradan bir durum." Haberde Japon mühendisin intiharı üzerinden Japonya'da intihar oranının yaygın olduğu ve bu nedenle Japonların intiharı önemsemediği vurgulanmıştır. Diğer bir deyişle haberde, intiharın Japonya'da "sıradan bir durum" olduğu belirtilerek ülkede intiharın normalleştiği ve haber değeri taşımadığı yönünde bir söylem üretilmiştir.

Haberin gövdesinde "Geçen pazartesi sabahı Yalova'nın Altınova ilçesindeki mezarlıkta bulunan bir ceset Türkiye'ye şaşırtıcı bir hikâye sundu. Bilekleri ve boğazı maket bıçağıyla kesili şekilde bulunan kişi 51 yaşındaki Kishi Ryoichi'ydi" ifadelerine yer verilmiştir. Haberin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gövdesinde intiharın yöntemi hakkında bilgi verilirken aynı zamanda "şaşırtıcı bir hikâye sundu" denilerek intihara gizem katılmıştır.

Haberin devamında Japon mühendisin intihar etmeden önce bir not bıraktığı ve kendisinin daha önce Körfez Geçiş Köprüsü inşaatında çalışan yetkili mühendislerden birisi olduğu, ölümünün nedeni ise köprüde yaşanan halat kazasından kaynaklandığı aktarılmıştır. İnternet sitesi Japon mühendisinin intihar notunda "kopmanın sorumluluğu bana ait" ifadesini kullandığını belirtmiştir. Haberde mühendis vicdanlı ve mesleki sorumluluğa sahip biri olarak konumlandırılmıştır.

Haberde ayrıca "Bir insanın işteki problemi bu kadar dert edip hayatına son vermesi ise bu topraklarda pek anlaşılabilecek şey değil" şeklinde daha çok yoruma dayalı bir metne yer verilmiştir. Bu metin üzerinden biz ve onlar yönünde bir söylem üretme yoluna gidilmiştir. Japon kültüründe görev ve sorumluluk bilincinin baskın olduğu yönünde bir söylem üretilmiştir.

17 Eylül 2015 tarihinde Hürriyet gazetesinin internet sitesinde "Yalova'da Japon mühendis anısına yaptırılan 'haysiyet anıtı' açıldı" başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberin başlığında mühendisin yine ulusal kimliği ön plana çıkarılarak Japonların sorumluluk sahibi olduğu yönünde bir söylem üretme yoluna gidilmiştir. Başlıkta "Japon" ve "haysiyet" kelimesi bir arada kullanılarak Japon milleti hakkında olumlama yoluna gidilmiştir.

Haberin gövdesinde ise şu ifadelere yer verilmiştir: "Gebze - Orhangazi - İzmir Otoyolu Projesi'nin İzmit Körfezi'nde yapılan Körfez Geçiş Köprüsü inşaatında, iki yaka arasına gerilen halatın kopmasından kendisini sorumlu tutan ve geçen Mart ayında, bilek ve boğazını keserek intihar eden Japon mühendis 51 yaşındaki Kishi Ryoichi anısına Yalova'da yaptırılan Haysiyet Anıtı törenle açıldı." Haberde intihar övülmese de yaşanan olaydan sonra gerçekleşen intiharın saygı gösterilecek bir davranış olduğu yönünde bir söylem üretilmiştir.

4. SONUÇ

Farklı internet sitelerinin yapmış oldukları haberlere genel olarak bakıldığında; Japon Mühendis Kishi Ryoichi'nin intiharı onurlu bir davranış gibi sunulmaktadır. Mühendis sorumluluk sahibi bir kişi olarak gösterilmektedir. Haberlerde özellikle intihar yöntemi detaylı bir şekilde aktarılmaktadır.

İnternet siteleri bu intiharı haberleştirirlerken özellikle mühendisinin intihar etmeden önce bırakmış olduğu intihar mektubuna fazlasıyla yer vermişlerdir. Yine, haberlerde mühendisin

Japon kimliği sürekli vurgulanmıştır. “Japon mühendis” ve “haysiyet anıtı” gibi kelimeler haberlerin başlıklarında fazlasıyla kullanılmıştır.

Haberlerde intihar, bir sorumluluk duygusu ve fedakârlık gibi gösterilmektedir. İntihar eden Japon mühendis kahramanlaştırılmış, yapmış olduğu eylem doğruymuş gibi aktarılmıştır. Japon mühendisin yapmış olduğu hata sonucunda kendisini intiharla cezalandırılması olumlu bir davranış gibi gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Arık, E., İnce, M., Koçak, M. C., Bilişli, Y., Karataş, E. O., Akgün, H., & Aşlakçı, F. (2024). Communication dynamics and media interactions of young adults who have attempted suicide: A qualitative thematic analysis. *Frontiers in Psychology, 15*, 1460348.

Aziz, A. (2000). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri.* Ankara: Nobel Yayınları.

Chen, Y. Y., Men, V. Y., Yeung, C. Y., Wu, K. C. C., Chi, Y. C., & Yip, P. S. (2026). The impact of media coverage of a celebrity suicide on suicide and attempted suicide rates in Taiwan. *Social Science & Medicine,* 118994.

Dilek, E., Ekmekci, G., İnce, M., & Koçak, M. C. (2025). Sokak köpekleri hakkında yazılan köşe yazılarında söylem ve ideoloji. *Journal of Humanities and Tourism Research, 15*(1), 18–41.

Dilek, E., İnce, M., Koçak, M. C., Laçinkaya, T. D., & Öztürk, B. (2025). Ayrılık Çeşmesi Metro İstasyonu’ndaki intihar vakaları hakkında yayınlanan haberler üzerine bir inceleme. *Turkish Academic Research Review, 10*(2), 550–563.

Durkheim, E. (2013). *Toplumbilimin yöntem kuralları* (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınları.

Gould, M. S. (2001). Suicide and the media. *Annals of the New York Academy of Sciences, 932,* 200–224.

Güngör, B. (2020). Söylem yaklaşımı üzerine bir kavram çalışması ve eleştirel söylem analizi. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi, 2*(2), 1–11.

Gürbüz, S., Koçak, M. C., & Türten, B. (2025). Morality that is ignored: Examining the movie “Davaro” in the context of Marxist morality. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 15*(2), 1124–1152.

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Rus savaş uçağının düşürülmesi ile ilgili yayınlanan haberlerde söylem ve ideoloji. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 1969–1999.

Koçak, M. C., Küçük, O., & Gürbüz, S. (2024). Gazete haberlerinde seri cinayet söylemi. *International Journal of Language Academy (IJLA), 12*(4).

Küçük, O., & Koçak, M. C. (2024). Ünlü intiharları ve medya. *4th International Selçuk Scientific Research Congress,* 24–25 August 2024, Konya, Turkey.

Küçük, O., Toprak, Ö., & Koçak, M. C. (2022). Medya ve intihar üzerine bir araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 9*(79), 85–94.

Şeker, M., & Tiryaki, S. (2013). Sigara ile ilgili kamu spotlarında moral panik etkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (33),* 223–241.

Van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press.* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Xu, J. (2026). Politics, media, and the representation of Chinese youth suicide and melancholy (1930–1937). *Cultural and Social History*, 1–21.

Yeğin, M. O. (2021). Irkçılık bağlamında 'Elite' dizi filminin eleştirel söylem analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(34), 1487–1521.

https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/ulkesinde-haber-bile-olmadi-28581646 (erişim tarihi: 7. 06. 2026)

https://t24.com.tr/gundem/korfez-gecis-koprusunde-calisan-japon-muhendis-intihar-etti,291290?_t=1780778046155(erişim tarihi: 7. 06. 2026)

https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/dev-projenin-muhendisi-olu-bulundu-2032639(erişim tarihi: 7. 06. 2026)

https://www.haberturk.com/gundem/haber/1056995-izmit-korfez-gecis-koprusu-halati-koptu-japon-muhendis-intihar-etti?page=2(erişim tarihi: 7. 06. 2026)

https://t24.com.tr/gundem/hata-bende-deyip-intihar-eden-japon-muhendis-icin-haysiyet-aniti-dikilecek,291522?_t=1780781512877(erişim tarihi: 7. 06. 2026)

https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yalovada-japon-muhendis-anisina-yaptirilan-haysiyet-aniti-acildi-30093293 (erişim tarihi: 7. 06. 2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ZEKİ DEMİRKUBUZ' UN RÖPORTAJLARINDA EDEBİYATÇILARIN TEMSİLİ

Doç. Dr. MEVLÜT CAN KOÇAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, mevlutcan.kocak@erbakan.edu.tr - 0000-0002-9496-0541

Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK

Karabük Üniversitesi, olgunkucuk@karabuk.edu.tr- 0000-0002-9471-3540

ÖZET

Bu çalışmada sinema ve edebiyat arasındaki yakınlık ve iş birliği film yönetmeni Zeki Demirkubuz'un düşünceleri üzerinden değerlendirilmiştir. Demirkubuz'un vermiş olduğu röportajlardan yola çıkılarak edebiyat ile sinemanın etkileşimi incelenmiştir. İnsanlık tarihiyle yaşıt olduğu düşünülen edebiyat diğer sanat dallarını etkilemiş hatta esin kaynağı olabilmiştir. Sinemada edebi eserlerden yoğun biçimde yararlanılmış, zaman zaman filmlerin temaları bu eserlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Edebiyat ise sinemanın görsel dili sayesinde biçimsel bir zenginlik kazanmıştır. Sinema ve edebiyat alanındaki bu etkileşim hem toplumsal hem de kültürel değerlerin etkili biçimde yansıtılmasına katkı sağlamaktadır. Çalışma kapsamında doküman analizinden yararlanılarak Demirkubuz'un röportajları ele alınmış, edebiyat ve edebiyatçılarla ilgili düşünceleri derlenmiştir. Yönetmenin Rus yazar Dostoyevski'ye olan hayranlığı sinema anlayışını derinden etkilemiştir. Suç ve Ceza, Ecinniler gibi romanların tüm yaşamı ve eserleri üzerinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, Kafka'nın eserlerindeki derinliğin ve yalnızlık temasının senaristler için zengin bir kaynak oluşturduğunu söylemektedir. Yönetmen, Baudelaire'nin Kötülük Çiçekleri adlı eserinden de ilham aldığını belirtmektedir. Demirkubuz'un sanatsal çalışmalarında edebiyattan yararlanması sinema anlatısını zenginleştiren bir faktördür. Edebiyat bir bakıma sinemaya kaynaklık etmektedir. Edebiyat ve sinema arasındaki bu etkileşim hem bireysel yaratıcılığı desteklemekte hem de kültür ve sanat hayatına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Zeki Demirkubuz, Edebiyat ve Sinema İlişkisi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE REPRESENTATION OF LITERARY FIGURES IN ZEKİ DEMİRKUBUZ'S INTERVIEWS

ABSTRACT

This study evaluates the closeness and collaboration between cinema and literature through the thoughts of film director Zeki Demirkubuz. The interaction between literature and cinema is examined based on interviews given by Demirkubuz. Literature, considered to be as old as human history, has influenced and even inspired other art forms. Literary works have been heavily utilized in cinema, and sometimes the themes of films have been created based on these works. Literature, in turn, has gained formal richness through the visual language of cinema. This interaction between cinema and literature contributes to the effective reflection of both social and cultural values. Within the scope of the study, document analysis is used to examine Demirkubuz's interviews and compile his thoughts on literature and writers. The director's admiration for the Russian writer Dostoevsky has profoundly influenced his understanding of cinema. He states that novels such as “Crime and Punishment” and “The Demons” have been decisive in his entire life and works. On the other hand, he says that the depth and theme of loneliness in Kafka's works constitute a rich source for screenwriters. The director states that he was also inspired by Baudelaire's “Flowers of Evil”. Demirkubuz's use of literature in his artistic works is a factor that enriches his cinematic narrative. Literature, in a sense, serves as a source for cinema. This interaction between literature and cinema both supports individual creativity and contributes to cultural and artistic life.

Keywords: Cinema, Zeki Demirkubuz, Relationship between Literature and Cinema

1. GİRİŞ

Edebiyat insanlık tarihi kadar eskidir. Sonradan ortaya çıkan birçok sanat dalına -tiyatro, sinema gibi- eklemlenerek insan yaşamındaki önemini sürdürmeye devam etmiştir. Bireyin yaşamına bakıldığında varlığı içinde edebiyatın etkisi her zaman hissedilmektedir. İnsan, yaşamında hemen her an bir yazınsal duyarlık taşımaktadır. Edebiyatı satırlara, mısralara ve hatta romanlara hapsetmek doğru bir yaklaşım olamaz. O her insanın özünde yer alır, her bireyin yaşamı içinde kendine yer bulabilir. Edebi eserlere imza atan bütün düşünürler, yazarlar ve şairler adeta tüm insanlığın duygularını yine insanlarla paylaşan verimli kaynaklardır. Çoğu kişinin düşünüp de dile getiremediği şeyleri bu insanlar dillendirmektedir (Aşkun, 1979, s. 124).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Edebiyat, sinemanın ortaya çıkışından bu yana onu etkilemektedir. Sinema ve edebiyat arasında yaşanan etkileşim pek çok kez tartışmalara konu olsa da hala devam etmektedir (Zinnatullina, 2019, s. 357). Kuşkusuz edebiyat ile sinema arasındaki etkileşim birbirlerinden beslenmelerini de sağlamaktadır.

Edebiyatın 19. ve 20. yüzyıllarda büyük yankı uyandıran bir sanat biçimi olması gibi günümüzde sinema sanatlar arasında en birleştirici olanı olarak öne çıkmakta; en geniş izleyici kitlesini bir araya getirmektedir. RKO, Paramount ve Universal tarafından üretilen sinema filmlerine bakıldığında neredeyse her üç filmden biri roman uyarlamasına dayalıdır. Roman uyarlaması filmler hem izleyicinin ilgisini çekmekte hem de ödül alma olasılığı yüksek yapımlar olarak görülmektedir. Özellikle seyircinin bunlara yoğun ilgi göstermesinin altında edebi ve sanatsal değerlerinin yüksek olacağı düşüncesi yatmaktadır (akt. Gualda, 2010, s. 201). Bu olgu edebiyatın yalnızca kâğıt üzerinde var olan entelektüel girişim olmadığını göstermektedir. Edebiyat herhangi bir ulusal kimliğe ve mekâna bağlı olmadan var olabilen; sinemayla, televizyonla ve genel olarak dijital medya ile etkileşim içinde olan bir sanattır. Diğer bir deyişle, edebiyat farklı medya organları arasında dolaşma kapasitesine sahip bir sanattır (Wurth, 2012).

Sinemacılar günümüzde edebiyattan fazlasıyla yararlanmaktadır. Bunlardan biri de Zeki Demirkubuz' dur. Yönetmen, filmlerinde edebi eserlere, edebiyatçılara ve felsefecilere atıflar yapmaktadır. Demirkubuz, medyaya vermiş olduğu röportajlarda bu durumdan da bahsetmektedir. Bu çalışmada, Demirkubuz' un katılmış olduğu röportajlarda edebiyatçıları nasıl konumlandırdığı doküman analizi ile çözümlenmeye çalışılacaktır.

2. SİNEMA VE EDEBİYAT

Günlük olarak cinema, movie ve film sözcükleri eş anlamlı olarak kullanılsa dahi anlamsal farklar barındırmaktadır. Movie ile popüler ve ticari bir çağrışım yapılırken, film sözcüğü eğitsel, sanatsal ve belgesel yapımlar için daha uygundur. Cinema, bu iki anlamı bir bakıma kapsayarak estetik ve sanatsal duyarlığı ortaya koymaktadır. Farklı sözcüklerle belirtilmek bir yana sinema güzel sanatların etkileyici bir dalı olarak varlığını sürdürmektedir (Tariq, 2014). Farklı sanat dalları ile sinema arasında güçlü bağlar olduğuna vurgu yapılmakla birlikte sinema sanatçılarının çoğunluğu bunu bağımsız bir sanat dalı olarak görmektedir. Bununla birlikte sinemayı bazen modern edebiyat tarihinin bir parçası olarak görenler de vardır (Eidsvik, 1970).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Edebiyat ve özellikle roman, sinema dilinin oluşuma etki ederek gelişimine katkı sağlamaktadır. Edebiyat da aynı şekilde sinemadan faydalanmaktadır; sinemanın anlatım olanakları edebiyatın biçimsel yanına katkı sağlamaktadır (Çakır, 2019, s. 437).

Edebiyat ve sinemanın ortak noktaları bulunmaktadır. Her kişi söylem üretebildiği gibi aynı zamanda üretmiş oldukları söylemlerin dolaşımına girmesini de sağlamaktadır. Edebi eserler ile filmler sadece bireysel yaratıcılık ürünleri değil aynı zamanda kültürel değerler ile toplumsal ilişkileri yansıtan söylemlerdir (Casetti, 2004, s. 82). Fakat bu söylemler üretilirken aralarında mükemmel bir ilişki olduğunu söylemek zordur. Çünkü yazınsal anlatımdan başka bir anlatıma, görsel anlatıma geçiş yapılmaktadır. Bu geçiş de düşünüldüğü gibi kolay değildir. Eğer bu ikisi arasında yaşanan zorluk aşılır ise etkileşim sayesinde yararlı bir sanat ortaya çıkacaktır (Yüce, 2005, s. 73).

Sinemanın edebiyattan faydalanmak istemesi oldukça doğaldır çünkü edebiyatın kendine has bir gücü vardır. Hatta pek çok düşünür edebiyata ayrı bir anlam yüklemektedir. Bunlardan birisi de Hegel'dir. Hegel, edebiyatı en değerli estetik faaliyet olarak görmektedir (akt. Küçük ve Koçak, 2024). Estetik faaliyetler içerisinde edebiyatın değerli olmasında dilin etkisi göz ardı edilemez. Çünkü dil düşünceleri aktarmada önemli bir araçtır. Edebiyatın güçlü anlatısından, dili ustaca kullanmasından sinema da fazlasıyla yararlanma yoluna gitmektedir. Fakat bazı isimler sinema ve romanın anlatısına farklı noktalardan bakabilmektedir. Örneğin, Robert Bresson (2000, s. 21) sinematografiden bahsederken onun doğrusu ile romanın doğrusunun bir olamayacağını belirterek "sinematografın kendi imkanlarıyla yakaladığı şey, tiyatronun, romanın ya da resmin kendi imkanlarıyla yakaladığı şeyle bir olamaz. Görüntülerin, tıpkı sözcükteki kelimeler gibi, ancak konumlarına ve birbirleriyle olan ilişkilerine göre bir güç ve değer taşıdıkları sinematograf film" ifadelerini kullanmaktadır. Diğer bir deyişle Bresson sinemayı tek bir kareye indirgemez, onu bir ilişkiler bütünü olarak görür. Romanın doğrusu ile sinemanın doğrusunun aynı olamayacağını belirtmektedir. Sinema ve edebiyatın aktarımı aynı olsa da edebiyat, özellikle edebiyatçıların önem verdiği bir disiplindir.

Bu çalışmada, Zeki Demirkubuz' un medyaya özellikle YouTube 'ye konuk olduğu programlarda edebiyat ve edebiyatçılar ile ilgili düşünceleri doküman analizi ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Yöntem

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Doküman analizinin kapsamı geniştir hem yazılı hem de görsel kaynaklardan yararlanır. Öncelikle bu nitel bir yöntemdir, yazılı ve görsel kaynakların tespit edilmesi ilk aşamasıdır. Kaynak tespitinin ardından alt ve üst tema kategorileri geliştirilerek analiz yapılacak olan birime karar verilmiş olur (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 187-191). Doküman analizi yardımıyla hem yazılı hem görsel metinler analiz edilebildiğinden pek çok çalışmada kullanılmaktadır (Küçük ve ark., 2025; Mutlu ve Süğümlü, 2018; İnce ve Yılmaz, 2020; Küçük ve Koçak, 2023; Ensar ve Gündüz, 2023; Güngör ve Eşiyok, 2025).

3.2. Analiz

Fyodor Dostoyevski

"Şehrivan" adlı YouTube kanalında "Yönetmen Zeki Demirkubuz/Van Söyleşi" isimli bir video paylaşılmıştır. Zeki Demirkubuz, başlangıçta sinemaya yönelik çok bilgisi olmadığını, entelektüel çevreye sahip olmadığını ve okul olanağının bulunmadığını belirtmektedir. Demirkubuz, 1980'lerde hapishanedeyken bazı abilerinin kendisini Dostoyevski ile tanıştırdığını, bu dönemde entelektüel arayışa girdiğini belirtir. 1986 yılında İşportacılık yaparken tesadüfen Zeki Ökten ile tanışmıştır. Yönetmen, bu tanışmanın ardından işportacılıktan asistanlığa geçtiğini ifade etmektedir (URL-1).

Zeki Demirkubuz, "Sokrates Dergisi" adlı programa katıldığında Fyodor Dostoyevski'nin kentler için söylemiş olduğu söze atıf yaparak "kentler, yerinde yurdunda kasabasında rahat edememiş lanetli ruhların buluşma yeridir" ifadesini kullanır. Demirkubuz, Dostoyevski'nin kentler hakkında yapmış olduğu bu tanım için "şahane" demektedir. Yönetmen, Dostoyevski' nin bu ifadeleri ile futbol tribünleri arasında bir ilişki kurar. Ona göre özellikle eski tribünler farklı insanların, farklı hikayeleri olan insanların bir araya geldiği yerlerdi (URL-2).

Zeki Demirkubuz, Dostoyevski'yi tesadüfen okumaya başladığını söyler. Ailesi veya eğitim vasıtasıyla onunla taşınmadığını belirtir. Kendisinin çocukluğundan itibaren derdi olan, yaralı biri olduğunu belirterek yazarla da tesadüfen tanıştığını ifade eder. Onunla tanıştığında ise değerinin farkına vardığını aktarır (URL-3).

YouTube'da "İletişim Fakültesi" adlı kullanıcı "Zeki Demirkubuz CÜ İletişim Fakültesi Söyleşi" adlı bir video paylaşmıştır. Bu videoda Demirkubuz, "ben bütün büyük ilhamlarını hep edebiyattan, özellikle de yabancı edebiyattan aldım" ifadesini kullanır. Dostoyevski'yi önemsemesinin sebebinin de bu olduğunu belirtmektedir (URL-4).

Demirkubuz, film yapmasının, anlamla ilgili bir şeyle uğraşmamasının temelinde edebiyat, özellikle yabancı edebiyat olduğunu belirtmektedir. O, Yeşilçam Sineması'nın kendisine

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yardımcı olmadığını belirtirken batı edebiyatçılarının ona ve yapmış olduğu sinemaya katkı sağladığını aktarmaktadır (URL-5).

"Zeki Demirkubuz" adlı Youtube kanalında yönetmen, Dostoyevski'nin bir savaştan daha yıkıcı etkiye sahip olduğunu söyler; özellikle yazarın "Suç ve Ceza" kitabına atıf yapar. Demirkubuz, Dostoyevski üzerine çok konuşmak istemediğini çünkü sürekli konuşmasının onun üzerine yapışmasına neden olduğunu belirtmektedir (URL-6).

Habertürk TV'nin Youtube kanalına katılan Zeki Demirkubuz, toplumsal dayanışmanın öneminden bahsettikten sonra Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" kitabında geçen "akşam olunca herkesin gidebileceği bir evi olmalı" sözüne atıf yapar. Bu söz ile Hatay'da yaşanan deprem arasında bir bağlantı kurar (URL-7).

Zeki Demirkubuz, Rus toplumunu yorumlarken onların kendi topuklarına sıkarak, kendi kendilerini yok ederek var olma eğilimlerinin Dostoyevski'nin kahramanlarında belirgin biçimde ortaya çıktığını belirtir. Yönetmen ayrıca, ölümlü dünyada Almanlar gibi olmanın gerçekten anlamlı olup olmadığını sorgular (URL-8).

YouTube, "netarchive tv" adlı kanalda Demirkubuz' un Cüneyt Özdemir ile yapmış olduğu röportaj yayınlanmıştır. Demirkubuz, Yeraltından Notlar eserini 2010 Ankara'sına uyarladığı belirterek Dostoyevski'nin romanından faydalandığını belirtmektedir. Yönetmen, Suç ve Ceza'yı hemen ardından Ecinniler'i okuduğunda yalnızlığının başladığını ifade eder. Yönetmen, "150 yıl önce yazılmış bir roman benim hayatımı anlatıyordu buna şaşırmıştım" diyor. "Belki beni yönetmenliğin kapısına getiren şey bu iki roman olmuş olabilir" ifadesini kullanmıştır(URL-9).

"İstanbul Modern Sanat Müzesi" adlı Youtube sitesindeki söyleşide Zeki Demirkubuz, "yazarlarının söylediği şeyleri ben de söyleyebilirim veya ben de böyle düşünebilirim dediğim oluyor; bu buluşma benim o yazarları daha çok yaklaşmamı sağlıyor" diyerek Dostoyevski sevgisini bu nedene bağlamaktadır. Yönetmen, senaryo yazarken de bu durumu kullandığını hikâye buna uygunsa arasında bir bağ kurduğunu belirtiyor (URL-10).

Charles Baudelaire

"Şehrivan" adlı YouTube kanalında Zeki Demirkubuz, Baudelaire'nin "Kötülük Çiçekleri" kitabına atıf yapar. Masumiyet filminin nereden ilham aldığını anlatırken bir baba ile kızın yolda yürümesinin aklına Baudelaire'nin Kötülük Çiçekleri kitabını getirdiğini belirtir (URL-11).

Franz Kafka

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

"Kilis Küçükşehir Belediyesi" adlı YouTube kanalı "Efsane Dostoyevski vs Kafka yorumu | Zeki Demirkubuz" adında bir video paylaşmıştır. Videoda, Zeki Demirkubuz, Kafka'nın ne kadar önemli bir edebiyatçı olduğunu vurgulamaktadır. Yönetmen "sinema tarihine bir de başlangıç olarak bakalım" diyerek Dostoyevski ve Kafka'ya atıf yapar. Zeki Demirkubuz, Kafka'nın "Köy Doktoru" adlı eserinin okunması gerektiğini belirtmektedir. Kafka'nın eserlerinin verdiği duyguyu 30 yıl geçse de unutmadığını söyler. Bunları çocukluğumuza dönük yalnızı hatırlayarak yazılabileceğini belirtir. Yazarların yalnızlaşarak yazdığını, senaryonun böyle bir şey olduğunu söyler. Yani Demirkubuz, insanların çocukluğuna yönelik yalnızlığı hatırlayarak senaryo yazması gerektiğini belirtir (URL-12).

4. SONUÇ

Zeki Demirkubuz röportajlarında Dostoyevski'yi fazlasıyla ön plana çıkarmıştır. Yazarın romanlarından yararlandığında senaryo yazımı sırasında benzer düşüncelere sahip olduğu noktaları kullandığını belirtmektedir. Demirkubuz, Suç ve Ceza ile Ecinniler'e ayrı bir önem vererek yönetmen olmasına bu iki kitabın etki ettiğini belirtmektedir. Demirkubuz' un, Dostoyevski'nin romanlarını beğenmesinin bir diğer nedeni ise yüzyıllar önce yazılmasına rağmen anlattıkları ile günümüz dünyasının benzerlik göstermesidir.

Demirkubuz' un röportajlarında üzerinde durduğu başka bir isim ise Kafka'dır. Onun insanın ruh halini çok iyi yansıttığını belirterek okunması gereken bir yazar olduğunu belirtmektedir. Demirkubuz ayrıca bu yazarların çocukluklarındaki yalnızlığı yazdığını bu durumun da iyi bir senaryonun ortaya çıkmasına katkı sağlayacağını belirtmektedir.

Demirkubuz, zaman zaman günlük hayatta gördüğü olaylar ile edebiyatçıların yazılarını bir arada düşünerek eserler ortaya çıkardığını da söyler. Charles Baudelaire'nin Kötülük Çiçekleri örneğin Masumiyet filminin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Aşkun, N. C. (1979). Sinema ve edebiyat ilişkisi üzerine. *Kurgu, 1*(1), 124–130.

Bresson, R. (2000). *Sinematograf üzerine notlar*. İstanbul: Nisan Yayınları.

Casetti, F. (2004). Adaptation and mis-adaptations: Film, literature, and social discourses. In R. Stam & A. Raengo (Eds.), *A companion to literature and film* (pp. 81–91). Oxford: Blackwell.

Çakır, S. (2019). Sinema ve edebiyat ilişkisine yöntemsel bir bakış. *Sinefilozofi, 4*(Special Issue), 437–452.

Eidsvik, C. V. (1970). *Cinema and literature*. Urbana: University of Illinois Press.

Ensar, F., & Gündüz, A. (2023). Türkçe dersi öğretim programı (2019) ve ortaokul Türkçe ders kitapları bağlamında reklam okuryazarlığı. *Journal of Mother Tongue Education/Ana Dili Eğitim Dergisi, 11*(1).

Gualda, L. C. (2010). Literature and cinema: Link and confrontation. *Matrizes, 3*(2), 201–220.

Güngör, M., & Eşiyok, K. (2025). Sosyal medyada dezenformasyonun yayılması, motivasyonları ve düzeltme zorlukları üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi, 12*(1), 159–186.

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Türk sinemasında din adamlarının sunumu: Kemal Sunal filmlerindeki dini karakterler üzerine bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research, 10*(3), 726–741.

Küçük, O., & Koçak, M. C. (2024). *Sanat ve estetik üzerine düşünceler.* Ankara: Akademisyen Yayınları.

Küçük, O., & Koçak, M. C. (2023). Freudyen karakter çözümlemesinin "Ezel" dizisi "Cengiz Atay" tiplemesi üzerinden incelenmesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 9*(1), 65–89.

Küçük, O., Koçak, M. C., & Gürbüz, S. (2025). Ingmar Bergman'ın *Yedinci Mühür* filminde kadın, veba ve zamansal gerçeklik. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi, (10),* 152–174.

Mutlu, H. H., & Süğümlü, Ü. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde reklam filmlerinin farklı beceri ve seviyelerde kullanımı. *Electronic Turkish Studies, 13*(27).

Tariq, M. (2014). Cinema, literature and literary adaptation. *Dialogue: A Journal Devoted to Literary Appreciation, 10*(2), 10–16.

Wurth, K. B. (Ed.). (2012). *Between page and screen: Remaking literature through cinema and cyberspace.* New York: Fordham University Press.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Yüce, T. (2005). Sinema ve edebiyat türleri arasında görülen etkileşimler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 1*(2), 67–74.

Zinnatullina, Z., Davletbaeva, D., & Mukhametshina, R. (2019). Literature and cinema: Ways of interaction in the 21st century. *Journal of Social Studies Education Research, 10*(4), 357–369.

URL-1 https://www.youtube.com/watch?v=sKfEb7PbKKM (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-2 https://www.youtube.com/watch?v=O1gzIY_z5UE (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-3 https://www.youtube.com/watch?v=O1gzIY_z5UE (erişim tarihi 10.06.2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

URL-4 https://www.youtube.com/watch?v=TxskV61flQc (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-5 https://www.youtube.com/watch?v=TxskV61flQc (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-6 https://www.youtube.com/watch?v=kdtV7XCqwUo (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-7 https://www.youtube.com/watch?v=qnp1X3CzvnI (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-8 https://www.youtube.com/watch?v=qnp1X3CzvnI (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-9 https://www.youtube.com/watch?v=UZYINQQ_8-I (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-10 https://www.youtube.com/watch?v=dEXjPoX2cWk (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-11 https://www.youtube.com/watch?v=sKfEb7PbKKM (erişim tarihi 10.06.2026)

URL-12 https://www.youtube.com/watch?v=k9-gFJ1PmZY (erişim tarihi 10.06.2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÇANAKKALE VE CİVARINDA MEYDANA GELEN ORMAN YANGINLARININ, AFET YÖNETİMİ VE MÜDAHALE BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra IŞIK YAVUZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afet Eğitimi ve Yönetimi A.B.D
busrahyvz.17@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-0054-2508
Dr. Öğr. Üyesi Erdem GÜNDOĞDU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Çan MYO, Madencilik ve Maden Çıkarma Bölümü
erdem@comu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-6836-2951

ÖZET

Ülkemiz, afet çeşitliliği bakımından birçok yıkıcı, can ve mal kaybına sebep olan afet türlerinin birçoğunun meydana geldiği bir coğrafyada yer almakta olup, bu afetler içerisinde meteorolojik kökenli afetler büyük yer tutmaktadır. Akdeniz iklim kuşağının; morfolojik ve meteorolojik özellikleri ile bitki örtüsü türü göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde orman yangını riski her zaman yüksektir. Günümüzde orman yangınları, afetler içerisinde büyük önem taşımakta olup, özellikle 2000 yılı sonrasında Çanakkale il ve ilçelerinde büyük oranda tahribat meydana getirmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; doküman incelemesi ve vaka analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda 2008 Kepez, 2015 Ezine, 2017 Ayvacık, 2020 Lapseki, 2020 Gelibolu, 2023 Damyeri-Ortaca ve 2025 Güzelyalı-Dardanos orman yangınları incelenmiştir. Yangınlar, bütünleşik afet yönetimi yaklaşımının risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çanakkale'de meydana gelen bu orman yangınlarının; lokasyonlarının dağılımı, kontrol altına alınma süreleri, yangının meydana gelme sebepleri, müdahale aşamaları hakkında var olan tüm bilgiler tek bir çatı altına toplanarak, afet yönetimi ve müdahale bakımından değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının zaman içerisinde yalnızca çevresel olaylar olmaktan çıkarak yerleşim alanlarını, ekonomik faaliyetleri ve toplumsal yaşamı etkileyen afetlere dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle son yıllarda meydana gelen büyük ölçekli yangınlarda tahliye süreçleri, kurumlar arası koordinasyon ve hava destekli müdahaleler ön plana çıkmıştır. Ayrıca yangınlarla mücadelede kurumsal kapasitenin geliştiği, ancak iklim değişikliği ve artan yangın riskleri nedeniyle risk azaltma ve hazırlık çalışmalarının daha da güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile, bundan sonra gerek Çanakkale ve civarında gerekse ülkemiz için orman yangınları için yapılacak çalışmalara bir altlık ve rehber olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orman Yangınları, Çanakkale, Müdahale, Afet Yönetimi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Doğal afetler arasında önemli bir yere sahip olan orman yangınları, yalnızca orman ekosistemlerine zarar vermekle kalmamakta; aynı zamanda yerleşim alanlarını, tarım faaliyetlerini, ekonomik kaynakları ve insan yaşamını da tehdit etmektedir. Akdeniz Havzası, iklim değişikliğinden en fazla etkilenmesi beklenen bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bu coğrafyada sıcak hava dalgalarının sıklığı artmakta, yağış rejimleri değişmekte ve uzun süreli kuraklık koşulları oluşmaktadır. Türkiye, yaklaşık 23 milyon hektarlık orman varlığı ile Avrupa'nın önemli orman ülkelerinden biridir. Ancak özellikle Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgelerinde meydana gelen yangınlar her yıl binlerce hektar orman alanının zarar görmesine yol açmaktadır. Marmara Bölgesi'nde yer alan Çanakkale ili, sahip olduğu geniş orman alanları, kuvvetli rüzgâr sistemi ve yaz aylarında görülen kuraklık nedeniyle yüksek yangın riski taşıyan illerden biri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Ayvacık, Bayramiç, Ezine, Eceabat ve Merkez ilçelerinde meydana gelen yangınlar hem doğal çevreyi hem de yerleşim alanlarını tehdit etmektedir. Son yıllarda meydana gelen büyük çaplı yangınlar arasında 2023 Çanakkale Merkez Yangını önemli bir örnek oluşturmaktadır. Yangın nedeniyle birçok köy tahliye edilmiş, binlerce personel ve çok sayıda hava aracı söndürme çalışmalarına katılmıştır. Türkiye'de orman yangınları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı yangınların ekolojik etkileri, ormancılık faaliyetleri ve çevresel sonuçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık yangınların afet yönetimi, kriz koordinasyonu, tahliye süreçleri ve müdahale kapasitesi açısından incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Akay ve Erdoğan, 2017). Çanakkale ili son yirmi yıl içerisinde çok sayıda büyük orman yangını yaşamış olmasına rağmen, bu yangınların afet yönetim döngüsü kapsamında sistematik olarak değerlendirildiği araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Özellikle risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarının bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

2. ÇANAKKALE'DE ORMAN YANGINLARININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre, Çanakkale ili, Marmara ve Ege Bölgeleri arasında geçiş konumunda bulunmakta olup yaklaşık 9.737 km² yüzölçümüne sahiptir. İl, geniş orman alanları, kıyı şeridi ve dağlık topoğrafyası ile dikkat çekmektedir. Özellikle Kaz dağları çevresi ve ilin güney kesimleri yoğun orman örtüsüne sahiptir. Bu durum, ilin biyolojik çeşitlilik açısından önemini artırırken aynı zamanda orman yangınları açısından riskli bir yapı oluşturmasına neden olmaktadır. Çanakkale'de yaz aylarında sıcaklıkların yükselmesi, bağıl nem oranının düşmesi ve kuvvetli rüzgârların etkili olması yangın riskini artırmaktadır. Özellikle kuzey ve kuzeydoğu yönlü rüzgârlar, yangınların kısa sürede geniş alanlara yayılmasına neden olabilmektedir.

Çanakkale ili ve çevresi; sahip olduğu iklimsel özellikler, topografik yapısı, bitki örtüsü çeşitliliği ve insan faaliyetlerinin yoğunluğu nedeniyle Türkiye'nin orman yangınlarına en duyarlı bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de meydana gelen orman yangınlarının önemli bir bölümü Akdeniz iklim kuşağında yer alan bölgelerde görülmekte olup, Çanakkale de bu riskli alanlar içerisinde değerlendirilmektedir (Bilgili ve Sağlam, 2003).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çanakkale'deki orman alanları başta Yenice, Bayramiç, Çan, Ezine ve Biga ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Kaz Dağları çevresinde bulunan orman ekosistemleri, sahip oldukları zengin flora ve fauna nedeniyle ulusal ölçekte önemli doğal alanlar arasında yer almaktadır. Kaz Dağları'nda çok sayıda endemik bitki türü bulunmakta olup bölge biyolojik çeşitlilik açısından Türkiye'nin öncelikli koruma alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Ilgar, 2024). Çanakkale ve civarındaki orman varlığının tür çeşitliğini, başlıca kızılçam, karaçam, meşe, kayın ve kestane türlerinin yaygın olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Özellikle kıyı kesimlerinde Akdeniz ikliminin etkisiyle kızılçam ormanları baskın durumda iken, yükseltinin arttığı iç kesimlerde karaçam ve yapraklı türlerin yoğunlaştığı görülmektedir (Saatçioğlu, 1971). Bu çeşitlilik, ilin ekolojik dayanıklılığını artırmakla birlikte yangın davranışları açısından farklı risklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3. ÇANAKKALE'DE MEYDANA GELEN BÜYÜK ORMAN YANGINLARININ AFET YÖNETİMİ ANALİZİ

Çanakkale’de son 20 yılda meydana gelen ve afet yönetimi açısından önemli bir yer edinen 6 büyük orman yangını incelenmiş olup, bu yangınlar tarih sırasına göre; İntepe–Çınarlı Yangını (2008), Gelibolu Yarımadası Yangını (2008), Ezine Yangını (2015), Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019), Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023), Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025)’dır. Bu yangınlar seçilirken, etkilenen alan büyüklüğü, yerleşim yerlerine etkisi, müdahale kapasitesi ve afet yönetimi uygulamaları dikkate alınmıştır.

3.1. İntepe–Çınarlı Yangını (2008)

Çanakkale ili Merkez ilçesine bağlı İntepe Beldesi ve Çınarlı Köyü çevresinde meydana gelen orman yangını, bölgenin yoğun kızılçam ormanlarıyla kaplı olması, yaz aylarında artan sıcaklıklar ve kuvvetli rüzgâr koşulları nedeniyle kısa sürede büyüme potansiyeli taşıyan bir afet olayı olarak değerlendirilmiştir. Yangının meydana geldiği bölge, Çanakkale Boğazı'nın etkisiyle özellikle yaz aylarında kuvvetli rüzgârlara maruz kalmakta ve bu durum yangınların yayılım hızını artırmaktadır. Yangının ihbar edilmesinin ardından ilk müdahale Orman Genel Müdürlüğü ekipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yangının yayılma eğilimi göstermesi üzerine bölgeye çok sayıda arazöz, su ikmal aracı, iş makinesi ve yangın personeli sevk edilmiştir. Müdahale sürecinde hava ve kara unsurları birlikte kullanılmıştır. Özellikle sarp ve ulaşılması güç alanlarda helikopterler ve yangın söndürme uçakları etkin rol üstlenmiştir. Kara ekipleri ise yangının yerleşim yerlerine ve tarım alanlarına ulaşmasını engellemek amacıyla savunma hatları oluşturmuştur. İntepe–Çınarlı yangını, Çanakkale'nin yangına hassas bir coğrafyada bulunduğunu ve orman yangınlarının kısa sürede afet boyutuna ulaşabileceğini göstermiştir. Sonuç olarak İntepe–Çınarlı yangını, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının yalnızca çevresel bir olay değil, aynı zamanda afet yönetimi perspektifiyle ele alınması gereken karmaşık bir kriz durumu olduğunu göstermektedir. Müdahale sürecinde uygulanan koordinasyon mekanizmaları ve çok paydaşlı yönetim anlayışı, benzer olaylarda kullanılabilecek önemli bir örnek teşkil etmektedir.

3.2. Gelibolu Yarımadası Yangını (2008)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2008 yılında Çanakkale'de meydana gelen büyük orman yangınları içerisinde Gelibolu Yarımadası'nda meydana gelen yangın önemli bir yer tutmaktadır. Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü verilerine göre 2008 yılında il genelinde meydana gelen 30 orman yangınında yaklaşık 1991-2070 hektar arasında orman alanı zarar görmüş, bu alanın yaklaşık 324 hektarlık bölümü Gelibolu Yarımadası'ndaki yangından kaynaklanmıştır. Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalara göre 2008 yılı yangın sezonunda il genelinde; 54 arazöz, 14 su tankeri, 10 dozer, 5 yangın söndürme uçağı, 1 helikopter, 250 yangın işçisi aktif olarak görev yapmıştır. 2008 Gelibolu yangını, afet yönetiminde yalnızca müdahale kapasitesinin değil risk azaltma faaliyetlerinin de önemini göstermektedir. Yangının meydana geldiği meteorolojik koşullar incelendiğinde kuraklık ve kuvvetli rüzgârların yangın riskini önemli ölçüde artırdığı görülmektedir.

Görsel 1. Gelibolu Yarımadası Yangınından (2008) görünümler

3.3. Ezine Yangını (2015)

Ezine ilçesi ve çevresi, tarım alanları ile ormanlık alanların iç içe bulunduğu bölgelerden biridir. 2015 yılında meydana gelen yangınlarda özellikle tarımsal üretim alanları ile ormanlık bölgeler birlikte etkilenmiştir. Yangının büyümesinde insan kaynaklı faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmiştir. Bu vaka, kırsal alanlarda toplum temelli afet yönetimi uygulamalarının önemini göstermektedir. Yangınların önemli bir kısmının insan faaliyetlerinden kaynaklanması nedeniyle halkın bilinçlendirilmesi kritik öneme sahiptir.

3.4. Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019)

29 Ağustos 2019 tarihinde Çanakkale Merkez ilçesine bağlı Kalabaklı Köyü yakınlarındaki Radar Tepesi mevkiinde henüz belirlenemeyen bir nedenle orman yangını meydana gelmiştir. Yangın saat 15.00 sıralarında başlamış, bölgedeki kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede büyüyerek yerleşim alanlarına doğru ilerleme göstermiştir. Yangın özellikle Çanakkale Mehmet Akif Ersoy Devlet Hastanesi çevresini tehdit etmiş, yoğun duman nedeniyle sağlık hizmetlerinin etkilenme riski ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle olay, orman yangınlarının yalnızca

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

doğal alanları değil kritik altyapıları da tehdit edebildiğini göstermiştir. Afet yönetimi açısından bakıldığında olay, "orman-kent ara yüzü" yangınlarının Türkiye'deki önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. 2019 Çanakkale Merkez yangını, orman yangınlarının yalnızca kırsal alanlarda değil kent merkezleri için de ciddi risk oluşturduğunu göstermiştir. Sonuç olarak 2019 Kalabaklı-Radar Tepesi yangını, Çanakkale'de meydana gelen ve afet yönetimi açısından önemli dersler içeren olaylardan biri olarak değerlendirilmektedir. Yangının kritik sağlık altyapılarını tehdit etmesi, olayın yalnızca çevresel değil aynı zamanda toplumsal ve yönetsel boyutlara sahip bir afet niteliği taşıdığını göstermiştir.

Görsel 2. Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangınından (2019) görünümler

3.5. Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023)

22 Ağustos 2023 tarihinde Çanakkale ili Merkez ilçesine bağlı Kayadere Köyü yakınlarında başlayan orman yangını, kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede büyüyerek Damyeri mevkii başta olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır. Yangının büyümesi üzerine Çanakkale-Çan karayolu ulaşıma kapatılmış, bazı köylerde tahliye kararları alınmış ve bölgedeki vatandaşların güvenli alanlara sevki gerçekleştirilmiştir. Yangın aynı zamanda Çanakkale kent merkezine yaklaşarak sağlık tesisleri ve yerleşim alanları üzerinde risk oluşturmuştur. Yangının ihbar edilmesinin ardından Orman Genel Müdürlüğü, AFAD, emniyet, jandarma, belediyeler, Türk Kızılayı ve çeşitli kamu kurumları eş zamanlı olarak müdahale sürecine katılmıştır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre yangın bölgesinde toplam 1.489 personel, 8 uçak, 26 helikopter, 240 arazöz, 66 su tankeri ve 169 iş makinesi görevlendirilmiştir. Damyeri–Kayadere yangını sırasında afet yönetiminin en dikkat çekici boyutlarından biri tahliye faaliyetleri olmuştur. İlk aşamada Kayadere Köyü, Damyeri mevkii, Belen ve Ulupınar köyleri tahliye edilmiş; yangının büyümesi üzerine Yağcılar, Aşağıokçular, Kalabaklı, Kızılcaören ve Taşlıtarla köyleri de tahliye kapsamına alınmıştır. Böylece toplam dokuz yerleşim biriminde tahliye işlemi gerçekleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre toplam 1.251 vatandaş güvenli bölgelere tahliye edilmiştir. Ayrıca Sarıcaeli Köyü'ndeki yaşlı bakım merkezinde bulunan 45 kişi tedbir amacıyla KYK yurtlarına yerleştirilmiştir. Tahliye süreci, afet yönetiminin "can güvenliğini önceleyen müdahale anlayışı" açısından başarılı bir uygulama örneği olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak 2023 Damyeri–Kayadere Yangını, Çanakkale'de

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

meydana gelen en önemli afet yönetimi vakalarından biri olup, müdahale kapasitesi, tahliye yönetimi ve çok kurumlu koordinasyon açısından önemli dersler sunmaktadır.

Görsel 3. Damyeri-Kayadere Orman Yangınından (2023) bir görünüm

3.6. Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025)

2025 yılı Ağustos ayında Çanakkale Merkez ilçesine bağlı Dardanos mevkiinde başlayan orman yangını, kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede geniş bir alana yayılmış ve Güzelyalı başta olmak üzere yerleşim alanlarını tehdit eder hale gelmiştir. Yangının büyümesinde en önemli etkenlerden biri meteorolojik koşullar olmuştur. Yangının meydana geldiği dönemde bölgede yüksek sıcaklık, düşük bağıl nem ve kuvvetli rüzgâr etkili olmuştur. Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan görüntüler ve saha değerlendirmeleri, rüzgârın yangının ilerleme hızını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir (Anadolu Ajansı, 2025). Yangının yerleşim alanlarına yaklaşması üzerine çeşitli tahliye kararları alınmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Dardanos Yerleşkesi, Jandarma Güzelyalı Kampı, bazı siteler ve kamu tesisleri tedbir amacıyla boşaltılmıştır.2025 Güzelyalı–Dardanos Yangını, Çanakkale'de orman yangınlarının yalnızca çevresel bir tehdit olmadığını, aynı zamanda yerleşim alanlarını, kritik altyapıları ve kamu hizmetlerini etkileyen çok boyutlu afetler olduğunu göstermiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 4. Güzelyalı–Dardanos Orman Yangınından (2025) bir görünüm

4. SONUÇLAR

Bu araştırmada, Çanakkale ve çevresinde 2008-2025 yılları arasında meydana gelen önemli orman yangınları afet yönetimi perspektifinden incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan İntepe–Çınarlı Yangını (2008), Gelibolu Yarımadası Yangını (2008), Ezine Yangını (2015), Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019), Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023), Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025); afet yönetiminin risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının yalnızca çevresel bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve yönetsel boyutları bulunan afetler niteliği taşıdığını göstermektedir. Özellikle son yıllarda meydana gelen yangınlarda yerleşim alanlarının tehdit altında kalması, tahliye süreçlerinin uygulanması ve çok sayıda kurumun koordineli biçimde görev alması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

İncelenen olaylar, iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte yangın riskinin arttığını göstermektedir. Artan sıcaklıklar, uzun süren kurak dönemler ve kuvvetli rüzgâr koşulları yangınların daha hızlı yayılmasına neden olmakta, müdahale süreçlerini zorlaştırmaktadır (IPCC, 2023). Özellikle 2023 Damyeri-Ortaca ve 2025 Güzelyalı-Dardanos yangınları, orman yangınlarının afet niteliği kazandığı olaylar olarak öne çıkmaktadır.

Çanakkale ili, sahip olduğu geniş orman varlığı, iklim özellikleri ve kıyı bölgelerinde yoğunlaşan yerleşim alanları nedeniyle orman yangınları açısından yüksek risk taşıyan illerden biridir. Özellikle yaz aylarında artan sıcaklıklar ve kuvvetli rüzgârlar yangın tehlikesini arttırmaktadır.

Özellikle 2023 ve 2025 yıllarında yaşanan yangınlar, afet yönetiminin hazırlık ve müdahale aşamalarının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Tahliye kararlarının zamanında alınması,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

halkın doğru bilgilendirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması can kayıplarının önlenmesinde kritik rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Akay, A.E., Erdoğan, A. 2017. GIS-based Multi-criteria Decision Analysis for Forest Fire Risk Mapping. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume IV-4/W4, 2017 4th International GeoAdvances Workshop, 14–15 October, Safranbolu, Karabuk, Turkey.

Bilgili, E., Sağlam, B. (2003). Fire behavior in maquis fuels in Turkey. Forest Ecology and Management, cilt.184, ss.201-207.

Ilgar, R. 2024. Türkiye'de Orman Varlığı ve Son Yıllardaki Çanakkale Orman Yangınları. The Journal of Academic Social Science Studies Sayı: 99, s. 333-350.

Saatçioğlu, F. (1971). Orman bakımı: Meşçere yetiştirilmesine ait tedbirler. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ALGILANAN GIDA KRIZININ YENILEBILIR BÖCEKLERI REÇETELERDE UYGULAMA NIYETINE ETKISI: GIDA NEOFOBISININ ARACI ROLÜ

Büşra Elem YILDIRIM
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
busraelem_yildirim25@erdogan.edu.tr - 0009-0001-6470-4002

Doç. Dr. Yusuf KARAKUŞ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi
yusuf.karakus@erdogan.edu.tr - 0000-0002-4878-3134

ÖZET

İklim değişikliği, nüfus artışı ve küresel gıda sistemlerindeki kırılganlıklar, sürdürülebilir alternatif protein kaynaklarına yönelik ilgiyi artırmaktadır. Yüksek besin değeri ve düşük çevresel etkileri nedeniyle geleceğin protein kaynaklarından biri olarak görülmesine rağmen yenilebilir böceklerin tüketici kabulü ve gastronomik uygulamaları halen sınırlıdır. Bu çalışma, Koruma Motivasyonu Teorisi çerçevesinde gastronomi öğrencilerinin algıladıkları gıda krizinin yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetine etkisini ve bu ilişkide gıda neofobisinin aracı rolünü incelemektedir. Nicel araştırma deseniyle tasarlanan çalışmanın verileri, Türkiye'de gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan 400 öğrenciden çevrimiçi anket yoluyla toplanmıştır. Veriler SPSS ve AMOS kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi ve yapısal eşitlik modellemesi ile çözümlenmiştir. Bulgular, algılanan gıda krizinin uygulama niyeti üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisinin bulunmadığını; buna karşılık gıda krizi algısının gıda neofobisini anlamlı biçimde azalttığını ve azalan neofobinin uygulama niyetini artırdığını ortaya koymaktadır. Aracılık analizi, gıda krizi ile uygulama niyeti arasındaki ilişkinin yalnızca gıda neofobisi üzerinden gerçekleştiğine, yani tam (dolaylı) aracılık bulunduğuna işaret etmektedir. Sonuçlar, tehdit algısının davranışsal niyete doğrudan değil, psikolojik engellerin yeniden biçimlenmesi yoluyla dönüştüğünü göstererek Koruma Motivasyonu Teorisini gıda krizi bağlamında genişletmekte; gastronomi eğitiminde sürdürülebilir gıda uygulamalarına ilişkin çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Gıda Krizi, Koruma Motivasyonu Teorisi, Gıda Neofobisi, Yenilebilir Böcekler, Uygulama Niyeti.

1. GİRİŞ

Bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Beslenme yalnızca bireyi ilgilendiren bir gereksinim olmanın ötesinde; gıdanın üretimi, dağıtımı ve erişilebilirliğini kapsayan geniş bir yapının parçasıdır (Ericksen, 2008). Nüfus artışına bağlı iklim değişikliği, doğal kaynakların sınırlılığı ve değişen tüketim alışkanlıkları, küresel gıda sistemleri üzerinde baskı oluşturarak farklı beslenme yaklaşımlarının geliştirilmesini giderek daha kritik hâle getirmektedir (Ruben vd., 2021).

Küresel gıda sistemleri son yıllarda yalnızca üretim ve tedarik boyutuyla değil, artan belirsizlik ve kırılganlık algılarıyla da tanımlanan çok boyutlu bir kriz sürecine girmiştir (FAO, 2023;

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HLPE, 2020). Tarımsal üretimdeki verim kayıpları, artan nüfusun protein ihtiyacı ve hayvansal protein üretiminin yüksek çevresel maliyetleri, gıda güvencesine yönelik kaygıları büyütmektedir (Godfray vd., 2010; Tilman ve Clark, 2014). Bu süreç, bireylerin gıda sistemlerini geleceğe yönelik bir risk alanı olarak algılamalarına yol açmakta (IPCC, 2022); gıda krizine ilişkin risk algıları ise başta tüketim olmak üzere davranışsal kararları önemli ölçüde şekillendirmektedir (Hartmann ve Siegrist, 2017; Slovic, 1987).

Gelecekte protein ihtiyacının karşılanması açısından mevcut hayvancılık; yüksek sera gazı emisyonu, yoğun su kullanımı ve geniş arazi gereksinimi nedeniyle önemli sınırlılıklar taşımakta, bu durum yenilebilir böcekler gibi alternatif protein kaynaklarına ilgiyi artırmaktadır (Caparros Megido vd., 2014; Premalatha vd., 2011). Düşük kaynak kullanımı, yüksek besin değeri ve çevresel avantajları yenilebilir böcekleri teknik açıdan güçlü bir çözüm hâline getirse de (Gencal ve Selçuk, 2024), toplumsal kabul oranı ve reçetelerde uygulanma niyeti hâlâ düşüktür. Bu düşük kabulün altında güçlü psikolojik ve kültürel dirençler yer almaktadır (Ruby vd., 2015). Bireysel düzeyde bu direncin en belirleyici kaynaklarından biri, kültürel olarak alışılmış beslenme kalıplarının dışındaki ürünlerin benimsenmesini sınırlayan gıda neofobisidir (Sarı, 2025).

Koruma Motivasyonu Teorisi (KMT), gelecekte yaşanabilecek bir gıda krizine ilişkin algılanan riskin, yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetini nasıl etkilediğini anlamada uygun bir çerçeve sunmaktadır (Maddux ve Rogers, 1983; Rogers, 1975). Teori, bir tehdidin algılanan ciddiyeti ile bireyin bu tehditle başa çıkma kapasitesine ilişkin değerlendirmelerinin davranışsal niyeti biçimlendirdiğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda algılanan gıda krizi, bireyleri alternatif proteinleri denemeye teşvik edebileceği gibi; yeni ve bilinmeyen bir besin olan yenilebilir böceklere yönelik neofobik tepkileri de devreye sokabilir. Bu çalışma, gastronomi öğrencileri örnekleminde algılanan gıda krizinin yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetine etkisini KMT çerçevesinde incelemeyi ve bu ilişkide gıda neofobisinin aracı rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. İlgili değişkenleri bütüncül bir model içinde ele alan çalışmaların sınırlı olması, araştırmanın özgün değerini ve gıda krizi boyutunu KMT'ye eklemesi yönüyle teorik katkısını ortaya koymaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Koruma Motivasyonu Teorisi

Koruma Motivasyonu Teorisi, risklerle başa çıkmayı amaçlayan davranışları belirlemek ve korku temelli iletiler ile tutum değişikliği arasındaki ilişkiyi incelemek üzere Rogers (1975) tarafından geliştirilmiştir. Teori, bireylerin tehlikeli bir durumla karşılaştıklarında geliştirdikleri koruma içgüdüsünü iki temel değerlendirme üzerinden açıklamaktadır (Maddux ve Rogers, 1983). Tehdit değerlendirmesi; tehdidin algılanan ciddiyetini, bireyin duyarlılığını ve kırılganlığını içerir (Floyd vd., 2000). Başa çıkma değerlendirmesi ise davranışın istenen sonuca ulaşmadaki etkinliğine duyulan inancı (tepki etkinliği) ve davranışı gerçekleştirmenin zorluk ve maliyetlerini (tepki maliyeti) kapsar (Cumhur ve Bingöl, 2022). Literatürde öz-yeterlilik ve algılanan riskin koruyucu davranış üzerinde belirleyici olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Milne vd., 2000). Birey, algıladığı tehdit yüksek olduğunda davranışını yeniden gözden geçirmekte ve başa çıkma mekanizmalarını buna göre

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

belirlemektedir (Marikyan ve Papagiannidis, 2023). Bu çerçevede gıdaya erişememe durumu bireyde risk oluşturabilir ve tüketim alışkanlıklarında değişim doğurabilir (Onwezen vd., 2021); aynı tehdit, yeni ve alışılmadık gıdalara yönelik psikolojik bariyerleri de yükseltebilir (Verbeke, 2015).

2.2. Algılanan Gıda Krizi

Gıda krizi, 1996 Dünya Gıda Zirvesi'nde tüm bireylerin aktif ve sağlıklı bir yaşam için yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik erişime sahip olduğu durumun bozulması bağlamında ele alınmıştır (FAO, 1996). Gıda güvencesi başlangıçta besinin miktarı ve erişilebilirliği üzerinden değerlendirilirken, kavramın kapsamı zamanla genişlemiş; besinin besleyici, güvenli, kabul edilebilir ve sürdürülebilir olması da temel unsurlar arasına girmiştir (Koç ve Uzmay, 2022). Yeterli miktarda gıdanın bulunması tek başına güvenceyi sağlamamakta, bireyler besine erişebilseler bile ihtiyaç duydukları besin ögelerini karşılamada yetersiz kalabilmektedir (Batu, 2025). Gelişmiş toplumlarda krizin en yaygın görünümü besine hiç erişilememesi değil, yeterli ve güvenli besin alımının azalmasıdır (Rabbitt vd., 2024). Bu yetersizlik ve gelecekte güvenli proteine erişememe algısı, bireylerde algılanan ciddiyet ve duyarlılık mekanizmasını tetiklemekte (Rogers, 1975); bireyleri besin değeri yüksek alternatif protein kaynaklarına yönlendirebilmektedir (Onwezen vd., 2021). Böylece gıda krizi, yalnızca mevcut tercihleri değil, alternatif gıda kaynaklarına yönelimi de etkileyen makro düzey, bağlamsal bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Bilgili ve Çakır Sümer, 2026; Drewnowski, 2022).

2.3. Gıda Neofobisi

Bireyler gıda seçimini yalnızca görünüme göre değil; bireysel, çevresel, sosyal ve kültürel etmenlere bağlı olarak yapmaktadır. Bazı bireyler yeni gıdalara açıkken bazıları bilmedikleri gıdalardan kaçınır; bu eğilim gıda neofobisi olarak adlandırılır (Pelchat ve Pliner, 1995). Gıda neofobisi, tanıdık olmayan yiyecekleri tüketme konusundaki isteksizliktir (Knaapila vd., 2007) ve yiyeceklerin tat, doku veya görünümüne ilişkin belirsizlik ve endişelerle ilişkilidir (Rozin ve Fallon, 1987). Kavram literatüre Pliner ve Hobden (1992) tarafından kazandırılmış; sonraki çalışmalarda açlık, korku ve bireysel özelliklerin neofobi düzeyini etkilediği gösterilmiştir (Pelchat ve Pliner, 1995). Tekrarlı maruziyet ve tatma deneyimlerinin neofobiyi azalttığına ilişkin bulgular da mevcuttur (Dovey vd., 2008). Yenilebilir böcekler birçok toplum için alışılmış beslenme kalıplarının dışında yer aldığından, neofobik eğilimler bu ürünlere yönelik tutum ve niyetin oluşmasında belirleyici rol oynamakta (Verbeke, 2015); risk algısı ve duyusal engeller tüketici kabulünü sistematik biçimde şekillendirmektedir (Siegrist ve Hartmann, 2020; Sogari vd., 2019). Dolayısıyla gıda neofobisi, alternatif gıda kabulünü açıklamada öncelikli psikolojik belirleyicilerden biridir (Hartmann ve Siegrist, 2016; Süzer, 2025).

2.4. Yenilebilir Böceklerin Reçetelerde Uygulama Niyeti

Böcek yeme, yani entomofaji, Yunanca “entomo” (böcek) ve “phagein” (yemek) sözcüklerinden türemiştir (Bodenheimer, 1951). Nüfus artışı ve hayvansal protein maliyetlerindeki yükseliş, protein açısından zengin alternatif gıda kaynaklarına olan ihtiyacı artırmaktadır. Yenilebilir böcek yetiştiriciliği, geleneksel hayvancılığa kıyasla daha az sera gazı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ve amonyak salınımı üretmekte, eşdeğer protein için daha az arazi ve yem gerektirmektedir (Huis vd., 2013; Oonincx ve de Boer, 2012). Yüksek protein ve düşük kolesterol içeriğiyle sürdürülebilir bir kaynak olmasına rağmen yenilebilir böceklerin kabulü; iğrenme, gıda neofobisi, sağlıksız olduğu yönündeki inanç ve kültürel-dinî etmenler nedeniyle birçok ülkede sınırlıdır (Shelomi, 2015). Gastronomi bağlamında yapılan çalışmalar, öğrenci ve şeflerin yenilikçi uygulamalara açık olduğunu; ancak böceklerin görünüm, koku ve dokusunun kabulü olumsuz etkilediğini, un veya işlenmiş formda kullanımın kabulü artırdığını göstermektedir (Dion-Poulin vd., 2021). Eğitim alanı açısından gıda ve beslenme bilimleri öğrencilerinin diğer alanlara kıyasla daha yüksek kabul düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir (Cantalapiedra vd., 2023; Ribeiro vd., 2022). Bu çerçevede gastronomi öğrencileri, geleceğin profesyonel mutfak aktörleri olarak yenilebilir böceklerin reçetelerde uygulanma niyetini değerlendirmek için uygun bir örneklem grubudur.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı, Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışma, Koruma Motivasyonu Teorisi temelinde gastronomi öğrencilerinin algıladıkları gıda krizinin yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetine etkisini ve bu ilişkide gıda neofobisinin aracı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, alternatif protein kaynaklarının benimsenmesini psikolojik ve davranışsal faktörlerle açıklaması ve gıda krizi boyutunu KMT'ye eklemesi bakımından önem taşımaktadır. Araştırma modeli Görsel 1'de sunulmuştur.

Görsel 1. Araştırma Modeli

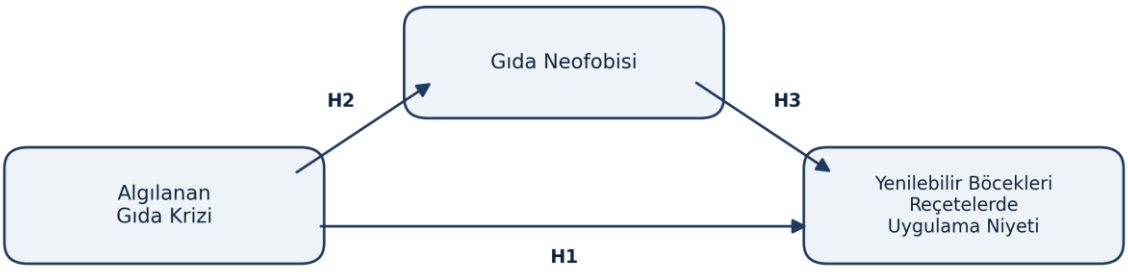

Literatür doğrultusunda geliştirilen hipotezler aşağıda sunulmaktadır:

H1: Algılanan gıda krizi, yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetini pozitif ve anlamlı yönde etkiler.

H2: Algılanan gıda krizi, gıda neofobisini anlamlı yönde etkiler.

H3: Gıda neofobisi, yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetini negatif ve anlamlı yönde etkiler.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

H4: Algılanan gıda krizi ile yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyeti arasındaki ilişkide gıda neofobisi aracı rolüne sahiptir.

3.2. Örneklem ve Veri Toplama

Araştırmada olasılıksız örnekleme türlerinden kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Evrenin tamamına ulaşmanın güç, maliyetli ve zaman alıcı olması nedeniyle bu yöntem benimsenmiş; verilerin daha ekonomik ve kısa sürede toplanması sağlanmıştır (Etikan vd., 2016; Golzar vd., 2022). Veriler, Türkiye'deki devlet üniversitelerinde gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan öğrencilere uygulanan çevrimiçi anket aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılara ilk soruda gastronomi eğitimi alıp almadıkları sorulmuş, onay verenler ankete devam etmiştir. Anket toplam 400 öğrenciye uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS ile betimleyici istatistikler ve geçerlik-güvenirlik testleri aracılığıyla incelenmiş; ardından AMOS yazılımıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve yapısal eşitlik modellemesi (YEM) gerçekleştirilmiştir.

3.3. Ölçüm Araçları

Bağımsız değişken olan algılanan gıda krizi, Villagómez-Ornelas vd. (2013) çalışmasından uyarlanan ölçekle; bağımlı değişken olan yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyeti, Cicatiello vd. (2016) tarafından geliştirilen ölçekle ölçülmüştür. Aracı değişken olan gıda neofobisi ise Pliner ve Hobden (1992) tarafından geliştirilen ölçekle değerlendirilmiştir. Ölçek ifadeleri 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirme ile sunulmuştur. Analiz öncesinde gıda neofobisi ölçeğindeki olumlu ifadeler ters kodlanarak ölçeğin tamamı neofobik yön doğrultusunda düzenlenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	f	%	Değişken	f	%
Cinsiyet			**Sınıf Düzeyi**		
Kadın	256	64.0	1. Sınıf	108	27.0
Erkek	144	36.0	2. Sınıf	96	24.0
Medeni Hâl			3. Sınıf	82	20.5
Evli	23	5.8	4. Sınıf	114	28.5
Bekâr	377	94.3	**Aylık Gelir**		
Kuşak			28.000 ₺ ve altı	357	89.3
Z kuşağı	375	93.8	28.001–55.000 ₺	21	5.3
Y kuşağı	23	5.8	55.001–80.000 ₺	15	3.8
X kuşağı	2	0.5	80.001 ₺ ve üzeri	7	1.8
Toplam	400	100	Toplam	400	100

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 1'e göre katılımcıların büyük bölümü kadın (%64.0), bekâr (%94.3) ve Z kuşağı aralığındadır (%93.8). Öğrencilerin önemli kısmı dördüncü sınıf (%28.5) düzeyinde olup aylık geliri asgari ücret ve altındadır (%89.3).

4.2. Ölçüm Modeli: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Değişkenlere ilişkin yapı geçerliliği DFA ile test edilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklerin daha önce literatürde geliştirilmiş ve test edilmiş olması nedeniyle doğrulayıcı yaklaşım benimsenmiştir (Çokluk vd., 2014). Analiz sonuçları Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Boyut / İfade	Ort.	Std. Yük	t değeri	BYG	OAV	α
Gıda Krizi — GK1	4.01	.594	10.564	.90	.50	.901
GK2	4.02	.647	11.400			
GK3	3.54	.687	12.015			
GK4	3.65	.775	13.264			
GK5	3.57	.756	13.001			
GK6	3.87	.778	13.314			
GK7	3.32	.694	12.079			
GK8	3.49	.727	12.575			
GK9	3.32	.661	Sabit*			
Gıda Neofobisi — GN1	2.03	.566	Sabit*	.83	.50	.838
GN2	2.33	.608	12.283			
GN4	2.27	.781	10.759			
GN5	2.33	.847	11.065			
GN6	2.55	.679	9.958			
Uygulama Niyeti — YB1	2.28	.897	Sabit*	.96	.80	.961
YB2	2.31	.925	30.049			
YB3	2.30	.905	28.400			
YB4	2.25	.890	27.238			
YB5	2.29	.866	25.505			
YB6	2.30	.865	25.431			

*Uyum indeksleri: $\chi^2/sd = 2.84$; CFI = .945; TLI = .937; RMSEA = .068; SRMR = .058; GFI = .902; AGFI = .871. *Parametre sabitlenmiştir.*

Çizelge 2 incelendiğinde tüm boyutlara ait ortalama açıklanan varyans (OAV) değerlerinin .50 eşik değerine eşit veya üzerinde, bileşik güvenirlik (BYG) değerlerinin ise .70 sınırının üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2014). Cronbach's Alpha katsayıları .838 ile .961 arasında değişmekte olup tüm ölçekler yüksek düzeyde güvenilirdir (Fornell ve Larcker, 1981). OAV ve BYG değerleri birlikte değerlendirildiğinde yakınsak geçerliliğin sağlandığı; örtük

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değişkenler arası korelasyon karelerinin ilgili OAV değerlerinden düşük olması nedeniyle de ayırt edici geçerliliğin karşılandığı ifade edilebilir. Uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içinde yer alması, ölçüm modelinin veriyle uyumlu olduğunu göstermektedir (Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999).

4.3. Korelasyon Analizi

Değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon analiziyle incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Ort.	S.S.	1	2	3
1. Gıda Krizi	3.642	0.808	1		
2. Gıda Neofobisi	2.301	0.813	-0.227**	1	
3. Uygulama Niyeti	2.284	1.190	0.108*	-0.344**	1

***p < .01; *p < .05.*

Çizelge 3'e göre algılanan gıda krizi ile uygulama niyeti arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = 0.108$, $p < .05$) bulunmaktadır. Gıda krizi ile gıda neofobisi arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -0.227$, $p < .01$) gözlenirken; gıda neofobisi ile uygulama niyeti arasında negatif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -0.344$, $p < .01$) saptanmıştır. Bu örüntü, gıda neofobisi arttıkça uygulama niyetinin azaldığını, gıda krizi algısı yükseldikçe neofobinin gerilediğini ortaya koymaktadır.

4.4. Yapısal Eşitlik Modeli ve Hipotez Testleri

Değişkenler arasındaki doğrudan etkilerin test edilmesinde AMOS ile yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılmıştır. Hipotez testlerine ilişkin sonuçlar Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Hipotez	İlişki	β	t	p	Sonuç
H1	GK → Uygulama Niyeti	0.032	0.66	0.510	Reddedildi
H2	GK → Gıda Neofobisi	-0.213	-3.58	< .001	Kabul edildi
H3	Gıda Neofobisi → Uygulama Niyeti	-0.337	-7.04	< .001	Kabul edildi

Uyum indeksleri: $\chi^2/sd = 3.05$; CFI = .930; TLI = .921; RMSEA = .072; SRMR = .066; GFI = .883; AGFI = .851. R^2: Gıda Neofobisi = .045; Uygulama Niyeti = .119. GK: Gıda Krizi.

Çizelge 4'e göre algılanan gıda krizinin uygulama niyeti üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı değildir ($\beta = 0.032$; $t = 0.66$; $p = .510$); bu nedenle H1 reddedilmiştir. Buna karşılık gıda krizinin gıda neofobisi üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı bulunmuş ($\beta = -0.213$; $t = -3.58$; $p < .001$), dolayısıyla H2 kabul edilmiştir. Bu sonuç, gıda krizi algısı arttıkça öğrencilerin alternatif gıdalara karşı daha az çekingen hâle geldiğini göstermektedir. Gıda neofobisinin uygulama niyeti üzerindeki etkisi de negatif ve anlamlıdır ($\beta = -0.337$; $t = -7.04$; $p < .001$); bu doğrultuda H3 kabul edilmiştir. Kline (2011) ölçütlerine göre bu etki orta düzeydedir. Model uyum

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

indekslerinin kabul edilebilir sınırlarda yer alması, yapısal modelin veriyle yeterli düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.5. Aracılık Analizi

Gıda neofobisinin aracı rolü, önyükleme (bootstrap) yöntemiyle test edilmiş ve sonuçlar Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. Gıda Neofobisinin Aracılık Rolü

Hipotez	İlişki	Dolaylı Etki	p	%95 GA	Doğrudan	Aracılık
H4	GK → GN → Uygulama Niyeti	0.072	0.012	[0.031; 0.120]	0.032 (ns)	Tam (dolaylı)

GK: Gıda Krizi; GN: Gıda Neofobisi; ns: anlamsız; GA: güven aralığı.

Çizelge 5'e göre algılanan gıda krizinin uygulama niyeti üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır (β = 0.072; p = .012; %95 GA: 0.031–0.120). Doğrudan etkinin anlamsız olması, gıda krizinin uygulama niyeti üzerindeki etkisinin tümüyle gıda neofobisi üzerinden gerçekleştiğini, yani tam (dolaylı) aracılık bulunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda H4 kabul edilmiştir. Gıda krizi algısı arttıkça neofobik eğilimlerin azalması, öğrencilerin yenilebilir böcekleri değerlendirmesine ve uygulama niyeti geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, algılanan gıda krizinin yenilebilir böcekleri reçetelerde uygulama niyetine etkisi ve bu ilişkide gıda neofobisinin aracı rolü Koruma Motivasyonu Teorisi çerçevesinde incelenmiştir. Bulgular, algılanan gıda krizinin uygulama niyeti üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, gelecekte yaşanması öngörülen gıdaya erişememe algısının tek başına yenilebilir böcekleri uygulamaya dönüşmediğini; KMT'nin öngördüğü biçimde tehdit algısının davranışa doğrudan değil, psikolojik değerlendirmeler üzerinden yansıdığını göstermektedir. Türkiye'de yenilebilir böceklerin mutfak kültürüne uzak olması ve kültürel-dinî etmenlerin etkisi de toplumsal kabulün düşük olmasına katkıda bulunmaktadır. Elde edilen sonuç, gastronomi öğrencilerinin yenilebilir böcekleri alternatif gıda olarak değerlendirmesine rağmen tüketim ve uygulamaya isteksiz kaldığını gösteren önceki çalışmalarla uyumludur (Güneş ve Özkan, 2020).

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, algılanan gıda krizinin gıda neofobisini negatif yönde etkilemesidir. Öğrencilerin gıda krizi algısı arttıkça alternatif gıdalara karşı daha açık hâle gelmeleri, KMT kapsamında tehdit algılandığında bireylerin mevcut davranışlarını gözden geçirip alternatif çözümlere yönelmesiyle açıklanabilir (Marikyan ve Papagiannidis, 2023). Yenilebilir böceklerin geleceğin protein kaynaklarından biri olarak görülmesi (Huis vd., 2013), kriz algısının neofobik eğilimleri azaltmasını anlamlı kılmaktadır.

Çalışmanın en güçlü bulgusu, gıda neofobisinin uygulama niyeti üzerindeki negatif ve anlamlı etkisidir. Yeni ve alışılmadık gıdalara yönelik çekingenlik arttıkça öğrencilerin yenilebilir böcekleri reçetelerde kullanma niyeti azalmaktadır. Bu bulgu, risk algısı ve duyusal engellerin tüketici kabulünü sistematik biçimde şekillendirdiğini vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir (Siegrist ve Hartmann, 2020; Sogari vd., 2019). Aracılık analizi ise gıda krizinin uygulama

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

niyeti üzerindeki etkisinin yalnızca gıda neofobisi üzerinden gerçekleştiğine işaret etmektedir. Tam aracılık bulgusu, KMT'nin tehdit algısının davranışa dönüşmesinde bilişsel ve duygusal süreçlerin belirleyici olduğu yönündeki yaklaşımıyla tutarlıdır (Floyd vd., 2000; Rogers, 1975).

Sonuç olarak araştırma, yenilebilir böceklerin gastronomi uygulamalarında benimsenmesine yönelik niyetin oluşumunda gıda neofobisinin kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Gastronomi öğrencilerinin uygulama niyetinin yalnızca algılanan kriz ile değil, psikolojik engellerin yön değiştirmesiyle açıklanması; eğitim programlarında tekrarlı maruziyet, tatma deneyimleri ve böceklerin işlenmiş formda kullanımına ilişkin farkındalık çalışmalarına yer verilmesinin kabulü artırabileceğini düşündürmektedir (Dovey vd., 2008; Dion-Poulin vd., 2021). Çalışmanın kolayda örnekleme ve tek bir öğrenci grubuyla sınırlı olması temel kısıtlardandır. Gelecek araştırmaların farklı örneklemlerde, deneysel tasarımlarla ve ek psikolojik değişkenlerle modeli sınaması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Batu, Z. (2025). *Gıda Güvencesizliği ve Beslenme: Beslenme-IV* (H. Baygut & Y. Beyhan, Ed.).

Bilgili, F. F., & Çakır Sümer, G. (2026). Gıda güvencesizliği ile mücadelede yerelleşme deneyimleri: Japonya, Arjantin ve Küba uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 9(1).

Bodenheimer, F. S. (1951). *Insects as human food*. Springer Netherlands.

Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed.). Taylor & Francis.

Cantalapiedra, F., Juan-García, A., & Juan, C. (2023). Perception of food safety associated with entomophagy among higher-education students. *Foods*, 12(24), 4427.

Caparros Megido, R., Sablon, L., Geuens, M., Brostaux, Y., Alabi, T., Blecker, C., … Francis, F. (2014). Edible insects acceptance by Belgian consumers. *Journal of Sensory Studies*, 29(1), 14–20.

Cicatiello, C., De Rosa, B., Franco, S., & Lacetera, N. (2016). Consumer approach to insects as food: Barriers and potential for consumption in Italy. *British Food Journal*, 118(9), 2271–2286.

Cumhur, Ö., & Bingöl, S. (2022). Korunma motivasyonu kuramı kapsamında sırt çantalıların gıda güvenliği davranışları. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 6(3), 600–619.

Çokluk, O., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.

Dion-Poulin, A., Turcotte, M., Lee-Blouin, S., Perreault, V., Provencher, V., Doyen, A., & Turgeon, S. L. (2021). Acceptability of insect ingredients by innovative student chefs. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 24, 100362.

Dovey, T. M., Staples, P. A., Gibson, E. L., & Halford, J. C. G. (2008). Food neophobia and 'picky/fussy' eating in children: A review. *Appetite*, 50(2–3), 181–193.

Drewnowski, A. (2022). Food insecurity has economic root causes. *Nature Food*, 3(8), 555–556.

Ericksen, P. J. (2008). Conceptualizing food systems for global environmental change research. *Global Environmental Change*, 18(1), 234–245.

Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1–4.

FAO. (1996). *Rome declaration on world food security and world food summit plan of action*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.

FAO. (2023). *The state of food security and nutrition in the world*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Floyd, D. L., Prentice-Dunn, S., & Rogers, R. W. (2000). A meta-analysis of research on protection motivation theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(2), 407–429.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50.

Gencal, A., & Selçuk, G. (2024). Alternatif gıda olan yenilebilir böcekler. *Gastro-Dünya*, 2(2), 16–27.

Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F., … Toulmin, C. (2010). Food security: The challenge of feeding 9 billion people. *Science*, 327(5967), 812–818.

Golzar, J., Noor, S., & Tajik, O. (2022). Convenience sampling. *International Journal of Education & Language Studies*, 1(2), 72–77.

Güneş, E., & Özkan, M. (2020). Alternatif gıda kaynağı olarak yenilebilir böceklerin kullanımına dair bakış açılarının değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 839–851.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson Education.

Hartmann, C., & Siegrist, M. (2016). Becoming an insectivore: Results of an experiment. *Food Quality and Preference*, 51, 118–122.

Hartmann, C., & Siegrist, M. (2017). Consumer perception and behaviour regarding sustainable protein consumption: A systematic review. *Trends in Food Science & Technology*, 61, 11–25.

HLPE. (2020). *Food security and nutrition: Building a global narrative towards 2030*. High Level Panel of Experts.

Hu, L.-T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55.

Huis, A. van, Van Itterbeeck, J., & Klunder, H. (2013). *Edible insects: Future prospects for food and feed security*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.

IPCC. (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. Cambridge University Press.

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Press.

Knaapila, A., Tuorila, H., Silventoinen, K., Keskitalo, K., Kallela, M., Wessman, M., … Perola, M. (2007). Food neophobia shows heritable variation in humans. *Physiology & Behavior*, 91(5), 573–578.

Koç, G., & Uzmay, A. (2022). Gıda güvencesi ve gıdayla ilgili diğer temel kavramlar, farklılıklar ve ilişkiler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 28(2), 249–260.

Maddux, J. E., & Rogers, R. W. (1983). Protection motivation and self-efficacy: A revised theory of fear appeals and attitude change. *Journal of Experimental Social Psychology*, 19(5), 469–479.

Marikyan, D., & Papagiannidis, S. (2023). Protection motivation theory: A review. *TheoryHub Book*, 78–93.

Milne, S., Sheeran, P., & Orbell, S. (2000). Prediction and intervention in health-related behavior: A meta-analytic review of protection motivation theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(1), 106–143.

Onwezen, M. C., Bouwman, E. P., Reinders, M. J., & Dagevos, H. (2021). A systematic review on consumer acceptance of alternative proteins. *Appetite*, 159, 105058.

Oonincx, D. G. A. B., & de Boer, I. J. M. (2012). Environmental impact of the production of mealworms as a protein source for humans. *PLoS ONE*, 7(12), e51145.

Pelchat, M. L., & Pliner, P. (1995). 'Try it. You'll like it'. Effects of information on willingness to try novel foods. *Appetite*, 24(2), 153–165.

Pliner, P., & Hobden, K. (1992). Development of a scale to measure the trait of food neophobia in humans. *Appetite*, 19(2), 105–120.

Premalatha, M., Abbasi, T., Abbasi, T., & Abbasi, S. A. (2011). Energy-efficient food production to reduce global warming and ecodegradation: The use of edible insects. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(9), 4357–4360.

Rabbitt, M. P., Reed-Jones, M., Hales, L. J., & Burke, M. P. (2024). *Household food security in the United States in 2023*. USDA Economic Research Service.

Ribeiro, J. C., Gonçalves, A. T. S., Moura, A. P., Varela, P., & Cunha, L. M. (2022). Insects as food and feed in Portugal and Norway. *Food Quality and Preference*, 102, 104650.

Rogers, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *The Journal of Psychology*, 91(1), 93–114.

Rozin, P., & Fallon, A. E. (1987). A perspective on disgust. *Psychological Review*, 94(1), 23–41.

Ruben, R., Cavatassi, R., Lipper, L., Smaling, E., & Winters, P. (2021). Towards food systems transformation. *Food Security*, 13(6), 1423–1430.

Ruby, M. B., Rozin, P., & Chan, C. (2015). Determinants of willingness to eat insects in the USA and India. *Journal of Insects as Food and Feed*, 1(3), 215–226.

Sarı, D. (2025). Bilinmeyen tattaki korku: Gıda neofobisinin nedenleri ve etkileri. *Kapadokya Üniversitesi Yiyecek ve Turizm Çalışmaları*.

Shelomi, M. (2015). Why we still don't eat insects: Assessing entomophagy promotion through a diffusion of innovations framework. *Trends in Food Science & Technology*, 45(2), 311–318.

Siegrist, M., & Hartmann, C. (2020). Consumer acceptance of novel food technologies. *Nature Food*, 1(6), 343–350.

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280–285.

Sogari, G., Menozzi, D., & Mora, C. (2019). The food neophobia scale and young adults' intention to eat insect products. *International Journal of Consumer Studies*, 43(1), 68–76.

Süzer, Ö. (2025). The impact of food neophobia on the intention to consume cultured meat, black food, and edible insects. *Business & Management Studies: An International Journal*, 13(3), 1016–1028.

Tilman, D., & Clark, M. (2014). Global diets link environmental sustainability and human health. *Nature*, 515(7528), 518–522.

Verbeke, W. (2015). Profiling consumers who are ready to adopt insects as a meat substitute in a Western society. *Food Quality and Preference*, 39, 147–155.

Villagómez-Ornelas, P., Hernández-López, P., Carrasco-Enríquez, B., Barrios-Sánchez, K., Pérez-Escamilla, R., & Melgar-Quiñónez, H. (2013). Validez estadística de la Escala Mexicana de Seguridad Alimentaria. *Salud Pública de México*, 56, 5–11.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ANADOLU ÜNIVERSITESI KAMPÜS HARITASI TASARIMI: YÖN BULMA VE GÖRSEL İLETIŞIM ODAKLI BIR UYGULAMA ARAŞTIRMASI

Doçent, ÇAĞLAR OKUR
Anadolu Üniversitesi,
cokur@anadolu.edu.tr - 0000-0001-8996-1243

ÖZET

Harita tasarımı, mekânsal bilgilerin kullanıcıya anlaşılır ve erişilebilir biçimde aktarılmasını sağlayan kartografik ve grafik tasarım odaklı bir iletişim sistemidir. Kartografinin teknik doğruluk ilkeleri ile grafik tasarımın görsel iletişim olanaklarını bir araya getiren bu sistem, zaman içerisinde yalnızca konum bilgisi sunan bir araç olmaktan çıkarak kullanıcı deneyimini şekillendiren bir iletişim ortamına dönüşmüştür. Günümüzde haritalar yalnızca yön bulmayı sağlayan araçlar değil, aynı zamanda kullanıcıların çevrelerini algılamalarını, yorumlamalarını ve mekânla ilişki kurmalarını destekleyen görsel iletişim ürünleri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, haritaların işlevselliğinin yalnızca coğrafi doğrulukla değil, aynı zamanda kullanılan grafik dilin niteliğiyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu proje, Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Kampüsü'nün mevcut haritasını işlevsellik, okunabilirlik ve görsel temsil açısından incelemeyi ve alternatif kampüs haritası tasarımları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilen çalışma, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Bölümü'nde yürütülen GRA 445 Kurumsal Kimlik Tasarımı dersi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde literatür incelemesi, saha gözlemleri, gözlem ve not alma formları ile değerlendirme formlarından yararlanılmıştır. Kampüsün fiziksel yapısı, simgesel mekânları, yön bulmayı destekleyen referans noktaları ve mevcut kampüs haritasının güçlü ve zayıf yönleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda öğrenciler ile birlikte on iki farklı kampüs haritası tasarımı geliştirilmiştir. Tasarımlar; okunabilirlik, görsel hiyerarşi, bilgi organizasyonu, işlevsellik ve kampüs kimliğinin temsili açısından değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, kullanıcıların yön bulma süreçlerinde yalnızca yapı konumlarından değil, aynı zamanda Rektörlük Binası, Merkez Kütüphane, Japon Bahçesi ve kampüs girişleri gibi simgesel referans noktalarından yararlandıklarını göstermiştir. Ayrıca geliştirilen tasarımların mevcut haritaya göre bilgi yoğunluğunu azaltma, görsel hiyerarşiyi güçlendirme ve kampüs kimliğini daha görünür kılma

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yönünde alternatif çözümler sunduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak çalışma, grafik tasarımın yön bulma sistemlerine sağlayabileceği katkıları ortaya koymuş, Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Kampüsü için alternatif harita tasarımı önerileri geliştirmiş ve araştırma ile tasarım süreçlerini bütünleştiren eğitsel bir model sunmuştur. Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SBA-2026-3299 numaralı Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kampüs haritası, harita tasarımı, bilgi tasarımı, yön bulma sistemleri, kampüs kimliği

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

RİZE'NİN KIYAFET TASARIMLARINDA HAYAT BULAN KÜLTÜR ve KİMLİĞİ

Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR
Gaziantep Üniversitesi
hozdemir@gantep.edu.tr – 0000-0002-0783-0563

Yüksek Lisans Zeynep KAVUNCUOĞLU
Gaziantep Üniversitesi
zeynepkaunog@icloud.com – 0009-0004-0499-1558

ÖZET

Tasarım dünyası son yıllarda hiç olmadığı kadar gündemde olan, çok hızlı değişen ve gelişen bir çalışma alanı olmuştur. Bu alanın öznesi olan tasarımcı da her geçen gün kendini yenileyen ve güncel yaşamın tüm araçlarını etkin şekilde kullanarak ürüne dönüştüren bir kişiliğe bürünmüştür. Tasarımcı, bir ürünü tasarlarken hayallerini, eğitimini, doğayı ve yaşanmışlıkları ilham kaynağı olarak kullanabilir. Tasarımcı kullandıkları bu ilham kaynaklarını ihtiyaca göre şekillendirirken bazen estetik bazen de işe yarar ürünlere dönüştürür. Örneğin bir mühendislik eğitimi almış tasarımcı için işlevsellik önemli iken, bir moda tasarımcısı için özgünlük ve estetik öne çıkar. Bu çalışmada ilham kaynağı olarak Rize ilinin kültürel geçmişinden ilham alarak kıyafetler tasarlanmıştır. Tasarımlarda Rize'nin kendine özgü iklimi, yoğun yağışlı havası ve coğrafi özellikleri tasarımların ana temasını oluşturmuştur. Rize'nin doğasından ilham alınarak geliştirilen beş farklı tasarım yapılmış ve bunlar arasından seçilen iki tasarımın hibrit bir örneğinin üretimi yapılmıştır. Tasarımlarda sis, yağmur ve doğanın akışkan yapısı; form, doku ve malzeme kullanımı aracılığıyla kıyafetlere aktarılmıştır. Üretimi yapılan tasarımda, tül, silikon, Rize bezi ve dökümlü kumaşlar bir arada kullanılarak doğa ile tasarım arasındaki ilişki bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Tasarımlara ait eskiz, teknik ve renklendirilmiş çizimler yapılmış olup, her tasarımın hikâye panosu oluşturulmuştur. Çalışmayla Rize'nin kendine özgü coğrafyası ve çok katmanlı kültürü moda tasarımcısı gözüyle yorumlanarak tasarımlara dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rize, Moda Tasarımı, Doğanın Dokusu, Kültür, Sanat.

RİZE'S CULTURE AND IDENTITY BROUGHT TO LIFE IN ITS FASHION DESIGNS

ABSTRACT

In recent years, the world of design has become a rapidly changing and evolving field that is more in the spotlight than ever before. The designer, as the central figure in this field, has taken on a persona that constantly renews itself and effectively utilises all the tools of contemporary

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

life to transform them into products. When designing a product, a designer may draw inspiration from their dreams, education, nature and life experiences. As designers shape these sources of inspiration according to need, they sometimes transform them into aesthetic creations and at other times into functional products. For instance, whilst functionality is paramount for a designer with an engineering background, originality and aesthetics take precedence for a fashion designer. In this study, garments have been designed drawing inspiration from the cultural heritage of Rize province. Rize's distinctive climate, heavy rainfall and geographical features form the central theme of the designs. Five distinct designs were developed, drawing inspiration from Rize's natural environment, and a hybrid prototype of two selected designs was produced. In the designs, fog, rain and the fluid nature of the environment have been translated into the garments through the use of form, texture and materials. In the produced design, tulle, silicone, Rize cloth and draped fabrics were used together to address the relationship between nature and design through a holistic approach. Sketches, technical drawings and colour renderings have been produced for the designs, and a storyboard has been created for each one. Through this project, Rize's distinctive geography and multi-layered culture have been interpreted through the eyes of a fashion designer and transformed into designs.

Keywords: Rize, Fashion Design, The Texture of Nature, Culture, Art.

1. GİRİŞ

Moda tasarımı, yalnızca estetik kaygılar doğrultusunda biçimlenen bir üretim alanı olmayıp; kültürel belleğin, toplumsal değerlerin ve yerel kimlik unsurlarının yeniden yorumlandığı disiplinlerarası bir ifade biçimidir (Özdemir, Sayar, 2023). Günümüzde tasarımcılar, özgün ve anlam yüklü koleksiyonlar oluşturabilmek amacıyla tarih, kültür, mitoloji, edebiyat ve doğa gibi farklı kaynaklardan beslenmektedir (Özdemir, Güleryüz, 2023). Özellikle yerel kültürlerin sahip olduğu somut ve somut olmayan miras unsurları, çağdaş moda tasarımında önemli ilham kaynakları arasında yer almakta; böylece geleneksel değerlerin günümüz estetik anlayışıyla yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır (Özdemir, Çoruh, Gümüş, 2025). Bu bağlamda moda tasarımı, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi üstlenerek kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Özdemir, Gümüş, 2024). Kültürel kimliğin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından moda tasarımının önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir. Geleneksel dokumalar, yerel motifler, halk anlatıları ve folklorik öğeler; yalnızca tarihsel birer veri olmanın ötesinde, çağdaş tasarım yaklaşımlarında yeniden anlam kazanan yaratıcı unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Tasarımcılar tarafından bu değerlerin yeniden yorumlanması, kültürel belleğin görünür kılınmasını sağlarken aynı zamanda yerel mirasın küresel moda platformlarında temsil edilmesine de olanak tanımaktadır. Bu durum, kültür ve tasarım arasındaki etkileşimin güçlenmesine katkı sağlamakta ve yerel kimliklerin evrensel tasarım dili içerisinde kendine yer bulmasına yardımcı olmaktadır (Özdemir, Terlemez, 2023; Özdemir, 2025). Bazen tasarımcının farklı bakış açıları da olabilir. Örneğin felsefe, teknik konuda topluma faydalı bir iş de tasarımcı için bir amaç ya da ilham kaynağıdır (Özdemir, Köse, 2023; Özdemir, Gümüş, 2025).

Türkiye'nin kültürel çeşitlilik açısından en zengin bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz, sahip olduğu doğal çevre ve geleneksel yaşam biçimiyle tasarım araştırmaları için önemli bir

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kaynak oluşturmaktadır (Tekin, 2014). Bölgenin özgün coğrafi yapısı, iklim koşulları ve toplumsal yaşam pratikleri, yüzyıllar boyunca şekillenen güçlü bir kültürel mirasın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin nemden dolayı Rize evlerinin ahşaptan yapılması iklim koşullarından kaynaklanmaktadır (Laleoğlu, 1987). Bu mirasın önemli temsilcilerinden biri olan Rize; yoğun yağışlı iklimi, sisli yaylaları, derin vadileri, zengin bitki örtüsü ve geleneksel yaşam kültürü ile dikkat çekmektedir. Rize Çayı, Anzer ve Ayder Balı bu doğal güzelliklerin ekonomik ürünleri olarak da öne çıkmaktadır (Onat, 2024; Dinçer, Yüksek, Çilli, 2012; Onat, 2022). Bölgenin doğayla iç içe gelişen yaşam biçimi, sanat ve tasarım alanlarında da etkili olmuş; yerel dokuma kültürü, el sanatları ve folklorik anlatılar aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Rize kültürünün en önemli unsurlarından biri olan Feretiko, bölgenin dokuma geleneğinin simgesi niteliğindedir (Hut, 2011; Selçuk, 2024; Salman, 2010). Kendir liflerinden üretilen bu geleneksel dokuma, dayanıklılığı, doğal yapısı ve işlevselliği ile tarih boyunca önemli kullanım alanlarına sahip olmuştur (Görsel 1).

Görsel 1. Kendirden El Yapımı Dokuma Feretiko.

Bunun yanında Keşan dokumaları, geleneksel kadın giyiminde kullanılan renk ve desen özellikleriyle bölgesel kimliğin güçlü göstergeleri arasında yer almaktadır (Altun, 2015). Söz konusu dokumalar yalnızca işlevsel tekstil ürünleri değil; aynı zamanda bölgenin yaşam biçimini, üretim kültürünü ve estetik anlayışını yansıtan kültürel miras öğeleridir (Görsel 2). Günümüzde bu değerlerin çağdaş moda tasarımı içerisinde yeniden değerlendirilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından önemli görülmektedir (Saatçioğlu, 2016). Ayrıca bu giyim kültürü Rize'de kıyafetname geleneği ile sözlü bir kültüre de dönüşmüştür (Kürkçü, Şenol, Gözelce, 2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 2. Rize Keşanı.

Doğa, moda tasarımında estetik ve kavramsal üretim süreçlerini yönlendiren temel ilham kaynaklarından biridir. Özellikle Rize'nin sürekli değişen atmosferi, sisli yaylaları, yağmurla şekillenen doğal dokusu ve yeşilin farklı tonlarını barındıran peyzajı, tasarımcılar açısından zengin görsel ve duygusal çağrışımlar sunmaktadır. Doğal çevrenin oluşturduğu bu özgün atmosfer, tasarım süreçlerinde renk, form, doku ve malzeme seçimlerini etkileyerek yaratıcı üretimin temel belirleyicilerinden biri haline gelmektedir (Çelik, 2026). Bu nedenle Rize'nin doğal yapısı yalnızca coğrafi bir özellik olarak değil, aynı zamanda estetik ve sembolik bir tasarım dili olarak da değerlendirilmektedir. Moda tasarımında hikâye anlatıcılığı yaklaşımı ise son yıllarda önem kazanan yaratıcı yöntemlerden biridir. Tasarımların belirli bir anlatı etrafında kurgulanması, ürünlere yalnızca görsel değil aynı zamanda duygusal ve kültürel bir derinlik kazandırmaktadır (Sakin, 2016). Efsaneler, halk hikâyeleri ve yerel anlatılar bu süreçte güçlü bir ilham kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kadın figürlerinin merkezde yer aldığı halk anlatıları; dayanıklılık, üretkenlik, sabır ve mücadele gibi kavramları temsil ederek moda tasarımlarına anlam katmaktadır. Bu bağlamda kadınların etkin rolünün sebebi Rize'de bir dönem toplam nüfusun %58,1'ini kadınlar oluşturması olabilir (Zaman, Coşkun, 2010). Rize'nin yaşam alışkanlıkları Cumhuriyet sonrası farklılıklar kazanmış ve modern yaşamın getirdiği alışkanlıklar baskın hale gelmiştir. Bu giyim özelliklerinde de farklı tasarımların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Başaran, 2017). Ayrıca Rize'nin sahip olduğu tüm coğrafi güzellikler ekonomiye kazandırılmış ve yayla turizm ile bölgenin kalkınmasına katkı sağlanmıştır (Bilici, Işık, 2018).

Bu çalışma, Rize kültüründe yer alan Sislerin İçindeki Fatma Nine anlatısından hareketle geliştirilmiş özgün moda tasarımlarından oluşmaktadır. Hikâyede Fatma Nine karakteri; sevgi, kayıp, umut, sabır ve üretkenlik gibi insani değerleri temsil eden sembolik bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Fatma Nine'nin doğa ile bütünleşen yaşamı, dokuma üretimi ve kültürel belleği taşıyan rolü, tasarım sürecinin temel kavramsal çerçevesini oluşturmuştur. Çalışma kapsamında hikâyede yer alan sis, yağmur, rüzgâr, dağ, su ve dokuma gibi semboller çağdaş moda tasarımının görsel diline dönüştürülmüş; geleneksel Rize dokumaları modern silüetlerle yeniden yorumlanmıştır.

Çalışmanın amacı, Rize'nin kültürel ve doğal mirasını moda tasarımı aracılığıyla görünür kılmak, geleneksel dokuma kültürünün çağdaş tasarım anlayışı içerisinde yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamaktır. Aynı zamanda çalışma, yerel değerlerin moda tasarımı yoluyla korunabileceğini ve kültürel belleğin yaratıcı üretim süreçleri aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılabileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda geliştirilen tasarımlar; doğa, kültür, kadın ve bellek kavramları ekseninde şekillendirilmiş, Rize'nin özgün kimliğini çağdaş moda dili içerisinde yeniden yorumlayan bir koleksiyon yaklaşımı benimsenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. RİZE'NİN COĞRAFYASININ VE KÜLTÜRÜNÜN KIYAFET TASARIMLARINDA BULUŞMASI

Çalışmadaki tasarımlar Fatma Ninenin dokuma tezgâhı başında feretiko dokumasından ilham alarak oluşturulmuştur. Bu hikâyede Fatma Nine, Karadeniz'in en dik yamaçlarında, çay kokusunun sabah sisine karıştığı bir yaylada yaşardı. Onun elleri, Rize'nin rüzgârını taşıyan bezleri dokurdu. Dokuduğu her kumaştaki rengin bir anlamı vardı. Yeşil umudu, lacivert denizi, bordo hüznü, beyaz ise sabrı temsil ederdi. Fatma Nine gençliğinde denize âşık bir balıkçıya sevdalanmıştı. Ancak bir gün Karadeniz, denize açılan sevdasını ondan aldı. O günden sonra Fatma Nine "Karadeniz zaten yeterince karanlık" diyerek hiç siyah renkli giymedi. Onun yerine doğanın renklerini bedenine sardı. Çünkü doğa Ona acısından uzaklaşmak için iyi geliyordu. Zamanla insanlar onun dokuduğu bezlerin sıradan olmadığını fark etti. Çünkü Fatma Nine kumaşları dokurken durmadan dualar ve anılarını mırıldanırdı. Rize'nin sisleri, rüzgârı ve yağmuru o bezlere işlenirdi. Bir efsaneye göre, eğer bir kadın Fatma Nine'nin dokuduğu kuşağı beline bağlarsa cesaret bulur, başına sardığı yazma ile korkularını yener, sırtına aldığı hırka ile sırtını dağa yaslamış gibi güçlü hissederdi. Yıllar sonra bir gün Fatma Nine yaylaya doğru yürürken hava oldukça kasvetliydi ve sisin içinde gözden kayboldu. Onu ne kadar arasalar da bir daha gören olmadı. Ama hala Rize'de sis çöktüğünde, rüzgâr hafifçe bezleri dalgalandırdığında, insanlar Onun dokuma tezgâhının sesini duyduklarını ve kalplere dokunmaya devam ettiğini söylerler (Görsel 3).

Görsel 3. Fatma Nine.

Tasarım süreci boyunca, hikâyede geçen soyut kavramların nasıl giyilebilir formlara dönüştürüleceği düşüncesi bu tasarımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hikâye panosunun oluşumunda ve tasarımların çizim aşamasında, Rize'nin ayrılmaz bir parçası olan sis, tasarımlarda tül ve şeffaf dokularla hayat bulmuştur. Özellikle omuz hattında kullanılan hacimli tül detaylarını, Fatma Nine'nin sislerin içinde kayboluşuna ve yaylanın üzerine çöken puslu havaya bir gönderme olarak düşünülmüştür. Su damlası formundaki sarkıtlar ve püsküller ise Karadeniz'in bitmek bilmeyen yağmurunun giysi üzerindeki kinetik yansıması olarak kurgulanmıştır. Çalışmada, geleneksel Rize bezi ve Keşan desenleri, alışılagelmiş kullanım biçimlerinin dışına çıkarılarak modern silüetlere uygulanmıştır. Bir jean pantolonun üzerine asimetrik kuşağı andıran eklemeler veya bir korse üzerine işlenen geleneksel çiçek motifleri, gelenekselin modern yaşamdaki yeri sorusuna verilmiş bir cevaptır. Hikâyedeki sırtını dağa yaslamış gibi güçlü hissettiren hırka metaforu, tasarımlarımda omuzları vurgulayan geniş kesimler, yapılandırılmış ceketler ve bel hattını saran korse formlarıyla karşılık bulması

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

amaçlanmıştır. Tasarımlardaki kadın figürleri, Fatma Nine'nin dokumalarını kuşandığında sadece estetik bir görünüme değil, aynı zamanda kalbe de dokunmaktadır (Görsel 4).

Görsel 4. Sislerin İçindeki Fatma Nine İsimli Efsanenin Hikâye Panosu ve Tasarımlar

2.1. Toprağın Gözyaşı İsimli Tasarım

Bu tasarımda, Rize'nin dağlık ve esintili havasından esinlenilmiş olup, tasarımdaki kahverengi renk bereketli toprağı ve köklü geleneği temsil etmektedir. Omuzdaki peştamal Rize'de kadınların tarlalarda çalışırken kullandığı rüzgârda dalgalanan, el emeği ve renkli yaşam kültürünü simgelerken, etek kısmındaki mavi kumaşlar gözyaşını ve aynı zamanda Rize'nin sonsuz akan sularını, derelerini temsil etmektedir. Tasarıma ait hikâye panosu görsel 5'te verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 5. Toprağın Gözyaşı İsimli Tasarımın Hikâye Panosu.

Tasarımın kumaşı keten, elbiseyi saran feretiko ise geleneksel el dokumadan ve çiçek motifli olarak düşünülmüştür. Etek kısmındaki iki parça mavi şifon olup, ayakkabı ise Rize'de bolca giyilen lastik ayakkabıdır. Toprağın Gözyaşı isimli bu tasarım, Rize coğrafyasının doğa-insan ilişkisini merkeze alan sembolik bir anlatı sunmaktadır. Tasarımda kullanılan kahverengi tonlar, Karadeniz coğrafyasının verimli topraklarını ve bölgenin üretim kültürünü temsil etmektedir. Etek bölümünde tercih edilen mavi şifon yüzeyler ise hem yağmurun sürekliliğine hem de bölgenin akarsularına gönderme yapmaktadır. Sanatsal açıdan değerlendirildiğinde tasarımda güçlü bir renk sembolizmi dikkat çekmektedir. Toprak ve su unsurlarının karşıt ancak tamamlayıcı birlikteliği, yaşam döngüsünün temel bileşenleri olarak ele alınmıştır. Tasarımın omuz bölümünde kullanılan feretiko dokuması, yalnızca dekoratif bir unsur değil, aynı zamanda yerel kültürel belleğin taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Tasarım, ekolojik moda ve kültürel sürdürülebilirlik kavramlarının buluştuğu bir çalışmadır. Geleneksel dokuma ürünlerinin çağdaş bir silüet içerisinde yeniden yorumlanması, yerel tekstil mirasının güncel tasarım anlayışıyla bütünleşmesine olanak sağlamaktadır. Tasarımın eskiz ve artistik çizimi görsel 6'da verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 6. Toprağın Gözyaşı İsimli Tasarımın Eskiz ve Artistik Çizimi

2.2. Dağların Kalbinde İsimli Tasarım

Dağların Kalbinde isimli tasarımda kullanılan çizmeler zorlu havalarda çay toplarken kadınların giydiği çizmeleri anımsatır ve doğada yürüyen, güçlü ve modern kadının ayak izlerini temsil eder. Dış giyimde feretiko Rize'nin canlı, enerjik kültürünü simgeler. Ceketin altındaki zarif turkuaz elbise ise bölgenin kalbinde yatan suları, sessizce geçmişe gömülmüş derin anıları anımsatır. Elbisenin üzerindeki el yapımı çiçekler ise derin anılardaki kadınların izlerini temsil etmektedir. Tasarıma ait hikâye panosu görsel 7'de verilmiştir.

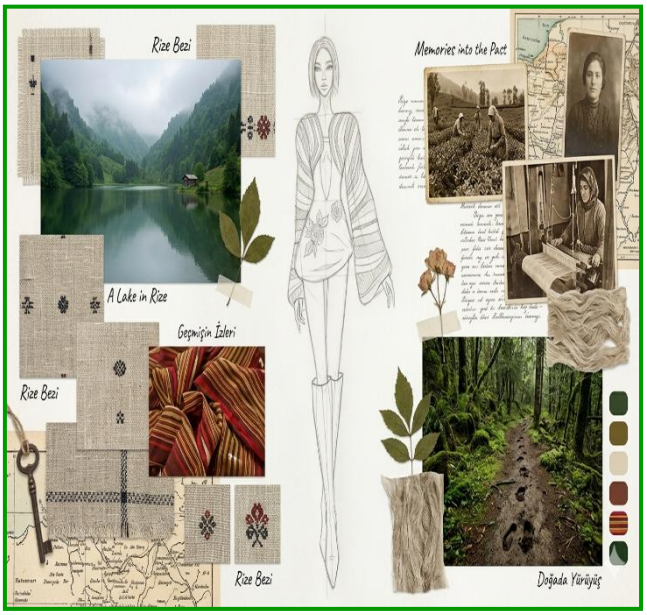

Görsel 7. Dağların Kalbinde İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Tasarımın üst kısmında kollara doğru bollaşan bolero şeklinde Keşan şal kullanılmıştır. Tasarımdaki kumaş mavi renkli saten veya ipek olması düşünülmüş olup, kıyafette el işi çiçek motifi kullanılacaktır. Bu tasarımda Rize'nin yüksek yaylaları, dağ kültürü ve kadın emeği temel kavramsal ekseni oluşturmaktadır. Bolero formunda kullanılan Keşan dokuması,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

geleneksel kültürün görünür kılınmasını sağlarken, turkuaz tonlarında tasarlanan elbise bölgenin dereleri ve doğal su kaynaklarıyla ilişkilendirilmektedir. Kompozisyon açısından tasarımda katmanlı bir yapı görülmektedir. Geleneksel dış katman ile modern iç form arasındaki ilişki, geçmiş ve günümüz arasında kurulan görsel bir diyalog niteliğindedir. El yapımı çiçek motifleri ise kadın emeğini ve doğanın üretkenliğini simgesel düzeyde temsil etmektedir. Sanat kuramı açısından değerlendirildiğinde tasarım, bölgesel kimlik ve mekânsal aidiyet kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Dağ metaforu yalnızca fiziksel bir çevreyi değil; dayanıklılık, güç ve süreklilik gibi soyut kavramları da temsil etmektedir. Bu yönüyle tasarım, Karadeniz kadınının doğayla bütünleşen yaşam pratiğinin estetik bir yorumu olarak değerlendirilebilir. Tasarımın eskiz ve artistik çizimi görsel 8'de verilmiştir.

Görsel 8. Dağların Kalbinde İsimli Tasarımın Eskiz ve Artistik Çizimi

2.3. Karadeniz'in Aşkı İsimli Tasarım

Karadeniz'in Aşkı isimli bu tasarım Rize'de yaşanan derin bir sevgiyi anlatmaktadır. Derin dekolte ve hareketli etek yapısı duygusal yoğunluğu, Keşan şal ise bölgenin kültürel zenginliğini yansıtmaktadır. Tasarıma ait hikâye panosu görsel 9'da verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 9. Karadeniz'in Aşkı İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Karadeniz'in Aşkı isimli tasarımın üst kısmında Karadeniz bölgesine ait Keşan şal ve boncuk işlemesi, alt kısımda krep veya şifon kullanılmış olup, aksesuar olarak da hasır örgü çanta tercih edilmiştir. Koleksiyonun en duygusal anlatılarından birini oluşturan bu tasarım, Fatma Nine hikâyesinin merkezinde yer alan kayıp ve sevgi temalarından beslenmektedir. Keşan dokuması ve boncuk işlemeleri kültürel aidiyeti temsil ederken, hareketli etek formu ve akışkan kumaş tercihleri duygusal yoğunluğu görselleştirmektedir. Tasarımın biçimsel özellikleri incelendiğinde hareket kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Akışkan silüetler ve yumuşak kumaş geçişleri, Karadeniz'in dalgalı deniz yapısını çağrıştırmaktadır. Böylece giysi yalnızca bir giyim ürünü olmaktan çıkmakta ve duygusal bir anlatı nesnesine dönüşmektedir. Sanatsal açıdan tasarım, romantizm akımının doğa ve duygu merkezli yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Duyguların biçim ve malzeme aracılığıyla görünür hale getirilmesi, tasarımın estetik değerini artırmaktadır. Aynı zamanda bireysel bir hikâyenin kolektif kültürel hafızaya dönüştürülmesi bakımından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Tasarımın eskiz ve artistik çizimi görsel 10'da verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 10. Karadeniz'in Aşkı İsimli Tasarımın Eskiz ve Artistik Çizimi

2.4. Yağmurun İzleri İsimli Tasarım

Yağmurun İzleri isimli bu tasarımda Rize'nin sürekli yağan yağmurunun şehirde bıraktığı izlerden ilham alınmıştır. Tasarımın üst bedendeki renkli çizgiler Karadeniz'in enerjisini, korse formu ise doğanın kadınsı gücünü temsil etmektedir. Tasarıma ait hikâye panosu görsel 11'de verilmiştir.

Görsel 11. Yağmurun İzleri İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Tasarımın ceket kısmında Keşan bezi, etek kısmında krep kumaş ve korsede ise sert tela ve balen kullanılması düşünülmüştür. Tasarımdaki korse üzerindeki çiçek detayları nakış ipliği ile el işlemesi olarak yapılacaktır. Rize'nin en karakteristik doğal unsurlarından biri olan yağmur,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bu tasarımın temel ilham kaynağını oluşturmaktadır. Korse formunun kullanımı kadın bedeninin gücünü ve direncini vurgularken, yüzeydeki renkli çizgiler bölgenin dinamik doğasını sembolize etmektedir. Yapısal açıdan tasarım, koleksiyonun en güçlü konstrüksiyonlarından biridir. Korse, balen ve sert tela kullanımı sayesinde güçlü bir mimari görünüm elde edilmiştir. Bu durum doğanın kontrol edilemeyen gücü ile insanın yapılandırıcı gücü arasında görsel bir ilişki kurmaktadır. Tasarım, kadın kimliği ve güç kavramları üzerinden okunabilir. Doğa ile özdeşleştirilen kadın figürü, burada pasif bir temsil nesnesi olmaktan çıkarılmış; doğanın dönüştürücü ve dirençli gücünün sembolü haline getirilmiştir. Böylece tasarım feminist tasarım okumalarına da açık bir yapı sergilemektedir. Tasarımın eskiz ve artistik çizimi görsel 12'de verilmiştir.

Görsel 12. Yağmurun İzleri İsimli Tasarımın Eskiz ve Artistik Çizimi

2.5. Sislerin Dansı İsimli Tasarım

Sislerin Dansı isimli tasarımda Rize'nin yaylalarındaki yoğun sis ve yağmur damlalarının doğayla dansı kıyafete dönüşmüştür. Tasarımın pantolonun kemer kısmına eklenen Keşan beziyle tasarım yöreselleştirilmiştir. Tasarıma ait hikâye panosu görsel 13'te verilmiştir.

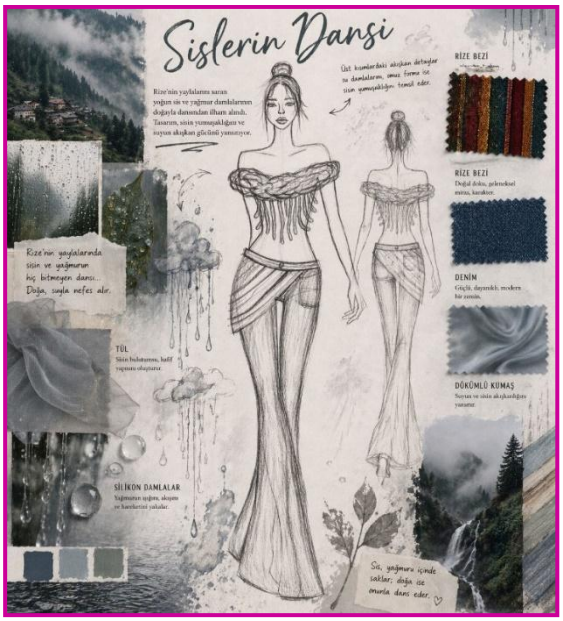

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 13. Sislerin Dansı İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Tasarımda pantolon kumaşı olarak dökümlü bir kumaş veya denim tercih edilmiş olup, kemer kısmı Keşan bezi ile dikilmiş, korse kısmı bulutu anımsatacak gri tülleri karışık şekilde kullanılmıştır. Tasarıma akışkan damla efekti verebilmek için silikondan mavi su damlaları yapılmıştır. Koleksiyonun kavramsal zirvesini oluşturan "Sislerin Dansı", Fatma Nine efsanesinin son sahnesini ve Rize'nin karakteristik sis atmosferini yorumlamaktadır. Tasarımda kullanılan gri tüller, sis tabakalarını temsil ederken silikon damla detayları yağmurun hareketini üç boyutlu biçimde görünür hale getirmektedir. Bu tasarımda materyal seçimi doğrudan kavramsal anlatının bir parçası haline gelmiştir. Şeffaf yüzeyler görünürlük ve gizlenme arasındaki ilişkiyi sorgularken, hareketli detaylar doğanın sürekliliğini vurgulamaktadır. Böylece giysi statik bir nesne olmaktan çıkarak performatif bir kimlik kazanmaktadır. Sanat ve tasarım teorileri açısından incelendiğinde çalışma, fenomenolojik tasarım yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Kullanıcının yalnızca görsel değil, aynı zamanda duyusal bir deneyim yaşaması hedeflenmiştir. Sisin belirsizliği ve yağmurun hareketi, malzeme aracılığıyla deneyimsel bir estetiğe dönüştürülmüştür. Tasarımın eskiz ve artistik çizimi görsel 14'de verilmiştir.

Görsel 14. Sislerin Dansı İsimli Tasarımın Eskiz ve Artistik Çizimi

Çalışma, bir efsanenin görsel bir dile aktarılma sürecini hikâye anlatıcılığı ve kültürel sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınmıştır. Koleksiyonun üretim aşamasında kullanılan drapaj teknikleri, yüzey manipülasyonları ve malzeme birleşimleri tasarımın teknik boyutunu oluşturmaktadır. Sislerin İçindeki Fatma Nine üzerinden kurgulanan bu tasarım, kökleri geçmişe dayanan bir hikâyenin günümüz moda trendleriyle entegrasyonu biçiminde ortaya çıkmıştır (Görsel 15).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

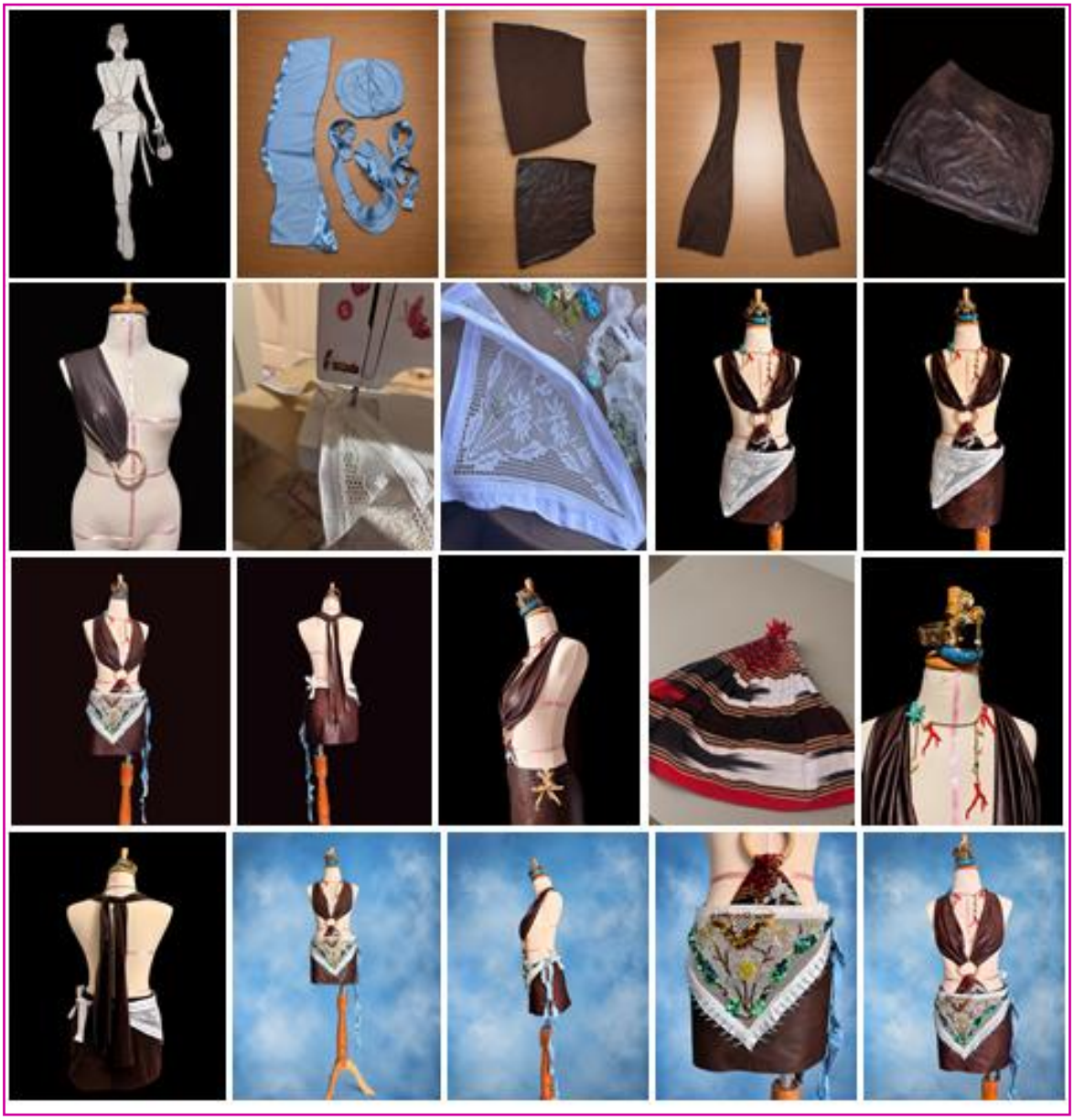

Görsel 15. Sislerin Dansı İsimli Tasarımın Üretim Aşamaları ve Bitmiş Hali.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Kültürel mirasın korunması ve çağdaş tasarım anlayışı içerisinde yeniden yorumlanması, günümüz moda tasarım disiplininin önemli araştırma alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle giderek benzeşen moda anlayışları karşısında yerel kimlik unsurlarının tasarım süreçlerine dâhil edilmesi, hem kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması hem de özgün tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışma, Rize'nin doğal, kültürel ve folklorik değerlerini moda tasarımına aktaran disiplinlerarası bir uygulama örneği ortaya koymuştur.

Araştırma sürecinde öncelikle Rize'nin coğrafi yapısı, iklim özellikleri, geleneksel yaşam kültürü ve tekstil mirası incelenmiş; bölgeye özgü Feretiko dokuması, Keşan kumaşı ve kendir dokumacılığı gibi kültürel unsurlar tasarım sürecinin temel referans noktalarını oluşturmuştur. Bunun yanında bölgenin yoğun yağışlı atmosferi, sisli yaylaları, dağlık topoğrafyası ve doğayla

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bütünleşen yaşam biçimi estetik açıdan değerlendirilmiş; bu unsurların biçim, renk, doku ve malzeme seçimlerine yansımaları araştırılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda tasarım süreci yalnızca görsel bir üretim faaliyeti olarak değil, aynı zamanda kültürel bir anlatının yeniden inşası olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın kavramsal temelini oluşturan "Sislerin İçindeki Fatma Nine" anlatısı, kültürel belleğin tasarım yoluyla görünür kılınmasında etkili bir araç olarak değerlendirilmiştir. Fatma Nine karakteri; üretkenliği, dayanıklılığı, sabrı ve doğayla kurduğu güçlü ilişki sayesinde Karadeniz kadınının temsilî bir figürü olarak yorumlanmıştır. Hikâyede yer alan sis, yağmur, deniz, yayla, rüzgâr ve dokuma gibi sembolik unsurlar, koleksiyonun bütününde estetik ve anlamsal bir bütünlük oluşturacak şekilde tasarımlara aktarılmıştır. Böylece anlatı temelli tasarım yaklaşımının, moda ürünlerine yalnızca estetik değil aynı zamanda kültürel ve duygusal bir derinlik kazandırdığı görülmüştür.

Koleksiyon kapsamında geliştirilen beş farklı tasarım, Rize'nin doğal ve kültürel değerlerinin farklı yönlerini temsil etmektedir. "Toprağın Gözyaşı" adlı tasarımda bereketli toprak, geleneksel üretim kültürü ve su unsuru bir araya getirilirken; "Dağların Kalbinde" tasarımında bölge kadınının doğayla iç içe yaşamı ve dayanıklılığı vurgulanmıştır. "Karadeniz'in Aşkı" tasarımı, hikâyenin duygusal boyutunu ve bölgenin romantik atmosferini yansıtırken; "Yağmurun İzleri" tasarımında Rize'nin karakteristik iklimi ve kadın gücü ön plana çıkarılmıştır. Son olarak "Sislerin Dansı" adlı tasarım, bölgenin simgesel unsurlarından biri olan sis ve yağmurun hareketliliğini çağdaş moda diliyle yorumlamıştır. Bu yönüyle koleksiyon, hem bireysel tasarım anlatılarını hem de bütüncül bir kültürel hikâyeyi aynı çatı altında toplamayı başarmıştır.

Tasarım sürecinde geleneksel dokuma unsurlarının modern silüetlerle bir araya getirilmesi, kültürel mirasın güncel moda anlayışı içerisinde yeniden üretilebileceğini göstermiştir. Feretiko ve Keşan gibi yerel tekstil ürünlerinin alışılmış kullanım alanlarının dışına çıkarılarak çağdaş tasarım öğeleriyle bütünleştirilmesi, geleneksel ile modern arasında güçlü bir bağ kurulmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca tül, şifon, saten, silikon detaylar ve yüzey uygulamaları gibi farklı malzeme ve tekniklerin kullanımı, doğanın akışkan ve değişken yapısının tasarımlara yansıtılmasında etkili olmuştur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, moda tasarımının yalnızca giyilebilir ürünler üretme amacı taşımadığını; aynı zamanda kültürel kimliği görünür kılan, toplumsal belleği koruyan ve yerel değerleri gelecek kuşaklara aktaran önemli bir iletişim aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Tasarım sürecinde kullanılan hikâye anlatıcılığı yöntemi, kültürel unsurların daha güçlü ve etkili bir biçimde aktarılmasına katkı sağlamış; yerel bir efsanenin çağdaş tasarım diliyle yeniden yorumlanabileceğini göstermiştir.

Sonuç olarak bu araştırma, Rize'nin doğal çevresi, dokuma kültürü ve folklorik mirasının moda tasarımına dönüştürülmesi yoluyla kültürel sürdürülebilirliğe katkı sunmayı amaçlamıştır. Geliştirilen tasarımlar aracılığıyla yerel kimliğin çağdaş moda içerisinde yeniden görünür kılınabileceği ve geleneksel değerlerin estetik bir tasarım dili aracılığıyla geleceğe taşınabileceği ortaya konulmuştur. Çalışmanın, kültürel miras temelli moda tasarımı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

araştırmalarına katkı sağlayacağı ve farklı yörelere ait kültürel değerlerin tasarım aracılığıyla yeniden yorumlanmasına yönelik gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalara örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Koleksiyonun bütünü incelendiğinde, tasarımların yalnızca Rize'nin geleneksel giyim kültüründen yararlanmadığı; aynı zamanda bölgenin doğasını, toplumsal belleğini ve folklorik anlatılarını çağdaş moda tasarımı aracılığıyla yeniden yorumladığı görülmektedir. Feretiko ve Keşan gibi yerel dokuma unsurlarının modern silüetlerle bütünleştirilmesi, kültürel mirasın günümüz moda anlayışı içerisinde sürdürülebilir biçimde yaşatılabileceğini göstermektedir.

Tasarımlarda doğa, kadın ve kültür kavramları ortak bir anlatı ekseninde birleşmektedir. Fatma Nine figürü ise koleksiyonun tamamında görünmez bir metafor olarak yer almakta; üretkenlik, direnç, sabır ve kültürel aktarım kavramlarını temsil etmektedir. Bu nedenle koleksiyon yalnızca bir moda tasarımı çalışması değil, aynı zamanda Rize'nin kültürel belleğini görsel bir anlatıya dönüştüren disiplinlerarası bir tasarım araştırması niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak koleksiyon, yerel kültürel değerlerin çağdaş moda diliyle yeniden yorumlanmasına başarılı bir örnek oluşturmakta; kültürel sürdürülebilirlik, hikâye anlatıcılığı ve doğa temelli tasarım yaklaşımlarının moda tasarımındaki potansiyelini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Altun, Ş. Doğu Karadeniz Bölgesindeki Horonlarda Kadın (Trabzon ve Rize Örneğinde). Eyüp Ensar Dal, 147, 2015.

[2] Başaran, S. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Alanda Yapılan Bazı Devrimlerin Rize'deki Yansımaları (1923-1950). Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(8), 92-106, 2017.

[3] Bilici, N., & Işık, Z. Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize ili örneği. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 1-21, 2018.

[4] Çelik, G. Rize'nin Doğal ve Kültürel Zenginliğine Ait İmgelerin Özgün Baskı Sanatıyla Buluşması. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 1-17, 2026.

[5] Dinçer, D., Yüksek, T., Çilli, M., & Yılmaz, S. *Rize Kenti Doğal Güzellikleri ve Rekreasyonel Potansiyeli*. I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 12-15, 2012.

[6] Hut, D. Doğu Karadeniz'de Geleneksel Dokumacılık: Rize Keten Bezi Feretiko ve Sosyo-Ekonomik Etkileri. Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, (24), 23-62, 2011.

[7] Leloğlu, S. Ü. Anadolu Türk Evi'nde Yerel Bir Örnek: Rize Evi. Erdem, 3(7), 239-248, 1987.

[8] Kürkçü, Z., Şenol, E., & Gözelce, D. K. Kıyafetname Geleneğinin Rize Yöresindeki Sözlü Kültür Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme. Kültürk, (13), 151-182, 2026.

[9] Onat, G. Coğrafi İşaretli Ürünlerin İncelenmesi: Rize örneği. Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar I, 64, 2022.

[10] Onat, G. Yerel Halkın Bakış Açısıyla Coğrafi İşaretli Ürünlerin Değerlendirilmesi: Rize Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23(92), 1416-1429, 2024.

[11] Özdemir, H. Teknikten Sanata Tekstil Baskıcılığının Dönüşümü: Sanatsal Desen Tasarımları. IDEART Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi, 3(1), 73-94, 2025.

[12] Özdemir H., Çoruh E., Gümüş, Ç. N. Geleneksel Türk El İşlemelerinin Çanta Tasarımında Kullanılması: Tezhip, Nakış ve Kanaviçe Örneği, Zeitschrift für die Welt der Türken, 17 /1, s. 103-122, 2025.

[13] Özdemir, H., Güleryüz, S. S. Şapka Tasarımında Yöresel Dokunuşlar: Kutnu Kumaş Örneği. Art Vision, 29, 137-143, 2023.

[14] Özdemir, H., Gümüş, Ç. N. Bohem Tarzı Giysi ve Takı Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar. STAR Sanat Ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 5(9), 196-211, 2024.

[15] Özdemir, H., Gümüş, Ç. N. Shungite Taşıyla Yapılan Takı Tasarımlarının Modaya Mock-Up Uyarlamaları. Turkish Journal of Fashion Design and Management, 7(1), 39-50, 2025.

[16] Özdemir, H., Köse, F. Antik Yunanda Mistik Bir Karakter Sinoplu Diyojen Ve Mit Tasarımı Laterna. Journal Of World Of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, 15(1), 183-200, 2023.

[17] Özdemir, H., Sayar, A. Sanat ve Karnaval: "Üçüncü Göz" Maske Çanta Tasarımı, Journal of Fashion Design and Management (TJFDM), 5(3), 159-172, 2023.

[18] Özdemir, H., Terlemez, İ. Geleneksel Kutnu Kumaşı Desenlerinin Kadın Güreşçi Mayosuna Dijital Baskı Uygulamaları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 22(86), 425-437, 2023.

[19] Saatçioğlu, K. Geleneksel Bir Türk El Dokuması: Rize bezi (feretiko). Sanat Dergisi, (25), 93-105, 2016.

[20] Salman, F. Günümüzde Rize ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (19), 177-202, 2010.

[21] Sakin, N. Türkiye'de Geleneksel Kıyafetlerin Yaşatılmasında "Folklorik Yapma Bebekler". Electronic Turkish Studies, 11(18), 2016.

[22] Selçuk, K. Feretiko (Rize Bezi) Dokumalarındaki Motifler Üzerine Bir Deneme. Sosyal, İktisadi, Beşeri ve Yönetim Alanları Perspektifinde Sorunlara Bakış 2, 2024.

[23] Tekin, Ö. A. Kaçkarlardan Karadeniz'e Uzanan El: Rize. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 621, 103-110, 2014.

[24] Zaman, S., & Coşkun, O. Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri Ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), 263-283, 2010.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MOĞOL BOZKIRINDA KADIN, GÜÇ ve ESTETİĞİN KIYAFET TASARIMLARINDA BÜTÜNLEŞMESİ: CENGİZ HAN'IN KIZLARI

Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR
Gaziantep Üniversitesi
hozdemir@gantep.edu.tr – 0000-0002-0783-0563

Yüksek Lisans Hasret Büşra BABA
Gaziantep Üniversitesi
hasretbusrababa@gmail.com - 0009-0002-4772-7744

ÖZET

Moda tasarım dünyası, tarihi ve kültürel mirasla buluştuğunda geçmiş ile günümüz arasında güçlü bağlar kurabilen yaratıcı bir ifade alanıdır. Tasarımcıların ilham kaynakları çoğu zaman doğa, toplumların yaşam kültürleri, tarihsel figürler ya da geçmişin estetik birikimi olabilir. Moda tasarımcısının dünyasında bu alanlar çağdaş bir tasarım dili ile yeniden yorumlanarak özgün tasarımlara dönüşmektedir. Bu tasarımlar bir kültürün geleneksel giyim yapısını yenilikçi bir bakış açısıyla günümüze taşıyarak kültürel sürdürülebilirliğe bir katkı sunmanın yanı sıra kültürlerin ayak izlerini de gelecekle buluşturmaktadır. Bu bağlamda tarihsel giyim kültürlerinin incelenmesi, yalnızca kültürel mirasın anlaşılmasına değil, aynı zamanda çağdaş tasarım süreçlerinin de zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Örneğin Orta Asya bozkırlarında gelişen Moğol kültürü, göçebe yaşam biçimi ve sert iklim koşulları doğrultusunda kendine has bir giyim anlayışı geliştirmiştir. Hareket özgürlüğü sağlayan geniş kesimler, katmanlı giysiler, dayanıklı kumaş yapıları, kemerler ve yüksek başlıklar, bu kültürün giyim özelliklerini belirten önemli unsurlar olup, bu giyim anlayışı yalnızca işlevsel gerekliliklerden ötürü değil, aynı zamanda sosyal statü, kimlik ve kültürel aidiyetin bir göstergesi olarak da önem taşımaktadır. Bu çalışmada Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han'ın kızları, Koçin Begi, Çiçegen Begi, Alaha Begi, Tumulun Begi ve Altalun Begi'den ilham alınarak kıyafetler tasarlanmıştır. Çalışmada bozkır yaşamının giyim kültürü üzerindeki etkileri, dönemin kıyafet formları ve kültürel sembolleri bu tasarımlarda kullanılmıştır. Cengiz Han'ın kızlarının karakter özellikleri, bulundukları konum ve statüleri tasarımların ana temasını oluşturmuştur. Tasarımlara ait eskiz, teknik, artistik çizimler yapılmış ve her tasarımın hikâye panoları oluşturulmuştur. Tasarımlardan birisinin üretimi yapılarak, tarihsel Moğol giyim kültürünün çağdaş moda tasarımında yaşatılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Han'ın Kızları, Moğollarda Giyim, Bozkır Yaşamı, Kültürel Taşıyıcılık, Moda Tasarımı.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE INTEGRATION OF WOMEN, POWER AND AESTHETICS IN CLOTHING DESIGN ON THE MONGOLIAN STEPPE: THE DAUGHTERS OF GENGIS KHAN

ABSTRACT

When the world of fashion design meets historical and cultural heritage, it becomes a creative space capable of forging strong links between the past and the present. Designers often draw inspiration from nature, the lifestyles of different societies, historical figures, or the aesthetic legacy of the past. In the world of the fashion designer, these areas are reinterpreted through a contemporary design language, transforming into original designs. These designs not only contribute to cultural sustainability by bringing a culture's traditional clothing structure into the present with an innovative perspective, but also connect the footprints of cultures with the future. In this context, the study of historical clothing cultures will contribute not only to an understanding of cultural heritage but also to the enrichment of contemporary design processes. For example, the Mongolian culture, which developed on the steppes of Central Asia, has cultivated a distinctive approach to clothing in line with its nomadic way of life and harsh climatic conditions. Wide cuts that allow freedom of movement, layered garments, durable fabric structures, belts and tall headdresses are key elements defining this culture's clothing characteristics; this approach to clothing is significant not only for functional necessities but also as an indicator of social status, identity and cultural belonging. In this study, garments have been designed inspired by the daughters of Genghis Khan, the founder of the Mongol Empire: Koçin Begi, Çiçegen Begi, Alaha Begi, Tumulun Begi and Altalun Begi. The study incorporates the influence of steppe life on clothing culture, as well as the garment forms and cultural symbols of the period, into these designs. The character traits, positions and statuses of Genghis Khan's daughters formed the central theme of the designs. Sketches, technical and artistic drawings were produced for the designs, and storyboards were created for each design. By producing one of the designs, the aim was to bring historical Mongolian clothing culture to life within contemporary fashion design.

Keywords: The Daughters of Genghis Khan, Mongolian Clothing, Steppe Life, Cultural Transmission, Fashion Design.

1. GİRİŞ

Kültürel miras, toplumların tarih boyunca oluşturdukları maddi ve manevi değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan önemli bir birikim alanıdır. Bu mirasın en görünür unsurlarından biri olan giyim kültürü, yalnızca insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan bir araç değil; aynı zamanda toplumsal kimliği, yaşam biçimini, estetik anlayışı, inanç sistemlerini ve sosyal statüleri yansıtan önemli bir kültürel göstergedir. Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda gelişen giyim gelenekleri, toplumların yaşadıkları çevresel koşullar, ekonomik yapıları ve kültürel değerleri doğrultusunda şekillenmiş; bu özellikleriyle kültürel belleğin korunmasında ve aktarılmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Günümüzde moda tasarımı, yalnızca estetik kaygılarla sınırlı kalmayıp geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran disiplinlerarası bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle tarihsel ve kültürel kaynakların çağdaş tasarım anlayışı içerisinde yeniden yorumlanması, hem kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasına hem de özgün tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesine katkı sunmaktadır (Onay, 2012).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Moda tasarımında ilham kaynakları oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Doğa, sanat, mimari, edebiyat, mitoloji, tarih ve kültürel miras unsurları tasarımcıların yaratıcı süreçlerini besleyen önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Moda tasarımcısı bu önemli kaynakların içerisinden hikâyesi olan, duygusal bir etki hissettiği konuyu alır ve kullanır. Bu kaynaklar; gizemli yapısı ve geleneksel özellikleri ile Venedik Festivali (Özdemir, Sayar, 2023), Gaziantep'in geleneksel kumaşı kutnu (Özdemir, Güleryüz, 2023), kadim işleme sanatları nakış, tezhip, kanaviçe (Özdemir, Çoruh, Gümüş, 2025) olabilir. Yine bu kaynaklar topluma yön veren Diyojen gibi ünlü bir felsefeci (Özdemir, Köse, 2023), bohem yaşam tarzı (Özdemir, Gümüş, 2024) tasarımcı için esin kaynağı olabilir. Shungite taşından yapılmış takıların radyasyon önleyici özelliği de tasarımcının kullandığı argümanlardan birisidir (Özdemir, Gümüş, 2025). Ayrıca sanatsal bir üretim yöntemi olan ve desenlerin görsel estetiğinin kullanıldığı baskı teknikleriyle de tasarımlar yapılabilir (Özdemir, Terlemez, 2023; Özdemir, 2025). Özellikle tarihsel kişilikler ve onların temsil ettiği değerler, moda tasarımında yalnızca biçimsel değil aynı zamanda kavramsal bir zenginlik de sağlamaktadır. Tarihte iz bırakan liderler, sanatçılar ve güçlü kadın figürleri, tasarımcılar için estetik unsurların ötesinde bir anlam dünyası oluşturmaktadır. Bu bağlamda kadınların tarihsel süreçte üstlendikleri siyasi, sosyal ve kültürel rollerin incelenmesi, çağdaş moda tasarımında kadın kimliğinin yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Dünya tarihinin en geniş kara imparatorluklarından birini kuran Moğol İmparatorluğu ve Cengiz Han (Görsel 1), yalnızca askeri başarılarıyla değil, aynı zamanda farklı kültürleri bir araya getiren yönetim anlayışı ve sosyal yapısıyla da dikkat çekmektedir (Kafesoğlu, 1953). Orta Asya bozkırlarında şekillenen Moğol yaşam kültürü, göçebe hayatın gereklilikleri doğrultusunda kendine özgü bir estetik ve giyim anlayışı geliştirmiştir. Sert iklim koşulları, sürekli hareket hâlindeki yaşam biçimi ve savaşçı toplum yapısı; dayanıklı, işlevsel ve hareket özgürlüğü sağlayan kıyafetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yücel, 2010). Katmanlı giyim sistemi, geniş kesimli kaftanlar, yüksek başlıklar, kemerler ve sembolik süsleme unsurları Moğol giyim kültürünün temel karakteristiklerini oluşturmaktadır. Ancak bu giysiler yalnızca işlevsel özellikler taşımamakta; aynı zamanda bireyin toplumsal statüsünü, aile bağlarını, siyasi gücünü ve kültürel aidiyetini de temsil etmektedir (Engin, 2022; Coşkun, 2024; Erdoğan, 2024).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 1. Cengiz Han

13. yüzyılda kurulan Moğol İmparatorluğu, geniş bir coğrafyaya yayılarak hâkimiyet kurmuş, farklı kültürleri de bünyesinde barındıran güçlü bir devlet yapısı oluşturmuştur. Bu dönemde Cengiz Han'ın kızları, imparatorluğun çeşitli bölgelerinin yönetiminde aktif rol oynamışlardır. Kızlar yalnızca hanedan üyeleri değil, aynı zamanda yönetim ve askeri sorumluluklar üstlenerek, güçlü kadın figürleri olarak tarih sahnesinde yer edinmişlerdir. Bu kadınlar Prenses Diplomasisi doğrultusunda bulundukları bölgelerde Moğol aristokrasisinin temsilcileri olarak kültürel kimliğin aktarılmasında ve korunmasında önemli roller oynamışlardır. Moğol toplumsal yapısına ilişkin yaygın tarih anlatıları çoğunlukla erkek hükümdarlar ve askeri liderler üzerinden şekillense de, imparatorluğun kuruluşunda ve yönetiminde kadınların üstlendiği roller son derece önemlidir. Özellikle Cengiz Han'ın kızları, dönemin siyasi ve sosyal yapısında etkili aktörler olarak öne çıkmışlardır. Koçin Begi, Çiçegen Begi, Alaha Begi, Tumulun Begi ve Altalun Begi; yalnızca hanedan mensupları olarak değil, aynı zamanda yönetici, diplomat, stratejist ve askeri lider kimlikleriyle imparatorluğun farklı bölgelerinde etkin görevler üstlenmişlerdir. Bu kadınlar, evlilik politikaları aracılığıyla kurulan ittifakların sürdürülmesinde, yerel yönetimlerin organize edilmesinde, ekonomik kaynakların kontrolünde ve siyasi istikrarın sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Böylece Moğol tarihindeki kadın figürleri, yalnızca aile bağlarıyla değil, doğrudan yönetsel ve toplumsal etkileriyle de tarih sahnesinde yer almışlardır (Kaya, 2021; Tombuloğlu, 2021; Tansü, Yücel, 2024).

Kadınların tarihsel süreçteki bu güçlü konumları, günümüz moda tasarımında ilham verici bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Çünkü moda tasarımı, yalnızca görsel bir ürün ortaya koyma süreci değil; aynı zamanda kültürel anlatıları görünür kılan bir ifade biçimidir. Tarihsel kadın figürlerinden hareketle geliştirilen tasarımlar, geçmişteki kadın gücünü ve liderlik anlayışını günümüz estetik diliyle yeniden yorumlayarak kültürel belleğin korunmasına katkı sunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Cengiz Han'ın kızları, sahip oldukları liderlik özellikleri, siyasi etkileri ve karakteristik kişilik yapılarıyla çağdaş moda tasarımlarına ilham verebilecek önemli tarihsel figürler arasında yer almaktadır (Küçükyıldız, 2026). Moğol bozkır kültürünün estetik değerleri ile Cengiz Han'ın kızlarının temsil ettiği kadının gücünü moda

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tasarımı ekseninde ele alınabilir. Moğol giyim kültürünün biçimsel ve sembolik özellikleri, Cengiz Han'ın kızlarının tarihsel kişilikleri, her bir figürün karakteristik özellikleri incelenmeye değer konulardır. Geleneksel Moğol giyim unsurları, inançları, döneme ait semboller, renkler ve motifler çağdaş moda anlayışında analiz edilebilir. Böylece tarihsel bir kültürün estetik mirası ile günümüz tasarım pratikleri arasında disiplinlerarası bir bağ kurulmuş olur (Topçu, 2021). Tarihsel kadın figürlerinin moda tasarımındaki temsil olanaklarını ortaya koyarak kültürel sürdürülebilirlik kavramına katkı sağlanabilir. Bu doğrultuda geliştirilen tasarımlar, yalnızca görsel estetik üretimler olarak değil; aynı zamanda tarihsel hafızayı, kültürel kimliği ve kadın liderliğini görünür kılan kültürel anlatılar olarak değerlendirilmektedir. Moğol bozkır kültürünün zengin estetik mirası ve Cengiz Han'ın kızlarının güçlü tarihsel kimlikleri birçok alanda çalışma konusu olabilir (Ayan, 2023).

Bir toplumun giyim kültürü, o toplumun kültürel kimliğini ve yaşam biçimini yansıtan önemli olgulardan biridir. Tarihsel süreç içerisinde, farklı coğrafyalarda gelişen giyim kültürleri, yalnızca bölgenin iklim ve coğrafi koşulları ve günlük ihtiyaçlardan ziyade; sosyal yapı, statü ve estetik anlayışının da bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel giyim kültürlerinin incelenmesi, toplumların kültürel mirasının anlaşılması, sürdürülebilirliği ve modernize edilmesi açısından önemi bir araştırma alanı oluşturmaktadır (Ayhan, 2013; Coşkun, Oğuz, 2022).

Orta Asya bozkırlarında gelişen Moğol kültürü, göçebe yaşam biçiminin de etkisiyle kendine özgü bir giyim anlayışı oluşturmuştur. Sert iklim koşulları ve hareketli yaşam tarzı, dayanıklı malzemelerin üretiminde ve hareket özgürlüğü sağlayan kıyafetlerin tasarlanmasında rol oynamıştır. Katmanlı giyim yapısı, geniş kesimli kaftanlar, kemerler, başlıklar bu kültürün karakteristik özelliklerini yansıtmada önemli unsurlardır (Görsel 2). Bu kıyafetler işlevselliğin yanı sıra toplumsal kimliğin oluşumunun da bir göstergesi sayılmaktadır (Dalkhaa, Yılmaz, Konyar, 2023; Coşkun, Oğuz, 2022).

Görsel 2. Moğollarda Giyim

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu çalışma, Cengiz Han'ın kızlarının temsil ettiği güçlü kadın figürlerinden ilham alarak, Moğol kültürünün estetik ve biçimsel özelliklerini incelemektedir. Bozkır yaşamının giyim üzerindeki etkileri, dönemin kıyafet formları, estetik anlayışı ve kültürel sembolleri değerlendirilmiş; elde edilen veriler çağdaş moda tasarımı perspektifiyle yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda ise Cengiz Han'ın kızlarının karakter özelliklerinden esinlenerek özgün giysi tasarımları geliştirilmiş ve tasarımlardan biri fiziksel olarak üretilmiştir. Böylece tarihsel Moğol giyim kültürünün çağdaş moda tasarımında yeniden yorumlanmasına yönelik bir tasarım yaklaşımı ortaya konulmuştur.

2. CENGİZ HAN'IN KIZLARININ KARAKTERLERİNDEN ORTAYA ÇIKAN KIYAFET TASARIMLARI

Kültürel taşıyıcılık birçok yolla aktarılabilir. Bu yollar müzik, sinema, edebiyat, mimarlık ve moda gibi tüm insanlığın ortak değerleri ve ilgi alanlarıyla olabilir. Bunlardan moda popüler bir alan olduğu için insanların ilgisini daha hızlı çekebilir. Bu nedenle tarihin en büyük kahramanlarından birisi olan Cengiz Han ve yaşadığı dönem bu çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Cengiz Han'ın kızlarının karakter özellikleri, yaşadığı coğrafya ve yapılan mücadelelerin hikâyelerinden kıyafet tasarımları yapılmış, bir tasarım ürüne dönüştürülmüştür. Koçin Begi, Çiçegen Begi, Alaha Begi, Tumulun Begi ve Altalun Begi isimleri aynı zamanda tasarımların da isimleri olarak kullanılmış ve orijinal beş tasarım oluşturulmuştur.

2.1. Koçin Begi İsimli Tasarım

Koçin Begi, Moğol birliğinin tesis edilme sürecinde kritik bir diplomatik enstrüman olmuş, Cengiz Han'ın en sadık müttefiklerinden İkires boyu lideri Butu Güregen ile evlendirilerek stratejik bir ittifakın temelini atmıştır. Ailenin kuruluş yıllarındaki sosyo-ekonomik zorluklarına tanıklık etmesi, onda mutlak bir sadakat ve erken bir siyasi olgunluk geliştirmiştir. Bozkır hukukuna göre sadece bir eş değil, imparatorluğun doğrudan temsilcisi ve idarecisi sıfatıyla hareket etmiştir. Ciddi ve vakur kişiliğiyle "Bozkırın Koruyucu Kraliçesi" imajını pekiştiren Koçin Begi, devlet disiplini ve stratejik yönetim becerisiyle Moğol birliğinin askeri ve siyasi pekişmesinde kilit rol oynamıştır. Otoriter duruşu ve yüksek görev bilinciyle, hanedan hiyerarşisinde özel bir statüye sahip olmuş ve Moğol siyasi tarihindeki güçlü kadın figürlerinin prototipini oluşturmuştur. Özellikleri verilen Koçin Begi isimli tasarım için öncelikle hikâye panosu oluşturulmuştur (Görsel 3).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 3. Koçin Begi İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Bu tasarımda Koçin Begi'nin Moğol kültürüyle bezenmiş giyim tarzının günümüz modernitesiyle birleşimini estetik ve kültürel sürekliliğiyle ele alarak gelenek ile çağdaş tasarım arasında özgün bir sentez oluşturulması amaçlanmıştır. Asimetrik form kullanımı ve geometrik kesimler tasarıma dinamik bir yapı kazandırırken, başlık, motifler ve altın işlemeler kültürel kimliği vurgulamaktadır. Lila ve altın renk kombinasyonu, giyside asil ve törensel bir ifade oluşturmaktadır. Arkaya doğru uzanan etek, tasarıma hareketlilik kazandırırken, göğüs bölümünde kullanılan "Sonsuz Düğüm" motifi odak noktası oluşturarak kompozisyonun bütünlüğünü desteklemektedir. Moğol kültüründe "Sonsuz Düğüm" motifi, soyun devamlılığını, evrensel düzeni ve yaşamın kesintisiz döngüsünü simgeleyen önemli bir semboldür (Görsel 4).

Görsel 4. Koçin Begi Teknik ve Artistik Çizim

2.2. Çiçegen Begi İsimli Tasarım

Çiçegen Begi, stratejik "prenses diplomasisi" kapsamında Baykal Gölü çevresinde nüfuzlu Oyrat boyunun prensi Törölçi ile evlendirilmiş; bu evlilikle birlikte orman kabilelerinin imparatorluk hiyerarşisine entegrasyonunda önemli rol oynamıştır. Gelin gittiği boyda aynı zamanda yüksek rütbeli bir idareci sıfatıyla halkı ve ekonomik kaynakları organize etmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Göçebe yönetim geleneğinin kadın figürler üzerindeki gücünü temsil ederek, Oyratların imparatorluk içindeki imtiyazlı gruplardan biri haline gelmesini sağlamıştır. Moğol ordusunun seferde olduğu dönemlerde iç güvenliği tesis eden ve sınır isyanlarını bastıran bir "koruyucu kraliçe" profili çizmiştir (Görsel 5). Geleceği öngören vizyonu ve pragmatik siyasi hamleleriyle taht kavgaları sürecinde ailesinin konumunu sarsılmaz kılmıştır. Çiçegen Begi, imparatorluğun kuzey kanadında hem ekonomik düzen sağlayan bir otorite hem de askeri stratejileriyle bir lojistik deha olarak öne çıkmaktadır. Görsel 5'de Çiçegen Begi isimli tasarımın hikâye panosu verilmiştir.

Görsel 5. Çiçegen Begi İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Bu çalışmada bozkır yaşamının, bir sürü organizatörlüğünün öncüsü olan Çiçegen Begi'nin karakteristik özelliklerinden hareketle, orman yaşam stilinin doğa ile kurduğu uyum, çok katmanlı yapısı ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden ele alınarak tasarım pratiğine yansıtılması amaçlanmıştır. Bu tasarımda simetrik kompozisyon anlayışı tasarıma dengeli ve güçlü bir görünüm kazandırmaktadır. Burada kullanılan başlık, tasarımın törensel kimliğini vurgularken kültürel referansları desteklemektedir. Toprak tonlarıyla oluşturulan renk paleti, tasarımın tarihsel ve gelenek atmosferini güçlendirerek göçebe yaşam kültürüne vurgu yapmaktadır. Ön panelde yer alan "Koç Boynuzu" motifi, kadim Türk ve Moğol kültüründe gücü, kahramanlığı, bereketi ve kötülüklerden korunmayı simgeler (Görsel 6).

Görsel 6. Çiçegen Begi Teknik ve Artistik Çizim

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2.3. Alaha Begi İsimli Tasarım

Alaha Begi, Moğol-Öngüt ittifakının pekiştirilmesi amacıyla Öngüt prensiyle evlendirilmiştir ve Cengiz Han tarafından fethedilen Çin topraklarının naibi olarak atanmıştır. Seferler sırasında ordunun lojistik ve iaşe yönetimini başarıyla yürüterek askeri operasyonların sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Eşinin ölümünden sonra bozkırın veraset gelenekleri doğrultusunda yönetimdeki otoritesini konsolide etmiş ve Öngüt boyu üzerindeki nüfuzunu korumuştur. Kendi mührünü kullanarak bağımsız kararlar alabilen Alaha Begi; tıp, din ve diplomasi alanındaki entelektüel birikimiyle yönetimde hem otoriter hem de adaletli bir denge kurmuştur. İmparatorluğun çıkarlarını her şeyin üstünde tutan vizyoner yaklaşımı ve stratejik dehası sayesinde Cengiz Han'ın en güvenilir siyasi temsilcisi ve bölgedeki gözü kulağı olmuştur. Görsel 7'de Alaha Begi isimli tasarımın hikâye panosu verilmiştir.

Görsel 7. Alaha Begi İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Bu çalışmada, Alaha Begi'nin otoriter ve stratejik liderlik özelliklerinden hareketle güç ve işlevsellik unsurları giysi tasarımına yansıtılmaktadır. Bu doğrultuda, geleneksel form ve estetik değerler korunarak elegant bir tasarım anlayışı geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Silüetin genel yapısı incelendiğinde, Orta Asya ve bozkır kültürlerine ait giyim unsurlarından esinlenildiği görülmektedir. Turkuaz ve altın renklerinin birlikte kullanımı; güç, asalet ve ruhsallık gibi sembolik anlamlar taşırken, uzun ve simetrik silüet törensel bir görünüm kazandırmaktadır. Omuz, başlık ve göğüs bölümünde tekrar eden geometrik detaylar görsel bütünlük oluştururken, transparan yan katmanlar tasarıma hareket ve modernlik katmaktadır. Özellikle başlık formu ve göğüsteki stilize motif, kostümün kültürel kimlik ve sembolik temsil yönünü güçlendirmektedir (Görsel 8).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 8. Alaha Begi Teknik ve Artistik Çizim

2.4. Tumulun Begi İsimli Tasarım

Tumulun Begi, annesi Börte Üçin'in mensup olduğu stratejik öneme sahip Kongrat boyundan Chigu ile evlendirilerek, hanedan ile kilit müttefikler arasındaki sadakat bağlarını kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Katıldığı Nişabur Kuşatması sırasında eşinin yaralanması üzerine komuta kademesini devralmış, askeri motivasyonu yeniden tesis ederek operasyonu bizzat yönetmiştir. Eşinin vefatının ardından Cengiz Han'ın emriyle kuşatmanın başına geçmesi, onun sadece bir prenses değil, aynı zamanda yüksek yetkili bir askeri delege olduğunun kanıtıdır. Geleneksel değerlere bağlılığı ve ailesinin onurunu her türlü kişisel menfaatinin üstünde tutan karakteriyle tanınan Tumulun Begi; imparatorluğun batı bölgelerinde askeri nüfuzu ve boylar arası dengeyi sağlayan stratejik bir direk vazifesi görmüştür. Onun liderliği, Moğol askeri disiplini ile hanedan sadakatinin sentezlendiği en somut örneklerden biridir. Görsel 9'da Tumulun Begi isimli tasarımın hikâye panosu verilmiştir.

Görsel 9. Tumulun Begi İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Bu çalışmada, Tumulun Begi'nin askeri liderlik ve hanedan sadakatiyle şekillenen güçlü karakterinden hareketle disiplin ve otorite unsurları giysi tasarımına yansıtılmaktadır. Bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

doğrultuda, geleneksel formlar ve kültürel değerler korunarak işlevsel ve sembolik bir tasarım dili oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu tasarımda kullanılan asimetrik omuz detayı, katmanlı kemer detayları ve baş aksesuarı geleneksel Moğol tören kıyafetlerini çağrıştırarak kültürel bir kimlik kazandırmaktadır. Pastel yeşil tonları ve kahverengi detaylar; doğa, denge ve bozkır yaşamına gönderme yapmaktadır. Göğüs bölümünde yer alan Soyombo motifi; özgürlük, güç, birlik ve yaşam döngüsünü temsil eden tarihsel bir Moğol sembolüdür (Görsel 10).

Görsel 10. Tumulun Begi Teknik ve Artistik Çizim

2.5. Altalun Begi İsimli Tasarım

İsmi Moğolca altın anlamına gelen Altalun Begi, stratejik bir hamleyle Cengiz Han'ın annesinin de bağlı olduğu güçlü Olhunut boyundan Cavur Seçen ile evlendirilmiştir. Bu evlilik, göçebe Moğol aristokrasisi ile imparatorluğun kurucu kabile güçleri arasında sarsılmaz bir askeri ve siyasi ittifak köprüsü kurmuştur. Altalun, hanedanın en küçük kızı olarak kendi yönetim bölgesindeki otlakların ve kabile topraklarının hâkimiyetini başarıyla yürüterek bozkır diplomasisini geleneksel aile bağlarıyla yönetmiştir. Kendi boyunun çıkarlarını ve asil haklarını diğer Moğol hanedanı üyelerine karşı kararlılıkla koruyacak kadar güçlü bir iradeye ve bozkır kadınlarına has dik başlı, özgürlükçü bir karaktere sahiptir (Görsel 11). Annesi Börte'nin Kongirat asaletini babasının sarsılmaz askeri otoritesiyle şahsında harmanlayan Altalun, Cengiz Han'ın en çok sevdiği çocuklarından biri olup hanedan meclislerinde fikirlerine değer verilen ve sarayda nüfuzu yüksek olan bir figürdür. Görsel 11'de Altalun Begi isimli tasarımın hikâye panosu verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 11. Altalun Begi İsimli Tasarımın Hikâye Panosu

Bu çalışmada, Altalun Begi'nin Moğol kabileleri arasında kurduğu diplomatik denge ve güçlü karakterinden hareketle zarafet ve otorite unsurları giysi tasarımına yansıtılmaktadır. Bu doğrultuda, annesi Börte'nin Kongirat asaletini ve eşinin Olhunut boyu geleneklerini harmanlayan estetik değerler korunarak, bozkır kültürünün iç etkileşimini yansıtan özgün bir tasarım dili oluşturulması amaçlanmaktadır.

Görsel 12. Altalun Begi Teknik ve Artistik Çizim

Bu tasarımda, Moğol kültürüne ait geleneksel kadın giyim ögeleri modern ve zarif bir moda anlayışıyla yorumlanmıştır. Pembe ve kırmızı renklerin birlikte kullanımı; asalet, zarafet ve kültürel temsil duygusunu ön plana çıkarırken, uzun ve dar silüet giysiye akıcı bir görünüm kazandırmaktadır. Bel bölümündeki keskin geometrik form ve omuz detayları, geleneksel Moğol kıyafetlerinde görülen güçlü yapısal hatları çağrıştırmaktadır. Transparan detaylar ve dalgalı kumaş efekti tasarıma hareket kazandırırken, başlık ve aksesuar detayları kültürel kimliği güçlendirmektedir. Üründe kullanılan kumaşlar ve yüzey detayları, Moğol kültürel estetiğini modern moda anlayışıyla bütünleştiren güçlü bir görsel dil oluşturmaktadır. Giyside

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tercih edilen pembe ipek krep kumaş, tasarımın daha zarif ve akışkan bir silüet oluşturmasına katkı sağlamıştır (Görsel 13).

Görsel 13. Altalun Begi İsimli Tasarımın Üretim Aşamaları.

Doğu ve Moğol giyim kültüründe yaygın olarak kullanılan, geleneksel Moğol giysisi *Deel* üzerindeki 'Tovch' adıyla bilinen kumaş düğüm ve ilmek kapama sistemi kullanılmıştır. Bu düğme türü, hem kapama elemanı hem de süsleme detayı olarak işlev görmektedir. Giysinin ön yüzeyinde ritmik ve simetrik bir görünüm oluşturarak estetik bütünlük sağlar. Metal veya benzeri sert malzemeler yerine kumaşın kendisinden yapılması, giysinin esnekliğini koruyarak hareketi kısıtlamaz ve kıyafetin genel ömrünü uzatır. Göğüs kısmındaki kırmızı boncuk işlemeler Moğol kültüründeki “Han Bileziği” motifine vurgu yapmaktadır. İki halkanın iç içe geçmesiyle eşlerin birbirine olan sarsılmaz aşkını, ebedi sadakatini ve aile birliğindeki barışı simgeleyen bir semboldür. Motifin kullanım amacı, Altalun Begi’nin Olhunut boyundan Cavur Seçen ile yaptığı evlilikle iki hanedanın ve kurucu kabilelerin birbirine olan bağlılığına ve sadakatine vurgu niteliği taşımaktadır. Başlık ve aksesuar detayları, Moğol kültürüne ait geleneksel kadın süsleme anlayışını çağdaş bir yorumla yansıtmaktadır. Kullanılan kumaş ve detaylar kültürel bir kimlik kazandırırken, aşağı doğru sarkan aksesuarlar hareket ve görsel zenginlik oluşturmaktadır. Aynı zamanda aksesuarların ve süslemelerin gold tercih edilmesi, Altalun isminin anlamına da bir gönderme niteliğindedir. Tasarımda kullanılan kırmızı brokar kumaş, yoğun dokulu ve kabartmalı yüzeyi ile giysinin görsel ağırlığını artıran temel unsurlardan biridir. Kumaşın geleneksel olarak gösterişli ve statü vurgusu taşıyan yapısı, tasarımın kültürel ve tarihsel kimliğini güçlendirmektedir. Kumaş üzerindeki kıvrımlı desenler doku üzerinde derinlik ve hacim etkisi yaratmaktadır. Özellikle kemer, başlık ve manşetlerde kullanılması, tasarım içerisinde hiyerarşik bir vurgu oluşturarak dikkat odağını belirli bölgelere yönlendirmektedir. Mat pembe kumaş ile kullanımı ise brokarın yoğun yüzey etkisini daha belirgin hale getirerek, tasarımda dengeli bir materyal kontrastı oluşturmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Giysinin genel silüetine bakıldığında; uzun ve dar form anlayışı üzerinde kurulmuş, dikey ve zarif bir görünüm kazandırılmıştır. Belde kullanılan keskin geometrik kemer, tasarımın merkezinde güçlü bir odak oluşturarak vücut formunu belirginleştirmiştir. Omuzdan aşağı dökülen parlak transparan pelerin; tasarımın sert yapısını yumuşatarak akıcı ve estetik bir hareket etkisi yaratmıştır. Geleneksel Moğol kıyafetlerinden esinlenilen dik yaka, uzun etek formu ve bel hattı, giysinin kültürel kimliğini desteklerken modern moda estetiğiyle bütünleşen çağdaş bir görünüm ortaya çıkarılmıştır (Görsel 14).

Görsel 14. Altalun Begi İsimli Tasarımın Bitmiş Hali.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş ve genişleme sürecinde önemli roller üstlenen Cengiz Han'ın kızları Koçin Begi, Çiçegen Begi, Alaha Begi, Tumulun Begi ve Altalun Begi'nin tarihsel kimlikleri, liderlik özellikleri ve kültürel temsil güçleri moda tasarımı perspektifinden ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, Moğol bozkır kültürünün estetik değerlerini ve kadın figürlerinin tarihsel gücünü çağdaş moda tasarımına aktarmak, böylece kültürel mirasın günümüz tasarım anlayışı içerisinde yeniden yorumlanmasına katkı sağlamaktır.

Tasarımlar sürecinde Moğol kültürünün göçebe yaşam biçimi, toplumsal yapısı ve giyim gelenekleri incelenmiş; katmanlı giysi anlayışı, başlıklar, kemerler, sembolik motifler ve döneme özgü renk kullanımları tasarımların temel çıkış noktalarını oluşturmuştur. Bunun yanında, Cengiz Han'ın kızlarının yalnızca hanedan üyeleri değil; siyasi, diplomatik ve askeri alanlarda etkin roller üstlenen güçlü kadın figürleri olduğu görülmüş ve bu özellikler tasarımların kavramsal altyapısına yansıtılmıştır. Her tasarımda ilgili karakterin tarihsel kişiliği, yönetim anlayışı ve temsil ettiği değerler özgün bir tasarım dili aracılığıyla ifade edilmiştir.

Koçin Begi tasarımında sadakat, otorite ve devlet disiplini; Çiçegen Begi tasarımında organizasyon gücü, sürdürülebilirlik ve doğayla uyum; Alaha Begi tasarımında stratejik liderlik ve entelektüel otorite; Tumulun Begi tasarımında askeri disiplin ve hanedan sadakati; Altalun Begi tasarımında ise diplomatik denge, zarafet ve aristokrat kimlik ön plana çıkarılmıştır. Bu doğrultuda kullanılan motifler, renk paletleri, silüet özellikleri ve yapısal detaylar yalnızca estetik kaygılarla değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik anlamlarıyla değerlendirilmiştir. Böylece giysiler, tarihsel anlatıyı taşıyan görsel ve kültürel araçlar hâline dönüştürülmüştür.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çalışmanın önemli çıktılarından birisi de, tarihsel ve kültürel verilerin yaratıcı tasarım süreçlerinde etkin biçimde kullanılabileceğini göstermesidir. Moğol kültürüne ait Sonsuz Düğüm, Koç Boynuzu, Soyombo ve Han Bileziği gibi semboller çağdaş moda estetiği içerisinde yeniden yorumlanarak kültürel sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda tasarımlardan birinin fiziksel üretiminin gerçekleştirilmesi, kavramsal tasarım sürecinin somut bir ürüne dönüştürülmesine olanak sağlamış ve teorik araştırmanın uygulama ile bütünleşmesini desteklemiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sonuç olarak bu çalışma, tarihsel kadın figürlerinin moda tasarımında güçlü bir ilham kaynağı oluşturabileceğini ortaya koymaktadır. Cengiz Han'ın kızları örneğinde görüldüğü üzere, tarih boyunca siyasi, askeri ve diplomatik alanlarda etkili olmuş kadınların yaşam öyküleri, yalnızca tarih araştırmalarına değil, aynı zamanda çağdaş tasarım disiplinlerine de önemli katkılar sunmaktadır. Moğol bozkır kültürünün estetik mirasının günümüz moda anlayışıyla yeniden yorumlanması, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından değerli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, kültürel taşıyıcılık, tarihsel farkındalık ve tasarım yaratıcılığı arasında güçlü bir ilişki kurarak moda tasarımının kültürel sürdürülebilirlik açısından taşıdığı potansiyeli ortaya koymaktadır. Gelecekte farklı tarihsel kadın figürleri ve kültürel miras unsurlarının benzer yöntemlerle incelenmesi, disiplinlerarası tasarım araştırmalarına yeni perspektifler kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

[1] Ayan, E. Wilhelm Von Rubruk'a Göre Moğolların Etnografyası. Türk Dünyası Araştırmaları, (265), 2023.

[2] Ayhan, F. Türk giyim kültüründe pantolon. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (39), 1-21, 2013.

[3] Coşkun, D. Ortaçağ Moğollarının Giyim Kültüründe Başlık ve Kullanımı. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (33), 439-455, 2024.

[4] Coşkun, D., Oğuz, A. Y. Moğol İmparatorluğu'nda İpeğin Kullanım Alanları Hakkında. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(8), 533-546, 2022.

[5] Coşkun, D., Oğuz, A. Y. Moğol İmparatorluğu'nda Tekstil Üretim Merkezleri. Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 5(2), 317-326, 2022.

[6] Dalkhaa, S., Yılmaz, A., Konyar, E. Günümüz Moğolistan'ın Göçebe Hayatına Etnoarkeolojik Bir Bakış. TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, (32), 65-82, 2023.

[7] Engin, B. *Batılı Tarihçilerin Gözünden Moğolların Uzak Doğu Siyaseti (13. yüzyılın ikinci yarısı)* (Master's thesis, Mimar Sinan Fine Arts University (Turkey), 2022.

[8] Erdoğan, C. Güç ve Teslimiyet Sembolü Olarak Moğollarda Kemer/Kuşak. Current Perspectives in Social Sciences, 28(1), 137-146, 2024.

[9] Kafesoğlu, İ. Türk tarihinde Moğollar ve Cengiz meselesi. Tarih Dergisi, 5(8), 105-136, 1953.

[10] Kaya, Ç. Cengiz Han'ın Kızları ve Yapmış Oldukları Evlilikler. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 11(22), 189-199, 2021.

[11] Küçükyıldız, N. Moğol Devlet Geleneğinde Kadın Otoritesi: Hö'elün Ana'nın Siyasî Ve Ailevi Rolü. Tarih Araştırmaları Dergisi, 45(80), 27-32, 2026.

[12] Onay, İ. Cengiz Han'ın Devletinde Türk Kültürünün Etkisi ve Katkısı. Turkish Studies, 7(4), 2441, 2012.

[13] Özdemir, H. Teknikten Sanata Tekstil Baskıcılığının Dönüşümü: Sanatsal Desen Tasarımları. IDEART Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi, 3(1), 73-94, 2025.

[14] Özdemir, H., Gümüş, Ç. N. Shungite Taşıyla Yapılan Takı Tasarımlarının Modaya Mock-Up Uyarlamaları. Turkish Journal of Fashion Design and Management, 7(1), 39-50, 2025.

[15] Özdemir, H., Sayar, A. Sanat ve Karnaval: "Üçüncü Göz" Maske Çanta Tasarımı, Journal of Fashion Design and Management (TJFDM), 5(3), 159-172, 2023.

[16] Özdemir, H., Güleryüz, S. S. Şapka Tasarımında Yöresel Dokunuşlar: Kutnu Kumaş Örneği. Art Vision, 29, 137-143, 2023.

[17] Özdemir, H., Gümüş, Ç. N. Bohem Tarzı Giysi ve Takı Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar. STAR Sanat Ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 5(9), 196-211, 2024.

[18] Özdemir H., Çoruh E., Gümüş, Ç. N. Geleneksel Türk El İşlemelerinin Çanta Tasarımında Kullanılması: Tezhip, Nakış ve Kanaviçe Örneği, Zeitschrift für die Welt der Türken, 17 /1, s. 103-122, 2025.

[19] Özdemir, H., Terlemez, İ. Geleneksel Kutnu Kumaşı Desenlerinin Kadın Güreşçi Mayosuna Dijital Baskı Uygulamaları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 22(86), 425-437, 2023.

[20] Özdemir, H., Köse, F. Antik Yunanda Mistik Bir Karakter Sinoplu Diyojen Ve Mit Tasarımı Laterna. Journal Of World Of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, 15(1), 183-200, 2023.

[21] Tansü, Y. E., Yücel, A. A. Moğollarda Kadının Yeri ve Ermuk Kadını. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 486-493, 2024.

[22] Tombuloğlu, T. Timurlu Devletinde Kadın ve Statüsü. Journal of Turkish Research Institute, (70), 375-400, 2021.

[23] Topçu, Ü. İslam Dininin Moğollara Etkisi. Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 5(1), 146-174, 2021.

[24] Yücel, M. U. Moğollar Tarihi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, 2010.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİVİ VE MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP AHŞAP ESERİN SÜSLEME ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. Aytaç AKINAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
aytacakinay@yyu.edu.tr - 0000-0003-0223-8541

ÖZET

Kent müzeciliği, bir kentin tarihî, kültürel ve sosyal hafızasını koruyarak gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan ve kent kimliğinin oluşumuna katkı sağlayan bir müzecilik anlayışıdır. Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi (ÖYKAM), İzmir'in Ödemiş ilçesinde, tarihi Yıldız Oteli binasında faaliyet gösteren önemli bir kent müzesi ve kültürel bellek merkezidir. Müze bünyesindeki koleksiyonlar ve anı odaları, sadece Ödemiş'in değil aynı zamanda Küçük Menderes Havzasının kültürel ve sanatsal belleğini yansıtmaktadır. ÖYKAM koleksiyonları arasında bölgenin geleneksel ahşap işçiliğine ait çok sayıda eser yer almaktadır. Bu eserler ait oldukları dönemin üslubunu yansıtmakla beraber, bölgenin yerel ahşap işçiliğinin özelliklerini de barındırması bakımından belge niteliğindedir. Araştırmaya konu olan tabanca kabzası, baskı kalıpları, barutluk, sandık ve duvar saati süsleme özellikleri bakımından ele alınmıştır. Bu eserler Osmanlı Geç Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi yerel zanaatkârlık anlayışını yansıtan önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır. Araştırma kapsamında ÖYKAM'daki ahşap eserler süsleme özellikleri dışında yerel sanat anlayışını, süsleme repertuarını ve kültürel belleği yansıtması bakımından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: ÖYKAM, Ahşap Sanatı, Süsleme

EVALUATION OF A GROUP OF WOODEN ARTIFACTS IN THE ÖDEMİŞ YILDIZ CITY ARCHIVE AND MUSEUM IN TERMS OF THEIR DECORATIVE CHARACTERISTICS

ABSTRACT

Urban museology is a museum approach that aims to preserve the historical, cultural, and social memory of a city and transmit it to future generations while contributing to the formation of urban identity. The Ödemiş Yıldız City Archive and Museum (ÖYKAM) is an important city museum and cultural memory center operating in the historic Yıldız Hotel building in the Ödemiş district of İzmir. The collections and memorial rooms within the museum reflect not only the cultural and artistic memory of Ödemiş but also that of the Küçük Menderes Basin. Among the collections of ÖYKAM are numerous artifacts representing the region's traditional wood craftsmanship. In addition to reflecting the stylistic characteristics of their period, these artifacts serve as documentary evidence of the local woodworking tradition of the region. The pistol grip, printing molds, powder flask, chest, and wall clock examined in this study were

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

evaluated in terms of their decorative features. These artifacts stand out as significant examples reflecting the local craftsmanship of the Late Ottoman and Early Republican periods. Within the scope of the research, the wooden artifacts in ÖYKAM are important not only for their decorative characteristics but also for reflecting the local artistic understanding, ornamental repertoire, and cultural memory.
Keywords: ÖYKAM, Wood Art, Ornamentation

1. GİRİŞ

Müzecilik 19. yüzyıla kadar ulus kimliğini öne çıkaran ve sanat eserlerinin korunup sergilendiği kurumlar olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu yüzyılda kent kimliğinin önem kazanması, müzecilik anlayışında yeni yaklaşımların gelişmesine yol açmıştır (Albasan, 2020). Kentlerin tarihsel, toplumsal ve mimari birikimlerini görünür kılma ihtiyacı, kent müzeciliği anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kent müzeleri, kentin tarihi, kültürel mirasını koruyan, kent belleğinde canlı tutarak sergileyen ve eğitim faaliyetleri yoluyla topluma aktaran kurumlardır. Ayrıca kent müzeleri, kentlilik bilincinin gelişimine katkı sunan ve kentsel sorunlara çözüm üretmeyi hedefleyen bütünleştirici kurumlar olarak da tanımlanmaktadır (Alkan & Okca, 2022). Kent müzelerinin kurulma fikri ilk kez 19. yüzyılda Amerika'da ortaya çıkmış, daha sonra Avrupa'ya yayılmış ve bütün dünyada kent müzelerinin kurulması hız kazanmıştır (Albasan, 2020). Türkiye'de ise kent müzelerinin kurulmasına yönelik düşünceler 1990'lı yıllarda gündeme gelmiş, 2000'li yılların başlarından ise yaygınlaşmaya başlamıştır (Keskin, 2014).

Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nin bulunduğu yapı, ticari faaliyetlerde bulunmak üzere Ödemiş'e gelen Aksekili Hacı Hüseyin Bey (Serter) tarafından bir otel olarak yapılmıştır. Müzenin doğu girişinde yer alan kitabede 1926 yılında yapıldığı belirtilmektedir (Kopuz ve Cengiz, 2013). Neo-klasik üslupta tasarlanan iki katlı yapının mimari projesi, Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu Mimar Mario Efendi tarafından hazırlanmıştır (Okca, 2019). Uzun yıllar konaklama işleviyle kullanılan yapı, 2006 yılında Ödemiş Belediyesi tarafından kamulaştırılmış ve daha sonra restorasyon çalışmalarının tamamlanmasının ardından 2009 yılında müze olarak hizmet vermeye başlamıştır. Toplam 14 oda ile 4 koridordan oluşan müzede, yaklaşık 9600 etnografik eserin önemli bir kısmı bu oda ve koridorlarda sergilenmektedir (Karslı vd., 2016). Müze bünyesinde yer alan Kundura Odası, Berber Odası, Saatçi Odası ve Tütün Odası gibi bölümlerde sergilenen el sanatları ürünlerinin büyük çoğunluğu, ilçedeki yerel zanaatkârlar tarafından üretilmiştir. Etnografik koleksiyonların dışında Şükrü Saraçoğlu ve Dr. M. Bengisu anı odaları ile Ödemiş Tarih Odası ve Ödemişli Kültür ve Sanat İnsanları Odası da ziyaretçilere sunulmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen ahşap eserler tabanca kabzası, baskı kalıpları, barutluk ve sandıktan oluşmaktadır. Söz konusu eserlerin süslenmesinde oyma, kakma ve kalem işi teknikleri kullanılmıştır. *Oyma tekniğinde* önceden ahşabın yüzeyine çizilen motif ve desenlerin dışında kalan gereksiz kısımlar, ucu sivri metal kalemler yardımıyla oyularak boşaltılmaktadır. Bu teknik ahşabın yüzeyine tatbik edilecek motif ve desen özelliğine bağlı olarak; düz satıhlı, yuvarlak satıhlı, çift katlı, eğri kesim ve kazıma gibi yöntemlerle uygulanmaktadır (Öney, 1970). *Kakmada,* ahşabın zeminin oyularak açılan desen ve motiflere uygun; ahşap, sedef, fildişi, değerli metal ve taşların yerleştirilmesiyle zengin bezemeli yüzeylerin elde edildiği

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

uygulamadır. Kakma tekniğinde esas amaç, ahşaba uygulanan malzemelerin zeminle kontrast görünüm oluşturarak zengin bir bezeme elde etmektir (Bozkurt, 2001). *Kalem işi tekniğinde* ise, ilk olarak bezir yağı, üstübeç ve mürdesenk karışımından oluşan astar yüzeye sürülmektedir. Astar macundan sonra, kâğıda çizilen motiflerin kömür tozu yardımıyla *silkeleme* denilen uygulamayla ahşabın yüzeyine aktarılır. Son olarak yüzeye aktarılan motifler *kalem* adı verilen fırçayla istenilen renklerde uygulanır (Baysal, 2018; Altun, 2020).

Şehirlerin tarihi ve kültürel belleğini bünyesinde barındıran kent müzelerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu doğrultuda ÖYKAM koleksiyonları arasında önemli bir yere sahip olan ahşap eserlerin, bölgenin yerel zanaatkârlık düzeyini ve üslup özelliklerini yansıtması bakımından incelenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışma ile Ödemiş İlçesi'ndeki geleneksel el sanatları arasında ahşap işçiliğinin öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. ÖRNEKLER

Baskı Kalıpları

Örnek No.: 1

Envanter Numarası: 2011/516 (E)

Ait Olduğu Dönem: Erken Cumhuriyet Dönemi

Ölçüler: 26X18 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müzeye Geliş Tarihi: 27.01.2011

Süsleme Tekniği: Oyma

Görsel 1: Örnek 1'deki Baskı Kalıbı Genel Görünümü

Ahşap baskı kalıpları, genellikle ıhlamur veya şimşir ağacından yapılan, yüzeylerinde oyma tekniğinde işlenmiş bitkisel ve geometrik motifler bulunan ve bu motiflerin boyanarak kumaş yüzeylere basılması suretiyle desenlerin çoğaltılmasını sağlayan bir gereçtir. Örnek 1'deki kalıbın yüzeyi de oyma tekniğinde gereksiz kısımların boşaltılmasıyla bitkisel kompozisyonlu olacak şekilde düzenlenmiştir. Kompozisyonun ortadan simetrik iki kısma ayıran üstte ve altta birer papatya motifi bulunmaktadır. Alttaki papatyanın iki yanından yukarı doğru çıkan kıvrımlı dallar üzerinde rumi, stilize çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Örnek No.: 2

Envanter Numarası: 2011/524 (E)

Ait Olduğu Dönem: Erken Cumhuriyet Dönemi

Ölçüler: 19,5X15 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müzeye Geliş Tarihi: 27.01.2011

Süsleme Tekniği: Oyma

Görsel 2: Örnek 2'deki Baskı Kalıbının Genel Görünümü

Dikdörtgen şekilli baskı kalıbının ortasında stilize çiçek motifi bulunmaktadır. Çiçek motifinin üst kısmında kıvrımlı dallar üzerine yaprak, penç ve gül motifleri işlenmiştir. Alt kısımda ise, merkezdeki çiçeğin sap kısmının üzerine yaparak motifleri işlenmiştir. Ayrıca kalıp üzerinde dağınık bir şekilde tomurcuk ve rumi motifleri de görülmektedir.

Örnek No.: 3

Envanter Numarası: 2011/522 (E)

Ait Olduğu Dönem: Erken Cumhuriyet Dönemi

Ölçüler: 12,5X15,5 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müzeye Geliş Tarihi: 27.01.2011

Süsleme Tekniği: Oyma

Görsel 3: Örnek 3'deki Baskı Kalıbının

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Genel Görünümü

Dikdörtgen şekilli kalıbın yüzeyi dört farklı parçaya ayrılmış bitkisel motiflerle bezenmiştir. Sağ alt kısımda bir şal motifi bulunmaktadır. Bu motifin etrafına yarım daire şeklinde dalgalı kıvrımlalar işlenmiştir. Sağ üst kısımda papatya, yedi köşeli yıldız ve daire şekilli rozetler oyulmuştur. Papatya motiflerini dıştan içine alan yıldız desenleri birer rozet şeklinde tasarlanmıştır. Rozetlere bitişik iri ayalı stilize çiçek motifi derin satıhlı olacak şekilde işlenmiştir. Sol alt kısımda ise, stilize çiçek ve rumi motifleri bulunmaktadır.

Tabanca

Örnek No.: 4

Envanter Numarası: 2011/234 (E)

Ait Olduğu Dönem: Osmanlı Geç Dönemi

Ölçüler: Namlu Uzunluğu 23 cm, Çapı 3,5 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müzeye Geliş Tarihi: 07.02.2011

Süsleme Tekniği: Kakma

Görsel 4: Tabanca Genel Görünümü

Osmanlı Geç Dönemine ait tabancanın kabzası ahşap, diğer kısımları ise metalden yapılmıştır. Ahşap kabzanın iki yüzü benzer kakma motiflerle süslenmiştir. Kabzanın iç kısmında üç adet damla ve bir adet daire şekilli sedef kakma bulunmaktadır. Damla ve daire şekilleri dıştan benzer tel kakmalar çevrelemektedir. Kabzanın üşüt kısımdaki tel kakmalar volüt kıvrımlı olacak şekilde yapılmış ve kompozisyon dıştan ince tel kakma ile çevrelenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Barutluk

Örnek No.: 5

Envanter Numarası: 2012/2141 (E)

Ait Olduğu Dönem: Osmanlı Geç Dönemi

Ölçüler: Barut Haznesi Çapı 10 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müzeye Geliş Tarihi: 23.11.2012

Süsleme Tekniği: Oyma

Görsel 5: Barutluk Genel Görünümü

Ahşap barutluk, ateşli silah veya toplara ait barutları nemden ve ısıdan korumaya yarayan harp gereçleridir. Ceviz, şimşir gibi sağlam ahşap malzemeden imal edilen bu gereçlerin, barut haznesinin üst kısmı ile sap bölümünün ucu delikli olacak biçimde üretilmiştir. Katalog bölümüne dahil edilen 5'nolu örneğin yüzeyi oyma tekniğinde kare ve üçgenlerden oluşan geometrik şekillerle hareketlendirilmiştir. Eserin yüzeyindeki oymalar sathi (az derinlikli) olacak şekilde yüzeye işlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sandık

Örnek No.: 6

Envanter Numarası: 2012/1712 (E)

Ait Olduğu Dönem: Osmanlı Geç Dönemi

Ölçüler: 39X100 cm

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Görsel 6: Sandık Genel Görünümü

Müzeye Geliş Tarihi: 04.06.2012

Süsleme Tekniği: Kalem İşi

1865 tarihli sandık, satın alma yoluyla Selanik'ten müzeye kazandırılmıştır. Sandığın kapağı, düzgün biçimde hazırlanmış iki kerestenin yan yana çakılmasından ibarettir. Kapak bölümünde herhangi bir bezeme unsuruna yer verilmemiştir. Kapak bölümünün aksine, sandığın ön yüzü kalem işi tekniğinde perde tasviri ile farklı türden çiçek, meyve ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Ön yüzün alt kısmında yer alan papatya, kıvrımlı yaprak ve nar motifleri iki yana doğru simetrik ve hafif kavisli bir düzen içerisinde sıralanmıştır. Bitkisel bezemelerin merkezinde yukarı doğru kıvrılan yeşil dallar arasında kızılcık tasvirine yer verilmiştir. Alt bölümde sol tarafta 18 ve sağ tarafta 65 sayılarının yazılmasıyla 1865 tarihi okunmaktadır. Üst bölümde ise sarı ve turuncu renklerde işlenmiş perde tasviriyle kompozisyon tamamlanmıştır.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nde muhafaza edilen ahşap eserler, bölgenin geleneksel el sanatları birikimini ve ahşap işçiliğindeki estetik anlayışı yansıtan önemli kültür varlıklarıdır. İncelenen eserler arasında yer alan baskı kalıpları, tabanca kabzası, barutluk ve sandık; kullanım amaçları farklı olmakla birlikte süsleme anlayışı bakımından ortak özellikler barındırmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan eserlerde oyma, kakma ve kalem işi tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Oyma tekniğindeki baskı kalıplarıyla barutlukta bitkisel ve geometrik motifler ön planda tutulmuştur. Baskı kalıplarındaki bezemelerde özellikle rumi ve penç motifleri, Anadolu Türk-İslâm sanatında Selçukludan itibaren tercih edilen bezeme öğeleridir. Osmanlı Geç Dönemi'ne tarihlenen tabancanın ahşap kabzasında görülen sedef ve tel kakmalar, dönemin silah süsleme geleneğinin bir yansıması niteliğindedir. Barutluk örneğinde ise kare ve üçgenlerden oluşan sathi bezemeler, eserin yüzeyinde çok az bir hareket etkisi bırakmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Koleksiyon içerisindeki en dikkat çekici eserlerden biri olan 1865 tarihli sandık, kalem işi tekniğinin başarılı bir örneğini oluşturmaktadır. Sandığın ön yüzünde görülen perde tasviri, çiçekler, yapraklar, nar ve kızılcık motifleri dönemin dekoratif sanat anlayışını yansıtmaktadır. Özellikle nar motifi Türk sanatında İslâm öncesi devirlerden itibaren bolluk ve bereket gibi anlamalar yüklenerek kullanılması, bu motifin sembolik özelliğini koruduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nde incelenen eserler, temel kullanımının dışında zanaatkârlık geleneği ve kültürel kimliği yansıtan önemli sanat ürünleridir. Bu eserlerin belgelenmesi ve bilimsel yöntemlerle incelenmesi, Ödemiş'in geleneksel el sanatlarının tanıtılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Albasan I., Türkiye'de Kent Müzeciliği Ve Bu Bağlamda İstanbul ve Roma Kent Müzelerinin Bir Karşılaştırılması, UNIMUSEUM, 3(1), s.15-22, 2020.

Alkan F. ve Okca K. A., Kent müzesi kurulum Süreci Ve Yerel Müzecilik, International Academic Social Resources Journal, 7(43), s.1352-1360, 2022.

Altun Y. C., Ahşap Eserlerin Kullanım Alanlarının Sınıflandırılması, Akademik Sanat Dergisi, 5(10), s.1-18, 2020.

Baysal F. A. (2018). Kalem İşi Sanatında Yeni Tasarım Ve Teknikler, Ahmet Hamdi Akseki Camii Örneği, İSTEM, (31), s.21-33, 2018.

Bozkurt N., Kakmacılık, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (24), s.216-219, 2001.

Karslı C., Kaymaz Y., Candemir A., ve Günay G. N., Kültür Turizminde Yerel Değerler: Ödemiş İlçesi Ve Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Örneği, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 9(17), s.1-26, 2016.

Keskin N., Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri, Folklor Edebiyat Dergisi, 20(79), s.25-39, 2014.

Kopuz S., ve Cengiz E., Müze Kütüphaneleri Ve Ödemiş Yıldız Kent Arşivi Ve Müzesi Kütüphanesi, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, *27*(3), s.515-525, 2013.

Okca K. A., Yerel Yönetimlerin Kent Belleğine Katkısı: Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi, Art-e Sanat Dergisi, 12(24), s.405-424, 2019.

Öney G. (1970). Anadolu'da Selçuklu Ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri, Sanat Tarihi Yıllığı, (3), s.135-149, 1970.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ORDU TÜRKÜLERİNDE HÜZNÜN SEMBOLİK DİLİ: AYRILIK, KEDER, YALNIZLIK VE ÇARESİZLİK

Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL
T.C. Ordu Üniversitesi
tokersevda@gmail.com - 0000-0003-0496-7852

Akif BAYAZİT
T.C. Ordu Üniversitesi
Akif.bayazit@gmail.com - 0009-0009-5999-2351

ÖZET

Bu araştırmada, Ordu yöresine ait türkülerde ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik temalarının sembolik anlatımlar yoluyla nasıl ifade edildiği incelenmiştir. Araştırmanın amacı, türkü sözlerinde yer alan sembolik unsurları belirleyerek bu unsurların yöre insanının duygusal dünyası, kültürel değerleri ve kolektif hafızasıyla ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş, doküman incelemesi, içerik analizi ve metin çözümlemesi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında Ordu yöresinden seçilen 20 türkü incelenmiştir. Araştırma sonucunda ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik temalarının çoğunlukla doğa unsurları, günlük yaşam pratikleri ve kültürel değerler üzerinden sembolik bir dille aktarıldığı belirlenmiştir. Dağ, yayla, ırmak, yol, ateş ve karanlık gibi unsurların yalnızlık, özlem, çaresizlik ve hüzün duygularını ifade eden önemli anlatım araçları olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca bu sembolik anlatımların yalnızca bireysel duyguların aktarımına değil, toplumsal belleğin, kültürel değerlerin ve yerel kimliğin korunmasına da katkı sağladığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak Ordu türkülerinin, ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik gibi evrensel duyguları yöresel yaşam deneyimleriyle bütünleştiren güçlü bir sembolik anlatım dünyası sunduğu ve somut olmayan kültürel mirasın önemli taşıyıcılarından biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu türküleri, hüzün, sembolik dil, yalnızlık, kültürel bellek.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

This study examines how the themes of separation, grief, loneliness, and helplessness are expressed through symbolic language in the folk songs of the Ordu region. The aim of the research is to identify the symbolic elements found in folk song lyrics and to reveal their relationship with the emotional world, cultural values, and collective memory of the local community. The study was conducted within the framework of a qualitative research approach and employed document analysis, content analysis, and textual analysis methods. A total of twenty folk songs selected from the Ordu region were analyzed.

The findings revealed that the themes of separation, grief, loneliness, and helplessness are predominantly conveyed through symbolic expressions based on natural elements, everyday life practices, and cultural values. Elements such as mountains, plateaus, rivers, roads, fire, and darkness were found to function as important symbolic devices representing emotions of loneliness, longing, helplessness, and sorrow. Furthermore, these symbolic expressions contribute not only to the transmission of individual emotions but also to the preservation of collective memory, cultural values, and local identity. As a result, the study concludes that Ordu folk songs present a rich symbolic world that combines universal emotions such as separation, grief, loneliness, and helplessness with local life experiences, thereby serving as significant carriers of intangible cultural heritage.

Keywords: Ordu folk songs, sorrow, symbolic language, loneliness, collective memory.

1. GİRİŞ

İnsanlığın kültürel yaşamında geçmişten bugüne, bugünden ise geleceğe uzanan bir bağ oluşturan müzik, geçmiş ve gelecek arasında süreklilik sağlayarak kültürel mirasın devamlılığını güvence altına alır. Bunun yanı sıra, belirli kültürel unsurların ve müzik kültürünün aktarımında da önemli bir rol oynar (Uçan, 2005; Nettl, 2005; Rice, 2014). Tüm bu yönleriyle müzik, insanlık tarihindeki sayısız işlevi arasında kültür aktarımı görevini üstlenerek öne çıkar.

Ordu yöresi, kapsamlı kültürel birikimi ve köklü folklor gelenekleriyle Türk halk müziği repertuvarı içerisinde dikkate değer bir konuma sahiptir. Bu çalışma, söz konusu yörede icra edilen türkülerin söz varlığında yer alan sembolik anlatımları ele alarak, yerel halkın duygusal, toplumsal ve tarihsel bakış açılarını daha kapsamlı bir biçimde değerlendirmeyi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

amaçlamaktadır. Dundes (1980), Özbek (1998) ve Bronner'in (2011) çalışmalarında da ortaya konduğu gibi türküler, sözlü kültür geleneği içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumun yaşam pratiklerini sanatsal bir üslupla yansıtan kültürel ürünlerdir. Bu nedenle türkülerde yer alan benzetme ve sembolik ifadelerin incelenmesi bireylerin ve toplulukların dünyayı algılama biçimleri hakkında önemli bilgiler sunmakta, aynı zamanda yöre halkının duygu dünyasını ve yaşam anlayışını anlamaya katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmanın kapsamını, sözlü kültür içerisinde biçimlenen Ordu yöresi türkülerinde yer alan sembolik anlatımların belirlenmesi ve çözümlenmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda türkü sözlerinde yer alan sembollerin duygusal temalarla, toplumsal ilişkilerle ve yöresel kimlikle olan ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada verilerin değerlendirilmesinde edebiyat ve etnomüzikoloji perspektifleri bir arada kullanılmış; sembolik dilin hangi işlevler doğrultusunda şekillendiği, hangi duygusal ve kültürel anlamları taşıdığı ve yöre insanının yaşam deneyimlerini nasıl yansıttığı sorularına yanıt aranmıştır. Ayrıca türkülerde yer alan sembolik anlatımların tarihsel süreç içerisindeki oluşumu ve toplumsal bellekle ilişkisi de değerlendirilmiştir.

Araştırmada alan yazında yer alan folklorik kaynaklardan, yöre üzerine yapılmış çalışmalardan ve derlenmiş türkü metinlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen çalışmada içerik analizi ve metin çözümlemesi yöntemleri kullanılmıştır. İncelenen türkülerde yer alan sembolik anlatım ve benzetmeler duygusal ve kültürel içerikleri bakımından sınıflandırılmış, ardından bu unsurların halk belleğindeki yeri ve işlevi yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular, türkülerde kullanılan sembolik anlatımların yalnızca estetik bir ifade biçimi olmadığını, aynı zamanda yöresel kimliğin, kültürel değerlerin ve kolektif hafızanın önemli taşıyıcıları arasında yer aldığını göstermiştir.

Ayrılık ve keder gibi duygusal temaların sembolik bir dil aracılığıyla ifade edilmesi, yöre insanının yaşam deneyimlerini, değer yargılarını ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi görünür kılmaktadır. Bu nedenle çalışma, Ordu türkülerinin sembolik dili aracılığıyla yerel belleğin nasıl şekillendiğini ve kültürel aktarımın hangi unsurlar üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece yöresel halk müziğinin kültürel bellek ve duygusal anlatım açısından taşıdığı değerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2.**Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Ordu yöresinin köklü kültürel geçmişi, sözlü anlatım geleneği ve kapsamlı folklorik repertuvarı, yöreye ait türküler üzerinde yürütülen araştırmalar için önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Buna karşın, bu türkülerin söz varlığında yer alan sembolik anlatımların yerel halkın duygusal, toplumsal ve tarihsel dünyasını nasıl yansıttığını inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Türkülerde kullanılan sembolik anlatımının yalnızca estetik bir anlatım unsuru olarak değerlendirilmesi, yöre insanının inançlarını, duygularını ve toplumsal değerlerini yansıtan işlevlerinin yeterince ortaya konulamamasına neden olmaktadır. Bu durum, ayrılık, keder, ölüm ve yalnızlık gibi temaların taşıdığı anlam katmanlarının anlaşılmasını güçleştirmekte ve Ordu türkülerinin kültürel ve anlamsal katmanlarının daha kapsamlı biçimde ortaya konulmasının gerekliliğini göstermektedir. Halkın duygu dünyasını, tarihsel deneyimlerini ve kültürel belleğini yansıtan türkülerin ayrıntılı biçimde incelenmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Ordu yöresine ait türkülerde yer alan sembolik anlatımları belirlemek ve bu anlatımların duygusal, toplumsal ve kültürel anlamlarını ortaya koymaktır. Türkü sözlerinde yer alan sembol ve benzetmelerin; yöre insanının yaşam anlayışını, inançlarını, tarihsel deneyimlerini ve duygu dünyasını nasıl yansıttığını incelemek araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, ayrılık ve keder gibi temaların hangi sembolik unsurlar aracılığıyla ifade edildiği ve bu unsurların toplumsal bellekle nasıl ilişkilendiği değerlendirilmektedir.

Türkülerde yer alan sembolik anlatımlar, bireysel duyguların aktarılmasının ötesinde, toplumsal değerlerin, kültürel kodların ve ortak yaşam deneyimlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu yönüyle araştırmanın, Ordu türkülerinin sahip olduğu sembolik dilin ortaya konulmasına katkı sağlaması; yöresel halk müziğinin kültürel bellek, kimlik ve duygusal aktarım açısından taşıdığı değerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması beklenmektedir. Ayrıca çalışma, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yöre müziğinin akademik düzeyde kayıt altına alınması açısından önem taşımaktadır.

3. Ordu Türkülerinin Genel Özelliklerinin Tarihi ve Kültürel Bağlamı

Ordu yöresi, Karadeniz Bölgesi'nin kendine özgü coğrafi yapısı ve iklim özellikleriyle şekillenen, köklü kültürel geçmişe sahip önemli bir kültür havzasıdır. Deniz ve dağların

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

birbirine yakın konumlanması, bölgedeki toplumsal yaşamın çeşitlenmesine ve farklı tarihsel dönemlerden aktarılan kültürel unsurların bir arada varlığını sürdürmesine olanak sağlamıştır.

Ordu türkülerinin oluşum ve gelişim süreçleri, büyük ölçüde bölgenin coğrafi özellikleri, sosyokültürel yapısı ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan etkileşimlerle ilişkilidir (Yılmaz, 2015). Bu nedenle Ordu türküleri, bir yandan Karadeniz kıyılarındaki yaşamın izlerini taşırken diğer yandan iç kesimlerdeki yayla kültürünün ve kırsal yaşamın toplumsal bellekte bıraktığı etkileri yansıtmaktadır. Turhan ve Saral'a (2018) göre bu türküler yalnızca bireysel duyguların aktarımını sağlayan müzikal ürünler değil, aynı zamanda bölgenin kültürel belleğini taşıyan önemli unsurlardır. Nitekim kültür; bir toplumun yaşam biçimini, geleneklerini, örf ve adetlerini ve maddi-manevi üretimlerini kapsayan bütüncül bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Ordu yöresine ilişkin en erken kapsamlı derlemelerden biri, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu tarafından gerçekleştirilmiş ve 1946 yılında Türk Dil Kurumu tarafından *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar* adıyla yayımlanmıştır. Eserin ilk bölümünün Ordu iline ayrılmış olması, masal, mani, türkü, hikâye ve tekerleme gibi çeşitli sözlü kültür ürünlerini içermesi ve otuz beş türkünün kayıt altına alınması, bölgenin sözlü kültür birikiminin bilimsel olarak ortaya konulması açısından önem taşımaktadır (Caferoğlu, 1946).

Çebi'ye (2006) göre türküler, insanların çeşitli olaylar karşısında hissettikleri duygu ve düşünceleri şiirsel bir anlatımla dile getirdikleri halk müziği ürünleridir. Gurbet, aşk, sevda, dostluk ve kahramanlık gibi konuların sade ve etkili bir dille ifade edilmesi, türkülerin temel özelliklerinden biridir. Duyguların ezgiyle birleşerek kuşaktan kuşağa aktarılması, türküleri toplumun ortak kültürel mirasının önemli bir parçası hâline getirmektedir. Ordu türkülerinin büyük bölümü de bu aktarım süreci içerisinde halkın ortak hafızasında yer edinmiştir (Can ve Turhan, 2012).

Yörenin fındık tarımı, yaylacılık geleneği, düğün kültürü ve gurbet olgusu, Ordu türkülerinde sıkça karşılaşılan temalar arasında yer almaktadır. Türkü sözlerinde kimi zaman yaylalar sevdanın ve buluşmanın mekânı olarak karşımıza çıkarken, kimi zaman gurbet ve ayrılık duyguları doğal çevre unsurlarıyla ilişkilendirilerek sembolik bir dille ifade edilmektedir. Bu durum, yöre insanının yaşam deneyimlerinin türkü sözlerine güçlü biçimde yansıdığını göstermektedir.

Ordu türkülerinin kültürel bağlamı incelendiğinde, sözlü kültür geleneği içerisinde şekillenen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir müzik geleneğiyle karşılaşılmaktadır. Yerel festivaller,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

düğünler ve şenlikler bu türkülerin icra edildiği önemli ortamlar olmanın yanı sıra, yöresel kimliğin korunmasına ve kültürel belleğin sürdürülmesine de katkı sağlamaktadır (Somuncu ve Ceylan, 2015).

Ordu türkülerinin müziksel yapısına ilişkin çalışmalar, yörenin melodik ve ritmik açıdan dikkat çekici bir çeşitliliğe sahip olduğunu göstermektedir. Akdeniz (1995), TRT repertuvarında yer alan Ordu türkülerini inceleyerek melodi örgüsü, ritmik yapı ve yöresel icra özelliklerine ilişkin önemli bulgular ortaya koymuştur. Bu bulgular, Ordu türkülerinin kendine özgü müzikal kimliğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Can ve Turhan'a (2012) göre Ordu türküleri, sahil, orta ve iç kesimlerde görülen farklı kültürel özelliklere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bağlama ve kemençe eşliğinde icra edilen oyun havaları, kahramanlık türküleri ve yöreye özgü ezgi kalıpları bu çeşitliliğin temel göstergeleri arasındadır. Efilo havaları, Kolbastı ve atma türküler gibi türler de bölgenin müzik kültüründe önemli bir yere sahiptir. Lale (2019), bazı türkü metinlerinde görülen yapı, hece ölçüsü ve kafiye farklılıklarının sözlü aktarım sürecinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Karadeniz müziğinin karakteristik ritmik yapısının yanı sıra Anadolu'nun iç kesimlerine özgü ezgisel özelliklerin de hissedilmesi, Ordu türkülerine çok yönlü bir müzikal yapı kazandırmıştır. Çelikoğlu'na (2016) göre bu yapı, geçmişten gelen kültürel unsurların korunmasına olanak sağlarken yeni anlatım biçimlerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Söz varlığı bakımından incelendiğinde Ordu türkülerinde aşk, ayrılık, ölüm, gurbet, doğa ve kader gibi temaların öne çıktığı görülmektedir. Bu temalar çoğu zaman yöreye özgü semboller ve anlatım unsurları aracılığıyla ifade edilmektedir.

Ordu türkülerinin tarihsel kökenlerinde ağıt yakma, mani söyleme ve destan anlatma gibi geleneksel sözlü kültür pratiklerinin izleri görülmektedir (Caferoğlu, 1946). Bu durum, türkülerin yalnızca bireysel duyguların değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın, kültürel değerlerin ve ortak deneyimlerin aktarılmasında önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Bu geleneksel yapı, değişen toplumsal koşullarla birlikte varlığını sürdürmüş ve türkülerin hem evrensel temaları işlemesine hem de yerel kimliğini korumasına olanak sağlamıştır. Bekki'nin (2004) de belirttiği gibi, Türk halk müziğinin tarihsel gelişimini incelemek, onun kültürel kökenlerini ve şiirsel geleneğini anlamayı da gerektirmektedir. Bu yönüyle Ordu türkülerinin hikâyeleri, ezgileri ve söz varlığı, bölgenin kültürel hafızasının önemli yansımaları arasında yer almaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bütün bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, Ordu türkülerinin coğrafi koşullar, toplumsal yaşam ve sözlü kültür geleneğinin etkileşimi sonucunda şekillenen çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Geleneksel çalgıların kendine özgü tınıları, yöre insanının günlük yaşamına ilişkin sembolik anlatımlar ve evrensel temaların yerel unsurlarla bütünleştiği türkü sözleri, Ordu türkülerinin kültürel ve sanatsal değerini ortaya koymaktadır. Bu özellikler, düğünler, cenazeler, yayla şenlikleri ve gurbet dönüşleri gibi toplumsal yaşamın farklı alanlarında türkülerin önemli bir işlev üstlenmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle Ordu türküleri, bölgenin kültürel belleğini ve yaşam deneyimlerini günümüze taşıyan önemli bir kültürel miras unsurudur. Özellikle ayrılık ve keder gibi temaların sembolik bir dille ifade edilmesi, bu türkülerin duygusal ve kültürel anlam dünyasının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

4. Sembolik Anlatımların İşlevleri ve Anlam Katmanları

Ordu türkülerinde yer alan sembolik unsurlar, günlük dildeki sıradan anlatım kalıplarından farklı olarak duygusal yoğunluğu ve sanatsal niteliği güçlendiren ifade biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk müziği geleneğinde sembolik anlatımlar, çoğu zaman duyguların aktarımını kolaylaştırmakta; aynı zamanda toplumsal normlar, örf ve âdetler nedeniyle doğrudan dile getirilemeyen konuların dolaylı biçimde ifade edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda aşk, ayrılık, ölüm, kader, gurbet ve benzeri temalar; doğa, gündelik yaşam ve yöresel kültürle ilişkili sembolik anlatım aracılığıyla anlatının estetik ve örtük anlam boyutunu güçlendirmektedir.

Sembolik anlatımların üstlendiği rol, bireysel duygular ile kolektif bellek arasında köprü kurması bakımından da önemlidir. Ordu türkülerinde karşılaşılan sembolik dil, yöre insanının somut yaşam deneyimlerine dayanan bir zemin üzerine inşa edilmektedir. Dağlar, yaylalar, dalgalı deniz, kestane ağaçları, fındık bahçeleri ve akarsular gibi coğrafi ve doğal ögeler, soyut duygu durumlarını ifade etmek için etkili anlatım araçları hâline gelmektedir. Örneğin “kız saçların urgandır” ifadesi, saç ile urgan arasında kurulan benzerlik üzerinden bağlılık, tutku ve duygusal esaret anlamlarını çağrıştırmaktadır. Böylelikle türkü sözlerinde yer alan her bir sembolik unsur, yalnızca bireysel duygu dünyasını yansıtmakla kalmamakta; aynı zamanda bölgesel kültürün gündelik hayatla kurduğu ilişkiyi de görünür kılmaktadır.

Türkü sözlerinde işlevsel bir boyut kazanan bu sembolik unsurlar, duygulara derinlik kazandırmanın yanında toplumsal mesajların, inançların ve değer yargılarının aktarılmasına da katkı sağlamaktadır. Örneğin “Azrail’in gelir kendi” ifadesi, ölümün kaçınılmazlığını yalın fakat etkili bir biçimde ortaya koyarken, yöre halkının ölüm gerçeğine bakışını da

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yansıtmaktadır. Benzer biçimde "tozludur hayat yokuşu" ifadesi, yaşamın zorluklarını ve insanın bu zorluklarla mücadelesini sembolik bir dille anlatmaktadır. Bu tür ifadeler, bölgenin sosyokültürel ve ekonomik koşullarının bireysel ve toplumsal bellek içerisinde nasıl yer edindiğini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Sevgi, acı, özlem ve keder gibi bireysel duyguların yanı sıra, toplumsal dayanışma, kader, aile bağı ve bağlılık gibi kavramlar da türkülerde sembolik bir dille ifade edilmektedir. "Kemençemin tasarı" veya "güvercine benzetmek" gibi ifadeler sevgi ve beğeni duygularını estetik bir biçimde yansıtırken; "yüksek odalarda kur'a çekilir" ifadesi şans, belirsizlik ve kadere ilişkin düşüncelerin sembolik düzleme taşınmış bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu anlatım tarzı, sözlü kültür ortamında dinleyicilerin duygu dünyasıyla güçlü bir bağ kurmakta; çünkü dile getirilen olay ya da duygu, toplumun ortak yaşam deneyimleriyle örtüşmektedir.

Ordu türkülerinde kullanılan sembolik anlatımlar, toplumsal rollerin ve kimliklerin ifade edilmesinde de önemli bir işleve sahiptir. "Oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın" ifadesi, geleneksel aile yapısı içinde erkek evladın yokluğunun yarattığı yalnızlık ve güçsüzlük duygusunu sembolik bir dille ortaya koymaktadır. Bu yönüyle türkü sözleri; aile, evlat, bağlılık, sadakat ve dayanışma gibi değerlerin doğa ve gündelik yaşam unsurları aracılığıyla aktarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda Ordu türkülerinde yer alan sembolik anlatımların işlevleri, yalnızca bireysel duyguların dile getirilmesiyle sınırlı değildir. Bu anlatımlar aynı zamanda toplumsal değerlerin yansıtılmasına, geleneksel inançların sürdürülmesine ve kültürel belleğin canlı tutulmasına aracılık etmektedir. Her bir türkü dizesi, yalnızca coşkulu ya da hüzünlü bir ruh hâlini aktarmakla kalmamakta; aynı zamanda yörenin ortak hafızasını besleyen ve yerel kimliğin devamlılığını sağlayan kültürel bir taşıyıcı niteliği kazanmaktadır. Bir sonraki bölümde, Ordu türkülerindeki sembolik anlatımlar somut örnekler üzerinden ele alınarak ayrılık ve keder temaları çerçevesinde değerlendirilecektir.

5. İlgili Araştırmalar

Ordu yöresi türkülerinin edebî ve müzikal yönden incelenmesine yönelik kapsamlı bir çalışma olan *Ordu Türküleri Üzerine Yapılan Bir İnceleme* (Lale, 2019), bu türkülerdeki sözlü anlatımın halk kültürü açısından taşıdığı değeri vurgulamaktadır. Çalışmada, derleme ve analiz yöntemleri kullanılarak Ordu türkülerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

belirtilmiş; türkülerin yörenin tarihini, toplumsal yaşamını ve duygusal dünyasını yansıtan derin bir folklorik birikime sahip olduğu ortaya konulmuştur. Lirik ve epik temaların geniş yer tuttuğu, ezgisel yapının ise Karadeniz müziğine özgü ritmik ögeler barındırdığı saptanmış; ayrıca aşk, gurbet, tabiat ve toplumsal olayların yoğun biçimde işlendiği belirtilmiştir. Bu bulgular, Ordu'nun kültürel dokusunu türkülerin penceresinden anlamaya imkân tanımakta ve çalışmanın müzikoloji ile halk edebiyatı yazınına önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Çetin Akdeniz'in 1995 yılında hazırladığı *Ordu Türkülerinde Analiz Çalışması* adlı yüksek lisans tezinde, Ordu merkezine ait on dört türkü edebî yapı, ritmik yapı, melodik yapı ve biçim özellikleri açısından incelenmiştir. Araştırmada, Ordu türkülerinin yalnızca müzikal açıdan değil, sözlü kültür unsurları bakımından da önemli bir zenginlik taşıdığı vurgulanmıştır. Eserlerde yörenin coğrafi yapısı, yaşam biçimi, gelenekleri ve halkın duygu dünyasının türkü sözlerine yansıdığı belirtilmiş; özellikle Ordu halk müziğinin bölgenin kültürel kimliğini yansıtan temel unsurlardan biri olduğu ifade edilmiştir. İnceleme sonucunda ele alınan türkülerin melodik ve ritmik bakımdan zengin, hareketli ve karakteristik özellikler taşıdığı tespit edilmiş, bu yönüyle çalışmanın Ordu yöresi halk müziğine ilişkin ilk sistematik analizlerden biri olduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle söz konusu araştırma, Ordu türkülerinin söz ve müzik yapısını inceleyen sonraki çalışmalara önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Onur Yılmaz (2015) tarafından hazırlanan *Ordu Türkülerinin Sınıflandırılması ve Motif Yapısı* adlı çalışmada, Ordu türküleri sözlü kültür ürünü olarak sınıflandırma ve motif yapısı bakımından incelenmiştir. Araştırmada türküler; yapılarına, konularına ve ezgilerine göre sınıflandırılmış, ayrıca türkü metinlerinde yer alan coğrafi, hayvansal, bitkisel, renk, sayı, isim ve gündelik yaşama ilişkin motifler değerlendirilmiştir. Çalışmada Ordu türkülerinin bölgenin tarihî, coğrafi ve kültürel özelliklerini yansıtan önemli birer kültürel belge niteliği taşıdığı vurgulanmıştır. Özellikle gurbet, aşk, ölüm, dert ve hastalık gibi duygusal temaların türkü repertuvarında önemli bir yer tuttuğu belirlenmiş; bunun yanında dağlar, yaylalar, akarsular, bitkiler ve çeşitli mekân adları gibi motiflerin yöre insanının yaşam çevresiyle kurduğu ilişkiyi ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Araştırma sonuçları, Ordu türkülerinin yalnızca müzikal bir ürün değil, aynı zamanda bölgenin kültürel hafızasını ve toplumsal yaşamını yansıtan önemli bir folklorik kaynak olduğunu göstermektedir.

Öte yandan *Ordu İli Gölköy İlçesi Monografisi* (Sırtbaş, 2016), Gölköy'ün kültürel kimliğini ve halk edebiyatı ürünlerini ortaya koymayı amaçlamış; bu bağlamda ilçe türkülerinin yöre

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

halkının duygu ve düşünce dünyasını yansıtan temel kaynaklar olduğu belirtilmiştir. Gölköy türkülerinde doğal güzelliklerin, geleneksel tarım faaliyetlerinin ve kırsal yaşamın getirdiği güçlüklerin şiirsel bir üslupla işlendiği vurgulanmış; kemençe gibi yöresel çalgılarla icra edilen bu türkülerde kapsamlı bir müzikal yapı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın, yerel kültürel kimlik bilincini artırması ve halk edebiyatı araştırmaları için model niteliği taşıması bakımından önem taşıdığı ifade edilmiştir.

İncelenen çalışmalar değerlendirildiğinde, Ordu türküleri üzerine yapılan araştırmaların ağırlıklı olarak müziksel yapı, motif özellikleri ve folklorik içerik üzerinde yoğunlaştığı; sembolik anlatımların ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik temaları çerçevesinde bütüncül olarak ele alındığı çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yönüyle mevcut araştırmanın alan yazına özgün katkı sunduğu değerlendirilmektedir.

6.YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve Ordu yöresine ait türkü metinleri içerik analizi ile metin çözümlemesi teknikleri çerçevesinde incelenmiştir (Miles & Huberman, 1994; Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırma kapsamında öncelikle Ordu yöresine ait türkü sözleri alan yazında yer alan kaynaklardan, derleme çalışmalarından ve yayımlanmış türkü metinlerinden elde edilmiştir. Türkü metinlerinin seçimi ve değerlendirilmesi sürecinde, sözlü kültür geleneği içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılan ürünlerde görülebilecek varyantlar ve farklılıklar da dikkate alınmıştır (Bauman, 1986; Barber, 2007). Bu doğrultuda metinler, özgün yapıları korunarak ayrıntılı biçimde incelenmiş ve çözümlenmiştir. Araştırmada Ordu yöresinden seçilen toplam 20 türkü incelenmiştir. Çalışmada, ayrılık ve keder temalarının sembolik dil aracılığıyla nasıl ifade edildiğini ortaya koymak amacıyla türkü sözlerinde yer alan semboller, benzetmeler ve diğer sembolik anlatım unsurları değerlendirilmiştir.

6.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aşamasında elde edilen türkü sözleri, içerik analizi tekniği kullanılarak sistematik biçimde incelenmiştir. Bu süreçte özellikle semboller, benzetmeler ve sembolik anlatım unsurlarının belirlenmesine odaklanılmıştır. Her bir türkünün hem anlam hem de söyleyiş özellikleri dikkate alınmış; yöreye özgü dil kullanımı, yerel deyimler ve anlatım kalıpları ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Böylece sembolik anlatımların ilişkilendirildiği kültürel değerler, toplumsal bellek unsurları ve coğrafi özellikler belirlenmeye çalışılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Analiz sürecinde, etnomüzikoloji ve halk bilimi yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Türkülerin söz varlığında yer alan sembolik ifadeler; ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik gibi temalar doğrultusunda sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca bu ifadelerin yöre insanının yaşam deneyimleri, kültürel değerleri ve kolektif belleğiyle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde sembolik unsurların taşıdığı anlamlar ile bu anlamların bireysel ve toplumsal düzeydeki yansımaları dikkate alınmıştır. Böylece Ordu türkülerinde kullanılan sembolik dilin, duyguların ifade edilmesinde ve kültürel belleğin aktarılmasında üstlendiği işlev ortaya konulmaya çalışılmıştır.

	Ordu Yöresi Türküleri
1	Kız Saçların Urgandır
2	Evlerinin Önü Taş Ben Olaydım
3	Oğulsuz Yaylalarda Nasıl Yaylasın
4	Kestim Kestane Dalı Da
5	Sevdalık da İnce Maraz da
6	Yeni Yolun Bükmesini Dolaşamadım
7	Yüksek Odalarda Kura Çekilir
8	Her Kulun Başına Devlet mi Konar
9	Kemençemin Tasarı
10	Damdan Dama Toz Gider
11	Bellidir Köyümüz
12	Güzel Senin Sevdan Düştü Serime
13	Aldın Ayırdın Yarimden
14	Azrailin Gelir Kendi
15	Bana Ne Yazdan Bahardan
16	Dikenlerin Uçlarına Zalim Diye Yazıl Irmak
17	Dağların Devrilmesi
18	Çıktım Yayla Düzüne
19	Tozludur Hayat Yokuşu
20	Bir Fener Al Eline

Verilerin analizinde, türkü sözlerinde yer alan sembolik anlatımların duygusal ve kültürel temalarla ilişkisi ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu doğrultuda ayrılık, keder, ölüm, gurbet ve toplumsal dayanışma gibi temaların hangi sembolik anlatım ve benzetmeler aracılığıyla ifade edildiği ortaya konulmuştur. Analiz sürecinde, her bir sembolik unsurun taşıdığı anlamın bireysel deneyimler ve kolektif bellekle olan ilişkisi değerlendirilmiş, elde edilen veriler tematik bütünlük doğrultusunda sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Ayrıca yöresel dil kullanımı ve yerel anlatım biçimlerinin toplumsal ve kültürel değerlerle nasıl ilişkilendiği de inceleme sürecinin önemli odak noktalarından birini oluşturmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Metin çözümlemesinde ise benzerlik ve farklılık gösteren sembolik anlatımların ortak özellikleri belirlenmeye çalışılmış, her bir türkünün kendine özgü anlatım yapısı dikkate alınmıştır. Bu kapsamda içerik analizinde öne çıkan temaların birbiriyle ilişkisi değerlendirilmiş, sözlü kültürün süreklilik ve değişim boyutları üzerinde durulmuştur. Toplumsal değerlerin, aile bağlarının, doğa unsurlarının ve kader anlayışının sembolik bir dil aracılığıyla nasıl ifade edildiği incelenmiş; böylece türkülerin anlam dünyasını oluşturan temel göstergelerin hem bireysel duygu aktarımında hem de toplumsal belleğin oluşumunda üstlendiği işlevler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Araştırma sürecinde yalnızca betimleyici bulgular sunulmakla yetinilmemiş, aynı zamanda sembolik anlatımların arka planında yer alan tarihsel, toplumsal ve kültürel unsurlar da değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin yorumlanmasında, yöreye özgü dilsel unsurların sözlü kültür geleneği içerisindeki yeri ve taşıdığı anlamlar üzerinde durulmuş; bu sayede toplumsal belleğin hangi duygusal ve kültürel birikimler üzerinden şekillendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, Ordu türkülerinde yer alan sembolik anlatımların yöre insanının yaşam algısını, duygu dünyasını ve kültürel kimliğini yansıtan önemli unsurlar olduğu belirlenmiş; çalışmanın halk müziği ve halk bilimi alanındaki araştırmalara katkı sunması ve somut olmayan kültürel mirasın anlaşılmasına destek sağlaması hedeflenmiştir.

7. BULGULAR ve YORUM

Araştırmanın bulguları, Ordu yöresine ait türkülerde ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik temalarının sembolik bir dil aracılığıyla ifade edildiğini göstermektedir. Özellikle “kız saçların urgandır”, “oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın” ve “Azrail’in gelir kendi” gibi dizelerde gözlemlenen sembolik ögeler, yöre halkının gündelik deneyimlerinden doğan nesneler (urgan, yayla, Azrail vb.) ile soyut duyguları ustalıkla ilişkilendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, doğayla iç içe yaşayan toplumların sözlü kültür ürünlerinde, bireysel acıların ve toplumsal değerlerin sembolik çerçeveler aracılığıyla ne denli görünür kılındığını göstermektedir. Sembolik anlatımların yerel inançlar ve geleneklerle iç içe geçmesi, sözlü anlatımın yalnızca estetik bir üslup olmanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal hafızanın diri tutulmasına da hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Ordu türkülerindeki sembolik unsurların yalnızca duygusal durumları somutlaştıran edebî araçlar olmadığı, bunun ötesinde yerel kimliği ve kolektif belleği canlı tutan işlevsel unsurlar olduğu görülmüştür. İncelenen örneklerde ayrılık, keder ve yalnızlık gibi temaların, Karadeniz’in coğrafi koşullarından ve toplumsal yapısından beslenen

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sembollerle iç içe geçtiği belirlenmiştir. Doğal çevreye ait öğelerin (dağlar, yaylalar, hırçın dalgalar, fındık bahçeleri) güçlü sembolik anlamlar kazanması, yöre insanının doğayla kurduğu ilişkinin ne denli güçlü olduğunu ortaya koyarken, ayrılık ve keder gibi duyguların da etkili bir biçimde ifade edildiğini göstermektedir. Bu estetik bütünlüğün, yerel kimliğin korunmasına ve toplumsal belleğin kuşaktan kuşağa aktarılmasına önemli katkı sağladığı tespit edilmiş; sembolik anlatımların coğrafya, aile yapısı, toplumsal roller ve geleneksel inanç sistemleriyle kurduğu çok yönlü etkileşim, halkın duygu ve değer dünyasını dolaylı fakat güçlü bir biçimde yansıttığını ortaya koymuştur.

"Kız saçların urgandır", "Azrail'in gelir kendi" ve "oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın" gibi sembolik ifadeler incelendiğinde, bireysel duyguların ötesinde aile kavramının, toplumsal dayanışmanın ve halkın doğal çevresiyle kurduğu ilişkinin de görünür kılındığı anlaşılmaktadır. Metin çözümlemeleri, bu anlatımların türkü icracıları ve dinleyicileri üzerinde derin bir duygusal etki bıraktığını ve folklorik unsurların güçlenmesinde işlevsel bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Dilin sembolik kullanımı sayesinde, gündelik hayatta doğrudan ifade edilmesi güç olan pek çok duygu ve düşünce sembolik anlatımın sunduğu ifade alanında yer bulabilmekte ve böylece sözlü kültürün derin yapılarıyla bütünleşmektedir. Yöredeki sosyokültürel koşulların (fındık tarımı, gurbet, yaylacılık, geleneksel aile yapısı) ve halkın inanç dünyasının (ölüm, kader, talih) sembolik kodlarla bütünleşmesi, sözlü anlatımın bellek oluşturmadaki gücünü pekiştirmiştir. Böylece türkü sözlerinde yer alan sembolik anlatımların yalnızca sanatsal bir süsleme olmadığı, aynı zamanda toplumun temel değerlerini, inançlarını ve yaşam pratiklerini aktaran önemli kültürel araçlar olduğu anlaşılmıştır.

Bu bulgular, Ordu türkülerinin müzikal ve edebî katmanlarında çok boyutlu bir anlatı dünyası barındırdığını göstermekte, halk müziğinin bireysel deneyimleri kolektif hafızayla buluşturan yapısını doğrulamaktadır. Ordu yöresinin kültürel birikimi bu sembolik anlatımlarda belirginleşmekte, yerel sözlü geleneğin taşıdığı değerler hem akademik hem de kültürel açıdan görünür hâle gelmektedir. Özellikle ayrılık, keder, yalnızlık, kader ve gurbet gibi temaların yerel sembollerle bütünleştiği görülmüş, coğrafi ve toplumsal özelliklerden beslenen sembolik anlatımların evrensel duyguları yöresel bir bakış açısıyla yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada, türkü metinlerinde yer alan sembollerin ve benzetmelerin hem bireysel hem de kolektif belleği nasıl beslediği ortaya konulmuş; yöre kültürünün değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işlev üstlendiği belirlenmiştir.

8.TARTIŞMA

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırmada elde edilen bulgular, Linklater Metodunun doğal ses anlayışını merkeze alan bütüncül bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur. İncelenen kaynaklar doğrultusunda yöntemin sesi yalnızca fizyolojik bir olgu olarak değerlendirmediği; beden, nefes, düşünce ve duygu süreçleriyle birlikte ele aldığı belirlenmiştir. Bu sonuç, ses eğitiminin yalnızca teknik becerilerin geliştirilmesine indirgenemeyeceğini savunan güncel ses pedagojisi anlayışıyla örtüşmektedir. Gill ve Herbst (2016), çağdaş ses pedagojisinin ses üretimini anatomik, fizyolojik ve sanatsal boyutlarıyla birlikte değerlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular da Linklater Metodunun benzer bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular, doğal ses anlayışının Linklater yaklaşımının temelini oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, Linklater'in doğal sesi bireyin duygu ve düşünceleriyle doğrudan bağlantı kurabilen özgür bir ifade aracı olarak tanımladığı görüşüyle paralellik göstermektedir (Linklater, 2006). Benzer biçimde Weir Ouston (2021), Linklater yaklaşımında doğal sesin yalnızca işitsel bir özellik değil, bireyin bedensel ve duygusal farkındalığıyla ilişkili bir süreç olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgularının ilgili literatürü desteklediği söylenebilir.

Araştırma sonucunda doğal ses anlayışını oluşturan temel unsurların beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme, rezonans, imgelem kullanımı ve duygu-ses ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Linklater (2006) tarafından ortaya konulan yaklaşımda da bu unsurların doğal ses üretiminin temel bileşenleri arasında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Weir Ouston (2021), imgeleme dayalı çalışmaların ses üretiminde farkındalığı artırdığını ve bireyin sesini daha doğal kullanmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Bu durum, araştırmada elde edilen bulgularla uyum göstermektedir.

Araştırmanın beden, nefes ve ses ilişkisine yönelik bulguları da ilgili literatür tarafından desteklenmektedir. Linklater Metodunda doğal nefesin serbest bırakılması ve bedensel gerilimlerin azaltılması ses üretiminin ön koşulları arasında değerlendirilmektedir (Linklater, 2006; Linklater, 2018). Ses eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmalar da sağlıklı ses üretiminin doğru solunum ve beden koordinasyonu ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Öztürk ve Akgün, 2007; Polat, 2017). Bu bağlamda araştırma sonuçlarının ses eğitiminin temel ilkeleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, Linklater Metodunun ses eğitimi disiplini içerisinde bütüncül yaklaşımlar arasında değerlendirilebileceğini göstermiştir. Munzur (2017),

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ses eğitiminin hem sanatsal hem de fizyolojik boyutları bulunan çok yönlü bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde Narin ve arkadaşları (2024), ses eğitimi uygulamalarında yalnızca teknik gelişimin değil, ses sağlığının korunmasının da önemli olduğunu belirtmektedir. Linklater yaklaşımının beden farkındalığı, doğal nefes ve sağlıklı ses üretimi üzerindeki vurgusu dikkate alındığında bu görüşlerle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Öte yandan Linklater Metodunun yalnızca kuramsal bir yaklaşım olmadığı, uygulamaya dönük sonuçlar da ortaya koyduğu görülmektedir. Nilsson, Laukkanen ve Syrjä (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Linklater Metodu ile çalışan oyuncuların ses üretimi ve ses farkındalığı açısından gelişim gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca Kocabıyık (2022), yöntemin ses eğitimi alanında kullanılabilecek alternatif ve bütüncül bir yaklaşım sunduğunu ifade etmektedir. Mills ve Linklater (2020) ise yöntemin ses eğitiminde bireyin özgün sesini ortaya çıkarmaya yönelik önemli bir miras bıraktığını vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar da bu değerlendirmeleri destekler niteliktedir.

Sonuç olarak araştırma bulguları ve ilgili literatür birlikte değerlendirildiğinde, Linklater Metodunun doğal ses anlayışını merkeze alan, beden-nefes-ses ilişkisini bütüncül biçimde ele alan ve çağdaş ses eğitimi yaklaşımlarıyla uyum gösteren bir yöntem olduğu söylenebilir. Yöntemin özellikle doğal sesin ortaya çıkarılması, ses farkındalığının geliştirilmesi ve bireyin ifade potansiyelinin desteklenmesi açısından ses eğitimi alanında dikkate değer bir yaklaşım sunduğu değerlendirilmektedir.

8.1. Yalnızlıkla İlgili Sembolik Dil

Ordu türkülerindeki “oğulsuzluk” ifadesi, yalnızlık ve güçsüzlüğün sembolik bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. “Oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın” dizesi, yalnızlık temasının özellikle aile ve aidiyet bağlamında işlendiğini göstermektedir. Geleneksel aile yapısı içerisinde oğulun yokluğu, eksiklik, yalnızlık ve güçsüzlük duygularıyla ilişkilendirilmektedir. Benzer şekilde, sevdiğinden ayrılmaya neden olan doğal engeller veya kaderi çağrıştıran unsurlar da ayrılık ve yalnızlık duygularının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür sembolik anlatımların yalnızca bireysel duygulara değil, aynı zamanda ortak yaşam deneyimlerine ve toplumsal belleğe de işaret ettiği görülmektedir. Türkülerde yer alan semboller ve benzetmeler, doğa unsurlarını insanın duygu dünyasıyla ilişkilendiren önemli anlatım araçlarıdır. Dağlar, yaylalar, nehirler ve diğer doğal çevre unsurları; yalnızlık, çaresizlik ve keder gibi duyguların ifade edilmesinde işlevsel bir rol üstlenmektedir. Böylece bireysel deneyimler, doğa ile kurulan sembolik ilişki aracılığıyla daha etkili ve anlamlı bir biçimde aktarılmaktadır. Bu yaklaşım,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

türkülerin duygusal yoğunluğunu artırırken aynı zamanda anlatımın estetik gücünü de desteklemektedir.

Çizelge 1. Ordu Türkülerinde Yalnızlık Temasına İlişkin Sembolik Anlatımlar

Sembolik İfade	**Örnek Dize / Türkü Sözü**	**Tema**	**Açıklama / Anlam**
Oğulsuzluk	"Oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın"	Yalnızlık	Yalnızlık ve güçsüzlük duygusunu temsil eder; geleneksel aile yapısında erkek evladın eksikliğinin yarattığı derin hüzne işaret eder.
Aldın ayırdın yarimden	"Aldın ayırdın yarimden" (Kızılırmak'ın sevdiğinden ayırması)	Yalnızlık	Sevilen kişinin doğa ya da kader eliyle uzaklaştırılması, yalnızlığa ve çaresizliğe atıfta bulunur; ayrılık acısını derinleştirir.

8.2. Keder, Ayrılık ve Zorluklarla

Ordu türkülerinde yer alan "yolun bükmesi", "dağların devrilmesi" ve "dikenlerin uçlarına zalim yazmak" gibi sembolik anlatımlar, bireyin yaşadığı acı, keder ve umutsuzluk duygularını doğa unsurlarıyla ilişkilendirerek ifade etmektedir. Bu anlatımların ortak özelliği, gündelik yaşamdan ve doğal çevreden alınan somut unsurlar aracılığıyla iç dünyada yaşanan duygusal süreçleri görünür kılmasıdır. Hayatın zorluklarının "tozlu hayat yokuşu" veya "karanlığın beline vurmak" gibi ifadelerle anlatılması, yöre insanının karşılaştığı güçlükleri ve bu güçlüklerle mücadele etme çabasını yansıtmaktadır. Böylece türkülerde kullanılan sembolik dil, yalnızca bireysel duyguların aktarımına değil, aynı zamanda yaşam deneyimlerinin ve toplumsal değerlerin anlamlandırılmasına da katkı sağlamaktadır.

Çizelge 2. Ordu Türkülerinde Keder, Ayrılık ve Yaşam Mücadelesini Yansıtan Sembolik Anlatımlar

Sembolik İfade	**Örnek Dize / Türkü Sözü**	**Tema**	**Açıklama / Anlam**
Yürek yakar da can almaz	"Yavrum yürek yakar da can almaz" (Sevdalık da ince maraz da)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Aşkın veya acının derinlikli yakıcılığını ifade eder; bireyin içsel ızdırabını fakat fiziksel bir sona varmadığını belirtir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Boran ve kar	“Bana ne yazdan bahardan / Bana ne borandan kardan” (Bana ne yazdan bahardan)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Hayatın ve kaderin getirdiği zorluklara karşı duyarsız kalma durumunu ve yaşanılan acının büyüklüğünü sembolize eder.
Dikenlerin uçlarına zalim yazmak	“Dikenlerin uçlarına zalim diye yazıl ırmak” (Dikenlerin uçlarına zalim diye yazıl ırmak)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Kişinin yaşadığı acı ve zorlukları somut bir biçimde suçlayarak anlatması; doğa unsuruyla içsel sıkıntının bütünleştiğini gösterir.
Yolun bükmesi	“Yeni yolun bükmesini (Gülizar) dolaşamadım” (Yeni yolun bükmesini)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Hedefe ulaşamamak veya engellerle karşılaşmak anlamına gelir; yaşam yolundaki zorlukları aşmada yaşanan başarısızlığı temsil eder.
Dağların devrilmesi	“Dağların devrilmesi” (Dağların devrilmesi)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Büyük felaket, yıkım veya derin çaresizliği ifade eder; yaşanılan ağır travma ve umutsuzluk hissini anlatır.
Suyun yüzüne basmak	“Çıktım yayla düzüne de bastım suyun yüzüne” (Çıktım yayla düzüne)	Keder, Ayrılık, Zorluk	İmkânsız veya çok zorlu bir durumu gerçekleştirmeye çalışmayı sembolize eder; kişinin güçlü bir mücadele vermesini anlatır.
Tozludur hayat yokuşu	“Tozludur hayat yokuşu” (Tozludur hayat yokuşu)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Yaşamın engebeli ve çetin olduğuna, mücadelenin bitmediğine işaret eder.
Karanlığın beline vurmak	“Bir fener al da eline / Karanlığın vur beline” (Bir fener al da eline)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Umutla belirsizlik ve zorlukların üstesinden gelmeyi simgeler; karanlığı aydınlatmak, çare arayışını temsil eder.
Ayrılık cana dokunur	“Bülbül cevrinden yakınır / Ayrılık cana dokunur” (Gonca Güller Talan Olmuş)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Sevgiliden ayrı kalmanın yarattığı derin acıyı dile getirir; bu acının insanda ağır bir tahribat yaptığını imler.
Hasret ateşi	“Hasret ateşi sineni yakarken” (Hasret ateşi…)	Keder, Ayrılık, Zorluk	Özlem ya da ayrılık acısının insanın içini yakan etkisini ifade eder; yoğun bir duygusal sıkıntıya vurgu yapar.

8.3. Çaresizlik

Bireylerin yaşadıkları çaresizlik ve umutsuzluk duyguları, “avuçların tutuşması”, “bülbülün cevrinden yakınmak” ve “hüzün seli akması” gibi sembolik anlatımlar aracılığıyla ifade edilmektedir. Bu ifadeler, yalnızca kişisel acıyı ve üzüntüyü değil, aynı zamanda bireyin kendisini güçsüz ve yalnız hissettiği durumları da yansıtmaktadır. Özellikle duygusal

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sıkıntıların doğa unsurları ve geleneksel anlatım kalıplarıyla ilişkilendirilmesi, sözlü kültürün duyguların aktarımındaki işlevini ortaya koymaktadır.

"Gönül vurgun yedi" ifadesi ise sevgi, ayrılık veya hasret kaynaklı duygusal yıkımın derinliğini yansıtan önemli sembolik anlatımlardan biridir. Bu ifade, bireyin yaşadığı içsel kırılmayı görünür kılarken aynı zamanda yöre insanının duygusal dünyasına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Böylece türkülerde kullanılan sembolik dil, çaresizlik, keder ve yalnızlık gibi duyguların etkili bir biçimde aktarılmasına katkı sağlamaktadır.

Çizelge 3. Ordu Türkülerinde Çaresizlik Temasını Yansıtan Sembolik Anlatımlar

Sembolik Anlam	**Örnek Dize / Türkü Sözü**	**Tema**	**Açıklama / Anlam**
Küller üstüne savrulsun / Dağlar devrilsin	"Küller üstüne savrulsun", "Başına dağlar devrilsin" (Çaresizlik ve Belirsizlik dizeleri)	Çaresizlik	Büyük acı, ızdırap ve çaresizlik hissini yansıtır; telafi edilemeyen kayıp veya derin mutsuzluk durumunu betimler.
Avuçların tutuşması	"Tutuşsun avuçlarına" (Çaresizlik ve Belirsizlik dizeleri)	Çaresizlik	Dayanılmaz derecede yoğun, yakıcı bir acı veya sıkışmışlık hissini sembolize eder.
Bülbül cevrinden yakınmak	"Bülbül cevrinden yakınır / Sitem yüzünden okunur" (Bülbül cevrinden yakınır)	Çaresizlik	Aşk acısı çeken kişinin, bülbül benzetmesiyle içsel ıstırabını dile getirmesi; sevgilinin verdiği üzüntünün büyüklüğünü ortaya koyar.
Hüzün seli	"Gözlerinden hüzün seli akarken"	Çaresizlik	Yoğun bir kederin, gözyaşı şeklinde dışa vurulmasını yansıtır; derin üzüntünün sembolik tasviri olarak öne çıkar.
Gönül vurgun yedi	"Gönül vurgun yedi perişan halim"	Çaresizlik	Kişinin gönül acısı çektiğini, çaresiz ve zor durumda olduğunu anlatır; vurgun yemenin şiddetli bir yaralanma ya da sarsılma metaforu olduğunu vurgular.

Araştırma kapsamında oluşturulan tablolar, Ordu türkülerinde yer alan sembolik anlatımların temel temalarını, örnek dizelerini ve bu dizelerin taşıdığı anlamları ortaya koymuştur. Tablolar incelendiğinde, ayrılık, keder, yalnızlık, kader ve çaresizlik gibi temaların bölgenin coğrafi ve toplumsal özellikleriyle ilişkilendirilerek ifade edildiği görülmektedir. Böylece türkü sözlerinde yer alan semboller ve benzetmelerin hem bireysel hem de toplumsal belleği beslediği, yöre kültürüne ait değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işlev

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

üstlendiği anlaşılmaktadır. Özellikle doğa unsurlarıyla ilişkilendirilen sembolik anlatımlar, halkın yaşam deneyimlerini, duygularını ve değerlerini etkili bir biçimde yansıtmaktadır.

Bu bulgular, Ordu türkülerinde kullanılan sembolik dilin yalnızca estetik bir anlatım unsuru olmadığını, aynı zamanda toplumsal belleğin, yerel kimliğin ve duygusal deneyimlerin aktarılmasında önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Böylelikle Ordu yöresinin kültürel birikimi hem akademik hem de kültürel açıdan değerlendirilmiş, halk müziğinin çok katmanlı anlam dünyası ortaya konulmuştur. Bu durum, yerel sözlü geleneğin somut olmayan kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından taşıdığı önemi vurgularken, Ordu türkülerinin müzikoloji ve halk bilimi alanlarındaki araştırmalar için önemli bir kaynak niteliği taşıdığını da göstermektedir.

9. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Ordu yöresine ait türkülerin söz varlığında yer alan sembolik anlatımların duygusal, sanatsal ve kültürel boyutları değerlendirilmiş; söz konusu halk müziği geleneğinin yöre insanının dünyaya bakışını ve duygu dünyasını nasıl yansıttığı ortaya konulmuştur. Araştırma bulguları, Ordu türkülerinin yalnızca melodik ve ritmik özellikleriyle değil, aynı zamanda taşıdığı sembolik unsurlarla da bölgeye özgü kültürel kimliğin oluşumunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin, ayrılık ve keder temalarının "saçların urgandır" ya da "oğulsuz yaylalarda nasıl yaylasın" gibi ifadeler aracılığıyla sembolik bir biçimde aktarılması, bölge insanının duygusal deneyimlerini gündelik yaşam unsurları ve aile bağları üzerinden anlamlandırdığını göstermektedir.

Ayrıca, Ordu türkülerinde Yılmaz'a (2015) göre "aşk" ve "âşık" kelimelerinin yerine çoğunlukla "sevda" ve "sevdaluk" ifadeleri kullanılmaktadır. Hatta dalgın birine "Ne o, sevdalık mı çekiyorsun?" şeklinde hitap edilmesi yaygın bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2015). Diğer taraftan ölümle ilgili "Azrail'in gelir kendi" dizesi, yaşamın sonluluğu ve ölüm gerçeğine ilişkin yerel kabullenişi yansıtmakta, türkü metinlerinde geleneksel inanç sistemlerinin izlerini ortaya koymaktadır.

Ordu türkülerinde yer alan sembolik anlatımların yalnızca bireysel duyguları değil, aynı zamanda yöredeki sosyokültürel yapıyı ve toplumsal ilişkileri de yansıttığı görülmüştür. Özellikle doğaya ait unsurların (dağ, ırmak, yayla, dalga vb.) ayrılık ve keder gibi duyguların ifade edilmesinde önemli bir işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, sözlü kültür içerisinde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

şekillenen sembolik dilin, bireysel deneyimlerle toplumsal belleği bir araya getiren önemli bir anlatım aracı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Yılmaz'a (2015) göre, Ordu yöresinde ekonomik yaşamın önemli unsurlarından biri olan fındık da türkülere konu olmuş ve yöre insanının doğa ile kurduğu ilişkinin sembolik yansımalarından biri hâline gelmiştir.

Araştırmanın sonuçları, Ordu türkülerinde kullanılan sembolik dilin toplumsal belleğin ve geleneksel değerlerin aktarılmasında önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymuştur. Türkülerde ayrılık, keder, yalnızlık ve çaresizlik temalarının bölgenin coğrafi ve toplumsal yaşantısıyla iç içe geçerek özgün bir sembolik anlatım oluşturduğu belirlenmiştir. Sembolik anlatımların yalnızca estetik bir anlatım unsuru olmadığı, aynı zamanda toplumsal bellekte yer alan inançların, değerlerin ve yaşam deneyimlerinin sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli bir işlev üstlendiği görülmüştür. Bu bakımdan, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanması açısından Ordu türkülerinde yer alan sembolik anlatımların ortaya konulması önemli görülmektedir.

Bu çalışmada belirli sayıda türkü metni incelenmiş ve elde edilen bulgular bu örneklem üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak ileride gerçekleştirilecek daha kapsamlı çalışmalar, Ordu türküleri ile komşu bölgelerin türküleri arasında karşılaştırmalar yapılarak ortak ve farklılaşan sembolik anlatımların belirlenmesine katkı sağlayabilir. Böylece bölge insanının yaşam deneyimleri ve duygu dünyası daha geniş bir kültürel bağlam içerisinde değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, kemençe, bağlama ve davul-zurna gibi yöresel çalgıların türkülerdeki sembolik anlatımları nasıl desteklediği veya güçlendirdiği üzerine yapılacak ayrıntılı müzikal incelemeler de konuya farklı bir bakış açısı kazandırabilir.

Sonuç olarak, Ordu türkülerindeki sembolik dile odaklanan bu araştırma, toplumsal belleğini sosyokültürel yapısını ve kültürel belleğini anlamaya katkı sağlamaktadır. Sözlü geleneğin kayıt altına alınması ve akademik çalışmalar aracılığıyla değerlendirilmesi halk bilimi ve müzikoloji alanları açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu yönüyle Ordu türkülerinin sembolik anlatım dünyası, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlarken, halk müziğinin derin ve çok katmanlı anlam yapısını da ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Ordu türkülerinde kullanılan sembolik dil, yalnızca bireysel duyguların estetik bir anlatımı değil; aynı zamanda yöre insanının kültürel belleğini, yaşam deneyimlerini ve ortak kimliğini kuşaktan kuşağa aktaran önemli bir kültürel taşıyıcıdır.

10.ÖNERİLER

Ordu türküleriyle komşu bölgelere ait türkülerin sembolik anlatımları karşılaştırmalı olarak incelenerek, bölgesel kültürlerin ortak ve farklı yönleri daha ayrıntılı biçimde ortaya konulabilir. Ayrıca yöresel çalgıların (kemençe, davul-zurna, bağlama vb.) türkülerdeki sembolik dilin oluşumu ve aktarımındaki rolü araştırılarak, müzikal yapı ile sözlü anlatım arasındaki ilişki daha kapsamlı biçimde değerlendirilebilir.

Ordu türkülerinin farklı söyleyiş biçimlerine yönelik derleme çalışmalarının artırılması, sözlü kültür geleneğinin zaman içerisindeki değişim ve süreklilik unsurlarının izlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu sayede, yöre insanının yaşam deneyimlerine ve kültürel belleğine ilişkin anlatımların nasıl dönüştüğü daha açık biçimde ortaya konulabilir.

Bunun yanı sıra, halk bilimi ve müzikoloji alanlarında disiplinlerarası yaklaşımların benimsenmesi, Ordu türkülerinin hem sözlü hem de müzikal özelliklerinin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Böylece, yöresel halk müziğinin kültürel bellek, kimlik ve sembolik anlatım açısından taşıdığı değer daha kapsamlı biçimde ortaya konulabilecek ve bu alandaki araştırmalara katkı sunulabilecektir.

KAYNAKÇA

Akdeniz, Ç. (1995). *Ordu türkülerinde analiz çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barber, K. (2007). *The anthropology of texts, persons and publics*. Cambridge University Press.

Bauman, R. (1986). *Story, performance, and event: Contextual studies of oral narrative*. Cambridge University Press.

Bekki, S. (2004). *Baş yastıkta göz yolda Sivas türküleri.* Kitapevi Yayınları.

Bronner, S. (2011). *Explaining traditions: Folk behavior in modern culture*. University Press of Kentucky.

Can, T., & Turhan, S. (2012). *Ordu türküleri.* Ordu Belediyesi Kültür Yayınları.

Çebi, S. (2006). *Ordu folklorundan damlalar: Ordu türküleri.* Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Çelikoğlu, Ş. (2016). Geography in the folk songs of Western Black Sea Region. *Socio-Economic Geography: Teaching & Education in Geography, 2nd International Scientific Conference Geobalcanıca*, 277–284.

Dundes, A. (1980). *Interpreting folklore*. Indiana University Press.

Ekici, M. (2004). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri*.

Finnegan, R. (1992). *Oral traditions and the verbal arts*. Routledge.

Lale, Nurten. (2019). *Ordu türküleri üzerine bir inceleme.* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.

Nettl, B. (2005). *The study of ethnomusicology: Thirty-one issues and concepts*. University of Illinois Press.

Özbek, M. (1998). *Türk halk müziği el kitabı*. Maya Yayıncılık.

Rice, T. (2014). *Ethnomusicology: A very short introduction*. Oxford University Press.

Sırtbaş, Yasemin. (2016). *Ordu ili Gölköy ilçesi monografisi.* Ordu üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı.

Somuncu, M., & Ceylan, S. (2015). *Folk music, local dances and summer pasture festivals in rural areas of the Eastern Black Sea Region,* Turkey. Coğrafi Bilimler Dergisi, 13(2), 79–92.

Turhan, S., & Saral, E. (2018). Somut olmayan kültürel mirasın korunması bağlamında Türkiye'de eğitim alanında yapılan bilimsel çalışmalar üzerine bir bibliyografya denemesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 68-78. https://doi.org/10.21666/muefd.354350

Uçan, A. (2005). İnsan ve müzik, insan ve sanat eğitimi, 3. Basım, Ankara: Evrensel Müzikevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*.

Yılmaz, O. (2015). *Ordu türkülerinin sınıflandırılması ve motif yapısı* [Yüksek lisans seminer çalışması]. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA LİNKLATER METODU VE DOĞAL SES ANLAYIŞININ İNCELENMESİ

Can Berk KURUL
T.C. Ordu Üniversitesi
cankurull@icloud.com - 0009-0007-0696-5435
Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL
T.C. Ordu Üniversitesi
tokersevda@gmail.com - 0000-0003-0496-7852

ÖZET

Bu araştırmada, ses eğitimi bağlamında Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı incelenmiştir. Araştırmanın amacı, Linklater Metodunun temel özelliklerini ve yöntemin merkezinde yer alan doğal ses anlayışını ortaya koyarak ses eğitimi açısından değerlendirmektir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, Linklater Metodu, doğal ses anlayışı ve ses eğitimi alanına ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda Linklater Metodunun doğal sesin özgürleştirilmesini temel alan bütüncül bir yaklaşım olduğu belirlenmiştir. Yöntemde sesin yalnızca teknik bir beceri olarak değil, beden, nefes, düşünce ve duygu süreçlerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir ifade aracı olarak ele alındığı görülmüştür. Ayrıca doğal ses anlayışının beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme, rezonans, imgelem kullanımı ve duygu-ses ilişkisi gibi unsurlar üzerine temellendiği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda Linklater Metodunun beden-nefes-ses ilişkisini bütüncül biçimde ele alan ve ses eğitiminin temel ilkeleriyle uyum gösteren çağdaş yaklaşımlar arasında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ses eğitimi, linklater metodu, ses pedagojisi, ses farkındalığı.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

This study examines the Linklater Method and the concept of natural voice within the context of voice education. The aim of the study is to identify the fundamental characteristics of the Linklater Method and the natural voice approach at the center of the method and to evaluate them from the perspective of voice education. The study was conducted within the framework of a qualitative research approach using the document analysis method. The data were obtained from national and international sources related to the Linklater Method, the concept of natural voice, and voice education. Descriptive analysis was employed in the analysis of the data. The findings revealed that the Linklater Method is a holistic approach based on the liberation of the natural voice. Within this approach, the voice is considered not merely as a technical skill but as a means of expression emerging from the interaction of the body, breath, thoughts, and emotions. In addition, it was determined that the concept of natural voice is grounded in body awareness, natural breathing, relaxation, resonance, imagery, and the relationship between emotion and voice. The study concluded that the Linklater Method is among the contemporary approaches compatible with the fundamental principles of voice education, as it addresses the relationship between body, breath, and voice in a holistic manner.

Keywords: Voice education, Linklater Method, voice awareness.

1. GİRİŞ

Ses, bireyin duygu, düşünce ve deneyimlerini ifade etmesini sağlayan en temel iletişim araçlarından biridir. Konuşma ve şarkı söyleme yoluyla gerçekleşen ses üretimi yalnızca fizyolojik süreçlerin sonucu olmayıp aynı zamanda bireyin zihinsel, duygusal ve bedensel özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle ses eğitimi, bireyin sesini doğru, etkili, güzel ve sağlıklı kullanabilmesine yönelik davranışlar kazandırmayı amaçlayan çok yönlü bir eğitim alanı olarak değerlendirilmektedir (Munzur, 2017; Öztürk & Akgün, 2007). Ses eğitiminin temelinde doğru solunum, postür, rezonans, artikülasyon ve gevşeme gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurların uyum içerisinde geliştirilmesi sesin verimli kullanılmasına katkı sağlamakta ve bireyin ses kapasitesinin daha etkili biçimde ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Öztürk & Akgün, 2007; Polat, 2017). Güncel ses pedagojisi çalışmaları da ses

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

eğitiminin yalnızca teknik becerilerin geliştirilmesini değil, aynı zamanda bedensel farkındalık, nefes koordinasyonu ve ses sağlığının korunmasını da kapsaması gerektiğini vurgulamaktadır (Gill & Herbst, 2016; Narin vd., 2024).

Ses pedagojisi alanında yaşanan gelişmeler, ses üretimini yalnızca anatomik ve akustik boyutlarıyla açıklayan yaklaşımların ötesine geçilmesine katkı sağlamıştır. Günümüzde ses; beden, nefes, duygu ve düşünce süreçlerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan bütüncül bir olgu olarak ele alınmaktadır (Gill & Herbst, 2016). Bu doğrultuda bireyin doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlayan yöntemler ses eğitimi alanında önemli bir yer edinmiştir. Bu yöntemlerden biri olan Linklater Metodu, Kristin Linklater tarafından geliştirilmiş ve başlangıçta oyuncuların ses eğitimine yönelik olarak yapılandırılmıştır. Temelleri Iris Warren'ın çalışmalarına dayanan bu yaklaşım, sesi biçimlendirmekten çok sesin önündeki fiziksel ve psikolojik engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Linklater, 2018). Linklater'e göre doğal ses, duygusal dürtülerle doğrudan bağlantı kurabilen, düşünce tarafından yönlendirilen ancak baskılanmayan bir sestir (Linklater, 2006). Bu nedenle yöntemin temel amacı, bireyin sahip olduğu doğal ses kapasitesini ortaya çıkarmak ve sesin özgür biçimde akışını sağlamaktır (Kocabıyık, 2022).

Linklater Metodu; doğal solunumun geliştirilmesi, bedensel farkındalığın artırılması, gereksiz kas gerilimlerinin azaltılması, rezonans alanlarının etkin kullanılması ve imgeleme dayalı çalışmalar yoluyla sesin özgürleştirilmesini hedeflemektedir (Linklater, 2006; Linklater, 2018). Yöntemde ses, yalnızca teknik bir performans unsuru olarak değil, bireyin duygu ve düşüncelerini doğrudan yansıtan bir ifade aracı olarak değerlendirilmektedir (Ouston, 2021).

Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar, Linklater Metodunun ses üretimi üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle oyuncular üzerinde yürütülen araştırmalarda yöntem sonrasında ses aralığında genişleme, dinamik kapasitede artış ve daha dengeli ses üretimi gibi gelişmeler tespit edilmiştir (Nilsson, Laukkanen & Syrjä, 2022). Ayrıca Linklater yaklaşımının ses eğitimi alanında giderek daha fazla ilgi gördüğü ve farklı ses kullanıcıları üzerinde uygulanabildiği belirtilmektedir (Kocabıyık, 2022; Mills, 2020). Bu araştırmada Linklater Metodunun temel özellikleri ile doğal ses anlayışı ses eğitimi bağlamında ele alınmaktadır.

2.**Araştırmanın Amacı ve Önemi**

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu araştırmanın amacı, ses eğitimi alanında bütüncül yaklaşımlar arasında yer alan Linklater Metodunu ve bu metodun merkezinde bulunan doğal ses anlayışını inceleyerek yöntemin temel özelliklerini ortaya koymak ve ses eğitimi açısından değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışmada, Linklater Metodunun dayandığı temel ilkeler ve doğal ses anlayışına ilişkin yaklaşımı ele alınmaktadır.

Ses eğitimi alanında nefes, rezonans, artikülasyon ve fonasyon gibi teknik boyutlara yönelik çok sayıda çalışma bulunmasına karşın, sesi beden, duygu ve düşünce bütünlüğü içerisinde ele alan yaklaşımlara ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırma, Linklater Metodunu ve doğal ses anlayışını ses eğitimi bağlamında ele alması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışmanın ses eğitimi alanında çalışan araştırmacılara, eğitimcilere ve öğrencilere farklı bir bakış açısı sunacağı; doğal ses anlayışının ses eğitimi sürecindeki yerinin ve öneminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.Araştırmanın Problem Durumu ve Alt Problemleri

Ses eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bölümü ses üretiminin fizyolojik ve teknik boyutlarına odaklanmaktadır. Buna karşın sesi beden, nefes, duygu ve düşünce bütünlüğü içerisinde ele alan yaklaşımların ses eğitimi bağlamında incelenmesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Doğal ses anlayışını merkeze alan Linklater Metodu, sesin özgürleştirilmesi ve bireyin doğal ses potansiyelinin ortaya çıkarılması bakımından dikkat çeken yaklaşımlardan biridir. Ancak bu yöntemin temel özellikleri ve doğal ses anlayışının ses eğitimi açısından taşıdığı anlamın bütüncül biçimde değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir: Ses eğitimi bağlamında Linklater Metodu ve doğal ses anlayışının temel özellikleri nelerdir ve bu yaklaşım ses eğitimi disiplini kapsamında nasıl değerlendirilebilir?

4.Alt Problemler

1. Linklater Metodunun temel özellikleri nelerdir?
2. Linklater Metodunda doğal ses anlayışı nasıl açıklanmaktadır?
3. Doğal ses anlayışını oluşturan temel unsurlar nelerdir?
4. Linklater Metodunda beden, nefes ve ses ilişkisi nasıl ele alınmaktadır?

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

5. Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı ses eğitimi disiplini kapsamında nasıl değerlendirilebilir?

5.KURAMSAL ÇERÇEVE

5.1. Ses Eğitimi

Ses eğitimi, bireyin sesini konuşma ve şarkı söyleme süreçlerinde doğru, etkili, güzel ve sağlıklı biçimde kullanabilmesine yönelik davranışlar kazandırmayı amaçlayan planlı bir eğitim süreci olarak tanımlanmaktadır (Munzur, 2017; Narin, Özkut, Şahin Orhon ve Denizoğlu, 2024). İnsan sesi, bireyin sahip olduğu en doğal müziksel ifade araçlarından biri olup hem sanatsal hem de iletişimsel amaçlarla kullanılmaktadır. Bu nedenle ses eğitimi yalnızca teknik becerilerin kazandırılmasını değil, aynı zamanda bireyin ses sağlığının korunmasını ve ses kapasitesinin geliştirilmesini de kapsamaktadır.

Ses eğitiminin temel amaçları arasında doğru fonasyonun sağlanması, nefes kullanımının geliştirilmesi, artikülasyon becerilerinin güçlendirilmesi, müzikal ifade yeteneğinin artırılması ve bireyin sesini bilinçli kullanmasının sağlanması bulunmaktadır (Aycan ve Evren, 2016). Ses eğitimi sürecinde bireyin anatomik ve fizyolojik özellikleri dikkate alınarak uygun vokal davranışların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ses eğitimi, teknik bir eğitim süreci olmanın yanı sıra müzikal ve sanatsal gelişimi de destekleyen disiplinlerarası bir alan olarak değerlendirilmektedir (Gill ve Herbst, 2016; Munzur, 2017). Ses eğitiminin temel bileşenleri arasında solunum, fonasyon, rezonans ve artikülasyon yer almaktadır. Doğru nefes kullanımı ses üretiminin temelini oluştururken, fonasyon süreci ses tellerinin kontrollü çalışmasını sağlamaktadır. Rezonans, üretilen sesin güçlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlarken, artikülasyon ise sesin anlaşılır ve etkili biçimde iletilmesini mümkün kılmaktadır (Öztürk ve Akgün, 2007; Polat, 2017). Araştırmalar, ses kalitesinin yalnızca sesin teknik düzeyine değil, aynı zamanda nefes tekniği, beden koordinasyonu ve ses aygıtının bilinçli kullanımına da bağlı olduğunu göstermektedir (Wang, 2024).

Günümüzde ses eğitimi alanında bütüncül yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar, sesi yalnızca anatomik ve fizyolojik bir olgu olarak değerlendirmemekte; beden farkındalığı, duygu, düşünce ve ifade süreçlerini de ses üretiminin ayrılmaz parçaları olarak kabul etmektedir. Ses pedagojisinin bilim ve uygulamanın kesişim noktasında yer aldığı ve sağlıklı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ses üretiminin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesini amaçladığı belirtilmektedir (Gill ve Herbst, 2016). Bu doğrultuda geliştirilen yöntemlerden biri de Linklater Metodudur.

5.2. Linklater Metodu ve Doğal Ses Anlayışı

Linklater Metodu, oyuncu ve ses eğitmeni Kristin Linklater tarafından geliştirilmiş, doğal sesin özgürleştirilmesini temel alan bütüncül bir ses yaklaşımıdır. Linklater, oyunculuk eğitimi alanında ses üretimi üzerine yaptığı çalışmalarla beden farkındalığı ve ses özgürlüğü arasındaki ilişkiyi vurgulamış; doğal sesin ortaya çıkabilmesi için fiziksel ve psikolojik engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Temelleri Iris Warren'ın çalışmalarına dayanan yöntem, zaman içerisinde oyunculuk eğitiminin yanı sıra ses eğitimi alanında da yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Kocabıyık, 2022). Linklater'e göre doğal ses, bireyin duygu ve düşünceleriyle doğrudan bağlantı kurabilen, bedensel gerilimlerden arınmış ve özgür biçimde ortaya çıkan sestir (Linklater, 2006). Bu anlayışta amaç sesi değiştirmek ya da yapay biçimde şekillendirmek değil, bireyin sahip olduğu doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Doğal ses anlayışı, ses üretiminin yalnızca teknik süreçlerle açıklanamayacağını; beden, nefes, duygu ve imgelemin ses oluşumunda önemli rol oynadığını kabul etmektedir (Weir Ouston, 2021).

Linklater Metodunun temel yaklaşımı, sesin önündeki engellerin kaldırılması üzerine kuruludur. Yöntemde çene, dil, boyun, omuz ve gövde bölgesinde oluşan gereksiz kas gerginliklerinin ses üretimini olumsuz etkilediği kabul edilmektedir. Bu nedenle çalışmalar gevşeme egzersizleriyle başlamakta ve doğal nefesin serbest bırakılması hedeflenmektedir (Linklater, 2006). Doğal nefesin özgürleşmesiyle birlikte sesin daha rahat, rezonanslı ve etkili biçimde üretilebildiği ifade edilmektedir (Linklater, 2018). Yöntemin bir diğer önemli özelliği beden, nefes ve ses arasındaki ilişkiye verdiği önemdir. Linklater Metodunda ses yalnızca gırtlakta gerçekleşen bir olay olarak görülmemekte; tüm bedenin katılımıyla oluşan bütüncül bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle beden farkındalığı, postür, hareket ve duyusal algı çalışmaları yöntemin önemli bileşenleri arasında yer almaktadır (Weir Ouston, 2021; Linklater, 2018). Linklater yaklaşımında imgeleme dayalı çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Yöntemde teknik komutlardan çok zihinsel imgeler ve duyusal çağrışımlar kullanılmakta, böylece bireyin doğal ses üretimine ulaşması amaçlanmaktadır (Linklater, 2006). Duygu ve ses arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, yöntemin temel hedeflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle Linklater Metodu, sesi yalnızca teknik bir beceri değil, aynı zamanda bireyin kendini ifade etme aracı olarak değerlendirmektedir (Mills ve Linklater, 2020; Weir Ouston, 2021).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar, Linklater Metodunun ses farkındalığı, ses kalitesi ve doğal ses üretimi üzerinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir. Özellikle oyuncular üzerinde gerçekleştirilen uygulamalarda ses aralığı, rezonans kullanımı ve ses özgürlüğü açısından gelişmeler gözlemlenmiştir (Nilsson, Laukkanen ve Syrjä, 2022). Bu durum, yöntemin yalnızca oyunculuk eğitimi açısından değil, ses eğitimi alanı bakımından da dikkate değer bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

6.YÖNTEM

6.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş olup doküman incelemesine dayanmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin sistemli biçimde incelenmesini kapsayan bir veri toplama yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada Linklater Metodu ve doğal ses anlayışına ilişkin ulusal ve uluslararası literatür incelenmiş, elde edilen veriler araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Doküman incelemesi kapsamında, ses eğitimi alanında uluslararası literatürde önemli bir yere sahip olan Kristin Linklater'ın Freeing the Natural Voice: Imagery and Art in the Practice of Voice and Language adlı eseri ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnceleme sürecinde eserde ortaya konulan doğal ses yaklaşımı, sesin özgürleştirilmesine yönelik kuramsal çerçeve, nefes, rezonans, beden farkındalığı, ses üretim mekanizmaları ve uygulama temelli egzersizler araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Eserde yer alan kuramsal bilgiler ve uygulama örnekleri analiz edilerek elde edilen bulgular araştırmanın kapsamı çerçevesinde yorumlanmış ve ses eğitimi bağlamında değerlendirilmiştir.

6.2.Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı üzerine yayımlanmış kitaplar, hakemli dergi makaleleri ve bilimsel yayınlardan elde edilmiştir. Bu kapsamda özellikle Linklater'in yönteme ilişkin temel eserleri (Linklater, 2006; Linklater, 2018) ile yöntem üzerine gerçekleştirilen güncel çalışmalar (Kocabıyık, 2022; Mills & Linklater, 2020; Weir Ouston, 2021; Nilsson, Laukkanen, & Syrjä, 2022) incelenmiştir. Ayrıca ses eğitimi alanına ilişkin kuramsal kaynaklardan da yararlanılmıştır (Gill & Herbst, 2016; Munzur, 2017).

6.3.Verilerin Analizi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analizde amaç, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalar çerçevesinde düzenlenerek yorumlanmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda incelenen kaynaklardan elde edilen bilgiler; ses eğitimi, Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı temaları altında sınıflandırılmış ve araştırmanın problem durumu doğrultusunda yorumlanmıştır.

7.BULGULAR

Birinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, Linklater Metodunun doğal sesin özgürleştirilmesini temel alan bütüncül bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Yöntemde ses, yalnızca teknik beceriler yoluyla geliştirilen bir performans aracı olarak değil, beden, nefes, düşünce ve duygu süreçlerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir ifade biçimi olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda yöntemin temel amacının bireyin doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmak olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen kaynaklarda yöntemin özellikle beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme çalışmaları, rezonans gelişimi ve imgelem kullanımına dayandığı belirlenmiştir. Ayrıca ses üretimini olumsuz etkileyen fiziksel ve psikolojik gerilimlerin ortadan kaldırılmasının yöntemin temel özelliklerinden biri olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Linklater Metodu, sesi yalnızca teknik açıdan değil, bireyin bütüncül yapısı içerisinde ele alan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Çizelge 1. Linklater metodunun temel özellikleri ve ses eğitimi açısından değerlendirilmesi

İlke	**Açıklama**	**Ses Eğitimi Açısından Değerlendirme**
Doğal Ses	Ses doğuştan vardır, geliştirilmekten çok özgürleştirilmelidir.	Yapay ses üretimini önleyerek bireyin doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmayı hedefler.
Psikofiziksel Bütünlük	Ses; beden, zihin ve duyguların ortak ürünüdür.	Ses eğitiminin beden, zihin ve duygu bütünlüğü içinde ele alınmasını sağlar.
Gerilimlerin Giderilmesi	Fiziksel ve psikolojik bloklar kaldırılır.	Serbest nefes, rahat fonasyon ve sağlıklı ses üretimini destekler.
İmgeleme	Görsel ve duyusal imgeler kullanılarak doğal ses üretimi desteklenir.	Doğal koordinasyonu geliştirerek ses üretimini kolaylaştırır.
İletişim ve İfade	Sesin temel amacı duygu, düşünce ve anlamın doğal biçimde aktarılmasıdır.	Etkili, anlaşılır ve özgün bir vokal ifade gelişimini destekler.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İkinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, Linklater Metodunda doğal ses anlayışının merkezi bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Doğal sesin bireyin duygu ve düşünceleriyle doğrudan bağlantılı, özgür ve engellenmemiş bir ses olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Yöntemde amaç yeni bir ses oluşturmak değil, bireyin sahip olduğu doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmaktır.

Bu doğrultuda doğal ses anlayışının, ses üretiminin yalnızca fizyolojik süreçlerle açıklanamayacağı düşüncesine dayandığı görülmektedir. Beden, nefes, duygu ve düşünce süreçlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmakta, sesin doğal niteliğinin ancak bu unsurlar arasındaki uyumun sağlanmasıyla ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir.

Görsel 1. Doğal ses anlayışının oluşturulmasına yönelik temel aşamalar

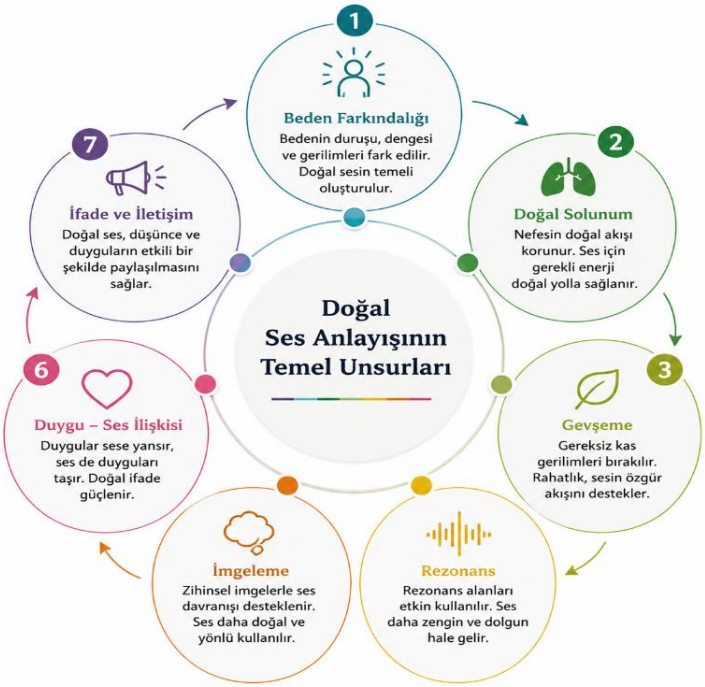

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, doğal ses anlayışını oluşturan temel unsurların beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme, rezonans, imgelem kullanımı ve duygu-ses ilişkisi olduğu görülmektedir. İncelenen kaynaklarda bu unsurların birbirinden bağımsız değil, birbiriyle etkileşim içerisinde olan bileşenler olarak ele alındığı belirlenmiştir. Doğal ses üretiminin sağlanabilmesi için öncelikle bedensel gerginliklerin azaltılması ve doğal nefes akışının desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte yöntemde imgelem kullanımına özel bir önem verildiği görülmektedir. Ses üretim sürecinde kullanılan zihinsel imgelerin, bireyin bedensel farkındalığını artırdığı ve ses üretimini daha doğal bir hâle getirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca duygu ve ses arasındaki ilişkinin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

güçlendirilmesine yönelik çalışmaların da doğal ses anlayışının önemli bir parçası olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda doğal ses anlayışının yalnızca teknik değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal süreçleri de kapsayan bütüncül bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu kavramsal unsurların ses üretimindeki karşılığı ise doğal ses üretiminde görev alan anatomik ve fizyolojik bileşenlerdir. Linklater Metodu kapsamında doğal ses üretiminin sağlanabilmesi için nefes, omurga, çene, dil, yumuşak damak, boğaz, rezonans ve artikülasyonun uyum içinde çalışması önem taşımaktadır. Bu bileşenler doğal ses anlayışının uygulamadaki temel yapılarını oluşturmaktadır.

Çizelge 2. Doğal ses unsurlarının temel bileşenleri

Doğal ses unsurlarının temel bileşenleri	
Nefes	Sesin temel enerji kaynağıdır.
Omurga	Ses üretiminin fiziksel desteğini oluşturur.
Çene	Gereksiz kasılmalardan arındırılır.
Dil	Serbest hareket ederek artikülasyonu kolaylaştırır.
Yumuşak damak	Rezonans alanını genişletir.
Boğaz	Açık ve rahat tutulmalıdır.
Rezonans	Göğüs, ağız, sinüs ve kafa rezonansları birlikte çalışır.
Artikülasyon	Ses doğal akışını bozmadan gerçekleştirilir.

Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, Linklater Metodunda beden, nefes ve ses ilişkisinin yöntemin temel yapı taşlarından biri olduğu görülmektedir. Yöntemde ses üretimi yalnızca gırtlak düzeyinde gerçekleşen bir olay olarak değerlendirilmemekte; tüm bedenin katılımıyla oluşan bütüncül bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle beden farkındalığına yönelik çalışmaların yöntem içerisinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 3. Dördüncü alt probleme ilişkin diyagram

BEDEN
↓
NEFES
↓
SES
↓
İFADE

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İncelenen kaynaklar, doğal nefesin serbest bırakılmasının ses üretim sürecinin temel aşamalarından biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bedende oluşan gereksiz kas gerginliklerinin nefes akışını sınırlandırdığı ve bunun ses üretimini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Bu nedenle yöntemde gevşeme çalışmaları ile nefes çalışmaları birlikte ele alınmaktadır. Elde edilen bulgular, beden, nefes ve ses arasındaki uyumun doğal ses üretiminin temel koşullarından biri olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Beşinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, Linklater Metodu ve doğal ses anlayışının ses eğitimi disiplini kapsamında bütüncül yaklaşımlar arasında değerlendirilebileceği görülmektedir. Yöntemin ses eğitiminin temel bileşenleri olan solunum, rezonans, fonasyon ve beden farkındalığı ile ilişkili bir yapı sergilediği belirlenmiştir. Bunun yanında yöntemin yalnızca sesin teknik yönlerine odaklanmadığı, bireyin ifade gücü, farkındalığı ve iletişim becerileriyle de ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 4. Ses eğitimi disiplini kapsamında gelişim alanı

Ses eğitimi disiplini kapsamında gelişim alanı	**Eğitsel Katkı**
Doğal fonasyon	Zorlanmadan ses üretimi
Etkili nefes kontrolü	Sağlıklı solunum koordinasyonu
Gelişmiş rezonans	Daha hacimli ve dengeli ses
Beden-ses uyumu	Psikofiziksel bütünlük
İfade gücü	Duygu ve düşüncenin doğal aktarımı
Ses sağlığının korunması	Gereksiz kas kullanımının azaltılması
Geniş ses aralığı	Esnek ve özgür vokal kullanım

Araştırma kapsamında incelenen kaynaklar doğrultusunda Linklater Metodunun, ses eğitimi alanında kullanılan geleneksel teknik yaklaşımları tamamlayıcı nitelikte bir yaklaşım sunduğu görülmektedir. Özellikle beden, nefes, duygu ve düşünce süreçlerini bir bütün olarak ele alması, yöntemin ayırt edici özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu yönüyle doğal ses anlayışının, ses eğitimi alanında giderek önem kazanan bütüncül yaklaşımlar içerisinde değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

8.TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen bulgular, Linklater Metodunun doğal ses anlayışını merkeze alan bütüncül bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur. İncelenen kaynaklar doğrultusunda yöntemin sesi yalnızca fizyolojik bir olgu olarak değerlendirmediği; beden, nefes, düşünce ve duygu süreçleriyle birlikte ele aldığı belirlenmiştir. Bu sonuç, ses eğitiminin yalnızca teknik becerilerin geliştirilmesine indirgenemeyeceğini savunan güncel ses pedagojisi anlayışıyla örtüşmektedir. Gill ve Herbst (2016), çağdaş ses pedagojisinin ses üretimini anatomik, fizyolojik ve sanatsal boyutlarıyla birlikte değerlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular da Linklater Metodunun benzer bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular, doğal ses anlayışının Linklater yaklaşımının temelini oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, Linklater'in doğal sesi bireyin duygu ve düşünceleriyle doğrudan bağlantı kurabilen özgür bir ifade aracı olarak tanımladığı görüşüyle paralellik göstermektedir (Linklater, 2006). Benzer biçimde Weir Ouston (2021), Linklater yaklaşımında doğal sesin yalnızca işitsel bir özellik değil, bireyin bedensel ve duygusal farkındalığıyla ilişkili bir süreç olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgularının ilgili literatürü desteklediği söylenebilir.

Araştırma sonucunda doğal ses anlayışını oluşturan temel unsurların beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme, rezonans, imgelem kullanımı ve duygu-ses ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Linklater (2006) tarafından ortaya konulan yaklaşımda da bu unsurların doğal ses üretiminin temel bileşenleri arasında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Weir Ouston (2021), imgeleme dayalı çalışmaların ses üretiminde farkındalığı artırdığını ve bireyin sesini daha doğal kullanmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Bu durum, araştırmada elde edilen bulgularla uyum göstermektedir.

Araştırmanın beden, nefes ve ses ilişkisine yönelik bulguları da ilgili literatür tarafından desteklenmektedir. Linklater Metodunda doğal nefesin serbest bırakılması ve bedensel gerilimlerin azaltılması ses üretiminin ön koşulları arasında değerlendirilmektedir (Linklater, 2006; Linklater, 2018). Ses eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmalar da sağlıklı ses üretiminin doğru solunum ve beden koordinasyonu ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Öztürk ve Akgün, 2007; Polat, 2017). Bu bağlamda araştırma sonuçlarının ses eğitiminin temel ilkeleriyle örtüştüğü görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, Linklater Metodunun ses eğitimi disiplini içerisinde bütüncül yaklaşımlar arasında değerlendirilebileceğini göstermiştir. Munzur (2017), ses eğitiminin hem sanatsal hem de fizyolojik boyutları bulunan çok yönlü bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde Narin ve arkadaşları (2024), ses eğitimi uygulamalarında yalnızca teknik gelişimin değil, ses sağlığının korunmasının da önemli olduğunu belirtmektedir. Linklater yaklaşımının beden farkındalığı, doğal nefes ve sağlıklı ses üretimi üzerindeki vurgusu dikkate alındığında bu görüşlerle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Öte yandan Linklater Metodunun yalnızca kuramsal bir yaklaşım olmadığı, uygulamaya dönük sonuçlar da ortaya koyduğu görülmektedir. Nilsson, Laukkanen ve Syrjä (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Linklater Metodu ile çalışan oyuncuların ses üretimi ve ses farkındalığı açısından gelişim gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca Kocabıyık (2022), yöntemin ses eğitimi alanında kullanılabilecek alternatif ve bütüncül bir yaklaşım sunduğunu ifade etmektedir. Mills ve Linklater (2020) ise yöntemin ses eğitiminde bireyin özgün sesini ortaya çıkarmaya yönelik önemli bir miras bıraktığını vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar da bu değerlendirmeleri destekler niteliktedir.

Sonuç olarak araştırma bulguları ve ilgili literatür birlikte değerlendirildiğinde, Linklater Metodunun doğal ses anlayışını merkeze alan, beden-nefes-ses ilişkisini bütüncül biçimde ele alan ve çağdaş ses eğitimi yaklaşımlarıyla uyum gösteren bir yöntem olduğu söylenebilir. Yöntemin özellikle doğal sesin ortaya çıkarılması, ses farkındalığının geliştirilmesi ve bireyin ifade potansiyelinin desteklenmesi açısından ses eğitimi alanında dikkate değer bir yaklaşım sunduğu değerlendirilmektedir.

9.SONUÇ

Bu araştırmada, ses eğitimi bağlamında Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı incelenmiştir. Araştırma sonucunda Linklater Metodunun, doğal sesin özgürleştirilmesini temel alan bütüncül bir yaklaşım olduğu belirlenmiştir. Yöntemde sesin yalnızca teknik bir beceri olarak değerlendirilmediği; beden, nefes, düşünce ve duygu süreçleriyle birlikte ele alındığı görülmüştür. Araştırma bulguları, doğal ses anlayışının Linklater Metodunun merkezinde yer aldığını ortaya koymuştur. Doğal sesin, bireyin sahip olduğu ses potansiyelinin fiziksel ve psikolojik engellerden arındırılarak özgür biçimde ortaya çıkarılması anlayışına dayandığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda yöntemin temel amacının sesi yeniden şekillendirmekten çok, bireyin doğal ses kapasitesini ortaya çıkarmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırma kapsamında ayrıca doğal ses anlayışını oluşturan temel unsurların beden farkındalığı, doğal solunum, gevşeme, rezonans, imgelem kullanımı ve duygu-ses ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu unsurların birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu ve doğal ses üretim sürecinin bütüncül bir yapı sergilediği görülmüştür. Beden, nefes ve ses ilişkisine yönelik bulgular, Linklater Metodunda bu üç unsurun birbirinden bağımsız değil, bir bütünün parçaları olarak değerlendirildiğini göstermiştir. Özellikle doğal nefesin serbest bırakılması ve bedensel farkındalığın artırılması, yöntemin temel uygulama alanları arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak Linklater Metodunun, doğal ses anlayışını merkeze alan, beden-nefes-ses ilişkisini bütüncül biçimde ele alan ve ses eğitiminin temel ilkeleriyle uyumlu bir yaklaşım olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle yöntemin, ses eğitimi alanında kullanılan çağdaş yaklaşımlar arasında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

10.ÖNERİLER

Bu araştırmada Linklater Metodu ve doğal ses anlayışı kuramsal açıdan ele alınmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda yöntemin ses eğitimi sürecindeki uygulanabilirliğini ortaya koymak amacıyla farklı yaş grupları ve eğitim düzeylerindeki bireylerle uygulamalı araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca Linklater Metodunun şan eğitimi, konuşma eğitimi ve oyunculuk eğitimi gibi farklı alanlardaki kullanımına yönelik karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak yöntemin farklı disiplinlerdeki işlevi daha ayrıntılı biçimde incelenebilir.

Doğal ses anlayışının ses farkındalığı, ses sağlığı ve ifade becerileri üzerindeki etkilerinin deneysel araştırmalarla desteklenmesi, yöntemin ses eğitimi alanındaki yerinin daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Bunun yanında ses eğitimi programlarında beden farkındalığı, doğal solunum ve ses özgürlüğüne yönelik uygulamalara daha fazla yer verilmesi önerilebilir. Ayrıca Linklater Metodu ile diğer çağdaş ses eğitimi yaklaşımlarının benzer ve farklı yönlerini ortaya koyan çalışmaların gerçekleştirilmesi, ses eğitimi alanındaki kuramsal birikimin zenginleşmesine katkı sağlayabilir.

.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Aycan, K., & Evren, G. F. (2016). The effect of vocal training methods to improve Turkish accent defects through individual voice student lessons. *Eurasian Journal of Educational Research, 66*, 299–314. http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2016.66.17

Gill, B. P., & Herbst, C. T. (2016). Voice pedagogy—What do we need? *Logopedics Phoniatrics Vocology, 41*(4), 168–173. https://doi.org/10.3109/14015439.2015.1079234

Kocabıyık, Y. (2022). Ses eğitiminde Linklater metodunun kullanımı: Sistematik analiz. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 31*, 21–29. https://doi.org/10.29000/rumelide.1220205

Linklater, K. (2006). *Freeing the natural voice: Imagery and art in the practice of voice and language* (Rev. & expanded ed.). Drama Publishers.

Linklater, K. (2018). Vocal traditions: Linklater voice method. *Voice and Speech Review, 12*(2), 211–220. https://doi.org/10.1080/23268263.2018.1444558

Mills, J., & Linklater, K. (2020). The legacy of Kristin Linklater: The loss of a renowned innovator within voice practice. *Performance Research, 25*(8), 155–160. https://doi.org/10.1080/13528165.2020.1944582

Munzur, Ö. (2017). The artistic and medical importance of vocal training. *Journal of Education and Future, 11*, 197–209.

Narin, S., Özkut, B., Şahin Orhon, E., & Denizoğlu, İ. (2024). Vocal cool-down in voice training: Method and technical considerations. *International Journal on Lifelong Education and Leadership, 10*(1), 1–9. https://doi.org/10.25233/ijlel.1331339

Nilsson, T., Laukkanen, A.-M., & Syrjä, T. (2022). Effects of sixteen month voice training of student actors applying the Linklater Voice Method. *Journal of Voice, 36*(5), 733.e9–733.e21. https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2020.08.014

Öztürk, F. G., & Akgün, G. (2007). Ses eğitimi ve 3 R kuralı. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(1), 423–426.

Polat, S. (2017). Ses eğitiminin temel ögeleri ve çeşitli söyleme tekniklerine yönelik uzman görüşleri ve performans değerlendirme ölçeği örneği. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 3*(1), 1–18.

Weir Ouston, J. (2021). The feeling voice: A Linklater approach to freeing the voice through embodied connection to image. *Voice and Speech Review, 15*(2), 221–234. https://doi.org/10.1080/23268263.2021.1892960

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. bs.). Seçkin Yayıncılık.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SES EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİNNİ SÖYLEME GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Sevda GÜREL
T.C. Ordu Üniversitesi
tokersevda@gmail.com - 0000-0003-0496-7852

Can Berk KURUL
T.C. Ordu Üniversitesi
cankurull@icloud.com - 0009-0007-0696-5435

ÖZET

Bu araştırmada, ninni söyleme geleneği ses eğitimi bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı, geleneksel bir sözlü kültür ürünü olan ninnilerin ses kullanımı, nefes kontrolü, tonlama, müzikal ifade ve doğal ses üretimi açısından taşıdığı özellikleri ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, ninni söyleme geleneği ve ses eğitimi alanına ilişkin ulusal ve uluslararası kaynakların yanı sıra Türk kültüründe yaygın olarak bilinen sekiz geleneksel ninni örneğinin incelenmesiyle elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ninni söyleme geleneğinin çocukları sakinleştirme, uyutma ve anne ile çocuk arasında duygusal bağ kurma işlevlerinin yanında kültürel aktarımı desteklediği belirlenmiştir. İncelenen ninni örneklerinde doğal ses kullanımı, kontrollü nefes, dar ses alanı, yavaş tempo, tekrarlı ezgisel yapı, konuşmaya yakın söyleyiş ve müzikal ifade özelliklerinin öne çıktığı görülmüştür. Bu özelliklerin doğal fonasyon, entonasyon, artikülasyon, nefes kontrolü ve ifade becerileri bakımından ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak ninni söyleme geleneğinin yalnızca kültürel bir aktarım aracı değil, aynı zamanda doğal ve işlevsel ses kullanımına ilişkin önemli örnekler sunan geleneksel bir vokal uygulama olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ses eğitimi, ninni, ninni söyleme geleneği, müzikal ifade.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ABSTRACT

This study evaluates the tradition of singing lullabies within the context of voice education. The aim of the study is to examine the characteristics of lullabies in terms of voice use, breath control, intonation, musical expression, and natural voice production. The research was conducted using a qualitative research approach, and the document analysis method was employed. The data were obtained through the examination of national and international literature on the tradition of singing lullabies and voice education, together with eight traditional Turkish lullabies that are widely recognized in Turkish culture. The data were analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that the tradition of singing lullabies not only serves to soothe children, help them fall asleep, and strengthen the emotional bond between mother and child, but also contributes to the transmission of cultural values. The examined lullabies were found to exhibit characteristics such as natural voice use, controlled breathing, a narrow vocal range, a slow tempo, repetitive melodic patterns, speech-like delivery, and musical expression. These characteristics can be associated with the fundamental principles of voice education, including natural phonation, intonation, articulation, breath control, and expressive performance. Consequently, the tradition of singing lullabies can be regarded not only as a means of cultural transmission but also as a traditional vocal practice that provides significant examples of natural and functional voice use.

Keywords: Voice education, lullaby, lullaby singing tradition, musical expression.

1. GİRİŞ

Ninniler, insanlık tarihinin en eski sözlü kültür ürünlerinden biri olarak kabul edilmekte ve anne ile çocuk arasındaki ilk iletişim biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Geniş bir tanıma göre ninni, çocuğu sakinleştirmek amacıyla kullanılan her türlü şarkı veya ritmik seslendirme olarak ifade edilirken, dar anlamda ise özellikle çocuğu uyutmak ve rahatlatmak amacıyla oluşturulmuş şarkılar olarak tanımlanmaktadır (Aubinet, 2024). Ninniler yalnızca bir uyutma aracı olmayıp aynı zamanda kültürel değerlerin, duyguların ve toplumsal birikimin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan önemli sözlü kültür unsurları arasında yer almaktadır. Nitekim sözlü gelenek, bir topluluğun kültürel birikiminin nesiller boyunca sözlü yollarla aktarılması süreci olarak tanımlanmakta ve ninniler bu aktarımın önemli araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Harahap, Kahar ve Nasution, 2019).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Türk kültüründe ninniler, yalnızca çocuğu uyutmaya yönelik ezgiler olarak değil, aynı zamanda annenin duygu ve düşüncelerini ifade ettiği, çocuğuna yönelik beklenti ve temennilerini aktardığı sözlü ürünler olarak görülmektedir. Ninnilerde sevgi, şefkat, umut, özlem, öğüt ve dua gibi birçok temaya yer verildiği; bunun yanında çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimine ilişkin mesajların da bulunduğu belirtilmektedir. Bu yönüyle ninniler, çocukların kültürel kimlik kazanımı ve sosyal gelişim süreçlerinde işlevsel bir role sahiptir (Aldemir ve Delen, 2024).

Ninni söyleme geleneği, müzikal özellikleri bakımından da dikkat çekmektedir. Ezgi, ritim, vurgu, tonlama ve ses rengi gibi temel müzikal unsurlar ninnilerin yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Anne sesi aracılığıyla gerçekleştirilen bu müzikal iletişim, bebeğin işitsel gelişimine katkı sağlamakta ve erken dönem ses deneyimlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Yapılan araştırmalar, annelerin gebelik döneminde ve doğum sonrasında ninni söylemelerinin anne-bebek bağını güçlendirdiğini, bebeklerin davranışları üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu ve annelerin stres düzeylerini azaltabildiğini ortaya koymaktadır (Persico ve ark., 2017). Ayrıca bebeklere yönelik şarkı söylemenin, bebeklerin dikkat süreçlerini, sosyal etkileşimlerini ve iletişimsel gelişimlerini desteklediği belirtilmektedir (Lense, Schultz, Astésano ve Jones, 2022). Anadolu'da ninniler yalnızca çocukları uyutmaya yönelik ezgiler olmayıp, aynı zamanda annenin duygu dünyasını, kültürel değerlerini ve toplumsal belleği yansıtan önemli sözlü kültür ürünleri olarak değerlendirilmektedir. Ninnilerde yer alan kalıplaşmış hitap ifadeleri, tekrar eden ezgisel ve sözel yapılar ile ritmik söyleyiş biçimi, hem sözlü geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılmasını kolaylaştırmakta hem de ninnilerin karakteristik yapısal özelliklerini oluşturmaktadır (Ercan, 2024; Temizkan & Solmaz, 2018). Ayrıca ninniler, anne ile çocuk arasındaki ilk sözlü ve müzikal iletişim biçimlerinden biri olarak kültürel kimliğin erken yaşlarda aktarılmasına da katkı sağlamaktadır (Temizkan & Solmaz, 2018). Ninniler yalnızca bebeği uyutmaya yönelik ezgiler olmayıp, anne ile çocuk arasında duygusal bağ kurulmasını sağlayan, dil gelişimini destekleyen ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımında önemli işlevler üstlenen sözlü kültür ürünleridir (Dilek vd., 2019).

Ses eğitimi, bireyin sesini sağlıklı, etkili ve bilinçli biçimde kullanabilmesini amaçlayan bir eğitim alanıdır. Gill ve Herbst'e (2016) göre ses eğitimi sürecinde doğru nefes kullanımı, ses üretimi, rezonans, artikülasyon ve ifade becerilerinin geliştirilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde Munzur (2017), ses eğitiminin yalnızca sesin teknik boyutlarıyla sınırlı olmadığını, sanatsal ve estetik yönleri de kapsayan çok boyutlu bir süreç olduğunu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

vurgulamaktadır. Diğer taraftan ninniler profesyonel ses eğitimi amacıyla ortaya çıkmamış olmasına rağmen doğal ses üretimi bakımından ses eğitiminin temel ilkeleriyle örtüşen özellikler taşımaktadır.

Bu araştırmada, ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ninnilerin işlevleri, müzikal özellikleri ve ses kullanımına ilişkin unsurları incelenerek ses eğitimi açısından taşıdığı özelliklerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

2.**Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Bu araştırmanın amacı, geleneksel bir sözlü kültür ürünü olan ninni söyleme geleneğini ses eğitimi bağlamında inceleyerek bu geleneğin ses kullanımı, nefes kontrolü, tonlama, müzikal ifade ve doğal ses üretimi açısından taşıdığı özellikleri ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada, ninnilerin işlevsel ve müzikal özellikleri ile ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi disiplini açısından değerlendirilebilecek yönleri ele alınmaktadır.

Ninniler, anne ve çocuk arasındaki ilk müzikal ve sözel iletişim biçimlerinden biri olmasının yanı sıra, kültürel aktarımın önemli araçları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte ninni söyleme geleneği, sesin doğal ve işlevsel kullanımına ilişkin çeşitli özellikler barındırmaktadır. Ses eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bölümü profesyonel veya planlı ses eğitimi uygulamalarına odaklanırken, geleneksel ses kullanımı örneklerinin ses eğitimi açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmaların daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırma, ninni söyleme geleneğini ses eğitimi perspektifiyle ele alması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışmanın, geleneksel müzik kültürü ile ses eğitimi arasında ilişki kurulmasına katkı sağlaması ve ninnilerin ses eğitimi açısından taşıdığı potansiyelin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması beklenmektedir.

3.Araştırmanın Problem Durumu ve Alt Problemleri

Ninniler, yüzyıllardır farklı toplumlarda çocukları sakinleştirmek, uyutmak ve onlarla iletişim kurmak amacıyla söylenen sözlü kültür ürünleri arasında yer almaktadır. Ezgi, ritim, tonlama ve sözlü anlatım özellikleri bakımından müzikal bir yapıya sahip olan ninniler, aynı zamanda sesin doğal kullanımına ilişkin çeşitli özellikler barındırmaktadır. Buna karşın ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi bağlamında ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

nedenle ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi açısından hangi özellikler taşıdığının ortaya konulması önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın problem cümlesi:

"Ninni söyleme geleneği ses eğitimi bağlamında nasıl değerlendirilebilir?" şeklinde belirlenmiştir.

Bu problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır:

1. Ninni söyleme geleneğinin temel özellikleri ve işlevleri nelerdir?
2. Ninnilerde yer alan ses kullanımı, nefes, tonlama, ritim ve müzikal ifade unsurları nelerdir?

4. Ses Eğitimi Bağlamında Ninni Söyleme Geleneği

Ses eğitimi, bireyin sesini sağlıklı, etkili ve bilinçli biçimde kullanabilmesini amaçlayan bir eğitim alanıdır. Gill ve Herbst'e (2016) göre ses eğitimi sürecinde doğru nefes kullanımı, ses üretimi, rezonans, artikülasyon ve ifade becerilerinin geliştirilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde Munzur (2017), ses eğitiminin yalnızca sesin teknik boyutlarıyla sınırlı olmadığını, sanatsal ve estetik yönleri de kapsayan çok boyutlu bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ses eğitimi sürecinde bireyin solunum sistemi, fonasyon mekanizması, rezonans boşlukları ve artikülasyon organları arasında uyumlu bir işleyişin sağlanması önem taşımaktadır. Doğru nefes kullanımı, dengeli ses üretimi ve anlaşılır söyleyiş, konuşma ve şarkı söyleme süreçlerinde etkili ses kullanımının temel unsurları arasında yer almaktadır (Gill & Herbst, 2016). Bu nedenle ses eğitimi yalnızca profesyonel ses kullanıcılarına yönelik bir alan olmayıp, günlük yaşamda sesini bilinçli ve sağlıklı kullanmak isteyen bireyleri de kapsamaktadır (Munzur, 2017). Ses eğitiminin temel ilkelerinden biri doğal ve ekonomik ses kullanımıdır. Sesin gereksiz kas gerilimlerinden uzak, rahat ve sürdürülebilir biçimde kullanılması hem ses sağlığının korunmasına hem de ses kalitesinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ses eğitimi, bireyin sahip olduğu doğal ses potansiyelini ortaya çıkarmayı ve sesini işlevsel biçimde kullanabilmesini destekleyen bir süreç olarak görülmektedir (Gill & Herbst, 2016).

Ninniler, insanlık tarihinin en eski sözlü kültür ürünleri arasında yer almakta ve anne ile çocuk arasındaki ilk müzikal iletişim biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Aubinet'e (2024) göre ninniler, geniş anlamda çocukları sakinleştirmek amacıyla kullanılan her türlü şarkı veya

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ritmik seslendirmeyi ifade etmektedir. Araştırmacı, ninnilerin farklı kültürlerde yaygın olarak görülmesi nedeniyle evrensel bir özellik taşıdığını belirtmektedir. Bu durum, ninnilerin yalnızca belirli toplumlara ait bir gelenek olmadığını, insan yaşamının ortak kültürel deneyimlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Ninni söyleme geleneği, sözlü kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan önemli araçlardan biridir. Harahap, Kahar ve Nasution'a (2019) göre sözlü gelenek, bir toplumun kültürel değerlerinin nesiller boyunca aktarılmasına olanak tanımaktadır. Araştırmacılar ayrıca annelerin ninniler aracılığıyla çocukların kişilik ve karakter gelişiminde etkili rol üstlendiklerini belirtmektedir. Ninnilerde yer alan öğütler, temenniler, kültürel değerler ve toplumsal mesajlar, bu ürünlerin yalnızca müzikal değil aynı zamanda eğitsel ve kültürel işlevlere de sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe ninniler, annenin çocuğuna duyduğu sevgi, şefkat, özlem ve beklentileri ifade ettiği sözlü ürünler olarak değerlendirilmektedir. Ninniler, çocuğu sakinleştirme ve uyutma işlevinin yanı sıra annenin duygu ve düşüncelerini sesi aracılığıyla ifade etmesine de olanak sağlamaktadır. Ninnilerin yavaş tempo, tekrar eden ritmik yapı ve doğal söyleyiş özellikleri, çocukla iletişimi kolaylaştırırken aynı zamanda doğal ses kullanımını destekleyen bir yapı ortaya koymaktadır (Dilek vd., 2019). Bu bağlamda ninniler aracılığıyla çocuklara yönelik iyi dilekler, öğütler ve kültürel değerler aktarılmakta; böylece çocukların yaşadıkları toplumun kültürel yapısıyla erken yaşlarda tanışmaları sağlanmaktadır (Aldemir & Delen, 2024; Harahap, Kahar, & Nasution, 2019).

Ninniler müzikal açıdan değerlendirildiğinde ezgi, ritim, vurgu, tonlama ve ifade unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Küçükavşar'a (2025) göre ninniler, ezgi ve ritme dayalı yapıları sayesinde dilin söyleyiş ve sesletim özelliklerini yansıtan önemli sözlü ürünler arasında yer almaktadır. Bu özellikleri sayesinde ninniler kültürel aktarımın ve ses kullanımının doğal örneklerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Ninnilerde sıkça görülen tekrarlar, kalıplaşmış hitap ifadeleri, dar ses alanı içerisinde oluşturulan ezgisel yapı ve düzenli ritmik söyleyiş, sözlü kültürün sürdürülebilirliğini sağlayan ve doğal ses kullanımını destekleyen temel özellikler arasında değerlendirilmektedir. Bu yönüyle ninniler, sesin zorlanmadan üretildiği, anlaşılır söyleyişin korunduğu ve doğal vokal kullanımın gözlemlenebildiği geleneksel müzik ürünleri olarak dikkat çekmektedir (Ercan, 2024; Temizkan & Solmaz, 2018; Yağmur & Çelik, 2026).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırmalar, ninni söylemenin anne ve çocuk arasındaki ilişki üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Persico ve arkadaşları (2017), gebelik döneminde ve doğum sonrasında söylenen ninnilerin anne-bebek bağını güçlendirdiğini ve yenidoğan davranışları üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Lense, Schultz, Astésano ve Jones (2022), bebeklere yönelik şarkı söylemenin bebeklerin sosyal dikkat süreçlerini ve iletişimsel etkileşimlerini desteklediğini belirtmektedir. Bu bulgular, ninnilerin yalnızca kültürel ve müzikal bir gelenek olmadığını, aynı zamanda gelişimsel ve iletişimsel işlevler taşıdığını göstermektedir.

Ses eğitimi açısından değerlendirildiğinde ninni söyleme geleneği; doğal ses kullanımı, nefes kontrolü, tonlama, ezgisel ifade ve sözlü anlatım özellikleri bakımından dikkat çekmektedir. Ninniler profesyonel bir ses eğitimi amacıyla oluşturulmamış olsa da sesin doğal ve işlevsel kullanımına ilişkin önemli örnekler sunmaktadır. Ninni söyleme sürecinde kullanılan yumuşak ve akıcı ses üretimi, kontrollü nefes kullanımı, anlaşılır söyleyiş ve ezgisel anlatım özellikleri, ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebilecek unsurlar arasında yer almaktadır (Gill & Herbst, 2016; Munzur, 2017). Ayrıca ninnilerde yer alan ritmik ve ezgisel yapıların, sesin ifade amaçlı kullanımına katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu yönüyle ninni söyleme geleneği, yalnızca kültürel bir aktarım aracı değil, aynı zamanda doğal ses kullanımının gözlemlenebildiği ve ses eğitimi açısından değerlendirilebilecek özellikler barındıran önemli bir sözlü müzik geleneği olarak görülmektedir.

5.YÖNTEM

5.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma, ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi bağlamında değerlendirilmesini amaçladığından doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin sistematik biçimde incelenmesini kapsayan bir veri toplama yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırmada ninni söyleme geleneği, ses eğitimi ve bu iki alan arasındaki ilişkiyi ele alan ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmiştir.

5.2.Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, ninni söyleme geleneği, ninnilerin kültürel ve müzikal özellikleri ile ses eğitimi alanına ilişkin kitaplar, makaleler, tezler ve elektronik kaynaklardan elde edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Veri toplama sürecinde özellikle ninnilerin işlevleri, müzikal özellikleri, ses kullanımı ve iletişimsel yönleri ile ses eğitiminin temel ilkelerini ele alan çalışmalar dikkate alınmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalar çerçevesinde düzenlenmesi, yorumlanması ve okuyucuya anlaşılır bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırma verileri; ninni söyleme geleneğinin temel özellikleri ve işlevleri, ninnilerde yer alan ses ve müzikal ifade unsurları ile ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi açısından değerlendirilebilecek yönleri olmak üzere belirlenen temalar altında incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bunun yanı sıra bulguların desteklenmesi amacıyla Türk kültüründe yaygın olarak bilinen ve farklı yazılı kaynaklarda yer alan toplam sekiz geleneksel ninni örneği doküman incelemesine dahil edilmiştir.
Araştırma bağlamında incelenen ninni örnekleri şunlardır: “Dandini Dandini Dastana”, “Eee Bebeğim Eee”, “Nenni yavrum nenni”, “Nenni Bebek Oy”, “Uyusun da Büyüsün”, “Kuzum Uyusun”, “Bebek Beni Ninni” ve “Uyu Kuzum Uyu”. Bu ninniler; ses kullanımı, nefes, ritim, tonlama, ezgisel yapı, artikülasyon ve müzikal ifade özellikleri bakımından incelenmiştir. İncelenen ninniler, Türk kültüründe yaygın olarak bilinen ve farklı yazılı kaynaklarda ortak biçimde yer alan örnekler arasından amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir.

6.BULGULAR

Bulgular yalnızca literatürde yer alan bilgilerden değil, araştırma kapsamında incelenen geleneksel ninni örneklerinden elde edilen gözlemler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular, ninni söyleme geleneğinin temel işlevlerinin çocukları sakinleştirmek, uyutmak ve anne ile çocuk arasında duygusal bir bağ kurmak olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ninnilerin yalnızca bir uyutma aracı olmadığı, aynı zamanda kültürel aktarımın önemli araçlarından biri olarak işlev gördüğü belirlenmiştir. Ninniler aracılığıyla toplumsal değerlerin, geleneklerin, iyi dileklerin ve çeşitli kültürel unsurların çocuklara aktarıldığı görülmüştür. Ayrıca ninnilerin annenin duygu, düşünce ve beklentilerini ifade ettiği sözlü kültür ürünleri arasında yer aldığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular, ninnilerin ses ve müzikal ifade unsurları bakımından çeşitli özellikler taşıdığını ortaya koymuştur. Ninnilerde ezgi, ritim, tonlama, vurgu ve sözlü anlatım unsurlarının belirgin biçimde yer aldığı görülmüştür. Ninni söyleme sürecinde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yumuşak ve sakin bir ses kullanımının tercih edildiği, ses üretiminin genellikle doğal ve akıcı bir biçimde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Ayrıca ninnilerin ritmik ve ezgisel yapılarının, sözlerin anlamını destekleyen bir işlev üstlendiği ve müzikal ifadenin önemli bir bileşeni olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ninnilerin rahat, yumuşak ve doğal bir ses üretimiyle söylenmesi, doğal fonasyonun gerçekleştirilmesine ve ses sağlığının korunmasına katkı sağlamakta; bu durum, ninnilerin ses kullanımı ve müzikal ifade bakımından ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebilecek önemli özellikler taşıdığını göstermektedir. Ezgisel yapının gerektirdiği kontrollü ve kesintisiz nefes kullanımı ise solunum koordinasyonu ile nefes yönetiminin gelişimini desteklemektedir. Ninnilerde ses yüksekliği ve alçaklığının anlam ve duyguyu destekleyecek biçimde kullanılması, doğru entonasyon ve ses kontrolünün geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Bunun yanında basit melodik yapı içerisinde duyguların etkili biçimde aktarılması, müzikal ifade becerilerinin gelişimini destekleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Düzenli ritim ve akıcı söyleyiş, bebeği sakinleştirme işlevinin yanı sıra ses üretiminde sürekliliğin sağlanmasına ve ritmik koordinasyonun geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Sözcüklerin açık ve anlaşılır biçimde seslendirilmesi artikülasyon ve diksiyon becerilerini desteklerken, sevgi, şefkat ve güven duygularının ses aracılığıyla aktarılması ifade gücü ile yorum becerisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca ninniler, kültürel değerleri ve sözlü geleneği kuşaktan kuşağa aktaran önemli bir araç olarak geleneksel vokal örneklerinin ses eğitimi süreçlerinde kullanılmasına olanak tanımaktadır.

İncelenen geleneksel ninni örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, her bir ninninin ses eğitimi açısından farklı ancak birbirini tamamlayan özellikler taşıdığı görülmektedir. "Dandini Dandini Dastana" ninnisinde tekrar eden ritmik yapı ve yumuşak söyleyiş akıcı fonasyon ile ritmik sürekliliği destekleyen özellikler olarak öne çıkmaktadır. "Eee Bebeğim Eee " örneğinde uzun ünlüler ve sakin söyleyiş biçiminin kontrollü nefes kullanımı ile rahat ses üretimine katkı sağlayabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. “Nenni yavrum nenni” ninnisinde konuşmaya yakın söyleyiş ve düzenli ritmik yapı, doğal artikülasyon ve ses kullanımını destekleyen özellikler sergilemektedir. “Nenni Bebek oy” dar ses alanı ve yavaş temposuyla doğru entonasyonun ve kontrollü ses kullanımının geliştirilmesine uygun bir yapı sunmaktadır. "Uyusun da Büyüsün" ninnisindeki akıcı melodik yapı, nefes kontrolü ile ezgisel sürekliliği desteklerken; "Kuzum Uyusun" ninnisinde öne çıkan şefkat odaklı ifade ve yumuşak başlangıçlar, duygunun ses yoluyla doğal biçimde aktarılmasına katkı sağlamaktadır. "Bebek Beni Ninni" örneğinde tekrar eden söz ve ezgi kalıpları ses kontrolü ile müzikal sürekliliği desteklemekte, "Uyu yavrum Uyu" ninnisinde ise sakin tempo ve yumuşak ses kullanımı rahat,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

doğal ve ekonomik ses üretimini öne çıkarmaktadır. Ses eğitimi açısından bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde, ninnilerin doğal fonasyon, kontrollü nefes kullanımı, entonasyon, artikülasyon, ritmik süreklilik ve müzikal ifade bakımından ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebilecek ortak özellikler taşıdığı ve doğal, rahat ve işlevsel ses kullanımına ilişkin önemli örnekler sunduğu söylenebilir.

Çizelge 1. Geleneksel ninni örneklerinde belirlenen vokal ve müzikal özelliklerin ses eğitimi açısından değerlendirilmesi

Ninniler	**Vokal ve Müzikal özellik**	**Ses eğitimi açısından değerlendirme**
Dandini Dandini Dastana	Tekrarlayan ezgisel yapı, yumuşak söyleyiş	Doğal fonasyon ve ritmik sürekliliğin desteklenmesi
Eee Bebeğim Eee	Uzun ünlüler ve sakin söyleyiş	Kontrollü nefes ve rahat ses üretimi
Nenni yavrum nenni	Konuşmaya yakın söyleyiş, düzenli ritim	Artikülasyon ve doğal ses kullanımı
Nenni Bebek oy	Dar ses alanı, yavaş tempo	Doğru entonasyon ve kontrollü ses kullanımını destekleme
Uyusun da Büyüsün	Akıcı melodik yapı	Nefes kontrolü ile ezgisel akıcılığın gelişimine katkı sağlama
Kuzum Uyusun	Şefkat odaklı ifade, yumuşak başlangıçlar	Duygunun ses yoluyla doğal biçimde aktarılmasını destekleme
Bebek Beni Ninni	Tekrarlayan söz ve ezgi kalıpları	Ses kontrolü ve müzikal sürekliliğin gelişimine katkı sağlama
Uyu yavrum Uyu	Sakin tempo ve yumuşak ses kullanımı	Rahat ve doğal ses üretimini destekleme

Genel olarak değerlendirildiğinde araştırma bulguları, bu geleneğin doğal ses üretimi, kontrollü nefes kullanımı, tonlama, ezgisel anlatım, artikülasyon ve ses sağlığı açısından ses eğitiminin temel ilkeleriyle önemli ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca anne ile çocuk arasında kurulan iletişim ve duygusal bağın, sesin yalnızca teknik değil aynı zamanda ifade odaklı kullanımına da katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

İncelenen ninni örneklerinde ortak olarak dar ses alanı, yavaş tempo, tekrar eden ezgisel kalıplar, konuşmaya yakın söyleyiş ve yumuşak ses üretimi gibi özelliklerin öne çıktığı görülmektedir. Bu özellikler, ses eğitiminin temel ilkeleri arasında yer alan doğal fonasyon, kontrollü nefes kullanımı, entonasyon, artikülasyon ve ses sağlığı ile ilişkilendirilebilecek niteliktedir. Özellikle ninnilerin yüksek ses şiddeti gerektirmeyen, rahat ve akıcı bir söyleyişle seslendirilmesi, sesin zorlanmadan kullanılmasına olanak tanırken; tekrar eden ezgisel yapıların entonasyon ve ezgisel sürekliliği desteklediği değerlendirilmektedir. Benzer şekilde konuşmaya yakın doğal söyleyiş biçimi artikülasyonun anlaşılır biçimde gerçekleştirilmesine katkı sağlayabilecek bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda ninni söyleme

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

geleneğinin, ses eğitiminin temel kazanımlarını doğrudan öğretmeyi amaçlamasa da doğal ve işlevsel ses kullanımına ilişkin önemli örnekler sunduğu söylenebilir.

7.TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen bulgular, ninni söyleme geleneğinin yalnızca çocukları uyutmaya yönelik bir uygulama olmadığını, aynı zamanda kültürel, iletişimsel ve müzikal işlevler taşıdığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, ninnilerin evrensel bir sözlü kültür ürünü olduğunu ve farklı toplumlarda benzer işlevlerle kullanıldığını belirten Aubinet'in (2024) görüşleriyle örtüşmektedir. Benzer şekilde Harahap, Kahar ve Nasution (2019), ninnilerin kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular da ninnilerin kültürel aktarım işlevinin ön planda olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular, ninnilerin annenin duygu ve düşüncelerini ifade ettiği önemli sözlü ürünler arasında yer aldığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, Aldemir ve Delen'in (2024) ninnilerin sevgi, şefkat, temenni ve çeşitli duygusal ifadeler içerdiğine yönelik değerlendirmeleriyle paralellik göstermektedir. Ninnilerin yalnızca çocuklara yönelik değil, aynı zamanda annelerin duygusal dünyalarını yansıtan anlatım araçları olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Dilek vd. (2019), Rize yöresinde derledikleri ninnilerin büyük bölümünün sevgi, şefkat, dilek ve temenni temaları etrafında şekillendiğini belirterek ninnilerin kültürel aktarım ve anne-çocuk iletişimindeki işlevini vurgulamışlardır.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular, ninnilerin ezgi, ritim, vurgu ve tonlama gibi müzikal unsurlar bakımından zengin bir yapı sergilediğini göstermiştir. Küçükavşar'ın (2025) ninnilerin dilin söyleyiş ve sesletim özelliklerini yansıtan sözlü ürünler arasında yer aldığına ilişkin görüşü, araştırma bulgularını desteklemektedir. Ninnilerde kullanılan ezgisel ve ritmik yapıların, sözlü anlatımı destekleyen ve anlamı güçlendiren unsurlar olduğu görülmektedir. Bu durum, ninnilerin yalnızca sözlü kültür ürünü değil, aynı zamanda müzikal bir iletişim biçimi olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulguları, ninni söylemenin anne ve çocuk arasındaki iletişim ve bağlanma süreçlerine olumlu katkılar sağladığını da ortaya koymuştur. Bu bulgu, Persico ve arkadaşlarının (2017) gebelik döneminde ve doğum sonrasında söylenen ninnilerin anne-bebek bağını güçlendirdiğine yönelik bulgularıyla uyumludur. Benzer şekilde Lense, Schultz, Astésano ve Jones (2022), bebeklere yönelik şarkı söylemenin sosyal dikkat ve iletişimsel etkileşim süreçlerini desteklediğini belirtmektedir. Bu çalışmalar ve araştırma bulguları birlikte

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değerlendirildiğinde, ninnilerin yalnızca kültürel değil aynı zamanda gelişimsel işlevler de taşıdığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ninniler profesyonel ses eğitimi amacıyla ortaya çıkmamış olmasına rağmen doğal ses üretimi bakımından ses eğitiminin temel ilkeleriyle örtüşen özellikler taşımaktadır.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular, ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi açısından değerlendirilebilecek çeşitli özellikler içerdiğini göstermiştir. Özellikle doğal ses kullanımı, nefes kontrolü, tonlama ve ezgisel ifade gibi unsurların ninni söyleme sürecinde belirgin biçimde yer aldığı görülmüştür. Gill ve Herbst (2016), ses eğitiminde doğru nefes kullanımı, ses üretimi ve ifade becerilerinin geliştirilmesinin temel hedefler arasında bulunduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Munzur (2017), ses eğitiminin sesin teknik boyutlarının yanı sıra sanatsal ve estetik yönlerini de kapsadığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda araştırma bulguları, ninni söyleme geleneğinde yer alan bazı özelliklerin ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Araştırmada elde edilen bulgular, literatürde ninnilerin yapı ve işlev özelliklerine ilişkin ortaya konulan değerlendirmelerle benzerlik göstermektedir. Özellikle tekrar eden ezgisel kalıplar, ritmik söyleyiş, kalıplaşmış hitap ifadeleri ve dar ses alanı kullanımı, ninnilerin karakteristik yapısal özellikleri arasında gösterilmekte; bu özelliklerin hem kültürel aktarımı kolaylaştırdığı hem de doğal ve akıcı ses kullanımını desteklediği belirtilmektedir (Ercan, 2024; Temizkan & Solmaz, 2018; Yağmur & Çelik, 2026).

Elde edilen araştırma bulguları ve ilgili literatür birlikte değerlendirildiğinde, ninni söyleme geleneğinin yalnızca kültürel bir aktarım aracı olmadığı; aynı zamanda doğal ses kullanımı, müzikal ifade ve iletişimsel etkileşim açısından ses eğitimiyle ilişkilendirilebilecek özellikler taşıdığı söylenebilir. Bu yönüyle ninnilerin, ses eğitimi alanında doğal ses kullanımına ilişkin kültürel örnekler sunan önemli bir gelenek olduğu değerlendirilmektedir.

8.SONUÇ

Bu araştırmada ninni söyleme geleneği ses eğitimi bağlamında incelenmiştir. Araştırma sonucunda ninnilerin yalnızca çocukları uyutmaya ve sakinleştirmeye yönelik sözlü kültür ürünleri olmadığı, aynı zamanda kültürel aktarım, iletişim ve müzikal ifade açısından önemli işlevler taşıdığı belirlenmiştir. Ninnilerin anne ile çocuk arasında duygusal bağ kurulmasına katkı sağladığı, kültürel değerlerin aktarılmasında rol oynadığı ve sözlü kültürün önemli unsurları arasında yer aldığı görülmüştür. Araştırmada ninnilerin müzikal açıdan ezgi, ritim, vurgu, tonlama ve ifade unsurlarını bünyesinde barındırdığı belirlenmiştir. Ninni söyleme

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sürecinde kullanılan yumuşak ve akıcı ses üretimi, doğal söyleyiş biçimi ve ezgisel yapıların ninnilerin temel özellikleri arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ninnilerin müzikal ve sözel yapılarının birbiriyle bütünleşik bir özellik gösterdiği görülmüştür. Araştırmanın sonuçları, ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi açısından değerlendirilebilecek çeşitli özellikler içerdiğini ortaya koymuştur. Özellikle doğal ses kullanımı, nefes kontrolü, tonlama, ezgisel ifade ve anlaşılır söyleyiş gibi unsurların ninni söyleme sürecinde ön plana çıktığı belirlenmiştir. Bu özelliklerin ses eğitiminin temel ilkeleriyle ilişkilendirilebileceği ve ninnilerin doğal ses kullanımına ilişkin kültürel örnekler sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma bağlamında incelenen sekiz geleneksel ninni örneğinde ortak olarak yumuşak ses üretimi, yavaş tempo, dar ses alanı, tekrarlı ezgisel yapı ve konuşmaya yakın söyleyiş özelliklerinin öne çıktığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak ninni söyleme geleneğinin yalnızca kültürel bir miras unsuru değil, aynı zamanda sesin doğal, işlevsel ve ifade odaklı kullanımını yansıtan önemli bir sözlü müzik geleneği olduğu söylenebilir. Bu yönüyle ninnilerin ses eğitimi bağlamında değerlendirilmesinin, geleneksel müzik kültürü ile ses eğitimi arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda ninni söyleme geleneğinin ses eğitimi alanında doğal ses üretimi, müzikal ifade, nefes koordinasyonu ve kültürel vokal uygulamalar açısından değerlendirilebilecek önemli bir kaynak olduğu söylenebilir.

9.ÖNERİLER

Bu araştırmada ninni söyleme geleneği ses eğitimi bağlamında doküman incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yörelere ait ninnilerin müzikal ve vokal özellikleri ayrıntılı biçimde incelenerek ses eğitimi açısından taşıdıkları özellikler karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ninnilerde yer alan ezgisel yapı, tonlama özellikleri ve söyleyiş biçimlerinin ses eğitimi sürecindeki yeri uygulamalı araştırmalarla desteklenebilir.

Ninni söyleme geleneğinin doğal ses kullanımı, nefes kontrolü ve ifade becerileri açısından taşıdığı özelliklerin farklı yaş gruplarında gerçekleştirilecek çalışmalarla incelenmesi önerilebilir. Bunun yanında geleneksel sözlü müzik ürünlerinin ses eğitimi alanındaki kullanımına yönelik araştırmalar artırılarak kültürel miras unsurlarının eğitim süreçlerinde değerlendirilmesine katkı sağlanabilir. Özellikle ninnilerin doğal ses kullanımı ve müzikal ifade becerilerinin geliştirilmesi açısından sunduğu potansiyelin, ses eğitimi uygulamalarında dikkate alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Aldemir, A., & Delen, M. (2024). Why sing ninni? *Current Research in Social Sciences, 10*(1), 34–49. https://doi.org/10.30613/curesosc.1396344

Aubinet, S. (2024). Lullabies and universality: An ethnographic review. *Cross-Cultural Research, 58*(5), 411–446. https://doi.org/10.1177/10693971241272406

Dilek, A., Arslan, B., Mercan, N., Çapa, T., & Çolakoğlu, E. (2019). Rize ilinde söylenen ninnilerin konularına göre incelenmesi: Pazar, Fındıklı ve Çamlıhemşin örneği. *XII. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 315–325.

Ercan, N. G. (2024). Türk ninnilerinde çocuk tasviri. *Folklor Akademi Dergisi, 7*(1), 376–387. https://doi.org/10.55666/folklor.1444311

Gill, B. P., & Herbst, C. T. (2016). Voice pedagogy—What do we need? *Logopedics Phoniatrics Vocology, 41*(4), 168–173. https://doi.org/10.3109/14015439.2015.1079234

Harahap, N., Kahar, I. A., & Nasution, L. H. (2019). Preservation of lullabies songs in forming character based on local wisdom. *International Journal of Linguistics, Literature and Culture, 5*(1), 32–42. https://doi.org/10.21744/ijllc.v5n1.479

Küçükavşar, A. (2025). Ninni, türkü ve mânilerin Türkçe eğitiminde kullanılması: Bir eğitim durumu örneği. *Uluslararası Filoloji Bengü, 5*(2), 300–315. https://doi.org/10.62605/ufb.1772830

Lense, M. D., Schultz, S., Astésano, C., & Jones, W. (2022). Music of infant-directed singing entrains infants' social visual behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 119*(45), e2116967119. https://doi.org/10.1073/pnas.2116967119

Munzur, Ö. (2017). The artistic and medical importance of vocal training. *Journal of Education and Future, 11*, 197–209.

Persico, G., Antolini, L., Vergani, P., Costantini, W., Nardi, M. T., & Bellotti, L. (2017). Maternal singing of lullabies during pregnancy and after birth: Effects on mother–infant bonding and on newborns' behaviour. *Women and Birth, 30*(4), e214–e220. https://doi.org/10.1016/j.wombi.2017.01.007

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Temizkan, M., & Solmaz, E. (2018). Anadolu ve Özbek sahası ninnilerinin yapı-şekil, konu-içerik ve işlevi bağlamında karşılaştırılması üzerine bir deneme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, *45*, 239–254.

Yağmur, Ş. K., & Çelik, N. (2026). Türkçe ve İngilizce beşik şarkılarının incelenmesi. *Bürküt Türk Dünyası Dergisi, 5*(1), 85–104.

Yaltırık, H. (2013). Türkülerde "ninni" ve Sümer izleri. *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi, 2*, 37–62.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ANAYASA HUKUKU ÖĞRETİMİNDE THE CROWN DİZİSİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ: ANAYASAL MONARŞİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI KURUMU ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Fatih GÜLER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
fatih.guler@comu.edu.tr, 0000-0002-5365-5700

ÖZET

Öğretimde klasik yöntemlerin yanında yeni yöntemlerin kullanılması öğretim çıktılarının kalitesini artırabilecektir. Bu bağlamda lisans öğretiminde dizi ve sinema filmlerinin kullanılması özellikle soyut anlatıların ve kavramların öğrencilerin zihninde somutlaşmasına katkı sağlayabilecektir. Ayrıca soyut kavramların hâkim olduğu anayasa hukuku ve siyaset bilimi odaklı lisans derslerinde dizi ve sinema filmlerine yer verilmesinin öğrenme sürecine anlamlı katkılar sağlayacağı ifade edilebilir. Dizi ve filmlerin anayasa hukuku öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin önceki değerlendirmelerin devamı niteliğinde "The Crown" dizisinin anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumu bakımından incelenmeye değer görülmesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu çalışma, "The Crown" dizisinin anayasa hukuku öğretiminde yardımcı bir öğretim materyali olarak kullanılabilirliğini, dizide yer alan anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumuna ilişkin örnekler üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. "The Crown" dizisinde İngiliz Kraliyet Ailesi merkez alınarak İngiltere'nin anayasal sistemine ilişkin önemli konular işlenmektedir. İngiltere, parlamenter hükümet sisteminin prototipi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca devlet başkanlığı makamının seçimle oluşmadığı ve yazılı bir anayasanın olmadığı bir ülke olması nedeniyle anayasal ve siyasal sistemine ilişkin özgün örnekler sunmaktadır. Bu yönüyle "The Crown" dizisi, İngiliz anayasal sistemini yakından tanıma fırsatı vermektedir. Bu çerçevede, "The Crown" dizisinin anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumunun öğretiminde kullanılabilecek, öğrencilerin soyut anayasa hukuku kavramlarını somutlaştırmasına katkı sağlayan yardımcı bir öğretim materyali olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Hukuku, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, İngiltere, Parlamenter Hükümet Sistemi, Anayasal Monarşi.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE USABILITY OF THE TV SERIES THE CROWN IN CONSTITUTIONAL LAW TEACHING: THE EXAMPLE OF CONSTITUTIONAL MONARCHY AND THE INSTITUTION OF THE HEAD OF STATE

ABSTRACT

The use of new methods alongside classical methods in teaching may improve the quality of educational outcomes. In this context, the use of television series and films in undergraduate education may contribute to the concretization of abstract narratives and concepts in students' minds. Furthermore, it may be stated that the inclusion of television series and films in undergraduate courses focusing on constitutional law and political science, where abstract concepts predominate, can make meaningful contributions to the learning process. As a continuation of previous evaluations regarding the usability of television series and films in constitutional law teaching, the consideration of The Crown as worthy of examination in terms of constitutional monarchy and the institution of the head of state constituted the starting point of this study. This study aims to evaluate the usability of The Crown as a supplementary teaching material in constitutional law teaching through examples related to constitutional monarchy and the institution of the head of state presented in the series. In The Crown, important issues concerning the constitutional system of the United Kingdom are addressed through the British Royal Family. The United Kingdom is regarded as the prototype of the parliamentary system of government. Moreover, as a country in which the office of the head of state is not filled through elections and which lacks a written constitution, the United Kingdom offers distinctive examples regarding its constitutional and political system. In this respect, The Crown provides an opportunity to gain a closer understanding of the British constitutional system. Within this framework, it has been concluded that The Crown constitutes a supplementary teaching material that can be used in teaching constitutional monarchy and the institution of the head of state and that contributes to helping students concretize abstract concepts of constitutional law.

Keywords: Constitutional Law, Comparative Political Systems, United Kingdom, Parliamentary System of Government, Constitutional Monarchy.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Ortaya çıkışı ve hızla toplumsal yaşamda önemli bir araç haline gelmeleri, filmleri daha çok eğlence işlevi merkezli konumlamış olsa da filmler hemen her dönemde eğitici amaç için de kullanılagelmiş olup (Kurtdaş, 2021: 233) özellikle son zamanlarda, filmler toplumlar için öğrenmeyi de beraberinde getiren pedagojik bir konuma gelmişlerdir (Akcan ve Kara, 2021: 673). Filmlerin, her düzeydeki öğretim süreçlerinde etkili bir araç olarak kabul görmesinin ardında, görsel ve işitsel öğelerin bir araya gelmesiyle öğrenme süreçlerini zenginleştirme potansiyeli yattığı ifade edilebilir (Öztürk, 2025: 270). Soyut düşünceyi somutlaştırmak suretiyle görüntü, hareket ve sesi bir arada kullanarak yazılı bir metinde aynı sürede aktarılabilmesine neredeyse imkânsız olan boyutta bilgiyi aktarmaya imkân tanıyan nitelikleriyle filmler, geleneksel yöntemlere göre daha sonuç odaklı pedagojik kaynaklara dönüşebilmektedirler (Topçu ve Kızılırmak Ata, 2021: 76-77).

Filmlerin eleştirel düşünme becerisinin gelişimine, duygusal zekâ ve empati geliştirmeye, yaratıcılığı teşviğe, kültürlerarası farkındalığa, bilgi aktarımı ve öğrenmeye katkı sağladığı ifade edilmektedir (Soner ve Tunç, 2025: 52,53). ABD ve Avrupa merkezli yapılan saha araştırmaları, filmlerin sosyal becerileri etkilediği, aktardığı bilgilerin kalıcılığını, öğrencilerin dersten aldığı hazzın, akademik başarının arttığını ortaya koymuştur (Yakar, 2013: 32). Benzer diğer alan araştırmaları da filmler aracılığıyla birtakım değerlerin kazandırılabileceğini düşünmekle birlikte dizi ve film seçiminde seçici davranılması gerektiğine işaret etmektedir (Ünal, 2021:300). Derste farklı görsellerin izlettirilmesi, anayasa hukukunun doğası gereği sınıfa getirilmesi olanaksız olan olay ve işlemleri bireysel ve grup hâlinde öğrenme imkânı sağladığı gibi ve öğrenciyi zamana ve mekâna bağımlı olmaktan kurtarmaktadır (Güneş, 2018: 89).

Filmlerin anayasa hukuku öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin; İllegal Hayatlar Filmi Perspektifinden Siyasi Partiler Hukuku (Güler, 2023a) ve Sayın Bakanım Dizisi Üzerinden Bir Parlamenter Sistem Okuması (Güler, 2023b) başlıklı değerlendirmelerin devamı niteliğinde "The Crown" dizisinin anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumu bakımından incelenmeye değer görülmesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu çalışma, "The Crown" dizisinin anayasa hukuku öğretiminde yardımcı bir öğretim materyali olarak kullanılabilirliğini, dizide

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yer alan anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumuna ilişkin örnekler üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. İNGİLİZ ANAYASAL SİSTEMİ

Anayasa hukuku doktrininde yazısız ve kendine özgü anayasal sistemi ile yumuşak anayasanın kült bir örneği olarak konumlanan İngiliz anayasal sistemi ilgi ve dikkat çekici olagelmiştir (Kama Işık, 2023: 402). Diğer taraftan geleneksel olarak hükümdara ait olan yasama yetkisini devralarak bunu hukuksal güvencelerle pekiştiren ve hem kurumsal hem de işlevsel açıdan gerçek ve sürekli bir yasama iktidarı niteliği kazanan ilk modern parlamento olan İngiliz Westminster Parlamentosu, bu özelliği nedeniyle "Tüm Parlamentoların Anası" olarak kabul edilmekte olup günümüz parlamentoları ve yasama organları üzerinde son derece derin ve belirleyici bir etkiye sahiptir (Ertaş, 2020: 449). Demokratik parlamenter sistemin İngiltere'de doğup o ülkenin içinde bulunduğu koşullarla uyumlu olarak gelişen bir sistem olması da İngiliz anayasal sisteminin diğer ayırt edici özelliklerinden biridir (Tuzcuoğlu, 1996: 279). Bunun yanında İngiliz anayasal sisteminde Kral/Kraliçe (Taç), Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası ile birlikte yasama organın bir parçasıdır (Gözler, 2001: 146). Diğer taraftan Kraliçenin çoğunluk partisinin liderini başbakan olarak ataması ve onu hükümeti kurmakla görevlendirmesi, kanunların yapım sürecinde Kraliçenin kanunları onaylamayı reddetme yetkisini kullanmaması, Kraliçenin tüm diğer yürütme kararlarında olduğu gibi savaş, barış ilanı ve uluslararası anlaşmaları yapabilmesi için hükümetin tavsiyesine ihtiyaç duyması gibi anayasal teamüller İngiliz anayasal sisteminin önemli özelliklerindendir (Şen, 2013: 50; Keskin, 2021: 58; Bolat ve Hatipoğlu, 2021: 332; Akça, 2024: 75). Çalışmada bu süreci görsel ve işitsel öğelerle işleyen, her biri on bölümden oluşan altı sezonluk "The Crown" dizisi incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, doküman incelemesi tekniği kullanılarak dizinin anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumuna ilişkin sahneleri anayasa hukuku literatürü çerçevesinde analiz edilmiştir.

3. "THE CROWN" DİZİSİ

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Netflix'in kendi anlatımıyla; gerçek olaylardan esinlenen bu kurgusal dizi, hem Kraliçe II. Elizabeth'in öyküsünü hem de onun saltanatını biçimlendiren siyasi ve kişisel olayları ekrana taşımıştır. "The Crown" dizisi, yaratıcısı ve senaristi Peter Morgan olan, Kraliçe II. Elizabeth'in Prens Philip ile evliliğinden başlayarak hükümdarlık dönemini konu alan, yapım sürecinde Kraliyet için uzun yıllar görev yapmış danışmanların da yer aldığı, 30'dan fazla ödül kazanarak önemli bir ticari başarı elde eden ve Netflix üzerinden 2020 yılında dünya genelinde yaklaşık 73 milyon hane tarafından izlenerek küresel ölçekte geniş bir etki yaratan bir televizyon dizisidir (Abbiss, 2023: 215). Hem uluslararası hem de kuşaklararası bir drama olarak tanımlanan (Abbiss, 2023: 212) dizinin; anlatı yapısı, sinematografi, diyaloglar ve karakter gelişimi aracılığıyla İngiliz siyasal ve kültürel yaşamında Kraliyet kurumunun vazgeçilmez bir unsur olduğu yönünde tutarlı bir söylem ürettiği, Kraliyeti anayasanın koruyucusu, siyasi açıdan tarafsız ancak kriz dönemlerinde demokratik istikrarın korunmasında hayati öneme sahip bir kurum olarak tasvir ettiği ve tarihsel dramayı duygusal hikâye anlatımıyla harmanlayarak monarşinin manevi, siyasal ve toplumsal önemini öne çıkardığı, İngiliz Kraliyetine ilişkin büyük ölçüde olumlu ve meşrulaştırıcı bir temsil sunduğu ifade edilmektedir (Draa, 2026: 212).

Dizi hem İngiliz hem de uluslararası aboneleri çekmek için kullanılan, ancak Birleşik Krallık'ta bazıları tarafından yayın hizmetinin kamu hizmeti ilkelerine ve televizyon ekosistemine yönelik tehdidinin sembolü olarak kullanılan bir eser olarak da görülmekte ve eleştirilmektedir (Pearson, 2020). Dizi yalnızca tarihçiler tarafından değil, aynı zamanda İngiliz kraliyet ofislerinin eski çalışanları tarafından da yanıltıcı karakter imgeleri nedeniyle eleştirilmiştir (Huang, 2023: 1). Buna rağmen özellikle temel kurgu anlamında ciddi bir yanılgı ve yaygın eleştirinin olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Dizi farklı yönleriyle akademik çalışmalara konu olmuştur. Dizide canlandırılan Kraliçe II. Elizabeth, Prenses Diana ve Margaret Thatcher'ın tasvirlerini analiz ederek otantik liderlik teorisini ve teoriye yönelik eleştirileri ele alan (Kark & Cohen, 2024), temsil edilen tarihi olayların kurgusallaştırılmasının dizideki potansiyel etik sonuçlarını tartışan (Gambarato & Heuman, 2022), Kraliçe II. Elizabeth ile kız kardeşi Prenses Margaret arasında dramatize edilen diyalektik gerilimi analiz eden (Albayrak, 2025: 1407), Elizabeth, Philip ve Charles'ın zorlu eğitim deneyimlerini merkeze alan (Currin & Harris, 2021), Kraliçe II. Elizabeth'in dizideki kostümlerini analiz eden (Kahraman & Alp, 2022; Taydaş ve Yıldız, 2025) çalışmalar bu bağlamda ifade edilebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

"The Crown" dizisi farklı disiplinlerde çeşitli yönleriyle incelenmiş olmakla birlikte anayasa hukuku perspektifinden sistematik biçimde ele alınmamıştır. Kraliçe II. Elizabeth'in başbakanlarla olan ilişkisini, bu ilişkinin düzeyleri ve gerilimleri dizide açıkça işlenmiştir. Başbakanlar Winston Churchill, Anthony Eden, Harold Macmillan, Harold Wilson, Margaret Thatcher, John Major, Tony Blair ile Kraliçe II. Elizabeth'in ilişkileri özellikle anayasa hukuku bakımında değerli gözlemler sağlamaktadır. Özellikle klasik bir eğitim hayatı olmayan Kraliçe II. Elizabeth'in Başbakanlarla yaşadığı gerilim ve tereddütlerin ardından zaman zaman anayasa hukuku ders notlarına göz atması ve Kraliçe'nin anayasal konumu konusunda bir otokontrol oluşturma isteği de dizide işlenmiştir. Bu bağlamda birinci sezon yedinci bölümde onlu yaşlarda bir prenses iken Eton Koleji Rektör Yardımcısından aldığı anayasa derslerine ilişkin vurgu yapılması ve burada anayasanın hassas noktalarında eğitim aldığına işaret edilmesi anayasa hukuku açısından dikkat çekicidir. "Scientia Potentia Est" başlıklı bu bölümde, Rektör Yardımcısının prensese, İngiliz hükümetinin iki unsuru olan asiller ve liyakatlilerin, ancak birbirlerini desteklediklerinde, birbirlerine güvendiklerinde (trust) başarıya ulaştıklarına vurgu yapması oldukça önemlidir.

Özellikle sonradan şahsi ve saygın bir dostluk kurduğu Winston Churchill'in görevi süresinde yaşadığı tıbbi rahatsızlıkları üzerine Kraliçe II. Elizabeth'in yaşadığı anayasal tereddütler dizide açıkça işlenmiştir. Bu çerçevede Başbakan'ın yaşadığı ciddi sağlık sorunları konusunda kendisinin yeterince ve zamanında bilgi verilmemesi konusunda ilgili bakanlara ve başbakana gösterdiği tepki ve tepki düzeyinin işlenmesi, bu süreçte Kraliçe II. Elizabeth'in anayasal konumuna yaptığı vurgunun içeriği ve dozunun ele alınması oldukça dikkat çekicidir.

Kraliçe II. Elizabeth'in Margaret Thatcher ile uluslararası ilişkiler bağlamında özellikle Güney Afrika'daki apartheid rejimine uygulanacak yaptırımlarla ilgili yaşadığı gerilim Kraliçe'nin İngiliz anayasal sisteminde pek de sembolik bir pozisyonda olmadığını düşündürmektedir. Muhatapları tarafından reddedilmesine rağmen John Major'un Prens Charles ile Prenses Diana'nın boşanma sürecinde Kraliçe II. Elizabeth tarafından arabulucu olarak görevlendirilmesi, Prens Charles'ın Tony Blair'dan Kraliçe II. Elizabeth'in tahttan çekilmesi yönünde destek istemesi dikkate değer örneklerdendir.

Sovyet ajanı olduğu iddia edilen İşçi Partisi lideri Başbakan Harold Wilson'un ekonomik sorunlara yönelik olarak silahlı kuvvetlerde kesintiler yapılması, kamu harcamalarının azaltılması ve sendikalara karşı daha sert yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu yönündeki politikalarından duyulan rahatsızlık nedeniyle, Kraliçe II. Elizabeth'in eşi Edinburgh Dükü Prens Philip'in amcası ve emekli Genelkurmay Başkanı Lord Louis

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Mountbatten'ın da içinde bulunduğu bir darbe girişimi iddiası da dizide işlenmiştir. Diğer taraftan Kraliçe II. Elizabeth'in bazen Birleşik Krallığın bütünlüğü için re'sen aldığı inisiyatiflerle bazen de hükümetin talebi üzerine yaptığı girişimlerle devlet ve hükümet başkanları ile kurduğu sembolik ve törensel ilişkilerin ciddi siyasi çözümler getirdiğine dair zaman zaman işlenen olaylar, yine Kraliçe'nin İngiliz anayasal sistemindeki konumunu sorgulanmasına imkân sağlamaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Filmlerin öğretim süreçlerinde yardımcı kaynak olarak kullanılması, öğrenme sürecini zenginleştiren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Karşılaştırmalı anayasa hukukunda "sui generis" niteliği haiz İngiliz anayasal sistemini konu edinen "The Crown" dizisi çalışmada incelenmiştir. "The Crown" dizisi bazı tarihsel anlatıları ve kurguları sebebiyle kayda değer eleştirilere muhatap olmuş olsa da özellikle temel kurgu anlamında ciddi bir yanılgı veya yaygın eleştiriye konu olduğunu söylemek pek mümkün değildir. "The Crown" dizisi değişik bağlamlarda incelenmesine rağmen anayasa hukuku merkezli olarak ayrıntılı olarak pek de ele alınmamıştır. "The Crown" dizisinin kurgusal niteliği göz ardı edilmeden anayasal monarşi ve devlet başkanlığı kurumunun işleyişi gibi soyut ve bazen de şahsi konuları somut örneklerle aktarması bakımından akademik açıklamalarla desteklenen yardımcı kaynak olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Abbiss, W. S. (2023). British history from a distance: Transnational and intergenerational framings of The Crown. In T. Dunleavy & E. Weissmann (Eds.), TV drama in the multiplatform era. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35585-1_5

Akcan, E. & Kara, M. (2021). Eğitim konulu filmlerin sınıf yönetiminin boyutları açısından incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim,* 35(2), 671–695. https://doi.org/10.33308/26674874.2021352325.

Akça, K. (2024). Birleşik krallık anayasası'nın kaynakları. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 11(2), 61-88. https://izlik.org/JA29DM45AA.

Albayrak, G. (2025). The clash between pride and joy, form and ecstacy in the crown: apollonian elizabeth and dionysian margaret. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 65(2), 1407-1440. https://doi.org/10.33171/dtcfjournal.2025.65.2.25.

Bolat, M. E., & Hatipoğlu, M. (2021). Vesayetçi parlamentarizmden yarı başkanlık sistemine: yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi açısından bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 11(2), 319-359. https://doi.org/10.52273/sduhfd..913338.

Currin, E., & Harris, C. E. (2021). 'We could all do with some school': The miseducation of Elizabeth and Charles in Netflix's *The Crown*. In B. M. I. Bonner (Ed.), *Isn't it ironic?* Routledge.

Doğan Topçu, A. & Kızılırmak Ata, I. (2022). Filmlerle öğrenmek: derslik deneyimlerine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak. *Kadın/Woman 2000*, 22(2), 73-90. https://izlik.org/JA85NN26ZN.

Draa, L. L. (2026). The British monarchy on the small screen: The functions of the Crown in the TV series Victoria and The Crown. *Journal of Languages and Translation*, 6(1), 212–224.

Ertaş, T. (2020). Parlamentoların anası westminster parlamentosu: tarihsel-kuramsal kökenler, kurumsal yapı ve kanun yapım süreci. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 447-499. https://izlik.org/JA72WM49ZA.

Gözler, K. (2001). *Devlet başkanları: Bir karşılaştırmalı anayasa hukuku incelemesi*. Ekin.

Güler, F. (2023a). İllegal hayatlar filmi perspektifinden siyasi partiler hukuku. *Balkan 9th International Conference On Social Sciences* (ss.1008-1014). Edirne, Türkiye.

Güler, F. (2023b). Sayın bakanım dizisi üzerinden bir parlamenter sistem okuması. *Ege 10th International Conference On Social Sciences* (ss.2654-2662). İzmir, Türkiye.

Güneş, A. (2018). Filmlerin görsel sanatlar eğitiminde kullanımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 84-93. https://izlik.org/JA37ME65LU.

Huang, Z. (2023). Visual presentation of court culture: The seduction and disenchantment in TV series The Crown. SHS Web of Conferences, 179, 1-5 https://doi.org/10.1051/shsconf/202317903001.

Kahraman, Z., & Alp, K. Ö. (2022). "The Crown" dizisi kraliçe II. Elizabeth karakteri kostümlerinin göstergebilimsel analizi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), 949-969. https://doi.org/10.12981/mahder.1090768.

Kama Işık, S. (2023). Değişen yönleriyle sui generıs bir örnek olarak ingiliz anayasal sistemi ve yazısız anayasanın geleceği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(2), 399-441. https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1206335.

Kark, R., & Cohen, B. S. (2024). The Crown must always win: Rethinking authentic leadership through 'The Crown' series. *Journal of Management & Organization*, 30(6), 1699–1727. doi:10.1017/jmo.2024.70.

Keskin, E. (2021). İngiliz anayasa hukukunda parlamentonun üstünlüğü ilkesi, sınırları ve brexit. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 47-99. https://izlik.org/JA46DU55WB.

Kurtdaş, E. M. (2021). Eğitimde film kullanımının önemi. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, 60, 222-244. https://doi.org/10.21764/maeuefd.937742.

Öztürk, F. (2025). Sinema ve eğitim: görsel anlatımın öğrenme süreçlerine etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 268-289. https://izlik.org/JA35RM48DB.

Pearson, R. (2020). "The biggest drama commission in British television history": Netflix, *The Crown*, and the UK television ecosystem. In L. Barra & M. Scaglioni (Eds.), *A European television fiction renaissance: Premium production models and transnational circulation* (pp. 86–100). Routledge.

Rampazzo Gambarato, R., & Heuman, J. (2023). Beyond fact and fiction: Cultural memory and transmedia ethics in Netflix's The Crown. *European Journal of Cultural Studies*, 26(6), 803-821.

Soner, G. & Tunç, E., (2025). Hemşirelik eğitiminde sinema filmlerinin kullanımı ve uygulama örnekleri. *Güncel Hemşirelik Çalışmaları IX* (ss.51-75), Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Şen, İ. G. (2013). Anayasal Teamül Nedir? "Yazısız anayasa" kuralları için bir tanımlama denemesi. *Yasama Dergisi*, 24, 37-58. https://izlik.org/JA59LB94BX.

Taydaş, S., & Yıldız, Ş. (2025). The Crown dizisinde kraliçe II. Elizabeth'in giysi tercihlerinin ingiliz kraliyet ve kültürel kimlik bağlamında incelenmesi. *Current Perspectives in Social Sciences,* 29(2), 314-328. https://doi.org/10.53487/atasobed.1616149

Tuzcuoğlu, A. (1996). Demokratik parlamenter sistemin beşiği ingiltere'nin tarihinden ilginç anekdotlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 279-288, https://izlik.org/JA45YX79JH.

Ünal, O. (2021). Dizi ve filmlerin değerler üzerindeki yansımasına yönelik sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(41), 277-311. https://doi.org/10.34234/ded.906251.

Yakar, H. G. İ. (2019). Sinema filmlerinin eğitim amaçlı kullanımı: tarihsel bir değerlendirme. *HAYEF: Journal of Education*, 10(1), 21–36.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YASAMA DOKUNULMAZLIĞININ ALGILANIŞI VE MİLLETVEKİLİ FARKINDALIĞI: BURHANETTİN KOCAMAZ OLAYININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Fatih GÜLER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
fatih.guler@comu.edu.tr, 0000-0002-5365-5700

ÖZET

Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin görevlerini özgürce yerine getirmelerini temin etmek amacıyla tanınan anayasal bir güvencedir. Özellikle yasama muhalefeti temsil eden milletvekilleri açısından yasama dokunulmazlığı hayati bir önem arz etmektedir. Yakın zamanda Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay'ın yasama dokunulmazlığı konusundaki yorum farkı yüksek yargı organları arasında eşine çok rastlanmayan bir gerilime de sebep olmuştur. Özellikle 1982 Anayasası'nın 83. maddesinin konuya ilişkin sorunlu sistematiği, müphem hukuki ifadeler ve güncelliğini yitiren hukuki kavramlar yasama dokunulmazlığı konusunda hukuki yorum farklılıklarını doğurmaya devam edecektir. Bu derin hukuki tartışmalara rağmen yakın zamanda yaşayan bir olay milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı konusunda sanılanın aksine yeterli farkındalığa sahip olmadıklarını düşündürmektedir. 20 yılı Tarsus Belediye Başkanlığı ve 5 yıl da Mersin Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürüttükten sonra 2023 yılından bu yana da yaklaşık üç yıldır İYİ Parti Mersin Milletvekilliği görevini yürüten İYİ Parti Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Burhanettin KOCAMAZ'ın kamuoyuna kendi açıklamalarıyla yansıyan dolandırıcılık girişimi ve bu örnek olay üzerinden milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı konusundaki farkındalığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yasama Dokunulmazlığı, Milletvekili, Dolandırıcılık.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PERCEPTIONS OF LEGISLATIVE IMMUNITY AND PARLIAMENTARY AWARENESS: AN EVALUATION OF THE BURHANETTIN KOCAMAZ CASE

ABSTRACT

Legislative immunity is a constitutional safeguard granted to ensure that members of parliament can perform their duties freely. Legislative immunity is of vital importance, particularly for members of parliament representing the legislative opposition. Recently, differences in interpretation between the Constitutional Court and the Court of Cassation regarding legislative immunity have led to a tension between the high judicial bodies that is rarely encountered. In particular, the problematic structure of Article 83 of the 1982 Constitution, ambiguous legal expressions, and outdated legal concepts will continue to give rise to divergent legal interpretations concerning legislative immunity. Despite these profound legal debates, a recent incident suggests that members of parliament may not possess a sufficient level of awareness regarding legislative immunity, contrary to common assumptions. This study examines the attempted fraud incident involving Burhanettin Kocamaz, Deputy Chairperson of the İYİ Party responsible for Local Governments and Member of Parliament for Mersin since 2023, who previously served as Mayor of Tarsus for twenty years and Mayor of Mersin Metropolitan Municipality for five years, as reflected in the public sphere through his own statements. Through this case study, the awareness of members of parliament regarding legislative immunity is analyzed.

Keywords: Legislative Immunity, Member of Parliament, Fraud.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Türk anayasa hukukunun tartışmalı konu başlıklarından birisi yasama dokunulmazlığıdır. Yasama dokunulmazlığının milletvekillerine bir ayrıcalık sağlamadığı, aksine milletvekilliği görevinin gerektirdiği kamusal yarar gereği tanınan bir imtiyaz olduğu ifade edilebilir (Yolcu, 2011: 407). Milletvekillerinin yasama faaliyetlerine özgürce devam edebilmelerini temin eden bu imtiyazın siyasal sistem üzerinde sonuçları da olduğu ifade edilebilir. 2016 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği ile yasama dokunulmazlıklarının geçici olarak kaldırılmasının ardından gerçekleşen yargılamalar neticesinde uygulanan tutuklama tedbirleri ve mahkûmiyet kararlarının Türk siyasal sistem ve siyasal hayatına etkisi bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Yakın geçmişte Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Milletvekili Kadri Enis BERBEROĞLU, Türkiye İşçi Partisi Hatay Milletvekili Şerafettin Can ATALAY ve Halkların Demokratik Partisi Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk GERGERLİOĞLU özelinde milletvekilliğinin düşmesi ile neticelenen yargısal süreçler göz önünde alındığında yasama dokunulmazlığı konusu milletvekilleri açısından güncel bir konu olarak kabul edilebilir.

Buna rağmen 20 yıl Tarsus Belediye Başkanlığı ve 5 yıl da Mersin Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürüttükten sonra 2023 yılından bu yana İYİ Parti Mersin Milletvekilliği görevini yürüten İYİ Parti Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Burhanettin KOCAMAZ'ın, yürütüldüğü iddia edilen bir soruşturmadan bahisle kendisini kolluk yöneticisi olarak tanıtan kişilerin yasama dokunulmazlığı kapsamında kalan taleplerini reddetmek yerine 70 milyon Türk Lirası değerindeki menkul varlığı teslim etmesi birkaç açıdan üzerinde düşünülmeye değerdir.

Birinci olarak uzun süredir yürütülen bilgilendirme ve farkındalık faaliyetlerine rağmen kayda değer bir süre üst düzey kamu görevi üstlenmiş kişilerin dahi bu suçların mağduru olmasıdır. İkincisi bu suçların şüphelilerinin, mağdurlarda inandırıcılık oluşturmak amacıyla mağdurlara ait kişisel verileri mağdurların dikkatine sundukları göz önüne alındığında kişisel verilerin korunması noktasında daha ciddi tedbirlerin alınması gerektiğini göstermektedir. Esasen bu iki sorun çalışmanın kapsamı dışındadır. Çalışmada, bu olaydan çıkarılacak diğer bir sonuç olarak gerek kamuoyu tartışmalarındaki yeri gerekse de hukuk literatüründeki birçok

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çalışmaya rağmen bir milletvekilinin sahip olduğu yasama dokunulmazlığı konusunda yeterli düzeyde farkındalığa sahip olmaması incelenmiştir.

2. BURHANETTİN KOCAMAZ ve DOLANDIRICILIK OLAYI

TBMM ve İYİ Parti'nin resmi web adreslerinde yer alan bilgilere göre Burhanettin KOCAMAZ; 1955 yılında Mersin'in Tarsus ilçesinde doğmuş, günümüzde Gazi Üniversitesi adını taşıyan Ankara Devlet Mühendislik Akademisi Mühendislik Yüksekokulu Kimya Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuş, memuriyet ve iş hayatının ardından 1994 yılında Tarsus Belediye Başkanı seçilerek bu görevi 20 yıl boyunca yürütmüş, 2014 yılında Mersin Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilerek bir dönem bu görevde bulunmuş, yerel yönetimler alanında çeşitli birlik ve kuruluşlarda başkanlık ve yönetim kurulu üyelikleri üstlenmiş, İYİ Parti'de Genel İdare Kurulu Üyeliği ile Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevlerini yürütmüş, 2023 yılında gerçekleşen milletvekili genel seçimlerinde TBMM 28. Dönem Mersin Milletvekili olarak seçilmiş olup halen TBMM Tarım, Orman Ve Köyişleri Komisyonu ve Engelli Bireylerin Sorunlarını Araştırma Komisyonu üyesidir.

Burhanettin KOCAMAZ, 14 Haziran 2026 tarihinde Ankara'daki ikametinde bulunduğu sırada kendilerini Mersin Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü görevlisi olarak tanıtan kişiler tarafından arandığını, bu kişilerin kendisi ve eşine ait kimlik bilgilerinin suç örgütleri tarafından kullanıldığını, banka hesapları ve tapu kayıtları üzerinden usulsüz işlemler gerçekleştirildiğini ve konuya ilişkin gizli bir soruşturma yürütüldüğünü ileri sürerek güvenini kazandıklarını, daha sonra soruşturma kapsamında malvarlığının incelenmesi gerektiğini belirterek ziynet eşyaları ve diğer değerli varlıklarına ilişkin bilgi ve görüntüler talep ettiklerini, ardından bunların laboratuvar incelemesi için teslim edilmesini istediklerini, kendisinin de devlet görevlisi olduklarını düşündüğü bu kişilere güvenerek yaklaşık 70 milyon TL değerindeki menkul varlıklarını teslim ettiğini, ancak teslim işlemi sonrasında herhangi bir resmi belge veya teslim tutanağı verilmemesi üzerine durumdan şüphelenerek Mersin İl Emniyet Müdürü ile iletişime geçtiğini, yapılan görüşmeler sonucunda kendisini arayan kişilerin emniyet personeli olmadığını öğrendiğini ve Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün yönlendirmesiyle olay hakkında şikâyette bulunmasının ardından yürütülen operasyon neticesinde şüphelilerin yakalanarak tutuklandığını açıklamıştır (Facebook, 2026).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. KONUNUN HUKUKİ TAHLİLİ

Bu çerçevede ilk önce, bu işlemin gerçek kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirildiği varsayılarak sürecin hukuki niteliğinin tespit edilmesi gerekir. Konunun akışından anlaşıldığı kadarıyla Burhanettin KOCAMAZ'ın mağdur /müşteki olarak değil şüpheli olarak konumlandığı görülmektedir. Herhangi bir yargı kararına dayanmadan ve Burhanettin KOCAMAZ'ın rızasına dayanarak menkul değerler teslim edildiğinden, mevcut koruma tedbirinin hukuki niteliği *"muhafaza altına alma"* olarak tespit edilebilir. El koyma tedbirinin rızaya dayanan hali olarak muhafaza altına işlemi yasama dokunulmazlığı kapsamına girmemektedir. Gerçekten de 1982 Anayasası'nın 83. maddesine göre yasama dokunulmazlığı *"tutulama, sorguya çekileme, tutuklanama ve yargılanama"* ile sınırlıdır. Doktrinde de milletvekilinin evinin aranması (Gözler, 2019: 555; Özkul, 2017: 121; Feyzioğlu, 1992:31; Döner, 2004: 58), eşyalarına el koyulması (Arslan, 2008:48) gibi koruma tedbirlerinin yasama dokunulmazlığı kapsamında kalmadığı yönündedir. Bu çerçevede Burhanettin KOCAMAZ'ın menkul değerlerinin muhafaza altına alınmış olması yasama dokunulmazlığı kapsamı dışındadır.

Diğer bir husus ise Burhanettin KOCAMAZ'ın TGRT Haber'e yapmış olduğu (Youtube, 2026) anlatımından uzunca sayılabilecek bir sürede ve müteaddit kereler kolluk görevlileri ile görüşme gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2. maddesine göre; şüphelinin kolluk görevlileri tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi ifade alma işlemi olarak tanımlanmaktadır. Şüphesiz ifade alma işleminin tutanağa bağlanması da gerekir. Bununla birlikte kolluk literatüründe "mülakat" olarak tanımlanan bu hususun ifade işleminin bir parçası olduğu kabul edilebilir. Bu çerçevede çalışma açısından bunun bir ifade alma işlemi olduğu kabul edilebilir.

Yukarıda zikredilen 1982 Anayasası'nın 83. maddesine göre yasama dokunulmazlığı çerçevesinde milletvekillerin sorguya çekilmesi mümkün değildir. İfade alma işleminin sorgu yasağının kapsamına girip girmediği doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre sorgu işlemi 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2. maddesine göre şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesini ifade ettiğinden soruşturma sürecinde kolluk görevlileri tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak şüphelinin dinlenmesi olarak tanımlanan ifade alma işleminin yasama dokunulmazlığı kapsamında olmadığı yönündedir (Taner, 2013:1486). Diğer görüş ise hâkim tarafından dahi yapılamayacak bir işlemin kolluk tarafından yapılabileceğinin kabulünün yasama

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

dokunulmazlığı kurumunun teorik ve pratik amaçlarıyla uyumlu olmadığından bahisle milletvekillerinin kolluk tarafından ifadelerinin alınamayacağı yönündedir (Feyzioğlu, 1992:28; Özkul, 2017: 121). Bu doğrultuda ikinci görüş doğrultusunda Burhanettin KOCAMAZ'ın kolluk görevlilerinin konusu suç teşkil eden olayla ilgili ifade alma işlemlerinin yasama dokunulmazlığı kapsamında olduğu değerlendirilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Devletin temel erklerinden olan ve kural koyma yetkisini haiz yasama organını oluşturan üyelerin görevlerini özgürce yürütmelerini temin etmek amacıyla görevleri süresince bir takım hukuki bağışıklıklara sahip olmaları akla yatkın olduğu gibi uluslararası uygulamalarla uyumludur. Zaman zaman yasama dokunulmazlığının tamamen kaldırılması gerektiğine dair görüşler ifade edilmiş olsa da (Gözler, 2001: 129) milletvekillerin görevlerine özgürce devam etmesi açısından önemli bir rol üstlendiği göz önüne alındığında devamında kamusal fayda olduğu değerlendirilmektedir.

Burhanettin KOCAMAZ özelinde gerçekleşen konu yasama dokunulmazlığı bağlamında değerlendirildiğine; konunun kısmen yasama dokunulmazlığı kapsamında olduğu ifade edilebilir. Uzunca bir süre kamuda değişik düzeyde kamu görevi üstlenmiş olan milletvekilinin böyle bir olay karşısında yasama dokunulmazlığına sahip olduğunun ayırdında olup bu yönde hukuki tasarruflarda bulunması gerektiği beklenmesi rağmen aksi yönde ve kendini mağdur edecek hukuki eylem ve işlemlerde bulunması sanılanın aksine milletvekillerinin yasama dokunulmazlığına ilişkin farkındalık düzeylerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Arslan, Ç. (2008). Yasama dokunulmazlığının zamanaşımına etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(1), 35-94. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000303.

Döner, A. (2004). Parlamenter bağışıklıklar. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, VIII(1-2), 49-72. https://izlik.org/JA94RA96CR

Facebook, (2026). https://www.facebook.com/BurhanettinKocamaz/?locale=tr_TR, "Kamuoyuna", Yayımlanma Tarihi: 20 Haziran 2026 Erişim Tarihi: 23 Haziran 2026.

Feyzioğlu, M. (1992). Yasama dokunulmazlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 42(1). https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000757.

Gözler, K. *Türk anayasa hukuku.* Ekin Yayınevi 3. Baskı, 2019.

Gözler, K. (2001). Anayasa değişikliği gerekli mi? *Türkiye Günlüğü*, 65, 108–123.

Özkul, F. (2017). Türk anayasalarında yasama dokunulmazlığı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32, 95-150. https://izlik.org/JA83XP89ME.

Taner, F. G. (2013). Anayasa'nın 83. maddesi karşısında milletvekili sıfatının dava ve ceza zamanaşımının durmasına etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 1477-1490. https://izlik.org/JA82ZT22BE.

Yolcu, S. (2011). Adil yargılanma hakkı karşısında yasama dokunulmazlığını yeniden düşünmek: atilla kart olayı üzerine bir deneme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(2), 367-416. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001631.

Youtube, (2026). https://www.youtube.com/watch?v=qRjiTqJSZYI, "Dolandırılan Milletvekili Burhanettin Kocamaz Yaşadıklarını TGRT Haber'de Anlattı", Yayımlanma Tarihi: 20 Haziran 2026 Erişim Tarihi: 23 Haziran 2026.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Dark Fleet STS Transfers and EEZ Jurisdiction: The Role of IMO Resolution A.1192(33)

DR AHMEDİ CİHANGİR İLTAŞ
University of Dundee,
2397669@dundee.ac.uk - 0000-0003-2971-0017

ABSTRACT

Dark Fleet may be defined as ships conducting maritime voyages or operations in contravention of international maritime law rules. These vessels seek to evade sanctions imposed upon them, circumvent safety and environmental protection standards established under the international maritime legal framework, avoid the economic costs of insurance, or engage in illegal activities. Where these ships conduct ship-to-ship (STS) transfer activities within the exclusive economic zone (EEZ), legal disputes may arise concerning the respective jurisdictional competences of the coastal State and the flag State. In response to these concerns, International Maritime Organisation (IMO) Resolution A.1192(33) aims to clarify the allocation and scope of States' rights and duties in relation to STS transfer operations. The Resolution may be interpreted as strengthening the coastal State's sovereign rights and jurisdiction under UNCLOS Article 56 in the context of STS transfers. Concurrently, it may appear to challenge the Flag State's exclusive jurisdiction over ships operating within the EEZ and enjoying the freedom of navigation. However, the Resolution should not be interpreted as restricting the flag State's exclusive jurisdiction. The Resolution provides greater clarity regarding the obligations imposed upon the flag State under UNCLOS Article 58 to ensure that ships flying its flag conduct their voyages and activities complying with applicable international rules and standards, as well as the coastal state's legal framework. Subsequently, the Resolution contains recommendations concerning the issuance by the flag State of notification documents demonstrating that it has been informed of the activities of ships intending to conduct STS transfers. The document also facilitates the implementation of Regulation 42 of MARPOL's Annex I. Thereby, it seeks to minimise delays that may increase the risk of maritime incidents and to prevent lawful STS transfer operations from being unnecessarily disrupted. In conclusion, the IMO has focused not on expanding the jurisdictional powers of States, but rather on clarifying their duties and responsibilities.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler : STS Transfer, Exclusive Economic Zone, UNCLOS Article 56, UNCLOS Article 58, Resolution A.1192(33)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

.Overview of EU ETS and FuelEU Maritime in Time Charterparties: Allocating Liability between Shipowners and Time Charterers

DR AHMEDİ CİHANGİR İLTAŞ
University of Dundee,
2397669@dundee.ac.uk - 0000-0003-2971-0017

ABSTRACT

The EU Emissions Trading System (EU ETS) for shipping and the FuelEU Maritime have transformed decarbonisation into a contractual risk allocation in time charterparties. These create financial consequences through emissions allowances, greenhouse gas intensity requirements, monitoring duties, compliance balances and potential penalties. The core issue is how these liabilities should be allocated between shipowners and time charterers when technical responsibility and commercial control are divided. A functional allocation might offer the most coherent approach. Shipowners remain responsible for the ship's regulatory technical readiness, energy efficiency, monitoring plan, reporting systems and accurate emissions data. Therefore, liability arising from the ship's defective equipment, inefficient machinery, inaccurate reporting of shipborne systems, or the ship’s inability to use compliant fuels may remain with the shipowner. In contrast, time charterers usually control the ship’s commercial employment. Their decisions on ports, routes, speed instructions, and cargo operations and bunker supply may directly affect emissions output and FuelEU compliance. Where pollution occurs from those commercial decisions, the time charterer should bear the corresponding liability. BIMCO has introduced the 'FuelEU Maritime Clause for Time Charter Parties 2024' to enhance legal predictability for both shipowners and time charterers. This clause is significant not only for ensuring compliance with regulatory requirements in the context of green shipping. This can also clarify the allocation of liability between the parties. Nevertheless, this clause may either be incorporated directly into the charterparty by the shipowner and the time charterer or adapted depending on the respective responsibilities assumed by each party in the commercial operation of the ship.

Keywords : EU ETS, FuelEU Maritime, BIMCO FuelEU Maritime Clause 2024

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

FOUCAULT SOSYOLOJİSİNDEKİ TOPLUMSAL KONTROL MEKANİZMALARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASINI YENİDEN OKUMAK

Prof. Dr. **Z. Gönül BALKIR**
Kıbrıs Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,Özel Hukuk Bölümü, GİRNE KKTC,
gonulbalkir@yahoo.com, ORCID ID:0000-0003-0710-8375.
Yrd. Doç. Dr. **Altay İltan Aktürk,**
International Alasia Universitesi , Lefkoşe KKTC, E-mail: altayakturk@cau.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-2794-1866.
Öğr. Gör. Dr. **Ecem KOCAOĞLAN**
Kıbrıs Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü, GİRNE KKTC,
ecemkocaoglan@cau.edu.tr
ORCID ID: 0009-0007-9955-4327.

ÖZET

Toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bireylerin davranışlarının belirli normlar çerçevesinde yönlendirilmesi gerekmektedir. Sosyolojinin temel araştırma konularından biri olan toplumsal kontrol, toplumların düzenini korumak ve bireylerin davranışlarını belirli normlar doğrultusunda yönlendirmek amacıyla kullanılan mekanizmaların bütününü ifade etmektedir. Geleneksel yaklaşımlar toplumsal kontrolü hukuk, din, ahlak ve devlet kurumları aracılığıyla açıklarken, Foucault bu olguyu çok daha geniş bir çerçevede değerlendirmiştir.

Toplumsal kontrol kavramı, bireylerin davranışlarının düzenlenmesi, toplumsal normlara uyumun sağlanması ve sosyal düzenin sürdürülmesi anlamına gelmektedir.Klasik sosyolojik yaklaşımlar toplumsal kontrolü çoğunlukla hukuk, ahlak ve kurumsal yaptırımlar çerçevesinde ele alırken, Michel Foucault, toplumsal kontrolün gündelik yaşamın tüm alanlarına nüfuz eden çok katmanlı bir iktidar ilişkisi olarak işlediğini ileri sürmüştür. Foucault'ya göre iktidar yalnızca devlet ya da egemen sınıflar tarafından uygulanan baskıcı bir güç değil, bireyleri şekillendiren, normalleştiren ve özneleştiren üretken bir mekanizmadır.

Çalışmamız, Özellikle dijital dönüşüm çağında, Foucault'nun iktidar, disiplin ve gözetim kavramları çerçevesinde yaygın toplumsal kontrol mekanizmalarının nasıl araçsallaştırıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma da okul, hastane, hapishane, aile, medya ve dijital iletişim ağları gibi kurumların bireylerin davranışlarını düzenleme ve denetleme işlevleri değerlendirilmektedir. Foucault'nun disiplin toplumu yaklaşımından hareketle, modern toplumlarda kontrolün doğrudan baskı yerine gözetim, sınıflandırma, normalleştirme ve öz denetim mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir.

Çalışma ayrıca içinde bulunduğumuz dijital çağda, toplumsal kontrolün yalnızca fiziksel kurumlar aracılığıyla değil, bireylerin gönüllü katılımıyla işleyen dijital platformlar ve veri temelli sistemler üzerinden de sürdürüldüğünü göstermeye çalışmaktadır. Toplumsal kontrol mekanizmalarının araçsallaştırılması, bireylerin davranışlarının öngörülmesi, yönlendirilmesi ve yeniden üretilmesi süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Foucault sosyolojisinde toplumsal kontrol mekanizmalarının kuramsal çerçevesi, günümüz toplumlarında giderek görünmez hale gelse de etkisi gittikçe artan bu yoplumsal kontrol biçimlerini net bir şekilde göstermektedir. Bu kuramsal çerçeve, yaygın toplumsal kontrol mekanizmalarının araçsallaştırılmasını ortaya koyarken, bireysel özgürlükler, mahremiyet ve özneleşme süreçleri açısından yeni sosyolojik tartışmaları da gerekli kılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Foucault, Toplumsal Kontrol, Disiplin Toplumu, Gözetim, İktidar, Normalleştirme, Dijital Gözetim.

REREADING THE INSTRUMENTALIZATION OF SOCIAL CONTROL MECHANISMS IN FOUCAULT'S SOCIOLOGY

ABSTRACT

The maintenance of social order requires that individual behavior be guided within the framework of certain social norms. As one of the fundamental subjects of sociology, social control refers to the entirety of mechanisms employed to preserve social order and regulate individual behavior in accordance with societal norms. While traditional approaches explain social control primarily through law, religion, morality, and state institutions, Michel Foucault conceptualizes this phenomenon within a much broader theoretical framework.

Social control denotes the regulation of individual behavior, the promotion of conformity to social norms, and the maintenance of social order. Whereas classical sociological theories generally examine social control through legal, moral, and institutional sanctions, Foucault argues that it functions as a multilayered network of power relations permeating every aspect of everyday life. According to Foucault, power is not merely a repressive force exercised by the state or dominant social classes; rather, it is a productive mechanism that shapes individuals, normalizes conduct, and constitutes subjects.

This study aims to examine the instrumentalization of widespread social control mechanisms within the framework of Foucault's concepts of power, discipline, and surveillance, particularly in the era of digital transformation. It analyzes how institutions such as schools, hospitals, prisons, families, the media, and digital communication networks regulate and monitor individual behavior. Drawing upon Foucault's theory of the disciplinary society, the study argues that in modern societies social control is increasingly exercised not through direct coercion but through mechanisms of surveillance, classification, normalization, and self-discipline.

The study further demonstrates that in the contemporary digital age, social control is sustained not only through physical institutions but also through digital platforms and data-driven systems that operate with the voluntary participation of individuals. The instrumentalization of social control mechanisms plays a central role in predicting, directing, and reproducing human behavior through algorithmic and digital processes.

Although the mechanisms of social control identified in Foucault's sociology have become increasingly invisible in contemporary societies, their influence continues to expand. His theoretical framework provides a powerful analytical perspective for understanding the instrumentalization of pervasive social control mechanisms while simultaneously revealing the need for new sociological debates concerning individual freedoms, privacy, and processes of subjectification in the digital age.

Keywords: Foucault; Social Control; Disciplinary Society; Surveillance; Power; Normalization; Digital Surveillance.

1.GİRİŞ

Toplumsal düzenin sürdürülebilmesi, bireylerin davranışlarının belirli kurallar ve normlar doğrultusunda yönlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. İnsan topluluklarının ortaya çıkışından

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

itibaren hukuk, din, ahlak, gelenek ve siyasal otorite gibi kurumlar, toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan temel kontrol mekanizmaları olarak işlev görmüştür. Bu nedenle toplumsal kontrol kavramı, sosyolojinin kuruluşundan itibaren en temel araştırma alanlarından biri olmuştur.

Bu çalışma, Foucault'nun iktidar, disiplin, gözetim ve özneleşme kavramlarından hareketle toplumsal kontrol mekanizmalarının nasıl araçsallaştırıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle toplumsal kontrol kavramının sosyolojik gelişimi değerlendirilecek; ardından Foucault'nun disiplin toplumu yaklaşımı ele alınarak, dijitalleşme sürecindeki toplumsal gözetim, veri temelli kontrol mekanizmaları ve platform iktidarı analiz edilecek, son bölümde ise bu dönüşümün toplumsal yapı üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

2.TOPLUMSAL KONTROL MEKANİZMALARI

2.1. Toplumsal kontrol kavramının Tarihsel gelişimi

Toplumsal kontrol kavramı, sosyoloji literatürünün en eski ve en temel kavramlarından biridir. Toplumların varlığını sürdürebilmeleri, yalnızca bireylerin bir arada yaşamalarıyla değil, aynı zamanda ortak normlara uyum göstermeleriyle mümkündür. Bu nedenle her toplum, üyelerinin davranışlarını yönlendiren, sınırlandıran ve belirli ölçüler içerisinde tutan çeşitli kontrol mekanizmaları geliştirmiştir. Toplumsal kontrol, en genel anlamıyla bireylerin toplumsal düzeni bozabilecek davranışlarının önlenmesi ve ortak değerlerin korunması amacıyla kullanılan resmî ve gayri resmî yaptırımların bütününü ifade etmektedir (Ross, 1901, 10).

Klasik sosyoloji geleneğinde toplumsal kontrol, büyük ölçüde toplumsal düzenin korunması perspektifi içerisinde ele alınmıştır. Bu yaklaşımın temelinde toplumun bireylerden bağımsız bir gerçeklik olduğu ve bireysel davranışların ancak ortak normlar aracılığıyla istikrarlı hâle gelebileceği düşüncesi bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumsal kontrol, bireysel özgürlüğü ortadan kaldıran bir baskı aracı değil, aksine toplumsal yaşamın devamını sağlayan zorunlu bir düzenleme mekanizması olarak değerlendirilmiştir.

Bu yaklaşımın ilk sistematik örneklerinden biri, Émile Durkheim'ın toplumsal olgular teorisinde görülmektedir. Durkheim'a göre toplum, bireylerden bağımsız olarak var olan ve birey üzerinde dışsal bir baskı oluşturan kolektif bir gerçekliktir. Hukuk kuralları, din, ahlak ve gelenekler bireylerin davranışlarını düzenleyen toplumsal olgular olup, bu normlara uyum toplumsal dayanışmanın temel koşulunu oluşturmaktadır (Durkheim, 1984, 60). Durkheim özellikle cezalandırma kurumunu yalnızca suçluyu cezalandıran bir mekanizma olarak değil, toplumun ortak vicdanını yeniden üreten sembolik bir araç olarak değerlendirmiştir. Suçun cezalandırılması, yalnızca hukuki düzeni değil, aynı zamanda toplumun ortak değerlerini de güçlendirmektedir.

Benzer şekilde Max Weber de toplumsal düzenin sürdürülmesini meşru otorite kavramı üzerinden açıklamaktadır. Weber'e göre bireyler yalnızca zor kullanıldığı için değil, otoriteyi meşru kabul ettikleri ölçüde kurallara uymaktadırlar (Weber, 1978, 280). Geleneksel, karizmatik ve yasal-rasyonel otorite biçimleri, toplumdaki itaat ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Modern devlet ise bürokratik örgütlenme sayesinde hukuki kurallar aracılığıyla toplumsal kontrolü gerçekleştirmektedir. Böylece hukuk, modern toplumun en önemli düzenleme araçlarından biri hâline gelmektedir.

Yirminci yüzyılın ortalarında yapısal işlevselci yaklaşım da toplumsal kontrolü toplumsal sistemin devamlılığı açısından değerlendirmiştir. Talcott Parsons'a göre toplum, karşılıklı bağımlılık içerisinde bulunan kurumlardan oluşan bir sistemdir. Bu sistemin devam edebilmesi, bireylerin ortak değerleri içselleştirmelerine bağlıdır. Eğitim kurumları, aile, din ve hukuk sistemi bireylere toplumsal rolleri öğretmekte; böylece sapma davranışları en aza

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

indirilmektedir (Parsons, 1951, 40). Parsons açısından toplumsal kontrol esas olarak toplumsal bütünleşmeyi sağlayan işlevsel bir mekanizma niteliği taşımaktadır.

Edward Alsworth Ross ise toplumsal kontrol kavramını sosyolojide bağımsız bir inceleme konusu hâline getiren ilk düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ross, toplumsal kontrolü yalnızca hukuki yaptırımlarla sınırlamamış; kamuoyu, eğitim, din, moda, gelenek ve toplumsal baskının da birey davranışlarını yönlendiren önemli araçlar olduğunu göstermiştir (Ross, 1901, 81). Böylece toplumsal kontrol kavramı devlet merkezli anlayıştan uzaklaşarak daha geniş bir sosyolojik içerik kazanmıştır.

Bununla birlikte klasik sosyolojik yaklaşımların ortak özelliği, toplumsal kontrolü çoğunlukla düzenin korunmasına hizmet eden kurumsal mekanizmalar çerçevesinde açıklamalarıdır.

İktidar büyük ölçüde devlet, hukuk veya bürokrasi gibi merkezi yapılarda yoğunlaşmakta; birey ise bu düzenleyici mekanizmaların etkisi altında kalan pasif bir özne olarak görülmektedir. Oysa modern toplumların giderek karmaşıklaşması, iktidarın yalnızca merkezi kurumlar aracılığıyla açıklanamayacağını göstermiştir.

2.2. Foucault Sosyolojisinde Toplumsal Kontrol Yaklaşımı

Michel Foucault'nun geliştirdiği iktidar analizi, sosyolojide önemli bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Foucault, iktidarın yalnızca yasa koyan devlet kurumlarında bulunduğu yönündeki geleneksel anlayışı reddetmektedir. Ona göre iktidar belirli bir kişinin, sınıfın veya kurumun sahip olduğu nesnel bir güç değildir. İktidar, toplumun bütün ilişkilerine nüfuz eden, sürekli yeniden üretilen ve bireylerin gündelik yaşam pratikleri içerisinde işleyen dinamik bir ilişki biçimidir (Foucault, 1980, 99).

Foucault'nun yaklaşımındaki en önemli yeniliklerden biri, iktidarın yalnızca baskı uygulayan olumsuz bir güç olarak görülmemesidir. Geleneksel siyaset teorilerinde iktidar çoğunlukla yasaklayan, cezalandıran ve sınırlandıran bir mekanizma olarak ele alınırken, Foucault iktidarın aynı zamanda bilgi üreten, kimlik oluşturan ve bireyleri biçimlendiren üretken bir güç olduğunu ileri sürmektedir (Foucault, 1978, 98). Dolayısıyla iktidarın temel işlevi yalnızca itaati sağlamak değil; belirli davranış kalıplarını normalleştirmek ve bireyleri bu normlara uygun öznelere dönüştürmektir.

Bu bakımdan Foucault'nun iktidar anlayışı, klasik toplumsal kontrol teorilerinden köklü biçimde ayrılmaktadır. Klasik teoriler hukuku ve devleti toplumsal kontrolün merkezi aktörleri olarak kabul ederken, Foucault iktidarın okul sıralarında, hastane koridorlarında, askerî kışlalarda, aile ilişkilerinde, psikiyatri kliniklerinde, fabrikalarda ve hatta gündelik konuşmalarda dahi sürekli üretildiğini ileri sürmektedir. Böylece toplumsal kontrol yalnızca kurumsal yaptırımlarla değil; bilgi üretimi, uzmanlık söylemleri, norm belirleme süreçleri ve disiplin teknikleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Foucault'nun bu yaklaşımı, bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi de yeniden tanımlamaktadır. Ona göre bilgi hiçbir zaman tamamen tarafsız değildir; aksine her bilgi üretim biçimi belirli iktidar ilişkilerinin sonucudur. Aynı şekilde iktidar da bilgiden bağımsız düşünülemez. Bu nedenle Foucault "iktidar/bilgi" (power/knowledge) kavramını geliştirerek modern toplumlarda bilimsel bilginin dahi toplumsal kontrol süreçlerinin önemli bir bileşeni hâline geldiğini göstermektedir (Foucault, 1980, 38). Psikiyatri, kriminoloji, tıp, eğitim bilimleri ve istatistik gibi disiplinler yalnızca bilgi üretmemekte; aynı zamanda "normal" ve "anormal" bireyleri tanımlayarak toplumsal düzenin yeniden inşasına katkıda bulunmaktadır.

Bu noktada toplumsal kontrol artık yalnızca hukukun uyguladığı yaptırımlarla açıklanabilecek bir olgu olmaktan çıkmaktadır. Bireylerin hangi davranışlarının sağlıklı, normal, başarılı,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

üretken veya kabul edilebilir olduğuna ilişkin ölçütler, modern bilgi sistemleri tarafından belirlenmektedir. Böylece bireyler yalnızca başkaları tarafından denetlenmemekte; aynı zamanda kendilerini de sürekli gözlemleyen ve değerlendiren öznelere dönüşmektedirler. Foucault'nun ifadesiyle modern iktidarın en büyük başarısı, insanları zor kullanmadan kendilerini yönetmeye ikna edebilmesidir (Foucault, 1977, 201).

Bu perspektif, günümüz dijital toplumunu anlamak bakımından da son derece açıklayıcıdır. Artık toplumsal kontrol yalnızca hukuk normları veya devlet kurumları tarafından değil; algoritmalar, veri tabanları, yapay zekâ sistemleri ve dijital platformlar tarafından da gerçekleştirilmektedir. Böylece klasik sosyolojinin devlet merkezli kontrol anlayışı yerini çok daha yaygın, görünmez ve sürekli işleyen ağ tipi iktidar yapılarına bırakmaktadır. Foucault'nun kuramı, bu dönüşümü açıklayabilen en güçlü sosyolojik çerçevelerden biri olarak güncelliğini korumaktadır.

3. FOUCAULT'DA İKTİDAR, DİSİPLİN VE GÖZETİM

Michel Foucault'nun sosyolojiye ve sosyal teoriye yaptığı en önemli katkılardan biri, iktidarı klasik siyaset teorilerinin öngördüğü biçimde yalnızca devlet, hukuk veya egemen sınıflar üzerinden açıklamayı reddetmesidir. Foucault'ya göre iktidar, belirli kişi veya kurumların sahip olduğu sabit bir güç değil; toplumsal ilişkilerin tamamına yayılan, sürekli yeniden üretilen ve bireylerin gündelik yaşam pratikleri içerisinde işleyen dinamik bir ilişkiler ağıdır (Foucault, 1980, 99). Bu yaklaşım, iktidarın yalnızca baskıcı yönüne odaklanan klasik anlayıştan ayrılarak, onun üretici, dönüştürücü ve özne kurucu niteliğini ön plana çıkarmaktadır.

Foucault'nun yaklaşımında iktidarın temel özelliği, görünürlüğünün azalmasına rağmen etkisinin sürekli artmasıdır. Geleneksel egemenlik modellerinde iktidar, hükümdarın, devletin veya hukukun açık emirleriyle görünür hâle gelirken, modern toplumlarda iktidar çoğu zaman fark edilmeyen gündelik uygulamalar içerisinde işlemektedir. Bu nedenle Foucault, modern iktidarın en önemli başarısının insanları baskıyla değil, kendi iradeleriyle belirli davranış kalıplarına yönlendirmesi olduğunu ileri sürmektedir (Foucault, 1977, 180).

Bu anlayışın merkezinde disiplinci iktidar (disciplinary power) bulunmaktadır. Foucault'ya göre on sekizinci yüzyıldan itibaren Batı toplumlarında fiziksel cezalandırmaya dayanan egemenlik modeli yerini disiplinci iktidara bırakmıştır. Önceki dönemlerde iktidar suç işleyen bedeni kamuoyu önünde cezalandırırken, modern toplumlarda amaç bedeni cezalandırmak değil, onu eğitmek, düzenlemek, verimli hâle getirmek ve sürekli denetlenebilir bir yapıya dönüştürmektir (Foucault, 1977, 150).

Bu dönüşüm, Foucault'nun ünlü "uysal bedenler" (docile bodies) kavramıyla açıklanmaktadır. Disiplinci iktidarın temel amacı, bireyleri yalnızca itaat eden insanlar hâline getirmek değildir. Çok daha önemli olan, üretken, hesaplanabilir, denetlenebilir ve gerektiğinde yeniden biçimlendirilebilir bedenler oluşturmaktır. Böylece bireyin bedeni, iktidarın doğrudan müdahale ettiği temel alanlardan biri hâline gelmektedir (Foucault, 1977, 160). Okullardaki oturma düzenleri, askerî eğitim programları, hastanelerdeki hasta kayıt sistemleri, fabrikalardaki çalışma saatleri ve bürokratik denetim mekanizmaları bu disiplin teknolojilerinin somut örneklerini oluşturmaktadır.

Disiplinci iktidarın en önemli araçlarından biri gözetimdir. Ancak Foucault'nun sözünü ettiği gözetim yalnızca bireyleri izlemek anlamına gelmemektedir. Gözetim aynı zamanda bireylerin davranışlarını kayıt altına alma, sınıflandırma, karşılaştırma, ölçme ve değerlendirme süreçlerini de kapsamaktadır. Böylece bireyler yalnızca gözlemlenmemekte; aynı zamanda normal davranış kalıplarına göre sürekli olarak değerlendirilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu noktada Foucault, Jeremy Bentham tarafından tasarlanan Panoptikon modelini modern toplumun genel işleyişini açıklayan güçlü bir metafor olarak kullanmaktadır. Bentham'ın tasarladığı panoptik hapishane modelinde mahkûmlar, merkezde bulunan gözetleme kulesini görebilmekte; ancak kulede gerçekten bir gözetleyicinin bulunup bulunmadığını hiçbir zaman bilememektedirler. Bu belirsizlik, mahkûmların sürekli izleniyormuş gibi davranmalarına neden olmaktadır (Bentham, 1995, 39).

4. TOPLUMSAL KONTROLÜN DİJİTALLEŞMESİ

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, toplumsal kontrol mekanizmalarının işleyişini köklü biçimde değiştirmiştir. Sanayi toplumunun disiplin kurumları olarak işlev gören okul, fabrika, kışla, hastane ve hapishane gibi mekânlar önemlerini korumakla birlikte, bireylerin denetlenmesi artık yalnızca bu fiziksel kurumlarla sınırlı değildir. Dijital iletişim ağları, sosyal medya platformları, büyük veri sistemleri, yapay zekâ uygulamaları ve algoritmik karar verme mekanizmaları, toplumsal kontrolün yeni araçları hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, Foucault'nun disiplin toplumuna ilişkin analizlerini tarihsel bir açıklama olmaktan çıkararak dijital çağın anlaşılmasında başvurulan temel kuramsal çerçevelerden biri hâline getirmektedir.

Foucault'nun disiplin toplumunda gözetim belirli kurumsal mekânlar içerisinde gerçekleşmektedir. Öğrenci okulda, işçi fabrikada, asker kışlada, mahkûm hapishanede ve hasta hastanede denetlenmektedir. Buna karşılık dijital toplumda gözetim belirli bir mekâna bağlı olmaktan çıkmıştır. Akıllı telefonlar, giyilebilir teknolojiler, biyometrik kimlik sistemleri, konum servisleri ve çevrim içi platformlar aracılığıyla bireyler günün her anında veri üretmekte ve sürekli olarak izlenebilir hâle gelmektedir. Böylece gözetim belirli zaman dilimlerine sıkışmış geçici bir faaliyet olmaktan çıkarak yaşamın süreklilik gösteren bir unsuruna dönüşmektedir (Lyon, 2018, 29).

Bu dönüşümün en önemli özelliklerinden biri, gözetimin görünürlüğünün giderek azalmasıdır. Foucault'nun panoptikon modelinde birey, gözetlendiğinin farkındadır; yalnızca gözetleyicinin hangi anda kendisini izlediğini bilememektedir. Günümüz dijital toplumunda ise birey çoğu zaman gözetim altında olduğunun dahi farkında değildir. İnternet aramaları, sosyal medya paylaşımları, çevrim içi alışverişler, navigasyon uygulamaları, sağlık uygulamaları ve mobil cihazlar aracılığıyla üretilen veriler, bireyin günlük yaşamını kesintisiz biçimde kayıt altına almaktadır. Bu kayıt süreci çoğunlukla görünmez algoritmalar tarafından gerçekleştirildiği için, gözetim bireyin gündelik deneyiminin doğal bir parçası hâline gelmektedir.

Gilles Deleuze, Foucault'nun disiplin toplumu analizini geliştirerek günümüzü "denetim toplumu" (society of control) olarak tanımlamaktadır. Deleuze'e göre disiplin toplumunda bireyler belirli kurumlar içerisinde kontrol edilirken, denetim toplumunda kontrol artık sınırları olmayan sürekli bir süreç hâline gelmiştir. İnsanlar okuldan mezun olduklarında disiplin sona ermemekte; dijital kimlikleri, kredi puanları, tüketim alışkanlıkları, sosyal medya etkinlikleri ve çevrim içi davranışları aracılığıyla yaşamlarının her aşamasında değerlendirilmeye devam etmektedirler (Deleuze, 1992, 7). Böylece iktidar kapalı kurumların dışına taşarak ağlar üzerinden işleyen kesintisiz bir denetim mekanizmasına dönüşmektedir.

5. TOPLUMSAL KONTROLÜN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Dijital gözetim toplumunun en dikkat çekici özelliklerinden biri, bireylerin bu gözetim süreçlerine büyük ölçüde gönüllü olarak katılmalarıdır. Sosyal medya platformlarında paylaşılan fotoğraflar, konum bilgileri, kişisel görüşler, beğeniler, arkadaşlık ilişkileri ve tüketim tercihleri, bireylerin kendi istekleriyle dijital ortama aktardıkları verilerdir. Bu durum, Foucault'nun özneleşme analizini yeni bir boyuta taşımaktadır. Çünkü birey artık yalnızca

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gözetlenen kişi değil, aynı zamanda kendi gözetiminin aktif üreticisidir. Görünür olma arzusu, dijital çağın en güçlü toplumsal kontrol araçlarından biri hâline gelmiştir.

Shoshana Zuboff tarafından geliştirilen "gözetim kapitalizmi" (surveillance capitalism) kavramı önemli bir açıklama sunmaktadır. Zuboff'a göre dijital platformlar, kullanıcıların davranışlarından elde ettikleri kişisel verileri ekonomik değere dönüştürmekte ve bu verileri gelecekteki davranışları öngörmek, yönlendirmek ve ticari amaçlarla kullanmaktadır (Zuboff, 2019, 85). Böylece birey yalnızca dijital hizmetlerin kullanıcısı olmamakta; aynı zamanda ekonomik değeri olan bir veri kaynağına dönüşmektedir. Foucault'nun bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi açıklayan yaklaşımı, burada bilgi ile ekonomik güç arasındaki ilişkiyi de anlamaya imkân vermektedir. Veri üretimi, dijital ekonominin temel sermaye biçimlerinden biri hâline gelirken, bireyin gündelik yaşamı ekonomik ve siyasal iktidarın yeniden üretildiği temel alanlardan biri olmaktadır.

Toplumsal kontrol mekanizmalarının dijital araçsallaştırılmasında algoritmalar merkezi bir rol üstlenmektedir. Günümüzde bireylerin hangi haberlere ulaşacağı, hangi reklâmları göreceği, hangi ürünleri satın alacağı, hangi müzikleri dinleyeceği veya hangi kişilerle dijital etkileşim kuracağı büyük ölçüde algoritmik sistemler tarafından belirlenmektedir. Algoritmalar yalnızca mevcut tercihleri analiz etmekle kalmamakta; aynı zamanda yeni tercihlerin oluşmasına da yön vermektedir. Böylece dijital platformlar bireylerin davranışlarını yalnızca tahmin eden sistemler olmaktan çıkarak, bu davranışları şekillendiren aktörlere dönüşmektedir.

Bu süreç, toplumsal kontrolün klasik yaptırım anlayışından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Geleneksel hukuk düzeninde birey belirli bir davranışı gerçekleştirdikten sonra yaptırımla karşılaşmaktadır. Oysa algoritmik yönetişimde amaç, davranışın gerçekleşmesini beklemek değil; davranışı önceden öngörmek ve yönlendirmektir. Büyük veri analizleri sayesinde bireyin gelecekte hangi ürünü satın alacağı, hangi siyasal görüşe yakınlaşacağı, hangi içeriklere ilgi göstereceği veya hangi sosyal gruplarla etkileşim kuracağı yüksek doğruluk oranlarıyla tahmin edilebilmektedir. Böylece toplumsal kontrol, geçmiş davranışların cezalandırılmasından ziyade gelecekteki davranışların yönetilmesine yönelmektedir.

Bu gelişme, Foucault'nun disiplin toplumunda önem verdiği "normalleştirme" mekanizmasının dijital biçimini ortaya çıkarmaktadır. Dijital platformlar kullanıcıların davranışlarını sürekli karşılaştırmakta, puanlamakta ve kategorilere ayırmaktadır. Tavsiye sistemleri, içerik sıralama algoritmaları, sosyal medya etkileşim ölçütleri ve çevrim içi itibar mekanizmaları bireyleri görünmez normlara uyum sağlamaya teşvik etmektedir. Beğeni sayıları, takipçi sayıları, kullanıcı puanları ve performans göstergeleri, bireylerin dijital görünürlüğünü belirleyen yeni normalleştirme araçları hâline gelmektedir. Böylece toplumsal kabul, giderek algoritmalar tarafından belirlenen dijital ölçütlere bağlanmaktadır.

Dijital çağ, Foucault'nun disiplin kuramını geçersiz kılmamış; aksine onun temel varsayımlarını çok daha geniş bir toplumsal bağlama taşımıştır. İktidar artık yalnızca belirli kurumlarda yoğunlaşan bir güç olmaktan çıkmış; veri, algoritma ve dijital platformlar aracılığıyla görünmez biçimde işleyen yaygın bir yönetişim mekanizmasına dönüşmüştür. Toplumsal kontrol mekanizmalarının araçsallaştırılması da tam bu noktada yeni bir anlam kazanmaktadır. Çünkü kontrol artık yalnızca hukuki yaptırımlar veya fiziksel gözetim yoluyla değil; bireylerin gündelik yaşamlarında gönüllü olarak ürettikleri veriler, dijital etkileşimleri ve algoritmik sınıflandırmalar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu durum, bireysel özgürlük, mahremiyet, demokratik katılım ve özneleşme süreçlerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Araçsallaştırma, yalnızca kurumların kontrol amacıyla kullanılması değildir. Asıl araçsallaştırılan şey bireyin kendisidir. Bu bağlamda hukuk bir araçtır, eğitim bir araçtır, sağlık

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sistemi bir araçtır, medya bir araçtır, sosyal medya bir araçtır, algoritmalar bir araçtır, yapay zekâ bir araçtır.

Bunların hepsinin ortak amacı davranış üretmek, davranışı öngörmek, davranışı değiştirmek ve sonunda itaati içselleştirmektir. Modern toplumlarda iktidarın araçsallaştırdığı en önemli unsur kurumlar değildir; bireyin davranış üretme kapasitesidir. Artık insanlar yalnızca denetlenmez. İnsanların; dikkatleri, tercihleri, korkuları, arzuları, tüketim alışkanlıkları, siyasal eğilimleri, sosyal ilişkileri tek tek yönetilmektedir. Bu nedenle günümüzde toplumsal kontrolün nesnesi beden olmaktan çıkıp davranışın kendisi hâline gelmiştir. Sanayi toplumunda iktidar bedeni disipline ederken, dijital toplumda davranış, algoritmik olarak yönetilmektedir. Böylece disiplinci iktidar davranışsal iktidara dönüşmektedir. Böylece toplumsal kontrol mekanizmalarının araçsallaştırılması, yalnızca bireyin davranışlarının denetlenmesini değil; bireyin gelecekteki davranışlarının önceden tasarlanmasını ifade etmektedir. Çünkü bugün algoritmalar yalnızca ne yaptığımızı bilmiyor. Ne yapacağımızı da hesaplayarak, çoğu zaman onu değiştirmeye çalışıyor.

6.SONUÇ

Toplumsal kontrol, toplumların düzenini sürdürmek, bireylerin davranışlarını ortak normlar doğrultusunda yönlendirmek ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla ortaya çıkan temel sosyolojik olgulardan biridir. Michel Foucault'nun iktidar, disiplin, gözetim ve özneleşme kavramları, toplumsal kontrolün bu daha derin ve görünmez boyutlarını anlamak bakımından güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Foucault'ya göre iktidar yalnızca devletin, hukukun veya egemen sınıfların elinde bulunan merkezi ve baskıcı bir güç değildir. İktidar, toplumun bütün ilişkilerine yayılan, bilgi üreten, norm belirleyen ve bireyleri belirli öznelere dönüştüren üretken bir ilişkiler ağıdır. Bu nedenle modern toplumlarda kontrol, yalnızca yasaklama ve cezalandırma yoluyla değil; gözetim, sınıflandırma, normalleştirme ve öz denetim mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Günümüzde bu dijital dönüşüm, Foucault'nun disiplin toplumu analizini yeni bir tarihsel aşamaya taşımıştır. Toplumsal kontrol yalnızca fiziksel kurumlar aracılığıyla değil; dijital platformlar, algoritmalar, büyük veri sistemleri, yapay zekâ uygulamaları ve veri temelli yönetişim mekanizmaları üzerinden de sürdürülmektedir. Akıllı telefonlar, sosyal medya ağları, konum servisleri, çevrim içi alışveriş sistemleri ve biyometrik teknolojiler, bireylerin gündelik yaşamlarını sürekli veri üretimine dönüştürmektedir. Böylece gözetim belirli mekânlara bağlı olmaktan çıkmış, kesintisiz ve görünmez bir toplumsal süreç hâline gelmiştir.

Foucault sosyolojisi, dijital çağda toplumsal kontrol mekanizmalarının anlaşılması bakımından güncelliğini korumaktadır. Ancak dijitalleşmenin ortaya çıkardığı yeni iktidar biçimleri, Foucault'nun disiplin ve gözetim kavramlarının algoritmik iktidar, veri ekonomisi ve platform yönetişimi bağlamında yeniden yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Günümüz toplumunda iktidar, artık yalnızca gözetleyen kulede değil; görünmez algoritmalarda, veri tabanlarında, dijital platform mimarilerinde ve bireyin kendi davranışlarını sürekli ölçtüğü ekranlarda işlemektedir.

Araçsallaştırma, yalnızca kurumların kontrol amacıyla kullanılması değildir. Asıl araçsallaştırılan şey bireyin kendisidir. Bu bağlamda hukuk bir araçtır, eğitim bir araçtır, sağlık sistemi bir araçtır, medya bir araçtır, sosyal medya bir araçtır, algoritmalar bir araçtır, yapay zekâ bir araçtır. Bunların hepsinin ortak amacı davranış üretmek, davranışı öngörmek, davranışı değiştirmek ve sonunda itaati içselleştirmektir. Modern toplumlarda iktidarın araçsallaştırdığı en önemli unsur kurumlar değildir; bireyin davranış üretme kapasitesidir. Artık insanlar yalnızca denetlenmez. İnsanların; dikkatleri, tercihleri, korkuları, arzuları, tüketim

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

alışkanlıkları, siyasal eğilimleri, sosyal ilişkileri tek tek yönetilmektedir. Bu nedenle günümüzde toplumsal kontrolün nesnesi beden olmaktan çıkıp davranışın kendisi hâline gelmiştir. Sanayi toplumunda iktidar bedeni disipline ederken, dijital toplumda davranış, algoritmik olarak yönetilmektedir. Böylece disiplinci iktidar davranışsal iktidara dönüşmektedir. Böylece toplumsal kontrol mekanizmalarının araçsallaştırılması, yalnızca bireyin davranışlarının denetlenmesini değil; bireyin gelecekteki davranışlarının önceden tasarlanmasını ifade etmektedir. Toplumsal kontrolün çağdaş biçimi, yalnızca dışsal bir baskı veya kurumsal denetim olarak değil; bireyin kendisini anlama, sunma, ölçme ve yönetme biçimlerini şekillendiren bütünleşik bir dijital iktidar rejimi olarak değerlendirilmelidir. Foucault'nun panoptik toplumu görünürlüğe dayanırken, dijital toplum görünmez algoritmaların yönlendirme kapasitesine dayanmaktadır. Bu durum, çağdaş sosyolojinin toplumsal kontrol, özgürlük, mahremiyet ve özneleşme kavramlarını yeniden düşünmesini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Bentham, J. (1995). *The panopticon writings* (M. Božovič, Ed.). Verso. Original work published 1787.

Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October, 59,* 3–7.

Durkheim, É. (1984). *The division of labor in society* (W. D. Halls, Trans.). Free Press. Original work published 1893.

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.

Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1: An introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.; C. Gordon, L. Marshall, J. Mepham, & K. Soper, Trans.). Pantheon Books.

Lyon, D. (2018). *The culture of surveillance: Watching as a way of life*. Polity Press.

Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.

Ross, E. A. (1901). *Social control: A survey of the foundations of order*. Macmillan.

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HABERMAS'TA PARANIN HUKUKSALLAŞTIRILMASI VE MEŞRULUĞU ÜZERİNE BİR DENEME

Prof. Dr. **Z. Gönül BALKIR**
Kıbrıs Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,Özel Hukuk Bölümü, GİRNE KKTC,
gonulbalkir@yahoo.com, ORCID ID:0000-0003-0710-8375.
Yrd. Doç. Dr. **Altay İltan Aktürk,**
International Alasia Universitesi , Lefkoşe KKTC, E-mail: altayakturk@cau.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-2794-1866.
Öğr. Gör. Dr. **Ecem KOCAOĞLAN**
Kıbrıs Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü, GİRNE KKTC,
ecemkocaoglan@cau.edu.trORCID ID: 0009-0007-9955-4327.

ÖZET

Modern toplumlarda para, yalnızca ekonomik değişimlerin gerçekleşmesini sağlayan bir araç değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde etkili olan kurumsal bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Paranın toplumsal yaşam içerisindeki etkinliği, ekonomik değer taşımasının yanı sıra hukuki ve siyasal sistemler tarafından tanınması ve korunmasına da bağlıdır. Bu bağlamda Jürgen Habermas, modern toplumun işleyişini açıklarken ekonomi, hukuk ve siyaset arasındaki ilişkilere özel bir önem vermiştir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve hukuk-devlet anlayışı, paranın yalnızca ekonomik bir olgu olarak değil, aynı zamanda meşruiyet ve toplumsal bütünleşme sorunları çerçevesinde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Bu çalışma, Habermas'ın kuramsal yaklaşımı doğrultusunda paranın hukuksallaştırılması ve meşruluğu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmamız ayrıca Habermas'ın sistem ve yaşam dünyası ayrımı ele alınmakta, ardından paranın modern toplumlarda sistemin temel yönlendirme araçlarından biri olarak nasıl işlev gördüğü tartışılmaktadır. Habermas'a göre para ve iktidar, karmaşık toplumlarda toplumsal koordinasyonu sağlayan araçsal mekanizmalar olmakla birlikte, bu mekanizmaların meşru kabul edilebilmesi hukuki normlarla sınırlandırılmalarına ve demokratik süreçler aracılığıyla denetlenmelerine bağlıdır.

Habermas, paranın toplumsal kabulünün yalnızca piyasa ilişkilerinden değil, aynı zamanda hukuk sistemi tarafından tanınmasından ve demokratik meşruiyet süreçleriyle desteklenmesinden kaynaklandığını ifade etmekte ve ayrıca ekonomik sistemin yaşam dünyası üzerinde aşırı belirleyici hâle gelmesi durumunda, paranın araçsal mantığının toplumsal iletişim süreçlerini kolonileştirebileceği ve meşruiyet krizlerine yol açabileceğini ileri sürmektedir.

Çalışmamız, Habermas'ın yaklaşımında paranın meşruluğunun ekonomik işlevlerinden çok hukuki tanınma, demokratik irade oluşumu ve iletişimsel rasyonalite ilkeleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede para, yalnızca ekonomik bir değişim aracı değil, aynı zamanda modern toplumun normatif temelleriyle bağlantılı bir toplumsal kurum olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Paranın Hukuksallaştırılması, Meşruiyet, İletişimsel Eylem, Sistem ve Yaşam Dünyası.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AN ESSAY ON THE JURIDIFICATION AND LEGITIMACY OF MONEY IN HABERMAS'S THEORY

ABSTRACT

In modern societies, money functions not only as a medium facilitating economic exchange but also as an institutional mechanism that regulates social relations. The effectiveness of money within social life depends not only on its economic value but also on its recognition and protection by legal and political systems. In this context, Jürgen Habermas places particular emphasis on the relationship between the economy, law, and politics in explaining the functioning of modern society. His theory of communicative action and conception of the constitutional democratic state provide a framework for understanding money not merely as an economic phenomenon but also as an issue of legitimacy and social integration.

This study aims to examine the relationship between the juridification of money and its legitimacy from the perspective of Habermas's theoretical framework. It first analyzes Habermas's distinction between the **system** and the **lifeworld**, and subsequently discusses how money functions as one of the principal steering media of the system in modern societies. According to Habermas, money and power constitute instrumental mechanisms that coordinate social action within complex societies. However, these mechanisms can be regarded as legitimate only insofar as they are constrained by legal norms and subjected to democratic oversight.

Habermas argues that the social acceptance of money derives not solely from market relations but also from its recognition by the legal system and its support through processes of democratic legitimacy. He further contends that when the economic system becomes excessively dominant over the lifeworld, the instrumental logic of money may colonize communicative processes, thereby generating crises of legitimacy.

This study demonstrates that, within Habermas's theoretical framework, the legitimacy of money depends less on its economic functions than on legal recognition, democratic will-formation, and the principles of communicative rationality. From this perspective, money should be understood not merely as a medium of economic exchange but also as a social institution intrinsically connected to the normative foundations of modern society.

Keywords: Juridification of Money; Legitimacy; Communicative Action; System and Lifeworld.

1.GİRİŞ

Modern toplumların ekonomik yapısı, tarih boyunca üretim biçimlerinde meydana gelen değişimlere paralel olarak sürekli dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün merkezinde yer alan para, başlangıçta yalnızca mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran teknik bir araç olarak görülmüş; ancak zamanla ekonomik ilişkilerin ötesine geçerek hukuki, siyasal ve toplumsal düzenin temel kurumsal unsurlarından biri hâline gelmiştir. Günümüzde para yalnızca ekonomik değerin temsilcisi değildir. Aynı zamanda mülkiyet ilişkilerini belirleyen, borç ilişkilerini kuran, kamusal otoritenin mali kapasitesini sağlayan ve toplumsal güvenin devamını mümkün kılan kurumsal bir yapıdır. Bu nedenle paranın varlığı yalnızca ekonomik işleyişle değil, hukuk düzeni ve siyasal meşruiyetle de yakından ilişkilidir.

Bu çalışma, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, sistem ve yaşam dünyası ayrımı ile hukuk-devlet anlayışı çerçevesinde paranın hukuksallaştırılması ve meşruluğu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmamızda, Habermas'ın yaklaşımında paranın meşruluğunun

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ekonomik işlevlerinden çok hukuki tanınma, demokratik irade oluşumu ve iletişimsel rasyonalite ilkeleriyle ilişkili olduğunu ortaya koyarak, paranın yalnızca ekonomik bir değişim aracı değil, aynı zamanda modern toplumun normatif temelleriyle bağlantılı hukuksal bir kurum olduğunu göstermeye çalışmaktayız.

2.HABERMAS'IN İLETİŞİMSEL EYLEM KURAMI

Klasik iktisat teorileri parayı çoğunlukla değişim aracı, hesap birimi ve değer saklama fonksiyonu çerçevesinde değerlendirilir. Özellikle neoklasik yaklaşım, parayı piyasanın teknik işleyişini kolaylaştıran nötr bir unsur olarak kabul eder. Oysaki çağdaş sosyal teori, paranın yalnızca ekonomik işlevleriyle açıklanamayacağını; onun aynı zamanda toplumsal düzeni kuran ve sürdüren kurumsal mekanizmaların önemli bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bir ödeme aracının, para niteliği kazanabilmesi, tek başına ekonomik aktörlerin fiilî kullanımının ötesinde, hukuk düzeni tarafından tanınarak, devlet tarafından korunmasına ve toplum tarafından meşru kabul edilmesine bağlıdır.

Habermas'ın toplumsal kuramının merkezinde iletişimsel eylem kuramı yer almaktadır. Habermas'a göre insanlar yalnızca amaçlarına ulaşmak için araçsal davranışlarda bulunan varlıklar değildir. Aynı zamanda birbirlerini anlamaya, ortak anlam üretmeye ve toplumsal uzlaşma sağlamaya çalışan iletişimsel varlıklardır (Habermas, 1984, 90). Toplumun sürekliliği yalnızca ekonomik çıkarların dengelenmesiyle değil, bireylerin ortak normlar üzerinde uzlaşabilmeleriyle mümkündür. Bu nedenle iletişim, modern toplumun yalnızca kültürel değil, aynı zamanda normatif temelini oluşturmaktadır.

Habermas, bu düşünceden hareketle modern toplumu iki temel alan üzerinden açıklamaktadır: sistem ve yaşam dünyası. Bu ayrım, çağdaş sosyal teorinin en etkili ayırımlarından biridir. Yaşam dünyası, bireylerin gündelik yaşamlarını sürdürdükleri, kültürel değerleri paylaştıkları, kimliklerini oluşturdukları ve toplumsal dayanışmayı gerçekleştirdikleri iletişim alanıdır. Dil, gelenek, aile, eğitim, kültür ve sivil toplum bu alanın temel bileşenlerini oluşturmaktadır (Habermas, 1987, 129). Yaşam dünyasının işleyişi, araçsal başarıdan çok karşılıklı anlayışa ve iletişimsel rasyonaliteye dayanmaktadır.

Buna karşılık sistem, modern toplumun artan karmaşıklığını yönetebilmek amacıyla gelişen kurumsal koordinasyon mekanizmalarını ifade etmektedir. Ekonomi ve devlet yönetimi, sistemin iki temel alt alanını oluşturmaktadır. Bu alanlarda milyonlarca insanın davranışlarının her durumda iletişim yoluyla koordine edilmesi mümkün olmadığından, toplum farklı yönlendirme araçları geliştirmiştir. Habermas'a göre ekonomik sistemin temel yönlendirme aracı para, siyasal sistemin temel yönlendirme aracı ise iktidardır (Habermas, 1987, 170).

Bu ayrım, paranın toplumsal işlevini anlamak bakımından son derece önemlidir. Çünkü Habermas açısından para, bireylerin birbirleriyle sürekli müzakere etmelerine gerek kalmaksızın ekonomik koordinasyonu mümkün kılan sembolik bir yönlendirme aracıdır. Bir malın fiyatı üzerinde her alışverişte yeniden uzlaşmaya gerek duyulmaması, ekonomik sistemin yüksek düzeyde işlevsel olmasını sağlamaktadır. Para bu yönüyle modern toplumun karmaşıklığını azaltan ve ekonomik ilişkileri hızlandıran kurumsal bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır.

Jürgen Habermas'ın geliştirdiği iletişimsel eylem kuramı ve hukuk-devlet anlayışında, paranın toplumsal niteliğini anlamak için önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Habermas, modern toplumun işleyişini yalnızca ekonomik ilişkiler üzerinden açıklamamakta, ekonomi, hukuk, siyaset ve demokratik meşruiyet arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve ilişkiyi birlikte değerlendirmektedir. Ona göre modern toplumun sürekliliği yalnızca piyasa mekanizmalarının

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

etkin çalışmasına değil, aynı zamanda hukukun sağladığı normatif bütünleşmeye ve demokratik meşruiyet süreçlerine bağlıdır (Habermas, 1996, 131).

3.PARANIN HUKUKSALLAŞTIRILMASI VE MEŞRUİYETİ

Kurallar, özellikle hukuk kuralları, din, ahlak ve gelenekler, bireylerin davranışlarını düzenleyen toplumsal olgular olup, bu normlara uyum toplumsal dayanışmanın temel koşulunu oluşturmaktadır (Durkheim, 1984, 60). Toplumsal bir araç olarak para da hukuksal yapı ve kuralların bir parçasıdır. Habermas'ın yaklaşımında para, modern toplumun sistem olarak adlandırdığı ekonomik alanın temel yönlendirme araçlarından biridir. Sistem, karmaşık toplumlarda milyonlarca insanın davranışlarını doğrudan iletişim kurmaksızın koordine edebilen işlevsel mekanizmalar geliştirmektedir. Para ekonomik sistemi, iktidar ise siyasal sistemi yönlendiren temel araçlardır (Habermas, 1987, 160). Habermas açısından bu araçların varlığı tek başına yeterli değildir. Asıl önemli olan, bu araçların demokratik hukuk devleti içerisinde meşru sınırlar içerisinde faaliyet göstermeleridir. Çünkü hukuki denetimden ve demokratik irade oluşumundan kopan ekonomik sistem, yaşam dünyasını kolonileştirme eğilimi göstermektedir.

Habermas'ın yaşam dünyasının kolonileştirilmesi (colonization of the lifeworld) kavramı, modern kapitalist toplumların karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan birini açıklamaktadır. Yaşam dünyası, bireylerin ortak anlamlar ürettikleri, kültürel değerleri paylaştıkları ve toplumsal dayanışmayı kurdukları iletişim alanını ifade etmektedir. Buna karşılık sistem, ekonomik ve bürokratik mekanizmaların araçsal akıl doğrultusunda işlediği alanı oluşturmaktadır (Habermas, 1987, 140). Habermas'a göre ekonomik sistemin para aracılığıyla yaşam dünyasına hâkim olmaya başlaması, iletişimsel rasyonaliteyi zayıflatmakta ve toplumsal meşruiyet krizlerini beraberinde getirmektedir.

Habermas açısından ekonomik araçların toplumsal kabulü, yalnızca fiilî kullanım yaygınlığıyla açıklanamaz. Ekonomik kurumların meşruiyeti, demokratik irade oluşumu ve hukuk düzeni tarafından tanınmalarıyla mümkündür. Ekonomik etkinlik ile normatif meşruiyet arasında koparılamayacak bir ilişki bulunmaktadır. Hukuki tanınmadan yoksun kalan para sistemleri ekonomik işlev görebilseler bile, uzun vadeli toplumsal güven ve kurumsal istikrar üretmekte zorlanmaktadır.

Habermas'ın para kuramını yalnızca ekonomi teorisinin bir konusu olarak değil, hukuk, demokrasi ve iletişimsel rasyonalite ekseninde yeniden yorumlamayı hedeflemektedir. Habermas, paranın gerçek toplumsal değerinin ekonomik işlevinden değil, hukuk tarafından tanınması ve demokratik meşruiyet süreçleri içerisinde kabul edilmesinden kaynaklandığını savunur. Bu nedenle modern toplumlarda paranın hukuksallaştırılması, yalnızca teknik bir düzenleme faaliyeti değil; aynı zamanda demokratik hukuk devletinin sürekliliğini sağlayan normatif bir zorunluluktur.

3. 1. Paranın Hukuksallaştırılması

Modern hukuk sistemlerinde para, çoğu zaman ekonomik ilişkilerin konusu olarak ele alınmaktadır. Borç ilişkileri, ödeme araçları, mülkiyet hakkı, finansal piyasalar ve bankacılık faaliyetleri bakımından hukuk, paranın dolaşımını düzenleyen ayrıntılı normlar geliştirmiştir. İlk bakışta hukukun para üzerindeki işlevi, ekonomik sistemi düzenleyen teknik kurallar koymaktan ibaretmiş gibi görünmektedir.

Habermas açısından hukuk yalnızca mevcut ekonomik ilişkileri düzenleyen pasif bir mekanizma değildir; aynı zamanda ekonomik kurumların toplumsal meşruiyetini kuran

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

normatif bir yapıdır. Bu nedenle paranın hukukla ilişkisi düzenleme ilişkisinden önce kurucu bir ilişki niteliği taşımaktadır.

3.2.Paranın Ekonomik Güveni

Toplum, karşılıklı bağımlılık içerisinde bulunan kurumlardan oluşan bir sistemdir. Bu sistemin devam edebilmesi, bireylerin ortak değerleri içselleştirmelerine bağlıdır (Parsons, 1951, 40). Paranın ekonomik işlev görebilmesi için öncelikle toplum tarafından güvenilir bir değişim aracı olarak kabul edilmesi gerekir. Bu kabul yalnızca ekonomik aktörlerin ortak alışkanlıklarından doğmamaktadır.

Tarihsel olarak para sistemlerinin istikrarı, devletin egemenlik yetkisi, merkez bankalarının kurumsal yapısı, sözleşmelerin hukuki güvence altında olması ve mülkiyet hakkının korunması gibi hukuki unsurlara dayanmıştır. Ekonomik güven, hukuki güvenin üzerine inşa edilmektedir. Hukuki güvenin zayıfladığı toplumlarda ekonomik güven de sürdürülebilir olmamaktadır.

Bu nedenle "parayı para yapan nedir?" sorusu yalnızca ekonomi biliminin cevaplayabileceği teknik bir soru değildir. Aynı zamanda hukuk felsefesinin ve siyaset kuramının temel sorularından biridir. Bir nesnenin ya da dijital kaydın ekonomik değer taşıması, onun toplumsal anlamda para olarak kabul edilmesi için yeterli değildir. Para olabilmesi için, bu değerin hukuk düzeni tarafından tanınması, korunması ve gerektiğinde yaptırım gücüyle desteklenmesi gerekmektedir. Böylece hukuki tanınma, ekonomik değeri toplumsal güvene dönüştüren kurucu unsur hâline gelmektedir.

3.3. Paranın Hukuksal Meşruiyeti

Max Weber, toplumsal düzenin sürdürülmesini meşru otorite kavramı üzerinden açıklamaktadır. Weber'e göre bireyler yalnızca zor kullanıldığı için değil, otoriteyi meşru kabul ettikleri ölçüde kurallara uymaktadırlar (Weber, 1978, 280). Paranın hukuksal kabulü de aynı şekilde olmaktadır. Habermas'ın hukuk kuramı, paranın hukuksal meşruiyetini, demokratik meşruiyet kavramıyla açıklamaktadır. Habermas'a göre modern hukuk yalnızca devlet iradesinin ürünü değildir. Hukuk, kamusal tartışma süreçleri sonunda oluşan demokratik iradenin kurumsallaşmış biçimidir (Habermas, 1996, 130). Bu nedenle hukuki normların bağlayıcılığı yalnızca yaptırım gücünden değil, demokratik meşruiyetlerinden kaynaklanmaktadır. Aynı ilke para bakımından da geçerlidir. Bir para sisteminin uzun süre toplumsal güven üretebilmesi, yalnızca ekonomik istikrar sağlamasına değil, demokratik hukuk düzeni içerisinde meşru kabul edilmesine bağlıdır.

Öte yandan toplumsal yapı, dijital bir topluma doğru evrilmektedir. Dijital toplumda akıllı telefonlar, giyilebilir teknolojiler, biyometrik kimlik sistemleri, konum servisleri ve çevrim içi platformlar aracılığıyla bireyler günün her anında veri üretmektedir (Lyon, 2018, 29).İnsanlar dijital kimlikleri, kredi puanları, tüketim alışkanlıkları, sosyal medya etkinlikleri ve çevrim içi davranışları aracılığıyla ekonomik davranışları her aşamasında değişmektedir (Deleuze, 1992, ss. 7). Dijital platformlar, kullanıcıların davranışlarından elde ettikleri kişisel verileri ekonomik değere dönüştürmekte ve bu verileri gelecekteki davranışları öngörmek, yönlendirmek ve ticari amaçlarla ekonomik olarak kullanmaktadırlar (Zuboff, 2019, 85). Böylece bireyler yalnızca dijital hizmetlerin kullanıcısı olmamakta; aynı zamanda ekonomik değeri olan bir veri kaynağına dönüşmektedir.

Ekonomik değerin para niteliği kazanabilmesi, hukuki tanınma ve demokratik güven ilişkisi sayesinde mümkün olmaktadır. Hukuki tanınmadan yoksun kalan ekonomik araçlar belirli

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çevrelerde değişim aracı olarak kullanılabilseler bile, modern toplumun genel ödeme sistemi hâline gelemezler. Toplumsal kabul, ekonomik faydadan önce normatif güvene dayanmaktadır. Bu nedenle Hukuk, parayı yalnızca düzenlemez; onu toplumsal anlamda kurar.

Bu değerlendirme, klasik hukuk anlayışının da yeniden düşünülmesini gerektirir. Geleneksel yaklaşım, hukuku ekonomik ilişkilerin dışsal düzenleyicisi olarak görmektedir. Oysa Habermas'ın yaklaşımında hukuk, ekonomik sistemin dışındaki bir denetim mekanizması değil; ekonomik düzenin toplumsal meşruiyetini mümkün kılan kurucu kurumdur. Hukuk ile ekonomi arasında tek yönlü bir ilişki olmayıp, hukuk ekonomik sistemi sınırlandırırken, ekonomik sistem de hukukun uygulanma alanını sürekli genişletmektedir. Bu karşılıklı etkileşim, modern toplumun kurumsal bütünlüğünü oluşturmaktadır.

Paranın hukuksallaştırılması süreci yalnızca ulusal hukuk bakımından değil, uluslararası ekonomik düzen açısından da önem taşımaktadır. Küresel finans piyasaları, sınır ötesi sermaye hareketleri ve uluslararası ödeme sistemleri, farklı hukuk düzenlerinin ortak güven ilkeleri etrafında uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Merkez bankaları arasındaki iş birliği, uluslararası finans kuruluşlarının düzenleyici faaliyetleri ve küresel ödeme standartları, ekonomik sistemin hukuki güven temelinde işlemesini sağlamaktadır.

Habermas'ın ulusüstü demokratik meşruiyet tartışmalarıyla ekonomik küreselleşme birlikte ele alındığında, hukuk ile demokrasi arasındaki ilişkinin yalnızca ulusal düzeyde ele alınmasını yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Paranın hukuksallaştırılması aynı zamanda toplumsal güvenin kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir. Modern ekonomilerde insanlar her gün binlerce ekonomik işlem gerçekleştirmektedir. Bu işlemlerin büyük çoğunluğunda taraflar birbirlerini tanımamalarına rağmen ekonomik ilişkiler güven içinde sürdürülebilmektedir. Bunun nedeni tek başına piyasa mekanizmalarının etkinliği değildir. Esas güven kaynağı, sözleşmelerin uygulanacağına, ödeme sistemlerinin işleyeceğine, mülkiyet hakkının korunacağına ve hukuki uyuşmazlıkların bağımsız yargı organlarınca çözüleceğine ilişkin ortak inançla birlikte ekonomik güvenin temelinde hukuki güven bulunmaktadır.

Son olarak Paranın meşruluğunun yalnızca ekonomik dolaşımından değil, hukuki tanınmadan; hukuki tanınmanın ise demokratik irade oluşumundan kaynaklandığını söylemeliyiz. Böylece para, yalnızca piyasa ekonomisinin teknik bir unsuru olmaktan çıkarak demokratik hukuk devletinin normatif kurumlarından biri hâline gelmektedir. Habermas'ın hukuk kuramı da tam olarak bu nedenle, parayı ekonomik bir nesne olmaktan çok, toplumsal güven ve demokratik meşruiyet ilişkilerinin kurumsallaşmış ifadesi olarak değerlendirmeye imkân vermektedir.

4.SONUÇ

Modern toplumlarda para, uzun süre ekonomik değişimlerin gerçekleşmesini sağlayan teknik bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ancak toplumsal ilişkilerin giderek karmaşıklaşması, ekonomik sistemlerin küreselleşmesi ve dijital teknolojilerin finansal yapıyı dönüştürmesi, paranın yalnızca ekonomik bir olgu olarak açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Günümüzde para, ekonomik dolaşımı mümkün kılan bir ödeme aracının ötesinde, toplumsal güveni kuran, hukuki ilişkileri şekillendiren ve siyasal meşruiyetle doğrudan bağlantılı kurumsal bir yapı niteliği taşımaktadır.

Bu çalışma, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, sistem ve yaşam dünyası ayrımı ile hukuk-devlet anlayışından hareketle paranın hukuksallaştırılması ile demokratik meşruiyet arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Habermas'ın yaklaşımı, modern toplumda ekonomik koordinasyonun yalnızca piyasa mekanizmalarıyla açıklanamayacağını; hukukun ve demokratik irade oluşumunun ekonomik sistemin toplumsal kabulünü mümkün kılan temel unsurlar olduğunu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

göstermektedir. Para, ekonomik sistemi yönlendiren sembolik bir araç olmakla birlikte, bu yönlendirme ancak hukuk tarafından tanındığında ve demokratik süreçler tarafından meşrulaştırıldığında kalıcı toplumsal güven üretebilmektedir.

Ekonomik sistemin işlevsel başarısı, toplumsal bütünleşmenin tek ölçütü değildir. Ekonomik araçların iletişimsel alan üzerinde belirleyici hâle gelmesi, yaşam dünyasının kolonileştirilmesine ve demokratik meşruiyet krizlerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda hukuk, yalnızca ekonomik faaliyetleri düzenleyen teknik kurallar bütünü değil; sistem ile yaşam dünyası arasında normatif dengeyi kuran temel kurumsal mekanizmadır.

Paranın değeri yalnızca ekonomik değişim kapasitesinden kaynaklanmamaktadır. Toplumsal anlamda para olabilmesi için hukuki tanınmaya, kurumsal güvene ve demokratik meşruiyete ihtiyaç vardır. Para, ekonomik bir nesneden önce normatif bir kurumdur. Paranın gerçek gücü piyasa tarafından değil; hukuk tarafından güvence altına alınan toplumsal güven ilişkisinden doğmaktadır.

Dijital çağın ortaya çıkardığı dönüşüm, Habermas'ın kuramını geçersiz kılmamış; tersine onun hukuk ve demokrasiye ilişkin tespitlerini daha görünür hâle getirmiştir. Ekonomik sistemin teknik kapasitesi arttıkça, hukukun meşrulaştırıcı işlevi de aynı ölçüde önem kazanmaktadır. Geleceğin para sistemleri bakımından temel sorun, yeni teknolojilerin geliştirilmesi değil; bu teknolojilerin demokratik hukuk devletinin normatif yapısı içerisinde nasıl meşrulaştırılacağıdır.

Sonuç olarak Habermas'ın hukuk kuramı, modern para sistemlerinin yalnızca ekonomik etkinlik bakımından değil; demokratik meşruiyet, iletişimsel rasyonalite ve hukuki güven ilkeleri bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dijital ekonomi çağında paranın hukuksallaştırılması, ekonomik araçların hukuk tarafından tanınmasının ötesinde, ekonomik yönetişimin demokratik toplumun ortak iradesiyle uyumlu hâle getirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle geleceğin hukukunun temel görevlerinden biri, yalnızca dijital parayı değil; dijital ekonominin tamamını demokratik meşruiyet ilkeleri doğrultusunda yeniden kurmak olacaktır.

KAYNAKÇA

Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October, 59*, 3–7.

Durkheim, É. (1984). *The division of labor in society* (W. D. Halls, Trans.). Free Press. Original work published 1893.

Habermas, J. (1975). *Legitimation crisis* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.

Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action* (Vol. 1: *Reason and the rationalization of society*; T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.

Habermas, J. (1987). *The theory of communicative action* (Vol. 2: *Lifeworld and system: A critique of functionalist reason*; T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press.

Habermas, J. (1998). *The inclusion of the other: Studies in political theory* (C. Cronin & P. De Greiff, Eds.). MIT Press.

Lyon, D. (2018). *The culture of surveillance: Watching as a way of life*. Polity Press.

Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.

Ross, E. A. (1901). *Social control: A survey of the foundations of order*. Macmillan.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HASTA HAKLARI BAĞLAMINDA HEKİM VE HASTA İLİŞKİSİNİN ETİK VE HUKUKİ BOYUTU

Arş. Gör. Dr. Burak KARA
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi
burak.kara@erdogan.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1583-3681

ÖZET

Hasta-hekim ilişkisi, sağlık hizmetlerinin etkinliği, hasta memnuniyeti ve tedavi başarısı açısından büyük önem taşıyan, etik ve hukuki boyutları bulunan dinamik bir süreçtir. Modern tıp anlayışında hastanın pasif bir hizmet alıcısı olmaktan çıkarak karar verme süreçlerine aktif olarak katılan bir birey olarak kabul edilmesi, hasta haklarının gelişmesini ve sağlık hizmetlerinde insan hakları temelli bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda hasta hakları, bireyin sağlık hizmetlerinden adil, güvenli, saygın ve insan onuruna yakışır şekilde yararlanmasını güvence altına alan temel ilkeler olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, hasta-hekim ilişkisi çerçevesinde hasta haklarının etik ve hukuki boyutlarını inceleyerek bu hakların sağlık hizmetlerinin sunumundaki önemini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmış; konuya ilişkin ulusal mevzuat, uluslararası bildirgeler, hasta hakları yönetmelikleri ve bilimsel literatür birlikte değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, tıp etiğinin temel ilkeleri olan özerklik, yararlılık, zarar vermeme ve adalet ilkeleri doğrultusunda analiz edilmiştir.

İnceleme sonucunda hasta haklarının; sağlık hizmetlerine eşit erişim, hekimi seçme ve değiştirme, yeterli düzeyde bilgilendirilme, aydınlatılmış onam verme, tedaviyi kabul veya reddetme, mahremiyet ve kişisel sağlık verilerinin gizliliğinin korunması, ikinci görüş alma, dini ve manevi destek talep etme ile hak ihlalleri durumunda hukuki yollara başvurma gibi temel haklardan oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca hasta-hekim arasındaki güvene dayalı iletişimin güçlenmesinin, tedaviye uyumu artırdığı, hasta memnuniyetini olumlu yönde etkilediği ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesine katkı sağladığı görülmüştür. Buna karşılık hasta haklarının yeterince gözetilmemesi, etik ikilemler, iletişim sorunları ve hukuki uyuşmazlıklara neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, hasta haklarının korunması yalnızca yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda etik tıp uygulamalarının temel koşullarından biridir. Sağlık çalışanlarının hasta hakları konusunda bilgi ve farkındalıklarının artırılması, etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve hasta merkezli sağlık hizmeti anlayışının güçlendirilmesi, hasta-hekim ilişkisinin güven temelli sürdürülmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu doğrultuda hasta haklarının sağlık politikaları, eğitim programları ve klinik uygulamalar içerisinde daha etkin biçimde yer alması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hasta hakları, hasta-hekim ilişkisi, tıp etiği, aydınlatılmış onam, sağlık hukuku.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ETHICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE PHYSICIAN-PATIENT RELATIONSHIP WITHIN THE CONTEXT OF PATIENT RIGHTS

Research Assistant Dr. Burak KARA
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Law Faculty
burak.kara@erdogan.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1583-3681

ABSTRACT

The patient-physician relationship is a dynamic process with ethical and legal dimensions that is of great importance in terms of the effectiveness of healthcare services, patient satisfaction, and treatment success. In the modern understanding of medicine, the patient is no longer considered a passive recipient of services but an individual who actively participates in decision-making processes, which has led to the development of patient rights and the adoption of a human rights-based approach in healthcare services. In this context, patient rights are considered as fundamental principles that guarantee that individuals benefit from healthcare services in a fair, safe, dignified, and humane manner.

The aim of this study is to examine the ethical and legal dimensions of patient rights within the framework of the patient-physician relationship and to reveal the importance of these rights in the delivery of healthcare services. The research utilized document analysis, a qualitative research method; national legislation, international declarations, patient rights regulations, and scientific literature on the subject were evaluated together. The data obtained were analyzed in accordance with the fundamental principles of medical ethics: autonomy, beneficence, non-maleficence, and justice. The analysis revealed that patient rights consist of fundamental rights such as equal access to healthcare services, the right to choose and change physicians, adequate information, informed consent, acceptance or refusal of treatment, protection of privacy and confidentiality of personal health data, obtaining a second opinion, requesting religious and spiritual support, and recourse to legal remedies in cases of rights violations. Furthermore, it was observed that strengthening trust-based communication between patient and physician increases treatment adherence, positively affects patient satisfaction, and contributes to the improvement of the quality of healthcare services. Conversely, insufficient consideration of patient rights can lead to ethical dilemmas, communication problems, and legal disputes.

In conclusion, protecting patient rights is not only a legal obligation but also a fundamental requirement of ethical medical practice. Increasing healthcare professionals' knowledge and awareness of patient rights, improving their effective communication skills, and strengthening a patient-centered healthcare approach will significantly contribute to maintaining a trust-based patient-physician relationship. Accordingly, it is considered necessary for patient rights to be more effectively incorporated into health policies, educational programs, and clinical practices.

Keywords: Patient rights, patient-physician relationship, medical ethics, informed consent, health law.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜRK HUKUKUNDA VEKÂLET SÖZLEŞMESİ VE BENZER HUKUKİ MÜESSESELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. İsmail ATAMULU
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk ABD,
atamulu@erciyes.edu.tr - 0000-0003-0270-9083

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatma DOĞRU
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
4031430193@erciyes.edu.tr - 0009-0005-7035-5661

ÖZET

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 502 ve devamı maddelerinde düzenlenen vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği bir özel hukuk sözleşmesidir. Kanun koyucu, vekâlet sözleşmesini yalnızca bağımsız bir sözleşme türü olarak düzenlememiş; aynı zamanda niteliğine uygun düştüğü ölçüde diğer iş görme sözleşmelerine uygulanabileceğini belirtmiştir. Bu yönüyle vekâlet sözleşmesi, Türk borçlar hukukunda özel bir önemi haizdir.

Çalışmamızda vekâlet sözleşmesi genel hatlarıyla incelenerek; benzer müesseselerle farklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle vekâlet sözleşmesinin tanımı, hukuki niteliği, unsurları ve ayırt edici özellikleri açıklanmıştır. Bir işin görülmesi, iş görmenin vekâlet verenin yararına ve iradesine uygun şekilde gerçekleştirilmesi, vekilin sonuç rizikosunu üstlenmemesi ve tarafların karşılıklı irade beyanlarıyla sözleşmenin kurulması gibi temel unsurlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın devamında vekâlet sözleşmesi; hizmet sözleşmesi, eser sözleşmesi, yayım sözleşmesi ve temsil yetkisiyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Hizmet sözleşmesindeki bağımlılık unsurunun, eser sözleşmesindeki sonuç borcunun, yayım sözleşmesindeki şekil şartının ve temsil yetkisinin tek taraflı hukuki işlem niteliğinin vekâlet sözleşmesinden ayrılan başlıca ölçütler olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak vekâlet sözleşmesinin, iş görme sözleşmeleri içerisinde genel nitelikli ve tamamlayıcı bir konuma sahip olduğu; benzer müesseselerle kesişen yönleri bulunmakla birlikte hukuki niteliği, taraflara yüklediği hak ve borçlar ile sona erme rejimi bakımından kendine özgü bir yapı arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vekâlet Sözleşmesi, İş Görme Sözleşmeleri, Eser Sözleşmesi, Hizmet Sözleşmesi, Temsil Yetkisi.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CLIMATE INTEGRITY EDUCATION: DEVELOPING AN INTERDISCIPLINARY DOCUMENTARY PROJECT-BASED LEARNING MODEL FOR 21ST-CENTURY SCIENCE EDUCATION

Thitha Meista Mulya Kusuma[1], Ika Maryani[2]

[1] SMA Negeri 6 Surakarta, Indonesia, meistathitha@gmail.com

[2] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

ABSTRACT

The increasing urgency of climate change requires educational innovations that integrate scientific understanding, ethical responsibility, and sustainability competencies. While previous studies have extensively investigated project-based learning, scientific literacy, and climate education independently, limited attention has been given to integrating these domains with integrity education into a unified instructional framework. This paper introduces Climate Integrity Education (CIE) as a proposed conceptual model that combines documentary project-based learning, scientific inquiry, integrity values, and climate action within secondary science education. The proposed framework positions students as climate investigators who collect scientific evidence, conduct field observations, interview community stakeholders, and communicate findings through documentary filmmaking. Drawing upon constructivist learning theory, project-based learning, scientific literacy, education for sustainable development, and integrity education, the model aims to foster scientific competence alongside ethical decision-making and civic responsibility. The paper describes the conceptual foundations, instructional phases, expected learning outcomes, and future research directions for validating the model. Climate Integrity Education proposes a novel interdisciplinary framework that may contribute to science education while promoting integrity and climate action aligned with the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly SDG 4 and SDG 13.

Keywords: Climate Integrity Education; Scientific Literacy; Project-Based Learning; Documentary Learning; Climate Change Education; Integrity Education.

1. INTRODUCTION

Climate change has become one of the most significant global challenges confronting education systems worldwide. Schools are increasingly expected not only to improve students' scientific knowledge but also to develop ethical responsibility, environmental awareness, and competencies necessary for sustainable development (UNESCO, 2020). The convergence of escalating climate urgency, the proliferation of environmental misinformation in the digital age, and the structural fragmentation of science, ethics, and civic education within most curricula creates a compelling imperative for interdisciplinary educational reform.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Although project-based learning (PBL) has consistently demonstrated positive impacts on student engagement and scientific literacy (Krajcik & Blumenfeld, 2006), most implementations remain focused on conceptual achievement. Likewise, integrity education is generally delivered separately through citizenship or character education programs (Josephson Institute, 2011), creating limited opportunities for students to experience ethical decision-making within authentic scientific investigations.

This separation represents a significant research gap. Students often perform scientific investigations without explicitly reflecting upon honesty in data collection, ethical reporting, and the responsible communication of scientific evidence. Simultaneously, climate education frequently emphasizes environmental knowledge while neglecting scientific integrity and evidence-based decision-making. The result is that students may graduate with factual knowledge of climate science while lacking the ethical framework to investigate and communicate it responsibly.

To address these challenges, this paper proposes Climate Integrity Education (CIE), an interdisciplinary instructional model integrating documentary filmmaking, project-based learning, scientific inquiry, and integrity education within secondary science classrooms. CIE positions students not as passive recipients of scientific knowledge, but as active climate investigators with a civic responsibility to their communities.

The objectives of this paper are: (1) to introduce the Climate Integrity Education framework; (2) to explain its theoretical foundations; (3) to propose an instructional model suitable for senior high school science education; and (4) to identify future directions for empirical validation.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Scientific Literacy

Scientific literacy enables learners to evaluate evidence, solve authentic problems, and make informed decisions regarding socio-scientific issues. Modern science education increasingly emphasizes inquiry-based learning rather than the memorization of scientific facts (NGSS Lead States, 2013). The OECD's PISA 2019 framework defines scientific literacy as the ability to engage with science-related issues and to use scientific knowledge and reasoning to understand phenomena, identify questions, make evidence-based conclusions, and communicate effectively about science (OECD, 2019). Zeidler et al., 2005 further argue that socio-scientific reasoning the application of scientific evidence to real-world ethical dilemmas represents a critical but underaddressed dimension of scientific literacy in secondary education.

In the context of climate education, scientific literacy implies not only the understanding of climate systems and their dynamics, but also the capacity to critically evaluate competing claims, identify reliable evidence, and communicate findings with accuracy and transparency. These dimensions of literacy are frequently absent from conventional climate education programs, which tend to prioritize environmental awareness over investigative competence (Plutzer et al., 2016). Monroe et al., 2019 conducted a systematic review of climate change

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

education and found that programs emphasizing active learning and community engagement produced significantly stronger outcomes than those relying on knowledge transmission alone.

2.2. Project-Based Learning

Project-Based Learning (PBL) encourages authentic learning experiences through collaborative investigations addressing real-world problems. Previous studies report improvements in critical thinking, creativity, collaboration, and communication among students engaged in PBL environments (Krajcik & Blumenfeld, 2006). Han et al., 2015 further demonstrated in a meta-analysis of 56 studies that PBL produced significantly higher gains in content knowledge and transferable skills compared with traditional instruction. PBL is grounded in constructivist theory, drawing on the work of Vygotsky and Piaget, which holds that knowledge is actively constructed through meaningful engagement with authentic tasks rather than passively received (Vygotsky, 1978).

Despite its demonstrated benefits, most PBL implementations in science education remain focused on cognitive outcomes particularly scientific literacy and conceptual understanding. The integration of ethical dimensions, such as integrity in data collection and the responsible reporting of findings, has received limited attention in the PBL literature (Kokotsaki et al., 2016). Furthermore, the use of documentary filmmaking as a primary scientific communication product within a PBL framework has not been previously explored in a systematic manner (Bell, 2010).

2.3. Integrity Education

Integrity education develops honesty, responsibility, accountability, fairness, and ethical behavior (Josephson Institute, 2011). Grounded in Bandura's social cognitive theory (Bandura, 1986), integrity education holds that ethical behavior is learned through modeling and practice within authentic social contexts, not simply through declarative instruction. Despite its importance, integrity is rarely integrated into laboratory investigations or scientific inquiry processes in secondary science education.

The separation of integrity education from scientific practice has practical consequences: students may conduct field investigations, collect data, and report findings without ever being asked to reflect explicitly on the ethical dimensions of their work (Martinson et al., 2005). This gap is particularly significant in the context of climate investigation, where the accuracy and honesty of data collection and reporting have direct implications for community decision-making and environmental policy.

2.4. Climate Change Education

Climate education prepares students to understand environmental challenges and participate in sustainable actions. However, many climate education programs remain theoretical and disconnected from students' local communities (UNESCO, 2020). Stevenson et al., 2013 argue that place-based and community-connected approaches to climate education produce stronger outcomes in both scientific understanding and pro-environmental behavior than abstract, globally framed curricula. The emphasis on global climate phenomena, at the expense of locally

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

relevant and investigable issues, reduces opportunities for students to engage in authentic scientific inquiry and community communication.

Education for Sustainable Development (ESD), as articulated by UNESCO (UNESCO, 2020), calls for educational approaches that develop competencies for global citizenship, systems thinking, and ethical decision-making. Rieckmann, 2017 identifies twelve core ESD competencie including systems thinking, anticipatory competency, and normative competency that align directly with the outcomes CIE is designed to support. CIE is designed to operationalize these ESD principles within the specific context of secondary science education by connecting local climate investigation with integrity-grounded inquiry and documentary communication.

3. RESEARCH GAP

Existing literature generally investigates each of the three relevant domains in isolation: PBL research focuses on scientific literacy outcomes; climate education research focuses on environmental awareness and attitude change; and character or integrity education research focuses on values and ethical behavior (Lickona, 1991). While each of these bodies of literature is rich and rigorous in its own right, limited prior work appears to have integrated all three into a single, coherent instructional framework. Sadler, 2009 reviewed socio-scientific issues-based instruction and found that while such approaches address the interface of science and ethics, they rarely incorporate sustained documentary production or structured community communication as learning outcomes.

Specifically, the following three integrations appear to be absent from the existing literature, to the best of the authors' knowledge: (1) the embedding of integrity education as a mandatory, assessable stage within a scientific inquiry process; (2) the use of documentary filmmaking as a primary scientific communication product rather than a creative or extracurricular assignment; and (3) the grounding of climate education in local, student-investigable environmental issues with explicit community communication goals.

This gap motivates the development of Climate Integrity Education as a proposed conceptual framework that attempts to address all three absences within a single, coherent instructional model.

4. THEORETICAL FOUNDATIONS

CIE is grounded in five converging theoretical traditions that collectively justify the integration of scientific inquiry, ethical practice, and community communication within a single instructional framework.

Constructivism (Vygotsky, 1978) provides the epistemological foundation, holding that knowledge is built through active, social engagement with authentic problems rather than through passive reception of information. This principle underlies the decision to position students as active investigators rather than passive learners in the CIE model.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Project-Based Learning (Krajcik & Blumenfeld, 2006) translates constructivist principles into sustained, collaborative inquiry around authentic real-world problems. PBL provides the structural scaffold for the six-stage CIE instructional sequence.

Scientific Literacy (OECD, 2019) defines the standard for scientifically capable citizenship in the 21st century including the ability to evaluate evidence, communicate scientific findings, and make informed decisions on socio-scientific issues. CIE adopts this framework as its primary competency target.

Education for Sustainable Development (UNESCO, 2020) argues that education must cultivate competencies for global responsibility, systems thinking, and environmental citizenship. Rieckmann, 2017 further operationalizes this through twelve key ESD competencies. CIE operationalizes ESD by connecting local climate investigation to global sustainability goals (SDG 4 and SDG 13).

Integrity Education (Bandura, 1986) holds that ethical behavior is modeled and practiced within authentic contexts, not simply declared. By embedding an explicit Integrity Reflection stage within the scientific inquiry sequence, CIE proposes to make ethical practice visible, teachable, and assessable.

5. THE CLIMATE INTEGRITY EDUCATION FRAMEWORK

Climate Integrity Education (CIE) is proposed as a conceptual framework that integrates five interconnected domains within a single instructional architecture: (1) Scientific Literacy (OECD, 2019), which provides the epistemic foundation for evidence-based inquiry; (2) Integrity Education (Bandura, 1986), which embeds ethical values including honesty, responsibility, accountability, fairness, and respect throughout the investigative process; (3) Documentary Project-Based Learning (Krajcik & Blumenfeld, 2006), in which students act as climate investigators and science communicators through documentary filmmaking; (4) Climate Action (UNESCO, 2020), which connects student inquiry to meaningful local and global sustainability outcomes; and (5) 21st-Century Skills (P21, 2019), encompassing communication, collaboration, creativity, digital literacy, and problem-solving.

These five domains converge around four connecting processes that operate continuously throughout the learning experience: Integrity Inquiry, Evidence-Based Communication, Collaboration and Empathy, and Reflection and Impact. The student is positioned at the center of this framework as an active climate investigator not a passive recipient of scientific knowledge with a civic responsibility to investigate, reflect, and communicate.

The framework is supported by five structural elements that provide the organizational scaffolding for classroom implementation: Teacher as Facilitator, School-Community Partnership, Curriculum Integration, Technology Integration, and Authentic Assessment. These elements are designed to ensure that the framework is practically implementable within the constraints of secondary science education in diverse national contexts (Kemdikbudristek, 2022).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The proposed ultimate outcomes of CIE include: scientific competence, integrity and ethics, climate responsibility, innovative problem-solving, and a contribution to a sustainable future (Wiek et al., 2011). These outcomes are anticipated based on the theoretical framework and design principles described above; empirical validation through future research is required to confirm their achievement.

6. SIX-STAGE INSTRUCTIONAL MODEL

The CIE framework is operationalized through a proposed six-stage instructional sequence. This sequence is designed for implementation in senior secondary science classrooms, though it is intended to be adaptable to diverse educational contexts (Creswell & Creswell, 2018). Each stage is briefly described below.

Stage 1: Climate Issue Identification

Students begin by identifying an authentic local environmental problem not a textbook example, but a real issue observable in their school, neighborhood, or community. Examples include urban heat island effects, local water quality degradation, or deforestation patterns. This stage is designed to ground learning in local relevance and to develop students' capacity to frame investigable socio-scientific questions.

Stage 2: Scientific Investigation

Students conduct field-based scientific investigation using structured protocols. Activities include environmental measurement, direct observation, data recording, and structured community interviews. Investigation procedures are designed to be rigorous and ethical students are introduced to protocols for informed consent, accurate data recording, and the avoidance of confirmation bias (NRC, 2012).

Stage 3: Integrity Reflection

Stage 3 is the defining innovation of the CIE model. Students pause their investigation to conduct an explicit Integrity Reflection asking: Did we collect this data honestly and accurately? Have we represented community members' perspectives fairly? Are we interpreting evidence without distortion or selective omission? This stage is designed to make ethical practice visible, discussable, and assessable within the science classroom (Martinson et al., 2005). It is intended to develop what the framework calls 'integrity in inquiry' a competency that is rarely measured in existing science assessments.

Stage 4: Documentary Production

Students synthesize their scientific evidence, field observations, and community interviews into a documentary film. Critically, the documentary functions as the primary scientific communication product of the investigation not merely a creative or extracurricular assignment (Burn & Durran, 2007). The documentary is evaluated against a proposed Documentary Scientific Communication Rubric with dimensions including evidence quality, ethical reporting, narrative clarity, and community relevance.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Stage 5: Public Dissemination

Students screen their documentary for real community stakeholders parents, local officials, community members, or peers from other schools. This public dissemination stage is designed to develop civic responsibility and authentic communication competency, while also providing real-world feedback on the quality and accessibility of students' scientific communication.

Stage 6: Reflective Evaluation

The learning cycle closes with portfolio-based reflective evaluation, peer feedback, and self-assessment against the eight expected learning outcomes (Berland & Reiser, 2009). This stage is designed to consolidate metacognitive learning, develop self-regulation skills, and provide formative data for teacher assessment. Throughout all six stages, students maintain an investigation journal documenting their scientific findings, ethical reflections, and communication decisions.

7. EXPECTED LEARNING OUTCOMES

The Climate Integrity Education model is designed to support eight interconnected learning outcomes, which are anticipated based on the theoretical framework and instructional design. These outcomes have not yet been empirically confirmed and are subject to validation through future research.

The eight expected outcomes are: (1) Scientific literacy (OECD, 2019) the capacity to evaluate evidence, conduct inquiry, and communicate scientific findings accurately; (2) Critical thinking (NGSS Lead States, 2013) the ability to analyze and assess competing claims and evidence; (3) Ethical reasoning (Bandura, 1986) the capacity to apply moral principles within authentic scientific and civic contexts; (4) Integrity in inquiry (Martinson et al., 2005) the practice of honesty, accuracy, and fairness throughout the investigative process; (5) Communication skills (Burn & Durran, 2007) the ability to convey scientific findings clearly to diverse audiences, including through documentary film; (6) Collaboration (Han et al., 2015) the capacity to work effectively within diverse investigative teams; (7) Climate action awareness (Monroe et al., 2019) a civic commitment to evidence-based environmental responsibility; and (8) Digital storytelling competency (Burn & Durran, 2007) the ability to synthesize scientific evidence into compelling, accessible audiovisual narratives.

These outcomes align with 21st-century learning competencies as described by the Partnership for 21st Century Learning (P21, 2019), UNESCO's ESD competency framework (Rieckmann, 2017), and the OECD Learning Compass 2030 (OECD, 2019b). They are also directly relevant to the achievement of SDG 4 (Quality Education) and SDG 13 (Climate Action) (United Nations, 2015). The integration of digital storytelling as a scientific communication competency reflects growing recognition that visual and narrative literacy are essential dimensions of scientific practice in the 21st century (Burn & Durran, 2007).

8. RESEARCH NOVELTY

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The primary contribution of this paper lies in proposing Climate Integrity Education as an interdisciplinary conceptual framework that has not previously been assembled in the existing science education literature, to the best of the authors' knowledge. Chin & Osborne, 2008 identified a significant gap in science education research between frameworks that develop disciplinary knowledge and those that develop ethical practice, arguing that these two dimensions must be integrated to produce scientifically responsible citizens (Chin & Osborne, 2008). CIE is proposed as a response to this integration challenge. Four specific design features distinguish CIE from prior approaches.

First, the role of integrity. Existing programs deliver integrity or character education separately from scientific practice as a standalone module, disconnected from inquiry (Lickona, 1991). CIE proposes to embed Integrity Reflection as a mandatory, assessable stage within the scientific inquiry sequence itself (Martinson et al., 2005). This integration is the central methodological innovation of the framework.

Second, the role of documentary. In most existing PBL models, film production is used as a creative enrichment or extracurricular activity (Bell, 2010). CIE repositions the documentary film as the primary scientific communication product of the investigation evaluated against explicit scientific communication criteria (Burn & Durran, 2007).

Third, the climate context. CIE focuses on local, actionable socio-scientific issues that students can investigate directly in their communities (Sadler, 2009). This stands in contrast to many climate education programs that emphasize abstract or distant global phenomena, which students cannot personally investigate (Plutzer et al., 2016).

Fourth, student identity. CIE explicitly repositions students from passive recipients of scientific knowledge to active climate investigators with a civic responsibility to their community (Zeidler et al., 2005). This identity shift is embedded in the instructional design through fieldwork requirements, community interviews, and public documentary screening.

9. IMPLICATIONS

The proposed CIE framework may have implications for four groups of educational stakeholders, pending empirical validation.

For curriculum developers, CIE suggests a template for integrating ethical practice as a core competency within science course design not as a standalone character education unit, but as a thread woven through every stage of scientific inquiry. The framework aligns with Indonesia's Kurikulum Merdeka (Kemdikbudristek, 2022), which emphasizes character development alongside disciplinary competence through the Profil Pelajar Pancasila, as well as international ESD and PISA 2025 frameworks (OECD, 2023) that increasingly foreground ethical and creative dimensions of scientific competence.

For science educators, CIE offers a new form of authentic assessment through documentary production (Burn & Durran, 2007), and provides a structured approach to making integrity practice visible and teachable within the science classroom. The six-stage instructional

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sequence provides a concrete implementation roadmap that teachers can adapt to their local context (Krajcik & Blumenfeld, 2006).

For policymakers and education researchers, CIE opens an empirical research agenda centered on the development of novel assessment instruments particularly an Integrity-in-Inquiry Assessment Scale that does not yet exist in the science education literature. It also raises important questions about the relationship between ethical practice and scientific competence that warrant systematic investigation (Chin & Osborne, 2008).

For the broader international science education community, CIE represents a potential model for integrating sustainability, ethics, and scientific communication within a single instructional framework one that may be adaptable to diverse national contexts, educational systems, and local environmental issues (Wiek et al., 2011).

10. FUTURE RESEARCH

CIE is a proposed conceptual framework with a strong theoretical foundation. It has not yet been subjected to empirical testing, and this represents both an acknowledged limitation of the current paper and an explicit invitation for research collaboration.

A three-phase empirical validation roadmap is proposed. Phase 1 (Years 1–2) focuses on instrument development: the creation and validation of a CIE Integrity-in-Inquiry Assessment Scale and a Documentary Scientific Communication Rubric, followed by expert validation with curriculum specialists and a small-scale pilot in two to three schools in Surakarta, Indonesia. Instrument development will follow established psychometric procedures for scale validation in educational research (Creswell & Creswell, 2018).

Phase 2 (Years 2–3) involves quasi-experimental trials across ten or more schools using a pre-post mixed-methods design (Creswell & Creswell, 2018). Outcome measures will include scientific literacy scores (OECD, 2019), integrity self-report scales (Bandura, 1986), documentary quality assessments (Burn & Durran, 2007), and qualitative analysis of student reflection journals and community feedback.

Phase 3 (Years 3–5) pursues international replication through cross-cultural adaptation of the framework in Southeast Asia, the MENA region, and Europe. This phase will examine the transferability of CIE across different educational systems, cultural norms regarding integrity, and local climate contexts. Findings from all three phases will be synthesized into a policy brief for submission to UNESCO and relevant SDG monitoring networks (United Nations, 2015).

11. CONCLUSION

Climate Integrity Education proposes a novel interdisciplinary approach to secondary science education by integrating scientific literacy (OECD, 2019), integrity education (Bandura, 1986), documentary project-based learning (Krajcik & Blumenfeld, 2006), and climate action (UNESCO, 2020) within a single, theoretically grounded framework. The framework responds

to three converging pressures in contemporary education: the urgency of climate action, the proliferation of environmental misinformation (Plutzer et al., 2016), and the structural fragmentation of science, ethics, and civic education within most curricula (Lickona, 1991).

CIE's most distinctive contribution lies in the Integrity Reflection stage a mandatory, assessable moment within the scientific inquiry process where students explicitly examine the ethical dimensions of their investigative practice (Martinson et al., 2005). This integration of integrity within inquiry, rather than alongside it, represents a design feature that has not been previously assembled in the existing science education literature (Chin & Osborne, 2008).

The framework is proposed as a conceptual model pending empirical validation. Its theoretical foundations drawing on constructivism (Vygotsky, 1978), PBL (Krajcik & Blumenfeld, 2006), scientific literacy (OECD, 2019), ESD (Rieckmann, 2017), and integrity education (Bandura, 1986) are internationally recognized and provide a robust basis for the instructional design. Wiek et al., 2011 propose that sustainability competence frameworks must address the integration of systems thinking, normative reasoning, and action-oriented skills all of which are embedded in the CIE design (Wiek et al., 2011). Future empirical research, beginning with the development of an Integrity-in-Inquiry Assessment Scale, will be essential to confirm the framework's effectiveness and refine its implementation.

In the words of the framework's guiding tagline: From Inquiry to Integrity, From Knowledge to Action, From Self to Society, From Today to a Sustainable Tomorrow.

ACKNOWLEDGEMENTS

The authors gratefully acknowledge SMA Negeri 6 Surakarta and Universitas Ahmad Dahlan, and all colleagues who supported the development of this interdisciplinary framework for science education. The authors also thank the participants of the Karadeniz 20th International Conference on Social Sciences (June 26–28, 2026, Rize, Turkey) for their valuable feedback and engagement.

REFERENCES

OECD. (2019). *PISA 2018 assessment and analytical framework.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/b25efab8-en

Plutzer, E., McCaffrey, M., Hannah, A. L., Rosenau, J., Berbeco, M., & Reid, A. H. (2016). Climate confusion among U.S. teachers. *Science, 351*(6274), 664–665. https://doi.org/10.1126/science.aab3907

Krajcik, J., & Blumenfeld, P. (2006). Project-based learning. In R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge handbook of the learning sciences* (pp. 317–334). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511816833.020

Thomas, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning.* The Autodesk Foundation.

Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. *The Clearing House, 83*(2), 39–43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall.

UNESCO. (2020). *Education for sustainable development: A roadmap.* UNESCO. https://doi.org/10.54675/DBER2636

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development.* United Nations.

National Research Council. (2012). *A framework for K–12 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas.* The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/13165

Berland, L. K., & Reiser, B. J. (2009). Making sense of argumentation and explanation. *Science Education, 93*(1), 26–55. https://doi.org/10.1002/sce.20286

NGSS Lead States. (2013). *Next generation science standards: For states, by states.* The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18290

Zeidler, D. L., Sadler, T. D., Simmons, M. L., & Howes, E. V. (2005). Beyond STS: A research-based framework for socioscientific issues education. *Science Education, 89*(3), 357–377. https://doi.org/10.1002/sce.20048

Monroe, M. C., Plate, R. R., Oxarart, A., Bowers, A., & Chaves, W. A. (2019). Identifying effective climate change education strategies: A systematic review of the research. *Environmental Education Research, 25*(6), 791–812. https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1360842

Han, S., Yalvac, B., Capraro, M. M., & Capraro, R. M. (2015). In-service teachers' implementation and understanding of STEM project-based learning. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 11*(1), 63–76. https://doi.org/10.12973/eurasia.2015.1306a

Kokotsaki, D., Menzies, V., & Wiggins, A. (2016). Project-based learning: A review of the literature. *Improving Schools, 19*(3), 267–277. https://doi.org/10.1177/1365480216659733

Josephson Institute of Ethics. (2011). *Making ethical decisions: The six pillars of character.* Josephson Institute.

Martinson, B. C., Anderson, M. S., & de Vries, R. (2005). Scientists behaving badly. *Nature, 435*(7043), 737–738. https://doi.org/10.1038/435737a

Stevenson, R. B., Brody, M., Dillon, J., & Wals, A. E. J. (Eds.). (2013). *International handbook of research on environmental education.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203813331

Rieckmann, M. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives.* UNESCO. https://doi.org/10.54675/MKLQ3890

Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility.* Bantam Books.

Sadler, T. D. (2009). Situated learning in science education: Socio-scientific issues as contexts for practice. *Studies in Science Education, 45*(1), 1–42. https://doi.org/10.1080/03057260802681839

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Harvard University Press.

Partnership for 21st Century Learning. (2019). *Framework for 21st century learning.* Battelle for Kids.

OECD. (2019b). *OECD learning compass 2030: A series of concept notes.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/e6fbdc41-en

Burn, A., & Durran, J. (2007). *Media literacy in schools: Practice, production and progression.* Paul Chapman Publishing. https://doi.org/10.4135/9781446215821

Chin, C., & Osborne, J. (2008). Students' questions: A potential resource for teaching and learning science. *Studies in Science Education, 44*(1), 1–39. https://doi.org/10.1080/03057260701828101

Kementerian Pendidikan, Kebudayaan, Riset, dan Teknologi (Kemdikbudristek). (2022). *Panduan pengembangan projek penguatan profil pelajar Pancasila.* Kemdikbudristek.

OECD. (2023). *PISA 2025 science framework (Draft).* OECD Publishing.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.

Wiek, A., Withycombe, L., & Redman, C. L. (2011). Key competencies in sustainability: A reference framework for academic program development. *Sustainability Science, 6*(2), 203–218. https://doi.org/10.1007/s11625-011-0132-6

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TRANSFORMING LITERACY CULTURE IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS THROUGH MULTIDIMENSIONAL LITERACY PROGRAMS BASED ON STUDENTS' NEEDS AND WORKFORCE DEMANDS

Asri PUJIHASTUTI [1], Dwi SULISWORO[2]

[1] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia, https://orcid.org/0000-0002-5796-2556

[2] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia, ORCID ID

ABSTRACT

Literacy remains a major challenge in Indonesian vocational education, where it is often limited to routine reading activities rather than integrated learning experiences. This study proposes the Workforce-Oriented Multidimensional Literacy (WOML) Model, a framework that embeds literacy into vocational learning through academic, creative, communicative, and digital activities. Developed using a Research and Development approach, the model was designed and evaluated through collaboration with teachers, students, and school leaders using observations, interviews, questionnaires, document analysis, and literacy assessments. Literacy activities included classroom discussions, presentations, scientific report writing, competitions, digital media, and project-based learning. Initial findings indicate that students become more engaged when literacy is connected to authentic vocational tasks. Participants demonstrated greater confidence in communication, critical thinking, analytical writing, and workplace problem-solving, accompanied by improvements in school literacy indicators. The study argues that literacy should be viewed as a multidimensional learning culture that strengthens workforce readiness, lifelong learning, and the competencies required in an evolving global labor market.

Keywords: vocational education; literacy culture; multidimensional literacy; workforce readiness; critical thinking; vocational students.

1. INTRODUCTION

Literacy has become a central issue in educational reform across many countries because it influences students' capacity to learn, communicate, solve problems, and participate in society. Richmond et al. (2008) state that beyond improving access to information, literacy empowers individuals by enhancing their capacity to make informed decisions and participate actively in society. Consequently, the right to education inherently encompasses the right to literacy, which is indispensable for lifelong learning, sustainable human development, and the achievement of broader global development goals . In Indonesia, strengthening literacy has also become a national priority through various educational policies and school improvement initiatives. Literacy culture in Indonesia has not yet been widely established as an essential social habit. Reading interest remains at a concerning level, despite the fact that regular reading practices contribute significantly to the development of other language skills, including writing and speaking (Fadholi et al; 2015Jatnika, 2019; Thalib et al., 2026). Despite these efforts, literacy practices in many schools are still largely associated with reading activities that are

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

conducted on a scheduled basis, often without being fully integrated into students' learning experiences. As a result, literacy is sometimes perceived as an additional school program rather than a meaningful culture that supports learning and personal development.

This challenge is particularly evident in vocational high schools. Unlike general secondary education, vocational education prepares students to enter a rapidly changing world of work where technical competence alone is no longer sufficient (Rongmin & Fah, 2024). Employers increasingly expect graduates who are able to communicate effectively, analyse information critically, solve workplace problems, collaborate with others, and adapt to technological change (Le et al., 2022) . These competencies require strong literacy skills that extend beyond the ability to read and write. Literacy in vocational education therefore needs to be understood as a multidimensional competence that supports both learning and employability.

However, many literacy initiatives implemented in vocational schools continue to rely on conventional approaches. Reading sessions before class, book reviews, or library visits remain common practices, yet these activities do not always reflect the learning characteristics or vocational interests of students. Vocational students often learn more effectively when they are actively involved in authentic tasks, collaborative projects, creative expression, and real-world problem solving. This suggests that literacy development in vocational education may require a different perspective, one that recognises students as active creators of knowledge rather than passive readers of texts.

This study emerged from years of practical experience in developing literacy culture at SMK Negeri 7 Surakarta. Over time, literacy was gradually integrated into various academic and non-academic activities that were closely connected with students' interests and vocational learning. These included weekly Literacy Thursday, talk shows, classroom discussions, speech contests, scientific writing, Language Month celebrations, mural projects, pantun and stand-up comedy competitions, digital quizzes, educational games, poster design, digital wall magazines, student presentations, and project-based scientific reports used as alternatives to conventional written assessments. Although these activities differed in format, they shared a common purpose: encouraging students to read, think, communicate, create, and reflect through meaningful learning experiences.

The implementation of these programs has shown encouraging developments within the school community. Students have become more confident in expressing their ideas, participating in discussions, presenting project outcomes, and producing written works such as poetry anthologies and scientific reports. Teachers have also become more actively involved in integrating literacy into classroom instruction rather than treating it as a separate agenda. At the institutional level, these efforts have been accompanied by improvements in literacy indicators reflected in the school's Education Report Card. These experiences suggest that literacy becomes more sustainable when students see its relevance to their learning, creativity, and future careers.

Although many studies have examined school literacy programs, most have focused on individual activities, such as reading habits, digital literacy, or writing instruction. Comparatively fewer studies have explored how diverse literacy practices can be integrated into a coherent model that reflects the distinctive characteristics of vocational education and responds to workforce demands. This gap indicates the need for a broader framework that

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

positions literacy as a culture embedded in vocational learning rather than as a collection of isolated activities.

Therefore, this study proposes a **Workforce-Oriented Multidimensional Literacy Model** as an alternative approach to transforming literacy culture in vocational high schools. The model integrates reading, communication, creativity, digital engagement, vocational learning, and reflective thinking into a unified literacy ecosystem that aligns with students' needs and workplace expectations. Rather than replacing existing literacy initiatives, the proposed model seeks to enrich them by providing meaningful learning opportunities that encourage students to become critical thinkers, effective communicators, creative problem solvers, and lifelong learners. It is expected that the findings of this study will contribute both to the development of literacy theory in vocational education and to practical strategies for strengthening literacy culture in schools facing the challenges of an increasingly dynamic global workforce.

2. EXPERIMENTAL RESEARCH (METHODS)

This study employed a Research and Development (R&D) approach using the Four-D (4D) model developed by Thiagarajan, Semmel, and Semmel (1974) and Miles et al. (2020). The model was selected because the study aimed not only to examine existing literacy practices but also to develop and refine a multidimensional literacy program that is relevant to the characteristics of vocational students and the competencies required in the workplace. The research was conducted at SMK Negeri 7 Surakarta, Indonesia, where literacy programs have been implemented continuously as part of the school's efforts to strengthen students' literacy competencies and improve the quality of learning. The development process consisted of four stages: Define, Design, Develop, and Disseminate.

During the Define stage, a needs analysis was conducted to identify the current condition of literacy practices, students' characteristics, teachers' perspectives, and workplace expectations. Data were collected through classroom observations, semi-structured interviews with school leaders, teachers, and students, document analysis, and an examination of the school's Education Report Card, particularly the literacy indicators. The Design stage focused on developing a Workforce-Oriented Multidimensional Literacy Program by integrating literacy into various curricular and extracurricular activities. The proposed program included Literacy Thursday, talk shows, classroom discussions, speech competitions, scientific writing, student presentations, poetry and mural projects, digital literacy activities, educational games, and project-based literacy tasks that reflected authentic vocational learning experiences. During the Develop stage, the program was implemented and continuously refined based on classroom observations, participant feedback, and documentation of literacy activities. Multiple sources of evidence, including students' literacy products, participation records, literacy journals, and school documents, were used to evaluate the implementation process.

Finally, the Disseminate stage involved presenting the developed model to educators through academic forums and preparing it for wider implementation in vocational schools. Data were analyzed using an interactive qualitative analysis consisting of data condensation, data display, and conclusion drawing. To strengthen the findings, qualitative evidence was

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

complemented by descriptive analysis of changes in literacy indicators, students' participation, and literacy-related achievements.

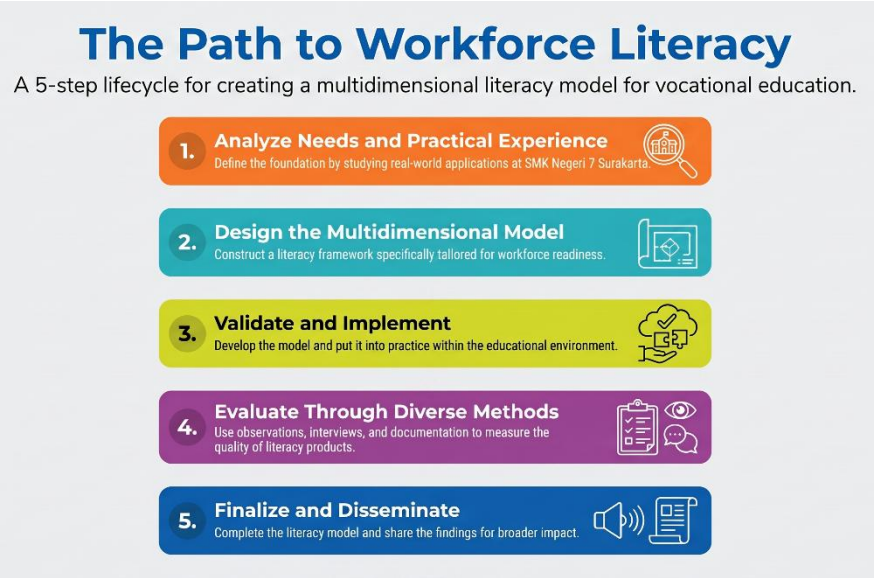

Figure1. The Path to Workforce Literacy

3. RESULTS AND DISCUSSION

The findings demonstrate that literacy development in vocational education becomes more meaningful when it is integrated into authentic learning experiences rather than implemented as a stand-alone reading activity. The multidimensional literacy programs implemented at SMK Negeri 7 Surakarta gradually transformed literacy from a routine school agenda into an integral part of students' learning experiences. Rather than limiting literacy to reading books, students participated in diverse activities such as classroom discussions, talk shows, speech contests, digital content creation, project-based scientific writing, literacy journals, and creative competitions. This diversity appears to have increased students' participation because it accommodated different interests, talents, and learning preferences. This finding is consistent with previous studies by Permatasari et al., (2022) interview data in the present study also indicated that well-designed literacy programs can enhance students' engagement in literacy activities. However, this study extends previous research by demonstrating that literacy development is more effective when it is integrated into multidimensional activities, including communication, creativity, digital literacy, scientific writing, and authentic vocational tasks, rather than focusing solely on reading interest.

One important finding is that vocational students responded positively when literacy activities were closely connected to vocational contexts. Scientific report writing, project presentations, and digital media production enabled students to apply literacy skills while completing authentic vocational tasks. This finding supports the view that literacy should be contextualized within learners' social and professional environments rather than taught as an

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

isolated academic skill. Such an approach is consistent with the concept of situated learning, which argues that knowledge develops through meaningful participation in authentic activities. Previous studies have indicated that the implementation of School Literacy Programs (SLPs) in many schools has not yet achieved optimal outcomes. In several schools in West Java, literacy activities are still largely limited to the mandatory 15-minute reading session, with insufficient instructional guidance and limited integration into broader learning experiences. As reported by Indartiningsih (2018), the implementation of the School Literacy Program remains less effective, highlighting the need for more innovative and creative strategies to foster a sustainable literacy culture. Similarly, Yanto (2016) emphasized that community-based literacy models can encourage more active participation in literacy activities. Building on these findings, the present study explores the implementation of a multidimensional literacy program that extends beyond conventional reading activities by integrating communication, creativity, collaboration, digital literacy, and authentic vocational learning experiences. This approach is expected to provide a more comprehensive framework for developing literacy competencies among vocational high school students.

Another significant finding concerns students' critical thinking development. Improvements in the indicators of interpreting, evaluating, and reflecting on texts suggest that literacy activities encouraged students not only to understand information but also to analyze evidence, formulate arguments, and communicate ideas more confidently. Classroom discussions, guiding questions, reflective journals, and project presentations provided opportunities for students to construct knowledge actively instead of receiving information passively. These findings are in line with research highlighting the close relationship between literacy practices and higher-order thinking skills. These findings are consistent with the present study, which demonstrates that literacy development in vocational schools becomes more meaningful when it is integrated into multidimensional learning experiences. While the systematic review by Muhammad Nurtanto et al. (2026) emphasizes the role of reading and digital literacy in enhancing critical thinking, the present study extends this perspective by incorporating communication, creativity, project-based learning, and authentic vocational tasks into a multidimensional literacy program. This broader approach provides vocational students with diverse opportunities to develop critical thinking, communication, problem-solving, and workplace-related competencies.The findings also indicate that literacy culture is strongly influenced by teacher participation. The digital literacy workshops provided for teachers encouraged them to integrate technology into classroom instruction through applications such as Canva, artificial intelligence tools, interactive quizzes, and digital learning resources. Consequently, literacy activities became more engaging and relevant to students who are accustomed to digital environments. This reinforces previous studies emphasizing that teachers' digital competence plays an important role in shaping students' literacy experiences.

The findings of the present study are consistent with the Literacy for Specific Purposes (LSP) framework proposed by Diola Bijlhout and Gordon Ade-Ojo (2024), which emphasizes that literacy development in vocational education is strengthened through curricular integration, cross-disciplinary collaboration, and learner-centered approaches. Their study highlights that literacy should be embedded within vocational learning contexts to support students with diverse literacy needs. Similarly, the findings of the present study demonstrate that literacy

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

becomes more meaningful when it is integrated into authentic vocational learning experiences rather than treated as an isolated reading activity.

However, this study extends the LSP framework by demonstrating that literacy development is not only achieved through curriculum integration but also through the establishment of a sustainable literacy culture supported by multidimensional literacy programs. Unlike the LSP framework, which primarily focuses on curriculum design, the present study integrates literacy into a wide range of school-based activities, including Literacy Thursday, talk shows, speech contests, scientific writing, project reports, digital literacy, mural projects, poetry anthologies, student presentations, quizzes, and literacy competitions. These programs provide diverse opportunities for students to communicate, collaborate, create, reflect, and solve authentic vocational problems. Therefore, this study proposes a Workforce-Oriented Multidimensional Literacy Model that positions literacy as a holistic employability competence encompassing reading, communication, creativity, digital literacy, critical thinking, and vocational problem-solving. This broader perspective suggests that cultivating a literacy culture through varied and engaging activities can better prepare vocational students to meet the evolving demands of the workplace and lifelong learning.

An additional contribution of this study lies in the diversification of literacy activities. Previous school literacy programs have frequently emphasized reading habits as their primary strategy. In contrast, the present study demonstrates that literacy can also be developed through artistic expression, public speaking, collaborative discussion, scientific writing, digital communication, and project-based learning. Such multidimensional experiences provide wider opportunities for students to express ideas and demonstrate their understanding according to their strengths. This finding is particularly relevant for vocational education, where students often learn more effectively through practical, collaborative, and creative activities.

One of the key contributions of this study is the integration of various literacy activities into a workforce-oriented multidimensional literacy framework. Instead of emphasizing reading as the sole indicator of literacy, the proposed model aligns each literacy program with the competencies expected in the contemporary workplace. Table 1 illustrates how the multidimensional literacy programs contribute to the development of employability competencies among vocational students.

Table 1. Workforce-Oriented Multidimensional Literacy Mode

Workforce Demands	Literacy Program	Developed Competencies
Critical Thinking	Project-Based Literacy	Critical thinking & problem solving
Communication	Talk Show, Speech, Student Presenter	Communication skills
Collaboration	Group Discussion	Teamwork
Creativity	Mural, Poetry, Poster	Creativity
Digital Competence	Quiz, Digital Wall Magazine	Digital literacy
Lifelong Learning	Literacy Thursday, Literacy Journal	Self-directed learning

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

As shown in Table X, each literacy program serves a distinct educational purpose while collectively supporting the development of work-ready graduates. This finding suggests that literacy in vocational education should be viewed as a multidimensional competence that integrates academic, social, digital, creative, and vocational capabilities.

Evidence from the Education Report Card further strengthens these qualitative findings. Improvements across literacy indicators between 2023 and 2024 suggest that the literacy culture established through continuous and varied activities contributed positively to students' literacy development. Although improvements cannot be attributed solely to one program, the consistency between school documentation, interviews, classroom observations, and literacy outcomes indicates that sustained implementation played an important role in creating a supportive literacy environment.

The present study therefore proposes that vocational literacy should be understood as a multidimensional competence that integrates reading, communication, creativity, digital literacy, vocational practice, and reflective thinking. This conceptualization extends conventional school literacy programs by positioning literacy as an employability competency rather than merely an academic requirement. In today's rapidly changing workplace, graduates are expected not only to possess technical expertise but also to communicate effectively, evaluate information critically, solve problems collaboratively, and continue learning throughout their professional careers. Consequently, literacy should become a fundamental component of vocational education and workforce preparation.

REFERENCES

[1] Bijlhout, D., & Ade-Ojo, G. (2024). Literacy for Specific Purposes (LSP): A literacy curriculum framework for learners in vocational education. International Journal of Instruction, 18(1), 215–236.

[2] Fadholi, T., Waluya, B., and Mulyono. “Analisis Pembelajaran Matematika dan Kemampuan Literasi serta Karakter Siswa SMK.” Unnes Journal of Mathematics Education Research, 4 (1), 42-28 (2015).

[3] Indartiningsih. (2018). Evaluasi Pelaksanaan Gerakan Literasi Sekolah di SMK Negeri 4 Purworejo. Prosiding Seminar Nasional Pendidikan.

[4] Jatnika, S.A., (2019). Budaya literasi untuk menumbuhkan minat membaca dan menulis. Indonesian Journal of Primary Education, 3(2), pp.1–6. Available at: https://doi.org/10.17509/ijpe.v3i2.18112 (Accessed 2 July 2026)

[5] Kementerian Pendidikan Dasar dan Menengah Republik Indonesia. (2024). Rapor Pendidikan Indonesia: Platform evaluasi sistem pendidikan. https://raporpendidikan.dikdasmen.go.id

[6] Le, S. K., Hlaing, S. N., & Ya, K. Z. (2022). 21st-century competences and learning that technical and vocational training students. Journal of Engineering Researcher and Lecturer, 1(1), 1–6.

[7] Nurtanto, M., Nawanksari, S., Okianna, Sutrisno, V. L. P., Majid, N. W. A., & Kholifah, N. (2026). A systematic literature review on the impact of reading literacy on students' critical thinking skills in vocational education. Journal of Teaching and Learning, 20(1), 1–44.

[8] Permatasari, H. R., Permana, J., & Rohmah, S. K. (2020). The implementation of school literacy program and the condition of vocational school students' reading interest. International Conference on Elementary Education, 2(1), 762–774. https://proceedings2.upi.edu/index.php/icee/article/view/685

[9] Richmond, M., Robinson, C., & Sachs-Israel, M. The global literacy challenge: A profile of youth and adult literacy at the mid-point of the United Nations Literacy Decade. Paris: UNESCO. Retrieved August 23 (2008): 2011.

[10] Rongmin, L., & Fah, B. C. Y. (2024). Rethinking education and training: Creating high-quality employment opportunities for vocational students. Advances in Vocational and Technical Education, 6(2), 90–95. https://doi.org/10.23977/avte.2024.060214

[11] Thalib, N. R., Janna, R. T., Sabila, S., Sumaila, N. S., Cahyani, R., Rahma, A. A., Tanango, A. S. P., A'yun, N. Q., & Efendi, F. K. (2026). Darurat membaca di Indonesia: Implikasi rendahnya kemampuan literasi terhadap kualitas sumber daya manusia. MARAS: Jurnal Penelitian Multidisiplin, 4(1). https://doi.org/10.60126/maras.v4i1.1387

[12] Thiagarajan, S., Semmel, D. S., & Semmel, M. I. (1974). Instructional development Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2020).for training teachers of exceptional children. Indiana University.

[13] Yanto, A., Rodiah, S., Lusiana, E. 2016). "Model Aktivitas Gerakan Literasi Berbasis Komunitas di Sudut Baca Soreang."Jurnal Kajian Informasi dan Perpustakaan, 2 (1), 107-118 (2016).

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CONSTRUCTING A GOOD GOVERNANCE-BASED MODEL FOR MUHAMMADIYAH ISLAMIC BOARDING SCHOOL GOVERNANCE TO STRENGTHEN EDUCATIONAL QUALITY : A MULTI SITE STUDY

Agustyani Ernawati[1], Dwi Sulisworo[2]
[1]agustyanie@gmail.com. Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia
[2]dwi.sulisworo@uad.ac.id.Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

ABSTRACT

Islamic boarding schools play a strategic role in character building, strengthening Islamic values, and human resource development in Indonesia. In the modern context, enhancing governance has become essential to respond to social changes and improve quality, particularly through the implementation of good governance principles such as transparency, accountability, participation, effectiveness, responsiveness, and equity. Muhammadiyah Islamic boarding schools have shown significant growth, with approximately 450 institutions across 27 provinces; however, disparities in quality among institutions remain a challenge. In addition, studies on Muhammadiyah Islamic boarding school governance from a good governance perspective are still limited. This study aims to analyze governance practices and their variations across different quality categories of Muhammadiyah Islamic boarding schools, identify and analyze factors contributing to quality enhancement, and construct a contextual and adaptive governance model based on good governance principles.

This research is designed to employ a qualitative approach using a multi-site study design. Research sites will be selected purposively based on institutional quality categories. Data collection will involve observation, in-depth interviews, and document analysis. Data analysis will be conducted using thematic analysis combined with cross-case analysis to analyze the patterns, examine key governance factors, explore similarities and differences, and compare findings across research sites. The analysis will be guided by three main governance dimensions: leadership and decision-making, institutional management, and organizational culture, values, and systems. To ensure data credibility, triangulation, member checking, and peer discussion will be applied.

The study is expected to produce a contextual and adaptive conceptual governance model based on good governance principles, aligned with the characteristics of Muhammadiyah Islamic boarding schools, and to contribute to the sustainable improvement of institutional quality.

Keywords: Educational Quality Improvement, Good Governance, Governance Model, Islamic Boarding School, Muhammadiyah Islamic Boarding SchooL.

1. INTRODUCTION

Islamic boarding schools are Islamic educational institutions that play a strategic role in character formation, the strengthening of Islamic values, and the development of human resources in Indonesia (Azra, 2012; Hefner, 2009). As one of the oldest forms of educational institutions, Islamic boarding schools function not only as centers of religious learning but also

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

as agents of social transformation (Dhofier, 2011). In the context of modern education, Islamic boarding schools are required to adapt to dynamic social changes and increasing educational quality standards in the global era (Tan, 2014; World Bank, 2018; OECD, 2021; Hanushek & Woessmann, 2015). This condition necessitates the strengthening of governance that is professional, adaptive, and sustainable.

Muhammadiyah, as a modern Islamic organization, has developed approximately 450 Muhammadiyah Islamic boarding schools across various regions in Indonesia. This growth reflects the increasing demand for the regeneration of Islamic scholars as well as growing public awareness of the importance of Islamic values in addressing global challenges. However, this quantitative expansion has not been fully accompanied by equitable improvements in quality. Various studies indicate that disparities in educational quality persist across institutions, influenced by differences in management, human resources, learning processes, and educational outcomes (Rosser, 2018; OECD, 2019). This condition is also evident within Muhammadiyah Islamic boarding schools.

In practice, these issues are closely related to institutional governance. Several challenges can be identified, including variations in governance practices that are not yet fully aligned with good governance principles, suboptimal implementation of collective-collegial leadership systems, and the absence of standardized yet context based governance models. In addition, comparative studies across different quality categories of Islamic boarding schools remain limited. These conditions highlight the need for strengthening governance through systematic and evidence-based approaches.

From an educational perspective, good governance is a key factor in improving institutional quality and sustainability. Principles such as transparency, accountability, participation, effectiveness, responsiveness, and equity have been shown to enhance organizational performance and strengthen public trust (OECD, 2021; UNESCO, 2021). Furthermore, effective governance promotes managerial professionalism and institutional adaptability to change (Ehren et al., 2020; Chapman et al., 2020).

Nevertheless, studies on Islamic boarding school governance, particularly within the context of Muhammadiyah Islamic boarding schools, remain relatively limited. Comparative analyses of governance practices based on quality categories (excellent, good, and adequate), as well as the development of contextual governance models, are still limited. This gap aligns with recent studies indicating that governance quality plays a crucial role in global education systems and policy (Steiner-Khamsi et al., 2024), thus highlighting the need for more in-depth research to understand variations in governance practices and the factors influencing the quality of Islamic boarding schools.

Therefore, this study focuses on a comparative analysis of governance in Muhammadiyah Islamic boarding schools based on quality categories using a good governance perspective. A multi-site study approach is employed to explore leadership dynamics, governance practices, and factors determining institutional quality across Islamic boarding schools (Yin, 2018). This study aims to: (1) analyze governance practices in Muhammadiyah Islamic boarding schools across excellent, good, and adequate categories; (2) analyze similarities and differences in governance practices among these categories; (3) analyze factors contributing to quality enhancement; and (4) construct a contextual and adaptive conceptual

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

model of Muhammadiyah Islamic boarding school governance based on good governance principles.

Theoretically, this study is expected to contribute to the development of Islamic education management, by advancing governance perspectives for Islamic boarding schools based on good governance principles. Empirically, it provides a comparative overview of governance practices in Muhammadiyah Islamic boarding schools across different quality categories. Thus, this study is expected to strengthening institutional quality and enhancing the role of Muhammadiyah Islamic boarding schools within the national education system.

2. LITERATURE REVIEW

2.1.The Concept Of Governance in Education

Governance in education refers to the pattern of interactions among actors, structures, and processes involved in decision-making to achieve educational goals effectively, accountably, and sustainably. In the perspective of modern governance, there has been a shift from hierarchical models toward more collaborative and network-based approaches that involve multiple actors in the decision-making process (Ansell & Torfing, 2021; OECD, 2021).

In the educational context, this approach is manifested through governance practices that emphasize stakeholder collaboration, transparency, and participation in managing the education system. UNESCO (2021) emphasizes that effective educational governance must ensure transparency, accountability, participation, effectiveness, efficiency, and responsiveness as the foundation for managing education systems. These principles function not only as administrative instruments but also as normative mechanisms to ensure the legitimacy and quality of educational decision-making (World Bank, 2022; OECD, 2023).

Contemporary literature further expands this framework by incorporating the dimension of equity as a substantive element of educational governance. UNESCO (2021–2023) highlights that effective governance must ensure inclusiveness, equitable access, and social justice, so that educational policies are not only technically efficient but also socially just (OECD, 2022; World Bank, 2023).

Accordingly, this study positions good governance as an integrative framework that encompasses modern governance principles along with the dimension of equity as a strategic component. Thus, the analysis of educational governance is not only oriented toward effectiveness and accountability but also toward inclusiveness and social justice.

In line with this, various studies indicate that effective governance is positively correlated with improvements in educational quality, particularly through the strengthening of distributed leadership, data-informed organizational capacity, and professional collaboration (Leithwood et al., 2021; Harris, 2021).

2.2.Concept of Educational Quality in Islamic Boarding Schools

The quality of education in Islamic boarding schools is multidimensional, encompassing academic, spiritual, and social aspects. It is not solely oriented toward cognitive achievement; rather, it is also determined by character formation, mastery of Islamic knowledge (*tafaqquh fi al-din*), and the internalization of moral and social values in the daily lives of *santri* (students).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

As a distinctive form of Indonesian educational institution, Islamic boarding schools integrate formal, non-formal, and boarding-based education systems, enabling a holistic and continuous learning process. In the contemporary context, Islamic boarding schools have undergone transformation by adopting modern educational quality standards while maintaining their traditional values (Isbah, 2020; Lukens-Bull, 2021).

The quality of Islamic boarding schools is closely linked to the role of *kiai* leadership, organizational culture, as well as the effectiveness of learning processes and institutional management. Empirical studies indicate that strengthening internal quality assurance systems and value-based leadership are key factors in improving the quality of Islamic boarding school education (Lathifah et al., 2025).

In addition, research shows that the quality of Islamic boarding schools is strongly associated with strong leadership and deeply rooted traditional values, while remaining adaptive to social change (Hefner, 2009; Steenbrink, 2014).

Thus, the quality of Islamic boarding school education is not only measured by academic outputs but also by its success in shaping character, strengthening Islamic identity, and sustaining moral and social values in the lives of *santri* (students).

2.3.Islamic Boarding School Governance from a Good Governance Perspective.

Islamic boarding school governance represents a distinctive form of governance that has evolved within a community-based Islamic education system. As Islamic educational institutions, Islamic boarding schools function not only as centers for the transmission of religious knowledge but also as institutions for character formation, moral development, and socio-religious life. These characteristics make Islamic boarding school governance unique and distinct from formal educational institutions, as it is strongly influenced by Islamic values, local traditions, and close social relationships among *kiai*, *santri* (students), and the community (Isbah, 2020; Lukens-Bull, 2021).

Historically, Islamic boarding school governance has been dominated by a *kiai-centered governance* model, in which leadership places the *kiai* as the central authority in academic, social, and institutional decision-making. In this model, the *kiai* serves not only as an educator but also as a moral and spiritual figure with strong social legitimacy. Leadership tends to be charismatic and personal, making the sustainability and direction of Islamic boarding school development highly dependent on the *kiai's* capacity, vision, and authority (Isbah, 2020; Lukens-Bull, 2021).

Along with the dynamics of educational modernization, Islamic boarding school governance has undergone transformation toward a more structured and institutionalized model. This transformation is characterized by the introduction of clearer organizational role distribution, more formal administrative systems, and strengthened institutional management. In this process, Islamic boarding schools have also begun to adopt good governance principles such as transparency, accountability, participation, effectiveness, and efficiency as efforts to enhance educational quality and institutional competitiveness (Nurkhin et al., 2024; Muttaqin, 2025).

From a good governance perspective, educational governance emphasizes transparent, accountable, and participatory decision-making processes to improve institutional quality. When these principles are applied in the Islamic boarding school context, a process of

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

adaptation emerges between modern governance values and traditional pesantren values. Consequently, Islamic boarding school governance cannot be separated from an ongoing negotiation between the traditional authority of the *kiai* and the need for institutional professionalization (Lukens-Bull, 2021; Nurkhin et al., 2024).

Studies indicate that the modernization of Islamic boarding schools governance contributes to improving institutional quality, particularly in managerial aspects and the quality of educational services, without diminishing the traditional values that constitute the identity of Islamic boarding schools (Isbah, 2020; Nurkhin et al., 2024; Muttaqin, 2025). Thus, Islamic boarding school governance can be understood as a synthesis of tradition and modernity, forming a distinctive governance model within Islamic education in Indonesia.

2.4.Muhammadiyah Islamic Boarding School Governance

The governance of Muhammadiyah Islamic boarding schools has distinctive characteristics compared to traditional Islamic boarding schools in Indonesia. The primary difference lies in the leadership patterns and organizational structures used in managing the institutions. While traditional Islamic boarding schools generally rely on a *kiai-centered governance* model, Muhammadiyah Islamic boarding schools adopt a collective-collegial leadership system based on a formal, systemic, and institutionalized organizational structure of the Muhammadiyah organization (Isbah, 2020; Lukens-Bull, 2021; Muhammadiyah, 2020).

Within this collective-collegial system, decision-making does not depend on a single individual but is carried out through deliberative mechanisms within established councils, leadership bodies, and educational management units. This model reflects the distribution of authority, institutional accountability, and the professionalization of educational management. From the perspective of modern educational leadership, this approach aligns with the concept of distributed leadership, which emphasizes the dispersion of leadership roles within an organization to enhance decision-making effectiveness and institutional performance (Leithwood et al., 2020). Thus, governance in Muhammadiyah Islamic boarding schools is not personalistic but is based on an organizational system characterized by clear rules, procedures, and role distribution.

Beyond structural aspects, the governance of Muhammadiyah Islamic boarding schools is also shaped by the ideological characteristics of Muhammadiyah as a modernist Islamic movement. Values such as rationality, purification of Islamic teachings, organizational discipline, and a strong orientation toward educational advancement serve as the foundation for institutional culture. These values contribute to a governance system that is more measurable, administrative, and rule-based compared to traditional models that rely more heavily on the personal authority of the *kiai* (Lukens-Bull, 2021).

A fundamental distinction from traditional Islamic boarding schools is also evident in the sources of leadership legitimacy. While traditional Islamic boarding schools derive legitimacy from the charisma of the *kiai* as a scholarly and spiritual authority, Muhammadiyah Islamic boarding schools derive legitimacy from organizational systems and institutional structures within the Muhammadiyah organization. This transformation reflects a shift from personal leadership toward a more rational and systemic institutional leadership model (Isbah, 2020).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

From a good governance perspective, effective governance is characterized by principles of transparency, accountability, participation, effectiveness, and efficiency in managing educational institutions. These principles are also aligned with the concept of collaborative governance, which emphasizes the involvement of multiple actors in collective and deliberative decision-making processes (Ansell & Torfing, 2021). In the context of Muhammadiyah Islamic boarding schools, these principles are reflected in organizational deliberation mechanisms that involve various leadership and management stakeholders.

Thus, the governance of Muhammadiyah Islamic boarding schools can be understood as a form of modern Islamic educational adaptation that integrates Islamic values with principles of modern organizational management and global governance frameworks. This model not only distinguishes it from traditional Islamic boarding schools but also demonstrates its potential to strengthen governance practices that are more transparent, accountable, participatory, and professional in enhancing educational quality.

2.5.Integration of Governance and Quality in Islamic boarding schools

The relationship between governance and educational quality is mutually reinforcing. Effective governance serves as a critical prerequisite for improving educational quality, while high quality outcomes reflect the success of the governance system implemented. From an educational perspective, governance effectiveness contributes directly to institutional performance and the quality of educational services, particularly through distributed leadership practices and the strengthening of organizational capacity (Leithwood et al., 2020; Harris, 2021).

In the context of Islamic boarding schools, the application of good governance principles such as transparency, accountability, and participation plays a significant role in enhancing institutional effectiveness and educational quality. However, their implementation must be adapted to the distinctive characteristics of Islamic boarding schools, which are grounded in values, traditions, and *kiai*-based leadership. Contemporary studies indicate that Islamic boarding school governance is undergoing a process of adaptation that balances traditional values with the demands of institutional modernization (Isbah, 2020; Lukens-Bull, 2021).

Recent studies further suggest that adaptive and value-based governance can improve educational quality without undermining the traditional institutional identity. This approach highlights the importance of integrating modern management practices with value-based organizational culture to enhance learning quality and institutional performance (OECD, 2021; UNESCO, 2022).

Thus, the integration of governance and quality in Islamic boarding schools reflects a synergy between modern governance principles and the distinctive value system of Islamic education. This model not only strengthens institutional effectiveness but also ensures that improvements in educational quality remain aligned with the identity and character of Islamic boarding schools as community-based and value-driven educational institutions.

3. Conceptual and Research Framework

This framework begins by identifying quality categories in Muhammadiyah Islamic boarding schools, which serve as the basis for selecting representative research sites through

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

purposive sampling. The study will examine governance practices using good governance principles, emphasizing transparency, accountability, participation, effectiveness, responsiveness, and equity. The analysis will focus on three main governance dimensions: leadership and decision-making, institutional management, and organizational culture, values, and systems. Together, these dimensions provide a comprehensive perspective for understanding how governance operates in practice. Furthermore, the study will employ thematic analysis combined with a multi-site approach to identify and analyze patterns, similarities, and differences across cases, enabling a deeper understanding of factors influencing governance effectiveness in diverse contexts. Ultimately, the findings are expected to construct an adaptive and contextual governance model aligned with the characteristics of Muhammadiyah Islamic boarding schools.

The conceptual and research framework can be illustrated as follows (see figure 1)

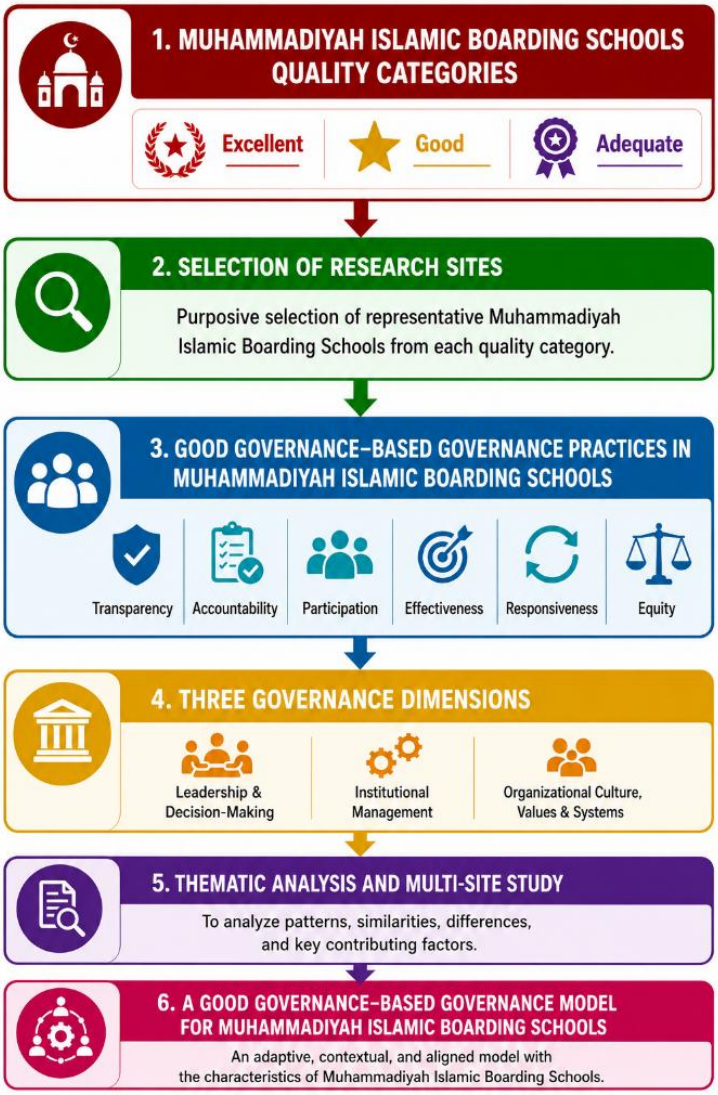

Figure 1. Conceptual and Research Framework for Constructing a Good Governance Based Model for Muhammadiyah Islamic Boarding School governance

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4. RESEARCH DESIGN AND METHODS

This study will employ a qualitative approach using a multi-site study design to examine governance practices in Muhammadiyah Islamic boarding schools across different quality categories. This approach is chosen to gain an in-depth understanding of governance practices within diverse and real-life institutional contexts.

Research sites will be selected purposively, consisting of Muhammadiyah Islamic boarding schools classified into excellent, good, and adequate categories. Informants will include school leaders, governing board members, teachers, administrative staff, and other relevant stakeholders involved in institutional governance. The number of informants will be determined based on the principle of data saturation.

Data will be collected through participant observation, in-depth interviews, and document analysis. Data analysis will be conducted using thematic analysis combined with cross-case analysis to analyze the patterns, examine key governance factors, explore similarities and differences, and compare findings across research sites. The analysis will be guided by three main governance dimensions: leadership and decision-making, institutional management, and organizational culture, values, and systems. The analytical process will follow the stages of data reduction, data display, and conclusion drawing. To ensure the trustworthiness of the data, techniques such as triangulation, member checking, and peer debriefing will be applied

5. EXPECTED FINDINGS

This study is expected to generate both conceptual and empirical insights into the governance of Muhammadiyah Islamic boarding schools from a good governance perspective. First, It aims to reveal governance practices in Muhammadiyah Islamic boarding schools across excellent, good, and adequate categories, particularly in relation to leadership and decision making, institutional management, and organizational culture, values and systems. Second, the study is expected to uncover similarities and differences in governance practices among these categories, highlighting patterns of variation and effectiveness. Third, it seeks to identify and analyze key factors contributing to quality enhancement, including leadership capacity, organizational culture, values and systems, human resource quality, institutional systems and adaptability to modern management principles. Fourth, the study is expected to construct a contextual and adaptive conceptual model of Muhammadiyah Islamic boarding school governance based on good governance principles, integrating Muhammadiyah values with Islamic boarding school characteristics. This model is intended to serve as both a conceptual and a apractical reference for strengthening institutional quality.

6. EXPECTED CONTRIBUTIONS

This study is expected to make both theoretical and practical contributions. Theoretically, it advances the study of Islamic education governance by integrating good governance principles within the context of Muhammadiyah Islamic boarding schools. It also provides a deeper understanding of the governance factors that influence institutional quality.

Practically, this study contributes to the development of a contextual, adaptive, and applicable governance model that can serve as a reference for improving governance practices and enhancing the quality of Muhammadiyah Islamic boarding schools.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

7. CONCLUSION

This study highlights the important role of governance in enhancing the quality of Muhammadiyah Islamic boarding schools from a good governance perspective. Using a qualitative multi-site approach, it focuses on examining of governance practices, conducting comparison across quality categories, identifying and analyzing key factors that may contribute to institutional quality improvement.

Furthermore, this study aims to construct a contextual, adaptive, and applicable governance model that takes into account the distinctive characteristics of Muhammadiyah pesantren. It is expected to support the improvement of educational quality and provide a relevant framework for strengthening governance practices within Islamic boarding school contexts.

REFERENCES

Amalia, R. and Wahyuni, S., The Role of Governance and Institutional Transformation in Islamic Boarding Schools in Indonesia, Heliyon, 9(5), 2023, DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e15812.

Ansell, C. and Torfing, J., Public Governance as Co-Creation: A Strategy for Revitalizing the Public Sector and Reinvigorating Democracy, Cambridge University Press/Cambridge, 2021.

Azra, A., Pendidikan Islam: Tradisi dan Modernisasi di Tengah Tantangan Milenium III, Kencana/Jakarta, 2012.

Chapman, C., Muijs, D., Reynolds, D., Sammons, P. and Teddlie, C., The Routledge International Handbook of Educational Effectiveness and Improvement, Routledge/London, 2015.

Dhofier, Z., Tradisi Pesantren: Studi Pandangan Hidup Kyai dan Visinya Mengenai Masa Depan Indonesia, LP3ES/Jakarta, 2011.

Ehren, M., Chapman, C., Muijs, D. and Ainscow, M., School Governance and Leadership in Education Reform, Educational Management Administration & Leadership, 48(6), 2020, DOI: 10.1177/1741143219898473.

Faozan, A. and Rohman, A., Financial Accountability and Transparency in Indonesian Pesantren, Journal of Islamic Accounting and Business Research, 14(3), 2023, DOI: 10.1108/JIABR-09-2021-0245.

Hanushek, E.A. and Woessmann, L., The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth, MIT Press/Cambridge, 2015.

Harris, A., Distributed Leadership: Implications for the Role of the Principal, Journal of Educational Leadership, Policy and Practice, 36(1), 2021.

Hefner, R.W., Making Modern Muslims: The Politics of Islamic Education in Southeast Asia, University of Hawaii Press/Honolulu, 2009.

Isbah, M.F., Pesantren in the Changing Indonesian Context: History and Current Developments, Qudus International Journal of Islamic Studies, 8(1), 2020, DOI: 10.21043/qijis.v8i1.5629.

Lathifah, A., et al., Quality Assurance in Pesantren: A Systematic Review, Journal of Islamic Education Studies, 2025.

Leithwood, K., A Review of Evidence about Equitable School Leadership, Education Sciences, 11(8), 2021, DOI: 10.3390/educsci11080436.

Leithwood, K., Harris, A. and Hopkins, D., Seven Strong Claims about Successful School Leadership Revisited, School Leadership & Management, 40(1), 2020, DOI: 10.1080/13632434.2019.1596077.

Lukens-Bull, R., Islamic Higher Education in Indonesia: Continuity and Conflict, Palgrave Macmillan/Cham, 2021.

Muhammadiyah, Pedoman Pengelolaan Amal Usaha Pendidikan Muhammadiyah, Pimpinan Pusat Muhammadiyah/Yogyakarta, 2020.

Mukhibat, M., The Management of Islamic Boarding School (Pesantren) in Developing Islamic Moderate Values, Qudus International Journal of Islamic Studies, 8(1), 2020, DOI: 10.21043/qijis.v8i1.6142.

Muttaqin, A., Institutional Transformation and Governance of Pesantren in Indonesia, Al-Tanzim: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam, 2025.

Nurkhin, A., Rohman, A. and Prabowo, M., Accountability and Governance in Islamic Boarding Schools (Pesantren): A Systematic Literature Review, Cogent Social Sciences, 10(1), 2024, DOI: 10.1080/23311886.2024.2301235.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing/Paris, 2019.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Education at a Glance 2022: OECD Indicators, OECD Publishing/Paris, 2022.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Education Governance in Action: Lessons from Case Studies, OECD Publishing/Paris, 2021.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education Systems, OECD Publishing/Paris, 2021.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Education Policy Outlook 2023: Empowering All Learners, OECD Publishing/Paris, 2023.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), School Leadership for Learning: Insights from TALIS 2018, OECD Publishing/Paris, 2021, DOI: 10.1787/9789264258341-en.

Rosser, A., Beyond Access: Making Indonesia's Education System Work, Lowy Institute for International Policy, 2018.

Steenbrink, K.A., Pesantren, Madrasah, Sekolah: Pendidikan Islam dalam Kurun Modern, LP3ES/Jakarta, 1994.

Steiner-Khamsi, G., Martens, K. and Ydesen, C., Governance by Numbers 2.0: Policy Brokerage as an Instrument of Global Governance in the Era of Information Overload, Comparative Education, 60(4), 537–554, 2024, DOI: 10.1080/03050068.2024.2334567.

Tan, C., Educative Tradition and Islamic Schools in Indonesia, Journal of Arabic and Islamic Studies, 14, 47–62, 2014.

UNESCO, Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education, UNESCO Publishing/Paris, 2021.

World Bank, World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise, World Bank Publications/Washington DC, 2018.

World Bank, World Bank Education Strategy 2020–2025: Learning for All, World Bank/Washington DC, 2022.

World Bank, Learning Recovery and Acceleration: Education Global Practice Reports, World Bank/Washington DC, 2023.

Yin, R.K., Case Study Research and Applications: Design and Methods, SAGE Publications/Thousand Oaks, 2018.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPMENT OF A SELF-REGULATION-BASED DEEP LEARNING INSTRUCTIONAL MODEL FOR UNDERSTANDING FRACTIONS AMONG HYPERACTIVE-IMPULSIVE ADHD STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL

Anis ROFIAH [1], Wahyu Nanda Eka SAPUTRA [2]

[1] Doctoral Education, Faculty of Teacher Training and Education
[2] Doctoral Education, Faculty of Teacher Training and Education,

ORCID ID: 0000-0001-8724-948X

ABSTRACT

This study aims to develop a Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM) to support elementary school students with hyperactive-impulsive Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) in understanding fractions. Students with hyperactive-impulsive ADHD often experience difficulties in sustaining attention, controlling impulsive responses, monitoring learning progress, and maintaining task persistence, which can hinder their ability to master fraction concepts. This study employed a literature review approach by analyzing relevant studies on ADHD, self-regulation, self-regulated strategy development, fraction learning, mathematics education, and technology-supported learning. From 20 articles identified from the Scopus database published between 2021 and 2026, 12 studies were selected for thematic synthesis. The analysis identified four major themes: ADHD learning characteristics, self-regulation processes, deep learning instructional practices, and conceptual requirements of fraction learning. These themes were integrated into the proposed SR-DLIM framework, consisting of Goal Orientation, Guided Exploration, Self-Monitoring Practice, Reflective Deep Learning, and Transfer Application. The proposed model emphasizes structured learning support, active exploration, metacognitive monitoring, reflection, and authentic application of fraction concepts. The findings indicate that integrating self-regulation and deep learning principles provides a theoretically grounded approach to inclusive mathematics instruction. However, further empirical research is needed to examine the effectiveness of the model in classroom settings and across different learning contexts.

Keywords: ADHD; self-regulation; deep learning; fraction understanding; elementary mathematics; instructional model.

1. INTRODUCTION

Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) is one of the most common neurodevelopmental disorders among school-aged children and is characterized by persistent patterns of inattention, hyperactivity, and impulsivity that interfere with academic and social functioning [1]. Students with hyperactive-impulsive ADHD often experience difficulties controlling behavior, sustaining attention, and monitoring their actions, which can negatively affect learning outcomes [2]. These challenges become particularly significant in academic tasks requiring concentration, sequential reasoning, and self-control.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Mathematics is among the subjects most affected by ADHD-related difficulties. Executive function deficits, including problems with inhibitory control, working memory, and cognitive flexibility, frequently hinder mathematical performance. Students with ADHD often struggle to follow multi-step procedures, maintain attention during problem-solving activities, and organize information effectively [3]. Consequently, they are at greater risk of experiencing persistent difficulties in mathematics achievement.

Among elementary mathematics topics, fractions are widely recognized as one of the most challenging concepts to learn. Fraction understanding requires students to move beyond whole-number reasoning and develop conceptual knowledge of part-whole relationships, equivalence, magnitude, and proportional reasoning [4], [5]. These cognitive demands often create additional challenges for students with ADHD, whose impulsive responses may interfere with careful reasoning and conceptual understanding. As a result, misconceptions related to fraction representation and comparison frequently persist throughout elementary education [5], [6].

One promising approach for addressing these challenges is the development of self-regulation skills. Self-regulation refers to learners' ability to plan, monitor, and evaluate their learning processes in order to achieve academic goals [7]. Previous studies have shown that self-regulation contributes to academic achievement, learning persistence, and classroom engagement, particularly among students experiencing attentional and behavioral difficulties [7], [8], [9]. For students with ADHD, self-regulation strategies may provide structured mechanisms for controlling impulsive behavior and sustaining engagement during learning activities.

In addition, contemporary educational practices increasingly emphasize deep learning approaches that encourage meaningful understanding, critical thinking, reflection, and knowledge transfer rather than rote memorization [10]. In mathematics education, deep learning supports conceptual understanding and enables learners to apply knowledge in authentic contexts [11]. These characteristics are particularly relevant for fraction instruction, where conceptual understanding is more important than procedural competence.

Despite growing evidence supporting self-regulation and deep learning approaches, existing studies have largely examined these constructs separately. Research on self-regulation primarily focuses on behavioral and motivational outcomes, whereas deep learning studies emphasize conceptual understanding and higher-order thinking skills [12]. Furthermore, few studies have integrated both approaches into a single instructional framework specifically designed for elementary students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics.

Therefore, this study aims to develop a Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM) to support fraction understanding among elementary school students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics. By synthesizing evidence from research on ADHD, self-regulation, deep learning, and fraction instruction, this study seeks to provide a theoretically grounded framework for more inclusive and effective mathematics learning. *Research Question (RQ)*: How can a self-regulation-based deep learning instructional model be developed to enhance fraction understanding among elementary school students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics?.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

METHOD

This study employed a literature review approach to develop a conceptual instructional model integrating self-regulation and deep learning principles to enhance fraction understanding among elementary school students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics. Literature was retrieved from the Scopus database using keywords related to ADHD, self-regulation, self-regulated learning, fractions, mathematics education, and instructional interventions. A total of 20 articles published between 2021 and 2026 were initially identified and screened for relevance to the research objective.

Following the screening process, 12 studies were selected for thematic synthesis based on their direct relevance to one or more of the following domains: self-regulation for students with ADHD, Self-Regulated Strategy Development (SRSD), fraction learning interventions, and technology-supported mathematics learning. The selected studies included research on self-regulation interventions, fraction instruction, SRSD-based approaches, and digital learning environments.

Data were analyzed using thematic analysis. Key concepts, instructional strategies, learning supports, and pedagogical practices were coded and grouped into recurring categories. Through an iterative synthesis process, four major themes were identified: ADHD learning characteristics, self-regulation processes, deep learning instructional practices, and conceptual requirements of fraction learning. These themes were subsequently mapped and integrated to develop the proposed Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM), which serves as a conceptual framework for supporting fraction learning among students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics.

RESULTS

The thematic synthesis of 12 selected studies identified four key themes underpinning the development of the Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM): ADHD learning characteristics, self-regulation processes, deep learning instructional practices, and conceptual requirements of fraction learning. These themes informed the design of five instructional phases within the proposed model. The results of the synthesis are presented in Tables 3.1-3.5 and Figure 1.

3.1 Theme 1: ADHD Learning Characteristics Require Structured Support

Table 1 summarizes the major learning characteristics commonly associated with students with ADHD and their corresponding instructional implications. Impulsivity highlights the need for structured learning sequences that provide clear expectations and reduce spontaneous responses. Difficulty sustaining attention requires frequent monitoring and timely feedback to maintain engagement throughout learning activities. Limited self-monitoring indicates the importance of self-regulation scaffolds that help students evaluate and adjust their own learning behaviors. Low task persistence can be addressed through goal-oriented learning activities that encourage sustained motivation and task completion. Finally, behavioral dysregulation necessitates explicit instructional guidance to establish predictable routines, reinforce appropriate behaviors, and support effective classroom participation.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 1. ADHD-Related Learning Characteristics and Instructional Needs

Learning Characteristics	Instructional Implications
Impulsivity	Structured learning sequences
Difficulty sustaining attention	Frequent monitoring and feedback
Limited self-monitoring	Self-regulation scaffolds
Low task persistence	Goal-oriented learning activities
Behavioral dysregulation	Explicit instructional guidance

3.2 Theme 2: Self-Regulation as a Core Learning Process

Table 2 presents the core components of self-regulation that consistently emerge across previous studies as essential for effective learning. Goal setting enables students to establish clear learning targets and maintain direction throughout the instructional process. Self-instruction supports task completion by encouraging learners to use internal verbal guidance when solving problems or performing academic activities. Self-monitoring allows students to track their progress and recognize difficulties during learning. Self-reflection provides opportunities to review learning experiences and identify areas for improvement. Finally, self-evaluation helps learners assess the quality of their performance, fostering greater independence, metacognitive awareness, and continuous improvement in academic achievement.

Table 2. Self-Regulation Components Identified Across Studies

Component	Function
Goal Setting	Establish learning targets
Self-Instruction	Guide task completion
Self-Monitoring	Track progress during learning
Self-Reflection	Review learning experiences
Self-Evaluation	Assess learning outcomes

3.3 Theme 3: Deep Learning Through Active Engagement

Table 3 synthesizes the key principles of deep learning identified across the reviewed literature and their supporting evidence. Active exploration is promoted through immersive virtual reality environments and the use of manipulatives that encourage hands-on engagement with learning materials. Inquiry and reasoning are strengthened through classroom intervention activities that require students to investigate problems and construct evidence-based explanations. Reflection is embedded within Self-Regulated Strategy Development (SRSD) processes, enabling learners to evaluate and refine their thinking. Conceptual understanding is fostered through fraction-focused interventions that emphasize meaningful comprehension rather than procedural memorization. Finally, knowledge transfer is facilitated by authentic problem-solving activities that encourage students to apply learned concepts in real-world contexts.

Table 3. Deep Learning Principles Identified in the Literature

Principle	Evidence from Literature
Active exploration	VR learning and manipulatives
Inquiry and reasoning	Classroom intervention activities
Reflection	SRSD learning processes

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Conceptual understanding	Fraction-focused interventions
Knowledge transfer	Authentic problem-solving activities

3.4 Theme 4: Conceptual Requirements of Fraction Learning

Table 4 outlines the essential conceptual requirements for effective fraction learning identified in the literature. Part-whole understanding serves as the foundation, enabling students to recognize fractions as representations of equal parts within a whole. Fraction representation involves interpreting fractions in both symbolic and visual forms, supporting flexible mathematical thinking. Understanding equivalent fractions requires learners to recognize different representations that express the same value. Fraction comparison develops the ability to determine relative magnitudes and compare fractional values accurately. Finally, conceptual reasoning emphasizes explaining mathematical relationships and justifying solutions, allowing students to build deeper conceptual understanding rather than relying solely on procedural calculations.

Table 4. Essential Requirements for Fraction Learning

Requirement	Description
Part-whole understanding	Understanding fractions as parts of a whole
Fraction representation	Interpreting symbolic and visual forms
Equivalent fractions	Recognizing equivalence relationships
Fraction comparison	Comparing magnitudes and values
Conceptual reasoning	Explaining mathematical relationships

3.5 Development of the Proposed Model

Table 5 presents the synthesis of findings from the literature review that informed the development of the proposed instructional model. Evidence related to ADHD characteristics emphasizes the importance of structured learning, attention support, and behavioral monitoring, which are incorporated into the Goal Orientation phase. The self-regulation literature highlights goal setting, self-monitoring, self-reflection, and self-evaluation as essential processes, represented in the Self-Monitoring Practice phase. Research on fraction learning supports the use of conceptual understanding, visual representation, and guided reasoning, forming the Guided Exploration phase. Deep learning studies contribute principles of active exploration, reflection, and problem solving, which underpin the Reflective Deep Learning phase. Finally, evidence on knowledge transfer emphasizes applying mathematical concepts in authentic contexts, leading to the Transfer Application phase that reinforces meaningful and sustainable learning outcomes.

Table 5. Literature-Based Development of the Proposed Model

Literature Theme	Evidence Identified in the Literature	Instructional Phase
ADHD Characteristics	Structured learning, attention support, behavioral monitoring	Goal Orientation
Self-Regulation	Goal setting, self-monitoring, self-reflection, self-evaluation	Self-Monitoring Practice
Fraction Learning	Conceptual understanding, visual representation, guided reasoning	Guided Exploration

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Deep Learning	Active exploration, reflection, problem solving	Reflective Deep Learning
Knowledge Transfer	Application of concepts in authentic situations	Transfer Application

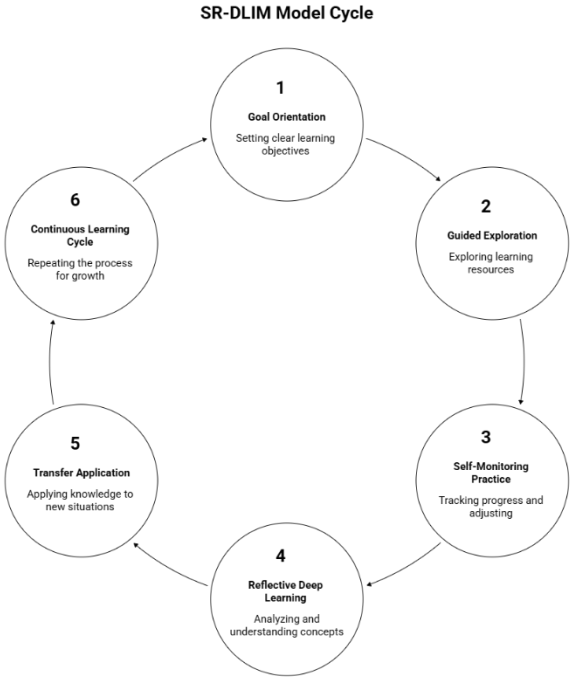

Figure 1. Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM)

In summary, the synthesis of the selected studies resulted in the development of the Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM). The model integrates ADHD-related learning needs, self-regulation processes, deep learning principles, and fraction learning requirements into five interconnected instructional phases, as presented in Table 5 and Figure 1.

DISCUSSION

This study aimed to answer the research question of how a self-regulation-based deep learning instructional model can be developed to enhance fraction understanding among elementary school students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics. The thematic synthesis identified four interconnected foundations for model development: ADHD learning characteristics, self-regulation processes, deep learning instructional practices, and conceptual requirements of fraction learning. These findings indicate that effective mathematics instruction for students with ADHD should address both behavioral regulation and conceptual learning demands. The novelty of the proposed model lies in its integration of self-regulation and deep learning principles into a single instructional framework specifically designed to support fraction learning among students with hyperactive-impulsive ADHD.

The first major finding concerns the learning characteristics of students with hyperactive-impulsive ADHD. The reviewed literature consistently reported difficulties in sustaining attention, controlling impulsive responses, maintaining task persistence, and monitoring learning progress [2], [3]. These findings align with Barkley's theory [13], which

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

identifies executive functioning deficits and behavioral inhibition difficulties as central characteristics of ADHD. Similarly, Al Dahhan [14] emphasized that weaknesses in working memory, inhibitory control, and cognitive flexibility can negatively affect academic performance. Such challenges are particularly relevant in fraction learning because solving fraction problems requires sustained attention, sequential reasoning, and careful monitoring of multiple problem-solving steps. Therefore, structured learning environments that provide clear goals, explicit guidance, and behavioral support are essential for helping students remain engaged and focused during mathematical activities.

The second finding highlights the importance of self-regulation as a core mechanism in mathematics learning. Across the reviewed studies, self-regulation was consistently associated with improved academic engagement and learning outcomes. Ennis and Losinski [15], [16] reported that Self-Regulated Strategy Development (SRSD) improved both conceptual and procedural fraction knowledge, while Wang et al. [17] found that integrating self-regulation strategies into fraction interventions enhanced mathematical performance. These findings support Zimmerman's theory of self-regulated learning[7], which emphasizes goal setting, self-monitoring, self-reflection, and self-evaluation as key processes for successful learning. Consequently, self-regulation should be considered a central instructional component rather than merely a supplementary learning strategy, particularly for students who experience difficulties managing attention and behavior.

The third finding concerns the contribution of deep learning principles to meaningful fraction understanding. Although only a limited number of studies explicitly referred to deep learning, many instructional approaches reflected its characteristics through active exploration, inquiry, reflection, and authentic problem-solving activities. Studies involving digital learning modules, virtual manipulatives, and technology-supported learning environments encouraged students to construct conceptual understanding rather than rely solely on procedural memorization [18], [19]. This finding is consistent with Fullan arguements [10], who described deep learning as a process that promotes critical thinking, knowledge construction, and meaningful application of learning. Through active engagement and reflection, students are more likely to develop durable conceptual understanding and transfer learning to new situations.

Another important finding concerns the complexity of fraction learning itself. Fractions are widely recognized as one of the most challenging topics in elementary mathematics because they require students to move beyond whole-number thinking and develop an understanding of numerical relationships [4]. The reviewed literature emphasized the importance of understanding part-whole relationships, equivalent fractions, fraction magnitudes, and mathematical representations. For students with ADHD, these conceptual demands may become more difficult because impulsive responding can interfere with careful reasoning and problem-solving accuracy. Integrating conceptual exploration with self-regulation support may therefore help students engage more deliberately with mathematical concepts and representations.

Overall, the findings suggest that integrating self-regulation and deep learning principles offers a promising approach for supporting fraction understanding among students with hyperactive-impulsive ADHD. By addressing behavioral regulation, metacognitive

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

development, and conceptual learning simultaneously, the proposed model provides a comprehensive framework for inclusive mathematics instruction. However, empirical validation remains necessary to determine its effectiveness in classroom settings and across different educational contexts.

CONCLUSION

This study developed a Self-Regulation-Based Deep Learning Instructional Model (SR-DLIM) to enhance fraction understanding among elementary school students with hyperactive-impulsive ADHD characteristics. The literature synthesis identified four key foundations for model development: ADHD learning characteristics, self-regulation processes, deep learning instructional practices, and conceptual requirements of fraction learning. The findings indicate that effective fraction instruction for students with ADHD should integrate behavioral regulation, metacognitive support, and meaningful learning experiences. Self-regulation was identified as a critical factor in helping students manage attention, monitor progress, and sustain engagement, while deep learning principles supported conceptual understanding through active exploration, reflection, and knowledge transfer. Based on these findings, a five-phase instructional model was proposed, consisting of Goal Orientation, Guided Exploration, Self-Monitoring Practice, Reflective Deep Learning, and Transfer Application. The model offers a theoretically grounded framework that addresses both cognitive and behavioral challenges during fraction learning.

Despite its contributions, this study has several limitations. The proposed model was developed through a literature review and has not yet been empirically tested in classroom settings. In addition, variations in research designs, participants, and instructional contexts across the reviewed studies may limit the generalizability of the findings. Future research should examine the effectiveness of the model through experimental or design-based studies and explore its application across different mathematical topics, educational settings, and technology-enhanced learning environments.

REFERENCES

[1] A. Koutsoklenis and J. Honkasilta, “ADHD in the DSM-5-TR: What has changed and what has not,” *Front. Psychiatry*, vol. 13, 2023, doi: 10.3389/fpsyt.2022.1064141.

[2] J. H. Satterfield, “ADHD in the Schools: Assessment and Intervention Strategies,” *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry*, vol. 34, no. 6, 1995, doi: 10.1097/00004583-199506000-00027.

[3] G. J. DuPaul and G. Stoner, “ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies, 3rd ed.,” 2014.

[4] R. S. Siegler, C. A. Thompson, and M. Schneider, “An integrated theory of whole number and fractions development,” *Cogn. Psychol.*, vol. 62, no. 4, 2011, doi: 10.1016/j.cogpsych.2011.03.001.

[5] L. S. Fuchs *et al.*, “Improving at-risk learners’ understanding of fractions,” *J. Educ. Psychol.*, vol. 105, no. 3, 2013, doi: 10.1037/a0032446.

[6] A. Y. Wang, L. S. Fuchs, D. Fuchs, J. K. Gilbert, S. Krowka, and R. Abramson, “Embedding Self-Regulation Instruction Within Fractions Intervention for Third Graders With Mathematics Difficulties,” *J. Learn. Disabil.*, vol. 52, no. 4, 2019, doi: 10.1177/0022219419851750.

[7] T. J. Cleary and B. J. Zimmerman, "A cyclical self-regulatory account of student engagement: Theoretical foundations and applications," in *Handbook of Research on Student Engagement*, 2012. doi: 10.1007/978-1-4614-2018-7_11.

[8] J. A. Greene, D. Z. Copeland, V. M. Deekens, and R. Freed, "Self-regulated learning processes and multiple source use in and out of school," in *Handbook of Multiple Source Use*, 2018. doi: 10.4324/9781315627496.

[9] J. A. Greene, D. Z. Copeland, V. M. Deekens, and R. Freed, "Self-Regulated Learning Processes And Multiple Source Use In And Out Of School," in *Handbook of Multiple Source Use*, 2019. doi: 10.4324/9781315627496-19.

[10] M. Fullan, J. Quinn, and J. McEachen, "Deep Learning: Engage the World Change the World," *SAGE Publications Ltd.*, 2018.

[11] J. W. Pellegrino and M. L. Hilton, *Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. 2013. doi: 10.17226/13398.

[12] A. L. Dent and A. C. Koenka, "The Relation Between Self-Regulated Learning and Academic Achievement Across Childhood and Adolescence: A Meta-Analysis," *Educ. Psychol. Rev.*, vol. 28, no. 3, 2016, doi: 10.1007/s10648-015-9320-8.

[13] T. Bilkey, "Book Review: Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis & Treatment," *The Canadian Journal of Psychiatry*, vol. 61, no. 2, 2016, doi: 10.1177/0706743715626405.

[14] N. Z. Al Dahhan *et al.*, "Dissociating executive function and ADHD influences on reading ability in children with dyslexia," *Cortex*, vol. 153, 2022, doi: 10.1016/j.cortex.2022.03.025.

[15] R. P. Ennis and M. Losinski, "SRSD Fractions: Helping Students at Risk for Disabilities Add/Subtract Fractions With Unlike Denominators," *J. Learn. Disabil.*, vol. 52, no. 5, 2019, doi: 10.1177/0022219419859509.

[16] R. P. Ennis and M. Losinski, "SRSD Fractions: Using Self-Regulated Strategy Development to Support Students' Conceptual and Procedural Fraction Knowledge," *Educ. Treat. Children*, vol. 43, no. 1, 2020, doi: 10.1007/s43494-020-00007-1.

[17] E. Wang, "Analysis on the Influence of Environment on Aggression," in *Proceedings of the 2022 3rd International Conference on Mental Health, Education and Human Development (MHEHD 2022)*, 2022. doi: 10.2991/assehr.k.220704.040.

[18] S. Määttä, M. Hannula-Sormunen, K. Kiili, H. Halme, A. Koskinen, and J. McMullen, "Promoting 5th Grade Students' Spontaneous Focusing on Quantitative Relations," *J. Exp. Educ.*, vol. 93, no. 3, 2025, doi: 10.1080/00220973.2024.2348795.

[19] N. Soffa and Y. Nisa, "Are Gratitude and Religious Coping have impact for Psychological Well Being from Diabetes Mellitus Patients?," European Alliance for Innovation n.o., Apr. 2020. doi: 10.4108/eai.18-9-2019.2293477.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ENHANCING TEACHER PERFORMANCE THROUGH WORKPLACE SPIRITUALITY, INSTRUCTIONAL LEADERSHIP, AND TEACHER LEADERSHIP: THE MEDIATING ROLE OF LEARNING MANAGEMENT

[1]Desilva Sindra JAVANIS, [2] Enung HASANAH,
[1] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia**,** desilvasj15@gmail.com
[2] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia**,** enung.hasanah@mp.uad.ac.id

ABSTRACT

Teacher performance plays a pivotal role in improving educational quality because it directly influences the effectiveness of teaching and learning processes as well as students' learning outcomes. Beyond professional competence, teacher performance is shaped by organizational and individual factors, including workplace spirituality, instructional leadership, and teacher leadership. This study aims to examine the effects of workplace spirituality, instructional leadership, and the role of teacher leaders (Guru Penggerak) on teacher performance, with learning management serving as a mediating variable. Workplace spirituality encourages teachers to perceive their profession as meaningful service and professional commitment, while instructional leadership creates a supportive school environment that promotes continuous improvement in teaching practices. In addition, teacher leaders are expected to function as change agents who foster collaboration, innovation, and transformative educational practices. This study adopts a quantitative approach using an explanatory survey design. The population comprises primary and secondary school teachers, with respondents selected through proportional random sampling. Data are collected using validated and reliable questionnaires and analyzed using Structural Equation Modeling (SEM) to examine both direct and indirect relationships among the variables. The findings are expected to demonstrate that workplace spirituality, instructional leadership, and teacher leadership positively influence learning management and teacher performance. Furthermore, learning management is anticipated to mediate the relationships between these antecedent variables and teacher performance. The study is expected to contribute to the development of an integrated model of teacher performance enhancement and provide practical implications for educational policies that strengthen workplace culture, school leadership, and learning transformation.

Keywords: Teacher Performance; Workplace Spirituality; Instructional Leadership.

1. INTRODUCTION

Teacher performance is widely recognized as one of the key determinants of educational quality because it directly influences the effectiveness of teaching and learning processes as well as students' academic achievement. In the context of rapidly changing educational environments, teachers are expected not only to possess strong pedagogical and

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

professional competencies but also to adapt to curriculum reforms, integrate digital technologies, and create innovative learning experiences. Consequently, improving teacher performance has become a strategic priority for educational institutions and policymakers worldwide (OECD, 2023; UNESCO, 2023).

In Indonesia, the implementation of the *Merdeka Belajar* policy and the *Guru Penggerak* program has emphasized the importance of teacher professionalism and leadership in improving school quality. Teachers are no longer viewed solely as classroom instructors but also as facilitators of learning, collaborators, and change agents who contribute to school improvement. However, many teachers continue to face challenges related to organizational support, work motivation, and instructional effectiveness, which may limit their professional performance. Therefore, identifying the organizational and individual factors that enhance teacher performance has become increasingly important.

One factor receiving growing attention **is** workplace spirituality, which refers to employees' perception that their work is meaningful, aligned with organizational values, and supported by a sense of community. In educational settings, workplace spirituality enables teachers to view teaching as a meaningful profession rather than merely an occupation. Such perceptions foster stronger organizational commitment, higher job satisfaction, and greater engagement in professional responsibilities. Recent studies have shown that workplace spirituality positively contributes to teacher well-being, organizational commitment, and work performance (Bhutto et al., 2023; Li et al., 2025).

Another important determinant **is** instructional leadership, which emphasizes school leaders' efforts to improve teaching and learning through curriculum supervision, professional development, instructional monitoring, and academic support. Effective instructional leadership creates an environment that encourages continuous improvement in instructional practices and teacher competence. Research has consistently demonstrated that principals' instructional leadership significantly influences teacher motivation, instructional quality, and school effectiveness (Elfira et al., 2024; Chen & Yin, 2025).

In addition to principals' leadership, teacher leadership has become increasingly significant in educational reform. Teacher leaders, particularly those participating in Indonesia's *Guru Penggerak* program, play strategic roles in mentoring colleagues, facilitating collaborative learning, promoting instructional innovation, and supporting school transformation. Through professional collaboration and shared leadership, teacher leaders contribute to improving instructional quality and strengthening teachers' professional learning communities. Previous studies have indicated that teacher leadership enhances teacher capacity, collaboration, and overall school performance (Harris & Jones, 2022; Kasmawati et al., 2025).

Although workplace spirituality, instructional leadership, and teacher leadership have been widely investigated independently, limited studies have examined their integrated effects on teacher performance through **learning management**. Learning management refers to teachers' ability to effectively plan, implement, assess, and evaluate learning activities that facilitate

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

students' achievement. Effective learning management is expected to serve as a mechanism through which organizational culture and leadership practices translate into improved teacher performance. Teachers who experience meaningful work and receive strong instructional support are more likely to organize effective learning processes, ultimately improving their professional performance.

Based on this gap, the present study proposes an integrated model examining the relationships among workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, learning management, and teacher performance. Specifically, this study aims to investigate the direct effects of workplace spirituality, instructional leadership, and teacher leadership on teacher performance, as well as the mediating role of learning management in these relationships. The findings are expected to enrich the literature on educational leadership and teacher performance while providing practical recommendations for school leaders and policymakers in developing strategies to strengthen organizational culture, instructional leadership, and teacher professional development.

2. METHODS

2.1 Research Design and Participants

This study employed a quantitative research approach using an explanatory survey design to examine the relationships among workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, learning management, and teacher performance. The explanatory design was selected to identify both direct and indirect effects among the variables through hypothesis testing.

The population consisted of elementary and secondary school teachers in Indonesia. Respondents were selected using proportional random sampling to ensure that each teacher had an equal opportunity to participate. A minimum sample of 300 respondents was considered adequate for Structural Equation Modeling (SEM) analysis, following the recommendation of Hair et al. (2022).

Data were collected using a structured questionnaire distributed both online and offline. Participation was voluntary, and respondents were informed that all responses would remain confidential and be used solely for research purposes.

2.2 Research Instrument and Data Analysis

The research instrument consisted of five constructs: workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, learning management, and teacher performance. All measurement items were adapted from previous validated studies and assessed using a five-point Likert scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree).

Before hypothesis testing, the instrument was evaluated for validity and reliability through Confirmatory Factor Analysis (CFA). Construct reliability was assessed using Composite

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Reliability (CR), while convergent validity was evaluated using Average Variance Extracted (AVE). The recommended thresholds were CR ≥ 0.70 and AVE ≥ 0.50 (Hair et al., 2022).

The hypotheses were tested using Structural Equation Modeling (SEM) with AMOS software. Model fit was evaluated using several goodness-of-fit indices, including Chi-square/df, Comparative Fit Index (CFI), Tucker–Lewis Index (TLI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), and Standardized Root Mean Square Residual (SRMR). The mediating role of learning management was examined using the bootstrapping procedure to estimate indirect effects and determine their statistical significance.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Results

The Structural Equation Modeling (SEM) analysis indicated that the proposed model achieved an acceptable level of goodness of fit. The measurement model met the recommended criteria for reliability and validity, with all constructs demonstrating satisfactory Composite Reliability (CR > 0.70) and Average Variance Extracted (AVE > 0.50). These results indicate that the research instrument was reliable and valid for measuring workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, learning management, and teacher performance.

The structural model showed that workplace spirituality, instructional leadership, and teacher leadership had positive and significant effects on learning management. Furthermore, these three variables also had significant positive effects on teacher performance. Learning management was found to have a positive influence on teacher performance and significantly mediated the relationships between workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, and teacher performance. These findings support the proposed hypotheses, indicating that effective learning management strengthens the influence of organizational and leadership factors on teacher performance.

Table 1. Summary of Hypothesis Testing

Hypothesis	Relationship	Result
H1	Workplace Spirituality → Learning Management	Supported
H2	Instructional Leadership → Learning Management	Supported
H3	Teacher Leadership → Learning Management	Supported
H4	Workplace Spirituality → Teacher Performance	Supported
H5	Instructional Leadership → Teacher Performance	Supported
H6	Teacher Leadership → Teacher Performance	Supported
H7	Learning Management → Teacher Performance	Supported
H8–H10	Mediation of Learning Management	Supported

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.2 Discussion

The findings indicate that workplace spirituality significantly contributes to improving learning management and teacher performance. Teachers who perceive their work as meaningful and aligned with organizational values tend to demonstrate greater commitment, motivation, and responsibility in managing classroom learning. This result is consistent with previous studies showing that workplace spirituality enhances teachers' well-being, organizational commitment, and work performance (Li et al., 2025; Bhutto et al., 2023).

Instructional leadership also showed a significant positive effect on both learning management and teacher performance. Effective school leaders provide instructional supervision, professional guidance, and continuous support that enable teachers to improve classroom practices. These findings support recent research suggesting that instructional leadership strengthens teachers' instructional quality and contributes to school effectiveness (Chen & Yin, 2025; Elfira et al., 2024).

Similarly, teacher leadership was found to positively influence learning management and teacher performance. Teacher leaders encourage collaboration, mentoring, and innovation among colleagues, thereby creating a professional learning community that supports continuous improvement. The findings reinforce previous studies emphasizing the importance of teacher leadership in promoting educational transformation and enhancing teachers' professional capacity (Harris & Jones, 2022; Kasmawati et al., 2025).

Finally, learning management significantly mediated the relationships between workplace spirituality, instructional leadership, teacher leadership, and teacher performance. This finding suggests that organizational values and leadership practices improve teacher performance primarily by enhancing teachers' ability to plan, implement, evaluate, and reflect on learning activities. Therefore, effective learning management serves as an essential mechanism for translating organizational support and leadership into improved educational outcomes.

REFERENCES

1. Bhutto, S., Mydin, A. A., Malik, K. H., Rind, G. M., & Tiwari, V. (2023). The impact of workplace spirituality on teachers' critical thinking: Mediating role of instructional leadership and knowledge management. *Malaysian Online Journal of Educational Management, 11*(4), 1–15.
2. Chen, C., & Yin, H. (2025). Investigating the relationship between instructional leadership and teacher well-being: A moderated mediation analysis of PISA 2022. *International Journal of Educational Research, 136*, 102699.
3. Elfira, N., Suriansyah, A., Aslamiah, & Mutiani. (2024). Instructional leadership and teacher performance: The mediating role of teacher commitment and self-efficacy. *Frontiers in Education, 9*, 1401394.
4. Fullan, M. (2022). *The New Meaning of Educational Change* (6th ed.). Teachers College Press.

5. Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2022). *Multivariate Data Analysis* (9th ed.). Cengage Learning.
6. Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2022). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)* (3rd ed.). Sage Publications.
7. Harris, A., & Jones, M. (2022). Teacher leadership and educational change in the post-pandemic era. *School Leadership & Management, 42*(5), 437–452.
8. Kasmawati, Y., Noermijati, Irawanto, D. W., & Moko, W. (2025). Examining the mediating role of individual capacity in the impact of spiritual leadership and collaborative culture on teacher performance. *Bordón. Revista de Pedagogía, 77*(2), 73–91.
9. Kline, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5th ed.). Guilford Press.
10. Li, J., Jiang, N., Li, S., Peng, X., Li, M., Zhang, W., & Kong, L. K. (2025). Spiritual leadership and teacher well-being in primary and secondary schools: The mediating role of teachers' trust in leaders and organizational justice. *BMC Psychology, 13*, 766.
11. OECD. (2023). *PISA 2022 Results (Volume II): Learning During and From Disruption*. OECD Publishing.
12. OECD. (2021). *Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD Publishing.
13. Spillane, J. P. (2021). *Distributed Leadership*. Jossey-Bass.
14. UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO Publishing.
15. UNESCO. (2023). *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education*. UNESCO Publishing.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPMENT OF A CLIMATE CHANGE CONTEXT E-MODULE TO FOSTER THE MATHEMATICAL LITERACY OF PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS

Kamaliyah [1], Suparman [2]

[1] Universitas Ahmad Dahlan, ORCID ID
[2] Universitas Ahmad Dahlan, ORCID ID

ABSTRACT

Mathematical literacy is an essential competency in the twenty-first century and a key domain assessed by the Programme for International Student Assessment (PISA). However, Indonesia's performance in mathematical literacy remains relatively low, indicating the need for innovative learning resources that can support its development among future educators. In addition, climate change has become a global challenge and a priority issue in education, highlighting the importance of integrating sustainability-related contexts into learning. As future educators, pre-service mathematics teachers need learning experiences that connect mathematical concepts with authentic environmental issues. This study aims to develop a Climate Change Context E-Module that is valid, practical, and effective in fostering the mathematical literacy of pre-service mathematics teachers. The e-module integrates mathematical concepts, climate change issues, contextual problem-solving activities, and interactive digital features to support meaningful and independent learning. Through climate-related tasks, learners are expected to apply mathematical knowledge to interpret data, analyze trends, and make evidence-based decisions. This study employs a Research and Development (R&D) approach using the 4-D model, consisting of the Define, Design, Develop, and Disseminate stages. The quality of the developed e-module will be evaluated based on validity, practicality, and effectiveness through expert validation, user responses, and mathematical literacy assessments. The resulting e-module is expected to provide an innovative learning resource that enhances mathematical literacy while promoting awareness of climate change issues among pre-service mathematics teachers.

Keywords: mathematical literacy, climate change education, e-module, pre-service mathematics teachers.

1. INTRODUCTION

Mathematical literacy has become one of the essential competencies required for citizens in the twenty-first century. According to the Programme for International Student Assessment (PISA), mathematical literacy refers to an individual's capacity to formulate, employ, and interpret mathematics in various real-world contexts, enabling informed decision-making and problem-solving in everyday life [10]. However, Indonesia continues to face challenges in developing this competency. The PISA 2022 results showed that Indonesia ranked 70th among 81 participating countries, indicating the need for significant improvements in mathematics education and teacher preparation.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

As future educators, pre-service mathematics teachers play a crucial role in fostering students' mathematical literacy. Consequently, teacher education programs should provide learning experiences that connect mathematical concepts with authentic societal issues. One issue that has gained increasing global attention is climate change. Climate change is recognized as one of the greatest challenges of the twenty-first century and has become a central topic in Education for Sustainable Development [13]. In Indonesia, climate change education has also been identified as a priority issue within the national curriculum framework.

Integrating climate change contexts into mathematics learning offers meaningful opportunities to develop mathematical literacy. Climate-related phenomena involve data interpretation, statistical analysis, mathematical modeling, and decision-making processes that align with the competencies emphasized in mathematical literacy frameworks [1]; [2]; [12]. Previous studies have shown that contextual learning can improve students' understanding of mathematical concepts and their ability to apply mathematics in real-life situations [15]; [6]; [14]. Furthermore, sustainability-related contexts have been reported to enhance students' engagement and awareness of global issues [7]; [5]; [11].

The rapid advancement of digital technology has also transformed educational practices. Digital learning resources, including e-modules, provide flexible and interactive learning experiences that support self-directed learning. E-modules can integrate text, images, videos, simulations, and formative assessments within a single platform, thereby enhancing students' motivation and engagement [8]. For pre-service mathematics teachers, e-modules offer opportunities to explore mathematical concepts independently while engaging with authentic contexts.

Despite growing interest in mathematical literacy and climate change education, research integrating these two domains within digital learning resources remains limited. Existing studies have primarily focused on mathematical literacy, climate change education, or digital learning separately. Few studies have developed climate change context e-modules specifically designed to foster mathematical literacy among pre-service mathematics teachers. This gap highlights the need for innovative instructional materials that combine mathematical literacy, sustainability issues, and digital technology.

Therefore, this study aims to develop a Climate Change Context E-Module that is valid, practical, and effective in fostering the mathematical literacy of pre-service mathematics teachers. The study is expected to contribute to the literature on mathematical literacy and sustainability education while providing an innovative learning resource for teacher education programs.

2. METHODS

This study employs a Research and Development (R&D) approach to develop a Climate Change Context E-Module designed to foster the mathematical literacy of pre-service mathematics teachers. The development process follows the 4-D model, consisting of Define, Design, Develop, and Disseminate stages.

During the Define stage, a needs analysis is conducted to identify issues related to mathematical literacy, climate change education, curriculum requirements, and the learning

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

characteristics of pre-service mathematics teachers. Relevant literature and existing instructional materials are also reviewed to determine the specifications of the e-module.

The Design stage focuses on developing the initial prototype of the e-module. The module includes learning objectives, climate change-based learning materials, mathematical literacy activities, interactive exercises, self-assessment tasks, multimedia resources, and reflective activities. The content is organized to encourage learners to formulate, employ, and interpret mathematical concepts within climate change contexts.

The Develop stage involves expert validation and limited field testing. Subject matter experts, educational technology experts, and mathematics education experts evaluate the e-module in terms of content accuracy, instructional design, language, visual appearance, and usability. Revisions are made based on expert feedback. Subsequently, the revised e-module is implemented with pre-service mathematics teachers to assess its practicality and effectiveness.

The Disseminate stage includes final revisions and preparation of the e-module for broader implementation. Data are collected using validation sheets, practicality questionnaires, and mathematical literacy assessments. Validation data are analyzed descriptively to determine the validity level of the e-module. Practicality data are analyzed based on participant responses, while effectiveness is evaluated through students' mathematical literacy performance. The e-module is considered feasible if it meets predetermined criteria for validity, practicality, and effectiveness.

3. EXPECTED RESULTS AND DISCUSSION

The primary expected outcome of this study is a validated Climate Change Context E-Module that integrates mathematical literacy competencies with authentic climate change issues. The e-module is expected to contain interactive learning materials, contextual problems, multimedia resources, reflective activities, and assessments aligned with mathematical literacy indicators.

Table 1. Expected Structure of the Climate Change Context E-Module

Section	Description
Introduction	Overview of climate change issues and learning objectives
Learning Materials	Mathematical concepts linked to climate change contexts
Interactive Activities	Exploration tasks and guided investigations
Mathematical Literacy Tasks	Contextual problems based on real-world data
Reflection	Self-reflection on learning and climate awareness
Assessment	Mathematical literacy tests and feedback
References	Learning resources and further reading

The e-module is expected to demonstrate high validity based on expert evaluations. It is also anticipated that students will perceive the e-module as practical and easy to use due to its interactive design and accessibility. Furthermore, students are expected to show improvement in mathematical literacy performance after engaging with the e-module. The integration of

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

climate change contexts is expected to increase learners' ability to interpret data, analyze trends, construct mathematical models, and make evidence-based.

The expected findings of this study suggest that the developed Climate Change Context E-Module has the potential to support the development of mathematical literacy among pre-service mathematics teachers. Mathematical literacy involves the ability to formulate, employ, and interpret mathematics in various contexts, particularly those encountered in real life [10]. By embedding climate change issues into mathematical learning activities, the e-module is expected to provide authentic situations that require learners to apply mathematical concepts to analyze and solve meaningful problems.

One important feature of the proposed e-module is its use of climate change as a learning context. Climate change issues are inherently data-rich and involve quantitative information such as temperature trends, carbon emissions, sea-level rise, rainfall patterns, and energy consumption. These contexts provide opportunities for learners to engage in mathematical processes including data interpretation, statistical reasoning, graphical representation, and mathematical modeling. Such activities are closely aligned with the mathematical literacy framework proposed by PISA [12]. Previous studies have demonstrated that contextual learning environments improve students' ability to transfer mathematical knowledge to real-world situations [15].

The expected effectiveness of the e-module can also be explained through the principles of meaningful learning. Learning becomes more meaningful when new knowledge is connected to authentic experiences and socially relevant issues. Climate change represents a global challenge that directly affects society and the environment. Therefore, integrating climate-related issues into mathematics education may increase learners' motivation and engagement while simultaneously strengthening their understanding of mathematical concepts [1]; [2]. This approach is consistent with recommendations from [13], which emphasize the importance of integrating sustainability issues into educational practices.

Another expected contribution of the e-module is the enhancement of climate change awareness among pre-service mathematics teachers. Teacher education institutions are increasingly expected to prepare future teachers who can address sustainability challenges in their professional practice. However, previous studies have reported limited climate change knowledge and pedagogical preparedness among pre-service teachers [9]. By engaging with mathematical tasks related to climate change, learners may develop a deeper understanding of environmental issues while recognizing the role of mathematics in analyzing and addressing such challenges.

The digital nature of the e-module is also expected to contribute to its practicality and effectiveness. Digital learning resources provide flexibility, accessibility, and opportunities for self-directed learning. E-modules can incorporate multimedia elements, interactive exercises, hyperlinks, videos, and automated feedback, which may enhance learner engagement and understanding [8]. Research has shown that technology-enhanced learning environments can improve student participation and support deeper learning processes [4]. Therefore, the integration of digital features within the e-module is expected to facilitate independent learning among pre-service mathematics teachers.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The findings are also expected to contribute to the growing body of literature connecting mathematics education and sustainability education. Recent scholarship has highlighted the need for mathematics education to engage more directly with environmental and societal issues [3]. Mathematics is not only a tool for solving abstract problems but also a means of understanding and responding to global challenges. Through the proposed e-module, learners are expected to experience mathematics as a practical and socially relevant discipline.

From an instructional perspective, the e-module may provide an innovative model for integrating mathematical literacy, climate change education, and digital learning. Such integration aligns with current educational priorities that emphasize higher-order thinking skills, digital competence, and sustainability awareness. Consequently, the study is expected to offer both theoretical and practical contributions to mathematics teacher education. The developed e-module may serve as a reference for educators, curriculum developers, and researchers interested in designing learning resources that address contemporary educational and environmental challenges.

4. CONCLUSION

This study proposes the development of a Climate Change Context E-Module to foster the mathematical literacy of pre-service mathematics teachers. The proposed e-module integrates mathematical concepts, climate change issues, and digital learning technologies into a single instructional resource designed to support meaningful and contextualized learning experiences.

The development process follows the 4-D model, including the stages of Define, Design, Develop, and Disseminate. The resulting product is expected to meet the criteria of validity, practicality, and effectiveness. Through the integration of authentic climate change contexts, the e-module is anticipated to enhance learners' abilities to formulate, employ, and interpret mathematics in real-world situations. At the same time, it is expected to increase awareness of climate change and sustainability issues among future mathematics teachers.

The study addresses an important research gap by combining mathematical literacy, climate change education, and digital learning within a single instructional product. While previous studies have examined these areas separately, limited research has focused on developing climate change context e-modules specifically for pre-service mathematics teachers. Therefore, the proposed e-module is expected to contribute to both mathematics education and sustainability education literature.

Ultimately, the Climate Change Context E-Module may provide an innovative learning resource that supports the preparation of future mathematics teachers who are mathematically literate, environmentally aware, and capable of integrating sustainability issues into their future teaching practices. The findings may also inform future developments of digital learning resources that connect mathematics with contemporary global challenges.

REFERENCES

[1] R. Barwell, "The mathematical formatting of climate change: Critical mathematics education and post-normal science," Res. Math. Educ., vol. 15, no. 1, pp. 1–16, 2013, doi: 10.1080/14794802.2012.756633.

[2] R. Barwell, “Some thoughts on a mathematics education for environmental sustainability,” in The Philosophy of Mathematics Education Today, P. Ernest, Ed. Cham, Switzerland: Springer, 2018, pp. 215–229, doi: 10.1007/978-3-319-77760-3_9.

[3] R. Barwell, M. Boylan, and A. Coles, “Mathematics education and the living world: A dialogic response to a global crisis,” J. Math. Behav., vol. 68, Art. no. 101013, 2022, doi: 10.1016/j.jmathb.2022.101013.

[4] K. Heggart and J. Yoo, “Getting the most from Google Classroom: A pedagogical framework for tertiary educators,” Aust. Educ. Comput., vol. 33, no. 3, pp. 1–14, 2018.

[5] J. Henderson, D. Long, P. Berger, C. Russell, and A. Drewes, “Expanding the foundation: Climate change and opportunities for educational research,” Educ. Stud., vol. 53, no. 4, pp. 412–425, 2017, doi: 10.1080/00131946.2017.1335640.

[6] J. Hwang and Y. Ham, “Relationship between mathematical literacy and opportunity to learn with different types of mathematical tasks,” J. Math. Educ., vol. 12, no. 2, pp. 199–222, 2021, doi: 10.22342/jme.12.2.13269.199-222.

[7] A. G. Abo-Khalil, “Integrating sustainability into higher education: Challenges and opportunities for universities worldwide,” Heliyon, vol. 10, no. 18, Art. no. e39095, 2024, doi: 10.1016/j.heliyon.2024.e39095.

[8] T. Martín-Blas and A. Serrano-Fernández, “The role of new technologies in the learning process: Moodle as a teaching tool in physics,” Comput. Educ., vol. 52, no. 1, pp. 35–44, 2009, doi: 10.1016/j.compedu.2008.06.005.

[9] M. C. Monroe, R. R. Plate, A. Oxarart, A. Bowers, and W. A. Chaves, “Identifying effective climate change education strategies: A systematic review of the research,” Environ. Educ. Res., vol. 25, no. 6, pp. 791–812, 2019, doi: 10.1080/13504622.2017.1360842.

[10] Organisation for Economic Co-operation and Development, PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris, France: OECD Publishing, 2023, doi: 10.1787/53f23881-en.

[11] R. Purnamasari, N. Safitri, R. Handayani, and M. A. Pratama, “Designing and validating a mathematics learning model integrating green economy and numeracy for education for sustainable development,” Discover Sustainability, vol. 7, Art. no. 671, 2026, doi: 10.1007/s43621-026-03056-5.

[12] K. Stacey, “The international assessment of mathematical literacy: PISA 2012 framework and items,” in The Proceedings of the 12th International Congress on Mathematical Education, S. J. Cho, Ed. Cham, Switzerland: Springer, 2015, pp. 771–790, doi: 10.1007/978-3-319-12688-3_47.

[13] UNESCO, Learn for Our Planet: A Global Review of How Environmental Issues Are Integrated in Education. Paris, France: UNESCO Publishing, 2021.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[14] W. Widjaja, “Towards mathematical literacy in the 21st century: Perspectives from Indonesia,” Southeast Asian Math. Educ. J., vol. 1, no. 1, pp. 75–84, 2011.

[15] A. Wijaya, M. Van den Heuvel-Panhuizen, M. Doorman, and A. Robitzsch, “Difficulties in solving context-based PISA mathematics tasks: An analysis of students’ errors,” Educ. Res. Eval., vol. 22, nos. 7–8, pp. 555–576, 2016, doi: 10.1080/13803611.2016.124772

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPMENT OF A DIAGNOSTIC FORMATIVE ASSESSMENT BASED ON SELF-DIRECTED LEARNING ORIENTED ASSESSMENT (SLOA) THROUGH THE ANALYSIS OF EPISTEMOLOGICAL OBSTACLES IN MATHEMATICS LEARNING

Asdini Sari [1], Dian Hidayati [2]

[1] asdini.sari@ulm.ac.id , Universitas Ahmad dahlan, 0009-0000-5842-949X
[2] dian.hidayati@mp.uad.ac.id, Universitas Ahmad dahlan, https://orcid.org/0000-0001-8867-0639

ABSTRACT

The quality of mathematics learning depends on the availability of assessment instruments that can identify students' learning difficulties while supporting independent learning. However, many formative assessments primarily focus on measuring learning outcomes rather than diagnosing the underlying causes of students' errors and misconceptions. One significant source of learning difficulties in mathematics is epistemological obstacles, which occur when students' prior knowledge is insufficient or inappropriate for understanding new concepts. Therefore, there is a need to develop a diagnostic formative assessment that identifies learning barriers and promotes self-directed learning. This study aims to develop a Diagnostic Formative Assessment based on Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) through the analysis of epistemological obstacles in mathematics learning. The assessment is designed to provide meaningful feedback that enables students to recognize their strengths and weaknesses, monitor their learning progress, and independently select appropriate learning strategies. The development process follows a Design and Development Research approach, including needs analysis, identification of epistemological obstacles, assessment design, expert validation, pilot testing, revision, and field implementation. The resulting instrument consists of diagnostic tasks, self-reflection activities, feedback mechanisms, and learning recommendations tailored to students' identified obstacles. Its validity, practicality, and effectiveness are evaluated through expert review and empirical testing involving secondary school students. The study is expected to demonstrate that the developed instrument effectively identifies learning difficulties, enhances mathematical understanding, and fosters self-directed learning skills, thereby contributing to improved assessment practices in mathematics education.

Keywords: Diagnostic Formative Assessment, Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA), Epistemological Obstacles, Mathematics Learning, Self-Directed Learning.

1. INTRODUCTION

Mathematics education plays a crucial role in developing students' critical thinking, problem-solving abilities, and lifelong learning skills. In the twenty-first century, educational systems worldwide are expected to equip learners with competencies that enable them to adapt to rapidly changing social and technological environments. However, international assessment programs such as the Programme for International Student Assessment (PISA) continue to report that many students experience difficulties in understanding mathematical concepts and

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

applying them in real-world situations (OECD, 2023). Similar challenges are observed in Indonesia, where students often demonstrate limited mathematical literacy and conceptual understanding despite years of formal mathematics instruction (Kemendikbudristek, 2022).

One factor contributing to this problem is the limited use of assessment practices that provide meaningful information about students' learning difficulties. Formative assessment has been recognized as an effective approach for improving learning because it provides feedback that can support students' progress during the learning process (Black & Wiliam, 2009). Nevertheless, many formative assessments still emphasize measuring achievement rather than diagnosing the underlying causes of students' errors and misconceptions (Heritage, 2010). Consequently, teachers may find it difficult to identify specific learning barriers and design appropriate interventions.

Research in mathematics education has shown that students' learning difficulties are often associated with epistemological obstacles. Brousseau (2002) describes epistemological obstacles as limitations in previously acquired knowledge that hinder the understanding of new concepts. Such obstacles frequently lead to misconceptions, procedural errors, and difficulties in transferring knowledge across mathematical contexts. Identifying these obstacles is therefore essential for understanding students' cognitive processes and improving instructional practices (Suryadi, 2019).

At the same time, contemporary educational reforms emphasize the importance of self-directed learning. Students are expected to take responsibility for planning, monitoring, and evaluating their own learning activities (Knowles, 1975; Zimmerman, 2002). Assessment should therefore not only diagnose learning difficulties but also encourage students to reflect on their understanding and regulate their learning strategies. Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) integrates assessment and self-regulation by providing opportunities for reflection, feedback utilization, and autonomous learning improvement (Panadero et al., 2018).

Despite extensive research on formative assessment, diagnostic assessment, and self-directed learning, studies integrating these components into a comprehensive assessment instrument remain limited. In particular, there is a lack of diagnostic formative assessments specifically designed to identify epistemological obstacles while simultaneously fostering self-directed learning in mathematics education.

Therefore, this study aims to develop a Diagnostic Formative Assessment based on Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) through the analysis of epistemological obstacles in mathematics learning. The study seeks to produce a valid, practical, and effective assessment instrument that can support teachers in diagnosing students' learning difficulties and assist students in becoming more independent learners.

2. EXPERIMENTAL RESEARCH

This study employed a Design and Development Research (DDR) approach adapted from Richey and Klein for developing an educational assessment instrument. The research focused on producing and evaluating a Diagnostic Formative Assessment based on Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) through the identification of students' epistemological obstacles in mathematics learning.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The development process consisted of five stages. The first stage was needs analysis, which involved reviewing curriculum documents, mathematics learning objectives, assessment practices, and students' learning difficulties. Interviews and questionnaires were administered to teachers and students to identify assessment needs and challenges in mathematics learning.

The second stage involved the identification of epistemological obstacles. Students' responses to mathematical tasks were analyzed to determine recurring misconceptions, reasoning errors, and conceptual barriers. The identified obstacles served as the foundation for developing diagnostic indicators and assessment tasks.

The third stage was assessment design and development. A prototype of the diagnostic formative assessment was constructed, consisting of diagnostic questions, self-reflection activities, feedback components, and learning recommendations. The assessment was designed to encourage students to evaluate their own understanding and determine strategies for improvement.

The fourth stage involved expert validation and limited trials. Experts in mathematics education, educational assessment, and language reviewed the instrument. Revisions were made based on their recommendations. A pilot test was subsequently conducted with a small group of secondary school students to evaluate clarity, usability, and practicality.

The final stage was field implementation. The revised instrument was administered to a larger sample of students. Data were collected through assessment results, observation sheets, questionnaires, and interviews. The validity, practicality, and effectiveness of the instrument were analyzed using descriptive statistics and qualitative analysis. The findings from each stage informed further refinement of the assessment instrument to ensure its quality and applicability in mathematics learning contexts.

3. RESULTS AND DISCUSSION

The development process produced a Diagnostic Formative Assessment based on Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) designed to identify students' epistemological obstacles in mathematics learning. The instrument consisted of four components: (1) diagnostic tasks, (2) epistemological obstacle indicators, (3) self-reflection sheets, and (4) feedback and learning recommendation forms.

Table 1. Expert Validation Results

Aspect	**Score (%)**	**Category**
Content Validity	92.5	Very Valid
Construct Validity	90.3	Very Valid
Language Appropriateness	88.7	Valid
Assessment Design	91.8	Very Valid
Average	90.8	Very Valid

The pilot test involved 30 secondary school students. Students reported that the assessment instructions were clear and that the feedback supported their understanding of learning difficulties.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 2. Practicality Results

Indicator	Score (%)
Ease of Use	89.2
Clarity of Instructions	91.5
Feedback Usefulness	92.7
Self-Reflection Support	90.4
Average	90.9

Field implementation involved 120 students. The instrument successfully identified several epistemological obstacles related to algebraic reasoning, function concepts, and problem-solving strategies. Students demonstrated increased engagement in self-reflection activities and greater awareness of their learning weaknesses.

Figure 1. illustrates the development process.

The results indicate that the developed instrument achieved high validity and practicality and effectively identified students' learning difficulties in mathematics.

The findings indicate that the developed Diagnostic Formative Assessment based on Self-Directed Learning Oriented Assessment (SLOA) successfully fulfilled its intended purpose of diagnosing students' learning difficulties while simultaneously supporting self-directed learning. The high validity scores obtained during expert review suggest that the assessment instrument adequately represented mathematical content, diagnostic functions, and self-regulated learning components. These findings align with previous studies emphasizing that effective formative assessment should provide accurate information about students' conceptual understanding and learning needs (Black & Wiliam, 2009).

One significant contribution of this study is the integration of epistemological obstacle analysis into the assessment development process. Unlike conventional formative assessments that focus primarily on achievement measurement, the developed instrument was designed to uncover the underlying causes of students' errors. According to Brousseau (2002), epistemological obstacles emerge when previously acquired knowledge becomes inadequate for understanding new mathematical concepts. The results of the field implementation revealed several recurring obstacles related to algebraic reasoning and conceptual understanding, supporting previous findings that misconceptions often originate from limitations in students' prior knowledge structures (Suryadi, 2019).

The diagnostic tasks developed in this study enabled teachers to identify not only whether students answered correctly but also why they encountered difficulties. Such information is essential for designing targeted instructional interventions. Heritage (2010) argues that formative assessment becomes more effective when it provides evidence about

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

students' thinking processes rather than simply evaluating performance outcomes. The present study extends this perspective by incorporating indicators of epistemological obstacles into assessment tasks and feedback mechanisms.

Another important finding concerns the role of SLOA in promoting self-directed learning. Students reported that the self-reflection sheets and personalized feedback helped them recognize their strengths and weaknesses more effectively. This result is consistent with the work of Zimmerman (2002), who emphasizes that self-regulated learners actively monitor and evaluate their own learning progress. Through structured reflection activities, students became more aware of their misconceptions and were encouraged to develop strategies for overcoming them.

The feedback component also played a critical role in supporting independent learning. Effective feedback should provide information that helps learners close the gap between current and desired performance levels (Hattie & Timperley, 2007). In this study, feedback was directly linked to identified epistemological obstacles and accompanied by learning recommendations. Consequently, students received specific guidance regarding conceptual areas requiring improvement rather than general statements about achievement.

The practicality results indicate that students found the instrument easy to use and beneficial for learning. This finding supports previous research highlighting the importance of user-friendly assessment tools in encouraging student engagement (Panadero et al., 2018). The inclusion of self-assessment and reflection activities appears to have strengthened students' ownership of learning, which is a key characteristic of self-directed learning (Knowles, 1975).

From a methodological perspective, the Design and Development Research approach proved effective for producing a valid and practical educational product. The iterative cycle of needs analysis, design, validation, revision, and implementation enabled continuous refinement of the assessment instrument. Similar conclusions have been reported in educational product development studies utilizing DDR frameworks (Richey & Klein, 2007).

This study contributes to mathematics education by bridging three important areas: diagnostic assessment, epistemological obstacle analysis, and self-directed learning. Previous studies have typically examined these constructs separately. The present research demonstrates that integrating them into a single assessment framework can provide richer diagnostic information while simultaneously fostering learner autonomy.

Nevertheless, several limitations should be acknowledged. The study focused on selected mathematics topics and involved students from a limited educational context. Future studies should examine the applicability of the instrument across different mathematical domains, educational levels, and learning environments. Further research may also investigate the long-term impact of diagnostic formative assessment on students' achievement, self-regulation, and mathematical reasoning skills.

Overall, the findings suggest that the developed assessment instrument represents a promising approach to improving mathematics learning by combining diagnostic accuracy with the promotion of self-directed learning.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

REFERENCES

[1] Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability, 21*(1), 5–31.
[2] Brousseau, G. (2002). *Theory of Didactical Situations in Mathematics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
[3] Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research, 77*(1), 81–112.
[4] Heritage, M. (2010). *Formative Assessment: Making It Happen in the Classroom*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
[5] Kemendikbudristek. (2022). *National Assessment Report*. Jakarta: Ministry of Education, Culture, Research, and Technology.
[6] Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. New York: Association Press.
[7] Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning. *Studies in Higher Education, 31*(2), 199–218.
[8] OECD. (2023). *PISA 2022 Results: Learning During and After the Pandemic*. Paris: OECD Publishing.
[9] Panadero, E., Andrade, H., & Brookhart, S. M. (2018). Fostering self-regulated learning through assessment. *Educational Psychologist, 53*(4), 1–19.
[10] Richey, R. C., & Klein, J. D. (2007). *Design and Development Research: Methods, Strategies, and Issues*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
[11] Suryadi, D. (2019). *Didactical Design Research and Epistemological Obstacles in Mathematics Learning*. Bandung: Rizqi Press.
[12] Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner. *Theory Into Practice, 41*(2), 64–70.
[13] Wiliam, D. (2018). *Embedded Formative Assessment* (2nd ed.). Bloomington, IN: Solution Tree Press.
[14] Andrade, H. (2019). A critical review of research on student self-assessment. *Frontiers in Education, 4*(87), 1–13.
[15] Clark, I. (2012). Formative assessment: Assessment is for self-regulated learning. *Educational Psychology Review, 24*(2), 205–249.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TEACHER'S PARTICIPATION IN TEACHER WORKING GROUPS : A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF PROFESSIONAL LEARNING EXPERIENCES IN INDONESIAN PRIMARY SCHOOLS

Dinah Indriani [1], Dwi Sulisworo [2]

[1] Ahmad Dahlan University, Faculty of Teacher Training and Education, ORCID ID

[2] Ahmad Dahlan University, Faculty of Teacher Training and Education, ORCID ID

Abstract

Teacher Working Groups (*Kelompok Kerja Guru*—KKG) play a significant role in supporting teachers' professional development by fostering collaboration, knowledge sharing, and reflective practice. However, teachers experience participation in these groups differently, influenced by individual motivation, social interaction, and institutional expectations. This proposed study aims to explore the lived experiences of primary school teachers participating in Teacher Working Groups in Sambaliung District, Indonesia. Specifically, it seeks to understand how teachers perceive their participation, identify factors that encourage or hinder engagement, and examine the meanings they attribute to their professional learning experiences. The study adopts a qualitative phenomenological approach to capture participants' perspectives in depth. Data will be collected through semi-structured interviews, participant observation during Teacher Working Group activities, and document analysis. Participants will be selected from six primary schools that are members of the Core Cluster 1 Teacher Working Group. Data will be analyzed using phenomenological thematic analysis to identify recurring themes related to motivation, collaboration, professional growth, and participation challenges. The findings are expected to provide a comprehensive understanding of teachers' experiences and contribute to the development of more responsive professional learning communities. The study is also anticipated to offer practical recommendations for strengthening teacher collaboration and improving the effectiveness of continuous professional development programs in primary education.

Keywords: teacher working groups, professional learning communities, teacher participation, phenomenology, professional development.

INTRODUCTION

Teacher professional development remains one of the most important pillars of educational improvement, particularly in contexts where instructional quality varies across schools and where teachers require continuous support to respond to curricular, pedagogical, and assessment changes. In many education systems, professional development has shifted from one-shot training models toward more collaborative, school-connected, and practice-based forms of learning. Within this broader movement, teacher working groups and professional learning communities have been increasingly recognized as spaces where teachers can jointly

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

reflect on teaching, share materials, solve classroom problems, and develop professional identity.

In Indonesia, one of the longest-standing institutional forms of collaborative teacher development is the *Kelompok Kerja Guru* (KKG), commonly translated as Teacher Working Group. KKG was introduced as a cluster-based professional development model intended to create structured opportunities for teachers, especially at the primary level, to learn together and improve instructional practice. Historically, the model was designed to support collegial learning across schools within a cluster, providing a practical forum for lesson planning, discussion of classroom challenges, and dissemination of policy and curriculum changes. However, despite its promise, the effectiveness of KKG has not always matched its intended goals. A review of four decades of teacher professional development in Indonesia notes that KKG has become inactive or dysfunctional in many districts because of insufficient local support, weak implementation, and low teacher motivation. Its activities have often narrowed to administrative tasks such as preparing lesson plans and examination materials rather than fostering deeper professional learning.

This gap between policy intention and lived professional experience is significant. While KKG is widely embedded in Indonesian education governance, teachers do not engage with it in identical ways. Their participation is mediated by motivation, relevance of topics, collegial trust, leadership support, time constraints, and perceptions of whether KKG genuinely helps classroom practice. Prior research on professional teacher learning suggests that collaborative activities are more effective when they strengthen subject matter knowledge and pedagogical content knowledge, and when interpersonal conditions such as mutual trust and respect are present. The same literature also indicates that collaboration is not automatically productive; it becomes meaningful only when teachers experience it as relevant, supportive, and connected to practice.

Studies outside Indonesia similarly show that teachers often value professional learning environments that are practical, collegial, and directly applicable to their work. Research on professional learning communities has found that teacher experiences are shaped by communication, collaboration, team structure, leadership, challenges in implementation, and the use of data. Likewise, research on virtual professional development reported that teachers appreciated relevance and convenience but still preferred in-person professional development because of stronger engagement and richer professional growth. These findings reinforce the importance of understanding not only whether teachers participate in professional learning, but how they interpret that participation.

In the Indonesian primary school context, this question is especially important because KKG often functions simultaneously as a professional forum, an administrative mechanism, and a policy transmission channel. Such multiple roles may create tensions between authentic professional learning and formal compliance. Teachers may attend because they are required to do so, because they seek practical help, because they value peer interaction, or because they see KKG as a route to professional legitimacy. A phenomenological approach is therefore appropriate because it allows the study to examine how participation is experienced and given meaning from the perspective of teachers themselves.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

This study focuses on teachers in Core Cluster 1 of Sambaliung District and asks: How do primary school teachers experience participation in KKG, and what meanings do they attach to KKG as a professional learning space? More specifically, the study explores the factors that support and inhibit participation, the forms of learning teachers perceive within KKG, and the extent to which KKG contributes to reflection on classroom practice.

The study is significant in three ways. First, it contributes context-specific evidence on Indonesian teacher professional development by moving beyond policy descriptions toward lived experience. Second, it adds to the literature on professional learning communities by examining a cluster-based model in a developing education context. Third, it offers practical insight for school leaders, cluster coordinators, and local education authorities seeking to strengthen KKG as a meaningful forum for continuous professional development rather than a procedural obligation.

METHODS

Research Design

This study employed a qualitative phenomenological design to investigate the lived experiences of primary school teachers participating in KKG. Phenomenology is appropriate when the purpose of research is to understand how individuals interpret and make meaning of a shared experience. In this study, the shared experience is participation in KKG as an institutionalized form of professional learning.

The phenomenological approach was selected because the study does not primarily aim to measure the frequency of attendance or evaluate KKG through predetermined indicators. Instead, it seeks to uncover how teachers perceive the value of KKG, what participation feels like in practice, and how professional learning is shaped by social, organizational, and personal conditions. This design allows the researcher to foreground teachers' voices and examine the essence of their experiences across different schools within the same cluster.

The study site was Core Cluster 1 in Sambaliung District, Indonesia, where KKG serves as a regular platform for professional interaction among primary school teachers. Participants were selected purposively based on three criteria:

1. they were active primary school teachers in schools belonging to Core Cluster 1;
2. they had attended KKG activities for a sustained period; and
3. they were willing to reflect on their experiences in depth.

A phenomenological study typically prioritizes depth over breadth. Therefore, the sample was designed to capture variation in teaching experience, school context, and level of KKG involvement rather than statistical representativeness.

Data Collection

Data were collected through three complementary techniques: semi-structured interviews, participant observation, and document analysis. The use of multiple data sources enabled triangulation and strengthened the credibility of the findings.

Semi-structured interviews

Semi-structured interviews formed the primary data source because they allowed participants to narrate their experiences in their own terms while still addressing the central concerns of the study. Interview questions focused on:

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- teachers' reasons for participating in KKG;
- their perceptions of useful and less useful KKG activities;
- the influence of peers, facilitators, and school leaders on participation;
- perceived contributions of KKG to classroom teaching;
- barriers to active engagement; and
- the meanings teachers attach to professional learning through KKG.

Interviews were conducted individually to create a reflective and confidential environment. Each interview was audio-recorded with participant consent and later transcribed verbatim for analysis.

Participant observation

Participant observation was conducted during KKG sessions to capture interaction patterns, engagement levels, facilitation styles, and the practical flow of activities. Observation focused on how teachers participated in discussion, asked questions, shared practices, responded to facilitators, and engaged with collaborative tasks. This method was important because reported experiences in interviews may differ from actual practices during meetings.

Field notes documented both descriptive elements, such as agenda structure and attendance patterns, and reflective elements, such as the atmosphere of collegiality, hesitation, or compliance.

Document analysis

Document analysis was used to examine the formal and organizational dimensions of KKG. Documents included meeting agendas, attendance lists, minutes of meetings, program plans, presentation materials, and other artifacts related to KKG implementation. These documents were analyzed to understand the stated objectives of KKG, the kinds of activities emphasized, and the consistency between planned and enacted professional learning.

Data Analysis and Framework Development

Data analysis followed a phenomenological thematic analysis process. The analysis proceeded through several stages.

First, all interview transcripts, field notes, and relevant documents were read repeatedly to achieve immersion in the data. At this stage, the researcher bracketed initial assumptions as much as possible in order to remain attentive to participants' own expressions and meanings.

Second, significant statements were identified from the interview transcripts and observation notes. These included phrases, incidents, and reflections that revealed how teachers understood participation, what they valued, and what constrained their engagement.

Third, these significant statements were grouped into meaning units and preliminary codes. Codes captured recurring experiential elements such as motivation, collegial trust, practical relevance, administrative pressure, facilitator competence, and reflective teaching practice.

Fourth, the codes were clustered into broader themes that represented common structures of experience across participants. Through constant comparison across interviews, observations, and documents, themes were refined until they adequately represented both convergence and variation in teachers' accounts.

Fifth, a framework development process was conducted to organize the themes into an interpretive structure explaining teacher participation in KKG. The framework was designed

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

not merely as a list of themes, but as a model showing relationships among conditions, forms of participation, and perceived professional learning outcomes.

The resulting framework comprised three interrelated domains. See Table 1.

Table 1. Three Domains

Domain	Description	Indicative Elements
Personal Agency	Internal motives and dispositions influencing participation	willingness to learn, self-improvement, confidence, perceived relevance
Communal Practice	Social and organizational dynamics shaping collective learning	peer collaboration, trust, discussion, leadership support, facilitation
Pedagogical Reflection	Ways teachers connect KKG experiences to classroom practice	lesson planning, problem solving, adaptation of methods, reflective teaching

To improve trustworthiness, the study used data triangulation, iterative coding, and member-oriented interpretive checking through revisiting key meanings with selected participants. An audit trail of coding decisions, theme refinement, and analytic memos was maintained throughout the study.

RESULTS AND DISCUSSION

The findings reveal that teachers' participation in KKG was not a single or uniform experience. Rather, it was shaped by the interplay of professional intention, collective interaction, and institutional structure. Teachers described KKG as a space that could be both meaningful and routine, empowering and obligatory, collaborative and uneven. Three major themes emerged from the analysis: self-determination in professional learning, communal practice and peer support, and pedagogical reflection and classroom transfer.

Overview of the emergent framework

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

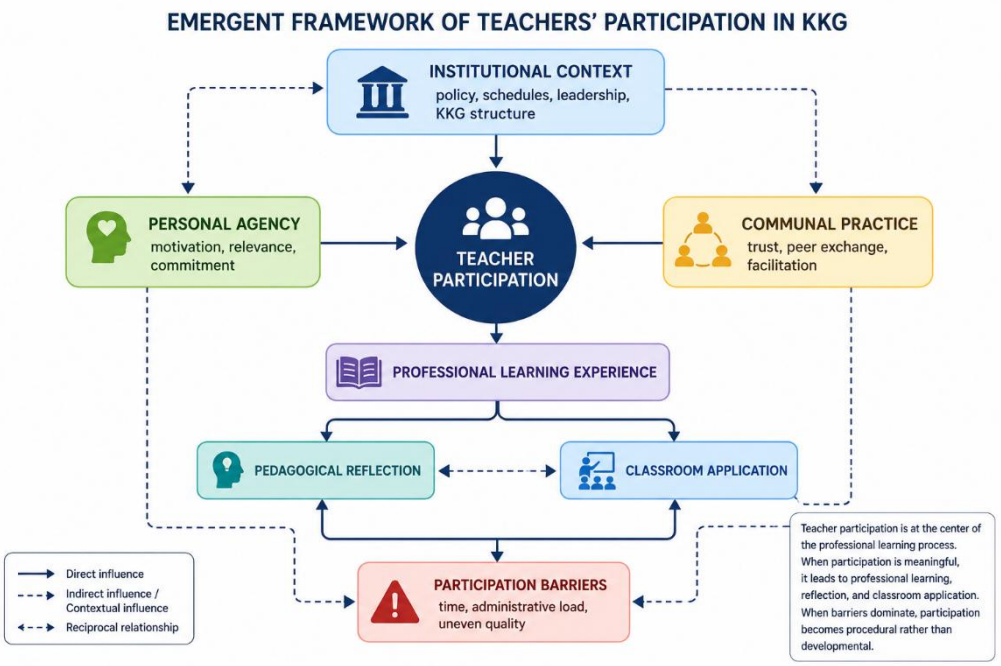

This picture shows that teacher participation sits at the center of the professional learning process. Participation is shaped by institutional conditions, personal agency, and communal practice. When participation is meaningful, it leads to professional learning, reflection, and classroom application. When barriers dominate, participation becomes procedural rather than developmental.

Theme 1: Self-determination in professional learning

Many teachers viewed participation in KKG as an important part of becoming a better teacher. They associated active involvement with professional responsibility, self-improvement, and the need to stay updated with changes in curriculum, assessment, and teaching strategies. For these teachers, KKG was not merely an external requirement but a pathway to maintain competence.

However, motivation varied considerably. Some teachers attended because they genuinely wanted to learn from peers and gain practical teaching ideas. Others attended because participation was expected by school leadership or because attendance functioned as evidence of professional compliance. This distinction between intrinsic and extrinsic participation was important. Teachers who perceived KKG as relevant to classroom realities were more likely to engage actively in discussion, ask questions, and experiment with ideas afterward. By contrast, when sessions were perceived as repetitive, overly administrative, or disconnected from real teaching problems, participation tended to become passive.

This finding aligns with broader research suggesting that teacher professional development is more effective when it contributes directly to pedagogical knowledge and practical teaching improvement. The literature synthesized in the professional team learning review indicates that collaborative teacher learning becomes more effective when it supports

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gains in subject matter and pedagogical content knowledge. The present study extends that insight by showing that teachers' motivation is strongly tied to whether they see KKG as useful for solving immediate classroom challenges.

A phenomenological reading of this theme suggests that professional participation is meaningful when teachers experience themselves as agents, not merely recipients. In other words, teachers were more engaged when KKG allowed them to bring their own classroom dilemmas, compare strategies, and leave with a sense of practical direction.

Theme 2: Communal practice and peer support

Teachers consistently described KKG as a social learning space. One of its strongest perceived values was the opportunity to meet colleagues from other schools, exchange experiences, and discuss common instructional problems. Teachers especially appreciated sessions where discussion was open, examples were concrete, and facilitators encouraged peer contribution rather than one-way delivery.

Several participants indicated that KKG reduced feelings of professional isolation. For novice or less confident teachers, peer interaction provided reassurance and practical support. For more experienced teachers, KKG offered a venue to share accumulated knowledge and reflect on how others handled similar issues. This made KKG function, at least potentially, as a professional learning community.

Yet the quality of communal practice depended heavily on trust, leadership, and meeting culture. In sessions where teachers felt safe to speak, disagreement could become productive and sharing was more authentic. In sessions dominated by formal reporting, strong hierarchy, or a narrow agenda, interaction was limited. Teachers then described participation as attendance rather than engagement.

This finding is strongly consistent with prior literature emphasizing the role of interpersonal conditions in professional learning. Evidence from studies on teacher professional learning shows that trust and respect are central conditions for successful collaborative learning. Similarly, research on professional learning communities found that communication, collaboration, leadership, team structure, and implementation challenges shape teachers' experiences in collaborative settings.

In the present study, communal practice was not automatically created by gathering teachers in one place. It emerged when the social climate supported contribution, recognition, and mutual problem-solving. This distinction is analytically important because it suggests that the formal existence of KKG does not guarantee meaningful professional community.

Theme 3: Pedagogical reflection and classroom transfer

A third major theme was the extent to which KKG encouraged teachers to reflect on their teaching and apply new ideas in the classroom. Teachers reported that KKG was most beneficial when discussions addressed real instructional issues, such as how to teach difficult content, manage diverse student abilities, design assessment tasks, or adapt methods to limited classroom resources.

These experiences enabled forms of pedagogical reflection. Teachers compared lesson approaches, reconsidered familiar routines, and evaluated whether certain strategies worked in

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

their own classrooms. Observation data further suggested that practical sessions, collaborative planning, and example-based discussions generated higher engagement than purely informational sessions.

Still, not all KKG activities produced the same level of reflection. In some cases, the focus remained on completing lesson administration, aligning formats, or responding to policy instructions. Although these tasks were not irrelevant, teachers often did not regard them as deep professional learning. Instead, they distinguished between administrative completion and instructional growth.

This finding resonates with the Indonesian policy-practice gap identified in analyses of teacher professional development. Although KKG was originally designed to structure teacher learning in collaborative ways, it often became concentrated on lesson plans and examination materials rather than deeper professional development. The present study confirms that this narrowing can weaken teachers' sense of KKG as a reflective pedagogical space.

At the same time, the findings suggest that KKG retains strong potential. When guided well, and when grounded in teachers' actual classroom concerns, it can support reflective adaptation of teaching practice. Teachers did not reject KKG as an institution; rather, they differentiated between sessions that stimulated learning and sessions that reinforced routine.

Cross-cutting barriers to participation

Across the themes, teachers identified several barriers that affected the depth and authenticity of participation.

Table 2. The Barrier of the Participation

Barrier	Manifestation in KKG	Effect on participation
Time constraints	Meetings competed with teaching, preparation, and personal responsibilities	Reduced energy and limited active engagement
Administrative burden	Focus on documents and compliance tasks	Shifted attention away from reflective learning
Uneven facilitation quality	Some sessions were interactive, others lecture-based or unclear	Created inconsistent learning value
Variable teacher commitment	Not all members contributed equally	Weakened group dynamics and collaboration
Limited follow-up	Ideas discussed were not always revisited in later meetings	Reduced continuity and classroom transfer

These barriers mirror wider concerns in teacher professional development literature. Studies in other contexts also report that professional development can be weakened by low engagement, structural constraints, and insufficient relevance. For example, research on virtual professional development found that convenience alone did not ensure meaningful participation; engagement and interaction remained crucial.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

In this study, barriers did not eliminate the value of KKG, but they affected whether teachers experienced it as transformative, useful, or merely procedural.

Integrated discussion

Taken together, the findings show that teachers' participation in KKG is best understood as a lived negotiation between agency and structure. Teachers do not simply attend or not attend; they interpret participation through personal goals, peer relationships, and institutional realities. This phenomenological insight matters because it reveals why the same professional development model can be experienced as empowering by some teachers and burdensome by others.

The study also suggests that KKG should be understood not only as a delivery mechanism for professional development but as a socially constructed learning environment. Its effectiveness depends less on formal existence than on how teachers inhabit it. When KKG allows for relevance, trust, reciprocity, and pedagogical dialogue, it can function as a meaningful professional learning community. When it is dominated by compliance-oriented routines, its developmental potential diminishes.

These findings have practical implications for strengthening KKG in Indonesian primary schools:

1. Increase practice-based relevance. KKG agendas should prioritize classroom dilemmas, lesson study, collaborative planning, and reflection on student learning rather than overemphasizing paperwork.
2. Strengthen facilitation. Cluster leaders and facilitators need support in leading discussion-based, participatory sessions.
3. Build trust and shared ownership. Teachers are more likely to engage authentically when their voices are invited and valued.
4. Create continuity. Professional learning is strengthened when one session connects to the next through follow-up, implementation review, and sustained inquiry.
5. Balance accountability with autonomy. Administrative expectations should not crowd out the reflective and collegial functions of KKG.

CONCLUSION

This study examined the lived experiences of primary school teachers participating in KKG in Sambaliung District through a phenomenological lens. The findings show that KKG occupies a dual position in teachers' professional lives: it is both a formal structure of continuous professional development and a potentially meaningful space for collegial learning. Teachers' participation is shaped by self-determination, communal practice, and opportunities for pedagogical reflection, while also constrained by time limitations, administrative demands, uneven facilitation, and inconsistent commitment.

The study concludes that KKG becomes professionally meaningful when teachers experience it as relevant to classroom realities, socially supportive, and reflective rather than merely procedural. The central implication is that improving KKG does not require abandoning the model, but reactivating its original collaborative purpose. Strengthening teacher agency, interactional trust, and practice-based inquiry can help KKG function more effectively as a professional learning community in Indonesian primary schools.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Future studies may expand this inquiry through multi-site comparison, longitudinal observation, and integration of teacher narratives with classroom practice data to better understand how participation in KKG influences instructional change over time.

REFERENCES

Cunningham, A. (2022). *Exploring teacher perceptions about professional learning communities: A qualitative phenomenological study*. American College of Education.

Estebaranz, A., Mingorance, P., & Marcelo, C. (1999). *Teachers' work groups as professional development: What do the teachers learn?* Retrieved from researchgate.net'_Work_Groups_as_Professional_Development_what_do_the_teachers_learn

Montauredes-Kakalos, M.-E. (2023). A phenomenological study exploring teachers' perceptions of virtual professional development through the lens of adult learning theory. *Journal for Leadership and Instruction, 22*(2), 13-17.

Revina, S. (2020, November 3). Four decades of teacher professional development in Indonesia: One step forward, two steps back. *RISE Programme*.

Sarker, T., Kumar, B., & Banik, P. (2026). Navigating the uncharted: A phenomenological study of Bangladeshi teachers' perceptions and experiences in implementing the National Curriculum Framework 2021. *Discover Education*.

Teachers' perspectives on effective English language teaching practices at the elementary level: A phenomenological study. (2024). *Heliyon*.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

A PRELIMINARY CONCEPTUAL FRAMEWORK OF INTEGRATED ENGLISH LEARNING IN CLASSROOM AND DORMITORY SETTINGS AT MUHAMMADIYAH BOARDING SCHOOLS

Nurwanto[1], Ikmi Nur Oktavianti[2]

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Doctoral Program in Education, Yogyakarta, Indonesia,
Email: nurwantombspleret@gmail.com
[2]Universitas Ahmad Dahlan, English Education Department, Yogyakarta, Indonesia,
Email: ikmi.oktavianti@pbi.uad.ac.id

ABSTRACT

English proficiency has become an essential competency for students in the global era. In Islamic boarding schools, English learning should not only occur in formal classrooms but also be reinforced through daily language practices in dormitory settings. Muhammadiyah Boarding Schools (MBS) offer a unique residential educational environment that allows for continuous integration between formal instruction and everyday communication. However, previous studies have often examined classroom learning and dormitory language activities separately, resulting in limited understanding of how both settings can function as an integrated language-learning ecosystem. This article aims to develop a preliminary conceptual framework for integrating English learning in classroom and dormitory settings at Muhammadiyah Boarding Schools. This study employed a qualitative conceptual research design by reviewing and synthesizing relevant literature on second language acquisition, sociocultural learning, language immersion, and ecological language learning. The findings identify five main components: curriculum alignment, language exposure, stakeholder collaboration, language reinforcement, and continuous assessment. The proposed framework emphasizes the importance of connecting formal instruction with authentic language use to create sustainable English-speaking environments. This framework contributes to the development of integrated English education models in Islamic boarding schools and provides a foundation for future empirical studies.

Keywords: English learning, Islamic boarding school, dormitory education, language environment, conceptual framework

1. INTRODUCTION

English has become one of the most important international languages used in communication, education, science, and professional fields [1]. In many English as a Foreign Language (EFL) contexts, however, students often experience limited opportunities to use English outside classroom instruction. This limitation frequently affects their communicative competence and confidence in using the language [2].

Second language acquisition studies emphasize that successful language learning is influenced by several important factors, including language input, social interaction, and

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

environmental support [3], [4]. Krashen's Input Hypothesis explains that learners acquire language effectively when they receive sufficient comprehensible input [3]. Long further argues that meaningful interaction strengthens language development through negotiation and communication practice [4].

In addition, sociocultural perspectives highlight that language learning develops through social interaction and collaboration within communities [5]. Language learning is therefore not only an individual cognitive process but also a social process shaped by interaction with peers, teachers, and the surrounding environment. Similarly, ecological approaches view language learning as closely connected to environmental affordances that provide learners with opportunities to use the target language [6].

Islamic boarding schools (*pesantren*) provide a distinctive educational context because they combine formal classroom instruction with residential life. Students spend most of their time in a structured environment where learning can continue beyond formal academic hours. This condition offers opportunities for creating continuous language-learning environments [7]

Muhammadiyah Boarding Schools (MBS), as one model of modern Islamic boarding schools in Indonesia, have implemented various English programs such as English Day, vocabulary memorization, speech practice, and dormitory language regulations. These programs aim to encourage students to practice English in daily life. However, in many cases, classroom-based learning and dormitory-based language activities are implemented separately, resulting in fragmented learning experiences.

Previous studies have largely focused on classroom instruction or dormitory language programs independently [8], [9]. Limited studies discuss how these two domains can be systematically integrated into a unified educational ecosystem. Therefore, this study proposes a preliminary conceptual framework for integrated English learning at Muhammadiyah Boarding Schools. This framework is expected to provide theoretical guidance for future empirical research and practical implications for language program development.

2. EXPERIMENTAL RESEARCH (METHODS)

This study employed a qualitative conceptual research design. The purpose of this study was not to collect empirical data directly from participants but to construct a preliminary conceptual framework explaining how classroom and dormitory-based English learning can be integrated in Muhammadiyah Boarding Schools.

The study was conducted through three main stages. First, relevant literature related to second language acquisition, sociocultural learning theory, language immersion, ecological language learning, and residential education was collected and reviewed. The literature consisted of books, journal articles, conference papers, and academic publications discussing English language teaching and language-learning environments.

Second, thematic analysis was used to identify recurring concepts and patterns from the reviewed literature. Important themes such as language exposure, social interaction, environmental support, curriculum integration, reinforcement strategies, and learning assessment were identified and categorized.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Third, the identified themes were synthesized into an integrated conceptual framework. This synthesis focused on the relationship between classroom instruction and dormitory-based language activities as complementary learning domains. The framework was developed to represent how these two domains can work together to support continuous English language development.

The final framework was organized into several interconnected dimensions representing key components of integrated English learning. These dimensions were then presented through tables and diagrams to facilitate interpretation and future implementation.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Theoretical Foundations of Integrated English Learning

The literature review identified five major theoretical foundations that support integrated English learning.

Table 1. Theoretical Foundations of Integrated English Learning

Theory	Focus	Educational Implication
Input Hypothesis	Language exposure	Supports acquisition through comprehensible input
Interaction Hypothesis	Communication	Promotes fluency through interaction
Output Hypothesis	Language production	Reinforces speaking ability
Sociocultural Theory	Social mediation	Supports collaborative learning
Ecological Approach	Environment	Creates authentic learning opportunities

These theories indicate that language learning becomes more effective when learners experience sufficient exposure, meaningful communication, active language use, and environmental support [3], [4], [5], [6].

3.2 Components of the Proposed Framework

The conceptual analysis resulted in five key components of integrated English learning.

Table 2. Components of Integrated English Learning Framework

Component	Main Function	Expected Outcome
Curriculum Alignment	Connect classroom and dormitory learning	Coherent learning experience
Language Exposure	Increase opportunities for English use	Improved fluency
Stakeholder Collaboration	Coordinate teachers and supervisors	Program consistency
Language Reinforcement	Monitor and maintain language use	Sustainable practice
Continuous Assessment	Evaluate learning development	Better language measurement

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

These components represent the core mechanisms needed to create an integrated English learning environment.

3.3 Conceptual Integration Model

Figure 1. Bridge Model of Integrated English Learning

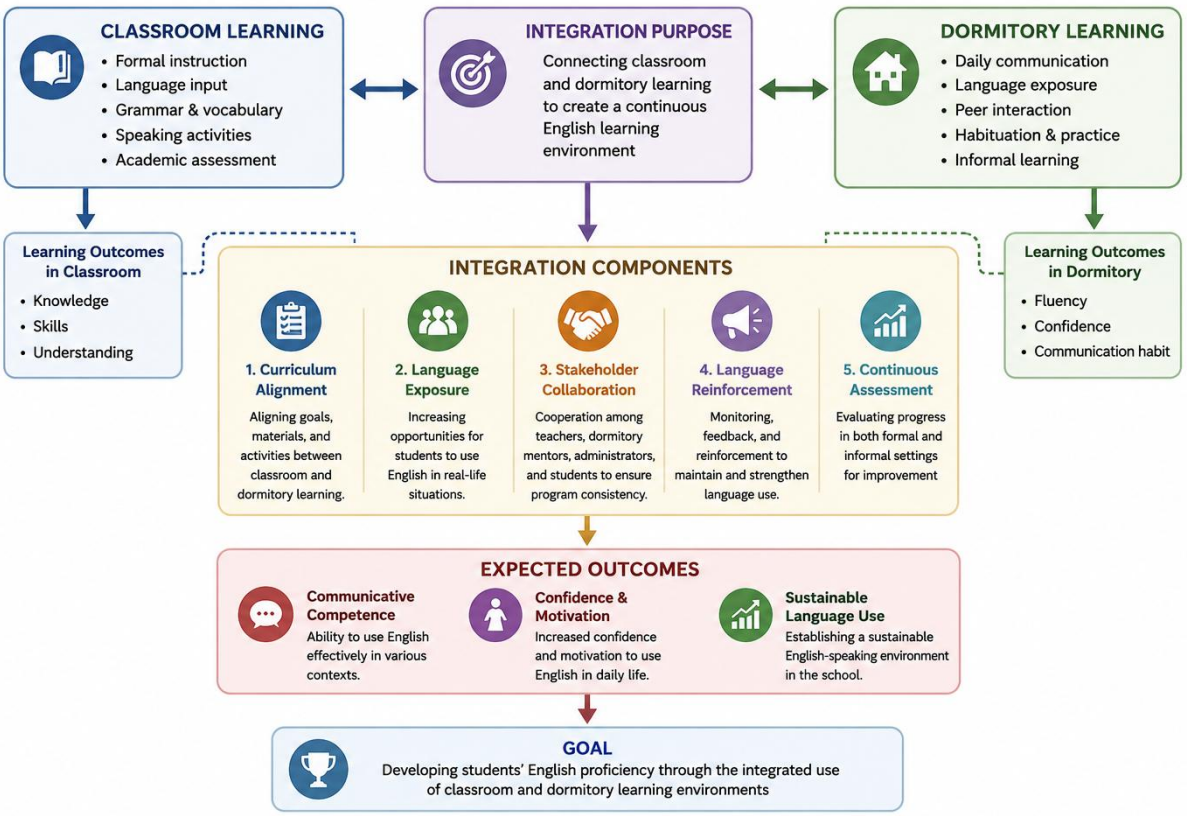

Figure 1. *Bridge Model of Integrated Learning*

The model illustrates how classroom learning and dormitory learning function as two interconnected domains supported by integration mechanisms.

3.4 Discussion of the Proposed Framework

The proposed framework conceptualizes English learning as an integrated educational ecosystem. This framework emphasizes that language learning should not be limited to formal classroom instruction but should extend into daily life within dormitory settings.

Curriculum alignment plays an important role in ensuring coherence between classroom content and dormitory language programs. When students encounter similar language materials in both settings, learning becomes more meaningful and consistent [7].

Language exposure is another critical component. According to the Input Hypothesis, continuous exposure provides learners with opportunities to internalize vocabulary, expressions, and communication patterns [3]. Dormitory settings offer natural opportunities for repeated exposure.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Stakeholder collaboration strengthens the implementation of integrated programs. Teachers, dormitory supervisors, and institutional leaders must work together to establish clear language expectations and maintain consistency across learning environments [5].

Language reinforcement through monitoring, feedback, and rewards helps students maintain language use over time. Reinforcement strategies also increase motivation and strengthen language habits [10].

The framework also reflects ecological language learning perspectives, which argue that language learning emerges through interaction between learners and their environments [6]. In Muhammadiyah Boarding Schools, dormitories function as authentic language-learning ecosystems where students can practice English naturally in social interactions.

Finally, continuous assessment allows institutions to evaluate language development not only through formal tests but also through observation of communicative practices in dormitory life. This broader assessment provides a more comprehensive understanding of learners' progress [1].

Overall, the framework demonstrates that integrating classroom and dormitory learning can create a more effective, sustainable, and authentic English-learning environment in Muhammadiyah Boarding Schools.

4. CONCLUSION

This study proposed a preliminary conceptual framework for integrating English learning in classroom and dormitory settings at Muhammadiyah Boarding Schools. Through a qualitative conceptual approach, the study identified five main components: curriculum alignment, language exposure, stakeholder collaboration, language reinforcement, and continuous assessment.

The framework highlights the importance of connecting formal classroom instruction with authentic language use in dormitory environments. This integration allows students to experience English not only as an academic subject but also as a practical communication tool in daily life.

The findings suggest that successful English learning in residential educational settings depends on the collaboration of teachers, dormitory supervisors, institutional policies, and peer interaction. These elements collectively create sustainable English-speaking environments.

Although conceptual in nature, this framework provides a foundation for future empirical studies. Further research is needed to examine how the framework can be implemented and evaluated in Muhammadiyah Boarding Schools and other Islamic boarding schools.

REFERENCES

[1] Richards, J.C., Key Issues in Language Teaching, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

[2] Lightbown, P.M. and Spada, N., How Languages Are Learned, Oxford University Press, Oxford, 2021.

[3] Krashen, S.D., The Input Hypothesis: Issues and Implications, Longman, London, 1985.

[4] Long, M.H., The Role of the Linguistic Environment in Second Language Acquisition, Handbook of Second Language Acquisition, Academic Press, San Diego, 1996.

[5] Vygotsky, L.S., Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Harvard University Press, Cambridge, 1978.

[6] van Lier, L., The Ecology and Semiotics of Language Learning: A Sociocultural Perspective, Springer, New York, 2004.

[7] Nation, I.S.P. and Macalister, J., Language Curriculum Design, Routledge, New York, 2010.

[8] Ellis, R., Understanding Second Language Acquisition, Oxford University Press, Oxford, 2015.

[9] Brown, H.D. and Lee, H., Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy, Pearson Education, New York, 2015.

[10] Oxford, R.L., Teaching and Researching Language Learning Strategies, Routledge, New York, 2017.

[11] Swain, M., The Output Hypothesis: Theory and Research, Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 2005.

[12] Wenger, E., Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

[13] Johnson, K.E., Second Language Teacher Education: A Sociocultural Perspective, Routledge, New York, 2009.

[14] Lamb, M., The Motivational Dimension of Language Teaching, Language Teaching, 50, 3, 2017.

[15] Lantolf, J.P. and Beckett, T.G., Sociocultural Theory and Second Language Acquisition, Language Teaching, 42, 4, 2009.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPING AN INDUSTRY-ORIENTED VOCATIONAL ENGLISH LEARNING MODEL TO ENHANCE OCCUPATIONAL ENGLISH COMPETENCE OF ANALYTICAL CHEMISTRY STUDENTS

Dhina Shinto Wresni[1], Ikmi Nur Oktavianti[2]

[1] dhinawresni240@dinas.belajar.id Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

[2] ikmi.oktavianti@pbi.uad.ac.id Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia

ABSTRACT

Vocational graduates in Indonesia increasingly face English as a working language, yet classroom instruction in many vocational high schools (SMK) has not kept pace with what industries actually demand. This gap is especially sharp in Analytical Chemistry, where laboratory procedures, safety data-sheets, instrument manuals, and quality control records routinely appear in English. Students who cannot handle such texts are at a practical disadvantage before they even start their first job. This study set out to build a learning model that closes that gap. Using a Design and Development Research framework, the work moved through four sequential phases: mapping occupational language needs through direct engagement with industry, drafting the model, submitting it to expert review, and revising it accordingly. Primary data came from practitioner interviews, teacher and student questionnaires, and close reading of authentic workplace documents sourced from chemical laboratories and related industries. The needs analysis confirmed that current English teaching falls short on several specific fronts: technical vocabulary, reading laboratory directives, parsing safety documentation, and working through equipment operating procedures. None of these are well served by general-purpose coursebooks. Drawing on these findings, the resulting model was built around real workplace texts and task-based sequences that simulate what students will encounter on the job. Subject-matter experts who reviewed the prototype judged it appropriate for SMK contexts and practically feasible to implement. The model offers teachers a structured, field-tested alternative to generic English curricula, one grounded in the actual language environment Analytical Chemistry graduates will work in. Beyond this specific program, the approach provides a replaceable template for designing ESP instruction in other vocational fields where professional English proficiency matters.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Keywords: Occupational English Competence; Vocational English; English for Specific Purposes (ESP); Analytical Chemistry Education; Industry-Oriented Learning Model.

1. INTRODUCTION

English as a global language is really important need for the students Richards & Schmidt. (2002) . Graduates of vocational high schools (SMK) in Indonesia currently face significant challenges, as English has become the dominant working language in the industry Suwanarak. (2019) . However, classroom instruction often fails to align with the actual requirements of the workplace. In the field of Analytical Chemistry, the ability to comprehend technical texts such as laboratory procedures, Safety Data Sheets (SDS), and instrument manuals is crucial.

Students unable to handle such texts face a practical disadvantage even before starting their first jobs Rohana & Syamsuddin. (2020) . A primary issue is the reliance on general English textbooks that do not address specific chemical terminology. Therefore, an English for Specific Purposes (ESP) approach is essential to bridge the gap between the school curriculum and industrial workplace needs Srinivas Rao. (2019) . This research aims to develop an industry-oriented learning model to enhance the occupational English competence of Analytical Chemistry students.

In the field of analytical chemistry, the stakes for accuracy and clear communication are exceptionally high. As a discipline intimately tied to primary consumption, public health, and fundamental survival, any laboratory error carries significant real-world consequences Gryshchenko et al. (2025) . Despite this, a substantial gap exists between the vocational language instruction provided in schools and the actual demands of the chemical industry.

Previous studies on vocational English development mainly focused on material development and general ESP implementation Adil. (2020) . However, few studies have developed an industry-oriented learning model specifically for Analytical Chemistry students through direct collaboration with industry practitioners and SME validation.

The novelty of this study lies in three aspects. First, the developed model is directly derived from actual industrial needs in analytical chemistry laboratories. Second, industry practitioners are actively involved throughout the needs analysis process. Third, the model is validated by Subject Matter Experts (SMEs) to ensure content appropriateness and practical feasibility.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. EXPERIMENTAL RESEARCH (or METHODS)

This study employs a Design and Development Research (DDR) framework comprising four sequential phases. The first phase involves mapping occupational language needs through direct industry engagement and interviews with practitioners Castelfranchi & Falcone. (2010) . The second phase entails drafting a model based on an analysis of authentic workplace documents, such as quality control records and work procedures.

The third phase involves submitting the prototype to subject matter experts for review Haynes. (2021) , followed by a fourth phase of revision based on evaluations by teachers and students to ensure the model's feasibility for implementation in vocational high schools (SMK). Primary data were collected through questionnaires and a detailed review of chemistry laboratory documents commonly used in the industry.

Diagnosing the Curricular Shortfall

The current state of English instruction in many Vocational High Schools (SMK) often defaults to "General English," which fails to prepare students for the globalized laboratory environments they will enter Nyanuar Algiovan & Ahmad Subhan Roza. (2020) . A comparison of current teaching methods versus industry demands reveals several critical shortfalls:

- Vocabulary: While schools focus on general-purpose vocabulary, the industry requires highly specific technical terminology Yaprak & Kaya. (2020) .
- Documentation: Instruction typically centers on standard reading comprehension, whereas the workplace demands the ability to parse complex Safety Data Sheets (SDS).
- Operations: Generic instructional texts are often used in classrooms, but professionals must navigate equipment operating procedures and instrument manuals.
- Lab Environment: Classroom interaction often relies on everyday conversational English, which does not translate to the precision required for reading and executing laboratory directives.

Ultimately, general-purpose coursebooks are insufficient for serving these high-stakes industry requirements.

The Design and Development Research (DDR) Framework

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

To bridge this gap, a structured Design and Development Research (DDR) framework was employed to create a more effective vocational English model Cahyaningtyas et al. (2020) . This framework consists of four distinct stages:

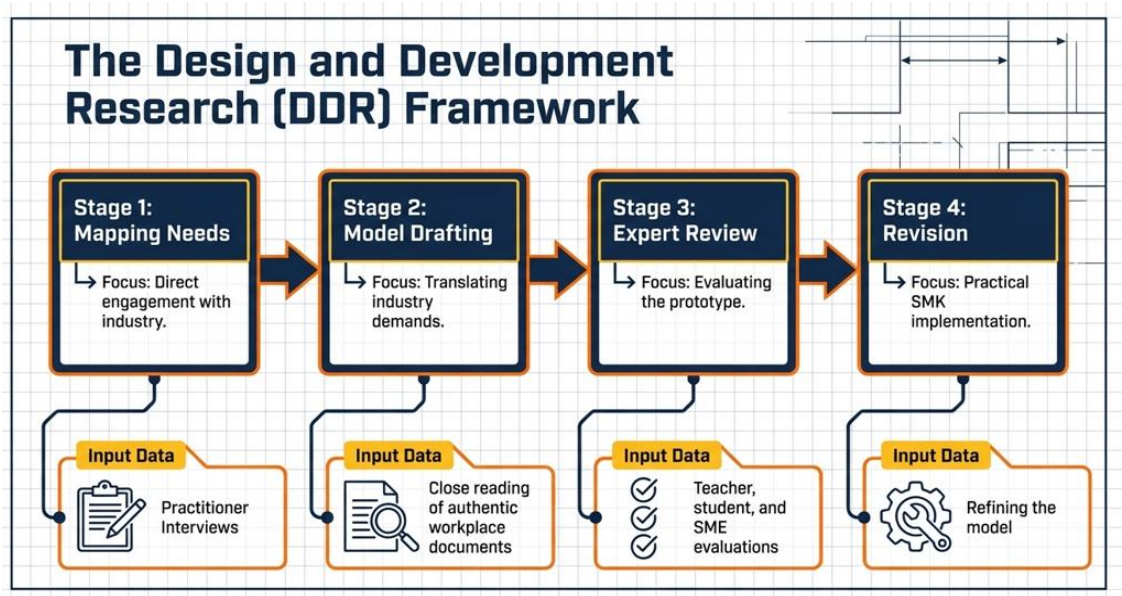

rviews.

ents,

Reality-Based Learning Engine

The result of this research is a Komila. (2020) designed to function as a "Reality-Based Learning Engine". Moving away from generic textbooks, this model is built entirely around authentic workplace documents, including:

- Laboratory Procedures
- Safety Data Sheets (SDS)
- Instrument Manuals
- Quality Control Records

These materials are integrated into task-based sequences that simulate exact on-the-job scenarios, allowing students to build immediate occupational competence.

Bridging the Gap through Feasibility and Appropriateness

For the model to be successful, it must be validated for the specific context of Vocational High Schools Tennyson & Rasch. (1988) . The framework rests on two main pillars:

- **Pillar 1 (Appropriate):** Subject-matter experts have confirmed that the model aligns with the specific constraints and capabilities of the SMK environment.
- **Pillar 2 (Feasible):** The model is designed to be practically implementable for teachers without requiring unrealistic resources.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

By grounding English instruction in the actual language environment of the laboratory, the model ensures students are no longer at a practical disadvantage before they even begin their careers.

Engineering Occupational Competence

The ultimate goal of this industry-oriented model is to replace generic instruction with a framework grounded in reality. By utilizing task-based simulations, students are equipped to handle the rigors of the industry such as managing safety sheets and instrument manuals well before their first day on the job. Aligning English instruction with the high-stakes reality of analytical chemistry ensures that graduates enter the workforce with true occupational competence Khair et al. (2020) .

3. RESULTS AND DISCUSSION

A needs analysis indicates that current English language instruction fails to meet several specific requirements of the industry. A comparison between the current curriculum and industry needs is presented in the following table:

Table 1. Current SMK Teaching vs. Actual Industry Demands

NO	Aspect	Nowdays English Learning	Real Industry Needs
1	Vocabularies	General vocabularies-purpose)	Technical terminology is highly specific.
2	Documentation	Basic reading comprehension	Analysis of complex Safety Data Sheets (SDS)
3	Operational	General instructional text	Equipment operating procedures and instrument manuals
4	Lab area	Daily conversational / general dialog	Reading and following laboratory instructions

Based on these findings, the developed learning model is built entirely around real-world workplace documents. It employs task-based sequences that simulate actual work scenarios to rapidly build occupational competence. Key components of this "Learning Engine" include authentic texts such as laboratory procedures, Safety Data Sheets (SDS), instrument manuals, and quality control records.

Validation by subject matter experts confirms that the prototype is compatible with the constraints of vocational high schools (SMK) and is ready for implementation by teachers

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

without requiring unrealistic resources. This approach replaces generic textbooks with a validated, field-ready framework Castleberry et al. (2016) .

The findings support Srinivas Rao. (2019) ,who argues that ESP instruction increases occupational relevance. However, unlike previous studies, the present research incorporates direct practitioner involvement and SME validation.

4. **CONCLUSION**

Based on the research findings, the following is an elaborated and completed conclusion for the study, this research successfully developed an industry-oriented vocational English learning model designed to bridge the significant skills gap between traditional vocational high school (SMK) education and the rigorous demands of the analytical chemistry industry. The study confirms that current English instruction, which often relies on general-purpose curricula, fails to equip students with the specific competencies required in professional laboratory environments. By shifting the focus from general reading comprehension to the analysis of authentic workplace documents such as Safety Data Sheets (SDS), instrument manuals, and laboratory procedures the model provides a direct solution to the practical disadvantages graduates face when entering the workforce.

The development process, grounded in a Design and Development Research (DDR) framework, ensured that the model is both pedagogically sound and industry-relevant. Through direct engagement with industry practitioners and a detailed needs analysis, the research identified critical shortfalls in technical vocabulary, documentation parsing, and the execution of laboratory directives that the new model explicitly addresses. Furthermore, validation from subject-matter experts confirms that this "Reality-Based Learning Engine" is both appropriate and feasible for the SMK context, allowing teachers to implement it effectively without requiring unrealistic resources.

In conclusion, aligning English instruction with the high-stakes reality of analytical chemistry ensures that graduates possess tangible occupational competence. It is highly recommended that English teachers in chemistry-focused vocational schools adopt this English for Specific Purposes (ESP) approach to enhance students' proficiency in reading work procedures, writing analysis reports, and presenting technical data. Beyond this specific field, the framework

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

established in this study serves as a transferable template for designing vocational English instruction in other technical disciplines where professional language proficiency is a critical requirement for safety and success.

5. **REFERENCES**

Adil, M. (2020). Exploring the Role of Translation in Communicative Language Teaching or the Communicative Approach. *SAGE Open*, *10*(2). https://doi.org/10.1177/2158244020924403

Cahyaningtyas, A. P., Sari, Y., & Pradana, A. B. A. (2020). HIGH ORDER THINKING SKILLS: HOW IS IT INTEGRATED WITH COGNITIVE ASSESSMENT? *Jurnal Ilmiah Pendidikan Dasar*, *7*(2). https://doi.org/10.30659/pendas.7.2.109-120

Castelfranchi, C., & Falcone, R. (2010). Trust Theory: A Socio-Cognitive and Computational Model. In *Trust Theory: A Socio-Cognitive and Computational Model*. https://doi.org/10.1002/9780470519851

Castleberry, A. N., Schneider, E. F., Carle, M. H., & Stowe, C. D. (2016). Development of a summative examination with subject matter expert validation. *American Journal of Pharmaceutical Education*, *80*(2). https://doi.org/10.5688/ajpe80229

Gryshchenko, I., Jin, L., Biriukova, Y., & Derkach, T. (2025). Teaching Analytical and Inorganic Chemistry in English as a Foreign Language. *Orbital*, *17*(1). https://doi.org/10.17807/orbital.v17i1.22424

Haynes, J. (2021). Teaching thinking across the whole curriculum. In *Children as Philosophers*. https://doi.org/10.4324/9780203210918-22

Khair, A. U., Rosmayanti, V., & Firman, A. (2020). Translanguaging pedagogy in promoting higher order thinking skill (HOTS) in Indonesian higher education. *Asian EFL Journal*, *27*(2).

Komila, M. (2020). Effectiveness of ICT integration in teaching English as a foreign language.

Test Engineering and Management, *82*.

Nyanuar Algiovan, & Ahmad Subhan Roza. (2020). ENGLISH TEACHING MATERIALS DURING GLOBAL PANDEMIC: A SURVEY ON ONLINE LEARNING AT VOCATIONAL SCHOOLS IN LAMPUNG. *Getsempena English Education Journal*, *7*(2). https://doi.org/10.46244/geej.v7i2.1180

Richards, J. C., & Schmidt, R. (2002). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. *Journal of Professional Nursing*.

Rohana, & Syamsuddin. (2020). Developing English learning material using implementation of cooperative learning type group investigation model. *Test Engineering and Management*, *82*(February).

Srinivas Rao, P. (2019). The Importance of Speaking Skills in English Classrooms. *Alford Council of International English & Literature Journal(ACIELJ)*, *2*(2).

Suwanarak, K. (2019). Use of learning strategies and their effects on english language learning of thai adult learners. *3L: Language, Linguistics, Literature*, *25*(4). https://doi.org/10.17576/3L-2019-2504-07

Tennyson, R. D., & Rasch, M. (1988). Linking cognitive learning theory to instructional prescriptions. *Instructional Science*, *17*(4). https://doi.org/10.1007/BF00056222

Yaprak, Z., & Kaya, F. (2020). Improving EFL Learners' Oral Production through Reasoning-gap Tasks Enhanced with Critical Thinking Standards: Developing and Implementing a Critical TBLT Model, Pre-Task Plan, and Speaking Rubric. *Advances in Language and Literary Studies*, *11*(1). https://doi.org/10.7575/aiac.alls.v.11n.1p.40

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

LOCAL WISDOM-BASED RELIGIOUS MODERATION IN THE SINAR RESMI INDIGENOUS COMMUNITY OF CISOLOK DISTRICT, SUKABUMI REGENCY: CONCEPTUALIZATION, RECONSTRUCTION, AND CONTRIBUTIONS TO ISLAMIC RELIGIOUS EDUCATION

A. Euit Karmila [1], Hendro Widodo[2]

[1] karmilaeuit72@gmail.com, Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

[2] https://occid.org/0000-0002-0936-0710, Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

ABSTRACT

This research proposal is motivated by the continuing challenges of maintaining religious harmony and tolerance within increasingly diverse societies (Putri and Sari 2022). In this context, local wisdom is considered to play a strategic role in strengthening the values of religious moderation that are embedded in the social and cultural life of communities. Kampung Adat Sinar Resmi, located in Cisolok District, Sukabumi Regency, is one of the indigenous communities that continues to preserve its traditions, cultural values, and social norms, which potentially serve as a foundation for fostering harmonious coexistence amid diversity. Therefore, this study aims to examine the concept of religious moderation based on local wisdom in Kampung Adat Sinar Resmi, reconstruct the values of religious moderation embedded in its local cultural practices, and analyze their contributions to Islamic Religious Education (Zubaidi and Jali 2025).

This study employs a qualitative approach using a case study method. Data will be collected through participant observation, in-depth interviews, and documentation. The research participants will include indigenous leaders, religious leaders, community members, educators, and other relevant stakeholders who possess substantial knowledge of local wisdom and the practice of religious moderation within the indigenous community of Kampung Adat Sinar Resmi. Data analysis will be conducted using a descriptive-interpretative approach involving data reduction, data display, and conclusion drawing.

The study is expected to identify various forms of local wisdom that contribute to the strengthening of religious moderation, including mutual cooperation, deliberation and consensus (*musyawarah*), respect for customs and traditions, social solidarity, tolerance, and mutual respect in community life (Harahap, Harahap, and Kahfi 2024). Furthermore, this research seeks to reconstruct the values of religious moderation reflected in the cultural practices of the Kampung Adat Sinar Resmi community and formulate a conceptual framework of local wisdom-based religious moderation that is relevant to the pluralistic context of Indonesian society.

The expected outcome of this research is the development of a conceptual model of religious moderation based on local wisdom in Kampung Adat Sinar Resmi that can serve as a framework for strengthening moderate character and harmonious social relations within society [1]. In addition, the findings are expected to provide both theoretical and practical contributions to the development of Islamic Religious Education. The proposed concept is anticipated to offer an

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

alternative approach to fostering the values of tolerance, balance, justice, and respect for diversity through educational processes that are culturally responsive and grounded in local traditions (Setianingsih 2024).

Keywords: Religious Moderation, Local Wisdom, Kampung Adat Sinar Resmi, Value Reconstruction.

1. INTRODUCTION

Religious moderation has become an increasingly important discourse in Indonesia's multicultural society, where religious, ethnic, and cultural diversity requires harmonious social relations. As a pluralistic nation, Indonesia continuously seeks strategies to strengthen tolerance, social cohesion, and peaceful coexistence while preventing religious extremism and social conflict. One of the most valuable yet underexplored approaches is the integration of local wisdom into religious life. Local wisdom represents indigenous knowledge, cultural values, customary practices, and collective experiences that have long guided communities in maintaining social harmony and resolving conflicts.

The Sinar Resmi Indigenous Community in Cisolok District, Sukabumi Regency, exemplifies a traditional society that preserves ancestral customs while maintaining harmonious interactions with diverse religious communities. Their cultural philosophy emphasizes mutual respect, cooperation, environmental stewardship, and communal solidarity, all of which reflect the essential principles of religious moderation. Rather than perceiving religion and local traditions as contradictory, the community demonstrates how indigenous values can reinforce inclusive religious understanding and peaceful coexistence.

Despite growing scholarly attention to religious moderation, limited research has specifically examined how local wisdom within indigenous communities contributes to conceptualizing and reconstructing religious moderation, particularly in relation to Islamic Religious Education (IRE). Existing studies generally focus on policy implementation or interfaith dialogue, leaving the educational implications of indigenous cultural values insufficiently explored.

Therefore, this study aims to analyze the conceptualization and reconstruction of local wisdom-based religious moderation in the Sinar Resmi Indigenous Community and examine its contributions to Islamic Religious Education. The findings are expected to enrich the theoretical discourse on religious moderation while providing contextual educational models that integrate Islamic values with indigenous cultural heritage to foster tolerance, inclusivity, and sustainable social harmony

2. EXPERIMENTAL RESEARCH (or METHODS)

This study employed a qualitative approach using a case study design to explore the conceptualization and reconstruction of local wisdom-based religious moderation in the Sinar Resmi Indigenous Community of Cisolok District, Sukabumi Regency, and its contributions to Islamic Religious Education. The qualitative approach was selected because it enables an in-depth understanding of social phenomena, cultural values, and religious practices embedded within the daily lives of indigenous community members.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The research was conducted in the Sinar Resmi Indigenous Community, a traditional community known for preserving ancestral customs while integrating Islamic values into social and cultural life. The subjects of the study consisted of customary leaders, religious leaders, community elders, educators, and community members who actively participate in traditional and religious activities. Informants were selected through purposive sampling based on their knowledge, experience, and involvement in the implementation of local traditions and religious practices.

Data were collected through three primary techniques: observation, interviews, and documentation. Participant observation was conducted to examine community activities, traditional ceremonies, religious events, and social interactions that reflect the values of religious moderation. Semi-structured interviews were carried out to obtain detailed information regarding the community's understanding of moderation, the role of local wisdom in maintaining social harmony, and its relevance to educational practices. Documentation studies included the examination of community records, photographs, customary regulations, educational materials, and other relevant documents that supported the research objectives.

The collected data were analyzed using an interactive model consisting of data reduction, data display, and conclusion drawing. Data reduction involved selecting, categorizing, and organizing information according to the research focus. Data display was conducted through descriptive narratives, matrices, and thematic categorizations to facilitate interpretation. Conclusions were drawn by identifying patterns, relationships, and meanings emerging from the data. To ensure the trustworthiness of the findings, data triangulation was employed through the comparison of information obtained from different sources, methods, and participants. Member checking and prolonged engagement in the field were also conducted to enhance the credibility, dependability, and confirmability of the research findings.

3. RESULTS AND DISCUSSION

The findings revealed that religious moderation in the Sinar Resmi Indigenous Community is manifested through the integration of local wisdom values and Islamic teachings in social, cultural, and educational practices. Four major dimensions of local wisdom were identified: mutual cooperation (*gotong royong*), respect for customary authority, environmental stewardship, and communal solidarity. These dimensions contribute to the development of moderation values, including tolerance, social harmony, balance, and inclusiveness.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 1. Local Wisdom Values and Religious Moderation Practices

Local Wisdom Value	Community Practice	Moderation Value
Gotong Royong	Collective agricultural activities and communal ceremonies	Cooperation and solidarity
Respect for Elders	Compliance with customary and religious leaders	Social harmony
Environmental Stewardship	Forest and water conservation traditions	Responsibility and balance
Communal Solidarity	Participation in social and religious events	Inclusiveness and tolerance

Figure 1. Conceptualization of Local Wisdom-Based Religious Moderation

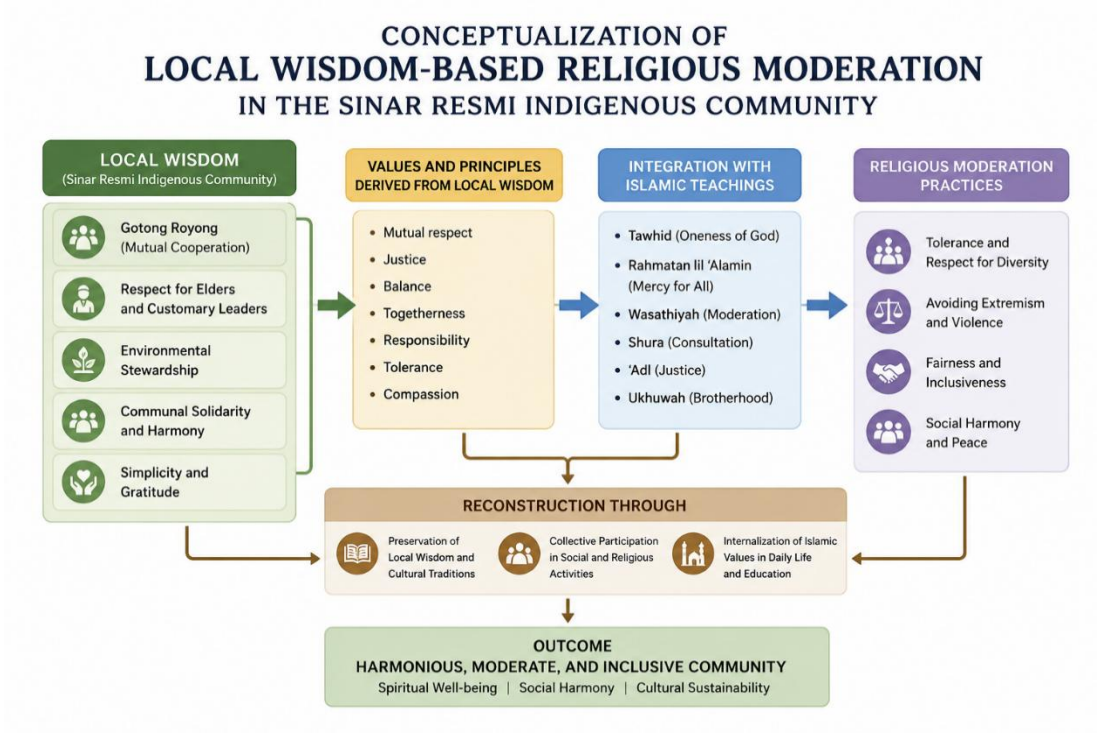

The reconstruction model indicates that local wisdom functions as the foundation for strengthening religious moderation through the preservation of cultural traditions, collective participation, and integration of Islamic values in daily life.

Table 2. Contributions to Islamic Religious Education

Aspect	Contribution
Learning Content	Integration of local wisdom and moderation values
Character Education	Development of tolerance and responsibility
Learning Process	Contextual and culture-based learning
Social Attitudes	Strengthening respect, cooperation, and harmony

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The results demonstrate that local wisdom-based religious moderation contributes to the reinforcement of character formation, cultural awareness, and contextual Islamic Religious Education within the indigenous community.

DISCUSSION

The findings indicate that religious moderation within the Sinar Resmi Indigenous Community is closely connected to the preservation and implementation of local wisdom values in everyday life. This relationship demonstrates that religious moderation is not merely a normative religious concept but also a social and cultural practice embedded within indigenous traditions(Dais-mohadali 2025). The values of mutual cooperation, communal solidarity, respect for elders, and environmental stewardship found in the Sinar Resmi community provide a cultural foundation for maintaining harmonious social relations while strengthening Islamic religious commitments (Ghofur 2021).

The integration of local wisdom and religion observed in the Sinar Resmi Indigenous Community supports the view that culture and religion are not necessarily opposing forces(Beyers, Africa, and Beyers 2016). Instead, both can function as complementary elements in constructing social harmony and collective identity(Warwer and Malatuny 2025). Argued that religion operates within cultural systems that provide meaning and social order. In the context of Sinar Resmi, Islamic teachings are interpreted and practiced through cultural frameworks that emphasize togetherness, respect, and responsibility(Asrul et al. 2025). This condition contributes to the development of moderate religious attitudes characterized by openness, balance, and social inclusiveness.

The study also reveals that traditional institutions play a significant role in maintaining moderation values. Customary leaders and religious leaders function collaboratively in guiding community members and preserving social cohesion. This finding is consistent with the argument that local leadership structures are important agents in transmitting cultural values and preventing social conflict(Abrori 2026). Through customary regulations and collective rituals, moderation values are continuously reinforced and internalized by community members across generations.

Another important finding concerns the role of environmental ethics in promoting religious moderation(Anon 2025). The Sinar Resmi Indigenous Community maintains traditional conservation practices that regulate the use of natural resources and emphasize harmonious

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

relationships between humans and nature. Such practices reflect a holistic understanding of religion that extends beyond ritual observance to include ecological responsibility. This perspective aligns with contemporary discussions on Islamic environmental ethics, which emphasize stewardship (*khalifah*) and balance (*mizan*) as essential principles of Islamic life. Consequently, environmental stewardship becomes an important dimension of local wisdom-based religious moderation(Kalimantan et al. 2024).

The reconstruction model proposed in this study suggests that religious moderation can be strengthened through the preservation of local traditions, collective participation in cultural and religious activities, and the integration of Islamic values into community life. This finding supports previous studies indicating that local wisdom can serve as a strategic instrument for preventing radicalism and strengthening social resilience. Indigenous traditions provide cultural mechanisms that encourage dialogue, consensus-building, and peaceful coexistence, all of which are fundamental elements of religious moderation(Hindu, Tampung, and Palangka 2026).

From the perspective of Islamic Religious Education (IRE), the findings offer significant implications. The values embedded in local wisdom provide contextual learning resources that are relevant to students' social and cultural environments(Jamal and Wulandari 2025). Educational scholars emphasize that effective religious education should not only focus on cognitive understanding but also foster attitudes and behaviors that support peaceful coexistence and social responsibility. Integrating local wisdom into IRE enables students to understand religious teachings through concrete experiences and cultural practices familiar to their daily lives(Mansur and Fitriani 2024).

Furthermore, the findings support the Indonesian Ministry of Religious Affairs' framework of religious moderation, which emphasizes tolerance, national commitment, anti-violence, and accommodation of local culture. The Sinar Resmi Indigenous Community demonstrates how these principles can be operationalized through indigenous cultural traditions. Rather than weakening religious identity, the accommodation of local wisdom strengthens the community's ability to practice Islam in a peaceful, adaptive, and socially responsible manner(Heru, Chakim, and Komara 2025).

The study therefore confirms that local wisdom-based religious moderation constitutes a viable model for strengthening social harmony and enriching Islamic Religious Education(Patimah

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2022). By integrating indigenous values with Islamic teachings, the Sinar Resmi Indigenous Community has developed a sustainable framework that promotes tolerance, inclusiveness, environmental responsibility, and cultural continuity. Such a model may serve as an important reference for developing culturally responsive approaches to religious moderation and character education in diverse multicultural societies(History 2024).

CONCLUSION

This study concludes that religious moderation within the Sinar Resmi Indigenous Community is deeply rooted in local wisdom values that have been preserved and practiced across generations. The community successfully integrates indigenous traditions with Islamic teachings, creating a harmonious social system that promotes tolerance, balance, inclusiveness, mutual respect, and collective responsibility. Local wisdom is not merely a cultural heritage but functions as a practical framework for maintaining social cohesion, strengthening communal identity, and fostering peaceful coexistence among community members.

The conceptualization of local wisdom-based religious moderation demonstrates that values such as mutual cooperation, respect for customary authority, environmental stewardship, and communal solidarity serve as essential foundations for moderate religious attitudes. Through the reconstruction process, these values are continuously strengthened through cultural preservation, collective participation in traditional and religious activities, and the internalization of Islamic principles in everyday life. This dynamic interaction between culture and religion contributes to the sustainability of both indigenous traditions and religious harmony.

Furthermore, the findings highlight the significant contribution of local wisdom-based religious moderation to Islamic Religious Education. The integration of local cultural values into educational practices provides contextual learning experiences that support character development, cultural awareness, social responsibility, and religious understanding. Such an approach enables learners to appreciate religious teachings within their sociocultural environment while cultivating moderate and inclusive attitudes.

Overall, the Sinar Resmi Indigenous Community offers an important model of religious moderation that demonstrates how local wisdom can serve as a valuable resource for strengthening social harmony and enriching Islamic Religious Education. This model may be

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

adapted and developed in other multicultural communities to support the promotion of tolerance, cultural preservation, and sustainable peace in contemporary society.

REFERENCES

Abrori, M. Sayyidul. 2026. "The Contribution of Cultural Harmony in Enhancing Local Wisdom in Tiuh Tohou Village , Tulang Bawang The Contribution of Cultural Harmony in Enhancing Local Wisdom in Tiuh Tohou Village , Tulang Bawang." 08(1). doi: 10.25217/jrie.v7i2.7754.

Anon. 2025. "Abrahamic Religions: Jurnal Studi Agama-Agama." 5(1):37–48. doi: 10.22373/arj.v5i1.28978.

Arif, Arifuddin M., and Ahmad Syahid. 2026. "Integration of Islamic Religious Education and Local Wisdom in Forming Multicultural Character." 9:15–28.

Asrul, Taufiq Al-islam, Abinus Sama, Robi Mitra, and Varis Vadly Sanduan. 2025. "Masyarakat : Jurnal Pengabdian Masyarakat : Jurnal Pengabdian." 2(3):339–46.

Beyers, Jaco, South Africa, and Jaco Beyers. 2016. "Religion and Culture : Revisiting a Close Relative." 1–9.

Dais-mohadali, Sherelaida. 2025. "Embodied Traditions : A Qualitative Exploration of Cultural Identity Through Indigenous Physical Education Practices." 7(2):452–67.

Ghofur, Abdul. 2021. "Indonesian Journal." 6(2). doi: 10.22515/islimus.v6i2.5209.

Harahap, Syahrin, Sholahudin Harahap, and Rafli Kahfi. 2024. "Revitalization of Local Wisdom in Realizing Religious Moderation in Indonesia." 15:3214–31.

Heru, Mochamad, Riza Chakim, and Maulana Arif Komara. 2025. "Transformation of Social Behavior Based on Islamic Values Among the Younger Generation Transformasi Perilaku Sosial Berbasis Nilai Islam Di Kalangan." 2(2):14–25.

Hindu, Agama, Negeri Tampung, and Penyang Palangka. 2026. "Local Traditions in Shaping Tolerance and Harmony Among Religious Communities : A Case Study in the Village of Sadar Kerukunan Batu Nindan." 8(1):103–18. doi: 10.37364/jireh.v8i1.703.

History, Article. 2024. "Implementation of Religious Moderation in the Non-Formal Education in Forming a Multicultural Society." 1–22.

Jamal, Muh, and Taat Wulandari. 2025. "From Ritual to Consensus : Local Traditions as Mechanisms of Interfaith Cooperation in Toraja , Indonesia." 7249. doi: 10.15575/rjsalb.v9i1.30358.

Kalimantan, West, Samsul Hidayat, Wen Haiming, Yesica Cukarestu, and Chandra Setiawan. 2024. "Religious Moderation on Food and Environmental Balance : Local Practices of

Muslims and Confucians In.” 32(1):29–52. doi: 10.21580/ws.32.1.20222.

Mansur, Muhamad, and Mohammad Iwan Fitriani. 2024. “Religious Experience Enhances Students ’ Religious Practice.”

Patimah, Siti. 2022. “J e r (Jer).” I:101–22.

Putri, Anggun, and Indah Sari. 2022. “The Challenges of Religious Harmony and Tolerance in Developing Countries.” 1(2):183–202.

Setianingsih, Agnes Tutut. 2024. “Encouraging Understanding and Respecting Diversity through Culture-Based Sociology Learning.” 9(2):68–79.

Warwer, Fredrik, and Yakob Godlif Malatuny. 2025. “Building Harmony in Diversity in Papua.” 7(2):227–37.

Zubaidi, Ahmad, and Hasan Jali. 2025. “Integrating Local Wisdom in Religious Moderation Education : A Study of Mountain Slope Communities.” 23(1):106–20.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DEVELOPING A CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PEACE SELF-HELP FOR SEXUAL VIOLENCE SURVIVORS IN ISLAMIC BOARDING SCHOOLS

Siti Nurul Hajirotul Qudsiyah [1], Sumaryati [2]

[1] Ahmad Dahlan University, Faculty of Teacher Training and Education, ORCID ID

[2] Ahmad Dahlan University, Faculty of Teacher Training and Education, ORCID ID

ABSTRACT

Sexual violence remains a significant challenge in educational institutions, including Islamic boarding schools. Survivors frequently experience psychological trauma, anxiety, fear, social withdrawal, and decreased self-esteem, while access to professional counseling services is often limited. Islamic boarding schools possess unique cultural and spiritual resources, including communal support, religious values, spirituality, and peace-oriented teachings that may facilitate recovery processes. However, limited studies have integrated these resources into a structured self-help framework for survivors. This study aims to develop a conceptual framework of Peace Self-Help for sexual violence survivors in Islamic boarding schools. The study employs a conceptual research design through narrative literature review and theoretical synthesis. Relevant literature on trauma recovery, resilience, self-help interventions, peace education, spirituality, and Islamic educational values was reviewed and analyzed. The findings indicate that a Peace Self-Help framework can be constructed through the integration of five dimensions: self-awareness, emotional regulation, social connectedness, spiritual strengthening, and peace values internalization. These dimensions are expected to contribute to trauma recovery, resilience development, psychological well-being, and social reintegration among survivors. The proposed framework provides a theoretical foundation for future model development and empirical validation within Islamic boarding school contexts.

Keywords: Sexual Violence, Self-Help, Peace Education, Resilience, Trauma Recovery, Islamic Boarding Schools.

1. INTRODUCTION

Sexual violence remains a significant global concern due to its profound impact on survivors' psychological, social, and educational well-being. According to the World Health Organization (WHO, 2021), approximately one in three women worldwide has experienced physical and/or sexual violence during her lifetime. Survivors frequently experience a range of adverse outcomes, including post-traumatic stress disorder (PTSD), depression, anxiety, social withdrawal, self-blame, and decreased self-esteem (Dworkin et al., 2017; Ullman & Relyea, 2016). These consequences often affect not only individual functioning but also educational participation, interpersonal relationships, and long-term quality of life.

Educational institutions are increasingly recognized as critical settings for both the prevention of sexual violence and the provision of support for survivors. However, sexual violence continues to occur across diverse educational contexts, including faith-based institutions. Although religious educational environments are generally perceived as safe spaces that

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

promote moral and character development, recent evidence suggests that power imbalances, institutional hierarchies, and limited reporting mechanisms may increase vulnerability to abuse and hinder disclosure among victims (McLaughlin, 2018; Parkinson et al., 2022). In Indonesia, public concern regarding sexual violence in educational settings has intensified following several reported cases in Islamic boarding schools (*pesantren*). The enactment of Law Number 12 of 2022 concerning Sexual Violence Crimes reflects a growing national commitment to strengthening prevention, protection, and recovery efforts for survivors. Nevertheless, access to professional mental health and counseling services remains limited in many educational institutions, particularly in rural and religious settings.

Research on trauma recovery emphasizes that healing from sexual violence requires multidimensional interventions addressing emotional, cognitive, social, and environmental factors (Herman, 2015). Resilience theory suggests that individuals can adapt positively following traumatic experiences when supported by protective factors such as self-efficacy, social support, adaptive coping strategies, and opportunities for meaning-making (Bonanno, 2004; Masten, 2014). Furthermore, self-help interventions have demonstrated effectiveness in enhancing psychological well-being and reducing emotional distress, particularly when access to professional services is constrained (Andersson et al., 2019; Cuijpers et al., 2010). Such interventions empower individuals to actively participate in their own recovery processes and foster sustainable coping mechanisms.

Beyond psychological approaches, peace education offers a complementary perspective by emphasizing self-awareness, empathy, nonviolence, emotional regulation, and harmonious social relationships (Bajaj & Hantzopoulos, 2016; Cremin & Bevington, 2017). These principles are particularly relevant for survivors of sexual violence, who often struggle with feelings of insecurity, mistrust, and social disconnection. In addition, spirituality has been identified as an important resource in trauma recovery, enabling survivors to construct meaning, strengthen hope, and cultivate psychological resilience following adverse experiences (Park, 2013; Shaw et al., 2005). Within Islamic boarding schools, peace education and spirituality are closely aligned with Islamic values such as *rahmah* (compassion), *sakinah* (inner peace), mutual respect, justice, and communal solidarity, which may serve as valuable resources for recovery and empowerment.

Despite the growing body of literature on trauma recovery, resilience, self-help interventions, peace education, and spiritual coping, these areas of scholarship have largely developed independently. Existing studies tend to focus on clinical treatment, counseling interventions, or legal protection mechanisms for survivors, while limited attention has been given to integrating psychological, social, spiritual, and peace-oriented dimensions into a unified framework. Moreover, research specifically addressing sexual violence survivors within Islamic boarding schools remains scarce. Consequently, there is a lack of culturally responsive conceptual models that incorporate the unique educational, religious, and communal characteristics of pesantren environments.

This gap is particularly important because Islamic boarding schools possess distinctive strengths that may facilitate survivor recovery, including communal support systems, religious guidance, collective learning environments, and spiritual practices. However, these resources have not yet been systematically integrated into a structured self-help framework that can support survivors' recovery processes. Therefore, the present study aims to develop a conceptual framework of Peace Self-Help for sexual violence survivors in Islamic boarding schools. Through a narrative literature review and theoretical synthesis, this study proposes a framework consisting of five interrelated dimensions: self-awareness, emotional regulation, social connectedness, spiritual strengthening, and peace values internalization. The proposed framework is expected to contribute to the advancement of culturally relevant recovery models

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

and provide a theoretical foundation for future intervention development, empirical validation, counseling practices, and policy initiatives aimed at promoting trauma recovery, resilience, psychological well-being, and social reintegration among survivors in Islamic boarding schools

2. METHODS

2.1. Research Design

This study employed a conceptual research design aimed at developing a theoretical framework of Peace Self-Help for sexual violence survivors in Islamic boarding schools. Rather than generating empirical data, conceptual research focuses on examining, integrating, and synthesizing existing theories and scholarly knowledge to construct new conceptual understandings. The study utilized a narrative literature review approach to explore and analyze multidisciplinary perspectives related to sexual violence recovery, resilience, self-help interventions, peace education, spirituality, and Islamic educational values. This approach was considered appropriate because the proposed framework seeks to integrate diverse theoretical perspectives into a comprehensive model that reflects the unique characteristics of Islamic boarding school environments.

2.2. Data Collection

Data for this study consisted of scholarly literature, including journal articles, academic books, policy documents, and theoretical publications relevant to the study objectives. The literature was selected based on its relevance to five major themes: trauma recovery, resilience development, self-help approaches, peace education, and spirituality within educational contexts. Additional sources addressing Islamic educational values and the characteristics of Islamic boarding schools were also included to ensure contextual relevance. The selection process prioritized publications that provided theoretical explanations, conceptual discussions, and evidence-based insights regarding survivor recovery and psychosocial well-being. The collected literature served as the primary source for identifying key concepts, dimensions, and relationships necessary for framework development.

2.3. Data Analysis and Framework Development

The collected literature was analyzed through a process of thematic synthesis. Key concepts, constructs, and theoretical propositions were identified, categorized, and compared across different bodies of knowledge. Similar themes were grouped to identify common dimensions that contribute to survivor recovery and well-being. The analysis focused on exploring conceptual connections among psychological, social, spiritual, and peace-oriented perspectives. Through this synthesis process, five interrelated dimensions were identified: self-awareness, emotional regulation, social connectedness, spiritual strengthening, and peace values internalization. These dimensions were subsequently integrated into a conceptual framework of Peace Self-Help designed to support trauma recovery, resilience development, psychological well-being, and social reintegration among sexual violence survivors in Islamic boarding schools. The resulting framework provides a theoretical foundation for future model development, intervention design, and empirical validation.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Core Theoretical Foundations of Peace Self-Help

The literature review identified five major theoretical domains that contribute to the recovery and empowerment of sexual violence survivors in Islamic boarding schools: trauma recovery, resilience theory, self-help theory, peace education, and Islamic spirituality. These domains provide the conceptual basis for developing the Peace Self-Help framework.

Table 1. Theoretical Foundations of the Peace Self-Help Framework

Foundation	Main Contribution	Key Outcome	Supporting Literature
Trauma Recovery	Understanding trauma responses and healing processes	Psychological recovery	Herman (2015); Van der Kolk (2014)
Resilience Theory	Adaptive responses to adversity	Positive adaptation and growth	Masten (2014); Southwick et al. (2014)
Self-Help Theory	Personal agency and coping development	Empowerment and self-efficacy	Cuijpers et al. (2010)
Peace Education	Empathy, nonviolence, and harmonious relationships	Social cohesion and peaceful interaction	Harris and Morrison (2013); Bajaj and Hantzopoulos (2016)
Islamic Spirituality	Meaning-making, hope, and spiritual resilience	Spiritual well-being and psychological strength	Park (2013); Eytan and Ronel (2023)

The synthesis indicates that recovery from sexual violence is a multidimensional process that extends beyond clinical intervention. Survivors require support that addresses emotional, social, spiritual, and relational aspects of healing. Therefore, integrating these theoretical perspectives provides a more comprehensive foundation for recovery within the context of Islamic boarding schools.

3.2 Proposed Components of the Peace Self-Help Framework

Five interrelated dimensions emerged from the theoretical synthesis and are proposed as the core components of the Peace Self-Help framework.

Table 2. Proposed Components of Peace Self-Help

Component	Description	Expected Function	Supporting Literature
Self-Awareness	Understanding emotions and trauma experiences	Promotes self-recognition and healing readiness	Herman (2015)
Emotional Regulation	Managing anxiety, fear, and distress	Reduces trauma symptoms and enhances resilience	Gross (2015); Courtois and Ford (2016)
Social Connectedness	Building supportive interpersonal relationships	Strengthens social support and belonging	Ullman and Relyea (2016); Masten (2014)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Spiritual Strengthening	Religious reflection and meaning-making	Increases hope, resilience, and well-being	Park (2013); Shaw et al. (2005)
Peace Values Internalization	Developing empathy, compassion, and nonviolence	Facilitates social reintegration and positive relationships	Bajaj and Hantzopoulos (2016); Yu et al. (2026)

The framework suggests that trauma recovery can be facilitated through the dynamic interaction of these five dimensions. Self-awareness serves as the starting point, enabling survivors to recognize emotional experiences, identify trauma-related responses, and develop a sense of personal agency. This process is particularly important because sexual violence survivors frequently experience guilt, shame, confusion, and self-blame following traumatic experiences (Dworkin et al., 2017).

Emotional regulation represents the second dimension and is expected to help survivors manage fear, anxiety, anger, and intrusive memories associated with trauma. Research has demonstrated that effective emotional regulation contributes significantly to resilience and long-term psychological adjustment following adversity (Gross, 2015; Southwick et al., 2014). Through reflective and self-help practices, survivors may gradually regain emotional stability and strengthen adaptive coping mechanisms.

The third dimension, social connectedness, highlights the importance of supportive relationships in trauma recovery. Previous studies have consistently identified social support as one of the strongest protective factors against trauma-related distress (Ullman & Relyea, 2016). Within Islamic boarding schools, communal living arrangements, peer interactions, and mentoring relationships create opportunities for survivors to rebuild trust, reduce isolation, and strengthen their sense of belonging.

Spiritual strengthening constitutes a distinctive element of the framework. Existing literature suggests that spirituality plays a critical role in meaning-making processes, post-traumatic growth, and psychological recovery following adverse experiences (Park, 2013; Tedeschi & Calhoun, 2004). In pesantren settings, spiritual practices such as prayer, dhikr, Qur'anic reflection, and religious guidance may provide emotional comfort and reinforce hope. Consequently, spirituality is expected to function not only as a coping mechanism but also as a source of resilience and personal transformation.

The final dimension, peace values internalization, represents the primary contribution of the proposed framework. Peace education literature emphasizes empathy, compassion, respect, forgiveness, nonviolence, and constructive conflict transformation as fundamental elements of positive peace (Harris & Morrison, 2013; Bajaj & Hantzopoulos, 2016). Integrating these values into survivor recovery processes may encourage healthy interpersonal relationships, strengthen social participation, and promote positive engagement within the broader community.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

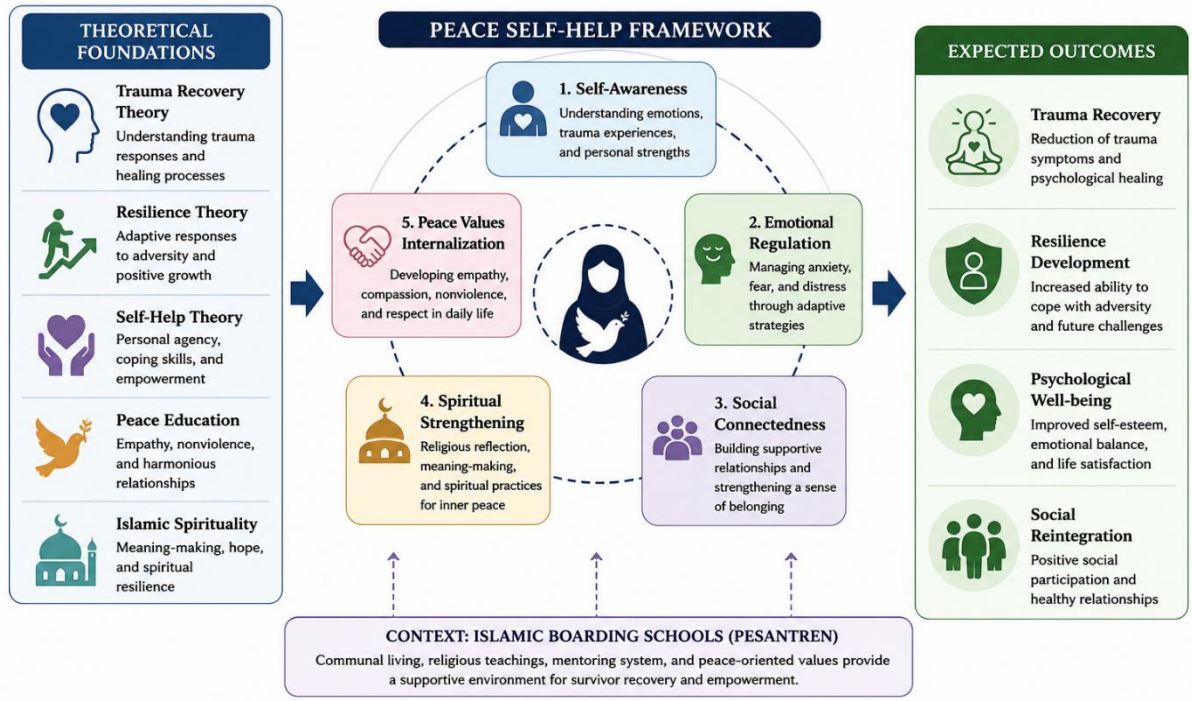

Figure 1. Conceptual Framework of Peace Self-Help for Sexual Violence Survivors in Islamic Boarding Schools

The proposed framework suggests that these five dimensions operate as an interconnected system rather than independent components. Self-awareness initiates the recovery process, emotional regulation supports adaptive coping, social connectedness provides relational support, and spiritual strengthening facilitates meaning-making and hope. Together, these dimensions contribute to the internalization of peace values, ultimately promoting psychological well-being, resilience development, trauma recovery, and social reintegration.

Unlike existing recovery approaches that primarily emphasize counseling services or psychological treatment, the Peace Self-Help framework integrates trauma recovery, resilience, spirituality, self-help intervention, and peace education into a culturally responsive model specifically designed for Islamic boarding schools. This integration represents a novel contribution to the literature by positioning peace values as an active mechanism of survivor recovery rather than merely an educational outcome. Consequently, the framework offers a theoretical foundation for future intervention development, model validation, and implementation within pesantren contexts.

Future studies are recommended to empirically validate the proposed dimensions through Research and Development (R&D) methodologies and field implementation. Such studies may examine the effectiveness, practicality, and cultural appropriateness of the framework in enhancing survivor recovery and well-being within Islamic boarding schools.

4. Conclusion

This study developed a conceptual framework of Peace Self-Help for sexual violence survivors in Islamic boarding schools through the integration of five theoretical domains: trauma recovery, resilience theory, self-help intervention, peace education, and Islamic

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

spirituality. The synthesis of these perspectives resulted in a framework comprising five interconnected dimensions: self-awareness, emotional regulation, social connectedness, spiritual strengthening, and peace values internalization. Collectively, these dimensions are expected to support survivors' recovery processes by promoting psychological healing, resilience development, emotional well-being, and social reintegration.

The proposed framework highlights the importance of adopting a holistic and culturally responsive approach to survivor recovery. Unlike conventional recovery models that primarily emphasize counseling or clinical intervention, Peace Self-Help incorporates the unique social, spiritual, and educational resources available within Islamic boarding schools. By positioning peace values and spirituality as active components of recovery, the framework offers a context-sensitive model that aligns with the lived experiences and cultural environment of pesantren communities.

This study contributes theoretically to the growing literature on sexual violence recovery by bridging psychological, social, spiritual, and peace-oriented perspectives within a single conceptual model. Nevertheless, the framework remains conceptual and requires empirical validation. Future research should employ Research and Development (R&D) methodologies to test the practicality, effectiveness, and cultural appropriateness of the proposed framework and to develop intervention models that can be implemented within Islamic boarding school settings.

REFERENCES

[1] Andersson, G., Titov, N., Dear, B. F., Rozental, A., & Carlbring, P. (2019). Internet-delivered psychological treatments: From innovation to implementation. *Annual Review of Clinical Psychology, 15*, 339–362. https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050718-095706

[2] Bajaj, M., & Hantzopoulos, M. (Eds.). (2016). *Peace education: International perspectives*. Bloomsbury Academic

[3] Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist, 59*(1), 20–28. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20

[4] Courtois, C. A., & Ford, J. D. (2016). *Treating complex traumatic stress disorders in adults: Scientific foundations and therapeutic models* (2nd ed.). Guilford Press.

[5] Cremin, H., & Bevington, T. (2017). *Positive peace in schools: Tackling conflict and creating a culture of peace in the classroom*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315304236 5686926

[6] Cuijpers, P., Donker, T., van Straten, A., Li, J., & Andersson, G. (2010). Is guided self-help as effective as face-to-face psychotherapy for depression and anxiety disorders? A systematic review and meta-analysis. *Psychological Medicine, 40*(12), 1943–1957. https://doi.org/10.1017/S0033291710000772

[7] Dworkin, E. R., Menon, S. V., Bystrynski, J., & Allen, N. E. (2017). Sexual assault victimization and psychopathology: A review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 56*, 65–81. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.06.002

[8] Eytan, S., & Ronel, N. (2023). *From looking for reason to finding meaning: A spiritual journey of recovery from sexual trauma*. Journal of Interpersonal Violence, 38(11–12), 7404–7425. https://doi.org/10.1177/08862605221145723

[9] Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry, 26*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781

[10] Harris, I. M., & Morrison, M. L. (2013). *Peace education* (4th ed.). McFarland.

[11] Herman, J. L. (2015). *Trauma and recovery: The aftermath of violence—From domestic abuse to political terror* (Revised ed.). Basic Books.

[12] Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development, 85*(1), 6–20. https://doi.org/10.1111/cdev.12205

[13] Park, C. L. (2013). Religion and meaning making in the context of trauma: A review and framework. *Psychological Inquiry, 24*(1), 1–15. https://doi.org/10.1080/1047840X.2013.783824

[14] Parkinson, P., Oates, K., & Jayakody, A. (2022). Child sexual abuse in religious institutions. *Journal of Child Sexual Abuse, 31*(2), 135–153. https://doi.org/10.1080/10538712.2021.2018400

[15] Shaw, A., Joseph, S., & Linley, P. A. (2005). **Religion, spirituality, and posttraumatic growth: A systematic review.** *Mental Health, Religion & Culture, 8*(1), 1–11. https://doi.org/10.1080/1367467032000157981

[16] Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology, 5*(1), 25338. https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338

[17] Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). *Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence*. *Psychological Inquiry, 15*(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1501_01

[18] Ullman, S. E., & Relyea, M. (2016). Social support, coping, and posttraumatic stress symptoms in female sexual assault survivors: A longitudinal analysis. *Journal of Traumatic Stress, 29*(6), 500–506. https://doi.org/10.1002/jts.22143

[19] Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Viking.

[20] World Health Organization. (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018*. World Health Organization.

[21] Yu, Y., Liu, W., & Meng, X. (2026). *The impacts of peace education: A meta-analysis*. *International Journal of Educational Development, 122*, 103556. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2026.103556

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PROGRESSIVE LEADERSHIP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF KARAWITAN LEARNING THROUGH THE DEVELOPMENT OF AN ANDROID-BASED KEPATIHAN NOTATION APPLICATION IN PERFORMING ARTS VOCATIONAL SCHOOLS

Wahyudi Taufan SANTOSO[1], Ratri Nur HIDAYATI[2]

[1] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia, taufansanto@icloud.com
[2] Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia, ratri.nh@pbi.uad.ac.id

ABSTRACT

The digital transformation of education has become a strategic necessity for improving learning quality while supporting the preservation of local cultural heritage in the digital era. In performing arts education, particularly Karawitan (Javanese gamelan music), learning activities continue to rely heavily on conventional approaches, limiting students' access to interactive and technology-enhanced learning resources. Furthermore, the successful implementation of digital innovation in schools is strongly influenced by the role of school leaders in fostering a culture of innovation, collaboration, and technological adaptation. Therefore, progressive educational leadership is essential in facilitating sustainable digital transformation within arts education institutions. This study aims to examine the role of progressive school leadership in promoting the digital transformation of Karawitan learning through the development and implementation of an Android-based Kepatihan notation application in performing arts vocational schools. Specifically, the study seeks to: (1) identify leadership practices that support innovation in Karawitan education; (2) develop an Android-based Kepatihan notation application as a digital learning medium; (3) evaluate the effectiveness of the application in enhancing Karawitan learning outcomes; and (4) formulate a progressive leadership model that supports digital transformation in arts education. The research employs a Mixed Methods approach by integrating qualitative and quantitative methods within a Research and Development (R&D) framework. Data will be collected through interviews, observations, questionnaires, documentation studies, and product trials involving school principals, teachers, students, and Karawitan practitioners. Qualitative data will be analyzed to explore leadership practices and organizational dynamics, while quantitative data will be used to assess the effectiveness, usability, and educational impact of the developed application. The expected outcomes include the establishment of a progressive leadership model for performing arts schools, the development of an Android-based Kepatihan notation application as an innovative learning tool, and the enhancement of students' digital literacy and Karawitan competencies. This study is expected to contribute to the advancement of digital transformation policies in arts education while supporting the preservation and sustainability of traditional cultural heritage through educational technology.

Keywords: Progressive Leadership, Digital Transformation, Arts Education, Karawitan Learning, Kepatihan Notation, Android Application, Performing Arts Vocational School, Cultural Preservation

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. INTRODUCTION

Education in the twenty-first century is undergoing a fundamental shift as digital technology reshapes how knowledge is delivered, accessed, and preserved. This shift is not confined to general academic subjects; it increasingly touches performing arts education, where the transmission of traditional knowledge has historically depended on oral instruction, direct mentorship, and face-to-face rehearsal. Karawitan, the traditional art of Javanese gamelan music, is one such field. Its pedagogy is deeply rooted in oral transmission and the Kepatihan cipher notation system, a numeric notation that has endured as the dominant method of documenting and teaching Javanese gamelan compositions because of its relative simplicity and adaptability.

Despite its cultural importance, Karawitan instruction in performing arts vocational schools continues to rely predominantly on conventional, teacher-centered approaches. Students commonly depend on printed notation sheets, repeated demonstration, and limited practice time with physical instruments, which constrains opportunities for independent, technology-enhanced learning. This condition contrasts sharply with the broader trajectory of digital transformation observed in mainstream education, where mobile applications, multimedia content, and interactive platforms have become common learning media. The gap between the digital maturity of general education and the persistence of conventional methods in Karawitan instruction signals an urgent need for innovation that is sensitive to both pedagogical effectiveness and cultural authenticity.

The success of any digital transformation initiative in a school setting, however, is rarely determined by technology alone. Prior studies on digital leadership emphasize that school leaders play a decisive role in enabling innovation, allocating resources, building staff capacity, and cultivating a culture that is receptive to change. Leadership that is progressive in orientation—open to experimentation, collaborative in decision-making, and responsive to technological opportunities—has been associated with more sustainable digital transformation outcomes in educational institutions. Within the specific context of arts education, this leadership dimension becomes even more critical, since it must simultaneously safeguard the integrity of traditional artistic practice while enabling the adoption of new instructional technology.

Building on this premise, the present study is designed to examine the role of progressive school leadership in driving the digital transformation of Karawitan learning through the development of an Android-based Kepatihan notation application for performing arts vocational schools. The study is guided by four specific objectives: (1) to identify leadership practices that support innovation in Karawitan education; (2) to develop an Android-based Kepatihan notation application as a digital learning medium; (3) to evaluate the effectiveness of the application in enhancing Karawitan learning outcomes; and (4) to formulate a progressive leadership model that supports digital transformation in arts education. By integrating leadership analysis with product development, this study is expected to contribute both a practical learning tool and a conceptual model that other performing arts institutions can adapt in their own digital transformation efforts.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. EXPERIMENTAL RESEARCH (METHODS)

2.1. Research Design

This study employs a Mixed Methods approach embedded within a Research and Development (R&D) framework, combining qualitative and quantitative procedures to address both the leadership and product-development dimensions of the research problem. The qualitative strand is used to explore leadership practices, organizational culture, and the dynamics of innovation adoption within the participating vocational schools, while the quantitative strand is used to measure the effectiveness, usability, and learning impact of the Android-based Kepatihan notation application once it has been developed. The R&D procedure follows the sequential stages proposed by Sugiyono (2019) and Borg and Gall (1989), covering needs analysis, product design, expert validation, prototype development, limited and expanded field trials, and product revision prior to a final effectiveness evaluation.

2.2. Data Collection and Analysis

Data will be collected through semi-structured interviews with school principals and Karawitan teachers, classroom observations of ongoing Karawitan instruction, questionnaires distributed to students and teachers, documentation studies of school policies related to digital innovation, and structured product trials involving Karawitan practitioners as expert reviewers. Participants are drawn from performing arts vocational schools that offer Karawitan as part of their curriculum, with principals, teachers, students, and practitioners serving as primary informants. Qualitative data from interviews and observations will be analyzed thematically to identify recurring leadership practices and organizational factors that support or hinder digital innovation. Quantitative data from questionnaires and product trials will be analyzed descriptively and, where appropriate, through pre-test/post-test comparisons to assess gains in Karawitan learning outcomes and to evaluate the usability of the application using the System Usability Scale (Brooke, 1996).

3. RESULTS AND DISCUSSION

As this manuscript reports a study conducted under an R&D framework, the results presented at this stage correspond to the planned developmental phases of the Android-based Kepatihan notation application and the anticipated leadership indicators that will be examined empirically once field data collection is completed. Table 1 summarizes the developmental framework linking each R&D stage to its corresponding activity and expected output.

Table 1. Developmental Framework of the Android-Based Kepatihan Notation Application

R&D Stage	Main Activity	Expected Output
Needs Analysis	Interviews and observation with principals, teachers, and students on current Karawitan learning practices	Baseline data on learning barriers and digital-readiness
Product Design	Designing the Kepatihan notation interface, notation input system, and playback features	Application prototype design (wireframe)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

R&D Stage	Main Activity	Expected Output
Expert Validation	Review by media experts and Karawitan practitioners	Validated and revised prototype
Limited Trial	Small-scale trial with one class of students and teachers	Initial usability and feedback data
Expanded Trial	Broader implementation across participating vocational schools	Effectiveness and learning-outcome data
Final Product & Leadership Model	Product revision and formulation of the progressive leadership model	Finalized application and leadership model

The needs analysis stage is expected to confirm that conventional teaching methods limit students' independent practice time and that both teachers and students perceive a digital notation tool as a valuable supplement to face-to-face instruction. During the design and validation stages, the application is expected to be reviewed by Karawitan practitioners and media experts to ensure that the digitized Kepatihan notation remains faithful to established conventions while remaining accessible to novice learners. Field trials are anticipated to show measurable gains in students' notation-reading accuracy and practice frequency, alongside favorable usability ratings from teachers and students.

At the leadership level, preliminary observation suggests that principals who actively communicate a clear vision for digital innovation, allocate time and resources for teacher training, and involve Karawitan teachers in decision-making are more likely to see sustained adoption of new instructional tools. This pattern is consistent with prior findings on digital leadership in educational settings, which emphasize that technology adoption succeeds when leaders combine strategic vision with collaborative implementation rather than treating digitalization as a purely technical undertaking. Applied to the arts education context, this suggests that a progressive leadership model for Karawitan learning should integrate three interrelated dimensions: (1) visionary support for curriculum innovation, (2) capacity building for teachers in both digital literacy and traditional notation pedagogy, and (3) collaborative governance that involves Karawitan practitioners in validating any digital learning product before it is adopted school-wide.

These anticipated findings, once confirmed through full data collection, are expected to demonstrate that the Android-based Kepatihan notation application can function as more than a supplementary drill tool; it can serve as a bridge between the oral, mentorship-based tradition of Karawitan instruction and the interactive, self-paced learning modes that digital-native students increasingly expect. At the same time, the study underscores that technology alone cannot guarantee successful digital transformation—the presence of progressive, culturally sensitive school leadership remains a decisive factor in ensuring that such innovations are adopted sustainably and in a manner that respects the integrity of the Karawitan tradition.

REFERENCES

[1] Sheninger, E. C., & Mitra, S. (2019). *Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times* (2nd ed.). Corwin, a SAGE Company, Thousand Oaks.

[2] Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5th ed.). SAGE Publications, Los Angeles.

[3] Nurhafizah, A. M., Ewan Mohd Matore, M. E., & Hamid, A. H. A. (2022). Digital Leadership with the Constructs Diversity: A Systematic Literature Review. *Mathematical Statistician and Engineering Applications*, 71(4), 2182–2202.

[4] Sinnappan, P., & Kunjiapu, S. (2025). Unleashing Digital Transformation: Reshaping Education for the Future. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 14(1), 803–828. https://doi.org/10.6007/IJARPED/v14-i1/23707

[5] Sunaryo, R., Suwignyo, A., Herdiyanto, S., & Nurkolis, N. (2026). Digital Leadership Transformation of School Principals in Enhancing Teachers' Professional Competence in Elementary Schools. *Attadrib: Jurnal Pendidikan Guru Madrasah Ibtidaiyah*, 9(1), 265–276.

[6] Rusdiyantoro. (2019). Kebertahanan Notasi Kepatihan sebagai Sistem Notasi Karawitan Jawa. *Keteg: Jurnal Pengetahuan, Pemikiran dan Kajian Tentang Bunyi*, 18(2), 136–147. https://doi.org/10.33153/keteg.v18i2.2402

[7] Prabhakar, A. (2022). Digital Leadership: Need for Stakeholders of Education in the Changing Paradigm of the 21st Century. *International Journal of Humanities, Law and Social Sciences*, 9(1), 246–249.

[8] (Data article on Javanese gamelan notation). Notation of Javanese Gamelan Dataset for Traditional Music Applications. *Data in Brief* (ScienceDirect). https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.110129

[9] Sugiyono. (2019). *Metode Penelitian Kuantitatif, Kualitatif dan R&D*. Alfabeta, Bandung.

[10] Borg, W. R., & Gall, M. D. (1989). *Educational Research: An Introduction* (5th ed.). Longman, New York.

[11] Nurdiyana, T., Indriyani, P. D., Hikmah, S. N., & Hidayat, Y. (2024). Development of an Android Application with Self Directed Learning to Improve the Quality and Effectiveness of Arts Learning for Performing Arts Education Students in a Wetland Environment: Lesson from Indonesia. *Journal of Ecohumanism*, 3(4), 532–540. https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3491

[12] Brooke, J. (1996). SUS: A Quick and Dirty Usability Scale. In P. W. Jordan, B. Thomas, B. A. Weerdmeester, & I. L. McClelland (Eds.), *Usability Evaluation in Industry* (pp. 189–194). Taylor & Francis, London.

[13] Karakose, T., Polat, H., & Papadakis, S. (2021). Examining Teachers' Perspectives on School Principals' Digital Leadership Roles and Technology Capabilities during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 13(23), 13448. https://doi.org/10.3390/su132313448

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[14] Sumarsam. (2003). *Gamelan: Interaksi Budaya dan Perkembangan Musikal di Jawa*. Pustaka Pelajar, Yogyakarta.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ İLE SEÇİLMİŞ UZAK DOĞU ÜLKELERİ MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ VE KESİRLER ÖĞRENME ALANININ YAPISAL VE PEDAGOJİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

KEVSER BANU ACERCE
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
kevserbanu91@gmail.com – 0009-0003-5161-5523

Prof. Dr. HÜLYA KADIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi,
kadiogluhulya@gmail.com - 0000-0002-9832-2758

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) kapsamında yenilenen matematik öğretim programını; uluslararası ölçekte matematik alanında başarılı performans sergileyen Singapur, Japonya, Hong Kong ve Güney Kore ülkelerinin matematik öğretim programları ile karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmada programların eğitim felsefesi, yapısal organizasyonu, beceri çerçevesi, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının yanı sıra "Kesirler" alt öğrenme alanına ilişkin pedagojik boyutlar da karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynaklarını, incelenen ülkelere ait güncel matematik öğretim programları oluşturmaktadır. Elde edilen veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen tema, kategori, kod ve alt kodlardan oluşan hiyerarşik yapıdaki bir kod kitabı aracılığıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde toplam 2918 anlam birimi kodlanmıştır. Çalışmanın geçerliğini desteklemek amacıyla öğretim programları alanında uzman bir akademisyenden görüş alınmış; güvenirlik çalışması kapsamında ise tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen anlam birimleri üzerinden kodlayıcılar arası uyum %95,55 (Miles & Huberman) olarak hesaplanmıştır.

Araştırmadan elde edilen ilk bulgular, TYMM'nin beceri, yeterlik, değer temelli ve bütüncül yaklaşımlar açısından karşılaştırılan ülkelerin programlarıyla çeşitli benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Bununla beraber, incelenen öğretim programlarının yapısal tasarımı, öğretim yaklaşımı, ölçme-değerlendirme anlayışı ve kesirler öğretimine ilişkin içerik sıralaması ve pedagojik boyutlar açısından ülkeler arasında anlamlı farklılıkların bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının, Türkiye'de 2024 yılından itibaren yürürlüğe giren matematik öğretim programının uluslararası alanda değerlendirilmesine ve gelecekteki program geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, karşılaştırmalı eğitim, matematik öğretim programı, kesirler, içerik analizi.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

OKUL ORTAMINDA GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNİN EĞİTİM SÜRECİNE ETKİLERİ VE TEKNOLOJİ TEMELLİ FARKINDALIK ÇALIŞMASI

Öğrenci, Zeynep Meva ÖNER

Adana Çukurova Bilim Ve Sanat Merkezi

meva2012.63@gmail.com - 0009-0003-1859-496

Öğrenci, Şahin Baykuş

Adana Çukurova Bilim Ve Sanat Merkezi

sahinbaykus437@gmail.com - 0009-0008-7916-7212

ÖZET

"Bu proje, ilkokul öğrencileri ve öğretmenlerinin okul ortamında maruz kaldığı gürültü kirliliğinin düzeyini belirlemek ve bu durumun eğitim süreci üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Günümüzde okul ortamlarında oluşan yüksek ses düzeyi; öğrencilerin dikkat, öğrenme ve motivasyon süreçlerini olumsuz etkileyebilmekte, öğretmenlerin ise sınıf içi verimliliğini azaltabilmektedir. Bu proje ile gürültünün yalnızca çevresel değil, aynı zamanda psikolojik ve eğitsel bir sorun olduğu vurgulanmaktadır. Proje kapsamında okulun sınıf, koridor, bahçe ve ortak kullanım alanlarına desibel ölçer cihazlar yerleştirilecektir. Günün farklı saatlerinde yapılacak ölçümler sayesinde gürültünün yoğun olduğu bölgeler ve zaman dilimleri tespit edilecektir. Elde edilen veriler doğrultusunda okul ortamındaki ses düzeyleri bilimsel olarak değerlendirilecektir. Araştırmanın bir diğer aşamasında öğrenci ve öğretmenlere ön test ve son test anketleri uygulanacaktır. Bu anketler aracılığıyla katılımcıların gürültü farkındalığı, gürültüden duydukları rahatsızlık ve derslere olan etkileri analiz edilecektir. Ayrıca öğrencilere yönelik eğitici sunumlar, etkinlikler ve bilinçlendirme çalışmaları düzenlenerek sessizliğin öğrenme üzerindeki olumlu etkileri anlatılacaktır. Proje sonunda öğrencilerin derse odaklanma düzeylerinde artış, öğretmenlerin sınıf içi verimliliklerinde iyileşme ve okul ortamındaki gürültü seviyesinde azalma beklenmektedir. Ayrıca proje, özel gereksinimli bireylerin daha uygun öğrenme ortamlarına erişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Böylece daha sakin, sağlıklı ve verimli bir eğitim ortamı oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gürültü, dikkat, okul ortamı, psikoloji, ses ölçümü, çevre bilinci

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE EFFECTS OF NOISE POLLUTION IN THE SCHOOL ENVIRONMENT ON THE EDUCATIONAL PROCESS AND A TECHNOLOGY-BASED AWARENESS STUDY

Student, Zeynep Meva ÖNER

Adana Çukurova Science and Art Center
meva2012.63@gmail.com - 0009-0003-1859-496

Student, Şahin Baykuş

Adana Çukurova Science and Art Center

sahinbaykus437@gmail.com - 0009-0008-7916-7212

Abstrac

This project was prepared to determine the level of noise pollution that primary school students and teachers are exposed to in the school environment and to examine the effects of this situation on the educational process. Today, high noise levels in schools can negatively affect students' attention, learning, and motivation processes, while also reducing teachers' classroom efficiency. Through this project, it is emphasized that noise is not only an environmental issue but also a psychological and educational problem. Within the scope of the project, decibel measuring devices will be placed in classrooms, corridors, playgrounds, and common areas of the school. Measurements taken at different times of the day will help identify the areas and time periods where noise is most intense. Based on the collected data, sound levels in the school environment will be scientifically evaluated. Another stage of the research includes pre-test and post-test surveys conducted with students and teachers. Through these surveys, participants' awareness of noise pollution, the discomfort caused by noise, and its effects on lessons will be analyzed. In addition, educational presentations, activities, and awareness programs will be organized for students in order to explain the positive effects of silence on learning. At the end of the project, an increase in students' concentration levels, improvement in teachers' classroom efficiency, and a reduction in noise levels within the school environment are expected. Furthermore, the project aims to contribute to providing more suitable learning environments for individuals with special needs. In this way, the project seeks to create a calmer, healthier, and more productive educational environment.

Keywords: noise, attention, school environment, psychology, sound measurement, environmental awareness.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KÜLTÜREL MOTİFLER YOLUYLA DEĞERLER EĞİTİMİ VE KAPSAYICI ÖĞRENME

Öğrenci, Hazal ÇOLAK
Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi
hazalcolak01@hotmail.com
0009-0002-1999-6963

ÖZET

Kültürel motifler, toplumların tarihsel belleğini ve değer dünyasını yansıtan önemli kültürel unsurlardır. Ancak günümüzde öğrencilerin geleneksel motifleri ve bu motiflerin taşıdığı değerleri yeterince tanımadığı görülmektedir. Ayrıca değerler eğitiminin çoğu zaman soyut kalması ve özel gereksinimli öğrenciler için uygulamalı öğrenme ortamlarının sınırlı olması önemli bir eğitim problemidir. Bu çalışma, geleneksel Türk motiflerini değerler eğitimiyle ilişkilendirerek öğrencilerde kültürel miras farkındalığı ve geri dönüşüm bilinci oluşturmayı amaçlamaktadır.

Araştırma, 2025–2026 eğitim öğretim yılında 10–13 yaş aralığındaki öğrencilerle yürütülmüştür. Uygulama sürecinde atık ahşaplardan dokuma kasnakları hazırlanmış, evlerden getirilen atık iplerle motif dokuma çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca motiflerin anlamlarını öğretmek amacıyla oyun temelli bir eğitim materyali geliştirilmiş ve öğrencilerin çalışmalarını sergileyebilecekleri sanal “Motifler Müzesi” oluşturulmuştur. Çalışmada ön test–son test uygulamaları, öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri ile gözlem verileri kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, öğrencilerin kültürel değerler, geleneksel el sanatları ve geri dönüşüm konularında bilgi düzeylerinin arttığını göstermiştir. Geleneksel el sanatları hakkında bilgi sahibi olduğunu belirten öğrencilerin oranı %21,4’ten %71,4’e yükselmiştir. Öğrenciler, motif dokuma çalışmalarını eğlenceli ve öğretici bulduklarını ifade etmişlerdir. Özel gereksinimli öğrencilerde ise dikkat, özgüven ve el-göz koordinasyonunda olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Sonuç olarak çalışma, kültürel miras, değerler eğitimi ve kapsayıcı eğitimi birleştiren uygulanabilir bir öğrenme modeli sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel motifler, değerler eğitimi, geri dönüşüm, özel eğitim, sanal müze

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1.GİRİŞ

Kültürel miras, toplumların geçmişten günümüze taşıdığı maddi ve manevi değerlerin bütününü oluşturmaktadır. Dil, gelenek, görenek, halk oyunları, el sanatları ve motifler bu mirasın en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Geleneksel motifler ise yalnızca estetik bir süsleme aracı değil, aynı zamanda toplumların duygu dünyasını, yaşam biçimini ve değer anlayışını yansıtan kültürel sembollerdir. Türk kültüründe kullanılan motifler; sevgi, dayanışma, bereket, sabır, birlik, özgürlük, umut ve aile bağları gibi birçok değeri sembolik olarak ifade etmektedir. Özellikle kilim, halı, çini, dokuma ve işlemelerde kullanılan motifler geçmişten günümüze kültürel aktarımın önemli araçlarından biri olmuştur. Her motifin taşıdığı anlam, toplumun yaşam deneyimlerini ve kültürel belleğini yansıtmaktadır.

Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında eğitim kurumları önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Okullar, öğrencilerin yalnızca akademik bilgi kazandıkları ortamlar değil, aynı zamanda toplumsal değerleri öğrendikleri, kültürel kimlik geliştirdikleri ve aidiyet duygusu kazandıkları sosyal öğrenme alanlarıdır. Bu nedenle kültürel miras unsurlarının eğitim süreçlerine dâhil edilmesi, öğrencilerin kendi kültürlerini tanımalarına ve kültürel çeşitliliğe saygı duyan bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Geleneksel motiflerin eğitim ortamlarında kullanılması, öğrencilerin geçmiş ile günümüz arasında bağ kurmalarını kolaylaştırmakta ve kültürel sürekliliğin korunmasına destek olmaktadır.

Günümüzde küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve hızlı bilgi akışı toplumların kültürel yapılarında önemli değişimlere neden olmaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesi, dijital kültürün yaygınlaşması ve geleneksel el sanatlarına olan ilginin azalması nedeniyle çocukların kültürel motiflere ilişkin bilgi düzeylerinin giderek düştüğü görülmektedir. Özellikle yeni neslin dijital ortamlarda daha fazla zaman geçirmesi, geleneksel kültür öğeleriyle olan etkileşimin azalmasına neden olmaktadır. Küresel kültür unsurlarının yaygınlaşması, yerel kültürel değerlerin görünürlüğünü azaltabilmekte ve öğrencilerin kendi kültürel miraslarına ilişkin bilgi düzeylerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum kültürel çeşitliliğin korunması ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir risk oluşturmaktadır.

UNESCO tarafından da somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi gerektiği vurgulanmakta, kültürel değerlerin eğitim yoluyla aktarılmasının önemi belirtilmektedir. Kültürel mirasın sürdürülebilir biçimde yaşatılabilmesi için öğrencilerin kültürel öğeleri yalnızca tanımaları değil, aynı zamanda bu öğelerin anlamlarını ve toplumsal işlevlerini de kavramaları gerekmektedir. Ancak eğitim programlarında kültürel motiflere ve bu motiflerin taşıdığı değerlere yeterince yer verilmemesi, kültürel farkındalığın gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Öğrencilerin birçok geleneksel motifi tanımadığı, motiflerin anlamlarını bilmediği ve kültürel değerlerle ilişki kurmakta zorlandığı görülmektedir. Bu nedenle çocukların erken yaşlardan itibaren kendi kültürlerine ait sembolleri tanımaları ve bu sembollerin taşıdığı anlamları öğrenmeleri büyük önem taşımaktadır.

Türk kültürü, tarih boyunca farklı medeniyetlerle etkileşim içerisinde gelişmiş ve zengin bir kültürel birikim oluşturmuştur. Bu birikimin önemli parçalarından biri olan geleneksel motifler; halı, kilim, dokuma, çini, ahşap işçiliği ve mimari süslemeler gibi birçok alanda kullanılmıştır. Motifler estetik değerlerinin yanında güçlü sembolik anlamlar da taşımaktadır. Örneğin hayat ağacı motifi yaşamın sürekliliğini ve bereketi, koçboynuzu gücü ve cesareti, eli belinde motifi üretkenliği ve aile bağlarını, kuş motifi özgürlüğü ve umudu temsil etmektedir. Bu semboller toplumun ortak hafızasında yer alan değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla motifler yalnızca sanatsal öğeler değil, aynı zamanda kültürel belleğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcıları olarak değerlendirilmektedir.

Değerler eğitimi, bireylerin toplumsal yaşam içerisinde ihtiyaç duydukları ahlaki ve sosyal davranışların geliştirilmesini amaçlayan önemli bir eğitim alanıdır. Sevgi, saygı, sorumluluk,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yardımlaşma, dürüstlük, empati ve hoşgörü gibi değerler bireyin sosyal yaşamını şekillendiren temel unsurlardır. Ancak yapılan çalışmalar, değerler eğitiminin çoğu zaman teorik düzeyde kaldığını ve öğrencilerin bu değerleri günlük yaşamla ilişkilendirmekte güçlük yaşayabildiğini göstermektedir. Eğitim ortamlarında gerçekleştirilen değerler eğitimi çalışmaları çoğu zaman teorik bilgilerle sınırlı kalmakta, öğrencilerin aktif katılım sağlayabileceği uygulamalı etkinliklere yeterince yer verilmemektedir. Oysa değerlerin kalıcı biçimde öğrenilebilmesi için öğrencilerin yaşayarak, deneyimleyerek ve üreterek öğrenmeleri gerekmektedir.

Yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımı, öğrencilerin bilgiyi pasif biçimde almak yerine aktif olarak deneyimlemelerini esas almaktadır. Eğitim araştırmaları, öğrencilerin aktif katılım gösterdikleri uygulamalı etkinliklerde öğrenmenin daha kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle görsel ve uygulamalı etkinlikler, öğrencilerin öğrenme sürecine daha aktif katılım göstermelerini sağlamaktadır. Sanat temelli çalışmalar öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmekte, estetik duyarlılık kazanmalarını sağlamakta ve öğrenme sürecine yönelik motivasyonlarını artırmaktadır. Motif tasarımı, dokuma ve el sanatları uygulamaları da bu kapsamda değerlendirilebilecek etkinlikler arasında yer almaktadır. Bu tür etkinlikler sayesinde öğrenciler yalnızca bilgi edinmemekte, aynı zamanda kültürel değerleri deneyimleyerek öğrenmektedir.

Kapsayıcı eğitim anlayışı doğrultusunda farklı gelişim özelliklerine sahip öğrencilerin aynı öğrenme süreçlerine katılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bunun yanında özel gereksinimli öğrenciler için somut materyallerle desteklenen etkinliklerin sınırlı olması öğrenme sürecini daha da zorlaştırabilmektedir. Özel eğitim alan öğrenciler için dokunsal, görsel ve uygulamaya dayalı etkinlikler öğrenmeyi kolaylaştırmakta, dikkat süresini artırmakta ve sosyal katılımı desteklemektedir. Somut materyallerle gerçekleştirilen çalışmalar öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemekte, ince motor becerilerini geliştirmekte ve akademik başarılarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca üretim sürecine katılan öğrenciler, ortaya koydukları ürünler aracılığıyla başarı duygusu yaşamakta, özgüven geliştirmekte ve akranlarıyla daha güçlü sosyal ilişkiler kurabilmektedir. Bu nedenle kültürel değerleri uygulamalı çalışmalarla destekleyen, öğrenciyi merkeze alan, farklı öğrenme ihtiyaçlarına uygun ve kapsayıcı özellik taşıyan eğitim modellerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Son yıllarda sürdürülebilirlik, çevre bilinci ve geri dönüşüm temelli çalışmalar eğitim alanında önemli bir yer edinmiştir. Atık materyallerin eğitim ortamlarında yeniden kullanılması yalnızca çevresel farkındalık oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik, yaratıcı ve disiplinler arası öğrenme ortamlarının oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Karton, kumaş, plastik, ahşap ve kâğıt gibi geri dönüştürülebilir materyallerin eğitim süreçlerinde kullanılması öğrencilerin üretkenliklerini desteklemekte ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Aynı zamanda geri dönüşüm uygulamaları öğrencilerin çevreye karşı sorumluluk bilinci kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çevre bilinci ve geri dönüşüm konuları eğitim programlarında giderek daha fazla yer almaktadır. Eğitim ortamlarında kullanılan atık materyaller, öğrencilerin çevre sorunlarına karşı duyarlılık geliştirmelerine yardımcı olmakta ve tüketim alışkanlıklarını sorgulamalarını sağlamaktadır. Öğrenciler kullanılmayan materyallerin yeniden değerlendirilebileceğini deneyimleyerek öğrenmekte, böylece çevresel sorumluluk bilinci kazanmaktadır. Bu süreç aynı zamanda yaratıcılık, problem çözme ve tasarım becerilerinin gelişimini de desteklemektedir. Kültürel motiflerin geri dönüşüm materyalleriyle buluşturulması; sanat, tarih, değerler eğitimi ve çevre bilincini bir araya getiren disiplinler arası bir öğrenme modeli sunmaktadır. Hem değerleri öğrenmekte hem de sürdürülebilir yaşam anlayışına ilişkin farkındalık geliştirmektedir.

Geleneksel motiflerin eğitim süreçlerinde kullanılması aynı zamanda disiplinler arası öğrenme fırsatları sunmaktadır. Motifler tarih, sanat, teknoloji, çevre eğitimi ve değerler eğitimi gibi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

farklı alanlarla ilişkilendirilebilmektedir. Böylece öğrenciler yalnızca bir sanat etkinliği gerçekleştirmemekte, aynı zamanda kültürel geçmişi araştırmakta, sembollerin anlamlarını öğrenmekte ve bu anlamları günlük yaşamla ilişkilendirebilmektedir. Bu durum öğrenmenin daha anlamlı ve kalıcı hâle gelmesini sağlamaktadır. Öğrencilerin araştırma yapmaları, bilgiye ulaşmaları, tasarım oluşturmaları ve üretim süreçlerine katılmaları; üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine de katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada geleneksel Türk motiflerinin değerler eğitimi ile ilişkilendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında öğrencilerin kültürel miras farkındalığı kazanmaları, motiflerin taşıdığı sembolik anlamları öğrenmeleri, geri dönüşüm bilinci geliştirmeleri ve özel gereksinimli öğrencilerin sürece aktif katılım sağlamaları hedeflenmiştir. Öğrencilerin geri dönüşüm materyallerini kullanarak motif tasarımları oluşturmaları sayesinde hem el becerilerinin hem de yaratıcılıklarının desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca süreç boyunca iş birliği, paylaşma, sorumluluk alma, empati, dayanışma ve yardımlaşma gibi sosyal değerlerin gelişimine katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışmanın bir diğer amacı ise öğrencilerin ürettikleri ürünlerin dijital ortamda sergilenebilmesine olanak sağlayarak kültürel mirasın teknolojiyle bütünleştirilmesini desteklemektir. Dijital sergiler ve sanal müze uygulamaları, öğrencilerin ürettikleri çalışmaları daha geniş kitlelerle paylaşmalarına olanak tanımaktadır. Bu tür uygulamalar öğrencilerin motivasyonlarını artırırken aynı zamanda kültürel değerlerin dijital ortamlarda yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Geleneksel kültür unsurlarının teknolojik araçlarla desteklenmesi, kültürel aktarımın çağın gerekliliklerine uygun biçimde sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan sanal müze çalışması sayesinde öğrencilerin oluşturdukları ürünler dijital ortamda sergilenmiş, böylece hem kalıcı bir öğrenme ortamı oluşturulmuş hem de öğrencilerin motivasyonlarının artırılması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak kültürel motiflerin değerler eğitimi, geri dönüşüm uygulamaları ve kapsayıcı öğrenme anlayışıyla birlikte ele alınması; öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini destekleyen bütüncül bir eğitim yaklaşımı sunmaktadır. Bu yaklaşım sayesinde öğrenciler hem kültürel mirasın taşıyıcısı olduklarını fark etmekte hem de çevreye duyarlı, üretken, paylaşımcı ve sorumluluk sahibi bireyler olarak gelişim göstermektedirler. Bu yönüyle çalışma, kültürel mirasın korunmasına katkı sunarken aynı zamanda öğrencilerin çevresel, sosyal ve kültürel farkındalıklarının geliştirilmesine yönelik özgün bir uygulama örneği ortaya koymaktadır.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR VE UYGULAMALAR

Araştırma, 2025–2026 eğitim öğretim yılında 10–13 yaş aralığında bulunan öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu içerisinde normal gelişim gösteren öğrencilerin yanı sıra özel gereksinimli öğrenciler de yer almıştır. Böylece araştırma sürecinde kapsayıcı eğitim anlayışı benimsenmiş ve farklı öğrenme ihtiyaçlarına sahip öğrencilerin aynı etkinlik ortamında birlikte öğrenmeleri desteklenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin kültürel motiflere ilişkin ön bilgi düzeyleri gözlemlenmiş, süreç boyunca öğrencilerin etkinliklere katılım durumları, motivasyonları ve ortaya koydukları ürünler değerlendirilmiştir. Araştırmada hem nitel hem de nicel veri toplama yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öğrencilerin süreç içerisindeki gelişimlerini belirlemek amacıyla gözlem formları, öğrenci görüşleri, ürün değerlendirme çalışmaları ve süreç sonunda yapılan geri bildirimler dikkate alınmıştır.

Çalışma süreci dört temel aşamadan oluşmuştur:

2.1. Kültürel motiflerin tanıtılması

İlk aşamada öğrencilere Türk kültüründe yer alan geleneksel motifler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Motiflerin tarihsel gelişimi, kullanım alanları ve taşıdığı sembolik anlamlar

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

öğrencilere görsel sunumlar eşliğinde aktarılmıştır. Hayat ağacı, koçboynuzu, bereket, yıldız ve su yolu gibi motiflerin temsil ettiği değerler üzerinde durulmuştur. Bu süreçte öğrencilerin yalnızca motiflerin görsel özelliklerini değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal anlamlarını da öğrenmeleri amaçlanmıştır. Öğrencilere örnek kilim, halı ve geleneksel el sanatı görselleri gösterilmiş, motiflerin günlük yaşamla ilişkisi açıklanmıştır. Ayrıca öğrencilerin motiflere ilişkin düşüncelerini ifade etmelerine olanak tanınarak sınıf içi etkileşim desteklenmiştir.

2.2. Geri dönüşüm materyalleriyle motif dokuma uygulamaları

İkinci aşamada öğrencilerden geri dönüşüm materyallerini kullanarak motif tasarımları oluşturmaları istenmiştir. Çalışmalarda atık kartonlar, kullanılmayan kumaş parçaları, ipler, plastik materyaller ve geri dönüştürülebilir çeşitli malzemeler kullanılmıştır. Öğrenciler kendi seçtikleri motifleri dokuma ve tasarım teknikleriyle ürün hâline getirmiştir. Bu uygulamalar sayesinde öğrencilerin hem ince motor becerilerinin hem de yaratıcılıklarının gelişmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda geri dönüşüm materyallerinin yeniden kullanılabilir olduğunu deneyimleyen öğrencilerin çevre bilinci kazanmaları amaçlanmıştır. Uygulama sürecinde öğrenciler grup çalışmaları yaparak iş birliği içerisinde çalışmış, paylaşma ve yardımlaşma gibi sosyal becerilerini geliştirme fırsatı bulmuştur.

2.3. Dijital sergileme ve değerlendirme çalışmaları

Üçüncü aşamada öğrencilerin hazırladığı motif çalışmaları dijital ortama aktarılmış ve sanal müze çalışması oluşturulmuştur. Hazırlanan dijital sergi sayesinde öğrencilerin ürünleri daha geniş kitlelerle paylaşılmıştır. Böylece geleneksel kültürel unsurların teknoloji ile bir araya getirilmesi sağlanmıştır. Dijital sergileme süreci öğrencilerin teknoloji kullanım becerilerini desteklemiş ve çalışmalarına yönelik motivasyonlarını artırmıştır. Ayrıca süreç sonunda öğrencilerle değerlendirme etkinlikleri gerçekleştirilmiş, öğrencilerin proje hakkındaki görüşleri alınmıştır. Yapılan değerlendirmelerde öğrencilerin kültürel motiflere yönelik farkındalıklarının arttığı, geri dönüşüm konusunda bilinç geliştirdikleri ve uygulamalı etkinliklere aktif katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir.

2.4. Özel gereksinimli bireylerle çalışmalar

Araştırmanın önemli aşamalarından biri de özel gereksinimli öğrencilerle gerçekleştirilen uygulamalar olmuştur. Etkinlikler öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmiş, somut materyaller ve görsel destekler kullanılmıştır. Dokunsal ve uygulamalı çalışmalar sayesinde öğrencilerin dikkat sürelerinin arttığı ve etkinliklere daha aktif katılım sağladıkları gözlemlenmiştir. Özel gereksinimli öğrencilerin grup çalışmalarına dahil edilmesi sosyal uyum süreçlerine de olumlu katkı sağlamıştır. Ayrıca bu uygulamalar sayesinde öğrencilerin el becerileri, özgüvenleri ve iletişim becerilerinde gelişim olduğu belirlenmiştir. Kapsayıcı eğitim yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilen bu çalışmalar, farklı gelişim özelliklerine sahip öğrencilerin ortak bir öğrenme ortamında başarılı şekilde çalışabileceklerini göstermiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Araştırma kapsamında öğrencilerin kültürel motifler, değerler eğitimi ve geri dönüşüm konularındaki bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla ön test ve son test uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Uygulama sürecinde elde edilen veriler hem nicel hem de nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Ön test ve son test sonuçlarının karşılaştırılması sonucunda öğrencilerin kültürel miras, geleneksel motifler ve geri dönüşüm bilinci konularında önemli gelişim gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca süreç boyunca yapılan gözlemler, öğrenci görüşleri, öğretmen değerlendirmeleri ve veli geri bildirimleri de araştırma bulgularını desteklemiştir. Elde edilen veriler, kültürel miras unsurlarının uygulamalı çalışmalar aracılığıyla öğretilmesinin öğrencilerin öğrenme düzeyleri üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir.

Çalışma öncesinde geleneksel el sanatları hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade eden öğrencilerin oranı %21,4 olarak belirlenmiştir. Uygulama sonrasında gerçekleştirilen son test sonuçlarında ise bu oranın %71,4'e yükseldiği görülmüştür. Bu sonuç öğrencilerin kültürel motiflere yönelik bilgi düzeylerinde belirgin bir artış yaşandığını göstermektedir. Öğrencilerin büyük bölümü motiflerin yalnızca dekoratif amaçlı kullanılmadığını, aynı zamanda belirli kültürel anlamlar taşıdığını öğrendiklerini ifade etmiştir. Özellikle hayat ağacı, koçboynuzu, bereket, yıldız, kuş ve eli belinde motiflerinin temsil ettiği değerlerin öğrenciler tarafından daha doğru şekilde açıklanabildiği görülmüştür. Öğrencilerin motifleri günlük yaşamla ilişkilendirebildikleri, çevrelerinde bulunan desen ve sembollere karşı daha dikkatli davranmaya başladıkları belirlenmiştir. Bu durum, kültürel motiflerin öğrenciler tarafından yalnızca görsel bir unsur olarak değil, kültürel kimliğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olarak algılanmaya başlandığını göstermektedir.

Ön test ve son test sonuçlarının karşılaştırılması, öğrencilerin kültürel değerleri tanıma düzeylerinde de önemli bir gelişim yaşandığını ortaya koymuştur. Çalışma öncesinde kültürel değerler hakkında bilgi sahibi olduğunu belirten öğrencilerin oranı düşük seviyelerde bulunurken, uygulama sonrasında bu oranın belirgin şekilde arttığı görülmüştür. Öğrenciler özellikle paylaşma, yardımlaşma, sorumluluk, sabır, dayanışma ve saygı gibi değerlerin kültürel motiflerle ilişkilendirilebildiğini ifade etmişlerdir. Bu durum, değerler eğitiminin somut kültürel unsurlar aracılığıyla desteklenmesinin öğrenmeyi kolaylaştırdığını göstermektedir. Öğrencilerin değer kavramlarını günlük yaşam örnekleriyle açıklayabilmeleri ve kültürel sembollerle ilişkilendirebilmeleri, öğrenmenin kalıcılığı açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde uygulamaların eğlenceli, öğretici ve dikkat çekici bulunduğu ifade edilmiştir. Öğrenciler uygulamalı çalışmalar sayesinde derslerin daha anlaşılır hâle geldiğini ve öğrendikleri bilgilerin daha kalıcı olduğunu belirtmiştir. Özellikle üretim temelli etkinliklerin öğrencilerin derse olan ilgisini artırdığı gözlenmiştir. Bazı öğrenciler daha önce kültürel motiflerle ilgili herhangi bir çalışma yapmadıklarını, bu çalışma sayesinde ilk kez geleneksel motifleri yakından tanıma fırsatı bulduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin büyük kısmı geri dönüşüm materyalleriyle ürün oluşturmanın kendilerini heyecanlandırdığını ve üretim sürecinde aktif rol almaktan keyif aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin kendi ürünlerini tasarlamaları yaratıcılıklarını geliştirmiş ve özgün fikirler ortaya koymalarını desteklemiştir.

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen grup çalışmaları öğrencilerin sosyal becerileri üzerinde de olumlu etkiler oluşturmuştur. Öğrencilerin birlikte çalışma, yardımlaşma, fikir paylaşma ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sorumluluk alma davranışlarında gelişim gözlemlenmiştir. Özellikle ortak ürün hazırlama sürecinde öğrencilerin birbirlerine destek oldukları ve iletişim becerilerinin güçlendiği belirlenmiştir. Bazı öğrencilerin süreç içerisinde liderlik rolü üstlendikleri, bazı öğrencilerin ise arkadaşlarından destek alarak çalışmalara daha aktif katılım gösterdikleri gözlenmiştir. Bu durum sınıf içindeki sosyal etkileşimin artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca öğrencilerin birbirlerinin fikirlerine saygı gösterme, ortak karar alma ve birlikte üretme becerilerinde de gelişim kaydedilmiştir. Grup çalışmaları sayesinde öğrencilerin yalnızca akademik değil, sosyal ve duygusal gelişimlerinin de desteklendiği görülmüştür.

Araştırmada geri dönüşüm ve çevre bilincine yönelik elde edilen bulgular da dikkat çekicidir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu uygulama sonrasında geri dönüşümün çevreye sağladığı katkıları daha iyi anladıklarını ifade etmiştir. Atık materyallerin yeniden kullanılabileceğini öğrenen öğrenciler, çevresel kaynakların korunmasına yönelik farkındalık geliştirmiştir. Öğrencilerin önemli bir bölümü günlük yaşamlarında kullanmadıkları materyalleri değerlendirmeyi düşündüklerini ve çevreyi koruma konusunda daha bilinçli davranacaklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar, çevre eğitiminin uygulamalı etkinliklerle desteklenmesinin öğrenciler üzerinde olumlu davranış değişiklikleri oluşturabileceğini göstermektedir.

Özel gereksinimli öğrenciler üzerinde yapılan gözlemlerde dikkat süresi, ince motor becerileri ve özgüven alanlarında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Dokuma, kesme, yapıştırma ve tasarım oluşturma gibi etkinliklerin öğrencilerin el-göz koordinasyonunu desteklediği belirlenmiştir. Ayrıca somut materyallerle gerçekleştirilen uygulamaların öğrencilerin dikkatlerini daha uzun süre etkinlik üzerinde tutmalarını sağladığı gözlenmiştir. Özel gereksinimli öğrencilerin grup çalışmalarına daha aktif katıldığı, arkadaşlarıyla daha fazla iletişim kurduğu ve sosyal etkileşimlerinin arttığı belirlenmiştir. Bazı öğrencilerin süreç sonunda hazırladıkları ürünleri arkadaşlarına tanıtmak istemesi ve çalışmalarını sergilemekten mutluluk duyması özgüven gelişimi açısından önemli bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

Öğretmen gözlemleri de araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Öğretmenler, öğrencilerin süreç boyunca yüksek motivasyon gösterdiklerini, etkinliklere düzenli katılım sağladıklarını ve kültürel motiflere karşı merak geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin üretim süreçlerinde sabır gösterme, yönergeleri takip etme ve çalışmalarını tamamlamaya yönelik isteklerinde artış gözlemlendiği ifade edilmiştir. Öğretmen görüşleri, uygulamaların özellikle kültürel farkındalık ve çevre bilinci kazandırma açısından etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Velilerden alınan geri bildirimlerde öğrencilerin ev ortamında da motifler ve geri dönüşüm hakkında konuşmaya başladıkları belirtilmiştir. Veliler, öğrencilerin öğrendikleri motiflerin anlamlarını aile bireylerine anlattıklarını ve günlük yaşamda gördükleri desenlerle bağlantı kurmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bazı öğrencilerin evde farklı atık materyaller kullanarak yeni tasarımlar oluşturmaya çalıştıkları ve aile üyelerini geri dönüşüm konusunda bilinçlendirmeye başladıkları belirtilmiştir. Bunun yanında öğrencilerin çevreye karşı daha duyarlı davranmaya başladıkları, kullanılmayan materyalleri değerlendirme konusunda daha istekli oldukları ifade edilmiştir. Bu durum öğrenmenin yalnızca okul ortamıyla sınırlı kalmadığını, öğrencilerin günlük yaşamlarına da yansıdığını göstermektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de öğrencilerin kültürel mirasa yönelik olumlu tutum geliştirmeleridir. Uygulama sonrasında öğrencilerin geleneksel motifleri öğrenmeye devam etmek istedikleri, kültürel değerlere ilişkin daha fazla bilgi edinme konusunda istekli oldukları

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

belirlenmiştir. Bu durum, kültürel miras eğitiminde uygulamalı çalışmaların öğrencilerin ilgisini çektiğini ve öğrenme motivasyonunu artırdığını göstermektedir. Öğrencilerin kültürel değerlere yönelik farkındalıklarının artması, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde kültürel motiflerin geri dönüşüm materyalleriyle birlikte kullanılmasının öğrencilerin kültürel farkındalıklarını artırdığı, değerler eğitimini desteklediği ve yaratıcı öğrenme ortamları oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uygulama sürecinin öğrencilerin çevre bilinci, sosyal becerileri, kültürel bilgi düzeyleri ve üretkenlikleri üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca kapsayıcı eğitim anlayışı doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmaların özel gereksinimli öğrenciler açısından da etkili sonuçlar ortaya koyduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, kültürel mirasın korunması, değerler eğitiminin güçlendirilmesi ve çevre bilincinin geliştirilmesi açısından uygulamalı ve disiplinler arası çalışmaların eğitim süreçlerine önemli katkılar sağlayabileceğini göstermektedir. Bu nedenle benzer uygulamaların farklı yaş gruplarında, farklı eğitim kademelerinde ve daha geniş örneklemler üzerinde uygulanmasının alana önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Aşağıda ön test ve son test sonuçlarının şablonu bulunmaktadır.

Çizelge 1. Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Sonuçları (%)

Değerlendirilen Alan	Ön Test (%)	Ön Test (%)
Geleneksel motifleri tanıma	28,5	82,1
Motiflerin anlamlarını bilme	21,4	78,5
Kültürel değerlerle ilişki kurabilme	25	75
Geri dönüşüm hakkında bilgi sahibi olma	39,2	89,2
Geri dönüşüm materyalleriyle ürün tasarlayabilme	32,1	85,7
Kültürel mirasa yönelik farkındalık	24	80,3
Sosyal etkileşim becerisi	44,6	84

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 1 incelendiğinde öğrencilerin tüm değerlendirme alanlarında anlamlı düzeyde gelişim gösterdiği görülmektedir. Özellikle kültürel motifleri tanıma, motiflerin anlamlarını öğrenme ve geri dönüşüm materyalleriyle ürün tasarlama alanlarında belirgin artışlar dikkat çekmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerde sosyal etkileşim alanında olumlu ilerlemeler gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Akyüz, Y. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

[2] Artun, E. (2018). *Türk Halk Bilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

[3] Aslanapa, O. (2019). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

[4] Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.

[5] Ersoy, A. F. (2017). "Değerler Eğitimi ve Kültürel Aktarım Süreci". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 42(190), 145–160.

[6] Güven, İ. (2020). *Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

[7] Karasar, N. (2022). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

[8] MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

[9] MEB. (2020). *Değerler Eğitimi Yönergesi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

[10] Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

[11] Özsoy, S. (2021). "Geri Dönüşüm Temelli Etkinliklerin Öğrenci Farkındalığına Etkisi". *Çevre Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 88–102.

[12] Sönmez, V. (2020). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

[13] Tezcan, M. (2019). *Kültür ve Eğitim İlişkisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

[14] Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2021). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

[15] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[16] Boz, M. S. (2019). *Eğitimde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

[17] Aksoy, B. (2017). *Çevre Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

[18] Artut, K. (2018). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

[19] Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2020). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

[20] Creswell, J. W. (2018). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston: Pearson Education.

[21] Derman, M. T. (2019). "Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Bilinci". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 542–551.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[22] Ekici, G. (2021). *Sürdürülebilir Çevre Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

[23] Erişti, B. (2020). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Yaratıcılık ve Tasarım*. Ankara: Anı Yayıncılık.

[24] Güleç, S. ve Alkış, S. (2019). "Kültürel Miras Eğitiminin Öğrenci Farkındalığına Etkisi". *İlköğretim Online*, 18(3), 1287–1302.

[25] Kırışoğlu, O. T. (2021). *Sanatta Eğitim: Görmek, Öğrenmek ve Yaratmak*. Ankara: Pegem Akademi.

[26] MEB. (2023). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortak Metni*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

[27] Ocak, G. (2020). *Kapsayıcı Eğitim ve Öğretim Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

[28] UNESCO. (2023). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO Publishing.

[29] UNESCO. (2022). *Education for Sustainable Development: Learning Objectives*. Paris: UNESCO Publishing.

[30] Uysal, A. ve Yenilmez, K. (2021). "Özel Gereksinimli Öğrencilerde Uygulamalı Etkinliklerin Sosyal Beceri Gelişimine Etkisi". *Özel Eğitim Dergisi*, 22(4), 755–774.

[31] Yalçınkaya, E. (2019). *Kültürel Miras ve Eğitim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

[32] Yazar, T. ve Erkuş, S. (2020). "Değerler Eğitiminde Kültürel Unsurların Kullanımı". *Turkish Studies Education*, 15(4), 2871–2888.

[33] Yılmaz, K. ve Çolak, R. (2021). "Geri Dönüşüm Temelli Uygulamaların Çevresel Farkındalığa Katkısı". *Çevre Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 45–62.

[34] Zembat, R. ve Bilgin, H. (2020). *Çocuklarda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

[35] Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2020–2025 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE FEN EĞİTİMİ ALANINDA ARGÜMANTASYON ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN AMAÇLARININ TEMATİK ANALİZİ

Dr. Caner ÇABUK
Ordu Üniversitesi
cnrcabuk@gmail.com - 0000-0002-9439-0876

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 2020–2025 yılları arasında Türkiye'de fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarını tematik açıdan incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi deseniyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve belirlenen ölçütleri karşılayan toplam 51 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Veriler tematik içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, lisansüstü tezlerin amaçlarının ağırlıklı olarak "Akademik ve Duyuşsal Çıktıların Geliştirilmesi" teması altında toplandığını göstermiştir. Bunu sırasıyla "Bilimsel Düşünme ve Üst Düzey Becerilerin Geliştirilmesi" ile "Argümantasyon Becerilerinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi" temaları izlemiştir. Ayrıca "Kavramsal Öğrenme ve Bilişsel Gelişim" ile "Sosyobilimsel Muhakeme ve Karar Verme" temalarının da tezlerin amaçlarında yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşılık "STEM ve Yenilikçi Öğrenme Yaklaşımları" temasının daha sınırlı düzeyde temsil edildiği görülmüştür. Elde edilen bulgular doğrultusunda, fen eğitimi alanındaki argümantasyon araştırmalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerini ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirme ekseninde şekillendiği, argümantasyonun farklı öğrenme ortamları ve güncel eğitim yaklaşımlarıyla bütünleştirilmesine yönelik çalışmaların ise gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalar için önemli fırsatlar sunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Argümantasyon, fen eğitimi, lisansüstü tezler, tematik içerik analizi

1. GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler, bireylerden yalnızca bilgiye sahip olmalarını değil, aynı zamanda bilgiyi sorgulayabilmelerini, değerlendirebilmelerini ve yeni durumlara uyarlayabilmelerini de gerektirmektedir. Bu doğrultuda eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri; araştıran, sorgulayan, eleştirel düşünebilen, problem çözebilen ve etkili iletişim kurabilen bireyler yetiştirmektir (Hotaman, 2020). Bilgi toplumunun

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gereksinimleri doğrultusunda bireylerin yalnızca mevcut bilgiyi tüketmeleri değil, aynı zamanda bilgiyi yorumlamaları, yeniden yapılandırmaları ve üretim süreçlerine aktif olarak katılmaları beklenmektedir. Bu nedenle eğitim ortamlarında öğrencilerin düşüncelerini gerekçelendirebildikleri, farklı görüşleri değerlendirebildikleri ve kanıta dayalı tartışmalar yürütebildikleri öğrenme süreçlerinin önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda öne çıkan yaklaşımlardan biri argümantasyondur. Argümantasyon, bireylerin bir iddiayı veri, gerekçe ve kanıtlarla destekleyerek savunmalarını, farklı görüşleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerini ve bu süreçte bilimsel bilgiye dayalı çıkarımlarda bulunmalarını sağlayan bir süreçtir (Toulmin, 2003). Argümantasyon süreci, bireylerin düşüncelerini temellendirmelerine ve alternatif açıklamaları değerlendirmelerine olanak tanıyarak öğrenmenin daha anlamlı ve kalıcı hâle gelmesine katkı sağlamaktadır (Erduran ve Jiménez-Aleixandre, 2007). Bunun yanı sıra argümantasyon, bireylerin sahip oldukları bilgileri sorgulamalarına, farklı görüşleri karşılaştırmalarına ve ulaştıkları sonuçları mantıksal gerekçelerle temellendirmelerine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle argümantasyon, yalnızca bir tartışma yöntemi değil, aynı zamanda eleştirel düşünme, muhakeme ve karar verme becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir öğrenme yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Berland ve Reiser, 2009; Sampson ve Clark, 2008).

Argümantasyonun sahip olduğu özellikler, bu yaklaşımın özellikle fen eğitimi alanında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Fen eğitiminin temel amaçlarından biri, öğrencilerin bilimsel bilgileri yalnızca öğrenmeleri değil, aynı zamanda bilginin nasıl üretildiğini, test edildiğini ve değerlendirildiğini anlamalarını sağlamaktır. Bu nedenle öğrencilerin bilimsel iddiaları sorgulamaları, kanıtları değerlendirmeleri, farklı açıklamaları karşılaştırmaları ve ulaştıkları sonuçları gerekçeleriyle savunmaları beklenmektedir. Argümantasyon, öğrencilerin bu süreçlere aktif katılımını destekleyerek bilimsel düşünme ve bilimsel muhakeme becerilerinin gelişimine katkı sunmaktadır (Driver ve ark., 2000). Bununla birlikte, argümantasyon temelli öğrenme ortamlarının öğrencilerin kavramsal öğrenmelerini desteklediği, bilimsel okuryazarlık düzeylerini geliştirdiği ve fen derslerine yönelik daha olumlu tutumlar kazanmalarına katkı sağladığı belirtilmektedir (Bell ve Linn, 2000; Zohar ve Nemet, 2002).

Argümantasyonun öğrencilerin öğrenme süreçlerine sağladığı katkılar, bu yaklaşımın fen eğitimi alanında giderek daha fazla araştırmaya konu olmasına neden olmuştur. Yapılan çalışmalar, argümantasyon temelli öğretim uygulamalarının öğrencilerin akademik başarılarını, bilimsel süreç becerilerini ve argüman oluşturma düzeylerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Demircioğlu ve Uçar, 2015; Venville ve Dawson, 2010). Bunun yanı sıra argümantasyonun öğrencilerin bilimsel muhakeme becerilerinin gelişimine katkı sağladığı, bilimsel konulara ilişkin daha nitelikli açıklamalar geliştirmelerine olanak tanıdığı ve sınıf içi bilimsel tartışmaların niteliğini artırdığı belirtilmektedir (Khishfe, 2014; Çetin, 2014). Bu nedenle argümantasyon, fen eğitimi araştırmalarında farklı değişkenler açısından incelenen ve uygulama alanı giderek genişleyen yaklaşımlardan biri hâline gelmiştir.

Argümantasyonun fen eğitimi alanında giderek daha fazla önem kazanması, bu konuya yönelik lisansüstü tez ve araştırmaların sayısında da artışa neden olmuştur. Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, argümantasyon araştırmalarının akademik başarı,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kavramsal öğrenme, bilimsel süreç becerileri, bilimsel muhakeme ve sosyobilimsel konular gibi farklı araştırma alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Aydeniz ve Doğan, 2016). Bu durum, argümantasyonun fen eğitimi araştırmalarında önemli bir çalışma alanı hâline geldiğini göstermektedir.

Bir araştırma alanının gelişim sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için yalnızca araştırma sonuçlarının değil, çalışmaların hangi amaçlar doğrultusunda gerçekleştirildiğinin de ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda lisansüstü tezlerin amaçlarının incelenmesi; araştırma eğilimlerinin belirlenmesine, hangi konuların ön plana çıktığının ortaya konulmasına ve gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutulmasına katkı sağlamaktadır (Karadağ, 2009). Ancak alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarını tematik açıdan ele alan kapsamlı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa lisansüstü tezler, bir araştırma alanındaki güncel eğilimleri, öncelikli çalışma konularını ve araştırmacıların odaklandıkları problem alanlarını yansıtması bakımından önemli bilimsel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, argümantasyon araştırmalarının hangi konu ve becerilere odaklandığının belirlenmesi; alandaki mevcut araştırma eğilimlerinin ortaya konulması, yoğunlaşılan ve sınırlı kalan araştırma alanlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu tür incelemeler, gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalara yol göstererek araştırma boşluklarının belirlenmesine, yeni çalışma alanlarının ortaya çıkarılmasına ve fen eğitimi alanındaki argümantasyon literatürünün bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Bunun yanı sıra elde edilen bulguların, araştırmacılara, lisansüstü öğrencilere ve alan uzmanlarına gelecekteki araştırmaların planlanması sürecinde rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Bu çerçevede, yapılan araştırmanın amacı 2020–2025 yılları arasında Türkiye'de fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarını tematik açıdan incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ise aşağıdaki araştırma sorusuna cevap aranmıştır.

"2020–2025 yılları arasında Türkiye'de fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçları hangi temalar altında toplanmaktadır?"

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, 2020–2025 yılları arasında Türkiye'de fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarını tematik açıdan incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülmüştür. Araştırmada doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik olarak incelenmesi ve analiz edilmesine dayanan bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu desen, belirli bir konuya ilişkin mevcut bilgi birikiminin ortaya konulmasına, araştırma eğilimlerinin belirlenmesine ve dokümanlarda yer alan bilgilerin sistematik biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilen çalışmaların ortak özelliklerinin, benzerliklerinin ve farklılıklarının belirlenmesinde etkili bir araştırma yaklaşımı olarak kullanılmaktadır (Bowen, 2009).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020–2025 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayımlanan ve araştırma ölçütlerini karşılayan fen eğitimi alanındaki argümantasyon konulu toplam 51 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen tezlerin 10'u doktora, 41'i ise yüksek lisans tezidir.

2.3. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde araştırma kapsamına alınacak lisansüstü tezlere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda veri tabanında sistematik bir tarama gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada veri tabanının ayrıntılı arama bölümünde anahtar kelime olarak "argümantasyon" ifadesi kullanılmış; anabilim dalı "Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi", yıl aralığı "2020–2025", tez türü "doktora", izin durumu "izinli", tez durumu "onaylandı" ve dil "Türkçe" olarak belirlenmiştir. Bu ölçütler doğrultusunda gerçekleştirilen tarama sonucunda 15 doktora tezine ulaşılmıştır. İkinci aşamada aynı arama ölçütleri korunmuş, yalnızca tez türü "yüksek lisans" olarak değiştirilerek tarama işlemi yeniden gerçekleştirilmiştir. Bu tarama sonucunda 54 yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Böylece araştırmanın başlangıç veri grubunu toplam 69 lisansüstü tez oluşturmuştur. Ulaşılan tezler araştırmanın amacı doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu süreçte tezlerin başlıkları, özetleri, amaçları ve içerikleri değerlendirilmiş; fen eğitimi alanında gerçekleştirilmiş olmaları ve argümantasyonu temel araştırma odağı olarak ele almaları ölçütleri dikkate alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda doktora tezlerinden 5'i ve yüksek lisans tezlerinden 13'ü araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Böylece araştırmanın çalışma grubunu fen eğitimi alanında argümantasyon konusunu doğrudan ele alan toplam 51 lisansüstü tez oluşturmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde, tematik içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Lisansüstü Tezlerin Amaçlarına İlişkin Tematik İçerik Analizi

Tema	Kategori	Kodlar	İlgili Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Akademik ve Duyuşsal Çıktıların Geliştirilmesi	Akademik gelişim	Akademik başarı, öğrenme düzeyi, kalıcılık	T1, T2, T3, T12, T13, T18, T31, T34, T35, T36, T37, T38	20	39,2
	Duyuşsal gelişim	Tutum, motivasyon, ilgi, farkındalık, öz yeterlik	T40, T41, T43, T44, T46, T47, T50, T51		
Bilimsel Düşünme ve Üst Düzey Becerilerin Geliştirilmesi	Bilimsel düşünme becerileri	Bilimsel süreç becerileri, bilimsel akıl yürütme, sorgulama	T5, T8, T9, T14, T17, T23	12	23,5
	Üst düzey düşünme becerileri	Eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, üstbiliş	T27, T29, T30, T32		
	21. yüzyıl becerileri	İletişim, iş birliği, girişimcilik	T45, T49		

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Argümantasyon Becerilerinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi	Argüman oluşturma	İddia oluşturma, kanıt kullanma, gerekçelendirme	T15, T16, T21, T22	10	19,6
	Argümantasyon kalitesi	Argüman seviyesi, argüman kalitesi	T24, T25, T28		
	Argümantasyon yeterlikleri	Argümantasyon becerisi, Toulmin modeli	T39, T42, T48		
Kavramsal Öğrenme ve Bilişsel Gelişim	Kavramsal öğrenme	Kavramsal anlama, zihinsel model	T4, T6	4	7,9
	Kavramsal değişim	Kavram yanılgıları, kavramsal değişim	T19, T20		
Sosyobilimsel Muhakeme ve Karar Verme	Sosyobilimsel muhakeme	Sosyobilimsel konular, muhakeme	T7, T10	3	5,9
	Karar verme süreçleri	Karar verme becerileri, etik değerlendirme	T26		
STEM ve Yenilikçi Öğrenme Yaklaşımları	STEM entegrasyonu	STEM farkındalığı, STEM performansı	T11	2	3,9
	Yenilikçi öğrenme ortamları	Dijital uygulamalar, artırılmış gerçeklik, sanal laboratuvar	T33		
Toplam				**51**	**100**

Çizelge 1 incelendiğinde, fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarının ağırlıklı olarak Akademik ve Duyuşsal Çıktıların Geliştirilmesi teması altında toplandığı görülmektedir. Bu tema, %39,2 (f=20) ile en yüksek frekans ve yüzde değerine sahiptir. Bunu %23,5 (f=12) oranıyla Bilimsel Düşünme ve Üst Düzey Becerilerin Geliştirilmesi teması izlemektedir. Üçüncü sırada ise %19,6 (f=10) oranıyla Argümantasyon Becerilerinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi teması yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Kavramsal Öğrenme ve Bilişsel Gelişim teması %7,9 (f=4), Sosyobilimsel Muhakeme ve Karar Verme teması ise %5,9 (f=3) oranında temsil edilmektedir. En düşük frekans ve yüzde değerine sahip tema ise %3,9 (f=2) ile STEM ve Yenilikçi Öğrenme Yaklaşımları olmuştur.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular, fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin amaçlarının çeşitli temalar altında toplandığını ortaya koymuştur. Bu bulguların argümantasyon araştırmalarının yönelimlerini ortaya koyması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda belirlenen temalar ilgili alanyazın ışığında değerlendirilmiştir.

Araştırmada en yüksek frekansa sahip temanın “Akademik ve Duyuşsal Çıktıların Geliştirilmesi” olduğu belirlenmiştir. Bu durum, fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen araştırmaların büyük ölçüde öğrencilerin öğrenme süreçlerine ve bu süreçlerin çıktıları üzerindeki etkilerine odaklandığını göstermektedir. Akademik başarı, öğrenmenin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kalıcılığı, tutum ve motivasyon gibi değişkenler, öğretim uygulamalarının etkililiğini değerlendirmede sıklıkla kullanılan göstergeler olduğundan araştırmacılar tarafından öncelikli olarak ele alınmış olabilir. Bu bulgu alanyazındaki çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Örneğin Sampson ve Gerbino (2010), biyoloji öğretiminde argümantasyon temelli uygulamaların kullanımına odaklanmış ve öğrencilerin bilimsel açıklamalarını kanıtlarla destekleme süreçlerinin kavramsal öğrenmelerini güçlendirdiğini belirtmiştir. Bu sonuç, incelenen tezlerde akademik başarı, öğrenme düzeyi ve kalıcılık gibi değişkenlerin sıklıkla araştırılmasını açıklayabilir. Benzer şekilde Chin ve Osborne (2010), fen derslerinde gerçekleştirilen argümantasyon temelli grup tartışmalarının öğrencilerin derse katılımlarını artırdığını, fikirlerini daha rahat ifade etmelerini sağladığını ve öğrenme sürecine yönelik ilgilerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu ise tezlerde tutum, motivasyon ve öz yeterlik gibi duyuşsal değişkenlere yönelik amaçların yoğun biçimde yer almasını desteklemektedir. Dolayısıyla akademik ve duyuşsal çıktılara yönelik amaçların ön plana çıkması, argümantasyonun fen eğitiminde öğrencilerin akademik başarılarını ve öğrenmeye ilişkin duyuşsal özelliklerini geliştiren etkili bir öğretim yaklaşımı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Araştırmada ikinci sırada yer alan tema, "Bilimsel Düşünme ve Üst Düzey Becerilerin Geliştirilmesi" olmuştur. Bu durum, son yıllarda fen eğitiminde bilimsel okuryazar bireylerin yetiştirilmesine verilen önemin artmasıyla ilişkilendirilebilir. Günümüzde fen eğitimi, öğrencilerin yalnızca bilimsel bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda bilgiyi sorgulayabilen, kanıtları değerlendirebilen, bilimsel muhakeme yürütebilen ve karşılaştıkları problemlere çözüm üretebilen bireyler olarak yetişmelerini hedeflemektedir. Bu doğrultuda bilimsel süreç becerileri, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve iletişim gibi üst düzey beceriler fen öğretiminin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Argümantasyon ise öğrencilerin iddialarını kanıtlarla desteklemelerini, farklı görüşleri değerlendirmelerini ve bilimsel gerekçeler oluşturmalarını gerektiren yapısıyla söz konusu becerilerin geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir öğrenme yaklaşımı olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Osborne ve ark. (2004), fen derslerinde yürüttükleri çalışmada argümantasyon temelli uygulamaların öğrencilerin bilimsel akıl yürütme ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağladığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Erduran ve Jiménez-Aleixandre (2007), argümantasyon süreçlerinin öğrencilerin kanıtları değerlendirme, farklı görüşleri karşılaştırma ve bilimsel muhakeme geliştirme becerilerini desteklediğini belirtmiştir. Elde edilen sonuçlar, argümantasyonun fen eğitiminde bilimsel düşünme ve üst düzey bilişsel becerilerin geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir öğrenme yaklaşımı olarak ele alındığını göstermektedir.

Araştırmada üçüncü sırada yer alan tema, "Argümantasyon Becerilerinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi" olmuştur. Bu durum, fen eğitimi alanındaki araştırmalarda argümantasyonun yalnızca öğrenme çıktıları üzerindeki etkilerinin değil, aynı zamanda argümantasyon sürecinin kendisinin de önemli bir araştırma konusu olarak ele alındığını göstermektedir. Özellikle öğrencilerin iddia oluşturma, kanıt kullanma, gerekçelendirme yapma ve nitelikli argümanlar geliştirme becerilerinin bilimsel tartışmaların temel unsurları arasında yer alması, araştırmacıların bu becerilerin geliştirilmesine ve değerlendirilmesine

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yönelmelerinde etkili olmuş olabilir. Nitekim Çetin ve ark. (2014), fen bilimleri öğretiminde argümantasyon uygulamalarının öğrencilerin iddia, veri ve gerekçe kullanımlarını geliştirdiğini ve daha nitelikli argümanlar oluşturmalarına katkı sağladığını belirlemiştir. Benzer şekilde Demirbağ ve Günel (2014), argümantasyon temelli öğrenme ortamlarında öğrencilerin argüman seviyelerinde ve kanıt kullanma becerilerinde gelişim görüldüğünü ortaya koymuştur. İlgili çalışmalar, lisansüstü tezlerde argüman oluşturma, argüman kalitesi ve argümantasyon yeterliklerine yönelik amaçların yoğun biçimde yer almasını desteklemektedir. Bu bulgu ise araştırmacıların argümantasyonun öğrenciler üzerindeki etkilerini belirlemenin yanı sıra argümantasyon sürecinin niteliğini de ortaya koymaya önem verdiklerini göstermektedir.

Araştırmada dördüncü sırada yer alan tema, “Kavramsal Öğrenme ve Bilişsel Gelişim” olmuştur. Bu durum, fen eğitimi alanında argümantasyonun öğrencilerin kavramsal anlamalarını destekleyen bir öğrenme yaklaşımı olarak da ele alındığını göstermektedir. Fen bilimleri derslerinde öğrencilerin birçok kavramı günlük yaşam deneyimlerine dayalı olarak yapılandırmaları, zaman zaman bilimsel bilgilerle çelişen kavram yanılgılarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin mevcut düşüncelerini ortaya koymalarına, bu düşünceleri sorgulamalarına ve bilimsel kanıtlar doğrultusunda yeniden yapılandırmalarına olanak sağlayan öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Argümantasyon süreci ise öğrencilerin farklı görüşleri tartışmalarına, düşüncelerini gerekçelendirmelerine ve alternatif açıklamaları değerlendirmelerine fırsat sunarak kavramsal öğrenmenin desteklenmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim Zohar ve Nemet (2002) tarafından yapılan bir çalışmada genetik konularının öğretiminde argümantasyon temelli tartışmaların öğrencilerin kavramsal anlamalarını geliştirdiğini ve bilimsel açıklamalarını daha tutarlı hâle getirdiği belirlenmiştir. Benzer şekilde von Aufschnaiter ve ark. (2008), argümantasyon süreçlerine katılan öğrencilerin bilimsel kavramlar arasında daha anlamlı ilişkiler kurabildiklerini ve kavramsal öğrenmelerinin desteklendiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, lisansüstü tezlerde kavramsal öğrenme, zihinsel model ve kavramsal değişime yönelik amaçların yer almasını desteklemektedir. Bu durum ise argümantasyonun öğrencilerin bilimsel kavramları anlamlandırma ve yeniden yapılandırma süreçleriyle ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Araştırmada beşinci sırada yer alan tema, "Sosyobilimsel Muhakeme ve Karar Verme” olmuştur. Bu durum, argümantasyonun yalnızca bilimsel kavramların öğrenilmesine değil, aynı zamanda bireylerin bilim ve toplum arasındaki ilişkiyi değerlendirmelerine katkı sağlayan bir yaklaşım olarak ele alındığını göstermektedir. Günümüzde genetiği değiştirilmiş organizmalar, küresel iklim değişikliği, nükleer enerji ve biyoteknoloji gibi sosyobilimsel konular; bilimsel bilginin yanı sıra etik, ekonomik ve toplumsal boyutları da içeren karmaşık karar verme süreçlerini gerektirmektedir. Bu nedenle öğrencilerin farklı bakış açılarını değerlendirebilmeleri, kanıtları sorgulayabilmeleri ve gerekçelendirilmiş kararlar verebilmeleri fen eğitiminin önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Argümantasyon süreci de öğrencilerin farklı görüşleri tartışmalarına ve kararlarını bilimsel kanıtlar doğrultusunda temellendirmelerine olanak sağlayarak sosyobilimsel muhakeme becerilerinin gelişimini desteklemektedir. Nitekim Zeidler ve Sadler (2008), sosyobilimsel konuların öğretiminde yürütülen tartışma ve argümantasyon süreçlerinin öğrencilerin muhakeme düzeylerini

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

geliştirdiğini ve bilimsel temelli kararlar almalarına katkı sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde Sadler (2004), sosyobilimsel konular üzerine gerçekleştirilen tartışmaların öğrencilerin farklı görüşleri değerlendirme ve kararlarını gerekçelendirme becerilerini desteklediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, lisansüstü tezlerde sosyobilimsel muhakeme ve karar verme becerilerine yönelik amaçların yer almasını desteklemektedir. Bu durum ise argümantasyonun fen eğitiminde öğrencilerin bilimsel ve toplumsal boyutları birlikte değerlendirebilmelerine katkı sağlayan bir öğrenme yaklaşımı olarak ele alındığını göstermektedir.

Araştırmada en düşük frekansa sahip tema, "STEM ve Yenilikçi Öğrenme Yaklaşımları" olmuştur. Bu durum, argümantasyonun fen eğitimi araştırmalarında daha çok akademik başarı, bilimsel düşünme ve argümantasyon becerileri gibi değişkenlerle ilişkilendirilerek ele alınmasından kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte STEM eğitimi ve dijital teknolojiler gibi yenilikçi öğrenme yaklaşımlarının son yıllarda fen eğitimi alanında giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Argümantasyonun STEM uygulamaları, artırılmış gerçeklik, sanal laboratuvarlar ve diğer teknoloji destekli öğrenme ortamlarıyla bütünleştirilmesi, öğrencilerin problem çözme, iş birliği ve bilimsel muhakeme becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilmektedir. Nitekim Kelley ve Knowles (2016), STEM eğitiminin disiplinler arası yapısı sayesinde öğrencilerin gerçek yaşam problemlerine çözüm üretme ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Kwon ve ark. (2014), teknoloji destekli öğrenme ortamlarının öğrencilerin bilimsel tartışmalara katılımını artırabildiğini ve öğrenme süreçlerini desteklediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, her ne kadar sınırlı sayıda tezde ele alınmış olsa da argümantasyonun STEM ve yenilikçi öğrenme ortamlarıyla bütünleştirilmesine yönelik araştırmaların fen eğitimi alanında gelişim potansiyeli taşıyan bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, fen eğitimi alanındaki argümantasyon araştırmalarının ağırlıklı olarak öğrencilerin öğrenme süreçlerini ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik bir eğilim gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, argümantasyonun farklı öğrenme ortamları ve güncel eğitim yaklaşımlarıyla bütünleştirilmesine yönelik çalışmaların gelecekteki araştırmalar açısından önemli fırsatlar sunduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde birtakım öneriler de geliştirilmiştir. Öncelikle, fen eğitimi alanında argümantasyon üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin büyük ölçüde akademik ve duyuşsal çıktılar ile bilimsel düşünme becerilerine odaklandığı belirlenmiştir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda, alanda daha sınırlı düzeyde ele alınan kavramsal öğrenme, kavramsal değişim, sosyobilimsel muhakeme ve karar verme becerileri gibi konulara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

Araştırmada argümantasyon becerilerinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesine yönelik çalışmaların önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Bununla birlikte, öğrencilerin argüman oluşturma süreçlerini etkileyen değişkenlerin, sınıf içi tartışma ortamlarının ve öğretmen rehberliğinin argümantasyon sürecindeki rolünün daha ayrıntılı biçimde incelenmesi alanyazına katkı sağlayabilir.

Araştırma sonuçları, STEM ve yenilikçi öğrenme yaklaşımlarının tez amaçlarında sınırlı düzeyde yer aldığını göstermiştir. Bu doğrultuda argümantasyonun STEM eğitimi, mühendislik

tasarım temelli etkinlikler, artırılmış gerçeklik, sanal laboratuvarlar ve yapay zekâ destekli öğrenme ortamlarıyla bütünleştirildiği araştırmaların artırılması önerilmektedir. Ayrıca güncel eğitim teknolojilerinin argümantasyon süreçlerine etkisini inceleyen çalışmaların gerçekleştirilmesi, bu alandaki bilgi birikiminin gelişmesine katkı sağlayabilir. Bunun yanında gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı eğitim kademeleri, farklı fen öğrenme alanları ve farklı öğrenci gruplarının araştırma kapsamına alınması önerilmektedir. Böylece argümantasyonun fen eğitimindeki kullanım alanlarına ve etkilerine ilişkin daha kapsamlı sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydeniz, M., & Doğan, A. Exploring the impact of argumentation on pre-service science teachers' conceptual understanding and argumentation skills, Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, November, *12*,5, 2016.

Bell, P., & Linn, M. C. Scientific arguments as learning artifacts: Designing for learning from the web with KIE, International Journal of Science Education, August, *22*,8, 2000.

Berland, L. K., & Reiser, B. J. Making sense of argumentation and explanation. Science Education, December, *93*,1, 2009.

Bowen, G.A. Document Analysis as a Qualitative Research Method, Qualitative Research Journal, August, 9,2, 2009.

Chin, C., & Osborne, J. Students' questions and discursive interaction: Their impact on argumentation during collaborative group discussions in science, Journal of Research in Science Teaching, September, *47*,7, 2010.

Çetin, P. S. Explicit argumentation instruction to facilitate conceptual understanding and argumentation skills, Research in Science & Technological Education, December, *32*,1, 2014.

Çetin, P. S., Kutluca, A. Y., & Kaya, E. Öğrencilerin argümantasyon kalitelerinin incelenmesi, Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi, Haziran, *2*,1, 2014.

Demirbağ, M., & Günel, M. Integrating argument-based inquiry with modal representations: Impact on science achievement, argumentation, and writing skills, Educational Sciences: Theory & Practice, February, *14*,1, 2014.

Demircioğlu, T., & Uçar, S. Investigating the effect of argument-driven inquiry in laboratory instruction, Educational Sciences: Theory & Practice, February, *15,1*, 2015.

Driver, R., Newton, P., & Osborne, J. Establishing the norms of scientific argumentation in classrooms, Science Education, April, *84*,3, 2000.

Erduran, S., & Jiménez-Aleixandre, M. P., *Argumentation in science education: Perspectives from classroom-based research,* Springer/ New York, 2007.

Hotaman, D. (2020). Eleştirel düşünme becerisi açısından öğrenme kuramları, öğrenme ortamları ve öğretmen davranışlarının incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ağustos, 13,72, 2020.

Karadağ, E. Türkiye'de eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ağustos *10*,3, 2009.

Kelley, T. R., & Knowles, J. G. A conceptual framework for integrated STEM education, International Journal of STEM Education, July, *3*,11, 2016.

Khishfe, R. Explicit nature of science and argumentation instruction in the context of socioscientific issues: An effect on student learning and transfer, International Journal of Science Education, April 36,6, 2014.

Kwon, H., Liu, Y. H., & Johnson, L. P. Group regulation and social-emotional interactions observed in computer supported collaborative learning: Comparison between good vs. poor collaborators, Computers & Education, September, *78*, 2014.

Miles, M.B., & Huberman, A.M., *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*, Sage Publications/California, 1994.

Osborne, J., Erduran, S., & Simon, S. Enhancing the quality of argumentation in school science, Journal of Research in Science Teaching, November, *41*,10, 2004.

Sadler, T. D. Informal reasoning regarding socioscientific issues: A critical review of research, Journal of Research in Science Teaching, April, *41*,5, 2004.

Sampson, V., & Clark, D. B. Assessment of the ways students generate arguments in science education: Current perspectives and recommendations for future directions, Science Education, March, 92,3, 2008.

Sampson, V., & Gerbino, F. Two instructional models that teachers can use to promote and support scientific argumentation in the biology classroom, The American Biology Teacher, September, *72*(7), 2010.

Venville, G. J., & Dawson, V. M. The impact of a classroom intervention on grade 10 students' argumentation skills, informal reasoning, and conceptual understanding of science, *Journal of Research in Science Teaching*, February *47*,8, 2010.

von Aufschnaiter, C., Erduran, S., Osborne, J., & Simon, S. Arguing to learn and learning to argue: Case studies of how students' argumentation relates to their scientific knowledge, Journal of Research in Science Teaching, November, *45*(1), 2008.

Yıldırım, A., & Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık/Ankara, 2021.

Zeidler, D. L., & Sadler, T. D. Social and ethical issues in science education: A prelude to action, Science & Education, *January, 17*,8-9, 2008.

Zohar, A., & Nemet, F. Fostering students' knowledge and argumentation skills through dilemmas in human genetics, Journal of Research in Science Teaching, December, *39*,1, 2002.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÖĞRENCİLERİN 7. SINIF RASYONEL SAYILAR KONUSUNDA KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ

Yasin Emre CAN
Yıldız Teknik Üniversitesi
emre.can@std.yildiz.edu.tr - https://orcid.org/0009-0003-3066-6276
Prof. Dr. Hülya KADIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
hkadio@yildiz.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-9832-2758

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin rasyonel sayılar konusundaki kavram yanılgılarının tespit edilmesi ve somut-temsili-soyut (CRA) yaklaşımına dayalı geliştirilen etkinliklerle giderilmesidir. Çalışmada ayrıca, matematiğin sarmal yapısı gereği öğrencilerin 5. ve 6. sınıftaki kesirler konusuna ait ön öğrenmelerinden kaynaklanan yanılgılar da incelenmiştir. Araştırma, açıklayıcı karma yöntem deseniyle yürütülmüştür. Nicel boyut, ön test-son test eşleştirilmiş kontrol gruplu yarı deneysel desenle; nitel boyut ise durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Örneklemi, uygun örnekleme yöntemiyle seçilen ve ön öğrenmeleri denk olan toplam 64 yedinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak kavram yanılgılarını tespit eden akademik başarı testleri ile etkinlik görüş formları kullanılmıştır. Deney grubunda "kısıtlı algılama" ve "yanlış tercüme" gibi spesifik yanılgıları gidermeye yönelik, kavram haritalarıyla desteklenen CRA tabanlı öğretim etkinlikleri uygulanmış; kontrol grubunda ise geleneksel düz anlatım yöntemi izlenmiştir. Nicel verilerin analizinde iki faktörlü karışık ANOVA ve ilişkisiz örneklem t-testi; nitel verilerde ise içerik analizi kullanılmıştır. Bulgular, grupların ön test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Ancak uygulama sonrasında deney grubunun kavram yanılgısı puanlarında kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bir azalma tespit edilmiştir. Etkileşim etkileri, bu keskin düşüşün doğrudan yapılan müdahaleden kaynaklandığını kanıtlamıştır. Sonuç olarak, rasyonel sayıların öğretiminde geleneksel yöntemler yerine CRA tabanlı çağdaş etkinliklerin kullanılmasının kavram yanılgılarını gidermede ve anlamlı öğrenmeyi sağlamada yüksek derecede başarılı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışma BAP tarafından da desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kavram yanılgısı, rasyonel sayılar, 7. sınıf, CRA yaklaşımı, ön öğrenme.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EEG AND BEHAVIORAL INDICATORS OF EXECUTIVE CONTROL IN ADOLESCENTS: IMPLICATIONS FOR BEHAVIORAL ADDICTION RESEARCH

Dr. TUĞBA ULUSOY
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
ulusoytugbaa@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-6617-8296

Prof. Dr. Selda BAKIR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
sbakir@mehmetakif.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-2169-2910

Prof. Dr. Seraceddin Levent ZORLUOĞLU
Süleyman Demirel Üniversitesi
seraceddinzorluoglu@sdu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-8958-0579

ABSTRACT

This study examined the relationships between frontal theta/beta ratio measured during cognitive task performance and behavioral indicators of executive control and attention in adolescents. Twenty-one adolescents participated in the study. Electroencephalography (EEG) data were obtained from frontal electrodes (F3 and F4), and frontal theta/beta ratio was calculated using trials with correct responses only. Mean reaction time, reaction time variability, and correct answer rate were used as behavioral performance indicators. Relationships among variables were examined using Spearman correlation analyses.

The findings revealed no significant associations between frontal theta/beta ratio and reaction time, reaction time variability, or correct answer rate. However, a strong positive correlation was observed between mean reaction time and reaction time variability, whereas a moderate negative correlation was found between mean reaction time and correct answer rate. These findings indicate that behavioral indicators of executive control and attention were consistently related to one another, despite the absence of significant associations with frontal theta/beta ratio.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

In conclusion, frontal theta/beta ratio measured during a general cognitive task may not be directly associated with behavioral performance indicators in a non-clinical adolescent sample. However, because executive control and attentional regulation are considered important neurocognitive processes in behavioral addiction research, the present findings may provide useful directions for future studies investigating neurocognitive mechanisms relevant to behavioral addiction during adolescence.

Keywords: adolescents, attention, behavioral addiction, executive control, EEG

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE DEVELOPMENT OF AUTOBİOGRAPHİCAL MEMORY STUDİES İN TÜRKİYE: A THEORETİCAL, METHODOLOGİCAL, AND THEMATİC JOURNEY

MA, Erdal KOZAN
Dokuz Eylül Üniversitesi
erdalkozan00@gmail.com - 0000-0002-0544-8731

ÖZET

The Development of Autobiographical Memory Studies in Türkiye: A Theoretical, Methodological, and Thematic Journey

This comprehensive review systematically maps the development of autobiographical memory (AM) research in Türkiye over the past three decades, from the mid-1990s to 2025. The study synthesizes 91 academic articles and 50 graduate theses, revealing a field that has evolved from initial theoretical introductions to a mature, diverse, and dynamic research tradition.

The analysis identifies five dominant thematic axes structuring the Turkish AM literature. 1) Cognitive-based studies focus on fundamental mechanisms like retrieval strategies (e.g., direct vs. generative), encoding, and the roles of imagery and attention. 2) Clinical psychology research extensively examines alterations in AM functioning within pathologies such as depression, PTSD, schizophrenia, and prolonged grief, with phenomena like overgeneral memory being a key focus. 3) Cross-cultural comparisons, though limited in number, provide valuable insights into how Türkiye's collectivist cultural structure influences the content, organization, and functions of memories compared to individualistic societies. 4) The lifespan development perspective explores AM from childhood amnesia and early parent-child reminiscing to the reminiscence bump in young adulthood and the effects of aging on memory phenomenology. 5) Phenomenological and functional approaches investigate the subjective qualities of memories (vividness, emotional intensity, perspective) and their roles in identity formation, social bonding, and emotion regulation.

Methodologically, the field is predominantly characterized by cross-sectional designs and quantitative paradigms. However, a recent and promising diversification is evident, with increasing use of longitudinal studies, qualitative analyses, meta-analyses, and neuroimaging techniques like fNIRS. A significant contribution to the field's infrastructure comes from scale

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

development and adaptation studies, such as the Autobiographical Memory Functions Scale and the Autobiographical Memory Characteristics Questionnaire, which provide reliable, culturally-sensitive measurement tools.

The review highlights the field's interdisciplinary expansion beyond psychology into literature, folklore, communication, architecture, and tourism, demonstrating AM's relevance as a cultural and social phenomenon. Despite its quantitative growth and thematic richness, the review notes certain limitations, including a relative scarcity of social psychology perspectives, longitudinal and experimental intervention studies, and more extensive cross-cultural comparisons. Future research directions are suggested to address these gaps, further explore the positive functions of AM in resilience, and investigate the impact of digitalization and social media on memory. In conclusion, autobiographical memory studies in Türkiye have established a robust and multifaceted research tradition, offering unique contributions to understanding the complex interplay between self, culture, and memory, with significant potential for future growth.

Keywords: Autobiographical Memory, Cognitive Psychology, Social Psychology.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YETİŞKİN BİREYLERDE MANEVİ İYİLİK HALİ, KAYGI VE UYKU KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, ZOZAN EROĞLU

Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisasüstü Eğitim Enstitüsü, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı

kzozan602@gmail.com - ORCID ID: 0009-0006-3178-7979

ÖZET

Yetişkin bireyler iş yaşamı, ekonomik sorumluluklar, aile ilişkileri, sağlık sorunları ve gelecek planları gibi çeşitli nedenlerle kaygı yaşayabilmektedir. Belirli düzeydeki kaygı bireyin çevresiyle uyum sağlamasına katkı sağlarken, yoğun ve sürekli kaygı manevi iyilik halini, yaşam kalitesini ve günlük işlevselliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Buna karşılık manevi iyilik hali, bireyin yaşamına anlam yüklemesine, olumlu ilişkiler geliştirmesine ve psikolojik dayanıklılığını artırmasına katkı sağlayan koruyucu bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın amacı, yetişkin bireylerde manevi iyilik hali, kaygı ve uyku kalitesi arasındaki ilişkileri incelemektir.

Araştırma nicel yöntemle yürütülmüş olup çalışma grubunu Mardin ili başta olmak üzere çevre illerde yaşayan 272 yetişkin birey oluşturmaktadır. Veriler Manevi İyilik Hali Ölçeği, Kaygı Ölçeği ve Öznel Uyku Kalitesi Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde Pearson Korelasyon Analizi ve regresyon temelli Process Macro (Model 4) aracılık analizi kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, manevi iyilik hali ile kaygı arasında negatif yönlü, manevi iyilik hali ile uyku kalitesi arasında pozitif yönlü ve kaygı ile uyku kalitesi arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca kaygının, manevi iyilik hali ile uyku kalitesi arasındaki ilişkide anlamlı bir aracılık rolü üstlendiği belirlenmiştir. Sonuç olarak manevi iyilik halinin yetişkin bireylerde kaygının azaltılmasına ve uyku kalitesinin artırılmasına katkı sağladığı görülmüştür. Elde edilen bulguların manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına ve ruh sağlığını koruyucu çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manevi iyilik hali, kaygı ve uyku kalitesi.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AN EXAMİNATİON OF THE RELATİONSHİP BETWEEN SPİRİTUAL WELL-BEİNG, ANXİETY, AND SLEEP QUALİTY İN ADULTS

ABSTRACT

Adults may experience anxiety due to various factors, including work-related demands, financial responsibilities, family relationships, health problems, and concerns about the future. While a certain level of anxiety may help individuals adapt to their environment, intense and persistent anxiety can negatively affect spiritual well-being, quality of life, and daily functioning. In contrast, spiritual well-being is considered a protective factor that enables individuals to find meaning in life, develop positive relationships, and strengthen their psychological resilience. The aim of this study is to examine the relationships among spiritual well-being, anxiety, and sleep quality in adults.

This study was conducted using a quantitative research design. The study group consisted of 272 adults living primarily in Mardin and surrounding provinces. Data were collected using the Spiritual Well-Being Scale, the Anxiety Scale, and the Subjective Sleep Quality Scale. Pearson Correlation Analysis and regression-based mediation analysis using Process Macro (Model 4) were employed to analyze the data.

The findings revealed a significant negative relationship between spiritual well-being and anxiety, a significant positive relationship between spiritual well-being and sleep quality, and a significant negative relationship between anxiety and sleep quality. Furthermore, anxiety was found to play a significant mediating role in the relationship between spiritual well-being and sleep quality. The results indicate that spiritual well-being contributes to reducing anxiety and improving sleep quality among adults. These findings are expected to contribute to spiritual counseling and guidance practices as well as preventive mental health interventions.

Keywords: Spiritual Well-Being, Anxiety, Sleep Quality.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SOSYAL MEDYA VE EBEVEYNLİK ALGISI

SOCİAL MEDİA AND THE PERCEPTİON OF PARENTİNG

Dr. Öğr. Üyesi Shanay Guliyeva Kabaoghlu[1]
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
squliyeva@kastamonu.edu.tr
shanayquliyeva@gmail.com
ORCID:0000-0001-6346-9146

Gaye Kaş
Kastamonu Üniversitesi**,** Eğitim Fakültesi**,** Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
Yüksek lisans öğrencisi
pdgayekas@hotmail.com
ORCİD:0009-0009-6129-128X

Tuğba İpek Yalçınkaya
Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
Yüksek lisans öğrencisi
tubis3060@gmail.com
ORCİD: 0009-0002-7895-494X

ÖZET: Günümüzde dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, bireylerin bilgiye erişim, iletişim kurma ve sosyal etkileşim biçimlerini kökten değiştirmiştir. Bu değişimden en çok etkilenen alanlardan biri de şüphesiz ebeveynlik deneyimleridir. Ebeveynler, çocuk bakımıyla ilgili ipuçları aramak, benzer deneyimleri paylaşan diğer ebeveynlerle bağlantı kurmak veya çocuklarının gelişim anlarını belgelemek için Instagram, Facebook, Bloglar ve çeşitli forumlar gibi platformları aktif olarak kullanmaktadır. Ancak bu platformlar, destek ve bilgi kaynağı olmanın yanı sıra, yeni tür zorlukları ve baskıları da beraberinde getirmektedir.

Sosyal medya akışları, sıklıkla idealize edilmiş, filtreli ve "mükemmel" ebeveynlik anlarının sergilendiği bir vitrin işlevi görmektedir. Bu durum, ebeveynler üzerinde yoğun bir sosyal karşılaştırma baskısı yaratarak, kendi ebeveynlik yeterliliklerini sorgulamalarına ve "ebeveynlik kaygısı" olarak bilinen durumun artmasına zemin hazırlamaktadır. Ebeveynlik kaygısı, bir ebeveynin çocuğunun refahı, güvenliği ve geleceği hakkında duyduğu aşırı endişe ve stres olarak tanımlanabilir. Sosyal medyadaki bu "kusursuz" temsiller, ebeveynlerin "yeterince iyi" olup olmadıklarına dair sürekli bir endişe duymalarına yol açabilmektedir.

Bu noktada, meselenin toplumsal cinsiyet eşitliği boyutu kritik bir önem kazanmaktadır. Sosyal medyada sunulan ebeveynlik rolleri, çoğunlukla geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirme eğilimindedir. Annelik, genellikle "yoğun annelik" ideolojisi çerçevesinde, sürekli fedakârlık, duygusal adanmışlık gerektiren bir rol olarak yüceltilir. Anneler, bu ideale ulaşamadıklarında kendilerini başarısız hissetme ve yoğun kaygı yaşama riskiyle daha fazla karşı karşıya kalırlar. Diğer yandan, "ilgili baba" temsilleri artsa da, babalık rolleri genellikle anneliğe kıyasla farklı veya daha esnek beklentilerle sunulabilmekte; bu durum da cinsiyetler arası eşitsiz bir kaygı yükü dağılımına katkıda bulunabilmektedir.

Bu makale, sosyal medyanın ebeveynlik kaygısı üzerindeki etkisini, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, sosyal medya platformlarında dolaşımda olan idealize edilmiş annelik ve babalık temsillerinin, toplumsal cinsiyet temelli beklentileri nasıl güçlendirdiği ve bu sürecin ebeveynlerin kaygı düzeylerini nasıl farklılaştırdığı tartışılacaktır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Annelik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Ebeveynlik, Dijitalleşme, Babalık.

ABSTRACT: The proliferation of digital technologies and social media platforms today has radically transformed the ways individuals access information, communicate, and interact socially. Undoubtedly, one of the domains most affected by this transformation is the experience of parenting. Parents actively utilize platforms such as Instagram, Facebook, blogs, and various forums to seek child-rearing tips, connect with other parents sharing similar experiences, or document their children's developmental milestones. However, while serving as sources of support and information, these platforms also introduce new types of challenges and pressures.

Social media feeds often function as showcases displaying idealized, filtered, and "perfect" parenting moments. This situation creates intense social comparison pressure on parents, leading them to question their own parental competence and paving the way for an increase in the condition known as "parenting anxiety." Parenting anxiety can be defined as excessive worry and stress a parent feels regarding their child's well-being, safety, and future. These "flawless" representations on social media can lead to a constant concern among parents about whether they are "good enough."

At this point, the gender equality dimension of the issue gains critical importance. Parenting roles presented on social media tend to reinforce traditional gender stereotypes. Motherhood is often glorified within the framework of "intensive mothering" ideology as a role requiring constant sacrifice and emotional devotion. Mothers face a higher risk of feeling like failures and experiencing intense anxiety when they cannot reach this ideal. On the other hand, although representations of the "involved father" are increasing, fatherhood roles are often presented with different or more flexible expectations compared to motherhood; this situation contributes to an unequal distribution of the anxiety burden between genders.

This article aims to examine the impact of social media on parenting anxiety from the perspective of gender equality. Within the scope of the study, how idealized motherhood and fatherhood representations circulating on social media platforms reinforce gender-based expectations and how this process differentiates parents' anxiety levels will be discussed.

Keywords: Social Media, Motherhood, Gender Equality, Parenting, Digitalization, Fatherhood.

GİRİŞ

Aile en az iki bireyden oluşan, toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilir. Ebeveynlik ise bu kişilerin çocuk sahibi olmaya kararıyla başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Gökler ve Atamtürk, 2021). Her ne kadar ebeveynlik çoğunlukla mutluluk ve doyum verici bir deneyim olarak tanımlansa da, beraberinde getirdiği yeni roller ve sorumluluklar nedeniyle bireyler açısından önemli bir uyum sürecini de gerektirmektedir (Koç ve ark., 2016).

Annelik, gebelik süreciyle başlayan, doğum ve doğum sonrası dönemi kapsayan biyopsikososyal bir süreçtir. Bu süreç, kadının kapsamlı fiziksel ve psikolojik dönüşümler deneyimlemesinin yanı sıra, bebeğin temel bakım ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğunu da içerir (Özkan ve Özer 2022).

Türk Dil Kurumuna göre ise babalık ‘Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek’ olarak tanımlanmıştır. Babalık kavramı ise yapılan araştırmalarda daha çok yardımcı ve destekleyici olarak tanımlanırken artık baba-çocuk ilşkisi ve davranışların şekillenmesi kısımlarında da ele alınmaya başlanmıştır. (Semiz ve Ören. 2024)

Ebeveynlik rolleri, toplum içinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte, değişen toplumsal koşullara bağlı olarak dönüşüm gösteren dinamik bir yapıdır. Ebeveynliğe genel olarak bakıldığında anne daha çok bakım veren, çocuğun ihtiyaçlarını gideren ve evin sorumluluğunu üstelenen kişi konumundayken, baba ise eve para getiren, ailenin geçimini sağlayan kişi olarak görülmektedir. Ancak toplumsal ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ekonomik yapıdaki dönüşümlerle birlikte bu geleneksel rol dağılımı değişmeye başlamıştır. Özellikle 21. Yüzyılın başlarından bu yana kadınların iş hayatına daha çok katılması ve ailenin ekonomik durumuna büyük ölçüde katkıda bulunması sebebiyle anne babalığa karşı etkin olan görüşler değişiklik göstermeye başlamış ve babaların da ebeveynlik rolleri hakkındaki görüşler değişmeye başlamıştır (Akyol ve Sumbas, 2023).

Bu değişimin en belirgin şekilde hissedildiği alanlardan biri dijitalleşmedir. Teknolojinin gelişmesi ve gündelik hayatın içerisinde yer alması da bu dönüşümün yaşanmasının en büyük etmenlerinden biri olmuştur. Teknoloji ile sürekli haşır neşir olan çocuklar, hayatlarının her alanında teknoloji ile büyüyen çocuklar neredeyse ailelerinden çok fazla şey bilir, görür hale gelmiştir. Bu da çocukların kendisini geliştirmesine fayda sağlamakla birlikte ciddi risk faktörlerinin oluşmasına da neden olmuştur (Yeşilay 2019)

Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği olumlu ve olumsuz etkiler, ebeveynlerin çocuklarının teknoloji kullanımına daha bilinçli ve dikkatli yaklaşmalarını, aynı zamanda olası risk faktörlerini fark etmelerini gerekli kılmaktadır. Bu süreç, ebeveynlik rollerinde bir dönüşüme yol açmış ve bu bağlamda "dijital ebeveynlik" kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Yurdakul ve ark. 2013). Dijital ebeveynlik, çocukların teknolojik ürünleri anlama, sağlıklı kullanma, süre gibi durumları düzenleme konusunda ebeveynlerin destek olmasını ifade eder. Özellikle çocukların her an her yerden teknolojiye ulaşması ebeveynlerin tutumlarının ve rollerinin değişmesine sebep olmuştur. Bazı anne babalar çocuklarının dijital teknolojilerle kendini geliştireceklerini, ilerleyeceklerini ve bu sayede bilgi ve becerilerini geliştireceklerini düşünürken, bazı ebeveynler çocuklarının özellikle sosyal ve fiziksel gelişimlerinde olumsuz etkileyeceğine dair kaygı yaşamaktadır (Bostancı, 2023). Anne ve babalar dijital ebeveynlik ile çocuklarının dijital ürünleri kullanımlarını desteklerken, bir taraftan da kendi ebeveynlik tarzları ile ilgili de faydalanmaktadır (Asıcı, 2025)

Bu çalışma, dijitalleşme ve sosyal medya bağlamında ebeveynlik rollerinde yaşanan dönüşümü, özellikle annelik ve babalık pratikleri üzerinden ele almayı amaçlamaktadır.

Geleneksel Baba ve Dönüşen Babalık

Geleneksel babalık anlayışına göre babanın rolü otoriterdir, çocuğu ile mesafeli ilişkisi vardır. En temel görevi çalışarak evin gelirini sağlamaktır. Evde erkek işi olarak tanımlanan tamir işlerine yardımcı olduğu, bebek bakımıyla ilgilenmediği bilinmektedir. Ancak kadının tam zamanlı ev hanımı olma rolünün azalıp çalışma hayatına başlamasıyla, geleneksel babalık rolünün de azaldığını görülmektedir (Güngör Kılıç, 2022)

Özellikle 1970'li yıllarla birlikte toplumsal değişimlerinde etkisi ile 'yeni babalık' kavramı ortaya çıkmıştır. Ulus devlet kavramı ile çocukların eğitiminin devlet tarafından üstlenilmesi, kadınların iş hayatında yer bulması, aile yapılarının değişiklik göstermesi ile babalık kavramında da değişimler gözlenmeye başlanmıştır. Özellikle annelerin iş hayatında çalışma saatlerinin artması, çekirdek aile kavramının yaygınlaşması ve literatüre kadın erkek eşitliği kavramlarının girmesi ile babalık figürleri de değişmeye başlamıştır. (Mercan ve Şahin, 2017) Endüstrinin artışı ile beraber artan teknolojik ve sosyolojik değişimlerle kadın ve erkeklerin arasındaki açık kapanmaya başlamış ve babalara yönelik atlas sendromu, metroseksüellik gibi yeni kavramlarda yüklenmeye başlamıştır (Kılıç, 2022). Günümüzde babaların yalnızca evin geçiminden sorumlu kişi olmadığını, çocuğun gelişimde (eğitimde ve fiziksel bakımında) daha çok sorumluluk aldığı görülmektedir. Her ne kadar baba olan erkeğin ev işlerine ve çocuk bakımını üstlenme fikri kabul görse de bu sorumluluğu üstlenen babaların sayısı fazla değildir (Tin ve Alptekin, 2022). Babaların ev ortamına katkılarına bakıldığında öncelikli olarak çocuğun bakım kısmına odaklandıkları görülmektedir. Vurgulanan konu çocuğun bakımı olsa da yapılan işlerde babaların bazı görevleri hassasiyetlerine göre yapıp yapmadıklarını görülmektedir. Ayrıca bakım işi ile ilgili toplum tarafından sergilenen olumsuz tutumdan da zorlandıkları belirtilmektedir. (Barutçu ve Hıdır, 2016)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Tam olarak istendik durumda olmasa da babaların ailedeki eğitsel rolü de değişmektedir. Babaların eşini desteklediği, çocukların bakımını üstelendiği, sağlıklı aile yapısını destekleyecek rolleri artık dolaylı değil aksine doğrudan gerçekleştirdiklerinde çocuklar üzerindeki etkileri araştırmalarca desteklenmektedir. Babanın sergilediği tutum ve davranışlar çocuğun gelişiminde hatta onun kazanacağı toplumsal rollerde büyük bir etkiye sahiptir. (Bayer, 2020)

Dijitalleşme süreci, babalık rolünün de yeniden şekillendiğini göstermektedir. Akyol ve Sumbas (2023) tarafından yapılan araştırmaya göre, babaların ebeveynlik temalı sosyal medya içeriklerine annelere kıyasla daha mesafeli oldukları görülmektedir. Bu durumun, söz konusu içeriklerin çoğunlukla annelere yönelik olması ve geleneksel babalık rolüyle tam olarak örtüşmemesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, azımsanmayacak bir kesimin bu içeriklere yönelik olumlu tutum sergilediği de dikkat çekmektedir. Ancak genel eğilim, bu tür platformların daha çok ticari kaygılarla oluşturulduğu ve yeterince doğal bulunmadığı yönündedir.

Geleneksel Annelikten Dijital Anneliğe

Annelik kavramı, geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübelerden yerini sanal mecralara bıraktığı görülmektedir. Bu da "sosyal medya anneliği" kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Sosyal medya kullanımı ile anneler, hamilelik döneminden itibaren bebek gelişimi, bakımı ve sağlık gibi konuları gerek yazılı gerek sözel bir şekilde takipçilerine aktararak yeni bir annelik ve çocuk yetiştirme tarzını ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kaya, 2023).

Geleneksel toplumlarda anneler, çocuk yetiştirme sürecinde toplumsal normlar doğrultusunda hareket etmekte ve çocuğun bakımından birincil derecede sorumlu kabul edilmektedir. Bu süreçte anneden, sosyal yaşamını ve kariyerini ikinci planda tutması beklenmektedir (Ayoğlu ve Özdemir, 2024).

21. yüzyıla gelindiğinde annelikle ilgili tutum ve yaklaşımlar, sosyal medyanın da etkisiyle farklı bir yöne evrilmiş ve çocuk merkezli bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, beraberinde "mükemmel annelik" kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Mükemmel annelik, "alfa annelik" olarak da nitelendirilmektedir. Alfa anneler, çocuk yetiştirme sürecinde teknolojiyi ne ölçüde takip eder, bu kaynaklardan ne kadar fazla bilgi edinir ve araştırma yaparlarsa, o ölçüde daha başarılı ve "mükemmel" çocuklar yetiştireceklerini düşünmektedirler. Alfa annelik yaklaşımına karşıt olarak ortaya çıkan "beta annelik" ise, mükemmel ve tamamen başarılı bir çocuk yetiştirmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Beta anneler, kendilerini alfa annelere kıyasla daha az kaygılı olarak tanımlamakta ve bu durumu zaman zaman "tembel annelik" kavramıyla ifade etmektedirler. Özellikle sosyal medya tarafından sunulan kusursuz ve idealize edilmiş annelik anlayışının, annenin kendini daha kusurlu hissetmesine ve baskı altında kalmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Geleneksel annelik rollerinin büyük bir kısmını reddeden bu yeni bakış açısının, ebeveynleri ağır bir sorumluluk altına soktuğu ve buna bağlı olarak altından kalkılması güç yükler yaşamalarına neden olduğu da ifade edilmektedir (Kızılşimşek ve Vatandaş, 2024).

Sosyal Medya, Annelik Deneyimi ve Dijital Kaygı

Sosyal medya kullanımının son yıllarda hızlı artışı göz önüne alındığında özellikle kadınların bloglar, facebook gibi sosyal medya kanallarını kullanarak giyimden alışverişe, kozmetikten diyete, yeme içme tariflerinden anneliğe kadar birçok alanda sorular ve sorunlar hakkında kullandığı görülmektedir. Bloggerlar, özellikle takipçilerine merak ettikleri konuları sordukları, diledikleri gibi yorum yapıp fikir sunmalarına imkân tanıyan paylaşımlar yaptıkları; bunun yanı sıra kendi yaşamlarından anlar sunarak birden fazla konuda içerik üreterek etkileşim sağlamak istedikleri de geniş bir içerik yelpazesi sunmaktadır. (Aktaş, 2019).

Ebeveynler çocuklarının birçok gelişimsel alanını destekleyebilmek adına sosyal medyadan destek almaktadır. Bu da sosyal medya kullanımın ebeveynlik rollerine etkisi ve gelişimi hakkında birçok araştırma yapılmasını sağlamıştır (Akyol ve Sumbaş 2023) Sosyal medya annelerinin sağlık, eğitim, kıyafet vb konularında bilgi ve deneyim aktarma konusunda yeni bir annelik ve çocuk yetiştirme şekli inşa etmektedir (Acar ve Koyuncu, 2025). Annelik ile ilgili paylaşımlarda bulunan kullanıcılar özellikle

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hamilelik dönemi ile başlayıp sonrasında da devam eden yorum, beğeni gibi içerikler ile 'sanal mutluluk' yaşamakta ve bu platformları aynı zamanda ekonomik bir araca döndürmektedirler. (Aktaş, 2019).

Sosyal medya günümüzde pek çok annenin deneyimi paylaştığı bir yer olmuştur. Sosyal medya kullanan anneler, diğer annelerin deneyimlerinden yararlanmak istemektedirler. Sosyal medya kullanımının anneler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri gözlemlenmektedir. Tavsiye ve bilgi vermenin yanında annelerin yetersiz hissetmelerine ve çocuklarını kıyaslama durumuna girdikleri görülmektedir (Başoğlu, 2020). Anneler paylaşımlarına yer verirken hem kendileri, hem evleri ve hem de çocukları açısında oldukça bakımlı, temiz, düzenli ve görsel olarak şık bir tasvir kısacası süper anne görüntüsü sergilemektedirler. Sergilenen bu eksiksiz yapı ise diğer anneler tarafından örnek alınmakta, sundukları bilgiler ve önerdikleri ürünler bakımından da onları tecrübeli olarak örnek kılmaktadır (Demircan, 2020). Özellikle İnstagramda oluşturulan mükemmel annelik ölçütü blogger annelermiş gibi bir algı oluşmaya başlamıştır. Bunun temelini ise hem kullanıcılar hem de paylaşımlar yapanlar oluşturmaktadır (Dönmez ve Dolgun, 2019).

Medyada anneler sıklıkla "iyi anne" ve "kötü anne" biçiminde kategorize edilen temsiller aracılığıyla sunulmaktadır. Çocuğuna zarar veren ya da bakım sorumluluğunu yerine getirmeyen annelere ilişkin haberler, annelik rolüne yönelik olumsuz örnekler olarak öne çıkarılırken; çocuk bakımı konusunda uzman görüşlerine yer verilen programlar ve içerikler üzerinden ise "ideal annelik" anlayışı yeniden üretilmektedir. Bu ideal annelik söylemi, anneler üzerinde yoğun bir baskı oluşturarak onların kendilerini yetersiz ve suçlu hissetmelerine yol açabilmektedir. Böylece anneler, "iyi anne" olabilmek adına kendilerini sürekli kanıtlama çabası içine girmekte ve diğer annelerle rekabetçi bir karşılaştırma sürecine dahil olmaktadır. Bununla birlikte medya içeriklerinde ideal anneliğin belirli ürünler ve tüketim pratikleriyle ilişkilendirilmesi, iyi annelik algısının tüketim odaklı biçimde şekillenmesine neden olmaktadır (Bozkır ve Taylan, 2020). Sosyal medyada yer alan neolibral mesajlar annelerin kendileri ile ilgilenmeleri görüşünü sunarken diğer taraftan da anneleri mükemmellik algısına doğru itmeye başlar. Bu çelişki dolu mesajlarda annelerin hep ideal olanı aramaya yönelmesine sebep olur. Sosyal medyada yer alan influencerlar annelik üzerine paylaşımlarda bulunurken çoğu zaman çelişkili ve olumsuz duygular oluşturmaktadır (Özdemir, 2025). Blogger annelerin yazılarında, kadınların pek çok rol ve sorumluluklarının yanında anne rolü eklendikten sonra yetememek, yetişememek gibi kaygılarının fazla olduğunu, çevrelerinin beklentilerini yerine getirmekte zorlandıkları, bu yüzden de geçmişteki anneliği idealize edip ve günümüz annelerini eleştirdikleri görülmektedir (Gürçayır Teke, 2014).

Dijital ortamlarda şekillenen annelik daha çok "süper anne sendromunu" ortaya koymuştur. Özellikle annelerin iş hayatına girmesi, feminist hareketler gibi bazı olaylarla etkilenmiştir. Bu bakış açısını özellikle postfeminist erkeklerde desteklerken, kadından sürekli mutlu, enerjik olmasını beklerken bunları yaparken stres durumlarından uzakta, her şeyi tek başına yapabilecekleri imajını da doğurmuştur. Ancak bu kimliklime annelerin benlik kaybı, güvensizlik gibi olumsuz duygularla mücadele etmesine neden olurken, bu neoliberalizmin ve postfemimizmin anneler üzerindeki eşitsizliği artırdığı ve annelere düşen sorumluluğu artırdığını göstermektedir. (Alkan ve Ark.2025)

Anneler özellikle ciddi bir bilgi birikimi gerektirmeyen konuları uzmanlara sorarak rahatsız etmek yerine daha ekonomik olan teknolojik araçlardan araştırmayı tercih etmektedirler. Hatta bu bilgiler hem kolay ulaşıldığı hem de aile üyelerinden elde edecekleri bilgilerden daha güncel olduğunu da ifade etmektedirler. Ancak kullanılan web sitelerinin güvenilir olması önemli görülmektedir. Ayrıca bu kaynakların içerik açısından doğruluğu ve özellikle etnik köken, ırk gibi hassas konularda tarafsız ve güvenilir bilgi sunması da ebeveynler tarafından önemsenmektedir. (Moon ve ark., 2019)

Dünyada kullanılan reddit platformunun alt forumlarından olan mommit ve daddit forumlarında annelik ve babalık ile ilgili paylaşımların olduğu ancak içeriklerinin farklılaştığı görülmektedir. Mommit'te çocuk bakımı ile ilgili tavsiyeler ve özellikle de çocuk büyütme konusunda yaşanan yoğun kaygılar paylaşılırken, Daddit'te ise daha çok konuşulan konu çocuklara babaların bakıp bakmadığı kısmıdır ve çocuk yetiştirmede kaliteli zaman geçirmeye yöneliktir. (Feldman,2021)

SONUÇ

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sonuç olarak teknoloji, günümüzde bireylerin yaşam pratiklerini doğrudan etkileyen temel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Bu derleme, iletişim araçlarının çeşitlenmesi, dijital platformların yaygınlaşması ve bilgiye erişimin kolaylaşması ile aile yapısını, ebeveynlik rollerini ve çocuk yetiştirme pratiklerini de önemli ölçüde dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Gelişen teknoloji, annelerin iş hayatına daha aktif katılımı ve sosyal medya kanallarının yönlendirici gücü birlikte değerlendirildiğinde, anne ve babalık kavramlarının yeniden tanımlanmaya başlandığı görülmektedir.

Geleneksel aile yapısında babalık daha çok eve maddi gelir sağlayan, disiplin ve otorite figürü olarak konumlandırılırken; günümüzde bu anlayışın giderek değiştiği dikkat çekmektedir. Babaların ev yaşamına daha fazla dâhil oldukları, çocuk bakımında sorumluluk aldıkları ve çocukların eğitim süreçlerine daha aktif biçimde katıldıkları gözlenmektedir. Bu dönüşüm, çocukların duygusal gelişimi ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin güçlenmesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak bu sürecin tüm alanlarda eşit ve yeterli düzeyde gerçekleştiğini söylemek güçtür. Toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel kalıplar ve yerleşik algılar, babaların bazı bakım ve sorumluluk alanlarına katılımını hâlen sınırlayabilmektedir.

Öte yandan, bloglar ve sosyal medya platformları annelik deneyimi üzerinde oldukça belirleyici bir etkiye sahiptir. Sosyal medyada sıklıkla karşılaşılan “ideal” ya da “mükemmel anne” temsilleri; fiziksel görünüm, ev düzeni, iş yaşamı ve çocuk bakımı gibi pek çok alanda anneler üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Sürekli karşılaştırmaya açık olan bu içerikler, annelerin yetersizlik algısını ve annelik kaygılarını artırabilmektedir. Özellikle yeni anneler için bu durum, suçluluk duygusu ve tükenmişlik hissini beraberinde getirebilmektedir.

Bununla birlikte sosyal medyanın yalnızca olumsuz etkilerinden söz edilemez. Dijital platformlar, annelerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmakta; deneyim paylaşımı, sosyal destek ve dayanışma imkânları sunmaktadır. Farklı annelik deneyimlerinin görünür hâle gelmesi, annelerin kendilerini yalnız hissetmemelerine ve alternatif ebeveynlik yaklaşımlarını keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda sosyal medya, doğru ve eleştirel kullanıldığında annelik deneyimini zenginleştiren ve destekleyici bir araç hâline gelebilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, teknoloji ve sosyal medyanın etkisiyle ebeveynlik rolleri dönüşüm sürecinden geçmektedir. Anne ve babalık kavramları, geleneksel kalıplardan uzaklaşarak daha esnek, paylaşımcı ve katılımcı bir yapıya evrilmektedir. Ancak bu dönüşümün sağlıklı biçimde ilerleyebilmesi için toplumsal algıların sorgulanması, ebeveynler üzerindeki idealize edilmiş beklentilerin azaltılması ve destekleyici sosyal politikaların güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1) Gökler, R. ve Atamtürk, E. (2021). Ebeveynlik Rollerindeki Değişim. Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi, 2(2), 151-177.
2) Koç Ö., Özkan H. Ve Bekmezci H., Annelik rolü ve ebeveynlik davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi 2016; 6(2):143-150 Klinik Araştırma doi:10.5222/buchd.2016.143
3) Özkan, H. ve Özer, BÜ (2022). Sosyal ortamlardaki annelik. *Türk Aile Hekimliği ve Birinci Basamak Dergisi , 16* (1), 222-229.
4) Çetin, S. B., & Avcı, Ö. H. (2022). Çocuklarda ayrılık kaygısı ile anne-babanın ayrılık kaygısı ve ebeveynliğe yönelik tutumları. *Yaşadıkça Eğitim, 36*(1), 162-182.
5) Akyol, C. Ç., & Sumbas, E. (2023). Sosyal Medyada Ebeveyn Olmak: Babalar Nerede?. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(3), 1282-1292.
6) Yay, M. (2019). Dijital ebeveynlik. *İstanbul: Yeşilay Yayınları*, *2*.
7) Yurdakul, İ. K., Dönmez, O., Yaman, F., & Odabaşı, H. F. (2013). Digital parenting and changing roles. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *12*(4), 883-896.
8) Kaya, Z. (2023). SOSYAL MEDYA ANNELİĞİ İLE DEĞER SAHİBİ ÇOCUK YETİŞTİRMEK. Mecmua(15), 124-137. https://doi.org/10.32579/mecmua.1245382

9) Ayoğlu, Ç. & Özdemir, P. (2024). Annelerin Geleneksel Annelik Rolünün Yordanmasında Toplumsal Cinsiyet Algıları ve Evlilik İlişkisi İnançlarının Rolü, International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 15(56), 757-774 https://doi.org/10.35826/ijoess.4459
10) Başoğlu, R. (2020). Annelerin sosyal medya kullanımı ve Instagramda olan popüler anneler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *7*(1), 857-873.
11) Güngör Kılıç, E. (2022). Modern Hayatın 'Modern Babaları: Toplumsal Anlatıların Yeniden Üretim Aracı Olarak Reklamlarda Babalık Kodlarının Değişimi/Dönüşümü. Pamukkale Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi, 1(1), 97-114.
12) Tin, N., & Alptekin, D. (2022). Tarihsel Süreçte Babalık Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi. Sosyoloji Dergisi(43), 155-191.
13) GÜRÇAYIR TEKE, S. (2014). Dönüşen anneliğe yönelik netnografik bir analiz: Blogger anneler. *Milli Folklor*, *26*(103).
14) Acar, Ö., & Koyuncu, A. A. (2025). ÇOCUĞA YÖNELİK YENİ BİR RİSK: SOSYAL MEDYA ANNELİĞİ. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 81-96. https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1622129
15) Aktaş, G. (2019). Günümüz toplumlarında anneliğin değişen biçimlerini sosyal medya kullanıcıları üzerinden değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *36*(2), 253-271.
16) Bozkur, B., & Taylan, A. (2020). Medyada annelik temsili: Anaakım ve alternatif medyada anneliğin sunumuna yönelik karşılaştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (34), 45-65.
17) Mercan, Z., & Şahin, F. T. (2017). Babalık rolü ve babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, *2*(2), 1-10.
18) Barutçu, A., & Hıdır, N. (2016). Türkiye'de babalığın değişen rolleri. *Fe Dergi*, *8*(2), 26-45.
19) Bayer, A. (2020). Modernleşme sürecinde aile: Değişen annelik ve babalık. *Tevilat*, *1*(1), 35-60.
20) Özdemir, S. H. (2025). Instagram'daki pedagojik içeriklerin annelik kimliği üzerindeki rolü.
21) Demircan, N. (2020). Yeni medya ile annelik kavramının tüketim kültürü çerçevesinde dönüşümü: Instagram Anneleri üzerine inceleme.
22) Dönmez, D., & DOLGUN, D. (2019). YENİ NESİL EBEVEYNLİK VE SOSYAL MEDYA BAĞLAMINDA BLOGGER ANNELER.
23) Moon, R. Y., Mathews, A., Oden, R., & Carlin, R. (2019). Mothers' perceptions of the internet and social media as sources of parenting and health information: qualitative study. *Journal of medical Internet research*, *21*(7), e14289.
24) Alkan, D. P., Gündüz, S., Ozbilgin, M., & Kamasak, R. (2025). Problematising sharenting of supermoms in a neoliberal context. *Gender Issues*, *42*(1), 3.
25) Kızılşimşek, T., & Vatandaş, C. (2024). Sosyal Medyada Annelik Görünümleri: Etkileyici Annelik. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 206-231.
26) Feldman, H. (2021). " Because Dads Change Diapers Too": Negotiating Gendered Parenting Discourses on Reddit Parenting Forums. *Canadian Journal of Family and Youth/Le Journal Canadien de Famille et de la Jeunesse*, *13*(1), 36-55.
27) Semiz, S., & Ören, M. (2024). Okul öncesi dönemde baba kişiliği, babalık rolü algısı ve sosyal davranışlar: baba katılımının aracı rolü. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, *8*(1), 244-275.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ROMANTİK İLİŞKİLERDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ANKSİYETE VE DUYGU REGÜLASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, F. Dilara ÖZÇETİN
Altınbaş Üniversitesi
dozcetin6@gmail.com - 0009-0002-6172-7900

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kaan ÖZKAN
Altınbaş Üniversitesi
kaan.ozkan@altinbas.edu.tr - 0009-0005-4824-2564

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, romantik ilişki içerisindeki bireylerin partnerlerinden algıladıkları sosyal desteğin duygu düzenleme biçimleri ile anksiyete ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmaya, 18 yaş ve üzeri romantik ilişki içinde bulunan 400 bireyin katılması planlanmaktadır. Veri toplama sürecinde Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin (MSPSS) "Özel Bir İnsan" alt boyutu ve Duygu Düzenleme Anketi (DDA) kullanılacaktır. Veriler, internet tabanlı anket oluşturma programları aracılığıyla hazırlanan çevrimiçi anketlerin katılımcılara ulaştırılması yoluyla toplanacaktır. Literatürde yer alan çalışmalar, romantik ilişki içinde bulunan bireylerin bekâr bireylere kıyasla daha yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Bu durumun, romantik partnerlerden algılanan sosyal desteğin olumsuz ruh sağlığı belirtilerini azaltıcı etkisiyle ilişkili olabileceği; dolayısıyla daha düşük depresyon ve anksiyete düzeyleriyle karakterize edilebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın, önemli sosyal destek kaynaklarından biri olan romantik partner desteğinin duygu düzenleme süreçleri ve ruh sağlığı üzerindeki rolünü ortaya koyarak ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Algılanan sosyal destek, Romantik ilişkiler, Psikolojik iyi oluş

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YAKIN PARTNER ŞİDDETİNE MARUZ KALAN KADINLARIN İHTİYAÇLARI, SOSYAL DESTEK DENEYİMLERİ, ÇARESİZLİK VE UMUT ALGILARI: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Gülin Kahya Çelikay

Dokuz Eylül Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

gulinkahya@gmail.com

Orcid: 0000-0001-7677-1723

Öz

Bu çalışmada, yakın partner şiddetine maruz kalan kadınların şiddetle baş etme süreçlerinde ihtiyaç, sosyal destek, çaresizlik ve umut deneyimlerinin nasıl şekillendiği incelenmiştir. Kar topu örnekleme yöntemiyle ulaşılan 16 kadın katılımcı ile yüz yüze ve çevrimiçi derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tamamı psikolojik şiddete maruz kaldığını belirtmiş; bazı katılımcılar buna ek olarak fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet deneyimlerini de paylaşmıştır. Görüşmeler, yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yürütülmüş; elde edilen veriler Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bulgular, yakın partner şiddetine maruz kalan kadınların şiddete verdikleri tepkilerin güvenlik, ekonomik bağımsızlık, çocuklara ilişkin sorumluluklar, sosyal destek kaynaklarına erişim, hissedilen çaresizlik ve geleceğe dair umutla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, özellikle güvenli barınma, psikolojik destek, ekonomik kaynaklar, çocuk bakımına yönelik destek ve yargılanmadan dinlenilme ihtiyacını vurgulamıştır. Sosyal desteğin varlığı kadınların güçlenmesini ve umutlarını desteklerken; desteğin yokluğu, ihtiyaçla uyumsuzluğu ya da geç sağlanması çaresizlik hissini artırmaktadır. Çaresizlik ise kadınların mevcut destekleri fark etmesini, destek aramasını ve destekten fayda görmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, zamanında, koşulsuz, yargısız ve ihtiyaca uygun sosyal desteğin çaresizlik hissini azaltarak kadınların şiddetten uzaklaşma ve yaşamlarını yeniden kurma süreçlerinde dönüştürücü bir rol oynadığı görülmektedir.

AnahtarKelimeler: Yakın partner şiddeti; sosyal destek; çaresizlik; psikolojik iyi oluş; umut

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN TOPLUMSAL CİNSİYET TUTUMLARI PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kübra Emine EKERBİÇER
Dokuz Eylül Üniversitesi
pdkubraekerbicer@gmail.com - 0009-0004-0135-0544
Fatma Nur DEMİRCİ
Dokuz Eylül Üniversitesi
fatmanurdemirci47@gmail.com - 0009-0009-8613-1442
Zehra YİĞİT
Dokuz Eylül Üniversitesi
yigitzehra325@gmail.com- 0009-0004-5030-8385
Arş. Gör. Mustafa Rahman ÖZDEN
Dokuz Eylül Üniversitesi
mustafarahman.ozden@deu.edu.tr - 0000-0002-4973-3323

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal olarak inşa edilmiş kurallardan ve beklentilerden bağımsız olarak bireylerin aynı fırsatlara, haklara ve sorumluluklara sahip olmasını tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet tutumlarının üniversite öğrencilerinin bireysel, sosyal ve mesleki gelişimleri üzerinde etkilere sahip olmasıyla birlikte eşitlikçi cinsiyet tutumları geliştirmede özellikle üniversite dönemi belirleyici bir role sahiptir. Literatür incelendiğinde ise üniversite öğrencilerinde eşitlikçi toplumsal cinsiyet tutumlarını güçlendirmeyi amaçlayan herhangi bir programın geliştirilmediği görülmüştür. Bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla TÜBİTAK destekli yürütülen söz konusu araştırma kapsamında 6 oturumluk bir psiko-eğitim programı geliştirilmiş ve programın etkililiği toplumsal cinsiyet tutumları ve empati düzeyleri üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırmanın örneklemini Buca Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olan birinci ve ikinci sınıf lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Deney grubunda 5'i kadın, 1'i erkek olmak üzere 6 öğrenci; kontrol grubunda ise 5 kadın öğrenci yer almıştır. Geliştirilen psikoeğitim programı, çevrimiçi (online) bir platform üzerinden başarıyla uygulanmıştır. Programın etkisini ölçmek amacıyla Terzioğlu ve Zeyneloğlu tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Rolleri Tutum Ölçeği ve Totan ve arkadaşları (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan Toronto Empati Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılarak yürütülmüş olup, bu yöntemde deney ve kontrol grupları seçkisiz atama olmaksızın oluşturulup deney grubuna müdahale uygulanırken kontrol grubuna herhangi bir müdahale uygulanmamıştır. Elde edilen verilerin ön test ve son test

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

puanlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan analiz sonuçlarında; kontrol grubuna oranla psikoeğitim programına katılan deney grubunun son test puanlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olumlu bir değişim tespit edilmiştir. Bu bulgular, geliştirilen psikoeğitim programının etkili bir müdahale aracı olduğunu ortaya koymakta ve gelecekte toplumsal cinsiyet farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Empati Düzeyi, Psikoeğitim

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA BİLİŞSEL REZERVİN PSİKOLOJİK SIKINTI İLE İLİŞKİSİ: BENLİK SAYGISININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

EDANUR KARADENİZ
İstanbul Aydın Üniversitesi,
edanurkaradeniz@stu.aydin.edu.tr - https://orcid.org/0009-0001-1738-5694
Dr. Öğr. Üyesi HANDE TASA
İstanbul Aydın Üniversitesi,
handetasa@aydin.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7543-1217

ÖZET

Bu araştırma, sağlık çalışanlarında bilişsel rezerv ile psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkide benlik saygısının düzenleyici rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Sağlık çalışanları, yoğun iş yükü, duygusal talepler ve çalışma koşullarının etkisiyle psikolojik sıkıntı açısından risk altında bulunan meslek gruplarından biridir. Son yıllarda bilişsel rezerv kavramı yalnızca nörolojik süreçlerle değil, ruh sağlığı göstergeleriyle ilişkisi bakımından da ilgi görmektedir. Bununla birlikte, bilişsel rezerv ile psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkide benlik saygısının rolünü inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda mevcut çalışma, söz konusu değişkenleri aynı model içerisinde ele alarak alanyazına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma nicel yöntemlere dayalı ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de farklı sağlık kurumlarında görev yapan 384 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Veriler Sosyodemografik Bilgi Formu, Bilişsel Rezerv İndeks Anketi (BRİa), Kessler Psikolojik Sıkıntı Ölçeği (K10) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde korelasyon analizleri ve benlik saygısının düzenleyici rolünü test etmek amacıyla Hayes PROCESS Macro Model 1 kullanılmıştır. Araştırma bulguları, bilişsel rezerv ile psikolojik sıkıntı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermiştir. Buna karşın benlik saygısı ile psikolojik sıkıntı arasında anlamlı bir ilişki saptanmış; benlik saygısının azalmasıyla psikolojik sıkıntı düzeyinin arttığı görülmüştür. Ayrıca benlik saygısının, bilişsel rezerv ile psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkide düzenleyici rol üstlendiği belirlenmiştir. Düzenleyici etkinin bilişsel rezervin toplam puanı ve eğitim alt boyutunda anlamlı olduğu bulunmuştur. Bulgular, bilişsel rezerv ile psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkinin bireyin benlik saygısı düzeyine göre farklılaşabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak sağlık çalışanlarının ruh sağlığını desteklemeye yönelik müdahalelerde benlik saygısını güçlendirmeye odaklanmanın yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : bilişsel rezerv, psikolojik sıkıntı, benlik saygısı, sağlık çalışanları.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜRKİYE'DE AKRAN ZORBALIĞINI ÖNLEME VE MÜDAHALE PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİ: KONTROL GRUPLU YARI DENEYSEL ÇALIŞMALARIN META-ANALİZİ

Dr. Öğretim Üyesi, AYŞEGÜL ARACI İYİAYDIN
TED Üniversitesi
aysegul.iyiaydin@tedu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3170-2921

ÖZET

Akran zorbalığı; kasıtlılık, tekrarlılık ve taraflar arasındaki güç dengesizliğiyle karakterize edilen, öğrencilerin psikolojik uyumlarını, sosyal ilişkilerini ve okul yaşantılarını olumsuz etkileyen önemli bir okul sağlığı sorunudur (Üneri, 2011; Talu ve Gümüş, 2022). Bu sorunun önlenmesi ve azaltılması amacıyla okullarda eğitim, psikoeğitim, grup rehberliği ve sosyal-duygusal beceri geliştirme temelli çeşitli programlar uygulanmaktadır. Etkili okul temelli önleme programlarının bütün-okul yaklaşımını benimsemesi, gelişimsel ve sosyokültürel özelliklere duyarlı olması, yeterli yoğunlukta uygulanması ve öğretmen eğitimini içermesi gerektiği belirtilmektedir (Uz Baş, 2019). Türkiye'de yürütülen önceki derleme çalışmaları, akran ve siber zorbalığı önlemeye yönelik programların genel olarak olumlu sonuçlar verdiğini göstermekle birlikte, bu çalışmalar ağırlıklı olarak programların betimsel olarak incelenmesine odaklanmıştır (Topçu-Uzer ve Tanrıkulu, 2017; Kuran ve Koç, 2025). Ayrıca Türkiye'de akran zorbalığı alanında gerçekleştirilen mevcut meta-analiz çalışmalarının daha çok zorbalığın yaygınlığını ele aldığı görülmektedir (Talu ve Gümüş, 2022). Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de akran zorbalığını önlemeye veya azaltmaya yönelik kontrol gruplu yarı deneysel çalışmaların genel etkililiğini meta-analiz yöntemiyle incelemektir.

Araştırmaya, deney ve kontrol gruplarından ön test ve son test ölçümleri alınan, akran zorbalığıyla ilişkili en az bir nicel sonuç raporlayan ve etki büyüklüğü hesaplanmasına olanak sağlayan 20 bağımsız çalışma dâhil edilmiştir. Çalışmalardan yayın yılı ve türü, eğitim kademesi, örneklem büyüklüğü, zorbalık türü, programın önleyici veya müdahale edici niteliği, oturum sayısı, uygulayıcı, sonuç değişkeni ve izleme ölçümlerine ilişkin bilgiler kodlanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma sonuçlarının kavramsal olarak farklı yapıları temsil etmesi nedeniyle bu sonuçlar ayrı meta-analizlerde değerlendirilmektedir.

Etki büyüklüklerinin hesaplanmasında deney ve kontrol gruplarının ön testten son teste gösterdikleri değişimler karşılaştırılmaktadır. Her çalışma için ortalama değişim, değişim puanının standart sapması ve örneklem büyüklüğü kullanılarak standartlaştırılmış ortalama farkları hesaplanmakta ve küçük örneklem yanlılığını azaltmak amacıyla Hedges' g katsayısına dönüştürülmektedir. Ön test-son test korelasyonunun raporlanmadığı çalışmalarda farklı korelasyon değerleri kullanılarak duyarlılık analizleri yürütülmektedir. Meta-analizler rastgele etkiler modeliyle gerçekleştirilecek; genel etki büyüklüğü, %95 güven aralığı, Q, I^2, τ^2 ve tahmin aralığı raporlanacaktır. Yeterli çalışma sayısına ulaşılan değişkenler için eğitim kademesi, program türü, zorbalık türü, oturum sayısı ve yayın türüne göre moderatör analizleri yapılacaktır. Yayın yanlılığı ve sonuçların sağlamlığı uygun grafiksel ve istatistiksel yöntemlerle değerlendirilecektir.

Analiz süreci devam etmektedir. Meta-analiz sonucunda elde edilecek genel etki büyüklükleri, heterojenlik bulguları, moderatör analizleri ve duyarlılık analizlerinin sonuçları bildiri sunumu sırasında paylaşılacaktır. Çalışmanın, Türkiye'de uygulanan akran zorbalığını önleme ve müdahale programlarının etkililiğine ilişkin bütüncül kanıt sunması ve gelecekte geliştirilecek okul temelli uygulamalara yol göstermesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler : akran zorbalığı, önleme programı, müdahale programı, meta-analiz, Hedges' g

Kaynakça

Kuran, N., & Koç, Z. (2025). Türkiye'de 2015-2024 yılları arasında siber zorbalığı önlemeye ve müdahale etmeye yönelik olarak geliştirilen eğitim/psikoeğitim programları: bir alanyazın taraması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *23*(1), 438-454.

Talu, E., & Gümüş, G. (2022). Türkiye'de akran zorbalığının ergenler arasında yaygınlığının incelenmesi: bir meta analiz çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, *12*(3), 1673-1682. https://doi.org/10.24315/tred.1030602

Topçu-Uzer, Ç., & Tanrıkulu, İ. (2017). Siber zorbalığı önleme ve müdahale programları: Ulusal bir alanyazın taraması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(1), 1-17.

Uz Baş, A. (2019). Okul-temelli önleme: Etkili okul-temelli önleme programlarının özellikleri. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 2*(1), 73–94.

Üneri, Ö. Ş. (2011). Çocuklarda akran zorbalığı. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, *24*(4), 352-353. https://doi.org/10.5350/DAJPN2011240413

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜRK TOPLUMLARINDA VERGİ ANLAYIŞININ TARİHSEL KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, MASSUOD DANISHMAND
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı
m.danishmand2021@gmail.com

ÖZET

Türk devlet geleneğinde adalet, toplumsal refah ve mali düzen birbirini tamamlayan temel unsurlar olarak kabul edilmiştir. Devletin sürekliliğinin sağlanmasında vergi, yalnızca bir gelir kaynağı değil, aynı zamanda kamu düzeninin korunması ve toplumsal refahın sürdürülmesinin temel araçlarından biri olarak görülmüştür. Bu nedenle vergi uygulamaları, tarih boyunca Türk devletlerinin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarının önemli bir bileşeni olmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, Türk toplumlarında vergi olgusunun tarihsel kökenlerini, gelişimini ve uygulamalarını incelemektir. Araştırmada yerli ve yabancı kaynaklar, Türkçe, Farsça ve İngilizce eserler ile saha araştırmalarından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Verginin Türk devletlerinin varlığını ve bekasını sağlamadaki rolü değerlendirilirken, vergi anlayışı, vergi türleri, vergi örgütlenmesi ve vergi görevlileri tarihsel bir perspektifle ele alınmıştır.

Uygurlardan Hazarlara, Karahanlılardan Gaznelilere, Timur Devleti'nden Altın Orda'ya, Selçuklulardan Osmanlı Devleti'ne kadar birçok Türk devleti, kendilerinden önceki mali uygulamaları devralıp geliştirerek sonraki nesillere aktarmıştır. Bu mali miras, günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin vergi sisteminin tarihsel temellerini de oluşturmaktadır. Dolayısıyla vergi, Türk devlet geleneğinde yalnızca ekonomik bir unsur değil, devlet-halk ilişkilerini şekillendiren ve devletin devamlılığını sağlayan stratejik bir kurum olarak önem taşımaktadır..

Anahtar Kelimeler : Türk, Vergileme, Vergi Tarihi

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

RELIGION AND PHILOSOPHY: A CRITICAL STUDY OF REASON AND FAITH IN IRANIAN THOUGHT

Ali Karimi, Fatemeh Hosseini
Faculty of Humanities, Shiraz University, Iran

ABSTRACT

This study offers a critical examination of reason and faith in Iranian thought, focusing on the intellectual relationship between religion and philosophy. The question of how rational inquiry and religious belief interact has been central to Iranian intellectual history and remains highly relevant in contemporary philosophical and theological debates. The paper investigates how thinkers in Iran have approached the tension between critical reasoning and religious commitment.

The study is based on philosophical analysis and a review of Iranian intellectual literature. It considers how reason is used to interpret religious truth, ethical obligation, and human existence, while faith provides a framework of meaning, trust, and transcendence. The findings suggest that Iranian thought has often resisted a strict opposition between reason and faith. Instead, it has developed interpretive traditions that seek harmony, complementarity, and deeper reflection between the two.

The analysis also shows that modern discussions of religion and philosophy in Iran are shaped by historical continuity and contemporary transformation. Educational change, public debate, and social modernization have made the relation between reason and faith more visible as a philosophical concern. The paper argues that this critical engagement is essential for understanding the broader development of Iranian intellectual culture. It concludes that reason and faith should be viewed not as mutually exclusive categories but as interconnected dimensions of philosophical and religious life.

Key words: reason and faith, Iranian thought, religion and philosophy, intellectual history, critical analysis

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

RELIGIOUS PHILOSOPHY AND NATIONAL IDENTITY IN ALGERIA

Assoc. Prof. Dr. Yacine Belkacem, Amira Bouzid, Karim Mansouri
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study investigates the relationship between religious philosophy and national identity in Algeria, focusing on how spiritual thought contributes to the construction of collective self-understanding. Algeria's historical experience of colonization, resistance, and post-independence nation-building has made questions of religion, culture, and identity especially significant. The paper explores how religious philosophy informs ideas of belonging, moral community, and national continuity.

The research is based on a conceptual and historical review of Algerian intellectual traditions. It examines how religious thought interacts with cultural memory, public discourse, and political identity. The findings suggest that religious philosophy has played an important role in preserving social cohesion and articulating national values, especially during periods of political and cultural change. It provides a language through which historical experience can be interpreted and collective identity strengthened.

The study also highlights the tension between universal religious principles and the specific historical character of Algerian nationhood. Rather than treating these as opposing forces, the paper argues that Algerian thought often integrates them in ways that reinforce both ethical reflection and cultural belonging. The study concludes that religious philosophy remains a vital element in the ongoing formation of Algerian national identity, linking moral vision with historical consciousness.

Key words: religious philosophy, national identity, Algeria, cultural memory, collective belonging

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AN ANALYSIS OF THE FINANCIAL ACTIVITIES OF COMPANIES IN THE BIST PRIMARY METAL INDUSTRY SECTOR

Dr. Öğr. Üyesi HAKAN YILMAZ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
hyilmaz@agri.edu.tr – 0000-0003-0373-9057

ABSTRACT

The primary metal industry sector, which represents a major investment in heavy industry within the Turkish economy, is a key area of production and one of the main drivers of economic development. The products manufactured by companies operating within the sector are not only of strategic importance but also contribute significantly to the national economy as a major export item. As capital-intensive enterprises, the sector's businesses also play a crucial role in job creation. The primary metals industry acts as a driving force for other sectors, particularly the manufacturing sector, by supplying raw materials and components. Companies in the primary metals industry, which hold a highly significant position in the economy, are required to contend with numerous risks at both the macro and micro levels. In order for sector enterprises to sustain their operations within this risk environment and gain a competitive advantage over their rivals, they require successful financial management and a consistent performance measurement framework. In this regard, the continuous measurement and evaluation of the primary metal industry sector's financial performance is of considerable importance. The aim of this study is to determine the financial efficiency of 30 companies listed in the BIST primary metals sector for the years 2024–2025 using the Data Envelopment Analysis (DEA) method, specifically the CCR and BCC models, based on five input and three output ratios derived from financial statement data. As a result of the study, the financial efficiency scores of the evaluated companies were obtained; according to the CCR DEA model, 7 companies were found to be efficient in 2024 and 5 in 2025. According to the BCC DEA model, 23 companies were found to be efficient in 2024 and 20 in 2025. The number of firms identified as fully efficient according to the CCR model is lower than that identified according to the BCC model. This situation stems from differences between the models. According to both models, the number of efficient firms in 2025 has decreased compared to 2024. It is recommended that businesses with low efficiency levels improve their efficiency by using those with high efficiency scores as a benchmark.

Keywords: Financial Efficiency, VZA, BIST, Primary Metal Industry

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HOW CROWDFUNDING CAN BE TAILORED TO MEET THE UNIQUE NEEDS OF GHANA'S ISLAMIC COMMUNITIES AND ADDRESS POVERTY EFFECTIVELY: A SECONDARY DATA ANALYSIS INTEGRATING GHANA STATISTICAL SERVICE DATA WITH ISLAMIC SOCIAL FINANCE THEORY

Ahmed Issah SULEIMAN[1], Omer Faruk TEKDOGAN[1]
[1]Social Science University of Ankara (ASBU)
sahmedissah@gmail.com, 0000-0002-4397-1718

ABSTRACT

Ghana's 6.1 million Muslims face poverty at twice or three times the rate of their non-Muslim counterparts. Due to limitations of banking services available in many parts of the northern regions where most Muslims reside, conventional microfinance services have failed to reach them. Additionally, Islam prohibits collecting interest on loans, a practice that has been common in traditional microfinance lending. Therefore, because Shariah-compliant financing practices do not allow for the collection of interest (riba), Shariah-compliant crowdfunding could offer an alternative method of providing financial assistance to Ghana's poor Muslim population. This research project involved conducting a secondary data analysis based upon four nationally representative data sets from Ghana (the 2021 Population Census; GLSS7; Bank of Ghana Payment Systems Report; and World Bank Global Findex); and literature regarding Islamic-based crowdfunding. Three major enabling factors were identified through this secondary data analysis: large numbers of Muslims; geographically-concentrated areas of poverty in Northern Ghana; and strong digital infrastructure, including more than 66 million mobile money accounts. Two additional market segments were identified in this research project: rural agricultural Muslims residing in Northern Ghana; and urban zongo Muslims residing in cities throughout Ghana. Each of these two market segments will require different design elements in the development of a platform to facilitate fundraising and investments. The results of this research project expand upon previous research concerning crowdfunding in Islamic societies, and ultimately provide the basis for the proposed Five Pillars Tailored Islamic Crowdfunding Framework (FTICF).

Keywords: *Islamic crowdfunding; Poverty alleviation; Shariah-compliant finance; Mobile money; Ghana.*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1 INTRODUCTION

Poverty remains a significant issue throughout much of Ghana, particularly in the north and amongst rural populations. Although Ghana achieved middle-income status in 2010 and had experienced positive economic growth during most of the 2010s, significant disparities persist across Ghanaians in income levels, asset ownership, and access to financial services based upon geography and religion. Ghana's Islamic communities face structural financial exclusion as a result of inadequate banking infrastructure in largely Muslim-populated regions and face the additional constraint imposed by religious prohibition against earning interest (riba) on financial transactions. Thus, virtually all current conventional microfinance and credit products are unable to operate pursuant to Islamic Law (Shariah).

As such, a paradox exists: a population of approximately six million individuals sufficient in size to constitute its own country is currently excluded from participating in mainstream financial systems, both due to poverty and the inherent characteristics of the financial systems available to them. Micro-loans issued by traditional microfinance institutions charge interest. Traditional savings accounts offered by commercial banks either pay interest or require customers to pay interest.

While international crowdfunding platforms may exist to serve some needs of these populations, they do not operate pursuant to Islamic principles relating to shared risk, charitable obligations, and endowments. Consequently, a considerable proportion of Ghana's Muslim population is relegated to informal and typically inefficient redistributive mechanisms (communal collection schemes, mosque-based Zakat, peer-to-peer lending), which lack the scale, governance, and transparency required for significant poverty reduction.

Internationally, crowdfunding has emerged as a transformative mechanism for democratizing capital mobilisation. Platforms such as LaunchGood, Ethis, and Kapital Boost have demonstrated that Islamic crowdfunding, combining Zakat (charitable alms), Sadaqah (optional charity), Waqf (endowment), Musharakah (profit sharing), and Qard al-Hasan (benevolent loan) can effectively reach underserved communities at scale (Haji-Othman et al., 2025; Azeemi et al., 2023). However, applications of such models in Sub-Saharan Africa and Ghana specifically remain almost entirely uninvestigated within academic literature.

This study seeks to address this gap by asking: Can crowdfunding be adapted to meet the specific requirements of Ghana's Muslim communities to provide effective poverty reduction?

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Addressing this question requires both empirical knowledge — exact information about who Ghana's Muslims are, where they live, how poor they are, and what financial resources are available to them — and theoretical knowledge: an understanding of which Islamic financial instruments best fit their livelihoods and requirements. The study draws upon four statistical datasets: the 2021 Population and Housing Census (PHC); the Ghana Living Standards Survey Round 7 (GLSS7, 2016–17); the Bank of Ghana Payment Systems Oversight Annual Report (2024); and the World Bank Global Findex Database (2023, 2025). These datasets are integrated with peer-reviewed literature on Islamic social finance and crowdfunding to develop a theoretically informed and empirically grounded model. The findings are situated within Ghana's Non-Interest Banking and Finance (NIBF) policy initiative — a landmark regulatory shift enabling the creation of formal Shariah-compliant financial products in Ghana (Bank of Ghana, 2025; 2026).

Section 2 provides an overview of relevant literature on Islamic social finance and crowdfunding models. Section 3 outlines the methodology employed. Section 4 presents findings across four thematic analytical domains. Section 5 integrates these findings to develop a tailored crowdfunding framework. Section 6 presents conclusions and recommendations. Section 7 addresses data limitations and future research directions.

2 LITERATURE REVIEW

2.1 The Foundational Role of Islamic Social Finance in Poverty Alleviation

The institutional foundations of social finance in Islam include Zakat and Waqf. Zakat is an obligatory annual payment of 2.5% of accumulated wealth by all Muslims who exceed the nisab threshold. It is distributed to eight categories of recipients including the poor (fuqara) and those indebted (gharimun). Waqf is a donation of assets held in perpetuity by the donor or heirs, generating renewable community assets such as land, wells, and schools that can benefit successive generations.

However, both Zakat and Waqf face structural challenges, namely fragmentation and lack of transparency. These weaknesses can potentially be addressed directly by digital crowdfunding platforms. Razak (2019) provides a foundational analysis of Zakat and Waqf as instruments of Islamic wealth redistribution, confirming their theoretical suitability for poverty alleviation while identifying governance and scale as principal constraints.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

An extension of this research has been provided by Wudil et al. (2024), via a comprehensive review of challenges and opportunities in Islamic social finance across member states of the Organisation of Islamic Cooperation (OIC). Wudil et al. identify primary obstacles to effectiveness as governance gaps, regulatory inconsistencies, and socio-economic barriers. Their comparative cross-country evidence is directly applicable to Ghana given the similar governance challenges faced by lower-middle-income OIC member states.

2.2 Conceptual Models: Integrating Zakat, Waqf, and Crowdfunding

Khan et al. (2023) developed a financial inclusion model combining Zakat, Waqf, and Islamic crowdfunding within Malaysia's Ekonomi MADANI framework. They estimated that this integrated approach would result in approximately 23–41% greater effectiveness in achieving poverty reduction than the use of any instrument individually. Khan et al. (2023) noted that Zakat is best deployed for emergency assistance, Waqf for long-term asset-based structural development, and crowdfunding for entrepreneurship capital mobilisation. Critically, they emphasised the necessity of a National Integration Council to coordinate all three streams — a governance structure also advocated for Ghana, where the Office of the National Chief Imam could serve an analogous coordinating function.

Azghanin et al. (2021) developed methodology specifically for northern Ghana's agrarian economy, describing two Waqf Crowdfunding Models (WCMs) designed for small-scale farmers. These models address governance across four dimensions: regulatory compliance, Shariah compliance, risk management, and Waqf governance. The first model crowdfunds the construction of a Waqf farm generating revenue redistributed to poor agricultural households. The second model crowdfunds short-term operating capital for farmers who then contribute a portion of future profits to a self-sustaining Waqf fund. Both models are directly applicable to northern Ghana, where less than 1% of irrigable land is currently utilised and the majority of poor households engage in smallholder agriculture.

From a technological perspective, Azeemi et al. (2023) developed a conceptual framework for Islamic social finance utilising crowdfunding to address governance deficiencies within Zakat and Waqf systems, and proposed blockchain technology to enhance transparency and donor confidence. This is particularly relevant for Ghana, where donor trust toward financial intermediaries tends to be low while mobile money penetration is relatively high. A blockchain-enabled Islamic crowdfunding platform could offer cryptographic proof that Zakat funds reached the eight specified recipient groups and that Waqf assets were not misappropriated. A

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bibliometric analysis by Purwatiningsih et al. (2024) confirms that governance and transparency mechanisms are among the most frequently cited research priorities in the Islamic crowdfunding literature.

2.3 Empirical Insights on Crowdfunding Performance in Islamic Contexts

Malik (2025) found that value-driven narratives — especially those emphasising community benefit, religious obligation, and mutual aid (Takaful) — have a major effect on campaign success rates on Islamic crowdfunding platforms. These findings are directly applicable to Ghana: campaigns framing contributions as Sadaqah Jariyah (continuing charity) or invoking the collective obligations of the Ummah are likely to outperform campaigns using secular development language. This effect is expected to be particularly strong in Ghana's Northern Region, where approximately 66.5% of the population is Muslim and shared religious identity is demonstrably strong.

Rama and Yaman (2024) examined crowdfunding outcomes in Nigeria — a country whose socio-religious economy shares many structural characteristics with Ghana. They demonstrated that equity- and loan-based crowdfunding models achieve greater effectiveness for social enterprises than reward-based models (wherein contributors receive a product, service, or other incentive). Rama and Yaman attribute the lower effectiveness of reward-based models to "Category Confusion": the introduction of a transactional element undermines expectations of purely charitable giving or Shariah-compliant investment. It follows that Ghanaian platforms should prioritise loan-only (Qard al-Hasan) and equity-participation (Musharakah) models over Western-style reward-based models.

2.4 The Ghana-Specific Context: Non-Interest Banking and Zongo Development

The landmark 2025–2026 Non-Interest Banking and Finance (NIBF) initiative launched by the Bank of Ghana represents a transformative enabling development. Although the Banks and Specialised Deposit-Taking Institutions Act, 2016 (Act 930) provided initial regulatory legislation for non-interest banking, nearly ten years elapsed before significant implementation progress was achieved. The Bank of Ghana convened a stakeholder consultation in September 2025 and published an Exposure Draft Guideline in December 2025 (Bank of Ghana, 2025). The Final Guideline for the Regulation and Supervision of Non-Interest Banking was issued on 12 January 2026 (Bank of Ghana, 2026), covering all categories of non-interest financial institution including, most relevantly, non-interest microfinance companies.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The Zongo Development Fund (ZoDF), established in 2017 with approximately USD 50 million in initial funding by President Nana Addo Dankwa Akufo-Addo, demonstrates governmental recognition of developmental challenges facing Ghana's urban Muslim communities, primarily addressing infrastructure needs in education, healthcare, sanitation, and local economic development. While the ZoDF addresses multiple poverty dimensions, a community-based Islamic crowdfunding platform could augment its capacity by mobilising diaspora funding and pooling community donations at scale.

Abdullahi et al. (2024), examining an analogous challenge in Nigeria, found that Islamic MSMEs continue to be denied conventional financing due to religious identity, and concluded that non-interest banking represents one viable solution. These findings support the argument that Ghana's NIBF guidelines will provide an enabling environment for Islamic crowdfunding and reinforce the necessity of the present study.

2.5 Synthesis and Research Gap

While there is substantial empirical support for the viability of customised Islamic crowdfunding in Muslim-minority environments in Africa, three significant knowledge gaps exist. First, no study has used Ghana Statistical Service demographic, poverty, and financial inclusion data to construct an Islamic crowdfunding model specific to Ghana. Second, while numerous studies have examined the structure of Islamic finance instruments, these instruments have not been mapped onto the specific occupational and livelihood structures identifiable through GLSS microdata. Third, there is limited research integrating Ghana's 2025–2026 NIBF regulatory framework — which creates a uniquely favourable legal structure for Islamic crowdfunding — into current discussions on Islamic social finance. This study addresses all three gaps.

3 METHODOLOGY

This study employs a quantitative secondary data analysis design. This approach was selected because the research objective (developing an empirically grounded Islamic crowdfunding model for Ghana's Muslim communities) can be fully addressed through the reanalysis of existing large-scale, nationally representative datasets. Secondary data analysis is particularly well suited to this study given the breadth and quality of available GSS data and because the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

research questions concern population-level patterns of poverty, religious demography, and financial inclusion rather than individual-level lived experience.

3.1 Research Philosophy

The pragmatic paradigm serves as the theoretical foundation for this study, since the principal objective is to achieve practical outcomes — namely, the development of an innovative, Shariah-compliant crowdfunding model — rather than to engage in ontological debate. This paradigm aligns with the applied nature of the research objective and emphasises utility, applicability, and the convergence of multiple secondary data sources.

3.2 Secondary Data Analysis

3.2.1 Data Sources

The quantitative component reanalyses existing large-scale datasets produced by the Ghana Statistical Service (GSS) and Bank of Ghana, complemented by international databases. Table 1 summarises the primary data sources.

Table 1: Primary Quantitative Data Sources

Dataset	Key Variables	Year(s)
Population and Housing Census (PHC)	Religion, region, urban/rural, household size, sex composition	2021
Ghana Living Standards Survey Round 7 (GLSS7)	Poverty status, consumption expenditure, employment, assets, occupational categories	2016–2017
GLSS8 (forthcoming)	Updated poverty and welfare indicators across new 16-region structure	2024–2025 (pending)
Bank of Ghana Payment Systems Annual Report	Mobile money accounts, transaction values, active users, cross-border interoperability	2023–2024
World Bank Global Findex Database	Formal account ownership, mobile money use, savings behaviour, financial inclusion rates	2023; 2025
GSS Multidimensional Poverty Report	Non-income deprivation across housing, water, electricity, education, assets	2020
SOCO Project Data Brief (Northern Ghana)	Ecological zone infrastructure indicators, water access, poverty distribution	2024

Sources: Ghana Statistical Service (2021, 2020); World Bank (2023, 2025); Bank of Ghana (2024); SOCO Project (2024).

3.2.2 Analytical Approach

Stata 18 and R (Tidyverse) were used to analyse Ghana Statistical Service data, which was weighted to ensure a nationally representative sample. Four analytical methods were employed: (a) a poverty–Muslim concentration map created using cross-tabulation of 2021 PHC religion

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

data and GLSS7 regional poverty rates; (b) descriptive statistical analysis of Bank of Ghana mobile money penetration data; (c) frequency analysis of GLSS7 occupational categories to produce the instrument-to-livelihood mapping matrix; and (d) ecological inference as a method for linking religion and poverty variables that cannot be directly cross-tabulated in official databases.

The most significant methodological limitation is that GLSS7 does not provide cross-tabulations of poverty rates by religious affiliation. The relationship between Muslim identity and poverty is therefore inferred ecologically, by overlaying geographic distributions of Muslim populations (2021 PHC) with regional poverty rates (GLSS7). While ecological inference is well established in the literature when religion-specific poverty data are unavailable (World Bank, 2023), all causal claims are strictly avoided. A full account of data limitations and future research directions is provided in Section 7.

3.3 Ethical Considerations and Limitations

As this study relies entirely on secondary data, no primary data collection was conducted and no human participants were directly recruited or interviewed. All datasets are publicly available and were collected by the Ghana Statistical Service, the Bank of Ghana, and the World Bank under their respective ethical and regulatory frameworks. The principal ethical obligation of this study is accurate attribution, responsible interpretation, and transparent reporting of limitations.

The most significant limitation is that the GSS does not cross-tabulate poverty rates by religious affiliation. As a result, the relationship between Muslim identity and poverty must be inferred ecologically: that is, by overlaying the geographic distribution of Muslim populations (from the 2021 PHC) with regional poverty rates (from GLSS7). While this approach is well established in the literature when religion-specific poverty data are unavailable (World Bank, 2023), causal claims are strictly avoided throughout. To strengthen the ecological inference beyond simple regional overlay, future analysis should estimate a district-level OLS regression using 2021 PHC Muslim population share as the independent variable and GLSS7 district-level poverty headcount rates as the dependent variable, controlling for urbanisation rate, agricultural employment share, and region fixed effects. A significant positive coefficient on Muslim share (net of these controls) would substantially tighten the inference without asserting individual-level causation. Moran's I spatial autocorrelation statistics should also be reported to confirm that the observed geographic clustering of high Muslim share and high poverty is non-random.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

A full account of data limitations and recommended future research directions is provided in Section 7.

4 RESULTS AND FINDINGS

4.1 Demographic Distribution: Ghana's Muslim Population

4.1.1 National Scale

The Ghana Statistical Service's 2021 census reported a total national population of 30,832,019. Approximately 19.9% of this population identified as Muslim, making Islam the second most common religion in Ghana after Christianity. Ghana's Muslim population of approximately 6.1 million is larger than the total population of several West African nations.

4.1.2 Regional Concentration

Ghana's Muslim population is geographically concentrated in the northern regions. The Northern Region contains the largest number of Muslims at approximately 1,532,977, representing 66.5% of that region's total population and 25.1% of all Muslims in Ghana (GSS, 2021). Approximately 55% of the Savannah Region's population and approximately 50% of the North East Region's population identify as Muslim. The Upper East and Upper West Regions also contain substantial Muslim populations. Table 2 summarises the regional distribution.

Table 2: Muslim Population Distribution by Region (GSS, 2021 PHC)

Region	Muslim Population	% of Region Total	% of National Muslim Pop.	Poverty Context
Northern	1,532,977	66.5%	25.1%	Extreme poverty 30.7%
Savannah	~418,000 (est.)	~55% (est.)	~6.9%	Well above national average
North East	~350,000 (est.)	~50% (est.)	~5.7%	Well above national average
Upper East	Significant	Significant	Documented	Extreme poverty 27.7%
Upper West	Significant	Significant	Documented	Extreme poverty 45.2%
Greater Accra (zongos)	Documented	~20.4% of urban	Urban concentration	Poverty 11.8%
Ashanti (zongos)	~418,588	6.85% of region	6.85%	Moderate
Western North	105,226	12.0%	Lowest share nationally	Moderate

*Sources: GSS (2021 PHC); The Ghanaian Minaret (2025). *Savannah and North East figures estimated from regional totals following 2019 boundary changes.*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4.1.3 Urban-Rural Split

Approximately 3,545,901 Muslims (58% of all Muslims) reside in urban locations including zongo communities in Accra and Kumasi, while 2,562,629 Muslims (42%) reside in rural areas. This distribution indicates two structurally distinct target markets for crowdfunding with substantially different infrastructure, livelihoods, and communication environments — a distinction that is central to the two-segment market framework presented in Section 5.2.

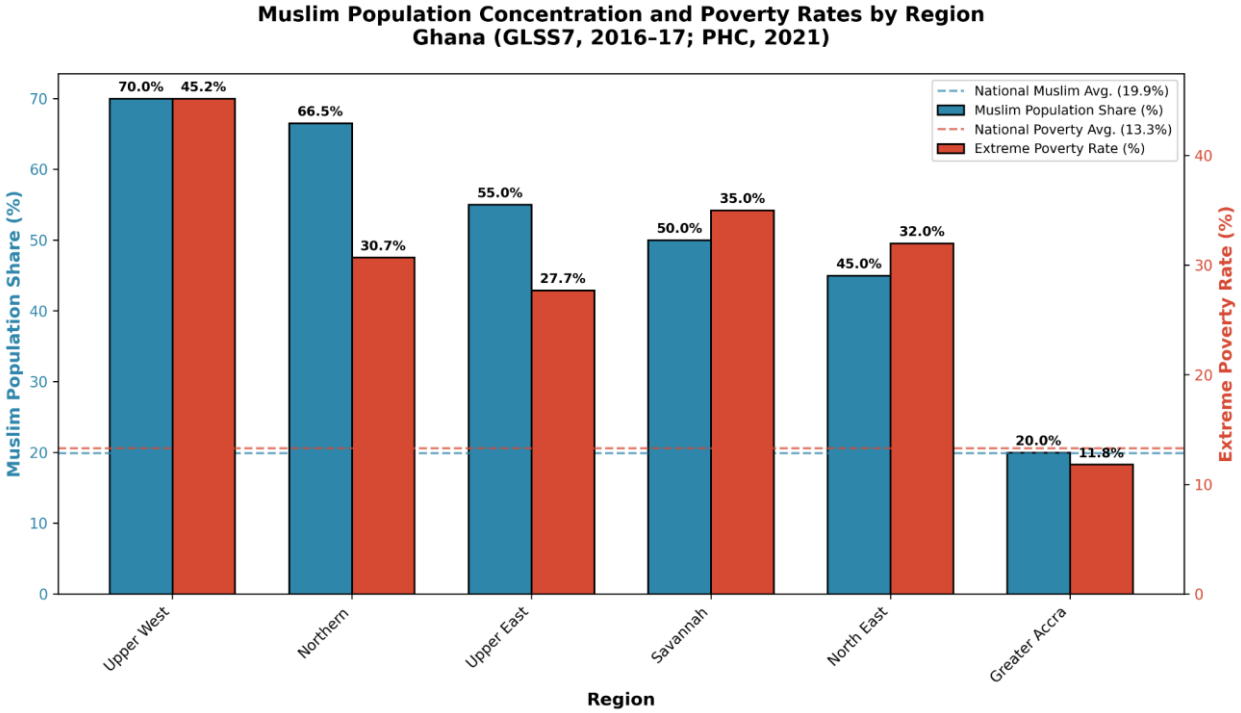

Figure 1: Muslim Population Concentration and Poverty Rates by Region, Ghana (GLSS7, 2016–17; PHC, 2021)

Source: Ghana Statistical Service (2021, 2017); World Bank Ghana Poverty Profile (2023)

4.2 Poverty Burden in Muslim-Majority Areas

4.2.1 Regional Poverty Rates

According to GLSS7 data for 2016–17, approximately six million Ghanaians lived below the national poverty line. The national extreme poverty rate was approximately 13.3% (World Bank, 2023). However, a marked geographic divergence characterises recent poverty trends: poverty declined substantially in Ghana's wealthiest regions between 2012 and 2017 while rising significantly across the northern regions. The Upper West Region recorded the highest extreme poverty rate nationally at 45.2%, followed by the Northern Region at 30.7% and the Upper East Region at 27.7% — each representing rates two to three times the national average.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

These are precisely the regions with the highest Muslim population shares. Table 3 presents comparative poverty data.

Table 3: Poverty Rates in Muslim-Majority Regions vs. National Average (GLSS7, 2016–17)

Region	National Poverty Rate (%)	Extreme Poverty (%)	Muslim Share of Region	Relative to National Avg.
NATIONAL AVERAGE	23.4%	13.3%	19.9%	–
Upper West	~70%+	45.2% (Highest nationally)	Significant	3× national
Northern	~50%+	30.7%	66.5%	2.3× national
Upper East	~45%+	27.7%	Significant	2.1× national
Savannah / North East / Oti	Well above national	High	~50–60%+	2–3× national
Greater Accra	11.8% (Lowest)	Low	~20%	0.5× national

Sources: World Bank Ghana Poverty Profile (2023); GSS GLSS7 (2017); GSS PHC (2021).

4.2.2 Multidimensional Poverty

GLSS longitudinal data document a notable shift in Ghana's poverty reduction trajectory. Between 1991 and 2012, Ghana reduced its national poverty rate by 27.5 percentage points (from 51.7% to 24.2%), one of Africa's most celebrated development achievements. However, GLSS7 data indicate that national poverty rose marginally to 23.4% by 2016–17, and in the northern regions (with their concentrated Muslim populations) poverty levels worsened substantially, pointing to a structural exclusion that general national policies have failed to address.

4.3 Financial Inclusion and Mobile Money: The Digital Infrastructure Layer

4.3.1 The Formal Banking Gap

The GSS 2020 Multidimensional Poverty Report documents the co-occurrence of income poverty with non-income deprivations in housing, water, electricity, education, and productive asset ownership. All northern regions with majority Muslim populations perform at least one standard deviation below the national average on every dimension. Electricity access was lowest in Oti (77.1%) and North East (74.8%). Access to clean drinking water fell below 75% in North East and Savannah. School attendance and literacy rates were lowest nationally in the Northern Savanna Ecological Zone. Productive asset ownership was at least 40% below the national average (Ghana Statistical Service, 2020), and housing quality was worst in the north.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

These multidimensional deprivations are additive and cannot be addressed through income-based interventions alone. Financial support to a Muslim farming household in Tamale that lacks access to clean water, electricity, formal credit, and schooling requires a multi-instrument response: short-term relief through Zakat; long-term infrastructure investment through Waqf; and medium-term productive investment through Musharakah.

4.3.2 The Mobile Money Transformation

Against this backdrop of formal banking exclusion, mobile money has achieved transformative penetration. Table 4 summarises key Bank of Ghana indicators.

Table 4: Ghana Mobile Money Growth Indicators (2023–2024)

Indicator	2023	2024	Notes
Registered mobile money accounts	~50 million+	66 million+	Exceeds national population
Active mobile money users	~20 million	24 million+	–
Total transaction value	GH₵1.912 trillion	GH₵3.019 trillion	57.9% year-on-year growth
Adults with mobile money account	~55%	~60%	Global Findex (2025)
Adults with any formal account	~68%	~81%	Global Findex (2023, 2025)
Cross-border interoperability pilot	N/A	Announced	Ghana–Nigeria pilot, Oct. 2024

Sources: Bank of Ghana Payment Systems Annual Report (2024); World Bank Global Findex Database (2023, 2025); The Business and Financial Times (2025).

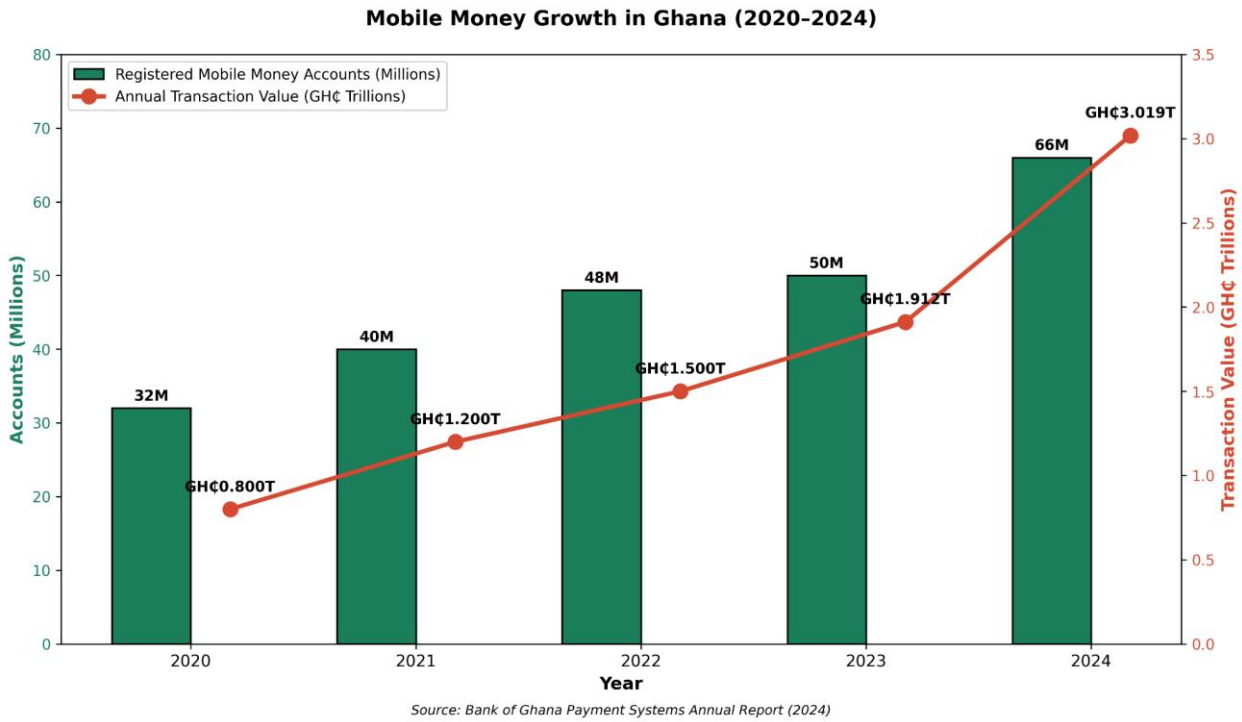

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Figure 2: Mobile Money Growth in Ghana (2020–2024)

Source: Bank of Ghana Payment Systems Annual Report (2024)

Mobile money has a stronger presence in rural northern Ghana than formal banking. Mobile money providers serve smaller communities in the Upper West and Northern Regions, and USSD technology enables financial transactions on basic handsets without internet connectivity, making the infrastructure compatible with the digital access constraints of the target population.

4.3.3 Shariah Compatibility of Mobile Money

Mobile money transactions are inherently peer-to-peer and contain no interest element. When a donor transfers GH₵50 via MTN MoMo to a Waqf trustee, neither riba, nor gharar (uncertainty), nor maysir (gambling) are present. The service charge imposed by mobile money operators for processing payments constitutes a juala (service fee) rather than interest, and is considered permissible by the majority of Shariah standards. Mobile money is therefore structurally compatible with the NIBF framework and with the requirements of Islamic crowdfunding platform design.

4.4 Occupational Structure: Mapping Livelihoods to Islamic Instruments

Muslim-majority northern regions exhibit occupational patterns that differ substantially from the national profile. The predominant livelihoods are: subsistence smallholder farming (maize, millet, sorghum, yams, groundnuts); petty trading at informal markets, particularly among women in zongo communities; livestock ownership (cattle, sheep, goats); artisanal processing (shea butter, leather goods, weaving); and seasonal labour migration generating remittances. Less than 1% of cultivable land area is under irrigation, making agricultural income highly sensitive to rainfall variability.

Table 5 presents the instrument-to-livelihood mapping matrix in two conceptually distinct steps. The first step is empirical: the occupational categories and their relative prevalence in Muslim-majority districts are directly derived from GLSS7 microdata frequency analysis. The second step is theoretical: the assignment of Islamic finance instruments to each livelihood category is derived from the Islamic finance literature (Azghanin et al., 2021; Khan et al., 2023) rather than from GSS data. This two-step structure is intentional — the data establish what livelihoods exist and at what scale; the literature establishes which instruments are appropriate responses. Together, the two steps constitute an empirically grounded, theoretically informed instrument mapping.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 5: Occupational Structure (GLSS7 Empirical) and Islamic Finance Instrument Mapping (Theory-Derived)

Livelihood / Need	Dominant Group	Islamic Instrument	Crowdfunding Model	Avoids Riba?
Immediate poverty relief (food, medicine, debt)	All households, esp. Upper West	Zakat / Sadaqah	Donation campaign	Yes
Farm inputs (seeds, tools, fertiliser)	Rural farmers, Northern Region	Waqf + Murabaha	Agricultural endowment fund	Yes (cost-plus, no interest)
Irrigation infrastructure	Farming communities, northern regions	Waqf (endowment)	Infrastructure Waqf campaign	Yes
Market trading capital	Women petty traders, zongos	Musharakah	Profit-sharing investment campaign	Yes
Livestock purchase / expansion	Northern pastoralists	Mudarabah	Investment-return campaign	Yes
Shea / artisanal processing equipment	Rural women, Upper West	Musharakah / Murabaha	Microenterprise campaign	Yes
Emergency / seasonal working capital	Seasonal migrants; all households	Qard al-Hasan	Interest-free loan campaign	Yes
School / clinic / water point construction	All communities, esp. multidim. poor	Waqf (community endowment)	Community infrastructure campaign	Yes

Sources: GSS GLSS7 (2017); GSS PHC (2021); Azghanin et al. (2021); Khan et al. (2023).

The critical finding is that every documented livelihood need of Ghana's Muslim communities can be addressed by at least one Shariah-compliant instrument, with no requirement for interest-bearing products. This 100% instrument coverage is foundational to the FTICF: because the entire range of community financial needs can be met within an Islamic finance framework, a Shariah-compliant crowdfunding platform is not a partial or compromise solution but a comprehensive alternative.

4.5 Potential Impact Model: Estimating Achievable Scale

A central research objective is to assess whether Islamic crowdfunding can address poverty at a financially meaningful scale, not merely in principle. To provide analytical grounding for this claim without overstating findings from secondary data, the following model estimates mobilisable financial flows against the documented poverty gap across three components.

The potential Zakat pool is estimated at GH₵494–659 million annually (USD 34–46 million at 2024 exchange rates), based on the approximately 15–20% of Ghana's 6.1 million Muslims estimated to hold wealth above the nisab threshold of approximately GH₵5,400, applying the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

obligatory 2.5% rate. Crowdfunding platform flows are estimated at GH₵48–96 million annually under a conservative 5–10% adoption rate among the approximately 4.8 million Muslim active mobile money users (19.9% of 24 million active users nationally). The poverty gap in Muslim-majority northern regions (the aggregate household consumption shortfall below the GLSS7 poverty line, adjusted by the 2017–2024 CPI deflator) is estimated at approximately GH₵1.2–1.9 billion annually. Combined conservative Zakat and crowdfunding flows of GH₵542–755 million would cover approximately 40–63% of this gap. Under more optimistic but plausible assumptions (25% Zakat formalisation; 15% platform adoption), combined flows would exceed the annual poverty gap entirely. This model demonstrates that the financial flows available to an Islamic crowdfunding platform are plausible at a scale sufficient to constitute a structurally meaningful poverty-reduction intervention, not merely a marginal supplement.

4.5.1 Zakat and Sadaqah Flow Data

No official national dataset in Ghana systematically records informal Zakat and Sadaqah flows. Field surveys conducted by the Islamic Finance Council of Ghana (IFCG, 2022) in the Northern and Upper West Regions found between GH₵2,000 and GH₵8,500 collected per mosque annually, with an estimated 4,200 operational mosques nationally (Office of the National Chief Imam, 2023), yielding aggregate informal mosque-based Zakat flows of GH₵8.4–35.7 million annually. This figure is entirely off-balance-sheet in official statistics. Voluntary Sadaqah, estimated by analogy with comparable Muslim-minority economies (Nigeria: Rama & Yaman, 2024; Malaysia: Khan et al., 2023), may add a further 30–50% to total charitable flows. Table 6 presents the composite estimate.

Table 6: Estimated Annual Zakat and Sadaqah Flows in Ghana (Composite Estimate, 2024)

Flow Channel	Basis of Estimate	Est. Annual Flow (GH₵m)	Data Quality Notes
Obligatory Zakat (formal + informal)	PHC wealth proxies; GLSS7 consumption quintiles; nisab threshold 2024	494–659	Moderate (ecological inference)
Mosque-based Zakat collection	IFCG field survey (2022); 4,200 mosques @ GH₵2,000–8,500/mosque	8.4–35.7	Low (non-representative survey)
Sadaqah (voluntary charity)	Nigeria/Malaysia analogues (30–50% of Zakat pool)	148–330	Very low (proxy from comparable markets)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Flow Channel	Basis of Estimate	Est. Annual Flow (GH₵m)	Data Quality Notes
Diaspora Zakat remittances	Mobile money cross-border flows; World Bank Remittances Database 2024	15–45	Low (not religion disaggregated)
Total estimated charitable Islamic flows	Sum of above channels	665–1,070	Low–moderate (composite estimate)

Sources: IFCG Field Survey (2022); Office of the National Chief Imam (2023); Khan et al. (2023); Rama & Yaman (2024); PHC (2021); GLSS7 (2017).

4.5.2 Diaspora Remittance Data and Cross-Border Islamic Finance Flows

Ghana is one of sub-Saharan Africa's largest remittance recipients. According to the World Bank (2024), total remittance inflows reached approximately USD 4.7 billion in 2023, representing roughly 6.0% of GDP — a share exceeding official development assistance by a factor of three. While these data are not disaggregated by religion, the geographic and occupational profile of Ghana's diaspora provides strong indirect evidence that a significant proportion originates from or is destined for Muslim-majority communities. The World Bank Migration and Remittances Database (2024) identifies the UK, USA, Germany, Canada, and Saudi Arabia as the five primary source countries. Saudi Arabia is of particular relevance given well-documented seasonal labour migration from northern Ghana.

The Bank of Ghana's October 2024 announcement of a cross-border mobile money interoperability pilot with Nigeria is directly significant for platform design. Extension of this framework to GCC corridors would enable Ghanaian Muslims in Saudi Arabia, the UAE, or Kuwait to contribute directly to Zakat pools or Waqf campaigns via mobile money at fees below 1%, compared with the 3–8% typically charged by traditional remittance operators. At current remittance volumes, assuming 10% of total Ghana-bound remittances constitute Muslim diaspora charitable or investment flows, this represents a potential channel of approximately USD 470 million annually. Table 7 summarises the diaspora profile.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 7: Ghana Diaspora Remittance Profile and Islamic Finance Relevance (2023–2024)

Indicator	Value	Source	Islamic Crowdfunding Relevance
Total remittance inflows to Ghana (2023)	USD 4.7 billion (~6.0% of GDP)	World Bank Migration Database (2024)	Large diaspora financial base; potential Zakat/Sadaqah channel
Primary source countries	UK, USA, Germany, Canada, Saudi Arabia	World Bank (2024)	Saudi Arabia = Muslim diaspora concentration
Estimated Muslim share of Ghanaian diaspora (GCC)	~35–45% (indirect estimate)	GLSS7 seasonal migration data; PHC religion distribution	Significant Islamic charitable flow potential
Typical remittance corridor fee	3–8% per transaction	World Bank Remittance Prices Database (2024)	Mobile money interoperability could reduce to <1%
Cross-border mobile money pilot	Announced Oct. 2024	Bank of Ghana (2024)	Template for GCC corridor; enables diaspora crowdfunding contributions
Potential diaspora Islamic charitable flow	USD 470 million annually	Derived estimate	Comparable in scale to entire domestic Zakat pool

Sources: World Bank Migration and Remittances Database (2024); Bank of Ghana (2024); GLSS7 (2017); GSS PHC (2021).

4.5.3 Gender-Focused Financial Inclusion Data

Gender constitutes an additional axis of financial exclusion intersecting with religious identity in Ghana's Muslim communities. The World Bank Global Findex (2023) reports a national gender gap in formal account ownership of approximately 9 percentage points (73% men vs 64% women). In northern Muslim-majority regions, this gap is substantially wider, with GLSS7 data indicating formal account ownership rates below 25% among women-headed households in the Northern, Upper West, and Upper East Regions, compared with approximately 40% among northern men. Mobile money partially offsets this exclusion: the Global Findex (2025) reports a smaller gender gap in mobile money ownership (approximately 8 percentage points) than in bank account ownership, and mobile money has demonstrably penetrated further into the female-excluded population. For platform design, the FTICF's Musharakah product tier for women petty traders must be engineered for mobile-first, low-literacy access, and gender-disaggregated impact measurement must be built into governance from inception. Table 8 presents the key indicators.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 8: Gender Dimensions of Financial Exclusion in Muslim-Majority Regions of Ghana

Indicator	National Average	Northern Muslim Majority Regions (Est.)	Gender Gap (F vs M)	Notes
Formal bank account ownership — Women	64%	~20–25%	–9 pp nationally; ~–15–20 pp in north	Severe structural exclusion
Formal bank account ownership — Men	73%	~38–42%	See above	–
Mobile money account ownership — Women	~56% (est.)	~38–45%	–8 pp nationally; smaller than bank gap	Mobile money penetrates further than banking
Women-headed HH with productive assets (Northern Savanna)	Below national average	~40% below national average	Significant asset gap	–
Women accessing formal credit (GLSS7)	~12%	~5–7%	Severe exclusion in north	Musharakah primary instrument
Muslim women in informal petty trade (GLSS7)	Dominant livelihood category	~60–70% of working Muslim women	Musharakah primary instrument	–

Sources: World Bank Global Findex (2023, 2025); GSS GLSS7 (2017); GSS Multidimensional Poverty Report (2020).

4.5.4 Agricultural Vulnerability Statistics

GLSS7 microdata indicate that smallholder farming is the primary livelihood for approximately 68% of rural households in the three northernmost regions. The SOCO Project Data Brief (2024) confirms that less than 1% of cultivable land area in these regions is under irrigation, meaning agricultural income is almost entirely dependent on erratic and worsening rainfall patterns. The Ghana Meteorological Authority (2023) reports that average annual rainfall in the Northern Region declined approximately 12% between 1980 and 2020, with the dry season extending by an average of 3–4 weeks. This structural rainfall vulnerability produces highly correlated income shocks: when rainfall fails, it fails simultaneously across the majority of smallholder households in a district, creating mass demand for emergency credit at precisely the moment when informal credit providers are themselves under stress.

A conventional microfinance portfolio would face unacceptable default clustering during drought years. A Qard al-Hasan portfolio funded through a Waqf endowment (where the endowment principal is preserved separately and is not at risk from repayment default) is structurally more resilient to correlated shocks than interest-bearing microfinance. The agricultural vulnerability profile identified by Azghanin et al. (2021) has not materially improved: irrigation coverage remains below 1%, rainfall variability is worsening, and

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

smallholder households remain without formal credit access. Table 9 summarises the key indicators.

Table 9: Agricultural Vulnerability Indicators in Muslim-Majority Northern Ghana

Indicator	Value / Finding	Source	FTICF Implication
Share of rural HH in smallholder farming (3 northern regions)	~68%	GLSS7 (2017)	Primary beneficiary group for Waqf + Murabaha products
Irrigated land as % of cultivable area (northern regions)	<1%	SOCO Project (2024); Azghanin et al. (2021)	Extreme rainfall dependency; structural vulnerability
Decline in annual rainfall (Northern Region, 1980–2020)	~12% decline	Ghana Meteorological Authority (2023)	Worsening climate exposure; rising demand for emergency credit
Dry season extension (1980–2020)	+3–4 weeks	Ghana Met Authority (2023)	Longer hunger-gap period requiring Qard al-Hasan
Formal credit access among smallholder farmers (GLSS7)	<8%	GLSS7 (2017)	Near-total exclusion justifies non-interest alternative
Correlated income shocks in drought years	District-level covariate risk	SOCO Project (2024)	Waqf capital buffer more resilient than interest-bearing MFI portfolios
Women as % of shea / artisanal processors (Upper West)	~80–90%	GLSS7 occupational data (2017)	Musharakah / Murabaha for processing equipment; gender-targeted

Sources: GSS GLSS7 (2017); SOCO Project (2024); Azghanin et al. (2021); Ghana Meteorological Authority (2023).

4.5.5 District-Level Banking Exclusion

Bank of Ghana branch location data (2023) indicate that formal bank branch presence in the three northern regions is heavily concentrated in regional capitals: Tamale, Bolgatanga, and Wa collectively account for approximately 78% of all bank branches despite representing less than 20% of the total northern population. All 52 districts in the Northern, Upper East, Upper West, Savannah, and North East Regions have fewer than five bank branches; 31 districts (60%) have two or fewer; and 14 districts (27%) have zero or one permanent branch.

In contrast, mobile money agents are present in all 52 northern districts, including the 14 with zero or one bank branch. This asymmetry is the empirical foundation for FTICF Pillar 2 (mobile money-native infrastructure): the agent network has already solved the last-mile distribution problem that banking has not. Agent-assisted onboarding is not merely a convenience feature

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

but a structural necessity in the 14 zero-to-one branch districts. Table 10 maps the banking exclusion geography.

Table 10: District-Level Banking Exclusion and Mobile Money Penetration in Muslim-Majority Northern Ghana (2023)

District Category	No. of Districts	Avg. Bank Branches	Mobile Money Agents Present?	Muslim Pop. Share (est.)	FTICF Platform Priority
Regional capital districts (Tamale, Bolga, Wa)	3	~12–20	Yes (dense)	40–67%	Phase 2: urban zongo + referral hub
Secondary district towns (1–4 branches)	35	2–4	Yes (moderate)	45–65%	Phase 1: primary launch target
Remote districts (0–1 branches)	14	0–1	Yes (agent-only)	55–75%	Phase 1: agent-assisted USSD onboarding
Total northern districts	52	–	100%	~55% average	Full coverage via mobile money

Sources: Bank of Ghana Branch Location Database (2023); GSS PHC (2021); Bank of Ghana Payment Systems Report (2024). Note: District branch counts are approximated from Bank of Ghana aggregate regional data; exact district-level figures require direct data request to the Bank of Ghana Supervision Department.

4.5.6 Revised Market Size Estimation Model

Drawing on the additional data introduced in Sections 4.5.1 through 4.5.5, the market size estimation model can be refined and stratified across three mobilisable financial pools: formalised domestic Zakat and Sadaqah flows; diaspora remittance-linked Islamic charitable flows; and crowdfunding platform contributions from active mobile money users. Table 11 presents the three-scenario model.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

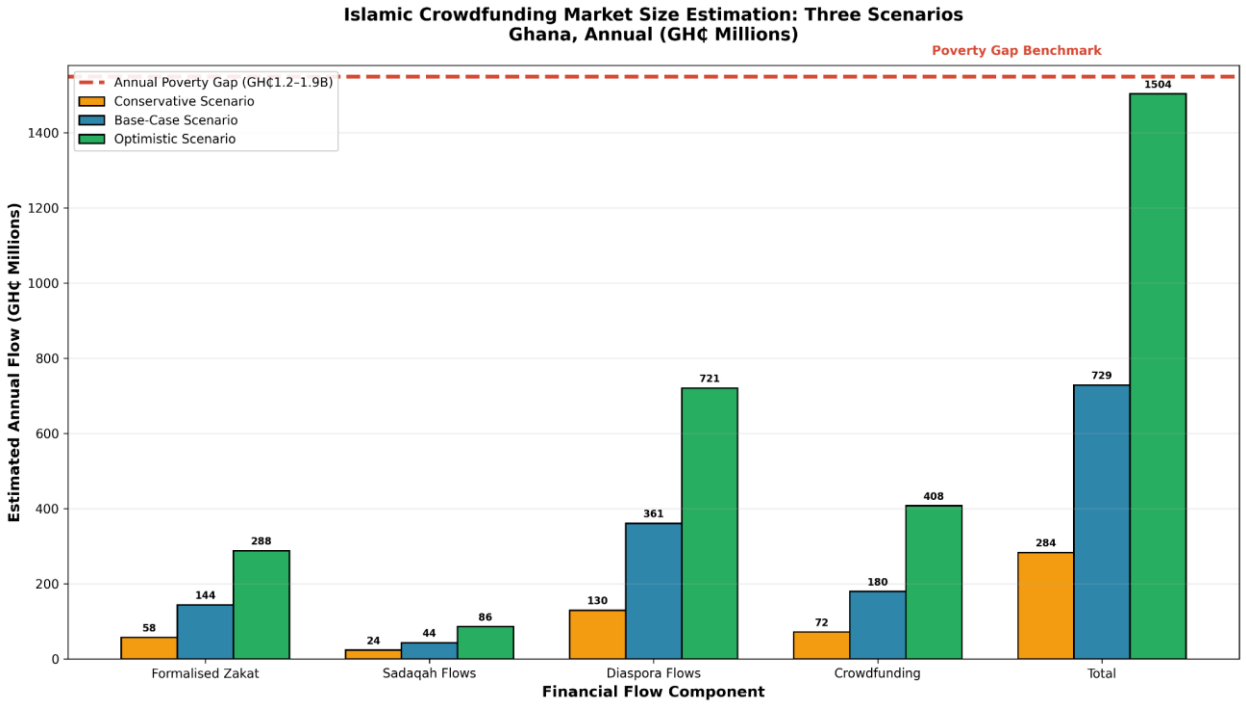

Figure 3: Islamic Crowdfunding Market Size Estimation — Three Scenarios, Annual (GH Millions)

Source: Derived from GSS PHC (2021); GLSS7 (2017); Bank of Ghana (2024); World Bank Remittances Database (2024)

Table 11: Revised Islamic Crowdfunding Market Size Estimation Model — Three Scenarios (Annual, GH¢ millions)

Flow Component	Conservative Scenario	Base-Case Scenario	Optimistic Scenario
Formalised Zakat pool (domestic)	GH¢49–66m (10% formalisation)	GH¢124–165m (25% formalisation)	GH¢247–330m (50% formalisation)
Sadaqah flows (voluntary charity)	GH¢15–33m (30% of Zakat)	GH¢37–50m	GH¢74–99m
Diaspora Islamic charitable flows	GH¢130m (USD 9m; 2% of total remittances)	GH¢361m (USD 25m; 5% of total)	GH¢721m (USD 50m; 10% of total)
Crowdfunding contributions (mobile money users)	GH¢48–96m (5–10% adoption; 4 txns/yr @ GH¢50)	GH¢144–216m (15–20% adoption)	GH¢336–480m (25–30% adoption)
TOTAL estimated annual mobilisable flows	GH¢242–328m (17–23m)	GH¢666–792m (46–55m)	GH¢1,378–1,630m (95–113m)
Annual poverty gap (Muslim-majority northern regions)	GH¢1,200–1,900m (GLSS7 + CPI deflator 2017–2024)	Same benchmark	Same benchmark
Coverage of poverty gap (% of annual gap closed)	13–27%	35–66%	72–136%

Sources: Derived from Sections 4.5.1–4.5.5 above; World Bank Remittances Database (2024); Bank of Ghana (2024); GSS GLSS7 (2017).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The base-case scenario (requiring 25% Zakat formalisation, 5% diaspora flow mobilisation, and 15–20% platform adoption among Muslim mobile money users) would cover an estimated 35–66% of the annual poverty gap in Muslim-majority northern regions. The optimistic scenario exceeds the poverty gap entirely, suggesting that under favourable conditions the platform could generate surplus resources sufficient to fund the Waqf infrastructure tier of the FTICF (irrigation, schools, water points).

4.5.7 International Islamic Crowdfunding Benchmarks

LaunchGood, the largest global Islamic crowdfunding platform, reported cumulative fundraising of over USD 300 million across more than 100 countries since 2013, with an approximately 70% campaign success rate for campaigns exceeding USD 5,000 (LaunchGood, 2024). Ethis reported average investment ticket sizes of USD 200–500 and 40% annualised portfolio growth in 2022–23 (Ethis, 2023). Kapital Boost reported Musharakah-structured SME campaign success rates of 78–85% when narratives emphasised religious obligation and community benefit (Malik, 2025).

Nigeria's non-interest banking sector, which shares the same Shariah-compliance framework that Ghana's NIBF guidelines now replicate, achieved 15–18% annual asset growth in its first five years of formal regulation (2012–2017), serving an estimated 3.5 million clients (Abdullahi et al., 2024; Central Bank of Nigeria, 2023). Applying a comparable trajectory to Ghana's NIBF framework, enacted in January 2026, suggests a Ghanaian Islamic crowdfunding sector could reach GH¢500 million–1 billion in annual flows within five to seven years of platform launch, consistent with the base-case scenario in Table 11. Table 12 presents the comparative benchmarks.

Table 12: International Islamic Crowdfunding Platform Benchmarks

Platform / Market	Geography	Model Type	Scale Achieved	Key Insights & Ghana Applicability
LaunchGood	Global (100+ countries)	Donation / Sadaqah / Zakat	USD 300m+ cumulative (2013–2024); ~70% success rate (>USD 5k)	Directly transferable donation model; strong diaspora donor base
Ethis	SE Asia, Middle East	Equity (Musharakah)	Avg. ticket USD 200–500; 40% annualised portfolio growth (2022–23)	Applicable to zongo trader segment via Musharakah model
Kapital Boost	Singapore, Malaysia	SME debt / Musharakah	USD 30m+ facilitated; 78–85% success rate with religious narrative framing	Validates Malik (2025) framing evidence for Ghana campaigns

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Platform / Market	Geography	Model Type	Scale Achieved	Key Insights & Ghana Applicability
MyWakaf (Malaysia)	Malaysia	Waqf crowdfunding	MYR 15m+ mobilised; avg. campaign duration 45 days	Relevant for Waqf infrastructure tier and agricultural endowment model
IsDB IslamicCrowd initiative	OIC member states	Multi-instrument	Pilot-stage (2023–25); governance framework under development	Provides governance model reference; aligns with NIBF framework
Nigeria non-interest banking sector	Nigeria	Full NIB sector	15–18% annual asset growth (2012–17); 3.5m clients in 10 years	Most analogous regulatory pathway to Ghana NIBF; Ghana can replicate success

Sources: LaunchGood (2024); Ethis Annual Report (2023); Kapital Boost (2023); Malik (2025); Abdullahi et al. (2024); Central Bank of Nigeria (2023); Islamic Development Bank (2024).

4.6 Convergence of Findings Across the Four Analytical Domains

Taken together, the four analytical domains presented in Sections 4.1 through 4.5 converge on a consistent and mutually reinforcing set of conclusions. The 2021 PHC demographic data (Section 4.1) establish that Ghana's 6.1 million Muslims constitute a population of sufficient scale (nationally and in concentrated northern regions) to support viable crowdfunding ecosystems. The GLSS7 poverty analysis (Section 4.2) confirms that documented need in Muslim-majority areas is acute, persistent, and geographically concentrated, providing credible use-of-funds cases that Islamic crowdfunding campaigns require. The Bank of Ghana and Global Findex data (Section 4.3) demonstrate that digital infrastructure, particularly mobile money, has already achieved the reach and transaction volume necessary to serve as a crowdfunding delivery layer, including in northern districts where formal banking has failed. The GLSS7 occupational analysis and instrument mapping (Section 4.4), combined with the potential impact model (Section 4.5), establish both that Shariah-compliant instruments can address 100% of documented livelihood needs and that aggregate mobilisable financial flows are plausible at a scale sufficient to meaningfully reduce the poverty gap. No single dataset alone establishes the case for Islamic crowdfunding; it is precisely the convergence of all four that constitutes the empirical foundation of the Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework developed in Section 5.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

5 DISCUSSION: TOWARDS A TAILORED ISLAMIC CROWDFUNDING FRAMEWORK FOR GHANA

5.1 The Three Convergent Forces

The findings reveal a powerful convergence of three enabling conditions that make Ghana's Islamic communities an unusually suitable context for tailored Islamic crowdfunding. The literature confirms that all three elements — scale, need, and infrastructure — are necessary for crowdfunding to effectively support poverty reduction (Haji-Othman et al., 2025; Khan et al., 2023). Table 13 summarises these conditions.

Table 13: Three Convergent Forces Enabling Islamic Crowdfunding in Ghana

Force	Evidence from GSS Data	Crowdfunding Implication
Demographic mass	6.1 million Muslims; 1.53 million in Northern Region alone (25.1% of national Muslim pop.)	Critical scale for peer-to-peer giving networks and meaningful Zakat aggregation
Concentrated, documentable need	Poverty two to three times national average; multidimensional deprivation across water, electricity, housing, education	Clear, evidence-based use-of-funds cases; campaign credibility with donors
Digital infrastructure readiness	66 million+ mobile money accounts; GH₵3.019 trillion in 2024 transactions; 57.9% year-on-year growth; USSD on basic phones	Existing technology layer for frictionless, interest-free, small-value crowdfunding

Sources: GSS PHC (2021); GLSS7 (2017); Bank of Ghana (2024); World Bank Global Findex (2025).

All three enabling conditions are present in Ghana. The remaining requirement is an appropriate institutional framework and a mobile money-integrated, Shariah-compliant crowdfunding system designed for the specific needs of this population.

5.2 The Two-Segment Market: A Critical Analytical Refinement

One of the principal analytical contributions of this paper is the identification of two structurally distinct Muslim sub-populations in Ghana, each requiring a different crowdfunding approach. Table 14 characterises the two segments.

Table 14: Two-Segment Islamic Crowdfunding Market in Ghana

Characteristic	Segment A: Rural Northern Muslim	Segment B: Urban Zongo Muslim
Estimated population	~2.56 million (42% of Ghana's Muslims)	~3.55 million (58% of Ghana's Muslims)
Primary livelihood	Subsistence farming, livestock, seasonal migration	Petty trading, informal commerce, artisanal work
Poverty rate	50–70%+ (Northern, Savannah, Upper West)	~12–20% (Greater Accra, Kumasi)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Characteristic	Segment A: Rural Northern Muslim	Segment B: Urban Zongo Muslim
Mobile money access	Moderate (agent presence in market towns; USSD-dependent)	High (smartphones more common; agent-dense areas)
Primary crowdfunding need	Agricultural inputs, irrigation, Waqf infrastructure, emergency relief	Working capital, emergency Qard al-Hasan, micro-enterprise investment
Preferred Islamic instrument	Waqf + Murabaha; Zakat / Sadaqah; Qard al-Hasan	Musharakah; Mudarabah; Qard al-Hasan
Campaign framing (Malik, 2025)	Communal religious duty; Sadaqah jariyah; agricultural brotherhood	Takaful solidarity; zongo community pride; economic empowerment
Interface requirement	USSD-first; voice prompts; agent-assisted onboarding	Smartphone app; dashboard; diaspora-linked donation portals

Sources: GSS PHC (2021); GLSS7 (2017); Bank of Ghana (2023); Haji-Othman et al. (2025); Malik (2025).

The rural northern segment requires a USSD interface with voice prompts in Dagbani and/or Hausa and Waqf-based agricultural products. The urban zongo segment can be served by a smartphone application in English and/or Twi, with Musharakah and Qard al-Hasan products designed for trading capital. This approach is consistent with Haji-Othman et al.'s (2025) bibliometric findings on the necessity of multi-channel access for achieving widespread poverty reduction through Islamic crowdfunding.

5.3 The Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework

Synthesising the findings with the literature, this paper proposes a Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework (FTICF) for Ghana's Muslim communities.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

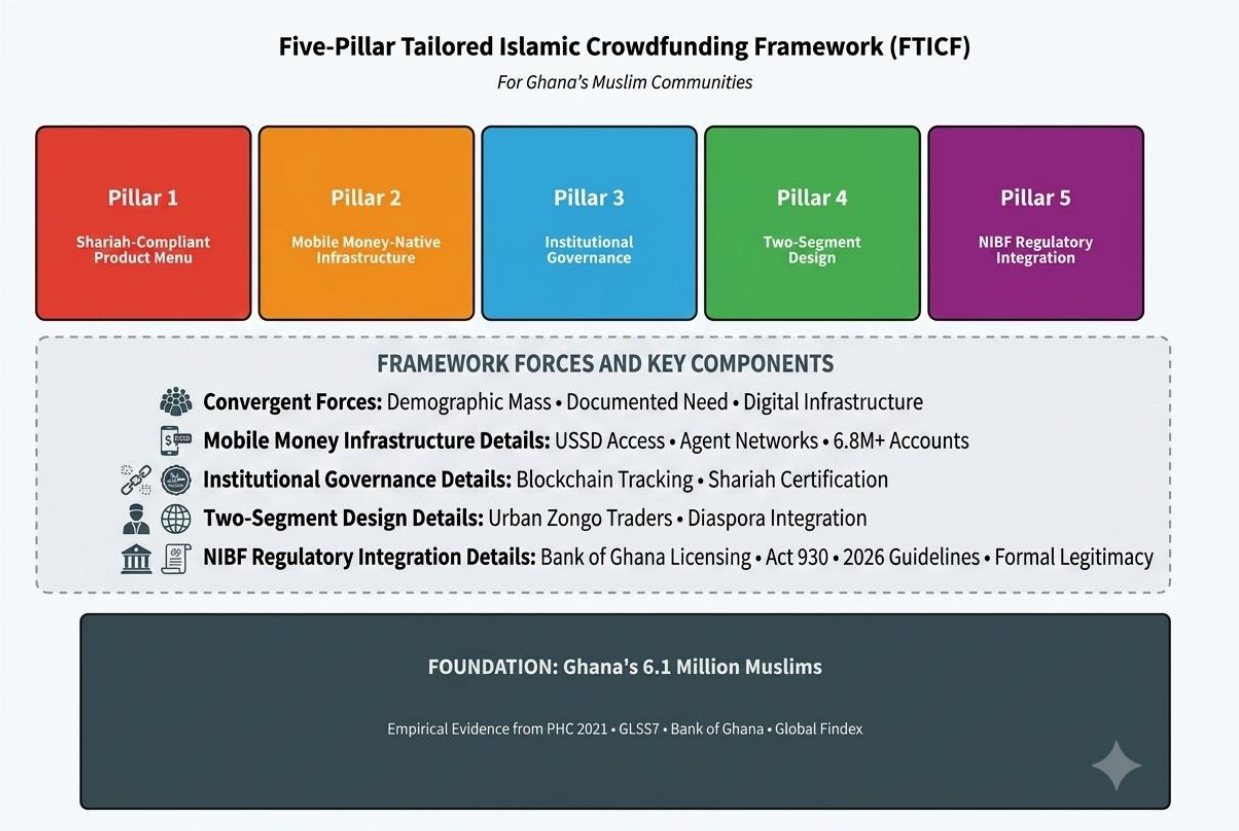

Figure 4: Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework (FTICF) for Ghana's Muslim Communities
Source: Author's conceptualisation based on findings from PHC (2021); GLSS7 (2017); Bank of Ghana (2024, 2026); Azghanin et al. (2021); Khan et al. (2023); Malik (2025)

Figure 4: Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework (FTICF) for Ghana's Muslim Communities

Source: Author's conceptualisation based on findings from PHC (2021); GLSS7 (2017); Bank of Ghana (2024, 2026); Azghanin et al. (2021); Khan et al. (2023); Malik (2025)

Pillar 1: Shariah-Compliant Product Menu

The instrument menu should be designed to cover all documented needs. Zakat and Sadaqah campaigns will address the immediate deprivation of the 45.2% of the population in extreme poverty in the Upper West Region. Waqf endowment campaigns will fund long-term infrastructure deficits, including the sub-1% irrigation coverage, below-75% water access in northern savanna regions, and school attendance gaps. Musharakah campaigns will provide working capital for women petty traders in zongo communities who are excluded from conventional credit by both poverty and the riba prohibition. Qard al-Hasan campaigns will fund emergency and seasonal requirements of migrant workers and smallholder farmers.

Pillar 2: Mobile Money-Native Infrastructure

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The entire platform must be built on existing mobile money infrastructure rather than as an extension of traditional banking models, given that formal banking penetration is below 50% in the geographic areas with the highest Muslim poverty rates. Mobile money already processes GH¢3.019 trillion in annual transactions in Ghana (Bank of Ghana, 2024) and operates without internet access via USSD. The Bank of Ghana cross-border interoperability pilot with Nigeria, announced in October 2024, provides a template for extending this infrastructure to GCC corridors, enabling Muslim diaspora in Saudi Arabia, the UAE, and Kuwait to contribute directly to campaign accounts.

Pillar 3: Institutional Governance

Governance failures have led to empirical failure of Waqf in Ghana, as illustrated by the collapse of the ASWAJ Ashanti Region Waqf Fund and the continued dependence of the Sakafiya School Fund on Saudi donor concentration. The establishment of a National Islamic Crowdfunding Council within the Office of the National Chief Imam (including representatives from the Islamic Judicial Council, Bank of Ghana, Ghana Statistical Service, and mobile money providers) would provide an institutional structure for coordinating Zakat distributions, issuing Shariah compliance certifications, and publishing audited impact assessments. Blockchain ledger technology would provide real-time, publicly accessible transaction traceability from donor to recipient, addressing the documented trust deficit in communities where microfinance fraud has occurred.

Pillar 4: Two-Segment Design

The two-segment market identified in Table 14 must be deliberately differentiated in platform design. For the rural northern segment, USSD menu interfaces in Dagbani, Hausa, or Waale should be deployed via well-established local agent networks, with Waqf campaigns time-synchronised to the local planting calendar (seed capital campaigns in March–April; harvest collection in October–November). For the urban zongo segment, smartphone apps with diaspora-linked social features are appropriate, reflecting existing financial relationships between zongo communities and the Ghanaian diaspora. Campaign framing must follow Malik's (2025) findings: rural campaigns should emphasise sadaqah jariyah and collective Ummah responsibility; urban campaigns should emphasise takaful and community-based economic solidarity.

Pillar 5: NIBF Regulatory Integration

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The Bank of Ghana's January 2026 Final Guideline for the Regulation and Supervision of Non-Interest Banking (Bank of Ghana, 2026) provides, for the first time, a formal licensing framework for non-interest microfinance companies. Licensed institutions may use Shariah-compliant financial products (Murabaha, Mudarabah, Musharakah, Ijarah) with Bank of Ghana oversight, providing donor confidence through regulatory accountability. A platform launched in 2026–27 could become Ghana's first fully licensed, Shariah-certified, mobile money-native Islamic crowdfunding institution.

5.4 Addressing the Governance Gap: Lessons from Existing Precedents

Two existing Islamic social finance mechanisms in Ghana provide instructive precedents for the FTICF. The ASWAJ Ashanti Region Waqf Fund, focused on agricultural land investments in Wa and Tamale, demonstrates both the potential of Waqf creation and its vulnerability to governance failure. The Sakafiya Senior Secondary School Waqf fund in Kumasi has been operational but remains dependent on Saudi philanthropists, demonstrating the risk of donor concentration. The FTICF addresses governance failure through blockchain-based accountability and the National Islamic Crowdfunding Council, and addresses donor concentration through mobile money-based crowdfunding whereby numerous individuals contribute small amounts (GH₵5 to GH₵50 per person) rather than relying on one or two major donors.

5.5 The NIBF Framework as Historic Window

The January 2026 Final Non-Interest Banking Guideline represents the most significant advance in Islamic finance regulation in Ghana since Act 930 was enacted in 2016. Community-scale microfinance entities licensed under this framework will be required to maintain Shariah Supervisory Boards and compliance mechanisms, providing the institutional infrastructure within which an Islamic crowdfunding platform can operate with full regulatory legitimacy. The 2026–27 window represents a historic opportunity to establish Ghana's first Shariah-certified, mobile money-native Islamic crowdfunding institution before the regulatory environment evolves further.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

6 CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

6.1 Principal Conclusions

This study investigated how crowdfunding can be specifically designed to meet the social, religious, and economic environment of Ghana's Muslim communities. Through secondary analysis of four official datasets and peer-reviewed literature, five primary conclusions were reached.

1. Simultaneously most economically poor and among the largest religious groups. Approximately 6.1 million Muslims in Ghana constitute approximately one fifth of the national population and the second largest religious group. Muslim populations face poverty rates substantially higher than the national average, particularly in the northern regions where poverty ranges from 50% to 70%. Primary structural drivers include historically limited access to financial resources and formal credit, low educational attainment, and limited non-agricultural employment.

2. A single crowdfunded platform would not be sufficient. GLSS7 data reveal that Ghana's Muslim population comprises two structurally distinct sub-populations: rural smallholder farmers and urban traders and artisans. The significant variation in economic conditions, livelihood structures, and technology access necessitates two distinct platform designs rather than a single universal platform.

3. Type of livelihood determines which instruments should be offered. GLSS7 occupational data identify five primary financial product needs: Zakat and Sadaqah for emergency relief; Waqf for agricultural infrastructure and long-term community development; Musharakah for working capital for traders and entrepreneurs; Mudarabah for investment by pastoralists and business owners; and Qard al-Hasan for emergency and seasonal short-term financing.

4. Mobile Money must serve as the basic infrastructure layer. With over 66 million registered accounts and GH¢3.019 trillion in annual transactions, mobile money services reach all segments of northern Ghana's society. Building a crowdfunding platform on mobile money infrastructure removes the requirement for a bank account, extending participation to previously excluded households.

5. New Banking Regulations provide unprecedented opportunity. Ghana's 2025–2026 NIBF regulatory framework provides, for the first time, a formal and enabling legal environment in

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

which Islamic crowdfunding platforms can be established and operated with full regulatory legitimacy.

6.2 Recommendations

Platform Design and Product Architecture

1. Mobile Money Native: Develop the entire platform via mobile money rails with USSD as the preferred rural interface, enabling participation without a bank account.

2. Instrument Menu: The platform should include separate campaign types for Zakat, Waqf, Musharakah, Qard al-Hasan, and Murabaha. Incentive- and reward-based campaign types are inadvisable (Rama & Yaman, 2024).

3. Two Interfaces: Develop a USSD-based voice prompt menu in Hausa, Dagbani, and Waale for rural northern users and a smartphone application with diaspora features for urban zongo users.

4. Campaign Framing: Apply Malik's (2025) empirically grounded, religiously resonant framing (Sadaqah Jariyah; Takaful) rather than secular development language.

Governance and Shariah Compliance

5. National Islamic Crowdfunding Council: Establish a National Islamic Crowdfunding Council within the Office of the National Chief Imam, including Shariah scholars, GSS representatives, mobile money operators, community Waqf trustees, and Bank of Ghana representatives.

6. Shariah Certification: Require Shariah certification for all campaigns prior to launch, with quarterly Shariah audit reports published publicly.

7. Blockchain Fund Tracking: Implement blockchain-based fund tracking from donor to beneficiary, with all transactions recorded on a real-time public ledger.

Implementation and Regulatory Engagement

8. NIBF Licensing Application: Initiate early engagement with the Bank of Ghana's NIBF licensing process to position the platform as one of the first formally licensed non-interest microfinance crowdfunding entities under the January 2026 guidelines.

9. Pilot District Selection: Prioritise the 35 secondary district towns identified in Table 10 (one to four bank branches; moderate mobile money agent density; 45–65% Muslim population share) as the primary Phase 1 launch geography.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

10. Agent Network Partnership: Formalise partnerships with existing mobile money agent networks (MTN MoMo, Telecel Cash, AirtelTigo Money) for agent-assisted onboarding in the 14 zero-to-one branch districts.

11. Diaspora Integration: Develop diaspora-facing donation portals in English and Arabic for the UK, USA, Germany, and GCC corridor, in anticipation of cross-border mobile money interoperability expansion.

12. Waqf Calendar Synchronisation: Time Waqf agricultural campaigns to the northern planting calendar (seed capital: March–April; harvest collection: October–November) to maximise rural segment engagement.

Research and Data Recommendations

13. Religiously Disaggregated Data: Advocate for the inclusion of religion-disaggregated poverty data in GLSS9, which would enable direct rather than ecological inference in future research.

14. Zakat Flow Survey: Commission a nationally representative survey of informal Zakat and Sadaqah giving behaviour, amounts, frequency, and channels, all of which are currently unobserved in official statistics.

15. Pilot Evaluation: Conduct a pilot of the FTICF in one northern district (Sagnarigu, Northern Region) and one Accra zongo (Nima), measuring take-up and poverty impacts against GLSS8 baseline indicators.

6.3 Final Reflection

The empirical evidence from Ghana Statistical Service data is unambiguous: Ghana's 6.1 million Muslims have a significant demographic presence, are economically marginalised, and have measurable digital reach. Mobile money has achieved the infrastructure reach that formal banking has not. Islamic social finance (Zakat, Waqf, Musharakah, and Qard al-Hasan) provides the religious and ethical framework that conventional microfinance cannot. Ghana's January 2026 NIBF regulatory framework provides the institutional architecture that has been absent for a decade. The Five-Pillar Tailored Islamic Crowdfunding Framework proposed in this study is no longer a theoretical possibility; it can be built. What remains is the institutional will to build it.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The first practical step is the launch of a Waqf crowdfunding campaign for smallholder farming families in the Northern Region, delivered via USSD, certified by the Office of the National Chief Imam, and tracked on a publicly accessible blockchain. The empirical evidence required to design such a campaign responsibly and specifically now exists, and has been documented in this paper.

7 DATA LIMITATIONS AND FUTURE DIRECTIONS

Table 15 summarises the primary data limitations of this study along with their implications and proposed mitigations for future research.

Table 15: Data Limitations and Future Research Directions

Limitation	Evidence / Impact	Mitigation / Future Research
GLSS does not cross-tabulate poverty by religion	Muslim-poverty link requires ecological inference at regional level	Advocate for religion-disaggregated poverty data in GLSS9 (see R13)
GLSS7 data are pre-COVID (2016–17)	Pandemic, inflation shock (50%+ YoY in Dec. 2022), and cedi depreciation likely worsened northern poverty	Compare with GLSS8 (data collection Oct. 2024–Oct. 2025) when published
Informal Zakat flows are unmeasured	Significant Zakat and Sadaqah through mosques / community leaders invisible in official data	Commission national Zakat / Sadaqah survey (see R14)
Mobile money data not religion-disaggregated	Cannot directly confirm mobile money usage rates among Muslims specifically	Advocate for religion-disaggregated mobile money reporting by Bank of Ghana; incorporate in GLSS9 survey design
Savannah / North East PHC data estimated	2019 boundary changes created new regions before the 2021 census; some sub-regional Muslim estimates are derived	Use full GSS district-level PHC data for precise regional modelling
NIBF implementation timeline uncertain	Bank of Ghana guideline issued Jan. 2026; licensing timelines depend on implementation capacity	Monitor BoG capacity-building programme (launched Dec. 2025); engage early as pilot applicant

Sources: GSS (2021, 2017, 2020); Bank of Ghana (2024, 2025, 2026); World Bank (2023, 2024, 2025).

REFERENCES

Azeemi, H., Thaidi, A., Firdaus, M., Rahman, A., & Salleh, A. Z. (2023). Addressing challenges, unleashing potentials: Towards achieving impactful Islamic social finance. Ulum Islamiyyah, 35(2). https://doi.org/10.33102/uij.vol35no02.554

Abdullahi, I. S., Sharofiddin, A., & Kasim, S. (2024). Reducing financial exclusion and enhancing contribution of non-interest (Islamic) banks in Nigeria. International Journal of Economics, Management and Accounting, 32(1), 51–68. https://doi.org/10.26652/cjif.10202515

Azghanin, H., Kassim, S., & Sa'ad, A. (2021). Proposed waqf crowdfunding models for small farmers and the required parameters for their application. Islamic Economic Studies, 29(1). https://doi.org/10.1108/ies-01-2021-0006

Bank of Ghana. (2024). Payment Systems Oversight Annual Report 2023–2024. Bank of Ghana.

Bank of Ghana. (2025). Guideline for the Regulation and Supervision of Non-Interest Banking — Exposure Draft (December 2025). Bank of Ghana.

Bank of Ghana. (2026). Guideline for the Regulation and Supervision of Non-Interest Banking (Final, January 2026). Bank of Ghana. https://www.bog.gov.gh/wp-content/uploads/2026/01/GUIDELINE-FOR-THE-REGULATION-AND-SUPERVISION-OF-NON-INTEREST-BANKING-130126.pdf

Ghana Statistical Service (GSS). (2017). Ghana Living Standards Survey Round 7 (GLSS7). Ghana Statistical Service. https://microdata.statsghana.gov.gh

Ghana Statistical Service (GSS). (2020). Multidimensional Poverty Report 2020. Ghana Statistical Service.

Ghana Statistical Service (GSS). (2021). 2021 Population and Housing Census: General Report. Ghana Statistical Service. https://census2021.statsghana.gov.gh

Haji-Othman, Y., Yusuff, M. S. B. S., & Ahmad, S. (2025). A bibliometric review of Islamic crowdfunding: Risks, application domains, and governance implications. Environment Behaviour Proceedings Journal, 10(SI33). https://doi.org/10.21834/e-bpj.v10isi33.7082

Khan, A., Sukmana, R., & Muhammad, A. (2023). Islamic social finance ecosystem and the role of crowdfunding: A proposed model. Hamdard Islamicus, 46(3). https://doi.org/10.57144/hi.v46i3.876

Malik, M. (2025). Harnessing Islamic financial philosophies for poverty alleviation and socioeconomic evolution. COMSATS Journal of Islamic Finance, 10(2). https://doi.org/10.26652/cjif.10202515

Purwatiningsih, A., Purnamasari, S., Setyawati, H., Indriani, A., Prawitasari, D., & Fitria, S. (2024). Bibliometric analysis of Islamic crowdfunding: A literature review of its journey. F1000Research, 13, 531. https://doi.org/10.12688/f1000research.146797.2

Rama, A., & Yaman, B. (2024). Islamic crowdfunding and social entrepreneurship: The effect of organisational orientation rhetoric on crowdfunding success. Journal of Social Entrepreneurship, 16, 1711–1736. https://doi.org/10.1080/19420676.2024.2326128

Razak, S. H. A. (2019). Zakat and waqf as instruments of Islamic wealth in poverty alleviation and redistribution. International Journal of Sociology and Social Policy, 39(9/10), 677–692. https://doi.org/10.1108/ijssp-11-2018-0208

SOCO Project. (2024). Northern Ghana data brief. SOCO Project Secretariat. https://soco.gov.gh

The Business and Financial Times. (2025, October 9). Islamic banking: The next big step in financial inclusion. https://thebftonline.com

World Bank. (2023a). Global Findex Database 2023. World Bank Group. https://www.worldbank.org

World Bank. (2023b). Ghana poverty profile (GLSS7 based). World Bank Group. https://databank.worldbank.org

World Bank. (2024). Migration and Remittances Database 2024. World Bank Group.

World Bank. (2025). Global Findex Database 2025. World Bank Group.

Wudil, A. A., Saad, N. M., Lacheheb, Z., & Muhammad, R. (2024). Achieving social development in Africa through muamalat. International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 13(1). https://doi.org/10.6007/ijarped/v13-i1/20108

Zongo Development Fund. (2024). About ZoDF. Zongo and Inner-Cities Development Secretariat. https://zodf.gov.gh

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ENDÜSTRİ 5.0 VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİ

Dr. ALPEREN MUSTAFA YİĞİT
Ordu Üniversitesi,
yigitalperen@hotmail.com- 0000-0002-4141-2621

Doktora Öğrencisi ŞULE YILDIRIM
Ordu Üniversitesi,
suleyllldrm@gmail.com- 0000-0001-7134-0588

ÖZET

Küresel ölçekte artan çevresel sorunlar, endüstriyel sistemlerin daha sürdürülebilir, esnek ve insan odaklı yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmesini gerekli kılmaktadır. Endüstri 4.0, ağırlıklı olarak otomasyon ve akıllı üretim sistemlerine odaklanırken, Endüstri 5.0 insan yaratıcılığı ve uzmanlığını merkeze alan, insan-robot iş birliğini destekleyen ve sürdürülebilirliği temel bir ilke olarak benimseyen bir üretim anlayışına geçişi yansıtmaktadır. Endüstri 5.0, teknolojik gelişmeleri sadece üretim verimliliğini artırmak doğrultusunda değil, aynı zamanda insan refahını ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyecek şekilde kullanmayı hedefleyen yeni bir endüstriyel yaklaşımı temsil etmektedir. Böylece ortaya çıkan Endüstri 5.0 yaklaşımı, teknolojik yenilikleri insan yaratıcılığı ve çevresel sorumluluk ile bütünleştirerek ekonomik verimlilik ile toplumsal fayda arasında denge kurmayı hedeflemektedir. Endüstri 5.0'ın temel unsurlarından biri olan sürdürülebilirlik, kaynakların daha etkin kullanılması, enerji tüketiminin azaltılması, atık yönetiminin iyileştirilmesi ve çevresel etkilerin en aza indirilmesi hedeflerini içermektedir. Bunlara ek olarak, insan bilgi ve deneyiminin teknolojik sistemlerle bütünleştirilmesiyle daha esnek, yenilikçi ve çevre dostu üretim modelleri geliştirilebilmektedir. Bu yönüyle Endüstri 5.0, ekonomik büyüme ile çevresel sorumluluk arasında denge kurarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, Endüstri 5.0 yaklaşımının sürdürülebilir üretim hedeflerine olan katkılarını incelemek ve insan merkezli üretim anlayışının gelişimini değerlendirmektir. Bu kapsamda, insan-robot iş birliğinin üretim ve verimlilik süreçlerinde sağladığı katkılar ele alınmaktadır. Endüstri 5.0'ın sürdürülebilir ve insan odaklı bir üretim ekosistemi oluşturma potansiyeli ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Endüstri 5.0, Sanayi Devrimi, Sürdürülebilirlik

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Sanayi devrimleri, üretim sistemlerinde önemli dönüşümlere neden olmuş ve toplumların ekonomik, sosyal ve teknolojik yapılarında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Birinci Sanayi Devrimi, el emeğine ve insan ya da hayvan gücüne dayalı üretim anlayışının yerini, su ve buhar gücüyle çalışan mekanik makinelerin aldığı dönem olarak kabul edilmektedir. İkinci Sanayi Devrimi ise elektrik enerjisinin üretim süreçlerine entegre edilmesiyle birlikte seri üretim anlayışının yaygınlaştığı ve üretim kapasitesinin önemli ölçüde arttığı bir dönemi temsil etmektedir. Üçüncü Sanayi Devrimi'nde elektronik sistemler ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde programlanabilir makineler üretim süreçlerine dâhil edilmiş, böylece otomasyon uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde etkileri devam eden Dördüncü Sanayi Devrimi ise internet teknolojilerinin, sensörlerin ve akıllı cihazların yaygın kullanımıyla şekillenmiş; nesnelerin birbirleriyle iletişim kurabildiği, veri alışverişinin gerçek zamanlı gerçekleştirildiği ve siber-fiziksel sistemlerin üretim süreçlerine entegre edildiği dijital bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Aksoy, 2017).

Endüstri 4.0 teknolojilerinin üretim süreçlerine sağladığı verimlilik ve esneklik avantajları, sanayi çevrelerinde bu dönüşüme yönelik ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır. Bununla birlikte, çevresel bozulma, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitlilik kaybı ve enerji tüketiminin neden olduğu olumsuz etkiler gibi küresel sorunlar, sürdürülebilirlik kavramını daha da ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda, yalnızca teknolojik ve ekonomik gelişmelere odaklanmak yerine çevresel etkilerin azaltılması ve kaynakların etkin kullanılması hedefleri önem kazanmıştır. Son yıllarda iklim değişikliğinin etkilerinin daha belirgin hale gelmesi ve küresel ölçekte yaşanan pandemi süreci, sürdürülebilir kalkınma kavramının önemini artırmıştır. Çevresel sorunların giderek artması teknolojik gelişmelerin yalnızca verimlilik odaklı değil aynı zamanda sürdürülebilirlik odaklı değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Endüstri 4.0 yaklaşımı, üretim süreçlerinin dijitalleşmesi ve otomasyonun yaygınlaştırılması yoluyla işletmelerin rekabet gücünü artırmayı hedeflemiş, ancak çevresel ve toplumsal boyutları ikincil planda bırakmıştır. Bu noktada ortaya çıkan Endüstri 5.0 anlayışı, Endüstri 4.0 teknolojilerini insan merkezli, sürdürülebilir ve dirençli üretim sistemleri oluşturmak amacıyla yeniden yorumlamaktadır. Söz konusu dönüşüm yalnızca sanayi sektörünü değil; tarım, ulaşım, sağlık, turizm ve enerji gibi birçok alanı etkilemektedir. Bu nedenle geleceğin üretim ve hizmet sistemlerinin, yalnızca akıllı teknolojilerle değil, aynı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

zamanda sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda şekillenen bütüncül yapılar olarak tasarlanması beklenmektedir.

2. SANAYİ DEVRİMLERİNİN GELİŞİMİ VE ENDÜSTRİ 4.0'IN ORTAYA ÇIKIŞI

18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkarak kısa sürede diğer bölgelere yayılan Birinci Sanayi Devrimi, üretim süreçlerinde önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yeni buluşların üretime uygulanması, sermaye birikiminin artması, demiryolu taşımacılığının gelişmesi ve özellikle buhar gücünün üretim faaliyetlerinde kullanılmaya başlanması belirleyici unsurlar olmuştur. 1712 yılında buharla çalışan makinelerin geliştirilmesi sürecin başlangıç aşamalarından biri olarak kabul edilirken, 1763 yılında James Watt'ın buhar makinesini daha verimli hale getirmesi, Birinci Sanayi Devrimi'nin hız kazanmasında kritik bir rol oynamıştır (Gül, 2017, s. 7). İkinci Sanayi Devrimi, 19. yüzyılın sonlarına doğru elektrik enerjisinin üretim süreçlerine entegre edilmesi ve bu enerjinin özellikle montaj hatlarının işleyişinde etkin şekilde kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, üretim sistemlerinde verimliliğin artmasına ve seri üretim anlayışının yaygınlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır (Özkan vd., 2018). Üçüncü Sanayi Devrimi, bilgisayar donanımları, yazılımlar, ağ sistemleri ve dijital teknolojilerde yaşanan gelişmelerin üretim süreçlerine entegre edilmesiyle şekillenmiştir. Bu dönemde bilgi teknolojileri ve otomasyonun yaygınlaşması, yalnızca üretim yapısını değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal örgütlenmeyi de dönüştürmüştür. Özellikle siber-fiziksel sistemlerin gelişmesiyle birlikte, gerçek zamanlı veri işleme ve analiz imkânı artmış, böylece değer zincirleri arasında daha güçlü ve sürekli bir bağlantı kurulmuştur (Özsoylu, 2017).

Endüstri 4.0 kavramı ilk olarak Almanya hükümeti tarafından Kasım 2011'de yayımlanan ileri teknoloji strateji belgesinde ortaya konulmuştur. Daha sonra Nisan 2013'te Almanya'nın Hannover kentinde düzenlenen sanayi fuarında yeniden gündeme gelmiş ve geniş bir ilgi görmüştür. Bu gelişmelerle birlikte Endüstri 4.0, farklı sektörler tarafından takip edilmesi gereken önemli bir dönüşüm alanı haline gelmiş ve kısa sürede uluslararası ölçekte yaygınlık kazanmıştır (Zhou, Liao & Zhou, 2015). Geçmiş sanayi devrimleriyle karşılaştırıldığında, günümüzde yaşanan dönüşümün çok daha yüksek bir hızda ilerlediği ve etkisinin daha geniş bir alana yayıldığı görülmektedir. Bu değişim sürecinin yoğunluğu, yalnızca teknolojik gelişmelerle sınırlı kalmayıp üretim ve yönetim sistemlerinin tamamını etkileyecek düzeyde bir dönüşümün işaretlerini vermektedir. Dolayısıyla mevcut gelişmeler, gelecekte sanayi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yapılarında köklü ve kapsamlı değişimlerin yaşanacağının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

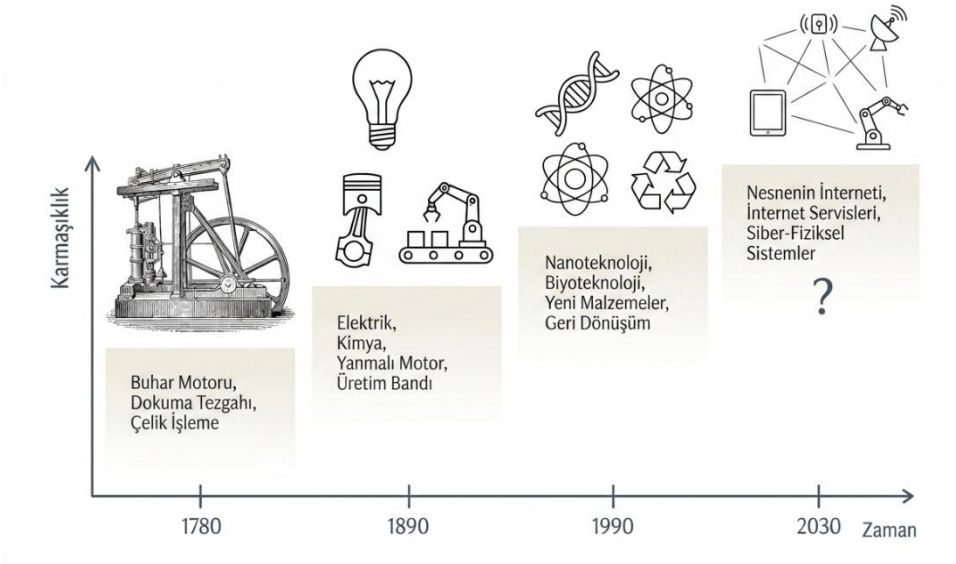

Görsel 1. Endüstri Devrimlerinin Kronolojisi**,** (Dombrowsi ve Wagner, 2014, 101)

2.1. Endüstri 4.0 Bileşenleri

Endüstri 4.0'ın temelini siber-fiziksel sistemler (CPS), nesnelerin interneti (IoT), bulut bilişim teknolojileri ve akıllı fabrika uygulamaları oluşturmaktadır. Bu üretim anlayışında, akıllı fabrikalarda kullanılan siber-fiziksel sistemler sayesinde üretim süreçlerinde yer alan fiziksel bileşenlerin dijital temsilleri oluşturulmaktadır. Nesnelerin interneti teknolojisi ise makinelerin, ürünlerin ve insanların birbirleriyle sürekli veri alışverişinde bulunmasına olanak tanımakta, böylece süreçler daha koordineli bir şekilde yürütülebilmektedir. Ayrıca üretim faaliyetleri ve izleme süreçleri internet tabanlı altyapılar üzerinden yönetilerek üretim sistemlerinin gerçek zamanlı olarak kontrol edilmesi ve takip edilmesi mümkün hale gelmektedir (Sung, 2017). Kağnıcıoğlu ve Özdemir'e göre (2017) Endüstri 4.0 teknolojik bileşenleri 12 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar aşağıda maddelenmiştir:

1. Akıllı robotlar
2. Simülasyon
3. Yatay/dikey yazılım entegrasyonu
4. Nesnelerin interneti
5. Yapay zekâ

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

6. Siber güvenlik
7. Bulut
8. Eklemeli üretim
9. Artırılmış gerçeklik
10. Büyük veri analizi
11. Akıllı fabrikalar
12. Siber fiziksel sistemler (Kağnıcıoğlu ve Özdemir, 2017).

Üretim süreçlerinde verimliliğin artırılmasına katkı sağlayan teknolojik gelişmeler, sanayinin büyümesini ve rekabet gücünün yükselmesini desteklemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, daha kısa sürede gerçekleştirilebilen, hata oranı düşük, yüksek kalite standartlarına sahip ve maliyet açısından daha avantajlı üretim sistemleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun yanında, üretimde esneklik sağlayan yeni nesil teknolojilerin kullanımı Dördüncü Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Dijitalleşmenin etkisiyle değişen müşteri beklentilerine hızlı ve etkin şekilde yanıt verebilme imkânı sunan bu teknolojiler, ürün ve hizmetlerin bireysel ihtiyaçlara göre özelleştirilmesini de mümkün kılmaktadır (Buhr, 2017).

3. ENDÜSTRİ 5.0 VE TOPLUM 5.0 KAVRAMLARI

Endüstri 5.0 kavramı 2016 yılından itibaren literatürde ele alınmaya başlanmıştır. Son sanayi devrimi; dijital akıllı toplum yapısı, fiziksel ve sanal ortamların bütünleşmesi, Nesnelerin İnterneti (IoT), robot teknolojileri, artırılmış gerçeklik, inovasyon ekosistemleri, beyin-makine arayüzleri ve insan merkezli teknoloji anlayışı ile karakterize edilmekte olup gelişimini sürdürmektedir (Aslam vd., 2020). Endüstri 5.0 bağlamında iki temel vizyonun öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki "insan–robot iş birliği" yaklaşımıdır. Bu anlayışa göre robotlar ve insanlar, uygun olan tüm çalışma alanlarında birlikte görev alacaktır. Bu modelde insanlar daha çok yaratıcılık ve karar verme gibi üst düzey beceriler gerektiren işlere yönelirken, rutin ve tekrarlayan görevler robotlar tarafından gerçekleştirilecektir. Endüstri 5.0'a ilişkin diğer önemli vizyon ise "biyoekonomi" kavramıdır. Bu yaklaşım, endüstriyel süreçlerde biyolojik kaynakların sürdürülebilir ve akıllı bir şekilde kullanılmasını temel alarak ekoloji, ekonomi ve sanayi arasında bir denge kurulmasını hedeflemektedir. Avrupa Komisyonu biyoekonomiyi, "yenilenebilir biyolojik kaynakların üretimi ile bu kaynaklar ve atık akışlarının gıda, yem, biyo-temelli ürünler ve biyoenerji gibi katma değerli ürünlere dönüştürülmesi" şeklinde tanımlamaktadır. Bu çerçevede biyoekonomi; tarım, ormancılık, balıkçılık, gıda, kâğıt hamuru ve kâğıt endüstrileri ile kimya, biyoteknoloji ve enerji sektörlerinin belirli bölümlerini

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kapsamaktadır. Ayrıca yaşam bilimleri, tarım bilimleri, ekoloji, gıda bilimleri ve sosyal bilimler gibi farklı disiplinlerin yanı sıra biyoteknoloji, nanoteknoloji, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ve mühendislik gibi alanlar da biyoekonomi ile ilişkilidir (Demir vd., 2019:690).

Endüstri 5.0, üretim süreçlerinde yalnızca ekonomik büyüme ve verimlilik hedeflerine odaklanmak yerine, insan refahını ve çevresel sürdürülebilirliği de ön plana çıkaran bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayışta üretim faaliyetlerinin çevresel sınırlar gözetilerek yürütülmesi ve çalışanların üretim sürecinin merkezinde yer alması hedeflenmektedir. Ayrıca Avrupa Komisyonu, Endüstri 5.0'ın yaygınlaştırılması amacıyla yatırım, pazarlama ve yönetişim alanlarını kapsayan çeşitli uygulama stratejileri geliştirmiştir (Breque vd., 2021). Endüstri 5.0, insan odaklılık, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık ilkelerini merkeze alan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Endüstri 4.0'ın ağırlıklı olarak teknolojik dönüşüm ve verimlilik artışı üzerine odaklanmasına karşılık, Endüstri 5.0 teknolojik unsurları daha geniş bir sistem perspektifi içerisinde değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, sanayinin yalnızca ekonomik büyüme ve istihdam yaratma amaçlarına hizmet etmesinin ötesine geçerek toplumsal fayda üretmesini de hedeflemektedir. Ayrıca çalışanların refahı ve iş yaşamındaki konumu üretim süreçlerinin temel unsurlarından biri olarak ele alınmaktadır. Bu özellikleriyle Endüstri 5.0, önceki sanayi devrimlerinden ayrışan ve farklı bir dönüşüm modeli sunan yeni bir sanayi anlayışı olarak değerlendirilmektedir (Xu vd., 2021).

Toplum 5.0, Japonya tarafından ortaya konulan ve teknolojiyi insan yaşamının merkezine yerleştirmeyi amaçlayan bir dönüşüm yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, Endüstri 4.0'ın yalnızca otomasyon ve teknolojik gelişime odaklanan yapısının aksine, insan ile teknoloji arasında daha dengeli ve uyumlu bir ilişki kurulmasını hedeflemektedir. Ayrıca ileri teknolojilerin kullanımıyla toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, yaşam kalitesinin artırılması ve daha refah bir toplum yapısının oluşturulması amaçlanmaktadır (Fattah & Salman, 2021).

Görsel 5. Toplum Konseptinin Aşamaları, (Ogawa, 2018).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Şekil incelendiğinde toplum yapısının tarihsel süreç içerisinde önemli dönüşümler geçirdiği görülmektedir. Avcı toplumu olarak ifade edilen Toplum 1.0'dan başlayarak tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu aşamalarından geçilmiş; teknolojik gelişmelerin etkisiyle Toplum 5.0 olarak adlandırılan süper akıllı toplum yapısına ulaşılmıştır. Toplum 5.0 anlayışında ise yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri ve robot teknolojileri gibi dijital yeniliklerin insan yaşamıyla bütünleşerek yaşam kalitesinin artırılması, toplumsal sorunlara çözüm üretilmesi ve insan merkezli bir toplum yapısının oluşturulması hedeflenmektedir.

Toplum 5.0, Endüstri 4.0'ın yalnızca teknolojik yeniliklere odaklanan yaklaşımından farklı olarak, insan merkezli ve sürdürülebilir bir sosyo-ekonomik yapı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımda nesnelerin interneti, yapay zekâ ve robot teknolojileri gibi dijital yeniliklerin yalnızca üretim alanında değil, sosyal yaşamın farklı alanlarında da insan yararına kullanılması amaçlanmaktadır. Ayrıca Toplum 5.0, siber ve fiziksel ortamları bütünleştirerek toplumsal problemlere çözüm üretmeyi ve teknolojinin sunduğu potansiyelden daha etkin şekilde yararlanılmasını sağlamayı hedeflemektedir (Leng vd., 2022).

4. ENDÜSTRİ 5.0 VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik anlayışının temelini oluşturan sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporu ile literatüre kazandırılmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmaksızın, günümüz toplumunun ihtiyaçlarının karşılanmasını esas alan bir kalkınma modeli olarak ifade edilmektedir (United Nations, 2021). Ocak 2021'de Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan "Industry 5.0" başlıklı raporda, Avrupa sanayisinin geleceğini şekillendirecek unsurların yalnızca ekonomik ve teknolojik boyutlarla sınırlı olmadığı vurgulanmaktadır. Raporda Endüstri 5.0 yaklaşımı kapsamında üç temel değer öne çıkarılmaktadır: insan odaklılık, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık. Bu değerlerin, sanayi politikalarının yönünü belirleyen temel ilkeler olduğu ifade edilmektedir (Breque, De Nul ve Petridis, 2021). Endüstri 4.0'ın endüstriyel sürdürülebilirlik ve çalışan refahı açısından bazı sınırlılıklar barındırdığı yönündeki değerlendirmeler, Endüstri 5.0'a yönelik insan merkezli bir yaklaşımın ortaya çıkmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Endüstri 5.0'ın, çalışanların refahını üretim süreçlerinin merkezine yerleştiren bir anlayışla geliştirilmesi beklenmektedir. Böylece iş yerlerinin daha kapsayıcı bir yapıya kavuşturulması ve daha dayanıklı ile sürdürülebilir çalışma modellerinin oluşturulması hedeflenmektedir (Alves et al., 2023). Bu doğrultuda söz konusu yaklaşım, endüstrinin temel amacının yalnızca

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

maliyetleri azaltmak veya kârı en üst düzeye çıkarmak olmadığını, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinin refahını artırmayı hedefleyen yenilikçi bir perspektifi de içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Endüstri 5.0, Şekil 3'te de gösterildiği üzere insan merkezlilik, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık olmak üzere üç temel unsur üzerine inşa edilmektedir (Breque et al., 2021).

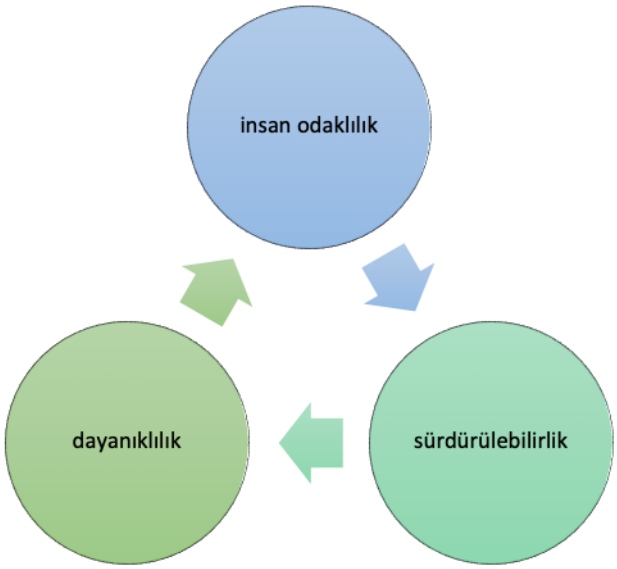

Görsel 3. Endüstri 5.0'ın Unsurları, (Breque et al., 2021).

Son yıllarda küresel iklim değişikliği, salgınlar, hibrit ve geleneksel savaşlar ile mülteci hareketleri gibi dünya genelinde etkili olan sorunlar, sanayi politikalarının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle Endüstri 5.0 vizyonunda ekonomik hedeflerin ötesine geçilerek insan odaklılık ilkesi ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca Endüstri 5.0'ın temel unsurları arasında yer alan sürdürülebilirlik ve dayanıklılık hedeflerine ulaşılmasında da bireylerin ve çalışanların karar alma süreçlerine aktif katılımının önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Golovianko, Terziyan, Branytskyi ve Malyk, 2023). Endüstri 5.0'ın temel bileşenlerinden biri olan sürdürülebilirlik, sanayi faaliyetlerinin çevresel sorumluluk anlayışıyla yürütülmesini ifade etmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik; enerji kullanımının daha verimli hale getirilmesi, sera gazı salımlarının azaltılması, doğal kaynakların korunması ve çevresel tahribatın önlenmesi gibi hedefleri içermektedir. Ayrıca mevcut neslin gereksinimlerinin karşılanırken gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinin zarar görmemesi de sürdürülebilirlik anlayışının temel ilkeleri arasında yer almaktadır (Breque et al., 2021). Sürdürülebilirliğin gezegenin geleceği ve gelecek kuşakların yaşam koşulları açısından taşıdığı önemin giderek daha fazla anlaşılması hem üretim süreçlerinde hem de tüketici

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tercihlerinde önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farkındalığın artmasıyla birlikte sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir tüketim anlayışları ön plana çıkmıştır. Söz konusu yaklaşımlar, üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini mümkün olduğunca azaltmayı ve toplumsal faydayı artırmayı amaçlayan sistemlerin geliştirilmesine odaklanmaktadır (Madran ve Yakın, 2017, s. 75). Endüstri 5.0'ın temel unsurlarından biri olan dayanıklılık, sistemlerin beklenmedik krizlere, belirsizliklere ve dış çevreden kaynaklanan olumsuz etkilere karşı uyum sağlayabilme ve faaliyetlerini sürdürebilme kapasitesini ifade etmektedir. Özellikle COVID-19 salgını ve küresel tedarik zincirlerinde yaşanan aksaklıklar sonrasında, dayanıklılık kavramı işletmeler ve sanayi sistemleri açısından stratejik bir öncelik haline gelmiştir (Crnobrnja et al., 2023). Endüstri 5.0'da ele alınan dayanıklılık kavramı, Endüstri 4.0'daki yaklaşıma göre daha kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunun temel nedeni, üretim sistemlerinde yer alan kolektif zekâ unsurlarının ve bu unsurlar arasındaki tüm etkileşimlerin dikkate alınması gerekliliğidir. Bu kapsamda makineden makineye, makineden insana, insandan makineye ve insandan insana gerçekleşen bilgi ve iletişim süreçleri, sistemlerin dayanıklılığının değerlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla Endüstri 5.0, dayanıklılığı yalnızca teknolojik altyapının sürekliliği olarak değil, insan ve teknoloji arasındaki çok yönlü etkileşimlerin etkin yönetimi olarak da ele almaktadır (Golovianko et al., 2023).

5. SONUÇ

Sanayi devrimlerinin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, teknolojik ilerlemelerin üretim sistemlerini dönüştürmenin yanı sıra ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda da önemli değişimlere yol açtığı görülmektedir. Bu dönüşümün son aşamalarından biri olarak değerlendirilen Endüstri 5.0, yalnızca teknolojik gelişmelere ve verimlilik artışına odaklanmak yerine insan odaklılık, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık ilkelerini merkeze alan bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bununla birlikte, Endüstri 4.0 döneminde hız kazanan dijitalleşme ve otomasyon süreçleri, üretim verimliliğini ve ekonomik performansın arttırılmasında önemli gelişimler sağlamasına rağmen, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal refah gibi unsurların yeterince dikkate alınmamasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda Endüstri 5.0, Endüstri 4.0 kapsamında geliştirilen teknolojileri reddetmek yerine, bunları insan refahını gözeten, sürdürülebilirliği destekleyen ve krizlere karşı daha dayanıklı üretim sistemlerinin oluşturulmasına hizmet edecek şekilde yeniden ele almaktadır. Bu yeni yaklaşım, sanayinin temel amacının yalnızca kârın maksimizasyonu veya maliyet azaltmasını sağlamadığını; aksine

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

toplumun tüm kesimlerinin refahını artırmayı ve refahın sürdürülebilirliğini gözetlemeyi içeren gelişmiş bir bakış sunuyor.

Çalışma kapsamında elde edilen bilgiler doğrultusunda Endüstri 5.0 ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, Endüstri 5.0'ın üretim süreçlerinde insanı merkeze alan bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Bu yaklaşımda insan-robot iş birliği sayesinde rutin ve tekrarlayan görevler makinelere devredilirken, insanların yenilikçilik, yaratıcılık ve karar verme gibi üst düzey becerilere odaklanması sağlanmaktadır. Böylece çalışanların iş süreçlerindeki etkinliği ve esnekliği artırılmaktadır. Öte yandan sürdürülebilirlik kavramı yalnızca enerji verimliliği ile sınırlı olmayıp, biyoekonomi yaklaşımı çerçevesinde biyolojik kaynakların akıllı kullanımı ve çevresel etkilerin azaltılması gibi daha geniş bir perspektifte ele alınmaktadır.

Vizyonların bütünleşmesi, teknolojinin yalnızca üretim alanında değil, sosyal yaşamın tüm alanlarında insan yaşamını desteklemesini ve kolaylaştırmasını mümkün kılacaktır. Geleceğin dünyasında sanayi, sadece ekonomik bir güç değil, aynı zamanda ekolojik dengeyi koruyan ve toplumsal fayda üreten sürdürülebilir kalkınmanın en önemli aktörü olacaktır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *SAV Katkı*, 34–44. http://www.katki.org/wp-content/uploads/2020/02/SAVKatki4.pdf

Alves, J., Lima, T. M., & Gaspar, P. D. (2023). Is Industry 5.0 a human-centred approach? A systematic review. *Processes, 11*(1), 193. https://doi.org/10.3390/pr11010193

Aslam, F., Aimin, W., Li, M., & Ur Rehman, K. (2020). Innovation in the era of IoT and Industry 5.0: Absolute innovation management (AIM) framework. *Information, 11*(2), 124. https://doi.org/10.3390/info11020124

Breque, M., De Nul, L., & Petridis, A. (2021). *Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry*. Publications Office of the European Union.

Buhr, D. (2017). *Social innovation policy for Industry 4.0*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Crnobrnja, J., Stefanovic, D., Romero, D., Softic, S., & Marjanovic, U. (2023). Digital transformation towards Industry 5.0: A systematic literature review. In E. Alfnes, A. Romsdal, J. O. Strandhagen, G. von Cieminski, & D. Romero (Eds.), *Advances in Production Management Systems: Production Management Systems for Responsible Manufacturing, Service, and Logistics Futures* (IFIP AICT Vol. 689). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43662-8_20

Demir, K. A., Döven, G., & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and human-robot co-working. *Procedia Computer Science, 158*, 688–695.

Dombrowski, U., Wagner, T., & Riechel, C. (2013). Concept for a cyber physical assembly system. In *Proceedings of the IEEE International Symposium on Assembly and Manufacturing (ISAM 2013)*. Xi'an, China.

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. (2021). *Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry*. Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2777/308407

Fattah, T. K., & Salman, P. (2021). Actualization of digital marketing Society 5.0 on MSMEs of Sasirangan cloth in Village Sasirangan in Banjarmasin City. *International Journal of Research in Vocational Studies, 1*(3), 62–67.

Golovianko, M., Terziyan, V., Branytskyi, V., & Malyk, D. (2023). Industry 4.0 vs. industry 5.0: Co-existence, transition, or a hybrid. *Procedia Computer Science, 217*, 102–113. https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.12.206

Gül, H. (2017). Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri. *Yaşama Dergisi, 36*, 5–26.

Kağnıcıoğlu, C. H., & Özdemir, E. (2017). Endüstri 4.0 bağlamında Eskişehir ilindeki KOBİ'lerin değerlendirilmesi. *PressAcademia Procedia, 3*, 900–908.

Leng, J., Sha, W., Wang, B., et al. (2022). Industry 5.0: Prospect and retrospect. *Journal of Manufacturing Systems, 65*, 279–295. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.09.017

Madran, C., & Yakın, V. (2018). Sürdürülebilirlik ve paylaşım ekonomisi. İçinde C. Ay, V. Yakın, & A. İ. Kaçar (Ed.), *Paylaşım ekonomisi: A'dan Z'ye tüm boyutlarıyla*. Akademisyen Yayınevi.

Ogawa, N. (2018). *Society 5.0: Co-creating the future*. Keidanren Policy Proposals. http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2018/095.html

Özkan, M., Al, A., & Yavuz, S. (2018). Uluslararası politik ekonomi açısından dördüncü sanayi-endüstri devriminin etkileri ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6*(2), 126–156. https://doi.org/10.14782/marusbd.460135

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 41–64.

Sung, T. K. (2017). Industry 4.0: A Korea perspective. *Technological Forecasting and Social Change*.

Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems, 61*, 530–535. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2021.10.006

Zhou, K., Liu, T., & Zhou, L. (2015). Industry 4.0: Towards future industrial opportunities and challenges. In *12th International Conference on Fuzzy Systems and Knowledge Discovery (FSKD 2015)*.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA KARBON EMİSYONLARININ ANALİZİ: BİST TEKSTİL VE DERİ ÜRÜNLERİ ENDEKSİ ÖRNEĞİ

Dr. ALPEREN MUSTAFA YİĞİT

Ordu Üniversitesi,

yigitalperen@hotmail.com- 0000-0002-4141-2621

Doktora Öğrencisi ŞULE YILDIRIM

Ordu Üniversitesi,

suleyllldrm@gmail.com- 0000-0001-7134-0588

ÖZET

İklim değişikliği, toplumu ve ekonomiyi önemli derecede etkileyen başlıca bir sorun haline gelmiştir. Çevresel tahribat, doğal kaynakların bilinçsizce tüketimi ve özellikle yenilenemeyen enerji kaynaklarına dayalı kullanım, karbon emisyonlarının artmasına yol açarak küresel ölçekte ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunları derinleştirmektedir. Birçok ülke sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik öncü çalışmalar doğrultusunda politikalar uygulamaktadır. Türkiye'de de sera gazı salınımlarının azaltılması doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı çevresel, sosyal ve ekonomik kalkınma faktörlerini beraberinde getirmektedir. İşletmeler için bu faktörler sürdürülebilirlik çalışmaları doğrultusunda stratejik bir önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik raporlarında sunulan işletmelerin karbon salınımları ve sera gazı emisyonlarının oluşturduğu etkilerin yıllar içerisinde değişim oranının tespit edilmesidir. Bu bağlamda, işletmelere ait sürdürülebilirlik raporlarına erişim sağlanmış ve söz konusu raporlar incelenerek detaylı değerlendirmeler yapılmıştır. Şirketlerin kullandığı sera gazlarının mevcut etkisi, gelecek etkisi ve hedef stratejileri doğrultusunda verimlilik etkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu amaç kapsamında, BİST Tekstil ve Deri Ürünleri endeksinde yer alan beş şirketin raporları incelenerek şirketlerin geçmiş yıllara ait üç yıllık sürdürülebilirlik raporları içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Karbon emisyonları, su tüketimi, enerji kullanımı gibi emisyonu oluşturan veriler incelenmiştir. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur. Çalışmanın sonucunda, sürdürülebilirlik raporlarında yer alan hedefler ile işletmelerin mevcut karbon azaltım uygulamaları arasında istenilen düzeyde uyum sağlanamadığı fakat sürdürülebilirlik bilincinin giderek arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karbon Emisyonları, Sürdürülebilirlik, Sera Gazı Emisyonları, Çevresel Performans

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Günümüzde çevresel bozulmanın hız kazanması sürdürülebilirlik kavramının önemini giderek arttırmaktadır. Özellikle enerji yoğun sektörlerden biri olan tekstil endüstrisi, karbon emisyonları ve kaynak tüketimi açısından önemli düzeyde çevresel etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler, üretim süreçlerinin çevresel etkilerinin yeniden değerlendirilmesini ve sürdürülebilir üretim faaliyetleri bilincinin endüstride entegre hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda temiz üretim yaklaşımı; çevre dostu teknolojilerin entegrasyonu yoluyla üretim süreçlerini optimize eden, kaynak kullanımında etkinliği artıran ve atık oluşumunu kaynağında azaltmayı hedefleyen bütüncül bir model olarak sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakların sınırlı olduğu bir dünyada, kaynak yoğun üretim ve tüketim biçimlerine dayanan sınırsız ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmadığı anlaşılmaktadır. Arzın kısıtlı olduğu bir ekonomik yapıda, giderek artan ve gelecekte de artmaya devam etmesi beklenen küresel kaynak talebinin karşılanması da mümkün görünmemektedir. Bu durum, çevresel baskılar, yeni oluşan pazar yapıları ve kıt kaynaklar nedeniyle kalkınma ve ekonomik büyüme anlayışının yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Geleneksel üretim yöntemleri ve mevcut çevre teknolojileri ise kaynak verimliliğini artırma ve çevresel performansı iyileştirme açısından yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliğine uyum, iklim olaylarının etkileriyle başa çıkmayı, bu değişimlerden fayda sağlamayı ve süreci etkin şekilde yönetmeyi amaçlayan stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Alkaya vd., 2010).

2. TEMİZ ÜRETİM

Temiz üretim, hammadde ve enerjiyi daha az kullanmayı, yeniden kullanım ve geri dönüşümü arttırmayı, daha az atık oluşturmayı, tehlikeli atık miktarını azaltmayı amaçlayan çevreye duyarlı bir atık yönetimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, çevresel etkileri en aza indirmenin yanında verimlilik artışı sağlamayı da amaçlamaktadır (Yücel ve Ekmekçiler, 2008: 38).

Temiz üretimin en önemli avantajlarından biri, üretim süreçlerinde verimliliği artırmasıdır. İşletmeler açısından süreç verimliliğinin yükseltilmesi; enerji, doğal kaynak ve hammadde tüketiminin azaltılması gibi önemli maliyet unsurlarını doğrudan etkileyerek kârlılığın artmasına katkı sağlamaktadır. Temiz üretim yaklaşımının uygulanmasıyla birlikte işletmelerde kullanılan teknolojiler, üretim süreçleri, makineler, hammaddeler, yardımcı kimyasallar, su ve enerji tüketimi ile oluşan atıklar ve iş sağlığı ve güvenliği gibi tüm unsurlar değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sayesinde çevresel olumsuz etkiler azaltılabilir, daha kaliteli üretim gerçekleştirilebilir ve işletmeler önemli ekonomik kazançlar elde edebilir (Yücel, 2011: 48-49). Temiz üretim yaklaşımı, verimliliğin artırılması hedeflenen süreçler, ürünler ve hizmetler üzerinde uygulanarak çevresel risklerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda temiz üretim üç temel alanda ele alınmaktadır:

- İlk olarak üretim süreçlerinde temiz üretim, hammadde, su ve enerjinin daha etkin kullanılması, toksik ve tehlikeli maddelerin tercih edilmemesi ve üretim süreci boyunca oluşan atık ile emisyonların miktar ve zararlılık düzeylerinin azaltılmasını ifade etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- İkinci olarak ürün bazında temiz üretim, bir ürünün hammaddeden nihai bertarafına kadar olan yaşam döngüsü boyunca çevresel etkilerinin en aza indirilmesini amaçlamaktadır.
- Üçüncü olarak hizmetlerde temiz üretim ise ürünün yaşam döngüsü süresince sunulan hizmetlerin çevresel etkilerinin azaltılmasına yönelik uygulamaları kapsamaktadır (Güngör ve Demirer, 2000).

3. TEKSTİL ENDÜSTRİSİ

Tekstil sektöründe çevresel duyarlılık ve sürdürülebilirlik, bir ürünün hammadde temininden başlayarak nihai ürüne dönüşmesi ve yaşam döngüsünü tamamlamasına kadar geçen tüm süreçleri kapsamaktadır. Bu süreç boyunca kullanılan kimyasallar, enerji ve su tüketimi ile bunların çevre ve insan sağlığı üzerindeki olası etkileri dikkate alınmaktadır (Metlioğlu ve Yakın, 2021). Tekstil ve moda sektörlerinde, hammadde temininden başlayarak üretim, dağıtım ve satış süreçlerine kadar tüm değer zinciri boyunca yüksek miktarda enerji ve su tüketimi gerçekleşmekte ve buna bağlı olarak çeşitli organik olmayan atıklar oluşmaktadır. Bu nedenle, sürecin her aşamasında sürdürülebilirlik uygulamalarının benimsenmesi gereklilik haline gelmektedir (Koca vd., 2016). Tekstil, imalat sanayi içerisinde su tüketiminin yoğun olduğu endüstrilerden biridir. Endüstride terbiye ve boyama prosesleri toplam su tüketiminin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte tekstil endüstrisi ısıl enerji ve elektrik enerjisi tüketiminin de yoğun olduğu endüstriler arasındadır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada Tekstil endüstrisinde faaliyet gösteren işletmeler incelenmiştir. Bu sektörünün seçilmesindeki başlıca sebep yoğun miktarda su ve enerji tüketiminin yanı sıra yüksek oranda karbon emisyonu ve atık oluşumuna sebep olmasıdır. Bu çalışmada Türkiye'de BIST TEKSTİL, DERİ XTEKS endeksinde işlem gören 5 tekstil işletmesinin sürdürülebilirlik raporlarını içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sürdürülebilirlik raporları incelenirken şirketlerin 2022-2024 yılları içerisindeki Kapsam1, Kapsam2, Kapsam3 emisyonları, su tüketimi ve enerji kullanımları incelenmiştir. Bu bağlamda işletmelerin yıllar bazında değişim ve eğilimleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

5. BULGULAR

5.1.ENERJİ TÜKETİMİ

Çizelge 1. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Kapsam 1, Kapsam 2, Kapsam 3 Emisyonları

ŞİRKETLER	2022 KAPSAM 1-2 EMİSYON (Co2e)	2023 KAPSAM 1-2 EMİSYON (Co2e)	2024 KAPSAM 1- 2 EMİSYON (Co2e)	2022 KAPSAM 3 EMİSYON (Co2e)	2023 KAPSAM 3 EMİSYON (Co2e)	2024 KAPSAM 3 EMİSYON (Co2e)
KORDSA	357.301,51	338.811,84	323.569,99	2.357.354,99	1.587.272,68	1.583.672,69
SÖKTAŞ	7.677	2.666	2.409	1.126	2.096	1,84
BOSSA	95.492	91.921	104.644,60	135.317	180.483	161.343,24
SUNTEKS	14.148	11.446	10.852	49.966	53.870	65.097
YÜNSA	7.427,72	6.111,65	6.339,37	7.191,58	6.239,79	4.349,89

Çizelge 1'de yer alan 2022–2024 dönemi verileri, tekstil sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin sera gazı emisyonlarının yapısına ve zaman içindeki değişimine dair önemli bulgular ortaya

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

koymaktadır. Sera Gazı Protokolü, sera gazı emisyonlarını "Kapsam" yaklaşımıyla üç farklı kategori altında sınıflandırmaktadır: Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3. Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) tarafından yayımlanan ISO 14064 standardı da bu sınıflandırmayı esas alarak emisyonların belirlenmesine yönelik bir çerçeve sunmaktadır (GRI 305, 2016). Buna göre emisyonlar;

- Doğrudan sera gazı emisyonları Kapsam 1,
- Enerji kullanımından kaynaklanan dolaylı sera gazı emisyonları Kapsam 2,
- Diğer dolaylı sera gazı emisyonları ise Kapsam 3 olarak tanımlanmaktadır.

Bu yaklaşım doğrultusunda emisyonlar genel olarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Doğrudan (Kapsam 1) emisyonlar,
- Dolaylı (Kapsam 2) emisyonlar
- Diğer dolaylı (Kapsam 3) emisyonlar.

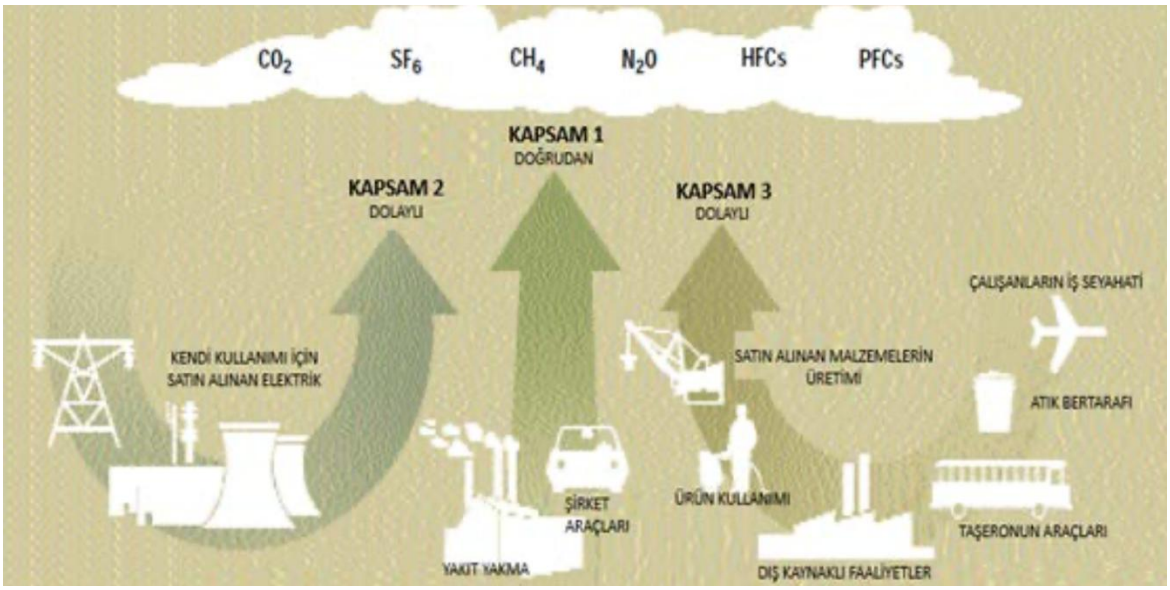

Görsel 1. Değer Zinciri Boyunca Atmosfere Salınan Sera Gazı Emisyonlarının Şematik Gösterimi, (WBSCD ve WRI, 2004:26.)

Genel olarak değerlendirildiğinde, şirketlerin Kapsam 1 ve Kapsam 2 emisyonlarında (doğrudan ve enerji kaynaklı emisyonlar) azalma eğilimi gözlemlenirken**,** Kapsam 3 emisyonlarında (tedarik zinciri ve diğer dolaylı emisyonlar) daha dalgalı ve kontrolü zor bir yapı dikkat çekmektedir. Öncelikle, Kapsam 1-2 emisyonları açısından çoğu şirketin 2022'den 2024'e doğru bir iyileşme performansı sergilediği görülmektedir. Bu durum, enerji verimliliği uygulamaları, yenilenebilir enerji kullanımı ve operasyonel süreçlerin optimize edilmesi gibi faktörlerle açıklanabilir. Özellikle KORDSA, SUNTEKS ve YÜNSA gibi şirketlerde bu düşüş eğilimi daha belirgin ve süreklidir. Bu da şirketlerin kendi operasyonel alanlarında karbon yönetimini daha etkin bir şekilde uygulamaya başladıklarını göstermektedir. Buna karşın, Kapsam 3 emisyonları incelendiğinde daha istikrarsız bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

durum literatürde de vurgulanan bir gerçek olup, Kapsam 3 emisyonlarının şirketlerin doğrudan kontrol alanı dışında kalmasıyla ilişkilidir.

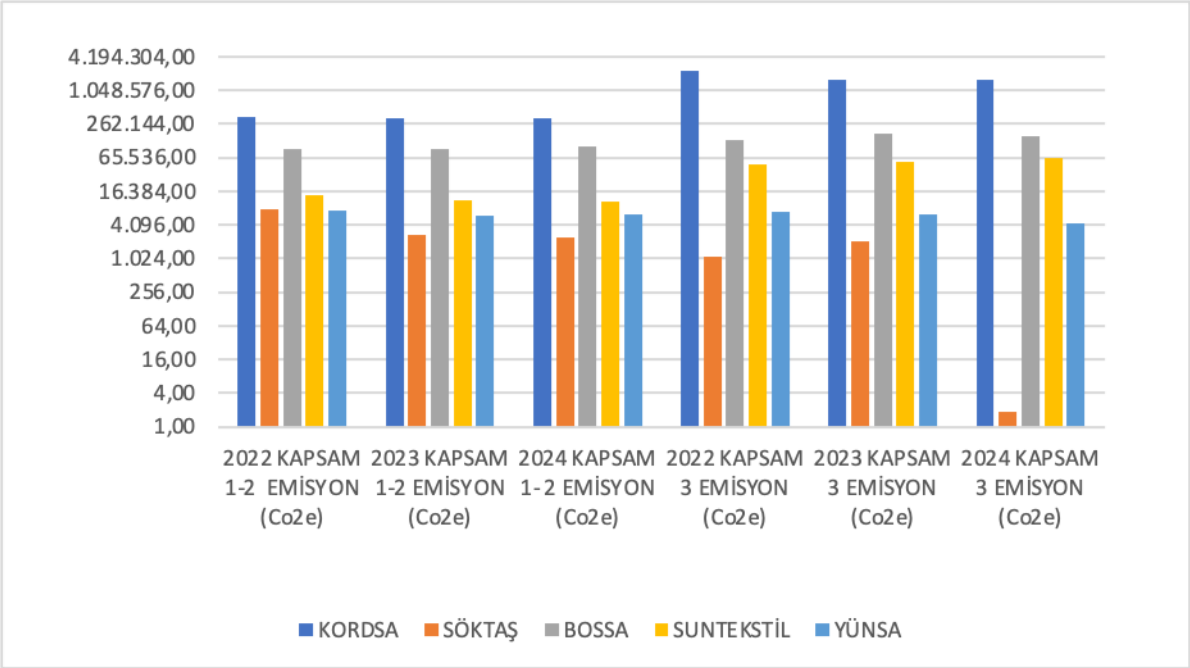

Görsel 2. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Kapsam 1, Kapsam 2, Kapsam 3 Emisyonları

Genel çerçevede değerlendirildiğinde, analiz edilen şirketler arasında en dengeli ve tutarlı emisyon azaltım performansının YÜNSA tarafından sergilendiği söylenebilir. Hem Kapsam 1-2 hem de Kapsam 3 emisyonlarında gözlemlenen kademeli düşüş, bütüncül bir karbon yönetimi yaklaşımına işaret etmektedir. Bu veriler doğrultusunda, tekstil sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin operasyonel emisyonlarını azaltma konusunda ilerleme kaydettiğini, ancak tedarik zinciri kaynaklı emisyonların yönetiminde hâlâ önemli zorluklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, sürdürülebilirlik stratejilerinin yalnızca şirket içi süreçlerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda tedarik zinciri boyunca bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

5.2.SU TÜKETİMİ

Tekstil sektörü, özellikle boyama, yıkama, apre ve terbiye işlemleri nedeniyle yüksek su tüketimi olan endüstrilerden biridir. Bu süreçlerde su yalnızca bir üretim girdisi olarak değil, aynı zamanda atık su oluşumunun da temel kaynağıdır. Bu nedenle su tüketimi hem çevresel sürdürülebilirlik hem de maliyet yönetimi açısından kritik öneme sahiptir.

Proseslerde kullanılan su miktarına ilişkin verilerin toplanması, gereksiz su kayıplarının önlenmesine yönelik uygulanacak programların temelini oluşturmaktadır. İşletmelerde mevcut su tüketimine dair elde edilen veriler, tüketim düzeyinin yüksek olup olmadığını değerlendirmede önemli bir referans noktası sağlamaktadır. Ayrıca bu veriler, süreçlerdeki iyileştirmelerin izlenmesi ve karşılaştırılması için de önemli bir ölçüm aracı olarak

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kullanılmaktadır. Bununla birlikte, olası kirlilik önleme yöntemlerinin belirlenmesi ve önceliklendirilmesi açısından proses analizleri büyük önem taşımaktadır. Su kullanımının makine bazında takip edilmesi, düzenli olarak kayıt altına alınması ve su sayaçlarının periyodik kalibrasyon ve bakımının yapılması gerekmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB], 2002).

Çizelge 2. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Su Tüketimi

ŞİRKETLER	2022 SU TÜKETİMİ (m3)	2023 SU TÜKETİMİ (m3)	2024 SU TÜKETİMİ (m3)
KORDSA	3.711.047,58	3.566.349	3.208.158
SÖKTAŞ	301.516	212.824	192.193
BOSSA	1.572.701	1.494.886	1.584.935
SUNTEKSTİL	509.267	538.479	544.263
YÜNSA	506.572	348.057	269.262

Yukarıda sunulan Tablo 3'te, 2022–2024 dönemine ilişkin su tüketim miktarları ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen dönem içerisinde şirketlerin su tüketim düzeylerinde farklı eğilimlerin bulunduğu görülmektedir. KORDSA, SÖKTAŞ ve YÜNSA işletmelerinde su tüketiminin yıllar itibarıyla azalma eğiliminde olduğu dikkat çekmekte olup, bu durum su tasarrufu açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

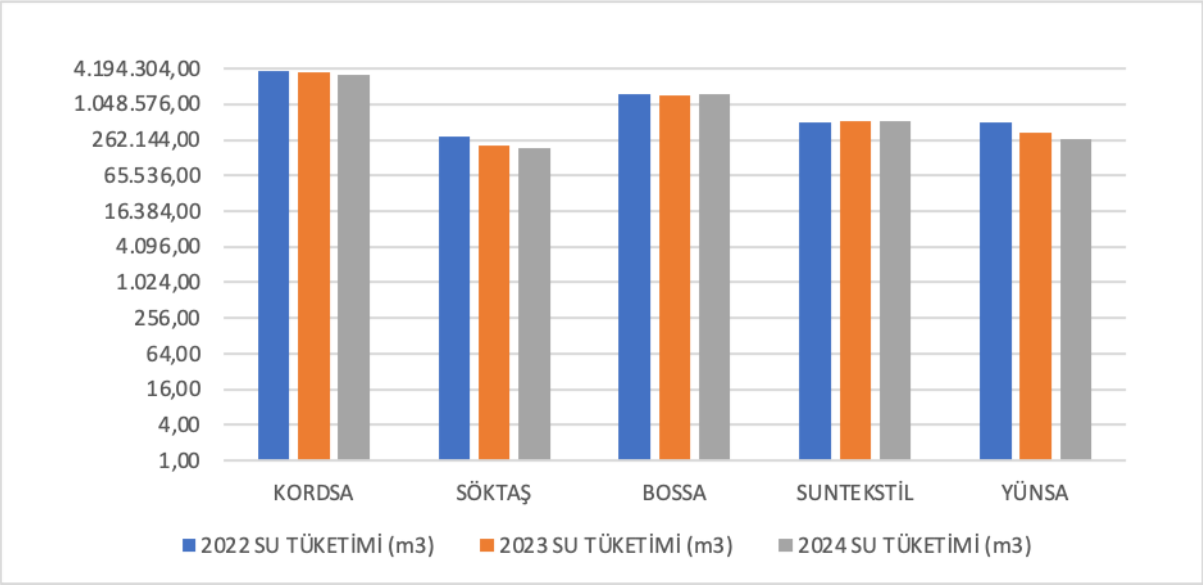

Görsel 3. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Su Tüketim

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

5.3.ENERJİ TÜKETİMİ

Tekstil sektörü sanayide enerjiyi yoğun olarak tüketen sektörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Tekstil sektöründe de toplam maliyetin %10'dan fazlasını enerji maliyetleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu maliyetlerde yapılacak azalma hem işletmeye hem de çevreye olumlu katkılar sağlayacaktır (Değirmen & Eker Şanlı, 2022)

Çizelge 3. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Enerji Tüketimi

ŞİRKETLER	2022 ENERJİ TÜKETİMİ (kWh)	2023 ENERJİ TÜKETİMİ (kWh)	2024 ENERJİ TÜKETİMİ (kWh)
KORDSA	629.300	548.729	569.311
SÖKTAŞ	14.259.340	15.258.103	15.328.033
BOSSA	74.438.484	77.729.917	86.198.074
SUNTEKSTİL	97.152	138.528	486.610
YÜNSA	249.720.853	217.109.075	52.167.523,78

Yukarıda sunulan Tablo 3'de, 2022–2024 dönemine ilişkin enerji tüketim miktarları ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen dönem içerisinde şirketlerin enerji tüketim düzeylerinde farklılıklar olduğu ve yıllar itibarıyla belirli değişimlerin meydana geldiği görülmektedir.

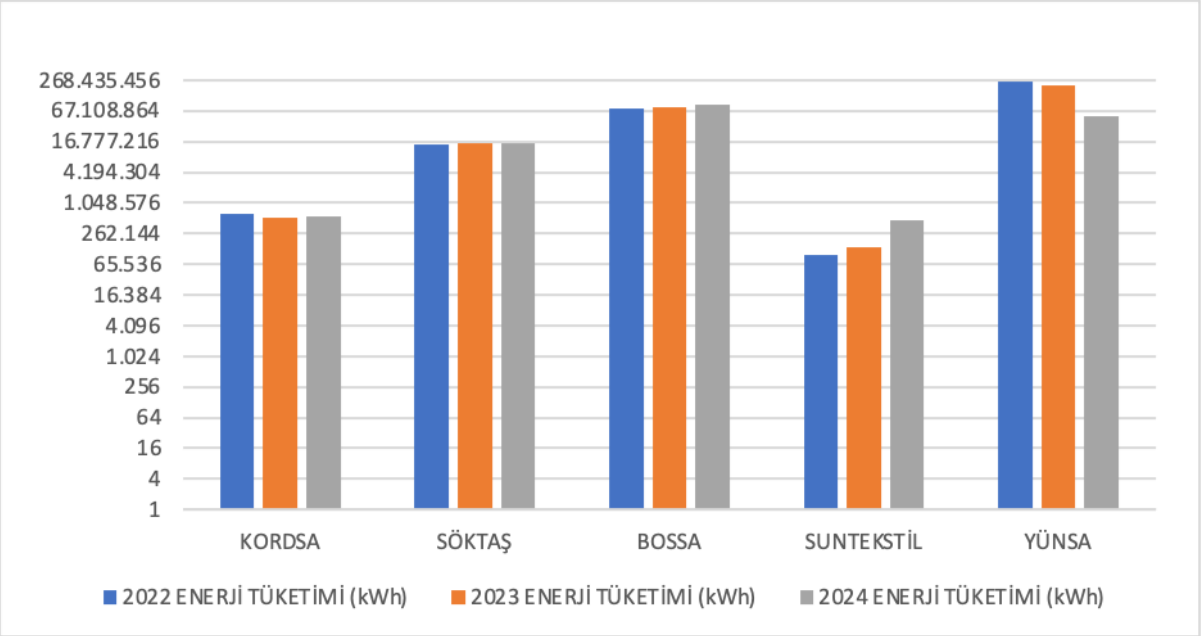

Görsel 4. Şirketlerin 2022-2024 yılları arasındaki Enerji Tüketimi

Söz konusu değişimlerin, işletmelerin üretim hacimleri, faaliyet alanları ve dönemsel koşullar gibi çeşitli faktörlerden etkilenebileceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, incelenen

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

dönem içerisinde yalnızca YÜNSA işletmesinde enerji tüketiminde sürekli azalış eğilimi gözlemlenmekte olup, bu durum enerji tasarrufu açısından dikkat çekmektedir.

6. SONUÇ

BIST Tekstil ve Deri Endeksi'nde yer alan ve 2022, 2023 ve 2024 yıllarına ait sürdürülebilirlik verilerine ulaşılabilen beş firma bulunmaktadır. İlgili raporlar incelendiğinde, firmaların gelecek hedefleri arasında karbon emisyonlarının azaltılması, su tüketiminin düşürülmesi ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik somut hedeflerin yer aldığı görülmektedir. Günümüzde kaynakların verimli kullanımı ve sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanması, şirketlerin hem vizyonu hem de paydaşlara sunduğu değer açısından kritik bir önem taşımaktadır. Endekste yer alan şirketler değerlendirildiğinde, üç yıl boyunca kesintisiz sürdürülebilirlik raporu yayımlayan firma sayısının sınırlı olduğu ve raporlama faaliyetlerinin özellikle 2022 yılı sonrasında daha istikrarlı hale geldiği dikkat çekmektedir. Bu durum, firmalarda sürdürülebilirlik bilincinin görece yeni gelişmekte olduğunu ve raporlama süreçlerine geç başlanmasının sektördeki genel farkındalık düzeyinin henüz istenen seviyeye ulaşmadığını göstermektedir. Bununla birlikte analiz edilen firmaların tamamının karbon emisyonu, enerji ve su tüketimi gibi çevresel göstergelerde geleceğe yönelik azaltım hedefleri belirlemiş olması, sürdürülebilirlik bilincinin giderek arttığına işaret etmektedir. Ayrıca bazı firmalarda üç yıllık dönem dikkate alındığında azaltım hedeflerinin artan bir trend gösterdiği, dolayısıyla çevresel performansın iyileştirilmesine yönelik stratejik yaklaşımın güçlendiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, yerel ölçekte incelenen firmalara ek olarak, küresel düzeyde sürdürülebilirlik uygulamalarıyla literatürde öne çıkan şirketlerin incelenmesi, elde edilen bulguların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda, yabancı literatürde sürdürülebilirlik performansı ile sıklıkla ele alınan Inditex (Zara) örneği, sektördeki dönüşümün daha geniş bir perspektiften analiz edilmesine imkân sunmaktadır. Inditex'in yayımladığı sürdürülebilirlik raporlarına göre, enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması ve üretim süreçlerinde düşük karbonlu tedarik zinciri uygulamalarının geliştirilmesi sayesinde karbon emisyon yoğunluğunda yıllar içinde düşüş eğilimi gözlemlenmektedir. Buna ek olarak şirket, su tüketiminin azaltılması ve döngüsel ekonomi uygulamalarının güçlendirilmesi gibi çevresel hedefler belirleyerek 2030 ve 2040 yıllarını kapsayan uzun vadeli net sıfır emisyon stratejisini sürdürmektedir. Bu kapsamda Zara, hızlı moda sektöründe faaliyet göstermesine rağmen çevresel performansını iyileştirme yönünde sistematik ve sürekli bir dönüşüm süreci yürütmekte ve sürdürülebilirlik literatüründe örnek gösterilen şirketler arasında yer almaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Alkaya, E., Böğürcü, M., Ulutaş, F., & Demirer, G. N. (2010). Sanayide iklim değişikliğine uyum: Eko-verimlilik yaklaşımı ile su tasarrufuna yönelik pilot uygulamalar. *International Sustainable Water and Wastewater Management Symposium*, 21–29.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2002). *Tekstil sanayii için en uygun teknikler (BAT) referans dokümanı*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Değirmen, D., & Eker Şanlı, G. (2022). Bir tekstil işletmesinde enerji verimliliği ve emisyon azaltım olanaklarının araştırılması: Havlu üretim tesisi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 27*(1), 71–88. https://doi.org/10.17482/uumfd.1022661

Güngör, K., & Demirer, G. N. (2000). Kirlilik önleme ve sanayiden bir başarı öyküsü. *Endüstri & Otomasyon*, 39, 66–69.

Metlioğlu, H. H., & Yakın, V. (2021). Tekstilde sürdürülebilirlik: Hızlı moda markalarının sürdürülebilirlik stratejileri. *OPUS International Journal of Society Researches, 18*(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), 1883–1908.

World Resources Institute (WRI) & World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). (2004). *The greenhouse gas protocol: A corporate accounting and reporting standard (Revised edition)*. https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/ghg-protocol-revised.pdf

Yücel, M. (2011). Çeşitli endüstrilerde temiz üretim sistemi uygulamalarının işletme ekonomilerine sağladığı faydalar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(35), 317–332.

Yücel, M., & Ekmekçiler, Ü. S. (2008). Çevre dostu ürün kavramına bütünsel yaklaşım: Temiz üretim sistemi, eko etiket, yeşil pazarlama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(26), 235–262.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DİJİTAL EKONOMİK DİKKAT VE BİLGİ TEMELLİ MAKROEKONOMİK BAĞIMLILIKLAR İÇİN KARŞILIKLI BİLGİ YAKLAŞIMI: TÜRKİYE VE ABD ÖRNEĞİ[1]

Arş.Gör.Dr. Tuğba ARPAZLI FAZLILAR

Manisa Celâl Bayar Üniversitesi

Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Finans ve Bankacılık Bölümü

t.arpazli@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-8838-8959.

ÖZET**

İçinde bulunduğumuz çağda dijitalleşme, tüm alanlarda olduğu gibi ekonomide de bilgi akışlarını hızlandırıp yoğunlaştırmıştır. Böylelikle ekonomik karar birimlerinin bu bilgi akışındaki konulara yönelik kolektif ilgisi çok daha görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda çalışma, dijital ekonomik dikkat ile makroekonomik sistemler arasındaki ilişkiyi bilgi temelli bağımlılıklar üzerinden sorgulamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye ve ABD örnek ülkeler olarak seçilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın temel araştırma sorusu, dijital ekonomik dikkat arttıkça Türkiye ve ABD arasındaki bilgi temelli makroekonomik bağımlılıkların güçlenip güçlenmediğidir. Çalışmada her iki ülke için, 2008-2024 dönemine ait enflasyon oranı, politika faizi ve Google Trends verileri kullanılmıştır. Google Trends verileri kapsamında; faiz, para politikası, döviz kuru ve enflasyon konularına ilişkin arama eğilimlerinden "Dijital Ekonomik Dikkat (DED) Endeksi" oluşturulmuştur. Yöntemsel olarak öncelikle Pearson korelasyon analiziyle Türkiye ve ABD ekonomilerinin birlikte doğrusal yapıdaki ilişkileri ele alınmış, ardından Karşılıklı Bilgi (Mutual Information/MI) yaklaşımı kullanılarak değişkenler arasındaki doğrusal olmayan ve herhangi bir fonksiyonel biçim varsayımına dayanmayan ortak bilgi yapısı analiz edilmiştir. Ayrıca Kayan Pencere (rolling window/RW) yaklaşımıyla oluşturulan dinamik MI yapısı ile dijital ekonomik dikkat endeksi arasındaki fonsiyonel ilişki de analize dahil edilmiştir. Böylece dijital ekonomik dikkat düzeyindeki değişimlerin Türkiye-ABD arasındaki bilgi-temelli makroekonomik bağımlılıklarla birlikte hareket edip etmediği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak çalışma, dijitalleşmiş küresel ekonomik ortamda farklı ekonomilerin makroekonomik sistemleri arasındaki bilgi-temelli bağımlılıkların, MI yaklaşımı aracılığıyla daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

[1] Bu çalışmanın analiz aşamasında Python tabanlı analiz betiklerinin kontrol edilmesi süreçlerinde ve literatürün tematik gruplandırılmasında yardımcı olarak yapay zekâ araçlarından yararlanılmıştır. Genel literatür taraması, araştırma sorusunun belirlenmesi, veri setinin oluşturulması, yöntemsel tercihlerin yapılması, bulguların yorumlanması ve nihai akademik sorumluluk tamamen tarafıma aittir.

**Özet metninde belirtilen örneklem aralığı, tam metin hazırlık sürecinde veri setinin güncellenmesiyle genişletilmiştir. Nihai analizler 2004:01-2025:04 dönemini kapsayan 256 aylık gözlem üzerinden gerçekleştirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Dijital Ekonomik Dikkat, Karşılıklı Bilgi, Makroekonomik Bağımlılık, Google Trends, Türkiye-ABD

A MUTUAL INFORMATION APPROACH TO DIGITAL ECONOMIC ATTENTION AND KNOWLEDGE-BASED MACROECONOMIC INTERDEPENDENCIES:

THE CASES OF TURKEY AND THE USA

ABSTRACT

In the current era, digitalisation has accelerated and intensified the flow of information in the economy, as it has in all other fields. Consequently, the collective interest of economic decision-making units in the issues arising from this flow of information has become much more apparent. In this context, this study aims to examine the relationship between digital economic attention and macroeconomic systems through the lens of knowledge-based interdependencies. To this end, Turkey and the US have been selected as case countries. Consequently, the study's central research question is whether knowledge-based macroeconomic interdependencies between Turkey and the US strengthen as digital economic attention increases. The study utilises inflation rates, policy interest rates and Google Trends data for both countries covering the period 2008–2024. Within the scope of the Google Trends data, a 'Digital Economic Attention Index' was constructed from search trends relating to interest rates, monetary policy, exchange rates and inflation. Methodologically, the study first examined the linear relationships between the Turkish and US economies using Pearson correlation analysis; subsequently, the Mutual Information (MI) approach was employed to analyse the non-linear common information structure between the variables, without relying on any assumptions regarding functional form. Furthermore, the functional relationship between the dynamic MI structure—generated using the Rolling Windows (RW) approach—and the digital economic attention index was also included in the analysis. In this way, an assessment was made as to whether changes in the level of digital economic attention move in tandem with the information-based macroeconomic interdependencies between Turkey and the US. Consequently, this study aims to contribute to a more comprehensive understanding of knowledge-based interdependencies between the macroeconomic systems of distinct economies within a digitalised global economic environment, through the MI approach.

Keywords: Digital Economic Attention, Mutual Information, Macroeconomic Interdependence, Google Trends, Turkey–US

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Günümüzün teknolojik gelişmeleri, her alanda dijital ortama taşınmış ve hızla taşınmakta olan bir yaşam biçimini olağan karşılanan bir sürece dönüştürmüştür. Bu ortamın doğal sonucu olarak tüm ekonomik karar birimlerinin de bilgiye erişmedeki biçim ve hızı dönüşüme uğramıştır. Bu noktada ekonomik karar birimlerinin ekonomi alanındaki gelişmelere dönük dikkatleri de dijital dünyada izlenebilir ve dolayısıyla ölçülebilir hale gelmiştir. Özellikle ekonomik belirsizliğin arttığı dönemlerde ekonomiye ilişkin belirli başlıkların arama motorlarındaki yoğunluğu, konuya ilişkin bilgi akışının ekonomik davranışları şekillendirebileceğini ve bu durumun ekonomiler arasında bir bağlantı doğurabileceğini akıllara getirmektedir. Bu düşünce temelinde yapılan çalışma, ekonomik sistemler arasındaki bağımlılıkların yalnızca ticaret, sermaye hareketleri veya para politikalarıyla değil, dijital bilgi ortamında oluşan kolektif dikkat süreçleriyle de şekillenebileceği varsayımı üzerine gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada temelde; makroekonomik açıdan farklı sistemler arasında bilgi üzerinden oluşan görünmez bir bağımlılık yapısının olup olmadığı sorusu cevaplanmaya çalışılmış ve buna örnek olarak Türkiye ve ABD ekonomileri seçilmiştir. Böyle bir bağımlılık yapısının bilgi bağlantısı ise dijital ortamda oluşan ekonomik dikkatin enflasyon, faiz, döviz kuru ve para politikası gibi ana başlıkların arama yoğunlukları üzerinden kurulmuştur. Böylece çalışmanın analizi özelinde temel soru “dijital ekonomik dikkat arttığında Türkiye ve ABD arasındaki bilgi-temelli makroekonomik bağımlılık da artmakta mıdır?” olarak şekillenmiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta; çalışmanın doğrudan nedensellik iddiasında bulunmak yerine, iki ülke makro göstergeleri arasındaki ortak bilgi yapısının dijital dikkat dönemlerinde güçlenip güçlenmediğini araştırıyor olmasıdır. Bu nedenle çalışmada, kıyas üzerinden daha anlaşılabilir bir yapı ortaya koyabilmek için, en genel haliyle iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi gösteren Pearson korelasyonu ile doğrusal ortak hareket, herhangi bir fonksiyonel ilişki olmaksızın yalnızca ortak bilgi yapısını ortaya koyabilmek amacıyla bilgi teorisi temelinde Karşılıklı Bilgi (Mutual Information/MI) yaklaşımı ve MI’nın zaman içindeki değişimini ölçebilmek için kayan pencere (Rolling Window) yaklaşımı analize dâhil edilmiştir.

Çalışmada uygulanan analiz yönteminin gerekçesi; doğrusal olsun ya da olmasın klâsik ekonometrik modellerin çoğu zaman önceden tanımlanmış bir fonksiyonel biçim, rejim veya gecikme yapısı üzerinden ilerlemesine karşın bu çalışmadaki yöntemin belirli bir nedenselliği test etmek yerine, iki ekonomi arasında paylaşılan bilgi yapısının varlığını ve bu yapının dijital dikkatle birlikte nasıl değiştiğini ortaya koyabilmeyi hedeflemesidir. Bu nedenle Pearson ve MI birlikte kullanılmış; Pearson doğrusal referans ölçütü, MI ise modelden bağımsız bilgi-temelli bağımlılık ölçüsü olarak konumlandırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Çalışmada kullanılan kavramlardan dijital ekonomik dikkat, internet ortamında ekonomik konu başlıklarına yönelik kolektif arama ilgisi gözlemlerini ifade etmektedir. Bu bağlamda Google Trends (topic) verileri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu veriler yalnızca belirli kelimeleri değil, ilgili kavramsal arama alanını da yakalamaktadır. Bu nedenle başlıklar konuya ilişkin geniş çaplı aramaları kapsamakta ve kolektif ilgiyi yakalayabilmektedir. Dolayısıyla

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ülkeler arası karşılaştırmalarda bu veriler anlamlı bir gösterge sunmaktadırlar (Google Trends, 2025).

Makroekonomik bağımlılık kavramı ise bu çalışmada Shannon (1948) ve Cover and Thomas (2006) tarafından geliştirilen bilgi teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu teoriye göre sistemlerin sahip olduğu bilgi değeri, bu bilgiye dayalı entropi düzeylerine bağlıdır ve karşılıklı bilgi üzerinden sistemlerin birbirlerine olan bağımlılıkları ölçülebilir. Burada "bilgiye dayalı bağımlılıklar"dan kasıt değişkenlerin yalnızca birlikte hareket etmesi değil, bir değişkenin bilinmesinin diğerine ilişkin belirsizliği ne kadar azalttığıdır.

Kavramsal olarak baktığımızda bu çalışmada dijital ekonomik dikkatin, makro değişkenlerin kendisinden farklı olarak ele alınmış olduğuna bir kez daha dikkat çekmek yerinde olacaktır. Örneğin; enflasyon ve faiz makroekonomik değişkenler olarak ele alınan döneme ilişkin ülke verilerini doğrudan temsil ederken, dijital ekonomik dikkat olarak enflasyon ve faiz, bu konulara ilişkin bilgi arayışı ve internet ortamındaki dikkat yoğunlaşmasını temsil etmektedir. Bu ayrımın önemli olmasının nedeni; makroekonomik değişkenlerin ortak hareketi ile bu ortak hareketin dijital bilgi ortamında görünür hale gelmesinin farklı analitik katmanlar oluşturmasıdır. Çalışmada, bu iki katman birlikte ele alınmıştır.

Dijitalleşme-makroekonomi literatürü ekonomik büyüme, verimlilik, işgücü piyasaları, dayanıklılık ve para arzı kanallarında yoğunlaşmaktadır. Küresel ve bölgesel çalışmalar dijital dönüşümün makroekonomik çıktılarla ilişkisini tartışmaktadır (Andas vd., 2025; Chenic vd., 2023; Mourou, 2024; Mura vd., 2023; Niranga vd., 2022; Ştefan vd., 2023; Tudose vd., 2023; Török, 2024; Xu vd., 2024). İşgücü ve para arzı boyutları Arntz vd. (2019) ve Iuga and Mihalciuc (2025) tarafından; gecikmeli sosyo-teknik uyum sorunları Chen vd. (2025) tarafından ele alınmıştır. Ekonomik sistemleri bilgi ve karmaşıklık üzerinden okumaya yönelik temel literatür çalışmalarından biri Hidalgo ve Hausmann (2009)'ın çalışmalarıdır. MI'nın ekonomi ve finans serilerinde doğrusal olmayan bağımlılıkları yakalayabileceği ise Dionísio vd. (2007) ve Karkowska ve Urjasz (2022) tarafından gösterilmiştir.

Bu literatürden hareketle bu çalışma, dijitalleşmenin makroekonomik sonuçlarını doğrudan büyüme veya verimlilik katsayısı üzerinden değil, ekonomik bilgiye yönelen kolektif dikkat ve ülkeler arası ortak bilgi yapısı üzerinden değerlendirmeyi ve böylece dijitalleşme-makroekonomi literatüründeki performans odaklı yaklaşım ile bilgi teorisi temelli bağımlılık ölçümü arasında bir köprü kurabilmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Google Trends tabanlı DED'in kullanılması, ekonomik beklenti ve belirsizlik dönemlerinde dijital bilgi arayışının makro bağımlılıklarla ilişkisini tartışmaya açmaya yöneliktir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 1. Literatürde seçilmiş çalışmalar ve bu çalışmaya bağlantıları.

Yazar(lar)	Odak	Bu çalışmaya bağlantı
Pearson (1896)	Doğrusal ilişki	Pearson korelasyonunu klasik doğrusal ortak hareket ölçütü olarak konumlandırır.
Shannon (1948); Cover and Thomas (2006)	Entropi ve karşılıklı bilgi	MI'nın belirsizlik azalması ve ortak bilgi mantığını açıklar.
Dionísio et al. (2007); Karkowska and Urjasz (2022)	Ekonomi/finans serilerinde doğrusal olmayan bağımlılık	MI'nın iktisadi serilerde Pearson'ın ötesindeki bağımlılıkları yakalayabileceğini gösterir.
Hidalgo and Hausmann (2009)	Ekonomik karmaşıklık ve bilgi	Ekonomik sistemlerin bilgi içeriği üzerinden okunabileceğini destekler.
Tudose et al. (2023); Chenic et al. (2023); Andas et al. (2025)	Dijitalleşme ve makroekonomik performans	Dijital dönüşümün makro çıktılarla ilişkili olduğunu gösteren genel arka planı sağlar.
Niranga et al. (2022); Mura et al. (2023); Török (2024); Xu et al. (2024)	Dijitalleşme, büyüme ve bölgesel farklılıklar	Dijitalleşme etkilerinin ülke, bölge ve gelişmişlik düzeyine göre farklılaşabileceğini vurgular.
Arntz et al. (2019); Ştefan et al. (2023); Iuga and Mihalciuc (2025); Topunova et al. (2025); Chen et al. (2025)	İşgücü, dayanıklılık, para arzı ve sosyo-teknik uyum	Dijitalleşmenin çok kanallı, dönemsel ve doğrusal olmayan etkilerine işaret eder.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir. Çalışmaların odaklarına göre gruplandırılması akademik yapay zekâ araçları yardımıyla kontrollü olarak gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 1'de özetlenen literatür, dijitalleşmenin ekonomik performans üzerindeki etkilerini oldukça geniş bir alanda tartışmakla birlikte, dijital dikkat ile ülkeler arası makroekonomik bağımlılık arasındaki ilişkiyi doğrudan ölçen çalışmaların sınırlı olduğunu göstermektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Uygulama Türkiye ve ABD için Ocak 2004-Nisan 2025 dönemini kapsayan aylık verileri kapsamaktadır ve toplam 256 gözleme dayanmaktadır. Makro değişkenler enflasyon ve faiz göstergelerinden; dijital dikkat değişkenleri ise faiz, para politikası, döviz kuru ve enflasyon başlıklarına karşılık gelen Google Trends topic serilerinden oluşmaktadır. Makro seriler FRED üzerinden, dijital dikkat serileri Google Trends üzerinden derlenmiştir (Federal Reserve Bank of St. Louis, 2025; Google Trends, 2025).

Çizelge 2. Veri seti ve değişkenler

Katman	Değişkenler	Kullanım
Makro: TÜFE	cpi_TR, cpi_US	Yıllık TÜFE değişim oranı, aylık frekans.
Makro: faiz	intr_TR, intr_US	Faiz kanalındaki ülkeler arası bağımlılık.
Dijital dikkat[2]	gtrintr, gtrmonpol, gtrexcr, gtrinf	Faiz, para politikası, döviz kuru ve enflasyon topic ilgisi.
Örneklem	2004:01-2025:04	256 aylık gözlem.

DED endeksi için Google Trends serileri önce z-skor dönüşümüyle standartlaştırılmıştır. Endeks yazar tarafından Google Trends topic serileri kullanılarak oluşturulmuştur (Google Trends, 2025):

[2] DED endeksi oluşturmak için Google Trends topic verileri Türkiye ve ABD için ayrı ayrı elde edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

$$z_{k,c,t} = \frac{G_{k,c,t} - \mu_{k,c}}{\sigma_{k,c}}$$

Ülke bazlı DED, K = 4 topic serisinin ortalamasıyla; bileşik DED ise Türkiye ve ABD endekslerinin ortalamasıyla elde edilmiştir:

$$\mathrm{DED}_{\{c,t\}} = \left(\frac{1}{K}\right)\sum_{k=1}^{K} z_{k,c,t}$$

Burada $DED_{c,t}$, $c$ülkesinin $t$dönemindeki Dijital Ekonomik Dikkat Endeksi'ni; K, endekse dahil edilen Google Trends topic sayısını; $z_{k,c,t}$ise $k$konusunun $c$ülkesindeki standartlaştırılmış değerini göstermektedir. Endeks, standartlaştırılmış Google Trends topic serilerinin ülke ve dönem bazında ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Türkiye ve ABD için DED endeks ortalaması ise aşağıdaki formül üzerinden hesaplanmıştır:

$$\mathrm{DED_t} = [\mathrm{DED_\{TR,t\}} + \mathrm{DED_\{US,t\}}] \,/\, 2$$

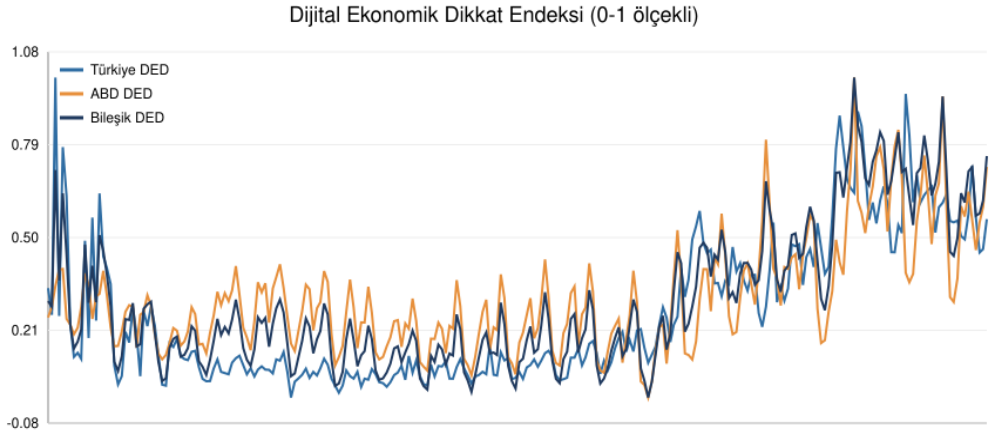

Görsel 1. Türkiye, ABD ve bileşik Dijital Ekonomik Dikkat Endeksi.

Görsel 1, analizin DED endeksi oluşturma hesaplamalarının görselleştirilmiş halini yansıtmaktadır. Buna göre, dijital ekonomik dikkatin özellikle 2020 sonrasında daha yüksek ve oynak bir yapı kazandığı açıkça görülmektedir. Bu noktada Covid-19 pandemi dönemine ilişkin bir kırılma akıllara gelse de, ilgili analiz yönlü bir MI ve nedensellik çalışmasının konusu olarak sonraki çalışmalara kapı aralamaktadır. Ancak burada da açıkça görülen bu değişken yapı nedeniyle DED, statik bir kontrol değişkeninden çok, zaman içinde değişen bir dijital bilgi ortamı göstergesi olarak ele alınmıştır.

Pearson korelasyonu, literatürdeki en temel analiz yapılarından biri olarak iki değişken arasındaki doğrusal ortak hareketin yönünü ve gücünü ölçmektedir (Pearson, 1896):

$$\mathrm{r_\{XY\}} = \Sigma_i\,(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) \,/\, \sqrt{[\Sigma_i(x_i - \bar{x})^2 \cdot \Sigma_i(y_i - \bar{y})^2]}$$

MI ise Shannon (1948) tarafından geliştirilen bilgi teorisi ve Cover ve Thomas (2006) tarafından sistematikleştirilen karşılıklı bilgi yaklaşımı temelinde bir analiz sunar ve bir

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değişkene dair bilginin diğer değişkene ilişkin belirsizliği ne kadar azalttığını gösterir. Bunun için p(x,y) ortak dağılımı, p(x) ve p(y) marjinal dağılımları temsil etmek üzere:

$$I(X;Y) = \sum_{x}\sum_{y} p(x,y)\log\left(\frac{p(x,y)}{p(x)p(y)}\right)$$

Burada p(x), x değişkeninin tek başına hangi kantil diliminde hangi sıklıkta görüldüğünü ifade ederken p(y) ise y değişkeni için aynı anlamı taşır. p(x,y) ise her iki değişkenin aynı kantil gruplarında birlikte görülme olasılığıdır (Shannon, 1948; Cover ve Thomas, 2006). Bu çalışmada x ve y bir kez Türkiye ve ABD enflasyon oranlarını, bir kez de faiz oranlarını temsil etmek üzere; iki ülkeye ait iki makro gösterge için ayrı ayrı MI hesaplaması yapılmıştır. MI hesaplamasında log değeri, olasılık temelinde olayların birlikte gerçekleşmelerinin çarpım üzerinden ifade edilmelerine karşın bilginin toplanabilir bir değer olarak kalmasını ifade etmektedir.

Ham MI farklı entropi düzeylerinden etkilenebileceği için normalize MI kullanılmıştır. Bu normalizasyon, karşılaştırılan iki serinin toplam entropisine göre ortak bilginin göreli ağırlığını göstermeye imkân verir (Cover ve Thomas, 2006; Vinh vd., 2010):

$$\mathrm{NMI(X;Y)} = 2.\mathrm{I(X;Y)} \;/\; [\mathrm{H(X)} + \mathrm{H(Y)}]$$

Burada:

- I(X;Y): Türkiye ve ABD serileri arasındaki ham MI.
- H(X): Türkiye serisinin kendi belirsizlik/entropi düzeyi.
- H(Y): ABD serisinin kendi belirsizlik/entropi düzeyi.
- H(X)+H(Y): iki serinin toplam bilgi kapasitesi.

Bunun anlamı kısaca; ham MI değeri iki değişken ve/veya sistem arasında ne kadar ortak bilgi olduğu, buna karşın NMI iki sistemin ortak bilgisinin toplam bilgi yapısı içerisinde ne kadar büyüklüğe/öneme sahip olduğudur. Bu nedenle analiz sonuçlarını NMI üzerinden yorumlamak çok daha sağlıklı bir yol olacaktır. NMI, 0 ile 1 arasında değer alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça bilgi temelli bağımlılığın arttığını gösterir (Cover ve Thomas, 2006; Vinh vd., 2010).

Dinamik bir bağımlılık analizi için 48 aylık kayan pencere analizi uygulanmıştır. Kayan pencere yaklaşımı, zaman serisi uygulamalarında parametre veya bağımlılık yapısının dönemler boyunca değişimini izlemek için kullanılan standart bir yaklaşımdır (Zivot ve Wang, 2006). Her t döneminde son 48 gözlem kullanılarak MI hesaplanmış ve pencere bir ay ileri kaydırılmıştır:

$$MI_t^{\{(48)\}} = I\left(X_{\{t-47:t\}};\, Y_{\{t-47:t\}}\right)$$

$$r_{DED,MI} = Corr(DED_t, MI_t^{48})$$

Bu matematiksel yapı analiz sonuçlarına ilişkin dört farklı fakat ilişkili yorumlama yapabilmemizi sağlar. İlk olarak Pearson katsayısı Türkiye ve ABD serilerinin doğrusal olarak birlikte hareket edip etmediğini gösterir. İkinci olarak MI ve NMI, bu ortak hareketin ötesinde olasılık dağılımı temelinde bir "ortak bilgi yapısı" olup olmadığını ölçer. Üçüncü olarak kayan

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

pencere yaklaşımı, tek bir dönem ortalaması yerine bilgi-temelli bağımlılığın zaman içinde dönemlere göre değişimini görünür kılar. Dördüncü ve son yorumlama ise DED ile dinamik MI arasındaki ilişkinin okunmasından elde edilir ve dijital dikkat arttığında ülkeler arası ortak bilgi yapısının eşzamanlı olarak güçlenip güçlenmediğini değerlendirmek için kullanılabilir.

MI hesaplaması için makroekonomik göstergelere ait seriler, gözlem sayıları yaklaşık eşit olacak biçimde beş kantil grubuna ayrılmıştır. Bu yolla her iki değişken de düşükten yükseğe doğru beş göreli düzeyle temsil edilmiş; ortak dağılım ve marjinal dağılımlar bu kategoriler üzerinden hesaplanmıştır. Bu tercih, farklı ölçek ve oynaklık düzeylerine sahip makro serilerde dağılım temelli karşılaştırmayı daha istikrarlı hale getirmek için kullanılmıştır. Kayan pencerenin 48 ay seçilmesi ise aylık verilerde yeterli gözlem sayısını korurken dönemsel değişimi izleyebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Bu nedenle sonuçlar nedensel etki olarak değil, doğrusal ortak hareket, ortak bilgi ve dijital dikkatle eşzamanlılık göstergeleri olarak yorumlanmalıdır.

Çalışmada kayan pencere yaklaşımının kullanılmasının temel nedeni; tüm örneklem için tek bir MI değeri hesaplayarak Türkiye ve ABD arasındaki bilgi temelli bağımlılığın analiz dönemi boyunca sabit kaldığı varsayımı yerine, 2008 küresel finans krizi, COVID-19 dönemi, küresel enflasyon şoku ve para politikası dönüşümleri gibi dönemlerin makroekonomik ilişkilerin zamana bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir.

Çizelge 3. Analiz adımları

Adım	İşlem	Çıktı
1	Veri hizalama ve standartlaştırma	Aylık ortak veri matrisi ve z-skorlar
2	DED hesaplama	Ülke bazlı ve bileşik DED
3	Statik bağımlılık	Pearson, MI, NMI
4	Kayan pencere	MI_t^{(48)} serileri
5	Dijital dikkat ilişkisi	Corr(DED_t, MI_t^{(48)})

4. BULGULAR

Çalışmanın bulguları Çizelge 4 ve Görsel 2'de iki farklı görselde verilmiş ve değerlendirilmeleri yapılmıştır. İlk katman tüm dönem için hesaplanan Pearson, MI ve NMI değerlerinden; ikinci katman ise 48 aylık kayan pencereyle elde edilen dinamik MI serilerinin DED ile ilişkisinden oluşmaktadır.

Çizelge 4. Pearson, MI ve Normalize MI sonuçları

Kanal	Pearson r	MI	NMI	Yorum
Enflasyon	0.606	0.169	0.105	Doğrusal ortak hareket orta-yüksek; ham ve normalize MI faiz kanalına göre düşüktür.
Faiz	0.613	0.478	0.297	Doğrusal ortak hareket orta-yüksek; ham ve normalize MI enflasyon kanalına göre daha yüksektir.

Çizelge 4 incelendiğinde doğrusal ilişki açısından her iki değişken için Türkiye ve ABD'nin bağımlılık yapılarının orta-yüksek hatta yer aldığı yorumlaması yapılabilir. Ancak bu çalışma

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

açısından asıl dikkat çekilmek istenen nokta, böyle bir doğrusal ilişkiye rağmen bir değişken hakkında sahip olunan bilginin diğer değişkendeki belirsizliği ne ölçüde azalttığına ve daha da önemlisi, bu bilginin normalize değerde toplam bilgi kapasitesi içindeki önemine ilişkindir. Bu nedenle buradaki değerleri okurken Pearson korelasyon katsayısı ile NMI değerlerinin birlikte verildiği Görsel 2'de ayrım çok daha net görünmektedir.

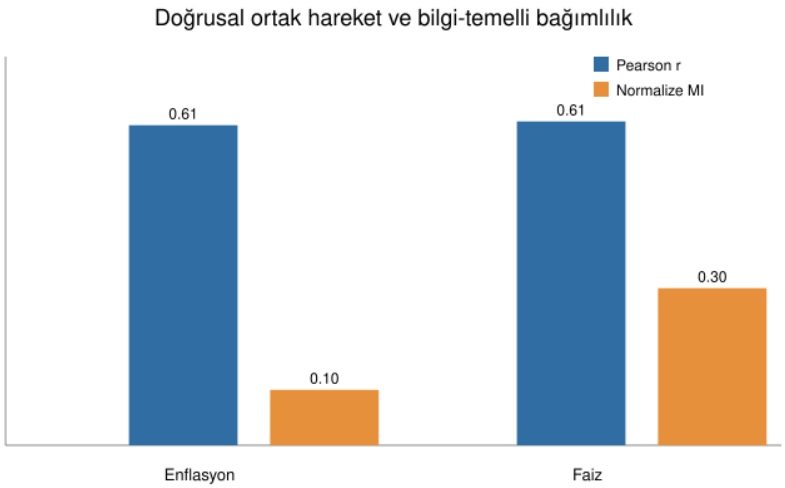

Görsel 2. Pearson korelasyonu ve NMI değerlerinin kanal bazlı karşılaştırması

Görsel 2, Pearson ve MI'nın aynı ilişkiyi ölçmediğini açıkça göstermektedir. Tam örneklemde Pearson katsayıları enflasyon ve faiz kanallarında birbirine çok yakın seyrederken; buna karşılık normalize MI faiz kanalında belirgin biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, Türkiye ve ABD'nin faiz üzerinden gelişen dijital ekonomik dikkatlerinin makroekonomik bağımlılıklar açısından daha önemli bir yere sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Diğer bir deyişle; ABD ve Türkiye'nin faiz oranları arasındaki ortak bilgi, iki serinin ortalama belirsizlik düzeyine göre, %30 bir yoğunluğa sahiptir. Yani Türkiye ve ABD faiz göstergeleri arasında dikkate değer bir bilgi temelli bağımlılık olduğu söylenebilir. Bunun anlamı; iki ülkeden birindeki faiz göstergesi hakkındaki bilgi diğer ülkedeki faiz belirsizliğini anlamlı ölçüde azaltmaktadır.

Buradaki ayrım çalışmanın ana iddiası açısından önemlidir. Pearson katsayıları iki kanalda da pozitif ve ortanın üzerinde bir düzeyde ortak hareket bulunduğunu gösterirken, NMI değerleri faiz kanalındaki ortak bilgi yoğunluğunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında doğrusal olsun ya da olmasın yönlü fonksiyonel ilişkiler açıklanırken bilgi temelli bir yaklaşım da bu fonksiyonel ilişkinin görünmeyen yapılarına ilişkin analizi güçlendiren bir unsur olarak kullanılabilir.

Çizelge 5 ile Görsel 3-4 ve 5'te ise analizin son katmanı açıklanmaktadır. Buradaki değerler makroekonomik göstergelere ilişkin bilgi bağımlılığındaki dönemsel değişmelerin, yani dinamik MI'ın, DED ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu hem Pearson hem de MI açısından göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5. Dinamik MI ile Dijital Ekonomik Dikkat Endeksi ilişkisi

Dinamik ilişki	DED ile Pearson r	Yorum
Enflasyon MI_t^{(48)} ↔ DED_t	≈ 0.48	Pozitif ve belirgin birlikte hareket.
Faiz MI_t^{(48)} ↔ DED_t	≈ 0.08	Pozitif fakat çok zayıf birlikte hareket.

Çizelge 5 çalışmanın temel bulgusunu netleştirmektedir: genel MI düzeyi faiz kanalında daha yüksek olsa da, dijital dikkatle birlikte hareket enflasyon kanalında daha belirgindir. Bu durum ilk bakışta önceki bulgularla çelişki gibi algılansa da; burada dikkat edilmesi gereken nokta, artık iki ülkenin makroekonomi göstergelerinden değil, DED ile dinamik MI bağımlılığı arasındaki ilişkiden söz ediyor olmamızdır. Buna göre yorumlandığında; DED-dinamik MI ilişkisi, bilgiye dayalı bağımlılığın dijital dikkat dalgalanmalarıyla eşzamanlılığını göstermektedir. Bu noktada enflasyonun hanehalkı beklentileri, fiyatlama davranışı ve medya gündemiyle doğrudan ilişkili olması, bu değişkenin dijital dikkat artışlarına daha duyarlı hale gelmesine neden olduğunu düşündürebilir.

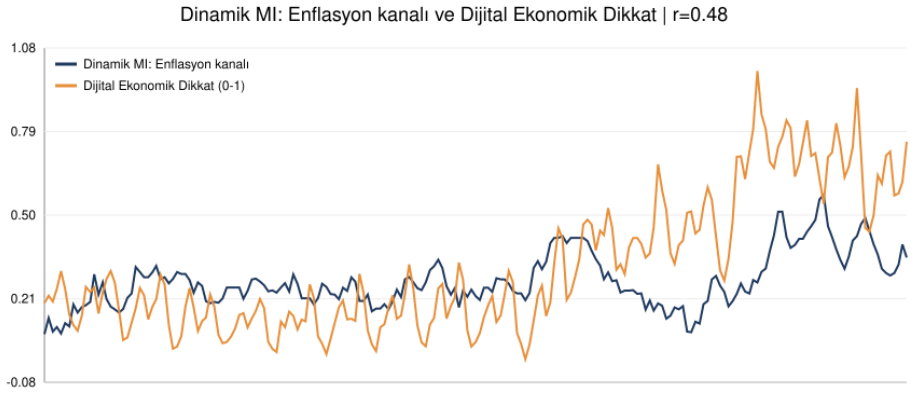

Görsel 3. Enflasyon kanalında dinamik MI ve DED

Görsel 3'te veri başlangıcı olan 2004'ten itibaren 2010'ların sonuna kadar neredeyse paralel bir görünüm sergileyen enflasyona ilişkin DED ile enflasyon kanalı üzerinden dinamik MI, 2020 sonrası dönemde birlikte yükselme eğilimine girmektedir. Burayı pandemi döneminin dijitalleşmeyi hızlandıran ve yoğunlaştıran etkisi olarak okumak mümkündür.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

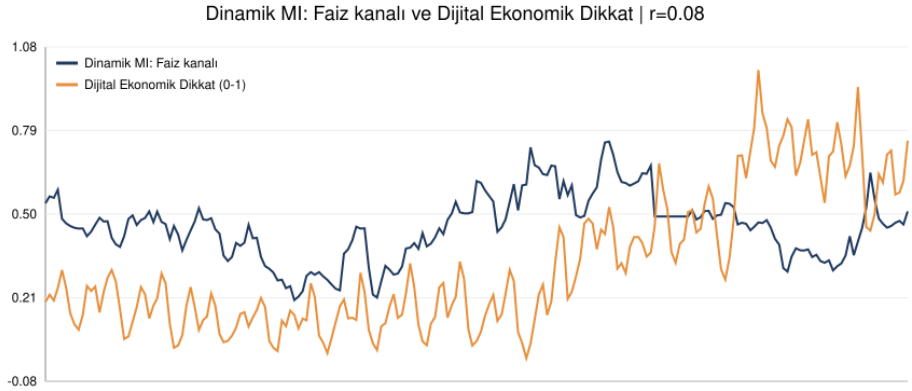

Görsel 4. Faiz kanalında dinamik MI ve DED

Görsel 4 ise faiz kanalındaki bilgi-temelli bağımlılığın dönem genelinde varlığını korumasına rağmen DED ile aynı ölçüde eşzamanlı hareket etmediğini göstermektedir.

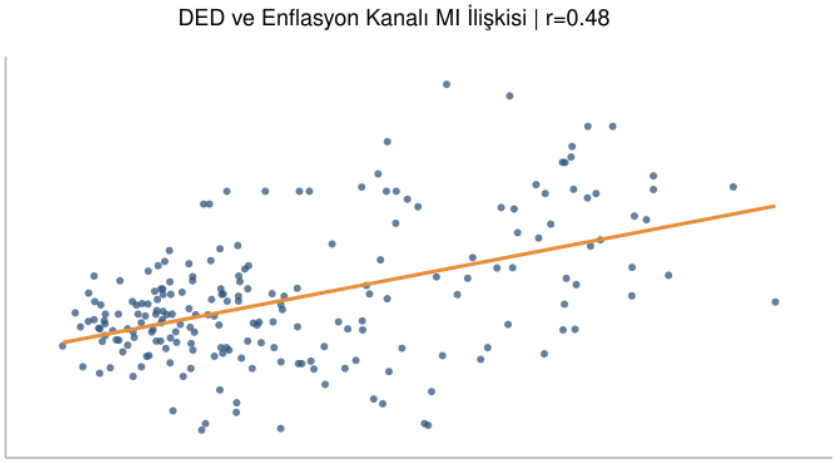

Görsel 5. DED ile enflasyon kanalındaki dinamik MI ilişkisi

Görsel 5'teki pozitif eğilim çizgisinin, verilerin dağılımı ile ilişkili olduğu açıkça göstermektedir. Ancak dağılımdaki yoğunluklara dikkat edildiğinde, iki değişken arasındaki ilişkinin dönemsel koşullara duyarlı olduğu ayrıca yapılabilecek bir çıkarım olarak görülmektedir.

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde iki ayrı sonuca ulaştığımız söylenebilir. Birincisi, faiz serileri dönem genelinde daha yoğun bir ortak bilgi yapısı taşımaktadır. İkincisi ise dijital dikkat dalgalanmalarının, özellikle enflasyon kanalındaki dinamik bilgi bağımlılığıyla birlikte hareket ediyor olmasıdır. Özetle çalışma, dijital dikkat artışlarının tüm makroekonomik kanalları aynı ölçüde güçlendirmediğini; enflasyon gibi toplumsal görünürlüğü yüksek değişkenlerde daha belirgin bir eşzamanlılık üretebildiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 6. Bulgu ve yorum çerçevesi

Bulgu	Ampirik sonuç	Yorum
Doğrusal ortak hareket	Enflasyon ve faiz kanallarında Pearson katsayıları pozitiftir.	Türkiye ve ABD makro serileri dönem boyunca aynı yönde hareket etme eğilimi göstermektedir.
Genel bilgi bağımlılığı	MI ve NMI faiz kanalında daha yüksektir.	Faiz serileri dönem genelinde daha yoğun ortak bilgi yapısı taşımaktadır.
Dijital dikkat ilişkisi	DED ile dinamik MI ilişkisi enflasyonda daha belirgindir.	Dijital dikkat artışları özellikle enflasyon kanalındaki bilgi bağımlılığıyla birlikte hareket etmektedir.
Yöntemsel çıkarım	Pearson ve MI farklı bağımlılık katmanlarını ölçmektedir.	Ortak hareket ile ortak bilgi ayrıştırıldığında, makroekonomik bağımlılıklar daha zengin okunabilir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, dijitalleşmenin yalnızca altyapı, verimlilik veya büyüme gibi unsurlar üzerindeki etkisine değil, dijitalleşmenin bilgi akışı ve dikkat yoğunluğu boyutunu merkeze alarak, dijital bilgi ortamında oluşan kolektif bir dikkat yoğunlaşmasının makroekonomik değişkenler arasındaki ortak bilgi yapısıyla nasıl ilişkilendiğine odaklanmaktadır. Böylece çalışma, literatürdeki performans odaklı dijitalleşme tartışmasını bilgi-temelli bağımlılık tartışmasıyla derinleştirmeyi amaçlamaktadır.

Analiz sonuçları, Türkiye ve ABD arasında enflasyon ve faiz kanallarında pozitif doğrusal ortak hareket bulunduğunu; ancak bilgi-temelli bağımlılığın yönlü bir fonksiyonel ilişkiyi ne denli derinleştirebileceğini göstermektedir. Temsili kıyas aracı olarak seçilen Pearson korelasyonu enflasyon kanalında daha yüksekken, MI ve NMI faiz kanalında daha yüksek çıkmıştır. Buna karşın, DED ile dinamik MI arasındaki ilişki enflasyon kanalında belirgindir. Dolayısıyla çalışma, makroekonomik bağımlılıkların yalnızca ortak hareket olarak değil, dijital bilgi ortamında oluşup paylaşılan bilgi ve bu bilgi üzerinden belirsizlik azalması olarak da okunmasını önermektedir. Bu bağlamda sonuçlar, Türkiye ve ABD arasında karşılıklı olarak, faiz göstergesine dair bir ülkeye dair bilginin diğer ülkenin faiz oranına dair belirsizliği %30 oranında azalttığını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, özellikle enflasyon gibi gündelik yaşamla doğrudan ilişkili ve kamuoyunda görünürlüğü yüksek bir makro değişkenin dijital dikkatle daha güçlü eşzamanlılık göstermesi, dijital bilgi ortamının makroekonomik algı ve bağımlılık yapıları açısından tamamlayıcı bir gösterge olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın amaçlanan temel katkısı, dijital ekonomik dikkati makroekonomik bağımlılıkların zaman değişimli bilgi yapısıyla ilişkilendirmesidir. MI nedensellik veya yön bilgisi vermez; bu nedenle bulgular nedensel etki değil, ortak bilgi ve eşzamanlılık göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Andas, D., Koshkina, O. & Amanbayeva, S. (2025). Assessing the Relationship Between Digital Transformation and Macroeconomic Performance. Qainar Journal of Social Science, 4(3),42-59, https://doi.org/10.58732/2958-7212-2025-3-42-59

Arntz, M., Gregory, T., & Zierahn, U. (2019). Digitalization and the future of work: Macroeconomic consequences. Social Science Research Network. https://doi.org/10.2139/SSRN.3413653

Chenic, A. S., Cretu, A., Burlacu, A., & Moroianu, N. (2023). The impact of digitalization on macroeconomic indicators in the new industrial age. Electronics, 12(7), 1612. https://doi.org/10.3390/electronics12071612

Chen, Y., Wang, Y., & Zhang, L. (2025). An adaptive lag trap in socio-technical systems: The paradoxical effect of digitalization and labor on logistics investment in China. Systems, 13(8), 693. https://doi.org/10.3390/systems13080693

Cover, T. M., & Thomas, J. A. (2006). Elements of information theory (2nd ed.). Wiley.

Dionísio, A., Menezes, R., Mendes, D.& Vidigalda da Silva, J. (2007). Nonlinear dynamics within macroeconomic factors and stock market in Portugal, 1993-2003. Applied Econometrics and International Development, 7(1).

Federal Reserve Bank of St. Louis. (2025). FRED economic data. https://fred.stlouisfed.org/

Google Trends. (2025). Google Trends topic search data. https://trends.google.com/

Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 106(26), 10570-10575. https://doi.org/10.1073/pnas.0900943106

Iuga, I. C., & Mihalciuc, C. C. (2025). Digitalisation and future money supply dynamics. Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies, 18(1), 1-18. https://doi.org/10.1080/17520843.2025.2495436

Karkowska, R., & Urjasz, S. (2022). Linear and nonlinear effects in connectedness structure: Comparison between European stock markets. Entropy, 24(2), 303. https://doi.org/10.3390/e24020303

Mourou, H. (2024). Assessing the correlation between digitalization and economic performance: An empirical analysis for European countries. Journal of Information Economics, 2(3), 3. https://doi.org/10.58567/jie02030003

Mura, P., Zsarnoczky, M., & Balogh, L. (2023). Digitalisation and economic growth in the European Union. Electronics, 12(7), 1718. https://doi.org/10.3390/electronics12071718

Niranga, S., Weerasinghe, W., & Dissanayake, D. (2022). Does IT matter (now)? A global panel data analysis of 7 regions from 2018-2020 on digitalization and its impact on economic growth. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2212.03071

Pearson, K. (1896). Mathematical contributions to the theory of evolution. III. Regression, heredity, and panmixia. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series A, 187, 253-318.

Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. Bell System Technical Journal, 27(3), 379-423.

Ştefan, G. M., Nerişanu, R. A., & Bunea, M. (2023). Private and public digitalization and economic resilience during COVID-19 pandemic. Electronics, 12(5), 1224. https://doi.org/10.3390/electronics12051224

Török, L. (2024). The relationship between digital development and economic growth in the European Union. International Review of Applied Sciences and Engineering, 15(2), 237-245. https://doi.org/10.1556/1848.2024.00797

Tudose, M. B., Rusu, V. D., & Avasilcai, S. (2023). Global analysis regarding the impact of digital transformation on macroeconomic outcomes. Sustainability, 15(5), 4583. https://doi.org/10.3390/su15054583

Vinh, N. X., Epps, J., & Bailey, J. (2010). Information theoretic measures for clusterings comparison: Variants, properties, normalization and correction for chance. Journal of Machine Learning Research, 11, 2837-2854.

Xu, Y., Li, X., & Wang, H. (2024). The effect of digitization on economic sustainable growth in Shandong province of China. Sustainability, 16(16), 6798. https://doi.org/10.3390/su16166798

Zivot, E., & Wang, J. (2006). Modeling financial time series with S-PLUS (2nd ed.). Springer.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HERMENEUTİKTE ANLAM SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. ESRA HALICI
Erciyes Üniversitesi,
esrahalici@erciyes.edu.tr - 0000-0002-2908-3562

Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
Erciyes Üniversitesi,
atopakkaya@erciyes.edu.tr - 0000-0002-8305-8675

ÖZET

Bu çalışma, hermeneutik düşüncenin temel problemlerinden biri olan anlam sorununu tarihsel ve felsefi bağlamı içerisinde incelemeyi amaçlamaktadır. Hermeneutik, başlangıçta kutsal metinlerin yorumlanmasına yönelik bir yöntem olarak ortaya çıkmış, modern dönemde ise anlamanın ve yorumun doğasını açıklamaya çalışan kapsamlı bir felsefi yaklaşım haline gelmiştir. Özellikle modern hermeneutikte anlam problemi, bir metnin anlamının nasıl ortaya çıktığı, yorumun hangi sınırlar içerisinde gerçekleştiği ve anlamanın nesnel bir zemine sahip olup olmadığı gibi sorular etrafında şekillenmiştir. Schleiermacher hermeneutiği, yazarın niyetine ulaşmayı hedefleyen evrensel bir yorum kuramı olarak temellendirirken, Dilthey tarihsel bilincin ve yaşantının anlam üzerindeki belirleyici etkisini vurgulamıştır. Heidegger ile birlikte hermeneutik yalnızca bir yöntem olmaktan çıkarak insanın varoluşsal yapısıyla ilişkili ontolojik bir zemine taşınmış, Gadamer ise anlamanın tarihsel gelenek, ön yargılar ve dil içerisinde gerçekleşen bir süreç olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmada hermeneutik düşüncenin tarihsel gelişimi anlam problemi ekseninde değerlendirilecek; özellikle anlam, yorum ve dil ilişkisi üzerinde durulacaktır. Ayrıca çağdaş hermeneutik tartışmaları çerçevesinde anlamın sabit ve kesin bir yapıya mı sahip olduğu, yoksa tarihsel yorumsal süreçler içerisinde sürekli yeniden mi üretildiği sorusu ele alınacaktır. Çalışmanın temel amacı, hermeneutikte anlamın durağan bir yapıdan ziyade yorum süreci içerisinde sürekli yeniden oluşan dinamik bir yapı olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, Anlam, Yorum, Dil, Gadamer.

AN ANALYSIS OF THE PROBLEM OF MEANING IN HERMENEUTICS

ABSTRACT

This study aims to examine the problem of meaning—one of the fundamental issues in hermeneutic thought—within its historical and philosophical context. Hermeneutics originally emerged as a method for interpreting sacred texts; in the modern era, however, it has evolved into a comprehensive philosophical approach that seeks to explain the nature of understanding and interpretation. In modern hermeneutics in particular, the problem of meaning has taken shape around questions such as how a text’s meaning emerges, within what boundaries

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

interpretation takes place, and whether understanding has an objective foundation. While Schleiermacher grounded hermeneutics as a universal theory of interpretation aimed at reaching the author's intent, Dilthey emphasized the decisive influence of historical consciousness and lived experience on meaning. With Heidegger, hermeneutics moved beyond being merely a method to an ontological ground related to the existential structure of human beings, while Gadamer argued that understanding is a process that takes place within historical tradition, prejudices, and language. In this study, the historical development of hermeneutic thought will be evaluated through the lens of the problem of meaning; particular attention will be given to the relationship between meaning, interpretation, and language. Furthermore, within the framework of contemporary hermeneutical debates, the study will address the question of whether meaning possesses a fixed and definitive structure or is constantly reproduced within historical interpretive processes. The primary aim of this study is to demonstrate that, in hermeneutics, meaning is a dynamic structure that is constantly re-formed within the interpretive process rather than a static one.

Keywords: Hermeneutics, Meaning, Interpretation, Language, Gadamer.

1. GİRİŞ

İnsan varoluşunun en temel etkinliklerinden biri anlamlandırmadır. İnsan yalnızca çevresinde olup bitenleri algılayan bir varlık değildir. Aynı zamanda yorumlayan, açıklayan ve belirli anlamlar içerisinde kavrayan bir varlıktır. O halde insanın dünya ile kurmuş olduğu ilişki, doğrudan doğruya bir anlam ilişkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bir metni okumak, bir sözü işitmek, tarihsel bir olayı değerlendirmek ya da başka bir insanı anlamaya çalışmak… Her durumda yorum faaliyeti ve buna bağlı olarak anlam problemi açığa çıkar. İşte hermeneutik, insanın anlam dünyasını açıklamaya çalışan temel felsefi disiplinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hermeneutik düşüncenin merkezinde yer alan temel soru, bir şeyin nasıl anlaşılacağı değil, anlamanın kendisinin nasıl mümkün olduğudur. Çünkü herhangi bir yorum faaliyetinin ön koşulu, yorumlanan şeyin belirli bir anlama sahip olduğunun kabul edilmesidir. Ancak bu durum beraberinde önemli bir problemi ortaya çıkarmaktadır: 'Anlam tam olarak nerede bulunmaktadır? Bir metnin anlamı onu yazan öznenin niyetinde mi yer almaktadır? Yoksa anlam, metnin kendi yapısında bulunan nesnel bir içerik midir? Ya da anlam, metin ile yorumcu arasındaki karşılaşma sırasında ortaya çıkan tarihsel ve dinamik bir süreç olarak mı anlaşılmalıdır?' Tüm bu sorular hermeneutik geleneğin tarihsel gelişimi boyunca tartışılmış ve farklı şekillerde cevaplandırılmıştır. Özellikle modern hermeneutikle birlikte anlam problemi, yalnızca metin yorumuna ilişkin teknik bir mesele olmaktan çıkmış, insanın tarih, dil ve varlıkla kurduğu ilişkinin merkezinde yer alan ontolojik ve epistemolojik bir tartışmaya dönüşmüştür. Anlamın kaynağı, sınırları ve oluşum koşulları üzerine yürütülen bu tartışmalar, hermeneutiğin gelişiminde belirleyici bir rol oynamış ve farklı düşünürler tarafından birbirinden oldukça farklı teorik çerçeveler içerisinde ele alınmıştır.

Bu çalışma, hermeneutik düşüncenin Antik Yunan'daki ilk yorum pratiklerinden başlayarak Ortaçağ'ın teolojik hermeneutiğine, modern hermeneutiğin sistematik yorum kuramlarına ve felsefi hermeneutiğin ontolojik açılımlarına kadar uzanan tarihsel gelişimini anlam sorunu çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda anlamın, başlangıçta metinlerde keşfedilmeyi bekleyen sabit bir içerik olarak görülmesinden, tarihsel, dilsel ve yorumsal süreçler içerisinde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sürekli yeniden oluşan dinamik bir yapıya dönüşmesine kadar geçen düşünsel dönüşüm incelenecektir.

2. HERMENEUTİK DÜŞÜNCEDE ANLAM PROBLEMİNİN TARİHSEL VE FELSEFİ GELİŞİMİ

Hermeneutik, en genel anlamıyla anlama, yorumlama ve anlamın açığa çıkarılması etkinliğini konu edinen felsefi bir düşünme alanıdır. Hermeneutik düşüncenin tarihsel kökleri Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. "Hermeneuein" kelimesinden türeyen hermeneutik kavramı, 'açıklamak' ve 'yorumlamak' gibi anlam katmanlarını içerir. Hermeneutik kavramının kökeni ise mitolojik bir figür olan *Hermes*'e dayanmaktadır. Yunan mitolojisinde Hermes, tanrıların habercisi olarak yalnızca mesajları ileten bir figür değil, aynı zamanda bu mesajları insanlar için anlaşılır hale getiren bir aracıdır. Dolayısıyla Hermes, ilahi söylemi insan diline çeviren, anlamı bir formdan başka bir forma taşıyan 'aracı' bir figürdür. Bu yönüyle hermeneutik, kökensel olarak 'aktarma', 'tercüme etme' ve 'anlamı görünür kılma' faaliyetini de içerir. Bu mitolojik arka plan hermeneutiğin karakterini belirler. Hermeneutik açıdan anlam hiçbir zaman doğrudan verilmiş değildir; her zaman bir aracılık, bir yorum ve açığa çıkarma süreci içinde ortaya çıkar. Antik Yunan düşüncesinde hermeneutik, sistematik bir felsefi disiplin olmaktan ziyade, dil ile anlam arasındaki aracılık faaliyetini ifade eden pratik bir etkinliktir. Özellikle Homeros metinlerinin yorumlanması, şiirsel söylemin hakikatle ilişkisi ve kehanet dilinin çözülmesi, hermeneutik etkinliğin erken örneklerini oluşturur. Platon, şiirsel dilin hakikati perdeleyebileceğini düşünerek yorumu çoğu zaman eleştirel bir düzleme yerleştirirken, Aristoteles *Peri Hermeneias* adlı eserinde dil, düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi mantıksal önermeler düzeyinde ele alarak hermeneutik düşünceye teorik bir çerçeve kazandırır. "*Peri Hermeneias* her ne kadar doğrudan hermeneutikle olmasa bile ele aldığı konular itibarıyla özellikle "anlama" kavramına yapmış olduğu vurgu, onu tanımlaması, anlamanın dil ve ifadelerle bağlantısı ve anlamın insanlar arasındaki iletişimdeki mana ve önemini vurgulaması bağlamında rahatlıkla hermeneutiğin başlangıcı olarak kabul edilebilir bir nitelik arz etmektedir."[1] Böylece Antik Yunan'da hermeneutik, Hermes'in temsil ettiği aktarma işlevinden felsefi bir problem alanına doğru evrilmeye başlar.[2]

Ortaçağ felsefesinde ise hermeneutik etkinlik, büyük ölçüde kutsal metinlerin yorumlanması etrafında şekillenir. Bu dönemde anlam, insan tarafından üretilen bir yapıdan ziyade, ilahi hakikatin metin aracılığıyla görünür kılınması olarak anlaşılır. Bu nedenle yorum faaliyeti, bir keşif ve açığa çıkarma süreci olarak değerlendirilir. Örneğin "Luther tarafından kurulan Protestanizm'in en temel amacı kutsal metinleri anlamak ve ona göre yaşamaktır. Bu amaç doğrultusunda Luther İncil'i Latince'den Almanca'ya çevirmiş ve böylece halkın İncil'i rahatça anlayabilmesine olanak sağlamıştır. Bu anlamanın daha iyi olması için de bazı yorumlama ilkelerinin gereğinden bahsetmiştir."[3] Aynı zamanda Augustinus metnin yüzeysel anlamı ile onun işaret ettiği aşkın hakikat arasındaki ilişkiyi temellendirirken, Thomas Aquinas ise Aristotelesçi düşünceyi Hıristiyan teolojisiyle birleştirerek metin yorumunu daha sistematik bir

[1] Arslan Topakkaya, "Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak *Peri Hermeneias*," *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 29, (Bahar 2020): 282.
[2] Bkz. Arslan Topakkaya, *Antik Yunan'dan Günümüze Hermeneutik* (Ankara: Nobel Yayınları, 2020).
[3] Arslan Topakkaya, "Felsefî Hermeneutik," *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4, (Aralık 2007): 78.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

akıl yürütme zemini üzerine oturtur. Bununla birlikte Ortaçağ hermeneutik düşüncesi, hakikatin yorumla inşa edilmediği, bilakis önceden mevcut olduğu ve yorumun yalnızca bu hakikatin açığa çıkarılmasına aracılık ettiği bir anlayış içerisinde biçimlenmiştir.[4] O halde bu tarihsel ve kavramsal arka plan dikkate alındığında hermeneutik, Hermes'in mitolojik aracılık işlevinden başlayarak Antik Yunan'da dil ve düşünce ilişkisine, Ortaçağ'da ise ilahi hakikatin yorumlanmasına uzanan bir anlam geleneği içinde şekillenmiştir.

Modern hermeneutik düşüncenin kurucu aşaması, Friedrich Schleiermacher ile birlikte yorum faaliyetinin parçalı bir teknik olmaktan çıkarılıp evrensel bir anlama teorisi haline getirilmesiyle başlar. Schleiermacher, hermeneutiği yalnızca kutsal metinlerin ya da filolojik metinlerin yorumlanmasına özgü bir yöntem olarak görmemektedir. Ona göre yanlış anlamanın her dilsel iletişimde yapısal olarak mümkün olması nedeniyle hermeneutiği tüm anlama süreçlerini kapsayan genel bir disiplin olarak temellendirir. Bu bağlamda hermeneutik, belirli metin türlerine uygulanabilir bir teknik olmaktan ziyade, anlamanın kendisinin nasıl mümkün olduğunu sorgulayan bir yöntemsel çerçeveye dönüşür. Bu noktada Schleiermacher'in hermeneutik anlayışında iki temel boyut belirleyicidir: 'gramatik yorum' ve 'psikolojik yorum'. Gramatik yorum, metnin dilsel yapısını, tarihsel dil kullanımını ve sözcüklerin bağlamsal anlam ağlarını çözümlemeyi hedeflerken; psikolojik yorum, metni üreten öznenin zihinsel ufkuna, niyetine ve düşünsel süreçlerine ulaşmayı amaçlar. Schleiermacher'e göre gerçek anlama, bu iki boyutun birlikteliği içinde gerçekleşir. "Schleiermacher, anlamanın adım adım gelişen bir süreç olduğundan söz eder. Bir önceki öğe, bir sonraki öğenin anlaşılmasına katkı sağlar. Bir sonraki öğeye, bir önceki aracılığıyla ulaşılır. Şöyle de ifade edebiliriz: Anlama basamak basamak çıkmaya benzer. Bir sonraki anlama, bir önceki anlama üzerinde gerçekleşir. Gramatik anlama ile başlayan anlama süreci, psikolojik anlamaya zemin hazırlar."[5] Böylece yorumcu hem metnin dilsel yapısını hem de yazarın bireysel düşünce dünyasını yeniden inşa ederek 'yazarın kendisinden daha iyi anlama' idealine yönelir. Bu yaklaşım, anlamı metinde sabitlenmiş bir içerik olmaktan çıkararak, yorum süreci içinde yeniden üretilen dinamik bir yapıya dönüştürür.[6]

Wilhelm Dilthey ise Schleiermacher'in açtığı bu yolu daha geniş bir epistemolojik ve tarihsel zemine taşır. Dilthey'de hermeneutik, doğa bilimleri ile tin bilimleri arasındaki temel ayrım üzerinden temellendirilir. Ona göre doğa bilimleri açıklama yöntemine dayanırken, tin bilimleri anlama temelinde yapılandırılmalıdır. Çünkü insan yaşamı, mekanik nedensellik ilişkileriyle değil, tarihsel deneyim, anlam bütünlüğü ve yaşantı üzerinden kurulur. Dilthey'in bu ayrımı yalnızca metodolojik bir farklılığa işaret etmez; aynı zamanda insan gerçekliğinin ontolojik özgünlüğünü de vurgular. Doğa olayları dışarıdan gözlemlenebilen ve nedensel yasalar aracılığıyla açıklanabilen olgularken, insan yaşamı anlamlarla örülmüş bir tarihsel dünyanın içerisinde gerçekleşir. Bu nedenle tin bilimlerinin görevi, olgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymaktan çok, insan eylemlerinin ve kültürel ürünlerin taşıdığı anlam yapılarını kavramaktır. Hermeneutik tam da bu noktada, insanın tarihsel dünyasını anlamanın

[4] Jean Grondin, "Hermeneutik," çev. Kaan H. Ökten, *Cogito Hermeneutik* 89, (Kış 2017): 13-14-15.
[5] Vefa Taşdelen, "Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher ve Genel Hermeneutik," *Felsefe Dünyası* 46, (Aralık 2007/2): 200.
[6] Bkz. Taşdelen, "Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher ve Genel Hermeneutik".

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

temel yöntemi olarak ortaya çıkar. Dilthey'in hermeneutik düşüncesinde merkezi kavram 'yaşam'dır. İnsan, yalnızca bilişsel bir özne değil, tarih içinde anlam üreten ve bu anlamlar aracılığıyla kendisini gerçekleştiren tarihsel bir varlıktır. Bu nedenle tarihsel metinleri, kültürel ürünleri ya da toplumsal kurumları anlamak, onları üreten yaşamın içkin yapısını yeniden kurmayı gerektirir. Dilthey, böylece hermeneutiği bireysel psikolojinin sınırlarından çıkararak tarihsel bilincin çözümleme yöntemi haline getirir. Dilthey'e göre her tarihsel dönem, kendine özgü bir anlam ufku üretir. Bir metni anlamak, yalnızca onun dilsel içeriğini çözümlemek değil, aynı zamanda onu mümkün kılan tarihsel yaşam bağlamını yeniden inşa etmektir. Bu nedenle yorumcu, geçmişe ait bir ifadeyi anlamaya çalışırken aslında belirli bir yaşam deneyimini yeniden yaşanabilir kılmaya yönelir. Hermeneutik süreç böylece geçmiş ile şimdi arasında kurulan tarihsel bir köprü niteliği kazanır. Bununla birlikte Dilthey'in anlam arayışı, tarihsel farklılıkları kabul etmesine rağmen belirli bir bütünlük fikrini korur. Ona göre yorumcu yeterli tarihsel bilgiye ve metodolojik titizliğe sahip olduğunda geçmişteki anlamı yeniden kurabilir. Bu durum, hermeneutiğin hala özne merkezli ve epistemolojik bir çerçevede kaldığını göstermektedir. Nitekim daha sonra Heidegger ve Gadamer, anlamın yeniden üretilebilir sabit bir içerik olduğu varsayımını sorgulayacaklardır. Ancak bu yaklaşımda hala belirli bir epistemolojik güvenlik arayışı bulunmaktadır. Çünkü anlam, tarihsel olsa da ilkesel olarak yeniden kurulabilir bir bütünlük içinde düşünülür.[7]

Bu noktada hermeneutik düşünce, Martin Heidegger ile birlikte radikal bir dönüşüme uğrar. Heidegger, hermeneutiği epistemolojik bir yöntem olmaktan çıkararak varlık sorununun temeline yerleştirir. Ona göre anlama, insan zihninin gerçekleştirdiği bir bilişsel faaliyet değil, zaten anlam içinde bulunan ve dünyayla ilişkisi her zaman ön-anlama üzerine kurulu olan bir varlık olarak fırlatılmıştır. Bu nedenle anlama, sonradan gerçekleşen bir yorum etkinliği değildir. Ona göre anlama, varoluşun kendisini açığa çıkaran ontolojik bir yapıdır. Heidegger'in hermeneutik düşünceye getirdiği en önemli yeniliklerden biri, anlamanın özne ile nesne arasında gerçekleşen bilişsel bir ilişki olarak ele alınmasını reddetmesidir. Klasik bilgi teorilerinde özne dış dünyaya yönelir ve onu anlamaya çalışır. Heidegger'de ise insan zaten dünya içindedir; dünyayla kurduğu ilişki sonradan oluşmaz, varoluşun asli koşulunu oluşturur. Bu nedenle anlama, belirli bir nesneye yönelik zihinsel bir faaliyet değil, insanın dünyada bulunma tarzıdır. Heidegger'in hermeneutik düşüncesinde daire, artık metnin parçaları ile bütünü arasındaki metodolojik bir ilişkiyi ifade etmez. Hermeneutik daire, Dasein'ın her anlamayı belirli ön-anlamlar, ön-kabuller ve tarihsel ufuklar içerisinden gerçekleştirdiğini gösteren ontolojik bir yapıdır. İnsan dünyayla hiçbir zaman nötr bir ilişki kuramaz; aksine her yorum, önceden sahip olunan anlam ufuklarından hareketle gerçekleşir ve bu ufukların dönüşümüyle birlikte yeniden şekillenir. Bu nedenle hermeneutik daire, aşılması gereken bir kusur değil, anlamanın zorunlu koşuludur. Heidegger'de hermeneutik, böylece 'metin yorumlama teorisi' olmaktan çıkarak varlığın açımlanması anlamına gelen ontolojik bir karakter kazanır. Anlam artık özne tarafından üretilen bir içerik değil, varlığın kendisini açtığı

[7] Bkz. Arslan Topakkaya, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi* (Ankara: Say Yayınları, 2016).; Arslan Topakkaya, *Dilthey'de İnsan, Zaman, Tarih ve Toplum* (Ankara: Nobel Yayınları, 2026).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ufuk olarak düşünülür. Bu dönüşüm, hermeneutiği epistemolojiden ontolojiye taşır ve anlam problemini insanın dünyadaki varoluş tarzına içkin hale getirir.[8]

Hans-Georg Gadamer ise Heidegger'in ontolojik hermeneutiğini tarihsel ve dilsel bir ufuk içinde yeniden geliştirir. Gadamer'e göre anlama, öznenin nesneyi kontrol ettiği bir bilişsel süreç değil, tarihsel etkiler içinde gerçekleşen bir diyalogtur. Bu bağlamda 'etki tarihi' kavramı, yorumcunun hiçbir zaman tarihsel ön kabullerden bağımsız olamayacağını, aksine bu ön kabuller aracılığıyla anlamayı gerçekleştirdiğini ifade eder. Gadamer, Aydınlanma düşüncesinin önyargıları ortadan kaldırma idealini eleştirir. Ona göre önyargılar, anlamanın önünde engeller değil, tam tersine anlamayı mümkün kılan tarihsel koşullardır. İnsan belirli bir gelenek içerisinde doğar, dil öğrenir ve dünyayı bu tarihsel miras aracılığıyla kavrar. Dolayısıyla anlama süreci, geleneğin dışına çıkarak değil, gelenekle kurulan yaratıcı diyalog içerisinde gerçekleşir. "Yani, Gadamer için dil olmadan anlama olamaz. Metnin yorumunda, anlama ve uygulama aynı anda gerçekleştiği gibi, dünya tecrübesinde dilsel ifade zihinsel anlamadan sonra gelmez. Dil, ilk tecrübeye sonradan giydirilen bir elbise değildir. Gadamer'in burada karşı çıktığı, batı geleneğinde yaygın dilin unutulmasıdır. Yani, dil artık düşünceden sonra ikinci pozisyona geçmiştir."[9] Gadamer'in hermeneutiğinde merkezi kavramlardan biri ise 'ufukların kaynaşması'dır. Anlama süreci, yorumcunun tarihsel ufku ile metnin ait olduğu tarihsel ufkun karşılaşması ve bu karşılaşma içinde yeni bir anlam ufkunun oluşmasıdır. Böylece anlam, ne metinde sabitlenmiş ne de tamamen yorumcuya ait bir yapı olarak düşünülebilir; anlam, tarihsel ve dilsel bir etkileşim süreci içerisinde sürekli yeniden oluşan bir olaydır. Gadamer'in yaklaşımında anlamın nihai ve değişmez bir özü yoktur. Her yeni yorum, metnin anlam potansiyelini farklı bir biçimlerde açığa çıkarır. Ancak bu durum yorumun keyfi olduğu anlamına da gelmez. Yorum, metnin tarihsel ufku ile yorumcunun ufku arasındaki diyalojik ilişkinin ürünüdür. Bu nedenle anlam ne mutlak nesnelliğe ne de sınırsız öznelciliğe indirgenebilir. Gadamer, bu yönüyle hermeneutiği nihai olarak dilin evrenselliği içinde konumlandırır. Ona göre insanın dünya deneyimi dil aracılığıyla gerçekleşir ve dil yalnızca düşüncelerin ifade edildiği bir araç değil, anlamın ortaya çıktığı asli ortamdır. Bu düşünce Gadamer'in meşhur 'Varlık, anlaşılabilen dildir' önermesinde somutlaşır. Böylece anlam sorunu, yalnızca metinlerin nasıl yorumlanacağı meselesi olmaktan çıkarak, insanın dünya içerisinde nasıl görünür hale geldiği sorusuna dönüşür.[10]

Bu gelişim çizgisi dikkate alındığında, hermeneutik düşüncenin Schleiermacher ile evrensel bir yorum teorisine, Dilthey ile tarihsel bir epistemolojiye, Heidegger ile ontolojik bir varlık analizine ve Gadamer ile dilsel-tarihsel bir diyalog felsefesine dönüştüğü görünmektedir. Böylece anlam sorunu, artık yalnızca metnin doğru yorumlanması problemi değil, insanın varlık, tarih ve dil ile kurduğu ilişkinin temel yapısını belirleyen felsefi bir mesele haline gelmiştir.

[8] Metin Becermen, "Dilthey, Heidegger ve Gadamer'de Anlama Sorunu," *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6, (2004/1): 49-51.
[9] Selami Varlık, "Felsefi Hermenötik ve Metafiziğin Sonu Meselesi," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27, (Eylül 2013): 178-179.
[10] Bkz. Burhanettin Tatar, "Hans-Georg Gadamer ve *Hakikat ve Yöntem (Wahrheit Und Methode)* Adlı Eseri," *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13, (2001).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada hermeneutik düşüncenin tarihsel gelişimi anlam problemi çerçevesinde incelenmiş ve farklı hermeneutik yaklaşımların anlamın mahiyetine ilişkin ortaya koydukları temel görüşler değerlendirilmiştir. Antik Yunan'dan başlayarak Ortaçağ'ın teolojik yorum anlayışına, modern hermeneutiğin metodolojik arayışlarına ve felsefi hermeneutiğin ontolojik açılımlarına kadar uzanan süreç, anlam kavramının geçirdiği önemli dönüşümleri ortaya koymaktadır. Bu tarihsel gelişim çizgisi içerisinde anlamın başlangıçta metin içerisinde bulunan ve yorumcu tarafından keşfedilmeyi bekleyen nesnel bir içerik olarak düşünüldüğü görülmektedir. Ancak modern hermeneutikle birlikte anlamın yalnızca metinde bulunan hazır bir yapı olmadığı, yorum sürecinde ortaya çıkan ve yorumcu tarafından yeniden kurulan bir boyuta sahip olduğu fikri güç kazanmıştır. Schleiermacher ve Dilthey'de anlamın yeniden inşa edilebilir bir bütünlük olduğu düşüncesi korunmakla birlikte, Heidegger ve Gadamer ile birlikte anlam problemi daha köklü bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle Heidegger'in hermeneutiği ontolojik bir zemine taşıması ve Gadamer'in anlamayı tarihsel gelenek ile dil içerisinde gerçekleşen bir olay olarak yorumlaması, anlamın sabit ve değişmez bir öz olarak kavranamayacağını göstermektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda anlam, ne yalnızca yazarın niyetine indirgenebilir ne de bütünüyle yorumcunun öznel yorumuna bırakılabilir. Anlam, tarihsel olarak şekillenmiş ufukların karşılaşması içerisinde ortaya çıkan ve her yeni yorumda farklı boyutları açığa çıkan dinamik bir süreçtir.

O halde hermeneutik düşüncenin ulaştığı en önemli sonuçlardan biri, anlamanın tamamlanmış ve kesin bir bilgi elde etme faaliyeti olmadığıdır. İnsan, tarihsel ve dilsel bir varlık olarak dünyayla her zaman belirli ön kabuller, gelenekler ve anlam ufukları aracılığıyla ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla anlama, nihai bir sonuca ulaşan kapalı bir etkinlik değil; sürekli devam eden, kendisini her yorumda yeniden üreten açık bir süreçtir. Sonuç olarak hermeneutikte anlam sorunu, yalnızca metinlerin nasıl yorumlanacağına ilişkin metodolojik bir mesele olarak değil insanın dünyayla kurduğu ilişkinin temel yapısını açıklayan felsefi bir problem olarak değerlendirilmelidir. Hermeneutik geleneğin ortaya koyduğu üzere anlam, önceden verilmiş ve değişmeden kalan bir gerçeklik olmayıp tarih dil ve yorum arasındaki karşılıklı etkileşim içerisinde sürekli yeniden oluşan bir olaydır. Bu durum, hermeneutiği yalnızca bir yorum teorisi olmaktan çıkararak insanın kendisini, başkalarını ve içinde yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabasının en kapsamlı felsefi yaklaşımlardan biri haline getirmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Becermen, Metin, Dilthey, Heidegger ve Gadamer'de Anlama Sorunu, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 2004/1.

Grondin, Jean. Hermeneutik, Çeviren: Kaan H. Ökten, *Cogito Hermeneutik*, Kış, 89, 2017.

Taşdelen, Vefa, Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher ve Genel Hermeneutik, *Felsefe Dünyası*, Aralık, 46, 2007/2.

Tatar, Burhanettin, Hans-Georg Gadamer ve *Hakikat ve Yöntem (Wahrheit Und Methode)* Adlı Eseri, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12-13, 2001.

Topakkaya, Arslan, *Antik Yunan'dan Günümüze Hermeneutik*, Nobel Yayınları, Ankara, 2020.

Topakkaya, Arslan, *Dilthey'de İnsan, Zaman, Tarih ve Toplum*, Nobel Yayınları, Ankara, 2026.

Topakkaya, Arslan, Felsefi Hermeneutik, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 4, 2007.

Topakkaya, Arslan, Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak *Peri Hermeneias*, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 29, 2020.

Topakkaya, Arslan, *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*, Say Yayınları, Ankara, 2016.

Varlık, Selami, Felsefi Hermenötik ve Metafiziğin Sonu Meselesi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Eylül, 27, 2013.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YORUMUN SINIRINDA YAPISÖKÜM: DERRIDA'NIN HERMENEUTİK GELENEĞE YÖNELİK ELEŞTİRİSİ

Arş. Gör. ESRA HALICI
Erciyes Üniversitesi,
esrahalici@erciyes.edu.tr - 0000-0002-2908-3562

Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
Erciyes Üniversitesi,
atopakkaya@erciyes.edu.tr - 0000-0002-8305-8675

ÖZET

Bu çalışma, Jacques Derrida'nın hermeneutik geleneğe yönelik eleştirilerini, yorumun imkânı ve sınırları problemi üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Hermeneutik düşünce özellikle Hans-Georg Gadamer ile birlikte, anlamanın dil, tarih ve gelenek içerisinde gerçekleşen yapıcı bir süreç olduğu fikrine dayanır. Bu yaklaşımda yorum, metnin taşıdığı anlamı açığa çıkaran ve anlamayı mümkün kılan temel bir etkinlik olarak görülür. Buna karşılık Derrida, hermeneutik geleneğin anlamı bir bütünlük ve nihai doğruluk fikri etrafında kurma eğilimini sorgular ve bu yaklaşımın metafizik varsayımlar içerdiğini ileri sürer. Bu bağlamda Derrida'nın eleştirisi, anlamın sabitlenebilir bir öz taşımadığını, aksine sürekli ertelenen ve farklılaşan bir yapı içinde oluştuğunu vurgular. Metnin anlamı hiçbir zaman tam olarak kapanmaz; yorum ise bu açıklık içinde sonsuz bir üretim süreci olarak devam eder. Çalışmada Derrida'nın hermeneutik eleştirisi différance, iz (trace) ve yazı kavramları üzerinden incelenecektir. Özellikle anlamın belirlenebilirliği, yorumun nihai bir doğruya ulaşıp ulaşamayacağı ve metnin kapanma imkânı gibi problemler tartışmanın merkezine yerleştirilecektir. Çalışmanın temel iddiası, Derrida'nın hermeneutiği bütünüyle reddetmediği, ancak onu kesinlik ve bütünlük varsayımları açısından radikal biçimde yeniden düşündürdüğüdür. Bu doğrultuda yapısöküm, hermeneutik geleneğin karşısında konumlanan yıkıcı bir teori olmaktan ziyade, yorumun sınırlarını genişleten ve anlam üretimini çoğullaştıran eleştirel bir düşünme biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Derrida, Hermeneutik, Yapısöküm, Yorum, Différance.

DECONSTRUCTION AT THE LIMITS OF INTERPRETATION: DERRIDA'S CRITIQUE OF THE HERMENEUTIC TRADITION

ABSTRACT

This study aims to examine Jacques Derrida's critiques of the hermeneutic tradition through the lens of the problem of the possibility and limits of interpretation. Hermeneutic thought, particularly as articulated by Hans-Georg Gadamer, is based on the idea that understanding is a constructive process that takes place within language, history, and tradition. In this approach, interpretation is viewed as a fundamental activity that reveals the meaning carried by the text

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

and makes understanding possible. In contrast, Derrida questions the hermeneutic tradition's tendency to construct meaning around the idea of a unified whole and ultimate truth, arguing that this approach contains metaphysical assumptions. In this context, Derrida's critique emphasizes that meaning does not possess a fixed essence but rather emerges within a structure that is constantly deferred and differentiated. The meaning of a text never fully closes; interpretation, meanwhile, continues as an endless process of production within this openness. This study will examine Derrida's critique of hermeneutics through the concepts of différance, trace, and writing. In particular, issues such as the determinability of meaning, whether interpretation can reach a final truth, and the possibility of a text closing will be placed at the center of the discussion. The central claim of this study is that Derrida does not entirely reject hermeneutics, but rather radically rethinks it in terms of the assumptions of certainty and wholeness. In this context, deconstruction is viewed not as a subversive theory that stands in opposition to the hermeneutic tradition, but rather as a form of critical thinking that expands the boundaries of interpretation and multiplies the production of meaning.

Keywords: Derrida, Hermeneutics, Deconstruction, Interpretation, Différance.

1. GİRİŞ

Yorum problemi, felsefe tarihinde yalnızca metinlerin nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin metodolojik bir soru olmamış; aynı zamanda anlamın mahiyeti, hakikatin imkânı ve dilin düşünceyle kurduğu ilişkinin sorgulandığı temel felsefi tartışmalardan biri olmuştur. Özellikle modern hermeneutk geleneğin gelişimiyle birlikte yorum, metnin gizlediği anlamı açığa çıkaran teknik bir etkinlik olmanın ötesine geçmiş; insanın tarihsel dünyadaki varoluşunu anlamlandırmasının temel koşullarından biri olarak değerlendirilmiştir. Böylece hermeneutik, yalnızca metin yorumuna ilişkin bir yöntem olmaktan çıkarak anlamanın kendisini konu edinen felsefi bir disiplin haline gelmiştir.

Hermeneutik düşünce, Schleiermacher'den Heidegger ve Gadamer'e uzanan süreçte önemli dönüşümler geçirmiştir. Özellikle Gadamer ile birlikte anlamanın tarih, gelenek ve dil içerisinde gerçekleşen dinamik bir olay olduğu kabul edilmiş; yorum ise metin ile yorumcu arasında kurulan diyalojik ilişkinin temel unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte hermeneutik geleneğin ulaştığı bu yaklaşım, Jacques Derrida tarafından anlamın mahiyeti bakımından yeniden sorgulanmıştır. Derrida'ya göre yorum, metnin nihai anlamına ulaşmayı amaçlayan bir faaliyet olarak düşünülemez. Çünkü anlam, kendisini tamamlayan sabit bir öz değildir. Anlam, sürekli ertelenen ve farklılaşan ilişkiler ağı içerisinde oluşmaktadır. Derrida'nın geliştirdiği yapısöküm yaklaşımı, Batı metafiziğinin anlamı merkez, köken ve mevcudiyet kavramları etrafında kurma eğilimini eleştirmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen différance, iz (trace) ve yazı kavramları, anlamın hiçbir zaman bütünüyle mevcut olmadığını, her göstergenin başka göstergelere gönderimde bulunarak yeni anlam olanakları ürettiğini göstermektedir. Böylece metin, tek ve kapanmış bir anlam bütünlüğü olmaktan çıkmakta; yorum ise sonuca ulaşan bir açıklama faaliyeti olarak düşünülmek yerine, sürekli devam eden bir anlam üretim süreci olarak düşünülmektedir.

Bu çalışma, Jacques Derrida'nın hermeneutik geleneğe yönelttiği eleştirileri yorum problemi ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle hermeneutik geleneğin anlam anlayışı ana hatlarıyla ele alınacak, ardından Derrida'nın logosmerkezcilik eleştirisi ile différance, iz ve yazı kavramları üzerinden geliştirdiği yaklaşımlar değerlendirilecektir. Çalışmanın temel iddiası, Derrida'nın hermeneutiği bütünüyle reddetmediği; aksine anlamın açıklığını merkeze alarak yorumun sınırlarını yeniden düşünmeye imkân veren eleştirel bir perspektif geliştirdiğidir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. DERRIDA'NIN HERMENEUTİK GELENEĞE YÖNELİK ELEŞTİRİSİ

Hermeneutik gelenek en genel anlamıyla, anlamanın ve yorumun imkanını araştıran bir düşünme biçimidir. Özellikle modern hermeneutik içerisinde yorum, metinde önceden var olduğu kabul edilen anlamın açığa çıkarılması olarak değil; dil, tarih ve gelenek içerisinde gerçekleşen dinamik bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Gadamer'in geliştirdiği felsefi hermeneutik anlayışı da bu doğrultuda, anlamın yorumcunun tarihsel ufku ile metnin ufku arasında gerçekleşen karşılıklı etkileşim sayesinde mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, anlamın tek bir özne tarafından üretilmediğini, yorum sürecinde sürekli yeniden kurulduğunu göstermesi bakımından klasik yorum anlayışlarından önemli ölçüde ayrılmaktadır. Fakat Derrida'ya göre hermeneutik düşünce, geçirdiği bütün dönüşümlere rağmen Batı metafiziğinin bazı temel varsayımlarını bütünüyle geride bırakabilmiş değildir. Her ne kadar anlamın tarihsel ve dilsel niteliği kabul edilmiş olsa da yorumun sonunda belirli bir anlam bütünlüğüne ulaşılabileceği yönündeki beklenti varlığını korumaktadır. Derrida'nın eleştirisi tam da bu noktada yoğunlaşmaktadır. Ona göre yorumun amacı, metnin arkasında bulunan asli ya da bir anlamı keşfetmek değildir. Çünkü anlam, yorumdan önce hazır bulunan sabit bir yapı değildir. Anlam, göstergeler arasındaki ilişkiler içerisinde sürekli ertelenerek oluşan dinamik bir süreçtir. Bu nedenle Derrida'nın hermeneutiğe yönelttiği eleştiri, yalnızca belirli bir yorum yöntemine değildir. Bu eleştiri anlamın doğasına ilişkin köklü kabullere yönelmiş bir eleştiridir. Batı düşüncesinde anlamın çoğu zaman merkez, köken ya da mevcudiyet fikri etrafında kurulması, dilin de bu merkezin taşıyıcısı olarak görülmesine neden olmuştur. Derrida ise bu yaklaşımın, dilin işleyişini açıklamakta yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Çünkü dil, anlamı olduğu gibi aktaran saydam bir araç değildir. Aksine dil, anlamı sürekli farklılaştıran ve erteleyen yapısal bir hareket alanıdır.[1]

Bu çerçevede yapısöküm, çoğu zaman yanlış anlaşıldığı gibi metni yıkmayı ya da anlamı bütünüyle ortadan kaldırmayı amaçlayan bir yöntem değildir. Yapısöküm, metnin kendi içerisinde görünür kıldığı anlam kadar görünmez kıldığı ilişkileri de açığa çıkarmaya çalışan eleştirel bir okuma pratiğidir. Başka bir ifadeyle yapısöküm, metnin söylediği kadar söylemediklerini, kurduğu kadar dışarıda bıraktıklarını da düşünmeye davet eder. Böylece yorum, tek bir doğruya ulaşmayı hedefleyen kapalı bir süreç olmaktan çıkarak, metnin farklı anlam olanaklarını görünür kılan eleştirel bir etkinliğe dönüşmektedir. Derrida'nın bu yaklaşımı özellikle logosmerkezcilik, différance, iz (trace) ve yazı kavramları etrafında şekillenmektedir. Söz konusu kavramlar, yalnızca dil felsefesine ilişkin yeni bir yaklaşım sunmakla kalmamakta; aynı zamanda hermeneutik geleneğin yorum anlayışını yeniden düşünmeye imkân veren eleştirel bir zemin oluşturmaktadır.

2.1. LOGOSMERKEZCİLİK VE MEVCUDİYET METAFİZİĞİNİN ELEŞTİRİSİ

Derrida'nın hermeneutik geleneğe yönelik eleştirisinin temel dayanaklarından biri, Batı düşüncesinin uzun bir tarihsel süreç boyunca logos merkezli bir anlam anlayışı geliştirmiş olmasıdır. Logosmerkezcilik en genel anlamıyla, anlamın ve hakikatin bir 'merkez' etrafında sabitlendiği, bu merkezin ise çoğunlukla akıl, söz ya da özne gibi unsurlarla özdeşleştirildiği metafizik bir düşünme biçimini ifade eder. Bu yaklaşımda anlam, daima bir 'asıl kaynak'tan türemekte ve yorum, bu kaynağa ulaşmayı amaçlayan ikincil bir etkinlik olarak konumlandırılmaktadır. Derrida'ya göre bu yapı, yalnızca epistemolojik bir tercih değildir. Bu

[1] Fatih İbiş, "Hermenötik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış," *Toplum Bilimleri Dergisi* 6(11), (Ocak-Haziran 2012): 31-40.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yapı aynı zamanda Batı metafiziğinin derinlerine işlemiş bir varsayımlar bütünüdür. Özellikle Platon'dan itibaren şekillenen düşünce geleneğinde söz (logos), yazıya kıyasla daha 'doğrudan', daha 'özgün' ve hakikatle daha yakın bir ifade biçim olarak görülmüştür. Yani söz hakikatle doğrudan ilişki kurabilen, canlı ve birincil bir nitelikte değerlendirilmiştir. Yazı ise bu canlı mevcudiyetin ikincil bir temsili olarak görülür. Platon'un *Phaidros* diyaloğunda ilaç olarak sunulan yazı tehlikeli, hafızayı körelten ve yoldan çıkarıcı bir nitelikte görülmektedir. "Yazı denilen şey böylesine tehlikelidir ve resme de epeyce benzer. Resimlerde çizili olanlar da sanki gerçekmiş gibi görünürler. Fakat bir şey sorarsanız sessizce kalırlar."[2] Söz ve yazı arasındaki bu ayrım, Derrida'nın ifadesiyle 'mevcudiyet metafiziği'nin temelini oluşturur. Mevcudiyet metafiziği, anlamın tam, eksiksiz ve kendine yeten bir biçimde 'şimdi ve burada' bulunabileceği varsayımına dayanır. Bu çerçevede hakikat, özne tarafından doğrudan kavranabilir bir içerik olarak düşünülür. Ancak Derrida, bu varsayımın dilin yapısını göz ardı ettiğini ileri sürer. Çünkü dil, anlamı sabitleyen bir yapıya sahip değildir. Aksine dil, sürekli erteleyen ve farklılaştıran bir yapıya sahiptir. Bu nedenle anlamın tam mevcudiyeti fikri, dilin işleyişiyle çelişmektedir.[3]

Bu eleştiri, hermeneutik geleneğin bazı varsayımlarını da doğrudan etkiler. Özellikle Gadamerci hermeneutikte anlamın tarihsel ufukların kaynaşması yoluyla açığa çıkması, belirli bir 'anlam bütünlüğü' fikrini tamamen terk etmez. Derrida'ya göre ise bu bütünlük fikri, farkında olmadan logosmerkezci bir düşünce yapısını yeniden üretmektedir. Yani anlam ne kadar tarihsel ve dilsel olarak düşünülse de, sonunda ulaşılacak bir 'anlam ufku' fikri, metafizik bir kapanmayı içinde barındırır. Bu bağlamda Derrida'nın eleştirisi, yalnızca bir yöntem eleştirisi değil, aynı zamanda anlamın kuruluşuna dair radikal bir sorgulamadır. Çünkü anlam, hiçbir zaman merkezleşmiş bir yapı olarak mevcut değildir. Aksine anlam, sürekli kayma halinde olan bir farklılıklar ağı içerisinde oluşur. Dolayısıyla yorum da artık bir 'açığa çıkarma' faaliyeti değildir. Yorum, anlamın ertelenme sürecine katılan üretici bir etkinliktir.

2.2. *Différance:* ANLAMIN SÜREKLİ ERTELENMESİ

Derrida'nın düşüncesinde différance kavramı anlamın sabitlenemez doğasını açıklamak için merkezi bir rol oynar. "Différance harfi harfine alındığında ne bir sözcüktür ne de bir kavramdır. Différance *olan* bir şey *değildir* (on), var değildir, ne olursa olsun bir burada-olan değildir; ve böylece onun *olmadığı* bütün her şeyi vurgulayacağız, yani *bütünü*; ve sonuçta ne varlığı ne de özü olmadığını. Var olarak, ya da yok olarak düşünülsün, varolanla ilgili hiçbir kategoriyle ilişkisi yoktur."[4] Bu kavram, hem 'farklılık' hem de 'erteleme' anlamlarını içinde barındırarak, anlamın hiçbir zaman tam olarak hazır bulunmadığını ifade eder. Buna göre bir göstergenin anlamı, kendi içinde değil, diğer göstergelerle kurduğu ilişkiler ağı içerisinde ortaya çıkar. Bu durum, anlamın hiçbir zaman nihai bir noktada tamamlanamayacağı anlamına gelir. Çünkü her gösterge, başka bir göstergeye gönderme yaparak yeni anlam imkanlarını üretir. Böylece anlam, sürekli ertelenen bir süreç haline gelir.[5] Derrida'nın bu yaklaşımı, özellikle hermeneutikteki 'nihai anlam' fikrine karşı önemli bir itiraz niteliği taşır.

Hermeneutik gelenekte yorum, çoğu zaman metnin daha doğru anlaşılması yönünde ilerleyen bir süreç olarak tasarlanır. Oysa différance düşüncesi, böyle bir ilerleyişin hiçbir zaman tamamlanamayacağını ileri sürer. Çünkü anlamın her açılımı, aynı zamanda yeni bir kapanmazlık alanı üretir. Bu nedenle yorum, bizi sona ulaştıran bir faaliyet değildir. Yorum,

[2] Platon, *Phaidros,* çev. Furkan Akderin. (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 96.
[3] Evren Erman Rutli, "Derrida'nın Yapısökümü," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 5 (Temmuz 2016): 49-68.
[4] Jacques Derrida, "Différance," çev. Önay Sözer, *Toplumbilim Dergisi* sayı: 10 (1999): 49-51.
[5] Bkz. Evren Erman Rutli, *Yapısökümü Okumak Derrida'nın Yapısökümsel Metin Okuma Stratejisi Üzerine Yedi Deneme* (Ankara: Nobel Yayınları, 2026).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sürekli yeniden başlayan bir süreçtir. Bu bağlamda Derrida, anlamın sabit bir öz olarak düşünülmesine karşı çıkarak, onu ilişkisel ve dinamik bir yapı olarak yeniden tanımlar. Bu yeniden tanımlama, hermeneutik düşüncenin temel varsayımlarını dönüştüren önemli bir teorik müdahale niteliği taşır.

2.3. İZ (TRACE) VE YAZI KAVRAMI BAĞLAMINDA YORUMUN AÇIKLIĞI

Derrida'nın düşüncesinde iz (trace) kavramı, anlamın hiçbir zaman tam olarak mevcut olmadığını, her anlamın içinde daima başka anlamların izlerini taşıdığını ifade eder. Bir göstergenin anlamı, yalnızca kendisine değil, geçmişteki ve gelecekteki diğer göstergelere gönderme yapar. Bu nedenle anlam, hiçbir zaman saf ve kapalı bir yapı olarak ortaya çıkmaz. Yazı kavramı da bu bağlamda oldukça önemlidir. Derrida, yazıyı yalnızca konuşmanın ikincil bir temsili olarak değil, anlam üretiminin temel koşulu olarak yeniden düşünür. Yazı, anlamı sabitlemek yerine, onu sürekli çoğaltan ve dönüştüren bir yapıdır.[6] Bu nedenle yazı, hermeneutik gelenekte varsayıldığı gibi ikincil değil, kurucu bir rol üstlenir.

İz kavramı ise, her anlamın içinde kendisinden olmayan bir şeyin bulunmasını ifade eder. Bu durum, anlamın hiçbir zaman tam olarak kendine denk düşmediğini gösterir. Dolayısıyla yorum, hiçbir zaman metnin 'tam anlamını' açığa çıkaramaz; çünkü böyle bir tamlık hiçbir zaman mevcut değildir. "(…) Derrida, demek ki bizden beylik düşünme alışkanlıklarımızı artık değiştirmemizi istemektedir: Metnin yetkisi geçicidir, köken bir izdir; akla çelişkili gelse dahi, dilimizi kullanırken silmeyi öğrenmemiz gerekmektedir."[7] Bu çerçevede Derrida, yorumun kapalı bir anlama ulaşmasını imkânsız kılarak, onu sürekli açık bir süreç haline getirir. Açıklık burada eksiklik değildir. Açıklık anlamın yapısal özelliğidir. Bu nedenle yorum, her zaman yeniden başlayan ve kendisini sürekli genişleten bir hareket alanı içinde var olur.[8]

2.4. YAPISÖKÜM HERMENEUTİĞİ REDDEDER Mİ?

Derrida'nın düşüncesi çoğu zaman hermeneutik geleneği bütünüyle reddeden bir yaklaşım olarak yorumlanmıştır. Ancak bu okuma, yapısökümün temel karakterini tam olarak yansıtmaz. Derrida'nın amacı, hermeneutiği ortadan kaldırmak değildir. Onun amacı, hermeneutiğin varsayımlarını sorgulamak ve yeniden düşünmektir. Bu bağlamda yapısöküm, hermeneutiğin karşıtıdır diyemeyiz. Zaten "*déconstruction, construction*'un bozulması, parçalanması, sökülmesi, hatta yıkılması (*déconstruction*'un, başlangıçta, Heidegger'in *Sein und Zeit*'da felsefe tarihi ile ilgili olarak dile getirdiği *Destruktion* kavramının yeniden ele alınması olduğu unutulmamalıdır) gibi anlamlar içermektedir. *Construction* ise inşa etmek, kurmak, yapım gerçekleştirmek gibi anlamlara gelmektedir."[9] O halde diyebiliriz ki yapısöküm, hermeneutiğin sınırlarını görünür kılan eleştirel bir pratiktir. Yorumun tamamen imkânsız olduğunu söylemez; ancak yorumun hiçbir zaman nihai bir sonuca ulaşamayacağını vurgular. Bu nedenle yapısöküm, hermeneutik düşünceyi ortadan kaldırmak yerine onu daha açık, daha çoğul ve daha dinamik bir yapıya kavuşturur.

Hermeneutik gelenek, anlamayı mümkün kılan tarihsel ve dilsel koşulları vurgularken, Derrida bu koşulların aynı zamanda anlamı sürekli erteleyen yapılar olduğunu gösterir. Bu iki yaklaşım arasındaki gerilim, aslında modern felsefede yorum probleminin en verimli tartışma alanlarından birini oluşturur. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, bu gerilim karşıtlıktan ziyade üretken bir düşünsel alan olarak da okunabilir. Çünkü Derrida'nın eleştirişi,

[6] Simon Glendinning, *Derrida* (Ankara: Dost Kitabevi, 2014), 65-77.
[7] Gayatri Chakravorty Spivak, *Gramatoloji'ye Önsöz*, çev. İsmail Yılmaz. (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2014), 22.
[8] Glendinning, *Derrida*, 65-77.
[9] Ahmet Soysal, "Derrida Üzerine (Bir Taslak)," *Toplumbilim* sayı: 10 (Ağustos 1999): 40.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hermeneutiği dışlayan değil, onu kendi sınırlarını fark etmeye zorlayan bir hareket niteliği taşır. Bu nedenle yapısöküm, hermeneutik geleneğin içinde işleyen fakat onu sürekli dönüştüren bir düşünme biçimi olarak da değerlendirilebilir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Jacques Derrida'nın hermeneutik geleneğe yönelttiği eleştiriler, yorumun doğası ve anlamın mahiyeti üzerine yürütülen tartışmaları köklü bir biçimde dönüştürmüştür. Bu eleştirilerin merkezinde, Batı metafiziğinin uzun süre boyunca varsaydığı logosmerkezci yapı ve mevcudiyet metafiziği bulunmaktadır. Derrida, bu yapının anlamı sabit, bütünlüklü ve kendine yeter bir öz olarak düşünme eğilimi ürettiğini ileri sürerek, bu varsayımın dilin işleyişiyle uyumlu olmadığını göstermeye çalışır. Différance kavramı aracılığıyla anlamın hiçbir zaman tam olarak mevcut olmadığı, aksine sürekli ertelenen ve farklılaşan bir süreç içerisinde oluştuğu ortaya konulmuştur. Bu durum, yorumun da kapalı bir sonuca ulaşan bir etkinlik değil, sürekli açık kalan bir üretim süreci olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde iz ve yazı kavramları, metnin hiçbir zaman kendi kendine yeten bir bütünlük oluşturmadığını, aksine her anlamın başka anlamlarla ilişkisel bir yapı içinde var olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede hermeneutik gelenek, anlamı tarihsel, dilsel ve diyalojik bir süreç olarak düşünmekle önemli bir açılım sağlamış olsa da Derrida'ya göre bu yaklaşım, belirli bir bütünlük ve nihai anlam fikrini tamamen terk edememektedir. Bu nedenle yapısöküm, hermeneutik düşüncenin sınırlarını görünür kılan ve onun içindeki metafizik kalıntıları ifşa eden eleştirel bir okuma biçimi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu eleştiri, hermeneutiği ortadan kaldıran bir yıkım anlamına gelmez. Aksine Derrida'nın yaklaşımı, yorumun imkansızlığını değil, onun sürekli ertelenen ve çoğalan yapısını görünür kılar. Bu durum, anlamı bir 'sonuç' olmaktan çıkararak onu açık uçlu bir süreç halin getirir. Böylece yorum, yalnızca metni açıklayan bir faaliyet değil, aynı zamanda metnin ürettiği anlam çoğulluğuna katılan yaratıcı bir etkinlik olarak yeniden düşünülür.

Sonuç olarak yapısöküm, hermeneutik geleneğe karşı konumlanan dışsal bir eleştiri değildir. Yapısöküm onun içinde çalışan ve onu sürekli yeniden şekillendiren içkin bir düşünme biçimidir. Bu bağlamda Derrida'nın yaklaşımı, anlamın kapanışından ziyade açıklığını, kesinlik iddiasından çok çoğulluğunu ve nihai bir yoruma ulaşma fikrinden ziyade yorumsal sürecin sürekliliğini merkeze alarak, felsefi düşüncede yorum sorununu daha geniş ve derinlikli bir tartışma zeminine taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Derrida, Jacques, Différance, Çeviren: Önay Sözer, *Toplumbilim Dergisi*, sayı: 10, 1999.

Glendinning, Simon, *Derrida*, Dost Kitabevi, Ankara 2014.

İbiş, Fatih, Hermenötik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(11), Ocak-Haziran 2012.

Platon, *Phaidros*, Çeviren: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2020.

Rutli, Evren Erman, Derrida'nın Yapısökümü, *Temaşa Felsefe Dergisi*, sayı: 5, Temmuz 2016.

Rutli, Evren Erman, *Yapısökümü Okumak Derrida'nın Yapısökümsel Metin Okuma Stratejisi Üzerine Yedi Deneme*, Nobel Yayınları, Ankara, 2026.

Soysal, Ahmet, Derrida Üzerine (Bir Taslak), *Toplumbilim*, sayı: 10, Ağustos 1999.

Spivak, Gayatri Chakravorty, *Gramatoloji'ye Önsöz*, Çeviren: İsmail Yılmaz, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2014.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Heidegger Felsefesinde Dasein Olabilmenin İmkânı Olarak Dasein'da Kaygı Problemi

Yüksek Lisans Öğrencisi BEYDA GÖKSEL
Erciyes Üniversitesi,
ozkanbeyda513@gmail.com - ORCID ID:0009-0003-5605-7989

Prof. Dr. ARSLAN TOPAKKAYA
Erciyes Üniversitesi
arslan_topakkaya@hotmail.com - ORCID ID:0000-002-8305-8675

ÖZET

Heidegger kendi kavramı olarak kullandığı Dasein'ı insan, özne veya birey gibi tanımların yerine koyarak, kendi terminolojisini kurup Dasein'ın kaygı ve oluş sürecinde ele alıp incelemektedir. Kaygı, Daein'ı günlük hayatın sıradan koşturmacasından kurtaran en temel histir. Kaygı Heidegger felsefesinde derin ve sancılı bir yer taşımaktadır. Kaygının en belirgin kaynağı Dasein'ın ben kimim sorusunun en derin temelinde yatmaktadır. Varoluşsal sancılar ile kaygı her daim Dasin'ın ruhunun en derin bağlantılarında kendini var etmiştir. Felsefe tarihinde olan farklı şekil ve isimler ile kendini gösteren varlık öz tartışmasının da en temel duygusudur kaygı. Hayat Dasein için bir oluş süreciyse kaygı bu süreçte Dasein'ın en yakın yol arkadaşıdır. İçimizde yaşadığımız o bulantı, kaygı ve oluş hali özü geliştirip büyüten onu herkeslikten kurtaran bir durum olmakla birlikte varlığı da sarsan en sarsıcı durumdur. Dasein kendi varlığını sorgulama bilinci ve kapasitesine kaygı duygusu ile sahip olmaktadır. Varlığın ontik ontolojik yapısı ile Dasein kendi durumunu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Heidegger Dasein'da insan olabilme süreci yirminci yüzyıl felsefesinin en etkili felsefi problemlerinden olmaktadır.Kaygı Dasein'i hiçlikten kurtarıp kendi sonluluğunu ve varlığını düşünmesine sebep olmaktadır. Knedi sonunu düşünen Dasein varoluşunu sorgulamaktadır. Bu çalışmada varoluşun imkânı, Dasein'in kendini var etmesini,benliğini sorgulamasını, herkeslikten kurtulma yolculuğunu ele alıp inceleyeceğiz. Kaygı probleminin Dasein'a nasıl yön verdiğini ve onu sancılar ile şekillendirme serüvenine şahitlik etmeye çalışacağız.Dasein Kaygı ile vuku bulur.

Anahtar Kelimeler: Dasein, Heidegger, Kaygı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Giriş

İnsanın evrendeki varoluşsal yeri itibariyle kendini ve varlığını anlamlandırma çabası, Dasein'ın kendi otantik yani Dasein'in diğer var olanlara göre ayrıcalıklı sahici oluşu Dasein'da bir varoluş sancısı yaratmıştır ve bu sancıyı tetikleyen duygu kaygı olarak tanımlanmaktadır. Martin Heidegger, varlığın anlamına yönelik temel sorgulamasını, Dasein'ın ontolojik yapısının çözümlemesi üzerinden yürütmüştür. Varlık ve varlığın anlamının en temel yapısına ulaşmak, Dasein'ın yapısının incelenmesi ve anlaşılmasıyla mümkün olabilir.[1] İnsan kendi varoluşsal çabasını dünyada var olduğu sürece vermektedir ve felsefe tarihi boyunca bu çaba çeşitli yöntem ve sorgular ile irdelenip sorgulanmaktadır. Belki de insanoğlunun yüzyıllardır içinde bulunduğu bu kaygılı süreci en net şekilde ele alma biçimlerinden biri Dasein'in herkeslikten (das Man) kurtulma çabasıdır. Varoluş felsefesi insanın sahiciliğini bu kaygı duygusu ile yeni baştan ele almaktadır. Dünya-içinde-varlık olarak Dasein'ın kaygı deneyimini en temelden sarsan durumlardan biri, başkalarıyla ilişki kurmasıdır. Sahici varoluşuna yönelme çabası içinde bulunan ve kendi varlığını anlamlandırmaya çalışan Dasein, ilişki kurma sürecinde yerleşik anlam ve kimlik tasarımlarının sarsılmasıyla karşı karşıya kalır. Bu durum, onda bir kimlik bunalımına ve kendi varlığını yeniden sorgulamasına yol açabilir.

Hergünkülükten kurtulmak isteyen Dasein için kaygı duygusu aslında bu sancılı sürecin en tutkulu negatif gibi görünen ama onu varlığın en temel yapısına sürükleyen pozitif yöneticisidir. Heidegger'e göre varoluş, yalnızca insana özgü bir yaşam biçimidir. İnsan, varlığını sürekli olarak anlamlandırma ve gerçekleştirme süreci içerisinde bulunur; bu varoluş süreci ise kaygı aracılığıyla açığa çıkar ve tamamlanır. Heidegger'in Varlık ve Zaman eserinde de bunun üzerine durmaktadır. Yalnızca insan var olur, eşya var olmaz çünkü eşya dönüşmez. Onun bir özü yoktur, zanaatçı onu var eder ve biter. Fakat insan varoluşu özden önce gelir, öz yaşadığı ve karşılaştığı her durumda şekillenir ve ilerler. İnsan bilinçli ve kaygılı bir varoluş süreci yaşamaktadır. İnsanın kaygı ile biçimlendirip geliştirdiği onu herkeslikten (das Man) Dasein'a evrildiği bir varoluşsal süreci oluşturmaktadır.

Heidegger'ın yeniden felsefe bağlamında sorgulayıp gündeme getirdiği varlık ve varlığın oluşu nedir sorusu Dasein ve Dasein hergünkülük ve herkeslikten kurtaran yapısını sorgulamaktadır. Varlık nedir sorusu Dasein için varoluş amacına sorulmuş en temel sorudur. Bu sorular temelinde Dasein, kendisi olabilme ya da olamama imkânları bağlamında kendi varlığını sorgulamaktadır. Bu sorgulama sürecinde kaygı, Dasein'ı hiçlik ve yokluk deneyimiyle yüz yüze getirerek onun gündelikliğin sınırlarını aşmasına ve kendi otantik varoluşuyla karşılaşmasına olanak tanır. Böylece Dasein, varlığını sorgularken aynı zamanda kaygının açığa çıkardığı hiçlik duygusuyla da yüzleşir. Heidegger, varlık sorununu insan varoluşundan hareketle ele almakta; kaygıyı ise Dasein'ın kendi varlığını ve varoluşsal imkânlarını anlamasını sağlayan temel bir ontolojik durum olarak değerlendirmektedir.

Biz de burada bu Kaygı durumunun varoluş filozofu Heidegger bağlamında ele alıp Dasein'da yaratmış olduğu sancılı sürecin yeniden kendini var etmesini inceleyeceğiz. Bu kaygının Dasein da bıraktığı etkiyle birlikte varlığın yeniden kendi tinini sorgulayıp klasik varlık nedir

[1] Rahime Çetin,Dasein'ın Das Man Olmaklığının Gündelik Halleri Üzerine Bir Yaşam Yorumu, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, cilt :22, Sayı:1 (2023).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sorularından koparak kaygı duygusu temelinde nasıl varoluş sürecini gözden geçirdiğini inceleceğiz. Kaygı nasıl olurda varoluşsal olarak olumsuz gibi dursa da yapısı itibariyle Dasein de kendini yaratmaya etki ediyor olabilir bu makalede bu temel bağlamında yazmaya çalışacağım. Heidegger de varlığa ulaşmanın yolunu kaygı ile kesiştirerek insan varoluşunda anlamaya çalışmıştır. Varlığın neliğinden ziyade varlığın anlamı ve bu anlama sorgulamasının insan ve insanın varoluş sürecinde nasıl etki bıraktığını göstermeye çalışmıştır. Hiçlik, kaygı, bunaltı, varlıkta etki yaratan ve onu boşluktan boşluğun bıraktığı öze sürükleyen bir sorgulama süreci başlatmaktadır. Heidegger için eşyalar yani nesneler yalnızca fiziki olarak varlığını sürdürmektedir, insanın ise varoluşsal özü ile birlikte dünyayı anlamlandırma ve onu yaşayıp varlığın saf bilincine ulaşma çabasının olduğunu söylemektedir, bu sebepten varoluşsal sancılar yaşayan tek varlık insandır. [2]

Özetleyecek olursak bu çalışmada varlığın neliğini Heidegger'in varoluş felsefesinin analitiğinin merkezini oluşturan Dasein kavramı üzerinden soruşturulmaktadır. Bu bağlamda kişiyi herkes (das Man) alanından uzaklaştırıp kendi otantik varoluşuna yönelten kaygı fenomeni ve bu fenomenin açığa çıkardığı özgün Dasein deneyimini incelemeye çalışacağım

1.Dasein'ın Gündelik Varoluşu ve Herkeslik (Das Man)

Heidegger'e göre varlığın neliği ve anlamı sorusu Dasein'ı anlamak ve gündelik halini kaygı ile sorgulamak ile çözülebilir. Varlık nedir sorusu hep sorulmuştur ama daha önce varlığın neliğini böyleli bir sancılı süreç süzgecinden geçirmemiş olabilir. Heidegger için varlığın genel yapısı Dasein nasıllığı ve neliğini anlama ile ortaya çıkabilir veya Dasein'ın herkeslikten (das Man) çıkıp nasıl Dasein'a çıktığı ile de sorgulanabilir. Bu makalede Dasein ve das Man'in yapılarını ve kaygının nasıl bir varoluşsal süreç ile kendi kimliğini ortaya koyacağını görmeye çalışacağız. Peki nedir bu Dasein, Heidegger için Dasein insanlığın varoluşsal durumudur. Varlığın ne olduğu sorusunu kendine sorabilen bu soru ile bağlarını kurup içinde yaşadığı herkesliği bir köşeye koyup ne kadar bunalsa da kimlik karmaşasından sıyrılıp ben kimim sorusunu sorabilendir Dasein.[3] Dasein kendi varoluşsal sürecinde yaşayan, düşünen, hüzünlenen, yığından kopan ve kendi varoluşsal sürecini sorgulayan bir var olandır. Dasein'ı anlamak için onun dünya içindeki fırlatılmışlığını, yapısını, hiçliğini, neliğini ve varoluşsal sancısını anlamak gereklidir. Dasein herkeslikten çıkıp İnsan olabilme özel olabilme ve kalabilme sorularını kendine kaygı harmanında sorduğu için bir bireydir ve özeldir. Heidegger'ın felsefi sisteminde insanı konum ve onun diğer tüm varlıklardan ayıran özellikleri vardır. Heidegger insanın sadece orada duruyor olması değil fırlatılmış olarak değil düşünen ve kaygılanıp kendi varoluşsal süreci hakkında kaygılanan bir yapı olarakta düşünmektedir. Daseiın'ın Kendi mutlak hiçliğinin derin bir şekilde farkına varıp kendi sonluluğu üzerine düşünen bir yapısı vardır. İnsan dünyadan elini çekmiş soyutlanmış yalnızca dünyaya gündelik yaşam için gelmiş olan bir gözlemci değildir, Heıdegger için insan kendi ölümlülüğünün

[2] Arslan Topakkaya,Varoluş Felsefesinde Bir Problem Olarak Kaygı, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:34,(2022):279-299.
[3] Rahime Çetin, Dasein'ın Das Man Olmaklığının Gündelik Halleri Üzerine Bir Yaşam Yorumu, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fkültesi Felsefe Dergisi, sayı:22(2023):660-682.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hiçliğinin ve bilincinin farkında olandır. [4] Heıdegger felsefesinde Dasein çok önemli bir kavramdır ve önemi oldukça büyüktür. Varlık ve Zaman adlı çalışmasında Dasein ve neliği onun zamansallığını ve yapısını ele alıp incelemiştir. Heidegger felsefesinde Dasein'ın yeri ve konumu varlığın dünyada yer alan ve bu varlığın kaygı ve hiçlikle bağı olan bir yeri vardır, Dasein'ı hiçliğin için sürükleyen ise Dasein'ın elinde olamayan kaygı duygusudur. Heidegger'ın kendi felsefi terimleri felsefe tarihinde çok öemli bir yere sahiptir, o batı felsefesi gibi insan düşünen hayvan tanımları yerine insan için farklı tanımlar ve kullanıp onu bambaşka bir yere konumlandırmıştır. Heıdegger birey, varlık kavramları yerine Dasein kavramını kullanarak insan ve varoluş felsefesine yepyeni felsefi bir bakış açısı getirmiştir. Heidegger için bu kavram insanuı tam anlamıyla kuşatıp çepeçevre saran ona tam oturan bvir tanım olmaktadır. Dasein'ın çözümlemesi yapıldığında dasein tek başına değilde hep var olan insanlar ve diğer canlılar ile ilintili şekilde ilişki kurabilen ve kendi varoluşsal süreci ile ilgi kaygılanıp düşünen bir yapıdadır bu durum da onun özel ve önemli olmasını sağlamaktadır[7].

2. Heidegger Felsefesinde Otantik (Sahih) ve İn Otantik (Gayrisahih) Varoluş

Felsefe insan ve toplumsal bağlamdaki ilişkilere kök salmış ve insanın var olduğu günden beri gündemde olan dogmatik olanı sorgulamıştır. Dasein de kaygıyı ele almadan önce bu iki ayrımı ele alıp incelemeye çalışacağım ve makalemi bu iki ayrım üzerinden de ele alıp incelemeye çalışacağım. Ontik ve Ontolojik ayrımı temelde görünenin ve görünmeyenin ötesinde detaylı bir incelemedir. Heidegger insan varlığı veya onun insanı bireyi ele alırken kullandığı tanımı yani Dasein'a yönelik yaptığı en temel ayrımdır.

Heidegger açısından Dasein var olanlar arasında en farklı ve özel bir alana sahiptir o alanını ve tercihlerini kendi belirleyen bilinçli bir yapıdadır. İnsan tanımın en temelini ve eşsizliğini kendi yapısında barındırır. Bu özgünlüğü, farklılığı ve eşsizliği varlığı açısından kaygıyı ruhunda hissedip hiçliği ve ölümü anlamlandırması ile gerçekleşir. Onun yapısı ontolojiktir ondan dolayı dünyaya içkin yani onun ile birlikte olan varlık olduğu için onun yapısı ontolojiktir. Dasein'in ontik yapısı o şeyin somut, betimleyici, günlük olan ile ele alınmasıdır. Bir şeyin ne olduğu nasıl göründüğü veya ne işe yaradığını konu edinir ontik olan, ontolojik olan ise bunun tam tersidir, ontolojik düzeyde ise varoluşsal sancıları ele alır ve var olmasının arkasında yatan kökensel olanı anlamaya yönelir. Ontik olan Dasein yapısı veya konumu ile ilgilenebilir fakat ontolojik olan varoluşsal sürecini konu edinir. Heidegger bu metodolojik iki ayrımı yaparken kaygıyı ontolojik olanda ele almaktadır.[5] Dasein için bu varoluş felsefesinde Dasein'in herkeslikten kurtulup Dasein olabilmesi için kaygı en temel ihtiyaç haline gelebilmektedir. Dasein kaygıdan uzaklaştığı vakit sahici olmayan in otantik bir varoluş sergilemektedir. Kaygı durumu ile karşı karşıya kalıp ondan kaçmadığı sürece sahici oluşumuna doğru bir yolculuk başlamaktadır. Buradan da hareket ile görüyoruz ki Dasein'in gerçek varlığına erişmesi için kaygı en temel durumdur. Ontik ontolojik ayrımının ayrılmaz bir varoluş sancısı olan kaygı

[4] Aydın Yazğan, Heidegger Sisteminde Dasein'ın Yeri, Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi-VİSBİD, sayı:9(2025):99-128.
[5] Özgür Aktok, Heidegger'in Tekniğe Yönelik Düşüncesinde Ontik -Ontolojik Ayrımı, FlSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:32(2021):205-231.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Dasein'a Dasein olma güdümünü katmaktadır. Bunun yanı sıra otantik ve sahici olma durumu Dasein'ı herkeslikten kurtarıp Dasein'a Dasein olma varoluşunu katmaktadır.

İnotantik durum Dasein'ın diğerleriyle yani herkes ile yaşam sürüp kendi varoluşsal sürecini yaşamayıp kısıtlı kalmasına ve herkesleşmesine sebebiyet vermektedir.[6] Heidegger felsefesinde herkesleşmeden kasıt düşmüşlüktür bu düşmüşlük durumu kaygıdan kaçan Dasein'ın herkesleşmesi ile varlığını tecelli ettirme durumu olarak yorumlanmaktadır. Dasein'ın gayrisahih in otantik olma durumu varoluşunu tamamlayamaması ve herkes ile gerçek olmayan yaşam sürmesi ile bağlantılıdır. Heidegger varoluş felsefesinde Dasein'ı ele alırken kendisinin ve Dasein'ı hem ontik hem de ontolojik perspektifte incelemektedir çünkü Heidegger Dasein hem varlık imkânı olarak ontik hem de varlık ve varoluş sorusunu sorma anlamında ontolojik ve yegâne bir yapıda olduğundan bahseder. Dasein varlığı ve kendini sorgulama yeteneğine sahip olması ile birlikte diğer tüm var olablardan farklı ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir bu da Dasein ontik önceliğinden kaynaklanan bir özelliktir ve Dasein bu sorguyu kaygı ile birlikte yapmaya başlamaktadır.

3.Dasein İçin Temel Bir Duygu Olarak Kaygı

Dasein kaygı duyan bir yapıya sahip varlıktır. Kaygı (angst) Dasein için en belirgin ve onu diğer varlıklardan ayıran ve eşsiz bir konuma yerleştiren bir durumdur. Dasein kaygı ile birlikte varoluş sürecini, fırlatılmışlığını, düşmüşlüğünü ve ontik ontolojik yapısallığını kendinde bulundurur bu özellikler onun kendi yapısı itibari ile varlığını teccelli ettiren özelliklerdir. Kaygı onun Dasein olmasına sebebiyet veren bir durumdur. Dasein aynı zamanda dünya içinde var olan her şey bile ikili ilişki kurarak eşyadan farkını net şekilde ortaya koyabilmektedir.[7]

Dasein'ın temel duygu durumlarından biri olan kaygı Heidegger fenomelojisinde önemli bir yere sahiptir. Kaygı sıradan korkunun ötesine geçen ve Dasein'ın kendi varoluşunu Çıplak gerçekliğiyle yüzleştiren ontolojik bir fenomendir. Kaygı Dasein'ın gündelik varoluşundan koparak kendi bitişiyle yani ölümlülüğüyle yüzleşmesini sağlayan ve böylece Dasein'ı özgün bir varoluşa sürükleyen temel bir varoluşsal yapıdır.

[6] Aydın Yazgan, Heidegger Sisteminde Dasein'ın Yeri, ViSBiD Van İnsanı Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:9(2025):99-128.
[7] Aydın Yazgan, Heidegger Sisteminde Dasein'ın Yeri, ViSBiD Van İnsanı Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:9(2025):99-128.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sonuç

Bu çalışmamda Heidegger'ın felsefesinde insan olabilmenin imkânı olarak Dasein ve onun bu varoluşsal süreçte yaşadığı krizi kaygıyı ele alıp incelemeye çalıştım. Felsefe tarihinde hep varlık ve neliği filozofların ve felsefenin öncelikli konusu olmuştur varlık nedir, yapısı nedir, töz nedir gibi sorular felsefe tarihinin en temel sorularını oluşturmaktadır fakat Heidegger varlık ve yapısına direk bu soruyu yöneltmek yerine onu varoluş felsefesinin kalıplarını yıkarak, onun varlığa ve insanın neliğine farklı bakmasını sağlamıştır. Dasein ve Dasein'ın yeri, neliği ve hergünkülükten nasıl birey olup kendi saf yapısını bulduğunu göstermeye çalıştık. Kaygı Dasein'ın ontik önceliğinin farkına varılmasında en önemli argüman olmuştur. İnsan kaygılanarak kendisi ve varlığını, bunun yanında sonluluğu yani ölümü üzerine düşünmeye başlamıştır. Dasein içinde bulunduğu, fırlatıldığı dünyada yalnızca bir eşya olarak bulunduğu, fırlatıldığı tecelli ettiren müstesna ve farklı bir yapıya sahiptir. Heidegger için kaygı korku ile karıştırılmamalıdır, korku bir sebep sunar nesne gösterir, kaygı ise bir iç bulantı durumudur yani bu dünyaya fırlatılmışlığımızn ve temelsiz olmamızın kaygısını hissederiz. Kaygı hiçlikten beslenir bir nesnesi olmaz. Kendisi için varlık olan Dasein kendisini ve sonluluğunu sorgular, hergünkülükten sıyrılıp varoluşunun yapısını anlamaya anlamlandırmaya çalışmaktadır. İnsanın kendi zamansallığındaki varoluşunu ve neliğini içinde bulunduğu ve çekildiği kaygı kavramı ile sorgulamaya başlamıştır be bu sorgulamadan sonra aslında asıl olan varoluş sürecini gözlemleyen Dasein sonunun ölüm ve hiçlik olduğunu net şekilde sezimlemiştir. Kaygı Dasein'ın varoluşsal sürecinde onu okyanusun derinliklerine iten ve derinliklerde yaşayan cevher bulmasına sebep olmaktadır. Heidegger de tam olarak kendi varoluş felsefesinde insanı neliğinin bilincine varması için okyanusun en derinine çekerek kendi öz oluşunu bulmasına sebep olabilmektedir. Heidegger felsefesinde Dasein kaygı ile Dasein olabilme imkanını kavrayarak kendi ve öz benliğinin farkına varabilir. Kaygı diğer tüm var olanlar dışında Dasein2a özel ve varoluşunu tamamladığı müstesna bir imkân sağlamaktadır. Kaygılı olan Dasein kendi sonluluğu, varlığı ve hiçliği hakkında düşünüp kuşku duymaktadır. Sonuç olarak bu çalışmamda Heidegger'in kaygı analizini Dasein'ın varoluşsal çerçevesinde ele alıp aktarmaya çalışmış bulunmaktayım. Modern dünyda insanın ve varlığın anlamının parçalandığı, herkesin herkesleşip lkimlik bunalımı yaşadığı ve sonluluğun yani ölümün kaçınılmaz ağının görmezden gelindiğini görmekteyiz ve bu şartlar altında Kaygı insana özdeş bir varoluşsal sancı vererek onun herkeslikten sıyrılıp Dasein olmasına olanak sağlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Kaynakça

Aktok, Özgür. "Heidegger'in Teknige Yönelik Düşüncesinde Ontik Ontolojik Ayrımı: Tekniğin-Teknik Olmayan Özü". *FLSF Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, (2021):202-231.

Aşar,Haluk. "Heidegger ve Sartre felsefesinde Kaygı ve Bulantı Kavramlarının Analizi".*Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergi*si, 17, 85-99.

Cevizci,Ahmet. Felsefe Sözlüğü, 9.Basım. Ankara: Say Yayınları.

Çetin, Rahime. "Dasein'ın 'Das Man' Olmaklığının Gündelik Halleri Üzerine Bir Yaşam Yorumu". *Burs Uludağ Ünivrsitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22, (2023):660-682.

Gökçe, Sibel, Armağan Burak. "Edebi Görünümüyle Dasein:Gregor Samsa". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü*, 1, (2) (2015):20-26.

Göncüoğlu, M.Önder. "Heıdegger's Dasein and Angst: Examının g the Anxıety of Exıstence ın Ingmar Bergman's Persona". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (2020):509-522.

Gür, Aysun. "Heidegger'de Var olanlar ile Dünyanın İlişkisi Üzerine Kaygı",*Uludağ Üniveristesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* 28, (2017).

Heıdegger,Martın.Varlık ve Zaman. Çeviren: Kaan Ökten,8.Basım. İstanbul:Alfa Yayınları.

Topakkaya, Arslan. "Varoluş Felsefesinde Bir Problem Olarak: Kaygı." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, (2022):279-299.

Yazgan, Aydın. "Heidegger Sisteminde Dasein'ın Yeri", *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi -VİSBİD*, 9, (2025):99-128.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÂŞIK VEYSEL'İN "DALGIN DALGIN SEYREYLEDİM ÂLEMİ" ŞİİRİNDE KATMANLI BİR DOĞA FELSEFESİ OKUMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülden DÜNDAR
Erciyes Üniversitesi
guldendundar@gmail.com- ORCID ID: 0009-0003-4886-1993

Prof. Dr., Arslan TOPAKKAYA
Erciyes Üniversitesi
arslan_topakkaya@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-8305-8675

ÖZET

Âşık Veysel, Türk halk şiiri geleneği içinde yalnızca bir ozan olarak değil, varlık, doğa ve insan ilişkisini sorgulayan özgün bir düşünce dünyasının temsilcisi olarak öne çıkar. Onun şiirlerinde doğa, salt betimlenen bir unsur olmanın ötesine geçerek, varlığın kuruluşunu ve insanın bu yapı içindeki yerini belirleyen temel bir zemin olarak kavranır. Bu yönüyle Veysel'in şiiri, gündelik deneyimden hareketle ontolojik ve epistemolojik sorgulamaları mümkün kılan çok katmanlı bir düşünme alanı sunar. Varlığın kaynağı, algının sınırları ve benliğin konumu gibi temel felsefi problemler, şiirde iç içe geçen yapı içinde ele alınır. Görünen ile gösteren, duyan ile duyulan ayrımlarının belirsizleşmesi, özne ile nesne arasındaki klasik ayrımı sorgulanabilir hâle getirir. Bu durum, insanın doğadan bağımsız bir varlık olarak konumlandırılmasını güçleştirirken, onu doğa ile bütünleşmiş bir varoluş içinde düşünmeyi mümkün kılar. Böylece çokluk-birlik karşıtlığı yeniden problematize edilir ve bütüncül bir varlık anlayışı açığa çıkar. Bu bağlamda "Dalgın Dalgın Seyreyledim Âlemi" şiiri, söz konusu felsefi yönelimlerin yoğunlaştığı bir metin olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma, şiiri çok düzeyli bir doğa felsefesi okuması çerçevesinde incelemeyi amaçlamakta; metnin ontolojik, fenomenolojik ve kozmik düzeylerde işleyen yapısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda şiir, yalnızca edebî bir ifade biçimi olarak değil, varlık, bilgi ve bilinç ilişkilerini yeniden kuran felsefi bir düşünme alanı olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Âşık Veysel'in şiirini edebî bir ürün olmanın ötesinde, felsefi düşünce üreten sistematik bir yapı olarak değerlendirmeyi önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, Şiir, Doğa Felsefesi, Hermeneutik, Varlık.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

A LAYERED READING OF THE PHILOSOPHY OF NATURE IN ÂŞIK VEYSEL'S POEM "DALGIN DALGIN SEYREYLEDİM ÂLEMİ

ABSTRACT

Âşık Veysel stands out in the Turkish folk poetry tradition not merely as a bard, but as the representative of an original thinker questioning the relationship between being, nature, and humanity. In his poems, nature is a fundamental ground determining the constitution of existence and the human position within this structure. Veysel's poetry offers a multi-layered space of thought that enables ontological and epistemological inquiries rooted in everyday experience. Fundamental problems such as the source of being, the limits of perception, and the position of the self are addressed within an intertwined structure. The blurring of the distinctions between the visible and the showcasing, or the perceiver and the perceived, challenges the classical subject-object dichotomy. This integration re-problematizes the opposition between multiplicity and unity, revealing a holistic understanding of being. In this context, the poem "Dalgın Dalgın Seyreyledim Âlemi" is analyzed as a text where these philosophical orientations intensify. This study examines the poem through a multi-level reading of the philosophy of nature, aiming to reveal its structure operating at ontological, phenomenological, and cosmic levels. Consequently, the poem is treated as a philosophical space that reconstructs the relationships between being, knowledge, and consciousness. This study proposes to evaluate Âşık Veysel's poetry beyond a literary product, viewing it as a systematic structure that generates philosophical thought.

Keywords: Âşık Veysel, Poetry, Philosophy of Nature, Hermeneutics, Being.

GİRİŞ

Felsefe tarihi boyunca zihin, beden ve dış dünya arasındaki ilişki, en temel tartışma alanlarından birini oluşturmuştur.[1] Bu ilişki, insanın dünyayla kurduğu bağın yalnızca soyut düşünceyle sınırlı kalmadığını, gündelik deneyim ve estetik ifade biçimleri içinde de açığa çıktığını gösterir. Bu bağlamda sanatsal metinler, özellikle de şiir, varlık ve bilgi sorunlarını dolaylı fakat derinlikli bir biçimde ortaya koyabilen özgün düşünme alanları sunar. Âşık Veysel'in şiirleri ise, halk bilgeliği ile varlığa ilişkin felsefi sorgulamayı bir araya getirmesi bakımından bu tür metinlerin dikkat çekici örnekleri arasında yer alır.

Âşık Veysel'in erken yaşta görme yetisini kaybetmiş olması, onun şiirlerindeki algı ve görünürlük ilişkisini biçimlendiren önemli bir deneyim zemini oluşturur.[2] Görmenin yokluğu, Veysel'in şiirlerinde dış dünyanın görsel sınırlarını ortadan kaldırarak evrenin sezgisel bir bütün şeklinde kavranmasını sağlamıştır. Literatürde Veysel üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, onun şiirlerini ağırlıklı olarak folklorik ve tasavvufi bağlamda ele alma

[1] Ahmet Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 235.
[2] Aşık Veysel Şatıroğlu, *Dostlar Beni Hatırlasın* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970), 3.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

eğilimindedir.[3] Ancak bu yaklaşım, şiirin içerdiği felsefi yapıyı yeterince görünür kılmakta yetersiz kalır. Bu nedenle Veysel'i klasik bir sufi şair olarak sınıflandırmak yerine, tasavvufi mirası şiirsel-felsefi düzeyde yeniden üreten bir ozan olarak değerlendirmek daha isabetlidir.[4] Bu çalışmalarda şiirin içerdiği felsefi yapı çoğu zaman dolaylı biçimde ele alınır. Bu durum, Veysel'in şiirinin doğrudan felsefi bir çözümleme çerçevesinde yeniden değerlendirilmesini gerekli kılar.

Bu çalışmanın amacı, Âşık Veysel'in "Dalgın Dalgın Seyreyledim Âlemi"[5] şiirini hem edebî ve tasavvufi bir metin hem de doğa felsefesi bağlamında okunabilir düşünsel bir yapı olarak değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışma, söz konusu şiiri hermeneutik bir yöntemle ele alarak metinde varlık ve doğa ilişkisinin nasıl kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Felsefi bir uğraş olarak kökleri Antik Yunan'a kadar uzanan hermeneutik, on sekizinci yüzyılda sistematik bir disiplin haline gelmeden önce de bir yorumlama pratiği olarak varlığını sürdürmüştür.[6] Modern dönemde Hans-Georg Gadamer'in de vurguladığı üzere hermeneutik, yalnızca metinlerin dilsel çözümlenmesiyle sınırlı olmayıp, tüm insani yaratımlara yerleşmiş olan anlamı insan deneyimi bağlamında yeniden okuma çabasıdır.[7]

Bu doğrultuda Veysel'in tarihsel ve kültürel ufku ile modern felsefenin kavramsal ufku, Gadamer'in ifadesiyle bir 'ufukların kaynaşması' zemininde buluşur. Gadamer'e göre anlam, metnin bugünün sorularıyla yeniden yorumlanması ve her dönemde yeniden inşa edilmesiyle açığa çıkar.[8] Bu bağlamda şiir, metin içi çözümleme yöntemiyle incelenmiş; varlık ve doğa ilişkisi şiirdeki temel imgeler üzerinden ele alınacaktır. Çalışmada sırasıyla şiirde varlığın ontolojik kuruluşu, algı düzeyinde özne-nesne ilişkisi ve kozmik birlik düşüncesi incelenecektir. Bu çerçeve, hem şiirin kendi iç dinamiklerini hem de felsefe tarihindeki bazı temel tartışmalarla kurulan paralellikleri eş zamanlı olarak görünür kılmayı amaçlamaktadır. İncelenen şiir aşağıda verilmiştir:

DALGIN DALGIN SEYREYLEDİM ÂLEMİ

Dalgın dalgın seyreyledim âlemi
Renkler ne çiçekler ne koku ne
Bir arama yaptım kendi kafamı
Görünen ne gösteren ne görgü ne

Çeşitli renkler türlü görüşler

[3] Erkan Doğanay, *Âşık Veysel: "Her Neye Bakarsam Sen Varsın Orda"-Âşık Veysel'in Vefatının 50. Yıl Dönümü Anısına* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, 2023),13-14.
[4] Erdem Can Öztürk, "Âşık Veysel'in Şiirlerinde İrfan ve Tasavvuf," *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı (2023): 186-187.
[5] Şatıroğlu, *Dostlar Beni Hatırlasın,* 34.
[6] Arslan Topakkaya, "Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak Peri Hermeneias," *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2020): 278.
[7] Arslan Topakkaya, "Felsefî Hermeneutik," *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2007): 85.
[8] Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009), 62-63.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Hayal midir rüya mıdır bu işler
Tatlı muhabbetler güzel sevişler
Güzellik ne sevda nedir sevgi ne

Göz ile görülmez duyulan sesler
Nerden uyanıyor bizdeki hisler
Şekilsiz gölgesiz canlar nefesler
Duyulan ne duyuran ne duygu ne

Kimse bilmez dünya nasıl kurulmuş
Her cisme birer zerre verilmiş
Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş
Gelen ne giden ne yol ne yolcu ne

Herkese gizlidir bu sırr-ı hikmet
Her nesnede vardır bir türlü ibret
Veysel'i söyletir bir büyük kuvvet
Söyleyen ne söyleten ne Tanrı ne [9]

1. ÂŞIK VEYSEL'DE ONTOLOJİK DÜZEY: VARLIK VE ALEM

Âşık Veysel'in 'Dalgın Dalgın Seyreyledim Alemi' şiirinde varlık, tekil nesnelerin toplamının ötesinde, bütüncül ve ilişkisel bir 'alem' içinde kavranır. Şiirin açılışında yer alan "Dalgın dalgın seyreyledim alemi" dizesi, Veysel'in özneyi dünyayı dışsal ve nesneleştirilebilir bir gerçeklik olarak karşısına almadığını, varlığın açılışına katılan bir varoluş biçimi içinde düşündüğünü gösterir. Şiirde doğrudan karşımıza çıkan bu 'seyretmek' eylemi, sıradan bir gözlem ya da basit bir bakışın ötesinde; kökeni Antik Yunan'a uzanan ve sözlük anlamı "bakma, seyretme, gözleme ve temaşa"[10] olan kadim 'theoria' kavramının şiirsel bir tezahürü olarak belirir.

Veysel'in bu şiirinde ortaya çıkan varlık görüşü, Heidegger'in 'dünya-içinde-varolma' görüşüyle ilişkilendirilebilir.[11] Çünkü Heidegger'e göre 'seyretme' (theorein), yalnızca bakıp görmekten ibaret bir eylem değildir; insanın varlığa katıldığı, onunla bağ kurduğu bir deneyimi ifade eder. Bu açıdan, insanın dünyayla ilişkisini pasif olmayan, daha özgür ve doğrudan bir varoluş biçimi olarak ortaya koyar.[12] Veysel'in şiirindeki "seyreyledim âlemi" ifadesi, salt bir gözlem eylemi yerine varlığın bütünlüğü içinde konumlanmış bir deneyim olarak okunabilir.

[9] Şatıroğlu, *Dostlar Beni Hatırlasın,* 34.
[10] Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler. (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004), 375-376.
[11] Heidegger, *Varlık ve Zaman,* 93-94.
[12] Hanife Kutgi, "Aristoteles ve Heidegger'de Theoria Perspektifinden Varlık," *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 23,2 (2024): 524.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Şairin dünyayı nesneleştirmeyen bakışı, Heidegger'in işaret ettiği anlam ufkuyla paralel biçimde, varlığın dışsal bir nesne yerine içinde yaşanan bir bütün olarak kavrandığı bir ontolojik zemine karşılık gelir.

Şiir boyunca birbiri ardına sıralanan 'ne?' soruları, felsefe tarihinin kurucu ilkesi olan ve Platon ile Aristoteles'ten beri felsefeyi başlatan o saf 'hayret' ve 'merak' duygusunun şiirsel bir tezahürü olarak okunmalıdır. Felsefi uğraş, verili olan dünyanın sıradanlığını sarsan bir merakla başlar.[13] Platon'un Theaitetos diyaloğunda Sokrates'in ifade ettiği üzere, "hayret tam anlamıyla bir filozof duygusudur; felsefenin bundan başka bir başlangıç noktası yoktur."[14] Bu bağlamda Veysel, varlığı kesin kalıplara kapatmaz; 'ne?' sorusunu sürdürerek varlığın açıklığını korur. Böylece şiirdeki soru yapısı belirsizliği aşarak varlığın neliğine yönelen kesintisiz bir ontolojik sorgulamaya dönüşür.

Âşık Veysel, "Renkler ne çiçekler ne koku ne" dizesinde, duyusal nitelikleri sorgulayarak varlığın yalnızca sabit ve nesnel özellikler üzerinden anlaşılamayacağını ortaya koyar. Buradaki renk, çiçek ve koku gibi duyusal içerikler, sabit özellikler olarak ele alınmaz. Özneyle kurulan ilişkiye göre değişen görünümler olarak tartışılır. Veysel'in bu yaklaşımı, John Locke'un birincil ve ikincil nitelikler ayrımıyla ilişkilendirilebilir. Locke'a göre renk, ses ve koku gibi ikincil nitelikler nesnelerin kendisinde zorunlu ve kalıcı özellikler değildir, tamamen algılayan özneye bağlı olarak değişen özelliklerdir.[15]

Âşık Veysel'in "Her cisim birer zerre verilmiş", "Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş" ve "Şekilsiz gölgesiz canlar nefesler" dizeleri, ontolojik düzeyde varlığın özünü arayan bir yaklaşıma işaret eder. Bu dizelerde varlığın parçalı ve bağımsız tözlerden oluştuğu fikri aşılır; varlık, ortak bir ilkeye dayalı bütüncül bir yapı olarak düşünülür. 'Zerre', 'kuvvet' ve 'nefes' gibi ifadeler, varlığın sabit biçimlerden çok dinamik bir oluş süreci içinde kavrandığını gösterir. Bu yaklaşım, evrendeki her şeyi tek bir tözün farklı görünümleri olarak ele alan Spinoza'nın monistik varlık görüşüyle paralel okunabilir.[16] Spinoza'ya göre yaratıcı güç, doğanın dışındaki bir varlık olmayıp, tüm nesnelere içkindir.[17] Bu çerçevede Spinoza'nın 'içkinlik' anlayışı, Veysel'in dizelerinde sezilen birlik fikrini açıklamak için kavramsal bir imkan sunar. Çünkü şiirde çokluk, bağımsız varlıkların bir toplamı olarak ele alınmak yerine, tek bir 'kuvvet'in farklı görünüşleri olarak ortaya çıkar.

"Göz ile görülmez duyulan sesler" dizesi, Âşık Veysel'in gözlerinin görmemesiyle birlikte düşünüldüğünde çok daha derin bir anlam kazanır. Veysel, dünyayı gözleriyle göremediği için hayatı, büyük ölçüde sesler ve hisler üzerinden kurar. Bu yüzden seslerin 'görülmesi', duyuların yer değiştirdiği ve birbirine karıştığı çok özel bir insani deneyimdir. Bu bağlamda körlük bir eksiklik olmaktan çıkar; dünyayı çok daha farklı ve derin bir algıyla kavramanın, hakikatle kesişmenin yolu haline gelir. Böylece görme yetisinin kaybı, dünyayı görsel algının sınırlarıyla sınırlama eğilimini zayıflatır ve duyusal deneyimin farklı boyutlarını öne çıkarır. 'Gözün

[13] Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev. (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 19.
[14] Platon, *Theaitetos*, çev. Birdal Akar. (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016), 38.
[15] John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. (İstanbul: Ara Yayıcılık, 1992),111.
[16] Baruch Spinoza, *Ethica,* çev. Çiğdem Dürüşken. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 34-35, 53.
[17] Spinoza, *Ethica,* 67.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hegemonyası' yıkıldığında insan dünyadan yalıtılmaktan kurtulur; dokunma ve işitme gibi bütünleştirici duyular vasıtasıyla varoluşu tüm teniyle kavramaya başlar.[18] Bu durum, determinist bir zorunluluk ilişkisi içinde ele alınmamalıdır; aksine, deneyimin yönünü belirleyen tekil bir neden-sonuç zinciri kurmak yerine, algının çoğul ve açık yapısına işaret eder.

2. ÂŞIK VEYSEL'DE FENOMENOLOJİK DÜZEY: ALGI VE ÖZNENİN ÇÖZÜLMESİ

Âşık Veysel'in şiirinde cisimlerin, renklerin ve kokuların kesinliğini yitirmesi, dış dünyanın sabit bir gerçeklik olduğu varsayımını temelden sarsar. Bu sarsılma, özellikle insanın kendi zihnine yöneldiği o içe dönüş anında iyice belirginleşir. Şiirdeki "Bir arama yaptım kendi kafamı / Görünen ne gösteren ne görgü ne / Çeşitli renkler türlü görüşler / Hayal midir rüya mıdır bu işler" dizeleri, bu içe dönüşün en açık ifadesidir. Burada 'kendi kafasını aramak', fiziksel görmenin ötesine geçerek insanın kendi bilinciyle yüzleştiği bir sorgulama anıdır. Veysel bu dizede; görünen nesneyi, bunu anlatan dili ve bu deneyimi yaşayan bilinci aynı anda sorgular. Şiirdeki 'ne' tekrarları, dilin nesneleri sabitleyen ve anlamı kesinleştiren yapısını askıya alır. Böylece anlam, kesinleşmiş bir içerik olmaktan çıkar ve ertelenen bir süreç haline gelir. Algının belirli bir nesneye yönelmek yerine sürekli ertelendiği akışkan bir fenomen alanı kurar. Bu tekrarlar aynı zamanda dilin kurucu işlevini görünür kılar. Anlamı, dilsel yapı içinde sürekli ertelenen bir süreç olarak ortaya koyar.

Veysel'in dünyayı bir 'hayal ve rüya' perdesi olarak sorgulaması, fenomenolojik düşüncenin felsefi köklerini oluşturan Immanuel Kant'ın fenomen-numen ayrımıyla birlikte düşünülebilir. Kant'a göre insan, dünyayı zihninin ve duyularının biçimlendirdiği fenomenler düzeyinde kavrar; 'kendinde şey' ise doğrudan bilinemeyen bir gerçeklik olarak kalır.[19] Bu sorgulama, René Descartes'ın rüya argümanını da çağrıştırır. Descartes, duyuların bizi yanıltabileceğini ve uyanıklık ile rüya arasındaki ayrımın kesin olmadığını tartışır.[20] Ancak burada Descartes'ın amacı dünyayı bütünüyle reddetmek değil, kesin bilgiye ulaşmak için şüpheyi bir yöntem olarak kullanmaktır. Veysel'in 'hayal ve rüya' vurgusu, gerçekliğin sabit bir dış dünya yerine bilinçte kurulan deneyimsel bir görünüş alanı olarak sorgulanmasına imkân verir; böylece gerçeklik, öznenin algısal kurulumuna bağlı bir ufuk içinde açığa çıkar.

Veysel'in dış dünyayı zorunlu olarak bir kenara bıraktığı ve kendi zihnine döndüğü bu an, Edmund Husserl'in dış dünyayı paranteze alma (epokhe) yöntemiyle bütünüyle uyuşur. Husserl'e göre dış dünyaya dair hazır kabul ve yargılarımızı askıya aldığımızda, geriye sadece anlamı kuran saf bilincin kendisi kalır.[21] Bu bağlamda epokhe, bir inkar değildir, deneyimin yapısını görünür kılan metodolojik bir duraklamadır.

Veysel'in şiirinde dış dünya, sabit ve nesnel bir bütün olmaktan çıkar. Bu durum, algının sadece hazır bir gerçekliğe dayanmadığı yeni bir alan açar. Şair bakışını dış dünyadan çeker;

[18] Juhani Pallasmaa, *Tenin Gözleri*, çev. Aziz Ufuk Kılıç (İstanbul: YEM Yayınları, 2016), 14.
[19] Immanuel Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*, çev. Naci Pektaş. (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2022), 148.
[20] René Descartes, *Meditasyonlar: Metafizik Üzerine Düşünceler,* çev. Çiğdem Dürüşken. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 26.
[21] Edmund Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, çev. David Carr (Evanston: Northwestern University Press, 1970), 175

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

böylece anlam, bilincin kendi içsel etkinliği olarak şekillenir. İşte Veysel de fiziksel körlüğün getirdiği bu zorunlu paranteze alma haliyle kendi iç dünyasına yönelir. Dış dünya çözüldükçe, sabit gerçekliğini yitirir ve bilincin kurduğu bağlarla yeniden anlam kazanır. Böylece şiirde ortaya çıkan deneyim, Husserl'in tarif ettiği anlam kurucu bilinç yapısıyla paralel bir fenomenolojik alan açar.

Veysel'in dizelerinde bu çözülme, duyusal alanın kendi yapısına da yansır. Veysel, "Göz ile görülmez duyulan sesler / Nerden uyanıyor bizdeki hisler / Şekilsiz gölgesiz canlar nefesler / Duyulan ne duyuran ne duygu ne" dizelerinde duyusal deneyimin sınırlarının çözüldüğünü gösterir. Burada görme, işitme ve hissetme arasındaki ayrımlar belirginliğini yitirir; algı, sabit nesne temsillerinden uzaklaşarak akışkan bir yaşantı alanına yönelir. 'Şekilsiz' ve 'gölgesiz' vurguları, algılanan şeylerin sabit formlar içinde tutulamadığını ortaya koyar. Algı, nesneleri kesin biçimde ayıran bir yapı olmaktan çıkar ve duyular iç içe geçer. Veysel'in bu yaklaşımı, algıyı zihinsel temsiller yerine bedenin dünyayla kurduğu yaşantısal ilişki olarak ele alan Merleau-Ponty'nin beden temelli algı anlayışıyla benzer bir çerçeve sunar.[22]

3. ÂŞIK VEYSEL'DE KOZMİK DÜZEY: KUVVET VE METAFİZİK

Âşık Veysel'in şiirinde fenomenolojik düzeyde başlayan algısal çözülme, son kıtalarda kozmik ve metafizik bir soruşturmaya dönüşerek varlığın ilksel kaynağına yönelir. Veysel bu aşamada dünyayı ve insanı ne salt ampirik bir açıklama ne de kapalı bir rasyonel sistem içinde açıklamaz. O, varlığı hem içsel hem de aşkın boyutları birleştiren tekil 'kuvvet' fikri üzerinden düşünür. Bu bağlamda Veysel'in şiirinde 'kuvvet' kavramı, iki katmanlı bir işleve sahiptir. Bir yandan varlığın ontolojik zemini olarak iş görürken, diğer yandan bu zeminin sürekli açığa çıkma ve görünüşe gelme tarzını ifade eder.

Âşık Veysel'in şiir evreninde varoluş, dilsel ve deneyimsel sınırların ötesine geçerek kozmik bir belirsizlik düzeyinde temellendirilir. Şairin, "Kimse bilmez dünya nasıl kurulmuş / Her cisim birer zerre verilmiş / Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş / Gelen ne giden ne yol ne yolcu ne" dizeleri, varlığı ayrı tözlerin toplamı yerine ortak bir ilkeye dayalı sürekli bir oluş süreci olarak düşündürür. Burada 'gelen' ile 'giden', 'yol' ile 'yolcu' arasındaki ayrımların ortadan kalkmasıyla nesnelerle birlikte hareketin kendisi de çözülür. Bu çözülme, hareketi taşıyan öznenin de geri çekildiği bir varlık deneyimine işaret eder; böylece süreç, öznesiz bir oluş alanı haline gelir.

Bu durum, Herakleitos'un 'oluş' düşüncesiyle doğrudan paralellik taşır. Nitekim Herakleitos'ta 'her şey akar' ilkesi, karşıtların birliği içinde kesintisiz oluşu ifade ederken; varlık, durağan bir yapıdan ziyade sürekli değişim ve gerilim ilişkisi içinde kavranır.[23] Bu çerçevede varlık, durağan bir yapıdan ziyade kendi içindeki karşıtlıklar aracılığıyla sürekli yeniden kurulan hareketli bir süreci imler. Âşık Veysel'in şiirinde de gerçeklik benzer biçimde sabit bir düzen olarak kalmak yerine, karşıtlıkların iç içe geçtiği akışkan bir bütünlük olarak ortaya çıkar. "Gelen ne giden ne yol ne yolcu ne" dizelerinde yön, başlangıç ve son arasındaki ayrımların çözülmesi, varlığı kesintisiz bir akış içinde düşünmeye zorlar.

[22] Taylor Carman, "Önsöz," *Phenomenology of Perception içinde*, çev. Donald A. Landes. (Londra ve New York, Routledge, 2012), X.
[23] Herakleitos, *Fragmanlar,* çev. Cengiz Çakmak (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 45, 217.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Veysel'in dizelerindeki bu kesintisiz akış, aynı zamanda Bergson'un 'süre' kavrayışıyla da derin bir bağ kurar. Nitekim Bergson'da hakikat, analitik düşüncenin böldüğü sabit parçalardan değil, kesintisiz ve bölünemez bir akıştan oluşur, ona göre süre budur.[24] Bu çerçevede şiirde "gelen ne giden ne yol ne yolcu ne" dizelerinde ortaya çıkan yapı, varlığın hareketi ile onu taşıyan özne arasındaki ayrımı ortadan kaldırır. Fakat Veysel'in şiirinde bu ayrımlar çözülerek hareketin kendisi tek başına belirleyici hale gelir. Böylece hareket, bir öznenin yaptığı eylem olmaktan çıkar ve doğrudan varlığın kendisi olarak deneyimlenir. Veysel'in şiirsel dili, bu noktada özne-nesne ayrımını aşarak varlığı Bergsoncu anlamda dinamik bir oluş süreci olarak kurar. Şiirdeki akış, sabit varlık kategorilerinin yerine sürekli dönüşen ve kendi içinde ilerleyen bir yaşantı alanı açar; bu da Bergson'un süre kavrayışıyla paralel bir ontolojik zemin oluşturur.

Veysel, "Herkese gizlidir bu sırr-ı hikmet / Her nesnede vardır bir türlü ibret" dizelerinde varlığı çözümlenmiş bir bilgi nesnesi yerine sürekli yorum gerektiren bir anlam alanı olarak kurar. 'Hikmet', onun şiirinde varlıkla kurulan sezgisel ve tamamlanmamış bir açılma ilişkisine karşılık gelir. Bu yönüyle Veysel'in şiirsel bilgi anlayışı, İbnü'l-Arabî'de görülen 'keşf' ve 'tecelli' kavramlarıyla ilişkilendirilebilir;[25] ancak burada söz konusu olan doğrudan bir özdeşlik değil, hakikatin çokluk içinde görünüşler halinde açılmasıdır.

Aynı doğrultuda "Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş" dizesi, vahdet-i vücud anlayışıyla birlikte okunabilir.[26] Buna göre varlık, parçalanmış nesnelerden ibaret değildir, tek bir hakikatin farklı görünüşler halinde tezahür ettiği bütüncül bir varoluş alanıdır. Veysel'in şiirinde bu birlik düşüncesi dogmatik bir metafizik sistem olarak kurulmaz. Doğa, şiirsel bir açılma yoluyla varlığı sürekli çoğaltan dinamik bir oluş halini alır. Bu nedenle birlik fikri, kapalı ve sabit bir ontolojik ilke olmaktan ziyade, her bir varlıkta yeniden beliren ve kendini farklı biçimlerde açan canlı bir süreç olarak düşünülür. Şiirde "kuvvet" kavramı da bu bağlamda durağan bir nedene indirgenmek yerine, varlığın kendisini sürekli üretme ve görünür kılma tarzı olarak işlev görür. Böylece çokluk, birliğin karşıtı olmaktan çıkar, onun farklı tezahür düzeyleri olarak anlam kazanır ve varlık, sürekli açılan bir anlam ufku içinde yeniden kurulur.

"Kimse bilmez dünya nasıl kurulmuş / Her cisim birer zerre verilmiş / Cümle varlık bir kuvvetten var olmuş" dizeleri, Âşık Veysel'in ontolojik yaklaşımını açıkça ortaya koyar. Şair bu dizelerde varlığı, parçalı ve bağımsız tözlerden oluşan bir yapı yerine tek bir ilkeye dayalı bütüncül bir düzen olarak düşünür. Bu anlayışta çokluk, mutlak bir varlık değerine sahip olmayıp, tek bir varlık ilkesinin farklı görünümlerinden ibarettir. Veysel'in evreni tek bir kuvvetin tezahürü olarak kavraması, modern çevre felsefesinde özellikle 'derin ekoloji' yaklaşımıyla belirli paralellikler taşır.[27] Derin ekolojiye göre insan, doğanın üzerinde konumlanan ayrıcalıklı bir özne değildir, tüm canlı ve cansız varlıklarla birlikte organik bir

[24] Arslan Topakkaya, *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman* (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 216.
[25] Toshihiko Izutsu, *İbn Arabî'nin Füsûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, çev. Ahmed Yüksel Özemre (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2023), 129,141.
[26] Izutsu, *İbn Arabî'nin Füsûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, 348.
[27] M. Abdulbasit Sezer ve Mustafa Yiğitoğlu, "Âşık Veysel'in Şiirlerine Ekoeleştiri Bağlamında Bir Yaklaşım," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2019): 573.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bütündür.[28] Nitekim bu yönelim, ekoeleştirel çalışmalarla birlikte, Âşık Veysel'in şiirlerinde doğanın insanı da kapsayan canlı bir bütün olarak kurulduğu şeklinde okunabilir.

Veysel'in şiirinde en radikal kırılma, "Söyleyen ne söyleten ne Tanrı ne" dizesinde yoğunlaşır. Bu ifade, şiirsel söylemin kaynağını belirli bir özneye, dışsal bir nedene ya da aşkın bir kurucu ilkeye bağlayan klasik metafizik düşünceyi askıya alır. Bu ifade, teolojik bir reddiye olarak değil, nedensel özne fikrinin askıya alınması biçiminde anlaşılmalıdır. Böylece hem Kartezyen öznenin merkezi konumu hem de nedenselliği zorunlu bir zincir olarak kuran açıklama biçimleri çözülmeye açılır. Şiirde sözün kaynağı artık bir failin iradesi ya da dışsal bir belirleyici değildir. Burada kaynak, kendini açan bir varlık süreci olarak düşünülür. Bu yönüyle bu dize, 'neden' arayışını bırakmak yerine neden kavramını sorgulamaya açar. Böylece söylemi tek bir köke sabitlemek yerine, içkin bir oluş alanına taşır. Bu çözülme, Heidegger'in hakikati nesnel bir temsil olmaktan çıkarıp, bir açığa çıkma (aletheia) olarak düşünmesiyle de ilişkilendirilebilir.[29]

SONUÇ

Bu çalışma, Âşık Veysel'in "Dalgın Dalgın Seyreyledim Alemi" şiirini folklorik ve tasavvufi yorumların ötesine taşıyarak, metnin içerdiği çok katmanlı doğa felsefesini hermeneutik bir perspektif içinde açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Ozanın erken yaşta görme yetisini kaybetmesi, dış dünyanın görsel belirlenimlerini zayıflatarak deneyimi daha sezgisel, ilişkisel ve bütüncül bir 'alem' kavrayışına yönlendirmiştir. Bu bağlamda şiir, yalnızca estetik bir ifade değil; varlık, bilgi ve bilinç ilişkilerini yeniden kuran düşünsel bir alan olarak değerlendirilmiştir. Metin içi çözümleme, şiirin üç temel düzeyde yapılandığını göstermiştir: ontolojik kuruluş, fenomenolojik algı çözülmesi ve kozmik birlik düşüncesi. Ontolojik düzeyde varlık, tekil nesnelerin toplamı olarak kavranmak yerine, kadim theoria (temaşa) kavrayışıyla ilişkili bütüncül bir 'alem' ufku olarak ortaya çıkar. Duyusal niteliklerin değişkenliği ve varlığın tek bir ilkeye indirgenmesi, Locke'un ikincil nitelikler ayrımı ve Spinoza'nın monistik varlık anlayışıyla paralel biçimde okunabilir. Bu birlik fikri, modern çevre düşüncesindeki derin ekoloji yaklaşımıyla güçlü bir paralellik taşır. Söz konusu yaklaşım, insanı doğanın üzerinde konumlanan bir özne olarak görmek yerine, onu doğayla iç içe geçmiş bir varoluş biçimi olarak konumlandırır. Fenomenolojik düzeyde ise duyusal kesinliklerin çözülmesi, özne-nesne ayrımının sabitliğini sarsar. Görme, işitme ve hissetme arasındaki sınırların belirsizleşmesi, algının sabit temsiller yerine akışkan ve ilişkisel bir deneyim alanı olarak açıldığını gösterir. Şiirdeki 'ne?' soruları bu açıdan yalnızca retorik tekrarlar değil, varlığı açık tutan ve sorgulamayı sürekli kılan felsefi bir hareket olarak işlev görür. Görünüşlerin sabitliğinin askıya alınması, Husserlci epokhe deneyimiyle birlikte düşünülebilirken; algının bedenle kurulan yaşantısal bir ilişkiye dönüşmesi Merleau-Ponty'nin algı anlayışıyla örtüşmektedir. Kozmik düzeyde şiir, varlığın kaynağını tekil bir fail ya da aşkın bir özneye bağlamaksızın düşünmeye yönelir. "Söyleyen ne söyleten ne Tanrı ne" dizesi bu bağlamda, klasik nedensellik zincirini ve Kartezyen özne merkezli açıklama biçimlerini askıya alır. Sözün kaynağı dışsal bir iradeye indirgenemez; o, kendini açan içkin bir varlık hareketi olarak görünür. Böylece şiir,

[28] Günseli Tamkoç, "Derin Ekolojinin Genel Çizgileri," *Birikim Dergisi* 57 (1994): 90.
[29] Martiin Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, çev. Fatih Tepebaşılı (Ankara: De Ki Basım Yayın, 2007), 109.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Heideggerci anlamda hakikatin bir temsil değil, açığa çıkma (aletheia) süreci olduğu fikriyle birleşir. Aynı düzeyde ‘yol’ ile ‘yolcu’ arasındaki ayrımın silinmesi, Herakleitosçu oluş düşüncesi ve Bergsoncu süre kavrayışıyla uyumlu biçimde, varlığın kesintisiz bir akış olarak düşünülmesine imkan verir. Sonuç olarak Âşık Veysel’in şiiri, varlığı sabit tanımlar içine kapatmayan; onu ilişki, değişim ve açılma içinde yeniden kuran özgün bir düşünme biçimi ortaya koymaktadır. Böylece halk şiiri geleneği, yalnızca kültürel bir ifade biçimi olmanın ötesine geçerek, felsefi düşünceyle ‘ufukların kaynaşması’ içinde buluşan canlı bir düşünme zemini olarak yeniden görünür.

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Metafizik*. Çeviren: Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.

Carman, Taylor. “Önsöz,” *Phenomenology of Perception içinde,* Çeviren: Donald A. Landes, VII-XVI. Londra ve New York, Routledge, 2012.

Cevizci,Ahmet. *17. Yüzyıl Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Demirli, Ekrem. *İbnü'l-Arabî Metafiziği*. İstanbul: Sufi Yayınları, 2023.

Descartes, René. *Meditasyonlar: Metafizik Üzerine Düşünceler.* Çeviren: Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

Descartes, René. *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çeviren: Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013.

Doğanay, Erkan. *Âşık Veysel: "Her Neye Bakarsam Sen Varsın Orda"- Âşık Veysel'in Vefatının 50. Yıl Dönümü Anısına.* İstanbul: Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, 2023.

Ekici, Muhammet F. “Görünmeyeni Görmek: Âşık Veysel’in Şiirlerinde Fenomenoloji,” *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)* 8,3 (2025): 1185-1205.

Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem*. Çeviren: Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.

Günay, Mustafa. “Âşık Veysel’in Şiirlerinde Bazı Felsefi Temalar,” *Arkhe-Logos Felsefe Dergisi* 11 (2021): 99-114.

Heidegger, Martin. *Sanat Eserinin Kökeni*. Çeviren: Fatih Tepebaşılı, Ankara: De Ki Basım Yayın, 2007.

Heidegger, Martin.*Varlık ve Zaman.* Çeviren: Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Husserl, Edmund. *Paris Konferansları*. Çeviren: Talip Kabadayı, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2021.

Husserl, Edmund. *The Crisis Of European Sciences And Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Çeviren*:* David Carr, Evanston: Northwestern University Press, 1970.

Izutsu, Toshihiko. *İbn Arabî'nin Füsûs'undaki Anahtar-Kavramlar*. Çeviren: Ahmed Yüksel Özemre, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2023.

Kant, Immanuel. *Saf Aklın Eleştirisi*. Çeviren: Naci Pektaş, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2022.

Kutgi, H. "Aristoteles ve Heidegger'de Theoria Perspektifinden Varlık," *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 23,2 (2024): 511-536.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme.* Çeviren: Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Ara Yayıcılık, 1992.

Merleau-Ponty, M. *Phenomenology of Perception*. Çeviren: Colin Smith, Londra ve New York, Routledge, 2002.

Öztürk, Erdem C. "Âşık Veysel'in Şiirlerinde İrfan ve Tasavvuf," *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı (2023): 168-190.

Pallasmaa, Juhani. *Tenin Gözleri*. Çeviren: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: YEM Yayınları, 2016.

Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Çeviren: Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004.

Platon, *Theaitetos*. Çeviren: Birdal Akar, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016.

Sezer, M. Abdulbasit ve Mustafa Yiğitoğlu. "Âşık Veysel'in Şiirlerine Ekoeleştiri Bağlamında Bir Yaklaşım," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2019): 568-579.

Spinoza, Baruch. *Ethica. Çeviren:* Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.

Şatıroğlu, Aşık V. *Dostlar Beni Hatırlasın*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.

Tamkoç, Günseli. "Derin Ekolojinin Genel Çizgileri," *Birikim Dergisi* 57 (1994): 87-91.

Topakkaya, Arslan. "Âşık Veysel'in 'Güzelliğin On Para Etmez' Adlı Şiiri'ne Felsefi Açıdan Bir Bakış," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 67 (2013): 89-102.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Topakkaya, Arslan. “Felsefî Hermeneutik,” *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2007): 75-92.

Topakkaya, Arslan. “Hermeneutiğin Başlangıcı Olarak Peri Hermeneias,” *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 29 (2020): 277-282.

Topakkaya, Arslan. *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

NEŞET ERTAŞ'IN "AH YALAN DÜNYA" TÜRKÜSÜNE FELSEFİ BİR YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Öğrencisi Hayriye Karakaya

Erciyes Üniversitesi,

karakayahayriye24@gmail.com- 0009-0003-6613-8088

Prof.Dr. Arslan Topakkaya

Erciyes Üniversitesi,

arslan_topakkaya@hotmail.com

ÖZET

Türk halk müziğinin ve Anadolu irfan geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri olan Neşet Ertaş, eserlerinde insanın varoluşsal tecrübelerini, hayatın geçiciliğini ve dünyanın aldatıcı yönlerini sade fakat derin bir anlatımla dile getirmiştir. Anadolu halk hikmetinin çağdaş dönemdeki güçlü taşıyıcılarından biri olan Ertaş, türkülerinde yalnızca bireysel acıları ve yaşanmışlıkları değil, aynı zamanda insanın dünya içerisindeki konumuna ilişkin ontolojik ve varoluşsal sorgulamaları da yansıtmaktadır. Bu çalışmada Neşet Ertaş'ın 'Ah Yalan Dünya' adlı eseri felsefi hermenötik yöntem doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmanın amacı, türküde yer alan dünya, insan, mutluluk, aldanış, zaman ve fanilik kavramlarını yorumlayarak eserin ortaya koyduğu düşünsel arka planı açığa çıkarmaktır.

Makalede hermenötik yorum yöntemi benimsenmiş, türkü metni insanın dünyadaki varoluşu ve anlam arayışı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda özellikle Martin Heidegger'in sonluluk ve ölüme-doğru-varlık anlayışı ile Hans-Georg Gadamer'in gelenek ve anlama kavramlarından yararlanılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda 'Ah Yalan Dünya' türküsünün yalnızca bireysel bir yakınma veya talihsiz bir yaşam hikâyesinin ifadesi olmadığı, aksine insanın dünyanın geçiciliği karşısındaki konumunu ve hakikat arayışını dile getiren çok katmanlı bir düşünce metni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türküde tekrar edilen 'yalan dünya' ifadesi, dünyanın bütünüyle değersizliğini değil; insanın beklentileri ile hayatın gerçekliği arasındaki gerilimi ve dünyanın faniliğini ifade etmektedir. Bu bağlamda eser, Anadolu halk bilgeliğinin dünya, insan ve kader karşısındaki tutumunu yansıtan önemli bir kültürel ve felsefi miras olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Neşet Ertaş, Ah Yalan Dünya, felsefi hermenötik, fanilik, varoluş, aldanış, dünya, hakikat.

A PHİLOSOPHİCAL APPROACH TO NEŞET ERTAŞ'S FOLK SONG "AH YALAN DÜNYA"

ABSTRACT

Neşet Ertaş, one of the most prominent representatives of Turkish folk music and the Anatolian wisdom tradition, expressed human existential experiences, the transience of life, and the deceptive aspects of the world in his works through a simple yet profound narrative. As a powerful contemporary carrier of Anatolian folk wisdom, Ertaş reflects not only individual suffering and personal lived experiences in his folk songs (*türkü*s) but also ontological and existential inquiries regarding the position of human beings within the world. In this study, Neşet Ertaş's work titled "Ah Yalan Dünya" (Oh, Deceptive/Lying World) is analyzed through the method of philosophical hermeneutics. The aim of the study is to uncover the intellectual background put forward by the work by interpreting the concepts of world, human, happiness, deception, time, and finitude embedded in the song.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The article adopts the hermeneutic method of interpretation, evaluating the text of the folk song within the context of human existence and the search for meaning in the world. In this direction, the study especially utilizes Martin Heidegger's conception of finitude and being-towards-death, alongside Hans-Georg Gadamer's notions of tradition and understanding. As a result of the analysis, it is concluded that the song "Ah Yalan Dünya" is not merely an expression of an individual lament or an unfortunate life story; on the contrary, it is a multi-layered intellectual text expressing the human position and the quest for truth in the face of the world's transience. The phrase "yalan dünya" repeated throughout the song does not imply the total worthlessness of the world, but rather signifies its finitude and the existential tension between human expectations and the reality of life. In this context, the work can be evaluated as a significant cultural and philosophical heritage reflecting the attitude of Anatolian folk wisdom toward the world, humanity, and destiny.

Keywords: Neşet Ertaş, Ah Yalan Dünya, philosophical hermeneutics, finitude, existence, deception, world, truth.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

GİRİŞ

İnsan, kurucu bir özne olarak içine doğduğu evreni anlamlandırma ve bu anlamlandırma çabası esnasında kendi varoluşsal sınırlarıyla yüzleşme eğilimindedir. Felsefe tarihi boyunca 'dünya', yalnızca mekânsal bir genişliği ya da üzerinde yaşanılan fiziksel bir alanı değil; insanın kaygılarıyla, beklentileriyle, trajedileriyle ve nihai anlam arayışıyla inşa ettiği ontolojik bir sahneyi ifade etmiştir.[1] Batı felsefe geleneğinde Platon'un 'görünüşler dünyası' ve 'idealar dünyası' ayrımından,[2] Kant'ın numen-fenomen sınırına;[3] oradan da 20. yüzyıl kıta felsefesinde Martin Heidegger'in insanı tanımlarken kullandığı 'dünyada-varlık' (*In-der-Welt-sein*) kavramına kadar uzanan süreç,[4] temelde tek bir sorunun etrafında döner: *İnsan, hareket (değişim) ve geçiciliğin hâkim olduğu bu dünyada kendi kalıcı hakikatini nasıl bulacaktır?*

Bu soru ve bu sorunun doğurduğu varoluşsal sancı, yalnızca felsefe kürsülerinde ya da felsefi metinlerde kendine yer bulmamıştır. Aksine, felsefi kavramlara bilinçli olarak başvurmadan varlığın ve zamanın kalbine dokunan, Anadolu coğrafyasının bağrından süzülmüş derin ve bilgece bir gelenek mevcuttur.[5] Bu gelenek, Türk halk edebiyatında ve irfanında kökleri Yunus Emre'ye, Pir Sultan Abdal'a kadar uzanan, 20. yüzyıldaki en güçlü ve rafine temsilini ise Neşet Ertaş'ta bulan 'Abdallık' kültürüdür.[6] Abdal geleneğinde müzik ve şiir, estetik bir kaygının ötesinde, varlığın sırrını ifaşa eden epistemik ve ontolojik birer enstrümandır. Neşet Ertaş'ın elindeki bağlama ve sesi, insanın dünyadaki gurbetini, 'garip'liğini ve sonluluğunu haykıran felsefi bir çığlığa dönüşür.[7]

Bu çalışmanın konusunu oluşturan 'Ah Yalan Dünya' türküsü, ilk bakışta bireysel bir dertlenmenin, talihsiz bir yaşam hikâyesinin ya da melankolik bir sitemin ifadesi gibi algılanabilir. Ancak metne felsefi bir hermeneutik (yorumsama) merceğinden bakıldığında, eserin arka planında müthiş bir varoluşçu ontoloji ve zaman felsefesi barındırdığı görülür.[8]

---

[1] Ahmet Arslan,Felsefeye Giriş.(Ankara:Adres Yayınları,2009),7.
[2] Platon, Devlet, çev. Sebahattin Eyüboğlu ve M.Ali Cimcöz.(İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları,2010)223.
[3] Immanuel Kant,Saf Aklın Eleştirisi, çev. Naci Pektaş.(Ankara: Gece Kitaplığı,2022)148.
[4] Martin Heidegger, Varlık Ve Zaman, çev. Kaan H. Ökten.(İstanbul: Agora Kitaplığı,2008)55.
[5] Arslan Topakkaya, "Âşık Veysel'in 'Güzelliğin On Para Etmez' Adlı Şiiri'ne Felsefi Açıdan Bir Bakış",*Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 67(2013):100.
[6] Cavit Güzel, "Neşet Ertaş'ın Sanat Dünyası ve Abdallık Geleneği İçindeki Yeri" *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu Bildirileri (Kırşehir, 13-14 Mayıs 2013)*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), Cilt II,193.
[7] TRT Arşiv, "Bozkırın Tezenesi - Neşet Ertaş Belgeseli," Bayram Bilge Tokel, YouTube, 1:10, erişim tarihi: 18 Haziran 2026, https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw.
[8] Halk ozanlarının metinlerindeki bu yorumsama katmanları için bkz. Arslan Topakkaya, "Felsefi Hermeneutik," *FLSF: Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 4 (2007): 75.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Türkü boyunca yinelenen ‘yalan dünya’ ifadesi, eserin temel varlık deneyimini dile getiren merkezî bir motif olarak karşımıza çıkar, nihilizme ya da dünyanın değersizleştirilmesine kapı aralamaz. Aksine bu ifade; insanın içindeki o hiç bitmeyen sonsuzluk ve mutluluk arayışı ile dünyanın faniliği, geçiciliği arasındaki ontolojik gerilimi tasvir eder.[9]

Bu makalede, Neşet Ertaş’ın ‘Ah Yalan Dünya’ eseri, felsefi hermeneutiğin kurucu isimlerinden Martin Heidegger’in ‘sonluluk’, ‘fırlatılmışlık’ ve ‘ölüme-doğru-varlık’ kavrayışları ile Hans-Georg Gadamer’in ‘gelenek’ ve ‘anlama ufku’ teorileri ışığında çözümlenecektir. Hermeneutik yöntem, metni tarih dışı rasyonel kalıplara hapsetmek yerine, şairin içine doğduğu Abdal/Alevi-Bektaşi geleneğinin ön-anlamalarıyla modern felsefenin kavramsal araçlarını bir araya getirmeyi hedefler.[10] Böylelikle, Neşet Ertaş’ın eserinin yerel bir ezgi olmanın ötesinde, insanın evrensel trajedisini ve zaman karşısındaki konumunu deşifre eden çok katmanlı felsefi bir metin olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Abdallık Geleneği Ve Neşet Ertaş’ın Varoluşsal Yaşam Öyküsü

Türk halk kültürü, inanç coğrafyası ve toplumsal hafızası içinde ‘Abdal’ terimi, sıradan bir müzisyenlik kimliğinin ya da göçebe bir aşiret adlandırılmasının çok ötesinde; dinsel, toplumsal ve sosyal birçok katmanı bünyesinde barındıran oldukça karmaşık ve zengin bir terminolojiye sahiptir. Tarihi belgeler bu kavramın diğer coğrafyalardan ziyade en yoğun ve yaygın biçimde Anadolu sahasında kök saldığını ortaya koymaktadır.[11] Kelime kökeni itibarıyla Arapça *badal, bedel* veya *bedil* sözcüklerinin çoğulu olan abdal; gerek tasavvufi düşüncede Kalenderî, Haydarî, Bektâşî gibi zümrelerin genel nitelendirilmesinde, gerek yolun büyüklerinin mahlaslarında, gerekse mesleki ve mekânsal adlandırmalarda çok çeşitli anlam kalıplarıyla karşımıza çıkmaktadır.’Abdal’ kelimesi zamanla anlam değişikliğine uğramıştır. Tasavvuftaki o ilk ve asıl anlamı (velî, derviş, sofu) ile zamanla günlük dile yerleşen anlamı (avare, şaşkın, itibarsız) arasında büyük bir uçurum doğmuştur. Buna rağmen halk ozanlarının ‘Abdal’ sözcüğünü kendilerine birer (mahlas) olarak seçmelerinin asıl nedeni; bu kavramın

[9] Aristoteles, Nikomakos’a Etik, çev. Saffet Babür.(Ankara: Bilgesu Yayınları,2012)17.
[10] Hans-Georg Gadamer,Hakikat Ve Yöntem, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan. cilt1(İstanbul: Paradigma Yayıncılık,2008)325.
[11] Erol Parlak, Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri,cilt1.(İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,2019),33.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

özünde yatan engin gönüllülük, dervişlik ve dünya malına değer vermeme gibi yüksek ahlaki erdemlerdir.[12] Parlak, bu konuda şöyle yazar:

> Araştırmacıların birçoğu, badal ya da bedel sözcüğündeki değiştirme olgusunun dervişler ve tasavvuf ehli içerisindeki gizli anlamını; 'ruh için nefsi bedel vermek' biçiminde yorumlamakta, buradan hareketle Abdal teriminin ruhu için nefsini bedel olarak veren kimse anlamına geldiğini ortaya koymaktadırlar.[13]

Tarihsel süreçte bu topraklarda abdallar, toplumun gündelik siyasi hayatını değil, doğrudan manevi ve ahlaki yaşamını yönlendiren kurucu figürler olarak kabul edilmişlerdir. Onlar, görünüşün aldatıcılığına kapılmaksızın her an Hakk'ı söyler, hakikati beyan ederler; *Ricalü'l-Gayb* (Gayb Erenleri) olarak nitelenmelerinin sırrı da bu hakikat tekelinde gizlidir. Bu bağlamda Neşet Ertaş'ın sanatını ve felsefesini doğru anlayabilmek; hikmet, gelenek ve abdallık kavramlarına gündelik dilin ürettiği yanlış ve sığ anlamları yüklememekle doğrudan ilişkilidir. Çünkü hikmet, köklü gelenek ve abdallık ruhu, ustanın sazıyle sözüyle dile getirdiği her türkünün arkasındaki asıl felsefi omurgayı oluşturur.[14]

Neşet Ertaş, 1938 yılında Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesine bağlı Kırtıllar köyünde, abdallık geleneğini kendi dönemine kadar taşıyan ve onu sanatında en yetkin biçimde temsil eden Muharrem Ertaş ile Kıraz Hanım'ın evladı olarak dünyaya gözlerini açmıştır.[15] Ertaş'ın doğduğu Kırtıllar köyü, bütünüyle abdal nüfusun yaşadığı, geleneğin o kadim dervişlik ve müzik hafızasının en saf, katışıksız haliyle korunduğu kırsal bir mekândır. Ustanın çocukluk yılları, babası Muharrem Ertaş'ın dizi dibinde, heybesinde bir keman ve bağlamayla düğünlerin, meclislerin ve Anadolu yollarının gurbetinde geçmiştir. Erol Parlak'ın iki ciltlik çalışmasında detaylandırdığı üzere Neşet Ertaş, babasını yalnızca biyolojik bir ata olarak değil; bağlama çalma tekniğindeki ritmik tavırdan, avazındaki o derin nefes yönetimine ve dünyaya bakış felsefesine kadar her şeyin kurucu 'kaynağı' ve tek 'ustası' olarak kabul eder.[16]

Dursun Çiçek'in sarsıcı tespitiyle Neşet Ertaş için 'gurbet', sadece bir coğrafyadan diğerine göç etmek anlamına gelmez. Ustanın hayatındaki gurbet; insanın bu dünyaya

[12] Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri,*33
[13] Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri,*34
[14] Dursun Çiçek,Türkünün Ötesi Neşet Ertaş.(İstanbul:Muhip Kitap,2021)25.
[15] Neşet Ertaş, *Ah Yalan Dünyada | Tek Parça: Neşet Ertaş Belgeseli*, yön. Bayram Bilge Tokel, TRT Arşiv,06:15, YouTube videosu, erişim tarihi: 19 Haziran 2026, https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw.
[16] Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri,*157.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

fırlatılmışlığından, o ilk asli evinden (ilahi esastan) ayrı düşmüş olmasından kaynaklanan ontolojik bir yabancılık ve 'garip' kalma durumudur.[17] Usta, ömrünün neredeyse otuz yılını geçirdiği Almanya'da, modern endüstriyel kentin o soğuk, rasyonel ve mekanik yapısı ile Anadolu'nun o sıcak, samimi bozkır toprağı arasındaki varoluşsal uçurumu bizzat tecrübe etmiştir. Onun dilinden düşmeyen 'Garip' mahlası, sadece bir fakirlik ifadesi değil; dünyanın geçiciliğini ve insanın bu dünyada yalnız ve bir misafir olduğunu her an idrak eden o abdal bilincinin unvanıdır.[18]

Neşet Ertaş, ömrünün son döneminde popüler kültürün ve devlet mekanizmalarının yoğun ilgisine mazhar olmasına, hatta kendisine sunulan 'Devlet Sanatçılığı' unvanını *"Ben zaten halkın sanatçısıyım, devletin sanatçısı olursam halkımdan koparım"* diyerek reddetmiştir. Onun hayatı, bozkırın tozuyla, insanın hakiki acısıyla ve ölümün kaçınılmaz gerçeğiyle doğrudan kurulmuş fani bir ömür hikâyesidir. 25 Eylül 2012'de vefat ettiğinde, arkasında sadece yüzlerce ölümsüz türkü değil; insanın dünyadaki o misafirliğini ve sonluluğunu özetleyen devasa bir kültürel miras bırakmıştır.[19]

1. 'Ah Yalan Dünya' Türküsünün Felsefi Çözümlenmesi

Neşet Ertaş'ın "Ah Yalan Dünya" türküsünün yerel bir ezgi olmanın ötesinde, insan varoluşunun en çetin ontolojik problemlerine verilmiş irfani bir cevap olduğu görülür. Bu bölümde eserin dörtlükleri, felsefi hermenötiğin ve Anadolu abdallık düşüncesinin kavramsal araçlarıyla deşifre edilecektir.

Hep sen mi ağladın, hep sen mi yandın?(1)
Ben de gülemedim, yalan dünya'da (2)
Sen beni gönlümce mutlu mu sandın?(3)
Ömrümü boş yere çalan dünya'da (4)

Ertaş bu satırlarda bilerek ya da bilmeyerek insan bilincinin ötekiyle ve kâinatla kurduğu ilk sorunlu karşılaşmayı ele almakta; insanın bu dünyadaki konumu bağlamında kendisini çok net bir yerde konumlandırmaktadır. Dörtlüğün birinci mısrasında evrensel bir 'acı ve yanma'

[17] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş*.193.
[18] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş*.195.
[19] Neşet Ertaş, *Ah Yalan Dünyada | Tek Parça: Neşet Ertaş Belgeseli*, yön. Bayram Bilge Tokel, TRT Arşiv,1:14:00, YouTube videosu, erişim tarihi: 19 Haziran 2026, https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tecrübesi söz konusu edilmektedir. İnsan, büyük bir trajedi veya gurbet acısı yaşadığında dünyada sadece kendisinin canı yanıyormuş gibi hisseder ve kendi öznel yalnızlığına gömülür. Usta, hemen peşinden gelen ikinci mısrada *Ben de gülemedim* itirafıyla bu bireysel duvarları yıkar ve dertte ortak olduğumuzu ilan eder.

Felsefi açıdan bakıldığında bu durum, insanın dünyada tek başına yaşayan bir varlık olmadığını, aksine her zaman başkalarıyla ortak bir kaderi paylaştığını gösterir. Martin Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da açıkça belirttiği gibi, "Dasein'ın dünyası birlikte-dünyadır. İçinde-var-olmak demek, başkalarıyla birlikte-olmak demektir. Onların dünya-içindeki bizatihi-varlığına birlikte-Dasein denir."[20] İşte Neşet Ertaş'ın karşı tarafa yönelttiği *Hep sen mi ağladın?* sorusu ve hemen ardından gelen *"Ben de gülemedim"* cevabı, bu birlikte-dünya gerçeğinin somut bir göstergesidir. Usta bize insanın varoluşsal trajedisinin tek başına yaşanmadığını, acıda ve dertte hepimizin ortak bir zeminde buluştuğunu hatırlatır.

Dörtlüğün üçüncü ve dördüncü mısrası, insanın içindeki o saf 'gönül' ideali ile dış dünyanın katı, amansız gerçekliği arasındaki büyük uyuşmazlığı gözler önüne serer. İnsanın dünyadaki en temel arayışı kalıcı bir huzur, yani ustanın deyişiyle 'gönlünce mutlu' olmaktır. Felsefe tarihinin en başından beri Aristoteles'in ifadesiyle "her şeyin arzuladığı şey"[21] yani en yüksek iyi (*eudaimonia*) olarak adlandırılan bu nihai tatmin duygusuna, dünyevi sahnenin geçici yapısı içinde bütünüyle ulaşmak imkânsızdır. Çünkü dünya, insanın bu içsel arzusuna izin vermek bir yana, onun yaşam olanaklarını sinsice tüketen bir 'zaman hırsızı' gibi çalışır.

Dursun Çiçek'in *Türkünün Ötesinde Neşet Ertaş* eserinde belirttiği gibi abdal; dünyayı adeta kalıcı, ölümsüz bir mülk gibi inşa ve imal eden o hırslı modern bilince karşı, bu sahnenin geçiciliğini ısrarla haykıran varoluşsal bir sözcüdür. Dünyayı imal edenler yeryüzünü mutlaklaştırıp sahiplenmeye çalışırken, abdal *"mal da yalan mülk de yalan"* diyerek mülkiyet fikrinin kendisini felsefi olarak boşa çıkarır. [22] Ertaş'ın kurguladığı *Ömrümü boş yere çalan dünya* ifadesi, tam da bu yönüyle sarsıcı bir zaman ve sonluluk bilincini barındırır. Martin Heidegger'in de vurguladığı üzere asıl mesele, akıp giden zaman içinde nelerin olup bittiği değil; insanın o dışsal akışa kapılmadan, kendi sonluluğunun farkına varıp "kendi-kendine-gelebilmesidir."[23] Dünyanın insanın ömrünü 'boş yere çalması', insanın gündelik hayatın

[20] Heidegger, *Varlık Ve Zaman*,124.
[21] Aristoteles, *Nikomakos'a Etik*,9.
[22] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş,*26.
[23] Heidegger, *Varlık Ve Zaman*,350.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

aldatıcı telaşlarına ve sahte mülkiyet oyunlarına kapılarak bu asli 'kendi-kendine-geliş' imkânını, yani kendi hakiki varoluşunu ıskalaması demektir. Biz dünya sahnesinde oyalanıp giderken, dünya bizim en değerli sermayemizi, yani zamanımızı elimizden alır. Ömür tükenip insan kendi sonluluğuyla yüzleştiğinde ise geriye, dünyanın geçiciliği karşısında duyulan o derin anlam sitemi kalır.

'Ah Yalan Dünya' türküsünün kalbi sayılan nakarat bölümü, dünyayı baştan çıkarıcı, aldatıcı ve sürekli maske değiştiren bir yanılsama sahnesi olarak kurar. Dünyanın 'yalandan insanın yüzüne gülmesi' felsefe tarihinde son derece güçlü bir karşılığa sahiptir.

Ah yalan dünya, yalan dünya(1)
Yalandan yüzüme gülen dünya(2)
Ah yalan dünya, yalan dünya(3)
Yalandan yüzüme gülen dünya (4)

Ah yalan dünya, yalan dünya / Yalandan yüzüme gülen dünya

Neşet Ertaş'ın bir manifesto gibi her dörtlüğün ardından tekrar ettiği bu nakarat dizeleri, felsefe tarihinin en kadim problemlerinden biri olan 'görünüş ile hakikat' (*phenomenon / noumenon*) arasındaki ontolojik uçurumu Anadolu irfanının diliyle ilan eder. Burada dünyanın 'yalandan yüzümüze gülmesi', yeryüzünün insana sunduğu geçici hazların, makamların ve güzelliklerin aslında birer aldatmaca, birer evrensel illüzyon olduğunun saptanmasıdır. Dünya, özneye kendisini kalıcı, mutlu olunabilir ve güvenli bir liman gibi sunarak adeta onunla alay etmekte; tabiri caizse kusursuz ve sinsice bir trajedi sahnesi gibi 'yalandan' bir tebessüm sergilemektedir.

Felsefi açıdan bu aldatıcı tebessüm, Arthur Schopenhauer'ın isteme ve tasavvur olarak dünya felsefesiyle doğrudan örtüşür. Schopenhauer'ın açıkça belirttiği üzere, "her arzunun bir ihtiyaçtan, bir istekten, bir ızdıraptan hareket ettiğini ve bu nedenle her tatminin sadece bir acının ortadan kaldırılması olduğunu ve pozitif bir mutluluk getirmediğini; sevinçlerin kesinlikle arzuya yalan söyleyip kendilerini pozitif bir iyilik olarak sunduklarını, ancak gerçekte sadece negatif bir öze sahip olduklarını" görmek gerekir.[24] İşte ustanın dilindeki 'yalandan gülen dünya' ifadesi, Schopenhauer'ın bahsettiği bu arzuya yalan söyleyen sahte

[24] Arthur Schopenhauer, İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya, çev. A.Onur Aktaş.(Ankara: Doğu Batı Yayınları,2020)533.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sevinçlerin varoluşsal deşifresidir. Dünya, özneye kendisini kalıcı, mutlu olunabilir ve güvenli bir liman gibi sunarak adeta onunla alay etmekte; insanın yüzüne yalandan bir tebessüm sergilemektedir.

Benzer şekilde Nietzsche de insanın bu aldatıcı dünya karşısındaki konumunu incelerken, yeryüzünün trajik yapısını örten o 'görünüş sanatına' dikkat çeker. Nietzsche'ye göre yaşamın ve sanatın özü, form veren, rüyalar gören *Apolloncu* dürtü ile müziğin görsel olmayan, taşkın ve acı dolu özünü barındıran *Dionysosçu* güç arasındaki çatışmaya bağlıdır.[25] İşte ustanın sitem ettiği 'yalan dünya', tam anlamıyla insanların kendi hırsları, yanılsamaları ve mülkiyet arzularıyla kurduğu o yapay, dışsal ve parıltılı (Apolloncu) dünyadır. Dünyayı adeta kalıcı bir vatan gibi inşa ve imal eden hırslı modern bilinç, bu sahte sahneyi mutlaklaştırarak onun yalandan gülüşüne aldanır. Oysa abdal, bağlamasının telleri üzerinden yükselen o görsel olmayan, doğrudan ruhun çilesine ve hakikatine dokunan ezgisiyle (Dionysosçu öz) bu yapay peçeyi yırtar. Usta, insanların kurduğu bu parıltılı illüzyonun arkasındaki asıl trajik ve fani gerçeği göstererek insanı ontolojik bir uyanışa çağırır.

Dursun Çiçek'in *Türkünün Ötesi* eserinde derinlemesine analiz ettiği gibi, abdal felsefesinde dünyanın 'yalan' oluşu, onun bütünüyle yok sayılması demek değildir.[26] Buradaki 'yalan', dünyanın geçiciliğini ve kendi başına bir mülk olamayacağını idrak etme makamıdır. Dünyayı kalıcı bir vatan gibi 'imal edenler' onun yalandan gülüşünü hakiki bir dostluk sanıp aldanırken, Neşet Ertaş o sarsıcı avazıyla bu yanılsamayı boşa çıkarır.

Sen ağladın canım, ben ise yandım (1)
Dünya'yı gönlümce olacak sandım (2)
Boş yere aldandım, boş yere kandım (3)
Ah rengi gözümde solan dünya (4)

Dörtlüğün asıl felsefi kırılma noktası, insanın dünyaya yönelik geliştirdiği o naif beklentinin deşifre edildiği *Dünyayı gönlümce olacak sandım* mısrasıdır. Anadolu abdallığında 'gönül', sıradan bir duygu merkezi değil; varlığın hakikatini ve hesapsız sevgiyi içinde barındıran kurucu bir ontolojik merkezdir. İnsan, yeryüzüne adım attığı andan itibaren dünyayı bu saf gönül ontolojisi içinde bir saadet yeri olarak hayal eder. Ancak dış dünyanın katı, rasyonel ve çıkara dayalı gerçekliği bu saf tasarımı paramparça eder. Dünyanın 'gönlünce

[25] 17 Friedrich Nietzsch, Tregadyanın Doğuşu, çev.Mustafa Tüzel.(İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları,2010)17-18.
[26] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş,*26.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

olmaması', yeryüzünün insanın o aşkın gönül arzularına cevap veremeyecek kadar dar ve fani bir yapıda olmasının kaçınılmaz bir sonucudur.[27] Gönül sonsuzluğu ararken, dünya ona durmadan kendi sınırlarını ve adaletsizliğini dayatır.

Ustanın *Boş yere aldandım, boş yere kandım* itirafı ise, sıradan bir pişmanlık cümlesi değil, felsefedeki o büyük 'yanılsamadan uyanış' anını simgeler. Felsefi hermenötiğin öncü ismi Hans-Georg Gadamer'in de açıkça belirttiği gibi:

> Tecrübe insanın sınırlılığının/sonluluğunun tecrübesidir. Sahiden tecrübeli kişi, bunu içselleştiren kişi ne zamanın ne de geleceğin efendisi olmadığını bilen kişidir. Tecrübeli adam her öngörünün sınırlı ve her planın belirsiz olduğunu bilir... Tecrübe bize reel olana rıza göstermemizi öğretir.

İnsanın dünyayla kurduğu ilişki bağlamında hakiki bir tecrübenin ancak insanın beklentilerinin boşa çıkmasıyla, yani bir 'hayal kırıklığıyla' mümkün olabileceğini savunur. Gadamer'e göre insan, dünyayı kendi dogmatik ön kabulleriyle kurguladığı sürece gerçek anlamda öğrenemez; ne zaman ki hayat onun bu yanılsamalarını boşa çıkarır ve insan 'aldandığını' idrak eder, işte o an kendi sınırlarıyla yüzleşerek hakiki bir varoluşsal bilince uyanır.

Dördüncü mısra, dünyanın nesnel olarak değişmesini değil, öznenin dünyayı algılama biçiminin dönüşmesini ifade eder. Buradaki 'renk', dünyanın insana sunduğu çekicilikleri, umutları, arzuları ve anlam vaatlerini temsil ederken; 'solmak' ise bu vaatlerin birey üzerindeki etkisini yitirmesine işaret eder. Dolayısıyla ifade, yaşanan acılar, kayıplar ve tecrübeler sonucunda insanın dünyaya dair iyimser ve mutlaklaştırıcı tasavvurunun çözülmesini anlatmaktadır.[28] Bu yönüyle mısra, bir yandan varoluşsal bir hayal kırıklığını dile getirirken, diğer yandan daha derin bir hakikat bilincine yönelişi de ima eder. Çünkü dünyanın gözde solması, onun bütünüyle değersizleşmesi anlamına gelmez; aksine dünyanın geçici, fani ve sınırlı yapısının idrak edilmesi anlamına gelir.[29] Türk halk hikmeti ve tasavvuf geleneği açısından değerlendirildiğinde ise bu söz, dünyayı terk etmeyi değil, ona mutlak ve kalıcı bir anlam yüklememe tavrını yansıtır. Artık dünya eskisi kadar parlak görünmez; çünkü insan, kalıcı olan ile geçici olan arasındaki farkı tecrübe yoluyla öğrenmiştir. Bu nedenle "Ah rengi gözümde solan dünya" ifadesi, dünyanın değerini kaybetmesinden ziyade, öznenin bilinç

[27] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş,*182.
[28] Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya,*185.
[29] Heidegger, *Varlık Ve Zaman*,369-370.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ufkunun değişmesi sonucunda dünyanın yeniden ve daha sahih bir biçimde görünür hâle gelmesini anlatan güçlü bir varoluş tecrübesi olarak okunabilir.[30]

Ne yemek, ne içmek, ne tadım kaldı (1)
Garip bülbül gibi feryadım kaldı (2)
Alamadım eyvah, muradım kaldı (3)
Ben gidip ellere kalan dünya (4)

Türkü metninin bu son dörtlüğü, önceki bölümlerde entelektüel ve ruhsal düzeyde tecrübe edilen 'aldanıştan uyanış' ve 'dünyanın renginin solması' durumlarının, artık öznenin doğrudan doğruya bedensel ve varoluşsal sınırlarına dayandığı nihai hesaplaşma sahnesidir**.** İlk mısrada geçen *Ne yemek, ne içmek, ne tadım kaldı* ifadesi, sıradan bir iştahsızlık ya da fiziksel bir tükenişin ötesinde; öznenin dünya ile kurduğu tüm yaşamsal ve hazza dayalı bağların koptuğunu ilan eden ontolojik bir 'el etek çekme' (zühd) durumunu betimler.

Arthur Schopenhauer'ın kuramsallaştırdığı anlamda, görünür dünyanın ve yaşamın bütünü aslında mutlak bir 'yaşama istenci'nin zamansal sahnedeki aynası ve tezahürüdür; birey ise yalnızca bu istencin gelip geçici, fani bir formundan ibarettir. İnsan, kendisini bireyleşim ilkesi sınırları içinde kavradığı müddetçe, ölümü kendi biricik varlığının sonu sanarak onu bir hiçliğe dönüş acısı olarak yaşar; oysa yaşamın ve ölümün terazinin birbirini dengeleyen iki eş kefesi olduğu gerçeği, ancak bu dünyevi tasavvurların çözülmesiyle idrak edilir. İşte ustanın dizesindeki *Ne yemek, ne içmek, ne tadım kaldı* ifadesi, Schopenhauer'cı bir okumayla, yaşama istencinin dünyevi nesneler ve fani tezahürler üzerindeki büyüsünün bozulması anlamına gelir.[31] Bu büyü bozumuyla birlikte, mutlak istencin dünyevi nesneler üzerindeki tesiri kaybolur; dünya artık arzulanan bir nesne olmaktan çıkar ve insan, kâinatın geçici zevklerine karşı bütünüyle duyarsızlaşır. Netice itibarıyla nesnel dünya, özne için arzulanacak ve peşinden koşulacak tüm muhtevasını yitirmiş olur.

İkinci mısradaki *Garip bülbül gibi feryadım kaldı* motifi, hem Abdal/Alevi-Bektaşi edebiyatının kadim simgelerine yaslanmakta hem de insanın evrensel gurbet tecrübesini derinleştirmektedir.[32] Geleneksel Türk şiirinde bülbül, gülün (asli vatanın/ilahi maşuğun) hasretiyle yanan, bu dünyaya ait olmadığını her avazında belli eden bir gurbet kuşudur. Ertaş'ın

[30] Gadamer,*Hakikat Ve Yöntem*,340-341.
[31] Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya,*471.
[32] Çiçek,*Türkünün Ötesi Neşet Ertaş,*193.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

buradaki ‘feryadı’, tıpkı Heidegger’in Varlık ve Zaman’da tasvir ettiği, Dasein’ın içine düştüğü o tekinsizlik ve evde-olmama halinin ses bulmuş biçimidir. [33] İnsan bu dünyada bir yabancıdır, ‘garip’tir; feryadı ise bu yabancılığın ve dünyadaki ontolojik yalnızlığın trajik bir beyanıdır.

Üçüncü mısrada yükselen *Alamadım eyvah, muradım kaldı* sitemi, insanın sonluluğu ile dünyadaki emellerinin sonsuzluğu arasındaki o aşılmaz trajik çelişkiyi gözler önüne serer. ‘Murat alamamak’, varoluşçu felsefe bağlamında, insanın projelerinin ve imkânlarının ölüm tarafından ansızın kesintiye uğratılması demektir. Heidegger’e göre ölüm, insanın bütün imkânlarının bittiği, artık ötesine geçilemeyen "en nevi şahsına münhasır, ilişkisiz ve aşılmaz" imkândır. İnsan dünya sahnesinde ne kadar plan yaparsa yapsın, onun bitmemişliği ve muratsızlığı, sonlu bir varlık olmasının kaçınılmaz bir kaderidir. ‘Eyvah’ nidası, bu aşılmaz sınırla yüzleşen bilincin yaşadığı varoluşsal kaygının dışa vurumudur.

Dörtlüğün ve türkünün nihai noktası olan ‘Ben gidip ellere kalan dünya’ dizesi ise, makalenin başında kurulan dünyada-varlık ve zaman felsefesini kusursuz bir biçimde neticelendirir. Buradaki ‘eller’, hem mekânsal bir bilinmezliği hem de öznenin gidişinden sonra dünyanın başkalarına (yabancılara) kalacağı gerçeğini ifade eder. İnsan gider, fakat dünya kendi mekanik döngüsü içinde dönmeye devam eder. Bu durum, insanın dünya üzerindeki mülkiyet iddialarının ne kadar temelsiz olduğunu gösteren çarpıcı bir hakikattir.

Sonuç olarak bu dörtlük, tecrübe sahibi abdal bilincinin ölüm gerçeğini rıza ile karşıladığı, dünyayı sahiplenmekten vazgeçerek kendi sonluluğunu bütünüyle üstlendiği bir ‘bırakış’ durumudur. Neşet Ertaş, bilerek ya da bilmeyerek, Dasein’ın en otantik varoluş biçimi olan ‘ölüme-doğru-varlık’[34] gerçeğini Anadolu irfanının süzgecinden geçirerek estetik ve felsefi bir doruk noktasına ulaştırmıştır.

Sonuç

Neşet Ertaş’ın *Ah Yalan Dünya* türküsü üzerine yürütülen bu felsefi hermenötiğin gösterdiği üzere, Orta Anadolu’nun mahalli saz ve söz tavrı, yerel bir ezgi olmanın ötesinde insanın evrensel varoluşsal çıkmazlarına verilmiş çok katmanlı bir yanıttır. Çalışma boyunca benimsenen yorumsama merceği, türkünün yüzeyindeki melankolik sitem ve bireysel keder perdesini aralamış; metnin arka planındaki derin zaman, sonluluk ve hakikat felsefesini açığa

[33] Heidegger, *Varlık Ve Zaman*,200.
[34] Heidegger, *Varlık Ve Zaman*,248

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çıkarmıştır. Ozanın bağlamasının telleri ve avazıyla dile getirdiği ‘yalan dünya’ metaforunun, nihilizm ya da dünyayı bütünüyle değersizleştirme amacı taşımamaktadır; aksine insanın aşkın beklentileri ile yeryüzünün fani gerçekliği arasındaki o ontolojik gerilimi tasvir ettiği saptanmıştır. Bu bağlamda eser, görünüşün ve suretlerin ötesindeki manayı arayan irfani bir dünya tasavvurunun estetik ifadesidir.

Metnin felsefi durakları incelendiğinde, insanın dünyadaki o kaçınılmaz ‘garip’lik ve ‘gurbet’ halinin, yalnızca coğrafi bir yer değiştirmeye değil; insanın aslından, özünden ve ilahi kaynağından kopmuş olmasına dönük ontolojik bir yabancılığa tekabül ettiği görülmüştür. Bu durum, Martin Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’da kavramsallaştırdığı asli tekinsizlik ve ‘evde-olmama’ deneyimiyle paralel bir doğrultuda buluşmaktadır. İnsanın gündelik hayatın sahte ve teskin edilmiş aşinalıklarına sığınarak örttüğü bu çıplak yalnızlık, usta tarafından bir ‘feryat' olarak sahici bir varoluş zeminine taşınmıştır. *Alamadım eyvah muradım kaldı* dizesinde somutlaşan insani noksanlık, ölümün kaçınılmazlığı karşısında rıza ile karşılanmış ve özne *Ben gidip ellere kalan dünya* diyerek mülkiyet iddialarından sıyrılıp varoluşsal bir bırakış eşiğine ulaşmıştır.

Tüm bu kuramsal ve felsefi derinliğin ötesinde, Neşet Ertaş’ın abdal bilincini asıl özgün ve sarsıcı kılan uğrak, onun bu devasa ontolojik kavrayışı mutlak bir alçakgönüllülük ve eşsiz bir dervişlik ahlakıyla taçlandırmış olmasıdır. Sanatını ve varlığını topluma dayatan modern entelektüel kibrin aksine usta, muhataplarına her daim "Ayaklarınızın turabıyım, gönüllerinizin hızmatçısıyım"[35] diyerek seslenmiş; toprağa, insana ve hakikate olan bağlılığını bu estetik uyanışla dile getirmiştir. Onun dilindeki ‘turap (toprak) olma’ arzusu büyük ustanın ne kadar alçak gönüllü ve tevazu sahibi olduğunu göstermektedir. Bir ‘Yaşayan İnsan Hazinesi’ olarak tescillenen bu duruş, bilgeliğin yüksek kürsülerden vaaz veren soyut bir akıl değil, insanı incitmekten imtina eden eylemsel ve yaşayan bir irfan olduğunu kanıtlar.

Nihai olarak, Neşet Ertaş’ın sanatı, Türkçedeki kelime anlamıyla geleneği statik bir noktada dondurmadan onu "gelen-e-ek" mantığıyla büyüterek, ekleyerek ve derinleştirerek arşa taşımış bir kültür abidesidir. Onun eserlerinden fışkıran insan sevgisi, modern anlamda romantik bir hümanizme değil; insanı ilahi isimlerin tecelligahı ve eşref-i mahlukat olarak

[35] Neşet Ertaş, *Ah Yalan Dünyada | Tek Parça: Neşet Ertaş Belgeseli*, yön. Bayram Bilge Tokel, TRT Arşiv,39:19, YouTube videosu, erişim tarihi: 19 Haziran 2026, https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gören irfani bir varlık ve sorumluluk bilincine dayanır.[36] Batı felsefe geleneğinin kavramsal araçlarıyla (fenomenoloji, hermenötik ve varoluşçuluk) çözümlendiğinde evrensel felsefe kürsüleriyle doğrudan konuşabilen bu bilgelik, modern dünyanın yapılandırdığı hırslı, sahiplenici bilincin sahte illüzyonlarına karşı sarsıcı bir ontolojik uyanış çağrısıdır. Bu yönüyle *Ah Yalan Dünya*, sadece müzikal bir miras değil; insanın zaman, ölüm ve kader karşısındaki sahih konumunu deşifre eden zamansız bir kültürel ve felsefi anıttır.

[36] Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri,*Takdim.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Kaynakça

Aristoteles. *Nikomakos'a Etik*. Çeviren: Saffet Babür, Ankara: Bilgesu Yayınları, 2012.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2009.

Çiçek, Dursun. *Türkünün Ötesi Neşet Ertaş*. İstanbul: Muhip Kitap, 2021.

Gadamer, Hans Georg. *Hakikat Ve Yöntem* II.Cilt. Çevirenler: Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.

Güzel, Cavit. "Neşet Ertaş'ın Sanat Dünyası ve Abdallık Geleneği İçindeki Yeri,"*Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu Bildirileri (Kırşehir, 13-14 Mayıs 2013)*. Hazırlayan Salahaddin Bekki II.Cilt. 193-205. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.

Heidegger, Martin. *Varlık Ve Zaman*. Çeviren: Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Kalın, İbrahim. "Takdim". Erol Parlak. *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanetas Eserleri* içinde. Cilt 1. İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.

Kant, Immanuel. *Saf Aklın Eleştirisi*. Çeviren: Naci Pektaş, Ankara: Gece Kitaplığı, 2022.

Nietzsche, Friedrich. *Tragedyanın Doğuşu*. Çeviren: Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Parlak, Erol. *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri* I.Cilt. İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.

Parlak, Erol. *Garip Bülbül Neşet Ertaş Hayatı Sanatı Eserleri* II.Cilt. İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.

Platon. *Devlet*. Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Schopenhauer, Arthur. *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*. Çeviren: A. Onur Aktaş, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020.

Topakkaya, Arslan. "Felsefi Hermeneutik," *FLSF: Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 4 (2007): 75-88.

Topakkaya, Arslan. "Âşık Veysel'in 'Güzelliğin On Para Etmez' Adlı Şiiri'ne Felsefi Açıdan Bir Bakış," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 67 (2013): 99-114.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TRT Arşiv. *"Ah Yalan Dünyada | Tek Parça: Neşet Ertaş Belgeseli"*. Yöneten Bayram Bilge Tokel. YouTube videosu, 1:14:00. Erişim 19 Haziran 2026. https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw.

TRT Arşiv. "*Bozkırın Tezenesi - Neşet Ertaş Belgeseli*". Yöneten Bayram Bilge Tokel. YouTube videosu, 1:10. Erişim tarihi: 18 Haziran 2026. https://www.youtube.com/watch?v=eS_m8T_z5uw.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

I. ALEKSİOS KOMNENOS DÖNEMİNDE ASKERİ REFORMLAR VE TEMATİK SİSTEM

Yüksek Lisans Öğrencisi ZÜBEYDE ÇİFÇİ
Mardin Artuklu Üniversitesi
zubeydecifci60@gmail.com- 0009-0003-8759-0276

Yüksek Lisans Öğrencisi ZÜBEYDE ÇİFÇİ
Mardin Artuklu Üniversitesi
zubeydecifci60@gmail.com- 0009-0003-8759-0276

ÖZET

Devlet yönetiminde bulunan her bir liderin kendine has yönetim biçimleri olmuştur. Bu yönetim biçimleri içerisinde alt alanlar bulunuyor. Bu alanlardan biri devletin önemli savunma organizmalarından biri, askeri yönetimdir. Doğu Roma İmparatorluğu zamanında 1081 yılında devletin başına geçen I. Aleksios Komnenos döneminde, birçok yenilik gerçekleşmiş olup, bu yeniliklerden biri askeri alanda olmuştur. İç ve dış tehditler nedeniyle askeri teşkilat ciddi zayıflamaya uğramıştır. I. Aleksios, ordunun yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi adına yeni politikalar izlemiştir. Bu çalışma, I. Aleksios döneminde Doğu Roma İmparatorluğu'nun askeri yapısında gerçekleşen değişimleri ve tematik sistemin geçirdiği dönüşümleri incelemeyi amaçlamaktadır. İmparator Aleksios devletin başına geçtiğinde, Malazgirt savaşı sonrasında devletin savunma mekanizması ciddi anlamda zayıflamıştı. Bu bağlamda İmparator Aleksios, gerçekleştirdiği reformlar ile hem merkezi ordu yapısının güçlendirilmesi hemde mali askeri kaynakların yeniden yapılandırılması sürecini temsil eder. Bu kapsamda çalışma da, tematik sistemin işlevi kaybı, bununla birlikte pronoia sisteminin gelişimi ve paralı asker kullanım artışı ile saray merkezli askeri birliklerin yeniden organize edilmesi aşamaları ele alınmaktadır. Bu reformların Doğu Roma'nın askeri kapasitesi üzerinde ki etkileri açıklayarak İmparatorluğun bu krizlerden çıkış sürecinde rolü değerlendirilmiştir. Bunlar yapılırken, araştırmada tarihsel yöntem kullanılarak; konu ile ilgili Doğu Roma kaynakları ile bu konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalar değerlendirilmiştir. Sonuç olarak I. Aleksios'un askeri yenilikleri, Doğu Roma İmparatorluğu'nun XI. Yüzyıl krizinden çıkışı kritik rol oynamıştır. Tema sistemin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çözülmesi ile ortaya çıkan boşluğu, pronoia diğer taraftan merkezi ordu düzeni ile kısmen doldurulmuş oluyordu. Bu sayede İmparatorluk yeniden toparlanma sürecine girmiş oluyordu. Yani İmparator Aleksios dönemi, Doğu Roma'nın geleneksel tematik askeri yapısından bütünüyle kopmadan, daha merkezi ve profesyonel bir ordu sistemine geçiş süreci olduğu anlaşılmış oluyor.

Anahtar Kelimeler: I. Aleksios, Doğu Roma İmparatorluğu, tema sistemi, pronia, askeri reform

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MILITARY REFORMS AND THE THEMATIC SYSTEM DURING THE REIGN OF ALEXIOS I KOMNENOS

Master's Student ZÜBEYDE ÇİFÇİ

Mardin Artuklu University

zubeydecifci60@gmail.com- 0009-0003-8759-0276

Master's Student ZÜBEYDE ÇİFÇİ

Mardin Artuklu University

zubeydecifci60@gmail.com- 0009-0003-8759-0276

ABSTRACT

Every leader in state administration has had their own distinctive style of governance. These styles of governance encompass various sub-areas. One such area is military administration, which is one of the state's key defence institutions. During the reign of Alexios I Komnenos, who ascended to the throne in 1081 during the Byzantine Empire, numerous innovations were introduced, one of which concerned the military sphere. Due to internal and external threats, the military organisation had suffered serious weakening. Alexios I implemented new policies aimed at restructuring and strengthening the army. This study aims to examine the changes in the military structure of the Byzantine Empire during the reign of Alexios I and the transformations undergone by the thematic system. When Emperor Alexios ascended the throne, the state's defence mechanisms had been severely weakened in the aftermath of the Battle of Manzikert. In this context, Emperor Alexios's reforms represented a process of both strengthening the central military structure and restructuring financial military resources. Within this scope, the study addresses the loss of function of the thematic system, alongside the development of the pronoia system, the increase in the use of mercenaries, and the reorganisation of court-centred military units. By explaining the effects of these reforms on the military capacity of the Eastern Roman Empire, the study evaluates the role of the Empire in its process of emerging from these crises. In doing so, the research employs historical

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

methodology, evaluating Eastern Roman sources relevant to the subject alongside existing academic studies on the topic. Consequently, the military innovations of Alexios I played a critical role in the Eastern Roman Empire's emergence from the crisis of the 11th century. The vacuum created by the dissolution of the theme system was partially filled by the pronoia and the centralised army structure. This enabled the Empire to enter a process of recovery. Thus, it is understood that the reign of Emperor Alexios I marked a transition to a more centralised and professional army system without a complete break from the Eastern Roman Empire's traditional thematic military structure.

Keywords: Alexios I, Eastern Roman Empire, theme system, pronoia, military reform

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YEREL SİYASETE KATILIMIN MEKÂNSAL DİNAMİKLERİ: KASTAMONU ÖRNEĞİNDE YEREL YÖNETİCİ ADAYI KADINLARIN KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER

ELİF NUR ŞENLİK
Kastamonu Üniversitesi
elifnursenlik@hotmail.com - https://orcid.org/0009-0000-0164-4535

Doç. Dr. ERAY AKTEPE
Kastamonu Üniversitesi
eaktepe@kastamonu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-5607-280X

ÖZET

Kadınların yerel yönetimlerdeki temsili, demokratik katılım ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel göstergelerinden biri olmasına rağmen Türkiye'de yerel karar alma mekanizmalarında kadınların temsil oranları hâlen düşük düzeydedir. Bu çalışmanın temel sorunsalı, yerel yönetimlerde görev almayı veya aday olmayı düşünen kadınların siyasal katılım süreçlerinde karşılaştıkları engellerin belirlenmesidir. Çalışma, kadınların yerel siyasete katılım süreçlerinde karşılaştıkları engellerin tek tip olmadığını; bu engellerin kır-kent ayrımı, köy-mahalle farklılığı ve hedeflenen yerel temsil düzeyine bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıktığını varsaymaktadır. Araştırmanın amacı, Kastamonu ilinde yerel yönetimlerde aday olmayı planlayan veya siyasal süreçlere katılmak isteyen kadınların deneyimlerini, algılarını ve karşılaştıkları güçlükleri ortaya koymaktır. Bununla birlikte, çalışma literatürde yerel yönetimlerin kadınların siyasal yaşama girişinde önemli bir fırsat kapısı olduğu ve kadınların güçlenmesine katkı sunduğu yönündeki yaklaşımın saha verileri üzerinden ne ölçüde doğrulandığını değerlendirmeyi de amaçlamaktadır. Bu kapsamda kadınların siyasete yönelik tutumları, özgüven düzeyleri, aile ve toplum kaynaklı baskılar ile ekonomik bağımsızlıklarına ilişkin değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Araştırma nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen ve en az altı aydır Kastamonu il sınırları içerisindeki mahallelerde veya köylerde ikamet eden 18 yaşın üzerinde 26 kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ve tematik kodlama yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Çalışma, kadınların yerel siyasete katılımını sınırlandıran faktörlerin yalnızca toplumsal cinsiyet temelli ortak engellerden ibaret olmadığını; bu engellerin kır-kent ayrımı, köy-mahalle farklılığı ve hedeflenen yerel temsil düzeyine göre

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, kadınların siyasal katılım deneyimlerinin mekânsal ve yönetsel bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini göstermekte; yerel demokrasi, siyasal temsil ve toplumsal cinsiyet literatürüne özgün katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Temsili, Yerel Yönetimler, Siyasal Katılım, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SİYASİ PARTİ GENÇLİK KOLLARINDA KADIN TEMSİLİ: RİZE ÖRNEĞİ

Sümeyye ÇELİK
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
sumeyye_celik22@erdogan.edu.tr
Elif ALTINBAŞ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
elif_altinbas22@erdogan.edu.tr
Doç. Dr. Erol SUBAŞİ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
erol.subasi@erdogan.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Rize'de faaliyet gösteren siyasi partilerin gençlik kollarında yer alan genç kadınların siyasal katılım motivasyonlarını, deneyimlerini ve bu katılımı şekillendiren toplumsal ve kurumsal mekanizmaları incelemektedir. Türkiye'deki literatürde kadınların siyasal temsiline ilişkin çalışmalar genellikle yaş ayrımı yapılmaksızın genel kadın profili üzerinden yürütülmüş; 18-24 yaş aralığındaki genç kadınların gençlik kolları içindeki konumuna ilişkin belirgin bir araştırma boşluğu bulunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda nitel araştırma deseni benimsenerek AK Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Yeniden Refah Partisi ve Saadet Partisi gençlik/kadın kollarında aktif rol alan üyelerle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Eylül 2025-Ocak 2026 tarihleri arasında dört görüşmede toplam 17 katılımcıyla yürütülen çalışmadan elde edilen veriler tematik olarak kodlanmıştır. Bulgular, genç kadınların siyasete katılımında ailesel siyasal sosyalleşme, kendini geliştirme, sosyal ağ oluşturma ve ideolojik aidiyetin temel motivasyon kaynakları olduğunu göstermektedir. Buna karşın, Karadeniz'e özgü yoğun ev içi iş yükü ve annelik sorumlulukları, partiler arası farklılıklardan bağımsız olarak temel yapısal engel olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliği ile resmi söylem arasında belirgin bir gerilim bulunduğu; rol model olarak genellikle erkek liderlerin gösterildiği saptanmıştır. İktidar partisine yakın kadınlar yerel güç avantajından yararlanırken, muhalefet partilerindeki kadınlar sosyal baskı ve medya erişimsizliğini yüz yüze iletişim stratejileriyle telafi etmeye çalışmaktadır. Çalışma, kadınların siyasal öznellik kapasitesinin formel temsil ile enformel güç ilişkileri arasındaki gerilim içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler : Kadın temsili, gençlik kolları, siyasal katılım, toplumsal cinsiyet, Rize.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HESAP VEREBİLİRLİK KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE SAYIŞTAY DENETİM BULGULARININ NİTELİKSEL TASNİFİ: KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Bilim Uzmanı SEMİHA BOZ[1]
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
bozsemihaboz@outlook.com – 0009-0002-0556-2240

Prof. Dr. ERHAN GÜMÜŞ[2]
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
erhang@comu.edu.tr – 0000-0002-5113-1006

ÖZET

Hesap verebilirlik kavramı en öz haliyle günümüz kamu yönetimi anlayışıyla beraber ortaya çıkan, kamu kaynaklarının; etkin, verimli, ekonomik, hukuka uygun ve şeffaf bir şekilde kullanılmasını gözeten, denetim fonksiyonunun bir bileşenini ifade etmektedir. Bu bileşen uygulamada kendisini iç ve dış denetimlerle göstermektedir. Özellikle dış denetim raporları, hesap verebilirlik kavramını daha da görünür hale getirmektedir. Sayıştay denetimi sonucunda ortaya çıkan raporlar bu konuda önemli bir veri sunmaktadır. Sayıştay denetim raporları, salt hukuki uygunluk ya da mali denetimi içeren teknik raporlar değil; aynı zamanda hesap verebilirliğin farklı boyutlarını da içeren bir veri kaynağı olması bakımından önemlidir. Ancak mevcut araştırmalarda, bu raporların çoğunlukla düzenlilik ve performans denetimi üzerinde incelendiğini, kurumsal ve yönetsel boyutlarının göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. Bu bakımdan araştırma, sayıştay denetim bulgularının hesap verebilirlik kavramı ışığında yeniden yorumlanması, farklı yıllara ait raporların eşzamanlı biçimde incelenerek sürekliliği devam eden sorunların saptanması, tekrar eden sorunların "kronikleşmiş hesap verebilirlik açıkları" olarak adlandırılıp sınıflandırılması açısından önemlidir. Bu kapsamda Konya Büyükşehir Belediyesi, sayıştay denetim bulguları (2021-2024) üzerinden nitel kod-tema deseni ile

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
[2] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Öğretim Üyesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yapılandırılan araştırmada, hesap verebilirliğin hangi boyutlarında açıklık olduğunu, süreklilik gösteren denetim bulgularını, bulguların hangi yapısal ve kurumsal sorunlara işaret ettiği incelenmiştir. Araştırma sonucunda, analiz edilen denetim bulgularından bazılarının ardışık yıllarda süreklilik gösterdiği ve Konya Büyükşehir Belediyesi'nin hesap verebilirlik düzeyini kısıtlayan yapısal sorunların olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Hesap Verebilirlik, Denetim, Sayıştay Denetimi, Konya Büyükşehir Belediyesi

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MİRAS PAYLAŞMA DAVASININ ŞARTLARI

Doktor Öğretim Üyesi, Harun Mirsad GÜNDAY
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk ABD,
mirsad.gunday@gmail.com - 0000-0001-9429-393X

Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuğçe YILMAZ
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
4031430192@erciyes.edu.tr - 0009-0000-4222-5441

ÖZET

Mirasın paylaşılması, mirasbırakanın ölümüyle birlikte mirasçılar arasında kendiliğinden ve elbirliği mülkiyetine dayalı kurulan miras ortaklığını sona erdiren bir yoldur. Mirasçılar söz konusu miras ortaklığını anlaşmak suretiyle sona erdirebilmekte ve terekede yer alan unsurları serbestçe paylaşabilmektedir. Ancak ne var ki, mirasçıların bir araya gelerek anlaşamamaları halinde her bir mirasçı 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 642. maddesi uyarınca mahkemeye başvurarak da mirasın paylaşılmasını talep edebilmektedir. İşte her bir mirasçı tarafından mahkemeye başvurmak suretiyle mirasın paylaşılması talebinin ileri sürüldüğü bu davaya miras paylaşma davası denir.

Miras paylaşma davasının açılabilmesi için birtakım olumlu ve olumsuz şartların sağlanması zorunludur. Bu kapsamda, miras paylaşma davasının açılabilmesi için mirasbırakanın vefat etmiş olması, birden fazla mirasçısının bulunması, mirasçıların belli olması ve bu mirasçılar arasında miras ortaklığının devam ediyor olması gerekir. Bu noktada, Türk kanun koyucusu, miras paylaşma davasının açılabilmesini herhangi bir süreye bağlamamıştır. Yeter ki, miras ortaklığı başka bir yolla sona erdirilmemiş olsun.

Miras paylaşma davasının açılabilmesi için aynı zamanda birtakım olumsuz şartların da somut olayda gerçekleşmemiş olması gerekir. Söz konusu olumsuz şartları paylaştırmayı geciktirici sebepler olarak ifade etmek de mümkündür. Bu kapsamda, miras ortaklığında yer alan mirasçıların bu ortaklığı belirli bir süre devam ettirme hususunda anlaşmış olmaları halinde miras paylaşma davası açılamaz. Eğer bu dava açılmışsa da davacının bu talebi reddedilir. Benzer şekilde, mirasbırakanın mirasçıları arasındaki miras ortaklığının belirli bir süre boyunca devam etmesini bir ölüme bağlı tasarrufla düzenlediği hallerde de durum kural olarak aynıdır. Bunun dışında, mirasçılar arasında bir ceninin varlığı halinde ise paylaşmanın ertelenmesi TMK md.643 hükmü uyarınca kanun gereği söz konusu olur. Zira, TMK md.643/I hükmü "*Mirasın açıldığı tarihte, mirasçı olabilecek bir cenin varsa paylaşma doğumuna kadar ertelenir*" düzenlemesini amirdir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Son olarak, miras paylaşma davasının açılmasına engel bir durum kimi zaman bir mahkeme kararından da kaynaklanıyor olabilir. Gerçekten de TMK md.642/III'e göre, paylaşmanın derhâl yapılması, paylaşım konusu malın veya terekenin değerini önemli ölçüde azaltacaksa; sulh hâkimince, mirasçılardan birinin istemi üzerine bu malın veya terekenin paylaşılmasının ertelenmesine karar verilebilecektir. Keza, TMK md.649/III'te ise, mirasçılara terekenin paylaşılmasından önce tereke borçlarının ödenmesi veya teminata bağlanmasını talep etme hakkı tanınmıştır. Buna göre, mirasçılardan biri tereke borçlarının ödenmesini veya güvenceye bağlanmasını talep ederse ilgili mirasçıların talebi yerine getirilmeden paylaşımın yapılması artık mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Miras paylaşma davası, miras ortaklığı, tereke, paylaşma, paylaşmanın ertelenmesi.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE CONDITIONS OF THE ACTION FOR PARTITION OF INHERITANCE

Assistant Professor Dr., Harun Mirsad GÜNDAY
Erciyes University Faculty of Law, Department of Civil Law,
mirsad.gunday@gmail.com - 0000-0001-9429-393X

Master's Student, Tuğçe YILMAZ
Erciyes University Institute of Social Sciences,
4031430192@erciyes.edu.tr - 0009-0000-4222-5441

ABSTRACT

The partition of inheritance is a method that terminates the co-heirship among heirs, which is established automatically upon the death of the deceased and based on joint ownership. Heirs can terminate the said co-heirship by mutual agreement and freely partition the assets within the estate. However, if the heirs fail to come together and reach an agreement, each heir may also request the partition of the inheritance by applying to the court pursuant to the provision of Article 642 of the Turkish Civil Code No. 4721. This action, in which the request for the partition of inheritance is put forward by each heir by applying to the court, is called the action for partition of inheritance.

Certain positive and negative conditions must be met for the action for partition of inheritance to be filed. In this context, for the action for partition of inheritance to be filed, the deceased must have passed away, there must be more than one heir, the heirs must be specified, and the co-heirship must continue among these heirs. At this point, the Turkish legislator has not bound the filing of the action for partition of inheritance to any time limit. As long as the co-heirship has not been terminated by any other means.

At the same time, certain negative conditions must not have occurred in the concrete case for the action for partition of inheritance to be filed. It is also possible to express the said negative conditions as reasons delaying the partition. In this context, if the heirs involved in the co-heirship have agreed to continue this partnership for a certain period, the action for partition of inheritance cannot be filed. Even if this action has been filed, this request of the plaintiff shall be rejected. Similarly, the situation is as a rule the same in cases where the deceased has regulated by a disposition mortis causa that the co-heirship among their heirs shall continue for a certain period. Apart from this, in the presence of a fetus among the heirs, the postponement of the partition occurs by operation of law pursuant to Article 643 of the Turkish Civil Code No. 4721. Indeed, the provision of TCC Art. 643/I dictates the regulation stating: "If there is a fetus who could be an heir at the date when the succession opens, the partition shall be postponed until its birth."

Finally, a situation preventing the filing of the action for partition of inheritance may sometimes stem from a court decision. Indeed, according to TCC Art. 642/III, if the immediate execution

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

of the partition would significantly decrease the value of the property subject to partition or the estate, the judge of the peace may decide, upon the request of one of the heirs, to postpone the partition of this property or the estate. Likewise, in TCC Art. 649/III, heirs are granted the right to request the payment or securing of the debts of the estate before the partition of the estate. Accordingly, if one of the heirs requests the payment or securing of the debts of the estate, it is no longer possible to perform the partition before the request of the relevant heir is fulfilled.

Keywords: Action for partition of inheritance, co-heirship, estate, partition, postponement of partition.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CEZA MUHAKEMESİNDE DAVAYA KATILANIN ÖLMESİ HALİNDE MİRASÇILARIN DURUMU

Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL
Erciyes Üniversitesi,
huseyinertugrul@erciyes.edu.tr - 0000-0003-1372-2451
OZAN MERT KILIÇ
Erciyes Üniversitesi,
oznklc@icloud.com- 0009-0008-3642-6456

Özet

Ceza muhakemesinde kamu davasına katılan sıfatını haiz kişinin yargılama süreci içerisinde ölmesi hâlinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 243. maddesi uyarınca katılma sıfatı sona ermektedir. Katılanın ölümü hâlinde katılma sıfatı, mirasçılara kendiliğinden geçmez. Mirasçıların, bu haklarını kullanmak istediklerini açık şekilde beyan etmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede mahkemenin, ölen katılanın nüfus kayıt örneğini temin ederek mirasçılarını tespit etmesi ve duruşmaya çağırması gerekir. Duruşmada, her bir mirasçıya kamu davasına katılmak isteyip istemediği sorulmalı ve olumlu beyan veren mirasçılara ayrı ayrı katılma hakkı tanınmalıdır.

Mağdur veya suçtan zarar gören kişi sağlığında davaya katılmamışsa, sadece mirasçı olmak kişiye doğrudan katılma hakkı kazandırmaz. Öte yandan, katılanın hüküm verildikten sonra fakat hüküm kesinleşmeden ölmesi hâlinde, gerekçeli kararın mirasçılarına tebliğ edilmesi ve kanun yollarına başvurma hakkının kullanılmasına imkân tanınması gerekir.

Mahkemelerin bu süreçte mirasçıları bilgilendirme ve kanun yolları konusunda haklarını kullanmalarını sağlama yükümlülüğü de yargılamanın usulüne uygun yürütülmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi hâlinde, mirasçının hak arama özgürlüğü zedelenebilir ve mağdurun ceza muhakemesindeki temsil gücü zayıflayabilir. Ayrıca, mirasçıların davaya katılması yalnızca maddi anlamda bir menfaatin korunması değil, aynı zamanda mağdurun manevi mirasının yargı sürecinde temsil edilmesi açısından da önem taşımaktadır. Nitekim bu durum, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ve adaletin tam anlamıyla tecellisi açısından tamamlayıcı bir işlev görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılma, ölüm, mirasçı

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ROMA HUKUKUNDAN GÜNÜMÜZE "-İLE SORUMLULUK (KONUSUNA GÖRE SORUMLULUK)" KAVRAMI

Dr. Öğr. Üyesi OĞUZ USTA
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
oguz.usta@erdogan.edu.tr - 0000-0001-6983-9558

ÖZET

Sorumluluk kavramı, borcun yaptırımı ve borcun kaynağı olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Bunun bir sonucu olarak "-ile sorumluluk (konusuna göre sorumluluk)" ve "-den sorumluluk (kaynağına göre sorumluluk)" kavramları karşımıza çıkmaktadır. "-den sorumluluk" borçlunun genellikle haksız fiil ya da sözleşmeye aykırılıktan sorumlu olmasını ifade etmektedir. "-ile sorumluluk" kavramı ise borçlunun borcunu ödememesi durumunda şahıs varlığıyla ve/veya malvarlığıyla sorumlu olmasını belirtmektedir. Fakat gerçek ve teknik anlamda sorumluluğun "-ile sorumluluk" olduğu söylenebilir. Bu kavram, borcunu ödemeyen borçlunun ne ile sorumlu tutulacağı sorusuna cevap aramaktadır. Roma Hukukunun eski dönemlerinde borçlu, borcundan şahsıyla sorumlu tutulmuş; bu nedenle köleleşme hatta öldürülme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık Roma Hukukunun sonraki dönemlerinde borçlunun şahıs varlığıyla sorumluluğu terkedilmiş ve malvarlığıyla sorumluluk aşamasına geçilmiştir. Roma Hukukunda malvarlığıyla sorumluluk ilk başlarda, borçlunun sahip olduğu bütün mallarına el konulması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bütün mallarına el konulan borçlunun "infamis (şerefsiz)" hale geldiği kabul edilmiştir. İnfamia ise Roma Hukukunda ehliyeti etkileyen bir durum olmuştur. Buna karşılık İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde artık borçlunun bütün malvarlığına değil yalnızca borcunu karşılayacak kadar malvarlığına el konulması aşamasına geçilmiştir. Yine bu dönemde el konulan malların açık artırma usulüyle satışa sunulması yöntemi benimsenmiştir. İşte bu, günümüz hukuk sistemine de egemen olan borçlunun malvarlığıyla sorumluluğunun temel esasıdır.

Anahtar Kelimeler : Sorumluluk, -ile Sorumluluk, -den Sorumluluk.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. SORUMLULUK KAVRAMI

Borcun konusu, alacaklıya karşı borçlunun borçlanmış olduğu edimdir. Borçlunun bu edimi yerine getirmesi gerekir. Alacak hakkı, talep yetkisiyle birlikte borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçluya karşı birtakım zorlayıcı imkânları da içerir. Sorumluluk altında olmak borçlunun olumlu veya olumsuz belirli bir davranışta bulunma yükümlülüğü altında olması, rızasıyla bunu yerine getirmeyen borçlunun zorlanabilmesi ve gerektiğinde tüm malvarlığından vazgeçmesi anlamına gelmektedir[1]. Dolayısıyla sorumluluk borcun yaptırımı biçiminde tanımlanabilir[2].

2. ROMA HUKUKUNDA KAYNAĞINA GÖRE SORUMLULUK KAVRAMI

Sorumluluk kavramının bir yönü zarardan sorumlu tutulmanın kaynağına işaret etmektedir. Kaynağına göre sorumluluk aynı zamanda "-den sorumluluk" biçiminde de ifade edilir. Günümüzde borcun kaynağı genellikle hukuki işlem (daha dar manada sözleşme), haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme olarak gösterilmektedir. Fakat bunlar içerisinde en yaygın sorumluluk kaynaklarının sözleşme ve hasız fiil olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sözleşmeden doğan bir borcun hiç ifa edilmemesi ya da kötü ifası sorumluluk kaynağı olup "ile sorumluluğunun" ikincil nitelikte olduğu söylenebilir[3].

Görüldüğü üzere borcun kaynağı ifadesi bir borcu meydana getiren hukuki olayı ifade etmektedir[4]. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda borç ilişkisinin kaynakları; sözleşmeden doğan, haksız fiillerden doğan ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkileri olarak üç temel ayırımda ele alınmıştır. Benzer biçimde Roma Hukukunda (Iustinianus'ta) borcun kaynakları akitlerden, akit benzerlerinden, haksız fiillerden ve haksız fiil benzerlerinden doğan borç ilişkileri olmak üzere dört gruba ayrılmıştır[5].

3. ROMA HUKUKUNDA KONUSUNA GÖRE SORUMLULUK KAVRAMI

Sorumluluk kavramının diğer ve teknik yönünü ise borcun yaptırımı olarak borcunu ödemeyen borçlunun ne ile sorumlu tutulacağı oluşturur. Bu aynı zamanda "-ile sorumluluk" biçiminde de ifade edilmektedir. Burada borcunu yerine getirmeyen borçlunun şahıs ya da malvarlığıyla alacaklıya karşı sorumluluğu üzerinde durulmaktadır[6].

Şahıs ile sorumluluğun görünüm biçimleri öldürme, köleleştirme ya da hapis olabilir. Roma Hukukunun eski dönemlerinde borcundan şahsıyla sorumlu tutulan borçlu, köleleştirilme ve hatta öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Roma Hukukunda hukuki işlemlerin sıkı şekil kurallarına tabi tutulmasının önemli sebeplerinden biri olarak borçlunun borcundan şahsıyla sorumlu tutulması gösterilmektedir. Ancak borçlunun öldürülmesinin ekonomik bir değer taşımaması sebebiyle zaman içerisinde "borç için kölelik" yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Nexum olarak adlandırılan bu işlemle borçlu, borç ödeninceye kadar alacaklıya köle gibi hizmet etmiştir. Daha önce gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalı olmak birlikte, M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren artık malvarlığıyla sorumluluk aşamasına geçilmiştir[7].

---

[1] Güvel Ö., Roma Hukukunda Sorumluluk, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25, 2, 2017, 376.
[2] Eren, F., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 19. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, 83.
[3] Söğütlü, Ö., *Roma Özel Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2025, 410.
[4] Esener, T., *Borçlar Hukuku I*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 246, Ankara, 1969, 4-5.
[5] Erdoğmuş, B., *Roma Borçlar Hukuku Dersleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2014, 47-48.
[6] Söğütlü, 404; Erdoğmuş, 28.
[7] Söğütlü, 404-407.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Malvarlığıyla sorumluluk türü başlarda kural olarak borçlunun sahip olduğu bütün mallara el konulması şeklinde gerçekleşmiştir. Buna göre alacaklının talebiyle borçlunun bütün mallarına devlet organları aracılığıyla el konulurdu. Akabinde el konulan mallar, belirli bir süre sonra açık artırma yoluyla satılırdı. Malları satın alarak borçlunun halefi haline gelen alıcı ise taahhüt etmiş olduğu oranda borçlardan sorumlu tutulurdu[8].

Bütün mallarına el konulan borçlunun "infamis (şerefsiz)" hale geldiği kabul edilmiştir. Bu ise kişinin ehliyetini sınırlayan bir unsur olmuştur. Fakat İmparatorluk Dönemine gelindiğinde, artık borçlunun tüm malvarlığına değil yalnızca borcunu karşılamaya yetecek kadar mallarına el konulması ilkesi kabul edilmiştir[9]. İşte günümüz hukuk sistemlerine de egemen olan malvarlığıyla sorumluluk esasının temelini oluşturan bu anlayış, ayni sorumluluk ilkesi olarak adlandırılmıştır[10].

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Modern çağda sorumluluk (teknik anlamda), borçlunun edimin ifası için alacaklıya karşı malvarlığıyla yükümlü olmasını ifade etmektedir. Buna göre alacaklının talebi üzerine borçlunun borcunu karşılayacak kadar malvarlığına cebri icra yoluyla el konulmaktadır. Alacaklının kendi gücüyle borçlunun malvarlığına el koyması ise kural olarak mümkün değildir. Nitekim Anayasanın suç ve cezalara ilişkin 38. maddesi "(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz" şeklindedir. Benzer bir düzenleme AİHS Ek Protokol 4'te de yer almaktadır. Buna karşılık bazı icraya ilişkin yükümlülüklere uyulmaması ya da bir takım hukuka aykırı eylemler sonucunda istisna olarak tazyik (zorlama) veya disiplin hapsi uygulaması söz konusu olabilir. Bunun başlıca örnekleri olarak yazılı ödeme taahhüdünün ihlali (İİK m. 340), nafakaya ilişkin kararların gereğinin yerine getirilmemesi (İİK m. 334), mal beyanında bulunulmaması (İİK m. 76), çekin karşılıksız çıkması durumunda adli para cezalarının ödenmemesi (ÇK m. 5/XI), beyandan sonra mal ve kazançta olan tezayüdün bildirilmemesi (İİK m. 339) gösterilebilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus borçlunun şahsına yönelik bu tarz yaptırımların borcun yerine getirilmemesinden ziyade kanundan doğan yükümlülüklerin ihlali sonucu ortaya çıktığı gerçeğidir.

KAYNAKÇA

Eren, F., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.

Söğütlü, Ö., *Roma Özel Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2025.

Esener, T., *Borçlar Hukuku I*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 246, Ankara, 1969.

Erdoğmuş, B., Roma Borçlar Hukuku Dersleri, Der Yayınları, İstanbul, 2014.

Güvel Ö., Roma Hukukunda Sorumluluk, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25, 2, 2017.

[8] Söğütlü, 407-408. Borçlunun sahip olduğu tüm mallara el konulması, sorumluluğa hâkim olan ilkelerden tam sorumluluk ilkesiyle karıştırılmamalıdır. Tam sorumluluk ilkesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Eren, 85.
[9] Söğütlü, 408.
[10] Eren, 84.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

7.SINIF ÖĞRENCİLERİNDE ORAN-ORANTI KONUSUNDAKİ KAVRAM YANILGILARININ TESPİT EDİLMESİ VE GİDERİLMESİ

Gülüzar ŞEKERCİ
Yıldız Teknik Üniversitesi
guluzargunaydin@gmail.com - 0009-0001-0514-2783

Prof.Dr.Hülya KADIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
kadiogluhulya@gmail.com- 0000-0002-9832-2758

ÖZET

Bu çalışmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin oran-orantı konusunda düştükleri kavramsal yanılgıları ortaya çıkarmak, bu süreçte yanılgıların ne ölçüde giderilebildiğini gözlemlemek ve öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarının bu sürece etkisini incelemek hedeflenmiştir. Çalışma süreci;34'ü deney, 18'i kontrol grubunda yer alan toplam 52 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde, öğrencilerin süreç boyunca uygulanan toplam 5 ön test ve son testin her birine eksiksiz katılması ve sınav kağıtlarını boş bırakmaması temel şart olarak aranmıştır. Verilerin toplanmasında, öğrencilerin kavramsal hatalarını tespit etmek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen oran-orantı başarı ve yanılgı testleri ile literatürden gerekli izinleri alınarak kullanılan 27 maddelik Matematik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Öğrencilerin test kağıtlarındaki yazılı çözüm basamakları doküman incelemesi yoluyla derinlemesine analiz edilmiş ve kurulan mantıksal formüllerle yanılgılar puanlanmıştır. Elde edilen ilk veriler, öğrencilerin özellikle orantı kurma adımlarında ve ters orantı içeren durumlarda ciddi kavramsal yanılgılar barındırdığına işaret etmektedir. Araştırma sonuçlarının, matematik pedagojisinde oran-orantı öğretimi ve öğrenci hatalarının sınıf ortamında giderilmesi adına yapılacak çalışmalara pratik ve teorik katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matematik Eğitimi ,Kavram Yanılgıları ,Oran-Orantı, Yarı Deneysel Desen

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2015 YILI VE SONRASINDA YAYINLANAN MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME VE GÖREVLENDİRME YÖNETMELİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Selman YILMAZ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

Selman058@hotmail.com - 0009-0006-5412-3972

ÖZET

Bu çalışmada, 2015 yılı ve sonrası yıllarda T.C. Resmi Gazetede yayınlanmış olan Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmelikleri tespit edilmiş, bu yönetmeliklerdeki ilk defa yönetici görevlendirmelerinde esas alınan temel ilkeler, yönetici olarak görevlendirileceklere ilişkin genel şartlar ve özel şartlar birbirleriyle kıyaslayarak analizi amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi türünde bir araştırmadır. Çalışma konumuz olan bu yönetmelikler yöneticiliğe ilk kez görevlendirme bağlamında karşılaştırılmıştır. Araştırmamızda analizi yapılan İlgili yönetmeliklere Milli Eğitim Bakanlığı mevzuat sistemi ve Resmi Gazete'nin internet sayfası üzerinden ulaşılmıştır. Elde edilen veriler metin içerisinde tablolar yardımıyla görselleştirilmiş ve yorumlanmıştır. Ülkemizde 2015 ve sonrasında okul yöneticileri, Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirmelerine İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre görevlendirilmiş ancak aynı parti iktidarda olmasına rağmen hatta aynı bakan döneminde bile bu yönetmelikte bir süreklilik ve istikrar sağlanamamış, yönetmelikler üzerinde konjonktüre göre sürekli değişiklikler yapılmış hatta yapılan değişikliklerden hiç uygulama yapılmadan yürürlükten kaldırılanlar bile olmuştur. Sürekli yönetmelik değişikliklerine rağmen problemler ortadan kalkmamış çıkarılan yönetmelikler birbirinin hemen hemen aynısı olmuştur. Ayrıca çıkarılan yönetmeliklerde yazılı sınav, sözlü sınav(mülakat) ve değerlendirme formu gibi yöntemler kullanılmıştır. Bazen yazılı sınav kaldırılarak sadece mülakatlarla yönetici görevlendirmeleri yapılmıştır. 2015 ve sonrasında çıkarılan yönetmeliklerde, tıpkı öncekilerde olduğu gibi, belirli bir süre öğretmenlik yapmış olmak, yükseköğrenim görmüş olmak ve yapılan yöneticilik sınavını kazanmış olmak yöneticiliğe başvurabilmek için yeterli görülmüştür. Yönetim becerileri ve süreçleri konusunda hiç eğitim almamış, tecrübe sahibi olmayan, adaylığı kaldırılmış bir öğretmenin hatta adaylığı kaldırılmamış öğretmenlerin müdür yetkili öğretmen olarak görevlendirilmelerine devam edilmiştir. Kısacası Milli Eğitim Bakanlığı Şuralarında alınan kararların, Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu belgesindeki eğitim kurumları yönetici belirleme kriterlerinin hayata geçirilmediği ve mahkeme kararlarının dikkate alınmayarak keyfi uygulamalara devam edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yönetici Atama Yönetmeliği, Okul Müdürlüğü, Görevlendirme, Milli Eğitim Bakanlığı

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNDE KULLANDIKLARI RESİMLİ ÖYKÜ KİTAPLARINDAKİ METİN DIŞI ÖĞELERİN KULLANIMIN İNCELENMESİ

Öğretmen Buse YILMAZ
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
buseeyilmaaz.99@gmail.com – 0009-0000-9742-1984
Doç. Dr. Mustafa AKINCI
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
mustafa.akinci@beun.edu.tr – 0000-0003-2096-7617

ÖZET

Erken çocukluk döneminde matematiksel düşünmenin temelleri günlük yaşantılar, oyunlar ve çocuk edebiyatı ürünleri aracılığıyla şekillenmektedir. Bu süreçte resimli öykü kitapları, çocukların matematiksel kavramları somut deneyimlerle ilişkilendirmelerine olanak tanıyan önemli öğrenme araçları arasında yer almaktadır. Özellikle metin dışı öğeler olarak değerlendirilen görseller, renkler, semboller ve sayfa düzenleri, çocukların dikkatlerini matematiksel ilişkilere yönlendirebilmekte ve kavramsal anlamlandırma süreçlerini destekleyebilmektedir. Bu araştırmada, okul öncesi öğretmenlerinin matematik eğitiminde kullandıkları resimli öykü kitaplarında yer alan metin dışı öğelere ilişkin görüşlerinin ve bu öğeleri kullanım biçimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında durum çalışması deseniyle yürütülmüştür. Çalışma grubunu, 2025–2026 eğitim öğretim yılında Zonguldak ilinde görev yapan 10 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiş, görüşmeler yazılı metne dönüştürüldükten sonra NVivo 15 programı yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde kodlar oluşturulmuş, benzer özellik gösteren kodlar bir araya getirilerek temalar geliştirilmiştir.

Araştırma sonucunda öğretmenlerin resimli öykü kitaplarını tercih ederken görsellerin niteliğini, matematiksel içeriğin doğruluğunu ve çocukların gelişim düzeyine uygunluğunu ön planda tuttukları belirlenmiştir. Öğretmenler, kitaplarda yer alan metin dışı öğelerin çocukların sayma, sınıflama, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve geometrik şekilleri fark etme becerilerini desteklediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca görsellerin soyut matematiksel kavramların somutlaştırılmasına katkı sağladığı, çocukların dikkatini öğrenme sürecine çektiği ve matematik etkinliklerine katılımı artırdığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte bazı öğretmenler

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

mevcut kitapların matematiksel açıdan yeterince zengin olmadığını, bu nedenle kitapları ek materyaller ve farklı etkinliklerle desteklediklerini belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları, metin dışı öğelerin okul öncesi matematik eğitiminde yalnızca görsel bir unsur olarak değil, öğrenmeyi yönlendiren ve matematiksel düşünmeyi destekleyen pedagojik bir araç olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çocuklara yönelik hazırlanan resimli öykü kitaplarında matematiksel kavramları destekleyen nitelikli metin dışı öğelere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi matematik eğitimi, resimli öykü kitapları, metin dışı öğeler, öğretmen görüşleri.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE KUVVET VE ENERJİ ÜNİTESİNİN ÖĞRENİLMESİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ İHTİYAÇLARI

Doç. Dr. Hakan TURAN

Kocaeli Üniversitesi

hturan@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8921-1917

İrem AKDEMİR ESGİL

Kocaeli Üniversitesi

irm_akdmr495@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0006-1367-0478

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 7. sınıf Fen Bilimleri dersi kapsamında yer alan "Kuvvet ve Enerji" ünitesinin öğrenilmesine yönelik öğrenci ihtiyaçlarını belirlemektir. Araştırmada öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını çok boyutlu incelemek amacıyla karma araştırma yöntemlerinden açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. İlk aşamada nicel veriler toplanıp analiz edilmiş, ikinci aşamada ise bulguların derinleştirilmesi amacıyla nitel verilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda, öğretim programındaki kazanımlara uygun ve farklı bilişsel düzeyleri kapsayacak şekilde Bloom Taksonomisi dikkate alınarak uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen 20 soruluk başarı testi, Özcan ve Koca (2020) tarafından geliştirilen Fen Bilimleri Tutum Ölçeği ve Kaplan, Bektaş ve Karaca (2021) tarafından geliştirilen Fen Bilimleri Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. Nitel veri toplama sürecinde uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen kurum ve öğrenme ortamına yönelik yarı yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır. Nicel veriler betimsel istatistikler, nitel veriler ise betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2025–2026 eğitim-öğretim yılında Kocaeli ili Derince ilçesinde öğrenim gören ve uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen 14 yedinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Bulgular, öğrencilerin başarı düzeylerinin genel olarak orta düzeyde olduğunu göstermiştir. Özellikle enerji türlerini tanıma ve ayırt etme, enerji dönüşümlerini anlama ve bu kavramları günlük yaşamla ilişkilendirme konularında öğrenme eksiklikleri belirlenmiştir. Motivasyon bulguları, öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik motivasyon öğrenciler arasında farklılıkların bulunduğunu, tutum bulguları incelendiğinde ise öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrenme ortamı ve kurumsal faktörlerin öğrenmeyi desteklediği, ancak materyal eksikliği ve zaman sınırlılığının öğretim sürecini kısmen olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kuvvet ve Enerji, öğrenme ihtiyaçları, tutum, motivasyon, akademik başarı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1.GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler, bireylerin çevrelerini anlayabilen, sorgulayan ve bilimsel düşünme becerilerine sahip bireyler olarak yetişmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda fen bilimleri, evreni anlama ve açıklama çabası olarak tanımlanabilir. Fen bilimleri, bilimsel bilginin sistematik bir şekilde elde edilmesi, biriktirilmesi ve doğrulanması sürecini kapsar (Hastürk, 2017; Türkmen, 2006).

Fen bilimleri eğitiminin temel amaçlarından biri, öğrencilerin bilimsel kavramları anlamlandırabilmeleri, bu kavramlar arasında ilişki kurabilmeleri ve öğrendiklerini günlük yaşamla ilişkilendirebilmeleridir. Bu doğrultuda fen bilimleri eğitimi, öğrencilerin yalnızca bilgi düzeyinde değil, aynı zamanda üst düzey düşünme becerileri açısından da gelişimlerini desteklemeyi hedeflemektedir. Öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve bilimsel süreç becerilerini geliştirmeleri, fen eğitiminin temel çıktıları arasında yer almaktadır (Duman & Avcı, 2016). Bu hedeflere ulaşılabilmesi, öğrencilerin fen bilimleri dersinde karşılaştıkları kavramları anlamlı bir şekilde öğrenmelerine bağlıdır.

Ancak fen bilimleri derslerinde yer alan konuların soyut yapısı, öğrencilerin bu kavramları anlamlandırmalarını zorlaştırabilmektedir. Özellikle kavramsal yoğunluğun fazla olduğu konularda öğrencilerin konular arasında ilişki kurmakta güçlük yaşadıkları ve bu durumun öğrenme sürecini olumsuz etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte öğretim sürecinde geleneksel yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanılması, öğrencilerin pasif kalmasına ve derse yönelik ilgilerinin azalmasına neden olabilmektedir (Ayas, Çepni & Akdeniz, 1993; Demirci, 2009). Bu durum öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını değil, aynı zamanda derse yönelik tutum ve motivasyonlarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Öğrencilerin fen bilimleri dersindeki başarıları yalnızca bilişsel özelliklerle sınırlı olmayıp, tutum ve motivasyon gibi duyuşsal özelliklerden de önemli ölçüde etkilenmektedir (Schunk, Pintrich ve Meece, 2008). Öğrencilerin derse yönelik olumlu tutum geliştirmeleri, öğrenmeye karşı istekli olmaları ve derse aktif katılım göstermeleri, öğrenmenin kalıcılığını artıran önemli faktörler arasında yer almaktadır (Schunk, Pintrich ve Meece, 2008). Motivasyonu yüksek olan öğrencilerin öğrenme sürecine daha fazla katılım sağladıkları ve dersin öğrenimine daha istekli oldukları bilinmektedir (Ryan ve Deci, 2000).

Bu nedenle fen bilimleri eğitiminde öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal özelliklerinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte öğrenme ortamının fiziksel koşulları, öğretim materyallerinin yeterliliği ve öğretim sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler de öğrencilerin öğrenme düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Fraser, 1998). Özellikle uygulamaya dayalı etkinliklerin yetersiz olduğu öğrenme ortamlarında öğrencilerin derse aktif katılımının azaldığı ve öğrenmenin yüzeysel kaldığı görülmektedir (Prince, 2004). Bu nedenle öğrenci merkezli yaklaşımların benimsendiği, öğrencilerin aktif katılımını destekleyen ve keşfetmeye dayalı öğrenme ortamlarının oluşturulduğu öğretim süreçlerinin planlanması büyük önem taşımaktadır (Bransford, Brown ve Cocking, 2000). Fen bilimleri dersinde deney, gözlem ve uygulamaya dayalı etkinliklerin artırılması, öğrencilerin soyut kavramları somutlaştırmalarına yardımcı olmakta ve kavram yanılgılarının azaltılmasına katkı sağlamaktadır (Bybee, 2009).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Öğrencilerin mevcut durumlarının belirlenmesi ve öğrenme ihtiyaçlarının ortaya konulması, öğretim sürecinin daha etkili ve verimli bir şekilde planlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. İhtiyaç analizi çalışmaları, öğrencilerin hangi konularda zorlandıklarını, hangi becerilerde eksiklik yaşadıklarını ve öğrenme sürecinde karşılaştıkları güçlükleri ortaya koyarak öğretim sürecine yön vermektedir.

Bu doğrultuda, fen bilimleri öğretim programında yer alan 7. sınıf "Kuvvet ve Enerji" ünitesi kapsamında öğrencilerden iş kavramını anlamlandırmaları, kinetik ve potansiyel enerji türlerini ayırt ederek karşılaştırmaları, bu enerji türleri arasındaki ilişkiyi kavramaları ve enerji dönüşümlerini açıklamaları beklenmektedir (MEB, 2018). Bu nedenle "Kuvvet ve Enerji" ünitesinde öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, 7. sınıf fen bilimleri dersi kapsamında yer alan "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik öğrenci ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Bu doğrultuda 7. sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik akademik başarıları, fen bilimleri dersine yönelik motivasyon ve tutum düzeyleri ile öğrenme sürecini etkileyen ortam ve kurumsal faktörler birlikte ele alınmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. 7. Sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik başarı düzeyleri nasıldır?
2. 7. sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Enerji" konularda zorlandıkları kazanımlar nelerdir?
3. 7. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik tutum düzeyleri nasıldır?
4. 7. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik motivasyon düzeyleri nasıldır?
5. Öğrenme ortamı öğretim sürecini destekleme açısından ne düzeydedir?
6. Öğretim sürecini etkileyen kurumsal faktörler nelerdir?

2.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, 7. sınıf fen bilimleri dersi "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemlerinden açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Açıklayıcı sıralı desende öncelikle nicel veriler toplanmakta ve analiz edilmekte, ardından elde edilen bulguları daha ayrıntılı açıklamak amacıyla nitel verilerden yararlanılmaktadır (Creswell, 2014). Karma yöntem sayesinde araştırma problemine ilişkin veriler farklı veri toplama araçları aracılığıyla elde edilmekte ve bu durum araştırma probleminin daha kapsamlı ve çok boyutlu bir şekilde ele alınmasına olanak sağlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025–2026 eğitim-öğretim yılında Kocaeli ili Derince ilçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olup, aynı ilçede bulunan bir devlet ortaokulunda öğrenim gören 7. sınıf düzeyinde 14 öğrenciden oluşmaktadır.

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla hem **nicel** hem de **nitel** veri toplama araçları kullanılmıştır.

Nicel veri toplama araçları kapsamında;

.Araştırmanın nicel boyutunda, öğretim programındaki kazanımlara uygun olarak ve farklı bilişsel düzeyleri kapsayacak şekilde Bloom Taksonomisi dikkate alınarak uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen 20 soruluk çoktan seçmeli başarı testi,

Fen Bilimleri Tutum Ölçeği: Özcan ve Koca (2020) tarafından ortaokul öğrencileri için geliştirilen, 36 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir.

Fen Bilimleri Motivasyon Ölçeği: Kaplan, Bektaş ve Karaca (2021) tarafından ortaokul öğrencileri için geliştirilen, 21 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir.

Nitel veri toplama aracı olarak ise;

Yarı yapılandırılmış gözlem formu: Kurum ve ortam analizine yönelik verilerin toplanması amacıyla uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır.

Elde edilen nitel veriler, nicel bulguları desteklemek ve açıklamak amacıyla kullanılmıştır.

2.4 Veri Analizi

Veri analizi süreci açıklayıcı sıralı karma desen doğrultusunda yürütülmüştür. Bu kapsamda öncelikle nicel veriler analiz edilmiş, ardından nicel bulguları daha ayrıntılı açıklamak ve derinleştirmek amacıyla nitel verilerin analizine geçilmiştir. Nicel verilerin analizinde SPSS programından yararlanılmış ve betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde) kullanılmıştır. Öğrencilerin "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik başarı düzeylerini belirlemek amacıyla başarı testinden elde edilen puanlar üzerinde gerekli istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Başarı testi maddeleri doğru–yanlış (1–0) biçiminde puanlandığından testin güvenirliği KR-20 katsayısı ile incelenmiştir. Yirmi maddeden oluşan başarı testinin KR-20 güvenirlik katsayısı 0,78 olarak hesaplanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 1. Gözlem Verilerine Ait Temalar

Ana Boyut	Tema	Kapsam / İçerik
Ortam Analizi	**Fiziksel Mekân**	**Okul binası, sınıf yapısı, aydınlatma, laboratuvar, araç-gereç, teknolojik donanım**
Ortam Analizi	**Gizlilik (Mahremiyet)**	**Sınıf içi mahremiyet, rehberlik hizmetleri, güven duygusu, ortak alanlarda gizlilik**
Ortam Analizi	**Zaman**	**Ders süresi, deney süresi, etkinliklere ayrılan zaman, proje ve istasyon çalışmaları**
Ortam Analizi	**Grup Büyüklüğü**	**Sınıf mevcudu, öğretmen-öğrenci etkileşimi, grup çalışmaları, laboratuvar uygunluğu**

Çizelge 1'de yer alan temalar, uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen gözlem formu aracılığıyla elde edilen verilerin betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur.

Çizelge 2. Kurumsal Faktörlere İlişkin Temalar (SWOT Analizi)

Ana Tema	Alt Temalar
Güçlü Yönler	Fiziksel ortam, teknoloji kullanımı, sınıf düzeni, öğretmen davranışı, öğrenci katılımı, iletişim, kurum imkânları
Zayıf Yönler	Materyal eksikliği, deney yetersizliği, düşük katılım, öğretim aksaklıkları
Fırsatlar	Laboratuvar, teknolojik altyapı, küçük sınıf mevcudu, veli desteği
Tehditler	Zaman yetersizliği, materyal eksikliği, sosyo-ekonomik durum

Çizelge 2'de yer alan temalar, uzman kanıları doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış gözlem formu aracılığıyla elde edilen verilerin betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi sonucunda, güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler (SWOT) çerçevesinde oluşturulmuştur

3.BULGULAR

Bu bölümde 7. Sınıf fen bilimleri dersinde 'Kuvvet ve Enerji' ünitesine yönelik uygulanan başarı testinin betimsel istatistikilerine, fen bilimleri tutum ve motivasyon ölçeğine dair bulgular ve istatistiksel analizlerin bulgularına yer verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1.Alt Problem 7. Sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik başarı düzeyleri nasıldır?

Çizelge 3. Öğrencilerin Başarı Testi Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	Mod	Std. Sapma
14	15,00	95,00	56,07	52,50	35,00	23,47

Çizelge 3 incelendiğinde, başarı testi 14 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin başarı puan ortalaması 56,07'dir. Puanlar 15–95 arasında değişmektedir.

7. sınıf Öğrencilerin Başarı Puanlarına İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 4.Öğrencilerin Başarı Testi Puanlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Puan	Frekans	Yüzde (%)
15	1	7,1
35	2	14,3
40	2	14,3
50	2	14,3
55	1	7,1
60	1	7,1
65	2	14,3
90	2	14,3
95	1	7,1
Toplam	**14**	**100**

Çizelge 4 incelendiğinde öğrenci puanlarının geniş bir aralığa yayıldığı ve homojen bir dağılım göstermediği görülmektedir. Bu durum, öğrenciler arasında başarı düzeylerinin farklılaştığını göstermektedir.

7.Sınıf Öğrencilerinin Başarı Testine Ait Madde Güçlük İndeksleri

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5. 7. Sınıf "Kuvvet ve Enerji" Ünitesine Ait Başarı Testi Madde Güçlük İndeksleri

Soru	p
1	0,64
2	0,71
3	0,50
4	0,29
5	0,57
6	0,64
7	0,50
8	0,50
9	0,79
10	0,64
11	0,64
12	0,57
13	0,71
14	0,64
15	0,71
16	0,50
17	0,29
18	0,43
19	0,36
20	0,36

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5 incelendiğinde, bazı maddelerin diğerlerine göre daha düşük güçlük indeksine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 4. ve 17. maddelerin güçlük indeksinin daha düşük olduğu, buna karşılık bazı maddelerin orta ve yüksek güçlük düzeyinde olduğu belirlenmiştir.Bu durum, bazı kazanımların öğrenciler tarafından daha zor öğrenildiğini ve ilgili konularda öğrenme eksikliklerinin bulunduğunu göstermektedir.

2.Alt problem 7. Sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Enerji" ünitesinde zorlandıkları kazanımlar nelerdir?

Çizelge 6. Kazanım Alanı

Enerji türlerini tanıma
Enerji türlerini ayırt etme
Enerji dönüşümleri
Günlük yaşamla ilişkilendirme

Çizelge 6 'da kazanımlara ait madde güçlük indeksi ve öğrencilerin başarı testinde sonuçlarına bakılarak araştırmacı tarafından tespit edilmiştir öğrencilerin 7. sınıf "Kuvvet ve Enerji" ünitesine ilişkin enerji türlerini tanıma, enerji türlerini ayırt etme, enerji dönüşümlerini ilişkilendirme ve günlük yaşamla ilişkilendirme kazanımlarında zorlandıkları belirlenmiştir.

3.Alt problem 7. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik tutum düzeyleri nasıldır?

Çizelge 7.Öğrencilerin Fen Bilimlerine Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	Mod	Std. Sapma
14	**112**	**160**	**139,36**	**145**	**118, 152**	**15,30**

Çizelge 7'de öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelenmiştir. Buna göre puanların 112 ile 160 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ortalama puanın 139,36, medyanın 145 olduğu görülmüştür. En sık tekrar eden değerlerin 118 ve 152 olduğu tespit edilmiştir. Standart sapmanın 15,30 olduğu görülmektedir.

Çizelge 8. Sınıflandırma Aralıkları

Düzey	Puan Aralığı
Düşük	**36–84**
Orta	**85–132**

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Düzey	Puan Aralığı
Yüksek	**133–180**

Çizelge 8 ‘de tutum düzeyleri, ölçekten alınabilecek minimum ve maksimum puanlar dikkate alınarak üç gruba ayrılmıştır.

Çizelge 9 .Öğrencilerin Fen Bilimlerine Yönelik Tutum Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Tutum Düzeyi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşük	**0**	**0,0**
Orta	**5**	**35,7**
Yüksek	**9**	**64,3**
Toplam	**14**	**100,0**

Çizelge 9’da öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik tutum düzeylerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin %64,3’ünün (f=9) yüksek düzeyde, %35,7’sinin (f=5) orta düzeyde tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Düşük düzeyde tutuma sahip öğrenciye rastlanmamıştır.

4.Alt problem 7. Sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik motivasyon düzeyleri nasıldır?

Çizelge 10. Öğrencilerin Fen Bilimlerine Yönelik Motivasyon Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Medyan	Mod	Std. Sapma
14	56	105	82,64	86	86, 90, 105	17,24

Çizelge 10’da öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik motivasyon puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelenmiştir. Buna göre puanların 56 ile 105 arasında değiştiği, ortalama puanın 82,64 olduğu belirlenmiştir. Medyan değerin 86 olduğu, mod değerleri 86, 90 ve 105 olduğu görülmüştür. Standart sapmanın 17,24 olduğu görülmektedir..

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 11. Motivasyon Düzeylerine İlişkin Sınıflandırma Aralıkları

Düzey	Puan Aralığı
Düşük	56–72
Orta	73–88
Yüksek	89–105

Çizelge 11'de motivasyon düzeyleri, elde edilen minimum ve maksimum puanlar dikkate alınarak üç eşit aralığa bölünmüş ve düşük, orta ve yüksek olarak sınıflandırılmıştır

Çizelge 12. Öğrencilerin Fen Bilimlerine Yönelik Motivasyon Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Düzey	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşük	0	0,0
Orta	5	35,7
Yüksek	9	64,3
Toplam	**14**	**100,0**

Çizelge 12'de öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik motivasyon düzeylerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları incelendiğinde, öğrencilerin %64,3'ünün (f=9) yüksek, %35,7'sinin (f=5) orta düzey motivasyona sahip olduğu görülmektedir. Düşük motivasyon düzeyine sahip öğrenciye rastlanmamıştır.

5. Alt problem Öğrenme ortamı öğretim sürecini destekleme açısından ne düzeydedir?

Çizelge 13. Öğrenme Ortamına İlişkin Gözlem Bulguları (Ortam Analizi)

Ana Boyut	Tema	Alt Temalar / Gözlem Bulguları
Ortam Analizi	Fiziksel Mekân	Okul binasının modern ve bakımlı olduğu, sınıfların geniş, ferah ve yeterli aydınlatmaya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Fen deneyleri için gerekli araç-gereçlerin kısmen yeterli olduğu, teknolojik donanımın dersleri büyük ölçüde desteklediği ve bireysel çalışma alanlarının kısmen yeterli olduğu gözlemlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Ana Boyut	Tema	Alt Temalar / Gözlem Bulguları
Ortam Analizi	Gizlilik (Mahremiyet)	Sınıf ortamında mahremiyetin büyük ölçüde sağlandığı gözlemlenmiştir.
Ortam Analizi	Zaman	Ders sürelerinin etkinlikler için büyük ölçüde yeterli olduğu, ancak deney ve öğrenci merkezli etkinlikler için malzeme eksikliğine bağlı olarak kısmen yeterli olduğu belirlenmiştir.
Ortam Analizi	Grup Büyüklüğü	Sınıf mevcudunun uygun olduğu, öğretmen–öğrenci etkileşiminin sağlanabildiği ve laboratuvar ekipmanlarının grup büyüklüğüne kısmen uygun olduğu gözlemlenmiştir.

Çizelge 13'de gözlem verileri incelendiğinde, fiziksel mekân açısından okul binasının modern ve bakımlı olduğu, sınıfların geniş, ferah ve yeterli aydınlatmaya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Fen laboratuvarının dersin işleyişine uygun olduğu, fen deneyleri için gerekli araç-gereçlerin kısmen yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca teknolojik donanımın dersleri büyük ölçüde desteklediği ve okulda bireysel çalışma alanlarının kısmen yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Gizlilik (mahremiyet) açısından değerlendirildiğinde, sınıf ortamında mahremiyetin büyük ölçüde sağlandığı gözlemlenmiştir. Zaman boyutunda, ders sürelerinin etkinlikler için yeterli olduğu, ancak deney ve öğrenci merkezli etkinlikler için ayrılan sürenin malzeme eksikliğine bağlı olarak kısmen yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Grup büyüklüğü açısından ise sınıf mevcudunun uygun olduğu, öğretmen–öğrenci etkileşiminin sağlanabildiği ve laboratuvar ekipmanlarının grup büyüklüğüne kısmen uygun olduğu gözlemlenmiştir.

6.Alt problem Öğretim sürecini etkileyen kurumsal faktörler nelerdir?

Çizelge 14. Öğretim Sürecini Etkileyen Kurumsal Faktörlere İlişkin Gözlem Bulguları (SWOT Analizi)

Ana Tema	Gözlem Bulguları
Güçlü Yönler	Sınıfın fiziksel ortamının öğrenmeye elverişli olduğu, sınıfın geniş, aydınlık ve düzenli olduğu gözlemlenmiştir. Akıllı tahtanın ders sürecinde aktif olarak kullanıldığı, öğretmenin sınıf yönetiminin etkili olduğu ve öğrencileri derse katılmaya teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Öğretmen ile öğrenciler arasında olumlu ve güvene dayalı bir iletişim bulunduğu ve öğrencilerin rahatlıkla soru sorabildikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca okulda fen laboratuvarı, kütüphane ve farklı öğrenme alanlarının bulunduğu gözlemlenmiştir.
Zayıf Yönler	Kuvvet ve hareket konusuna yönelik deney materyallerinin (dinamometre, ağırlık setleri vb.) yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Deney yapılamayan ders sürecinde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Ana Tema	Gözlem Bulguları
	bazı öğrencilerin derse katılım düzeyinin düştüğü ve öğretim sürecinin ağırlıklı olarak teorik anlatıma dayandığı gözlemlenmiştir.
Fırsatlar	Okulda mevcut laboratuvar ve teknolojik altyapının bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca sınıf mevcudunun az olduğu ve bunun bireysel ilgi ve veli iş birliği açısından avantaj sağladığı gözlemlenmiştir.
Tehditler	Ders süresinin deney uygulamalarına yeterli zaman ayrılmasını zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte deney materyallerinin temin edilememesinin öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumsuz etkileyebileceği gözlemlenmiştir.

Çizelge 14'de kurum analizine ilişkin gözlem verileri incelendiğinde, bulguların güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler olmak üzere dört ana tema altında toplandığı gözlemlenmiştir. Güçlü yönler kapsamında fiziksel ortamın uygun olduğu, teknolojik araçların kullanıldığı, sınıf düzeninin sağlandığı, öğretmen davranışlarının olumlu olduğu, öğrenci katılımının bulunduğu ve öğretmen–öğrenci iletişiminin sağlandığı gözlemlenmiştir; zayıf yönler kapsamında materyal eksikliği, deney uygulamalarının yetersizliği, bazı öğrencilerde düşük katılım ve öğretim sürecinde aksaklıklar olduğu gözlemlenmiştir; fırsatlar kapsamında laboratuvar ve teknolojik altyapının mevcut olduğu, sınıf mevcudunun az olduğu ve veli desteğinin bulunduğu gözlemlenmiştir; tehditler kapsamında ise zaman yetersizliği, materyal yetersizliği olması süreci olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir.

4.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

4.1 Sonuçlar

Öğrencilerin "Kuvvet ve Enerji" ünitesine yönelik başarı düzeyleri genel olarak orta düzeydedir.

Öğrenciler enerji türlerini tanıma, ayırt etme, enerji dönüşümlerini anlama ve günlük yaşamla ilişkilendirme konularında güçlük yaşamaktadır.

Fen bilimleri dersine yönelik tutum düzeyleri genel olarak olumlu bulunmuştur.

Motivasyon düzeylerinin öğrenciler arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Fiziksel ortam ve teknolojik altyapının öğrenmeyi desteklediği görülmüştür.

Materyal eksikliği ve zaman sınırlılığının öğretim sürecini kısmen olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Öğrenci ihtiyaçlarının belirlenmesi, öğrenme eksikliklerinin giderilmesi ve öğretim sürecinin geliştirilmesi açısından önemlidir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4.2 Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Öğrencilerin zorlandıkları enerji türleri ve enerji dönüşümleri konularına yönelik öğretim sürecinde kazanıma yönelik etkinlikler planlanmalıdır.

Öğrenmenin kalıcılığını artırmak amacıyla günlük yaşamla ilişkilendirmeye dayalı problem temelli etkinliklere yer verilmelidir.

Fen deneylerine yönelik materyal eksikliği göz önünde bulundurularak düşük maliyetli ve kolay uygulanabilir deney setleri geliştirilmelidir.

Öğrenci katılımını artırmak amacıyla öğrenci merkezli öğretim yöntem ve teknikleri olan işbirlikli öğrenme, keşfetmeye dayalı öğrenme vb. daha etkin kullanılmalıdır.

Motivasyon düzeyi düşük öğrencilerin derse katılımını artırmaya yönelik farklılaştırılmış öğretim stratejileri uygulanmalıdır.

Okullarda mevcut teknolojik donanımın öğretim sürecine daha etkin uyumu artırılmalıdır.

Bu doğrultuda elde edilen bulguların, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarının belirlenmesine ve öğretim sürecinin daha etkili planlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öğrencilerin zorlandıkları kazanımlar, tutum ve motivasyon düzeyleri, öğrenme ortamına ilişkin gözlemler ve öğretim sürecini etkileyen kurumsal faktörler dikkate alınarak planlanacak öğretim süreçlerinin daha etkili ve verimli olacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

Ayas, A., Çepni, S., & Akdeniz, A. R. (1993). Fen bilimleri eğitiminin geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*, 35–42.

Balbağ, M. Z., & Karaer, G. (2016). Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersinde zorlandıkları konuların belirlenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(8), 1–15.

Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2000). *How people learn: Brain, mind, experience, and school*. National Academy Press.

Bybee, R. W. (2009). *The BSCS 5E instructional model and 21st century skills*. BSCS.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.

Demirci, N. (2009). Fen öğretiminde geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*, 123–135.

Duman, B., & Avcı, G. (2016). Fen bilimleri öğretiminde öğrencilerin bilimsel süreç becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim, 41*(185), 1–15.

Fraser, B. J. (1998). Classroom environment instruments: Development, validity and applications. *Learning Environments Research, 1*(1), 7–33.

Güzel, H. (2004). Fizik öğretiminde matematiğin rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24*(2), 95–107.

Hastürk, H. (2017). *Fen bilimleri eğitimi ve öğretim yaklaşımları*. Pegem Akademi.

Kaplan, E., Bektaş, O., & Karaca, M. (2022). *Science motivation scale: Validity and reliability study (Fen bilimleri motivasyon ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması).*

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar).* MEB Yayınları.

Özcan, H., & Koca, E. (2020). *Development of the attitude towards science scale: A validity and reliability study*. *Eurasian Journal of Educational Research, 85*, 109–133.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education, 93*(3), 223–231.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78.

Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2008). *Motivation in education: Theory, research, and applications* (3rd ed.). Pearson Education.

Timur, S., Timur, B., Özdemir, M., & Şen, A. İ. (2016). Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersinde zorlandıkları konuların öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 41*(186), 1–20.

Türkmen, H. (2006). Fen eğitiminin doğası ve öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 1–12.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNDE İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ[1]

Öğretmen, HARUN ATEŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
atesharun091@gmail.com- 0009-0002-2162-6419

Doç. Dr., YAHYA HAN ERBAŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
yahyahan@gmail.com- 0000-0003-0802-4536

ÖZET

İletişim ve teknolojinin hızlı bir şekilde geliştiği günümüzde, zamana ayak uydurmak, nesilleri geleceğe hazırlamak ve onları 21.yy. becerileri ile donatarak bütüncül bakış açısına sahip, değer odaklı, köklerden geleceğe uzanan yapısıyla Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ilk kez 2024 -2025 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. İlkokul 1.sınıfta, ilk okuma yazma öğretimi sırasında öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları tespit etmek, olması gerekenleri ve programın yenilenmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim(fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, görüşme formu ise ilk defa maarif modeline göre 2024-2025 yıl sonuna kadar 1.sınıf okutmuş olan, Balıkesir ilinin Edremit, Havran, Burhaniye ilçelerinde görev yapan, 30 ilkokul sınıf öğretmeninden onam formunu onaylayan öğretmenlerden oluşmuştur. Veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara bakıldığında, okul öncesi almayan öğrencilerin kalem tutmada zorlandıkları, el becerilerinde ve okul kurallarına uymada sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Kalem tutma sorunun ile birlikte bu öğrencilerin sene başında yapılan çizgi çalışmaları ve seslerin yazımını yapamadıkları, istenilen harfleri yazamadıkları ve kötü yazdıkları bulunmuştur. Sınıflarında özel gereksinimli öğrencisi olan öğretmenlerin ilk okuma yazma çalışmaları için oyunları ve eğlenceli çalışmaları kullanarak çalışmalar yaptıkları bununla birlikte şiirleri, tekerlemeleri kullandıkları bulunmuştur. “a” harfiyle ilk okuma yazmaya başlama ile ilgili olarak sesin okunmasında, öğretiminde bir sıkıntı

[1] Bu çalışma, birinci yazar tarafından ikinci yazarın danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yaşanmazken “a” harfinin yazımına gelindiğinde sorun yaşandığı görülmüştür. Ses sıralamalarının sürekli olarak değişmesinin dezavantaj olduğu, sürekli değişen seslerle birlikte oluşturulan materyallerin de değiştiği bulunmuştur. “b-d”, “ö-ü”, “v-f” ağızdan çıkış yerleri birbirine yakın olan bu seslerden en çok yazımında ve okunmasında karıştırılan seslerin “b-d” olduğu daha sonra ise “v” ve “f” seslerinin olduğu, serbest metin okuma döneminde öğrencilerin yaşadığı sorunların başında kelimeleri yanlış yerden bölerek okumaya çalıştıkları ve okudukları yeri, metni anlayamadıkları bulunmuştur. Öğretmenlerin velilerden beklentilerinin başında, öğrencilerini ilk okuma yazmanın her döneminde öğrenciye verilen tekrar çalışmalarında onlara yardımcı olması gerektiği görülmüştür. Ders kitaplarının uygun ve iyi olduğu daha fazla etkinlerin yer almasının faydalı olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Maarif Modeli, İlk Okuma Yazma, Sınıf Öğretmenleri

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TEACHING FIRST READING AND WRITING IN THE TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL: TEACHERS' VIEWS[2]

Teacher, HARUN ATEŞ
Çanakkale Onsekiz Mart University,
atesharun091@gmail.com- 0009-0002-2162-6419

Associate Professor, YAHYA HAN ERBAŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
yahyahan@gmail.com- 0000-0003-0802-4536

SUMMARY

In today's world, where communication and technology are advancing rapidly, keeping pace with change, preparing new generations for the future, and equipping them with twenty-first-century skills have become essential. With its holistic perspective, value-oriented approach, and vision that extends from cultural roots to the future, the Türkiye Century Education Model was implemented for the first time during the 2024–2025 academic year. This study aimed to identify the challenges encountered by teachers during initial literacy instruction in the first grade of primary school, to determine the practices that should be implemented, and to contribute to the improvement of the curriculum. Phenomenological design, one of the qualitative research methods, was employed. Data were collected through a semi-structured interview form. The participants consisted of 30 primary school classroom teachers who had taught first grade according to the Türkiye Century Education Model until the end of the 2024–2025 academic year and were working in the districts of Edremit, Havran, and Burhaniye in Balıkesir Province. Only teachers who voluntarily approved the informed consent form participated in the study. The collected data were analyzed using content analysis. The findings revealed that students who had not attended preschool education experienced difficulties in holding pencils, demonstrated weaknesses in fine motor skills, and encountered challenges in adapting to school rules. In addition to problems with pencil grip, these students struggled with

[2] This study is based on the master's thesis completed by the first author under the supervision of the second author.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

the line-drawing activities conducted at the beginning of the school year and had difficulty writing the sounds and letters taught. They were often unable to write the required letters correctly and produced poor handwriting. It was found that teachers who had students with special educational needs in their classrooms incorporated games and enjoyable activities into initial literacy instruction. Furthermore, they frequently utilized poems and nursery rhymes to support the learning process. Regarding the introduction of literacy instruction with the letter "a," teachers reported no significant difficulties in teaching or recognizing the sound; however, problems emerged when students were required to write the letter. Another finding indicated that the frequent changes in the sequence of sounds constituted a disadvantage. These changes also necessitated revisions to the instructional materials developed according to the sound sequence. Among the sounds whose places of articulation are relatively similar, namely "b-d," "ö-ü," and "v-f," the most frequently confused sounds in both reading and writing were "b" and "d," followed by "v" and "f." During the free-text reading stage, students' primary difficulties included incorrectly segmenting words while reading and failing to comprehend the text they had read. Teachers' expectations of parents mainly centered on providing support to their children during repetition and reinforcement activities throughout all stages of initial literacy instruction. Finally, the teachers generally considered the textbooks to be appropriate and effective; however, they emphasized that including a greater number of activities would be beneficial.

Keywords: Maarif Model, First Reading and Writing, Classroom Teachers

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

16.YÜZYIL OSMANLI ŞİİRİNDE ÖZGÜN BİR SES: TAŞLICALI YAHYA VE DİVANI

Gülsüm Yaren CEYLAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ceylanyaren365@gmail.com

0009-0000-3819-8735

Özet

Bu çalışma, 16. yüzyıl Klasik Türk edebiyatının en üretken ve özgün simalarından biri olan Taşlıcalı Yahya'nın hayatı, edebi kişiliği ve külliyatının temelini teşkil eden Divan'ı üzerine bir inceleme sunması amaçlanmaktadır. Arnavutluk'un Taşlıca kasabasında doğan, devşirme sistemiyle saraya girerek hem askeri hem de ilmi eğitim alan Yahya, döneminin şairlerinden "seyfî" (asker) kimliğiyle ayrılmaktadır. Fuzûlî'den sonra yüzyılın en önemli mesnevi şairi sayılması ve edebiyatımızdaki sayılı "hamse" sahiplerinden biri olması, onun edebiyattaki ustalığının bir göstergesidir.

Çalışmada, Yahya'nın kalem ve kılıcı eserlerinde nasıl kullandığı, seferlerdeki deneyimlerini eserlerine nasıl yansıttığı, asker kimliğine rağmen İstanbul Türkçesini dönemine göre nasıl duru bir şekilde kullandığı ve dönemin toplumsal gerçekliğini hangi perspektifle ele aldığı incelenmektedir. Özellikle Şehzade Mustafa'nın idamı üzerine kaleme aldığı "Şehzade Mustafa Mersiyesi" üzerinden, şairin siyasi ve toplumsal olaylar karşısındaki cesur tutumu ve bu eserin edebiyat tarihindeki eleştirel konumu değerlendirilmektedir. Ayrıca Yahya Divanı'nda yer alan şiirlerin, dünyevi aşk ile ilahi aşk arasındaki köprüyü nasıl kurduğu ve 16. yüzyıl Osmanlı toplum hayatına dair sunduğu canlı tasvirler metin analizi yöntemiyle ele alınacaktır. Bu çalışma, Taşlıcalı Yahya'nın hem didaktik hem de lirik üslubunun Klasik Türk şiiri geleneği içerisindeki yerini ve önemi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taşlıcalı Yahya, 16. Yüzyıl Edebiyatı, Divan Şiiri,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

16th Century An Original Voice in Ottoman Poetry: Taşlıcalı Yahya and His Divan

Abstract

This study aims to present an examination of the life, literary persona, and the Divan (Collection of Poems)—which constitutes the foundation of his corpus—of Taşlıcalı Yahya, one of the most prolific and original figures of 16th-century Classical Turkish literature. Born in the town of Taşlıca in Albania, Yahya entered the palace through the devshirme (blood tax/enforcement collection) system and received both military and scholarly education, distinguishing himself from the contemporary poets of his era with his "seyfî" (soldier-poet) identity. Regarded as the most important mathnawi (rhymed couplet narrative poetry) poet of the century after Fuzûlî, and being one of the few authors of a "khamsa" (a collection of five epic mathnawis) in our literature, serves as a testament to his literary mastery.

The study explores how Yahya utilized both the pen and the sword in his works, how he reflected his campaign experiences in his writing, how he maintained a remarkably lucid use of Istanbul Turkish for his period despite his military background, and the perspective from which he addressed the social realities of his time. Particularly through his "Elegy for Prince Mustafa" (Şehzade Mustafa Mersiyesi), penned upon the execution of Prince Mustafa, the poet’s courageous stance against political and social events, as well as the critical standing of this work in literary history, are evaluated. Furthermore, through the method of textual analysis, the study addresses how the poems in Yahya’s Divan bridge the gap between worldly and divine love, and the vivid depictions they offer regarding 16th-century Ottoman social life. Consequently, this study aims to highlight the position and significance of Taşlıcalı Yahya's both didactic and lyrical style within the tradition of Classical Turkish poetry.

Keywords: Taşlıcalı Yahya, 16th Century Literature, Divan Poetry

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CAPITALISM, CLASS DIVISION, AND HUMAN ALIENATION IN H. G. WELLS'S *THE TIME MACHINE*: A MARXIST READING

Assist. Prof. Dr. Yıldıray ÇEVİK
Istanbul Aydın University, Faculty of Science and Letters,
Besyol, İstanbul, Türkiye
yildiraycevik@aydin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2967-6517

ABSTRACT

The Industrial Revolution and the rapid expansion of capitalism radically transformed nineteenth-century England by intensifying industrial production, widening class divisions, and reshaping social relations. In the Victorian period, the rise of the bourgeois middle class and the exploitation of the working class generated severe economic and social inequalities. H. G. Wells's *The Time Machine*(1895) reflects these anxieties by projecting them into a dystopian future in which humanity evolves into two separate races: the Eloi and the Morlocks. This paper examines *The Time Machine* through the lens of Marxism and argues that Wells constructs a powerful critique of capitalism, class oppression, alienation, commodification, and the dehumanizing consequences of industrial society. Drawing upon the theories of Karl Marx and Friedrich Engels, the study analyzes how the novella exposes the destructive effects of capitalist ideology on social relations, labor, and human identity. Furthermore, the article explores Wells's socialist concerns regarding technology, industrialization, and the future of humanity while emphasizing the ideological conflict between the bourgeoisie and the proletariat. Ultimately, *The Time Machine* functions as both a dystopian warning and a socio-political critique of Victorian capitalist modernity.

Keywords: Marxism, capitalism, class struggle, alienation, dystopia, *The Time Machine*

1. INTRODUCTION

The nineteenth century witnessed profound economic, social, and political transformations brought about by industrialization and the rise of capitalism. The Industrial Revolution fundamentally altered the structure of society by increasing productivity, expanding urbanization, and creating new forms of labor organization. While industrial capitalism generated unprecedented wealth for the bourgeoisie, it simultaneously intensified the exploitation of the working class, resulting in deep social inequalities. These developments attracted the attention of numerous intellectuals and writers who sought to expose the contradictions of capitalist modernity. Among them, H. G. Wells occupies a distinctive position due to his engagement with socialism and his concern for the future consequences of social and economic injustice.

Published in 1895, *The Time Machine* is often regarded as one of the foundational texts of modern science fiction. However, beyond its technological imagination and futuristic setting, the novella offers a profound social critique of Victorian England. By transporting the Time Traveller to the year 802,701, Wells presents a future world in which humanity has evolved into two separate species: the Eloi and the Morlocks. The apparent division between these groups reflects the social stratification of nineteenth-century industrial society and dramatizes the potential consequences of class conflict if capitalist relations remain unchanged.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

This article examines *The Time Machine* through a Marxist framework. Drawing upon the theories of Karl Marx and Friedrich Engels, it argues that Wells constructs a dystopian vision of capitalism's future trajectory. The novella illustrates the historical struggle between the bourgeoisie and the proletariat while exploring themes of labor exploitation, alienation, commodification, and ideological domination. Through the symbolic opposition between the Eloi and the Morlocks, Wells reveals the dehumanizing effects of capitalist social relations and warns against the unchecked expansion of industrial capitalism.

2. MARXIST LITERARY THEORY AND CAPITALIST SOCIETY

Marxist literary criticism originates from the writings of Karl Marx and Friedrich Engels, who viewed history as a process shaped by material economic conditions and class struggle. According to Marx, every society is structured around a mode of production that determines social relations, political institutions, and ideological formations. In *The Communist Manifesto* (1848), Marx and Engels famously argue that "the history of all hitherto existing society is the history of class struggles." Social development emerges from conflicts between dominant and subordinate classes.

Under capitalism, society is divided primarily between the bourgeoisie, who own the means of production, and the proletariat, who sell their labor power in exchange for wages. The capitalist system generates profit through the extraction of surplus value from workers, thereby institutionalizing exploitation. Although capitalism promotes technological innovation and economic growth, Marx argues that it simultaneously produces inequality, alienation, and social fragmentation.

Alienation is one of Marx's most influential concepts. In the *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, Marx explains that workers become alienated from the products of their labor, the labor process itself, their fellow human beings, and ultimately their own human essence. Labor becomes an external and coercive activity rather than a meaningful expression of creativity. Consequently, capitalist society reduces human beings to economic instruments.

Marxist criticism also emphasizes ideology. Dominant social classes maintain power not only through economic control but also through ideological systems that naturalize inequality and conceal exploitation. Literature therefore serves as an important site for revealing or challenging these ideological structures.From this perspective, *The Time Machine* can be interpreted as a literary representation of capitalism's contradictions. Wells transforms Victorian class relations into biological divisions, imagining a future in which social inequality has become literally embodied in human evolution.

3. LITERATURE REVIEW

Since its publication in 1895, *The Time Machine* has attracted critical attention from scholars working in science fiction studies, Victorian studies, evolutionary discourse, and Marxist criticism. While early critics often focused on Wells's scientific imagination and evolutionary speculation, later scholars increasingly emphasized the novella's socio-political dimensions and its critique of industrial capitalism.

One of the earliest influential interpretations came from Bernard Bergonzi, who argues that Wells's scientific romances are fundamentally concerned with the social consequences of modernity rather than technological innovation alone. Bergonzi maintains that *The Time Machine* projects contemporary Victorian anxieties about class division into a distant future, transforming social hierarchy into biological difference. Similarly, Darko Suvin (1973) identifies Wells as one of the pioneers of critical science fiction whose estrangement effect enables readers to perceive the contradictions of their own society through an imagined future.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

According to Suvin, the Eloi-Morlock dichotomy functions as a cognitive metaphor for the class divisions embedded within industrial capitalism.

Marxist critics have been particularly interested in Wells's representation of labor and class conflict. Owen (2009) argues that the future world of *The Time Machine* reflects the growing polarization between capital and labor in late Victorian England. The Eloi embody the idle leisure class, whereas the Morlocks represent industrial workers whose labor remains invisible yet indispensable. Owen (2009) suggests that Wells exposes the illusion of social harmony by revealing the exploitative foundations of apparently utopian civilization. John Huntington likewise interprets the novella as a critique of capitalist progress narratives. For Huntington, Wells challenges Victorian faith in evolutionary advancement by demonstrating that social inequality leads not to civilization's perfection but to its degeneration. The future is not a triumph of progress but the culmination of class antagonism.

Recent scholarship has also focused on alienation and dehumanization. Matt (2012) argues that the separation of the Eloi and Morlocks dramatizes the fragmentation of human identity under industrial capitalism. The division between intellectual and manual labor becomes so extreme that humanity itself splits into distinct species. This interpretation resonates strongly with Marx's theory of alienation, according to which capitalist labor estranges individuals from their work, their social relations, and their human essence. Although critics differ in emphasis, there is broad agreement that *The Time Machine* functions as a profound social critique. Building upon these studies, the present article argues that Wells not only represents class division but also anticipates central Marxist concerns regarding alienation, commodification, ideological mystification, and the destructive consequences of capitalist modernity.

4. METHODOLOGY

This study employs a qualitative close reading methodology combined with philosophical interpretation. Close reading involves the detailed analysis of textual language, imagery, and narrative structure in order to uncover deeper thematic meanings within a literary work. The analysis proceeds with the inclusion three stages. First, key references from the novel are examined to identify the linguistic and symbolic elements that express main theme. Second, these textual elements are interpreted in relation to the concept of Marxism stipulated by Marx as a process that establishes connections in the Victorian period.

5. DISCUSSION

5.1 Class Division and the Eloi – the Morlocks Dialectic

Wells introduces the future world as an apparent realization of utopian aspirations. Upon first encountering the Eloi, the Time Traveller assumes that humanity has solved its social problems. The landscape appears peaceful, beautiful, and free from conflict. He initially concludes:“I grieved to think how brief the dream of the human intellect had been. It had committed suicide” (Wells, 2017, p. 26).

This observation becomes significant because the Eloi represent a society that has eliminated struggle at the cost of intellectual vitality. Their apparent happiness conceals a profound emptiness. The Time Traveller notices that they possess “less curiosity than a child” (Wells, 2017, p. 24). From a Marxist perspective, the Eloi symbolize a ruling class whose existence has become detached from productive labor and historical consciousness. Their leisure has produced not freedom but degeneration. Marx and Engels argue that class societies create conditions in which one group lives through the labor of another. Wells literalizes this principle. But the dream of becoming a classless society advocated by Marxism has become excessively impossible to realize and Wells describes which class the Eloi represents as follows:

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

> The two species that had resulted from the evolution of man were sliding down towards, or had already arrived at, an altogether new relationship. The Eloi, […] had decayed to a mere beautiful futility. They still possessed the earth on sufferance: […] had come at last to find the daylit surface intolerable. And the Morlocks made their garments, […] and maintained them in their habitual needs, perhaps through the survival of an old habit of service (2017, p. 43)

The Eloi enjoy comfort without understanding how their needs are met. Their ignorance resembles what Marx describes as commodity fetishism, a condition in which consumers become detached from the labor processes underlying material production. The Morlocks stand in for the "working" class, or proletariat, who are subjugated while the Eloi dwell in harmony above the ground. Furthermore, the Morlocks now only visit the ground at night because this "habit" is so intolerable. One piece of proof that the Time Traveller represents the capitalist class is the fact that he finds the Morlocks repulsive and the Eloi attractive. He makes an effort to get to know the Eloi and build a relationship with them, but he constantly passes judgment on the Morlocks and stops considering them to be human. The Time Traveller gradually realizes that the apparent utopia depends upon hidden labor. He remarks: “There was no machinery, no appliances, no sign of the struggle to gain subsistence” (Wells, 2017, p. 54). The absence of visible labor is itself suspicious. The question becomes: who performs the work necessary for civilization's survival? Wells delays the answer until the discovery of the Morlocks.

The Morlocks inhabit underground tunnels filled with machinery. Their world is characterized by darkness, industry, and perpetual labor. The Time Traveller observes:“It seemed to me that I had happened upon humanity upon the wane (Wells, 2017, p. 51). The phrase "humanity upon the wane" applies not only to biological decline but also to the degradation produced by exploitative social relations. As members of the working class, the Morlocks have been compelled by the pressures and challenges of the capitalist system to distance themselves from themselves and lead lives they do not truly desire. The Morlocks have adapted to industrial conditions in the same way workers in Victorian factories were forced to adapt to mechanized labor. Their physical transformation symbolizes the dehumanizing consequences of capitalism.

The relationship between the Eloi and Morlocks mirrors Marx's analysis of class structure. The Eloi consume without producing, whereas the Morlocks produce without enjoying the fruits of their labor. Yet Wells introduces a dialectical reversal. The Morlocks raise the Eloi as livestock and feed upon them. The Time Traveller reaches the shocking conclusion: “These Eloi were mere fatted cattle” (Wells, 2017, p. 26). This statement constitutes one of the novella's most powerful critiques of capitalism. Wells reverses the traditional relation between exploiter and exploited. The descendants of the ruling class have become commodities themselves. The image suggests that a social order founded upon exploitation inevitably destroys both oppressor and oppressed.

5.2 The Eloi and the Bourgeois Illusion

At first glance, the Eloi appear to inhabit a utopian world. They live among beautiful gardens and magnificent ruins, free from labor, conflict, and material scarcity. The Time Traveler initially interprets their society as the culmination of human progress. However, this impression quickly proves misleading.The Eloi symbolize the bourgeois class and represent the long-term consequences of privilege detached from productive labor. Their existence reflects a society in which comfort has eliminated the need for intellectual or physical effort. As the Time Traveller observes, they possess neither curiosity nor creativity. Their language is limited, their memory weak, and their social organization virtually nonexistent.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

From a Marxist perspective, the Eloi embody the decadence of a ruling class that has become entirely dependent upon the labor of others. Victorian capitalism enabled the bourgeoisie to enjoy increasing wealth while distancing themselves from the realities of industrial labor. Wells exaggerates this tendency by imagining a future in which the descendants of the privileged classes have lost the very qualities that define humanity. The apparent harmony of Eloi society conceals an underlying reality of exploitation. The absence of labor raises a crucial question: who produces the material conditions necessary for their existence? The answer emerges through the discovery of the Morlocks. The Time Traveller provides the following description of the Eloi's economically corrupt state:

> The several big palaces I had explored were mere living places, great dining-halls and sleeping apartments. […] Yet these people were clothed in pleasant fabrics that must at times need renewal, and their sandals, though undecorated, were fairly complex specimens of metal-work. Somehow such things must be made. And the little people displayed no vestige of a creative tendency. There were no shops, no workshops, no sign of importations among them. They spent all their time in playing gently, in bathing in the river, in making love in a half playful fashion, in eating fruit and sleeping. (Wells, 2017, p.32)

The author illustrates to the intended reader the perilous nature of capitalism in the Victorian age by showing how future mankind and society have gotten so corrupt and the class divide is more pronounced. As a result, Upperworld no longer has factories, stores, or even cemeteries. This could account for the bloodied, forgotten corpses that the Time Traveler witnessed beneath the Morlocks' home. Additionally, as he is eating fruit with the Eloi, he says:

> With a pretty absence of ceremony, they began to eat the fruit with their hands, flinging peel and stalks, and so forth, into the round openings in the sides of the tables. I was not loath to follow their example, for I felt thirsty and hungry. As I did so I surveyed the hall at my leisure. (Wells, 2017, p. 21)

As we can understand from this quote, in all probability the Morlocks were forced to feed on the leftovers of what the Elois ate, and the holes next to the table were “garbage cans” for the Elois that reached where the Morlocks lived. The Eloi's ignorance regarding the mechanisms that sustain their lives reflects ideological mystification. Just as capitalist consumers often remain unaware of the labor conditions behind commodity production, the Eloi remain detached from the processes that support their existence. Their comfort depends upon a hidden system of exploitation that they neither understand nor question.

5.3 The Morlocks and the Proletarian Condition

The Morlocks inhabit an underground world characterized by darkness, machinery, and industrial labor. Descended from the working classes, they maintain the technological infrastructure upon which the Eloi depend (Wells, 2017, pp. 77-76). Their subterranean existence recalls the factories, mines, and workshops of Victorian industrial capitalism.The physical appearance of the Morlocks symbolizes the dehumanizing effects of exploitative labor. Constant confinement underground has transformed them into pale, nocturnal creatures adapted to industrial conditions. Their evolutionary degeneration mirrors Marx's argument that capitalism reduces workers to instruments of production.

Unlike the Eloi, the Morlocks retain technical knowledge and productive capacity. They continue operating the machines that sustain society. In Marxist terms, they remain connected to the material processes of production. However, this connection does not grant them freedom. Instead, they exist within a system that perpetuates their historical subordination.The

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

relationship between the Eloi and the Morlocks reproduces the class structure of capitalism in an extreme form. The bourgeoisie enjoys leisure while the proletariat performs labor. Yet Wells introduces a disturbing reversal. The Morlocks ultimately consume the Eloi as a source of food (Wells, 2017, p. 49). This revelation transforms the traditional relationship between exploiter and exploited.

From a Marxist perspective, the cannibalistic behavior of the Morlocks can be interpreted symbolically. Capitalist society is founded upon the extraction of value from labor. Wells reverses this process by depicting workers literally consuming the descendants of their former masters. The image dramatizes the unsustainable nature of exploitation and suggests that class antagonisms may eventually produce catastrophic consequences.Nevertheless, Wells does not romanticize the working class. The Morlocks are not revolutionary heroes but victims of historical conditions. Their degeneration reflects the destructive impact of industrial capitalism upon all social classes.

5.4 Alienation and the Loss of Human Identity

One of the central themes of *The Time Machine* is alienation. Both the Eloi and the Morlocks represent different manifestations of humanity's estrangement from its essential nature.The Eloi are alienated through excessive comfort and passivity. Their freedom from labor has not produced self-realization but intellectual stagnation. They have lost individuality, ambition, and historical consciousness. Their existence demonstrates that human fulfillment cannot be achieved merely through material abundance. Although the Eloi the class of bourgeoise may seem civilized, the end point of the human race has become quite a pathetic situation. Because even though one of them drowned in the water, no one looks back, no one does not care, and they continue to have fun and the Time Traveller explains and criticizes this upsetting situation as follows:

> That day, too, I made a friend—of a sort. It happened that, as I was watching some of the little people bathing in a shallow, one of them was seized with cramp and began drifting downstream. […] the weakly crying little thing which was drowning before their eyes. When I realized this, I hurriedly slipped off my clothes, and, wading in at a point lower down, I caught the poor mite and drew her safe to land. A little rubbing of the limbs soon brought her round, and I had the satisfaction of seeing she was all right before I left her. […] (Wells, 2017, p. 32)

As can be understood from this, it is observed that Marxism claims that the capitalist system and order over-individualize people and become more selfish. This can also be considered a collapse of humanity. The Morlocks have become so alienated from their own selves and humanity that they have turned into obscene creatures living underground. This, in turn, proves the action of the capitalist system to dehumanize workers from a Marxist point of view. Wells underscores that “that this bleached, obscene, nocturnal thing, which had flashed before me, was also heir to all the ages” (2017, p. 35). With this alienation, the class distinctions, which are now too sharp to be reversible, further alienate the bourgeoisie and proletarian classes from each other.

The Morlocks experience a different form of alienation. Their lives revolve entirely around mechanical labor and survival. They have become inseparable from the industrial environment that confines them. Their humanity has been reduced by generations of exploitation and social exclusion.The Eloi represent alienation from productive activity. They no longer create, invent, or struggle. Their lives consist largely of passive consumption. The Morlocks represent alienation through labor. Their existence is entirely organized around machinery and production.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The Time Traveller's observation that humanity has split into two species reflects Marx's concern that the division of labor fragments human identity. The opposition between mental and manual labor, leisure and work, consumption and production, has become absolute. The result is not progress but the destruction of humanity's wholeness.Wells emphasizes this point when the Time Traveller reflects:"The Upper-world people might once have been the favoured aristocracy, and the Morlocks their mechanical servants."The word "once" is crucial because it reveals the historical origins of the division. The future is not the product of natural evolution alone but the outcome of specific social and economic relations. Wells therefore transforms class history into evolutionary history. Marx argues that alienation emerges when labor ceases to be an expression of human creativity. In Wells's future world, both classes suffer from this condition. The Eloi have abandoned productive activity altogether, while the Morlocks remain trapped within an oppressive system of production. Neither group achieves genuine human flourishing.

The division of humanity into separate species symbolizes the fragmentation produced by class society. Instead of promoting collective development, capitalism creates antagonistic social groups whose interests become increasingly opposed. Wells suggests that prolonged inequality ultimately destroys social cohesion and human solidarity. Yet, The Time Traveller describes that the family structure that has disappeared as:

> Looking round with a sudden thought, from a terrace on which I rested for a while, I realized that there were no small houses to be seen. The single house, and possibly even the household, had vanished. Here and there among the greenery were palace-like buildings, but the house and the cottage, which form such characteristic features of our own English landscape, had disappeared. (Wells, 2017, p. 22)

As it is seen from the extract, Wells criticizes the transformation of the Victorian working class into a system that provides comfort and life to the Eloi in the style of bourgeois; "[d]oes not an East-end worker live in such artificial conditions as practically to be cut off from the natural surface of the earth" (Wells, 2017, p. 36)?

5.5 Technology, Industrialization, and Capitalist Progress

Victorian society frequently celebrated technological progress as evidence of civilization's advancement. Industrialization promised greater efficiency, prosperity, and mastery over nature. Wells challenges this optimistic narrative by presenting technology as a potentially destructive force. Wells systematically dismantles this assumption. The future contains advanced machinery, yet civilization has collapsed intellectually, culturally, and morally.

The underground machinery operated by the Morlocks remains functional despite the collapse of civilization. Yet technological sophistication has not improved human life. Instead, it sustains a system of dependency and exploitation. The persistence of machinery contrasts sharply with the degeneration of humanity itself. The Time Traveller observes that the machines continue functioning despite humanity's degeneration. This image recalls Marx's observation that under capitalism machinery often acquires greater importance than human beings themselves. According to Karl Marx, although the advancement of technology seems to make it easier for workers to do their jobs, it allows them to produce more. It is only a temporary situation and cannot completely relieve the worker from the pressure of overtime work and unemployment (Marx, 1887, p. 449). It is obvious that this discourse is using the power, which is technology, in the hands of the bourgeois to the detriment of the proletariat. Yet, Marxism advocates a world order in which there is no inequality and injustice. Rather than serving humanity, technology comes to dominate social life.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Wells's critique anticipates later Marxist concerns regarding technological rationality. The underground machines symbolize a productive system that persists independently of human needs. Progress has become detached from human welfare.The novella therefore questions the assumption that scientific advancement automatically leads to social progress. Technological achievements cannot compensate for unjust social relations. Without economic equality and human solidarity, progress becomes merely another instrument of domination. Consequently, the future demonstrates that technological development without social justice leads to barbarism rather than civilization.This critique parallels Marx's analysis of industrial capitalism. Technological innovation under capitalism often serves the interests of profit rather than human welfare. Machines increase productivity but may also intensify exploitation and alienation. Wells extends this argument into the distant future, imagining a society in which technological development has continued while human development has regressed.

5.6 Wells's Socialist Vision and Dystopian Warning

Although Wells is often associated with scientific imagination, his political concerns are equally significant. Influenced by socialist thought, he believed that social organization rather than biological destiny determines humanity's future. *The Time Machine* reflects these convictions by presenting social inequality as the primary force behind human degeneration.The novella functions as a dystopian warning directed at Victorian readers. The future division between the Eloi and the Morlocks does not result from natural evolution but from historical social processes. Wells suggests that capitalism contains the seeds of its own destructive transformation. If class divisions continue to deepen, society may ultimately produce forms of inequality that threaten the survival of humanity itself.

The Time Traveller's journey serves as an act of historical reflection. By witnessing the distant consequences of contemporary social arrangements, he gains insight into the hidden contradictions of his own society. The future becomes a mirror through which the present can be critically examined.Consequently, Wells invites readers to reconsider assumptions regarding progress, civilization, and economic development. The novella challenges the ideological belief that capitalism represents the culmination of human advancement and instead reveals its potential for producing social and moral decline.

6. CONCLUSION

A Marxist reading of *The Time Machine* demonstrates that Wells's novella is far more than an adventure narrative or a pioneering work of science fiction. Beneath its futuristic framework lies a sophisticated critique of Victorian capitalism and its social consequences. Through the symbolic opposition between the Eloi and the Morlocks, Wells dramatizes the historical conflict between the bourgeoisie and the proletariat while exposing the destructive effects of class division, labor exploitation, and alienation.The degeneration of both species reveals that capitalism ultimately dehumanizes not only the oppressed but also the privileged. The Eloi's passivity and the Morlocks' brutality represent complementary outcomes of an unequal social order. Furthermore, Wells questions the ideological celebration of technological progress by demonstrating that scientific advancement without social justice leads to human decline rather than liberation.Ultimately, *The Time Machine* anticipates many concerns central to Marxist criticism. It reveals how economic structures shape human identity, social relations, and historical development while warning of the catastrophic consequences of unchecked capitalism. More than a century after its publication, Wells's dystopian vision remains a powerful reflection on class inequality and the future of modern society.

REFERENCES

Fhlain, N. S. (2015). There's Something Very Familiar About All This': Time Machines, Cultural Tangents, and Mastering Time in H.G. Wells's *The Time Machine* and the *Back to the Future* trilogy. *Adaptation,* 9(2), 164–184.

Haynes, R. D. (1980). *H. G. Wells, Discoverer of the Future: The Influence of Science on His Thought.* New York: New York UP.

Johar, A. (2020). Time and Man in *The Time Machine*. *International Journal of Advanced Research in Commerce, Management &Social Science,* 3(3), 217-222.

Marx, K. (1887). *Capital.* https://www.marxists.org

Matt, R. (2012). Back to the Future: The Mechanics of Temporality in H.G. Wells' *The Time Machine. Scholars Archive Library*, 10, 1-48. https://scholarsarchive.library.albany.edu/honorscollege_eng/10

Owen, P. (2009). *H.G. Wells: Another Kind of Life.* (Reviewed by: Patrick Parrinder). *Science Fiction Studies*, 38(2). 327-333. https://doi.org/10.5621/sciefictstud.38.2.0327

Selvamani, S., and V. Rabina. (2024). Speculative Evolution in Herbert George Well's *The Time Machine*. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*, 11(5), 29–31.

Suvin, D. (1973). *The Time Machine* versus *Utopia* as a Structural Model for Science Fiction. Special Issue on Utopian Social Thought in Literature and the Social Sciences. *Comparative Literature Studies*, 10(4), 334-352.

Vugrincic, A. (2014). H.G. Wells' *The Time Machine*: Beyond Science and Fiction, *Prologue: A First-Year Writing Journal*. 6, 1-15. http://digitalcommons.denison.edu/prologue/vol6/iss1/10

Wells, H. G. (2017). *The Time Machine*. MK Publications.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİĞİN YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINA ETKİSİ

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8230-810X

ÖZET

Sürdürülebilir liderlik, örgütlerin sosyal, çevresel ve ekonomik alanlarında sürdürülebilirlik amaçlarını gerçekleştirmelerinde liderlerin oynadığı, yönlendirici ve destekleyici rol olarak tanımlanmaktadır. Liderlerin açık, pozitif ve teşvik edici tutum ve davranışları sürdürülebilirlik plan ve projelerin uygulanmasında ve devamlılığında belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle örgütlerde yöneticilerin sergilediği tutum ve davranışlar, örgüt içinde sürdürülebilirlik odaklı davranışların sergilenmesinde ve yayılmasında büyük rol oynamaktadır. Sürdürülebilir liderlik, örgütlerin ekonomik, finansal hedeflerine ulaşmasının yanında aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumluluklarında da yerine getirmesini önceleyen bir liderlik yaklaşımıdır.

Yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı örgüt bünyesine iş görenlerin çevresel sürdürülebilirlik amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla resmi görev tanımlarının dışına çıkarak sergiledikleri gönüllü ve proaktif davranışları ifade etmektedir. Bu davranışlar, örgütün çevreye duyarlı uygulamalarını belirlemek, desteklemek, geliştirmek ve yayılmasını sağlamak için bireysel düzeyde sergilenen gayretleri içermektedir. Yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı örgütlerin çevresel performansını ve etkinliğini pozitif yönde artırmada ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada en önemli unsurlar arasında yer almakta aynı zamanda bu davranışlar sadece örgüt içi fonksiyonel süreçlerde değil aynı zamanda örgütün dış paydaşlarıyla olan ilişkilerinde de çevresel duyarlılığın artmasına da olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir liderliğin yeşil örgütsel vatandaşlık davranışına etkisini araştırmaya yönelik, literatür tarama yöntemi ile yapılmıştır. Literatüre bakıldığında konu ile ilgili yapılan araştırmalarda sürdürülebilir liderliğin, örgüt içinde yeşil örgütsel vatandaşlık davranışlarının uygulanmasında ve gelişiminde önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Öncelikle yöneticilerin örgüt içindeki şeffaf, anlayışlı, pozitif ve teşvik edici tutum ve davranışları iş görenlerin çevre dostu uygulamalara yönelik bakış açılarını genişletmekte, motivasyonunu artırmakta ve bu tür davranışların yaygınlaşmasını sağlamaktadır.

Sürdürülebilir liderlik, iş görenlerin kişisel ve mesleki gelişimine katkı sağlayarak, etik ve iş ahlakı kültürünün oluşumunu desteklemektedir ayrıca çalışanların yeşil davranışlara yönelmesini ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının kurumsallaşmasını da sağlayan en önemli aktör konumundadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Sürdürülebilir Liderlik, Yeşil Örgütsel Vatandaşlık.

THE IMPACT OF SUSTAINABLE LEADERSHIP ON GREEN ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8230-810X

ABSTRACT

Sustainable leadership is defined as the guiding and supportive role leaders play in helping organizations achieve their sustainability goals in social, environmental, and economic areas. Leaders' open, positive, and encouraging attitudes and behaviors are crucial factors in the implementation and continuation of sustainability plans and projects. Therefore, the attitudes and behaviors exhibited by managers within organizations play a significant role in fostering and spreading sustainability-oriented behaviors. Sustainable leadership is a leadership approach that prioritizes organizations fulfilling their social and environmental responsibilities alongside achieving their economic and financial goals.

Green organizational citizenship behavior refers to voluntary and proactive actions taken by employees within an organization, going beyond their formal job descriptions to achieve environmental sustainability goals. These behaviors include individual efforts to identify, support, develop, and disseminate environmentally conscious practices within the organization. Green organizational citizenship behavior is among the most important elements in positively improving an organization's environmental performance and effectiveness and achieving sustainability goals. Furthermore, these behaviors enable increased environmental awareness not only in internal functional processes but also in the organization's relationships with external stakeholders.

This study aims to investigate the impact of sustainable leadership on green organizational citizenship behavior through a literature review. The literature reveals that previous research on this topic demonstrates that sustainable leadership is a significant element in the implementation and development of green organizational citizenship behaviors within organizations. Primarily, managers' transparent, understanding, positive, and encouraging attitudes and behaviors broaden employees' perspectives on environmentally friendly practices, increase their motivation, and promote the widespread adoption of such behaviors.

Sustainable leadership contributes to the personal and professional development of employees, supports the formation of an ethical and business culture, and is a key factor in encouraging employees to adopt green behaviors and institutionalizing organizational citizenship behaviors.

Keywords : Organization, Sustainable Leadership, Green Organizational Citizenship.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1.GİRİŞ

Günümüzde her geçen gün artan sanayileşme etkisi ve nüfus oranlarında yaşanan artış sebebiyle, doğal kaynakların azalması ve tüketimin artması beraberinde çevresel kirliliği ve ekolojik sorunları gündeme getirmektedir. Bu durum yaşanabilir bir çevreden yoksun kalmaya, salgın hastalıklara ve doğal afetlerin artmasına neden olmaktadır. Doğal kaynakların zamanla azalması, insan hayatını önemli ölçüde tehdit etmektedir. Bu noktada kaynaklardaki azalmaya önemli ölçüde sebep olan organizasyonların çevresel sürdürülebilirlik konusunda hassasiyet göstermeleri ise son derece önemlidir (Kerse vd., 2021).

Doğal kaynakların optimum şekilde kullanımını sağlamak ve gelecek nesillere kadar ulaşması için çabalamak gerektiği gerçeği sürdürülebilir liderlik kavramını öne çıkarmaktadır (Yılmaz ve Batmantaş, 2026). Sürdürülebilir liderlik, örgütlerin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarda sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında liderlerin oynadığı yönlendirici ve destekleyici rolü ifade etmektedir. Liderlerin açık, pozitif ve teşvik edici tutumları, sürdürülebilirlik projelerinin hayata geçirilmesinde ve devam ettirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Özellikle üst düzey yöneticilerin bu süreçte sergilediği tutumlar, örgüt içinde sürdürülebilirlik odaklı davranışların yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı iş görenlerin örgüt içinde çevreye duyarlı, gönüllü ve örgüt yararına olan davranışlarını kapsamaktadır. Liderler, örgütün şekillenmesinde ve yeşil girişimlerin desteklenmesinde anahtar rol oynayarak, iş görenlerin çevre dostu davranışlar sergilemesini teşvik etmekte ve bu sayede sürdürülebilir liderlik uygulamaları, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışının gelişimini destekleyen en önemli aktör konumunda yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir liderliğin yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkilerini kapsamlı bir şekilde, bütüncül bir yaklaşımla belirlemeye yönelik literatür tarama yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre; Sürdürülebilir liderlik, iş görenlerin kişisel ve mesleki gelişimini destekleyerek, etik ve iş ahlakı kültürünün oluşumuna katkı sağlamakta bu bağlamda örgütün her üyesinin karar alma süreçlerine aktif katılımı teşvik edilerek ve etik ile sorumlu davranışlar ön plana çıkartılmaktadır. Bu yaklaşım, iş görenlerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlayarak, onların motivasyonunu ve bağlılığını artırmakta bunun yanında liderlerin iş görenlerin başarıya ulaşmaları için fırsatlar sunması ve onları desteklemesi, iş görenlerin işlerine olan bağlılıklarını ve performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Liderlerin bu tutumları iş görenlerin moralini ve çalışma azmini yükseltirken, örgütsel verimliliğe de katkı sağlamaktadır. İş görenler liderlerinden gördükleri bu destek ve adil yaklaşım sayesinde, kendilerine değer verildiğini hissetmeleri onların daha fazla performans göstermelerini sağlamaktadır. Hizmetkar liderlik modeli ise iş görenlerin yeşil davranışlara yönelmesini ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının kurumsallaşmasını teşvik eden en önemli unsur olarak öne çıkmaktadır. Liderlik tutumları ve yönetsel süreçler, yeşil vatandaşlık davranışlarının örgüt içinde yaygınlaşmasında ve sürdürülebilir performansın artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Yöneticilerin örgüt içindeki şeffaf, anlayışlı, pozitif ve teşvik edici tutum ve davranışları iş görenlerin çevre dostu uygulamalara yönelik bakış açılarını genişletmekte, motivasyonunu artırmakta ve bu tür davranışların yaygınlaşmasını sağlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Sürdürülebilir liderlik, örgütün tüm paydaşları için uzun dönemli değer meydana getirmek amacıyla paydaşların ihtiyaçlarını karşılamayı ve örgütün amaçlarına ulaşmasını hedefleyen bir liderlik türü olup sürdürülebilir kalkınma ile liderliğin birleşiminden oluşan bir yapıdır. Bunun yanında sürdürülebilir liderlik yeşil dönüşümcü liderlik ve sorumlu liderliğin ötesinde bir liderlik yaklaşımı olarak belirtilmektedir. (Altıntaş, 2026).

Kandasamy (2024) Sürdürülebilir liderlik, örgütlerin sadece ekonomik hedeflerine ulaşmasını değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumluluklarını da yerine getirmesini amaçlayan bir liderlik türüdür. Bu liderlik etik değerler ve ilkeler boyutunda şekillenir ve liderlerin karar alma süreçlerinde paydaşların, iş görenlerin ve toplumun menfaatlerini önceleyen bir yapıdır. Sürdürülebilir liderlik, teknolojik değişimlerin örgütlere entegrasyonunda ve örgütsel dönüşümlerin toplumsal norm ve değerlerle uyumlu olmasında önemli rol oynamaktadır. Sürdürülebilir liderler, yalnızca örgütsel hedeflere ulaşmakla kalmaz, aynı zamanda bu hedeflere ulaşırken etik standartlara bağlı kalmayı da önemserler. Bu yaklaşım, örgüt içinde adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik kültürünün oluşmasına katkı sağlar ve iş görenlerin de bu değerlere uyum göstermesini teşvik ederler.

Küresel anlamda sürdürülebilir liderliğe sahip olan ülkeler ve sektörler bulunmaktadır. Öncelikle özel sektörde faaliyet gösteren sürdürülebilir liderlik uygulamalarını başarılı bir şekilde benimseyen kurumsal işletmelere örnek olarak ABD'de SAS yazılım şirketi, Almanya'da Giesecke & Devrient menkul kıymetler, İşviçre'de Endress & Hauser akış teknolojileri ve Migros gibi şirketler gösterilebilir (Scott, 2008).

Sürdürülebilir liderliğin temel karekteristik özellikleri arasında bütünlük, empati ve hesap verebilirlik değerleri ön planda olup bütünlük; liderlerin dürüst ve tutarlı olmalarını, değerleriyle eylemlerini uyumlu hale getirmelerini ifade eder. Sürdürülebilir liderler, karşılaştıkları güçlükler ve baskılar karşısında bile etik ilkelerden taviz vermeden karar alırlar ve bu tutumlarıyla iş görenlere örnek olurlar. Empati ise liderlerin, iş görenlerin bakış açılarını ve duygularını anlamalarını, aktif dinleme ve etkin iletişim kurarak örgüt içinde destekleyici bir ortam oluşturmalarını sağlar. Bu özellik, farklı görüşlerin değerli olduğu bir çalışma ortamının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Hesap verebilirlik ise liderlerin aldıkları kararların sonuçlarından sorumluluk almalarını ve istenmeyen sonuçlar karşısında bu sorumluluğu üstlenmelerini gerektirmektedir. Sürdürülebilir liderler, bu üç temel özelliği bir araya getirerek örgüt içinde etik bir iklimin oluşmasını sağlayarak iş görenlerinde bu şekilde davranışlar sergilemesini teşvik ederler (Kandasamy, 2024).

Sürdürülebilir liderlik, çevresel sürdürülebilirlikle benzer özellikler taşıyan ve sürdürülebilirliğin örgüt kültürünün bir parçası haline getirilmesini hedefleyen bir liderlik anlayışıdır. Bu liderlik yaklaşımı, organizasyonun tüm kaynaklarını sorumlu bir şekilde kullanmayı ve organizasyonu toplumsal olarak sorumlu bir yapı haline getirmeyi amaçlar (Hargreaves ve Fink, 2004).

2.1. Sürdürülebilir Liderliğin Çalışan Davranışına Etkisi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sürdürülebilir liderliğin çalışan davranışına etkisi; sürdürülebilir liderliğin çalışanların kişisel ve mesleki gelişimine katkısı, hizmetkar liderlik modelinin çalışan davranışları üzerindeki rolü ve tükenmişlik, liderlik ve çalışan davranışları arasındaki etkileşim alt başlıkları altında incelenmektedir.

2.1.1. Sürdürülebilir Liderliğin Çalışanların Kişisel ve Mesleki Gelişimine Katkısı

Sürdürülebilir liderlik, bilgi ve teknolojik gelişimin hızla hüküm sürdüğü günümüzde, yalnızca kısa dönemli kar odaklı liderlik anlayışlarının kifayetsiz kaldığı bir ortamda öne çıkmaktadır. Bu liderlik anlayışı, iş görenlerin kişisel gelişimini desteklemenin yanında, organizasyonun hizmet ve kalite standartlarını da maksimum mertebeye yükseltmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilir liderlikte, organizasyonun bütün üyelerinin karar alma süreçlerine aktif katılımı sağlanır ve etik ile sorumlu davranışlar ön plana çıkartılmaktadır. Bu yaklaşım, iş görenlerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlayarak, onların motivasyonunu ve bağlılığını artırır. Ayrıca, liderlerin çalışanlara başarıya ulaşmaları için fırsatlar sunması ve onları desteklemesi, iş görenlerin işlerine olan bağlılıklarını ve performanslarını olumlu yönde katkı sunmaktadır. Liderlerin bu tutumları, iş görenlerin moralini ve motivasyonunu yükseltirken, örgütsel verimliliğinde de artışına olanak sağlamaktadır. İş görenlerin, liderlerinden gördükleri bu destek ve hakkaniyetli yaklaşım anlayışı sayesinde, kendilerine değer verildiğini anlarlar ve performanslarını artırmak için daha fazla çaba gösterirler (Vilyona vd., 2025).

2.1.2. Hizmetkâr Liderlik Modelinin Çalışan Davranışları Üzerindeki Rolü

Vilyona vd. (2025) Hizmetkar liderlik modeli, sürdürülebilir liderliğin önemli bir yansıması olarak, iş görenlerin menfaatlerini önceleyen ve onların ihtiyaçlarına duyarlı bir liderlik modelidir. Bu modelde liderler, öncelikle iş görenlerine hizmet etmeyi, onların gelişimini ve refahını sağlamayı amaçlamaktadırlar. Yapılan araştırmalarda, hizmetkar liderliğin örgütsel değişim süreçlerinde örgütlere alternatif ve bütünleşik bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Hizmetkar liderlik iş görenlerin birbirileri ile olan ilişkilerinde saygılı olmayı, takım çalışması ve etkin dinleme gibi olumlu ilişkilerin gelişmesini teşvik etmektedir. Bu liderlik türü iş görenlerin organizasyonda performansını artırmanın yanı sıra aynı zamanda onların örgütsel vatandaşlık davranışlarını da güçlendirme noktasında güçlü bir etkiye sahiptir. Bunun yanında hizmetkar liderliğin uygulanmasında bazı zorluklar da yaşanmaktadır. Özellikle farklı kültürel yapılara sahip örgütlerde, bu liderlik tarzının entegrasyonu ve iş etiği kültürünün değiştirilmesi önemli bir güçlük olarak ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen, hizmetkar liderliğin iş görenlerin moral ve motivasyonunu yükseltme ve örgütsel değişime olan dirençle mücadele etme noktasında ciddi katkılar sağlamaktadır.

2.1.3. Tükenmişlik, Liderlik ve Çalışan Davranışları Arasındaki Etkileşim

İş görenlerin organizasyonlarda karşılaştığı tükenmişlik, sürdürülebilir liderliğin etkilerini doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Liderlerin iş görenlere anlamlı bir iş deneyimi sunma konusundaki rolleri, tükenmişliğin önlenmesinde önemli bir faktör olmaktadır. Liderlik krizleri, iş görenlerde tükenmişliğe yol açarak, onların iyi oluşunu ve performansını olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalar tükenmişliğin iş gören performansı üzerinde güçlü bir negatif etkiye sahip olduğunu ve yerinde ve zamanında müdahale edilmediğinde performansta düşüşe sebep olabileceğini ortaya koymaktadır. İlave olarak bazı durumlarda iş görenlerin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

özdenetim ve yaratıcılık becerileri, tükenmişliğin performans üzerindeki negatif etkisini hafifletebilmektedir. Bu sebeple sürdürülebilir liderlik uygulamalarının, tükenmişliği önleyici ve iş görenlerin iyi oluşunu destekleyici stratejilerle desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. (Vilyona vd., 2025).

3. YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞININ TANIMI VE BOYUTLARI

Yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı (YÖVD), örgüt çalışanlarının çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak amacıyla, resmi görev tanımlarının ötesine geçerek sergiledikleri gönüllü ve proaktif davranışları ifade eder. Bu davranışlar, örgütün çevreye duyarlı uygulamalarını desteklemek, geliştirmek ve yaygınlaştırmak için bireysel düzeyde gösterilen çabaları kapsar. YÖVD, örgütlerin çevresel performansını artırmada ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynar. Ayrıca bu davranışlar, yalnızca örgüt içi süreçlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda örgütün dış paydaşlarıyla olan ilişkilerinde de çevresel duyarlılığın artmasına katkı sağlar (Zientara ve Zamojska, 2018).

Sanayi devrimini ile günden güne doğal kaynaklarda azalma meydana gelmekte ve çevresel kirlenme her geçen gün artmaktadır (Kirtiş, 2023). Yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı kısaca YÖVD iş görenlerin enerji tasarrufu sağlamaya yönelik bireysel girişimlerde bulunması, geri dönüşüm faaliyetlerine katılım göstermesi ve çevre bilincini iş arkadaşlarına aktarması gibi örgüte doğrudan fayda sağlayan gönüllü eylemleri yaşanan bu çevresel sorunlar ile başa çıkmada kritik önem taşımaktadır. (Boiral ve Paillé, 2012; Norton vd., 2015). Literatür, yeşil örgüt ikliminin iş görenlerin YÖVD eğilimlerini artırmada etkili bir unsur olmasının yanında bu etkinin iş görenlerin yeşil öz yeterlilik algılarıyla güçlendiğini ortaya koymaktadır (Tabernero ve Hernández, 2011).

Çevresel sürdürülebilirlik konusunun örgütsel yaşamda önem kazanmasıyla birlikte, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı kısaca ÖVD kavramı çevre odaklı bir boyut kazanmış; iş görenlerin çevreye yönelik gönüllü, biçimsel görev tanımlarının üzerine çıkarak Çevresel Örgütsel Vatandaşlık Davranışı kısaca ÇÖVD olarak ele alınmaya başlanmıştır (Boiral, 2009; Daily vd., 2009).Bu bağlamda, örgütsel vatandaşlık davranışının yalnızca görev dışı bir rol olarak değil, aynı zamanda örgütün kültürel gelişimine, çevresel farkındalığına ve kurumsal itibarına katkı sağlayan stratejik bir unsur olarak da değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Podsakoff vd., 2000).

Diğer taraftan ÇÖVD nın organizasyon içinde iş görenler tarafından benimsenmesi ve anlaşılması son derece önemlidir (Sofyalıoğlu ve Kartal, 2023). Bu noktada sürdürülebilir liderlik anlayışının, organizasyon içerisinde özellikle iş görenlerin yeşil yaklaşım kültürünü kazanmalarında çok önemli bir aktör olduğunu belirtilmektedir (Chen ve Chang, 2013).

YÖVD nın boyutları, örgüt çalışanlarının çevreyle ilgili gönüllü katkılarını çeşitli açılardan ele almakta ve bu boyutlar arasında, iş görenlerin çevre dostu uygulamaları benimsemesi ve yaygınlaştırması, çevresel sorunlara dair çözüm önerileri geliştirmesi, örgüt içinde ve dışında çevre bilincini artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunması gibi unsurlar dan oluşmaktadır. Bununla birlikte iş görenlerin çevre ile ilgili politikaların uygulanmasına yönelik gönüllü olarak destek olmaları ve çevreci hedeflere ulaşmada liderlik rolü üstlenmesi de YÖVD nın önemli boyutları arasında yer almaktadır. Bu davranışlar, bireyin kendi inisiyatifiyle ortaya çıkmakta,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

doğrudan biçimsel ödül sistemi tarafından tanınmamakta, ancak örgütün etkin işleyişine katkı sunmaktadır (Organ, 1988).

Kurumsal meşruiyetin üç temel boyutu olan bilişsel, pragmatik ve ahlaki meşruiyet, YÖVD nın örgüt üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Bilişsel meşruiyet, örgütün çevresel faaliyetlerinin örgüt üyeleri ve paydaşlar tarafından önemli ve anlamlı olarak algılanmasını ifade etmektedir.

Pragmatik meşruiyet, bu faaliyetlerin örgüt üyelerine ve paydaşlara sağladığı somut faydalar üzerinden değerlendirilmesidir.

Ahlaki meşruiyet ise, örgütün çevreyle ilgili uygulamalarının etik ve toplumsal açıdan olumlu olarak değerlendirilmesini olarak ifade edilmektedir.

YÖVD nın bu üç meşruiyet boyutuna katkısı, örgütün çevresel sürdürülebilirlik konusundaki kararlılığının ve güvenilirliğinin örgüt üyeleri ve paydaşlar nazarında güçlenmesini sağlamaktadır. Bunun yanında örgütlerin çevresel hedeflerinde başarısız olması durumunda, bu üç meşruiyet boyutunda da azalma riski oluşabilmektedir. Bu durumda örgüt üyelerinin ve paydaşların örgütün çevresel sorumluluklarını yerine getiremediği algısı, bilişsel, pragmatik ve ahlaki meşruiyetin zarar görmesine sebep olabilir (Hassani ve Bahini, 2024).

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİĞİN YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINA ETKİSİ

Sürdürülebilir liderliğin yeşil örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi; liderlik tutumlarının yeşil davranışlara etkisi, yönetsel süreçler ve yeşil vatandaşlık davranışının kurumsallaşması ve sürdürülebilir liderlik ve yeşil davranışların kurumsal sonuçları olarak alt başlıklarında incelenmektedir.

4.1 Liderlik Tutumlarının Yeşil Davranışlara Etkisi

Yavuz (2020) Sürdürülebilir liderin yer aldığı organizasyonlarda yeşil yönetim politikaları ön plana çıkmaktadır. Organizasyonlarda uygulanan tedarik, üretim, lojistik ve pazarlama gibi yönetim süreçlerinin tüm aşamalarında çevresel koruma ve sürdürülebilirlik birincil hedefler arasında yer almaktadır. Bu bağlamada sürdürülebilir liderliğin, örgüt dahilinde, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışlarının uygulanmasında ve gelişiminde belirleyici bir unsur olduğu yapılan araştırmalarda gözlenmektedir. Öncelikle liderlerin açık, pozitif ve teşvik edici tutum ve davranışları iş görenlerin çevre dostu uygulamalara dair motivasyonunu artırmakta ve bu tür davranışların örgüt içinde ve dışında yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Liderlerin çevresel sürdürülebilirliği bir fırsat olarak görmeleri, iş görenlerin bireysel çevre normlarını güçlendirmekte ve bu da yeşil uygulamaların benimsenmesine katkı vermektedir. Lei ve Ngai'nin (2014) Çalışmasında; çevresel korumanın bir fırsat olarak algılanması, bireylerin çevreye yönelik kişisel normlarının yüksek olması, yeşil uygulamaların benimsenme niyetini anlamlı şekilde artırdığını ifade etmektedir. Bunun yanında çevresel koruma bir tehdit olarak algılandığında ise bu ilişkinin anlamlı olmadığı ifade edilmektedir. Bu sonucun liderlerin çevresel sürdürülebilirliği nasıl etkilediğini ve iş görenlerin yeşil davranışlara yönelik tutum ve davranışlarında önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Zaman ve Sedera, 2016).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4.2 Yönetsel Süreçler ve Yeşil Vatandaşlık Davranışının Kurumsallaşması

Yönetsel süreçler, sürdürülebilir liderliğin yeşil örgütsel vatandaşlık davranışına etkisinde önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Örgütlerde bütünleşme, bilgi yönetimi ve yeniden yapılandırma gibi süreçler, örgüt içinde çevre dostu uygulamaların yerleşmesini ve iş görenler arasında yaygınlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Kuo ve Dick (2010) çalışmasında örgüt liderlerinin, örgütsel yapıyı şekillendirme ve yeşil girişimleri destekleyecek temel konuları tanımlama konusundaki önemlerine vurgu yaparak liderlerin bu süreçlerde aktif rol alması, iş görenlerin çevreye duyarlı davranışlarını olumlu yönde belirlemesine ve yeşil örgütsel vatandaşlık davranışlarının kurumsallaşmasına önemli derecede katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu sonuç sürdürülebilir liderlik anlayışı, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda örgütsel düzeyde de çevre dostu davranışların norm haline gelmesini desteklediğinin kanıtı olmaktadır (Zeman ve Sedera, 2016).

4.3. Sürdürülebilir Liderlik ve Yeşil Davranışların Kurumsal Sonuçları

Sürdürülebilir liderlik ve yeşil davranışların kurumsal sonuçları incelendiğinde, yönetişim uygulamalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) açıklamaları, bir örgütün sürdürülebilir uygulamalara olan bağlılığının derecelendirilmesinde önemli bir faktör olmakta sürdürülebilir performansı artırmaya yönelik stratejiler ve yenilikler, uzun dönemli örgütsel başarının elde edilmesinde önemli bir pusula olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında yönetişim uygulamaları hesap verebilirlik ve şeffaflık sağlayarak örgütsel güven ve bağlılığın gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Araştırmalar, yönetişim uygulamalarının sürdürülebilirlik çabaları ile örgütsel performans arasındaki ilişkiyi anlamlı bulmakta aynı şekilde yönetişimin çevresel ve sosyal uygulamaların iş gören performansını ve refah düzeyini arttırmada gerekli denetim ve stratejik yönlendirmeyi sağladığını göstermektedir (Wiyono vd., 2025).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde adalet, iş bağlılığı ve örgütsel kimlik gibi kavramların örgütsel davranış üzerindeki etkileri çeşitli modellerle açıklandığı görülmekte olup Li ve arkadaşların adalet, iş bağlılığı ve örgütsel kimlik arasındaki ilişkileri grup katılım modeli temelinde incelemesinde bu tür modeller, sürdürülebilir liderliğin iş görenlerin yeşil davranışlarını nasıl etkileyebileceğine dair bir temel sunmaktadır, Liu ve arkadaşlarının Çin'e özgü çevresel adalet etiği üzerine geliştirdikleri model, farklı kültürel ve kurumsal bağlamlarda sürdürülebilir liderlik uygulamalarının etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemenin önemini ortaya koymaktadır (Wu vd., 2018).

5. SONUÇ

Küresel ölçekte giderek artan çevresel sorunlar, mevcut doğal kaynakların kullanımına özen gösterilmemesi örgütlerin yalnızca ekonomik hedeflerle sınırlı kalmayan, aynı zamanda çevresel ve toplumsal sorumlulukları da önceleyen bir anlayışı ve vizyonu da benimsemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda organizasyonlarda yer alan bireylerin önceden belirlenen iş tanımlarının ötesine geçerek çevresel gelişim önerileri geliştirmeleri, örgütün tüm operasyonel süreçlerinde sürdürülebilir bir çevre bilinci seçenekleri uygulamaya koymaları, ekip arkadaşları ile paylaşmaları ve çevre bilinci konularında yetkinliklerini sürekli güncellemeleri, hem kişisel uzmanlık alanlarını güçlendirmekte hem de örgütsel çevre normlarının ileri bir düzeye

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

taşımalarında etkili olmaktadır. Bu tür girişimlerin, takdir programları ve ekip içi teşvik ödülleri gibi uygulamalarla desteklenmesi optimum düzeyde kaynak kullanımı ve davranışların bu yönde değişimini desteklemektedir.

Bu çalışma, sürdürülebilir liderlik ile yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi kavramsal düzeyde ele alarak, sürdürülebilir liderliğin yeşil örgütsel iş gören davranışları ve kurumsal sonuçları üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir liderlik, iş görenlerin kişisel ve mesleki gelişimini destekleyerek, etik ve iş ahlakı kültürünün oluşumunda önemli rol almakta, hizmetkâr liderlik modeli ise iş görenlerin yeşil davranışlara yönelmesini ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının kurumsallaşmasını teşvik etmektedir. Sürdürülebilir liderlik tutum ve davranışları ayrıca yönetsel süreçler, yeşil vatandaşlık davranışlarının örgüt içinde yaygınlaşmasında ve uzun dönem sürdürülebilir performansın artırılmasında kritik rol oynamaktadır.

Örgütlerde yaşanana tükenmişlik sürdürülebilir liderliğin olumlu etkilerini minimize eden önemli bir faktördür. Araştırmada elde edilen bulgulara göre tükenmişliğin iş görenlerin performansı üzerinde olumsuz yönde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ve zamanında müdahale edilmediğinde performans kaybına yol açtığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bazı durumlarda iş görenlerin özdenetim ve yaratıcılık becerileri, tükenmişliğin performans üzerindeki olumsuz etkisini hafifletebilmektedir. Bu sebeple sürdürülebilir liderlik uygulamalarının, tükenmişliği önleyici ve iş görenlerin iyi oluşunu destekleyici stratejilerle bütünleştirilmesi önerilmektedir.

Araştırmada, sürdürülebilir liderliğin örgüt içinde yeşil örgütsel vatandaşlık davranışlarının gelişimine olan etkisi ortaya konmuş, liderlerin açık, pozitif ve teşvik edici tutumların iş görenlerin çevre dostu uygulamalara yönelik motivasyonunu ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği ve bu nedenle örgütlerde bu tür davranışların yaygınlaşması önerilmektedir.

Çalışmada ayrıca, hizmetkar liderliğin etik kültür üzerindeki etkisi, bireysel gelişim ve topluluk oluşturma vasıtası ile iş gören davranışlarındaki dönüşümün sağlanması ve bunun etkilerine yönelik bulgulara yer verilmektedir. Sürdürülebilir liderliğin boyutları, uygulama alanları ve sürdürülebilir liderliğin pratikte nasıl hayata geçirilebileceğine dair öneriler sunulmakta olup ayrıca yönetişim uygulamaları ve kurumsal güvenin, sürdürülebilir performans üzerindeki aracılık rolü ve önemi vurgulanmaktadır.

Son olarak, gelecekteki araştırmalar için sürdürülebilir liderlik ve yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin daha derinlemesine incelenmesi, işbirliği ve teknolojinin sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi ve hizmet ekosistemleri ile kolektif farkındalık gibi yeni araştırma alanlarının, kültürel farklılıkları ve yerel bağlamları dikkate alarak çok boyutlu bir çerçevede incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, M. (2026). Sürdürülebilir Liderliğin Yeşil İnsan Kaynakkları Yönetimi Üzerindeki Etkisinde Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Aracılık Rolü. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2026 (51), 1-20.

B. K. Hassani ve Y. Bahini, "Crosswashing in Sustainable Investing: Unveiling Strategic Practices Impacting ESG Scores," arXiv:2407.00751 [econ.GN, q-fin.EC], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/2407.00751.

B. Zaman ve D. Sedera, "Green Information Technology as Administrative Innovation - Organizational factors for successful implementation: Literature Review," arXiv:1606.03503 [cs.CY], 2016. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/1606.03503.

Boiral, O., & Paillé, P. (2012). Organizational citizenship behaviour for the environment: Measurement and validation. Journal of Business Ethics, 109(4), 431-445. https://doi.org/10.1007/s10551-011-1138-9

Chen, Y. S., & Chang, C. H. (2013). The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership, and green creativity. Journal of business ethics, 116, 107-119.

D. Wiyono, D. A. Dewi, E. Ambiapuri, N. A. Parwitasari ve D. S. Hambali, "Strategic ESG-Driven Human Resource Practices: Transforming Employee Management for Sustainable Organizational Growth," arXiv:2505.08201 [econ.GN, q-fin.EC], 2025. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/2505.08201.

D. Wiyono, R. Tanjung, H. Setiadi, S. Marini ve Y. Sugiarto, "Organizational transformation: The impact of servant leadership on work ethic culture with burnout as a mediating factor in the hospitality industry," arXiv:2407.01533 [econ.GN, q-fin.EC], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/2407.01533.

Hargreaves, A. ve Fink, D. (2004). The Seven Principles of Sustainable Leadership. Educational Leadership, 61, 8–13.

J. Wu, S. Guo, H. Huang, W. Liu ve Y. Xiang, "Information and Communications Technologies for Sustainable Development Goals: State-of-the-Art, Needs and Perspectives," arXiv:1802.09345 [cs.CY], 2018. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/1802.09345

Kerse, G., Maden, Ş., Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti, İşletme Araştırmaları Dergisi, 13 (2), 1574-1591.

Kirtiş, Ç. S. (2023). Dijital liderliğin, yeşil dönüştürücü liderliğe etkileri. Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS), 7(35), 1311-1317.

Norton, T. A., Parker, S. L., Zacher, H., & Ashkanasy, N. M. (2015). Employee green behavior: A theoretical framework, multilevel review, and future research agenda. Organization & Environment, 28(1), 103-125. https://doi. org/10.1177/1086026615575773.

Organ, D. W. (1988). Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome. Lexington Books.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and

suggestions for future research. Journal of Management, 26(3), 513-563. https://doi.org/10.1177/014920630002600307.

Scott, L. (2008). Remarks as Prepared for Lee Scott, CEO and President of Wal-Mart Stores, Inc. At the 'The Company of the Future' Wal-Mart US Year Beginning Meeting, January 23. WalMart Pressroom. Retrieved from http://walmartstores.com/pressroom/news/7896.aspx

Sofyalıoğlu, Ç., ve Kartal, B. (2023). Tedarik Zinciri Bakış Açısıyla Şirketlerin Yeşil Aklama ile Başa Çıkma Stratejileri. E.S. Yılmaz, (Ed.), Dijitalleşme ve Pazarlama Araştırmaları içinde (13-61). Gaziantep: Özgür Yayınları.

Tabernero, C., & Hernández, B. (2011). Self-efficacy and intrinsic motivation guiding environmental behavior. Environment and behavior, 43(5), 658-675.

U. C. Kandasamy, "Ethical Leadership in the Age of AI Challenges, Opportunities and Framework for Ethical Leadership," arXiv:2410.18095 [cs.CY, cs.AI], 2024. [Çevrimiçi]. Erişim: https://arxiv.org/abs/2410.18095.

Yavuz, N. (2020). Yeşil insan kaynakları yönetimi ve yeşil iş yetkinliklerinin içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 12(3), 2669-2681.

Yılmaz, G. & Batmantaş, H. (2026). Yeşil örgüt iklimi algısı ile çevresel örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide yeşil öz yeterliliğin rolü. Akademik Yaklaşımlar Dergisi,17, 010, 01–23. DOI: 10.54688/ ayd.1872306.

Zientara, P., & Zamojska, A. (2018). Green organizational climates and employee pro-environmental behaviour in the hotel industry. Journal of Sustainable Tourism, 26(7), 1142-1159.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8230-810X

ÖZET

Örgütsel değişim, bir örgütün yapısında, teknolojilerinde, stratejilerinde, operasyonel yöntemlerinde veya örgütsel kültüründe meydana gelen ve örgüt içinde değişimi, dönüşü hedefleyen süreçler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçler sadece değişimin örgüt de uygulanmasının yanı sıra ayrıca bu değişimlerin örgüt üzerindeki etkilerini de kapsamaktadır. Örgütsel değişim, değişimin gerçekleştiği alanlara ve kapsamlarına göre türlere ayrılmaktadır. Bunlar yapısal değişimler, stratejik değişimler, operasyonel değişimler, Teknolojik değişimler olarak ifade edilmektedir.

Örgütsel adalet algısı ise iş görenlerin örgüt içindeki davranışların, kararların, uygulamaların ve sonuçların adil olup olmadığına dair algılarını kapsamaktadır. Bu algılar kişilerin yaşadıkları spesifik olaylara bağlı olarak şekillenmektedir. Adalet algısının oluşumu; dağıtımsal adalet, etkileşimsel adalet ve prosedürel adalet olmak üzere üç ana boyut üzerinden temellenmektedir.

Örgütsel değişim süreçleri, iş görenlerin mevcut durumlarının ve örgüt içindeki konumlarının bozulmasına ve belirsizliklerin artmasına neden olabilmektedir. Bu gibi dönemlerde çalışanların adalet algıları daha da hassas, kırılgan bir yapıya dönüşmekte ve özellikle değişim dönemlerinde adalet algısının zedelenmesi iş görenlerin motivasyonunda, performanslarında örgütsel bağlılığında negatif yönde sonuçlara neden olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı örgütsel değişimin örgütsel adalet algısı üzerindeki etkilerini bütüncül bir şekilde belirlemeye yönelik, literatür tarama yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre örgütsel değişimin kaçınılmaz olduğu günümüz iş dünyasında, değişim süreçlerinin adaletli bir biçimde planlanması ve yönetilmesi, iş görenlerin değişime olan tutumlarında, davranışlarında ve bunun sonucunda da değişimin örgütlerdeki başarısında kritik öneme sahiptir. Örgütlerdeki değişim süreçlerinde adaletin sağlanmasına yönelik onarıcı ve cezalandırıcı yaklaşımlar, bu değişim süreçlerinde karşılaştıkları direnç ve uyum sorunlarının aşılmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Sonuç olarak, örgütsel değişim süreçlerinde adaletin sağlanması, sadece iş görenlerin psikolojik iyi oluşunu değil, bunun yanında örgütün genel performansını, başarısını ve sürdürülebilirliğini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu sebeple örgütlerin değişim yönetimi stratejilerinde adalet ilkesini temel bir faktör olarak öncelemeleri ve benimsemeleri örgütsel değişimin başarısında en önemli anahtar rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Örgütsel Değişim, Örgütsel Adalet, Örgütsel Adalet Algısı.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL CHANGE ON THE PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL JUSTICE

Dr. Cihan KARA

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çalışma Alanı: Örgütsel Davranış

E-posta: ozgurday@hotmail.com

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8230-810X

ABSTRACT

Organizational change is defined as the sum of processes that aim to transform and change an organization's structure, technologies, strategies, operational methods, or organizational culture. These processes encompass not only the implementation of change within the organization but also its impact on the organization. Organizational change is categorized into types according to the areas and scope of the changes that occur. These are expressed as structural changes, strategic changes, operational changes, and technological changes.

Organizational justice perception encompasses employees understanding of whether behaviors, decisions, practices, and outcomes within the organization are fair. These perceptions are shaped by the specific events individuals experience. The formation of justice perception is based on three main fundamental dimensions: distributive justice, interactional justice, and procedural justice.

Organizational change processes can lead to disruptions in employees current situations and positions within the organization, and increase uncertainty. During such periods, employees perceptions of justice become even more sensitive and fragile, and damage to this perception, especially during periods of change, can negatively impact employee motivation, performance, and organizational commitment.

This study aims to comprehensively determine the effects of organizational change on the perception of organizational justice through a literature review. According to the findings, in today's business world where organizational change is inevitable, the fair planning and management of change processes are critically important for employees' attitudes and behaviors towards change, and consequently, for the success of change in organizations. Restorative and punitive approaches to ensuring justice in organizational change processes significantly contribute to overcoming resistance and adaptation problems encountered during these processes. In conclusion, ensuring justice in organizational change processes positively impacts not only the psychological well-being of employees but also the overall performance, success, and sustainability of the organization. Therefore, prioritizing and adopting the principle of justice as a fundamental factor in organizations' change management strategies plays a key role in the success of organizational change.

Keywords: Organization, Organizational Change, Organizational Justice, Perception of Organizational Justice.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

İyilik, doğruluk, hak, hukuk ve eşitlik gibi değer yargılarını kapsayan adalet kavramı aynı zamanda uyumluluk, düzgünlük ve doğru bir düzen anlamlarına da gelebilen oldukça geniş bir tanımı olan kavram olarak bilinmektedir (İzveren, 1980). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde adalet kavramı hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme olarak tanımlanmaktadır.

Örgütsel adalet, bireylerin ve grupların bir örgüt, birey veya eylemin adil olup olmadığına dair değerlendirmelerini şekillendiren çok boyutlu bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram başlangıçta iş görenlerin örgütlerine ve yöneticilerine yönelik adalet algılarına odaklanırken daha sonra kapsamı genişleyerek teknoloji, müşteri, hizmet sağlayıcı ilişkileri ve sosyal bağlam gibi farklı alanlarda da adalet algılarını incelemeye başlamıştır. Örgütsel değişim ise bir örgütün yapısında, stratejilerinde, operasyonel yöntemlerinde, teknolojilerinde veya örgütsel kültüründe meydana gelen ve örgüt içinde değişimi amaçlayan süreçlerin tamamını olarak ifade edilmektedir. Bu süreçler sadece değişimin uygulanmasını değil, aynı zamanda bu değişimlerin örgüt üzerindeki etkilerini de kapsar.

Örgütsel değişimin türleri değişimin gerçekleştiği alanlara ve kapsamına göre farklılık göstermektedir. Yapısal değişimler, örgütün organizasyon şemasında veya hiyerarşik yapısında yapılan düzenlemeleri içerirken, stratejik değişimler; örgütün uzun dönem hedeflerine ulaşma yollarında yapılan değişiklikleri ifade eder. Operasyonel değişimler; iş süreçlerinde, prosedürlerde veya günlük uygulamalarda yapılan yenilikleri kapsarken, teknolojik değişimler ise, örgütün kullandığı araç, gereç, techizat ve yazılımlarda yapılan güncellemeleri ve yenilikleri ifade etmektedir. Son olarak, kültürel değişimler ise örgütün değerlerinde, normlarında ve paylaşılan inançlarında meydana gelen değişimler olarak belirtilmektedir.

Küreselleşen günümüz iş ortamında örgütlerin hayatta kalabilmek ve rekabet üstünlüğünü koruyabilmek için, zorunlu bir süreç olan örgütsel değişimi sürecini çok etkin bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Başarılı bir değişim süreci geçirmek için iş görenlerin değişime yönelik tutumları ve uyum yeteneği kritik önem taşımaktadır. Bu süreçte işgörenlerin, örgüt içerisinde uygulamaların ve kararların ne kadar adil olduğuna dair geliştirdikleri örgütsel adalet algısı değişime verilen tepkilerin temel belirleyicileri olmaktadır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde adil süreçlerin değişime olan direnci azalttığına dair çalışmalar bulunmakla birlikte değişimin belirli aşamalarının adalet boyutlarını (dağıtımsal, prosedürel, etkileşimsel) nasıl etkilediğine dair daha fazla incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın temel amacı örgütsel değişimin örgütsel adalet algısı üzerindeki etkisini incelemek ve söz konusu değişimin iş görenlerin adalet duygusun nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; adalet algısının dağıtımsal, prosedürel ve etkileşimsel boyutları, iş görenlerin değişim süreçlerine katılımı, bilgilendirilmesi ve karar alma mekanizmalarına dahil edilmesiyle güçlenmektedir. Bu bağlamda örgütlerde adaletin sağlanmasına yönelik onarıcı ve cezalandırıcı yaklaşımlar, örgütlerin değişim süreçlerinde karşılaştıkları direnç ve uyum sorunlarının aşılmasında stratejik öneme sahiptir. Ayrıca araştırma, adalet algısının yüksek olduğu örgütlerde iş görenlerin iş tatmininin, örgütsel bağlılıklarının takım dinamiklerinin ve performanslarının pozitif yönde etkilendiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN TANIMI VE TÜRLERİ

Örgütsel değişim, bir örgütün stratejilerinde, operasyonel yöntemlerinde, yapısında teknolojilerinde ve örgütsel kültüründe oluşan ve örgüt içinde değişimi hedefleyen süreçlerin tamamı olarak ifade edilmektedir. Bu süreçler sadece değişimine odaklanmaz ayrıca bu değişimlerin örgüt üzerindeki etkilerini de kapsamaktadır. Bütün örgütler zorunlu olarak değişim süreci içerisinde yer almaktadırlar, örgütleri bu değişime zorunlu kılan yaşanan hızlı gelişmeler ve güçlü veri akışıdır. Degişim süreci geçiren örgütler yeniliğe açık ve gelişmeci bir tutum içinde olmalıdır (Drucker, 1993).

Örgütsel davranış biliminde değişimin konusu hem teorik hem de uygulamalı olarak önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bouckenooghe çalışmasında örgütsel değişim araştırmaları iki grupta toplanmaktadır: ilki değişimin öncüllerini ve sonuçlarını incelemek diğeri ise örgütsel değişimin nasıl geliştiğini, büyüdüğünü ve zamanla sona erdiğini araştırmak olarak ifade etmektedir. Değişimin öncülleri ve sonuçları üzerine yapılan araştırmalar, özellikle iş görenlerin değişimi kabul etmeleri ve karşı durmamalarını sağlama yolları ve değişime yönelik tutumlarının yönetilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu amaçla iş görenlerin değişime yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla çeşitli kavramsal yapılar geliştirilmiştir. Choi çalışmasında; değişime hazırlık, değişime açıklık, değişime bağlılık ve örgütsel değişime yönelik alaycılık olmak üzere dört temel tutum yapısını öne çıkarmaktadır. Bu tutumların, kişilerin deneyimlerine bağlı olarak zaman içinde değişebilen geçici durumlar olarak kavramsallaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle örgütsel değişim sürecinde iş görenlerin tutumları sabit kişilik özellikleri olarak değil, değişen koşullara göre şekillenen dinamik durumlar olarak değerlendirilmelidir (Lenberg vd., 2016).

Örgütsel değişimin türleri değişimin gerçekleştiği alanlara ve kapsamına göre beş ana başlıkta ifade edilmektedir Lenberg vd. (2016);

Yapısal değişimler, örgütün organizasyon şemasında veya hiyerarşik yapısında yapılan düzenlemeleri içermektedir.

Stratejik değişimler, örgütün uzun dönem hedeflerinde ve bu hedeflere ulaşma noktasında yapılan köklü değişiklikleri ifade etmektedir.

Operasyonel değişimler, iş süreçlerinde, prosedürlerde veya günlük rutin uygulamalarda yapılan değişimleri ifade etmektedir.

Teknolojik değişimler ise, örgütün kullandığı araç, gereç ve yazılımlarda yapılan güncellemeleri veya yenilikleri içermektedir. Teknolojik her gelişme örgütlerde değer yargılarının değişmesine, refah düzeyinin değişmesine ve örgüt içi iletişimin ve ilişkilerin değişmesine kadar birçok değişimi beraberinde getirmektedir (Yeniçeri, 2002). Erdoğan (2002) çalışmasında teknolojik değişimi örgütlerde iş yapmada kullanılan araç ve gereçlerin değişmesi olarak ifade etmektedir.

Kültürel değişimler, örgütün normlarında, değerlerinde ve paylaşılan inançlarında oluşan dönüşümleri kapsamaktadır. Bu değişimler örgüt içinde farklı düzeylerde direnç veya kabul ile karşılaşabilir ve iş görenlerin tutum ve davranışları üzerinde farklı etkiler yaratabilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI TANIMI VE BOYUTLARI

Örgütsel adalet, kişilerin ve grupların bir örgüt, kişi veya eylemin adil olup olmadığına dair değerlendirmelerini şekillendiren çok katmanlı bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kısaca örgütsel adalet, örgüt içinde ahlaki olarak doğru ve yanlış kabul edilen eylemlere dayalı olarak şekillenen bir kavramdır. Adalet ve hakkaniyet kavramları genellikle birbirine yakın anlamlarda kullanılsa da, bu iki kavram arasında yazında önemli bir ayrım yapılmaktadır. Hakkaniyet, örgütsel faaliyetlerin uygulama şeklinin kişiler tarafından öznel olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir yani faaliyetlerin ahlaki ve övgüye değer olup olmadığına dair kişisel bir yargıdır, adelet ise hakkaniyetin oluşmasını sağlayan kurallar ve prosedürleri içermektedir. Bu ayrım, örgütsel adaletin boyutlarının anlaşılmasında temel bir çerçeve sunmaktadır Örgütsel adalete ilişkin olarak Bies ve Moag (1986) araştırmasında yöneticilerin iş görenlerine karşı ilgili davrandıklarında olumsuz bir kazanımları olsa bile adil olarak algılanabileceği saptanmıştır (Karen, 2004).

Örgütsel adalet literatürde ilk dönem çalışmalarda, karar sonuçlarının adil olup olmadığına odaklanılmış ve bu boyut dağıtımsal adalet olarak adlandırılmıştır. Dağıtımsal adalet, iş görenlerin kurumlarda elde ettikleri ödül, terfi veya kaynakların adil bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığına ilişkin algılarını kapsamaktadır. Daha sonraki araştırmalar, karar sonuçlarına götüren süreçlerin adil olup olmadığına odaklanmış ve bu boyut prosedürel adalet olarak tanımlanmıştır. Prosedürel adalet, karar verme süreçlerine katılım, sonuca etki edebilme, süreçlerin tutarlılığı, tarafsızlığı, doğruluğu gibi standartlara uyum ile teşvik edilir. Bu boyut, çalışanların sadece sonuca değil, aynı zamanda bu sonuca nasıl ulaşıldığına dair süreçlerin adil olup olmadığına ilişkin algılarını içerir (Sesari vd., 2024).

1993 yılında Greenberg, dağıtımsal adaletin bazı bileşenlerinin, özellikle saygı ve hassasiyetin, kişilerarası adalet olarak daha iyi anlaşılabileceğini öne sürmüştür. Kişilerarası adalet, karar sonuçlarına verilen tepkileri etkileyen, bireylerin birbirlerine karşı gösterdikleri saygı ve duyarlılığı kapsar. İş görenlerin örgüt içerisinde uygun görmediği bir davranışa gösterdiği olumsuz tepki kişilerarası adalet ile ilişkilidir. Bu bağlamda iş görenlerin uygun olmayan bir kazanıma gösterdikleri olumsuz tepkilerin derecesi, uğradıkları zarara ve kararı veren yöneticinin uygunsuz davranışının etkisine göre değişmektedir (Barry, 2003).

Örgütsel değişim dönemlerinde adalet algısı iş görenlerin değişime karşı tutumlarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Adalet algısı, yalnızca dağıtımın adil olup olmadığıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda değişim sürecinde iş görenlerine nasıl davranıldığı, bilgilendirme düzeyi ve karar alma süreçlerinin şeffaflığı da bu algının şekillenmesinde belirleyici rol oynar. Özellikle, değişim süreçlerinde iş görenlerin sürece katılımı, görüşlerinin dikkate alınması ve alınan kararların gerekçelendirilmesi, prosedürel adaletin sağlanmasında kritik öneme sahiptir (Dolata ve Schwabe, 2024).

Adalet algısının yüksek olduğu örgütlerde iş görenler değişim süreçlerine daha fazla güven duyar ve paralel olarak üstlerine olan güven duyguları artar. Bu durum, değişime karşı direnç düzeyini azaltırken, iş görenlerin örgütsel bağlılıklarını ve motivasyonlarını da olumlu yönde etkiler. Öte yandan, adalet algısının zedelendiği durumlarda, iş görenler arasında güvensizlik, memnuniyetsizlik ve değişime karşı direnç gösterme gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

nedenle, örgütsel değişim süreçlerinde adaletin tüm boyutlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması hem değişimin başarısı hem de iş görenlerin örgütlerine olan bağlılığı açısından önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar, kurumlarda düşük ücret, örgütsel politikalara katılmama ve olumsuz düşünce gibi durumlarda bile iş görenlerin karar verme süreçlerinin adil olduğuna inanmaları durumunda tüm bu olumsuzluklardan daha az şikayetçi olduklarını ortaya koymaktadır (Pfeffer ve Langton, 1993).

Genellikle maliyet ve yararların eşit olarak dağıtıldığı, kuralların tarafsız şekilde uygulandığı, eşitsizlik ve ayrımcılık yüzünden zarar görenlerin zararlarının karşılandığı bir örgütte çalışanların adalet algısının yüksek olduğu söylenebilir (Black ve Porter, 2000:122).

3.1. Örgütsel Adaletin Boyutları

Örgütsel adalet üç boyut üzerinden temellenir bu boyutlar, dağıtımsal adalet, etkileşimsel adalet ve prosedürel adalet olarak belirilmektedir.

Dağıtımsal adalet, kaynakların bireyler arasında nasıl paylaştırıldığıyla ilgilidir. Örneğin, bir örgütsel değişim sürecinde terfi, ödül veya işten çıkarma gibi sonuçların adil bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı, çalışanların adalet algısını doğrudan etkiler, kısaca dağıtımsal adalet, örgütsel kaynakların paylaştırılmasında işgörenlerin algıladıkları adillik düzeyi şeklinde tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2006).

prosedürel adalet, karar alma süreçlerinin tarafsız ve önyargısız olup olmadığına, ayrıca etkilenen bireylerin görüşlerini dile getirme fırsatına sahip olup olmadıklarına odaklanır Prosedür adaleti terfi, maddi olanaklar, çalışma şartları ve performans gibi öğelerin değerlendirilmesinde uygulanan yöntemin, işleyişin ve politikaların adil olma düzeyi şeklinde ifade edilmektedir Örneğin gösterilen performans sonucu alınan ödüllerin dağıtımının adil olması dağıtım adaleti boyutunun konusu iken aynı performans ödüllerinin tespit edilmesinde uygulanan yöntemin adil olması ise prosedür adaleti boyutunun konusu ile ilişkilidir (Kılıçlar, 2011).

Etkileşimsel adalet ise bireylerin, kendilerine karşı dürüst ve saygılı bir şekilde davranılmasını beklemeleriyle ilgilidir. Etkileşim adaleti kazanımların belirlenme ve işlemlerin yürütülme sürecinde yer alan yöneticilerin çalışanlarına ne derece nazik davrandığı, değer verdiği ve saygı gösterdiği ile ilgili adalet boyutudur (Jason, 2001).

3.2. Örgütsel Adalet Algısının İş Tatmini Üzerindeki Rolü

Literatürde iş tatmini bireyin sahip olduğu işin kendisinden, yöneticilerden, çalışma grubundan ve çalıştığı kurumdan elde etmeğe çalıştığı, rahatlatıcı ve iç yatıştırıcı bir duygu olarak ifade edilmektedir (Karaduman, 2002). Örgütsel adalet algısı ile iş tatmini arasındaki ilişki, örgütsel adalet literatüründe kapsamlı biçimde incelenmiş olup araştırmalar; özellikle prosedürel adaletin iş tatmini üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Masterson ve arkadaşları yaptıkları çalışmada prosedürel adalet, kişilerarası ve bilgilendirici adaletten daha güçlü bir iş tatmini belirleyicisi olmakla birlikte, tüm adalet türleri anlamlı düzeyde iş tatminiyle ilişkisi kanıtlanmaktadır. Colquitt örgütsel adalet üzerine yaptığı çalışmasında algılanan adaletin örgütsel bağlılık, vatandaşlık davranışları ve iş tatmini gibi kavramlar üzerinde güçlü

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bir etkisi olduğunu doğrulamıştır. Farklı sektörlerde yapılan araştırmalar da adalet algısının iş tatmini üzerindeki etkisini desteklemektedir. Sağlık sektöründe yönetim uygulamalarında adaletin sağlanması, hemşirelerin işte kalma isteğini ve iş tatminini önemli ölçüde artırmaktadır. Üretim sektöründe ise prosedürel adalet, iş gören bağlılığını artırırken işten ayrılma niyetini azaltmaktadır. Eğitim alanında ise iş yükü dağılımı ve ödüllerde adalet, öğretmenlerin iş tatminini güçlü biçimde etkilediği görülmektedir (Sesari vd., 2024).

3.3. Örgütsel Adalet Algısının Performansa Etkisi

İşcan ve Timuroğlu, (2007) iş tatmini ve performans üzerinde yaptıkları araştırmalarda kavram genel olarak örgütsel davranış geliştirme açısından ve verimlilik artışı sağlayan bir faktör olarak ele alınmıştır, adalet algısının iş tatmini üzerindeki etkisi, takım dinamikleri ve bireysel performans açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Storey ve arkadaşları, iş tatminindeki artışın algılanan üretkenliği yükselttiğini ve performansı olumlu yönde etkilediğini yaptıkları çalışmada belirtmişlerdir. Bu bulgular ışığında, adalet algısının iş tatmini ve performans üzerindeki etkisi, sadece bireysel düzeyde değil, takım ve örgüt düzeyinde de kritik öneme sahiptir. Araştırmalar, adalet algısının geliştiricilerde iş tatmininin ana belirleyicilerinden biri olduğunu ve bunun üretkenlik, performans artışı, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetinde azalma gibi sonuçlara yansıdığını göstermektedir.

4. ÖRGÜTSEL DEĞİŞİM VE ÖRGÜTSEL ADALET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Örgütsel değişim süreçlerinde iş görenlerin adalet algıları, değişime yönelik tutum ve davranışları üzerinde önemli derecede etkiye sahiptir. Literatür araştırmalarında, adalet algısının örgütlere ve yöneticilere duyulan güven üzerinde belirleyici bir rol oynadığı belirtilmektedir. Genellikle değişim dönemlerinde, dağıtımsal adaletin örneğin terfi, ücret, iş yükü gibi sonuçların adil dağılımı, prosedürel adaletin karar alma süreçlerinin şeffaflığı ve katılımcılığı ve etkileşimsel adaletin iş görenlere saygılı ve açık iletişimle yaklaşılması iş görenlerin değişime olan direncini azaltmakta ve örgütsel bağlılığı artırmaktadır. Adalet algısının zedelenmesi ise, iş görenlerde güvensizlik, motivasyon kaybı ve örgütsel bağlılıkta azalma gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı örgütsel değişim süreçlerinde adaletin tüm boyutlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, değişimin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesinde kritik rol oynamaktadır (Dolata ve Schwabe, 2024).

Sosyal, ekonomik, teknik ve örgütsel alt yapısı hazırlanmadan değişimi gerçekleştirmeye çalışan işletmeler çok sorunlar yaşamışlardır. Bu durumda değişim faaliyetlerine başlamadan önce mutlaka değişim ile ilgili hazırlıkların yapılması gerekir. Diğer taraftan her türlü şart olumlu hale getirilse bile değişimin etkin yönetilmesi, mevcut verileri objektif değerlendirme yeteneğinin ötesinde engin bir hayal gücü, mükemmel bir sezgi yeteneği ve ileri görüşlü bir vizyona sahip olmayı gerekli kılmaktadır (Yeniçeri, 2002)

4.1. Örgütsel Değişimde Adaletin Sağlanmasına Yönelik Stratejiler

Örgütsel değişimde adaletin sağlanmasına yönelik stratejiler onarıcı ve cezalandırıcı adalet yaklaşımları olarak iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır (Robert vd., 2020);

Onarıcı Adalet Yaklaşımları; Örgütsel değişim süreçlerinde adaletin sağlanması, iş görenlerin değişime olan dirençlerini ve örgütsel bağlılıklarını doğrudan etkileyen kritik bir unsurdur.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Onarıcı adalet yaklaşımı, örgüt içinde yaşanan adaletsizliklerin sonuçlarını onarmaya ve taraflar arasında ilişkileri yeniden güçlendirmeyi hedefler, bu yaklaşım, mağdur olan iş görenlerin yaşadıkları olumsuzlukların telafi edilmesini ve örgüt içindeki güvenin yeniden tesis edilmesini sağlamaktadır. Onarıcı adaletin uygulanması, iş görenlerin kendilerini değerli ve taleplerinin anlaşılmış olduğunu hissetmelerini sağlayarak, değişim süreçlerinde ortaya çıkabilecek dirençleri azaltabilir ve örgütsel bağlılığı artırabilmektedir (Robert vd., 2020).

Cezalandırıcı Adalet Yaklaşımları; cezalandırıcı adalet yaklaşımı ise kurumlarda adaletsizliğe neden olan davranışların yaptırımlarla karşılanmasını; örgüt içinde adaletsizliğe yol açan kişi veya grupların sorumluluk üstlenmesini ve gereken cezai yaptırımların uygulanmasını sağlar. Cezalandırıcı adalet, örgüt içinde adalet mekanizmasının çalıştığına dair bir mesaj vererek, benzer yaşanabilecek adaletsiz durumların tekrarlanmaması amaçlar. Buruda dikkat edilmesi gereken husus ise cezai durumların aşırıya kaçması durumunda, iş görenler arasında korku ve güvensizlik ortamı oluşabilmekte bu nedenler örgütsel değişim süreçlerinde adaletin sağlanmasına yönelik stratejiler belirlenirken, onarıcı ve cezalandırıcı adalet yaklaşımlarının dengeli bir şekilde kurgulanması ve uygulanması, hem bireysel hem de örgütsel düzeyde daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini kolaylaştırmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, örgütsel değişim süreçlerinde adalet algısının merkezi rolünü ve bu algının çalışanların psikolojik durumları, iş tatmini ve performansı üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Örgütsel değişimin kaçınılmaz olduğu günümüz iş dünyasında, değişim süreçlerinin adil bir şekilde yönetilmesi ve yönlendirilmesi iş görenlerin değişime karşı tutum ve davranışlarını etkilemekte ve bunun sonucunda değişimin örgütlerde başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Adalet algısının dağıtımsal, prosedürel ve etkileşimsel boyutları, iş görenlerin değişim süreçlerine katılımı, bilgilendirilmesi ve karar alma mekanizmalarına dahil edilmesiyle güçlenmektedir. Bu bağlamda örgütlerde adaletin sağlanmasına yönelik onarıcı ve cezalandırıcı yaklaşımlar, örgütlerin değişim süreçlerinde karşılaştıkları direnç ve uyum sorunlarının aşılmasında stratejik öneme sahiptir.

Yapılan Literatür araştırmaları adalet algısının yüksek olduğu örgütlerde iş görenlerin iş tatmininin, örgütsel bağlılıklarının takım dinamiklerinin ve performanslarının pozitif yönde etkilendiğini göstermektedir. Bunun yanında adalet algısının kapsamının genişlemesiyle birlikte, örgütsel değişim ile etkileşimi daha karmaşık ve çok katmanlı bir yapı oluşturmaktadır. Sonuç olarak, örgütsel değişim süreçlerinde adaletin sağlanması, sadece iş görenlerin psikolojik bakımdan iyi olmasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda örgütün genel başarısını ve sürdürülebilirliğini de desteklemektedir. Bu gerekçelerin ışığında, örgütlerin değişim yönetimi stratejilerinde adalet ilkesini temel bir unsur olarak içselleştirmeleri kritik öneme sahiptir.

Bu çalışmanın literatürde sınırlı sayıda araştırma olan bir konuyu ele alması ve henüz yerli literatürde yeterince araştırılmayan bu konuyu teorik çerçevede incelenmesi, çalışmanın önemli üstünlükleri arasındadır. Bundan sonra yapılacak araştırmalara konunun farklı boyutları ile farklı sektörlerde, farklı kültürlerde incelenmesi önerilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Arzu Kılıçlar, “Yöneticiye Duyulan Güven ile Örgütsel Adalet ilişkisinin Öğretmenler Açısından İncelenmesi”. İşletme Araştırmaları Dergisi, 3(3), 2011, s.25.

Barry M. Goldman, “The application of referent cognitions theory to legal-claiming by terminated workers: The role of organizational justice and anger”, Journal of Management, 29, 2003, s.705–728.

Black, J.S. Ve L.W. Porter; (2000), Management: Meeting New Challenges, Prentice Hall, New Jersey.

Drucker, Peter. (1996). Yönetim Uygulamaları. (çev: E. Sabri Yarmalı). İstanbul: inlılap Kitapevi.

E. Sesari, F. Sarro ve A. Rastogi, "It is Giving Major Satisfaction: Why Fairness Matters for Software Practitioners," arXiv preprint arXiv:2410.02482, 2024. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://arxiv.org/abs/2410.02482

E. Sesari, F. Sarro ve A. Rastogi, "Understanding Fairness in Software Engineering: Insights from Stack Exchange," arXiv preprint arXiv:2402.19038, 2024. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://arxiv.org/abs/2402.19038

Erdoğan, İrfan. (2002) Egitimde Degişim Yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık. i. Baskı.

Füsun Çınar Altıntaş, “Bireysel Değerlerin Örgütsel adalet ve Sonuçları İlişkisinde Yönlendirici Etkisi: Akademik Personel Üzerinde Bir Analiz”. İşletme Fakültesi Dergisi, 7(2), 2006, s.19-40. S.20.

İzveren, A. (1980), “Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlak)”, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Bilim Dizisi, Ankara.

Jason A.Colquitt v.d., 2001, a.g.e

Karen L. Robinson, “The Impact of Individual Differences on the Relationship between Employee Perceptions of Organizational Justice and Organizational Outcome Variables”. (A Dissertation Presented to the Faculty of the California School of Organizational Studies, Alliant International University, San Diego, 2004).

L. P. Robert, C. Pierce, L. Morris, S. Kim ve R. Alahmad, "Designing Fair AI for Managing Employees in Organizations: A Review, Critique, and Design Agenda," arXiv preprint arXiv:2002.09054, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://arxiv.org/abs/2002.09054

M. Dolata ve G. Schwabe, "Moving beyond privacy and airspace safety: Guidelines for just drones in policing," arXiv preprint arXiv:2408.04684, 2024. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://arxiv.org/abs/2408.04684

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

P. Lenberg, L. G. Wallgren ve R. Feldt, "Software Engineers' Attitudes Towards Organizational Change - an Industrial Case Study," arXiv preprint arXiv:1601.05837, 2016. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://arxiv.org/abs/1601.05837

Pfeffer, J Ve N. Langton; (1993) “ The Effect Of Wage Dispersion On Satisfaction, Productivity And Working Collaboratively: Evidence Form College And University Faculty”, Administrative Science Quarterly, 38, Ss.382-407.

Yeniçeri, Özcan. (2002). Örgütsel De~jşmenin Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dagıtım. 1. Baskı.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN GİRİŞİMCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İHBARCILIK EĞİLİMİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL GÜVENİN ARACILIK RÖLÜ

Doktora Öğrencisi, Buşra KÖSE
Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü
busrakose161@gmail.com - ORCID: 0000-0001-7346-9721

Doç. Dr. Fuat YALMAN
Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü
fuatyalman@duzce.edu.tr- ORCID: 0000-0002-1041-1837

ÖZET

Sağlık kurumlarında etik dışı uygulamaların ortaya çıkarılması ve hasta güvenliğinin sağlanabilmesi için ihbarcılık önemli bir araçtır. İhbarcılık davranışının ortaya çıkmasında kişisel özelliklerin yanında örgütsel faktörler de önemli bir rolü olduğu bilinmektedir.

Bu çalışma, sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin, tıbbi veya tıbbi olmayan etik dışı, yanlış uygulamaları ihbar etme eğilimleri üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkideki örgütsel güven algılarının aracılık rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma amacı doğrultusunda nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde JCI akreditasyon belgesi bulunan hastanelerde çalışan sağlık profesyonelleri oluşturmaktadır. 540 kişiden yüz yüze anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel güvenin algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla, SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak yapısal eşitlik modeli kapsamında yol (path) analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulgularına göre girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır (β=0,42; $p<0,001$). Ayrıca sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel güven algılarını pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,51; $p<0,001$), örgütsel güven algılarının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir etkisi (β=0,44; $p<0,001$) olduğu tespit edilmiştir. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel güven algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla yapılan analizler sonucunda örgütsel güvenin kısmi aracılık etkisi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, girişimci kişilik özelliklerine sahip sağlık profesyonellerinin örgütlerine duydukları güvenin artmasıyla birlikte, çalışma alanlarında karşılaşmış olduğu etik dışı uygulamaları ve yanlış davranışları bildirme konusunda daha istekli olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci kişilik özellikleri, örgütsel güven, ihbarcılık eğilimi, sağlık profesyonelleri, yapısal eşitlik modellemesi.

[1] Bu çalışma, birinci yazarın hazırlanma süreci devam eden doktora tezi kapsamında üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Girişimcilik, "gerekli zamanı ve çabayı ayırarak, eşlik eden finansal, psikolojik ve sosyal riskleri üstlenerek ve sonucunda elde edilen ödülleri alarak yeni ve değerli bir şey yaratma sürecidir" (Hisrich vd., 2005). Girişimci ise "belirsizlik ortamı içerisinde neyin, ne zaman ve nasıl üretileceğine ilişkin bu süreçte karar verici konumunda olan ve bunun sorumluluğunu üstlenen kişidir" (Knight, 2001). Girişimci bireyleri diğer bireylerden ayıran risk alma, yenilikçilik, iç kontrol odaklılık, değişime uyum sağlama, liderlik, başarı ihtiyacı, özgüven ve belirsizliğe karşı tolerans gibi birçok kişilik özellikleri bulunmaktadır (Hisrich ve Peters, 1973; Koh, 1996).

İhbarcılık "şüphelenilen veya gözlemlenen yanlış davranışlara ilişkin endişelerin, bu duruma müdahale edebilecek kişi veya mercilere bildirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Vian vd., 2022). İhbarcılık, yanlış davranışın kurum içindeki yetkili kişilere bildirilmesi durumunda içsel ihbarcılık, kurum dışındaki yetkili kuruluşlara, medya veya kolluk kuvvetlerine bildirilmesi durumunda ise dışsal ihbarcılık şeklinde sınıflandırılmaktadır (Park vd., 2008: 930). Sağlık hizmetlerinde ihbarcılık, hasta güvenliğinin sağlanması ve bakım kalitesinin artırılması açısından önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Jackson vd., 2014; Ekpenyong vd., 2020). Buna karşın sağlık profesyonelleri, misilleme korkusu ve örgüte duyulan güven eksikliği gibi nedenlerle yanlış uygulamaları bildirmekten kaçınabilmekte ve sessiz kalmayı tercih edebilmektedir (Vian vd., 2022).

İhbarcılık süreci doğası gereği risk ve belirsizlik içermektedir. İhbarın birey ve örgüt üzerindeki olası sonuçlarının öngörülememesi, ihbarcıların belirsizlik altında karar vermesini gerektirmektedir (Oelrich, 2019). Bu nedenle ihbarcılık; ahlaki vicdan ve cesaret gerektiren etik bir davranış olup, ihbarcıların girişimci kişilik özelliklerine sahip olmaları beklenmektedir (Zakaria vd., 2020; Ahmad vd., 2011; Park vd., 2024). Önceki çalışmalarda özgüven, risk alma eğilimi, iç kontrol odaklılık ve özerklik gibi girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimini olumlu yönde etkilediği bilinmektedir (MacNab ve Worthley, 2008; Zhou vd., 2018; Iko Afe vd., 2019; Park vd., 2024). Ancak ihbarcılık davranışının ortaya çıkması yalnızca bireysel özelliklere bağlı değildir, örgütsel faktörler de çok önemlidir. Bireyin ihbar davranışını sergileme kararı, ihbarın doğru ve gerekli olduğuna ilişkin kişisel değerlendirmelerinin yanı sıra örgütsel koşullardan da etkilenmektedir (Near ve Miceli, 1996; Yürür ve Nart, 2016).

Örgütsel güven, "bireylerin belirsizlik ve riskli durumlarda örgütün kendilerini destekleyeceğine ve örgütün sözleri ile davranışlarının tutarlı olduğuna ilişkin inançlarını ifade etmektedir" (Matthai, 1989). Güven eksikliği, potansiyel ihbarcıların cesaretini kıran temel engellerden biri olarak görülürken (Vian vd., 2022), çalışanların ihbar sonrasında herhangi bir haksız yaptırımla karşılaşmayacaklarına ilişkin güven duymaları ihbarcılık eğilimlerini artırmaktadır (Hall vd., 2001). Nitekim örgütsel güven düzeyinin yüksek olduğu kurumlarda çalışanların ihbarcılık eğilimlerinin de daha yüksek olduğu bilinmektedir (Binikos, 2008).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı, sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin, tıbbi veya tıbbi olmayan olayları ihbar etme eğilimleri üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkideki örgütsel güven algılarının aracılık rolünü ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilinde JCI akreditasyon belgesi olan 20 özel hastanede görev yapan sağlık profesyonelleri oluşturmaktadır. 540 sağlık profesyoneli örneklem olarak alınmıştır. Araştırma verileri yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak Türkçe geçerliği ve güvenilirliği olan ölçekler kullanılmıştır.

Çizelge 1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Ölçekler	**Ölçek geliştiren**	**Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik**
Girişimci kişilik Ölçeği	Shanthakumar (1992) Solymossy (1998)	Yalman (2019)
İhbarcılık Ölçeği	Park vd. (2005)	Şekerli vd. (2016)
Örgütsel Güven	Nyhan ve Marlowe (1997)	Demircan (2003)

Araştırma hipotezi şu şekildedir;

H_1 Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel güven algılarının aracılık rolü vardır.

Araştırma modelinin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kapsamında path analizi uygulanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesinin temel amacı, kuramsal çerçevede oluşturulan modelin elde edilen verilerle uyumunu istatistiksel olarak test etmek ve teorik yapı ile araştırma bulguları arasındaki uyum düzeyini ortaya koymaktır (Hair vd., 1998).

3. BULGULAR

Araştırma verilerinin analizi, SPSS 25 ve AMOS 24 paket programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecine başlamadan önce veri seti ayrıntılı olarak incelenmiş, veri giriş hataları kontrol edilmiş ve verilerin analizlere uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, normallik dağılımları test edilmiştir. Ardından güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.1. Araştırma Verileri Normallik Dağılımı

Çizelge 2. Araştırma Verilerinin Normallik Dağılımı

Faktörler	Çarpıklık Değerleri (Skewness)	Basıklık Değerleri (Kurtosis)
Girişimci Kişilik Özellikleri	-,345	,273
İhbarcılık Eğilimi	-,808	,490
Örgütsel Güven	-,816	,521

Gözlem sayısı 29'dan büyük olduğundan normallik dağılımı için Kolmogorov Smirnov Testi kullanılmıştır (Kalaycı, 2008). Çizelge 1.'de Kolmogorov Smirnov Testi sonucu çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerleri verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri +1,5 ile -1,5 arasında olduğundan araştırma verileri normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir (Tabachnick vd., 2013).

3.2. Araştırma Verilerinin Güvenilirliğine İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik düzeylerini belirlemek amacıyla iç tutarlılık analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, araştırma örnekleminden elde edilen veriler kullanılarak madde-toplam korelasyonları incelenmiş ve ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach Alpha (α) katsayıları hesaplanmıştır.

Çizelge 3. Araştırma Verilerine İlişkin Güvenilirlik Bulguları

Değişken isimleri	Cronbach's Alpha Katsayısı
Girişimci Kişilik Özellikleri	0,860
İhbarcılık Eğilimi	0,803
Örgütsel Güven	0,738

3.3 Demografik Bulgular

Araştırmaya toplam 540 sağlık profesyoneli katılmıştır. Katılımcıların %67,0'ı erkek, %33,0'ı ise kadındır. Mesleki pozisyon açısından incelendiğinde katılımcıların %46,3'ünü doktorlar, %53,7'sini ise hemşire/ebeler oluşturmaktadır. Meslek yılı incelendiğinde katılımcıların %18,7'sinin 1–5 yıl, %14,4'ünün 6–10 yıl, %32,4'ünün 11–15 yıl, %21,5'inin 16–20 yıl ve %13,0'ının 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olduğu tespit edilmiştir.

3.4. Yapısal Eşitlik Modellemesine İlişkin Bulgular

Sağlık Profesyonellerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin İhbarcılık Eğilimlerine Etkisinde Örgütsel Güvenin Aracılık Rolünün belirlenebilmesi için path analizi yapılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

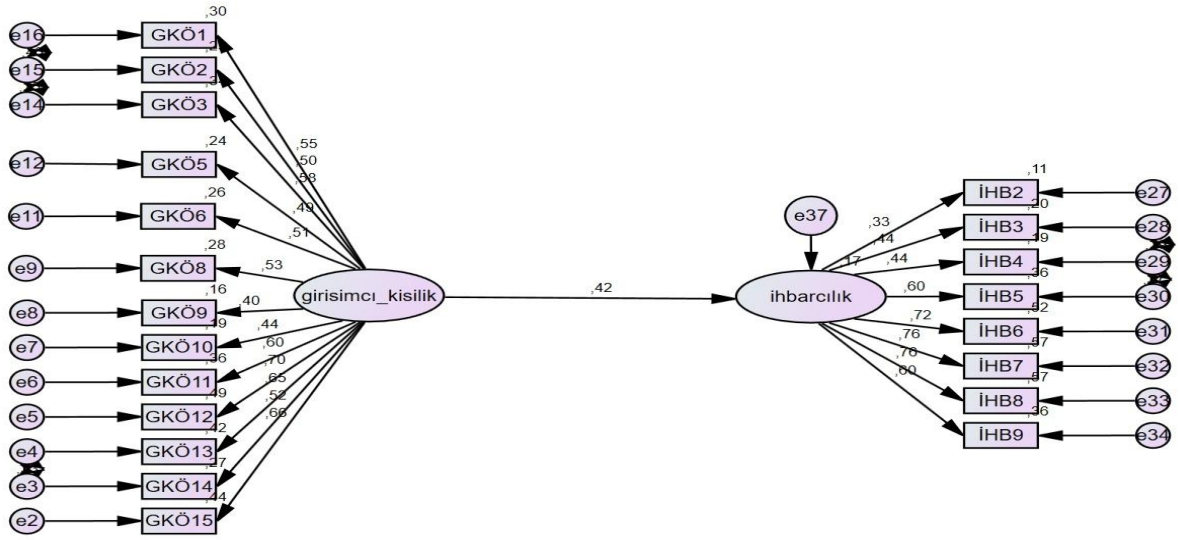

Görsel 1. Aracı Değişken Modele Dahil Edilmeden Path Analizi Sonuçları

Görsel 1.'de Aracı Değişken Modele Dahil Edilmeden Path Analizi Sonuçları verilmiştir. Bağımsız değişken olan Girişimci Kişilik Özelliklerinin bağımlı değişken olan ihbarcılık Eğilimi üzerindeki direk etkisi önemlidir ve pozitiftir ($p<0,001$). Girişimci Kişilik Özellikleri ile İhbarcılık Eğilimi arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,42'dir. Girişimci kişilik özellikleri bir birim artarsa, ihbarcılık eğilimi 0,42 kat artacaktır.

Aracı değişken modele dahil edilerek Path Analizi gerçekleştirilmiştir. Aracı değişken Örgütsel Güvenin, bağımsız değişkenle Girişimci Kişilik Özellikleri ile birlikte modele dâhil edildiklerinde, Girişimci Kişilik Özelliklerinin İhbarcılık Eğilimi üzerindeki etkisi anlamlı çıkmıştır ($p=0,002 <0,05$), ancak bir önceki analizdeki 0,42 standardize regresyon katsayısının 0,20'ye düştüğü tespit edilmiştir. Dolayısı ile örgütsel güven algısı kısmi aracı değişkendir. Değişkenlerin modeli, model içindeki uyum değerleri ve etki değerleri aşağıda verilmiştir.

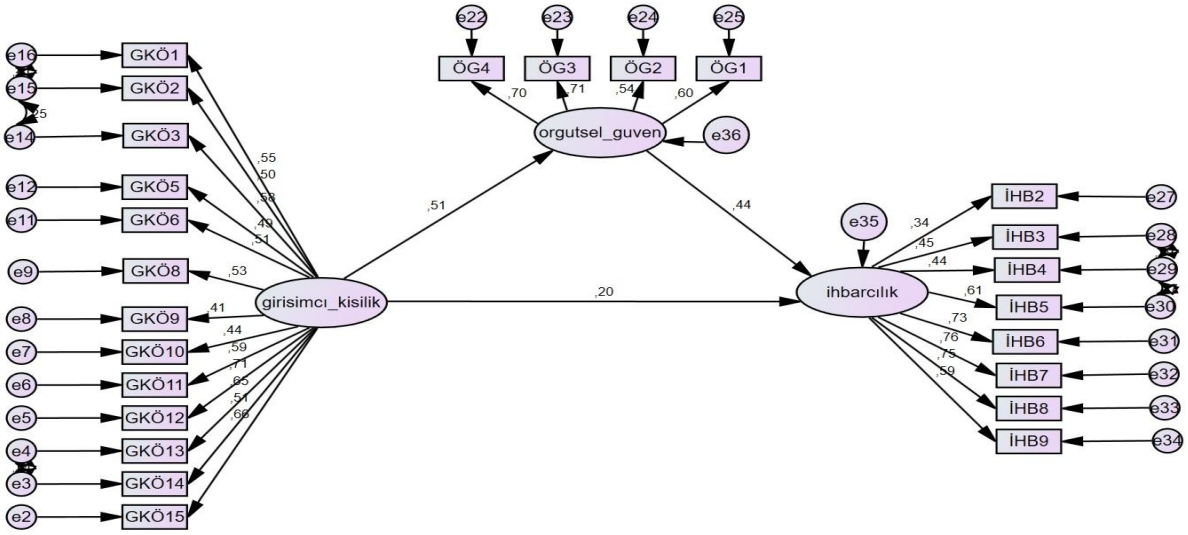

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 2. Aracı Değişken Modele Dahil Edildiğinde Path Analizi Sonuçları

Görsel 2. Aracı Değişken Modele Dahil Edildiğinde Path Analizi Sonuçları verilmiştir. Örgütsel güvenin kısmi aracı değişken olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel güven algılarını pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,51; p<0,001), örgütsel güven algılarının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir etkisi (β=0,44; p<0,001) olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Maddelerin Tahmini ve Yapıların Cronbach's α, AVE ve CR Değerleri

Yapılar	Öğeler	Tahmin	Cronbach's α	AVE	CR
Girişimci Kişilik Özellikleri	GKÖ15	0,66	0,860	0,30	0,84
	GKÖ14	0,51			
	GKÖ13	0,64			
	GKÖ12	0,70			
	GKÖ11	0,59			
	GKÖ10	0,43			
	GKÖ9	0,40			
	GKÖ8	0,52			
	GKÖ6	0,50			
	GKÖ5	0,49			
	GKÖ3	0,57			
	GKÖ2	0,50			
	GKÖ1	0,54			
Örgütsel Güven	ÖG4	0,69	0,738	0,41	0,73
	ÖG3	0,71			
	ÖG2	0,53			
	ÖG1	0,60			
İhbarcılık Eğilimi	İE2	0,33	0,803	0,36	0,80
	İE3	0,44			
	İE4	0,44			
	İE5	0,60			
	İE6	0,72			
	İE7	0,75			
	İE8	0,75			
	İE9	0,589			

Çizelge 4.'de maddelerin tahmini ve yapıların Cronbach's α, AVE ve CR Değerleri verilmiştir. AVE değerlerinin 0,50'nin altında olmasına karşın, CR değerlerinin 0,60'ın üzerinde olması yakınsak geçerliliğin sağlandığı kabul edilmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Bu kapsamda hesaplanan AVE değerlerinin 0,30 ve üzerinde, CR değerlerinin ise 0,73 ve üzerinde olması ölçüm modelinin yakınsak geçerliliği sağladığını göstermektedir. Ayrıca, ölçeklere ilişkin güvenirlik katsayılarının girişimci kişilik özellikleri için 0,86, örgütsel güven için 0,73 ve ihbarcılık eğilimi için 0,80 olarak hesaplanması, tüm ölçeklerin kabul edilebilir güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5. Uyum İyiliği İndeksleri (Simon vd., 2010; Tabachnick ve Fidell, 2013)

Uyum İyiliği İndeksleri	**Kabul Edilebilir Uyum Değerleri**	**Araştırma Modeli**
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	4,28
RMSEA	0,00 ≤ RMSEA ≤ 0,10	0,078
SRMR	0,00 ≤ SRMR ≤ 0,10	0,069

Çizelge 5.'de model uyum indeksileri verilmiştir. Yapısal Eşitlik Modellemesinde (YEM), önerilen modelin örneklem verileriyle ne ölçüde örtüştüğünü belirlemek amacıyla çeşitli uyum iyiliği indeksleri kullanılmaktadır (Gürbüz, 2021). Söz konusu uyum indeksleri, araştırma modeli kapsamında öngörülen teorik yapı ile elde edilen ampirik veriler arasındaki uyum düzeyini değerlendirerek modelin uygunluğu hakkında bilgi sunmaktadır (Karagöz, 2021: 691). Çizelge 5.'de Uyum İndeksleri verilmiş olup araştırma modeli sonuçları literatürdeki kabul edilebilir uyum değerleri aralığında olduğundan araştırma modelimizin model uyumu sağlanmaktadır.

4. SONUÇ

Araştırma bulgularına göre girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır (β=0,42; p<0,001). Ayrıca sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel güven algılarını pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,51; p<0,001), örgütsel güven algılarının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir etkisi (β=0,44; p<0,001) olduğu tespit edilmiştir. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel güven algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla yapılan analizler sonucunda örgütsel güvenin kısmi aracı değişken olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular, girişimci kişilik özelliklerine sahip sağlık profesyonellerinin örgütlerine duydukları güven arttıkça etik dışı uygulama ve yanlış davranışları bildirme eğilimlerinin de arttığını göstermektedir. Bu doğrultuda, sağlık kurumlarında örgütsel güveni güçlendirecek uygulamaların geliştirilmesi ve çalışanları güvenli bildirim davranışına teşvik edecek kurumsal politikaların oluşturulması önerilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

[1] Ahmad, S. A., Smith, M., Ismail, Z. ve Yunos, R. M., Internal Whistleblowing Intentions: Influence of Internal Auditors' Demographic and Individual Factors, Annual Summit on Business and Entrepreneurial Studies (ASBES 2011), 2011.

[2] Binikos, E., Sounds of Silence: Organisational Trust and Decisions to Blow the Whistle, *SA Journal of Industrial Psychology*, 34(3), 48-59, 2008.

[3] Demircan, N., Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişken Olarak Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi, Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2003.

[4] Ekpenyong, M. S., Nyashanu, M., Ibrahim, A. ve Serrant, L., Perceived Barriers to Whistle Blowing in Healthcare Amongst Healthcare Professionals: An Integrative Review, *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 14(1), 10-27, 2020.

[5] Fornell, C. ve Larcker, D. F., Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error: Algebra and Statistics, *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388, 1981.

[6] Gürbüz, S., AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: Temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

[7] Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, W. C., Multivariate Data Analysis, 5. Baskı, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1998.

[8] Hall, M. A., Dugan, E., Zheng, B. ve Mishra, A. K., Trust in Physicians and Medical Institutions: What Is It, Can It Be Measured, and Does It Matter?, *The Milbank Quarterly*, 79(4), 613-639, 2001.

[9] Hisrich, R. D. ve Peters, M. P., Entrepreneurship, Irwin McGraw-Hill, Illinois, 1973.

[10] Hisrich, R. D., Peters, M. P. ve Shepherd, D. A., Entrepreneurship, 6. Baskı, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2005.

[11] Iko Afe, C. E., Abodohoui, A., Mebounou, T. G. C. ve Karuranga, E., Perceived Organizational Climate and Whistleblowing Intention in Academic Organizations: Evidence from Selçuk University (Turkey), *Eurasian Business Review*, 9, 299-318, 2019.

[12] Jackson, D., Hickman, L. D., Hutchinson, M., Andrew, S., Smith, J., Potgieter, I. ve Peters, K., Whistleblowing: An Integrative Literature Review of Data-Based Studies Involving Nurses, *Contemporary Nurse*, 48(2), 240-252, 2014.

[13] Kalaycı, Ş., SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

[14] Karagöz, Y., SPSS ve AMOS Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

[15] Knight, G. A., Entrepreneurship and Strategy in the International SME, *Journal of International Management*, 7(3), 155-171, 2001.

[16] Koh, H. C., Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics: A Study of Hong Kong MBA Students, *Journal of Managerial Psychology*, 11(3), 12-25, 1996.

[17] MacNab, B. R. ve Worthley, R., Self-Efficacy as an Intrapersonal Predictor for Internal Whistleblowing: A US and Canada Examination, *Journal of Business Ethics*, 79, 407-421, 2008.

[18] Matthai, J. M., Employee Perceptions of Trust, Satisfaction, and Commitment as Predictors of Turnover Intentions in a Mental Health Setting, Doctoral Dissertation, Peabody College for Teachers of Vanderbilt University, Nashville, 1989.

[19] Near, J. P. ve Miceli, M. P., Whistle-Blowing: Myth and Reality, *Journal of Management*, 22(3), 507-526, 1996.

[20] Nyhan, R. C. ve Marlowe Jr., H. A., Development and Psychometric Properties of the Organizational Trust Inventory, *Evaluation Review*, 21(5), 614-635, 1997.

[21] Oelrich, S., Making Regulation Fit by Taking Irrationality into Account: The Case of the Whistleblower, *Business Research*, 12(1), 175-207, 2019.

[22] Park, H., Blenkinsopp, J., Oktem, M. K. ve Omurgonulsen, U., Cultural Orientation and Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing: A Comparison of South Korea, Turkey, and the UK, *Journal of Business Ethics*, 82, 929-939, 2008.

[23] Park, H., Rehg, M. T. ve Lee, D., The Influence of Confucian Ethics and Collectivism on Whistleblowing Intentions: A Study of South Korean Public Employees, *Journal of Business Ethics*, 58, 387-403, 2005.

[24] Park, N., Song, H. J. ve Cho, Y. J., Analyzing Determinants of Whistleblowing Intention with the Gamification Method, *Public Policy and Administration*, 41(1), 55-89, 2024.

[25] Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. ve Härter, M., Confirmatory Factor Analysis and Recommendations for Improvement of the Autonomy-Preference-Index (API), *Health Expectations*, 13(3), 234-243, 2010.

[26] Şekerli, E. B., Taslak, S. ve Çetinel, M. H., Mesleki Bağlılığın Çalışanların İhbarcılık Eğilimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine Yönelik Görgül Bir Çalışma, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 1-21, 2016.

[27] Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S., Using Multivariate Statistics, 6. Baskı, Pearson, Massachusetts, 2013.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[28] Vian, T., Agnew, B. ve McInnes, K., Whistleblowing as an Anti-Corruption Strategy in Health and Pharmaceutical Organizations in Low- and Middle-Income Countries: A Scoping Review, *Global Health Action*, 15(1), 2140494, 2022.

[29] Yalman, F., Sağlık Yöneticilerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin Hastanelerin Kurumsal Performansı Üzerindeki Etkisi: İstanbul'da Faaliyet Gösteren Özel Hastanelere Yönelik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 2019.

[30] Yürür, S. ve Nart, S., Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir?, *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 2016.

[31] Zakaria, M., Omar, N., Rosnidah, I., Bustamana, H. A. ve Hadiyati, S. N., Adopting the Planned Behavioural Theory in Predicting Whistleblowing Intentions Among Indonesian Public Officials, *Management & Accounting Review*, 19(3), 25-47, 2020.

[32] Zhou, L., Liu, Y., Chen, Z. ve Zhao, S., Psychological Mechanisms Linking Ethical Climate to Employee Whistle-Blowing Intention, *Journal of Managerial Psychology*, 33(2), 196-213, 2018.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN GİRİŞİMCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İHBARCILIK EĞİLİMİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL ADALETİN ARACILIK RÖLÜ

Doktora Öğrencisi, Buşra KÖSE

Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü

busrakose161@gmail.com - ORCID: 0000-0001-7346-9721

Doç. Dr. Fuat YALMAN

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

fuatyalman@duzce.edu.tr- ORCID: 0000-0002-1041-1837

ÖZET

Sağlık kurumlarında etik dışı uygulamaların ortaya çıkarılması ve hasta güvenliğinin sağlanabilmesi için ihbarcılık önemli bir araçtır. İhbarcılık davranışının ortaya çıkmasında kişisel özelliklerin yanında örgütsel faktörler de önemli bir rolü olduğu bilinmektedir.

Bu çalışma, sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin, tıbbi veya tıbbi olmayan etik dışı, yanlış uygulamaları ihbar etme eğilimleri üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkideki örgütsel adalet algılarının aracılık rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma amacı doğrultusunda nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde JCI akreditasyon belgesi bulunan hastanelerde çalışan sağlık profesyonelleri oluşturmaktadır. 600 kişiden yüz yüze anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel adalet algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla, SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak yapısal eşitlik modeli kapsamında yol (path) analizi gerçekleştirilmiştir.

Yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır (β=0,42; $p<0,001$). Ayrıca sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel adalet algılarını pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,48; $p<0,001$), örgütsel adalet algısının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir etkisi (β=0,33; $p<0,001$) olduğu tespit edilmiştir. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel adalet algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla yapılan analizler sonucunda örgütsel adaletin kısmi aracı değişken olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, girişimci kişilik özelliklerine sahip sağlık profesyonellerinin örgütlerini daha adil algılayabildiklerini ve bu durumun ihbarcılık eğilimlerini destekleyebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci kişilik özellikleri, örgütsel adalet, ihbarcılık eğilimi, sağlık profesyonelleri, yapısal eşitlik modellemesi.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[1] Bu çalışma, birinci yazarın hazırlanma süreci devam eden doktora tezi kapsamında üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinde hastaya zarar veren çeşitli tıbbi hataların meydana gelme olasılığı oldukça yüksektir (Aslan, 2019). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre düşük ve orta gelirli ülkelerde her yüz kişiden dördü bu hatalar nedeniyle yaşamını kaybetmekte, dünya genelinde ise her on hastadan biri sağlık hizmeti sürecinde zarar görme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Meydana gelen zararların birçoğu ilaç hataları, güvenli olmayan cerrahi işlemler, sağlık hizmetiyle ilişkili enfeksiyonlar, tanı hataları, hasta düşmeleri, bası yaraları ve hasta kimlik doğrulama hataları gibi önlenebilir nedenlerden kaynaklanmaktadır (WHO, 2023).

Hasta güvenliğinin sağlanmasında önemli mekanizmalardan biri ihbarcılıktır. İhbarcılık, "şüphelenilen veya gözlemlenen yanlış davranışlara ilişkin endişeleri, eylemi etkileyebilecek konumda olan diğer kişilere bildirme durumu" olarak tanımlanmaktadır (Vian vd., 2022). Yanlış davranışın kurum içerisindeki yetkili kişilere bildirilmesi içsel ihbarcılık, kurum dışındaki yetkili kuruluşlara, medya veya kolluk kuvvetlerine bildirilmesi ise dışsal ihbarcılık olarak sınıflandırılmaktadır (Park vd., 2008). Hasta güvenliği ve bakım kalitesinin artırılmasında önemli bir araç olarak kabul edilen ihbarcılık, sağlık sistemlerinde önemli bir endişe kaynağı olan tıbbi hataların önlenmesine katkı sağlamaktadır (Mahajan, 2010; Jackson vd., 2014; Ekpenyong vd., 2020). Buna rağmen sağlık profesyonelleri misilleme korkusu nedeniyle yanlış uygulamaları bildirmekten kaçınabilmekte ve sessiz kalmayı tercih edebilmektedir (Vian vd., 2022).

İhbarcılık davranışı doğası gereği risk ve belirsizlik içeren etik bir süreçtir. İhbarın birey ve örgüt üzerindeki olası sonuçlarının öngörülememesi, ihbarcıların belirsizlik altında karar vermesini gerektirmektedir (Oelrich, 2019). Bu nedenle ihbarcılık davranışının ortaya çıkmasında bireysel özelliklerin önemli olduğu düşünülmektedir. Girişimcilik, gerekli zamanı ve çabayı ortaya koyarak finansal, psikolojik ve sosyal risklerin üstlenildiği ve bunun sonucunda yeni ve değerli bir şey yaratma süreci olarak tanımlanmaktadır (Hisrich vd., 2005). Girişimci ise belirsizlik ortamında neyin, ne zaman ve nasıl üretileceğine karar veren ve bu sürecin sorumluluğunu üstlenen kişi olarak ifade edilmektedir (Knight, 2001). Girişimci bireyleri diğer bireylerden ayıran risk alma, yenilikçilik, iç kontrol odaklılık, değişime uyum sağlama, liderlik, başarı ihtiyacı, özgüven ve belirsizliğe karşı tolerans gibi çeşitli kişilik özellikleri bulunmaktadır (Hisrich ve Peters, 1973; Koh, 1996). Nitekim önceki araştırmalar, özgüven, risk alma eğilimi, iç kontrol odaklılık ve özerklik gibi girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Park vd., 2024; MacNab ve Worthley, 2008; Zhou vd., 2018; Iko Afe vd., 2019).

İhbarcılık davranışının ortaya çıkması yalnızca bireysel özelliklere bağlı değildir. Bireyin ihbar davranışını sergileme kararı, ihbarın doğru ve gerekli olduğuna ilişkin kişisel değerlendirmelerinin yanı sıra örgütsel koşullardan da etkilenmektedir (Near ve Miceli, 1996; Yürür ve Nart, 2016). Bu örgütsel değişkenlerden biri olan örgütsel adalet, örgüt içerisinde ücretlerin, ödüllerin, cezaların ve terfilerin nasıl gerçekleştirildiği, bu kararların nasıl alındığı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ve çalışanlara nasıl iletildiğinin çalışanlar tarafından algılanma biçimi olarak tanımlanmaktadır (İçerli, 2010). Örgütsel adalet eksikliği çalışanların tutumlarını etkileyen önemli bir psikososyal risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Cachon-Alonso ve Elovainio, 2022) ve örgütsel adalet algısının ihbarcılık eğilimini artırdığı bilinmektedir (Seifert vd., 2010; Ay, 2018; Rustiarini ve Merawati, 2021).

Bu çalışmanın amacı, sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin tıbbi veya tıbbi olmayan olayları ihbar etme eğilimleri üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkide örgütsel adalet algısının aracılık rolünü ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilinde faaliyet gösteren ve JCI akreditasyon belgesine sahip 20 özel hastanede görev yapan sağlık profesyonelleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden seçilen 540 sağlık profesyoneli oluşturmaktadır. Araştırma verileri yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Veri toplama sürecinde, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış ölçekler kullanılmıştır.

Çizelge 1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Ölçekler	**Ölçek geliştiren**	**Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik**
Girişimci kişilik Ölçeği	Shanthakumar (1992) Solymossy (1998)	Yalman (2019)
İhbarcılık Ölçeği	Park vd. (2005)	Şekerli vd. (2016)
Örgütsel Adalet	Ambrose ve Schminke (2009)	Zeynel ve Köksal (2020)

Araştırma hipotezi şu şekildedir;

H_1 Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel adalet algılarının aracılık rolü vardır.

Araştırma modelinin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kapsamında yol (path) analizi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, kuramsal olarak oluşturulan model ile araştırmadan elde edilen veriler arasındaki uyumun istatistiksel olarak değerlendirilmesini sağlayan güçlü bir analiz yöntemidir. Bu yöntem, araştırma modelinde öne sürülen ilişkilerin doğrulanmasına ve teorik yapı ile ampirik bulgular arasındaki uyum düzeyinin belirlenmesine olanak tanımaktadır (Hair vd., 1998).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. BULGULAR

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 25 ve AMOS 24 paket programlarından yararlanılmıştır. Analiz sürecinin ilk aşamasında veri seti incelenerek olası veri giriş hataları kontrol edilmiş ve verilerin analizlere uygunluğu değerlendirilmiştir. Daha sonra verilerin normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiş, ardından araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

3.1. Araştırma Verileri Normallik Dağılımı

Çizelge 2. Araştırma Verilerinin Normallik Dağılımı

Faktörler	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Girişimci Kişilik Özellikleri	-,345	,273
İhbarcılık Eğilimi	-,808	,490
Örgütsel Adalet	-,816	,521

Araştırmada örneklem büyüklüğü 29'un üzerinde olduğundan verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2008). Ayrıca verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesinde Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) değerleri de incelenmiştir. Çizelge 1'de Kolmogorov-Smirnov testi ile çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Analiz sonuçlarına göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında yer aldığı tespit edilmiş olup, bu doğrultuda araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick vd., 2013).

3.2. Araştırma Verilerinin Güvenilirliğine İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeylerini belirlemek amacıyla iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle ölçeklere ait madde-toplam korelasyonları incelenmiş, ardından ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach Alpha (α) katsayıları hesaplanmıştır. Araştırma verilerine ilişkin güvenilirlik bulguları Çizelge 3'de verilmiş olup, Cronbach's Alpha Katsayıları 0.60 ve üzeri olduğundan ölçeklerin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Araştırma Verilerine İlişkin Güvenilirlik Bulguları

Değişken isimleri	Cronbach's Alpha Katsayısı
Girişimci Kişilik Özellikleri	,860
İhbarcılık Eğilimi	,803
Örgütsel Adalet	,757

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.3 Demografik Bulgular

Araştırmaya toplam 600 sağlık profesyoneli katılmıştır. 60 anket uç değerler aralığında değerlendirildiği için analize dahil edilmemiş olup, analizler 540 sağlık profesyoneli üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, %67,0'ının erkek, %33,0'ının ise kadın olduğu belirlenmiştir. Mesleki pozisyon açısından katılımcıların %46,3'ünü doktorlar, %53,7'sini ise hemşire ve ebeler oluşturmaktadır. Mesleki deneyim süreleri değerlendirildiğinde ise katılımcıların %18,7'sinin 1–5 yıl, %14,4'ünün 6–10 yıl, %32,4'ünün 11–15 yıl, %21,5'inin 16–20 yıl ve %13,0'ının 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olduğu tespit edilmiştir.

3.4. Yapısal Eşitlik Modellemesine İlişkin Bulgular

Sağlık Profesyonellerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin İhbarcılık Eğilimlerine Etkisinde Örgütsel Adaletin Aracılık Rolünün belirlenebilmesi için path analizi yapılmıştır.

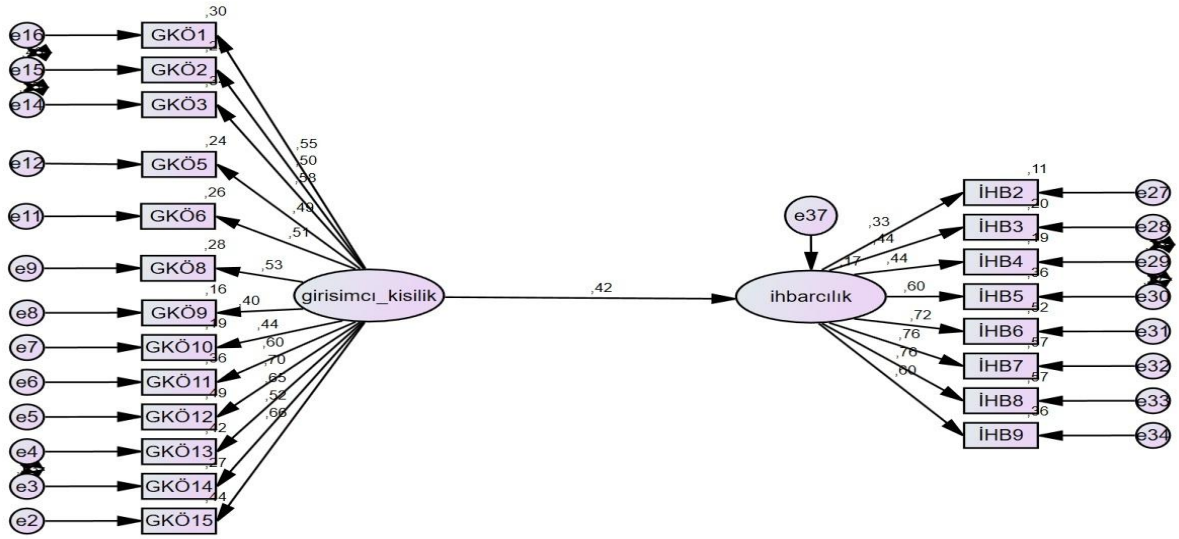

Görsel 1. Aracı Değişken Modele Dahil Edilmeden Path Analizi Sonuçları

Görsel 1'de aracı değişken modele dâhil edilmeden gerçekleştirilen yol (path) analizi sonuçları sunulmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişken olan girişimci kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan ihbarcılık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır (β=0,42; $p<0,001$). Standardize edilmiş regresyon katsayısı incelendiğinde, girişimci kişilik özelliklerinde meydana gelen bir birimlik artışın ihbarcılık eğiliminde 0,42 birimlik artışa yol açtığı görülmektedir.

Aracı değişkenin modele dâhil edilmesiyle yeniden yol (path) analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, örgütsel adalet bağımsız değişken olan girişimci kişilik özellikleri ile birlikte modele eklendiğinde, girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel olarak anlamlılığını korumuştur ($p<0,001$). Bununla birlikte, standardize edilmiş regresyon katsayısının aracı değişken modele dâhil

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

edilmeden önce β=0,42 iken, aracı değişkenin eklenmesiyle β=0,26'ya düştüğü belirlenmiştir. Bu bulgu, örgütsel adalet algısının girişimci kişilik özellikleri ile ihbarcılık eğilimi arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir. Araştırma modeline ilişkin uyum indeksleri ile değişkenler arasındaki etki katsayıları aşağıda verilmiştir.

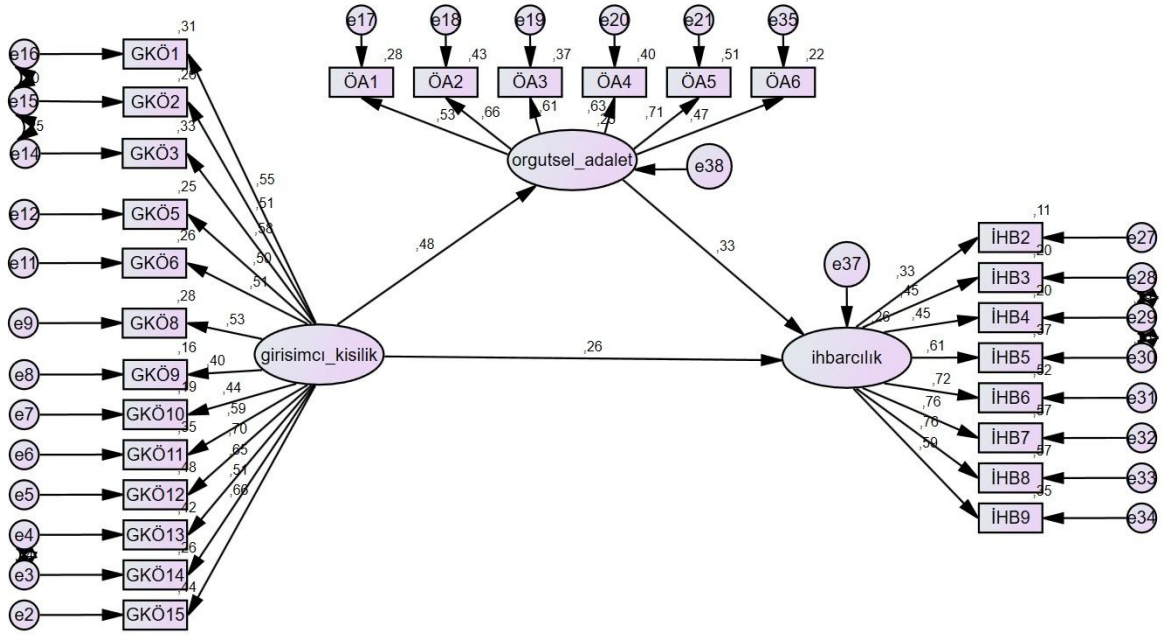

Görsel 2. Aracı Değişken Modele Dahil Edildiğinde Path Analizi Sonuçları

Görsel 2'de aracı değişkenin modele dâhil edilmesiyle gerçekleştirilen yol (path) analizi sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçları, örgütsel adaletin girişimci kişilik özellikleri ile ihbarcılık eğilimi arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel adalet algısını pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,48; p<0,001), örgütsel adalet algısının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (β=0,33; p<0,001).

Çizelge 4. Maddelerin Tahmini ve Yapıların Cronbach's α, AVE ve CR Değerleri

Yapılar	Öğeler	Tahmin	Cronbach's α	AVE	CR
Girişimci Kişilik Özellikleri	GKÖ15	0,662	0,860	0,31	0,85
	GKÖ14	0,511			
	GKÖ13	0,646			
	GKÖ12	0,696			
	GKÖ11	0,593			
	GKÖ10	0,439			
	GKÖ9	0,405			
	GKÖ8	0,528			

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

	GKÖ6	0,508			
	GKÖ5	0,497			
	GKÖ3	0,578			
	GKÖ2	0,506			
	GKÖ1	0,554			
Örgütsel Adalet	ÖA1	0,53	0,757	0,37	0,77
	ÖA2	0,659			
	ÖA3	0,607			
	ÖA4	0,634			
	ÖA5	0,711			
	ÖA6	0,469			
İhbarcılık Eğilimi	İE2	0,332	0,803	0,36	0,81
	İE3	0,451			
	İE4	0,448			
	İE5	0,611			
	İE6	0,72			
	İE7	0,756			
	İE8	0,755			
	İE9	0,59			

Çizelge 4'te ölçüm modeline ilişkin faktör yükleri ile Cronbach's Alpha (α), Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) ve Bileşik Güvenirlik (CR) değerleri sunulmaktadır. Yakınsak geçerliliğin değerlendirilmesinde, AVE değerlerinin 0,50'nin altında olması durumunda dahi CR değerlerinin 0,60'ın üzerinde olması yeterli kabul edilmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Bu doğrultuda araştırmada AVE değerlerinin 0,31 ve üzerinde, CR değerlerinin ise 0,77 ve üzerinde olması, ölçüm modelinin yakınsak geçerliliği sağladığını göstermektedir. Ayrıca Cronbach's Alpha katsayılarının girişimci kişilik özellikleri için 0,85, örgütsel adalet için 0,77 ve ihbarcılık eğilimi için 0,81 olarak hesaplanması, araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin kabul edilebilir düzeyde güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Çizelge 5. Uyum İyiliği İndeksleri (Simon vd., 2010; Tabachnick ve Fidell, 2013)

Uyum İyiliği İndeksleri	**Kabul Edilebilir Uyum Değerleri**	**Araştırma Modeli**
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	3,920
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,074
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,10$	0,068

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5'te araştırma modeline ilişkin uyum indeksleri sunulmaktadır. Yapısal Eşitlik Modellemesinde (YEM), önerilen modelin örneklemden elde edilen verilerle ne ölçüde uyum gösterdiğinin değerlendirilmesinde çeşitli uyum iyiliği indekslerinden yararlanılmaktadır (Gurbuz, 2021). Bu uyum indeksleri, araştırma kapsamında oluşturulan teorik model ile ampirik veriler arasındaki uyum düzeyini ortaya koyarak modelin kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Karagöz, 2021: 691). Çizelge 5'te yer alan uyum indeksleri incelendiğinde, araştırma modeline ait değerlerin literatürde kabul edilen uyum kriterleri içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda araştırma modelinin yeterli düzeyde uyum gösterdiği ve model uyumunun sağlandığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Araştırma bulgularına göre girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır (β=0,42; $p<0,001$). Ayrıca sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin örgütsel adalet algılarını pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği (β=0,48; $p<0,001$), örgütsel adalet algılarının ise ihbarcılık eğilimi üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir etkisi (β=0,33; $p<0,001$) olduğu tespit edilmiştir. Sağlık profesyonellerinin girişimci kişilik özelliklerinin ihbarcılık eğilimine etkisinde örgütsel adalet algısının aracılık rolünü test etmek amacıyla yapılan analizler sonucunda örgütsel adaletin kısmi aracı değişken olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, girişimci kişilik özelliklerine sahip sağlık profesyonellerinin örgütlerini daha adil algılayabildiklerini ve bu durumun ihbarcılık eğilimlerini destekleyebileceğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

[1] Aslan, Y. (2019). Hasta güvenliği kültürü: olay/hata raporlama. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6(1), 73-83.

[2] Ambrose, M. L., & Schminke, M. (2009). The role of overall justice judgments in organizational justice research: a test of mediation. *Journal of applied psychology*, *94*(2), 491

[3] Ay, F. A. (2018). Adaletin Olmadığı Yerde Islık Çalamamak, Örgütsel Adaletin Whistleblowing (İfşa Etme) Niyeti Üzerine Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(4), 246-266.

[4] Cachon-Alonso, L., & Elovainio, M. (2022). Organizational justice and health: reviewing two decades of studies. Journal of theoretical social psychology, 2022(1), 3218883.

[5] Ekpenyong, M. S., Nyashanu, M., Ibrahim, A. ve Serrant, L., Perceived Barriers to Whistle Blowing in Healthcare Amongst Healthcare Professionals: An Integrative Review, International *Journal of Human Rights in Healthcare*, 14(1), 10-27, 2020.

[6] Fornell, C. ve Larcker, D. F., Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error: Algebra and Statistics, *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388, 1981.

[7] Gürbüz, S., AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: Temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

[8] Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, W. C., Multivariate Data Analysis, 5. Baskı, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1998.

[9] Hisrich, R. D. ve Peters, M. P., Entrepreneurship, Irwin McGraw-Hill, Illinois, 1973.

[10] Hisrich, R. D., Peters, M. P. ve Shepherd, D. A., Entrepreneurship, 6. Baskı, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2005.

[11] İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet: Kuramsal bir yaklaşım. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 5(1).

[12] Iko Afe, C. E., Abodohoui, A., Mebounou, T. G. C. ve Karuranga, E., Perceived Organizational Climate and Whistleblowing Intention in Academic Organizations: Evidence from Selçuk University (Turkey), *Eurasian Business Review*, 9, 299-318, 2019.

[13] Jackson, D., Hickman, L. D., Hutchinson, M., Andrew, S., Smith, J., Potgieter, I. ve Peters, K., Whistleblowing: An Integrative Literature Review of Data-Based Studies Involving Nurses, *Contemporary Nurse*, 48(2), 240-252, 2014.

[14] Kalaycı, Ş., SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

[15] Karagöz, Y., SPSS ve AMOS Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

[16] Knight, G. A., Entrepreneurship and Strategy in the International SME, *Journal of International Management*, 7(3), 155-171, 2001.

[17] Koh, H. C., Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics: A Study of Hong Kong MBA Students, *Journal of Managerial Psychology*, 11(3), 12-25, 1996.

[18] MacNab, B. R. ve Worthley, R., Self-Efficacy as an Intrapersonal Predictor for Internal Whistleblowing: A US and Canada Examination, *Journal of Business Ethics*, 79, 407-421, 2008.

[19] Mahajan, R. P., Critical Incident Reporting and Learning, *British Journal of Anaesthesia*, 105(1), 69-75, 2010.

[20] Near, J. P. ve Miceli, M. P., Whistle-Blowing: Myth and Reality, *Journal of Management*, 22(3), 507-526, 1996.

[21] Oelrich, S., Making Regulation Fit by Taking Irrationality into Account: The Case of the Whistleblower, *Business Research*, 12(1), 175-207, 2019.

[22] Park, H., Blenkinsopp, J., Oktem, M. K. ve Omurgonulsen, U., Cultural Orientation and Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing: A Comparison of South Korea, Turkey, and the UK, *Journal of Business Ethics*, 82, 929-939, 2008.

[23] Park, H., Rehg, M. T. ve Lee, D., The Influence of Confucian Ethics and Collectivism on Whistleblowing Intentions: A Study of South Korean Public Employees, *Journal of Business Ethics*, 58, 387-403, 2005.

[24] Park, N., Song, H. J. ve Cho, Y. J., Analyzing Determinants of Whistleblowing Intention with the Gamification Method, *Public Policy and Administration*, 41(1), 55-89, 2024.

[25] Rustiarini, N. W. ve Merawati, L. K., Fraud and Whistleblowing Intention: Organizational Justice Perspective, *Riset Akuntansi dan Keuangan Indonesia*, 5(3), 210-222, 2021.

[26] Seifert, D. L., Sweeney, J. T., Joireman, J. ve Thornton, J. M., The Influence of Organizational Justice on Accountant Whistleblowing, Accounting, *Organizations and Society*, 35(7), 707-717, 2010.

[27] Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. ve Härter, M., Confirmatory Factor Analysis and Recommendations for Improvement of the Autonomy-Preference-Index (API), *Health Expectations*, 13(3), 234-243, 2010.

[28] Şekerli, E. B., Taslak, S. ve Çetinel, M. H., Mesleki Bağlılığın Çalışanların İhbarcılık Eğilimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine Yönelik Görgül Bir Çalışma, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 1-21, 2016.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[29] Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S., Using Multivariate Statistics, 6. Baskı, *Pearson, Massachusetts*, 2013.

[30] Vian, T., Agnew, B. ve McInnes, K., Whistleblowing as an Anti-Corruption Strategy in Health and Pharmaceutical Organizations in Low- and Middle-Income Countries: A Scoping Review, *Global Health Action*, 15(1), 2140494, 2022.

[31] Yalman, F., Sağlık Yöneticilerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin Hastanelerin Kurumsal Performansı Üzerindeki Etkisi: İstanbul'da Faaliyet Gösteren Özel Hastanelere Yönelik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 2019.

[32] Yürür, S. ve Nart, S., Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir?, *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 2016.

[33] World Health Organization (WHO), Patient Safety, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/patient-safety (Erişim tarihi: 30.03.2026).

[34] Zeynel, E. ve Köksal, K., Sosyal Etki ve Örgütsel Adalet Algısı İlişkisinde Duygusal Bulaşıcılığın Düzenleyici Rolü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2), 455-466, 2020.

[35] Zhou, L., Liu, Y., Chen, Z. ve Zhao, S., Psychological Mechanisms Linking Ethical Climate to Employee Whistle-Blowing Intention, Journal of Managerial Psychology, 33(2), 196-213, 2018.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON EMPLOYEE SILENCE: THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN A COMPARATIVE STUDY OF IRAN AND TÜRKIYE

Nooshin Zamaniyan

Ankara Yıldırım Beyazıt University

Nooshin.zamaanian@gmail.com – ORCID ID

ABSTRACT

The present study focuses on the role of emotional intelligence (EI) on employee silence as well as moderation effect of organizational culture on the aforementioned relation within the two relatively neglected non-Western societies such as Iran and Türkiye. Even though there have been some previous studies about the effects of both EI and organizational culture on workplace communication, there is a lack of literature regarding their interaction in influencing employee silence especially in non-Western societies. In this empirical study, quantitative cross-sectional research methodology was used; 300 employees were recruited (150 Iranian and 150 Turkish). To assess employee silence, organizational culture, and EI, Persian and Turkish measures were administered on acquiescence silence, defensive silence, prosocial silence, self-emotional appraisal, other's emotional appraisal, emotion use, emotion regulation, clan culture, adhocracy culture, market culture, and hierarchy culture dimensions. While higher EI appeared to correlate with lower defensive and acquiescent silence across both cultures, the connections were actually more complicated than a negative correlation would indicate. Overall, it was seen that culture moderated EI's impact solely in prosocial silence, with hierarchy serving as the key moderator. However, further analysis showed that these effects varied by country; in Iran, better emotion regulation led to higher defensive and acquiescent silence if the culture was either market-based or adhocracy-based, while in Türkiye, hierarchy moderated the relationship between self-emotion appraisals and acquiescent silence. Notably, despite being equal, EI led to significantly more acquiescent and defensive silence among Iranian workers than their Turkish counterparts.

Keywords: employee silence, emotional intelligence, organizational culture, cross-cultural comparison, Iran, Turkey, moderation analysis

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON JOB EMBEDDEDNESS: A STUDY OF BANK EMPLOYEES[1]

PhD Student, Halime KARA

Selçuk University,

hlmkara@outlook.com - ORCID ID 0000-0003-0561-6413

Prof. Dr., Rıfat İRAZ

Selçuk University,
rifat@selcuk.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-6484-876X

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the effect of transformational leadership on job embeddedness among a sample of bank employees. Bank employees in the central districts of Konya participated in the survey on a voluntary basis. A total of 214 participants took part in the study, and the data collected were analyzed using SPSS 23. An independent samples t-test and regression analysis were performed to test the hypotheses. The findings reveal that job embeddedness behaviors did not differ based on participants' gender, marital status, or the sector in which they worked. The results of the regression analysis revealed the effect of transformational leadership on job embeddedness. It was determined that the subdimensions of transformational leadership (idealized influence, inspirational motivation, intellectual stimulation, and individual consideration) independently predict job embeddedness.

Key Words: Transformational Leadership, Job Embeddedness, Bank Employees

[1] This study is based on a master's thesis prepared by Halime KARA under the supervision of Prof. Dr. Rıfat İRAZ.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. INTRODUCTION

As the involvement of enterprises—designed to fulfil human needs, either directly or indirectly—in global markets expands, the business landscape is perpetually evolving, leading to new expectations concerning the roles of leaders in organisations functioning within this context (Koçel, 2014; 76: Ghasabeh et al., 2015).

Leadership is one of the fundamental components of an organization (Adi and Sukmawati, 2020; 238); this concept has been the subject of research for a long time. Previous studies have examined leadership through various approaches, identifying different leadership styles. Today, leadership remains a prominent concept in the literature, with new leadership approaches emerging and existing ones being integrated with current changes to become more comprehensive.

This study examines transformational leadership (TL), one of the modern leadership approaches. Transformational leaders are defined as individuals who enable their followers to perform beyond their own self-interest by enhancing their morale, ideals, and interests; motivating them to believe they can achieve better performance; providing a vision; and developing an emotional connection (Pieterse et al., 2010; 610: Cavazotte et al., 2013; 492–493). In this context, the impact of transformational leaders on employees is significant within the framework of organizational operations. Indeed, the literature recognizes TL as an effective leadership style for reducing organizational tension and enhancing overall performance; it is associated with positive outcomes such as performance improvement, job satisfaction, and organizational commitment at the managerial, staff, and team levels, as well as a reduction in negative outcomes such as turnover intention and burnout (Farahnak et al., 2020; 99).

Because it has serious consequences for businesses, many researchers have conducted studies on employee turnover; unlike many studies that examine specific causes, job embeddedness (JE) explores why people remain at the organizations where they work (Martdianty et al., 2020; 180–181). job embeddedness is viewed as part of employee retention strategies and is cited as a potential means of fostering organizational commitment (Harunavamwe et al., 2020; 3). Indeed, many researchers have found evidence of the importance of JE for organizational success, given its positive relationship with job performance, organizational citizenship behavior, and innovation (Steindórsdóttir et al., 2020; 94).

In the present study, it is hypothesized that the behavior of leaders in employees' organizations will have a positive effect on their job embeddedness. This study examines the effect of transformational leadership on employees' job embeddedness, as well as whether employees' job embeddedness behaviors differ based on certain demographic characteristics.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Transformational Leadership

Increasing environmental uncertainty and rapid changes are forcing organizations to undergo a transformation. It is believed that this transformation process will be carried out by visionary and innovative leaders (Bozkır, 2014; 26). In the literature, such leaders are referred to as

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

"Transformational Leaders." According to Ghasabeh and Provitera (2017), transformational leaders are defined as individuals who inspire followers to create a better workplace and offer newer solutions while addressing both basic needs and higher aspirations.

Beck-Tauber (2012; 5) notes that the origins of TL can be traced back to three distinct works. These are: Weber's Charismatic Leadership, Burns's Transformational and Interactional Leadership, and Bass and Bass and Ragio's Transformational Leadership and Full-Range Leadership. In the literature, the transformational leadership style is associated with the charismatic leadership style and is grounded in Weber's work on charismatic leadership. The prevailing view in the charismatic leadership approach is that leaders derive their authority from characteristics that set them apart from others. Indeed, it is noted that during times of crisis, figures such as Mahatma Gandhi, Martin Luther King, and Hitler emerged and were able to convince those around them to follow them (Dülker, 2019; Nikezić et al., 2012). There are debates regarding whether charismatic and transformational leadership are synonymous. According to Robert House, these two concepts are equivalent, differing only in minor and reasonable ways (Judge et al., 2006; 205). Bass, however, views transformational leaders as distinct from charismatic leaders; in his view, "Charisma is an important element of transformational leadership, but it is not sufficient on its own to explain transformational leadership." Indeed, while transformational leaders strive to empower and develop their followers, charismatic leaders seek to keep their followers weak and dependent, instilling personal loyalty in them rather than commitment to ideas (Yukl, 1998; 326–327). Bass and Riggio (2006; 5), in their study titled "Transformational Leadership," emphasize that transformational leadership and charismatic leadership share many commonalities; however, they note that charisma is only one element of transformational leadership.

According to Burns, TL is described as a process in which leaders and followers elevate one another to higher levels of ethics and motivation (Jandaghi et al., 2009; 357). In his work, Burns distinguishes between two types of leadership—transactional and transformational—and states that these two leadership approaches are distinct and that a leader can embody only one of them (Zengin, 2019; 1327). According to Luthans (2008; 425), TL involves an exchange relationship between leaders and followers, whereas TL is defined more as leaders changing their followers' values, beliefs, and needs. In their study, Bass and Avillo combined the dimensions of transformational and transactional leadership to propose the "Comprehensive Leadership Model." Accordingly, the "Multifactor Leadership Questionnaire" has been used to measure TL since 1980 (Dikmen, 2012; 132).

Jung et al. (2003; 528) state that TL consists of four interrelated behavioral elements. These are: inspirational motivation, intellectual stimulation, idealized influence, and individualized consideration. According to Pieterse et al. (2010; 610), inspirational motivation involves articulating an energizing vision. In the case of idealized influence, transformational leaders serve as role models for their followers. Transformational leaders are admired, respected, and trusted; such leaders and their followers seek to integrate with one another and follow their leaders (Bass and Riggio, 2006; 5). Hellriegel et al., (2001; 365–366), intellectual stimulation is described as the encouragement leaders provide to their followers to be innovative and creative, while in the context of individualized thinking, leaders grant their followers decision-

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

making authority and simultaneously monitor them to determine and assess whether they require additional support or guidance.

2.2. Job Embeddedness

The concept of "embeddedness," which has attracted the attention of scholars from many different disciplines, means that "economic actions and outcomes, like all social actions and outcomes, are influenced by the actor's bilateral relationships and the structure of the broader network of relationships"; while some researchers have expanded the concept by identifying varieties such as cognitive, cultural, and political embeddedness (Sandberg, 2003; 3). From a sociological perspective, Bedük and Yıldız (2018; 70–71) emphasize that the concept of "embeddedness" refers to the forces that facilitate individuals' connections with other people, groups, and teams. At the same time, the concept of embeddedness is associated with an individual's intention to remain at or leave the organization where they work.

JE is defined as a broad constellation of factors influencing employee retention. The Embedded Figures Test and Kurt Lewin's Field Theory help in understanding the core of this structure (Mitchell et al., 2001; 1104). Dedeoğlu et al. (2016; 136) note that embedded figures are related to individuals' pasts and are used in psychological tests. It is stated that it is difficult to separate oneself from these embedded figures, and that they surround individuals. Kurt Lewin's Field Theory posits that there are both driving and inhibiting forces at work in shaping the behavior exhibited by each individual (Karaduman, 2019; 26).

Birsel et al. (2012; 51) note that many articles and authors have examined the concepts of voluntary turnover or intention to leave in order to understand the concept of job embeddedness. According to Lee et al. (2004; 711), voluntary turnover is defined as a reflection of an employee's decision to participate in the activities of the organization where they work. According to another definition, voluntary turnover refers to employees' decisions to leave their jobs—that is, their decision to terminate their relationship with the organization on their own initiative (An, 2019; 8). Numerous studies in the literature have been conducted to identify the factors leading to employees' voluntary turnover. Indeed, concepts such as negative work attitudes (low levels of job satisfaction), low commitment, a focus on available job alternatives, work-related stress, and organizational instability have been associated with voluntary turnover behavior (Harman et al., 2007; Lee et al., 2004; Ongori, 2007; Heritage et al., 2016).

Akgündüz et al. (2016; 352) state that the concept of JE indicates the degree to which an employee participates in their work and the organization; that it has a two-dimensional structure—organizational and social—and that each dimension consists of three subcomponents: Links, Fit, and Sacrifice. Fit is defined as an employee's compatibility or comfort with a company and its environment; it is expected that the employee's personal values, career goals, and future plans align with the broader corporate culture and their own job demands (Holtom and Inderrieden, 2006; 319). The links dimension refers to individuals' formal or informal connections with other people, projects, places, activities, and groups in their workplace and the broader community; the more connected an individual and their family are to the workplace and the community, the more difficult it is to leave, and the more embedded the individual becomes (Nafei, 2015; 11). Sacrifice, on the other hand, is defined as "the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

perceived cost of the material or psychological benefits that will be lost by leaving a job"; a good salary, social benefits, colleagues, job stability, opportunities for advancement, and seniority can all be considered sacrifices in the event of leaving a job (Borodin, 2017; 12).

3. THE IMPACT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON JOB EMBEDDEDNESS

It is believed that the rapid changes businesses face are forcing them to alter their operations and structures. It is noted that adapting quickly to these changes—through the continuous renewal of both employees and organizations—helps organizations achieve their set goals and survive in a competitive business environment (Aydoğdu, 2013; 1). In this regard, the presence of leaders can be significant for both businesses and their employees. Indeed, research on TL can be found in the literature in this context. Avolio et al. (2009; 423) define transformational leaders as individuals who transform and inspire their followers, thereby enabling them to perform beyond their personal interests. Similarly, Paolucci et al. (2018; 135) note that such leaders encourage employees to go beyond their personal interests. They also encourage leaders to care not only about their own growth but also about their subordinates' success, self-actualization, and well-being. According to Korkat (2019; 28), such leaders play a significant role in instilling vision, fostering renewal, and inspiring belief in change; this, in turn, mobilizes followers' efforts and motivation, leading to the emergence of extraordinary and original ideas and work.

TL has been a subject of research for a long time; numerous studies on the topic can be found in both national and international literature. It remains an important topic that continues to attract the interest of researchers today. Ahmad et al. (2014) note that transformational leaders significantly influence employee motivation. Jiang et al. (2017), on the other hand, state that transformational leaders influence employees' sustainable performance and that organizational citizenship behavior mediates more than half of this effect. In addition, studies have been found indicating that transformational leaders positively influence organizational commitment (Çetin, 2018; Çakınberk and Demirel, 2010; Erdoğan Morçin and Bilgin, 2014). Dede (2019), on the other hand, found that transformational leaders positively influence the subdimensions of organizational commitment, namely continuance commitment and normative commitment. Arslan (2019) found that transformational leaders have an effect on innovative work behavior and that psychological empowerment plays a mediating role. Based on these findings, it can be concluded that transformational leaders play a significant role in employees' motivation, performance, and commitment. Furthermore, it can be argued that they support and guide employees' innovative behaviors.

The collaborative environment created by transformational leaders has a negative effect on individuals' intentions to leave their jobs (Sun and Wang, 2017; Sulatan and Jabeen, 2018). Donkor et al. (2021) found similar results in their study. E. Wells et al. (2014), on the other hand, demonstrated that transformational leadership is positively associated with perceived leadership effectiveness. Thus, the leader's effectiveness is important to employees. Employees are recognized as one of the most important factors for businesses in terms of organizational outcomes and profitability; they have become crucial for organizations to gain a

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

competitive edge. Accordingly, the effective management of human resources—which is crucial for organizations to gain a competitive advantage and enhance organizational performance—is attracting increasing attention (Kanten et al., 2016; 65). The reasons why employees, who are a key factor in the continuity of businesses, choose to remain with their organizations have become a subject of research in the literature. Consequently, the concept of work embeddedness has been introduced into the literature. In the literature, work embeddedness is described as a concept that examines why employees choose to remain in an organization from a positive perspective (Dedeoğlu et al., 2016; 136).

A review of the literature on JE reveals that this phenomenon has been examined in relation to concepts such as innovative work behavior, job performance, commitment and intention to leave, authentic leadership, work-life quality, and dedication to work (Susomrith and Amankwaa, 2019; Kanten et al., 2018; Khan et al., 2018; Erkutlu and Chafra, 2017; Dedeoğlu et al., 2016; Büyükbeşe and Gökaslan, 2018). A review of studies on TL and JE reveals a significant relationship between the sub-dimension of idealized influence—one of the sub-dimensions of TL—and JE it has been found that when transformational leaders influence their employees to work with passion and dedication, followers exhibit high levels of job embeddedness (Maqsood et al., 2019). Khalid (2019), on the other hand, found that job embeddedness moderates the relationship between TL and employees' intention to leave.

Eberly et al. (2017) demonstrated in their study that transformational leaders can reduce employees' intention to leave by increasing their JE. Al-Ghazali (2020) defines high levels of JE as the ability of individuals to form deeper social bonds with others, achieve alignment between their personal values and organizational values, and derive satisfaction from living in a community with others. When these descriptions are evaluated at the organizational level, the following hypotheses have been developed. Additionally, the study examines whether JE varies based on participants' demographic characteristics.

H1: Transformational leadership has a significant and positive effect on job embeddedness.

H1a: Idealized influence has a significant and positive effect on job embeddedness.

H1b: Inspirational motivation has a significant and positive effect on job embeddedness.

H1c: Intellectual stimulation has a significant and positive effect on job embeddedness.

H1d: Individual thinking has a significant and positive effect on job embeddedness.

H2: job embeddedness differs depending on the participants' gender.

H3: There is a significant difference in job embeddedness based on the participants' marital status.

H4: There is a significant difference in job embeddedness based on the bank where the participants work.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

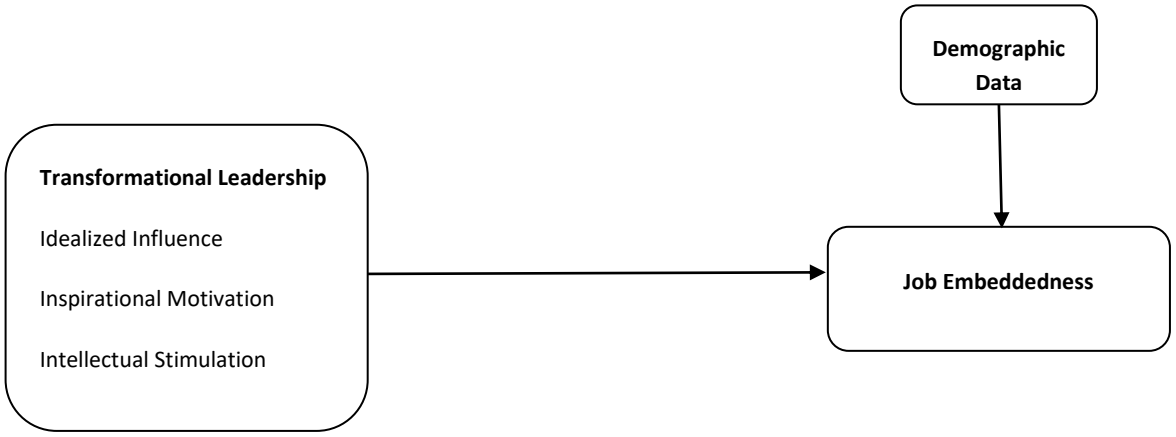

Figure 1: Research Model

4. RESEARCH METHODOLOGY

The aim of this study was to examine the impact of transformational leadership on job embeddedness. To this end, a quantitative research method was employed. A survey was used to collect data.

The scope of the study covers the Turkish banking sector in Konya. Based on data obtained from the Turkish Bankers' Association (TBB) website, employees of private and public banks located in Konya participated in the survey. Due to the COVID-19 pandemic, which has affected the entire world, efforts were made to reach only those bank employees actively working in the Selçuklu, Karatay, and Meram districts. Due to the pandemic, contact with employees took place between January and April 2021. According to the 2020 bank and sector data published on the TBB website, there are 2,798 bank employees working in the province of Konya. After performing the necessary sample size calculations, the sample size was determined to be 338. However, due to the pandemic, the survey was conducted with 214 participants. Obtaining more than five valid responses per variable indicates that the sample is sufficient to represent the population (Cited in: Çetinkaya and Güleç, 2018). Accordingly, the relevant analyses were conducted.

The Multifactorial Leadership Questionnaire, developed by Bass and Avolio (1995) to measure transformational leadership behaviors, was used. The scale consists of 20 items and uses a 5-point Likert scale with response options ranging from '1: Never' to '5: Always.' The scale has four dimensions: 'Idealized Influence/Charisma,' 'Inspirational Motivation,' 'Intellectual Stimulation,' and 'Individual Consideration.' For the present study, this form was obtained from Filiz Arslan's doctoral dissertation. In the present study, Cronbach's alpha was used to assess the reliability of the scale. The reliability coefficient obtained from the analysis was found to be .982.

For the job embeddedness scale, the "Global Measure of Job Embeddedness" scale developed by Crossley et al. (2007) was utilized. The scale consists of seven items grouped into a single dimension. The items are rated on a 5-point Likert scale ranging from "1: Strongly Disagree" to "5: Strongly Agree." Cronbach's alpha was used to assess the reliability of the job embeddedness scale: The reliability coefficient was found to be 0.898.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

5. FINDINGS

5.1. Demographic Characteristics of Participants

It was found that the majority of bank employees participating in the study were male (56.1%) and that the vast majority were married. It was found that the majority of participants were in the 26–33 and 34–41 age groups, and 79.4% held a bachelor's degree. A sectoral analysis revealed that 65.90% of the participants worked at private banks. It was determined that 2.8% of the participants had been employed at their current bank for one year or less; 12.1% for 2–4 years; 29% for 5–7 years; 25.7% for 8–10 years; and 29.4% for 11 years or more. The participants' responses regarding their current positions were as follows: 17.3% were tellers; 21.5% worked in the bank's operations department; 20.1% worked in the retail banking division; 19.6% worked in the SME division; 6.5% worked in the commercial banking division; and 13.6% indicated "other."

5.2. Reliability and Validity of Scales

Table 1. Exploratory Factor Analysis of Transformational Leadership

Items	1	2	3	4
My manager helps his/her subordinates feel good about themselves.	,834			
My manager takes moral values into account when giving instructions.	,783			
My manager's instructions are met with respect by the employees.	,830			
My manager possesses charismatic qualities.	,820			
My manager sets a good example for his/her subordinates.	,899			
I am proud to work with my manager.	,883			
Eigenvalue: 14.973; Explained Variance: 74.864% (6 items); α=93.7				
My manager trusts his employees.		,855		
I believe in the vision my manager has outlined.		,888		
My manager effectively uses symbols and slogans to create a strong shared purpose.		,888		
Our manager has convinced us of how important our roles are within the organization.		,857		
Our manager is highly skilled at inspiring us, his employees.		,906		
Eigenvalue: 0.944; Variance Explained: 4.721% (5 Items); α = 94.1				
Our manager encourages us to question our habitual or routine patterns of behavior.			,831	
Our manager helps us develop new perspectives on how work is done and on current problems.			,903	
Our manager creates an environment where employees feel comfortable expressing different viewpoints at work.			,871	
Our manager provides the right conditions for subordinates to demonstrate their intellectual abilities.			,879	
Our manager encourages subordinates to be "creative."			,896	
Eigenvalue: 0.511; Explained Variance: 2.556% (5 Items); α=94.9				
Our manager makes an effort to observe subordinates individually.				,881
Our manager takes employees' individual differences into account.				,860
Our manager takes subordinates' abilities and needs into account.				,891
Our manager identifies employees' strengths and guides them in developing those strengths.				,839
Eigenvalue: 0.417; Explained Variance: 2.086% (4 items); α=94.2				
				**Total Explained Variance: 84.277%

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Table 1 presents the results of the factor analysis regarding Transformational Leadership. The KMO value obtained from the factor analysis was .969. The approximate chi-square (χ^2) value is 5085.646; df = 190. The scale was found to be statistically significant (Sig. = .000). Principal Component Analysis was used as the rotation method, with Varimax as the rotation technique. The rotation converged after 10 iterations.

Table 2. Exploratory Factor Analysis of job embeddedness

Items	1
I feel like I'm part of this bank.	,757
Leaving this bank would be very difficult for me.	,866
I'm so absorbed in my work that I can't bring myself to leave this bank.	,901
I feel so attached to this bank that I can't bring myself to leave.	,901
When I think about what the bank provides me (salary, bonuses, benefits, etc.), leaving this bank wouldn't be easy.	,769
The relationships I've built with my coworkers make it hard for me to leave the bank.	,712
I closely follow what's going on at the bank	,567
Eigenvalue: 4.367 and Explained/Total Variance: 62.387% (7 items); α=89.8	

Table 2 presents the results of the factor analysis for the job embeddedness scale. The analysis yielded a KMO value of .877. The approximate chi-square (X^2) value was 953.453; Df = 21 and Sig. = .000, which was found to be statistically significant.

5.3. Hipotez Testleri

Before proceeding to test the hypotheses, the data were tested to determine whether they followed a normal distribution. The widely accepted values for skewness and kurtosis regarding the normality assumption were also examined. Values within the range of ±1.0 indicate that the data are normally distributed (Hair et al., 2014; 34). Accordingly, the skewness and kurtosis values for both variables were determined (Transformational Leadership: Skewness -0.854, Kurtosis 0.424; Embeddedness: Skewness -0.473, Kurtosis -0.359). Thus, it was determined that the data follow a normal distribution.

Table 3. Independent Samples t-Test

Değişkenler	*N*	*Ort.*	*SS*	*SD*	*t*	*p*
Female	94	3.56	.89	212	-1.726	.086
Male	120	3.78	.94			
Married	178	3.72	.92	210	1.465	.144
Single	34	3.47	.93			
Private	141	3.63	.99	173.221	-.992	.323
Public	70	3.75	.76			

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The study sought to determine whether participants' levels of job embeddedness differed by gender, marital status, and the organization they worked for. Although there was a difference in favor of men between the means of female (Mean = 3.56, SD = .89) and male (Mean = 3.78, SD = .94) participants, the independent samples t-test revealed that this difference was not statistically significant. Although the mean for married participants (Mean = 3.72, SD = .92) was higher than that for single participants (Mean = 3.47, SD = .93), this difference was not statistically significant. The mean score for public sector employees (Mean = 3.75, SD = .76) appears to be higher than that of private sector employees (Mean = 3.63, SD = .99). However, the t-test results indicate that this difference is not statistically significant.

Table 4. Results of the Regression Analysis

Transformational Leadership

	Constant	**β**	**Adj R^2**	R^2	F	Sig.	Std. Error	t
· *Job Embeddedness*	1,805	,426	,178	,182	47,035	,000	,83331	6,858

The results of the simple linear regression analysis indicated that the model was statistically significant ($F = 47.035$; $p < .001$). The model was evaluated based on the adjusted R^2 value, and it was found that transformational leadership explained approximately 18% of the total variance in job embeddedness. An examination of the regression coefficient reveals that transformational leadership has a positive and significant effect on job embeddedness ($\beta = 0.426$; $t = 6.858$; $p < 0.001$). Based on these findings, it can be concluded that an increase in the level of transformational leadership leads to a significant increase in the level of job embeddedness.

Table 5: Regression Analysis of the Effect of the Subdimensions of Transformational Leadership on Job Embeddedness

Predictor	**β**	Adj. R^2	R^2	F	Sig.	Std. Error	t
Idealized Influence	,460	,151	,155	38,741	,000	,84698	6,224
Inspiring Motivation	,446	,185	,189	49,393	,000	,82954	7,028
Intellectual Stimulation	,396	,147	,151	37,729	,000	,84869	6,142
Individual Attention	,405	,162	,166	42,103	,000	,84135	6,489

In this study, since the original dataset was not accessible, each independent variable was tested separately against the dependent variable based on the simple linear regression analyses reported in the thesis. The results of the simple regression analysis indicate that all independent variables predict job embeddedness independently. The idealized influence dimension of transformational leadership positively and significantly predicts job embeddedness ($\beta = .460$, Adjusted $R^2 = .151$, $F = 38.741$, $p < .001$). Accordingly, 15.1% of the variance in job embeddedness is explained by the idealized influence dimension. Table 4 presents the results showing that the inspirational motivation dimension predicts job embeddedness behavior. According to the findings, inspirational motivation explains 18.5% of the variance in job embeddedness behavior ($\beta = .446$, Adjusted $R^2 = .185$, $F = 49.393$, $p < .001$). The results

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

indicate that the intellectual stimulation dimension positively and significantly predicts job embeddedness. This effect explains 14.7% of the variance in job embeddedness ($\beta = .396$, Adjusted $R^2 = .147$, $F = 37.729$, $p < .001$). The individual interest dimension also positively and significantly predicts job embeddedness. Accordingly, 16.2% of the variance in job embeddedness is explained by individual interest ($\beta = .405$, Adjusted $R^2 = .162$, $F = 42.103$, $p < .001$).

6. CONCLUSION

In this study, TL—which can be considered one of the current leadership approaches—was selected to determine its effect on JE, a relatively recent phenomenon. To this end, an effort was made to demonstrate this effect using a sample of bank employees working in the province of Konya. The findings revealed the effect of TL on JE. The effects of the sub-dimensions on JE were determined separately, and it was found that each sub-dimension positively and significantly predicted job embeddedness. In particular, inspirational motivation was identified as the dimension with the highest explanatory power for JE compared to the other sub-dimensions. Accordingly, hypotheses H1, H1a, H1b, H1c, and H1d are supported. Based on demographic data, it was found that participants' JE behaviors did not differ. Consequently, hypotheses H2, H3, and H4 were not supported.

When evaluating the research findings, certain methodological limitations should be taken into account. Since the data used in the study could not be re-accessed, multiple regression analysis was not performed; instead, the effect of each sub-dimension on work embedding was determined separately, while preserving the format of the thesis. Therefore, the results obtained highlight each individual effect.

For future research, it is recommended that more comprehensive analyses be conducted using advanced analytical methods—such as multiple regression or structural equation modeling—and more comprehensive models to more thoroughly identify relative effects. These analyses should integrate mediating and moderating effects into the relationship using current approaches. Furthermore, it is believed that studies conducted across different sectors and sample groups will enhance the generalizability of the current research findings.

REFERENCES

Adi, M. P. H., & Sukmawati, A. (2020). The Effect of Levers of Control and Leadership Style on Creativity. Journal of Indonesian Economy & Business, 35(3), 236–256. https://doi.org/10.22146/jieb.55466

Ahmad, F., Abbas, T., Latif, S., & Rasheed, A. (2014). Impact of Transformational Leadership on Employee Motivation in Telecommunication Sector. Journal of Management Policies and Practices, 2(2), 11-25.

Akgündüz, Y., Güzel, T., & Harman, S. (2016). Yöneticiye Güven ve Dağıtımsal Adalet Çalışanların İşe Gömülmüşlüğünü Nasıl Etkiler? Ege Akademik Bakış, 16(2), 351-362.

Al-Ghazali, B. (2020). Transformational Leadership, Career Adaptability, Job Embeddedness and Perceived Career Success: A Serial Mediation Model. Leadership & Organization Development Journal, 41(8), 993-1013

An, S.-H. (2019). Employee Voluntary and Involuntary Turnover and Organizational Performance: Revisiting the Hypothesis from Classical Public Administration. International Public Management Journal, 22(3), 444-469.

Arslan, F. (2019). Yiyecek-İçecek Çalışanlarında Dönüşümcü Liderlik ve Yenilikçi İş Davranışı İlişkisinde Psikolojik Güçlendirmenin Aracı Etkisi. Doktora Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Avolio, B., Walumbwa, F., & Weber, T. (2009). Leadership: Current Theories,Research, and Future Directions. The Annual Review of Psychology, 60, 421-449.

Aydoğdu, S. (2013). An Emprical Study of the Relationship between Leadership Styles Organizational Commitment: The Mediating Role of Empowerment. İstanbul: Okan University Institude of Social Science.

Bass, B., & Riggio, R. (2006). Transformational Leadership (2 b.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Beck-Tauber, D. (2012). Transformational Leadership: Exploring its Functionality. Dissertain, The University of St. Gallen, Munich.

Bedük, A., & Yıldız, E. (2018). İşe gömülmüşlük. A. Bedük (Ed.), Örgüt psikolojisi (ss. 69–81). Konya: Atlas Akademi.

Birsel, M., Börü, D., İslamoğlu, G., & Yurtkoru, E. (2012). Job Embeddedness in Relation with Different Socio Demographic Characteristics. Öneri, 10(37), 51- 61.

Borodin, A. (2017). I'm Stuck! Salesperson Job Embeddedness as a Predictor of Turnover. East Eisenhower: ProQuest.

Büyükbeşe, T., & Gökaslan, M. O. (2018). İşe Gömülmüşlük, İşe Adanmışlık ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Bir Alan Çalışması. Mukaddime, 9(2), 135-153.

Bozkır, H. S. (2014). Dönüşümcü Liderlik ile İş Tatmini Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cavazotte, F., Moreno, V., & Bernardo, J. (2013). Transformational Leaders and Work Performance: The Mediating Roles of Identification and Self-efficacy. Brazilian Administration Review, 10(4), 490-512.

Çakınberk, A., & Demirel, E. T. (2010). Örgütsel Bağlılığın Belirleyicisi Olarak Liderlik: Sağlık Çalışanları Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, 24, 103-119.

Çetin, M. M. (2018). Dönüşümcü Liderlik Üzerine Bir Analiz: Bankacılık Sektöründe Çalışanların Liderlik Algıları ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, A. Ş., & Güleç, G. (2018). Sanal Takımlarda Sapkın Davranışlar. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 16(1), 275-288. https://doi.org/10.11611/yead.322493

Crossley, C., Bennett, R., Jex, S., & Burnfield, J. (2007). Development of a Global Measure of Job Embeddedness and Integration into a Traditional Model of Voluntary Turnover. Journal of Applied Psychology, 92(4), 1031-1042.

Dede, N. P. (2019). Dönüşümcü Liderlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Lidere Olan Güvenin Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma. Business & Management Studies: An International Journal, 7(4), 1923-1943.

Dedeoğlu, T., Özdevecioğlu, M., & Oflazer, S. (2016). Örgütlerde İşe Gömülmüşlüğün (Job Embeddedbess) Çalışanların İş ve Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (47), 135-146.

Dikmen, B. (2012). Liderlik Kuramları ve Dönüştürücü Liderlik Kuramının Çalışanların Örgütsel Bağlılık Algıları Üzerindeki Etkisine Yönelik Uygulamalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Donkor, F., Appienti, W. A., & Achiaah, E. (2021). The Impact of Transformational Leadership Style on Employee Turnover Intention in State-Owned Enterprises in Ghana. The Mediating Role of Organisational Commitment. Public Organization Review. doi: https://doi.org/10.1007/s11115-021-00509-5

Dülker, A. P. (2019). Dönüşümcü Liderlik ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Balıkesir İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Eberly, M., Bluhm, D., Guarana, C., Avolio, B., & Hannah, S. (2017). Staying After the Storm: How Transformational Leadership Relates to Follower Turnover Intentions in Extreme Contexts. Journal of Vocational Behavior, 102(2017), 72-85.

Erdoğan Morçin, S., & Bilgin, N. (2014). Dönüştürücü Liderliğin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Adana İlindeki A Grubu Seyahat Acentaları Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(2), 113-128.

Erkutlu, H., & Chafra, J. (2017). Authentic Leadership and Organizational Job Embeddedness in Higher Education. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(2), 413-426.

E. Wells, J., Peachey, J. W., & Walker, N. (2014). The Relationship Between Transformational Leadership, Leader Effectiveness, and Turnover Intentions: Do Subordinate Gender Differences Exist? Journal of Intercollegiate Sport, 7, 64-79.

Farahnak, L. R., Ehrhart, M. G., Torres, E. M., & Aarons, G. A. (2020). The Influence of Transformational Leadership and Leader Attitudes on Subordinate Attitudes and Implementation Success. Journal of Leadership & Organizational Studies, 27(1), 98–111. https://doi.org/10.1177/1548051818824529

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri - Felsefe - Yöntem - Analiz (5. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ghasabeh, M. S., Soosay, C., & Reaiche, C. (2015). The emerging role of transformational leadership. The Journal of Developing Areas, 49(6), 459-467.

Ghasabeh, M. S., & Provitera, M. (2017). Transformational Leadership: Building an Effective Culture to Manage Organisational Knowledge. The Journal of Values-Based Leadership, 10(2).

Harman, W., Lee, T., Mitchell, T., Felps, W., & Owens, B. (2007). The Psychology of Voluntary Employee Turnover. Current Directions in Psychological Science, 16(1), 51-54.

Harunavamwe, M., Nel, P., & Van Zyl, E. (2020). The influence of self-leadership strategies, psychological resources, and job embeddedness on work engagement in the banking industry. South African Journal of Psychology, 50(4), 507-519.

Hair, J., Black, W., Babin, B., & Anderson, R. (2014). Multivate Data Analysis. UK: Pearson Education Limited.

Hellriegel, D., Slocum Jr., J., & Woodman, R. (2001). Organizational Behavior (9th Edition b.). The USA: Cincinnati, Ohio: South-Western College Pub.

Heritage, B., Gilbert, J., & Roberts, L. (2016). Job Embeddedness Demonstrates Incremental Validity When Predicting Turnover Intentions for Australian University Employees. Frontiers in Psychology, 7, 582.

Holtom, B., & Inderrieden, E. (2006). Integrating the Unfolding Model and Job Embeddesness Model to Better Understand Voluntary Turnover. Journal of Managerial Issues, 18(4), 432-452.

Jandaghi, G., Matin, Z. H., & Farjami, A. (2009). Comparing Transformational Leadership in Successful and Unsuccessful Companies. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/6, 356-372.

Jiang, W., Zhao, X., & Ni, J. (2017). The Impact of Transformational Leadership on Employee Sustainable Performance: The Mediating Role of Organizational Citizenship Behavior. Sustainability, 9, 1-17.

Jung, D., Chow, C., & Wu, A. (2003). The Role of Transformational Leadership in Enhancing Organizational Innovation: Hypotheses and Some Preliminary Findings. The Leadership Quarterly, 14(2003), 525-544.

Judge, T., Woolf, E. F., Hurst, C., & Livingston, B. (2006). Charismatic and Transformational Leadership. Judge, Timothy A., et al. "Charismatic and transformational leadership: A review and anZeitschrift für Arbeits-und Organisationspsychologie, 50.4(2006), 203-214.

Kanten, P., Kanten Selahattin, & Dündar, G. (2016). Ücret Tatmininin Ve İşin Özelliklerinin İşe Gömülmüşlük Üzerindeki Mutluluğun Rolü. İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(3), 64-88.

Kanten, P., Kanten, S., Özer, A., & Bulbul, F. (2018). The Effect of Work Life Quality on Emotional Exhaustion and Job Embeddedness: The Role of Perfectionism. 4th Global Business Research Congress, 7, s. 31-38. İstanbul.

Karaduman, H. (2019). Konaklama İşletmelerinde Personel Güçlendirme, İşe Bağımlılık, İşe Gömülmüşlük ve Yeni Ürün Geliştirme Performansı: Van İlinde 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Koçel, Tamer. İşletme Yöneticiliği, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2014.

Korkat, B. (2019). Liderlik Tarzlarının Örgüt Kültürü ve Yenilik Performansı Üzerine Etkisi. Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Khalid, S. (2019). Impact of Transformational Leadership on Employee Turnover Intention with the Mediating Role of Organizational Commitment and Moderating Role of Job Embeddedness. Islamabad: Capital University of Science and Technology.

Khan, M., Aziz, S., Afsar, B., & Latif, A. (2018). The Effect of Job Embeddedness on Turnover Intentions, Work Engagement, and Job Performance. Journal of Tourism & Hospitality, 7(3).

Lee, T., Sablynski, C., Burton, J., & Holtom, B. (2004). The Effects of Job Embeddedness on Organizational Citizenship, Job Performance,Volitional Absences, and Voluntary Turnover. Academy of Management Journal, 47(5), 711-722.

Luthans, F. (2008). Organizational Behavior. McGraw-Hill.

Martdianty F, Coetzer A, Susomrith P (2020), "Job embeddedness of manufacturing SME employees in Indonesia". Employee Relations: The International Journal, Vol. 42 No. 1 pp. 180–193, doi: https://doi.org/10.1108/ER-01-2019-0087

Maqsood, R., Tufail, M., Sardar, A., & Gill, S. (2019). Transformational Leadership, Job Embeddedness and Employee Empowerment: An Empirical Analysis of Manufacturing sector in Pakistan. Dialogue (Pakistan), 14(3), 49-49.

Mitchell, T., Holtom, B., & Lee, T. (2001). Why People Stay: Using Job Embeddedness to Predict Voluntary Turnover. Academy of Management Journal, 44(6), 1102-1121.

Nafei, W. (2015). The Effects of Job Embeddedness on Organizational Cynicism and Employee Performance: A Study on Sadat City University. International Journal of Business Administration, 6(1), 8-25.

Nikezić, S., Purić, S., & Purić, J. (2012). Transactional and Transformational Leadership: Development Through Changes. International Journal for Quality Research, 6(3), 285-296.

Ongori, H. (2007). A Review of The Literature on Employee Turnover. African Journal of Business Management, 049-054.

Paolucci, N., Dimas, I., Zappalà, S., Lourenço, P., & Rebelo, T. (2018). Transformational Leadership and Team Effectiveness: The Mediating Role of Affective Team Commitment. Journal of Work and Organizational Psychology, 34(3), 135-144.

Pieterse, A. N., Knippenberg, D. V., Schippers, M., & Daan, S. (2010). Transformational and Transactional Leadership and Innovative Behavior: The Moderating Role of Psychological Empowerment. Journal of Organizational Behavior, 31, 609-623.

Sandberg, E. (2003). The Face of Embeddedness. Conference Lugano (p. 1-16). Sweden.

Sulatan, S., & Jabeen, S. (2018). Bridging the Relationship of Transformational Leadership and Turnover Intentions with Mediating Effect of Employee Engagement. InTraders International Trade Academic Journal, 11(1), 1-22.

Sun, R., & Wang, W. (2017). Transformational Leadership, Employee Turnover Intention, and Actual Voluntary Turnover in Public Organizations. Public Management Review, 19(8), 1124-1141.

Susomrith, P., & Amankwaa, A. (2019). Relationship between Job Embeddedness and Innovative Work Behaviour. Management Decision, 58(5), 864-878.

Steindórsdóttir, B. D., Nerstad, C. G., & Magnúsdóttir, K. Þ. (2020). What makes employees stay? Mastery climate, psychological need satisfaction and on-the-job embeddedness. Nordic psychology, 73(1), 91-115.

Yukl, G. (1998). Leadership in Organization. New Jersey: Prentice-Hall.

Zengin, Y. (2019). Dönüştürücü Liderlik ile Rekabet Üstünlüğü Performansı Arasındaki İlişkide Etkileşimsel Liderliğin Aracılık Rolü. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18).

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Muhammed İkbal BALKİS
Karabük Üniversitesi,
mikbalbalkis4@gmail.com - 0009-0008-5804-0087
Doç. Dr., Canan YILDIRAN
Karabük Üniversitesi,
cananyildiran@karabuk.edu.tr - 0000-0001-8245-197X

ÖZET
Bu çalışmanın amacı, örgütsel özdeşleşmenin iş tatminini üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemektir. Çalışmanın örneklemi, kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen, bankacılık sektöründe çalışan 188 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma verileri, Kasım 2025 ile Ocak 2026 tarihleri arasında Örgütsel Özdeşleşme Ölçeği ve İş Tatmini Ölçeği kullanılarak anket tekniğiyle toplanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için frekans analizi, araştırma hipotezini test etmek için ise basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları, katılımcıların örgütsel özdeşleşme (3,64) ve iş tatmini (3,65) algılarının beşli Likert ölçeğinde ortalamanın üzerinde olduğunu göstermiştir. Regresyon analizi bulguları, örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir ($F=62,880$; $p<,001$; $R^2=,253$). Ampirik bulgular, banka yönetiminin çalışanların aidiyet ve özdeşleşme duygusunu güçlendiren stratejilere odaklanması gerektiğini göstermektedir; zira bu durum iş tatmini artırmada kritik bir rol oynamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Örgütsel Özdeşleşme, İş Tatmini, Bankacılık Sektörü.

THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL IDENTIFICATION ON JOB SATISFACTION: THE BANKING SECTOR

ABSTRACT
The purpose of this study is to empirically examine the effect of organizational identification on job satisfaction. The sample of the study consists of 188 participants working in the banking sector, selected using convenience sampling method. The research data were collected through a survey technique using the Organizational Identification Scale and the Job Satisfaction Scale between November 2025 and January 2026. Frequency analysis was used to determine the participants' demographic characteristics, while simple linear regression analysis was used to test the research hypothesis. The analysis results showed that the participants' perceptions of organizational identification (3.64) and job satisfaction (3.65) were above the average on a five-point Likert scale. Regression analysis findings showed that organizational identification has a

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

positive and significant effect on job satisfaction (F=62,880; p<,001; R^2=,253). Empirical findings show that bank management should focus on strategies that strengthen employees' sense of belonging and identification, as this plays a critical role in increasing job satisfaction.
Keywords: Organizational Identification, Job Satisfaction, Banking Sector.

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve artan rekabet koşulları, işletmelerin yalnızca finansal kaynaklarını değil, insan kaynaklarını da etkin bir şekilde yönetmelerini zorunlu hâle getirmiştir. Özellikle hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için çalışanların örgüte yönelik tutum ve davranışları, örgütsel performansın belirleyici unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda çalışanların işlerinden duydukları memnuniyet düzeyi ile örgütleriyle kurdukları psikolojik bağ hem bireysel hem de örgütsel sonuçlar açısından önem taşımaktadır. Çalışanların işlerine yönelik olumlu tutum geliştirmeleri, verimlilik, performans, örgütsel bağlılık ve hizmet kalitesi gibi birçok örgütsel çıktıyı etkilerken; iş tatminsizliği ise devamsızlık, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Örgütsel davranış literatüründe çalışanların örgütleriyle kurdukları psikolojik bağı açıklayan önemli kavramlardan biri örgütsel özdeşleşme, çalışanların işlerine yönelik duygu ve değerlendirmelerini ifade eden temel kavramlardan biri ise iş tatminidir. Örgütsel özdeşleşme, bireyin örgüt üyeliğini benlik algısının bir parçası hâline getirmesi ve örgütün amaç, değer ve başarılarını kendi kimliğinin bir unsuru olarak görmesi şeklinde açıklanmaktadır. İş tatmini ise bireyin yaptığı işe ve iş ortamına ilişkin geliştirdiği olumlu ya da olumsuz tutumları ifade etmektedir.

Bankacılık sektörü, yoğun rekabetin yaşandığı, performans hedeflerinin yüksek olduğu ve müşteri memnuniyetinin kritik önem taşıdığı sektörlerden biridir. Banka çalışanları, yüksek iş yükü, zaman baskısı ve performans odaklı çalışma koşulları altında görev yapmaktadır. Bu durum, çalışanların iş tatmini düzeylerini ve örgütleriyle kurdukları ilişkiyi doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasındaki ilişkinin ortaya konulması hem çalışan refahının artırılması hem de örgütsel etkinliğin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe çalışan bireylerin örgütsel özdeşleşme düzeyleri ile iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde örgütsel özdeşleşme kavramı, ikinci bölümünde iş tatmini kavramı açıklanmaktadır. Daha sonra örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasındaki ilişki literatür çerçevesinde değerlendirilmekte, araştırmanın yöntemi, bulguları ve sonuçları sunulmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Örgütsel Özdeşleşme

Örgütsel özdeşleşme, bireyin örgüt üyeliğini benlik algısının bir parçası hâline getirmesi ve örgütle psikolojik bir birlik duygusu geliştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Ashforth & Mael, 1989). Bu kavram, çalışanların kendilerini örgütün bir parçası olarak görmeleri ve örgütün amaç, değer ve başarılarını kendi kimliklerinin bir unsuru olarak algılamaları sürecini ifade etmektedir. Örgütsel davranış literatüründe önemli bir yere sahip olan örgütsel özdeşleşme, çalışan ile örgüt arasında kurulan psikolojik bağın niteliğini açıklayan temel değişkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Tüzün, 2006). Sosyal Kimlik Kuramı açısından bakıldığında örgütsel özdeşleşme, bireylerin "ben" algısından "biz" algısına geçerek kendilerini ait oldukları sosyal gruplarla özdeşleştirmelerini ifade etmektedir (Tajfel & Turner, 1979). Bu özdeşleşme

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

süreci, bireylerin örgüt içindeki deneyimlerini değerlendirme biçimlerini ve örgüte yönelik tutumlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Dutton vd., 1994).

Örgütsel özdeşleşmenin temelinde, bireyin örgüte ait olma duygusu geliştirmesi ve örgütsel kimliği kendi benlik algısının bir parçası hâline getirmesi yer almaktadır. Bu bağlamda çalışanlar, örgüt tarafından benimsenen değerleri ve amaçları içselleştirerek örgütle güçlü bir psikolojik bütünleşme süreci yaşamaktadırlar (Tüzün & Çağlar, 2008). Örgütsel özdeşleşme düzeyi yüksek olan bireyler, örgütün başarılarını kendi başarıları, örgütün karşılaştığı sorunları ise kendi sorunları olarak algılayabilmekte ve bu durum çalışanların örgüte yönelik tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Polat, 2009). Çalışanların yüksek özdeşleşme düzeyi, örgütsel başarıları kişisel başarıları olarak görmelerine ve örgüte yapılan eleştirileri kişisel bir tehdit olarak algılamalarına yol açmaktadır (Ashforth vd., 2008).

Örgütsel özdeşleşme literatürde farklı kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak kavramın açıklanmasında en yaygın kullanılan kuramsal yaklaşımlar Sosyal Kimlik Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı'dır. Bu çalışmada örgütsel özdeşleşme, örgüt üyeliğinin bireyin benlik algısına nasıl dâhil edildiğini ve çalışanların örgütleriyle kurdukları psikolojik bağın nasıl oluştuğunu açıklamada güçlü bir kuramsal temel sunmaları nedeniyle Sosyal Kimlik Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Örgütsel özdeşleşmenin temeli, bireylerin sosyal gruplar aracılığıyla benlik saygısını güçlendirmesi ve bu grupların olumlu özelliklerini kimliklerine yansıtması üzerine kurulu olan Sosyal Kimlik Kuramı'na dayanmaktadır (Tajfel, 1982). Örgütler de bireyler için önemli birer sosyal kimlik kaynağıdır (Ashforth & Mael, 1989). Sosyal Kimlik Kuramı'nın bir uzantısı olan Kendini Kategorize Etme Kuramı ise bireylerin hangi koşullarda örgütsel kimliği benlik algılarının merkezine aldıklarını ve "biz" algısının nasıl güçlendiğini açıklamaktadır (Turner vd., 1987). Bunun yanı sıra Sosyal Değişim Kuramı, çalışanların örgütleriyle kurdukları ilişkileri karşılıklılık ilkesi çerçevesinde değerlendirmektedir. Kurama göre algılanan örgütsel destek, adalet ve değer görme duyguları çalışanların örgütleriyle daha güçlü bağlar kurmalarına ve örgütsel özdeşleşme geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Blau, 1964). Nitekim özdeşleşmenin oluşmasında örgütsel adalet, örgütsel destek, iletişim süreçleri, liderlik uygulamaları ve örgüt kültürü gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir. Özellikle çalışanların örgüt tarafından değer gördüklerini hissetmeleri ve örgütsel süreçlere dâhil edilmeleri, özdeşleşme düzeylerini artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Çakınberk vd., 2011).

Örgütsel özdeşleşme, örgütsel bağlılık ve aidiyet kavramlarıyla yakın ilişki içerisinde olmakla birlikte bu kavramlardan farklı özellikler taşımaktadır (Van Dick, 2001). Örgütsel bağlılık daha çok çalışanın örgütte kalma isteğini ve örgüte yönelik bağlılığını ifade ederken, örgütsel özdeşleşme çalışanın örgütü kendi kimliğinin bir parçası olarak görmesiyle ilgilidir (Mael & Ashforth, 1992; Polat & Meydan, 2010). Bu nedenle özdeşleşme, örgütle kurulan ilişkinin daha derin ve kimlik temelli bir boyutunu temsil etmektedir. Edwards ve Peccei (2007)'ye göre örgütsel özdeşleşme, "birey ile örgüt arasında, bireyin örgütü bir sosyal varlık olarak algılaması sonucunda ortaya çıkan, benliği tanımlayan güçlü duyuşsal ve bilişsel bir bağ"dır. Literatürde örgütsel özdeşleşmenin çalışan performansı, iş tatmini, örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel bağlılık gibi birçok olumlu örgütsel sonuçla ilişkili olduğu da vurgulanmaktadır (Tüzün, 2006; Polat, 2009). Örgütleriyle güçlü bir özdeşleşme geliştiren çalışanların işlerine daha fazla anlam yükledikleri, örgütsel hedeflere ulaşma konusunda daha fazla çaba

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

gösterdikleri ve örgüte yönelik olumlu tutumlar sergiledikleri belirtilmektedir. Örgütsel özdeşleşmenin çalışanların yaptıkları işe ve bulundukları örgütlere karşı pozitif duygular geliştirmelerini sağladığı, bunun sonucunda çalışan performansı ile iş tatmini düzeylerini artırdığı ifade edilmektedir (Riketta, 2005). Bireyler, belirsizliği azaltmak ve arzu edilen kaynaklara erişmek amacıyla belirli gruplarla özdeşleşmektedir (Hogg, 2001). Bu gruplar, bireylerin benimsediği davranışları, tutumları ve normları şekillendirmekte ve kimlik oluşumuna katkı sağlamaktadır (Tajfel & Turner, 1979). Bu bağlamda örgütlerin en önemli görevlerinden biri, çalışanların örgütleriyle güçlü bir özdeşleşme geliştirmelerini sağlayarak olumlu ve sürdürülebilir bir istihdam ilişkisi kurmaktır (Murray vd., 2016). Dolayısıyla örgütsel özdeşleşme, çalışanların örgütleriyle kurdukları psikolojik bağı açıklayan ve örgütsel davranışların anlaşılmasına önemli katkılar sağlayan temel kavramlardan biri olarak değerlendirilmektedir

2.2. İş Tatmini

İş tatmini, örgütsel davranış literatüründe en fazla araştırılan kavramlardan biri olup çalışanların işlerine ve iş ortamlarına yönelik duygu, düşünce, tutum ve değerlendirmelerini ifade etmektedir. Genel anlamda iş tatmini, bireyin yaptığı işten elde ettiği sonuçlar ile beklentileri arasındaki uyum sonucunda ortaya çıkan olumlu duygusal durum olarak tanımlanmaktadır (Eğinli, 2009). Kavramın bilimsel temelleri Fisher ve Hanna (1931) tarafından yapılan çalışmalara kadar uzanmakta olup araştırmacılar iş tatminini "düzenleyici olmayan bir ruh hâli eğiliminin ürünü" olarak tanımlamışlardır (akt. Zhu, 2012). Günümüzde ise iş tatmini ile ilgili on binlerce araştırma, makale ve bilimsel çalışma bulunmaktadır (Spector, 1997). Genel kabul gören anlayışa göre iş tatmini, bireyin işine yönelik geliştirdiği bir tutumdur. Başka bir ifadeyle iş tatmini, bireyin işinin çeşitli yönlerine karşı geliştirdiği duygusal ve öznel bir tepkiyi ifade etmektedir (Locke, 1976). İş tatmini düzeyi yüksek olan bireyler işlerine karşı olumlu tutumlar sergilerken, işlerinden tatmin olmayan bireyler ise işlerine yönelik olumsuz değerlendirmelerde bulunmaktadırlar (Pushp Akumari, 2008).

İş tatmini, algıya dayalı, duygusal yönü bulunan ve çok boyutlu bir kavramdır (Spector, 1997). Çalışanların iş tatmini düzeyleri yalnızca işin kendisinden değil, aynı zamanda iş çevresinden, yöneticilerden, çalışma arkadaşlarından ve örgütsel uygulamalardan da etkilenmektedir (İmamoğlu vd., 2004). Ücret düzeyi, terfi olanakları, çalışma koşulları, iş güvencesi, yönetici desteği, örgütsel adalet algısı ve çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler iş tatminini etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır (Şimşek vd., 2020). Bununla birlikte her çalışanın beklenti ve ihtiyaçları farklı olduğundan, aynı çalışma koşulları farklı bireylerde farklı düzeylerde iş tatmini oluşturabilmektedir. Bu durum iş tatmininin öznel bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim çalışan memnuniyeti, işin sonuçlarından çok, iş deneyimi, bireysel beklentilerin karşılanması ve örgütsel bağlam algısıyla yakından ilişkilidir (Judge vd., 2017).

İş tatmininin açıklanmasında çeşitli kuramsal yaklaşımlardan yararlanılmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı, Herzberg'in İki Faktör Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı öne çıkmaktadır. Maslow'un yaklaşımına göre bireylerin fizyolojik ihtiyaçlardan başlayarak güvenlik, ait olma, saygı görme ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarına kadar uzanan gereksinimlerinin karşılanması iş tatmininin oluşumunda etkili olmaktadır (Maslow, 1954; Koçel, 2020). Herzberg'in İki Faktör Kuramı ise iş tatminini hijyen faktörleri ve motivasyonel faktörler üzerinden açıklamaktadır. Kurama göre ücret ve çalışma

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

koşulları gibi hijyen faktörleri iş tatminsizliğini önlerken; başarı, takdir edilme ve gelişim fırsatları gibi motivasyonel faktörler gerçek iş tatminini ortaya çıkarmaktadır (Herzberg vd., 1959; Eren, 2021). Sosyal Değişim Kuramı ise çalışanların örgütleriyle kurdukları ilişkilerin karşılıklılık esasına dayandığını ve çalışanların örgüt tarafından desteklendiklerini, değer gördüklerini ve adil uygulamalarla karşılaştıklarını düşündüklerinde daha yüksek düzeyde iş tatmini geliştirdiklerini savunmaktadır (Blau, 1964; Cropanzano & Mitchell, 2005; Bolat & Bolat, 2008).

İş tatmini; ücret, terfi olanakları, yönetici desteği, iş arkadaşlarıyla ilişkiler, çalışma koşulları ve işin niteliği gibi birçok alt boyuttan oluşmaktadır (Spector, 1997). Bu bağlamda iş tatmini, çalışanların çalıştıkları çevreye, işyeri koşullarına, ücret ve prim gibi ödüllere ve işin kendisine yönelik geliştirdikleri duygu ve tutumların bütünü olarak değerlendirilebilir (Glisson & Durick, 1988; Kim vd., 2005). Çalışanların işlerine yönelik yaptıkları değerlendirmelerde bu unsurların her biri farklı derecelerde önem taşıyabilmektedir (Judge vd., 2017).

Literatürde iş tatmininin çalışan performansı, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve işten ayrılma niyeti gibi birçok örgütsel değişkenle yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir. İş tatmini yüksek çalışanların örgüte karşı daha olumlu tutumlar geliştirdikleri, görevlerini daha istekli yerine getirdikleri ve örgütsel hedeflere ulaşma konusunda daha fazla çaba gösterdikleri ifade edilmektedir (Yelboğa, 2009). Buna karşılık düşük iş tatmini; devamsızlık, tükenmişlik, işe yabancılaşma ve işten ayrılma niyeti gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Örücü vd., 2006). Özellikle bankacılık sektörü gibi yoğun iş yükü, yüksek performans hedefleri, yoğun rekabet ve müşteri odaklı çalışma anlayışının hâkim olduğu sektörlerde iş tatmini önemli bir örgütsel değişken olarak öne çıkmaktadır (Yavaş vd., 2010; Karatepevd., 2009). Banka çalışanlarının işlerine yönelik olumlu değerlendirmeler geliştirmeleri hem bireysel performanslarını hem de sunulan hizmet kalitesini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bu noktada çalışanın örgütsel kimliği benimsemesi ve örgütüyle güçlü bir bağ kurması da iş tatmini üzerinde etkili olmaktadır. Nitekim örgütsel özdeşleşme düzeyi yüksek olan çalışanların yaptıkları işlere daha fazla anlam yükledikleri ve bunun sonucunda daha yüksek düzeyde iş tatmini yaşadıkları belirtilmektedir (Mael & Ashforth, 1992; Riketta, 2005).

2.3. Literatür Taraması

Literatürde örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi ele alan birçok araştırma yer almaktadır. Bu çalışmalardan biri Başar ve Basım (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu araştırmada çalışanların örgütleri ile kurdukları özdeşleşme düzeyi ile iş tatmini arasındaki ilişki incelenmiş ve örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçları, çalışanların örgütlerini kendi kimliklerinin bir parçası olarak görmelerinin işlerinden duydukları memnuniyet düzeyini artırdığını göstermektedir.

Benzer bir şekilde Sökmen (2019) tarafından yürütülen çalışmada örgütsel özdeşleşme, örgütsel bağlılık ve iş tatmini değişkenleri arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, çalışanların örgütleri ile kurdukları özdeşleşme düzeyinin artmasının iş tatmini düzeyinde de artışa yol açtığını göstermektedir. Ayrıca çalışmada örgütsel özdeşleşmenin çalışanların örgüte yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirmelerinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Sökmen (2020) tarafından yapılan bir başka çalışmada lider-üye etkileşimi, örgütsel özdeşleşme ve iş tatmini arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çalışanların yöneticileri ile kurdukları etkileşimin örgütsel özdeşleşme düzeyini artırdığı ve bunun da iş tatmini üzerinde olumlu etkiler yarattığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, örgüt içindeki ilişkilerin çalışan tutumları üzerindeki önemini ortaya koymaktadır. Mael ve Ashforth (1992) tarafından gerçekleştirilen araştırma, örgütsel özdeşleşme kavramının çalışanların tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koyan temel çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Çalışmada çalışanların örgütleri ile kurdukları kimlik bağının iş tutumlarını ve iş tatmini düzeylerini etkilediği ifade edilmektedir. Riketta (2005) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini, örgütsel bağlılık ve performans gibi çeşitli değişkenlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları örgütsel özdeşleşmenin çalışanların işlerinden duydukları memnuniyet üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Oktaysoy (2025) tarafından bankacılık sektöründe gerçekleştirilen çalışmada çalışanların liderle özdeşleşme düzeyleri ile iş tatmini arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışanların liderleriyle kurdukları özdeşleşme düzeyinin artmasının iş tatminini de artırdığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada bankacılık sektöründe örgütsel ilişkilerin çalışanların iş tatmini üzerinde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi, Modeli ve Hipotezi

Bu araştırmanın amacı, banka çalışanlarının örgütsel özdeşleşmeleri ve iş tatminleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Nitekim günümüzün yoğun rekabet koşulları altında bankacılık sektörü, sürekli değişen pazar dinamikleri ve yüksek stresli çalışma ortamına sahiptir. Bu dinamik yapı içinde bankaların sürdürülebilir bir başarı elde edebilmesi, entelektüel sermayeleri olan çalışanlarının kuruma olan bağlılıklarına ve işlerinden duydukları memnuniyete doğrudan bağlıdır. Bu bağlamda araştırma hem teorik yazına hem de sektörel uygulamalara sunduğu katkılar açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın modeli Görsel 1'de sunulmuştur.

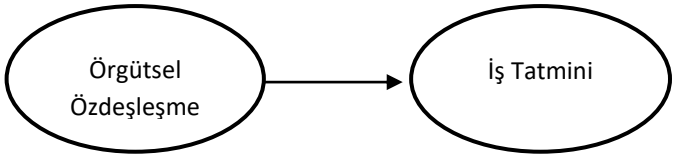

Görsel 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın modelinde yer alan "Örgütsel Özdeşleşme" araştırmanın bağımsız değişkenini; "İş Tatmini" ise araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı kapsamında, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin olup olmadığının tespiti amacıyla oluşturulan araştırma hipotezi şu şekildedir:

H_1: Örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi, Veri Toplama Araçları ve Analiz Yöntemi

Araştırmanın evrenini bankacılık sektörü çalışanları oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesine ilişkin farklı hesaplama yöntemleri bulunmaktadır. Araştırmanın örneklemi, ölçekteki her bir ifadenin en az on kişi tarafından cevaplanması gerektiği bilgisinden (Hair vd., 1998) yola çıkılarak 110 olarak belirlenmiştir. Ayrıca zaman, maliyet ve ulaşılabilirlik gibi çeşitli kısıtlar nedeniyle olasılıklı örnekleme yaklaşımlarının uygulanamadığı durumlarda olasılık dışı örnekleme yöntemleri tercih edilmektedir (Balcı, 2007; Coşkun vd., 2019). Bu bağlamda, araştırma kapsamında olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

örnekleme yöntemi kullanılmış ve her ne kadar asgari sınır 110 olsa da analizlerin gücünü artırmak amacıyla 188 banka çalışanından analiz edilebilir veri elde edilmiştir. Elde edilen 188 kişilik örneklem boyutu, istatistiksel analizlerin (AFA ve Regresyon) yapılabilmesi ve modelin test edilmesi için literatürde öngörülen asgari sınırları karşılamaktadır. Veri toplama süreci Kasım 2025-Ocak 2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 11 soru yer almaktadır. İkinci bölümde, Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen ve Tüzün (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 6 maddelik "Örgütsel Özdeşleşme Ölçeği" kullanılmıştır. Tüzün (2006) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı ,970 olarak hesaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen ve Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 5 maddelik "İş Tatmini Ölçeği" yer almaktadır. Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından yapılan çalışmada Türkçe ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı ,929 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçek de "1: Kesinlikle Katılmıyorum" ile "5: Kesinlikle Katılıyorum" arasında değişen 5'li Likert tipindedir. Araştırmada uygulama izni Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 31.10.2025 tarih ve 473951 sayılı karar ile alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde istatistik paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesinde frekans ve yüzde analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın hipotezini test etmek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Bulgular bölümünde araştırmanın analizi sonucunda elde edilen bulgular sırası ile yer almaktadır.

Çizelge 1. Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Erkek	133	70,7
Kadın	55	29,3
Toplam	188	100

Çizelge 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin %70,7'sinin (N=133) erkek, %29,3'ünün (N=55) ise kadın olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların oranı, kadın katılımcılara kıyasla belirgin şekilde daha yüksektir.

Çizelge 2. Yaş Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
22-30	47	25,0
31-39	73	38,8
40-48	63	33,5
49 ve üzeri	5	2,7
Toplam	188	100

Katılımcıların yaş değişkenine göre dağılımları Çizelge 2'de yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan bireylerin en büyük kısmını %38,8'lik oranla (N=73) 31-39 yaş grubu oluşturmaktadır. Bunu %33,5 ile (N=63) 40-48 yaş grubu ve %25,0 ile (N=47) 22-30 yaş grubu izlemektedir. Örneklemde en düşük katılım ise %2,7'lik oranla (N=5) 49 yaş ve üzeri grubunda gerçekleşmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%72,3'ü) 31-48 yaş aralığında kümelenmiştir. 22-30 yaş grubu da eklendiğinde, örneklemin %97,3 gibi çok büyük

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bir kısmı 22-48 yaş arasında (aktif çalışma çağında) olduğu görülmektedir. Örneklemin dinamik ve tecrübeli bir çalışan profilini temsil ettiği söylenebilir.

Çizelge 3. Eğitim Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Lise	5	2,7
Önlisans-Lisans	142	75,5
Lisansüstü	41	21,8
Toplam	188	100

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumlarına göre dağılımı Çizelge 3'te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, örneklemin çok büyük bir kısmının yükseköğrenim mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %75,5'i (N=142) önlisans veya lisans derecesine sahipken, %21,8'i (N=41) lisansüstü eğitim almıştır. Lise mezunu olan katılımcıların oranı ise %2,7 (N=5) ile oldukça sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Örneklemin %97,3'ü yükseköğrenim mezunudur. Bu durum, araştırmanın yapıldığı örneklemin eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğunu ve dolayısıyla bilinçli/nitelikli bir çalışan veya katılımcı profilini yansıttığını göstermektedir.

Çizelge 4. İş Hayatında Çalışma Süresi (Yıl) Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
1-5	40	21,3
6-10	36	19,1
11-20	81	43,1
21-30	29	15,4
31 ve üzeri	2	1,1
Toplam	188	100

Katılımcıların iş hayatındaki toplam çalışma sürelerine göre dağılımı Çizelge 4'te yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, örneklemin iş hayatında çalışma düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların en büyük kısmını %43,1'lik oranla (N=81) 11-20 yıl arası iş hayatında çalışma süresine sahip olanlar oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 1-5 yıl (%21,3; N=40), 6-10 yıl (%19,1; N=36) ve 21-30 yıl (%15,4; N=29) çalışanlar izlemektedir. İş hayatında 31 yıl ve üzeri deneyime sahip katılımcıların oranı ise %1,1 (N=2) ile en düşük orana sahiptir. Katılımcıların %59,6'sı (yaklaşık 10 kişiden 6'sı) 11 yıl ve üzeri iş hayatında çalışma süresine sahiptir. Bu durum, örneklemin örgütsel hafızaya sahip, iş yaşamı pratiklerini iyi bilen ve olgun çalışanlardan oluştuğunu göstermektedir.

Çizelge 5. Kurumda Kıdem Süresi (Yıl) Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
1-3	58	30,9
4-6	40	21,3
7-9	15	8,0
10 ve üzeri	75	39,9
Toplam	188	100

Katılımcıların mevcut kurumlarındaki çalışma sürelerine göre dağılımı Çizelge 5'te yer almaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde, örneklemin kurumsal kıdem açısından iki uç grupta yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların en büyük kısmını %39,9'luk oranda (N=75) 10 yıl ve üzeri süredir aynı kurumda çalışanlar oluşturmaktadır. Bunu %30,9 ile (N=58) 1-3 yıl

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ve %21,3 ile (N=40) 4-6 yıl arası kurumsal kıdeme sahip olanlar izlemektedir. Kurumda 7-9 yıl arası çalışma süresi olan katılımcıların oranı ise %8 (N=15) ile en düşük paya sahiptir. Dikkat çekici bir şekilde, katılımcıların önemli bir kısmı ya kurumda çok yenidir (1-3 yıl: %30,9) ya da çok eskidir (10 yıl ve üzeri: %39,9). Ortadaki 7-9 yıl grubu ise %8,0 ile oldukça düşüktür. Bu yapı, kurumda son yıllarda yeni istihdamın/sirkülasyonun arttığını (1-3 yıl grubu) veya köklü bir çalışan çekirdeğinin (10 yıl ve üzeri) korunduğunu göstermektedir.

Çizelge 6. Gelir Düzeyi (TL) Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
30.000-50.000	37	19,7
50.001-70.000	43	22,9
70.001 ve üzeri	108	57,4
Toplam	188	100

Araştırmaya katılan bireylerin aylık gelir düzeylerine göre dağılımı Çizelge 6'da sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, örneklemin yarısından fazlasının yüksek gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların %57,4'ü (N=108) 70.001 TL üzeri gelire sahipken, %22,9'u (N=43) 50.001-70.000 TL arası ve %19,7'si (N=37) 30.000-50.000 TL arası gelir düzeyine sahiptir. Katılımcıların %80,3'ü 50.001 TL ve üzerinde bir aylık gelire sahiptir. Bu durum, Çizelge 3 (Eğitim) ve Çizelge 4-5'teki (Kıdem) verilerle doğrudan paralellik göstermektedir. Yüksek eğitimli ve tecrübeli bu örneklemin, gelir noktasında da üst gruplarda kümelenmesi içsel bir tutarlılığa işaret etmektedir.

Çizelge 7. Çalışılan Birim Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Pazarlama	112	59,6
Operasyon	34	18,1
Krediler	6	3,2
Yönetim	21	11,2
Diğer	15	8,0
Toplam	188	100

Katılımcıların çalıştıkları birim değişkenine göre dağılımları Çizelge 7'de sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, örneklemin yarıdan fazlasının %59,6'lık oranla (N=112) pazarlama biriminde görev yaptığı görülmektedir. Pazarlama birimi sırasıyla %18,1 ile (N=34) operasyon, %11,2 ile (N=21) yönetim ve %8 ile (N=15) diğer birimler izlemektedir. Araştırmada en düşük katılım oranı ise %3,2 (N=6) ile krediler biriminde gerçekleşmiştir. Katılımcıların yaklaşık %60'ının pazarlama biriminde olması, araştırmanın bulgularını yorumlarken kritik bir öneme sahiptir. Pazarlama çalışanları genellikle dış çevreyle, dijital araçlarla ve müşteri dinamikleriyle en çok temas eden gruptur. Ayrıca bu dağılımın sektörün genel istihdam yapısıyla (pazarlama/satış kadrolarının yoğunluğuyla) paralellik göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 8. Unvan (Pozisyon) Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Uzman Yardımcısı - Yetkili Yardımcısı	44	23,4
Uzman - Yetkili	32	17,0
Yönetmen Yardımcısı	13	6,9
Yönetmen	68	36,2
Müdür	31	16,5
Toplam	188	100

Katılımcıların kurum içindeki unvan/pozisyon değişkenine göre dağılımları Çizelge 8'de yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, örneklemde yönetim kademesinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Katılımcıların en büyük kısmını %36,2'lik oranla (N=68) yönetmen pozisyonundakiler oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla uzman yardımcısı/yetkili yardımcısı (%23,4; N=44), uzman/yetkili (%17; N=32) ve müdür (%16,5; N=31) unvanına sahip olanlar izlemektedir. Örneklemde en düşük paya sahip grup ise %6,9'luk oranla (N=13) yönetmen yardımcılarıdır. Yönetmen (%36,2) ve Müdür (%16,5) gruplarının toplamı %52,7 yapmaktadır. Örneklemin yarısından fazlasının yönetsel pozisyonlarda bulunması; Çizelge 2 (Yaş), Çizelge 4-5 (İş hayatında çalışma süresi ve Kıdem) ve Çizelge 6'daki (Gelir) yüksek yığılmaların nedenini doğrudan açıklamaktadır.

Çizelge 9. Son 1 Yıl İçinde Terfi, Ödül vs. Alma Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Aldım	90	47,9
Almadım	98	52,1
Toplam	188	100

Katılımcıların son bir yıl içinde terfi, ödül veya benzeri bir takdir alma durumlarına göre dağılımı Çizelge 9'da sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, örneklemin nispeten dengeli bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların %47,9'u (N=90) son bir yıl içinde terfi veya ödül aldığını belirtirken, %52,1'i (N=98) ise herhangi bir terfi veya ödül almadığını ifade etmiştir.

Çizelge 10. Terfi Beklentisi Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Beklentim var	130	69,1
Beklentim yok	58	30,9
Toplam	188	100

Katılımcıların terfi beklentisi değişkenine göre dağılımları Çizelge 10'da sunulmuştur. Elde edilen bulgular incelendiğinde, örneklemin önemli bir kısmının kurumsal ilerleme noktasında yüksek bir beklentiye sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin %69,1'i (N=130) gelecekte bir terfi beklentisi olduğunu ifade ederken, %30,9'u (N=58) ise herhangi bir terfi beklentisi olmadığını belirtmiştir. Çizelge 8'de örneklemin %52,7'sinin zaten Yönetmen ve Müdür (orta-üst yönetim) kademesinde olduğunu görmüştük. Buna rağmen %69,1 gibi yüksek bir oranda "Terfi beklentim var" cevabını vermesi, katılımcıların kurum içinde daha üst yönetim kademelerini (Kıdemli Müdür, Direktör, Bölüm Başkanı vb.) hedeflediğini veya kurumlarda dikey kariyer yollarının açık olduğunu göstermektedir. Ayrıca son 1 yılda terfi/ödül alanların oranı %47,9 ve gelecekte terfi bekleyenlerin oranı ise %69,1'dir. Bu iki veri arasındaki

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

makas, son dönemde ödüllendirilmiş olanların yanı sıra, henüz ödül/terfi almamış ama bunu yakın gelecekte bekleyen ciddi bir çalışan kitlesinin varlığına işaret etmektedir.

Çizelge 11. Banka Mülkiyeti Değişkenine Göre Dağılımlar

Kategori	N	%
Kamu	69	36,7
Özel	119	63,3
Toplam	188	100

Katılımcıların görev yaptıkları bankaların mülkiyet yapısına göre dağılımları Çizelge 11'de sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde, araştırmaya dahil olan banka çalışanlarının büyük çoğunluğunun özel bankalarda görev yaptığı görülmektedir. Katılımcıların %63,3'ü (N=119) özel bankalarda çalışmaktayken, %36,7'si (N=69) kamu bankalarında faaliyet göstermektedir. Araştırmada yer alan ölçeklerin yapı geçerliliğini ve güvenilirliğini test etmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Cronbach's Alpha (α) analizi uygulanmış, elde edilen bulgular Çizelge 12'de sunulmuştur.

Çizelge 12. Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenilirlik Sonuçları

Ölçek / Madde	Fak. Yükü	Ort. Var.	Mad. Top. Kor.	Açıklanan Varyans (%)	α
Örgütsel Özdeşleşme				53,415	,819
KMO: ,816 Barlett's X^2: 375,867 (df=15, p<,001)					
Madde 1	,651	,423	,517		
Madde 2	,757	,573	,620		
Madde 3	,715	,512	,553		
Madde 4	,783	,613	,634		
Madde 5	,706	,498	,565		
Madde 6	,765	,586	,648		
İş Tatmini				79,295	,931
KMO: ,888 Barlett's X^2: 796,098 (df=10, p<,001)					
Madde 1	,897	,805	,832		
Madde 2	,839	,703	,755		
Madde 3	,934	,872	,885		
Madde 4	,914	,835	,857		
Madde 5	,866	,750	,789		

Analiz sonuçlarına göre, 6 maddeden oluşan "Örgütsel Özdeşleşme" ölçeğinin tek faktörlü bir yapı sergilediği ve toplam varyansın %53,415'ini açıkladığı görülmektedir. Ölçeğe ait faktör yükleri ,651 ile ,783; ortak varyans değerleri ,423 ile ,613; madde-toplam korelasyonları ise ,517 ile ,648 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (α=,819) olarak belirlenmiştir. "İş Tatmini" ölçeğine ilişkin AFA sonuçları incelendiğinde, 5 maddelik yapının toplam varyansın %79,295'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Ölçek maddelerinin faktör yüklerinin ,839 ile ,934; ortak varyanslarının ,703 ile ,872; madde-toplam korelasyonlarının ise ,755 ile ,885 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı ise oldukça yüksek bir düzeyde (α=,931) hesaplanmıştır. Araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler ve Pearson korelasyon analizi sonuçları Çizelge 13'te sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 13. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Pearson Korelasyon Analizi

Ölçekler	Ort.	Std. Sapma	Örgütsel Özdeşleşme	İş Tatmini
Örgütsel Özdeşleşme	3,6463	,79774	1	
İş Tatmini	3,6574	,93425	,503**	1

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, katılımcıların örgütsel özdeşleşme algılarının (Ort.=3,646; SS=,797) ve iş tatmini düzeylerinin (Ort.=3,657; SS=,934) 5'li Likert ölçeği üzerinden ortalamanın üzerinde, olumlu bir seviyede gerçekleştiği görülmektedir. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde; örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasında pozitif yönlü, orta-güçlü düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=,503; p<,01). Bu bulgu, çalışanların kurumlarıyla özdeşleşme düzeyleri yükseldikçe iş tatminlerinin de arttığını (veya tersi durumun geçerli olduğunu) göstermektedir. Bağımsız değişken olan örgütsel özdeşleşmenin, bağımlı değişken iş tatmini üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonuçları Çizelge 14'te sunulmuştur.

Çizelge 14. Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p
(Sabit)	1,511	,277		5,454	,000
Örgütsel Özdeşleşme	,589	,074	,503	7,93	,000

Bağımlı Değişken: İş Tatmini; R=,503; R^2=,253; Düzeltilmiş R^2=,249; $F_{(1-186)}$=62,880; p<,001; Durbin-Watson=1,894

Çizelge 14'te görüldüğü üzere regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(1-186)}$=62,880; p<,001). Modelin açıklayıcı gücü incelendiğinde (R=,503; R^2=,253), bağımsız değişken olan örgütsel özdeşleşmenin, iş tatminindeki toplam varyansın %25,3'ünü açıkladığı görülmektedir (Düzeltilmiş R^2=,249). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde, örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (β=,503; t=7,930; p<,001). Standartlaştırılmamış katsayı değerine göre (B=,589), çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerindeki bir birimlik artış, iş tatminlerinde ,589 birimlik bir artışa yol açmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, örgütsel özdeşleşmenin iş tatminini pozitif yönde anlamlı şekilde etkilediğini savunan hipotez desteklenmiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, yoğun rekabet baskısı, yüksek performans hedefleri ve müşteri odaklı çalışma dinamikleriyle ön plana çıkan bankacılık sektöründe, çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinin iş tatminleri üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen tanımlayıcı istatistikler, banka çalışanlarının hem örgütsel özdeşleşme algılarının (Ort.=3,64) hem de iş tatmini düzeylerinin (Ort.=3,65) 5'li Likert ölçeğine göre ortalamanın üzerinde ve olumlu bir seviyede olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, örneklemin yarısından fazlasının (%52,7) yönetmen ve müdür gibi orta-üst yönetim kademelerinde bulunması, eğitim seviyelerinin yüksek olması (%97,3 yükseköğrenim mezunu) ve büyük bir bölümünün yüksek gelir grubunda yer almasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim kurumsal hiyerarşide ve sosyo-ekonomik statüde üst basamaklarda yer alan çalışanların, örgütle daha kolay bütünleştikleri ve iş çevresine karşı daha olumlu tutumlar geliştirdikleri söylenebilir.

Araştırma hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel özdeşleşmenin iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiş ve H_1 hipotezi desteklenmiştir (β=,503; t=7,930; p<,001). Belirlilik katsayısı (R^2=,253) incelendiğinde, banka çalışanlarının iş

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tatmininde meydana gelen toplam varyansın yaklaşık %25,3'ünün örgütsel özdeşleşme düzeyi tarafından açıklandığı görülmektedir. Standartlaştırılmamış katsayı değerine göre (B=,589), çalışanların örgütsel özdeşleşmeyle kurdukları psikolojik bağdaki 1 birimlik artış, işlerinden duydukları tatmini yaklaşık ,59 birim artırmaktadır. Bu ampirik bulgu, Sosyal Kimlik Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı'nın öngörüleriyle tam bir tutarlılık sergilemektedir. Kendini örgütünün amaç ve değerleriyle tanımlayan, "ben" algısından "biz" algısına geçiş yapan bir banka çalışanı, yaptığı işi sadece bir geçim kaynağı olarak görmemekte; örgütün başarılarını kişisel bir zafer olarak içselleştirerek işine daha derin bir anlam yüklemektedir. Bu anlam arayışı ve aidiyet duygusu ise bireyin iş tatminini doğrudan yukarı çekmektedir.

Elde edilen sonuçlar, ulusal ve uluslararası literatürde yer alan pek çok araştırma bulgusuyla (Mael & Ashforth, 1992; Riketta, 2005; Başar & Basım, 2015; Sökmen, 2019) paralellik göstermektedir. Özellikle bankacılık sektörüne yönelik yakın dönemli çalışmalar (örn. Oktaysoy, 2025) ile karşılaştırıldığında, bu sektördeki yüksek stres ve operasyonel iş yükünün yarattığı olumsuz etkilerin, güçlü bir psikolojik bağ ve örgütsel aidiyet iklimi vasıtasıyla tolere edebildiği ve iş tatminine dönüştürülebildiği anlaşılmaktadır.

Örgütsel özdeşleşme iş tatmininin önemli bir belirleyicisi olduğundan, banka yönetimleri çalışanların kendilerini örgüte ait hissedecekleri şeffaf iletişim kanalları oluşturmalı ve örgütsel başarıların paylaşımında adil ödüllendirme mekanizmaları işletmelidir.

Katılımcıların %69,1 gibi çok yüksek bir oranının terfi beklentisi içinde olduğu göz önünde bulundurularak, bankalarda dikey ve yatay kariyer yolları net bir şekilde tanımlanmalı; son bir yılda ödül/terfi alamamış ama beklentisi yüksek olan kitleye yönelik adil performans değerlendirmeleri sunulmalıdır. Örneklemin %59,6'sını oluşturan pazarlama çalışanlarının dış çevre ve müşteri baskısıyla en çok karşılaşan grup olduğu düşünüldüğünde, bu çalışanların örgütsel özdeşleşmeden kopmasını önleyecek mentorluk programları ve örgütsel bağlılık etkinlikleri düzenlenebilir.

Bu çalışmanın en temel kısıtı, verilerin kolayda örnekleme yöntemiyle 188 banka çalışanından toplanmış olmasıdır. Gelecek çalışmalarda, örneklem büyüklüğü artırılarak kamu, özel ve katılım bankaları arasında karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Ayrıca, örgütsel özdeşleşme ile iş tatmini arasındaki ilişkide "lider-üye etkileşimi", "örgütsel adalet algısı" veya "tükenmişlik" gibi değişkenlerin aracı veya düzenleyici rolleri yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

[1] Ashforth, B. E., Harrison, S. H., & Corley, K. G. (2008). Identification in organizations: An examination of four fundamental questions. *Journal of Management, 34*(3), 325-374.

[2] Ashforth, B. E., & Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *Academy of Management Review, 14*(1), 20-39.

[3] Balcı, A. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma.* Pegem Yayıncılık.

[4] Başar, U., & Basım, H. N. (2015). Örgütsel Özdeşleşmenin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Örgütsel Politikanın Düzenleyici Rolü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 22*(2), 663-683. https://doi.org/10.18657/yecbu.61175

[5] Başol, O., & Çömlekçi, M. F. (2020). İş tatmini ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 1*(2), 17-31.

[6] Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life.* John Wiley & Sons.

[7] Bolat, O. İ., & Bolat, T. (2008). Otel işletmelerinde örgütsel bağlılık ve iş tatmini ilişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(19), 75-94.

[8] Brayfield, A., & Rothe, H. F. (1951). An index of job satisfaction. *Journal of Applied Psychology, 35*(5), 307-311.

[9] Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı.* Sakarya Yayıncılık.

[10] Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. *Journal of Management, 31*(6), 874-900. https://doi.org/10.1177/0149206305279602

[11] Çakınberk, A., Derin, N., & Demirel, E. T. (2011). Örgütsel özdeşleşmenin örgütsel bağlılıkla ilişkisi: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 89-105.

[12] Dutton, J. E., Dukerich, J. M., & Harquail, C. V. (1994). Organizational images and member identification. *Administrative Science Quarterly, 39*(2), 239-263.

[13] Edwards, M. R., & Peccei, R. (2007). Organizational identification: Development and testing of a conceptually grounded measure. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 16*(1), 25-57. https://doi.org/10.1080/13594320601088195

[14] Eğinli, A. T. (2009). Çalışanlarda iş doyumu: Kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumuna yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23*(3), 35-52.

[15] Eren, E. (2021). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (18. bs.). Beta Yayınları.

[16] Fisher, C. S., & Hanna, J. V. (1931). *The dissatisfied worker*. Macmillan.

[17] Glisson, C., & Durick, M. (1988). Predictors of job satisfaction and organizational commitment in human service organizations. *Administrative Science Quarterly, 33*(1), 61-81.

[18] Hair, Jr. J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L., & Black, W. C. (1998). *Multivariate data analysis* (5th ed.). Upper Saddle River, Prentice Hall.

[19] Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman, B. B. (1959). *The motivation to work* (1st ed.). John Wiley & Sons.

[20] Hogg, M. A. (2001). A social identity theory of leadership. *Personality and Social Psychology Review, 5*(3), 184-200.

[21] İmamoğlu, S. Z., Keskin, H., & Erat, S. (2004). Ücret, kariyer ve yaratıcılık ile iş tatmini arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 11*(1), 167-176.

[22] Judge, T. A., Weiss, H. M., Kammeyer-Mueller, J. D., & Hulin, C. L. (2017). Job attitudes, job satisfaction, and job affect: A century of continuity and of change. *Journal of Applied Psychology, 102*(3), 356-374. https://doi.org/10.1037/apl0000181

[23] Karatepe, O. M., Yorgancı, I., & Haktanır, M. (2009). An investigation of the role of job resources in mitigating customer-related social stressors and emotional exhaustion. *Services Marketing Quarterly, 31*(1), 72-88.

[24] Kim, S., Price, J. L., Mueller, C. W., & Watson, T. W. (2005). The determinants of career intent among physicians at a U. S. Air Force hospital. *Human Relations, 58*(5), 639-668.

[25] Koçel, T. (2020). *İşletme yöneticiliği* (18. bs.). Beta Yayınları.

[26] Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M. D. Dunnette (Ed.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (1297-1349). Rand McNally.

[27] Mael, F., & Ashforth, B. E. (1992). Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational identification. *Journal of Organizational Behavior, 13*(2), 103-123.

[28] Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Brothers.

[29] Murray, M., Duncan, N., Pontes, H. M., & Griffiths, M. D. (2016). Organizational identification, work engagement, and job satisfaction. *Personnel Review, 45*(5), 1019-1036.

[30] Oktaysoy, O. (2025). Çalışanların liderle özdeşleşmelerinin örgütsel vatandaşlık davranışına etkisinde iş tatmininin aracı rolü: bankacılık sektörü örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 11*(2), 417-435. https://doi.org/10.20979/ueyd.1697169

[31] Örücü, E., Yumuşak, S., & Bozkır, Y. (2006). Kalite yönetimi çerçevesinde bankalarda çalışan personelin iş tatmini ve iş tatminini etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13*(1), 39-51.

[32] Polat, M. (2009). *Örgütsel özdeşleşmenin öncülleri ve ardılları üzerine bir saha araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.

[33] Polat, M., & Meydan, C. H. (2010). Örgütsel özdeşleşmenin sinizm ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi üzerine bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi, 9*(1), 145-172. https://doi.org/10.17134/sbd.57801

[34] Pushp Akumari, M. D. (2008). *Job satisfaction.* A. P. H. Publishing Corporation.

[35] Riketta, M. (2005). Organizational identification: A meta-analysis. *Journal of Vocational Behavior, 66*(2), 358-384.

[36] Sökmen, A. (2019). Örgütsel özdeşleşme, örgütsel bağlılık ve iş tatmini ilişkisi: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7*(2), 980-990. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.403

[37] Sökmen, A. (2020). Etik liderliğin iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisinde algılanan örgütsel desteğin aracı rolü: Kamu sektöründe bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 12*(4), 3467-3481. https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1052

[38] Spector, P. E. (1997). *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences.* Sage Publications.

[39] Şimşek, M. Ş., Akgemci, T., & Çelik, A. (2020). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış* (10. bs.). Eğitim Yayınevi.

[40] Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations.* Cambridge University Press.

[41] Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (33-47). Brooks/Cole.

[42] Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory.* Basil Blackwell.

[43] Tüzün, İ. K. (2006). *Örgütsel güven, örgütsel kimlik ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi: Uygulamalı bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi.

[44] Tüzün, İ. K., & Çağlar, İ. (2008). Örgütsel özdeşleşme kavramı ve iletişim etkinliği ilişkisi. *Journal of Yaşar University, 3*(9), 1011-1027.

[45] Van Dick, R. (2001). Identification in organizational contexts: Linking theory and research from social and organizational psychology. *International Journal of Management Reviews, 3*(4), 265-283.

[46] Yavaş, U., Karatepe, O. M., & Babakus, E. (2010). Relative efficacy of organizational support and personality traits in predicting service recovery and job performances: A study of frontline employees in Turkey. *Tourism Review, 65*(3), 70-83. https://doi.org/10.1108/16605371011083530

[47] Yelboğa, A. (2009). Örgütsel adalet ile iş doyumu arasındaki ilişki: Ampirik bir çalışma. *Ege Akademik Bakış, 9*(1), 171-194.

[48] Zhu, Y. (2012). A review of job satisfaction. *Asian Social Science, 9*(1), 293-298.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YAPAY ZEKA OKURYAZARLILIĞININ İNTERNET BANKACILIĞINA ETKİSİ

ELVAN MUTLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
elvanmutlu96@hotmail.com - 0009-0004-1391-1951

Doç. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
umransengul@comu.edu.tr - 0000-0001-5867-863X

ÖZET

Yapay zekâ; makinelerin ve bilgisayar programlarının tıpkı bir insan gibi çevresinden aldığı bilgileri algılamasını, geçmiş deneyimlerinden öğrenerek kendini geliştirmesini ve karşılaştığı karmaşık problemlere karşı mantıksal kararlar üreterek bağımsız adımlar atabilmesini sağlamaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin hızla yaygınlaşması, bireylerin bu sistemleri anlama, eleştirel bir şekilde değerlendirme ve etkin bir biçimde kullanma yeteneğini ifade eden yapay zekâ okuryazarlığını kritik bir gereklilik haline getirmiştir. Yapay zekâ okuryazarlığı, bireylerin dijital dönüşüme ayak uydurmasını sağlamanın yanı sıra teknolojinin getirdiği etik ve güvenlik risklerini doğru yönetebilmesinde de büyük bir öneme sahiptir. Mekân ve zaman sınırlaması olmaksızın bankacılık işlemlerinin dijital cihazlar aracılığıyla çevrimiçi yürütülmesini sağlayan internet bankacılığı ise günümüz finans sektörünün temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, internet bankacılığı kullanıcılarının yapay zekâ okuryazarlığı düzeylerinin internet bankacılığı kullanım düzeyleri üzerindeki etkisini ve bu değişkenlerin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektedir. Araştırmanın örneklemini, internet bankacılığı hizmetlerini kullanan, kolayda örneklem yöntemiyle belirlenen ve Çanakkale'de yaşayan 260 katılımcı oluşturmaktadır. Toplanan veriler üzerinden ölçeklerin iç tutarlılığını, değişkenler arası ilişkileri, etkileme gücünü ve demografik özelliklere göre oluşan farklılıkları belirlemek amacıyla çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, yapay zekâ okuryazarlığının internet bankacılığı kullanım düzeyini pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca kullanıcıların demografik niteliklerinin yapay zekâ okuryazarlığı ve dijital bankacılık benimseme süreçlerinde önemli birer farklılık kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, bireylerin teknolojik yetkinliklerinin artırılmasının finansal teknolojilerin yaygınlaşmasında kritik bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ Okuryazarlığı, İnternet Bankacılığı

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF ARTİFİCİAL INTELLİGENCE LİTERACY ON ONLİNE BANKİNG

ELVAN MUTLU

Çanakkale Onsekiz Mart University,
elvanmutlu96@hotmail.com - 0009-0004-1391-1951

Doç. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL

Çanakkale Onsekiz Mart University,

umransengul@comu.edu.tr - 0000-0001-5867-863X

ABSTRACT

Artificial intelligence (AI) enables machines and computer programs to perceive information from their environment in a manner similar to humans, improve themselves by learning from past experiences, and take independent actions by making logical decisions when faced with complex problems. The rapid proliferation of AI technologies has made AI literacy, which refers to individuals' ability to understand, critically evaluate, and effectively use these systems, a critical necessity. In addition to helping individuals adapt to digital transformation, AI literacy plays a significant role in enabling them to properly manage the ethical and security risks associated with technology. Online banking, which allows banking transactions to be conducted online through digital devices without limitations of time and place, constitutes a fundamental component of today's financial sector. In this context, this study examines the effect of online banking users' AI literacy levels on their online banking usage levels and investigates whether these variables differ according to demographic characteristics. The sample of the study consists of 260 participants residing in Çanakkale who use online banking services and were selected through convenience sampling. Various statistical methods were employed to assess the internal consistency of the scales, examine the relationships among variables, determine the effects among variables, and identify differences based on demographic characteristics. The findings revealed that AI literacy has a positive and statistically significant effect on the level of online banking usage. Furthermore, users' demographic characteristics were found to be significant sources of variation in both AI literacy and online banking adoption processes. Accordingly, the study demonstrates that enhancing individuals' technological competencies plays a critical role in the widespread adoption of financial technologies.

Keywords: Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Literacy, Online Banking

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KRİZ DÖNEMLERİNDE ÇALIŞAN DAYANIKLILIĞI: YEREL YÖNETİMLER BAĞLAMINDA KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

EMPLOYEE RESILIENCE DURING CRISES: A CONCEPTUAL EVALUATION IN THE CONTEXT OF LOCAL GOVERNMENTS

Yüksek Lisans Öğrencisi, Halil POLAT
Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı
polat471@hotmail.com - o241701009@ogr.igdir.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7623-8192

ÖZET

Kriz dönemleri, kamu çalışanlarının yalnızca iş yükünü artırmakla kalmamakta; belirsizlik, zaman baskısı ve vatandaş beklentileri nedeniyle çalışanların psikolojik dayanıklılığını da sınamaktadır. Bu durum, halka doğrudan hizmet sunan belediyelerde daha belirgin hâle gelmektedir. Çalışmada, yerel yönetimlerde görev yapan personelin kriz koşullarına uyumunu etkileyen bireysel ve örgütsel unsurlar ele alınmıştır. Araştırma, kriz yönetimi, çalışan dayanıklılığı, psikolojik dayanıklılık, stresle başa çıkma, liderlik, örgütsel destek ve kriz iletişimi üzerine yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmaların incelenmesine dayanmaktadır. İncelenen çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde; öz yeterlilik, umut, iyimserlik, problem çözme becerisi ve sosyal desteğin çalışanların zorlayıcı koşullarla baş etmesini kolaylaştırdığı görülmektedir. Kurumsal açıdan ise yöneticilerin destekleyici tutumu, açık iletişim, adil iş bölümü, psikolojik güvenlik, hizmet içi eğitim ve kriz öncesi hazırlık öne çıkmaktadır. Bu alanlardaki eksiklikler, uzun süren krizlerde stresin ve tükenmişliğin artmasına, motivasyonun ve hizmet kalitesinin azalmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla çalışan dayanıklılığı yalnızca kişisel bir özellik olarak görülmemeli; kurumun yönetim anlayışı ve sunduğu destekle birlikte değerlendirilmelidir. Yerel yönetimlerin kriz planlarını güncel tutması, çalışanları sürece dahil etmesi ve psikososyal destek mekanizmalarını güçlendirmesi, hem personelin iyi oluşuna hem de kamu hizmetlerinin sürekliliğine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kriz yönetimi, çalışan dayanıklılığı, psikolojik dayanıklılık, kamu çalışanları, yerel yönetimler.

ABSTRACT

Crisis periods not only increase the workload of public employees but also test their psychological resilience through uncertainty, time pressure, and rising citizen expectations. This situation becomes more visible in municipalities, where employees provide services directly to the public. This study examines the individual and organizational factors that shape the ability of local government personnel to adapt to crisis conditions. It is based on a review of national and international studies on crisis management, employee resilience, psychological resilience, coping with stress, leadership, organizational support, and crisis communication. Taken together, the reviewed studies suggest that self-efficacy, hope, optimism, problem-solving skills, and social support help employees cope with demanding conditions. From an organizational perspective, supportive managerial attitudes, clear communication, fair distribution of work, psychological safety, in-service training, and preparedness before a crisis are particularly important. Weaknesses in these areas may lead to higher stress and burnout, as

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

well as lower motivation and service quality during prolonged crises. Employee resilience should therefore not be treated solely as a personal characteristic; it should be considered together with the organization's management approach and support mechanisms. Keeping crisis plans up to date, involving employees in the process, and strengthening psychosocial support can contribute both to employee well-being and to the continuity of public services in local governments.

Keywords: Crisis management, employee resilience, psychological resilience, public employees, local governments.

1. GİRİŞ

Krizler, kurumların olağan işleyişini bozan tekil olaylardan ibaret değildir. Belirsizliğin yükseldiği, karar süresinin daraldığı ve mevcut kaynakların ihtiyaçları karşılamakta zorlandığı dönemler, örgütün bütün işleyişini aynı anda sınar. Kamu kurumları açısından bu sınama daha görünürdür; çünkü hizmetin aksaması yalnızca örgüt içi hedefleri değil, vatandaşların günlük yaşamını, güven duygusunu ve kamu düzenini de etkileyebilir. Yerel yönetimler ise halka en yakın idari birimler olmaları nedeniyle doğal afetlerden salgınlara, ekonomik dalgalanmalardan teknolojik kesintilere kadar birçok krizde ilk başvuru noktalarından biri haline gelmektedir. Bu durum, belediye personelinin rutin görevlerinin ötesinde yoğun ve duygusal açıdan zorlayıcı bir çalışma ortamında görev yapmasına yol açmaktadır (Tekin, 2015; Coombs, 2018).

Kriz yönetimi literatürü uzun süre erken uyarı, planlama, müdahale, iletişim ve iyileştirme gibi kurumsal süreçlere odaklanmıştır. Bu yaklaşım gerekli olmakla birlikte, planların uygulamaya dönüşmesinde çalışanların rolü çoğu zaman ikincil düzeyde ele alınmıştır. Oysa kriz anında vatandaşa bilgi veren, sahadaki ihtiyacı kaydeden, kaynakları dağıtan, teknik hizmetleri sürdüren ve yönetsel kararları uygulayan kişiler çalışanlardır. Kurumsal plan ile sahadaki sonuç arasındaki mesafe, büyük ölçüde bu çalışanların baskı altında nasıl düşündüğü, iletişim kurduğu, iş birliği yaptığı ve toparlandığıyla ilgilidir. Bu nedenle çalışan dayanıklılığı, kriz yönetiminin insan kaynağı boyutunu açıklayan temel kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Dayanıklılık kavramı, başlangıçta ekolojik sistemlerin bozulma sonrasında işlevini koruma kapasitesini açıklamak için kullanılmış, daha sonra psikoloji ve örgüt araştırmalarına taşınmıştır (Holling, 1973). Psikoloji alanındaki çalışmalar dayanıklılığı, güçlük karşısında olumlu uyum gösterme süreci olarak ele almış; Masten (2001) bunu olağanüstü bir kahramanlık değil, sıradan uyum sistemlerinin işleyişi olarak değerlendirmiştir. Bonanno (2004) ise olumsuz olaylarla karşılaşan bireylerin tek tip bir tepki vermediğini, önemli bir bölümünün işlevselliğini koruyabildiğini göstermiştir. Çalışma yaşamı yazınında kavram, bireyin kişisel kaynaklarıyla sınırlı tutulmamış; iş ortamının, liderliğin, ekip ilişkilerinin ve örgütsel uygulamaların çalışan dayanıklılığını geliştirebileceği görüşü ağırlık kazanmıştır (Lengnick-Hall vd., 2011; Näswall vd., 2019).

Yerel yönetimler açısından çalışan dayanıklılığı iki nedenle özel önem taşır. Birincisi, belediyeler kriz dönemlerinde hizmeti durdurma imkanına çoğu zaman sahip değildir. Su, temizlik, ulaşım, sosyal yardım, zabıta, bilgi işlem ve vatandaş iletişimi gibi görevler baskı altında da sürdürülmek zorundadır. İkincisi, belediye çalışanları yalnızca teknik veya idari

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sorunlarla değil, vatandaşların kaygısı, öfkesi ve acil beklentileriyle de yüz yüze kalır. Bu çalışma koşulları iş taleplerini artırırken, personelin zihinsel ve duygusal kaynaklarını hızla tüketebilir. İş Talepleri-Kaynakları Modeli, yüksek taleplerin yeterli iş kaynaklarıyla dengelenmediğinde tükenmişlik riskini artırdığını; destek, özerklik, geri bildirim ve rol açıklığı gibi kaynakların ise motivasyonu ve başa çıkma gücünü desteklediğini ortaya koymaktadır (Bakker ve Demerouti, 2007).

Bu çalışmanın amacı, kriz dönemlerinde yerel yönetim çalışanlarının dayanıklılığını etkileyen bireysel ve örgütsel unsurları literatür üzerinden bütüncül biçimde değerlendirmektir. Çalışmada üç soruya yanıt aranmaktadır: Çalışan dayanıklılığını güçlendiren kişisel kaynaklar nelerdir? Örgütsel uygulamalar bu kapasiteyi hangi mekanizmalarla desteklemekte veya zayıflatmaktadır? Yerel yönetimler kriz öncesinde, kriz sırasında ve kriz sonrasında çalışan dayanıklılığını geliştirmek için hangi uygulamalara öncelik vermelidir? Bu sorular etrafında oluşturulan değerlendirme, anket verilerine dayalı bir saha araştırması değildir. Çalışma, kavramları ve mevcut araştırma sonuçlarını bir araya getiren doküman incelemesine dayalı bir anlatı derlemesidir. Bu tercih, saha verileri tamamlanmadan ampirik sonuç ileri sürmek yerine, sonraki araştırmalar için açık ve güvenilir bir kuramsal çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kriz, Kamu Hizmeti ve Yerel Yönetimler

Kriz kavramının ortak noktası, örgütün alışılmış karar ve çalışma düzenini yetersiz bırakan bir tehdit, belirsizlik ve zaman baskısı üretmesidir. Fink (1986) krizleri erken işaretlerin görüldüğü hazırlık döneminden başlayarak akut aşama, etkilerin sürdüğü dönem ve çözülme evresiyle açıklamıştır. Mitroff (2001) ise sinyal tespiti, önleme, zararın sınırlandırılması, iyileşme ve öğrenme aşamalarını öne çıkarmıştır. Her iki yaklaşım da krizin yalnızca olayın yaşandığı birkaç saat veya günle sınırlı olmadığını; hazırlık ve öğrenme boyutlarıyla birlikte yönetilmesi gerektiğini göstermektedir. Coombs (2018) bu sürece iletişim boyutunu ekleyerek, doğru ve zamanında bilginin kurumun itibarını korumaktan öte, belirsizliği azaltan bir yönetim kaynağı olduğunu belirtmektedir.

Kamu kurumlarında kriz yönetimi, özel sektör örgütlerinden farklı bir sorumluluk çerçevesinde yürütülür. Kamu hizmetlerinin sürekliliği, eşit erişim, hesap verebilirlik ve mevzuata bağlılık gibi ilkeler, hızlı karar alma ihtiyacıyla aynı anda gözetilmelidir. Özellikle yerel yönetimlerde çalışanlar, bir yandan prosedürlere uygun hareket ederken diğer yandan sahadan gelen değişken taleplere kısa sürede çözüm üretmek zorundadır. Bu ikili baskı, kriz dönemlerinde rol çatışmasını ve karar yorgunluğunu artırabilir. Yetki sınırlarının belirsiz olması, bilginin hiyerarşik katmanlarda gecikmesi veya farklı birimlerin aynı olayı farklı önceliklerle değerlendirmesi, çalışanların yükünü daha da ağırlaştırır.

Yerel yönetimlerde krizlerin etkisi birimler arasında eşit dağılmaz. Saha, çağrı merkezi, sosyal yardım, zabıta, temizlik ve teknik hizmetlerde görev yapan personel yoğun vatandaş teması ve fiziksel iş yükü yaşayabilir. Bilgi işlem, mali hizmetler ve karar destek birimleri ise hizmet kesintisini önleme, doğru veri sağlama ve kaynakları yeniden planlama baskısıyla karşılaşır. Yöneticiler, eksik bilgi altında karar verirken hem çalışanların güvenliğini hem de kamu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hizmetinin devamını gözetir. Bu nedenle belediyelerde dayanıklılık, tek bir çalışan grubuna yönelik kişisel gelişim konusu değil; birimler arası koordinasyon, görev tasarımı ve liderlik yaklaşımıyla ilişkili örgütsel bir meseledir.

Kriz sırasında çalışanların yalnızca görev tanımlarına değil, örgütün nasıl işlediğine ilişkin beklentileri de sınanır. Çalışan, yöneticisinin kendisini bilgilendirdiğini, riskleri saklamadığını ve iş yükünü adil dağıttığını düşünüyorsa belirsizliği daha yönetilebilir algılar. Buna karşılık çelişkili talimatlar, sessizlik, keyfi görevlendirmeler ve hataların yalnızca çalışanlara yüklenmesi, güvensizlik üretir. Weick ve Sutcliffe (2007), beklenmeyen olaylarla başa çıkabilen örgütlerin küçük işaretlere dikkat eden, uzmanlığa başvuran ve hatalardan öğrenen bir işleyiş kurduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerde kriz planının yalnızca yazılı bir belge değil, günlük çalışma alışkanlıklarıyla desteklenen bir kapasite olması gerektiğini gösterir.

2.2. Psikolojik Dayanıklılıktan Çalışan Dayanıklılığına

Psikolojik dayanıklılık çoğu zaman "eski haline dönme" biçiminde tanımlansa da çağdaş yaklaşım daha geniştir. Dayanıklılık, güçlüğü hiç yaşamamak veya olumsuz duygulardan etkilenmemek değildir. Bireyin zorlayıcı koşulları gerçekçi biçimde değerlendirmesi, mevcut kaynaklarını kullanması, yardım istemesi, yeni koşullara uyum sağlaması ve işlevselliğini yeniden kurmasıdır. Bu nedenle dayanıklılık sabit bir kişilik etiketi yerine, kişi ile çevre arasındaki etkileşim içinde gelişen dinamik bir süreç olarak görülmektedir (Masten, 2001; Britt vd., 2016).

Çalışan dayanıklılığı bu genel çerçeveyi iş ortamına taşır. Näswall ve arkadaşları (2019), çalışan dayanıklılığını değişen iş koşullarına olumlu biçimde uyum sağlama ve örgütün sunduğu kaynakları kullanarak gelişme kapasitesi olarak ele almaktadır. Bu tanımın önemli yanı, sorumluluğu yalnızca çalışana yüklememesidir. Dayanıklı çalışan; her koşulda sessizce yük taşıyan, sınırsız fedakarlık yapan veya tükenmeye rağmen görevine devam eden kişi değildir. Dayanıklılık, örgütün çalışanı hazırlaması, desteklemesi ve öğrenme fırsatı sunmasıyla gelişen bir iş kapasitesidir.

Britt ve arkadaşları (2016), çalışan dayanıklılığının kavramsal olarak iki farklı düzeyde ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Birincisi dayanıklılık kapasitesidir; yani bireyin ve çevrenin olumlu uyumu mümkün kılan kaynaklarıdır. İkincisi dayanıklılığın gösterilmesidir; başka bir ifadeyle belirgin bir güçlük sonrasında işlevselliğin korunması veya yeniden kazanılmasıdır. Bu ayrım yerel yönetimler için önemlidir. Kriz yaşanmadan önce personele eğitim vermek, ekipler arası ilişki kurmak ve rol açıklığı sağlamak kapasite oluşturur. Kriz sırasında doğru karar verme, iş birliği yapma ve hizmeti sürdürebilme ise bu kapasitenin davranışa dönüşmesidir.

Çalışan dayanıklılığı ile örgütsel dayanıklılık birbirine yakın fakat aynı olmayan kavramlardır. Çalışan dayanıklılığı bireyin iş bağlamındaki uyum kapasitesini, örgütsel dayanıklılık ise kurumun tehditleri öngörme, etkileri sınırlama, faaliyetlerini sürdürme ve deneyimden öğrenme yeteneğini ifade eder. Lengnick-Hall ve arkadaşlarına (2011) göre örgütsel dayanıklılık, çalışanların bilişsel, davranışsal ve ilişkisel yetkinliklerinin stratejik insan kaynakları

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

uygulamalarıyla bir araya gelmesi sonucunda gelişir. Dolayısıyla kurumun dayanıklılığı, çalışan dayanıklılıklarının basit toplamı değildir; ortak anlam, koordinasyon ve destekleyici sistemler aracılığıyla oluşan kolektif bir kapasitedir.

Çizelge 1. Dayanıklılık Kavramlarının Karşılaştırılması

Kavram	Temel Odak	Belirleyici Kaynaklar	Yerel Yönetim Açısından Anlamı
Psikolojik dayanıklılık	Bireyin güçlük karşısında olumlu uyum göstermesi	Öz yeterlilik, umut, iyimserlik, anlamlandırma, sosyal destek	Çalışanın stres altında işlevselliğini ve psikolojik iyi oluşunu koruması
Çalışan dayanıklılığı	İşle ilgili değişim ve baskılara uyum sağlama, öğrenme ve toparlanma	Kişisel kaynaklar ile liderlik, ekip, eğitim ve iş tasarımı kaynaklarının etkileşimi	Görevlerin değişen koşullara göre sürdürülmesi ve hizmet kalitesinin korunması
Örgütsel dayanıklılık	Kurumun krizi öngörme, etkisini sınırlama, toparlanma ve öğrenme kapasitesi	Kriz planı, kurumsal kültür, koordinasyon, bilgi akışı, insan kaynakları uygulamaları	Belediyenin temel hizmetleri devam ettirmesi ve kriz sonrasında daha hazırlıklı hale gelmesi

2.3. İş Talepleri, Kaynaklar ve Pozitif Psikolojik Sermaye

Çalışan dayanıklılığını açıklamak için İş Talepleri-Kaynakları Modeli işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Model, her mesleğin kendine özgü talepleri ve kaynakları bulunduğunu kabul eder. İş talepleri; sürekli çaba gerektiren iş yükü, zaman baskısı, duygusal emek, rol çatışması ve fiziksel risk gibi unsurlardır. İş kaynakları ise görevi başarmaya, taleplerin maliyetini azaltmaya ve gelişmeye katkı sağlayan destek, özerklik, geri bildirim, eğitim ve rol açıklığı gibi unsurlardır. Talepler uzun süre yüksek kalırken kaynaklar yetersizse enerji kaybı ve tükenmişlik ortaya çıkabilir. Kaynakların güçlü olması ise motivasyonu, bağlılığı ve uyumu destekler (Bakker ve Demerouti, 2007).

Kriz döneminde talepler aynı anda artabilir. Vatandaş başvurularının çoğalması, personel eksikliği, vardiya düzeninin değişmesi, bilgi eksikliği ve karar süresinin kısalması çalışanı birden fazla yönden zorlar. Bu nedenle dayanıklılık politikaları yalnızca "stresle baş etme eğitimi" vermekle sınırlı kalmamalıdır. İşin kendisi kötü tasarlanmışsa, görevler belirsizse veya çalışan dinlenme olanağı bulamıyorsa kişisel eğitimlerin etkisi sınırlı kalır. Dayanıklılığın sürdürülebilir olması için taleplerin mümkün olduğunca azaltılması ve koruyucu iş kaynaklarının artırılması gerekir.

Pozitif psikolojik sermaye yaklaşımı, bireysel kaynakları öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık boyutlarıyla açıklamaktadır (Luthans, 2002; Luthans vd., 2007). Öz yeterlilik,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çalışanın zor bir görevi yerine getirebileceğine ilişkin inancını; umut, hedefe ulaşmak için alternatif yollar geliştirebilme gücünü; iyimserlik ise olumsuz durumu kalıcı ve her alanı kapsayan bir başarısızlık olarak görmemeyi ifade eder. Bu kaynaklar kriz döneminde çalışanın kontrol edebildiği alanlara odaklanmasını ve sorun çözme davranışı göstermesini kolaylaştırabilir. Ancak psikolojik sermayenin etkisi, örgütsel koşullardan bağımsız değildir. Gerçekçi olmayan pozitiflik beklentisi, yapısal sorunların üzerini örtebilir ve çalışanı kendi sınırlarını yok saymaya itebilir.

Bandura'nın (1997) öz yeterlilik yaklaşımı, kişinin davranışa geçmesinde başarı beklentisinin önemini vurgular. Kriz görevleri için önceden yapılan tatbikatlar, rol canlandırmaları ve küçük ölçekli uygulamalar çalışanlara başarabildiklerini görme fırsatı verir. Bu deneyim, belirsiz durumlarda donup kalma ihtimalini azaltabilir. Benzer biçimde, Lazarus ve Folkman'ın (1984) stres ve başa çıkma yaklaşımı, stresin yalnızca dış koşullardan değil, bireyin olayı nasıl değerlendirdiğinden ve elindeki kaynakları nasıl gördüğünden doğduğunu ortaya koymaktadır. Açık bilgi, yönetici desteği ve ulaşılabilir yardım kanalları bu değerlendirmeyi değiştirerek tehdidi daha yönetilebilir hale getirebilir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı bir anlatı derlemesi olarak hazırlanmıştır. Anlatı derlemesi, belirli bir alandaki temel kavramları, kuramsal yaklaşımları ve farklı araştırma sonuçlarını açıklayıcı bir çerçevede bir araya getirmeye imkan verir. Çalışmanın amacı belirli bir müdahalenin etkisini meta-analiz yoluyla hesaplamak veya sistematik derlemelerde olduğu gibi bütün yayın evrenini sayısal bir eleme sürecine tabi tutmak değildir. Temel amaç; kriz yönetimi ile çalışan dayanıklılığı yazınını yerel yönetimler açısından ilişkilendiren tutarlı bir kavramsal değerlendirme sunmaktır.

İnceleme kapsamında kriz yönetimi, psikolojik dayanıklılık, çalışan dayanıklılığı, örgütsel dayanıklılık, iş talepleri ve kaynakları, pozitif psikolojik sermaye, örgütsel destek, psikolojik güvenlik, tükenmişlik ve stresle başa çıkma konularındaki temel kitaplar ile hakemli makaleler değerlendirilmiştir. Kaynak seçiminde dört ölçüt gözetilmiştir: çalışmanın konuya doğrudan katkı sunması, akademik nitelikte olması, çalışan veya örgüt bağlamına ilişkin açıklayıcı sonuçlar içermesi ve yerel yönetimlerin çalışma koşullarına aktarılabilir bir kavramsal katkı sağlaması. Kavramların tarihsel gelişimini açıklayan klasik kaynakların yanı sıra iş yeri dayanıklılığına ilişkin güncel ölçme ve derleme çalışmaları da kapsama alınmıştır.

Dokümanlardan elde edilen bilgiler, önceden belirlenen katı kodlar yerine araştırma sorularıyla ilişkili temalar altında sınıflandırılmıştır. İlk aşamada bireysel kaynaklar; öz yeterlilik, umut, iyimserlik, problem çözme, duygu düzenleme ve başa çıkma başlıklarıyla ele alınmıştır. İkinci aşamada örgütsel ve sosyal kaynaklar; liderlik, örgütsel destek, iletişim, psikolojik güvenlik, adalet, eğitim ve ekip ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada ise bu kaynakların stres, tükenmişlik, motivasyon, hizmet kalitesi ve kurumsal öğrenme üzerindeki muhtemel etkileri bir araya getirilmiştir.

Çalışmanın iki temel sınırlılığı bulunmaktadır. Birincisi, değerlendirme bir saha araştırmasına dayanmadığı için yerel yönetim çalışanlarının dayanıklılık düzeyine ilişkin sayısal sonuç

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sunmamaktadır. İkincisi, farklı sektörlerde yürütülen araştırmaların sonuçları belediye bağlamına doğrudan genellenmemekte; yalnızca yerel yönetimlerin görev ve çalışma özellikleri dikkate alınarak yorumlanmaktadır. Bu sınırlar, çalışmanın bulgularının "kanıtlanmış belediye sonuçları" olarak değil, sonraki ampirik araştırmalara rehberlik eden bir kavramsal sentez olarak okunmasını gerektirmektedir.

4. LİTERATÜR BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

4.1. Bireysel Kaynaklar: Öz Yeterlilik, Umut ve Problem Çözme

Literatür, çalışan dayanıklılığının tek bir kişilik özelliğine indirgenemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte bazı bireysel kaynaklar, zorlayıcı koşullar altında daha işlevsel tepki verme olasılığını yükseltmektedir. Öz yeterlilik bu kaynakların başında gelir. Kendisini görev üzerinde etkili gören çalışan, belirsizlik karşısında daha fazla inisiyatif alabilir ve karşılaştığı engeli aşılması mümkün bir sorun olarak değerlendirebilir. Kriz görevlerine ilişkin eğitim, deneyimli çalışanlardan gözlem yoluyla öğrenme ve başarı deneyimleri, öz yeterlilik duygusunu güçlendirebilir (Bandura, 1997).

Umut ve iyimserlik de birbirine benzeyen ancak farklı işlevleri bulunan kaynaklardır. Umut, hedefe ulaşmak için birden fazla yol geliştirme ve bu yolları kullanma enerjisini içerir. İyimserlik ise olumsuz bir olayın kalıcı ve değişmez olduğu düşüncesine kapılmadan, gerçekçi bir gelecek beklentisi oluşturmayı kolaylaştırır. Kriz anında tek bir çözüm yoluna bağımlı kalmak risklidir; alternatif plan üretebilen çalışanlar değişen koşullara daha hızlı uyum sağlayabilir. Pozitif psikolojik sermaye araştırmaları, bu kaynakların performans ve iş doyumuyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Luthans vd., 2007).

Problem çözme becerisi, dayanıklılığın davranışa dönüşen yönüdür. Çalışan önce sorunu tanımlamak, önceliklendirmek ve kontrol alanını belirlemek zorundadır. Kriz ortamında bilgi eksikliği bu süreci güçleştirir. Bu nedenle bireysel problem çözme becerisi, güncel ve anlaşılır bilgi akışıyla desteklenmediğinde yeterli olmayabilir. Belediyelerde ortak durum raporları, sade görev listeleri ve değişikliklerin tek bir doğrulanmış kanaldan duyurulması, çalışanların zihinsel kaynaklarını gereksiz bilgi arayışına harcamasını önleyebilir.

Duygu düzenleme ve işlevsel başa çıkma stratejileri de çalışan dayanıklılığının önemli bileşenleridir. Lazarus ve Folkman (1984), başa çıkmayı problem odaklı ve duygu odaklı stratejilerle açıklamaktadır. Krizin kaynağı değiştirilebiliyorsa planlama, yardım isteme ve doğrudan müdahale gibi problem odaklı yollar işlevseldir. Kontrol dışı bir durum söz konusu olduğunda ise duyguyu fark etme, sosyal destek alma ve kısa süreli toparlanma alanları önem kazanır. Kaçınma, inkâr veya sürekli kendini suçlama gibi yollar kısa vadede rahatlama sağlasa da uzun vadede işlevselliği zayıflatabilir.

Bireysel kaynakların geliştirilmesi için eğitim programlarının yararlı olabileceği görülmektedir. Robertson ve arkadaşlarının (2015) sistematik derlemesi, iş yerindeki dayanıklılık eğitimlerinin kişisel dayanıklılık ve iyi oluş üzerinde olumlu etkiler gösterebildiğini, ancak eğitim içerikleri ve yöntemleri arasındaki farklılıklar nedeniyle tek bir "en etkili program" önermenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu sonuç, yerel yönetimlerde eğitimlerin tek seferlik motivasyon

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

seminerleri olarak değil, gerçek iş senaryoları, rol uygulamaları ve yönetici takibiyle bütünleşen bir süreç olarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

4.2. Sosyal ve Örgütsel Kaynaklar: Liderlik, Destek ve Psikolojik Güvenlik

Çalışan dayanıklılığını yalnızca bireysel kapasite olarak görmek, örgütün sorumluluğunu görünmez hale getirebilir. Araştırmalar, yöneticiden ve kurumdan algılanan desteğin çalışan davranışlarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Eisenberger ve arkadaşları (2002), yönetici desteğinin örgütsel destek algısını güçlendirdiğini ve çalışanların örgütte kalma eğilimiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Kriz koşullarında destek, yalnızca moral verici sözlerden ibaret değildir. Ulaşılabilir yönetici, açık öncelikler, makul iş yükü, gerekli araçlara erişim ve çalışanın güvenliğine ilişkin somut önlemler destek algısının temelini oluşturur.

Liderliğin niteliği, belirsizliğin çalışanlar tarafından nasıl anlamlandırıldığını etkiler. Kriz lideri her sorunun yanıtını bilen kişi olmak zorunda değildir; bilginin sınırlarını açıkça ifade eden, farklı uzmanlıkları dinleyen ve karar gerekçesini paylaşan kişi olmalıdır. Hızlı karar alma ile katılım arasında denge kurulması gerekir. Acil durumlarda geniş katılım her zaman mümkün olmasa da, sahadan bilgi toplayan kısa geri bildirim döngüleri hem karar kalitesini hem de çalışanların sürece bağlılığını artırabilir. Nguyen ve arkadaşları (2016), liderlik biçimleri ile çalışan dayanıklılığı arasındaki ilişkinin proaktif kişilik ve iyimserlik gibi bireysel özelliklerle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Psikolojik güvenlik, çalışanların soru sormaktan, hata bildirmekten veya riskli bir duruma dikkat çekmekten korkmadığı ekip ortamını ifade eder. Edmondson (1999), psikolojik güvenliğin ekip öğrenmesiyle ilişkisini ortaya koymuştur. Kriz döneminde bu ortam daha da önemlidir; çünkü küçük bir hata veya erken uyarı işaretinin gizlenmesi ciddi sonuçlar doğurabilir. Cezalandırılma korkusu yaşayan çalışan, bilgiyi saklayabilir veya yanlış bir talimatı sorgulamadan uygulayabilir. Buna karşılık hataların kişisel suçlama yerine süreç geliştirme fırsatı olarak ele alınması, kurumun öğrenme kapasitesini güçlendirir.

Adil iş bölümü ve rol açıklığı, çalışan dayanıklılığının daha az görünür ancak güçlü belirleyicileridir. Aynı çalışanların sürekli kriz görevi üstlenmesi, fazla mesainin öngörülemez biçimde dağılması veya görev sınırlarının belirsizleşmesi adalet algısını zedeler. Kısa süreli olağanüstü çaba kriz yönetiminin parçası olabilir; ancak bu çabanın kalıcı bir çalışma biçimine dönüşmesi tükenmişlik üretir. Bu nedenle görev rotasyonu, dinlenme süreleri, yedek personel planı ve birimler arası destek mekanizması kriz planının insan kaynağı bölümünde açıkça tanımlanmalıdır.

Örgütsel destek, çalışanların değişime verdiği tepkiyi de etkiler. Shin ve arkadaşları (2012), örgütsel teşvikler ile psikolojik dayanıklılığın çalışanların değişime bağlılığı ve destekleyici davranışlarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Kriz dönemleri çoğu zaman görev, teknoloji ve prosedür değişikliklerini hızlandırır. Çalışanlara yalnızca yeni talimat vermek yerine, değişikliğin nedeni, beklenen sonucu ve ihtiyaç duyduklarında başvurabilecekleri destek anlatıldığında uyum daha sağlıklı ilerleyebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 2. Kriz Baskıları, Koruyucu Kaynaklar ve Beklenen Sonuçlar

Kriz Baskısı	Çalışan Üzerindeki Risk	Koruyucu Bireysel/Örgütsel Kaynak	Beklenen Katkı
Belirsizlik ve bilgi eksikliği	Kaygı, kararsızlık, söylentiye yönelme	Tek doğrulanmış bilgi kanalı, düzenli kısa bilgilendirme, rol açıklığı	Daha hızlı ve tutarlı karar alma
Yoğun iş yükü ve zaman baskısı	Yorgunluk, hata, tükenmişlik	Adil iş bölümü, görev rotasyonu, yedek personel, dinlenme araları	Enerjinin korunması ve hizmet sürekliliği
Yüksek vatandaş beklentisi ve duygusal emek	Duygusal tükenme, çatışma, motivasyon kaybı	Yönetici ve ekip desteği, zor görüşmeler için rehber, psikososyal destek	Duygu düzenleme ve iletişim kalitesi
Yetki ve görev belirsizliği	Gecikme, sorumluluktan kaçınma, tekrar iş	Önceden tanımlı yetki matrisi, sade görev kartları, uzmanlığa başvurma	Müdahale hızının ve hesap verebilirliğin artması
Teknolojik veya fiziksel hizmet kesintisi	Kontrol kaybı ve vatandaş memnuniyetsizliği	Alternatif iş akışı, veri yedekleme, tatbikat, teknik destek	Toparlanma süresinin kısalması
Hata ve eleştirilme korkusu	Sorunların saklanması ve öğrenme kaybı	Psikolojik güvenlik, olay sonrası suçlayıcı olmayan değerlendirme	Erken uyarı, açık iletişim ve kurumsal öğrenme

4.3. Stres, Tükenmişlik ve Hizmet Kalitesi

Stres, kriz koşullarının doğal bir sonucu olabilir; ancak süresi, yoğunluğu ve çalışanların elindeki kaynaklar stresin işlevsel mi yoksa yıpratıcı mı olacağını belirler. Kısa süreli stres dikkati artırabilir ve acil göreve odaklanmayı kolaylaştırabilir. Buna karşılık belirsizliğin uzaması, dinlenme imkanının azalması ve kontrol duygusunun kaybı, çalışanların bilişsel ve duygusal enerjisini tüketir. İş Talepleri-Kaynakları Modeli bu süreci, yüksek taleplerin enerji kaybı üzerinden tükenmişliğe ilerlemesiyle açıklamaktadır (Bakker ve Demerouti, 2007).

Tükenmişlik; duygusal tükenme, işe ve hizmet alan kişilere karşı mesafeli yaklaşma ve kişisel yeterlik duygusunda azalma ile ilişkilendirilen bir iş sağlığı sorunudur. Maslach ve Leiter (1997), tükenmişliği yalnızca çalışanın kişisel zayıflığı olarak değil, iş yükü, kontrol, ödül, aidiyet, adalet ve değerler arasındaki uyumsuzluklarla bağlantılı görmektedir. Schaufeli ve arkadaşları (2009) da kavramın özellikle hizmet ekonomisinin genişlemesiyle birlikte yaygınlaştığını belirtmektedir. Vatandaşla doğrudan temasın yoğun olduğu belediye birimlerinde, kriz süresince yinelenen talepler ve olumsuz geri bildirimler duygusal tükenme riskini yükseltebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çalışan dayanıklılığı tükenmişliğe karşı bir tampon işlevi görebilir; ancak bu ilişki mutlak değildir. Dayanıklı bir çalışan da aşırı ve sürekli talepler altında tükenebilir. Dayanıklılık söyleminin "her koşula katlanma" beklentisine dönüşmesi etik ve yönetsel açıdan sakıncalıdır. Britt ve arkadaşları (2016), dayanıklılık araştırmalarında olası karanlık yönlerin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kurum, dayanıklılığı yüksek çalışanlara sürekli daha fazla görev verirse bu kişilerin kaynakları da tükenebilir. Bu nedenle çalışanların güçlü görünmesi, destek ihtiyacının olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

Türkiye'de COVID-19 döneminde yürütülen bir çalışma, psikolojik dayanıklılığın iş güvencesizliği ile algılanan stres arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını göstermiştir (Eroğlu ve Toros, 2023). Araştırmanın özel sektör çalışanlarıyla yürütülmüş olması, sonuçların belediye çalışanlarına doğrudan aktarılmasını sınırlar. Yine de belirsizlik ve stres karşısında psikolojik kaynakların koruyucu rolüne ilişkin önemli bir kanıt sunar. Hizmet sektöründe yapılan başka bir araştırmada psikolojik, çalışan ve örgütsel dayanıklılık ile iş tatmini arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Onan vd., 2021). Bu sonuçlar, bireysel ve örgütsel dayanıklılığın birlikte ele alınması gerektiğini desteklemektedir.

Kriz ortamında çalışan iyi oluşu ile hizmet kalitesi birbirinden ayrı düşünülemez. Yorgun ve bilgiye erişemeyen bir çalışanın hata yapma, iletişimde sertleşme veya sorunu erteleme ihtimali artabilir. Bu durum vatandaş memnuniyetini düşürürken kurum üzerindeki baskıyı daha da büyütür. Tersine, dinlenme olanağı, açık öncelikler ve ekip desteği çalışanların dikkatini ve iletişim kalitesini koruyabilir. Böylece çalışan dayanıklılığı, yalnızca personel sağlığı için değil, kamu hizmetinin güvenilirliği için de stratejik bir kaynak haline gelir.

4.4. Yerel Yönetimler Açısından Bütünleşik Değerlendirme

Yerel yönetimlerde çalışan dayanıklılığını açıklayan tek bir faktör bulunmamaktadır. Kriz baskıları, bireysel kaynaklar ve örgütsel koşullar birbirini etkileyen bir sistem oluşturur. Aynı iş yükü, deneyimli ve desteklenen bir ekipte yönetilebilirken; bilgi akışının zayıf ve görevlerin belirsiz olduğu bir ortamda hızla yıpratıcı hale gelebilir. Bu nedenle belediyelerin çalışan dayanıklılığını ölçerken yalnızca kişisel ölçeklere başvurması eksik kalır. İş yükü, yönetici desteği, psikolojik güvenlik, rol açıklığı ve hizmet altyapısı gibi çevresel değişkenlerin de birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Kavramsal modelde kriz baskıları başlangıç noktasıdır. Belirsizlik, zaman baskısı, vatandaş beklentileri ve hizmetin devam ettirilmesi zorunluluğu çalışanların kaynaklarını tüketme potansiyeline sahiptir. Bireysel kaynaklar, çalışanın bu baskıları değerlendirme ve yönetme biçimini etkiler. Örgütsel kaynaklar ise hem taleplerin düzeyini hem de bireysel kaynakların kullanılabilirliğini belirler. Örneğin problem çözme becerisi yüksek bir çalışan, gerekli bilgiye ve yetkiye ulaşamıyorsa kapasitesini kullanamaz. Buna karşılık destekleyici bir kurum, deneyimi sınırlı çalışanların bile ekip içinde öğrenmesini sağlayabilir.

Çalışan dayanıklılığının davranışsal göstergeleri; değişen göreve uyum sağlama, bilgi arama, uygun zamanda yardım isteme, ekip arkadaşına destek olma, hata sonrası öğrenme ve hizmete devam edebilme biçiminde gözlenebilir. Bu davranışlar sonunda iyi oluş, motivasyon, düşük tükenmişlik, hizmet kalitesi ve kurumsal öğrenme gibi sonuçlara katkı sağlayabilir. Ancak

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

model doğrusal değildir. Uzun süren veya çok ağır krizler kaynakları tüketebilir; bu nedenle geri bildirim döngüleriyle taleplerin ve destek mekanizmalarının düzenli biçimde gözden geçirilmesi gerekir.

Görsel 1. Yerel Yönetimlerde Kriz Döneminde Çalışan Dayanıklılığının Kavramsal Modeli

Kaynak: Yazar tarafından ilgili literatür doğrultusunda oluşturulmuştur.

Çizelge 3. Seçilmiş Çalışmaların Bulguları ve Yerel Yönetimlere Yansımaları

Çalışma	Odak	Öne Çıkan Sonuç	Yerel Yönetimler İçin Çıkarım
Masten (2001)	Psikolojik dayanıklılık	Dayanıklılık olağan uyum sistemlerinin işlemesiyle gelişebilir.	Temel destek ve düzenli işleyiş, olağanüstü kişisel özelliklerden daha sürdürülebilir olabilir.
Bonanno (2004)	Olumsuz olaylara uyum	Bireyler güçlük sonrasında farklı uyum yolları gösterebilir.	Bütün çalışanlara tek tip destek yerine farklı ihtiyaçlara duyarlı uygulamalar gerekir.
Bakker ve Demerouti (2007)	İş talepleri ve kaynakları	Yüksek talepler tükenmişliği; güçlü kaynaklar motivasyonu etkiler.	İş yükü azaltılmadan yalnızca kişisel eğitim vermek yeterli değildir.
Eisenberger vd. (2002)	Yönetici ve örgüt desteği	Yönetici desteği, örgütsel destek algısını ve çalışanların örgütte kalma eğilimini güçlendirir.	Krizde ulaşılabilir ve adil yönetici davranışı koruyucu bir kaynaktır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çalışma	Odak	Öne Çıkan Sonuç	Yerel Yönetimler İçin Çıkarım
Lengnick-Hall vd. (2011)	Örgütsel dayanıklılık ve İKY	İnsan kaynakları uygulamaları örgütsel dayanıklılık kapasitesi oluşturabilir.	Eğitim, görev esnekliği ve yedekleme planları kriz planıyla bütünleştirilmelidir.
Shin vd. (2012)	Değişim ve psikolojik dayanıklılık	Örgütsel kaynaklar ile dayanıklılık, değişime bağlılığı destekler.	Yeni görev ve sistemlerin nedeni ile destek kanalları personele açıkça anlatılmalıdır.
Robertson vd. (2015)	İş yeri dayanıklılık eğitimleri	Eğitimler dayanıklılık ve iyi oluşu destekleyebilir; tek bir ideal program yoktur.	Senaryo tabanlı, işin gerçek koşullarına uyarlanmış ve izlenen eğitimler tercih edilmelidir.
Britt vd. (2016)	Çalışan dayanıklılığının kavramsallaştırılması	Kapasite ile dayanıklılığın gösterilmesi ayrılmalı; bağlam dikkate alınmalıdır.	Kriz öncesi hazırlık ile kriz sırasındaki davranışlar ayrı izlenmelidir.
Näswall vd. (2019)	Çalışan dayanıklılığı ölçeği	Çalışan dayanıklılığı geliştirilebilir, işe özgü bir kapasitedir.	Dayanıklılık seçme ölçütü değil, kurum içinde geliştirilmesi gereken bir yetkinliktir.
Onan vd. (2021)	Dayanıklılık ve iş tatmini	Psikolojik, çalışan ve örgütsel dayanıklılık iş tatminiyle ilişkilidir.	Personel iyi oluşu ile kurumsal kapasite birlikte değerlendirilmelidir.
Eroğlu ve Toros (2023)	Kriz, iş güvencesizliği ve stres	Psikolojik dayanıklılık, belirsizlik kaynaklı stres ilişkisini azaltıcı rol oynayabilir.	Belirsizliği azaltan iletişim ve psikolojik kaynakları güçlendiren destek önemlidir.

5. YEREL YÖNETİMLER İÇİN UYGULAMA ÖNERİLERİ

5.1. Kriz Öncesinde Kapasite Oluşturma

Çalışan dayanıklılığının güçlendirilmesi kriz anında başlayan bir faaliyet değildir. Kriz öncesi dönemde görev ve yetki matrislerinin oluşturulması, kritik hizmetlerin belirlenmesi ve personel yedekleme planlarının hazırlanması gerekir. Her birim, ana görevin aksaması halinde hangi alternatif iş akışının devreye gireceğini bilmelidir. Bu planların yalnızca yöneticilerde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bulunması yeterli değildir; görevi uygulayacak çalışanların anlayacağı sade belgeler ve kısa görev kartları hazırlanmalıdır.

Tatbikatlar, teorik bilginin davranışa dönüşmesini sağlar. Ancak tatbikatın amacı personeli sınamak veya hata yapanı göstermek olmamalıdır. Amaç, süreçteki belirsizlikleri fark etmek, ekipler arası iletişimi denemek ve çalışanlara başarı deneyimi kazandırmaktır. Tatbikat sonrasında "ne yanlış yapıldı?" sorusundan önce "hangi koşul bu hatayı kolaylaştırdı?" sorusu sorulmalıdır. Bu yaklaşım psikolojik güvenliği korurken sistemin gelişmesini sağlar.

Kriz öncesi hazırlığın bir diğer boyutu, çalışanların temel psikososyal ihtiyaçlarını belirlemektir. Kurum içinde ulaşılabilir danışmanlık, çalışan destek hattı veya gerektiğinde yönlendirilecek uzman listesi oluşturulabilir. Yöneticilere stres belirtilerini tanıma, zor görüşme yönetimi ve destekleyici geri bildirim konusunda kısa eğitimler verilmelidir. Dayanıklılık eğitimi, yalnızca personele verilen bir sorumluluk olmaktan çıkarılarak yönetsel bir yetkinlik alanına dönüştürülmelidir.

5.2. Kriz Sırasında Çalışanı ve Hizmeti Birlikte Korumak

Kriz sırasında ilk gereksinim anlaşılır bilgi ve öncelik sıralamasıdır. Çalışanlar aynı konuda farklı yöneticilerden çelişkili talimat almamalıdır. Mümkün olduğunca tek doğrulanmış bilgi kanalı kullanılmalı, değişiklikler kısa ve düzenli aralıklarla duyurulmalıdır. Bilinmeyen konular saklanmamalı; "şu an kesin bilgi yok, şu saatte yeniden bilgilendirme yapılacak" gibi açık ifadeler kullanılmalıdır. Belirsizliğin dürüstçe yönetilmesi, gerçek dışı güvence vermekten daha güvenilir bir iletişim kurar.

İş yükü günlük veya vardiya bazında izlenmelidir. Aşırı yüklenen birimlere geçici personel desteği sağlanmalı, kritik görevler dışındaki işler ertelenmeli ve görev rotasyonu uygulanmalıdır. Dinlenme aralarının kriz koşullarında "lüks" olarak görülmesi, kısa vadede daha fazla çalışma saati sağlasa da hata ve tükenmişlik riskini artırır. Yöneticiler özellikle sürekli vatandaş teması yaşayan çalışanların kısa süreli geri çekilme ve ekip desteği imkanına sahip olmasını sağlamalıdır.

Çalışanların sahadan ilettiği bilgi, karar mekanizmasının parçası olmalıdır. Kısa vardiya sonu toplantıları, dijital geri bildirim formu veya birim temsilcileri üzerinden sorunlar hızla toplanabilir. Çalışanın yalnızca talimat alan konumda olması, yerel bilgiden yararlanılmasını engeller. Uzmanlığa ve sahadaki deneyime başvurmak, Weick ve Sutcliffe'in (2007) vurguladığı esnek ve dikkatli örgütlenme anlayışıyla uyumludur.

Kriz iletişiminde vatandaşla temas eden personel için ortak mesaj çerçevesi hazırlanmalıdır. Ne söyleneceği kadar, hangi konuda bilgi verilemeyeceği ve kişinin hangi kanala yönlendirileceği de açıklanmalıdır. Bu çerçeve çalışanı zor görüşmelerde yalnız bırakmaz, bilgi tutarlılığını sağlar ve çatışma riskini azaltır. Bununla birlikte metinlerin mekanik biçimde okunması yerine, empati ve açık dil kullanımı desteklenmelidir.

5.3. Kriz Sonrasında İyileşme ve Kurumsal Öğrenme

Kriz sona erdiğinde normal çalışma düzenine hemen dönülmesi her zaman mümkün değildir. Biriken işler, yorgunluk ve yaşanan olayların duygusal etkisi devam edebilir. Bu nedenle kriz

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sonrası dönemde telafi dinlenmesi, iş yükünün aşamalı biçimde normale döndürülmesi ve ihtiyaç duyan çalışanların profesyonel desteğe yönlendirilmesi planlanmalıdır. Çalışanın kriz bittiği anda tüm etkilerden kurtulmasının beklenmesi, görünmeyen tükenmişliği büyütebilir.

Olay sonrası değerlendirme toplantıları suçlayıcı olmayan bir yapıda yürütülmelidir. Hangi kararların işe yaradığı, nerede bilgi kaybı yaşandığı, hangi görevlerin belirsiz kaldığı ve hangi kaynakların yetersiz olduğu belgelenmelidir. Çalışanların deneyimlerini güvenle paylaşabildiği toplantılar, kurumsal hafıza oluşturur. Elde edilen dersler kriz planına, eğitim içeriklerine ve görev tanımlarına yansıtılmadıkça değerlendirme süreci biçimsel kalır.

Çalışan dayanıklılığı periyodik olarak izlenebilir; ancak ölçüm sonuçları personeli etiketlemek veya "dayanıksız çalışan" sınıflaması yapmak için kullanılmamalıdır. Amaç, hangi birimlerde iş taleplerinin arttığını ve hangi desteklerin eksik olduğunu görmektir. Näswall ve arkadaşlarının (2019) yaklaşımı doğrultusunda dayanıklılık geliştirilebilir bir kapasite olarak ele alınmalı, ölçüm sonuçları iş tasarımı ve destek programlarının iyileştirilmesine hizmet etmelidir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kriz dönemleri yerel yönetimlerin teknik altyapısını, karar sistemlerini ve insan kaynağını aynı anda sınamaktadır. Belediye çalışanları, belirsizlik ve zaman baskısı altında kamu hizmetini sürdürürken vatandaşların yoğun beklentileriyle karşılaşır. Bu koşullar çalışan dayanıklılığını yerel yönetimler açısından stratejik bir konu haline getirmektedir. Literatürün ortak mesajı, dayanıklılığın yalnızca kişisel güç veya doğuştan gelen bir özellik olmadığıdır. Öz yeterlilik, umut, iyimserlik, problem çözme ve işlevsel başa çıkma gibi bireysel kaynaklar önemlidir; ancak bu kaynakların etkisi, çalışanın içinde bulunduğu örgütsel koşullarla birlikte şekillenir.

Destekleyici liderlik, açık iletişim, adil iş bölümü, psikolojik güvenlik, eğitim ve kriz öncesi hazırlık çalışanların mevcut kaynaklarını kullanabilmesini kolaylaştırır. Buna karşılık sürekli yüksek iş yükü, çelişkili talimatlar, belirsiz roller ve hataya karşı cezalandırıcı yaklaşım dayanıklılığı zayıflatır. Dolayısıyla dayanıklılığı artırma sorumluluğu yalnızca çalışana verilemez. Kurumun görevi, çalışanların zor koşullarda uyum göstermesini mümkün kılan bir çalışma sistemi kurmaktır.

Çalışan dayanıklılığı ile hizmet sürekliliği arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Dayanıklı çalışanlar değişen görevlere daha hızlı uyum sağlayabilir, ekip içi iş birliğini koruyabilir ve vatandaşla iletişimde daha işlevsel davranabilir. Öte yandan hizmet sürecinin iyi planlanması, bilgi akışının düzenli olması ve gerekli araçların sağlanması çalışan dayanıklılığını besler. Bu karşılıklı ilişki, insan kaynakları politikaları ile kriz yönetiminin ayrı alanlar olarak ele alınmaması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma ampirik veri sunmamakta, mevcut literatürü yerel yönetim bağlamında yorumlayan kavramsal bir çerçeve önermektedir. İleride yapılacak araştırmalarda belediye çalışanlarının dayanıklılık düzeyleri; iş yükü, yönetici desteği, psikolojik güvenlik, örgütsel adalet, tükenmişlik ve hizmet kalitesi gibi değişkenlerle birlikte incelenebilir. Farklı büyüklükteki belediyelerin karşılaştırılması, kriz türlerine göre dayanıklılık süreçlerinin değişip

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değişmediğinin araştırılması ve boylamsal tasarımlar kullanılması literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak yerel yönetimlerde çalışan dayanıklılığı, kriz anında kişilerin ne kadar fedakarlık yaptığıyla değil; kurumun çalışanlarını ne ölçüde hazırladığı, koruduğu, dinlediği ve deneyimden öğrendiğiyle değerlendirilmelidir. Krize dayanıklı belediye, çalışanlarından sınırsız güç bekleyen değil, onların gücünü sürdürülebilir kılan belediyedir.

KAYNAKÇA

Bakker, A. B. ve Demerouti, E. (2007). The Job Demands-Resources model: State of the art. Journal of Managerial Psychology, 22(3), 309-328. https://doi.org/10.1108/02683940710733115

Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? American Psychologist, 59(1), 20-28. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20

Britt, T. W., Shen, W., Sinclair, R. R., Grossman, M. R. ve Klieger, D. M. (2016). How much do we really know about employee resilience? Industrial and Organizational Psychology, 9(2), 378-404. https://doi.org/10.1017/iop.2015.107

Coombs, W. T. (2018). Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. Administrative Science Quarterly, 44(4), 350-383. https://doi.org/10.2307/2666999

Eisenberger, R., Stinglhamber, F., Vandenberghe, C., Sucharski, I. L. ve Rhoades, L. (2002). Perceived supervisor support: Contributions to perceived organizational support and employee retention. Journal of Applied Psychology, 87(3), 565-573. https://doi.org/10.1037/0021-9010.87.3.565

Eroğlu, Ş. G. ve Toros, F. (2023). COVID-19 pandemisi sürecinde algılanan iş güvencesizliğinin algılanan stres üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 571-589. https://doi.org/10.33437/ksusbd.1139856

Fink, S. (1986). Crisis Management: Planning for the Inevitable. New York: American Management Association.

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4, 1-23. https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245

Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer.

Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E. ve Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. Human Resource Management Review, 21(3), 243-255. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2010.07.001

Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. Journal of Organizational Behavior, 23(6), 695-706. https://doi.org/10.1002/job.165

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B. ve Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. Personnel Psychology, 60(3), 541-572. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. American Psychologist, 56(3), 227-238. https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227

Maslach, C. ve Leiter, M. P. (1997). The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What to Do About It. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Mitroff, I. I. (2001). Managing Crises Before They Happen: What Every Executive and Manager Needs to Know About Crisis Management. New York: AMACOM.

Näswall, K., Malinen, S., Kuntz, J. ve Hodliffe, M. (2019). Employee resilience: Development and validation of a measure. Journal of Managerial Psychology, 34(5), 353-367. https://doi.org/10.1108/JMP-02-2018-0102

Nguyen, Q., Kuntz, J. R. C., Näswall, K. ve Malinen, S. (2016). Employee resilience and leadership styles: The moderating role of proactive personality and optimism. New Zealand Journal of Psychology, 45(2), 13-21.

Onan, G., Turhan, M. ve Helvacı, İ. (2021). Psikolojik dayanıklılık, çalışan dayanıklılığı, örgütsel dayanıklılık ile iş tatmini arasındaki ilişkiler: Hizmet sektörü üzerine bir araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 13(4), 3278-3292. https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1322

Robertson, I. T., Cooper, C. L., Sarkar, M. ve Curran, T. (2015). Resilience training in the workplace from 2003 to 2014: A systematic review. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 88(3), 533-562. https://doi.org/10.1111/joop.12120

Schaufeli, W. B., Leiter, M. P. ve Maslach, C. (2009). Burnout: 35 years of research and practice. Career Development International, 14(3), 204-220. https://doi.org/10.1108/13620430910966406

Shin, J., Taylor, M. S. ve Seo, M. G. (2012). Resources for change: The relationships of organizational inducements and psychological resilience to employees' attitudes and behaviors toward organizational change. Academy of Management Journal, 55(3), 727-748. https://doi.org/10.5465/amj.2010.0325

Tekin, Ö. F. (2015). Kriz yönetimi ve kamu yönetimi için önemi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 18(2), 119-135.

Weick, K. E. ve Sutcliffe, K. M. (2007). Managing the Unexpected: Resilient Performance in an Age of Uncertainty (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Z KUŞAĞININ SOSYAL MEDYA VE TÜRKÇE RAP MÜZİĞE YÖNELİK ALGILARININ DAVRANIŞSAL ÇIKTILARININ İNCELENMESİ[1]

YILDIZ GÜVEN

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

yldzgven179@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-4766-7164

DR. SEFA CEYHAN

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

sefa.ceyhan@nisantasi.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-3788-0756

ÖZET

Dijitalleşmenin hız kazanması ve sosyal medya platformlarının gençlerin gündelik yaşamında önemli bir yer edinmesiyle birlikte müzik tüketim alışkanlıkları da dönüşüm geçirmektedir. Özellikle Z kuşağı, müzik içeriklerine büyük ölçüde dijital platformlar aracılığıyla erişmekte ve sosyal medya etkileşimleri doğrultusunda tüketim tercihleri geliştirmektedir. Bu araştırmada, Z kuşağının sosyal medya ve Türkçe rap müziğe yönelik algılarının davranışsal çıktıları çoklu perspektifte araştırılmaktadır. Konu; gençlerin kimlik oluşumu, sosyal aidiyetleri, tüketim alışkanlıkları ve dijital kültür içerisindeki davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlayacağı için önem taşımaktadır.

Araştırma kapsamında amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilecek 13 Z kuşağı katılımcısı ile yarı yapılandırılmış ve açık uçlu görüşmeler gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulacak ve katılımcıların Türkçe rap müziğe yönelik tüketim motivasyonları, sosyal medyanın rap müziğin yayılımındaki rolü, psikolojik ve sosyal etkiler, yaşam tarzı üzerindeki yansımalar ile olumsuz davranışsal çıktılar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Araştırma sonucunda Türkçe rap müziğin Z kuşağı tarafından yalnızca bir eğlence aracı olarak değil; kendini ifade etme, aidiyet geliştirme ve kimlik oluşturma aracı olarak değerlendirildiğinin ortaya çıkacağı varsayılmaktadır. Ayrıca sosyal medya platformlarının rap müziğin yayılımı ve tüketim alışkanlıkları üzerinde belirleyici bir rol oynadığı öngörülmektedir. Araştırmanın, Z kuşağının kültürel tüketim pratiklerini anlamaya yönelik literatüre teorik katkı; stratejik pazarlama, marka yönetimi ve dijital iletişim alanlarında faaliyet gösteren uygulayıcılara ise pratik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

[1] Bu çalışma İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Stratejik Pazarlama ve Marka Yönetimi Bölümü Z Kuşağının Sosyal Medya ve Rap Algısının Davranışsal Çıktılarının Çoklu Perspektifte İncelenmesi Başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Z Kuşağı, Türkçe Rap Müzik, Sosyal Medya, Tüketici Davranışı, Stratejik Yönetim

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ GÜVENCESİZLİĞİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AŞIRI YORGUNLUK DÜZEYİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

SELEN ERDAL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
selenerdall98@outlook.com – 0009-0000-6061-7588
Doç. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
umransengul@comu.edu.tr – 0000-0001-5867-863X

ÖZET

Küreselleşme, ekonomik dalgalanmalar, teknolojik gelişmeler ve çalışma yaşamında meydana gelen yapısal değişimler, çalışanların iş güvencesine ilişkin algılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle proje bazlı çalışma sistemi, taşeronlaşmanın yaygın olması, ağır çalışma koşulları ve istihdamdaki belirsizlikler nedeniyle inşaat sektörü, iş güvencesizliğinin yoğun olarak hissedildiği sektörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, çalışanların işlerine ilişkin belirsizlik algısını artırarak işten ayrılma niyetinin güçlenmesine ve çalışma yaşamında aşırı yorgunluk düzeyinin yükselmesine neden olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı, inşaat sektöründe çalışan bireylerin iş güvencesizliği algılarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini incelemek ve aşırı yorgunluk düzeyinin bu ilişkide düzenleyici rolünü belirlemektir. Araştırma nicel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülmüş olup, araştırmanın örneklemini Türkiye'de inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde görev yapan 211 çalışan oluşturmaktadır. Araştırmada geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda iş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasında güçlü ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca iş güvencesizliği ile aşırı yorgunluk ve aşırı yorgunluk ile işten ayrılma niyeti arasında da anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Bulgular, iş güvencesizliğinin çalışanların işten ayrılma niyetini anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini ortaya koyarken, aşırı yorgunluk düzeyinin bu ilişkide düzenleyici bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Araştırmanın, inşaat sektöründe iş güvencesizliği, işten ayrılma niyeti ve aşırı yorgunluk arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve çalışan bağlılığını güçlendirmeye yönelik uygulamalara yol göstereceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş güvencesizliği, işten ayrılma niyeti, aşırı yorgunluk, inşaat.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF JOB INSECURITY ON EMPLOYEES' TURNOVER INTENTION IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY: THE MODERATING ROLE OF EXCESSIVE FATIGUE

SELEN ERDAL
Çanakkale Onsekiz Mart University,
selenerdall98@outlook.com – 0009-0000-6061-7588
Assoc. Prof. Dr. ÜMRAN ŞENGÜL
Çanakkale Onsekiz Mart University,
umransengul@comu.edu.tr – 0000-0001-5867-863X

ABSTRACT

Globalization, economic fluctuations, technological advancements, and structural changes in working life have significantly influenced employees' perceptions of job security. Due to the project-based working system, the widespread use of subcontracting, demanding working conditions, and uncertainties in employment, the construction industry has emerged as one of the sectors where job insecurity is experienced most intensely. This situation may increase employees' perceptions of uncertainty regarding their jobs, strengthen their turnover intentions, and lead to higher levels of excessive fatigue in working life. The aim of this study is to examine the effect of employees' perceptions of job insecurity on turnover intention in the construction industry and to determine the moderating role of excessive fatigue in this relationship. The study was conducted using a quantitative research approach, and the sample consisted of 211 employees working in construction companies operating in Türkiye. Data were collected using measurement instruments with established validity and reliability. The results revealed a strong, positive, and statistically significant relationship between job insecurity and turnover intention. In addition, significant positive relationships were found between job insecurity and excessive fatigue, as well as between excessive fatigue and turnover intention. The findings indicate that job insecurity has a significant and positive effect on employees' turnover intention, whereas excessive fatigue does not have a moderating effect on this relationship. It is considered that this study will contribute to a better understanding of the relationships among job insecurity, turnover intention, and excessive fatigue in the construction industry and provide guidance for practices aimed at strengthening employee commitment.

Keywords: Job insecurity, intention to leave the job, excessive fatigue, construction.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PERCEIVED FAKE ENGAGEMENT IN INFLUENCER–NGO COLLABORATIONS: EFFECTS ON TRUST AND DONATION INTENTION

MBA Student, Bora KIRCALLI

Kadir Has University,

20181704017@stu.khas.edu.tr - 0009-0000-4259-8870

Assistant Professor, Sendi ÇAĞLIYOR

Kadir Has University,

sendi.cagliyor@khas.edu.tr – 0000-0003-1106-5531

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effects of perceived fake engagement in influencer collaborations with non-governmental organizations (NGOs) on trust mechanisms and donation intention. The study focuses on Generation Z social media users within the context of social media influencer marketing. The primary goal of the study is to reflect how fake engagement shapes the relationships between influencer trust, NGO trust, and donation intention. Influencer authenticity and influencer-NGO fit play significant roles. The study was conducted using a 2×2 between-groups factorial experimental design. In the experimental scenarios, influencer authenticity (high/low) and comment type (real user comment/fake bot comment) were randomly assigned to one of four different experimental conditions, with a total of 159 participants. Data were collected via an online survey method and analyzed using SPSS with PROCESS Macro. Hypotheses were tested through regression, analysis of variance, moderation, and serial mediation analyses. The findings show that perceived insincere engagement reduces influencer trust, affecting NGO trust and donation intent through trust transfer. Consequently, the study reveals that trust, authenticity, and influencer-NGO fit are critical elements for effective donation communication in NGO campaigns.

Keywords: Influencer Marketing, Non-Governmental Organizations (NGOs), Fake Engagement, Trust Transfer, Influencer Trust, NGO Trust, Donation Intention, Influencer Authenticity, Influencer–NGO Fit, Generation Z.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KÜRESEL HAVAYOLU İŞLETMELERİNDE GÖRSEL KİMLİK VE İÇERİK YÖNETİMİ: THY VE LUFTHANSA DİJİTAL MARKA ESTETİĞİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Öğr.Gör. MERVE YAMAN

Okan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

merve.yaman@okan.edu.tr- ORCID ID: 0009-0005-3249-5479

ÖZET

Dijitalleşme ile birlikte markalar kurumsal kimliklerini dijital ortamlara taşımışlardır. Instagram görsel içerikler, videolar, reels paylaşımını kolaylaştıran yapısıyla markaların görsel kimlik ögeleri aracılığıyla kurumsal kimliklerini yansıtmalarına olanak sağlar. Bu araştırmada uluslararası ölçekte faaliyet gösteren, bayrak taşıyıcı havayolu işletmeleri olan Türk Hava Yolları ve Luftansa'nın resmi Instagram hesaplarında paylaştıkları içerikler görsel kimlik unsurları ve operasyonel estetik açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında logo, marka sembolleri, kurumsal renk kullanımı, mizanpaj düzeni gibi görsel kimlik unsurları açısından ele alınmıştır. Ayrıca içerikler, teknik/makine, insan-makine, insan-insan, operasyonel çevre, kabin ve yolcu hizmetleri gibi havacılık faaliyetlerine ilişkin bileşenleri ile operasyonel estetik açısından değerlendirilmiştir. Her iki markanın Instagram'da paylaştıkları toplam 50 video nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmada Türk Hava Yolları ve Luftansa'nın dijital ortam olan Instagram'daki paylaşımlarını hangi görsel kimlik ve içerik yönetimi unsurları ile önce çıkardığını ortaya koymak ve karşılaştırmak amaçlanmıştır. İki markanın Instagram içeriklerinde görsel kimlik ve içerik yönetimlerine dair farklı stratejileri benimsedikleri görülmektedir. Türk Hava Yolları'nın video paylaşımlarının %76'sında marka logosuna yer verdiğini, Luftansa'nın ise video paylaşımlarında logo kullanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Luftansa'nın %96 oranında markaya ait diğer sembol ve çağrışımlara videolarında yer verdiği, %88 oranında ise kurumsal renk sadakatine bağlı kaldığı anlaşılmaktadır. Operasyonel estetik açısından bakıldığında; iki marka arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Luftansa'nın video içeriklerinde %68 oranında teknik ve makine odaklı paylaşımlar yer alırken, Türk Hava Yolları'nda bu oran %28'dir. Türk Hava Yolları'nın paylaşımlarında %68 oranında insan-insan etkileşimi yer alırken, Luftansa'da bu oran %16'dır. Türk Hava Yolları'nın, insan-insan etkileşimini kapsayan, hizmet anlayışını öne çıkaran, görsel kimlik unsurlarının her birine yer veren paylaşımlar ile içeriklerini yönettiği görülmektedir. Luftansa'nın ise paylaşımlarında teknik yeterlilik, filo gücü gibi operasyonel merkezli bir içerik yönetimi stratejisi yürüttüğü, görsel kimliğini kurumsal renk sadakati ve marka sembolleri çerçevesinde kurduğu görülmektedir. Çalışma, bayrak taşıyıcı iki havayolu işletmesinin içeriklerini hangi görsel kimlik ve operasyonel estetik unsurları ile öne çıktığını ortaya koymak noktasında alana katkı sağlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Kimlik, İçerik Yönetimi, Türk Hava Yolları, Luftansa

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YÖNETİM KURULU YAPISI AR-GE YATIRIMLARINI ETKİLER Mİ? BORSA İSTANBUL'DAN KANITLAR

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ BÜŞRA CEVRİYE DOĞAN
Bursa Teknik Üniversitesi,
busra.dogan16@hotmail.com – 0009-0000-9719-5323

Doç. Dr. KADİR TUTKAVUL
Bursa Teknik Üniversitesi,
kadir.tutkavul@btu.edu.tr – 0000-0002-7167-8631

ÖZET

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da işlem gören firmalarda yönetim kurulu yapısının araştırma ve geliştirme yatırımları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmada Ar-Ge yatırımlarını temsil etmek üzere Ar-Ge tutarının logaritması bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Kadın yönetim kurulu üye oranı, bağımsız üye oranı, yabancı üye oranı ve yönetim kurulu büyüklüğü temel açıklayıcı değişkenler; firma büyüklüğü, aktif karlılığı ve satış büyümesi ise kontrol değişkenleri olarak modele dahil edilmiştir. Panel veri seti 40 firmaya ait 440 firma-yıl gözleminden oluşturulmuştur. Araştırmada panel veri analizi yöntemi uygulanmış, Hausman testi sonucuna göre sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı, heteroskedastisite ve otokorelasyon sorunları dikkate alınarak tahminler Driscoll-Kraay dirençli standart hatalarıyla gerçekleştirilmiştir. Birim kök testleri değişkenlerin analize uygun olduğunu, VIF sonuçları ise çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmadığını göstermiştir. Çalışma sonucunda; yönetim kurulu yapısının Ar-Ge yatırımları üzerindeki etkisinin firma özelliklerine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Yönetim kurulu büyüklüğü anlamlı bir değişken olarak öne çıkarken, kadın üye oranının etkisinin özellikle küçük firmalarda, yüksek Ar-Ge yoğunluğuna sahip firmalarda ve yüksek karlılık grubunda belirginleştiği görülmüştür. Ayrıca bağımsız üye oranının etkisi, firma büyüklüğüne göre ayrıştırılan gruplarda ve düşük karlılık grubunda anlamlılık gösterirken; yabancı üye oranının genel olarak Ar-Ge yatırımlarını açıklamada güçlü ve istikrarlı bir değişken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ar-Ge yatırımları, Borsa İstanbul, Kurumsal yönetim, Yönetim kurulu yapısı, Panel veri analizi.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TÜKETİCİ ETNOSENTRİZMİ VE TÜKETİCİ DÜŞMANLIĞI LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ VE GELECEK YÖNELİMLER

Öğr. Gör. Dr. Gamze ULUDAĞ

Düzce Üniversitesi

gamzeuludag@duzce.edu.tr-0000-0002-6504-1079

Doç. Dr. Emel FAİZ

Düzce Üniversitesi

emelgokmenoglu@duzce.edu.tr-0000-0002-1911-7706

ÖZET

Tüketicilerin kendi ülkelerine yönelik bağlılıkları ile diğer ülkelere ilişkin algıları, yabancı ürünlere yönelik tutum ve satın alma davranışlarının temel belirleyicileri arasında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı kavramları, yabancı ürünlere yönelik tutum ve satın alma davranışlarını açıklamada önemli kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Her iki kavram üzerine zengin bir literatür gelişmiş olmasına rağmen, iki kavramın birlikte ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu kavramların akademik literatürde tarihsel olarak nasıl geliştiği, hangi temalar üzerinde yoğunlaşıldığı ve zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiği konusunda sistematik bir analize ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu kavramlara ilişkin akademik yayınların nicel özelliklerini ortaya koymak ve alanın entelektüel yapısını incelemek amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri seti, akademik yayınların kapsamlı ve güvenilir bir şekilde taranmasına olanak sağlayan Web of Science veritabanından elde edilmiştir. Tarama sürecinde "consumer ethnocentrism" ve "consumer animosity" anahtar kelimeleri temel alınmış ve bu kavramları doğrudan içeren 307 adet araştırma veri setine dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler, bibliyometrik analizler için yaygın olarak kullanılan R programlama dili ve ilgili paketler aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz kapsamında yayınların yıllara göre dağılımı, atıf yapıları, yazar, kurum ve ülke iş birlikleri ile anahtar kelime ilişkileri incelenmiş; bu sayede alanın gelişim eğilimleri, araştırma odakları ve bilgi yapısı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Etnosentrizmi, Tüketici Düşmanlığı, Bibliyometrik Analiz

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE CONSUMER ETHNOCENTRISM AND CONSUMER ANIMOSITY LITERATURE: RESEARCH TRENDS AND FUTURE DIRECTIONS

ABSTRACT

Consumers' attachment to their own countries and their perceptions of other countries are considered among the key determinants of their attitudes toward foreign products and purchasing behaviors. In this context, consumer ethnocentrism and consumer animosity have

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

emerged as two prominent theoretical constructs for explaining consumers' evaluations and purchasing decisions regarding foreign products. Although a substantial body of literature has developed around these concepts, studies addressing them jointly remain limited. Furthermore, there is a need for a comprehensive assessment of how this research field has evolved over time, which themes have received the greatest scholarly attention, and how the intellectual structure of the field has developed.

Accordingly, this study aims to examine the scientific development of the consumer ethnocentrism and consumer animosity literature through bibliometric analysis and to reveal its intellectual structure and research trends. The dataset was obtained from the Web of Science database, which provides comprehensive coverage of high-quality academic publications. Using the keywords “consumer ethnocentrism” and “consumer animosity,” a total of 307 publications were identified and included in the analysis. The data were analyzed using the R programming language and relevant bibliometric packages.

The analysis focused on publication trends, citation structures, collaboration networks among authors, institutions, and countries, as well as keyword co-occurrence patterns. The findings provide insights into the evolution of the field, its major research themes, and the underlying knowledge structure. By mapping the intellectual landscape of consumer ethnocentrism and consumer animosity research, this study contributes to a better understanding of the field and offers directions for future research.

Keywords: Consumer Ethnocentrism, Consumer Animosity, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

Küreselleşme, uluslararası ticaretin serbestleşmesi, dijitalleşme ve çok uluslu işletmelerin yaygınlaşmasıyla birlikte tüketiciler dünyanın farklı ülkelerinde üretilen mal ve hizmetlere son dönemde daha kolay ulaşabilmektedir. Bununla birlikte, tüketicilerin satın alma kararları yalnızca ürün özellikleri, kalite veya fiyat gibi ekonomik faktörlerden değil, aynı zamanda kültürel kimlik, menşe ülke, siyasi-politik olaylar ve ülkeler arası ilişkiler gibi sosyo-psikolojik unsurlardan da etkilenmektedir (Shimp ve Sharma, 1987; Klein, Ettenson ve Morris, 1998). Özellikle uluslararası pazarlama literatüründe tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı, yabancı ürünlere yönelik tutum ve satın alma davranışlarını açıklamada sıklıkla incelenen kavramlar arasında yer almaktadır.

Tüketici etnosentrizmi, bireylerin kendi ülkelerinde üretilen ürünleri satın almayı ahlaki ve ekonomik açıdan üstün görmeleri, yabancı ürün satın almayı ise ülke ekonomisine zarar verebilecek bir davranış olarak değerlendirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Shimp ve Sharma, 1987). Kavramın temelleri, Sumner'ın (1906) etnosentrizm yaklaşımına dayanmakta olup, pazarlama alanında CETSCALE ölçeğinin geliştirilmesiyle birlikte önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir. Son yıllarda tüketici etnosentrizmi üzerine gerçekleştirilen araştırmalar ülke menşei etkisi, yabancı ürüne yönelik tutum, satın alma niyeti ve boykot etme davranışı gibi birçok değişkenle ilişkilendirilerek geniş bir akademik literatür oluşturmuştur. Balıkçıoğlu vd. (2019)’ye göre uluslararası pazarlama literatüründe tüketici etnosentrizmi ile birlikte en sık

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

araştırılan kavramlardan biri tüketici düşmanlığıdır. Her iki kavram yabancı ürünlere yönelik tutumları açıklasa da, referans noktaları birbirinden farklıdır. Fettahlıoğlu ve Sünbül (2024), tüketici etnosentrizmi ile tüketici husumeti arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu ve kuşaklara göre bu eğilimlerin farklılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Tüketici düşmanlığı, tüketicilerin belirli bir yabancı ülkeye yönelik savaş, siyasi anlaşmazlık, ekonomik yaptırımlar, tarihsel çatışmalar veya diplomatik krizler gibi nedenlerle geliştirdikleri olumsuz duyguların o ülkenin ürünlerine yönelik satın alma davranışlarına yansımasını ifade etmektedir (Klein vd.,1998). Literatürde tüketici düşmanlığının tüketici etnosentrizminden farklı bir yapı olduğu ve belirli bir hedef ülkeye yönelik olumsuz duygusal tepkileri temsil ettiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle etnosentrizm daha genel bir yerli mal ve hizmet tercihini ifade ederken; tüketici düşmanlığı belirli ülkelere yönelik olumsuz tutumları açıklamaktadır.

Son yıllarda jeopolitik gerilimler, ticaret savaşları, ekonomik yaptırımlar, küresel krizler ve tüketici boykotlarının artmasıyla birlikte her iki kavrama yönelik akademik ilgi önemli ölçüde artmıştır. Özellikle COVID-19 sonrası dönemde yerli üretimin desteklenmesi, ekonomik milliyetçilik eğilimleri ve uluslararası politik gelişmeler tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı çalışmalarının yeniden ivme kazanmasına neden olmuştur.

Literatürde tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığına ilişkin çok sayıda ampirik araştırma ve kavramsal inceleme bulunmasına rağmen, bu iki araştırma alanının birlikte ele alındığı kapsamlı bibliyometrik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı literatürünü bibliyometrik analiz yöntemiyle inceleyerek alanın gelişim sürecini ortaya koymak; yayın eğilimlerini, etkili yazarları, ülkeleri, kurumları, dergileri, ortak yazarlık ilişkilerini, atıf yapılarını ve anahtar araştırma temalarını belirlemektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Tüketici Etnosentrizmi

Etnosentrizm kavramı, literatürde ilk kez Psikolog Sumner (1906) tarafından kullanılmış olup, bireyin kendi grubunu diğer gruplardan üstün görmesi ve kendi grubunu merkeze alarak diğer grupları kendi kültürel değerleri çerçevesinde değerlendirmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin ait oldukları sosyal grubun normlarını evrensel ölçüt olarak kabul etmelerine neden olmakta ve grup dışındaki bireyler veya toplumlara yönelik önyargılı değerlendirmeleri de beraberinde getirmektedir.

Pazarlama alanında etnosentrizm kavramı ilk kez Shimp ve Sharma (1987) tarafından tüketici davranışları bağlamına uyarlanmış ve "tüketici etnosentrizmi" kavramı ortaya çıkmıştır. Alandaki araştırmacılar tüketici etnosentrizmini tüketicilerin yabancı ürün satın almanın uygunluğu ve ahlaki doğruluğu hakkındaki inançları olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre yüksek etnosentrik eğilime sahip tüketiciler, yabancı ürün satın almanın yerli ekonomiye zarar vereceğini, istihdam kaybına neden olacağını ve ulusal refahı olumsuz etkileyeceğini düşünmektedir. Dolayısıyla yerli ürünlerin tercih edilmesi yalnızca ekonomik bir karar değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir sorumluluk olarak görülmektedir (Shimp ve Sharma, 1987). Bu nedenle, yüksek etnosentrik eğilime sahip bireyler yerli ürünleri desteklerken yabancı ürünlere karşı daha olumsuz tutum geliştirebilmektedir (Sharma, Shimp ve Shin, 1995).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Etnosentrizm, benmerkezci bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda bireyler, dış dünyayı değerlendirirken öncelikle kendi toplumunu, milletini veya ait olduğu grubu referans almakta ve diğer toplumları bu ölçüte göre değerlendirmektedir. Bu bakış açısı, bireylerin kendi toplumunu diğer toplumlara kıyasla üstün görmesine neden olabilmekte ve farklı gruplara yönelik önyargı, ayrımcılık ve dışlayıcı tutumlar gibi çeşitli olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Aydoğan, 2019).

Shimp ve Sharma (1987), tüketici etnosentrizmini yalnızca ülke menşei etkisinin bir uzantısı olarak değil, tüketicilerin yabancı ürünlere yönelik değerlendirmelerini açıklayan bağımsız bir psikolojik yapı olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda araştırmacılar tarafından geliştirilen Consumer Ethnocentric Tendencies Scale (CETSCALE), tüketici etnosentrizmini ölçmek amacıyla uluslararası pazarlama literatüründe en yaygın kullanılan ölçeklerden biri olmuştur. CETSCALE ölçeği farklı kültürlerde geçerliliği test edilmiştir.

Tüketici etnosentrizminin en önemli sonuçları arasında yerli ürün satın alma niyetinin artması, yabancı ürünlere yönelik olumsuz tutum geliştirilmesi, yerli markaların tercih edilmesi ve ülke menşei etkisinin güçlenmesi yer almaktadır. Bununla birlikte, araştırmalar tüketici etnosentrizminin her zaman yabancı ürün satın almayı engellemediğini göstermektedir. Özellikle teknolojik üstünlüğe sahip ülkelerin ürünlerinde kalite algısı yüksek olduğunda, tüketiciler etnosentrik eğilimlerine rağmen yabancı ürünleri tercih edebilmektedir. Bu durum, tüketici etnosentrizminin kültürel, ekonomik ve durumsal faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gereken dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir (Balabanis ve Diamantopoulos, 2004; Siamagka ve Balabanis, 2015). Özellikle 2020 sonrası dönemde jeopolitik gerilimler, ekonomik milliyetçilik, küresel krizler, politik savaşlar, yerli üretimin desteklenmesine yönelik politikalar nedeniyle tüketici etnosentrizmi uluslararası pazarlama literatüründe yeniden popüler olan araştırma konularından biri hâline gelmiştir.

2.2.Tüketici Düşmanlığı

Tüketici düşmanlığı, tüketicilerin belirli bir dış ülkeye karşı tarihsel, siyasi, ekonomik, askerî nedenlerle geliştirdikleri olumsuz duyguların o ülkede üretilen mal ve hizmetlere yönelik tutumlarını ve satın alma davranışlarını etkilemesini ifade etmektedir. Uluslararası pazarlama literatüründe tüketici düşmanlığı ilk kez Klein, Ettenson ve Morris (1998) tarafından kullanılmış ve yabancı ürün satın alma davranışlarını açıklamada önemli bir psikolojik değişken olarak bulunmuştur. Araştırmacılar, tüketici düşmanlığını ürün kalitesi algısından bağımsız olarak tüketicilerin belirli bir ülkeye yönelik olumsuz duygularının satın alma isteğini azaltması şeklinde tanımlamıştır. Böylece tüketiciler, ürünün kalitesini yüksek olarak değerlendirse bile ilgili ülkeye yönelik olumsuz duyguları nedeniyle satın almaktan vazgeçmektedir (Klein vd. 1998).

Tüketici düşmanlığı kavramı, ülke menşei etkisi ve tüketici etnosentrizmi ile yakından ilişkili olmakla birlikte, bu kavramlardan farklı bir yapıya sahiptir. Tüketici etnosentrizmi, yerli ürün satın almanın ahlaki açıdan doğru olduğu yönündeki genel bir inancı ifade ederken, tüketici düşmanlığı belirli bir ülkeye yönelik olumsuz duygusal tepkileri temsil etmektedir. Bu nedenle tüketici düşmanlığı hedef ülkeye özgü bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Literatürde bu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ayrımın özellikle uluslararası pazarlama araştırmalarında büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Riefler ve Diamantopoulos, 2007; Farah ve Mehdi, 2021).

Literatürde tüketici düşmanlığının çok boyutlu bir yapı olduğu kabul edilmektedir. Klein vd. (1998) öncü çalışmasının ardından gerçekleştirilen araştırmalar, tüketici düşmanlığının savaş kaynaklı düşmanlık, ekonomik düşmanlık, politik düşmanlık, kültürel düşmanlık, din temelli düşmanlık ve kişisel deneyimlerden kaynaklanan düşmanlık gibi farklı boyutlardan oluşabileceğini göstermektedir. Savaş kaynaklı düşmanlık, tarihsel olarak iki ülke arasındaki askeri çatışmalardan kaynaklanan olumsuz duygulardan ortaya çıkmaktadır (Nijssen ve Douglas, 2004:27). Ekonomik düşmanlık ise, ülkeler arasında yaşanan ticari anlaşmazlıklardan da kaynaklanmaktadır (Klein ve Ettenson, 1999). Bir diğer boyut olan sosyal düşmanlık ise; belirli bir ülke vatandaşlarının anlayışlarının farklı olması, kültürel açıdan yabancılara kapalı olması ve o ülke vatandaşları arasındaki olumsuz kişisel deneyimlerin ya da geleneksel inançların olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Nes vd., 2012). Son olarak siyasi düşmanlık ise, düşman olunan ülkenin otoriter bir yapıda olması, hükümet politikaları, halka uygulanan baskı, insan ve kadın hakları ihlalleri gibi olumsuz gelişmelerden kaynaklanan hoşlanmama durumunu ifade etmektedir (Nes vd., 2012).

Tüketici düşmanlığını etkileyen öncül değişkenler ise milliyetçilik, vatanseverlik, tarihsel hafıza, politik ideoloji, dinî değerler, medya etkisi, uluslararası krizler ve ülke imajı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle medya aracılığıyla yayılan olumsuz haberler ve diplomatik gerilimler tüketicilerin belirli ülkelere yönelik olumsuz duygularını güçlendirebilmektedir. Bunun yanında, bireylerin ulusal kimlik düzeyi ve tarihsel olaylara ilişkin algıları da tüketici düşmanlığının oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Farah ve Mehdi, 2021).

Araştırmalar tüketici düşmanlığının yabancı ürün satın alma niyetini azalttığını, boykot davranışını artırdığını, marka değerlendirmelerini olumsuz etkilediğini ve belirli ülkelere ait markalara yönelik güveni zayıflattığını göstermektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı konularına ilişkin akademik literatürün yapısını, gelişim eğilimlerini ve bilgi ağını ortaya koymak amacıyla bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri, akademik yayınlara kapsamlı erişim sağlaması ve bibliyometrik çalışmalarda yaygın olarak tercih edilmesi nedeniyle Web of Science veri tabanından elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde "consumer ethnocentrism" ve "consumer animosity" anahtar kelimeleri kullanılmış, bu kavramları doğrudan konu edinen çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Elde edilen bibliyografik veriler, bibliyometrik analizlerde yaygın olarak kullanılan R programlama dili ve Bibliometrix paketi aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz kapsamında yayınlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler ile yıllara göre bilimsel yayın üretimi, yıllık ortalama atıf sayıları, en ilgili kaynaklar, en üretken kurumlar ve ülkeler, ülkeler arası iş birliği ağları ve anahtar kelime eş-oluşum ağları analiz edilmiştir. Bu analizler sayesinde alanın gelişim süreci, araştırma eğilimleri, iş birliği yapısı ve entelektüel bilgi ağı sistematik bir şekilde ortaya konulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.1. Tüketici Etnosentrizmi ve Tüketici Düşmanlığı Veri Setine İlişkin Bibliometrik Analiz

Bu çalışmada kullanılan veri seti 1998–2026 yılları arasını kapsamaktadır ve tüketici etnosentrizmi ile tüketici düşmanlığı konularının yaklaşık otuz yıla yayılan akademik gelişimini göstermektedir.

Çizelge 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Açıklama	Sonuç
Ana Veri Seti Bilgileri	
Zaman Aralığı	1998–2026
Kaynak Sayısı (Dergiler, Kitaplar Vb.)	157
Toplam Doküman Sayısı	307
Yıllık Büyüme Oranı (%)	4
Dokümanların Ortalama Yaşı (Yıl)	8,06
Doküman Başına Ortalama Atıf Sayısı	29,68
Toplam Referans Sayısı	0
Doküman İçerikleri	
Keywords Plus Sayısı	522
Yazar Anahtar Kelimeleri Sayısı	883
Doküman Türleri	
Makale	260
Makale ve Kitap Bölümü	4
Makale ve Erken Erişim	7
Makale ve Bildiri	1
Yayın Endişe Bildirimi İçeren Makale	1
Bildiri	24
Derleme	9
Derleme ve Kitap Bölümü	1
Yazar Bilgileri	
Toplam Yazar Sayısı	746
Tek Yazarlı Dokümanlara Katılan Yazar Sayısı	39
Yazarlar Arası İşbirliği	
Tek Yazarlı Doküman Sayısı	44
Doküman Başına Ortalama Yazar Sayısı	2,91
Uluslararası Ortak Yazarlı Yayın Oranı (%)	35,5

Analiz kapsamında 157 farklı kaynaktan yayımlanmış toplam 307 doküman incelenmiştir. Yıllık büyüme oranının yüzde 4 olması, bu araştırma alanının ani sıçramalar yerine istikrarlı ve kademeli bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dokümanların ortalama yaşı 8,06 yıl olup, literatürde hem erken dönem kurucu çalışmaların hem de güncel araştırmaların birlikte yer aldığını göstermektedir. Doküman başına ortalama atıf sayısı 29,68 olup, bu konuların akademik literatürde yüksek görünürlüğe ve etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Doküman içeriklerine bakıldığında veri setinde 522 adet anahtar kelime sayısı ve 883 adet yazar anahtar

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kelimesi bulunmaktadır. Yazar anahtar kelimelerinin sayıca fazla olması, araştırmacıların konuları farklı kavramsal çerçeveler, teorik yaklaşımlar ve bağlamsal değişkenler üzerinden ele aldığını ve literatürün yüksek düzeyde kavramsal çeşitlilik içerdiğini göstermektedir. Bu durum, literatürün tek bir bakış açısıyla sınırlı olmadığını, aksine çok boyutlu bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Doküman türlerine göre dağılıma bakıldığında, yayınların büyük çoğunluğunu makalelerin oluşturduğu görülmektedir. Toplam 260 makale, alanın ağırlıklı olarak ampirik ve teorik dergi yayınları üzerinden geliştiğini göstermektedir. Bunun yanında makale ve kitap bölümü, erken erişim makaleleri, bildiriler ve derleme çalışmaları daha sınırlı sayıda yer almaktadır.

Yazar profili incelendiğinde toplam 746 farklı yazarın literatüre katkı sağladığı görülmektedir. Tek yazarlı dokümanlara katkı sunan yazar sayısı 39 olup, tek yazarlı doküman sayısı 44 ile sınırlıdır. Bu, alanın büyük ölçüde çok yazarlı ve işbirliğine dayalı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Doküman başına düşen ortalama yazar sayısı 2,91 olup, uluslararası ortak yazarlı yayın oranı yüzde 35,5'tir. Bu durum, konunun kültürel, ulusal ve politik boyutları nedeniyle farklı ülkelerden araştırmacılar arasında yoğun bir işbirliği gerektirdiğini ve literatürün küresel bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu bulgular tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı literatürünün uzun süreli, istikrarlı biçimde büyüyen, yüksek atıf etkisine sahip ve büyük ölçüde uluslararası işbirlikleriyle şekillenen bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Yıllara Göre Bilimsel Yayın Üretimi ve Yıllık Ortalama Atıf Sayısı

Yıl	Yayın Sayısı	Makale Başına Ortalama Toplam Atıf	Yıl	Yayın Sayısı	Makale Başına Ortalama Toplam Atıf
1998	1	897,00	2013	15	28,33
1999	0	0	2014	11	28,64
2000	0	0	2015	15	46,60
2001	0	0	2016	18	23,39
2002	1	300,00	2017	16	27,88
2003	0	0	2018	13	26,62
2004	2	158,00	2019	18	21,61
2005	3	78,67	2020	16	20,75
2006	1	11,00	2021	25	18,04
2007	5	103,00	2022	28	12,18
2008	6	85,67	2023	28	10,32
2009	6	50,17	2024	26	5,65
2010	12	45,00	2025	20	1,20
2011	11	72,45	2026	3	0,00
2012	7	8,71			

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Verilen çizelge genel olarak değerlendirildiğinde, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı alanlarında 1998–2026 döneminde bilimsel yayın üretiminin zaman içerisinde artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bu iki kavramın literatürdeki gelişimi, küresel ekonomik, politik ve sosyal değişimlerle paralel ilerlemektedir. Tüketici etnosentrizmi kavramı bireylerin yabancı ürünlere karşı tutumlarını açıklamada önemli bir araçken, tüketici düşmanlığı kavramı ise daha sonra geliştirilmiş olup, özellikle Animosity Model ile literatürde yer bulmuştur (Shimp ve Sharma, 1987; Klein, Ettenson ve Morris, 1998).

Özellikle 1998–2006 dönemi, alanın henüz gelişim aşamasında olduğu ve yayın sayılarının oldukça sınırlı kaldığı bir dönemdir. Bu yıllarda konu daha çok kavramsal düzeyde ele alınmış, ampirik çalışmaların sayısı düşük kalmıştır. 1998–2006 döneminde yayın sayıları oldukça sınırlı kalmış, makale başına ortalama atıf değerleri ise 11 ile 897 arasında değişmiştir. Çalışma sayısının az olmasına rağmen, bazı makaleler oldukça yüksek atıf almıştır. 1998'de tek bir makale 897 toplam atıf almış, bu da literatüre erken dönemde yapılmış önemli ve kuramsal bir katkının olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde 2002 ve 2004'teki yüksek atıflar da alanın temel çalışmalarını temsil etmektedir. Bu durum, alanın kuramsal temellerinin erken makalelerle atıldığını, fakat toplam çalışma sayısının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. 2007–2012 döneminde ise bir artış trendi gözlemlenmekte, 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 12 ve 11 yayın ile dikkat çekici bir yükseliş yaşanmaktadır. Bu yıllarda çalışma sayısı artarken ortalama atıf düşüş göstermektedir. Bu, literatürde yaygınlaşan araştırmaların sayısal artışına rağmen, her makalenin yüksek etki yaratmadığını göstermektedir. 2013–2025 yılları arasında yıllık yayın sayıları genellikle 11–28 arasında değişmekte ve özellikle 2021–2024 döneminde 25–28 yayınla zirveye ulaşmaktadır. Bu dönem, hem araştırma hacminin hem de literatürün atıf etkisinin arttığını göstermektedir. 2026 yılı için bildirilen 3 yayın ise henüz bu yılın tamamlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 3. En İlgili Kaynaklar

Dergi	Makale Sayısı	Yüzde (%)
Journal Of Internatıonal Consumer Marketıng	28	21,1
Internatıonal Marketıng Revıew	16	12,0
Asıa Pacıfic Journal Of Marketıng And Logıstıcs	11	8,3
European Journal Of Marketıng	9	6,8
Journal Of Internatıonal Marketıng	9	6,8
Journal Of Retaılıng And Consumer Servıces	9	6,8
Journal Of Busıness Research	8	6,0
Cogent Busıness & Management	7	5,3
Internatıonal Busıness Revıew	7	5,3
Journal Of Internatıonal Busıness Studıes	7	5,3
Internatıonal Journal Of Emergıng Markets	6	4,5
Journal Of Islamıc Marketıng	6	4,5

Tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı alanında en üretken akademik dergiler belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Öncelikle Journal of International Consumer Marketing (28 makale, %21,1) alanın en yoğun yayın üreten dergisi olarak öne çıkmaktadır; bu durum,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

konunun uluslararası tüketici davranışları perspektifiyle incelenmesinde bu derginin merkezi bir rol oynadığını göstermektedir.

Bunu takip eden International Marketing Review (16 makale, %12,0) ve Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics (11 makale, %8,3) ise bölgesel ve pazarlama odaklı çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Orta düzeyde katkı sağlayan dergiler arasında European Journal of Marketing, Journal of International Marketing ve Journal of Retailing and Consumer Services (%6,8) yer almakta, bu da literatürün hem Avrupa hem de perakende ve hizmet sektörüne odaklanan çalışmalar içerdiğini göstermektedir.

Diğer yandan Journal of Business Research (%6,0) ve Cogent Business & Management, International Business Review, Journal of International Business Studies (%5,3) gibi dergiler, disiplinler arası ve iş dünyası perspektifinden katkı sunarken; International Journal of Emerging Markets ve Journal of Islamic Marketing (%4,5) ise özel pazar ve kültürel bağlamlara odaklanan çalışmaların literatürde yer aldığını göstermektedir.

Genel olarak çizelge, literatürde hem uluslararası pazarlama hem de tüketici davranışları ekseninde yoğunlaşan yayın kanallarını açık biçimde ortaya koymakta ve alandaki akademik üretimin belli başlı dergilerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Çizelge 4. En İlgili Kurumlar

Kurum	Makale Sayısı
Curtin University	16
University of Florida	12
Ritsumeikan University	11
University of Almeria	10
University of Vienna	9
Dongbei University of Finance and Economics	8
Central Michigan University	7
University of Burgos	7
Lebanese American University	6
Pontificia Universidad Javeriana	6
Universidad Autónoma de San Luis Potosí	6
University of Haifa	6
University of Kiel	6
University of Tulsa	6
Universiti Utara Malaysia	6

Tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı alanında en üretken akademik kurumları göstermektedir. Bulgular, araştırmaların küresel ölçekte dağıldığını ve hem Kuzey Amerika, Avrupa hem de Asya-Pasifik bölgelerinden yoğun katkılar sağlandığını ortaya koymaktadır.

Özellikle Curtin University (16 makale) alanın en üretken kurumu olarak öne çıkmakta, bu da Avustralya merkezli akademik araştırmaların konunun gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bunu University of Florida (12 makale) ve Ritsumeikan University (11 makale) takip etmektedir; bu durum, ABD ve Japonya'daki üniversitelerin konuyu hem teorik hem de uygulamalı açıdan yoğun biçimde ele aldığını ortaya koymaktadır. Orta düzeyde katkı sağlayan

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kurumlar arasında University of Almeria (10 makale), University of Vienna (9 makale) ve Dongbei University of Finance and Economics (8 makale) yer almakta; bu da Avrupa ve Çin'deki akademik araştırmaların literatüre kayda değer katkılar sunduğunu göstermektedir. Diğer kurumlar (Central Michigan University, University of Burgos, Lebanese American University, Pontificia Universidad Javeriana, Universidad Autónoma de San Luis Potosí, University of Haifa, University of Kiel, University of Tulsa, Universiti Utara Malaysia) her biri 6–7 makale ile literatürde orta ölçekli katkı sağlamaktadır ve araştırmaların coğrafi çeşitliliğini yansıtmaktadır. Genel olarak çizelge, literatürün belirli önde gelen kurumlar tarafından yoğun biçimde üretildiğini, bununla birlikte küresel ölçekte birçok üniversitenin alana katkı sunduğunu göstermektedir.

Çizelge 5. Ülkeler Arası İşbirliği

Gönderen Ülke	Alıcı Ülke	İş Birliği Sayısı
ABD	Çin	5
	Avustralya	3
	Fransa	3
	Hollanda	2
	İtalya	2
	İngiltere	3
	İsrail	3
	Kanada	3
	Kıbrıs	3
	Pakistan	2
	Singapur	2
	Slovenya	2
	Türkiye	2
	Vietnam	2
Almanya	Fransa	4
Avustralya	Japonya	2
	Malezya	2
Çin	Avustralya	7
	Malezya	3
	Pakistan	3
Hırvatistan	Sırbistan	2
İngiltere	Avustralya	2
	Fransa	3
	Hırvatistan	2
	Kıbrıs	2
	Sırbistan	2
İspanya	Kolombiya	3
	Meksika	3
Türkiye	Kıbrıs	2

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı alanındaki uluslararası iş birliklerini göstermektedir. Bulgular, araştırmaların özellikle ABD, Çin ve Avrupa ülkeleri merkezli yoğun bir iş birliği ağına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

ABD, en çok iş birliği yapan ülke olarak öne çıkmaktadır ve Çin (5), Avustralya (3), Fransa (3), Hollanda (2), İtalya (2), İngiltere (3), İsrail (3), Kanada (3), Kıbrıs (3), Pakistan (2), Singapur (2), Slovenya (2), Türkiye (2) ve Vietnam (2) ile farklı ülkelerle iş birliği gerçekleştirmiştir. Bu durum, ABD'nin alanda merkezi bir rol oynadığını ve küresel ölçekte akademik bağlantılar kurduğunu göstermektedir. Çin de önemli bir iş birliği ağına sahiptir; Avustralya ile 7, Malezya ve Pakistan ile 3'er iş birliği gerçekleştirmiştir. Almanya-Fransa (4), Avustralya-Japonya (2), Avustralya-Malezya (2) gibi çiftler de bölgesel iş birliklerinin önemini vurgulamaktadır. Avrupa ve Asya ülkeleri arasında da belirgin iş birlikleri mevcuttur. Hırvatistan-Sırbistan (2), İngiltere-Fransa (3), İspanya-Kolombiya (3), İspanya-Meksika (3) gibi bağlantılar bölgesel araştırma ağlarını göstermektedir. Türkiye ise Kıbrıs ile 2 iş birliği gerçekleştirmiştir. Genel olarak çizelge, alandaki araştırmaların hem küresel hem de bölgesel iş birlikleriyle desteklendiğini, bazı ülkelerin (ABD ve Çin gibi) merkezi konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Görsel 1. Literatüre İlişkin Anahtar Kelime Birlikte-Görünüm Ağı ve Anahtar Kelime Yoğunluk Haritası

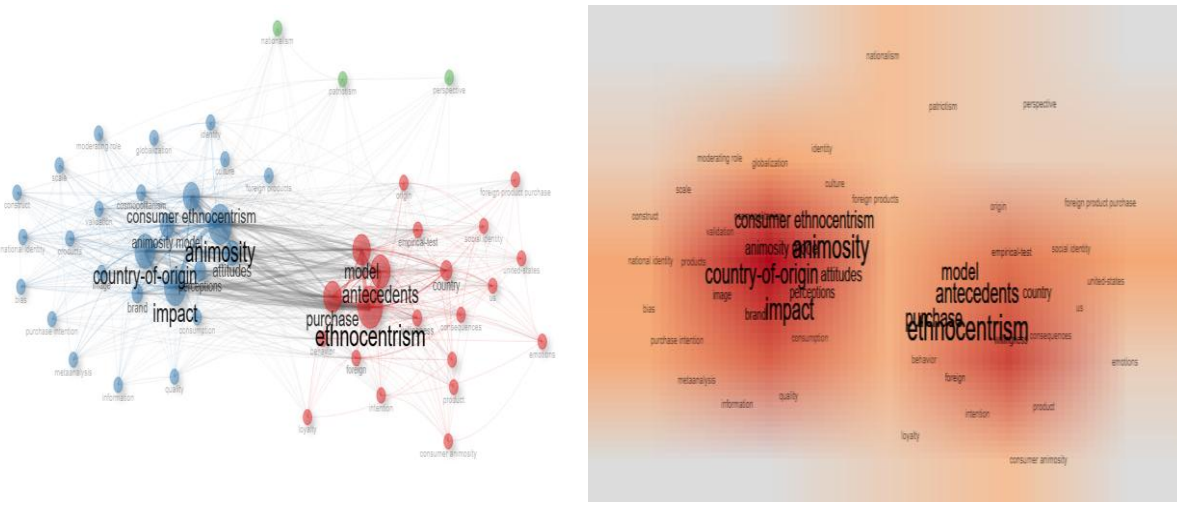

Anahtar Kelime Birlikte Görünüm Ağı, literatürde hangi kavramların birlikte geçtiğini göstererek kavramlar arasındaki ilişkileri, temaları ve araştırma trendlerini ortaya çıkarır. Anahtar Kelime Yoğunluk Haritası ise kelimelerin kullanım sıklığını renk veya boyutlarla görselleştirerek literatürde öne çıkan kavramları hızlıca belirlemeye olanak sağlar.

Şekil 1'de Anahtar Kelime Birlikte-Görünüm Ağı incelendiğinde, anahtar kelimelerin kırmızı, mavi ve yeşil gruplara ayrıldığı görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda kırmızı bölge Küme 1, mavi bölge Küme 2 ve yeşil bölge Küme 3 olarak ayrılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 6. Tüketici Etnosentrizmi ve Tüketici Düşmanlığı Literatüründe Kavram Ağ Analizi Sonuçları

	Kavramlar	**Betweenness**	**Closeness**	**PageRank**
KÜME 1	Tüketici Etnosentrizmi	98,958	0,02	0,066
	Öncüller Veya Belirleyiciler	48,986	0,019	0,053
	Satın Alma	38,779	0,019	0,047
	Model	41,984	0,019	0,047
	Ülke	11,987	0,016	0,027
	Ampirik Test	5,675	0,016	0,021
	Satın Alma İstekliliği	3,613	0,015	0,022
	Davranış	2,734	0,015	0,019
	Yabancı	7,617	0,016	0,022
	Abd	0,924	0,014	0,014
	Ülke Menşei	0,484	0,013	0,011
	Satın Alma Niyeti	0,405	0,013	0,01
	Sosyal Kimlik	0,362	0,013	0,01
	Sonuçlar	0,535	0,013	0,01
	Ürün	0,117	0,012	0,009
	Sadakat	0,07	0,012	0,008
	Tüketici Düşmanlığı	0,126	0,012	0,008
	Duygular	0,249	0,012	0,008
	Yabancı Ürün Satın Alma	0,074	0,012	0,007
	Materyalizm	0,154	0,012	0,008
	Amerika Birleşik Devletleri	0,012	0,012	0,007
KÜME 2	Tüketici Düşmanlığı	67,534	0,019	0,06
	Etki	53,965	0,02	0,057
	Ülke Menşei	55,849	0,019	0,054
	Tüketici Etnosentrizmi	35,614	0,019	0,042
	Tüketici Düşmanlığı Modeli	26,223	0,017	0,034
	Tutumlar	19,283	0,018	0,036
	Algılar	11,891	0,017	0,028
	Marka	8,675	0,016	0,026
	İmaj	3,396	0,015	0,02
	Kozmopolitlik	4,891	0,015	0,021
	Doğrulama	3,183	0,014	0,016
	Kimlik	0,924	0,014	0,014
	Ürünler	2,108	0,014	0,017
	Tüketim	1,607	0,014	0,014
	Yabancı Ürünler	0,315	0,013	0,012
	Kültür	0,158	0,013	0,009
	Kalite	0,174	0,012	0,01
	Yapı	0,198	0,012	0,01
	Meta Analiz	0,094	0,012	0,009
	Yanlılık	0,135	0,012	0,008
	Bilgi	0,22	0,012	0,008
	Ulusal Kimlik	0,205	0,013	0,009
	Küreselleşme	0,057	0,012	0,007
	Düzenleyici Rol	0,043	0,012	0,007
	Ölçek	0,161	0,012	0,007
	Satın Alma Niyeti	0,055	0,012	0,008
KÜME 3	Vatanseverlik	1,08	0,013	0,011
	Milliyetçilik	0,029	0,012	0,006
	Perspektif	0,089	0,012	0,00

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Ağ analizi sonuçları, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı literatüründe öne çıkan kavramların ilişkilerini üç ana küme üzerinden ortaya koymaktadır. Küme 1, 'tüketici etnosentrizmi' kavramının ana merkez olduğu ve bu kavramın ampirik modellerle sınandığı literatür alanını temsil etmektedir. 'Tüketici etnosentrizmi' ((Betweenness = 98,958); (Closeness = 0,02); (PageRank = 0,066)) metriklere göre ağın en yüksek değerlerine sahip olup, tüm araştırma alanlarını birbirine bağlayan kuramsal ana omurgadır. Bu kümede yer alan 'öncüller veya belirleyiciler' (Betweenness = 48,986) ve 'satın alma' (Betweenness = 38,779) kelimeleri, etnosentrizmin nedenleri ve satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin doğrusal bir nedensellik zinciriyle sıklıkla çalışıldığını göstermektedir. Bu kümede etnosentrizm, satın alma, davranış ve sosyal kimlik gibi kavramları içererek bireysel davranış ve psikolojik temellere odaklanmaktadır. Küme 2, tüketicilerin küresel pazara, yabancı markalara ve ürün orijinlerine yönelik geliştirdiği sosyo-politik tepkilere odaklanmaktadır. Bu kümenin en baskın ve prestijli aktörü 'tüketici düşmanlığı' ((Betweenness = 67,534); (PageRank = 0,06)) kavramıdır. Bu kavramı, ağda yüksek aracı role ve etkiye sahip olan 'ülke menşei' (Betweenness = 55,849) ve 'etki' (Betweenness = 53,965) anahtar kelimeleri takip etmektedir. Bu kümede düşmanlık, köken ülke, marka ve tutumlar gibi kavramları kapsamakta ve algılar, tutumlar ile marka ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Küme 3, diğer iki kümeye kıyasla daha düşük merkezilik (Betweenness ve PageRank) değerlerine sahip olup, literatürde daha niş veya gelişmekte olan bir alt alanı temsil etmektedir. Bu kümede yer alan 'vatanseverlik' ((Betweenness = 1,08); (PageRank = 0,011)) ve 'milliyetçilik' (Betweenness = 0,029) kavramları, tüketici davranışlarının ardındaki ideolojik ve politik yönelimleri inceleyen kuramsal perspektifleri (Betweenness = 0,089) sembolize etmektedir. Düşük merkezilik skorları, bu kavramların doğrudan pazarlama modellerinden ziyade, disiplinler arası arka plan sağlayan ikincil unsurlar olarak ağda konumlandığına işaret etmektedir. Bu kümede vatanseverlik, milliyetçilik ve perspektif gibi kavramlardan oluşmakta olup, literatürde daha sınırlı çalışılmış bir alanı temsil etmekte ve ulusal kimlik bağlamında ideolojik bir perspektif sunmaktadır. Genel olarak, etnosentrizm ve düşmanlık araştırmalarda sıkça birlikte ele alınan ve diğer kavramlarla ilişkileri yönlendiren ana temalar olarak öne çıkmakta, köken ülke, marka, tutumlar ve algılar ise bu merkez kavramlarla ilişkilendirilen ikincil temalar olarak literatürdeki araştırmalarda yer almaktadır. Bu sonuçlar, tüketici davranışı çalışmalarında psikolojik, kültürel ve ideolojik temaların birbirine bağlı ancak farklı yoğunluklarda ele alındığını göstermektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı literatürü bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve 1998–2026 yılları arasında yayımlanan çalışmalar üzerinden alanın gelişim eğilimleri değerlendirilmiştir. Yaklaşık otuz yıllık dönemi kapsayan veri seti, bu iki kavramın uluslararası pazarlama ve tüketici davranışları literatüründe giderek artan bir akademik ilgi gördüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren yayın sayılarındaki artış, küreselleşme, uluslararası ticaretin yaygınlaşması ve tüketicilerin yabancı ürünlere yönelik tutumlarını etkileyen ekonomik ve politik gelişmelerle paralel bir seyir izlemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Analiz bulguları, tüketici etnosentrizmi araştırmalarının uzun yıllar boyunca alanın temel araştırma eksenini oluşturduğunu; tüketici düşmanlığı çalışmalarının ise özellikle uluslararası politik gerilimler, ekonomik yaptırımlar, tüketici boykotları ve jeopolitik krizlerin etkisiyle son yıllarda daha görünür hâle geldiğini göstermektedir. Bu durum, tüketicilerin satın alma davranışlarının yalnızca ekonomik ve işlevsel faktörlerle değil, aynı zamanda sosyal kimlik, ulusal aidiyet, tarihsel deneyimler ve ülkeler arası ilişkiler gibi sosyo-psikolojik unsurlardan da önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bibliyometrik analiz kapsamında elde edilen bulgular, alanın belirli araştırmacılar, dergiler ve ülkeler etrafında yoğunlaştığını göstermektedir. Bununla beraber, son yıllarda farklı coğrafyalardan araştırmacıların konuya ilgi göstermesi, uluslararası iş birliklerinin artması ve disiplinlerarası çalışmaların çoğalması literatürün giderek çeşitlendiğine işaret etmektedir. Bu çalışmanın literatüre en önemli katkılarından biri, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı literatürünü birlikte ele alarak alanın entelektüel yapısını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymasıdır. Bibliyometrik analiz sayesinde yayın eğilimleri, atıf yapıları, ortak yazarlık ağları ve tematik gelişim sistematik biçimde değerlendirilmiş; böylece gelecekte yapılacak araştırmalar için kapsamlı bir yol haritası sunulmuştur. Kavram ağı analizi sonucunda literatürün üç ana tema etrafında şekillendiği belirlenmiştir. Analiz bulgularına göre, Küme 1'de yer alan tüketici etnosentrizmi ile Küme 2'de yer alan tüketici düşmanlığı, literatürün iki temel araştırma eksenini oluşturmaktadır. Bu iki kavramın birbiriyle yüksek ilişkisi, yabancı ürün reddinin hem kültürel/ekonomik korumacılık (etnosentrizm) hem de tarihsel/politik öfke (düşmanlık) yönleriyle incelendiğini doğrular niteliktedir. Buna karşın, Küme 3'te yer alan milliyetçilik ve vatanseverlik gibi kavramların merkezilik skorlarının düşüklüğü, bu politik ideolojilerin tüketici davranışlarına etkisinin literatürde henüz yeterince entegre edilmediğini için güçlü bir akademik boşluk sunduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmalar açısından, özellikle Küme 3'te tespit edilen bu eksikliğin giderilmesi önem arz etmektedir. Milliyetçilik ve vatanseverlik gibi ideolojik ve sosyo-psikolojik yapıların, tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı ile olan ilişkisi daha bütüncül modeller çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, söz konusu değişkenlerin yabancı ürünlere yönelik tutumlar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri, aracı ve düzenleyici mekanizmalarla birlikte incelenmelidir. Bununla birlikte, dijitalleşmenin tüketici davranışları üzerindeki etkisinin daha kapsamlı biçimde ele alınması gerekmektedir. E-ticaret, sosyal medya, çevrim içi pazar yerleri ve dijital platformların tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı üzerindeki rolü ayrıntılı olarak araştırılmalıdır. Ayrıca yapay zekâ destekli öneri sistemleri, kişiselleştirilmiş reklamlar ve dijital pazarlama uygulamalarının yerli ve yabancı markalara yönelik tüketici tutumlarını nasıl şekillendirdiğinin incelenmesi de önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Diğer taraftan, pandemiler, savaşlar, ekonomik krizler, ticaret savaşları ve siyasi gerilimler gibi küresel gelişmelerin tüketici etnosentrizmi ve tüketici düşmanlığı üzerindeki etkilerinin farklı ülke ve sektörler bağlamında değerlendirilmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yapılacak kültürler arası karşılaştırmalar, bu kavramların farklı sosyoekonomik ve kültürel koşullarda nasıl şekillendiğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Son olarak, Z kuşağı ve Alfa kuşağının yerli ve yabancı ürünlere yönelik tutumlarının önceki kuşaklarla karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve çevre duyarlılığı, sürdürülebilirlik ile etik tüketim

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

eğilimlerinin bu kavramlarla ilişkisinin araştırılması, alanın güncel tüketici davranışlarını daha kapsamlı biçimde açıklamasına katkı sağlayacaktır.

5. KAYNAKÇA

Aydoğan, S. (2019). Tüketici Etnosentrizmi ve Ülke Menşei Etkisinin Yabancı Markalı Ürün Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi, 7*(1), 89-122.

Balabanis, G., & Diamantopoulos, A. (2004). Domestic country bias, country-of-origin effects, and consumer ethnocentrism: A multidimensional unfolding approach. *Journal of the Academy of Marketing Science, 32*(1), 80–95.

Balıkçıoğlu, B., Yükselen, C., & Koçak, A. (2019). Tüketici etnosentrizmi literatür taraması. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 163–202.

Farah, M. F., & Mehdi, N. I. (2021). Consumer ethnocentrism and consumer animosity: A literature review. *Strategic Change, 30*, 19-28.

Fettahlıoğlu, H. S., & Sünbül, M. B. (2024). Tüketici etnosentrizmi ve tüketici husumetinin X, Y, Z kuşakları açısından incelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 1(1), 26–45.

Klein, J. and Ettenson, R. (1999). Consumer Animosity and Consumer Ethnocentrism: An Analysis Of Unique Antecedents. Journal of International Consumer Marketing,11 (4),5-24.

Klein, J. G., Ettenson, R., & Morris, M. D. (1998). The animosity model of foreign product purchase: An empirical test in the People's Republic of China. *Journal of Marketing*, 62(1), 89–100.

Nes, E. B., Yelkur, R., & Silkoset, R. (2012). Exploring The Animosity Domain and The Role of Affect ın A Cross-National Context. International Business Review, 21(5), 751-765.

Nijssen, E. & Douglas, S. (2004). Examining The Animosity Model ın A Country with a High Level of Foreign Trade. International Journal of Research in Marketing, 21(1), 23-38.

Özmen, A., & Çamcı, A. (2023). Tüketici Düşmanlığı ve Kaynak Ülke Etkisi ile Tüketicilerin Küresel Marka Tercihi Arasındaki İlişki. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 10*(2), 330-355.

Riefler, P., & Diamantopoulos, A. (2007). Consumer animosity: A literature review and a reconsideration of its measurement. *International Marketing Review, 24*(1), 87–119.

Siamagka, N. T., & Balabanis, G. (2015). Revisiting consumer ethnocentrism: Review, reconceptualization, and empirical testing. *Journal of International Marketing, 23*(3), 66–86.

Shimp, T. A., & Sharma, S. (1987). Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE. *Journal of Marketing Research*, 24(3), 280–289.

Sumner, W. G. (1906). *Folkways: A Study of The Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores and Morals.* Boston:Ginn and Company.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KONUT PAZARLAMASINDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE MEKÂNSAL DEĞER SÖYLEMLERİ: ÇANAKKALE ÖRNEĞİ[1]

Şehir Plancısı, Dilara YENTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
dilarayenturk111@gmail.com - https://orcid.org/0009-0008-3917-3570

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur ALBAYRAK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
aysenuralbayrak@comu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-0142-7260

ÖZET

İnternet teknolojilerinin gelişimi ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte pazarlama faaliyetleri de dijital ortamlara taşınmıştır. Bu sayede firmalar hedef kitlelerine daha hızlı ve etkileşimli biçimde ulaşmaya başlamıştır. Sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen pazarlama uygulamaları, birçok sektörde olduğu gibi inşaat ve gayrimenkul sektöründe de önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle konut projelerinin tanıtılmasında firmalar, sosyal medya paylaşımlarında yalnızca proje özelliklerini değil, yatırım değeri, prestijli yaşam, merkezi konum (lokasyon), deniz manzarası, yükselen bölge ve benzer söylemleri de vurgulamaktadır. Bu durum, sosyal medyanın yalnızca bir tanıtım veya reklam mecrası olmanın dışına çıkarak aynı zamanda konut projelerinin bulundukları bölgelere ilişkin mekânsal değer algısı üreten bir alan oluşturduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Çanakkale'de faaliyet gösteren inşaat firmalarının konut projelerinin pazarlama sürecindeki sosyal medya kullanımları ele alınmaktadır. Bu kapsamda yedi firmanın pazarlama ve tanıtım amaçlı sosyal medya paylaşımlarından elde edilen bir veri seti kullanılarak konut projelerini temsil eden mekânsal değer söylemleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, inşaat firmaları, konut pazarlaması, mekânsal değer, Çanakkale

[1] Bu çalışma ÇOMÜ LEE Gayrimenkul Geliştirme Disiplinler Arası Yüksek Lisans Programında Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur Albayrak'ın danışmanlığında Dilara Yentürk tarafından hazırlanmakta olan "Dijitalleşme Sürecinde Gayrimenkul Sektöründe Pazarlama Stratejileri ve Türkiye Örneği" başlıklı tez çalışmasına dayanmaktadır.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

USE OF SOCIAL MEDIA IN HOUSING MARKETING AND SPATIAL VALUE DISCOURSES: THE CASE OF ÇANAKKALE[2]

Urban Planner, Dilara YENTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart University
dilarayenturk111@gmail.com - https://orcid.org/0009-0008-3917-3570

Asst. Prof. Dr. Ayşe Nur ALBAYRAK
Çanakkale Onsekiz Mart University
aysenuralbayrak@comu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-0142-7260

ABSTRACT

With the development of internet technologies and the widespread use of social media platforms, marketing activities have also moved to digital environments. In this way, companies have started to reach their target customers more quickly and interactively. Social media marketing practices have become an important tool in the construction and real estate sector, as in many other sectors. Especially in the promotion of housing projects, companies emphasize not only the features of the projects but also expressions such as investment value, prestigious lifestyle, central location, sea view, developing areas, and similar themes in their social media posts. This situation shows that social media has gone beyond being only a promotion and advertising medium and has also become a space that creates perceptions of spatial value regarding the areas where housing projects are located. In this study, the use of social media in the marketing process of housing projects by construction companies operating in Çanakkale is examined. Within this scope, a dataset obtained from the social media posts of seven companies for marketing and promotional purposes is used, and the spatial value discourses representing housing projects are evaluated through the content analysis method.

Keywords: Social media, construction companies, housing marketing, spatial value, Çanakkale

[2] This study is based on the master's thesis titled "Marketing Strategies in the Real Estate Sector During the Digitalization Process: The Case of Turkey", which is being prepared by Dilara Yentürk under the supervision of Dr. Ayşe Nur Albayrak in the Interdisciplinary Master's Program in Real Estate Development at the Graduate School of Çanakkale Onsekiz Mart University.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

İnternet teknolojilerinin gelişerek yaygınlaşması, toplumsal iletişim ve etkileşim biçimlerini dönüştürdüğü gibi sektörel faaliyetlerin yürütülme biçimlerini de değiştirmiştir. Özellikle pazarlama faaliyetlerinin dijital ortamlara taşınması sayesinde firmalar kullanıcılarına daha hızlı, doğrudan ve etkileşimli biçimde ulaşabilme imkânı kazanmıştır. Sosyal medya platformları ise bu gelişim sürecini destekleyen bir form haline gelmiştir. Günümüzde neredeyse her kullanıcı Meta'ya ilişkin sosyal medya hesaplarına sahip durumdadır. Bu durum, sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen reklam kampanyalarının geleneksel pazarlama yöntemiyle üretilen reklam kampanyalarına oranla daha fazla kişiye erişebilmesini sağlamasıyla birlikte dijital pazarlama uygulamalarının günümüzde birçok sektörde önemli pazarlama araçları olarak kullanılabilir hale gelmesine de sebep olmuştur.

İnşaat ve gayrimenkul sektörü de dijitalleşme sürecinden etkilenen alanlardan biridir. Konut sektöründe önceleri inşaat firmaları ile alıcı arasındaki iletişim çoğunlukla emlakçı veya gayrimenkul danışmanları aracılığıyla kurulmakta ve daha çok kişisel çevre veya network gibi etkenler üzerinden ilerlerken günümüzde bu durum arka planda kalarak firmaların aracısız bir biçimde kullanıcıya erişim imkânını kullanmasına ve kendi bünyelerinde pazarlama faaliyetlerini yürüterek daha az maliyetle sosyal medya üzerinden tanıtım ve pazarlama süreçlerini aktif bir biçimde yürütmeye başlamasına neden olmuştur.

Ancak zaman içerisinde bu durum, konut projelerinin sosyal medyada sadece tanıtım amacıyla kullanılmasından çıkarak, firmaların lokasyon ve hedef kitleye yönelik pazarlama söylemleri ürettiği bir mecra haline gelmiştir. Konut yalnızca fiziksel bir barınma alanı olarak değil; prestij, yatırım değeri, yaşam kalitesi, güvenlik, sosyal donatı ve çevresel değerler üzerinden sunulan bir ürün olarak pazarlanmaktadır. Böylece sosyal medya, konut sektöründe hem satış sürecini destekleyen hem de konut projelerine ilişkin mekânsal değer algısı oluşturmaya başlayan bir alan haline gelmiştir.

Bu çalışmada, ilerleyen dijitalleşme ile sosyal medya üzerinden yoğunluklu olarak yürütülmeye başlayan pazarlama faaliyetlerinin konut sektöründeki kullanımı ve inşaat firmalarının sosyal medya paylaşımları aracılığıyla nasıl bir mekânsal değer algısı oluşturduğu incelenmektedir. Mekânsal değer algısının daha rahat bir biçimde ölçülebilmesi amacıyla çalışma alanı olarak Çanakkale ili seçilerek kentte faaliyet gösteren inşaat firmalarının son bir yıl içerisindeki Instagram ve Facebook paylaşımları değerlendirilmiştir. Paylaşımlarda kullanılan pazarlama söylemleri analiz edilerek firmaların konut projelerini ve proje bölgelerini hangi mekânsal değerler üzerinden pazarladığı ortaya konulmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. PAZARLAMA, DİJİTAL PAZARLAMA VE KONUT SEKTÖRÜNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Pazarlama kavramı, farklı dönemlerde ve farklı disiplinlerin içerisinde yer alması sebebiyle geniş bir tanım çerçevesine sahiptir. En geniş ifade biçim ile pazarlama; müşterilerin gereksinim ve beklentilerini anlamaya, ürün ya da hizmet için değer yaratmaya ve bu değeri hedef kitleye sunmaya yönelik bir süreçtir (Mucuk, 2010; Cemalcılar, 1987). Pazarlama anlayışı yalnızca satışa yönelik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda müşteriler için değer yaratmayı, bu değeri tanıtmayı, sunmayı ve müşteri ilişkilerini yönetmeyi de kapsadığı için dinamik bir süreç olarak ele alınabilir (Mucuk, 2010).

Özellikle internet teknolojilerinin gelişimi ile birlikte pazarlama, geleneksel pazarlama ve dijital pazarlama olarak iki farklı yaklaşım üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Dijital pazarlama kavramı, geleneksel pazarlama faaliyetlerinin dışına çıkarak web siteleri, sosyal medya, arama motorları, e-posta ve mobil uygulamalar gibi dijital kanallar aracılığıyla pazarlama sürecinin yürütülmesini ifade etmektedir (Cabi Bilge, 2021; Marketo Engage, 2021).

Geleneksel pazarlama ve dijital pazarlama anlayışı bu noktada birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü dijital pazarlama, geleneksel pazarlamaya oranla hedef kitleye daha hızlı ulaşma, kullanıcılarla etkileşim kurma ve pazarlama faaliyetlerinin etkisini ölçebilme olanağı sağlamaktadır (Alabay, 2011; Yasmin vd., 2015; Zeren ve Kaya, 2020). Bu durum maliyet, iletişim, etkileşim ve zaman açısından da avantaj yaratmaktadır. Örneğin dijital mecra üzerinden yürütülen bir pazarlama faaliyetinde, reklam dışında yüksek bir bütçeye ihtiyaç duyulmadan geniş kullanıcı kitlelerine ulaşılabilmektedir. Sosyal medya üzerinden yayınlanan bir reklam, geniş bir etkileşim alanına sahip olabilmekte; aynı zamanda istenilen hedef kitlenin seçilebilmesi sürecin daha hızlı ve yönlendirilebilir ilerlemesini sağlamaktadır. Ayrıca dijital mecralarda işletme ve tüketici arasında çift yönlü iletişimin kurulabilmesi, tüketicilerin beklentilerini ve taleplerini anlamak açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır (Cabi Bilge, 2021).

Bu durum birçok sektörde olduğu gibi konut sektörünü de etkilemiştir. Gelişen sosyal medya ağı, günümüzde yalnızca bireysel kullanım alanı olmaktan çıkmış; aynı zamanda firma bazlı pazarlama faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli bir mecra haline gelmiştir. Özellikle konut sektöründe üretici konumunda olan müteahhit ve inşaat firmaları ile satıcı konumunda olan emlakçı, gayrimenkul danışmanlarının pazarlama faaliyetleri birbirinden farklılaşmaya başlamıştır. Öncesinde inşaat firmaları ürettikleri konutları satış aşamasında çoğunlukla emlakçılara devrederken, günümüzde reklam ve tanıtım süreçlerini kendi sosyal medya hesapları üzerinden yürütmeye ve kendi pazarlama birimlerini kurmaya başlamıştır.

Bu dönüşümün en önemli nedenlerinden biri maliyet avantajıdır. Firmalar, pazarlama alanına ayrı bir bütçe ayırmak yerine bu süreci kendi bünyelerinde yürüttüklerinde daha fazla kâr marjı elde edebilmektedir. Bu noktada geleneksel pazarlama yerine dijital pazarlamanın getirdiği maliyet avantajı, inşaat firmalarının kendi sosyal medyaları üzerinden pazarlama faaliyetlerini yürütmelerine zemin hazırlamıştır. Firmaların süreci doğrudan yönetebilme imkânı tanıtım faaliyetlerinin daha hızlı ve aracısız bir biçimde ilerlemesini de mümkün kılmıştır. Geleneksel

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Konut satış süreçleri çoğunlukla yerel çevre ve birebir ilişki, mevcut müşteri ağı üzerinden ilerletirken; dijitalleşme ile firmaların kendi hedef kitlelerini belirleyip doğrudan ulaşabildiği bir pazarlama alanı haline gelmiştir. Firmalar sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlar sayesinde kendi kitlelerini oluşturmuş ve geniş hedef kitlelerine ulaşma imkânı da elde etmiştir. Örneğin Çanakkale'de yer alan bir daire satışının, İstanbul'da veya farklı şehirlerde bulunan müşteri kitlelerine de ulaşabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Ancak sektör içerisindeki bu yaygınlık, zamanla sosyal medyanın yalnızca proje tanıtım faaliyetlerinin yürütüldüğü bir araç olmaktan çıkmasına ve firmaların yarattığı değer söylemleriyle birlikte kullanılan bir pazarlama alanına dönüşmesine neden olmuştur. İnşaat firmaları daha fazla satış sağlayabilmek amacıyla değer söylemleri üretmeye başlamış; sosyal medyanın bir pazarlama alanına dönüşmesiyle birlikte kentte mekânsal değer algısı da ortaya çıkmıştır.

Bu söylemler aracılığıyla kullanıcıya yalnızca bir konut değil; belirli bir yaşam biçimi, sosyal çevre, statü ve gelecekte değer kazanacağı düşünülen bir yatırım fikri sunulmaktadır. İnsanların bu söylemler üzerinden gördükleri projeler ise kent içerisinde mekânsal bir algı yaratmaktadır. Bu nedenle sosyal medya, konut sektöründe yalnızca satış ve tanıtım yapılan bir mecra değil; aynı zamanda konut projelerinin ve bulundukları bölgelerin mekânsal değer algısını üreten ve yaygınlaştıran önemli bir pazarlama aracı olarak değerlendirilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. ÇANAKKALE'DE KONUT SEKTÖRÜNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

İnşaat firmalarının sosyal medya kullanımlarına mekânsal bazda baktığımızda, Çanakkale ili küçük ölçekli olması sebebiyle önemli bir değer taşımaktadır. Özellikle kıyı kenti kimliği sebebiyle Çanakkale son yıllarda nüfus artışına sahiptir. Burada yoğun olarak dijital göçebeler olarak adlandırabileceğimiz, büyükşehirlerde çalışan ancak uzaktan çalışma trendi ile birlikte daha küçük ölçekli şehirlerde yaşamak isteyen insan topluluğu üzerinden göç almaktadır. Bu durum, Çanakkale gibi küçük ölçekli şehirlerde konut talebini artırarak arz-talep dengesizliği yaratmıştır.

Ayrıca bir üniversite kenti olan Çanakkale, üniversite öğrencileri sebebiyle de konut konusunda talep almaktadır. Dijital göçebelerin de etkisiyle birlikte bu durum, konut sektöründe sıkıntı yaratmıştır. Türkiye ekonomisindeki genel sorunlar, gayrimenkul ve inşaat sektöründe de etkisini göstermektedir. Bu durum, Çanakkale'de konut fiyatlarının artmasına sebep olurken; bir yandan da inşaat firmalarının kendi kâr marjlarını koruyabilmek amacıyla fiyatları iyice artırması, konut fiyatlarının büyükşehirlerle benzer fiyat aralıklarına yaklaşmasına sebep olmaktadır. Yerel halkın sahip olduğu bütçenin üzerinde daire satışlarının yapılması, yerel alıcının konuta erişimini zorlaştırırken; inşaat firmalarının da satış süreçlerinde alım gücü daha yüksek olan büyükşehirlerdeki müşteri kitlelerini hedeflemesine neden olmaktadır.

Bu aşamada dijital pazarlama büyük bir önem arz etmekte ve yerel ölçekli firmaların bile sosyal medya üzerinden reklam kampanyaları yürütmeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu reklam kampanyaları, özellikle yeni imara açılmış lokasyonlarda inşaat yapan firmaların "yükselen değer", "yatırım fırsatı", "prestijli bölge" gibi ifadeler ile yürüttüğü kampanyalara dönüşmüş ve bu durum kent genelindeki bazı bölgeler üzerinde mekânsal değer söylemlerini oluşturmaktadır. Günümüzde Çanakkale'nin yeni gelişme bölgelerinden olan Esenler bölgesi bunun en iyi örneklerinden biridir. Bölge içerisinde inşaat yapan firmaların prestijli yaşam ve yükselen değer söylemleri, bölge genelinde lokasyonun daha pahalı olduğu ve daha elit bir ikamet bölgesi olduğu yönünde algılar oluşturarak mekânsal bir değer yaratmıştır.

4. YÖNTEM

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, Çanakkale'de uzun süredir ve aktif biçimde faaliyet gösteren 7 inşaat firması seçilmiştir. Firmaların son 1 yıl içerisindeki Instagram ve Facebook paylaşımları incelenerek toplam 174 sosyal medya paylaşımı analize dahil edilmiştir. Meta üzerinden reklamların ortak biçimde yayınlanabilmesi sebebiyle, Instagram ve Facebook'taki paylaşımların çoğunlukla aynı içeriklerden oluştuğu ve aynı tarihlerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda her gönderi ve reels yalnızca bir kez baz alınarak Facebook ve Instagram verileri birlikte değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler Excel ortamında 12 sütunlu bir analiz formatı üzerinden düzenlenmiştir.

Firmaların sosyal medya paylaşımlarında kullandıkları söylemleri daha net bir biçimde belirleyebilmek amacıyla, pazarlama dilinin yoğun olarak kullanıldığı üç veri alanı dikkate alınmıştır. Firmaların projeye, bölgeye ve hedef kitleye ilişkin mesajlarının çoğunluğunun görsel/video üzerindeki yazılar, gönderi metinleri ve hashtaglerde kullanılan ifadeler üzerinden aktarması sebebiyle söylemler bu veriler içerisinde incelenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Tablo halinde sıralanan ifadeler MAXQDA programına aktarılarak program içerisinde kodlama sürecinin gerçekleştirilebilmesi için konut pazarlamasında öne çıkan mekânsal değer algısını ifade eden 7 temel kod başlığı belirlenmiştir. Bu başlıklar, kendi içerisinde en az iki en fazla dört olmak üzere ilgili söylemi temsil eden anahtar kelimeler olarak listelenmiştir. Program içerisinde bu anahtar ifadeler memo olarak belirtilmektedir.

İfadeler doğrultusunda derlenen veriler analiz edilmiş ve böylece her inşaat firmasının sosyal medya paylaşımlarında bulunan ve belirlediğimiz anahtar söylemleri içerip içermediği ve hangi mekânsal değer söylemlerini daha fazla öne çıkardığı frekanslar üzerinden karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

KODLAR(CODES)	**MEMOLAR(KEYWORD)**
YATIRIM DEĞERİ(**INVESTMENT VALUE**)	Kazandıran Yatırı,değerlenen Bölge,yatırım,değer Artışı (Investment Return, Appreciating Area, Investment, Increase In Value)
PRESTİJLİ YAŞAM(**PRESTİGİOUS LİVİNG**)	Ayrıcalıklı Yaşam,seçkin Proje,prestijli,kaliteli (Privileged Lifestyle, Exclusive, Prestige, High Quality)
LOKASYON AVANTAJI(**LOCATİON ADVANTAGE**)	Merkezi Konum, Her Yere Yakın,ulaşım Kolaylığı (Central Location, Close To Everything, Accessibility, Convenience)
DOĞA/DENİZ VURGUSU(**NATURE/SEA EMPHASİS**)	Deniz Manzaralı, Doğayla İç İçe,yeşil Alan,parka Cepheli (Sea View, Close To Nature, Green Spaces, Waterfront Location)
AİLE VE GÜVENLİK(**FAMİLY AND SAFETY**)	Güvenli Yaşamı, Ailelere Özel, (Safe Living, Family-oriented, Designed For Families)
SOSYAL DONATI(**SOCİAL AMENİTİES**)	Havuz, Otopark, Spor Alanı (Swimming Pool, Parking Area, Sports Facilities)
BÖLGESEL GELİŞİM(**REGİONAL DEVELOPMENT**)	Çanakkale'nin Yükselen Bölgesi,değerlenen Lokasyon,gelişen Bölge(çanakkale's Future, Emerging Region, Appreciating Area, Developing Location)

Çizelge 1. MAXQDA Kodlama Başlıkları

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İnşaat Firmaları Sosyal Medya İçerik Analizi

No	Firma	Instagram Hesabı	Tarih	Tür	Görsel/Video İçindeki Yazı	Proje / Bölge	Gönderi Metni	Hashtagler	Kod	Konum	Uygunluk
1	Bidri İnşaat	bidriinsaat	31 Mayıs 2025	Video	Yok	Camellia Konakları / Kuşadası	Hayalinizdeki yaşam, Kuşadası'nda şekilleniyor! Camellia Konakları; sadece bir ev değil, her detayında konforu ve ayrıcalığı barındıran özel bir yaşam alanı. Özel havuzunuzda günün yorgunluğunu atın. Kendi saunanızda rahatlamanın keyfini yaşayın. Doğayla iç içe, huzurun tam merkezinde olun. Kuşadası'nın en prestijli projesi. Şimdi bizimle iletişime geçin, hayalinizdeki villaya bir adım daha yaklaşın.	#CamelliaKonakları #BidriInşaat #VillaYaşamı #ÖzelHavuzluVilla #SaunalıVilla #KuşadasıdaLüksVilla #YatırımaDeğer #YeniBirBaşlangıç #EgeYaşamı #villa	Prestij / Lüks yaşam / Doğa / Yatırım	Kuşadası	Çanakkale dışı
3	Bidri İnşaat	bidriinsaat	4 Haziran 2025	Görsel	T.C. Çanakkale 3. Noter	Yeni proje / Çanakkale	Yeni bir başlangıç, yeni bir değer! Bidri İnşaat olarak, Çanakkale'de 230 konut ve ticari alanlardan oluşacak yepyeni projemiz için ilk adımı attık! Bugün, projemizin resmi anlaşmasını noter huzurunda tamamlayarak hayalimizdeki yaşam alanı için düğmeye bastık. Sadece binalar değil, yaşamla bütünleşen projeler inşa etmeye devam ediyoruz. Konumu, fonksiyonel planlaması ve modern mimarisiyle Çanakkale'ye yeni bir soluk getiriyoruz.	#çanakkale #gayrimenkul#emlak	Yeni değer / Konum / Fonksiyonel planlama / Modern mimari	Çanakkale	Uygun
81	Karakaya İnşaat	karakayainsaat.grup	30 Nisan	Görsel / Reels	KARAKAYA / DIPLOMAT RESIDENCE	Diplomat Residence	KARAKAYA DIPLOMAT RESIDENCE Ayrıcalıklı yaşamın yeni adresi... Modern mimari, geniş yaşam alanları ve kusursuz konfor #DairedeLüks #VillaKonforu #HomeKeyfi #YeniEvinHazır #HayalindekiHome	#DairedeLüks, #VillaKonforu, #HomeKeyfi, #YeniEvinHazır, #HayalindekiHome	Lüks / Prestij / Konfor / Ferahlık / Modern mimari / Tasarım	Çanakkale	Uygun
107	Karpaş Karacanlar	karpaskaracanlar	16 Mayıs	Görsel / Reels	Görsel üzerinde belirgin yazı yok	ParkModern	Sabahları Boğaz esintisiyle uyanmak, projenin altındaki şık kafelerde sevdiklerinizle kahvenizi yudumlamak ve geniş salonunuzda ailenizle mutlu anlar biriktirmek... Burası sadece bir konut değil; Park Modern kalitesiyle tasarlanmış seçkin bir yaşam tarzı. #KarpaşKaracanlar #Karpaşİnşaat #ParkModern	#KarpaşKaracanlar #KarpaşİnşaatPark #ParkModern	Lüks / Prestij / Konfor / Ferahlık / Modern mimari / Tasarım / Huzur / Doğa	Çanakkale	Uygun

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 1. Excel Analiz Formatı

5. BULGULAR

5.1.Firma Bulguları

Firma bazlı analizler, firmaların kendi dijital pazarlama dillerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Firma dağılımlarına bakıldığında en çok sayıda paylaşımın Bidri İnşaat tarafından gerçekleştirildiği, ardından Karpaş İnşaat'ın geldiği görülmektedir. Bu iki firmanın Çanakkale genelinde aktif inşaat üretimi yapmasının yanı sıra, sosyal medya hesaplarındaki paylaşım yoğunluğu ve etkileşimleri dikkate alındığında geniş bir müşteri kitlesini hedeflediği gözlemlenmektedir.

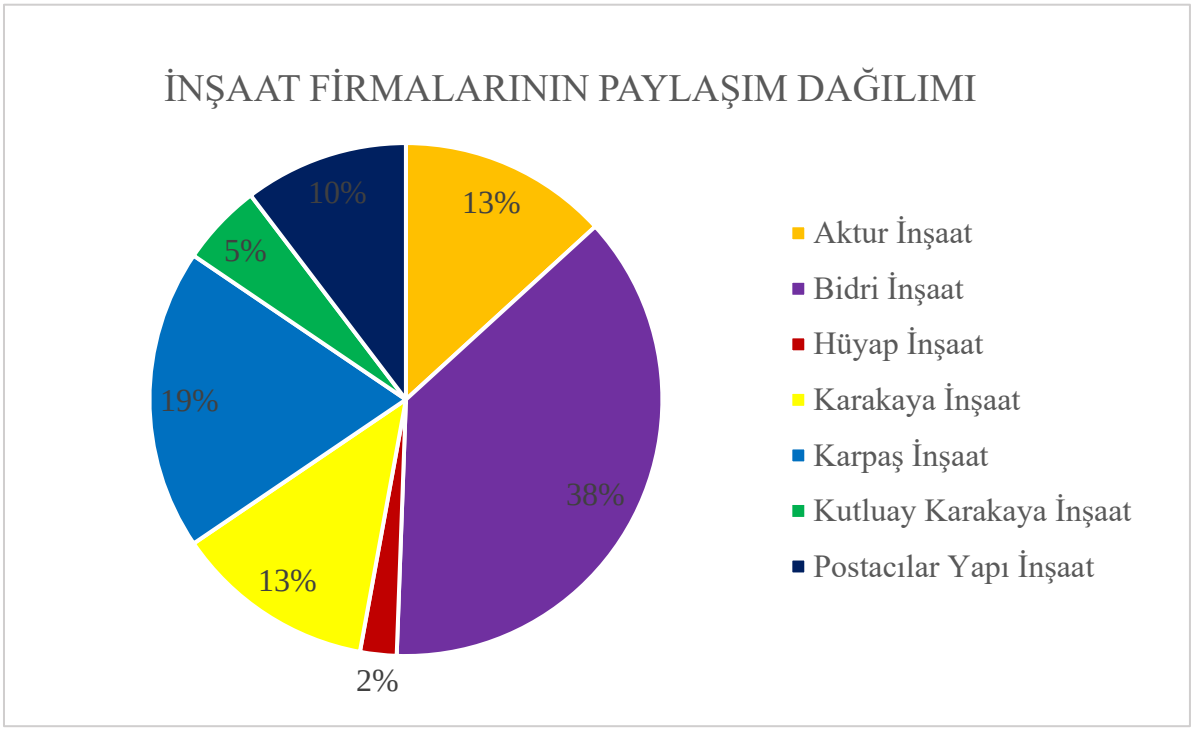

Görsel 2. İnşaat Firmalarının Sosyal Medya Paylaşım Dağılımı

Özellikle mekânsal değer söylemleri baz alındığında, Bidri İnşaat'ın paylaşımlarında gayrimenkul yatırımını tercih eden bir müşteri profili oluşturmaya yönelik bir dil kullandığı görülmektedir. Firma, "yükselen değer" ve "prestijli yaşam" söylemlerini birçok paylaşımında öne çıkarmaktadır. Özellikle gönderi metinlerinde bu söylemlerin yoğun olması, ayrıca sosyal donatı vurgusunun da kullanılması, firmanın projelerini yalnızca daire özellikleriyle değil; kullanıcıya sunulan yaşam çevresiyle birlikte pazarladığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Bidri İnşaat	Yatırım Değeri	15		17
	Prestijli Yaşam	24	1	4
	Lokasyon Avantajı	5		
	Doğa/Deniz Vurgusu	4		
	Aile ve Güvenlik	3		
	Sosyal Donatı	9	1	10
	Bölgesel Gelişim	10		

Çizelge 2. Bidri İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

Karpaş İnşaat'ın söylemleri incelendiğinde ise büyük ölçüde doğa/deniz vurgusu etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Değerlendirilen üç veri alanında da bu söylemin aktif biçimde kullanılması, firmanın Çanakkale'nin kıyı kenti kimliğini kullanarak yoğun bir pazarlama süreci ilerlettiğini göstermektedir.

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Karpaş İnşaat	Yatırım Değeri	2		
	Prestijli Yaşam	4		
	Lokasyon Avantajı	2	1	
	Doğa/Deniz Vurgusu	21	23	21
	Aile ve Güvenlik	1		
	Sosyal Donatı			
	Bölgesel Gelişim	3		

Çizelge 3. Karpaş İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

Firmaların sosyal medyadaki pazarlama söylemlerinde proje lokasyonları da vurgulanmakatdır. Diğer firmalar incelendiğinde Aktur İnşaat'ın söylemlerinde en belirgin vurgunun aile ve güvenlik başlığı altında toplandığı görülmektedir. Bu durum, firmanın konutu daha çok güvenli, aileye uygun ve kullanıcı odaklı bir yaşam alanı olarak sosyal medyada sergilemeye çalıştığını göstermektedir.

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Aktur İnşaat	Yatırım Değeri	2		
	Prestijli Yaşam	1	3	
	Lokasyon Avantajı	1		
	Doğa/Deniz Vurgusu		1	
	Aile ve Güvenlik	1	1	7
	Sosyal Donatı		1	
	Bölgesel Gelişim			

Çizelge 4. Aktur İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HÜYAP, Postacılar Yapı ve Karakaya İnşaat'ın ise yatırım değeri, prestijli yaşam, lokasyon avantajı ve doğa/deniz vurgusu gibi söylemlerin daha dengeli biçimde kullandığı görülmektedir. Bu firmalar, konut projelerini yalnızca tek bir değer üzerinden pazarlamak yerine birden fazla söylemi kullanarak daha geniş bir müşteri kitlesi hedeflemektedir. Bu durum, söz konusu firmaların Çanakkale'de uzun süredir faaliyet göstermeleri ve yerel konut piyasasına daha hâkim olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

Yerel kullanıcı kitlesinin beklentilerini daha iyi bilen bu firmalar, profesyonel pazarlama birimi açısından daha sınırlı olsalar bile, yerel halk nezdinde daha fazla bilinirliğe sahip olmaları nedeniyle pazarlama dilinde yatırım, yaşam kalitesi, lokasyon ve güven gibi farklı söylemleri birlikte kullanmaktadır. Bu söylemler aracılığıyla yerel halka hem yaşam alanlarında prestij sunulabileceği hem de yatırımsal anlamda kazanç elde edilebileceği yönünde bir algı yaratılmaktadır.

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Hüyap İnşaat	Yatırım Değeri	3		1
	Prestijli Yaşam	4		1
	Lokasyon Avantajı	1		
	Doğa/Deniz Vurgusu	4		
	Aile ve Güvenlik			
	Sosyal Donatı	2		
	Bölgesel Gelişim			

Çizelge 5. Hüyap İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Karakaya İnşaat	Yatırım Değeri			2
	Prestijli Yaşam	1		2
	Lokasyon Avantajı	2		
	Doğa/Deniz Vurgusu	5		1
	Aile ve Güvenlik		1	
	Sosyal Donatı			
	Bölgesel Gelişim	2		

Çizelge 6. Karakaya İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Postacılar Yapı	Yatırım Değeri	2		2
	Prestijli Yaşam	5		2
	Lokasyon Avantajı	2		
	Doğa/Deniz Vurgusu			
	Aile ve Güvenlik	2		
	Sosyal Donatı			
	Bölgesel Gelişim	1		

Çizelge 7. Postacılar Yapı İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

İnşaat Firması	Kodlar	Gönderi Metni	Görsel/Video Üzeri Yazı	Hashtagler
Kutluay İnşaat	Yatırım Değeri			
	Prestijli Yaşam	1		
	Lokasyon Avantajı			
	Doğa/Deniz Vurgusu			
	Aile ve Güvenlik			
	Sosyal Donatı			
	Bölgesel Gelişim			

Çizelge 8. Kutluay İnşaat Firma Bazlı Kod Dağılımı

5.2.Genel Bulgular

Ana eğilimleri daha rahat görebilmek amacıyla, sosyal medya paylaşımlarından elde edilen üç farklı veri alanı; gönderi metni, görsel/video içeriği ve hashtagler ayrı ayrı incelenmiştir. Böylece mekânsal değer söylemlerinin hangi içerik alanlarında daha yoğun biçimde kullanıldığı ve genel pazarlama eğiliminin nasıl şekillendiği daha bütüncül bir biçimde değerlendirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

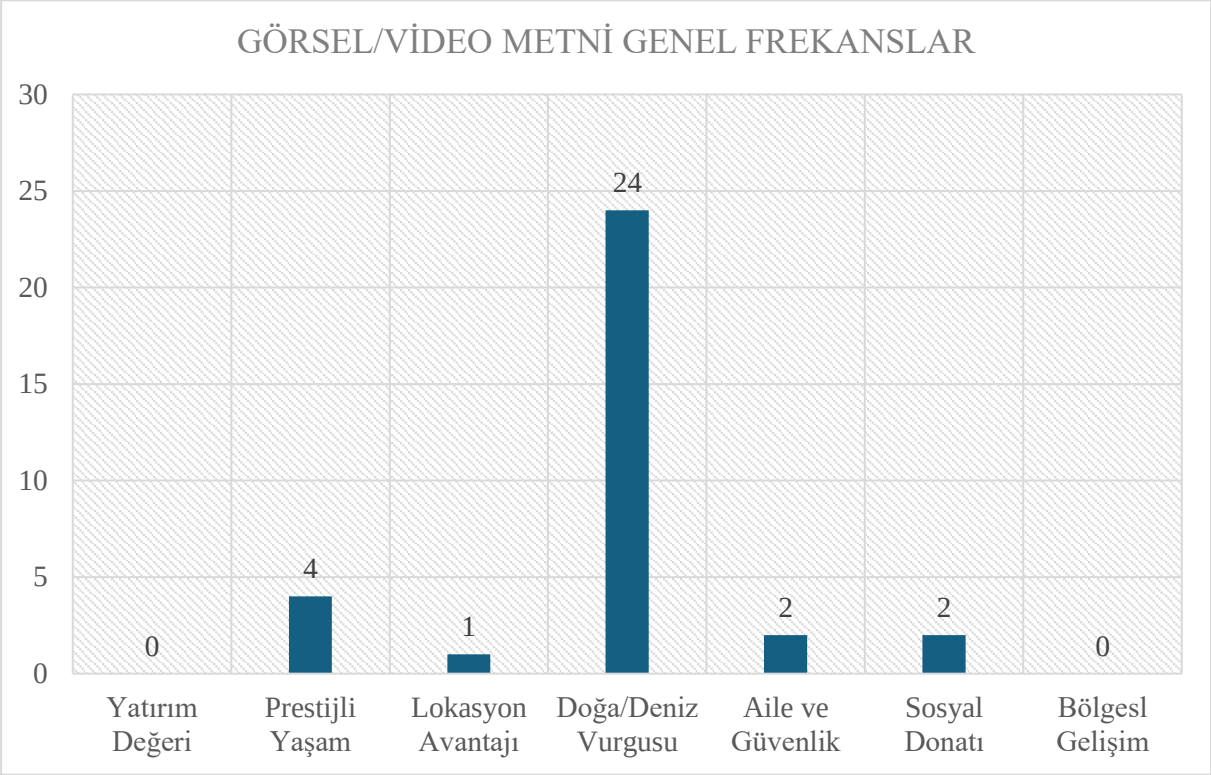

Görsel 3. Görsel ve Video Paylaşımlarının İçeriğine İlişkin Genel Frekanslar

Görsel/video içeriğinde ne kadar anlatım dili kullanılsa da yoğun olarak arka fonlarda müzik tercih edildiği gözlemlenmiştir. Görsel içerikler ise özellikle manzara, çevresel nitelik ve kıyı kenti kimliğinin daha güçlü biçimde temsil edildiği alanlardır. Hashtag verileri daha çok erişim sağlama ve hedef kitleye ulaşma amacıyla kullanıldığı için, öne çıkarılmak istenen terimlerin ve belirlenen söylemlere ait anahtar kelimelerin (memolar) kullanıldığı görülmektedir. Buna karşın söylemlerin çoğunluğunun gönderi metni kısmında yer aldığı belirlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

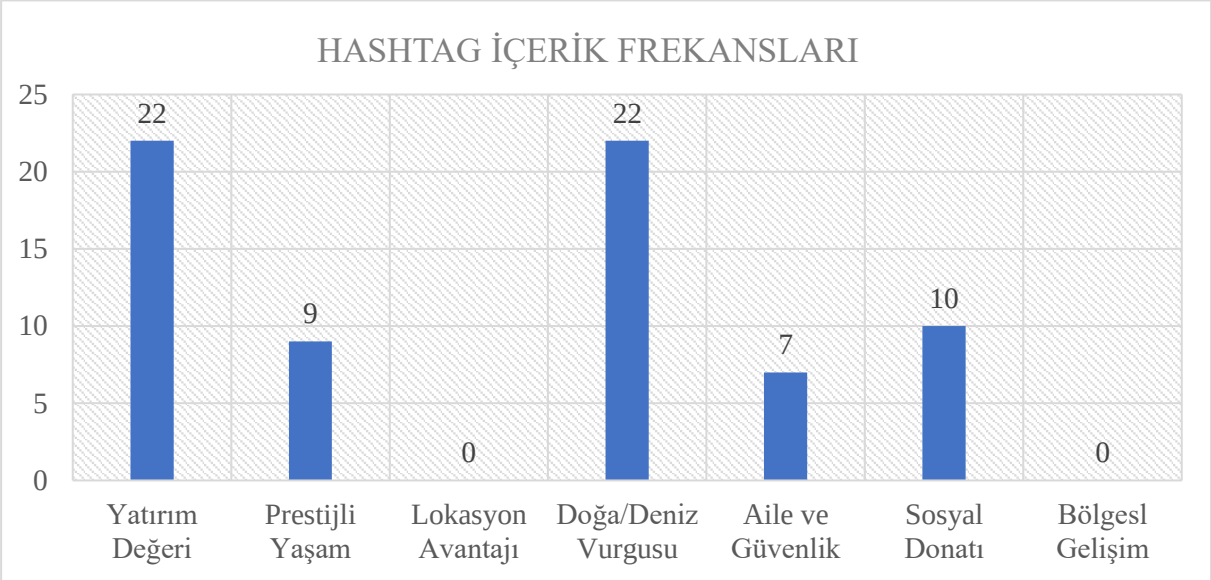

Görsel 4. Hashtag Metinlerinin içeriğine İlişkin Genel Frekanslar

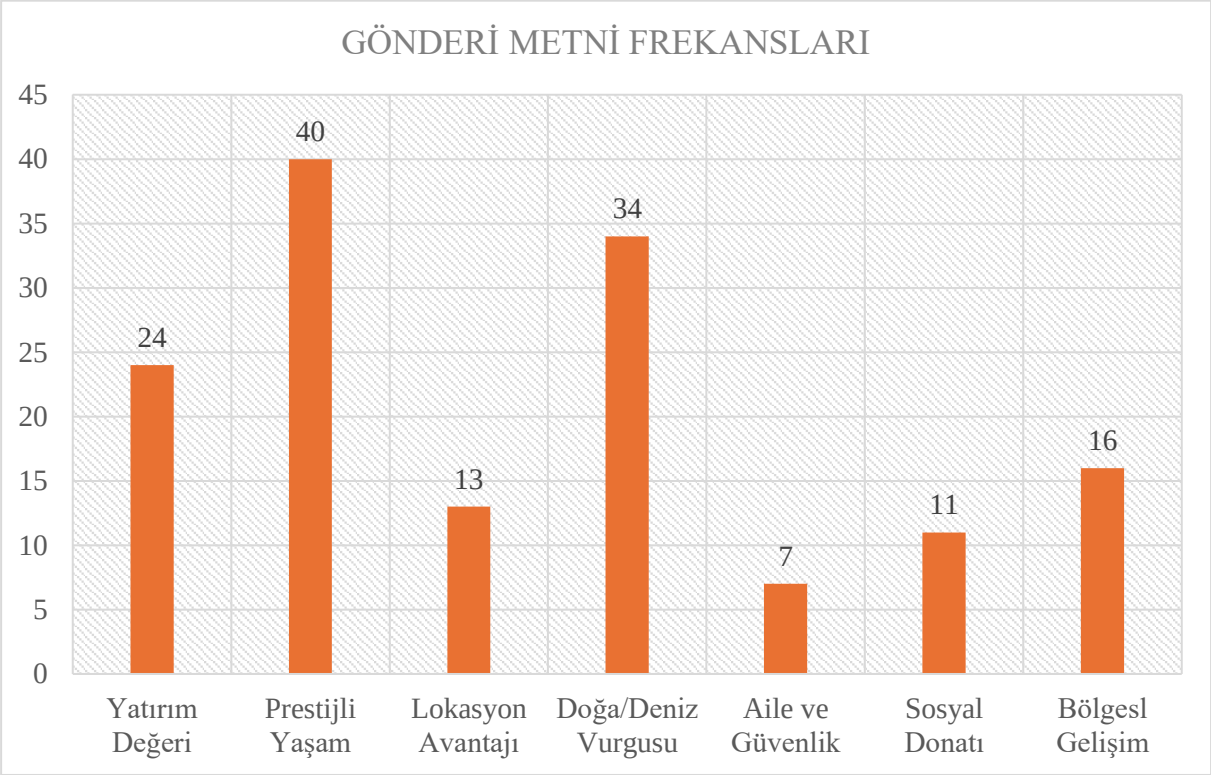

Görsel 5. Gönderi Metinlerinin İçeriğine İlişkin Frekanslar

Gönderi metnine uygulanan kodlama verileri sonuçları incelendiğinde, en yüksek frekansa sahip kodun prestijli yaşam olduğu görülmektedir. Bu durum, inşaat firmalarının projeleri sadece barınma ihtiyacına yönelik bir ürün olarak değil; daha nitelikli, seçkin ve statü kazandıran bir yaşam olanağı olarak sunduğu söylemini desteklemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Doğa/deniz vurgusu ve yatırım değeri söylemi üzerinden de Çanakkale'nin kıyı kenti kimliği düşünüldüğünde, firmaların manzara, deniz, doğa ve çevresel kalite gibi unsurları konutun bulunduğu çevreyle birlikte değer kazandıran avantajlar olarak tanıttığı görülmektedir. Bu durum, konutun yalnızca bir yaşam alanı olarak değil; yer aldığı lokasyonun gelecekte değer kazandıracak bir yatırım aracı olarak da sunulduğunu ve gelecek potansiyeli taşıdığı algısının oluşturulduğunu göstermektedir.

Sosyal donatı ile aile ve güvenlik söylemlerinin diğer kodlara oranla daha düşük frekanslara sahip olması ise firmaların dışsal değerleri daha fazla öne çıkardığını daha net bir biçimde göstermektedir. Buna rağmen sosyal donatı söyleminin varlığı, firmaların konut projelerinde kullanıcıya sunulan yaşam çevresi ve kullanım alanları üzerinden de pazarlama süreçlerinin değer kaybetmediğini göstermektedir.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çanakkale örneği üzerinden elde edilen frekanslar sonucunda sosyal medyanın konut sektöründe aktif bir pazarlama aracı olarak kullanıldığı görülürken firmaların artık gayrimenkul şirketleri yerine kendi hesapları üzerinden daha aktif bir şekilde pazarlama süreçlerini ilerlettiği görülmektedir. Çanakkale gibi küçük ölçekli kentlerde inşaat firmaları yeterli pazarlama ekibine sahip olmamalarına rağmen süreçlerini kendi içlerinde sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreç içerisinde ise sosyal medya üzerinden aktiflik gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Sosyal medya paylaşımlarındaki ifadelerinde konutu çoğunlukla prestijli yaşam, yatırım değeri ve doğa/deniz vurgusu üzerinden tanımlamalar sağlayan firmaların, konutun yalnızca barınma alanı olarak değil; sosyal statü, yaşam kalitesi, çevresel avantaj ve gelecekte değer kazanma potansiyeli taşıyan bir yatırım aracı olarak pazarlama faaliyetleri bulunmaktadır. Özellikle Çanakkale'nin kıyı kenti kimliği, firmaların dijital pazarlama dilinde önemli bir unsur olarak yer almakta; deniz, manzara, doğa ve çevresel kalite gibi ifadeler ile konut projelerine ek bir değer kazandırma amacı gütmektedir

.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

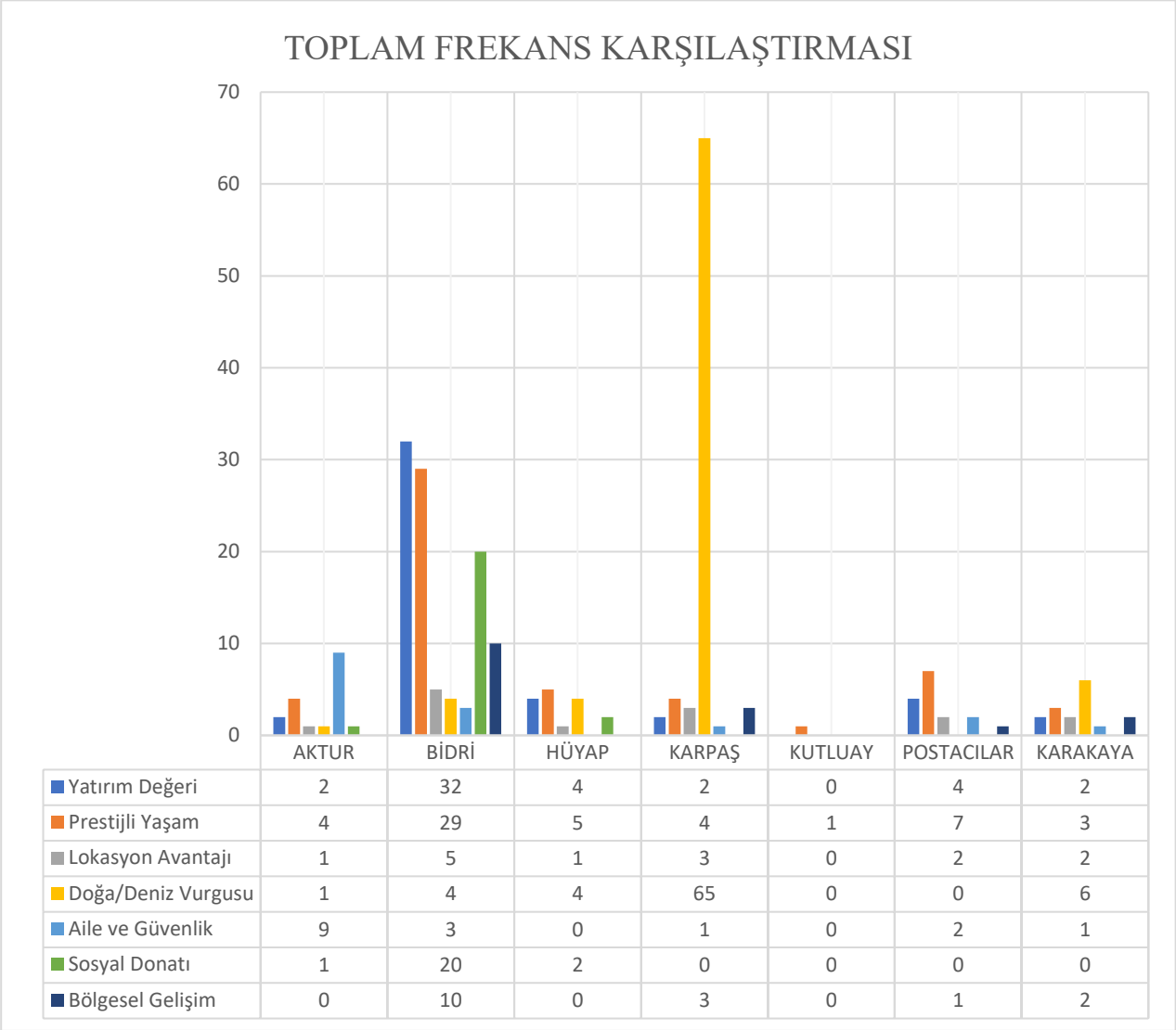

	AKTUR	BİDRİ	HÜYAP	KARPAŞ	KUTLUAY	POSTACILAR	KARAKAYA
Yatırım Değeri	2	32	4	2	0	4	2
Prestijli Yaşam	4	29	5	4	1	7	3
Lokasyon Avantajı	1	5	1	3	0	2	2
Doğa/Deniz Vurgusu	1	4	4	65	0	0	6
Aile ve Güvenlik	9	3	0	1	0	2	1
Sosyal Donatı	1	20	2	0	0	0	0
Bölgesel Gelişim	0	10	0	3	0	1	2

Görsel 6. Paylaşım Metinlerinin İçeriğine İlişkin Toplam Frekans Karşılaştırması

Firma bazlı bulgular doğrultusunda, pazarlama söylemlerinin her firmada aynı biçimde şekillenmediği görülmektedir. Bazı firmalar yatırım ve prestij söylemlerini öne çıkarırken, bazı firmaların doğa/deniz vurgusunu ya da aile ve güvenlik söylemlerini daha yoğun kullandığı görülmektedir. Bu farklılıklar, firmaların proje lokasyonuna, hedeflediği müşteri kitlesine ve kent içindeki konumlanma biçimine göre değişen pazarlama stratejileri geliştirdiğini göstermektedir. Bu nedenle sosyal medya paylaşımları, firmaların yalnızca satış dili hakkında değil, aynı zamanda kent içerisindeki mekânsal değer üretme biçimleri hakkında da bilgi vermektedir.

Sonuç olarak, Çanakkale'deki inşaat firmalarının sosyal medya kullanımı, konut projelerinin dijital ortamda yalnızca tanıtılmasını değil; belirli bölgelerin daha değerli, prestijli, yatırım açısından avantajlı veya yaşanabilir olarak algılanmasına da yol açmaktadır. Bu yönüyle sosyal medya, konut pazarlamasında mekânsal değer algısının üretildiği ve yeniden dolaşıma

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sokulduğu önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle Çanakkale gibi küçük ölçekli şehirlerde firmaların dijital pazarlama uygulamaları ile farklı illerde ikamet eden müşteri kitlelerini kente çektikleri ve artan fiyatların yerel halkın gayrimenkul alımını zorlaştırdığı görülmektedir. Bu durum Çanakkale'de yatırıma yönelik bir değer algısını öne çıkarmaktadır.

7. KAYNAKÇA

[1] Cabı, M. O., *İnternette Pazarlama ve Gayrimenkul Sektöründe Kullanılmasına Yönelik Tüketici Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

[2] Gül, G., *Gayrimenkul Yatırımcısı İnşaat Firmalarında Konut Pazarlama Yönetimi Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.

[3] Koyunoğlu, O., *Gayrimenkul Pazarlamada Satış Süresini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bolu İli Merkez İlçe Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2023.

[4] Aksoy, M., Alan Tüketimi ve Pazarlama: Mekânın Deneyimsel, Sembolik ve Kimliksel Tüketimi Üzerine Bir İnceleme, *Pazarlama Değerlendirmeleri*, 108-135, Eğitim Yayınevi, 2025

[5] Desai, V., Digital Marketing: A Review, *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 5(5), 196-200, 2019.

[6] Lin, Z. ve Vandell, K. D., Illiquidity and Pricing Biases in the Real Estate Market, *Real Estate Economics*, 35(3), 291-330, 2007.

[7] Yasmin, A., Tasneem, S. ve Fatema, K., Effectiveness of Digital Marketing in the Challenging Age: An Empirical Study, *International Journal of Management Science and Business Administration*, 1(5), 69-80, 2015.

[8] Cabı Bilge, A., Dijital Pazarlama, Ateş, A. ve Erdem, B. (Ed.), *Pazarlamada Güncel Yaklaşımlar*, Eğitim Yayınevi, 49-68, Ankara, 2021.

[9] Cemalcılar, İ., *Pazarlama*, Hakan Ofset, Eskişehir, 1983.

[10] Eti-İçli, G., *Konut Pazarlaması*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2008.

[11] Holder, D., What Do We Mean by Direct, Data and Digital Marketing? Baker, M. ve Hart, S. (Ed.), *The Marketing Book*, 372-390, Routledge, London, 2007.

[12] Mucuk, İ., *Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.

[13] Stanton, W. J., *Fundamentals of Marketing*, McGraw-Hill, New York, 1991.

[14] Tek, Ö. B., *Pazarlama İlkeleri: Türkiye Uygulamaları–Global Yönetimsel Yaklaşım*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1999.

[15] https://www.marketo.com/digital-marketing/

(Erişim tarihi: 17.06.2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

[16] https://www.ama.org/pages/what-is-digital-marketing/

(Erişim tarihi: 17.06.2026)

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TEKSTİL ATIKLARININ GERİ KAZANIMINDA İKİNCİ EL ALGISININ DÖNÜŞTÜRÜLMESİ: DÖNGÜSEL EKONOMİ TEMELLİ BİR UYGULAMA[1]

Doktora Adayı, ZEYNEP KAPTAN

Ankara Üniversitesi,

zeynepkaptan@ankara.edu.tr, 0000-0002-4877-430X

Dr. Öğr. Üyesi, ONUR ÖZEVİN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

onurozevin@ibu.edu.tr, 0000-0002-1347-5027

Öğr. Üyesi, ZEYNEP TUBA BALCIOĞLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

zeyneptubaalper@ibu.edu.tr, 0000-0001-5928-611X

Öğr. Üyesi, HATİCE HOROZ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

haticehoroz@ibu.edu.tr, 0000-0001-7221-7186

ÖZET

“İleri Dönüşüm Atölyesi: Tekstil Atıklarının Sosyal Fayda ve Sürdürülebilirlik Temelli Yeniden Değerlendirilmesi” projesi, hızlı moda kültürünün neden olduğu tekstil atığı, aşırı tüketim, kaynak israfı ve çevresel tahribat sorunlarına yerel, uygulanabilir ve sosyal fayda odaklı bir çözüm geliştirmeyi amaçlamaktadır. Moda endüstrisinin yüksek üretim hacmi, kısa ürün yaşam döngüsü, yoğun su ve enerji kullanımı, sera gazı salımı ve kullanım sonrası tekstil ürünlerinin çoğunlukla yakılması ya da depolanması, tekstil atıklarının sürdürülebilirlik açısından kritik bir sorun alanı haline geldiğini göstermektedir. Türkiye’de de tekstil atıklarının geri kazanımı sınırlı kalmakta; ikinci el ürünlere yönelik toplumsal algı ve kullanım alışkanlıkları bu süreci zorlaştırmaktadır. Bu doğrultuda proje, “Tasarla-Dönüştür-Yaşat” modeliyle atıl tekstil ürünlerinin toplanmasını, yaratıcı tasarım teknikleriyle yeniden işlenmesini ve estetik/işlevsel değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesini hedeflemektedir.

[1] Bu bildiri Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi 2025-SOS-020 Nolu BAP projesinin bir çıktısı olarak üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sürdürülebilir üretim, döngüsel ekonomi, ileri dönüşüm ve bilinçli tüketim konularında teorik ve uygulamalı eğitimlerle desteklenmesi planlanmaktadır. Atölyelerde dönüştürülen ürünlerin üniversite kampüslerindeki sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahibi öğrencilere ücretsiz sunulması, projenin çevresel katkısının yanında sosyal dayanışma boyutunu da güçlendirmektedir. Ön bulgular, öğrenciler arasında döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, gençlerin ileri dönüşüm temelli uygulamalara katılım potansiyelinin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Sonuç olarak proje, tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi, gençlerin sürdürülebilir üretim becerilerinin geliştirilmesi ve yerel ölçekte yaygınlaştırılabilir bir döngüsel ekonomi modeli oluşturulması bakımından özgün değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler : Döngüsel ekonomi; sürdürülebilirlik; ileri dönüşüm; tekstil atıkları; sürdürülebilir tüketim

TRANSFORMING THE PERCEPTION OF SECOND-HAND PRODUCT IN TEXTILE WASTE RECYCLING: A CIRCULAR ECONOMY-BASED APPLICATION

ABSTRACT

The “Upcycling Workshop: Social Benefit and Sustainability-Based Re-evaluation of Textile Waste” project aims to develop a local, feasible, and socially beneficial solution to the problems of textile waste, overconsumption, resource waste, and environmental damage caused by fast fashion culture. The high production volume, short product life cycle, intensive water and energy use, greenhouse gas emissions, and the frequent burning or landfilling of post-consumer textile products in the fashion industry demonstrate that textile waste has become a critical problem area in terms of sustainability. In Türkiye, the recycling of textile waste remains limited; societal perceptions and usage habits towards second-hand products complicate this process. Accordingly, the project aims to collect discarded textile products using a “Design-Recycle-Revive” model, reprocess them with creative design techniques, and transform them into products with high aesthetic and functional value. It is planned that Gerede Vocational School students will be supported with theoretical and practical training on sustainable production, circular economy, upcycling, and conscious consumption. The project strengthens the social solidarity dimension in addition to its environmental contribution by offering the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

recycled products from the workshops free of charge to students in need through social stores on university campuses. Preliminary findings show a high tendency towards sustainable consumption focused on the circular economy among students. This indicates that young people have a strong potential for participation in upcycling-based practices. In conclusion, the project has unique value in terms of reducing textile waste, transforming the perception of second-hand goods, developing sustainable production skills among young people, and creating a circular economy model that can be widely implemented at the local level.

Keywords : Circular economy; sustainability; upcycling; textile waste; sustainable consumption

1. GİRİŞ

Moda endüstrisi, yılda yaklaşık 1,5 trilyon dolar gelir yaratan ve özellikle Bangladeş, Brezilya, Çin, Hindistan, Pakistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 300 milyon kişiye istihdam sağlayarak 3,4 milyar kişilik küresel bir işgücünü destekleyen önemli sektörlerden biri konumundadır (Engindeniz & Şener, 2024). Küresel elyaf üretimi 1975'ten bu yana dört kat artarak 2022'de 113,8 milyon MT'ye ulaşmış olup, 2030'a kadar 149 milyon MT'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (Papamicheal vd., 2024). Covid-19 salgınının etkisine rağmen, dünya çapında hazır giyim pazarının gelirinin 2021 yılında 1,5 trilyon dolar olması ve 2026 yılına kadar 2 trilyon dolara yaklaşması beklenmektedir (McNamara, 2023). Bu büyüme, kısaltılmış üretim döngüleri ve hızla gelişen tasarımlarla karakterize edilen, tüketicilere daha düşük fiyatlar ve genişletilmiş bir seçim sunan hızlı moda sektörü tarafından desteklenmektedir.

Moda endüstrisi, yıllık yaklaşık 1,5 trilyon dolar gelir elde eden ve özellikle Bangladeş, Brezilya, Çin, Hindistan, Pakistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 300 milyon kişiye iş imkanı sağlayan, 3,4 milyar kişilik küresel bir iş gücü sağlayan önemli sektörlerden biridir (Engindeniz & Şener, 2024). Küresel elyaf üretimi 1975'ten bu yana 4 kat artarak 2022'de 113,8 milyon tona ulaşmış ve 2030 yılına kadar 149 milyon tona ulaşması beklenmektedir (Papamicheal vd., 2024). Küresel hazır giyim pazarının, Covid-19 pandemisinin etkisine rağmen, 2021 yılında 1,5 trilyon dolar gelir elde etmesi ve 2026 yılına kadar 2 trilyon dolara yaklaşması beklenmektedir (McNamara, 2023). Bu büyüme, hızlı tasarım değişiklikleri ve kısa üretim döngüleriyle karakterize edilen, tüketicilere daha düşük fiyatlar ve daha fazla seçenek sunan hızlı moda sektörü tarafından yönlendirilmektedir.

Hızlı moda kavramının ortaya çıkması, tekstil üretimini büyük ölçüde artırmıştır. Moda endüstrisinin hızlı modaya doğru evrimi, ekonomik faktörlerin ötesine uzanan, sosyal ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çevresel boyutları da kapsayan etkilere yol açmıştır. Fernie ve Sparks (2014) hızlı moda endüstrisini, kısa yaşam döngüsü ürünleri, istikrarsızlık, dalgalanma ve düşük öngörülebilirlik ile karakterize edilen, üreticilerin karlarını maksimize etmeye ve pazar tüketiminin hızlı temposundan yararlanmaya odaklandığı bir endüstri olarak tanımlamıştır. Hızlı moda iş modeliyle tüketicinin mağazaları daha sık ziyaret etmesi, mağazayı her ziyaret ettiğinde daha fazla ürün satın alması ve sezon içinde yeni temalar, renkler, stiller olduğundan sezon boyunca daha fazla ürün satın alması gerektiği hissinin yaratılması amaçlanmıştır. Moda endüstrisi, nesiller boyunca değişen tüketim davranışları nedeniyle bireylerin bakış açısını "ihtiyaç temelli tüketim"den "ihtiyaç dışı tüketim"e değiştirmiştir.

Tekstil sektörü; dünya üzerinde su ve doğal kaynakların kullanımı bakımından üçüncü, ham madde kullanımı ve sera gazı salımı bakımından beşinci, istihdam ettiği kişi sayısı bakımından üçüncü sıradadır (European Environment Agency, 2023). Tekstil endüstrisi yılda 1,2 milyar ton sera gazı üretirken (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, 2020), genel moda sektörü 2,1 milyar tonluk sera gazı emisyonuna neden olmaktadır (McKinsey and Company Global Fashion Agenda, 2020). Tekstil ve hazır giyim sektörünün 2050 yılına kadar küresel karbon bütçesinin %25'ini tüketeceği öngörülmektedir. Tekstil ürünlerinin toplam iklim değişikliği etkisinin yaklaşık %80'i üretim aşamasında meydana gelmekte, %3'ü dağıtım ve perakende satışta, %14'ü kullanım aşamasında ve %3'ü kullanım ömrü sonunda meydana gelmektedir (ECOS, 2021; Östlund vd., 2020).

Tekstil ve hazır giyim endüstrisinin ekolojik ayak izinin kritik seviyelere ulaşması, tekstil atıklarının yeniden kullanımı ve geri dönüşümü ile ilgili endişeleri çok daha önemli hale getirmektedir (Öner, 2023; Koç vd., 2022; Ordu & Korhan, 2022). Kumaşların üretimi yoğun su kullanımı, enerji talebi ve toksik kimyasal kullanımı ile karakterize edilir. Yıllık tekstil üretimi yılda yaklaşık 93 m^3 su tüketmektedir (Berger vd., 2021; Morlet vd., 2017). Ayrıca, tek bir pamuklu tişört üretmek için bir yetişkinin üç yılda içeceği suya eşdeğer yaklaşık 2720 litre su gerekmektedir (Chan, 2020). Boyama sürecinde ve tekstil işlemlerinde kimyasalların kullanımı, küresel endüstriyel su kirliliğinin %17-20'sinden sorumludur (Adane vd., 2021; Çay, 2018).

Tekstil ürünleri önemli miktarda tekstil atığına da katkıda bulunur. Kullanım ömürlerinin sonunda, tekstil ürünleri genellikle genel atıklar arasında yer alır ve yakılır ya da düzenli depolanır. Ellen MacArthur Vakfı (2017) "Yeni Bir Tekstil Ekonomisi: Modanın Geleceğini Yeniden Hayal Etmek" başlıklı raporunda, her saniye bir çöp kamyonu değerinde tekstil

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ürününün atıldığını veya yakıldığını belirtmektedir. Kullanım sonrasında tekstil ürünlerinin %87'si çöp sahalarına gönderilirken, küresel olarak giysilerin %1'inden daha azı giysi olarak geri dönüştürülmektedir (European Parliament, 2020). Türkiye'de de tekstil üretim atıkları oldukça geniş bir miktarı kapsamaktadır. 2022 yılı verilerine göre Türkiye'deki sanayi grubunda meydana gelen endüstriyel katı atık miktarının 824.363,77 tonunu dokuma, giyim eşyası ve deri ürünleri imalat atıkları oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Bununla birlikte, Türkiye'de tekstil ürünleri geri kazanım sektörü, önemli ekonomik, çevresel ve ekolojik etkisine rağmen göz ardı edilmektedir.

Hızlı moda modeli, tüketiciler arasında giysilerin tek kullanımlık olarak görüldüğü bir zihniyeti teşvik etmektedir. Zorlayıcı alışveriş, istifleme ve sık sık elden çıkarma gibi tüketici davranışları tarafından yönlendirilen aşırı tekstil ve giyim tüketimi, hızlı moda trendleriyle bağlantılıdır ve önemli çevresel etkilere sahiptir. Yan vd. (2021), H&M ve Zara gibi hızlı moda markalarının ucuz, modaya uygun giysilerin hızlı üretimini örneklediğini ve bunun da "kullan-at toplumuna" yol açtığını belirtmiştir. Bu arka plana karşı, davranışlarının çevresel sorunlara katkıda bulunduğunu ve bunları hafiflettiğini anlayan yeni bir tüketici türüne ihtiyaç duyulmaktadır (Palacios-Gonzalez & Chamorro-Mera, 2020). Ne, nasıl ve ne kadar satın alınacağına ilişkin seçimler, çevre üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Trudel, 2019).

Tekstil atıkları üç ana grup altında toplanmaktadır. Bunlar üretim sonrası, tüketici öncesi ve tüketici sonrası tekstil atıklarıdır (Kozak, 2010; Koszewska, 2018). Tüketici sonrası tekstil atıkları, kullanıcının arzu etmemesi veya ihtiyaç duymaması nedeniyle elden çıkarılan tekstil ürünlerini kapsamaktadır (Nenckova vd., 2020). Moda endüstrisindeki son gelişmeler ışığında, yavaş moda kavramı üretim oranlarını düşürmeyi ve giysilerin ömrünü uzatmayı amaçlayan, hâkim olan hızlı moda modeline karşı bir önlem olarak ortaya çıkmıştır. Yavaş moda hareketi, aşırı tüketimi azaltmayı ve çevresel sürdürülebilirliği vurgulamayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, insan ve çevre sağlığının korunmasını, ekolojik değerlerin iyileştirilmesini ve bu değerlerin geleceğe aktarılmasını hedeflemektedir (Şevkay, 2021). Kipöz'e (2015) göre sürdürülebilirlik, "bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılamalarını engellemeyecek biçimde karşılayabilmektir."

Bu bağlamda döngüsel ekonomi, mevcut kaynakları ve ürünleri uzun bir süre boyunca paylaşmayı, kiralamayı, yeniden kullanmayı, onarmayı, yenilemeyi veya geri dönüştürmeyi kapsayan bir üretim ve tüketim paradigmasıdır (European Parliament, 2015). Döngüsel ekonomi, malzemelerin yeniden kullanımı ve geri dönüşümü yoluyla ürün kullanım ömürlerini

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

uzatır ve ekonomik ve kaynak sürdürülebilirliğini sağlar (Bukhari vd., 2018). Moda endüstrisinde geri dönüşüm, yeniden kullanım ve atıkların azaltılmasını vurgulayan döngüsel moda, bu bağlamda kilit bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilir uygulamaları teşvik ederek döngüsel moda, çevresel etkiyi azaltarak ve kentsel yaşam alanlarının kalitesini artırarak sürdürülebilir şehirlerin ve toplulukların geliştirilmesine yardımcı olabilir. Döngüsel moda, tüketicileri ve üreticileri atıkları en aza indirmeye ve daha çevre dostu seçimler yapmaya teşvik ettiği için sorumlu tüketim ve üretimi de desteklemektedir (Papamichael vd., 2022).

Bu çalışma, hızlı moda kültürünün neden olduğu tekstil atığı, aşırı tüketim, kaynak israfı ve çevresel tahribat sorunlarına yerel, uygulanabilir ve sosyal fayda odaklı bir çözüm geliştirmeyi amaçlayan "İleri Dönüşüm Atölyesi: Tekstil Atıklarının Sosyal Fayda ve Sürdürülebilirlik Temelli Yeniden Değerlendirilmesi" projesine dayanmaktadır. Proje, "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modeliyle atıl tekstil ürünlerinin toplanmasını, yaratıcı tasarım teknikleriyle yeniden işlenmesini ve estetik/işlevsel değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesini hedeflemektedir. Bu yeniden tasarım süreci, yalnızca atık miktarını azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda tüketicilerin "ihtiyaç dışı tüketim"den "bilinçli ve sürdürülebilir tüketim"e geçişini teşvik ederek giysilerin kullanım ömrünü uzatacaktır.

Projenin Gerede Meslek Yüksekokulu'ndaki Tekstil Teknolojisi ve Moda Tasarım Bölümleri'nin akademik bilgi birikimi ve öğrenci potansiyeliyle desteklenmesi, döngüsel ekonomi, çevre eğitimi ve farkındalık artırma hedeflerine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu sayede, geleceğin tasarımcıları ve tekstil profesyonelleri, döngüsel tasarım ilkelerini ve sürdürülebilir üretim tekniklerini bizzat deneyimleyerek öğreneceklerdir. Atölyelerde dönüştürülen ürünlerin üniversite kampüslerindeki sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahibi öğrencilere ücretsiz sunulması, projenin çevresel katkısının yanında sosyal dayanışma boyutunu da güçlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi, gençlerin sürdürülebilir üretim becerilerinin geliştirilmesi ve yerel ölçekte yaygınlaştırılabilir bir döngüsel ekonomi modeli oluşturulması bakımından önem taşımaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hızlı Moda, Tekstil Atıkları ve Sürdürülebilirlik Sorunu

Moda endüstrisi, kısaltılmış üretim döngüleri ve hızla gelişen tasarımlarla karakterize edilen, tüketicilere daha düşük fiyatlar ve genişletilmiş bir seçim sunan hızlı moda sektörü tarafından desteklenmektedir. E-ticaretin uluslararasılaşması ile birlikte "hızlı moda" kavramının ortaya

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

çıkması, tekstil üretimini büyük ölçüde artırmıştır. Bu verileri göz önünde bulundurarak, moda endüstrisinin hızlı modaya doğru evrimi, ekonomik faktörlerin ötesine uzanan, sosyal ve çevresel boyutları da kapsayan etkilere yol açmıştır. Fernie ve Sparks (2014) hızlı moda endüstrisini, kısa yaşam döngüsü ürünleri, istikrarsızlık, dalgalanma ve düşük öngörülebilirlik ile karakterize edilen, üreticilerin karlarını maksimize etmeye ve pazar tüketiminin hızlı temposundan yararlanmaya odaklandığı bir endüstri olarak tanımlamıştır.

Tüketicilerin giyim ve tekstil ürünlerinde daha düşük fiyatla daha yüksek fonksiyonel performans talep etmesinin bir sonucu olarak üreticiler ve perakendeciler, model sayısının ve çeşitliliğinin artırılmasına çalışmaktadır. Bu doğrultuda hızlı moda kavramı son yıllarda hazır giyim sektöründe yaygın bir eğilim haline gelmiştir. Hızlı moda iş modeliyle tüketicinin mağazaları daha sık ziyaret etmesi, mağazayı her ziyaret ettiğinde daha fazla ürün satın alması ve sezon içinde yeni temalar, renkler ve stiller olduğundan sezon boyunca daha fazla ürün satın alması gerektiği hissinin yaratılması amaçlanmıştır. Moda endüstrisi, nesiller boyunca değişen tüketim davranışları nedeniyle bireylerin bakış açısını "ihtiyaç temelli tüketim"den "ihtiyaç dışı tüketim"e değiştirmiştir.

Tekstil ve hazır giyim endüstrisinin ekolojik ayak izinin kritik seviyelere ulaşması, tekstil atıklarının yeniden kullanımı ve geri dönüşümü ile ilgili endişeleri çok daha önemli hale getirmektedir (Öner, 2023; Koç vd., 2022; Ordu & Korhan, 2022). Tekstil ürünleri önemli miktarda tekstil atığına katkıda bulunur. Kullanım ömürlerinin sonunda, tekstil ürünleri genellikle genel atıklar arasında yer alır ve yakılır ya da düzenli depolanır. Ellen MacArthur Vakfı (2017), "Yeni Bir Tekstil Ekonomisi: Modanın Geleceğini Yeniden Hayal Etmek" başlıklı raporunda, her saniye bir çöp kamyonu değerinde tekstil ürününün atıldığını veya yakıldığını belirtmektedir. Kullanım sonrasında tekstil ürünlerinin %87'si çöp sahalarına gönderilirken, küresel olarak giysilerin %1'inden daha azı giysi olarak geri dönüştürülmektedir (European Parliament, 2020).

Türkiye'de de tekstil üretim atıkları oldukça geniş bir miktarı kapsamaktadır. 2022 yılı verilerine göre Türkiye'deki sanayi grubunda meydana gelen endüstriyel katı atık miktarının 824.363,77 tonunu dokuma, giyim eşyası ve deri ürünleri imalat atıkları oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Türk giyim alışkanlıklarının dönüşümü, ekonomik refahın artmasıyla eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Giysilerin kullanım ömrü giderek azalmakta ve çok daha kısa sürelerde değiştirilmektedir (Altun, 2010; Uşak Ticaret ve Sanayi Odası Raporu, 2016).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bununla birlikte, Türkiye'de tekstil ürünleri geri kazanım sektörü, önemli ekonomik, çevresel ve ekolojik etkisine rağmen göz ardı edilmektedir.

2.2. Yavaş Moda ve Sürdürülebilir Moda

Moda endüstrisindeki son gelişmeler ışığında, "yavaş moda" kavramı, üretim oranlarını düşürmeyi ve giysilerin ömrünü uzatmayı amaçlayan, hâkim olan hızlı moda modeline karşı bir önlem olarak ortaya çıkmıştır. Yavaş moda hareketi, aşırı tüketimi azaltmayı ve çevresel sürdürülebilirliği vurgulamayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, insan ve çevre sağlığının korunmasını, ekolojik değerlerin iyileştirilmesini ve bu değerlerin geleceğe aktarılmasını hedeflemektedir (Şevkay, 2021). Kipöz'e (2015) göre sürdürülebilirlik, "bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılamalarını engellemeyecek biçimde karşılayabilmektir."

Ekolojik moda olarak da adlandırılabilen sürdürülebilir moda; doğal kaynakların kullanımı konusunda duyarlı, geri dönüşüme uygun ve kalite standartları yüksek ürünlerin yer aldığı bir akımdır. Bu akımın amacı, geçmiş ve gelecek arasında sürekliliği olan sistemlerin oluşturulması, doğal kaynakların korunması ve toplumsal sorumluluklar konusunda bilinçli tüketicilerin oluşmasını sağlamaktır (Sevinç, 2019). Bir diğer amacı ise düşük üretim rakamları ile yüksek kaliteli ürünlerin üretimini sağlamak ve hızlı tüketim alışkanlığını yavaşlatmaktır (Mehrali, 2015).

Hızlı modanın aksine, yavaş moda giysilerin ömrünü uzatmak için kaliteli bir üretim metodolojisine vurgu yapar. Yavaş moda kavramının yaratıcısı olan Fletcher, bunu sürdürülebilir, ekolojik ve etik bir moda hareketi olarak nitelendirmiştir. Yavaş moda, sürdürülebilir bir üretim zincirine, üretim kaynaklarının verimli kullanımına ve ayrıca tüketici eğitimine dayanır (Clark, 2008; Fletcher, 2010). Yavaş moda, tüketicileri kıyafetlerinin kökenini, malzemelerini ve üretim süreçlerini düşünmeye teşvik eder (Alpat, 2012). Birincil amaç, hem kültürel önemi hem de duygusal bağlantıyı bünyesinde barındıran bir giysi yaratmaktır. Tüketiciler, bir giyim ürünüyle çeşitli duygusal veya kültürel bağlantılar geliştirebilir ve bu da uzun süreli kullanıma yol açabilir (Onay & Arslan, 2023).

2.3. Döngüsel Ekonomi ve Döngüsel Moda

Tekstil endüstrisinin hazır giyim üretimi, dağıtımı ve tüketimine yönelik mevcut süreçleri ağırlıklı olarak doğrusaldır. Doğal kaynakların kaybı ve artan atık bertaraf maliyetleri, tekstil atıklarının geri dönüşümünü veya yeniden kullanımını küresel olarak giderek daha hayati hale

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

getirmektedir (Lu & Hamouda, 2014). Küresel olarak çevreye en çok zarar veren iş kollarından biri olarak kabul edilen tekstil ve hazır giyim sektöründe, sürdürülebilir malzeme ve üretim tekniklerinin kullanılması, giderek artan bu sorunu ele almak için çok önemlidir.

Döngüsel ekonomi, mevcut kaynakları ve ürünleri uzun bir süre boyunca paylaşmayı, kiralamayı, yeniden kullanmayı, onarmayı, yenilemeyi veya geri dönüştürmeyi kapsayan bir üretim ve tüketim paradigmasıdır (European Parliament, 2015). Döngüsel ekonomi, malzemelerin yeniden kullanımı ve geri dönüşümü yoluyla ürün kullanım ömürlerini uzatır ve ekonomik ve kaynak sürdürülebilirliğini sağlar (Bukhari vd., 2018). Bu paradigma, sürdürülebilir ve sıfır atık tasarım sistemlerine, ürün kullanım ömrünü uzatmaya, kaynakları yenilemeye ve onarımı teşvik eden ve yeniden üretim hizmetlerini içeren yöntemleri uygulamaya dayanmaktadır (Koszewska, 2018; Kumar & Saravanan, 2019).

Bir döngüsel ekonominin amacı, hem mevcut hem de gelecek nesiller için çevreye, ekonomiye ve sosyal eşitliğe fayda sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır (Suarez-Eiroa vd., 2019). Döngüsel ekonomi, çok çeşitli stratejiler önererek kullanım ömrünün sonu kavramının yerini almayı amaçlamaktadır. Teknik döngü içerisinde, en sık başvurulan stratejiler arasında 10R çerçevesi tarafından önerilenler yer almaktadır (Kirchherr vd., 2023). 10R çerçevesi, malzeme kullanımını ve atık oluşumunu azaltmayı amaçlayan on hiyerarşik strateji tanımlamaktadır. En etkili olandan en az etkili olana doğru 10R çerçeve stratejileri; reddet, yeniden düşün, azalt, yeniden kullan, onar, yenile, yeniden üret, yeniden kullan, geri dönüştür ve geri kazan olarak sıralanmaktadır (Potting vd., 2017).

Döngüsel ekonomi moda endüstrisinin çevresel etkilerinin azaltılmasında birincil hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm, yeniden üretim, yenileme, yeniden tasarım vb. dahil olmak üzere döngüselliğin "R stratejilerinin" benimsenmesi, hammadde alımından üretim, paketleme, nakliye, satış ve moda ürünlerinin kullanımına kadar çeşitli tedarik zinciri aşamalarında yenilik için önemli bir potansiyel barındırmaktadır (Papamichael vd., 2023; 2024). Moda endüstrisinde geri dönüşüm, yeniden kullanım ve atıkların azaltılmasını vurgulayan döngüsel moda, bu bağlamda kilit bir rol oynamaktadır.

2.4. İkinci El, Yeniden Kullanım ve İleri Dönüşüm

Tekstil atıkları üç ana grup altında toplanmaktadır. Bunlar üretim sonrası, tüketici öncesi ve tüketici sonrası tekstil atıklarıdır (Kozak, 2010; Koszewska, 2018). Tüketici sonrası tekstil atıkları, kullanıcının arzu etmemesi veya ihtiyaç duymaması nedeniyle elden çıkarılan tekstil ürünlerini kapsamaktadır (Nenckova vd., 2020). Tekstil atık yönetimi çözümleri kaynak

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve enerji geri kazanımını kapsamaktadır. Bu çözümlerin amacı, ürün ömrünü uzatarak avantajları optimize etmektir (Fletcher, 2008).

En önemli öncelik "kaynak azaltma"dır; yani atık üretimi, envanteri azaltarak ve sıfır atık tasarımları geliştirerek tedarik zinciri yönetimi yoluyla engellenmelidir. Renk atma süresi, yırtılmaya karşı dayanıklılık ve fermuarların kalitesi, tekstil ürünlerinin atık haline dönüşmesinde belirleyici faktörler arasındadır. Tekstil ürünlerinde dayanıklılığın artırılması ile bu ürünlerin ikinci el olarak tekrar kullanılabilmesi kaynak kullanımını azaltır. "Yeniden kullanım" ürünlerin aynı kullanım amacıyla, orijinal halleriyle yeniden değerlendirilmesidir. Çevresel açıdan önemli tasarruflar sağlamaktadır.

Türk Dil Kurumu (2020), ikinci el kavramını kullanılmış bir araba veya eşya olarak tanımlamaktadır. Ancak, yalnızca satın aldığımız ve kullandığımız veya tükettiğimiz ürünler değil, aynı zamanda edindiğimiz ancak kullanmadığımız eşyaları elden çıkarmaya çalıştığımızda da bu ürünler ikinci el haline gelmektedir. İkinci el giyim kavramı, geçmişe duyulan artan özlemi yansıtan retro, vintage veya nostaljik eşyalar gibi terimlerle birlikte öne çıkmaktadır. Artık çağdaş moda trendlerinin ayrılmaz bir parçası olan ikinci el giyim kavramı, son yıllarda sosyal medyada, televizyonda, moda şovlarında, yayınlarda ve perakende kuruluşlarında yer alması nedeniyle öne çıkmaktadır.

Yeniden satış ve kiralama yaklaşımıyla giysi kullanımı yaygınlaştırılabilir ve bu da giysilerin çevresel etkisini azaltabilir. Ancak, insanlara daha az satın almalarını ve satın aldıklarını daha sık giymelerini söylemek, bireylerin farklı psikolojik ve toplumsal ihtiyaçları nedeniyle uygulanabilir bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Çeşitli çevre eğitim ve öğretim programları aracılığıyla bunu gerçeğe dönüştürmek için artan bir çabaya ihtiyaç vardır.

İleri geri dönüşüm, tasarımları ve fikirleri mevcut nesnelerle birleştirerek orijinalinden daha iyi yeni kullanımlar yaratmak için süreçleri içeren yükseltme ve geri dönüşümün bir kombinasyonudur. Yeni tasarlanmış giysiler eski giysileri, tekstil artıklarını ve ölü stokları kesip dikerek üretilebilir. Kullanılmış ve artık ihtiyaç duyulmayan, geri kazanılabilen atık malzemelerin çeşitli yöntemlerle hammadde olarak yeniden üretim sürecine dahil edilmesi "geri dönüşüm" olarak sınıflandırılmaktadır. Sonuçta, atıklar hammadde olarak kullanılıp yeni bir malzemeye dönüştürülebilmektedir (Büyükaslan vd., 2015). Ayrıca, tekstil atıklarının tamamı veya bir kısmı yeniden kullanılarak ileri dönüşüm araştırmaları yapılabilir ve böylece çeşitli, çağdaş tasarımların oluşturulmasına olanak sağlanabilir (Çetiner & Oyman, 2022).

2.5. "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" Modeli

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

"Dönüşüm Atölyesi" projesi, literatürde hızla yükselen yavaş moda ve döngüsel ekonomi yaklaşımlarının somut bir uygulamasını sunmaktadır. Avrupa Yeşil Anlaşması ve Döngüsel Ekonomi Eylem Planı gibi uluslararası stratejilerle paralel olarak proje, tekstil atık yönetimi hiyerarşisinde en üst sıralarda yer alan kaynak azaltma, yeniden kullanım ve ileri geri dönüşüm stratejilerini benimsemektedir. Özellikle "kullan-at toplumu" zihniyetini dönüştürmek amacıyla, atıl tekstil ürünlerini yaratıcı tasarım teknikleriyle yeniden işleyerek "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" mottosuyla estetik ve fonksiyonel değeri yüksek ürünlere dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Bu yeniden tasarım süreci, sadece atık miktarını azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda tüketicilerin "ihtiyaç dışı tüketim"den "bilinçli ve sürdürülebilir tüketim"e geçişini teşvik ederek giysilerin kullanım ömrünü uzatacaktır. Projenin Gerede Meslek Yüksekokulu'ndaki Tekstil Teknolojisi ve Moda Tasarım Bölümleri'nin akademik bilgi birikimi ve öğrenci potansiyeliyle desteklenmesi, literatürde eksikliği belirtilen döngüsel ekonomi, çevre eğitimi ve farkındalık artırma hedeflerine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu sayede, geleceğin tasarımcıları ve tekstil profesyonelleri, döngüsel tasarım ilkelerini ve sürdürülebilir üretim tekniklerini bizzat deneyimleyerek öğreneceklerdir.

Elde edilen dönüştürülmüş ürünlerin sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, projenin sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyal adalet boyutunu da güçlendirmekte ve kaynakların daha adil dağılımına katkı sağlamaktadır. Böylece "Dönüşüm Atölyesi" projesi, tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi, gençlerin sürdürülebilir üretim becerilerinin geliştirilmesi ve yerel ölçekte yaygınlaştırılabilir bir döngüsel ekonomi modeli oluşturulması bakımından kavramsal bir zemin sunmaktadır.

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Moda endüstrisinin küresel ölçekte yarattığı ekonomik büyüme ve istihdam olanakları literatürde geniş yer bulurken, bu büyümenin beraberinde getirdiği çevresel ve sosyal maliyetler de giderek daha fazla tartışılmaktadır. Hızlı moda modeli, kısa üretim döngüleri, düşük fiyatlar, ürün çeşitliliği ve hızla değişen tasarımlar aracılığıyla tekstil üretimini büyük ölçüde artırmıştır. Fernie ve Sparks (2014), hızlı moda endüstrisini kısa yaşam döngüsü ürünleri, istikrarsızlık, dalgalanma ve düşük öngörülebilirlik ile karakterize edilen bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu model, tüketicilerin daha sık alışveriş yapmasını, mağazaları daha sık ziyaret etmesini ve sezon içinde sürekli yeni ürünlere yönelmesini teşvik etmektedir. Böylece moda endüstrisi, bireylerin bakış açısını "ihtiyaç temelli tüketim"den "ihtiyaç dışı tüketim"e doğru dönüştürmüştür.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Hızlı moda modelinin yaygınlaşması, tekstil ve hazır giyim sektörünün çevresel etkilerini daha görünür hale getirmiştir. Literatürde moda sektörünün ekolojik ayak izi; sera gazı emisyonu, yoğun su kullanımı, kimyasal kirlilik, mikroplastik salımı ve kullanım sonrası bertaraf süreçleri üzerinden ele alınmaktadır. Tekstil ürünleri kullanım ömürlerinin sonunda çoğunlukla yakılmakta ya da düzenli depolama alanlarına gönderilmektedir. Ellen MacArthur Vakfı (2017), her saniye bir çöp kamyonu değerinde tekstil ürününün atıldığını veya yakıldığını belirtmektedir. Kullanım sonrasında tekstil ürünlerinin %87'si çöp sahalarına gönderilirken, küresel olarak giysilerin %1'inden daha azı giysi olarak geri dönüştürülmektedir (European Parliament, 2020). Bu durum, tekstil atıklarının yalnızca üretimle ilişkili teknik bir sorun değil, aynı zamanda tüketim alışkanlıkları, kullanım süresi, ikinci el algısı ve geri kazanım pratikleriyle ilişkili çok boyutlu bir sürdürülebilirlik sorunu olduğunu göstermektedir.

Türkiye bağlamında da tekstil atıkları önemli bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. 2022 yılı verilerine göre Türkiye'deki sanayi grubunda meydana gelen endüstriyel katı atık miktarının 824.363,77 tonunu dokuma, giyim eşyası ve deri ürünleri imalat atıkları oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Türk giyim alışkanlıklarının dönüşümü ekonomik refahın artmasıyla birlikte gerçekleşmekte; giysilerin kullanım ömrü azalmakta ve ürünler daha kısa sürelerde değiştirilmektedir (Altun, 2010; Uşak Ticaret ve Sanayi Odası Raporu, 2016). Bununla birlikte, Türkiye'de tekstil ürünleri geri kazanım sektörü, önemli ekonomik, çevresel ve ekolojik etkisine rağmen göz ardı edilmektedir. Bu nedenle Türkiye özelinde tekstil atıklarının geri kazanımı, ikinci el ürünlere yönelik toplumsal algı ve kullanım alışkanlıklarıyla birlikte değerlendirilmesi gereken bir alan olarak önem kazanmaktadır.

Literatürde hızlı moda modeline karşı geliştirilen yaklaşımlar arasında yavaş moda, sürdürülebilir moda ve döngüsel ekonomi temelli uygulamalar öne çıkmaktadır. Yavaş moda hareketi, aşırı tüketimi azaltmayı, giysilerin ömrünü uzatmayı ve çevresel sürdürülebilirliği vurgulamayı amaçlamaktadır. Ancak sürdürülebilir moda ürünlerinin maliyetli olarak algılanması ve erişilebilirlik sorunları, bu ürünlerin benimsenmesinin önünde engel oluşturabilmektedir (Dündar, 2019). Bu durum, sürdürülebilir tüketim pratiklerinin yalnızca bireysel farkındalıkla değil, yerel düzeyde uygulanabilir, erişilebilir ve sosyal fayda üreten modellerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Döngüsel ekonomi yaklaşımı, tekstil ve hazır giyim sektöründe kaynakların daha verimli kullanılması, atıkların en aza indirilmesi ve ürünlerin kullanım ömürlerinin uzatılması açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Avrupa Yeşil Anlaşması, Döngüsel Ekonomi Eylem Planı ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sürdürülebilir ve Döngüsel Tekstiller için AB Stratejisi'nde tekstil sektörü, karbon nötr olma ve döngüsel ekonomiye evrilme yolunda öncelikli sektörlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda kaynak azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm, yeniden tasarım ve ileri dönüşüm gibi stratejiler, moda endüstrisinin çevresel etkilerini azaltmak için temel uygulama alanları arasında değerlendirilmektedir.

İkinci el giyim ve yeniden kullanım, tekstil atıklarının azaltılması ve ürün kullanım ömrünün uzatılması bakımından literatürde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yeniden satış ve kiralama yaklaşımıyla giysi kullanımı yaygınlaştırılabilir ve bu durum giysilerin çevresel etkisini azaltabilir. Ancak bireylerin farklı psikolojik ve toplumsal ihtiyaçları nedeniyle yalnızca "daha az satın alma" çağrısı yeterli bir çözüm olarak görülmemektedir. Bu nedenle çevre eğitimi, farkındalık artırma ve uygulamalı öğrenme süreçleriyle desteklenen dönüşüm modellerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu noktada ileri dönüşüm, atıl tekstil ürünlerinin estetik, işlevsel ve sembolik değerini yeniden kuran yaratıcı bir süreç olarak öne çıkmaktadır. İleri geri dönüşüm, tasarımları ve fikirleri mevcut nesnelerle birleştirerek orijinalinden daha iyi yeni kullanımlar yaratmayı amaçlayan bir uygulamadır. Eski giysiler, tekstil artıkları ve ölü stoklar kesilip dikilerek yeni tasarlanmış ürünlere dönüştürülebilmektedir. Ayrıca tekstil atıklarının tamamı veya bir kısmı yeniden kullanılarak çağdaş tasarımların oluşturulmasına olanak sağlanabilmektedir (Çetiner & Oyman, 2022).

Bu çalışma, literatürde belirtilen hızlı moda, tekstil atıkları, ikinci el algısı, döngüsel ekonomi ve ileri dönüşüm tartışmalarından hareketle "Dönüşüm Atölyesi" projesini yerel, uygulanabilir ve sosyal fayda odaklı bir model olarak konumlandırmaktadır. Proje, "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modeliyle atıl tekstil ürünlerinin toplanmasını, yaratıcı tasarım teknikleriyle yeniden işlenmesini ve estetik/işlevsel değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesini hedeflemektedir. Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sürdürülebilir üretim, döngüsel ekonomi, ileri dönüşüm ve bilinçli tüketim konularında teorik ve uygulamalı eğitimlerle desteklenmesi; dönüştürülen ürünlerin ise üniversite kampüslerindeki sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahibi öğrencilere ücretsiz sunulması planlanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi, gençlerin sürdürülebilir üretim becerilerinin geliştirilmesi ve yerel ölçekte yaygınlaştırılabilir bir döngüsel ekonomi modeli oluşturulması bakımından literatüre uygulama temelli bir katkı sunmaktadır.

4. YÖNTEM

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4.1. Araştırma Tasarımı

Bu araştırma, tekstil atıklarının ileri dönüşümü yoluyla çevresel ve toplumsal etki yaratmayı hedefleyen "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modelinin etkililiğini incelemek amacıyla karma yöntem yaklaşımıyla yürütülecektir. Proje kapsamında hem uygulama süreci sistematik biçimde gözlemlenecek hem de elde edilen ürünlerin algısal, estetik ve işlevsel değerleri kullanıcı ve katılımcı perspektifinden değerlendirilecektir. Bu doğrultuda araştırma, nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinin birlikte kullanılmasına dayanmaktadır.

Araştırmanın nicel boyutunda katılımcı öğrencilerin sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi ve tekstil atıkları konularındaki bilgi, tutum ve davranış farkındalığı düzeyleri uygulamalı eğitim ve atölye süreci öncesinde ve sonrasında değerlendirilecektir. Araştırmanın nitel boyutunda ise atölye süreçleri boyunca katılımcıların üretim ve karar verme süreçleri, iş birliği dinamikleri ve yaratıcı problem çözme yaklaşımları doğal ortamda sistematik olarak gözlemlenecektir.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Proje kapsamında Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencilerine sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi, tekstil atığı sorunları ve ileri dönüşümün önemi hakkında bilgilendirme semineri verilecek; ardından öğrencilerin uygulamalı tasarım atölyelerine katılımı sağlanacaktır.

Araştırmanın uygulama alanı Gerede Meslek Yüksekokulu olarak belirlenmiştir. Proje, özellikle Tekstil Teknolojisi ve Moda Tasarım Bölümleri'nin akademik bilgi birikimi ve öğrenci potansiyeliyle desteklenmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin sürdürülebilir üretim, döngüsel ekonomi, ileri dönüşüm ve bilinçli tüketim konularında teorik ve uygulamalı eğitimlerle desteklenmesi planlanmaktadır.

4.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada nicel ve nitel veri toplama araçları birlikte kullanılacaktır. Nicel veri toplama kapsamında öğrencilere proje sunumu ve bilgilendirme semineri öncesinde ve sonrasında sürdürülebilirlik farkındalığı, döngüsel ekonomi algısı ve tekstil atıkları hakkındaki tutumlarını ölçen standartlaştırılmış bir ölçek uygulanacaktır. Ön test ve son test karşılaştırmaları ile katılımcıların bilgi ve farkındalık düzeylerindeki değişim değerlendirilecektir.

Nitel veri toplama kapsamında atölye süreçleri boyunca katılımcıların üretim ve karar verme süreçleri, iş birliği dinamikleri ve yaratıcı problem çözme yaklaşımları doğal ortamda sistematik olarak gözlemlenecektir. Gerekli görülen durumlarda gözlemler video kayıtlarıyla

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

desteklenecektir. Ayrıca tasarım sonrasında üretilen ürünlerin algılanan estetik değeri, işlevsel kullanışlılığı, yenilikçiliği ve duygusal değeri katılımcılar ve potansiyel kullanıcılar tarafından değerlendirilecektir. İkinci el ve ileri dönüştürülmüş ürünlere yönelik genel toplumsal tutumlardaki değişim ve projenin "ikinci el" algısını dönüştürmedeki potansiyel etkisi, odak grup görüşmeleri ve ürün değerlendirme formları aracılığıyla incelenecektir.

4.4. Uygulama Süreci

Araştırma süreci dört temel aşamada ilerleyecektir. İlk aşama bilgilendirme semineri ve ön test uygulamasıdır. Bu aşamada Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencilerine sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi, tekstil atığı sorunları ve ileri dönüşümün önemi hakkında kapsamlı bir bilgilendirme semineri verilecek; seminer sonunda katılımcıların başlangıçtaki farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla nicel ön test anketi uygulanacaktır.

İkinci aşama toplama ve hazırlık aşamasıdır. İleri dönüştürülecek ikinci el kıyafetler ve çeşitli tekstil parçaları, yerel belediyelerle yapılacak iş birliği protokolleri çerçevesinde temin edilecektir. Ayrıca üniversite genelinde düzenlenecek "Tekstil Atığı Toplama Kampanyası" ile öğrencilerin, akademik ve idari personelin kullanılmayan giysi ve atıl tekstil ürünlerini okula bağışlaması teşvik edilecektir. Sosyal medya platformları üzerinden yapılacak tanıtım ve farkındalık faaliyetleri toplama sürecini destekleyecektir. Toplanan tekstil atıkları hijyen standartlarına uygun olarak temizlenecek, türlerine, renklerine ve dokularına göre ayrıştırılarak ileri dönüşüm uygulamaları için hazır hale getirilecektir.

Üçüncü aşama tasarım ve dönüştürme atölyeleridir. Belirlenen program dahilinde, uzman öğretim elemanları koordinatörlüğünde katılımcı öğrencilerle birlikte uygulamalı tasarım atölyeleri yürütülecektir. Bu atölyelerde atıl tekstil ürünleri yaratıcı ve yenilikçi tasarım teknikleriyle yeni ürünlere dönüştürülecektir. Atölye ekipmanı olarak Gerede Meslek Yüksekokulu bünyesinde mevcut olan dikiş makineleri, makas, iğne-iplik ve ütü masası gibi araçlardan yararlanılacaktır. Tasarım süreçlerini zenginleştirmek ve çeşitlendirmek amacıyla tekstil boyaları, çeşitli düğmeler, fermuarlar, kurdeleler, boncuklar gibi ek aksesuar ve sarf malzemeleri kullanılacaktır.

Dördüncü aşama değerlendirme ve analiz aşamasıdır. Üretilen ürünler için ürün değerlendirme formları doldurulacak, atölyeye katılan öğrencilerle odak grup görüşmeleri yapılacak ve ön test-son test anket sonuçları analiz edilecektir. Böylece proje yalnızca atık yönetimi ve somut tasarım çıktıları açısından değil, aynı zamanda katılımcıların davranışsal dönüşümü,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sürdürülebilirlik algısının gelişimi ve toplumsal "ikinci el" algısındaki değişim düzeyleri bakımından da değerlendirilecektir.

4.5. Verilerin Analizi

Nicel verilerin analizinde anketlerden elde edilen veriler uygun istatistiksel yazılımlar kullanılarak değerlendirilecektir. Ön test-son test karşılaştırmaları için ilişkili örneklemler t-testi veya benzeri parametrik/non-parametrik testler kullanılacaktır. Bu analizler aracılığıyla katılımcıların sürdürülebilirlik farkındalığı, döngüsel ekonomi algısı ve tekstil atıkları hakkındaki tutumlarında uygulama öncesi ve sonrası meydana gelen değişim incelenecektir.

Nitel veriler ise gözlem kayıtları, video kayıtları, odak grup görüşmeleri ve ürün değerlendirme formlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilecektir. Atölye sürecinde katılımcıların üretim ve karar verme süreçleri, iş birliği dinamikleri, yaratıcı problem çözme yaklaşımları ve ileri dönüştürülmüş ürünlere yönelik değerlendirmeleri dikkate alınacaktır. Böylece araştırma, "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modelinin çevresel, eğitsel ve toplumsal etkilerini nicel ve nitel bulgular aracılığıyla birlikte değerlendirecektir.

5. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen nicel veriler iki aşamada sunulmaktadır. İlk aşamada katılımcıların demografik özellikleri ile döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimlerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. İkinci aşamada ise katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanlarının cinsiyet, sınıf, bölüm ve aylık harcama bütçesi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin çıkarımsal analiz sonuçları raporlanmıştır.

5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya toplam 135 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir (Bkz. Çizelge 1). Katılımcıların %81,5'i kadın, %18,5'i erkektir. Bölümlere göre dağılımda en yüksek katılım Finans ve Bankacılık bölümündedir. Bu bölümü sırasıyla Moda Tasarımı, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, Kimya Teknolojisi, Pazarlama, İşletme Yönetimi, Tekstil Giyim Ayakkabı Deri ve Posta Hizmetleri bölümleri izlemektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sınıf düzeyine göre katılımcıların çoğunluğunu ikinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların %61,5'i ikinci sınıf, %29,6'sı birinci sınıf, %5,2'si dördüncü sınıf ve %3,7'si üçüncü sınıf öğrencisidir. Aile gelir durumu bakımından ise en yüksek oran 2001 TL ile 5000 TL arası gelir grubundadır.

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar

Değişken	Kategori	N	%	Değişken	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kadın	110	81,5	**Sınıf**	1. Sınıf	40	29,6
	Erkek	25	18,5		2. Sınıf	83	61,5
Okuduğu Bölüm	Finans ve Bankacılık	69	51,1		3. Sınıf	5	3,7
	İşletme Yönetimi	7	5,2		4. Sınıf	7	5,2
	Kimya Teknolojisi	11	8,1	**Aile Gelir Durumu**	2000 TL'den az	12	8,9
	Moda Tasarımı	19	14,1		2001 TL ile 5000 TL arası	60	44,4
	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	16	11,9		5001 TL ile 10.000 TL arası	43	31,9
	Pazarlama	9	6,7		10.000 TL'den çok	20	14,8
	Posta Hizmetleri	1	0,7				
	Tekstil Giyim Ayakkabı Deri	3	2,2	**Toplam Katılımcı Sayısı: 135**			

Döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi ölçeğine ilişkin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların genel olarak yüksek düzeyde farkındalık ve olumlu eğilim sergiledikleri görülmektedir (Bkz. Çizelge 2). En yüksek ortalamaya sahip madde, "Günlük tüketim mallarını satın alırken kalitesine, pratikliğine ve dayanıklılığına dikkat ederim" ifadesidir (Ort.=4,38). Bunu "Dünyadaki doğal kaynakların sınırlı olduğunun ve hızla tükendiğinin farkındayım" (Ort.=4,31), "Ürünleri, parçaları veya ambalajları yeniden kullanmanın faydalarının farkındayım" (Ort.=4,23), "Atık azaltmanın döngüsel ekonomi için sağladığı faydaların farkındayım" (Ort.=4,22) ve "Evsel atıklarımı geri dönüştürürsem doğal kaynakların korunmasına yardımcı olacağımı biliyorum" (Ort.=4,22) ifadeleri izlemektedir. Bu bulgular, katılımcıların doğal kaynakların sınırlılığı, atık azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm konularında yüksek farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, ikinci el ürünlere yönelime ilişkin bazı maddelerde ortalamaların görece daha düşük olduğu görülmektedir. "Kimsede olmayan orijinal parçalara sahip olmak için ikinci el ürünlere yöneliyorum" ifadesinin ortalaması 3,13; "İkinci el kıyafet veya eşya satın almanın akıllıca bir davranış olduğunu düşünüyorum" ifadesinin ortalaması ise 3,22'dir. Bu durum, katılımcıların

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir tüketim konusunda yüksek farkındalık göstermelerine karşın, ikinci el ürünlere yönelme ve ikinci el ürünleri tercih etme konusunda daha temkinli bir eğilim sergilediklerine işaret etmektedir. Ölçeğin genel güvenirlik düzeyi oldukça yüksektir. Toplam ölçek puanına ilişkin Cronbach Alpha katsayısı 0,931 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcıların toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanı ortalaması 78,07'dir (Bkz. Çizelge 3). Ölçekten alınabilecek en düşük puanın 20, en yüksek puanın 100 olduğu dikkate alındığında, katılımcıların genel eğilim düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 2. Üniversite öğrencilerine yönelik döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi ölçeği maddelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve madde-toplam korelasyonları

	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sap.	Çarpıklık	Basıklık	Düzeltilmiş Madde Alt Ölçeği Toplam Korelasyonu
1. Dünyadaki doğal kaynakların sınırlı olduğunun ve hızla tükendiğinin farkındayım.	1	5	4,31	,90	-1,92	4,19	,32
2. Kişisel tüketim alışkanlıklarımın (satın aldıklarımın) çevre üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu biliyorum.	1	5	3,86	,84	-,86	1,47	,48
3. Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bugünkü tüketimimizi azaltmamız gerektiğine inanıyorum.	1	5	4,02	,99	-1,29	1,57	,57
4. Bir ürünü satın alırken sadece fiyatına değil, çevreye verdiği zarara da dikkat etmemiz gerekir.	1	5	4,21	,78	-1,21	2,66	,54
5. Atık azaltmanın döngüsel ekonomi (kaynakların tekrar kullanımı) için sağladığı faydaların farkındayım.	1	5	4,22	,76	-1,30	3,34	,70
6. Ürünleri, parçaları veya ambalajları yeniden kullanmanın (reuse) faydalarının farkındayım.	1	5	4,23	,77	-1,48	3,79	,68
7. İkinci el ürün satın almanın, satmanın veya bağışlamanın döngüsel ekonomiye katkısının farkındayım.	1	5	4,14	,82	-1,31	2,56	,71
8. Günlük tüketim mallarını satın alırken kalitesine, pratikliğine ve dayanıklılığına (uzun ömürlü olmasına) dikkat ederim.	1	5	4,38	,83	-1,65	3,33	,58
9. Daha az atık oluşturan, daha basit ambalajlı ürünleri satın almaya istekliyim.	1	5	3,80	1,04	-,88	,31	,76
10. Ürün satın alırken çevreye zararlı olmayan malzemelerden yapılmış olmasına dikkat ederim.	1	5	3,64	1,00	-,49	-,15	,66
11. Evsel atıklarımı geri dönüştürürsem doğal kaynakların korunmasına yardımcı olacağımı biliyorum.	1	5	4,22	,81	-1,43	3,55	,70
12. Bir eşyayı atmaya karar vermeden önce onu tamir etmeye/ettirmeye çalışırım.	1	5	4,15	,85	-1,00	,97	,63
13. Plastik kapları veya kutuları (örn. dondurma kapları) atmak yerine saklama kabı olarak tekrar kullanırım.	1	5	4,04	1,03	-1,31	1,51	,66
14. Eski veya atıl durumdaki eşyaları, farklı ve daha değerli bir şeye dönüştürmek (ileri dönüşüm/upcycling) bana keyif verir.			3,93	1,03	-1,06	,71	,77
15. Fırsatım olursa, eski eşyalarımı atıp yenisini almak yerine onları dönüştürerek kullanmaya niyetliyim.	1	5	3,70	1,09	-,69	-,19	,71
16. İkinci el ürün satın alarak israfla mücadeleye katkı sağladığımı hissediyorum.	1	5	3,64	1,08	-,74	-,06	,67

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

17. Sadece "yeni/sıfır" olduğu için bir ürüne daha fazla para ödemek istemiyorum.	1	5	3,64	1,18	-,59	-,63	,65
18. Kimsede olmayan orijinal parçalara sahip olmak için ikinci el ürünlere yöneliyorum.	1	5	3,13	1,14	-,09	-,92	,56
19. İkinci el kıyafet veya eşya satın almanın akıllıca bir davranış olduğunu düşünüyorum. Kimsede olmayan orijinal parçalara sahip olmak için ikinci el ürünlere yöneliyorum.	1	5	3,22	1,16	-,36	-,71	,48
20. Gelecekte ihtiyacım olduğunda ikinci el ürün satın alma ihtimalim yüksektir.	1	5	3,61	1,11	-,67	-,22	,56
Toplam Puan (Ölçeğin Geneli için Cronbach's Alpha: 0,931)	20	100	78,07	19,20	-,20,32	27,09	12,36

Çizelge 3. Döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanına ilişkin genel bulgular

	N	Min.	Maks.	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alpha
Toplam ölçek puanı	135	22	100	78,07	12,75	-0,89	2,41	0,931

Katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilim düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun yüksek ve çok yüksek düzeyde eğilime sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %56,3'ü yüksek düzeyde, %36,3'ü çok yüksek düzeyde döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi göstermektedir. Orta düzeyde eğilim gösterenlerin oranı %6,7 iken, düşük düzeyde eğilim gösteren katılımcı oranı yalnızca %0,7'dir. Bu bulgu, araştırmaya katılan öğrenciler arasında döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğiliminin genel olarak güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 4. Katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilim düzeylerine göre dağılımı

		N	%
Döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi	Düşük düzey	1	0,7%
	Orta düzey	9	6,7%
	Yüksek düzey	76	56,3%
	Çok yüksek düzey	49	36,3%
	Toplam	135	100

Katılımcıların toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi yapılmıştır (Bkz. Çizelge 5). Analiz sonucunda cinsiyete göre toplam puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (t=0,556; p=0,581). Cohen's d değerinin 0,124 olması, cinsiyete göre gözlenen farkın oldukça düşük etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin cinsiyete göre anlamlı biçimde değişmediğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 5. Katılımcıların toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p-değeri	Cohen's d
Toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanı	Erkek	25	79,36	12,88	0,556	0,581	0,124
	Kadın	110	77,77	12,75			

Katılımcıların sınıf düzeylerine göre toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanları karşılaştırıldığında, sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F=0,290; p=0,833). Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir (Bkz. Çizelge 6). Bu sonuç, öğrencilerin sınıf düzeylerinin döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimleri üzerinde belirgin bir farklılık yaratmadığını göstermektedir. Bölümlere göre yapılan karşılaştırmada ise katılımcıların toplam döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (F=2,378; p=0,033). Anlamlı farkın İşletme Yönetimi ve Pazarlama bölümleri ile "Diğer" kategorisi arasında olduğu görülmektedir. Buna göre İşletme Yönetimi ve Pazarlama bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanları, "Diğer" kategorisinde yer alan öğrencilere göre daha yüksektir. Ancak "Diğer" kategorisindeki katılımcı sayısının oldukça düşük olması nedeniyle bu bulgunun dikkatli yorumlanması gerekmektedir. Aylık harcama bütçesine göre yapılan karşılaştırmada ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F=0,576; p=0,632). Buna göre 2000 TL'den az, 2001 TL ile 5000 TL arası, 5001 TL ile 10.000 TL arası ve 10.000 TL'den çok aylık harcama bütçesine sahip katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. Bu bulgu, sürdürülebilir tüketim eğiliminin katılımcıların aylık harcama bütçesine göre belirgin biçimde değişmediğini göstermektedir.

Çizelge 6. Katılımcıların sınıf, bölüm ve aylık harcama bütçesine göre döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimi puanlarının karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	Ort.	SS	F	p	Anlamlı Fark
Sınıf	1. sınıf	40	76,53	14,04	0,290	0,833	Yok
	2. sınıf	83	78,77	12,34			
	3. sınıf	5	79,20	11,74			
	4. sınıf	7	77,71	12,30			
Bölüm	Diğer	4	61,75	29,33	2,378	0,033	İşletme Yönetimi > Diğer Pazarlama > Diğer
	Finans ve Bankacılık	69	77,03	12,49			
	İşletme Yönetimi	7	85,86	9,35			
	Kimya Teknolojisi	11	76,82	9,83			

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Değişken	Grup	N	Ort.	SS	F	p	Anlamlı Fark
	Moda Tasarım	19	79,42	7,07			
	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	16	78,00	13,93			
	Pazarlama	9	86,00	11,67			
Aylık harcama bütçesi	2000 TL'den az	12	76,08	8,87	0,576	0,632	Yok
	2001 TL ile 5000 TL arası	60	79,67	14,14			
	5001 TL ile 10.000 TL arası	43	76,93	11,28			
	10.000 TL'den çok	20	76,90	13,53			

Katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilim düzeylerinin bölümlere göre dağılımı incelendiğinde, bölümler ile eğilim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Monte Carlo düzeltmeli ki-kare testi sonucuna göre bu ilişki anlamlıdır (χ^2=45,376; p=0,014). Bölüm bazında dağılımlar incelendiğinde, İşletme Yönetimi öğrencilerinin %71,4'ünün, Pazarlama öğrencilerinin %55,6'sının ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencilerinin %43,8'inin çok yüksek düzeyde döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimine sahip olduğu görülmektedir. Moda Tasarımı öğrencilerinin ise %78,9'u yüksek düzeyde, %21,1'i çok yüksek düzeyde eğilim göstermektedir. Bu bulgu, bölümlere göre sürdürülebilir ve döngüsel tüketim eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bazı bölüm kategorilerinde katılımcı sayısının düşük olması nedeniyle sonuçlar temkinli değerlendirilmelidir.

Çizelge 7. Katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilim düzeylerinin bölümlere göre dağılımı

Bölüm	Düşük Düzey (%)	Orta Düzey (%)	Yüksek Düzey (%)	Çok Yüksek Düzey (%)	Toplam
Diğer	1 (25,0)	0 (0,0)	2 (50,0)	1 (25,0)	4
Finans ve Bankacılık	0 (0,0)	6 (8,7)	39 (56,5)	24 (34,8)	69
İşletme Yönetimi	0 (0,0)	0 (0,0)	2 (28,6)	5 (71,4)	7
Kimya Teknolojisi	0 (0,0)	1 (9,1)	7 (63,6)	3 (27,3)	11
Moda Tasarım	0 (0,0)	0 (0,0)	15 (78,9)	4 (21,1)	19
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	0 (0,0)	2 (12,5)	7 (43,8)	7 (43,8)	16
Pazarlama	0 (0,0)	0 (0,0)	4 (44,4)	5 (55,6)	9
Toplam	**1**	**9**	**76**	**49**	**135**

Ki-kare sonucu: χ^2 = 45,376; p = 0,014.

Not: *Beklenen frekansların düşük olması nedeniyle Monte Carlo düzeltmeli ki-kare sonucu dikkate alınmıştır. Bölümlere göre sürdürülebilir ve döngüsel tüketim eğilimi düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ancak bazı bölüm kategorilerinde katılımcı sayısı düşük olduğundan bulgular dikkatli yorumlanmalıdır.*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Genel olarak bulgular, araştırmaya katılan öğrencilerin döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar doğal kaynakların sınırlılığı, atık azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve dayanıklı ürün tercih etme konularında yüksek farkındalık sergilemektedir. Buna karşın, ikinci el ürünlere yönelim ve ikinci el ürün satın alma davranışıyla ilişkili maddelerin görece daha düşük ortalamalara sahip olması, ikinci el algısının dönüştürülmesine yönelik uygulamalı ve farkındalık artırıcı projelere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modelinin tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi ve gençlerin sürdürülebilir tüketim becerilerinin geliştirilmesi açısından anlamlı bir uygulama zemini sunduğunu desteklemektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, hızlı moda kültürünün neden olduğu tekstil atığı, aşırı tüketim, kaynak israfı ve çevresel tahribat sorunlarına karşı yerel, uygulanabilir ve sosyal fayda odaklı bir çözüm geliştirme arayışından hareketle hazırlanmıştır. "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modeli çerçevesinde atıl tekstil ürünlerinin yaratıcı tasarım teknikleriyle yeniden işlenmesi, estetik ve işlevsel değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi ve bu ürünlerin sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahibi öğrencilere ulaştırılması, çalışmanın hem çevresel hem de toplumsal katkı boyutunu oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma, tekstil atıklarının azaltılması, ikinci el algısının dönüştürülmesi ve döngüsel ekonomi temelli sürdürülebilir tüketim bilincinin güçlendirilmesi bakımından uygulama temelli bir model önermektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen nicel bulgular, üniversite öğrencileri arasında döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğiliminin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcıların toplam ölçek puanı ortalamasının yüksek düzeyde olması ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun yüksek ya da çok yüksek sürdürülebilir tüketim eğilimi göstermesi, gençlerin doğal kaynakların sınırlılığı, atık azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve dayanıklı ürün tercih etme konularında güçlü bir farkındalığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin yüksek iç tutarlılık katsayısı da elde edilen bulguların güvenilir bir ölçüm aracına dayandığını göstermektedir.

Bununla birlikte, bulgular ikinci el ürünlere yönelik eğilimin sürdürülebilirlik farkındalığı kadar güçlü olmadığını göstermektedir. Katılımcılar atık azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm konularında yüksek farkındalık sergilemekle birlikte, ikinci el ürünlere yönelme ve ikinci el ürün satın alma davranışıyla ilişkili maddelerde daha düşük ortalamalara sahiptir. Bu sonuç, öğrencilerin döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir tüketim konusunda olumlu bir bilişsel zemine

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sahip olduklarını; ancak bu farkındalığın ikinci el ürünleri tercih etme davranışına dönüşmesi için uygulamalı, deneyimsel ve algı dönüştürücü çalışmalara ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

Çıkarımsal analiz sonuçları, katılımcıların döngüsel ekonomi odaklı sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve aylık harcama bütçesine göre anlamlı biçimde farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Buna karşılık, bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık bulunması, öğrencilerin öğrenim gördükleri alanların sürdürülebilir tüketim eğilimleriyle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Ancak bazı bölüm kategorilerinde katılımcı sayısının düşük olması nedeniyle bu sonucun dikkatli yorumlanması gerekmektedir. Bölümlere göre eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunması ise döngüsel ekonomi, sürdürülebilir tüketim ve ileri dönüşüm odaklı farkındalık çalışmalarının farklı disiplinlerdeki öğrencilere yaygınlaştırılmasının önemini göstermektedir.

Çalışmanın bulguları, "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modelinin gençler arasında karşılık bulabilecek bir uygulama zemini sunduğunu göstermektedir. Öğrencilerin sürdürülebilir tüketim eğilimlerinin yüksek olması, ileri dönüşüm temelli atölye çalışmalarına katılım potansiyelinin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte ikinci el ürünlere yönelik görece temkinli tutum, projenin yalnızca tekstil atıklarını azaltmaya değil, aynı zamanda ikinci el algısını dönüştürmeye de odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle atıl tekstil ürünlerinin estetik, işlevsel ve özgün tasarımlara dönüştürülmesi, ikinci el ürünlerin yalnızca kullanılmış eşya olarak değil, yeniden değer kazandırılmış sürdürülebilir ürünler olarak algılanmasına katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak bu çalışma, tekstil atıklarının azaltılması, gençlerin sürdürülebilir üretim ve tüketim becerilerinin geliştirilmesi, ikinci el algısının dönüştürülmesi ve yerel ölçekte yaygınlaştırılabilir bir döngüsel ekonomi modeli oluşturulması bakımından özgün bir katkı sunmaktadır. Gerede Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sürdürülebilir üretim, döngüsel ekonomi, ileri dönüşüm ve bilinçli tüketim konularında teorik ve uygulamalı eğitimlerle desteklenmesi, projenin eğitsel katkısını güçlendirmektedir. Atölyelerde dönüştürülen ürünlerin sosyal mağazalar aracılığıyla ihtiyaç sahibi öğrencilere ücretsiz sunulması ise çalışmanın sosyal dayanışma boyutunu öne çıkarmaktadır. Bu çerçevede "Tasarla-Dönüştür-Yaşat" modeli, hem çevresel sürdürülebilirlik hem de sosyal fayda üretimi açısından yerel düzeyde uygulanabilir ve geliştirilebilir bir dönüşüm modeli olarak değerlendirilebilir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Gelecek çalışmalarda, atölye uygulamaları sonrasında öğrencilerin sürdürülebilirlik farkındalığı, ikinci el ürünlere yönelik algıları ve ileri dönüşüm temelli ürünleri kullanma niyetlerindeki değişim ön test-son test tasarımıyla daha ayrıntılı biçimde değerlendirilebilir. Ayrıca odak grup görüşmeleri, gözlem kayıtları ve ürün değerlendirme formları aracılığıyla öğrencilerin üretim sürecindeki deneyimleri, yaratıcı problem çözme yaklaşımları ve ikinci el algısındaki dönüşüm daha derinlemesine incelenebilir. Böylece modelin yalnızca nicel eğilimler açısından değil, aynı zamanda davranışsal dönüşüm, tasarım becerisi ve toplumsal fayda üretimi açısından da kapsamlı biçimde değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Adane, T., Adugna, A. T., & Alemayehu, E. (2021). Textile industry effluent treatment techniques. *Journal of Chemistry, 2021*(1), 5314404.

Alpat, F. E.(2012). Yavaş moda nedir? *1. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyum Bildirileri Özel Sayı Akdeniz Sanat Dergisi, 4* (8).

Altun, Ş. (2010). *Türkiye'deki tekstil ve hazır giyim atıklarının ve geri kazanım imkanlarının genel profilinin çıkarılması.* Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye, TÜBİTAK Proje Raporu, 55.

Berger, M., Campos, J., Carolli, M. et al (2021). Advancing the water footprint into an instrument to support achieving the Sdgs – recommendations from the "Water as a Global Resources" Research Initiative (Grow). *Water Resour Manag 35,* 1291-1298.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (2020). *UNECE traceability initiative can accelerate fashion industry' s shift to more sustainable and circular model* [WWW Document].

Bukhari, M. A., Carrasco-Gallego, R., & Ponce-Cueto, E. (2018). Developing a national programme for textiles and clothing recovery. *Waste Management & Research, 36*(4), 321-331.

Büyükaslan, E., Jevsnik, S., & Kaloğlu, F. (2015). A sustainable approach to collect post-consumer textile waste in developing countries. *Marmara Journal of Pure and Applied Sciences, 1,* 107-111.

Chan, E. (2020). The fashion industry is using up too much water — here's how you can reduce your H2O Footprint. Vogue. Available from

https://www.vogue.com.au/fashion/news/the-fashion-industry-is-using-uptoo-much-water-heres-how-you-can-reduce-your-h2o-footprint/newsstory/bdfea09belee1f28de0f32bfc10a71d4. Accessed 01 Aug 2020.

Clark, H., (2008). Slow fashion – an oxymoron – or a promise for the future?. *Journal of Fashion Theory*, *12*(4), 427-446.

Çay, A. (2018). Energy consumption and energy saving potential in clothing industry. *Energy, 159*, 74-85.

Çetiner, M., & Oyman, N. R. (2022). Sürdürülebilir moda tasarımı ve çanta tasarım örneği. *Sanat ve Yorum, 40,* 23-41.

Dündar, N. (2019). Tüketicilerin geri dönüştürülmüş kaynaklardan üretilen giysilere yönelik tutumu. [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü].

ECOS, (2021). *Durable, repairable and mainstream. How ecodesign can make our textiles circular.* ECOS https://ecostandard.org/wp-content/uploads/2021/04/ECOS-REPORT-HOW-ECODESIGN-CAN-MAKE-OUR-TEXTILES-CIRCULAR.pdf (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2021).

Ellen MacArthur Foundation ve Circular Fibres Initiative (2017). *A new textiles economy: Redesigning fashion's future.* https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/ANew-

Engindeniz, G. Ö., & Şener, N. K. (2023). Döngüsel Ekonominin Moda Sektöründeki Rolü. *Türkiye'de Kurumsal İletişim, 19.*

European Environment Agency. (2023). Textiles. https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/textiles (Erişim tarihi: 14 Aralık 2024). European Parliament (2015)

European Parliament. (2020). The impact of textile production and waste on the environment (infographics). https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics (Erişim tarihi: 15.12.2024).

Fernie, J., & Sparks, L. (Eds.). (2018). Logistics and retail management: emerging issues and new challenges in the retail supply chain. *Kogan page publishers.*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Fletcher, K. (2008). *Sustainable fashion & textiles: Design journeys.* London. Earthscan. Forbes.

Fletcher, K. (2010). Slow Fashion: An Invitation For Systems Change. *Fashion Practice, 2*(2), 259-266.

Kipöz, Ş. (2015). *Sürdürülebilir moda.* Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Kirchherr, J., Yang, N. H. N., Schulze-Spüntrup, F., Heerink, M. J., & Hartley, K. (2023). Conceptualizing the circular economy (revisited): an analysis of 221 definitions. *Resources, Conservation and Recycling, 194,* 107001.

Koç, D. D., Yılmaz, K., & Şener, A. (2022). RF stalam drying automation. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5*, 185-195.

Koszewska, M. J. (2018). Circular economy—challenges for the textile and clothing industry. *Autex Research Journal, 18*(4): 337-347.

Kozak, M. (2010). Tekstil atıkların yapı malzemesi olarak kullanım alanlarının araştırılması. *Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi, 6*(1), 62-70.

Kumar, P. S., & Saravanan, A. (2019). 7 - Sustainable business strategies and circular economy. *In: Muthu S. S. (ed) Circular Economy in Textiles and Apparel.* Woodhead Publishing, Cambridge, pp. 149-167.

Lu, J.J., & Hamouda, H.. (2014). Current status of fiber waste recycling and its future. *Advanced Materials Research, 878,* 122-131.

McKinsey and Company, Global Fashion Agenda. (2020). *Fashion on climate.* https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/fashion%20on%20climate/fashion-on-climate-full-report.pdf

McNamara, V. (2023). A sustainable future for the fashion industry. *globalEDGE.* https://globaledge.msu.edu/blog/post/57239/a-sustainable-future-for-the-fashion-ind

Mehrali, N. (2015). *Moda Akımlarının, Giysi Koleksiyonu Oluşum Sürecine Etkisinin Araştırılması.* [Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü].

Morlet, A., Opsomer, R., Herrmann, S., Balmond, L., Gillet, C., & Fuchs, L. (2017). *A new textiles economy: redesigning fashion's future. Ellen MacArthur Foundation.* https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/A-New-Textiles-Economy_Full-Report.pdf Accessed 01 Aug 2020.

Nenckova, L., Pecakova, I., & Sauer, P. (2020). Disposal behaviour of Czech consumers towards textile products. *Waste Management, NewYork, 106,* 71-76.

Onay, İ. & Arslan, İ. K. (2023). Moda giyim sektöründe sürdürülebilirlik arayışları; yavaş moda'nın yükselişi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(46), 311-332.

Ordu, M., & Korhan, E. (2022). Simülasyon destekli tesis yerleşim tasarımı ve iyileştirme çalışmaları: Bir tekstil firması örneği. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5*, 26-39.

Öner, E. (2023). Tüketici sonrası tekstil atıklarının geri dönüşümüne yönelik tüketici tutumlarının incelenmesi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6*(3), 2009-2022.

Östlund, A., Roos, S., Sweet, S., & Sjöström, E. (2020). Investor brief: Sustainability in textiles and fashion. *The Swedish Foundation for Strategic Environmental Research: Stockholm*, Sweden.

Palacios-Gonzalez, M. M., & Chamorro-Mera, A. (2020). Analysis of socially responsible consumption: A segmentation of Spanish consumers. *Sustainability, 12*(20), 8418.

Papamichael, I., Chatziparaskeva, G., Pedreno, J. N., Voukkali, I., Candel, M. B. A., & Zorpas, A. A. (2022). Building a new mind set in tomorrow fashion development through circular strategy models in the framework of waste management. *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry, 36*, 100638.

Papamichael, I., Voukkali, I., Loizia, P., Rodrıguez-Espinosa, T., Pedreno, J. N., & Zorpas, A. A. (2023). Textile waste in the concept of circularity. *Sustainable Chemistry and Pharmacy, 32*, 100993.

Papamichael, I., Voukkali, I., Economou, F., Loizia, P., Demetriou, G., Esposito, M., ... & Zorpas, A. A. (2024). Mobilisation of textile waste to recover high added value products and energy for the transition to circular economy. *Environmental Research, 242*, 117716.

Potting, J., Hekkert, M. P., Worrell, E., & Hanemaaijer, A. (2017). Circular economy: measuring innovation in the product chain. *Planbureau voor de Leefomgeving*, (2544).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sevinç, G. (2019). *Geçmişten günümüze denim ve sürdürülebilir moda için değerlendirilmesi.* [Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü].

Suarez-Eiroa, B., Fernandez, E., Mendez-Martinez, G., & Soto-Onate, D. (2019). Operational principles of circular economy for sustainable development: Linking theory and practice. *Journal of cleaner production, 214*, 952-961.

Şevkay, I. (2021). Sürdürülebilir giyim modasında modüler tasarım: bir koleksiyon önerisi. [Yüksek Lisans Tezi, Ticaret Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü].

Trudel, R. (2019). Sustainable consumer behavior. *Consumer Psychology Review.*

TÜİK. (2023). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570

Türk Dil Kurumu (2020). www.tdk.gov.tr

Uşak Ticaret ve Sanayi Odası Raporu, (2016). *Tekstil geri kazanım sektörü raporu.* Uşak, Türkiye, 29.

Yan, R. N., Diddi, S., & Bloodhart, B. (2021). Predicting clothing disposal: The moderating roles of clothing sustainability knowledge and self-enhancement values. *Cleaner and Responsible Consumption, 3*, 100029.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE IMPACT OF PROFESSIONAL IDENTITY THREAT ON PHYSICIANS

Ms, Mehmet Eymen SÜMER
Kadir Has University,
meymensumer@gmail.com - 0000-0002-4541-3672

ABSTRACT

The prompt diffusion of Artificial Intelligence (AI) technology into today health care system has ushered in a paradigm shift in clinical diagnostics, prognostic assessments and medical decision-making stream lines. Although they hold tremendous promise for advances in clinical accuracy and institutional efficiency, the true adoption curves as well as future diffusion of these advanced algorithmic systems are largely dependent on a mediated acceptance process from one target segment: clinical physician end-users (the most proximate B2B professional base). The present study focuses on the socio-psychological and structural mechanism of technological transition through analyzing the direct influence of perceived 'professional identity threat' on physicians explicit intention to use AI platforms.

Furthermore, an analysis of the moderating effects between the two variables of interest is performed in the introduction of the concept of "deprofessionalization" as a negative moderator of the relationship between these two variables. The study utilizes a survey of practitioners within the Turkish healthcare system in order to determine the effect that friction between technology and profession has upon the behavior of healthcare professionals within the disciplines. The model that will be used to analyze these variables relates the concepts of technology acceptance with concepts of sociology and social psychology. The intended use of the findings of this research is to provide information to healthcare administrators, medical device managers, and other strategists regarding how to best implement AI into healthcare systems in a way that minimizes friction between the artificial intelligence and the medical workforce.

Keywords: Healthcare Artificial Intelligence, Professional Identity Threat, Deprofessionalization, Clinical Autonomy, Intention to Use, B2B Technology Diffusion.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

URARTU YAZITLARINDA MERHAMET VE BAĞIŞLAMA: HARAÇ, SADAKAT VE SİYASİ EGEMENLİK BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi, İshak KÜÇÜKYILDIZ

Artvin Çoruh Üniversitesi,

ishakkucukyildiz@artvin.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2720-9408

ÖZET

Urartu Krallığı, MÖ IX. yüzyılın ortalarında başkenti Tuşpa'da (Van) teşekkül etmiş ve yaklaşık iki yüzyıl boyunca Van Gölü havzası merkezli geniş bir coğrafyada siyasî varlık göstermiştir. Urartu Devleti'nden günümüze ulaşan çiviyazılı belgeler, büyük ölçüde askerî seferler, imar faaliyetleri ve dinî uygulamalar etrafında şekillenen resmî metinlerden oluşmaktadır. Kalıplaşmış ve formüler bir dil taşıyan bu yazıtlar, yalnızca tarihî olayları kaydetmekle kalmayıp krallık ideolojisinin temel kavramlarını da yansıtmaktadır. Bu çerçevede, yazıtlarda geçen bazı ifadelerin sözlük anlamlarının ötesinde, siyasî ve dinî bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu araştırma, Urartu yazıtlarında yer alan "merhamet" ve "bağışlama" kavramlarını filolojik ve bağlamsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Meherkapı Yazıtı, Yazılıtaş Yazıtı, Van Kalesi Analıkız Steli, Surp Pogos Steli ve Çelebibağı Steli gibi metinlerde geçen ifadeler, düşman ya da bağlı hükümdarların kral huzurunda teslimiyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu metinlerde söz konusu hükümdarların yere kapandıkları, ardından affedildikleri ve haraçla yükümlü kılındıkları görülmektedir. Bu durum, bağışlama eyleminin egemenliğin tanınmasıyla bağlantılı bir formül içinde sunulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle "bağışlama", mutlak bir aftan ziyade teslimiyetin kabulü, bağlılığın tesisi ve vergi düzeninin sürdürülmesiyle ilişkili bir krallık tasarrufu olarak görünmektedir. Aynı kavramların bazı yazıtlarda tanrıların krala yönelttiği lütuf ve inayeti ifade etmek üzere kullanılması, meselenin yalnızca siyasî alanla sınırlı olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede "merhamet", bir taraftan fethedilen ya da itaat altına alınan unsurlar üzerinde kraliyet otoritesini meşrulaştıran bir söylem unsuru, diğer taraftan da kralın kudretini ilahî iradeyle ilişkilendiren bir ifade biçimi hâline gelmektedir.

Bu çalışma, farklı dönemlere ait seçilmiş yazıt örnekleri üzerinden söz konusu kavramların kullanım alanlarını karşılaştırmalı olarak ele almakta ve bunların teslimiyet, haraç ve ilahî meşruiyet ekseninde kazandığı anlamları irdelemektedir. Böylece Urartu siyasal dilinde "merhamet" ve "bağışlama" kavramlarının, iktidarın sembolik ve ideolojik inşasında oynadığı rolü ortaya koymak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Urartu, Merhamet, Bağışlama, Siyasi Egemenlik.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Mercy and Forgiveness in Urartian Inscriptions: An Assessment in the Context of Tribute, Loyalty, and Political Sovereignty

Dr. Öğr. Üyesi, İshak KÜÇÜKYILDIZ

Artvin Çoruh Üniversitesi,

ishakkucukyildiz@artvin.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2720-9408

ABSTRACT

The Kingdom of Urartu emerged in the mid-ninth century BCE with its capital at Tušpa (Van) and maintained a political presence for approximately two centuries across a wide geography centered on the Lake Van basin. The cuneiform documents of the Urartian State that have survived to the present largely consist of official texts shaped around military campaigns, construction activities, and religious practices. Bearing a stereotyped and formulaic language, these inscriptions not only record historical events but also reflect the fundamental concepts of royal ideology. In this respect, certain expressions occurring in the inscriptions need to be evaluated not only in terms of their lexical meanings but also together with their political and religious contexts.

This study aims to examine the concepts of “mercy” and “forgiveness” found in Urartian inscriptions from both philological and contextual perspectives. Expressions found in texts such as the Meherkapı Inscription, the Yazılıtaş Inscription, the Analıkız Stele of Van Fortress, the Surp Pogos Stele, and the Çelebibağı Stele reveal that enemy or subordinate rulers demonstrated submission before the king. In these texts, it is seen that these rulers prostrated themselves, were subsequently pardoned, and were placed under the obligation of tribute. This indicates that the act of forgiveness was presented within a formula connected to the recognition of sovereignty. In this respect, “forgiveness” appears not as an absolute pardon, but rather as a royal act associated with the acceptance of submission, the establishment of loyalty, and the maintenance of the tributary order. The use of the same concepts in some inscriptions to express the favor and grace granted to the king by the gods demonstrates that the issue was not limited solely to the political sphere. In this context, “mercy” becomes, on the one hand, a discursive element that legitimizes royal authority over conquered or subordinated groups and, on the other hand, a mode of expression that relates the king’s power to divine will.

Through selected inscriptional examples from different periods, this study comparatively addresses the spheres of use of these concepts and examines the meanings they acquired along the axes of submission, tribute, and divine legitimacy. Thus, it aims to reveal the role played by the concepts of “mercy” and “forgiveness” in the symbolic and ideological construction of power in Urartian political language.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Mercy, Forgiveness, Political Sovereignty

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TR-4 DOĞU MARMARA BÖLGESİ BİST ŞİRKETLERİNİN YATIRIMCI İLİŞKİLERİNDE STRATEJİK İLETİŞİM ARACI OLARAK 2024 DÖNEMİ YILLIK RAPORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Dr. Sema Çağlayan
Kocaeli Üniversitesi
sema.caglayan@kocaeli.edu.tr- 0000-0002-5715-8744

Arş. Gör. Tuğba Özgiray
Kocaeli Üniversitesi
tubamemilioglu@gmail.com - 0000-0002-5309-0260

Yüksek Lisans Öğrencisi Cenkhan Kahraman
Kocaeli Üniversitesi
cenkhankahraman2001@gmail.com- 0009-0003-7998-6553

ÖZET

Yatırımcı ilişkileri, işletmeler ile mevcut ve potansiyel yatırımcılar arasında karşılıklı güvene dayalı, şeffaf ve sürekliliği olan bir iletişim sürecinin oluşturulmasını sağlayan önemli bir yönetim alanıdır. Bu sürecin en temel araçlarından biri olan yıllık raporlar ise finansal sonuçların paylaşıldığı belgeler olmanın ötesinde işletmenin kurumsal yapısının, stratejik yönünün, risk yaklaşımının ve gelecek hedeflerinin bütüncül biçimde ortaya konulabildiği önemli iletişim araçlarıdır. Bu bakımdan yıllık raporlar, yatırımcıların karar alma süreçlerini destekleyen ve şirketlerin sermaye piyasalarındaki güvenilirliğini artıran araçlar olarak şirketlere fayda sağlamaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada, TR-4 Doğu Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin yıllık raporları, iletişim perspektifinden irdelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi incelemesinden yararlanılmıştır. Örneklem içerisinde yer alan şirketlerin 2024 dönemi yıllık raporları, hazırlanan kodlama cetveli doğrultusunda, biçimsel ve içeriksel özellikleri bakımından "tamamen yetersiz" skalasından "tamamen yeterli" skalasına doğru beşli Likert tipi ölçek üzerinden puanlanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS V27 kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, incelenen 37 şirket arasında yıllık raporların niteliği bakımından belirgin farklılıklar olduğu saptanmıştır. Şirketlerin %18,9'unda (n=7) yıllık raporların genel performansının düşük düzeyde kaldığı, buna karşılık %32'sinin (n=12) daha yüksek düzeyde performans sergilediği tespit edilmiştir. Biçimsel açıdan değerlendirildiğinde, incelenen çok sayıda raporun görsel tasarım ve sunum bakımından güçlü olduğu, ancak bazı raporlarda erişilebilirlik ve standartlaşma açısından eksikliklerin bulunduğu görülmüştür. İçeriksel inceleme ise özellikle stratejik bilgi sunumu, sürdürülebilirlik yaklaşımı ve yatırımcıya yönelik

[1] Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 125K004 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimizi sunarız.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

açıklayıcılık düzeylerinin geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yıllık raporların yatırımcı ilişkilerinde stratejik bir iletişim işlevi üstlenmesine rağmen, TR-4 Doğu Marmara Bölgesi'ndeki BİST şirketlerinin bu araçtan yeterince yararlanmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yatırımcı ilişkileri, Stratejik İletişim, Kurumsal İletişim, Yıllık raporlar, Kurumsal Raporlama

1. GİRİŞ

Küreselleşen finansal piyasalarda yatırımcı ilişkileri yönetimi, şirketlerin sermaye maliyetini düşürmek, piyasa değerini maksimize etmek ve paydaş güvenini sağlamak adına kritik bir stratejik işlev üstlenmektedir. Bu süreçte finansal performans, stratejik hedefler ve risk yönetimine dair şeffaf bilgi akışının sağlanmasında yıllık raporlar, kurumsal iletişimin en temel araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır (Kartal, 2019). Günümüzde yıllık raporlar, yasal bir zorunluluk olmanın ötesinde, işletmelerin stratejik vizyonunu ve sürdürülebilirlik taahhütlerini paydaşlara aktaran dinamik birer iletişim aracı niteliğindedir.

Modern yatırımcı profilinin geleneksel finansal verilerin yanı sıra kurumsal yönetişim, sürdürülebilirlik performansı ve risk yönetimi stratejilerine dair kapsamlı bilgi talep etmesi, yıllık raporların içeriğini yapısal bir dönüşüme uğratarak bütünleşmiş raporlama uygulamalarını ön plana çıkarmıştır (Akbaş vd., 2021). Özellikle kurumsal yönetim endekslerinde yer alan firmalar için bu raporlar, şeffaflık ve hesap verebilirliğin somut bir göstergesidir.

Türkiye pay piyasası özelinde, Borsa İstanbul (BIST) bünyesindeki şirketlerin yatırımcı ilişkileri uygulamaları, SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) düzenlemeleri, kurumsal yönetim ilkeleri ve uluslararası standartlara uyum süreçlerinin etkisiyle kayda değer bir ivme kazanmıştır (Aksu ve Kösedağ, 2006). Buna karşın, literatür ve piyasa uygulamaları, şirketlerin yıllık rapor kalitesi, içerik yoğunluğu ve stratejik iletişim etkinliği açısından hâlâ heterojen bir yapı sergilediğini göstermektedir (Düzer ve Önce, 2017; Kılıç ve Kuzey, 2018; Uyar vd., 2013).

Türkiye genelinde önemli pazar paylarına sahip firmaları barındıran TR4 Doğu Marmara Bölgesi, Türkiye ekonomisinde stratejik bir konuma sahiptir. Bu bölgede faaliyet gösteren Borsa İstanbul (BİST) şirketlerinin yatırımcı ilişkileri uygulamalarını ve özellikle yıllık raporlarının stratejik iletişim etkinliğini değerlendirmek hem teorik literatür hem de piyasa profesyonelleri açısından kritik bir gerekliliktir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, TR4 Doğu Marmara Bölgesi'ndeki BİST şirketlerinin yıllık raporlarını stratejik iletişim aracı olarak analiz etmektir. Bu amaç kapsamında aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

AS1: İlgili şirketlerin yıllık raporları biçimsel nitelikler (tasarım, erişilebilirlik, standardizasyon) açısından hangi düzeydedir?

AS2: Yıllık raporların içeriksel boyutu, stratejik bilgi sunumu ve yatırımcıyı bilgilendirme düzeyi açısından ne düzeydedir?

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AS3: Şirketler arasında yıllık rapor kalitesi bakımından ne tür farklılıklar ortaya çıkmakta ve bu farklılıklar hangi boyutlarda yoğunlaşmaktadır?

Çalışmanın özgün değeri ve önemi üç temel unsura dayanmaktadır. İlk olarak, Türkiye literatüründe yıllık raporların stratejik iletişim etkinliğini bölgesel ölçekte ele alan çalışmaların kısıtlı olması nedeniyle, araştırma TR4 bölgesine odaklanarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İkinci olarak, elde edilecek bulgular firmaların yatırımcı ilişkileri stratejilerini ve raporlama süreçlerini optimize etmelerine yönelik pratik çıktılar sunacaktır. Son olarak çalışmanın, düzenleyici otoriteler ile meslek örgütlerinin kurumsal raporlama standartlarını ve politikalarını geliştirmelerine rehberlik edebileceği beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Yatırımcı İlişkileri: Kavramsal Temeller

Yatırımcı ilişkileri, finans, iletişim, pazarlama ve sermaye piyasası hukuku disiplinlerini bünyesinde barındıran ve şirketin finansal çevreyle stratejik iletişimini yöneten çok boyutlu bir idari sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Bu işlevin temel amacı, bilgi asimetrisini asgari seviyeye indirmek, paydaş güvenini inşa etmek ve en önemlisi firmanın piyasa değerinin adil ve doğru bir şekilde oluşmasını sağlamaktır (Botosan, 1997; Dolphin, 2004; Healy ve Palepu, 2001; Laskin, 2009).

Teorik zeminde yatırımcı ilişkileri, ağırlıklı olarak Bilgi Asimetrisi Teorisi ekseninde açıklanmaktadır. Nitekim García-Sánchez ve diğerleri (2017), entegre raporlama ve paydaş katılımı uygulamalarının bilgi asimetrisini hafiflettiğini ve bu etkinin kurumsal yatırımcıların güçlü olduğu pazarlarda daha da belirginleştiğini ampirik olarak ortaya koymuştur. Benzer bir yaklaşımla Chen ve diğerleri (2026), karbon emisyonlarına dair şeffaf bilgi paylaşımlarının kurumsal itibarı desteklediğini, bilgi şeffaflığını artırdığını ve böylece varlıkların yanlış fiyatlanma riskini önemli ölçüde azalttığını savunmaktadır. Bu değerlendirmeler, finansal ve finansal olmayan açıklamaların sermaye piyasalarında etkinliği artırarak yatırımcı kararlarını optimize ettiğini destekler niteliktedir.

Uluslararası çalışmaların yanı sıra Türkiye pay piyasasını ele alan ampirik yazın da kurumsal şeffaflık ve açıklama kalitesindeki heterojenliğe vurgu yapmaktadır. Öncü çalışmalardan Aksu ve Kösedağ (2006), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) şirketlerinin şeffaflık ve kamuyu aydınlatma performanslarını inceleyerek firmalar arasında ciddi farklılıklar tespit etmiş; şirket ölçeği, kârlılık rasyoları ve yabancı ortaklık yapısının açıklama kalitesini belirleyen temel dinamikler olduğunu vurgulamıştır. Destekleyici bir diğer araştırmada Uyar ve diğerleri (2013), Türk şirketlerinin gönüllü bilgi açıklama eğilimlerini analiz ederek büyük ölçekli, kârlı ve uluslararası (Big Four) denetim firmalarınca denetlenen işletmelerin daha kapsamlı raporlama yaptığını belirtmiştir. Yatırımcı ilişkilerinin etkinliğinin, sunulan bilginin hacminin yanı sıra kalitesine, zamanlamasına ve erişilebilirliğine bağlı olduğu belirtilmektedir. Alwardat (2019), sunduğu kapsamlı literatür taramasında, yüksek açıklama kalitesinin kazanç yönetimini sınırladığını, bilgi asimetrisini düşürdüğünü ve yatırımcı algısı ile finansal raporlama kalitesini pozitif yönde etkilediğini belirtmektedir. Son yıllarda dijitalleşmeyle birlikte web tabanlı yatırımcı ilişkileri uygulamaları da önem kazanmıştır. Örneğin Temizel ve diğerleri (2017), BIST sigorta sektörü üzerinde yaptıkları analizde web

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tabanlı kurumsal iletişim pratiklerinde şirketler arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, dijital kanalların bu yükselişine rağmen geleneksel yıllık raporlar, kapsam ve meşruiyet açısından yatırımcı ilişkilerinin temel taşı olma özelliğini halen korumaktadır (Kartal, 2019).

2.2. Stratejik İletişim Aracı Olarak Yıllık Raporlar

Yıllık raporlar, yasal bir zorunluluğu yerine getirmenin ötesinde, şirketlerin finansal durumunu, stratejik vizyonunu ve kurumsal değerlerini paydaşlara aktaran kapsamlı kurumsal iletişim araçlarından biridir. Yıllık raporların stratejik iletişim aracı olarak değeri, şirketin gelecek vizyonunu, stratejik önceliklerini ve değer yaratma mekanizmalarını paydaşlara aktarma kapasitesine dayanmaktadır. Bu bağlamda entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan bilgilerin birlikte sunulmasını esas alan bir raporlama biçimi olarak kurumsal iletişimde önemli bir uygulama alanı haline gelmiştir. Giorgino ve diğerleri (2017), entegre rapor yayınlamanın ve raporlarda entegre vurgusunun yapılmasının hisse senedi fiyatları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yarattığını saptayarak bu yaklaşımın sermaye piyasalarındaki işlevselliğini ortaya koymuştur. Ancak bu fayda, salt biçimsel bir benimsemeden ziyade açıklamaların niteliğine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Delegkos ve diğerleri (2025) de entegre raporlamadaki önemlilik analizinin piyasa değeriyle güçlü bir pozitif ilişki sergilediğini ve özellikle finansal açıdan kritik konuların rapora özlü bir şekilde entegre edilmesinin önemini vurgulamıştır.

Türkiye bağlamındaki ampirik yazın da küresel trendlerle paralellik göstererek entegre rapor unsurlarının ve kurumsal anlatı tarzının piyasa yansımalarına dikkat çekmektedir. Akbaş ve diğerleri (2021), entegre raporların kurumsal yatırımcıların karar alma mekanizmaları üzerinde doğrudan etkili olduğunu ampirik olarak ortaya koymuş ve yerel işletmeler için finansal olmayan bilgilerin nasıl yapılandırılması gerektiğine dair stratejik öneriler sunmuştur. Raporlardaki dilsel nitelikleri inceleyen Kahveci (2016) ise Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi firmaları üzerinde yaptığı araştırmada, yıllık raporlarda tercih edilen dilin ve tonun, şirketin stratejik performans mesajlarını piyasaya doğru bir şekilde iletmesinde ve algı yönetiminde anahtar bir rol oynadığını göstermiştir.

Yatırımcılar, yıllık raporlardaki stratejik bilgileri değerlendirirken sembolik söylemler yerine özgün ve nitelikli açıklamalara odaklanmakta ve önem vermektedirler. Gabrielli ve diğerleri (2025), yüksek kaliteli Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) açıklamalarının piyasa değerini pozitif etkilediğini, fakat bu etkinin yalnızca açıklamaların sembolik olmaktan uzak, oldukça anlaşılır olduğunda belirginleştiğini ampirik olarak kanıtlamıştır. Benzer şekilde Grewal ve diğerleri (2021) de SASB (Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu) çerçevesine uygun ve sektörel açıdan finansal önem arz eden bilgileri gönüllü olarak açıklayan firmaların daha yüksek fiyat bilgilendirme gücüne ulaştığını tespit etmiştir. SASB standartları dışındaki genel açıklamaların söz konusu bu güce katkı sağlamaması, raporlamada genel bilgi yoğunluğu oluşturmak yerine stratejik ve standartlara uygun bilgi sunmanın yatırımcı gözündeki değerini doğrular niteliktedir.

Türkiye pay piyasasını ele alan güncel literatür de kurumsal anlatıların ve raporların okunabilirliğinin stratejik birer araç olarak kullanıldığını destekler niteliktedir. Borsa İstanbul

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

şirketlerinin faaliyet raporlarını inceleyen Zeytinoğlu ve diğerleri (2022), finansal performansı zayıf olan işletmelerin raporlarının çok daha karmaşık ve okunması zor bir dille kaleme alındığını tespit etmiştir. Bu durum, şirketlerin olumsuz finansal çıktıları dilsel bir karmaşıklık arkasına gizleme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Raporlardaki kurumsal anlatıyı yönetici mektupları üzerinden söylem analizine tabi tutan Kılınç ve diğerleri (2020) ise, bu metinlerin sadece bilgi aktarma amacı taşımadığını aynı zamanda kurumsal kimlik inşası, meşruiyet kazanma ve stratejik algı yönetimi açısından kritik bir işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Çevresel açıklamaların kurumsal itibar üzerindeki etkisini inceleyen Hasseldine ve diğerleri (2005), niteliksel açıklamaların, sayısal verilere kıyasla itibar üzerinde çok daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, entegre raporlarda görsel sunumların rolünü araştıran Widyatama ve diğerleri (2022) de görsel olarak desteklenen bilgilerin yatırım tahsisi kararlarında daha rasyonel sonuçlar doğurduğunu, entegre raporlama formatının yatırımcıların anlama düzeyini artırarak karar mekanizmalarını desteklediğini ampirik olarak kanıtlamıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, TR4 Doğu Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren Borsa İstanbul (BİST) şirketlerinin yıllık raporlarını stratejik iletişim aracı olarak incelemeyi amaçlayan nitel ve nicel içerik analizi yaklaşımına dayalı bir araştırma tasarımına sahiptir. Çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi (belge analizi), verilerin çözümlenmesinde ise nitel ve nicel içerik analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, hisseleri Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören 730 şirket oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, amaçlı örneklem yöntemi ile TR4 Doğu Marmara Bölgesi'nde yer alan 37 BİST şirketi (%5,1) oluşturmaktadır. TR4 Doğu Marmara bölgesinin içerisinde yer alan Kocaeli'nin 2023 yılında kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla bakımından Türkiye'de ilk sırada yer alması (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024), TR4 Doğu Marmara Bölgesi'nin üretimde en hızlı büyüyen bölgelerden biri olmasına karşın bu bölgede yer alan ve BİST üzerinde işlem gören şirket sayısının kısıtlı olması nedeniyle, örneklem TR4 Doğu Marmara Bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Örneklem dahilindeki şirketlerin %21,6'sı (n=8) ana metal sanayi, %18,9'u (n=7) kimya sanayi, %13,5'i (n=5) ise metal eşya ve makine alanlarında hizmet sunmaktadır. Şirketlerin hizmet sunduğu diğer sektörler ise sırasıyla gıda sanayi (%8,1, n=3), tekstil ve giyim (%5,4, n=2), taş ve toprağa dayalı imalat (%5,4, n=2), iplik sanayi (%5,4, n=2), otomotiv sanayi (%5,4, n=2), bilişim (%2,7, n=1), elektrik, gaz ve buhar (%2,7, n=1), orman ürünleri ve mobilya (%2,7, n=1), gayrimenkul yatırım ortaklıkları (%2,7, n=1), diğer imalat sanayi (%2,7, n=1), holdingler ve yatırım şirketleridir (%2,7, n=1).

3.2. Veri Kodlama Süreci

Araştırma verileri, ilgili şirketlerin kurumsal web siteleri ile Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (KAP) temin edilen 2024 yılı faaliyet raporlarından elde edilmiş ve SPSS (v.27) kullanılarak kodlanmıştır. İçerik analizinde kullanılan kodlama cetveli, Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği (TÜYİD) tarafından hazırlanan Skor Kart (TÜYİD, 2015) ile TÜYİD Beyaz Kitaplar serisinde yer alan ilkeler (TÜYİD, 2020a, 2020b, 2020c) temel alınarak

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

geliştirilmiştir. Buna ek olarak, alanyazında yer alan çeşitli çalışmalar (Hedlin, 1999; Brennan & Kelly, 2000; Geerings vd., 2003; Paşalı-Taşoğlu, 2015) incelenmiş ve kodlama yapısı bu doğrultuda zenginleştirilmiştir. Raporların değerlendirilmesinde, literatür ve uzman görüşleri doğrultusunda yapılandırılan iki temel boyut 35 alt madde esas alınmıştır:

Biçimsel Boyut: Görsel tasarım ve profesyonellik, rapor yapısı/organizasyonu, erişilebilirlik (dijital format, arama işlevi, bağlantılar) ile grafik/görsel ögelerin kullanımı.

İçeriksel Boyut: Stratejik vizyon/hedeflerin netliği, finansal performans sunumu/analizi, risk yönetimi ve fırsatlar, kurumsal yönetim uygulamaları, paydaş katılımı/iletişimi ile gelecek beklentileri/projeksiyonlar.

Her alt madde, nitel veriyi sayısallaştırarak karşılaştırma yapabilmek adına 5'li Likert tipi ölçek (1=Tamamen Yetersiz - 5=Tamamen Yeterli) ile puanlanmıştır.

3.3. Kodlayıcılar Arası Güvenilirlik

İçerik analizi süreci, kodlama yanlılığını azaltmak amacıyla iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak yürütülmüştür. Kodlama sürecine geçilmeden önce, ölçüm tutarlılığını değerlendirmek amacıyla rastgele seçilen 5 yıllık rapor üzerinde pilot kodlama gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası uyum %87 olarak belirlenmiştir. Pilot uygulamanın ardından kalan 32 rapor bağımsız olarak kodlanmış, ortaya çıkan kodlama farklılıkları ise üçüncü bir araştırmacının değerlendirmesiyle giderilerek nihai uzlaşı sağlanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, SPSS (v.27) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. AS1 ve AS2'nin analizinde değişkenlere ilişkin frekans dağılımları ve tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak şirketlerin yıllık raporlarına ilişkin genel eğilimler ortaya konulmuştur. Yıllık rapor performanslarının sektörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla (AS3) Kruskal–Wallis H testi uygulanmıştır.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma TR4 bölgesiyle sınırlı olduğundan sonuçların Türkiye geneline genellenmesinde dikkatli olunmalıdır. Çalışma kesitsel bir nitelik taşımakta ve yalnızca 2024 yılı raporlarını kapsamaktadır. Nitel değerlendirme süreçlerinde kaçınılmaz olan öznellik riski, çoklu kodlayıcı kullanımı ve uzlaşma seansları vasıtasıyla asgariye indirilmiştir.

4. BULGULAR

TR4 Doğu Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren ve ampirik analize dâhil edilen 37 BİST şirketine ait 2024 yılı yıllık faaliyet raporları üzerinde yapılan incelemeler, kurumsal raporlama pratiklerinde şirketler arasında hem biçimsel hem de içeriksel boyutlarda belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Çizelge 1, yıllık raporların biçimsel sunum ve içerik niteliğine ilişkin ortalama değerleri, Çizelge 2 ise yıllık raporların şirket bazlı ortalama değerleri göstermektedir. Bulgular, TR4 Doğu Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren BİST şirketlerinin yıllık raporlarının genel yeterlilik düzeyinin orta seviyede olduğunu ortaya koymaktadır (M=3,39, SD=1,07). Bununla birlikte, raporların biçimsel yeterlilik düzeyinin genel olarak

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yeterli seviyede (M=3,44, SD=1,04), içeriksel yeterlilik düzeyinin ise orta seviyede olduğu belirlenmiştir (M=3,38, SD=1,14).

Çizelge 1: TR4 Doğu Marmara Bölgesi BİST Şirketlerinin Yıllık Raporlarına Dair Genel Değerlendirme Sonuçları

	Minimum	**Maksimum**	**M***	**SD**
Yıllık Raporların Genel Değerlendirme Ortalamaları	1,00	4,83	3,39	1,07331
Biçimsel Değerlendirme Ortalamaları	1,00	5,00	3,44	1,04022
İçeriksel Değerlendirme Ortalamaları	1,00	4,78	3,38	1,14377

*(1) Tamamen Yetersiz, (2) Yetersiz, (3) Ne Yeterli Ne Yetersiz, (4) Yeterli, (5) Tamamen Yeterli

Genel değerlendirme notları üzerinden yapılan sınıflandırma neticesinde, şirketlerin %18,92'sinin (n=7) yıllık rapor sunumunun stratejik kurumsal iletişim standartları açısından oldukça düşük düzeyde kaldığı saptanmıştır (Min. M=1; Max M=2,11). Buna tezat bir şekilde, örneklemin yaklaşık üçte birini (%32,4) oluşturan 12 şirketin ise küresel ve ulusal raporlama ilkelerine yüksek düzeyde uyum sağlayarak üstün bir performans sergilediği tespit edilmiştir (Min. M=4,23; Max M=4,83). Geriye kalan 20 şirketin (%54) ise kabul edilebilir ancak geliştirilmeye açık, orta düzeyde bir kurumsal raporlama görünümüne sahip olduğu belirlenmiştir (Min. M=2,63; Max M=4,17). Şirketlerin yıllık rapor performanslarının faaliyet gösterdikleri sektörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal–Wallis H testi uygulanmıştır. Sonuçlar, sektörler arasında yıllık raporların biçimsel ve içeriksel performansları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermiştir (H(12)=12,931, p=0,374).

Çizelge 2: TR4 Doğu Marmara Bölgesi BİST Şirketlerinin Yıllık Raporlarına İlişkin Şirket Bazlı Genel Değerlendirme Sonuçları

Şirketler	**Genel Değerlendirme Notu**		**Biçimsel Değerlendirme Ortalamaları**		**İçeriksel Değerlendirme Ortalamaları**	
	Puan Yüzdesi	M*	Puan Yüzdesi	M*	Puan Yüzdesi	M*
NÇS	%96,5	4,83	%100	5,00	%95,5	4,78
KTT	%94,8	4,74	%97,5	4,88	%94	4,70
LYS	%94,2	4,71	%92,5	4,63	%94,8	4,74
AAK	%93,1	4,66	%90	4,50	%94,0	4,70
MBV	%90,8	4,54	%87,5	4,38	%91,8	4,59
BFS	%90,8	4,54	%87,5	4,38	%91,8	4,59
KOS	%89,7	4,49	%85	4,25	%91,1	4,56
BÇF	%87,4	4,37	%75	3,75	%91,1	4,56
ZEE	%86,8	4,34	%85	4,25	%87,4	4,37
TPK	%86,8	4,34	%85	4,25	%87,4	4,37
ÇÇM	%85,1	4,26	%67,5	3,38	%90,3	4,52
PGS	%84,5	4,23	%67,5	3,38	%89,6	4,48
BBÇ	%83,4	4,17	%70	3,50	%87,4	4,37
BVS	%83,4	4,17	%67,5	3,38	%88,1	4,41
AKT	%76,5	3,83	%95	4,75	%71,1	3,56
HT	%76	3,80	%77,5	3,88	%75,5	3,78
KGT	%73,1	3,66	%87,5	4,38	%68,8	3,44

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DDT	%72	3,60	%87,5	4,38	%67,4	3,37
GDY	%71,4	3,57	%75	3,75	%70,3	3,52
HHK	%70,8	3,54	%70	3,50	%71,1	3,56
ZGY	%68	3,40	%72,5	3,63	%66,6	3,33
ÇHT	%65,1	3,26	%60	3,0	%66,6	3,33
PH	%62,8	3,14	%77,5	3,88	%58,5	2,93
RLB	%60,5	3,03	%62,5	3,13	%60	3,00
ÖDS	%58,8	2,94	%47,5	2,38	%62,2	3,11
EAS	%57,1	2,86	%40	2,00	%62,2	3,11
EEİ	%56,5	2,83	%77,5	3,88	%50,3	2,52
MH	%54,2	2,71	%62,5	3,13	%51,8	2,59
DDE	%53,1	2,66	%40	2,00	%57	2,85
SEB	%52,5	2,63	%47,5	2,38	%54	2,70
FMİ	%42,2	2,11	%55	2,75	%38,5	1,93
SFS	%42,2	2,11	%66,6	3,38	%34,8	1,74
SPS	%42,2	2,11	%67,5	3,38	%34,8	1,74
KGM	%40,5	2,03	%55	2,75	%36,2	1,81
İOS	%29,7	1,49	%27,5	1,38	%30,3	1,52
ESÜ	%20	1,00	%20	1,00	%20	1,00
KMS	%20	1,00	%20	1,00	%20	1,00

Çizelge 3, şirketlerin yıllık raporlarının biçimsel boyutuna ilişkin ortalama değerleri göstermektedir. Bulgular, TR4 Doğu Marmara Bölgesi'ndeki BİST şirketlerinin yıllık raporlarının görsel tasarım, estetik mimari ve kurumsal sunum kalitesi bakımından yeterli bir performansa sahip olduğu ortaya koymuştur. Kurumsal iletişim açısından şirketlerin temel sunum (konsept tasarım: M=3,34, kurum kimliği uyumu: M=3,38, anlaşılırlık: M=3,86) ve dijital erişilebilirlik düzeyinde (M=3,45, SD=1,12) yeterli bir performans sergilediği; ancak etkileşimli raporlama uygulamaları (M=1,05, SD=1,56) ve görsel içerik kalitesi (M=2,83, SD=1,65) bakımından önemli sınırlılıklara sahip olduğu görülmektedir. Birçok raporda dijital erişilebilirlik (interaktif bağlantılar, mobil entegrasyon) açısından önemli teknik eksikliklerin bulunduğu görülmüştür. Bu durum, raporlamanın büyük ölçüde geleneksel ve statik bir iletişim yapısı içinde sürdürüldüğünü düşündürmektedir.

Çizelge 3: TR4 Doğu Marmara Bölgesi BİST Şirketlerinin Yıllık Raporlarının Biçimsel Analizine Dair Ortalama Değerler

Değişkenler	**M±SD***
Raporun web sitesinden indirilebilme durumu	4,45±1,12
Raporun okunabilir ve anlaşılır bir tasarıma sahip olması	3,86±1,18
Rapor içinde aramayı kolaylaştırıcı seperator, renk ayrımı veya içindekiler bölümünün kullanımı	3,86±1,37
Raporun içinde okunurluğu kolaylaştırıcı görsel, tablo veya vurguların kullanımı	3,54±1,34
Rapor tasarımının kurum kimliği ile uyumu	3,48±1,64
Konsept tasarımın görünümü	3,45±1,46
Kullanılan görsellerin kalitesi	2,83±1,65
Online, interaktif faaliyet raporunun mevcudiyeti	1,05±1,56

*(1) Tamamen Yetersiz, (2) Yetersiz, (3) Ne Yeterli Ne Yetersiz, (4) Yeterli, (5) Tamamen Yeterli

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 4, şirketlerin yıllık raporlarının içeriksel boyutuna ilişkin ortalama değerleri göstermektedir. Bulgular, şirketlerin yıllık raporlarında özellikle kurumsal profil ve faaliyet bilgileri, sermaye ve ortaklık yapısına ilişkin açıklamalar, yönetim kurulu ve üst yönetime ilişkin şeffaflık unsurları, risk yönetimi uygulamaları ile kurumsal yönetim komitelerinin faaliyetlerine yönelik bilgilerin yeterli düzeyde sunulduğunu ortaya koymaktadır (Min. M=3,51; Max M=4,27). Bununla birlikte, yıllık raporlarda sunulan iç kontrol ve denetim mekanizmalarına ilişkin açıklamalar, çalışanlara yönelik uygulamalar hakkında bilgiler, kurumsal iletişim niteliği, yönetimsel şeffaflık, hukuki hesap verebilirlik ile sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine ilişkin bilgiler, orta düzeyde yeterli bulunmuştur (Min. M=2,72; Max M=3,29). Bu sonuçlar, yıllık raporların paydaşların bilgi edinme gereksinimlerini karşılamada özellikle kurumsal yapı, yönetim ve faaliyet performansına ilişkin konularda etkili bir iletişim aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk ve çalışan odaklı uygulamalara ilişkin içerikler, raporlarda görece daha sınırlı bir düzeyde sunulmuştur. Yıllık raporların paydaşlarla daha kapsayıcı ve dengeli bir iletişim işlevi üstlenebilmesi için sürdürülebilirlik ve sosyal etki odaklı açıklamaların içeriksel kapsam ve derinlik bakımından geliştirilmesi gerekmektedir. Genel bir perspektiften değerlendirilecek olursa, yıllık faaliyet raporlarının sermaye piyasalarında bilgi asimetrisini azaltan ve yatırımcı ilişkilerinde köprü görevi gören önemli bir stratejik işlev üstlendiği teorik olarak bilinse de ampirik sonuçlar bu stratejik işlevin örneklem kapsamındaki tüm şirketler tarafından aynı şeffaflık ve etkinlik düzeyinde kullanılamadığını göstermektedir.

Çizelge 4: TR4 Doğu Marmara Bölgesi BİST Şirketlerinin Yıllık Raporlarının İçeriksel Analizine Dair Ortalama Değerler

Değişkenler	**M±SD***
Hesap dönemi içerisindeki sermaye yapısına ilişkin bilgi	4,27±0,96
Raporun giriş kısmında şirket profili ve ana faaliyetlerine ilişkin özet bilgi	4,05±1,39
%5'i aşan karşılıklı iştiraklere ilişkin bilgi	4,00±1,47
Şirket faaliyetlerinin sonuçları hakkında fikir verecek hususlara ilişkin temel bilgi	3,97±1,23
Yönetim kurulunda görev alan kişiler hakkında bilgi	3,86±1,58
Şirketin faaliyet gösterdiği sektör hakkında genel bilgi	3,78±1,43
Personel sayısında meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi	3,75±1,47
Dönem içinde yönetim kurulunda görev alan kişilerin görev başlangıç ve varsa bitiş tarihlerini de içerecek şekilde görev sürelerinin belirtilmesi	3,70±1,66
Şirketin karına katılım konusunda imtiyaz olup olmadığı ve varsa imtiyazın içeriği hakkında bilgi	3,67±1,70
Şirket üst yönetimi hakkında bilgi	3,67±1,56
Şirketin risk yönetimi politikasına ilişkin bilgi	3,64±1,54
Şirketin kar dağıtım politikası hakkında bilgi	3,59±1,55
Kurumsal Yönetim Komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi	3,54±1,67
Yönetim kurulu komitelerinin faaliyetleri ve değerlendirmeleri hakkında bilgi (komite üyeleri, toplanma sıklığı, çalışma esaslarına ve yönetim kurulunun değerlendirmesi hakkında bilgi)	3,54±1,59

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Risk Yönetim Komitesi faaliyetleri hakkında bilgi	3,51±1,67
Şirketin iç kontrol sistemi ve iç denetim faaliyetleri hakkında bilgi	3,29±1,61
Çalışanların sosyal hakları ve mesleki eğitimi hakkında bilgi	3,27±1,59
Sunuş yazısının iletişimsel yeterlilik düzeyi	3,24±1,81
Denetim Komitesinin faaliyetleri hakkında bilgi	3,18±1,48
Yönetim kurulu ve üst düzey yöneticilere üyelerine sağlanan huzur hakkı, ücret, prim, ikramiye, kâr payı gibi mali menfaatlerin toplam tutarları hakkında bilgi	3,16±1,65
Raporda Sorumluluk Beyanı'nın imzalı olarak mevcudiyeti	3,16±1,80
Sürdürülebilirlik ilkeleri ve faaliyetleri hakkında bilgi	3,16±1,65
Yönetim kurulunun stratejik faaliyetleri hakkında bilgi	3,16±1,57
Şirket aleyhine açılan davalar ve olası sonuçları hakkında bilgi	3,05±1,43
Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri ve harcamaları hakkında bilgi	2,72±1,62
Hisse senedinin yıllık performansına ilişkin bilgi	2,18±1,66
Glossary (sözlük) kapsamı	1,13±0,67

*(1) Tamamen Yetersiz, (2) Yetersiz, (3) Ne Yeterli Ne Yetersiz, (4) Yeterli, (5) Tamamen Yeterli

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

TR4 Doğu Marmara Bölgesi'ndeki BİST şirketlerinin yıllık raporlarına yönelik elde edilen bulgular, kurumsal raporlamanın, stratejik iletişim etkinliği bağlamında uluslararası ve ulusal literatürle önemli paralellikler ve ayrışmalara sahip olduğunu göstermektedir. Biçimsel içerik analizi sonucunda, yıllık raporların, kurum kimliği ile uyum ve görsel sunum performansı açısından yeterli bir performansa sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum, görsel olarak sunulan kurumsal bilgilerin yatırımcıların algılama ve anlama düzeyini artırarak yatırım kararlarını optimize ettiğini savunan Widyatama ve diğerleri (2022) ile tutarlılık göstermektedir. Ancak tasarım alanındaki bu yetkinliğe karşın, dijital erişilebilirlik, interaktif navigasyon ve arama işlevlerinde saptanan düşük yeterlilik düzeyleri, Willimon'un (2016) yıllık raporların aşırı veri yüklü, karmaşık ve erişim açısından hantal yapılara dönüşebildiğine yönelik eleştirileriyle örtüşmektedir. Bölge şirketlerinin biçimsel mimariyi interaktif dijital araçlarla desteklemesi, yatırımcı deneyimini iyileştirmek adına kritik bir adım olacaktır.

Yıllık raporların içeriksel analizi sonuçlarında belirginleşen stratejik bilgi sunumuna ilişkin orta düzeyde tespit edilen yeterlilikler ile özellikle somut yol haritaları ve anahtar performans göstergelerinin (KPI) sınırlı biçimde sunulması, alan yazındaki temel tartışmalarla paralellik göstermektedir. Grewal ve diğerleri (2021), yatırımcılar açısından değer taşıyan bilgilerin etkinliğinin, açıklanan bilgi miktarından ziyade bilginin önemliliği ve karar alma süreçlerine katkısıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Delegkos ve diğerleri (2025), raporlamanın paydaşlar üzerindeki etkisinin biçimsel uyumun yanı sıra sunulan bilgilerin kalitesi, açıklığı ve stratejik değerinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, TR4 Bölgesi şirketlerinin yıllık raporlarında bilgi hacmini artırmaktan ziyade, kurumsal hedefler, gelecek dönem öncelikleri ve performans göstergeleri gibi yatırımcılar açısından kritik öneme sahip stratejik unsurları daha açık, ölçülebilir ve bütüncül bir iletişim yaklaşımıyla sunmaları önem taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Sürdürülebilirlik açıklamaları boyutunda tespit edilen görece düşük yeterlilik düzeyi, Türkiye'deki kurumsal raporlama ve entegre raporlama uygulamalarının mevcut gelişim düzeyiyle uyumludur. Nitekim Gençoğlu ve diğerleri (2016), Türk şirketlerinin entegre raporlama ekosisteminde henüz olgunlaşma sürecinde bulunduğunu belirtmiş olup, bu çalışmada elde edilen bulgular söz konusu değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Bununla birlikte, Jadoon ve diğerleri (2021), sürdürülebilirlik raporlamasının yatırımcılar açısından kurumsal şeffaflığı, hesap verebilirliği ve yönetim kalitesini yansıtan önemli bir iletişim mekanizması olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Benzer biçimde, Aldy ve diğerleri (2025), çevresel performansa ilişkin açıklamaların yatırımcıların risk algısını şekillendirmede ve kurumsal güvenin tesis edilmesinde önemli bir işleve sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, özellikle TR4 Bölgesi'nde ekonomik açıdan belirleyici konumda bulunan imalat sanayi ve kimya sektörlerindeki işletmelerin çevresel göstergelerini daha kapsamlı, sistematik ve ölçülebilir biçimde raporlamaları önemlidir. Çevresel performansa ilişkin açıklamaların niteliğinin artırılması, yatırımcıların bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına, kurumsal şeffaflığın güçlendirilmesine ve işletmelerin sürdürülebilirlik performansına yönelik algıların daha sağlıklı biçimde şekillenmesine katkı sağlayacaktır. Bu bakımdan, sürdürülebilirlik ile ilişkili göstergelerin yıllık raporlarda stratejik öncelikler ve gelecek dönem hedefleriyle ilişkilendirilerek sunulması, yıllık raporların yatırımcı ilişkilerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve güven inşasını destekleyen stratejik iletişim işlevini güçlendirecektir. Ancak bu noktada, sürdürülebilirlik açıklamalarının değer ilgisi üzerine kurulan dengenin hassas olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Camodeca ve diğerleri (2018) ile Purwanto ve diğerleri (2021), bu açıklamaların nitelikten yoksun olduğunda piyasa değerlemeleri üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ve raporlamayı basit bir konuşma döngüsüne soktuğunu ampirik olarak doğrulamışlardır. Pigatto ve diğerleri (2022) de benzer bir eleştiriyle, uluslararası çerçeveleri benimseyen kurumların genellikle kurallara yalnızca biçimsel (formal) uyum gösterme eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, TR4 bölgesindeki BİST şirketlerinin sürdürülebilirlik ve kurumsal iletişim pratiklerinde sembolik ve biçimsel uyumun ötesine geçerek özgün, ölçülebilir ve stratejik derinliğe sahip açıklamalar üretmesi hem piyasa değerlerini maksimize etmek hem de uluslararası fonların bölgeye çekilmesini sağlamak adına temel anahtar niteliğindedir.

Firmaların, özellikle teknoloji odaklı modern yatırımcı profiline hitap edebilmek adına, raporlarını mobil uyumlu, arama işlevli ve interaktif dijital formatlara taşımaları gerekmektedir. Kurumsal itibarın ve piyasa değerinin korunması için sürdürülebilirlik ve ESG açıklamaları, özellikle imalat ve kimya sektörlerinde Kapsam 1 ve Kapsam 2 emisyonları gibi somut göstergeler üzerinden kapsamlı, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir şekilde sunulmalıdır (Jadoon ve diğerleri, 2021; Aldy ve diğerleri, 2025). Şirketler genel bilgi yükü oluşturmaktan kaçınmalı, net KPI'lar ve gerçekçi gelecek projeksiyonları ile stratejik bilgi sunumunu netleştirmelidir (Grewal ve diğerleri, 2021). Sunulan bilgilerde salt niceliksel veri yığınları yerine, paydaş katılım mekanizmalarını da açıklayan niteliksel ve özgün kurumsal anlatılara odaklanılmalıdır (Hasseldine ve diğerleri, 2005). Son olarak, meslek örgütlerinin öncülüğünde sektörel raporlama standartları geliştirilmeli ve firmalar, finansal/finansal olmayan bilgileri bütünsel olarak harmanlayan entegre raporlama yaklaşımını sembolik bir zorunluluk olarak değil, özlü

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ve anlamlı bir kurumsal felsefe olarak benimsemelidir (Pigatto ve diğerleri, 2022; Delegkos ve diğerleri, 2025).

Mevcut araştırma, kesitsel yapısı gereği yalnızca TR4 bölgesiyle ve 2024 yılıyla sınırlıdır. Bu nedenle bulguların Türkiye geneline uyarlanmasında ihtiyatlı olunmalıdır. Ayrıca, çoklu kodlayıcı kullanımı ve uzlaşma seanslarıyla asgariye indirilmiş olsa da nitel içerik analizlerinin doğasında bulunan görece öznellik riski ile raporların yatırımcılar tarafından algılanma düzeyinin doğrudan ölçülememiş olması çalışmanın diğer sınırlılığıdır. Bu bağlamda, gelecek çalışmalar çok yıllı zaman serisi analizleriyle rapor kalitesindeki boylamsal değişimleri inceleyebilir ya da bölgesel karşılaştırmalı çalışmalar yürütebilir. Küreselleşen finansal piyasalarda şeffaflık, hesap verebilirlik ve nitelikli bilgi akışı, şirketlerin rekabet avantajı elde etmelerinin ve sürdürülebilir değer yaratmalarının temel dayanağıdır. TR4 bölgesi BİST şirketlerinin yıllık raporlarını bu stratejik perspektifle yeniden yapılandırması hem yerel yatırımcı ilişkilerini güçlendirecek hem de uzun vadeli kurumsal başarılarına ve bölgeye yönelik uluslararası fon akışına doğrudan katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbaş, H. E., Canikli, S., & Şen, A. (2021). Entegre raporlama içerik öğelerinin yatırımcı kararları üzerindeki etkisi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(2), 1-18. https://doi.org/10.32709/AKUSOSBIL.827403

Aksu, M., & Kösedağ, A. (2006). Transparency and disclosure scores and their determinants in the Istanbul Stock Exchange. *Corporate Governance: An International Review*, *14*(4), 277-296. https://doi.org/10.1111/j.1467-8683.2006.00507.x

Aldy, J. E., Berrens, R. P., & Groom, B. (2025). Show & tell: An analysis of corporate climate messaging and its financial impacts. *Financial Analysts Journal*, *81*(2), 5-28. https://doi.org/10.1080/0015198x.2024.2444384

Alwardat, Y. A. (2019). Disclosure quality and its impact on financial reporting quality, audit quality, and investors' perceptions of the quality of financial reporting: A literature review. *Accounting and Finance Research*, *8*(3), 201-220. https://doi.org/10.5430/afr.v8x3p201

Botosan, C. (1997). Disclosure Level and the Cost of Capital. The Accounting Review, 72(3).

Brennan, N., Kelly, S. (2000). "Use of Internet by Irish Companies for Investor Relations Purposes", Irish Business and Administrative Research, 21 (2), 107-35.

Camodeca, R., Almici, A., & Renzi, A. (2018). Sustainability disclosure in integrated reporting: Does it matter to investors? A cheap talk approach. *Sustainability*, *10*(12), Makale 4393. https://doi.org/10.3390/su10124393

Chen, Y., Li, T., & Zeng, Q. (2026). Green truth or green mirage? Carbon information disclosure and asset mispricing. *Business & Society*, *65*(1), 3-35. https://doi.org/10.1177/00076503251404375

Delegkos, A. E., Skordoulis, M., Kyriakopoulos, G., & Chalikias, M. (2025). Business strategies and corporate reporting for sustainability: A comparative study of materiality,

stakeholder engagement, and ESG performance in Europe. *Sustainability*, *17*(19), Makale 8814. https://doi.org/10.3390/su17198814

Dincer, B. (2016). The role of sustainability disclosures for the capital market participants: Evidence from Turkey. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, 6*(2), 98-108.

Dolphin, R.R. (2004). The Strategic Role of Invester Relations. Corporate communications, 9(1), 25-42. https://doi.org/10.1108/13563280410516474

Düzer, M., Önce, S. (2017). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Finansal Performans: BİST'te İşlem Gören Şirketler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 637-648. https://doi.org/10.33905/bseusbed.348073

Dye, R. A., Glover, J., & Sunder, S. (2021). Green gaps: Firm ESG disclosure and financial institutions' reporting requirements. *Journal of Sustainable Research*, *3*(1), Makale e210006. https://doi.org/10.20900/jsr20210006

Esterhuyse, L. (2019). Towards corporate transparency. *The Bottom Line: Managing Library Finances*, *32*(2), 85-102. https://doi.org/10.1108/BL-03-2019-0081

Gabrielli, F., Profumo, G., & Lombardi, R. (2025). Do sustainable development goal disclosure matter? Unpacking value relevance in the European context. *Business Strategy and the Environment*, *34*(3), 1245-1268. https://doi.org/10.1002/bse.70254

García-Sánchez, I. M., Rodríguez-Ariza, L., & Frías-Aceituno, J. V. (2017). Integrated reporting and stakeholder engagement: The effect on information asymmetry. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *24*(5), 395-413. https://doi.org/10.1002/csr.1415

Geerings, J., Bollen, L., Hassink, H. (2003). "Investor Relations on the Internet: A Survey of the Euronext Zone", European Accounting Review, 12 (3), 567-579.

Gençoğlu, Ü. G., Aytaç, A., & Gençoğlu, G. (2016). Kurumsal sürdürülebilirlik açısından entegre raporlamanın önemi ve BIST uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (69), 51-66. https://doi.org/10.25095/mufad.396719

Giorgino, M., Supino, E., & Barnabè, F. (2017). Corporate disclosure, materiality, and integrated report: An event study analysis. *Sustainability*, *9*(12), Makale 2182. https://doi.org/10.3390/su9122182

Grewal, J., Hauptmann, C., & Serafeim, G. (2021). Material sustainability information and stock price informativeness. *Journal of Business Ethics*, *171*(3), 513-544. https://doi.org/10.1007/s10551-020-04451-2

Hasseldine, J., Salama, A. I., & Toms, J. S. (2005). Quantity versus quality: The impact of environmental disclosures on the reputations of UK Plcs. *British Accounting Review*, *37*(2), 231-248. https://doi.org/10.1016/j.bar.2004.10.003

Healy, P. M., PAlepu, K. G. (2001). Information Asymmetry, Corporate Disclosure, and the Capital Markets: A Review of the Empirical Disclosure Literature. Journal of Accounting and Economics, 31(1-3), 405-440. https://doi.org/10.1016/S0165-4101(01)00018-0

Hedlin, P. (1999). "Internet as a Vehicle for Investor Relations: The Swedish Case", Europesn Accounting Review, 8 (2), 373-381.

Jadoon, I. A., Ali, A., Ayub, U., Tahir, M., & Mumtaz, R. (2021). The impact of sustainability reporting quality on the value relevance of corporate sustainability performance. *Sustainable Development*, *29*(6), 1080-1096. https://doi.org/10.1002/sd.2138

Kahveci, E. (2016). The tone of annual reports as a strategic performance management tool: Application on Turkey's Borsa Istanbul corporate governance index firms. *PressAcademia Procedia*, *2*(1), 580-589. https://doi.org/10.17261/pressacademia.2016321989

Kartal, M. T. (2019). The role and importance of independent audit and annual integrated reports as corporate tools in communication with stakeholders from the investor relations perspectives: An examination upon Turkish banks. In *Handbook of research on global issues in financial communication and investment decision making* (pp. 134-156). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-9265-5.ch007

Kılıç, M., Kuzey, C. (2018). The Effect of Corporate Governance on Carbon Emission Disclosures. International Journal of Climate Change Strategies and Management, 11(1), 35-53. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-07-2017-0144

Kılınç, E., Çelik, M., & Özdemir, L. (2020). Yıllık raporlarda kurumsal anlatı: Kurum yöneticilerinin mektuplarına yönelik bir söylem analizi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (51), 1-22. https://doi.org/10.24955/ilef.736324

Laskin, A. V. (2009). A Descriptive Account of the Investor Relations Profession: A National Study: A National Study. *The Journal of Business Communication (1973)*, *46*(2), 208-233.

Nair, R., Muttakin, M. B., Khan, A., Subramaniam, N., & Somanath, V. S. (2019). Corporate social responsibility disclosure and financial transparency: Evidence from India. *Pacific-Basin Finance Journal*, *56*, 330-351. https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2019.06.015

Paşalı-Taşoğlu, N. (2015). Yatırımcı İlişkileri Yönetiminde Finansal Halkla İlişkilerin Rolü ve Finansal İletişim Stratejileri. Koçer, S. (Ed.). Halkla İlişkilerde Uzmanlaşma I, (51-82). İstanbul: Derin Yayınları.

Pigatto, G., Pigatto, G. A. S., & Holanda, A. P. (2022). A critical reflection on voluntary corporate non-financial and sustainability reporting and disclosure: Lessons learnt from two case studies on integrated reporting. *Journal of Accounting & Organizational Change*, *18*(5), 732-755. https://doi.org/10.1108/jaoc-03-2022-0055

Purwanto, P., Agustin, H., & Taufik, T. (2021). Does sustainability disclosure valuable? Study on issuers under the SRI-KEHATI index of the Indonesia Stock Exchange. *European Alliance for Innovation*, *14*(9), 1-12. https://doi.org/10.4108/eai.14-9-2020.2304900

Temizel, F., Bayçelebi, B. E., & Akin, A. (2017). Web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamaları: Borsa İstanbul'da işlem gören sigorta sektörü şirketleri üzerine bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(1), 1-18. https://doi.org/10.18037/ausbd.417247

Türkiye İstatistik Kurumu (2024). İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2023. Türkiye İstatistik Kurumu Veri Portalı. https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53575, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2025.

TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği (2015). Skor Kartlar. https://www.tuyid.org/files/zirve2015/TUYID_IR_Odulleri_Skor_Kart_calismasi_2015.pdf

TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği (2022a). Yatırımcı İlişkileri İletişim Araçları. https://www.tuyid.org/files/beyaz%20kitap/Yat%C4%B1r%C4%B1mc%C4%B1%20%C4%B0li%C5%9Fkileri%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20Ara%C3%A7lar%C4%B1.pdf

TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği (2022b). Yatırımcı Sunumları. https://www.tuyid.org/files/yayinlar/Yat%C4%B1r%C4%B1mc%C4%B1%20Sunumlar%C4%B1.pdf

TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği (2022c). Şirket İnternet Sitesi. https://www.tuyid.org/files/yayinlar/TUYID_Beyaz%20Kitap%20INTERNET%20SITESI.pdf

Uyar, A., Kilic, M., & Bayyurt, N. (2013). Association between firm characteristics and corporate voluntary disclosure: Evidence from Turkish listed companies. *Intangible Capital*, *9*(4), 1080-1112. https://doi.org/10.3926/ic.439

Widyatama, A., Rossieta, H., Veronica, S., & Siregar, S. V. (2022). The use of visual presentations for integrated reports in the investment decision-making process. *Journal of Applied Accounting Research*, *23*(5), 1048-1072. https://doi.org/10.1108/jaar-09-2021-0238

Willimon, T. (2016). *The evolution of the annual report to shareholders* [Doktora tezi]. University of Tennessee.

Zeytinoğlu, E., Akarim, Y. D., & Çelik, O. (2022). Borsa İstanbul'daki şirketlerin faaliyet raporlarının okunabilirliği: Finansal performans kapsamında bir karşılaştırma. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, *5*(2), 195-212. https://doi.org/10.46737/emid.1178097

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EKMEKÇİLİK VE PASTACILIK KÜLTÜRÜNÜN TARİHİNE BİR BAKIŞ: RİZE'DE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Yüksek lisans öğrencisi, Hümeyra YAVAŞİ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

humeyra_yavasi25@erdogan.edu.tr- 0009-0006-3147-178X

Doç. Dr. Gökhan ONAT

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

gokhan.onat@erdogan.edu.tr- 0000-0001-5072-948X

ÖZET

Ekmekçilik ve pastacılık kültürü geçmişten günümüze hayatımızda önemli bir yer edinmiştir. Bu araştırmada söz konusu kültürün önemli hale gelmesinde etkili olan unsurlar, hangi ülkelerle etkileşim içinde geliştiği, farklı ülkelerle kurulan etkileşimler sonucunda mesleki uygulamalara yansıyan dilsel unsurlar ve Hemşin halkının bu alanda öncü sayılmasının başlıca etkenleri Rize merkez ve çevresinde yapılan araştırmada ele alınmıştır. Araştırmada işletmelere ve meslekte deneyimli kişilere sorulan sorular doğrultusunda ekmekçilik ve pastacılık kültürün oluşumunda etkili olan ülkeler, meslekte kullanılan terimler ve Rusya'ya yönelik gurbet hareketlerinin bu alandaki izlerine ilişkin bulgulara rastlanılmıştır. Aynı zamanda bölge işletmelerinde yöresel tatlılara, meslekte kullanılan yerel ifadelere ve geleneksel ekipmanlara ilişkin unsurlar da tespit edilmiştir. Araştırmanın amacı, Rize ilindeki ekmekçilik ve pastacılık kültürünü ortaya çıkartmaktır

Anahtar Kelimeler: Ekmekçilik, Pastacılık, Hemşin, Rize

A GLIMPSE INTO THE HISTORY OF BAKING AND PASTRY-MAKING CULTURE: A FIELD STUDY IN RİZE

ABSTRACT

Baking and pastry culture has held an important place in our lives from past to present. This study examines the factors that contributed to the significance of this culture, the countries with which it developed through interaction, the linguistic elements reflected in professional practices as a result of these intercultural interactions, and the main reasons why the Hemşin people are regarded as pioneers in this field, based on research conducted in the city center of Rize and its surrounding areas.In line with the questions directed to businesses and experienced individuals in the profession, the study identified findings related to the countries that influenced the formation of baking and pastry culture, the terms used in the profession, and the traces of migration movements to Russia in this field. In addition, elements related to local desserts, local expressions used in the profession, and traditional equipment were also identified in regional businesses.The aim of the study is to reveal the baking and pastry culture in Rize province.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Keywords: Bakery, Pastry, Hemşin, Rize

1. GİRİŞ

Araştırmanın amacı Rize ilindeki ekmekçilik ve pastacılık kültürünü ortaya çıkartmaktır. Bu araştırma; yazılı kaynaklarda yeterince yer almayan kültürel mirasın belgelenmesi, ekmekçilik ve pastacılık kültürünün günümüze kadar nasıl sürdürüldüğünün ortaya konulması ve bu alanda bilimsel bir kaynak oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın önemi geçmiş yıllarda yaşanan gurbetçiliğin günümüze uzanan etkisini açıklamak ve kuşaklar arasında yaşanan ekmekçilik ve pastacılık aktarımını tarihsel bağlamda ele almaktır. Literatürde Hemşin halkının bu alanda öncü sayılması ile ilgili çalışmalara, bu kültürün farklı ülkelerde gelişme gösterdiğine, geçmiş zamandan bu zamana kadar bu kültürün devam ettirildiğine dair bilgilere yer verilmiştir. Ancak geçmişten günümüze ekmekçilik ve pastacılık kültürü ile ilgili bütüncül çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çalışma literatürde tahılın üretiminden başlayarak ilerleyen ekmekçilik ve pastacılığı tarihsel bir bütün olarak ele almıştır. Çalışma bu anlamda çeşitli araştırmalarda ele alınan bilgileri sistematik şekilde bir araya getirerek literatüre katkı sağlamıştır. Çok eski çağlardan bu yana ekmek, kutsallık atfedilen temel bir yaşam unsuru olarak insan hayatında yer edinmiştir. Bu nedenle buğdayın üretimi ve korunması, tarih boyunca toplumların en büyük önceliklerinden biri olmuştur. Ekmek insan yaşamında mücadelenin simgesi olarak görülmüştür ve ilk üretilen ekmeğin öğütülen ya da kavrulmuş olan tahılın suyla karışımı ile hamur haline getirilip pişirilmesiyle ortaya çıktığı belirtilmiştir (Özberk ve Karagöz vd., 2016). Kuter (2011) ise ateşin bulunmasıyla birlikte buğday kırmasının su ile ıslatılması sonucunda insanların hamurda bazı gözeneklerin meydana geldiğini fark ettiklerini ifade etmiştir. Gisslen (2013), yayımladığı kitabında göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçişle beraber tahılın en çok tercih edilen besinlerden biri haline geldiğini, 19. yüzyılda teknik anlamda fırıncılık mesleğinde gelişmeler yaşandığını ve daha önce büyük ölçüde el emeğine dayalı olan üretimin zamanla otomatik sistemlere dönüştürüldüğünü aktarmıştır. 20. yüzyılda ise teknoloji daha da ilerlemiş ve buna bağlı fırıncılık ile pastacılık alanında gelişmelerin yaşanmaya başladığını ifade etmiştir. Zamanla fırıncılık önemli bir meslek haline gelmiştir ve daha da gelişerek pastacılık mesleğinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Pastacılığın tarihi sürecine bakıldığında bu alanın geçmişten bugüne birçok değişim ve gelişim yaşadığı ifade edilebilir. Günümüzde de düğünlerde, kutlamalarda, bayramlarda, atamalarda, gün yemeklerinde, yas süreçlerinde pastanın yoğun olarak tercih edildiği görülmektedir (Yıldız, 2022). Cauvain ve Clark (2019), ekmekçilik ürünlerinin toplumun çoğu kesimi için temel besin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

olduğunu, pastacılık ürünlerinin ise daha çok toplumun üst kademelerinde tüketildiğini ifade etmişlerdir. Ekmekçilik ve pastacılık alanında gelişme gösteren bir diğer durum ise ekonomik sebepler ve savaşlardan dolayı Kırım Harbi döneminde gittikleri Rusya'da meslek hakkında edindikleri bilgiler sayesinde gelişim gösteren bazı Hemşinlilerin, Sovyet Devrimi sonrasında oluşturdukları ekonomik sermayeyi Anadolu'ya taşımış olmalarıdır. Ancak bu süreçte sahip oldukları varlıklarının bir kısmına Rusya tarafından el konulmuştur. Yaşanan bu olaydan sonra ülkesine gelemeyenlerin olduğu bilinmektedir. Ülkesine dönen Hemşinlilerin ise kalkınmalarını sağlamak için farklı şehirlerde pastacılık ve fırıncılığın yanında lokantacılık ve otelcilik gibi ticaretle uğraştıkları da bilinmektedir (Akat, 2012). Hemşinlilerin bu meslekte öne çıkmalarının başlıca nedenlerinden biri, zorlu yaşam koşulları altında geçimlerini sürdürebilme çabalarıdır. Bu doğrultuda özellikle de Hemşinli erkeklerin Rusya, Polonya, İsviçre ve diğer bazı ülkelere göç ettikleri görülmektedir. Bu ülkede öğrendikleri pastacılık bilgi ve tekniklerini memleketlerine döndüklerinde kurdukları işletmelerde uygulamaları, bu alanda tanınmalarını sağlayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde pastacılığın, ağırlıklı olarak Ermeni ve Rum nüfusunun uğraştığı mesleklerden biri olduğunu ve bununla birlikte 19. yüzyılda çalışmak amacıyla Rusya'ya giden Doğu Karadeniz insanının özellikle Hemşinlilerin orada ekmekçilik ve pastacılık kültürünü öğrendikleri bilinmektedir (Biryol, 2022). Özellikle Rusya'ya göç etmelerinin nedenlerinden biri, bazı Hemşinli ailelerin ürettiği bal ve bu balların üretimden elde edilen balmumunun Osmanlı sarayında aranan niteliklere sahip olmasıdır. Bu nedenle söz konusu aileler İstanbul'a davet edilerek burada geçimlerini sürdürmüşlerdir (Biryol, 2022). Pamukçu & Güler (2022), bir diğer nedenin ise Rusya'nın Osmanlı coğrafyasına olan yakınlığı ve erişilebilir konumu olduğunu, Rus toplumunun ülkeye gelen Türk göçmenlere karşı görece kabul edici tutumu da bu göç hareketlerini destekleyen başka bir neden olarak belirtmişlerdir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nda Hemşinlilerin mallarına el konulması ile zorunlu olarak evlerine geri gönderilmeleri ve 1917 Ekim Devrimi sonrasında Rusya'dan geri dönmek durumunda kaldıklarını da açıklamışlardır. Geri dönen halkın ise başta büyük şehirler olmak üzere pastane ve fırın açtıkları da ifade edilenler arasındadır. Biryol (2022), Hemşinli annelerin çocuklarını gurbete gönderirken orada açlık sıkıntısı çekeceği düşüncesiyle karnını doyurabileceği yerlerde çalışmasını istediğini aktarmıştır. Bu kişilerin memleketlerine döndükten sonra Anadolu'nun farklı illerinde açtıkları pastaneler aracılığıyla bu kültürü sürdürdüklerini de ifade etmiştir. Çok eski bir tarihi olan ekmekçilik ve pastacılığın zaman içerisindeki değişiminden bahsedilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2. YÖNTEM

Ekmekçilik ve pastacılık kültürünün ortaya çıkmasında etkili olan ülkeleri inceleyen ve bu meslekle ilgilenen kişilerin konu ile ilgili görüşlerini açıklamayı amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında değerlendirilmektedir. Araştırmacının amacı doğrultusunda bilgi açısından zengin kişi ve durumların seçilerek olgunun derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2002). Görüşme olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Soruların sorulacağı kişiler ekmekçilik ve pastacılık alanında deneyimli bireylerden seçilmiştir. Katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve buna bağlı olarak katılımcılar çalışmaya gönüllülük esasına bağlı katılmıştır. Bu çalışmanın evreni Rize'de ekmekçilik ve pastacılık mesleğini sürdüren tüm işletmelerdir. Örneklemi ise ekmekçilik ve pastacılık mesleğinde deneyimli ve bilgi sahibi olan on iki kişi olarak belirlenmiştir. Katılımcıların 3'ünün Merkez/Rize'de, 3'ünün Ardeşen'de, 2'sinin Çamlıhemşin'de, 2'sinin Pazar/Hemşin bölgesinde ve 2'sinin ise Pazar ilçesinde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.

Çizelge 1. Araştırmada Kullanılan Görüşme Soruları

Soru No	Araştırma Soruları
1	Pastacılık mesleğine nasıl başladınız, kimden öğrendiniz, ailede bu mesleği yapan başka kişiler var mı?
2	Ustanız nereliydi, hiç yurt dışına giden ustanız oldu mu?
3	Ekmekçilik ve Pastacılık kültürüne etki eden ülkeler hangileridir?
4	Karadeniz ekmekçilik ve pastacılık ile hangi ülke mutfağı daha yakın, bahsettiğiniz ülke mutfakları ile benzer ürünlerimiz var mı?
5	Rize ekmekçilik ve pastacılık kültüründe hangi ürünler vardır?
6	Unutmaya yüz tutmuş ekmekçilik ve pastacılık terimleri var mı?
7	Eskiden kullandığımız malzemeleri (yanmaz keten, kürek, odun ateşi vs.) kullanıyor musunuz?
8	Geleneksel ekmekçilik ve pastacılık fırınınız var mı?
9	Ekmekçilik ve Pastacılığın sürdürülebilir olması için sizce neler yapılması gerekiyor?
10	Sizin için ekmekçilik ve pastacılık kültürü neyi ifade ediyor?
11	Geçmişte Karadeniz ustalarının Rusya'ya gidip mesleği orada öğrendiğine dair bilgi duydunuz mu?
12	Rusya kökenli olduğu iddia edilen ürünler, terimler var mı?

Oğan'ın (2025), çalışmasında yer alan sorulardan yararlanılmış; araştırmacılar bu soruları kendi çalışmasında uyarlamış ve buna ek olarak yeni sorular eklemiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3. BULGULAR

Görüşmeler sonucunda katılımcıların mesleki deneyimlerinin oluşumuna ilişkin çeşitli bulgular elde edilmiştir. Mesleki aktarım ve ustalık kültürüne yönelik tema ve doğrudan alıntılar çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Mesleki Aktarım ve Ustalık Kültürü

Alt Tema	Katılımcı Kodu	Katılımcı Görüşü
Aile mesleği	K1	"Ailede bu mesleği yapan babaannemin dedesi vardı o da Rusya'da pastacıydı."
	K3	"Bu meslek dede mesleğimiz bizim. Onlardan öğrendik."
	K8	"Annemden öğrendim. Dedem de bu meslekteydi."
	K9	"Babamdan öğrendim. Babam dışında iki amcam ve abim de bu meslekte."
	K10	"13 yaşında başladım babam öğretti, aile mesleği."
Usta-çırak ilişkisi	K4	"Mesleği de ustamdan öğrendim."
	K6	"Amcamdan öğrendim."
	K11	"Dayımın yanında başladım bu mesleğe."

Çizelge 2 incelendiğinde katılımcıların büyük bölümünün ekmekçilik ve pastacılık mesleğine aileleri vasıtasıyla başladıkları görülmektedir. Aile mesleği teması altında özellikle K1, K3, K8, K9 ve K10 kodlu katılımcılar mesleğin kuşaktan kuşağa sürdürülen bir gelenek olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bu mesleğe başlamalarında ve öğrenmelerinde aile içi bireyler ve diğer aile fertlerinin rol üstlendiğini anlatmaktadır. Bunun yanında K1 kodlu katılımcının ailesindeki bireylerin geçmişte Rusya'da pastacılık mesleğini yapmış olması bu mesleğin göç ve kültürle ilişkili olduğunu açıklamaktadır. Usta-çırak ilişkisi teması altında ise K4, K6, K11 kodlu katılımcılar mesleği usta çırak ilişkisi ile öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum bölgede geleneksel öğrenme şeklinin usta yanında yetişme kültürü ile şekillendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle aile fertleri dışında farklı bireylerden elde edilen mesleki deneyimler ekmekçilik ve pastacılık kültürünün dayanışma temelli aktarıldığını da göstermektedir

Çizelge 3. Göç, Gurbet ve Rusya Etkisi

Alt Tema	Katılımcı Kodu	Katılımcı Görüşü
Rusya'ya giden ustalar	K1	"Babaannemin dedesi oradaydı."
	K2	"Kırım zamanı Rusya'da dedelerimizin fırınları varmış."
	K8	"Çarlık döneminde Hemşinliler Rusya'da para kazandırdılar."
Gurbet kültürü	K12	"Hemşinlilerin Kırım tarafına gitmesi ile mesleğe ilk fırıncılık ile başlandı." "13 yaşında gurbete çıkmaya başlamışlar."

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Rusya'nın mesleğe etkisi	K3	"Rusya bu kültürün ilerlemesinde çok önemli bir yerde."
	K9	"Rusya daha yakın, özellikle hamur işlerimiz."

Çizelge 3 incelendiğinde bazı katılımcıların Rize ekmekçilik ve pastacılık kültürünü Rusya ve geçmiş dönemlerde yaşanan gurbetçilik ile bağdaştırdığı gözlemlenmiştir. Rusya'ya giden ustalar teması altında K1, K2, K8 kodlu katılımcılar geçmişte Karadeniz bölgesinden Rusya'ya giden ustaların olduğunu ve mesleği devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. K2 kodlu katılımcının "Kırım zamanında Rusya'da dedelerimizin fırınları varmış" ifadesi mesleğin tarihsel süreçte göç hareketleriyle şekillendiğini göstermektedir. K8 kodlu katılımcının da yine benzer şekilde Çarlık döneminde Rusya'da çalışarak gelir elde ettiklerini ifade etmesi, gurbetçiliğin hem ekonomik hem de kültürel aktarım açısından önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Gurbet kültürü teması altında yaşanan gurbeti kısaca anlatan K12 kodlu katılımcı Hemşinlilerin Kırım bölgesine gitmesiyle birlikte ilk önce karınlarını doyurmak için fırıncılıkla uğraştıklarını ve genç yaşta gurbet deneyimini yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle de "13 yaşında gurbete çıkmaya başlamışlar" ifadesi yaşanan göç ile mesleğin çok erken yaşlarda öğrenildiğini ortaya koymaktadır. Rusya'nın mesleğe etkisi teması altında katılımcıların hamur işleri ve pastaların Rus mutfağıyla oldukça benzer olduğuna ilişkin ifadelerine yer vermiştir. K3 kodlu katılımcı ekmekçilik ve pastacılık kültürünün gelişiminde ve aktarımında Rusya'nın önemli bir yere sahip olduğunu belirtirken, K9 kodlu katılımcı özellikle hamur işlerinde Rus mutfağıyla benzerlikler bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bulgular doğrultusunda Rize ekmekçilik ve pastacılık kültürünün yaşanan göçlerin kültürel etkileşimler doğrultusunda biçimlendiğini göstermektedir.

Çizelge 4. Kültürel Etkileşim ve Uluslararası Mutfak Benzerlikleri

Alt Tema	Katılımcı Kodu	Katılımcı Görüşü
Avrupa mutfak etkisi	K6	"İtalya, Fransa, Yunanistan."
	K11	"Pastacılık kültürü için Fransa'yı örnek verebilirim."
Benzer ürünler	K1	"Beze ve paskalya çöreğini söyleyebilirim."
	K4	"Galaktoboureko bizdeki laz böreği ile çok benzerdir."
	K11	"Almanların simitlerinin benzediğini söyleyebilirim özellikle bretzel."
	K12	"Krep süzette bizdeki plina tatlısıdır. Annemlerin de çok eskiden yaptığı bir tatlıydı"
Simit ve hamur işi benzerlikleri	K2	"Rize simidi ise Rus çarının peksimeti diyebiliriz."
	K8	"Trabzon ekmeğinin Rusya'dan geldiğini düşünüyorum."

Çizelge 4 incelendiğinde Rize ekmekçilik ve pastacılık kültüründe yer alan bazı ürünlerin, farklı ülke mutfaklarıyla yapılan karşılıklı kültürel etkileşim neticesinde benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Avrupa mutfak etkisi alt teması altında özellikle Avrupa mutfaklarının bölgede gelişen pastacılık ürünleri üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. K6 kodlu katılımcı İtalya, Fransa ve Yunanistan ülkelerinin etkisinden bahsederken, K11 kodlu katılımcı pastacılık kültüründe özellikle Fransa'nın etkisinden bahsetmiştir. Benzer ürünler alt teması altında farklı ülke mutfakları ile Rize mutfağının ürünlerine

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

bakıldığında K1 kodlu katılımcı beze ve paskalya çöreğini buna örnek olarak verirken, K4 kodlu katılımcı Rize'deki Laz böreği ile Yunanistan'da yapılan galaktoboureko tatlısını örnek olarak vermiştir. Aynı şekilde K11 kodlu katılımcı Alman mutfağındaki bretzel ile Rize bölgesindeki simit kültürü arasında benzerlik olabileceğini ifade etmiştir. K12 kodlu katılımcı ise eskiden ailesi tarafından yapılan Plina adlı tatlının Krep Süzette tatlısı ile benzerlik gösterdiğini açıklamıştır. Simit ve hamur işi benzerlikleri alt temasında ise K2 kodlu katılımcı Rize simidini Rus çarının peksimeti olarak tanımlarken, K8 kodlu katılımcı Trabzon ekmeğinin Rusya'dan geldiğini düşündüğünü belirtmiştir. Bu ifadeler farklı ülke mutfak kültürleri ile bölge mutfağının benzer ürünleri olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Araştırma Rize de uzun yıllara dayanan ekmekçilik ve pastacılık kültürünün tarihsel süreç içerisindeki değişim ve gelişimini, bu kültürün oluşmasında etkili olan ülkeleri ve Rusya'ya yönelik gurbet hareketinin ekmekçilik ve pastacılık alanındaki izlerini ortaya koymuştur. Ekmekçilik ve pastacılık kültürünün zamanla gelişme gösteren değişimi bu kültürü sürdürmeye çalışan deneyimli ve bilgili bireylerin aktarımları ile zaman içerisindeki yerini almıştır. Aynı zamanda Çamlıhemşin ilçesinde her yıl düzenlenen Pastacılar Festivali kültürün devamlılığını sağlamak açısından bölge insanı tarafından önemli görülmektedir. Şükran Kütüğü bu kültürü yaşatmaya çalışan işletmelerin bölge halkı tarafından önemini vurgulamaktadır. Ekmekçilik ve pastacılık kültürünün hayatta kalma mücadelesinden ortaya çıktığı ancak ilerleyen süreçlerde bu durumum zanaat tutkusuna dönüştüğü ve kuşaklar boyunca gelişim göstermesine bağlı olarak bölgenin kültürel sermayesine katkı sağladığı görülmüştür.

4.1.TARTIŞMA

Biryol' un (2022) yapmış olduğu görüşmelerde ailelerin çocuklarını ekonomik sıkıntılar nedeni ile karınlarını doyurması için Rusya'ya gönderdiklerini ifade etmiştir. Bu ifade K12 kodlu katılımcının insanlar o zamanlar karınlarını doyurmak için ilk başta fırıncılıkla uğraşmışlar yönündeki açıklaması ile uyum sağlamaktadır. Akat'a (2012) göre ekonomik sebepler ve savaşlardan dolayı Kırım Harbi döneminde Rusya'ya giden Hemşinliler, meslek hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Bu tarihsel süreç Biryol (2022), tarafından desteklenmekte ve 19. yüzyılda çalışmak amacıyla Rusya'ya giden Doğu Karadeniz insanının özellikle Hemşinlilerin orada ekmekçilik ve pastacılık kültürünü öğrendiklerini belirtmiştir. Yapılan görüşmeler ile K1 kodlu katılımcının babaannesinin dedesinin Rusya'da bu mesleği yapıyor olması bu kültürün anlatılanlar doğrultusunda çok eski zamanlardan itibaren var olduğunu ve günümüze kadar geldiğini pekiştirmektedir. K4 ve K11 kodlu katılımcıların ustalarının Rusya ile bağlantılı olması yine aynı şekilde ekmekçilik ve pastacılık kültürünün Rus mutfağı ile bağlantısı olduğunu göstermektedir. Ersoy'un (1994) ekmekçilik ve pastacılık kültürünün ataerkil bir yapı ile gelişme gösterdiğini belirtmesi K2 ve K6 kodlu katılımcıların mesleği amcasından öğrenmesi, K3 kodlu katılımcının mesleği dedesinden öğrenmesi, K7, K9, K10, K12 kodlu katılımcıların babasından öğrenmesi, K8 kodlu katılımcının annesinden öğrenmesi, K11 kodlu katılımcının dayısından öğrenmesi ifadeleri ile mesleğin ataerkil yapı ile devamlılığı sağlandığını göstermektedir

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

5. KAYNAKÇA

Akat, A., Hemşin ve Hemşinlilerde dayanışma faaliyetleri, *Karadeniz Araştırmaları, 35*(35), 207–227. 2012.

Biryol, U., *Gurbet pastası: Hemşinliler, Göç ve Pastacılık,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

Cauvain, S. P. ve Clark, R. H., *Baking Technology and Nutrition: Towards a Healthier World*, Wiley, 2019.

Ersoy, E. G., *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Hemşin'de Yaylacılık,* Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1994.

Gisslen, W., *Professional Baking,* John Wiley & Sons, 2013.

Kuter, M., *İnsan ve Ekmek,* Kuter Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri, Bursa, 2011.

Oğan, Y., An ethnographic insight into the Laz cuisine culture in Artvin (Turkey). *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 39, 101132, 2025.

Özberk, F., Karagöz, A., Özberk, İ. ve Atlı, A., Buğday genetik kaynaklarından yerel ve kültür çeşitlerine; Türkiye'de buğday ve ekmek, *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 25*(2), 218–233, 2016.

Pamukçu, N. ve Güler, K., Çamlıhemşin kırsalından Rusya'ya uzanan göç sürecinin mimari dokuya yansımaları: Ortan ve Yolkıyı tarihi kırsal peyzajının korunması için potansiyelin irdelenmesi, *Tasarım+Kuram, 18*(36), 150–174. 2022.

Patton, M. Q., *Qualitative Research & Evaluation Methods*, Sage Publications, 2002.

Yıldız, E., Kutlamaların lezzeti ve mutluluğun resmi pasta'nın tarihi serüveni, *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 9*(89), 2179–2189, 2022.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÜNİVERSİTE VE TOPLUM ARASINDA ARTAN DİYALOG: BİLİM İLETİŞİMİNDE KURUMSALLAŞMANIN ETKİSİ VE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Öğr. Gör. Dr., Çiçek TOMRUKÇU
Gebze Teknik Üniversitesi,
ctomrukcu@gtu.edu.tr - 0000-0002-6406-4332

ÖZET

Yükseköğretim kurumlarının ürettikleri bilgiyi toplumla paylaşma biçimleri, tek yönlü bir bilgi aktarımından karşılıklı etkileşim ve diyaloğa dayalı katılımcı bir modele doğru evrilmektedir. Bu dönüşümün sürdürülebilir olması, bilim iletişiminin kurumsallaşmasına bağlıdır. Bu çalışma, 15 Mayıs 2025 tarihinde Gebze Teknik Üniversitesi (GTÜ) bünyesinde kurulan Bilim İletişimi Ofisi'nin (BİO) üniversitedeki bilimsel etkinlik ekosistemine olan yapısal ve organizasyonel etkilerini incelemektedir. Araştırma kapsamında, BİO öncesi (1 Mayıs 2023-30 Nisan 2024) ve BİO sonrası (1 Mayıs 2025-30 Nisan 2026) dönemlerde gerçekleştirilen toplam 463 bilimsel faaliyet nicel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kurumsallaşma ile birlikte üniversitenin bilim iletişimi stratejisinin tek yönlü aktarımdan, toplumun sürece dahil edildiği etkileşimli diyalog modeline anlamlı bir geçiş yaptığını göstermektedir. Hedef kitle profilinin genişleyerek özellikle akademi dışı gruplara ve lise öğrencilerine doğru kaydığı tespit edilmiştir. Ayrıca, izleyiciyi pasif kılan geleneksel seminer ve panel formatlarının yerini büyük ölçüde uygulamalı ve katılımcı etkinliklerin aldığı görülmüştür. Organizasyonel boyutta ise merkezi idarenin operasyonel yükünün hafiflediği, akademik birimlerin inisiyatif alma kapasitelerinin arttığı ve BİO' nun ekosistemde bir katalizör işlevi gördüğü kanıtlanmıştır. Sonuç olarak, bilim iletişiminde profesyonel bir kurumsallaşmanın, üniversite ile toplum arasındaki sınırları esneterek bilimi demokratikleştiren yapısal bir dönüşüm sağladığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilim İletişimi, Kurumsallaşma, Bilimin Halkla Etkileşimi (PES), Bilimin Halk Tarafından Anlaşılması (PUS), Yükseköğretim Yönetimi.

1. GİRİŞ

Yükseköğretim kurumları, ürettiği bilgiyi sadece akademi topluluğu ile paylaşan kapalı alanlar olmaktan çıkarak, toplumsal diyaloğun ve etkileşimin merkezine yerleşme konusunda artan bir beklenti ile karşı karşıya kalmaktadır. Güncel bilim iletişimi literatürü incelendiğinde, bilimin topluma salt bir otorite figürü olarak aktarıldığı tek yönlü modellerden; toplumun bilimsel süreçlere aktif olarak katıldığı ve diyaloğun esas alındığı etkileşimli modellere bir paradigma kayması yaşandığı görülmektedir (Kupper vd., 2021; Weingart vd., 2021). Ancak bu paradigma

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değişiminin salt bir söylem olarak kalmaması, yapısal bir dönüşüme evrilmesi, üniversitelerin ürettiği bilginin demokratikleşmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Bilgi, kurumsal sınırlar içerisinde üretildiğinde aynı zamanda bir iktidar ilişkisi yaratır. Üniversitelerin geleneksel yapısı, bu bilgiyi genellikle kendi iç paydaşlarına (akademisyenler ve üniversite öğrencileri) tahsis eden bir fildişi kule niteliği taşımaktadır. Bu hiyerarşik sınırı aşmak ve bilimi geniş kitlelere, özellikle genç kuşaklara ulaştırmak, bireysel çabaların ötesinde stratejik bir kurumsallaşmayı gerektirmektedir (Bauer, Bogner ve Fuchs, 2021). Son yıllarda yükseköğretim kurumlarında hayata geçirilen bilim iletişimi ofisleri (BİO) ve buralarda görev alan profesyonel iletişimciler, akademik dünya ile toplum arasındaki bu sınırları esneten en kritik aktörler olarak öne çıkmaktadır (Entradas vd, 2020; Volk ve Schafer, 2024).

Bilim iletişiminin kurumsal bir çatı altında toplanması, bu faaliyetlerin sıradan bir "kurumsal imaj (PR)" çalışmasına dönüşmesini engelleyerek (Entradas vd., 2023), onu üniversitenin temel misyonlarından biri haline getirmektedir. Etkili bir BİO'nun, merkezi idarenin üzerindeki iletişim yükünü alarak akademik birimlerin inisiyatif alma kapasitesini artıran bir "katalizör" işlevi görmesi beklenir. Dahası, bu kurumsallaşma, geleneksel ve tek yönlü "seminer/panel" formatlarını kırma ve yerine hedef kitlenin katılabileceği interaktif "atölye ve saha etkinlikleri" formatlarını inşa etme konusunda üniversitelere büyük bir operasyonel güç sağlamaktadır.

Bu çalışmanın odak noktası, stratejik bir kurumsallaşma hamlesi olarak 15 Mayıs 2025 tarihinde Gebze Teknik Üniversitesi (GTÜ) bünyesinde faaliyete geçen BİO'nun, bir devlet üniversitesindeki bilimsel etkinlik ekosistemini nasıl dönüştürdüğünü incelemektir. Araştırma; "Uzmanlaşmış bir ofis aracılığıyla sağlanan kurumsallaşma, akademik tekelin kırılarak faaliyetlerin dış paydaşlara açılmasını ve tek yönlü aktarım modelinden etkileşimli diyalog modeline geçişi sağlayabilir mi?" temel sorunsalından hareket etmektedir. Bu doğrultuda çalışma, Türkiye'de bilim iletişiminin kurumsallaşma pratiklerine ampirik bir kanıt sunarak bilim iletişiminde benimsenen yaklaşımlar açısından dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. PUS'tan PES'e Paradigma Kayması: Anlatmaktan Birlikte Yapmaya

Bilim iletişimi literatürü, tarihsel bağlamda iki temel yaklaşım etrafında şekillenmiştir: Halkın Bilimi Anlaması (Public Understanding of Science - PUS)[1] ve Halkın Bilime Katılımı (Public Engagement with Science - PES)[2]. 1990'lara kadar etkisini sürdürmüş olan PUS yaklaşımı, halkın bilime yönelik ilgisizliğini veya şüphesini bir bilgi eksikliği olarak tanımlamakta ve çözüm için uzmanların (akademisyenlerin) edilgen dinleyicilere tek yönlü bilgi aktarmasını önermektedir. Paneller, konferanslar ve seminerler bu modelin en tipik yansımalarıdır. Ancak Kupper vd. (2021) ve Weingart vd. (2021) gibi güncel çalışmalar, sadece bilgi aktarımına imkan veren bu yaklaşımın bilime duyulan güveni inşa etmekte yetersiz kaldığını; bilimin

[1] "Halkın Bilimi Anlaması" (Public Understanding of Science) yaklaşımı bundan sonra "PUS" olarak kullanılacaktır.
[2] "Halkın Bilime Katılımı" (Public Engagement with Science) yaklaşımı bundan sonra "PES" olarak kullanılacaktır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

demokratikleşmesi için toplumun sürece dahil edilmesinin artık isteğe bağlı bir eylem değil, zorunlu bir politika aracı olduğunu vurgulamaktadır.

2000'li yılların başından itibaren yaşanan paradigma değişim sürecinde, üniversitelerin ürettikleri bilimsel bilgiyi fildişi kulelerinin dışına taşıyarak toplumsal refaha ve gelişime aktif olarak katkıda bulunmaları çağrısı yapan politika belgelerinden ilki, 1998 yılında UNESCO tarafından açıklanan "Yirmi Birinci Yüzyıl için Yükseköğretim Dünya Deklarasyonu[3]" olmuştur. Paris'te gerçekleştirilen "Dünya Yükseköğretim Konferansı"nda paylaşılan bu belgede, toplumsal zorlukların aşılması ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinde yükseköğretimin rolüne vurgu yapılmış; üniversitelere, yaşam boyu öğrenme, topluma hizmet ve sosyal sorumluluk alanlarında görevler üstlenmeleri çağrısında bulunulmuştur. Üniversitelerin bilgi toplumu ve ekonomisindeki rolüne ilişkin bir tartışma başlatmak amacıyla hazırlanan bir diğer belge, 2003 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan "Bilgi Avrupa'sında Üniversitelerin Rolü[4]" konulu tebliğ olmuştur. Bu tebliğ, üniversitelerin eleştirel düşünmeyi ve sivil katılımı teşvik eden bir eğitim sağlayarak aktif vatandaşlığı ve demokratik katılımı desteklemedeki rolünü kabul etmiştir. Bu vizyonu destekleyen bir diğer dönüm noktası ise 2009 yılında OECD tarafından yayınlanan "2030'a Doğru Yükseköğretim - Cilt 2: Küreselleşme[5]" raporudur. Bu rapor, küreselleşme ile şekillenen dünyada demokratik değerlerin teşvik edilmesinde yükseköğretimin rolünü tartışmaktadır. Üniversitelerin eğitim olanakları ve toplumsal katılım çabaları yoluyla demokratik toplumların gelişimine nasıl katkıda bulunabileceklerini vurgulamaktadır.

2015 gibi daha yakın bir tarihte "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri[6]" ilan edilmiştir. Hedefler, 25-27 Eylül 2015 tarihleri arasında New York'ta düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde tüm Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH), 2030 yılına kadar herkes için daha iyi ve daha sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmanın bir planı olarak tasarlanmıştır. Özel olarak bir manifesto olmamakla birlikte, SKH'ler üniversitelerin üçüncü misyon[7] faaliyetlerini küresel önceliklerle uyumlu hale getirmeleri için bir çerçeve sunmaktadır. Üniversiteler eğitim, araştırma ve toplumsal katılım yoluyla bu hedeflere ulaşılmasında önemli aktörler olarak görülmektedir.

Yukarıda sıralanan politika belgelerinin yayınlanmasına kadar geçen süreçte bilim iletişim çalışmalarını şekillendiren PUS yaklaşımında bilimin tek taraflı olarak toplumla konuştuğu görülmektedir (Semir, 2010: 21). Bilim insanları ile halk arasında bir hiyerarşi ön gören bu yaklaşımında bilim insanı, hiyerarşinin üstünde; halk ise, altında yer almaktadır (Gregory ve

[3] World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998 (https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952).

[4] European Commission's Communication on "The Role of Universities in the Europe of Knowledge (https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-role-of-universities-in-the-europe-of-knowledge.html)

[5] "Higher Education to 2030 - Volume 2: Globalisation" (2009) (https://www.oecd.org/education/ceri/highereducationto2030volume2globalisation.htm)

[6] UN Sustainable Development Goals (2015) https://sdgs.un.org/goals

[7] Üniversitelerin üçüncü misyonu, öğretim ve araştırma görevlerinin yanı sıra "topluma hizmet ve karşılıklı toplumsal etkileşim çabalarını" ifade etmektedir (Compagnucci ve Spigarelli, 2020).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Miller, 2000:87). Halkın, bilimsel bilgiye katkı sunabilecek yeterlikte değerlendirilmemesi nedeniyle bilim iletişimi faaliyetleri yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen tek yönlü bir süreçle sınırlandırılmaktadır (Bedir, 2020:159) .

Üniversitelerin üçüncü misyonunun altını çizen ve 2000 sonrasında toplumla bilimsel bilgi paylaşımındaki rolüne vurgu yapan PES yaklaşımı çift yönlü iletişimi ve diyaloğu öne çıkarmaktadır (Semir, 2010: 21). Bu yeni yaklaşım, halkın bilimsel bilgi üretim süreçlerine dahil edilerek bilimsel bilgiyi akademinin tekelinden çıkarmayı, bilgi temelinde kurulmuş mevcut eşitsizlikçi güç dengesini değiştirmeyi ve böylece demokratik değerlerin toplumun tüm kesimlerine genişletmeyi hedeflemektedir. Yeni paradigma, bilgi üretimini akademi ile kısıtlamak yerine topluma genişletmeyi, eşitlik ve katılımı önceleyen bir bilim anlayışına geçişi temsil etmektedir (Kouper, 2010:1). Diğer bir ifadeyle, PES yaklaşımı bilimi sadece bir bilgi üretme süreci olarak ele almamaktadır; aynı zamanda bilimin sosyal bir etkinlik olduğunu kabul eden bir anlayışa dayanmaktadır.

2.2. Üniversitelerde Kurumsallaşma ve Organizasyonel Dönüşüm

Felsefi düzeyde talep edilen bu demokratikleşmenin ve diyalog inşasının sürdürülebilir olması, ancak yapısal bir kurumsallaşma ile mümkündür. Bilim iletişimini akademisyenlerin bireysel çabalarına veya geleneksel medya ilişkilerine terk etmek, faaliyetlerin sıklıkla halkla ilişkiler uygulamaları düzeyinde kalmasına yol açmaktadır (Entradas vd., 2023).

Son yıllarda, Yükseköğretim kurumlarında "Profesyonel Üniversite İletişimcileri (PUC)" ve onlara tahsis edilen özerk ofislerin yükselişi bu yapısal açığı kapatmaktadır (Volk ve Schafer, 2024; Entradas vd, 2020). Başarılı bir BİO, diğer akademik birimlerin üretimini tekeline alan bir yapı değil; aksine merkezi idarenin üzerindeki organizasyon yükünü hafifleterek, tüm akademik birimlerle ortak projeler geliştirerek sahaya inmeye teşvik eden bir "katalizör" görevi üstlenir. Bu sayede ofis, üniversite ile toplum arasında kurulan yeni ve demokratik köprünün profesyonel mimarı haline gelir.

Türkiye'de 17 Şubat 2025 tarihinde YÖK öncülüğünde "bilimin toplumla buluşturulmasının üniversitelerin toplumsal sorumluluğunun önemli bir parçası olduğu" vizyonu ile BİO'ların kurumsallaşma süreci başlatılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren vakıf ve devlet üniversitelerinin bünyesinde kurulacak BİO'lar aracılığıyla bilim insanları, medya profesyonelleri, politika yapıcılar ve toplum arasındaki etkileşimi artırmak, bilginin daha erişilebilir ve anlaşılır hale gelmesine katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Üniversitelerin bilim iletişimi faaliyetleri üzerine yapılan bazı akademik çalışmalar yükseköğretim kurumlarının başarısı için toplumsal katılımın önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmalarda, üniversitelerin toplumun farklı kesimleriyle etkileşime geçmesinin, hem toplumsal hem de akademik hedeflerin iyileştirilmesinde kamuoyunun ilgi düzeyinin artış göstereceği savunulmaktadır (Furco 2010, Fitzgerald vd. 2016; akt. Süerdem, 2023:366; Marino vd, 2019). Türkiye'de yapılan araştırmalar üniversitelerde PES yaklaşımı ile yapılandırılan bilimsel faaliyetlerde bir artış olduğunu ancak üniversitelerin bu dönüşüm ve değişimi gerçekleştirmekte yetersiz kaldıklarını göstermektedir (Öztunç, 2023:24, 40). Türkiye'de üniversitelerin bilim iletişim ekosistemine odaklanan araştırmaların kısıtlı olması

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

nedeniyle bu çalışma, kurumlar ve toplum arasındaki diyaloğu güçlendirecek stratejik uygulamalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Bu araştırma, bir devlet üniversitesinde kurumsallaşma adımı olarak BİO'ların faaliyete geçmesinin; üniversitenin etkinlik ekosisteminde yarattığı organizasyonel ve yapısal dönüşümleri ölçmeyi hedefleyen nicel bir model üzerine inşa edilmiştir. Literatür taraması ve araştırmanın temel sorunsalı doğrultusunda, BİO öncesi ve sonrası dönemleri karşılaştırmak üzere aşağıdaki hipotezler kurgulanmıştır:

H1: Bilim İletişimi Ofisi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte, üniversitenin bilim iletişimi stratejisi tek yönlü bilgi aktarımından (PUS) etkileşimli ve diyaloğa dayalı modele (PES) doğru istatistiksel olarak anlamlı bir değişime neden olmuştur.

H2: Bilim İletişimi Ofisi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte, üniversitedeki bilimsel faaliyetlerin hedef kitlesi akademi içinden akademi dışı kamuya doğru anlamlı bir değişime neden olmuştur.

H3: BİO sonrası dönemde bilimsel etkinlikler, izleyiciyi edilgen kılan geleneksel kalıplardan (seminer/panel); etkileşimli ve diyaloğa imkan tanıyan formatlara (atölye/interaktif etkinlik) dönüşmüştür.

H4: Bilim İletişimi Ofisi'nin kurulması, organizasyon yapısında kurumsal bir uzmanlaşma yaratarak merkezi idarenin (Rektörlüğün) yükünü hafifletmiş ve akademik birimlerin (MYO, Dekanlık ve Bölüm Başkanlıkları) inisiyatif alma kapasitesini artırmıştır.

3.2. Evren, Örneklem ve Veri Toplama

Çalışma GTÜ tarafından düzenlenen bilimsel faaliyetleri kapsamaktadır. Açık erişimli veri kaynakları kullanılarak GTÜ çatısı altında düzenlenen tüm faaliyetlerin yer aldığı etkinlik takvimi, e-bülten ve haberlerin yanı sıra GTÜ BİO Yıllık Faaliyet Raporu sayesinde evrenin tümü çalışma kapsamında incelenmiştir. GTÜ BİO öncesi dönem için 1 Mayıs 2023 - 30 Nisan 2024 tarih aralığı taranmıştır. BİO kurulduktan sonraki dönemi analiz etmek için 1 Mayıs 2025-30 Nisan 2026 tarih aralığındaki etkinlikler veri setine eklenmiştir. Bu faaliyetlere ait veriler faaliyet tarihi, faaliyet türü, faaliyet iletişim türü, hedef kitle, faaliyeti düzenleyen birim ve faaliyetin hangi yaklaşımla yapılandırıldığına göre analiz edilmiştir. Veriler, Bilim İletişimi Ofisi'nin faaliyete geçmesi kurumsal bir dönüm noktası kabul edilerek "BİO Öncesi Dönem" ve "BİO Sonrası Dönem" olmak üzere iki ana zaman kesitine ayrılmıştır.

Çalışmada veri setinin dağınıklığını önlemek ve iletişim modellerinin felsefesine uygun bir ölçüm yapabilmek amacıyla veri indirgeme (data reduction) teknikleri uygulanmıştır. Bu kapsamda, doğası gereği PES (diyalog ve katılım) modeline hizmet eden uygulamalı laboratuvar çalışmaları, saha etkinlikleri ve atölyeler geniş bir "Etkinlik" kategorisi altında birleştirilmiştir. Aynı şekilde hedef kitle ve organizatör birimler de sosyo-demografik ve idari temsiliyetlerine göre kategorize edilerek analiz edilebilir setler haline getirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, Gebze Teknik Üniversitesi'nde Bilim İletişimi Ofisi'nin (BİO) faaliyete geçmesiyle bilimsel etkinlik ekosisteminde yaşanan dönüşümler; iletişim yaklaşımı, hedef kitle profili, etkinlik türü ve organizasyonel yapı bağlamında test edilmiş ve elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

3.3.1. Bilim İletişimi Felsefesindeki Paradigma Kayması: PUS'tan PES'e Geçiş

Bilim İletişimi Ofisi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte, üniversite içerisindeki etkinlik organizasyon yapısında kurumsal bir uzmanlaşma ve ivmelenme gerçekleştiğini öne süren H1 analiz edilmiştir. Bu kapsamda, BİO öncesi gerçekleşen 166 faaliyet ile BİO sonrası hayata geçirilen 297 etkinlik test edilmiştir. Çizelge 1. İncelendiğinde BİO öncesi ve sonrası dönemde bilim iletişimi yaklaşımında gerçekleşen değişim görülmektedir.

Çizelge 1. Bilim İletişimi Yaklaşımının BİO Öncesi ve Sonrası Dağılımı

Bilim İletişimi Yaklaşımı		BİO Öncesi	BİO Sonrası
PUS	Frekans	136	193
	Yüzde	81,90%	65,00%
PES	Frekans	30	104
	Yüzde	18,10%	35,00%
Toplam	Frekans	166	297
	Yüzde	100,00%	100,00%

BİO'nun faaliyete geçmesiyle birlikte, üniversitenin bilim iletişimi stratejisinin tek yönlü bilgi aktarımından (PUS) diyaloğa dayalı modele (PES) doğru evrildiğini savunan bu hipotez, çapraz tablo analiziyle test edilmiştir. Analiz bulguları, kurumsallaşma sürecinin üniversitenin iletişim felsefesinde yapısal bir paradigma kayması yarattığını kanıtlamaktadır. BİO öncesi dönemde gerçekleştirilen bilimsel faaliyetlerin %81,9'u (f=136) izleyiciyi edilgen kılan geleneksel PUS modeli etrafında şekillenirken; kurumsallaşma sonrası dönemde bu oran %65,0'e gerilemiştir. Buna karşılık olarak, hedef kitlenin sürece doğrudan dahil edildiği, diyalog ve etkileşim odaklı PES modeli faaliyetlerinin oranı %18,1'den (f=30) %35,0'e (f=104) yükselmiştir. Yüzdelik bazda neredeyse iki kat artış (%93 oranında) gösteren bu ivmelenme, üniversitenin bilimi sadece "anlatan" otoriter konumundan çıkarak, bilimi toplumla birlikte "uygulayan" katılımcı bir vizyona (PES) başarılı bir şekilde geçtiğinin en net göstergesidir. Elde edilen bu bulgu, H1 hipotezini güçlü bir şekilde doğrulamaktadır.

4.2. Hedef Kitle Profilinin Genişlemesi ve Bilimsel Faaliyet Formatlarındaki Dönüşüm

Kurumsallaşma sürecinin, üniversitenin içe dönük yapısını kırarak dış paydaşlara açıldığını savunan H2 hipotezini test etmek amacıyla; hedef kitle ile BİO öncesi ve sonrası dönem arasındaki kesişim incelenmiştir. Elde edilen bulgular, üniversitenin sadece ulaştığı kitleyi genişletmekle kalmadığını, onlarla kurduğu iletişimin niteliğini de stratejik olarak değiştirdiğini kanıtlamaktadır. BİO öncesi etkinliklerinin büyük çoğunluğu (%91,6) üniversitenin kendi akademik kitlesine (Akademisyen/Lisans ve Lisansüstü) yönelikken, bu oran BİO sonrasında

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

%71,5'e gerilemiştir. Kapalı akademik fanusun kırılmasıyla oluşan bu alan, hedeflendiği üzere lise öğrencileri tarafından doldurulmuştur. Lise öğrencilerinin dahil edildiği etkinlikler 17,7 puanlık bir artış göstermiştir. %5,40'lık başlangıç noktasına kıyasla bu hedef grup için yaklaşık 4,2 katına çıkan bilimsel faaliyetlerde devasa bir büyüme gerçekleşmiştir.

Çizelge 2. Etkinlik Hedef Kitlelerinin BİO Öncesi ve Sonrası Dağılımı

Hedef Kitle Grupları	BİO Öncesi		BİO Sonrası	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Akademisyenler/Lisans/ Lisansüstü Öğrenci	91,60%	152	71,50%	211
İdari Personel	10,20%	17	19,00%	56
Vatandaşlar	8,40%	14	3,40%	10
Lise öğrencileri	5,40%	9	23,10%	68
İlk/ Orta okul öğrencileri	2,40%	4	6,80%	20
Okul öncesi çocuklar	0,00%	0	2,00%	6
Öğretmenler	0,60%	1	5,40%	16
Özel gereksinimli bireyler	2,40%	4	1,70%	5
STK/Sektör/Kamu/Yerel yönetimler	6,00%	10	4,70%	14

BİO öncesi dönemde hedef kitle içerisinde yer almamış olan okul öncesi çocuklar için BİO sonrası 6 bilimsel faaliyet düzenlenmiştir. İlk ve orta okul öğrencilerinin yanı sıra öğretmenler için düzenlenen faaliyetler BİO sonrası dönemde anlamlı bir artış göstermiştir. Milli eğitim kurumlarına devam eden öğrenciler ile çalışan öğretmenleri kapsayan faaliyetlerin oranı artış gösterirken vatandaşların katılımına olanak tanıyan etkinliklerde düşüş gözlenmiştir. STK, sektör çalışanları ve temsilcilerinin yanı sıra kamu kurumları ile yerel yönetimlerin dahil edildiği etkinliklerin sayısında artış olsa da yüzdelik oranda düşüş meydana gelmiştir.

Bilim İletişimi Ofisi'nin (BİO) kurumsallaşmasının üniversitenin iletişim vizyonunda yarattığı pratik değişim, etkinlik türlerinin dönemlere göre dağılımı incelendiğinde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Çizelge 3). Elde edilen bulgular, akademik ekosistemde uzun yıllardır süregelen tek yönlü bilgi aktarımı (PUS) hegemonyasının kırılarak, daha katılımcı ve etkileşimli formatlara (PES) doğru oransal bir kayma yaşandığını kanıtlamaktadır.

Çizelge 3. Etkinlik Türlerinin BİO Öncesi ve Sonrası Dağılımı

Etkinlik Türleri	BİO Öncesi		BİO Sonrası	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Bilim söyleşisi	7,60%	12	9,80%	29
Etkinlik	10,10%	16	25,80%	76
Eğitim	6,30%	10	8,10%	24
Fuar / Sergi/Festival / Şenlik	7,60%	12	3,70%	11
Panel / Seminer/ Kongre / Konferans/Sempozyum/ Çalıştay	66,50%	105	52,20%	154
Tecrübe paylaşımı	7,00%	11	7,10%	21

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 3 incelendiğinde göze çarpan ilk stratejik bulgu, geleneksel PUS modelinin en tipik yansımaları olan "Panel / Seminer / Kongre" formatlarındaki oransal gerilemedir. BİO öncesi dönemde üniversitenin etkinlik havuzunun %66,50'sini (f=105) domine eden bu tek yönlü formatlar, kurumsallaşma sonrası dönemde frekans olarak artsa da oransal ağırlığını kaybederek %52,20'ye (f=154) gerilemiştir. Akademik doğası gereği üniversitelerde seminer ve panellerin tamamen ortadan kalkması beklenmese de, bu formatların genel iletişim stratejisi içindeki ezici üstünlüğünün zayıflaması, bilimi otoriter bir dille "anlatan" kapalı sistemin esnediğini göstermektedir.

Merkezi idarenin ve geleneksel formatların (seminer/panel) bıraktığı bu oransal boşluk, doğrudan hedef kitlenin sürece dahil edildiği etkileşimli formatlar tarafından doldurulmuştur. Çizelgedeki en çarpıcı sıçrama, uygulamalı ve interaktif faaliyetleri kapsayan "Etkinlik" kategorisinde yaşanmıştır. BİO öncesi dönemde yalnızca %10,10 (f=16) paya sahip olan bu kategori, kurumsallaşma sonrası dönemde oransal olarak %25,80'e (f=76) yükselerek ekosistemin en hızlı büyüyen formatı olmuştur. Sayısal bazda neredeyse beş katına çıkan bu artış, üniversitenin "anlatmaktan birlikte yapmaya" doğru evrilen diyalog odaklı felsefesinin (PES) pratik sahadaki en net karşılığıdır.

Bunun yanı sıra, diyalog zeminini güçlendiren "Bilim Söyleşisi" formatının %7,60'tan %9,80'e çıkması ve "Eğitim" faaliyetlerinin %6,30'dan %8,10'a yükselmesi, izleyiciyi edilgen dinleyici statüsünden çıkarıp aktif birer paydaş konumuna getiren yaklaşımların BİO sonrası dönemde kurumsal bir refleks haline geldiğini doğrulamaktadır. Sonuç olarak etkinlik türlerindeki bu dönüşüm, bilim iletişimindeki stratejik kurumsallaşmanın sadece niceliksel bir artış yaratmadığını; aynı zamanda organizasyonların felsefi altyapısını ve iletişim formatlarını köklü biçimde demokratikleştirdiğini ortaya koymaktadır.

BİO'nun kuruluşunun üniversite içindeki idari iş bölümüne ve akademik birimlerin inisiyatif alma kapasitesine etkisi, etkinlikleri organize eden birimlerin BİO öncesi ve sonrası dönemlere göre dağılımı üzerinden analiz edilmiştir (Çizgelge 4). Elde edilen bulgular, kurumsallaşmanın üniversite ekosisteminde yalnızca etkinlik sayısını artırmakla kalmadığını, aynı zamanda yapısal ve hiyerarşik bir görev dağılımı dönüşümü yarattığını açıkça ortaya koymaktadır.

Çizelge 4. Etkinlikleri Organize Eden Birimlerin BİO Öncesi ve Sonrası Dağılımı

Organizatör Birimler	BİO Öncesi		BİO Sonrası	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
MYO/Dekanlık/Bölüm Başkanlıkları	59	36,4%	167	56,2%
Bilim İletişimi Ofisi	0	0,0%	68	22,9%
GTÜ Rektörlük	44	27,2%	46	15,5%
Enstitüler	34	21,0%	47	15,8%
Öğrenci Topluluğu	27	16,7%	48	16,2%

Çizelge 4 incelendiğinde öne çıkan en stratejik bulgu, üniversitenin asli bilgi üretim merkezleri olan MYO/Dekanlık/Bölüm Başkanlıkları'nın organizasyonel kapasitesindeki muazzam artıştır. BİO öncesi dönemde etkinlik ekosisteminin %36,40'ını (f=59) üstlenen bu akademik birimler, kurumsallaşma sonrası dönemde üretimlerini neredeyse üç katına çıkararak toplam

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

etkinliklerin %56,20'sini (f=167) domine eder hale gelmiştir. Bu durum, kuramsal çerçevede vurgulanan; "başarılı bir ofisin, diğer birimlerin faaliyetlerini tekeline alan bir yapı değil, aksine onlara alan açan bir katalizör olduğu" argümanını istatistiksel olarak kanıtlamaktadır.

Bu katalizör etkisinin doğrudan bir sonucu olarak, merkezi idarenin üzerindeki iletişim yükünün belirgin bir şekilde hafiflediği görülmektedir. BİO öncesi dönemde genel etkinlik havuzunun %27,20'sini (f=44) sırtlamak zorunda kalan GTÜ Rektörlüğü ve Rektörlüğe bağlı birimler, kurumsallaşma ile birlikte bu yükü profesyonel birimlere devretmiş ve etkinliklerdeki oransal payı %15,50'ye (f=46) gerilemiştir. Merkezi idarenin operasyonel süreçlerden stratejik bir düzleme çekilmesi, kurumsallaşmanın en önemli idari kazanımlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Sisteme yeni entegre olan Bilim İletişimi Ofisi ise, BİO sonrası dönemde toplam etkinliklerin %22,90'ını (f=68) tek başına organize ederek ekosistemin en aktif ikinci aktörü konumuna yerleşmiştir. Diğer yandan Öğrenci Toplulukları (%16,70'ten %16,20'ye) ve Enstitüler (%21,00'den %15,80'e) oransal olarak yatay bir seyir izleseler de, frekans bazında faaliyet sayılarını artırarak (sırasıyla f=48 ve f=47) bu dinamik genişlemeye ayak uydurmuşlardır.

Sonuç olarak Çizelge 4; profesyonel bir iletişim ofisinin kurulmasının, üniversitedeki akademik kılcal damarları (Bölümler/Dekanlıklar) baskılamadığını, aksine rektörlük üzerindeki yükü alarak tüm birimlerin çok daha yüksek bir kapasiteyle sahaya inmesini sağlayan organizasyonel iş bölümü yarattığını doğrulamaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışma, yükseköğretim kurumlarında bilim iletişiminin bireysel çabalardan sıyrılarak stratejik bir kurumsal yapıya dönüşmesinin etkilerini Gebze Teknik Üniversitesi BİO örneği üzerinden ampirik olarak ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, profesyonel bir ofisin faaliyete geçmesinin sadece gerçekleştirilen etkinlik sayısında niceliksel bir artış yaratmadığını; aynı zamanda üniversitenin iletişim felsefesinde, hedef kitle önceliklerinde ve organizasyonel hiyerarşisinde köklü bir yapısal dönüşüm sağladığını kanıtlamaktadır.

Elde edilen bulgularla, üniversitenin bilim iletişimi stratejisinin izleyiciyi edilgen kılan tek yönlü bilgi aktarımı yaklaşımından, hedef kitlenin aktif katılımına olanak tanıyan etkileşimli ve diyalog odaklı bir modele başarıyla evrildiği görülmüştür. Bu felsefi dönüşüm, etkinlik formatlarına da yansımış; geleneksel panel ve seminerlerin ağırlığı azalırken, katılımcıların bilimsel sürece doğrudan dahil olduğu uygulamalı atölye ve saha etkinliklerinde dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.

İkinci önemli sonuç, üniversitenin ulaştığı kitlenin sınırlarının genişlemesidir. Kurumsallaşma süreci, akademik faaliyetlerin fildişi kulenin içinde sadece üniversite personeli ve öğrencileriyle sınırlı kalmasını engellemiş; lise öğrencileri, çocuklar ve öğretmenler başta olmak üzere akademi dışı toplumsal grupların bilimsel etkinliklere dahil edilmesinde önemli bir ivme yaratmıştır.

Son olarak, organizasyonel yapı bağlamında ofisin diğer akademik birimleri baskılayan değil, aksine onları güçlendiren bir "katalizör" rolü üstlendiği ispatlanmıştır. Merkezi yönetimin ve birimlerin üzerindeki idari ve operasyonel iletişim yükü hafiflerken, fakülteler ve bölüm

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

başkanlıkları gibi temel akademik birimlerin inisiyatif alma kapasiteleri büyük ölçüde artmıştır. Marino, V., Presti, L. L., ve Pellicano, M., Rediscovering public engagement in higher education: A bridge between university community and publics. African Journal of Business Management, 13(2), 71-81, 2019.

Genel bir değerlendirmeyle, bilim iletişiminde kurumsallaşma adımlarının atılması, üniversitelerin fildişi kulesi imajını yıkarak toplumsal sorunlara çözüm üreten, şeffaf ve demokratik bir diyalog zemini inşa etmelerini sağlamaktadır. Uygulamaya konulan bu profesyonel iletişim yapısının yaygınlaşması, bilimin daha erişilebilir ve anlaşılır bir dille toplumun geniş kesimlerine ulaştırılması için kritik bir önem taşımaktadır.

Bu çalışma, GTÜ'nün bilim iletişim faaliyetlerini inceleyerek bilim iletişimindeki mevcut durumu ortaya koyması açısından alana katkı sağlamaktadır. Araştırmanın sonuçları çerçevesinde, üniversitelerin topluma hizmet ve sosyal sorumluluk alanlarında üstlendikleri görevi ilerletmek için daha fazla teorik ve pratik araştırmanın desteklenmesinin, üniversitelerde yürütülen bilim iletişimi faaliyetlerine nitelik ve nicelik olarak olumlu katkılar yapacağı ve bilim iletişimi perspektifinin kurumsallaşmasına imkan tanıyacağı düşünülmektedir. Ancak çalışma, tek bir üniversiteye odaklanmakta ve diğer üniversiteleri, üniversite dışında kalan araştırma merkezlerini ve bilim kuruluşlarını incelemenin dışında bırakmaktadır. Bu alanda yürütülecek gelecekteki araştırmalar, Türkiye'de bilim iletişimi literatürüne önemli katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Bauer, A., Bogner, A., Fuchs, D., Rethinking societal engagement under the heading of Responsible Research and Innovation: (novel) requirements and challenges, Journal of Responsible Innovation, 8(3), 342–363, 2021. https://doi.org/10.1080/23299460.2021.1909812

Compagnucci, L., ve Spigarelli, F., The Third Mission of the University: A Systematic Literature Review on Potentials and Constraints. Technological Forecasting and Social Change, 161, 2020.

https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284

Entradas M, Marcinkowski F, Bauer MW, Pellegrini G., University central offices are moving away from doing towards facilitating science communication: A European cross-comparison. PLoS ONE 18(10): e0290504, 2023. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0290504

Entradas M, Bauer MW, O'Muircheartaigh C, Marcinkowski F, Okamura A., Correction: Public communication by research institutes compared across countries and sciences: Building capacity for engagement or competing for visibility?. PLOS ONE 15(11): e0242950, 2020. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242950

Furco, A., The Engaged Campus: Toward a Comprehensive Approach to Public Engagement. British Journal of Educational Studies, 58(4), 375–390, 2010. https://doi.org/10.1080/00071005.2010.527656

Gregory, J. ve Miller, S., Science in Public: Communication, Culture, and Credibility, Cambridge MA Basic Books, 2020.

Kouper, I., Science blogs and public engagement with science: practices, challenges, and opportunities JCOM 9(01), A02, 2010. https://doi.org/10.22323/2.09010202

Kupper, JFH., Moreno, C. ve Fornetti, A., Rethinking science communication in a changing landscape, JCOM, 20(03), 2021. https://doi.org/10.22323/2.20030501

Öztunç, M., Suerdem, A., ve Bedir, U.,Institutionalization of Science Communication in Universities of Türkiye: A Qualitative Analysis of Central Communication Units", Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Special Issue, 19-44, 2023.

Suerdem, A., Bedir, U., ve Öztunç, M., Üniversitelerin Bilim İletişimi Etkinliklerinin Kurumsallaştırılması Üzerine Yeni Bir Ölçek Önerisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 22(86), 362-390, 2023. https://doi.org/10.17755/esosder.1037573

Volk, S. C., Schafer, M. S. "Evaluations in science communication. Current state and future directions", JCOM 23(06), Y01, 2024. https://doi.org/10.22323/2.23060401

Weingart P, Joubert M, Connoway K., Correction: Public engagement with science—Origins, motives and impact in academic literature and science policy, PLOS ONE 19(6), 2024. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0306474

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

RUS MİLLİYETÇİLİĞİ VE AVRUPA ŞÜPHECİLİĞİNİN İNŞASINDA NAPOLYON SAVAŞLARININ ROLÜ

Alper PALA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
alperpala14@gmail.com
0009-0006-2719-1654

Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
filizcoban@comu.edu.tr
0000-0003-1789-8411

ÖZET

Bu çalışma, Napolyon Savaşları'nın Rus milliyetçiliği ve Avrupa şüpheciliğinin (Euroscepticism) inşasında oynadığı rolü incelemektedir. Araştırma, özellikle 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın Rus kolektif hafızasında nasıl kurucu bir mit haline geldiğini ve bu tarihsel deneyimin Rus ulusal kimliğinin şekillenmesine nasıl katkı sağladığını analiz etmektedir. Kuramsal çerçeve olarak Anthony D. Smith tarafından geliştirilen etno-sembolizm yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda, mitlerin, tarihsel anıların, sembollerin ve kahramanlık anlatılarının Rus ulusal kimliğinin sürekliliğini sağlamadaki işlevi değerlendirilmektedir. Çalışma, Napolyon'a karşı verilen mücadelenin yalnızca bir askerî zafer olarak değil, aynı zamanda Rusya'nın kendisini Avrupa'dan farklı ve özgün bir ulus olarak tanımlamasına imkân veren bir kimlik kaynağı olarak kurgulandığını savunmaktadır. Böylece Napolyon Savaşları'nın hem Rus milliyetçiliğinin hem de Avrupa'ya yönelik kuşkucu söylemlerin tarihsel temellerini oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rus Dış Politikası, Rus Milliyetçiliği, Avrupa şüpheciliği, Napolyon Savaşları

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

GİRİŞ

Bu çalışma, Napolyon Savaşları'nı yalnızca askerî zaferler, yenilgiler ve diplomatik antlaşmalar çerçevesinde ele alan geleneksel yaklaşımın ötesine geçmektedir. Savaşların Rusya'daki ulusal kimlik inşası ve kolektif hafıza üzerindeki derin izlerini etno-sembolist bir perspektifle mercek altına almaktadır. Etno-sembolizm, milletlerin kökenini mitler, semboller, gelenekler ve tarihî anlatılarla açıklayan bir yaklaşım olarak (Smith, 1986), burada özellikle 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın yarattığı ortak zafer duygusunun Rus milli bilincini nasıl oluşturduğunu anlamaya yardımcı olur. Savaş sırasında yaşanan direniş, halk katmanlarının seferberliği ve Moskova yangını gibi olaylar, sonradan "Rus ruhu" anlatısının temel taşlarına dönüşmüş; edebiyat ve resmî tarih yazımı aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Lieven, 2010).

Çalışma, bu tarihsel deneyimin şekillendirdiği kolektif hafızanın, Rus milliyetçiliğini besleyen ve aynı zamanda Avrupa'ya yönelik kalıcı bir şüphecilik yaratan temel dinamik olduğunu savunur. Napolyon'a karşı kazanılan zafer, bir yandan Rusya'nın kendisini Avrupa'nın kurtarıcısı olarak görmesini sağlarken, diğer yandan Batı'nın değerlerine ve siyasi projelerine mesafeli, hatta zaman zaman düşmanca bir bakışın tarihsel zeminini oluşturmuştur. Böylece, bugünkü Rus Avrupa şüpheciliğinin kökleri, yalnızca jeopolitik çıkarlara değil, Napolyon Savaşları'nın miras bıraktığı derin kültürel ve psikolojik kodlara dayandırılarak, etno-sembolist çerçevede sistematik biçimde açıklanmaktadır (Smith, 1986; Lieven, 2010).

Bu araştırmanın temel amacı, Rus milliyetçiliğinin tarihsel kökenlerini etno-sembolist bir çerçevede incelemektir. Bu doğrultuda çalışma, milletlerin oluşumunda mitlerin, sembollerin ve ortak tarihsel deneyimlerin belirleyici rol oynadığı varsayımından hareketle (Smith, 1986), özellikle 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın kolektif hafızadaki kurucu yerini analiz etmeyi hedefler. Savaş sürecinde yaşanan halk direnişi, Moskova'nın yakılması ve sonunda kesin zafer gibi hadiselerin, Rus ulusal kimliğinin temel anlatılarına nasıl dönüştüğü ve kuşaklar boyunca nasıl aktarıldığı sorgulanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak araştırma, Rusya'nın Avrupa'ya yönelik tarihsel şüpheciliğinin kökenlerini de açıklamayı amaçlar. Napolyon'a karşı kazanılan zaferin ortaya çıkardığı "Avrupa'nın kurtarıcısı" söylemi ile Batı'nın siyasi ve kültürel değerlerine duyulan mesafenin aynı tarihsel deneyimden beslendiği ileri sürülmektedir (Lieven, 2010). Böylece çalışma, bugünkü Rusya'nın Avrupa şüpheciliğini yalnızca güncel jeopolitik çıkarlarla değil, 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın biçimlendirdiği kolektif hafızanın derin kültürel ve psikolojik kodlarıyla açıklamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın merkezî araştırma sorusu, 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın Rus milliyetçiliğini ve Avrupa'ya yönelik şüpheciliği nasıl şekillendirdiğidir. Soru, yalnızca askerî bir çatışmanın sonuçlarıyla sınırlı kalmayıp, bu savaşın Rus halkının ortak bilincinde ne tür bir dönüşüm yarattığını ve uzun vadede siyasal kültüre nasıl yerleştiğini anlamaya yönelmiştir.

Çalışmanın temel argümanı ise 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın, Rus ulusal kimliğinin inşasında kurucu bir mit hâline geldiğidir. Bu mit, halkın direnişini, kutsal vatan toprağının işgalini, Moskova yangınını ve kesin zaferi kutsallaştıran güçlü bir anlatılar bütünü olarak belirmiş; edebiyat ve resmî tarih yazımı aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Lieven, 2010; Smith, 1986). Savaşın ulusal bir mit olarak kurumsallaşması, Rusya'nın kendisini

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Avrupa'nın kurtarıcısı ve aynı zamanda Batı'nın çürümüş değerlerinden üstün gören bir iç düşünce geliştirmesine yol açmıştır. Bu iç düşünce Avrupa'ya karşı kalıcı bir şüpheciliğin tarihsel ve kültürel zeminini oluşturmuştur. Dolayısıyla çalışma, bugünkü Rus Avrupa şüpheciliğinin kökenlerini, Napolyon Savaşları'nın yarattığı bu kurucu mitte aramakta ve söz konusu mitin etno-sembolist bir çerçevede kolektif hafızayı nasıl biçimlendirdiğini sistematik biçimde ortaya koymaktadır.

TEORİK ÇERÇEVE: MİLLİYETÇİLİK KURAMLARINDA ETNO-SEMBOLİZM

Araştırmanın kuramsal çerçevesini, milliyetçilik teorilerinin önde gelen isimlerinden Anthony D. Smith'in geliştirdiği etno-sembolist yaklaşım oluşturmaktadır (Smith, 1986). Smith, modernist ve primordialist kuramlar arasında bir orta yol sunarak, ulusal kimliğin inşasında tarihsel-kültürel mirasın belirleyici rolünü vurgular (Özkırımlı 1999: 193-220). Ona göre uluslar, yalnızca modernleşme süreçlerinin, sanayileşmenin veya siyasi elitlerin icat ettiği yapay oluşumlar değildir; aksine, uzun tarihsel dönemler boyunca şekillenen mitler, semboller, kahraman anlatıları, ritüeller ve kolektif hafıza gibi kültürel unsurlar, modern ulusların temel inşa malzemesini teşkil eder (Smith, 1986).

Smith'in kuramı, milletlerin oluşumunu aşağıdan yukarıya doğru işleyen katmanlı bir süreç olarak kavramsallaştırır. Bu yapının en temelinde tarihsel etnik topluluk, yani "ethnie" yer alır. Ethnie; ortak bir isim, soy miti, paylaşılan tarih, belirli bir kültür, kutsallaştırılmış bir toprak parçası ve dayanışma duygusu gibi unsurlarla tanımlanan, modern öncesi dönemlere uzanan kök bir yapı sunar (Smith, 1986). Bu etnik çekirdek, sonraki ulusal kimliğin üzerine inşa edileceği kültürel hammaddeyi sağlamaktadır. Ethnie'nin üzerinde mitler ve semboller yükselir. Mitler, topluluğun ortak kökenine, seçilmişliğine ve kaderine dair inançları pekiştirirken; semboller, bayraklar, anıtlar, kutsal mekânlar ve kahraman figürleri aracılığıyla aidiyet duygusunu somutlaştırır ve görünür kılar.

Bu mit ve semboller aracılığıyla inşa edilen kolektif hafıza, seçilmiş zaferler, trajediler, altın çağ anlatıları ve kahramanlık hikâyeleriyle topluluğun ortak geçmiş algısını yoğurur (Smith, 1986). Kolektif hafıza, geçmişin olduğu gibi kaydedilmesi değil, bugünün ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlanması ve anlamlandırılmasıdır. Bu ortak hafıza zamanla yerleşik bir kimlik bilincine dönüşür; topluluk üyeleri kendilerini ortak bir geçmişin mirasçıları ve ortak bir geleceğin taşıyıcıları olarak görmeye başlar. Nihai aşamada ise bu kimlik bilinci, modern ulusun kültürel ve siyasi çerçevesini çizer; kurumlar, eğitim sistemi, resmî tarih yazımı ve kamusal ritüeller aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilir.

Çalışma, işte bu kuramsal şablonu 1812 Vatanseverlik Savaşı bağlamına uyarlamaktadır. Savaşın yarattığı mitler, semboller ve kahramanlık anlatılarının, kolektif hafıza aracılığıyla Rus ulusal kimliğini nasıl şekillendirdiğini ve bu kimliğin Avrupa'ya yönelik tarihsel şüpheciliği nasıl beslediğini etno-sembolist bir perspektiften sistematik biçimde analiz etmektedir (Smith, 1986; Lieven, 2010). Bu çerçeve, Rus milliyetçiliğinin yalnızca modern siyasi gelişmelerin ürünü olmadığını; aksine 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın kolektif hafızadaki kurucu rolü sayesinde derin tarihsel ve kültürel köklere sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YÖNTEM VE ANALİZ

Bu araştırma, nitel tarihsel analiz yöntemini benimsemektedir. Çalışma, sayısal verilerden ziyade metinlerin, anlatıların ve söylemlerin derinlemesine yorumlanmasına dayanır. Bu doğrultuda üç temel inceleme alanı belirlenmiştir. İlk olarak, Napolyon Savaşları'nın özellikle 1812 Vatanseverlik Savaşı boyutunun tarihsel vakaları, askerî gelişmeleri ve toplumsal yansımaları kronolojik ve bağlamsal açıdan ele alınmaktadır (Bell, 2007; Connelly, 2006). İkinci olarak, Rus tarih yazımı incelenmekte; 19. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte resmî tarihçiler, akademik çalışmalar ve devlet destekli yayınlar aracılığıyla savaşın nasıl anlatıldığı ve hangi vurgularla yeniden üretildiği analiz edilmektedir (Lyubin, 2002). Üçüncü inceleme alanı kolektif hafızadır; kamusal retorikte 1812 Vatanseverlik Savaşı'na yapılan atıfların Rus milliyetçiliğini ve Avrupa şüpheciliğini besleyen temaları nasıl inşa ettiği çözümlenmektedir (Covington, 2016). Bu üç alanın birbiriyle etkileşim içinde incelenmesi, savaşın kurucu bir ulusal mit hâline geliş sürecini bütüncül bir şekilde kavramaya olanak tanımaktadır.

Napolyon Savaşlarının Rus Avrupa Şüpheciliğinin Oluşmasındaki Rolü

Fransız Devrimi'nin 1789'da patlak vermesi, yalnızca Fransa'nın iç düzenini altüst etmekle kalmamış; aynı zamanda tüm Avrupa monarşileri için varoluşsal bir meydan okuma niteliği kazanmıştır (Blanning, 1996). Bu meydan okumanın Rusya İmparatorluğu açısından taşıdığı anlam, diğer Avrupalı güçlere kıyasla daha karmaşık ve daha derindir. Rusya, 18. yüzyıl boyunca Büyük Petro'nun reformlarından itibaren Batı'ya yönelik ikili bir tavır geliştirmiştir: Bir yanda teknolojik ve idari modernleşmeyi Avrupa'dan ithal etmek, diğer yanda Rus otokrasisinin mutlakiyetçi temellerini ve Ortodoks kültürel dokusunu Batı'nın siyasi fikirlerine karşı muhafaza etmek. Fransız Devrimi, bu hassas dengeyi sarsan bir deprem etkisi yaratmıştır (Blanning, 1996).

Devrimin ilk evresinde, özellikle 1789-1792 arasında, Rusya'daki tepkiler henüz çok sert değildir. İmparatoriçe II. Katerina, başlangıçta Fransa'daki gelişmeleri, Bourbon monarşisinin iflas etmiş yönetimine karşı haklı bir başkaldırı olarak görme eğilimindeydi. Ancak krallığın lağvedilmesi, XVI. Louis'nin idamı ve Jakobenlerin yükselişi, Katerina'nın tutumunu sertleştirdi (Blanning, 1996; Lyubin, 2002). Devrim, artık yalnızca bir iç karışıklık değil, tüm taçlı başları tehdit eden evrensel bir ideolojik virüs olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu virüse karşı Katerina, devrimci fikirlerin Rusya'ya sızmasını önlemek için sert sansür tedbirleri uygulamış, Fransızca yayınları yasaklamış ve özellikle Aleksandr Radişçev gibi reformist aydınları sürgüne göndermiştir (Lyubin, 2002).

Fransız Devrimi, Rus otokrasisi için yalnızca siyasi bir tehdit değil, aynı zamanda ideolojik bir meydan okumaydı. Devrimin ortaya attığı egemenliğin millete ait olduğu ilkesi, Rusya'daki çarlık otokrasisinin meşruiyet temelini doğrudan hedef almıştır. Rus çarları, kendilerini Tanrı tarafından atanmış mutlak hükümdarlar olarak görürken, Fransız Devrimi'nin halk egemenliği düşüncesi bu anlayışı kökünden sarsıyordu. Üstelik devrimin eşitlik ve özgürlük söylemi, Rusya'nın temel toplumsal kurumu olan serflik sistemine karşı potansiyel bir isyan kıvılcımı taşıyordu. Nitekim Katerina'nın ölümünden sonra tahta çıkan I. Pavel

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

döneminde bu korkular daha da yoğunlaşmıştır. Pavel, devrimci fikirleri yalnızca bir dış tehdit olarak değil, aynı zamanda Rus toplumunun içinde gizlenen bir tehlike olarak görmeye başlamıştır (Lyubin, 2002).

Ancak Fransız Devrimi'nin Rusya üzerindeki etkisi yalnızca korku ve baskıyla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda, Rusya'nın Avrupa algısını da derinden dönüştürmüştür. 18. yüzyıl boyunca Rus elitleri için Avrupa, Aydınlanma'nın, medeniyetin ve ilerlemenin merkeziydi. Fransızca, sarayın ve aristokrasinin ortak dili haline gelmiş; Fransız edebiyatı, felsefesi ve sanatı Rus kültürel hayatına nüfuz etmiştir. Ancak Devrim'in yarattığı şok, bu hayranlığı derin bir şüpheciliğe dönüştürmüştür (Lyubin, 2002). Avrupa artık yalnızca medeniyetin değil, aynı zamanda kaosun, anarşinin ve tanrısızlığın da kaynağı olarak görülmeye başlamıştır. Bu ikili algı, ilerleyen on yıllarda Rus kimliğinin inşasında belirleyici bir rol oynayarak özellikle 1812 Vatanseverlik Savaşı sonrasında Avrupa şüpheciliğinin temelini oluşturacaktır.

Katerina'nın son yıllarında ve Pavel döneminde Rus dış politikası da Devrim'in etkisiyle yeniden şekillenmiştir. Katerina, 1792'de Fransa'ya karşı kurulan Birinci Koalisyon'a katılmayı prensipte desteklemiş, ancak Polonya'nın paylaşımıyla meşgul olduğu için aktif askerî müdahaleden kaçınmıştır. Devrimci Fransa'nın Avrupa'da yayılmacı bir güce dönüşmesi ise Rusya'yı kaçınılmaz olarak kıtanın büyük güç mücadelesine çekmiştir (Blanning, 1996; Connelly, 2006; Ross, 1986).

Fransız Devrimi'nin bir ürünü olan Napolyon Bonapart'ın yükselişi, Rusya'nın Avrupa ile ilişkisini yeni bir safhaya taşımıştır (Seton-Watson, 1988). Napolyon, 1800'de iktidarı ele geçirerek ve sonrasında devrimin yarattığı enerjiyi askerî dehasıyla birleştirerek Avrupa'nın siyasi haritasını yeniden çizmeye başladığında, Rusya kendisini bu dönüşümün hem rakibi hem de ortağı olarak bulmuştur (Connelly, 2006; Ross, 1986). 1799'da General Suvorov'un İtalya ve İsviçre seferleri, Rus ordusunun Napolyon'un generalleri karşısındaki ilk ciddi sınavı olmuştur. Suvorov'un parlak zaferlerine rağmen, Koalisyon'un dağılması ve Avusturya'nın güvenilmez müttefikliği, Rusya'ya erken bir ders vermiştir: Avrupalı güçlerle işbirliği yapmak çoğu zaman hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır (Connelly, 2006; Ross, 1986).

I. Pavel'in 1801'de bir saray darbesiyle öldürülmesi ve yerine oğlu I. Aleksandr'ın geçmesi, Rus dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Genç ve idealist Aleksandr, başlangıçta Napolyon'a karşı daha aktif bir politika izlemeye kararlıydı. 1805'te İngiltere ve Avusturya ile Üçüncü Koalisyon'a katılan Rusya, Austerlitz Muharebesi'nde Napolyon'un askerî dehşetiyle yüzleşmiştir (Connelly, 2006; Bell, 2007). 2 Aralık 1805'te, "Üç İmparatorun Savaşı" olarak da bilinen bu muharebede, Napolyon'un taktik dehası karşısında Rus ve Avusturya orduları ağır bir yenilgi almıştır. Austerlitz, Aleksandr için yalnızca askerî bir hezimet değil, aynı zamanda kişisel bir aşağılanma da olmuştur.

Austerlitz'in ardından Avusturya savaştan çekilmiş, ancak Rusya mücadeleye devam etmiştir. 1806'da bu kez Prusya ile Dördüncü Koalisyon kurulmuştur. Ancak Napolyon, Prusya ordusunu Jena ve Auerstedt'te ezici bir yenilgiye uğratarak Berlin'e girmiştir (Connelly, 2006; Bell, 2007). Rus ordusu, Doğu Prusya'da yalnız başına savaşmak zorunda kalmıştır. 1807 Şubat'ında Eylau Muharebesi, her iki taraf için de sonuçsuz kalan kanlı bir çarpışma olmuştur. Napolyon bu muharebede neredeyse yenilgiyle yüz yüze gelmiş; ancak Rus ordusunun kayıpları da ağır olmuştur. Nihayet 14 Haziran 1807'de Friedland Muharebesi, Napolyon'un

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kesin zaferiyle sonuçlanmıştır (Connelly, 2006; Bell, 2007). Rus ordusu, Alle Nehri'nin kıyısında sıkıştırılmış ve imha edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Friedland'ın ardından Aleksandr, savaşa devam etmenin intihar olacağını anlamış ve Napolyon'la doğrudan müzakereye girmeye karar vermiştir. 25 Haziran 1807'de, Niemen Nehri'nin ortasına kurulan bir sal üzerinde iki imparatorun buluşması, Avrupa tarihinin en dramatik anlarından biri olarak kayda geçmiştir (Ross, 1986). Tilsit Antlaşması, Rus dış politikasında radikal bir dönüşümü temsil etmiştir. Aleksandr, Napolyon'un kıta hâkimiyetini tanımayı kabul etmiş; İngiltere'ye karşı Kıta Ablukası'na katılmayı taahhüt etmiş; Prusya topraklarının yarısından fazlası alınarak Varşova Dükalığı kurulmuş ve Rusya'nın batı sınırında, doğrudan Napolyon'a bağlı bir uydu devlet oluşturulmuştur (Connelly, 2006; Ross, 1986; Seton-Watson, 1988).

Tilsit, Rusya için bir zorunluluk olmakla birlikte aynı zamanda derin bir stratejik kaygının da başlangıcı olmuştur. Varşova Dükalığı'nın kurulması, Rus elitleri tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Polonya'nın 18. yüzyılın sonunda Rusya, Prusya ve Avusturya arasında paylaşılmasıyla ortadan kaldırılan Lehistan devletinin, şimdi Napolyon'un himayesinde yeniden canlandırılması, Rusya'nın Polonya üzerindeki hâkimiyetine doğrudan meydan okuma anlamına gelmiştir. Üstelik Varşova Dükalığı, gelecekte Napolyon'un Rusya'ya yönelik olası bir saldırısında ileri üs işlevi görebileceğini göstermiştir (Connelly, 2006; Seton-Watson, 1988). Bu kaygılar, Tilsit'te elde edilen barışın aslında ne kadar kırılgan olduğunu ortaya koymuştur (Connelly, 2006; Ross, 1986).

Tilsit sonrası dönemde Rus-Fransız ilişkileri giderek gerilmiştir. Kıta Ablukası, Rus ekonomisine büyük zarar vermiş; İngiltere ile geleneksel ticari bağları kopan Rus toprak sahipleri ve tüccarları hoşnutsuz bırakmıştır. Aleksandr, abluka rejimini giderek daha gevşek uygulamaya başlamıştır. Napolyon ile Erfurt'taki görüşmelerde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, iki imparator arasındaki kişisel güvensizliği derinleştirmiştir (Ross, 1986; Seton-Watson, 1988). Napolyon'un Varşova Dükalığı'nı genişletme emelleri ve Rusya'nın Boğazlar üzerindeki taleplerine kayıtsız kalması, gerilimi artırmıştır. 1811'e gelindiğinde her iki taraf da savaşın kaçınılmaz olduğunu anlamıştır. Napolyon, Rusya'yı kesin bir yenilgiye uğratarak kıta üzerindeki mutlak hâkimiyetini perçinlemeyi; Aleksandr ise Napolyon'un Avrupa'daki hegemonyasını kırmayı hedeflemiştir (Bell, 2007; Connelly, 2006).

Napolyon, 1812 ilkbaharında Avrupa'nın dört bir yanından topladığı devasa bir orduyla Rusya sınırına yığınak yapmıştır. Grande Armée olarak adlandırılan bu ordu, yaklaşık 600 bin askerden oluşmuş; ancak bu muazzam gücün yalnızca yarısından azı Fransızlardan meydana gelmiştir. Geri kalanı, Napolyon'un uydu devletlerinden ve müttefiklerinden gelen Almanlar, İtalyanlar, Polonyalılar, Avusturyalılar ve diğer milletlerden müteşekkil olmuştur (Bell, 2007; Connelly, 2006). Bu çok uluslu yapı, ordunun hem gücü hem de zayıflığı olmuştur; zira askerlerin çoğu, Rusya'yı işgal etmek için kişisel bir motivasyona sahip olmamıştır.

Rusya ise sınırda yaklaşık 200 bin askerle karşı koyabilecek durumda olmuştur. Ancak Rus komuta kademesi, Napolyon'un klasik stratejisi olan hızlı ve kesin bir meydan muharebesi ile düşmanı imha etme yaklaşımına karşı farklı bir plan geliştirmiştir. Barclay de Tolly'nin öncülük ettiği bu strateji, "derinliğe çekilme" ve "yakıp yıkma" taktiklerine dayanmaktadır. (Covington, 2016; Bell, 2007). Buna göre Rus orduları, Napolyon'la doğrudan çarpışmaktan kaçınmayı, iç bölgelere doğru geri çekilirken düşmanın kullanabileceği tüm kaynakları imha

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

etmeyi ve Napolyon'un ikmal hatlarını uzatarak ordusunu lojistik bir çöküşe sürüklemeyi hedeflemiştir.

Bu strateji, askerî açıdan son derece makul olmasına rağmen, Rus kamuoyunda ve ordu içinde büyük bir öfke yaratmıştır. Her geri adım, Rus toprağının düşmana terk edilmesi anlamına gelmiş ve bu durum millî gururu ağır biçimde yaralamıştır. Özellikle Smolensk'in boşaltılması ve yakılması, Barclay'e yönelik suçlamaları doruk noktasına çıkarmıştır. Barclay, Alman kökenli olması nedeniyle "hain" olarak damgalanmış; Rus ordusunun savaşmadan geri çekilmesi, askerler arasında derin bir moral bozukluğuna yol açmıştır. Bu baskılar altında Aleksandr, başkomutanlığa yaşlı ve hasta olmasına rağmen Rus halkı ve ordusu nezdinde büyük saygınlığa sahip olan General Mihail Kutuzov'u atamıştır (Connelly, 2006; Seton-Watson, 1988).

Kutuzov, Barclay'in stratejisinin temel mantığını kavramakla birlikte, kamuoyunun ve ordunun taleplerine tamamen kayıtsız kalamamıştır. Moskova'nın yaklaşık 120 kilometre batısında, Borodino köyü yakınlarında, Napolyon'a karşı büyük bir meydan muharebesi yapmaya karar vermiştir. 7 Eylül 1812'de gerçekleşen Borodino Muharebesi, Napolyon Savaşları'nın en kanlı çarpışmalarından biri olmuştur (Bell, 2007; Connelly, 2006). Tek bir gün süren muharebede her iki tarafın toplam kaybı 70 binin üzerindedir. Napolyon, taktiksel olarak savaşı kazanmış; Rus ordusu sahadan çekilmek zorunda kalmış ve Moskova yolu açılmıştır. Ancak stratejik açıdan Borodino, Napolyon için bir Pirus zaferi olmuştur. Rus ordusu imha edilmemiş, düzenli bir şekilde geri çekilmeyi başarmıştır. Napolyon'un kayıpları ise telafi edilemeyecek kadar ağır olmuş ve en önemlisi, Rus direnişini kırmayı başaramamıştır (Bell, 2007; Covington, 2016).

Napolyon, Borodino'nun ardından Moskova'ya ilerlemiştir. 14 Eylül 1812'de ordusunun başında şehre giren Napolyon, kendisini bekleyen manzara karşısında şaşkına dönmüştür. Moskova neredeyse tamamen boşaltılmış; Vali Rostopçin, şehrin erzak depolarını boşalttırmış ve yangın söndürme ekipmanlarını kaldırttırmıştır. Napolyon'un gelişinden kısa bir süre sonra Moskova'da büyük bir yangın başlamıştır. Yangın, Moskova'nın ahşap yapılarının büyük bölümünü kül etmiştir. Napolyon, yanan bir şehrin fatihi olarak beklemek zorunda kalmıştır (Bell, 2007; Connelly, 2006). Moskova'nın ele geçirilmesi, Napolyon'un beklediği sonucu doğurmamıştır. Çar Aleksandr barış taleplerini reddetmiş; Rusya teslim olmamıştır.

Napolyon, Moskova'da beş hafta geçirmiş ve bu süre zarfında ordusunun disiplini çözülmüş, erzak sıkıntısı had safhaya ulaşmış ve kışın yaklaşmasıyla birlikte felaket kapıya dayanmıştır. Nihayet 19 Ekim'de Napolyon, Moskova'yı terk ederek geri çekilmeye başlamıştır. Ancak bu geri çekilme, askerî tarihin en büyük felaketlerinden biri hâline gelmiştir (Bell, 2007). Rus ordusu, Kutuzov komutasında paralel bir yürüyüşle Napolyon'u güneye sapmaya zorlamış ve zaten harap olmuş Smolensk yoluna mahkûm etmiştir. Açlık, soğuk, partizan saldırıları ve sürekli taciz, Grande Armée'yi imha etmiştir. Berezina Nehri'ni geçiş sırasında yaşanan kayıplar, felaketin boyutlarını gözler önüne sermiştir. Napolyon, ordusunun kırıntılarıyla Paris'e dönebilmiş; ancak Avrupa'daki efsanevi yenilmezlik imajı paramparça olmuştur (Bell, 2007; Connelly, 2006).

1812 Vatanseverlik Savaşı'nın Rus Milliyetçiliğinin İnşasındaki Rolü

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1812 Vatanseverlik Savaşı, Rusya için yalnızca askerî bir zafer değil, aynı zamanda topyekûn bir millî seferberlik deneyimi de olmuştur. Savaş sırasında serflerin oluşturduğu partizan birlikleri, düzenli orduyla omuz omuza savaşmış; köylüler, kendi köylerini ve mahsullerini yakarak düşmana terk etmeyi kabullenmişlerdir. Bu fedakârlık ve direniş, sonraki yıllarda "vatanseverlik" (Rusçasıyla "oteçestvennaya voyna") kavramı etrafında kutsallaştırılmış ve Rus millî kimliğinin temel mitlerinden biri hâline gelmiştir. Savaş, Rus halkının ortak hafızasında derin bir iz bırakmış; Tolstoy'un "Savaş ve Barış"ı gibi sayısız edebî ve sanatsal esere ilham kaynağı olmuştur (Smith, 1986; Seton-Watson, 1988).

1812 Savaşı'nın seyrini belirleyen dönüm noktaları, yalnızca askerî taktiklerle açıklanamaz. Derinliğe çekilme stratejisi, başlangıçta Rus ordusu içinde büyük bir muhalefetle karşılaşmış olmasına rağmen, savaşın kaderini belirleyen en önemli faktörlerden biri hâline gelmiştir. Napolyon'un savaş doktrini, düşman ordusunu hızlı ve kesin bir muharebede imha etmeye dayanmıştır. Barclay ve ardından Kutuzov'un bu muharebeden kaçınma stratejisi, Napolyon'u kendi kurallarıyla oynamaktan alıkoymuştur. Grande Armée, Rusya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında ilerledikçe, Napolyon'un lojistik sistemi çökmüş; atlar telef olmuş, askerler açlık ve hastalıktan kırılmıştır. Daha savaş başlamadan önce, Grande Armée'nin önemli bir kısmı savaş dışı kalmıştır (Bell, 2007; Covington, 2016).

Yakıp yıkma stratejisi ise Napolyon'un en büyük silahı olan "topraktan beslenme" taktiğini etkisiz hâle getirmiştir. Napolyon'un orduları, geleneksel olarak işgal ettikleri bölgelerden erzak temin etmiş ve böylece uzun ikmal hatlarına bağımlı kalmaktan kurtulmuşlardır. Ancak Rusya'da, geri çekilen ordu ve sivil halk, Napolyon'un kullanabileceği her şeyi yok etmiştir. Tarlalar yakılmış, erzak depoları boşaltılmış, köyler tahliye edilmiştir. Bu strateji, Rus halkı için büyük fedakârlıklar anlamına gelse de, Napolyon'un ordusunu açlığa ve moral çöküntüsüne sürüklemiştir (Covington, 2016; Bell, 2007).

Borodino Muharebesi ise psikolojik bir dönüm noktası işlevi görmüştür. Napolyon, bu muharebede düşman ordusunu imha edeceğini ve savaşı sona erdireceğini ummuştur. Ancak Rus ordusu, ağır kayıplara rağmen düzenli bir şekilde geri çekilmeyi başarmıştır. Napolyon'un zaferi eksik kalmıştır. Üstelik Borodino'da yaşanan kıyım, Grande Armée'nin en seçkin birliklerinin kaybına yol açmıştır. Napolyon, daha sonra sürgünde yazdığı anılarında Borodino'yu "en korkunç muharebe" olarak nitelendirmiştir (Bell, 2007; Connelly, 2006).

Moskova'nın boşaltılması ve yakılması, savaşın belki de en kritik anı olmuştur. Napolyon, Moskova'yı ele geçirdiğinde Çar'ın barış talebinde bulunacağını varsaymıştır. Bu varsayım, Avrupa savaşlarındaki deneyimlerine dayanmıştır: Viyana, Berlin, Madrid ele geçirildiğinde, düşman hükümetler teslim olmuştur. Ancak Rusya farklı olmuştur. Aleksandr, Moskova'nın kaybına rağmen müzakereyi reddetmiştir. Moskova'nın yanması, Napolyon'a barış için bir koz vermek şöyle dursun, onu kışı geçirmek için uygun bir barınaktan mahrum bırakmış ve Rus direnişinin kararlılığını gözler önüne sermiştir (Bell, 2007; Connelly, 2006).

1812 Vatanseverlik Savaşı'nın sonuçları, askerî alanın çok ötesine geçmiştir. Savaş, Rusya'nın kendisi ve Avrupa hakkındaki algısını köklü biçimde dönüştürmüştür. Napolyon'un yenilgiye uğratılması, Rusya'yı Avrupa'nın en güçlü kara imparatorluğu konumuna yükseltmiştir. Aleksandr, 1814'te Paris'e fatih olarak giren müttefik orduların başında yer almış ve Viyana Kongresi'nde Avrupa'nın yeniden şekillendirilmesinde başrolü oynamıştır (Connelly, 2006; Seton-Watson, 1988). Rusya, kendisini yalnızca askerî bir güç olarak değil,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

aynı zamanda Avrupa'nın kurtarıcısı ve Hristiyan medeniyetinin koruyucusu olarak görmeye başlamıştır.

Ancak bu iç düşünce, paradoksal biçimde, Avrupa'ya yönelik şüpheciliği de derinleştirmiştir. 1812 deneyimi, Rusya'nın Avrupa'dan farklı ve bir anlamda üstün bir medeniyet olduğu inancını pekiştirmiştir. Avrupa, Napolyon'un şahsında somutlaşan saldırganlığın, devrimin kaosunun ve tanrısızlığın kaynağı olmuş; Rusya ise bu tehditlere karşı direnen, inancını ve geleneklerini muhafaza eden kutsal bir vatan olmuştur. Bu anlatı, sonraki on yıllarda Rus milliyetçiliğinin ve Slavofil düşüncenin beslendiği temel kaynaklardan biri hâline gelmiştir (Smith, 1986; Lyubin, 2002). 1812 Savaşı'nın yarattığı mitler, semboller ve kolektif hafıza, Rusya'nın Avrupa'ya mesafeli ve zaman zaman düşmanca yaklaşımının tarihsel zeminini oluşturmuştur (Smith, 1986).

Sonuç olarak, Fransız Devrimi'nin ideolojik şokuyla başlayan, Napolyon Savaşları'nın jeopolitik gerilimleriyle tırmanan ve 1812 Vatanseverlik Savaşı'nın ateşinde dövülen bu tarihsel süreç, Rus millî kimliğinin ve Avrupa şüpheciliğinin köklerini anlamak için vazgeçilmez bir çerçeve sunmuştur (Blanning, 1996; Bell, 2007; Smith, 1986). Bu sürecin her aşaması, Rusya'nın kendisini Avrupa karşısında nasıl konumlandırdığını, hangi korku ve umutlarla hareket ettiğini ve nihayetinde nasıl bir ulusal mit inşa ettiğini gözler önüne sermiştir.

1812 Vatanseverlik Savaşı'nın hemen sonrasında, yenilgiye uğramış bir düşmanın gölgesinden zaferle çıkan Rusya'da, modern anlamda millî kimliğin inşasını besleyecek güçlü bir kurucu mit doğmuştur. Bu mitin merkezî figürü, yaşlı ve hasta olmasına rağmen ordunun ve milletin manevi önderi olarak görülen General Mihail Kutuzov'dur; Kutuzov, salt askerî dehasıyla değil, aynı zamanda "Rus toprağının kurtarıcısı" imgesiyle ulusal bir kahramana dönüşmüştür (Smith, 1986; Seton-Watson, 1988). Bu kahramanlık anlatısının en somut mekânı ise, her iki tarafın da korkunç kayıplar verdiği Borodino Muharebesi olmuş; Borodino, askerî bir çarpışma olmanın ötesine geçerek vatan uğruna fedakârlığın ve kolektif direnişin kutsal sembolü hâline gelmiştir (Smith, 1986; Covington, 2016). Benzer şekilde, Moskova'nın boşaltılıp ateşe verilmesi, basit bir askerî geri çekilme olarak değil, kutsal vatan toprağını işgalciye çiğnetmeme iradesinin en radikal ifadesi olarak yorumlanmış ve millî anlatıya eklemlenmiştir. Tüm bu unsurlar, halk, ordu ve çar arasındaki sarsılmaz birlikteliğin idealize edilmesiyle taçlandırılmış; bu üçlü sacayağı, Rus milletinin özünü temsil eden bir dayanışma modeli olarak sunulmuştur (Smith, 1986; Özkırımlı, 1999).

Etno-sembolist açıdan bakıldığında ise bu anlatılar, Anthony D. Smith'in tarif ettiği biçimiyle, ortak bir köken, kader ve seçilmişlik inancı etrafında örülen, kuşaklar boyu aktarılarak Rus ulusal hafızasının temel taşlarına dönüşen mitler bütününü oluşturmuştur (Smith, 1986). 1812 Savaşı sonrasında Kutuzov, Borodino ve Moskova anlatıları, Rus ulusal hafızasının merkezine yerleşerek yalnızca geçmişi yorumlayan hikâyeler değil, aynı zamanda bugünü ve geleceği şekillendiren güçlü kültürel kodlar hâline gelmiştir (Smith, 1986; Lyubin, 2002). Bu anlatılar, Rusya'yı Avrupa'nın siyasi ve ahlaki çöküşünden muaf, özel ve benzersiz bir medeniyet olarak tanımlayan bir öz-tasavvurun doğuşuna zemin hazırlamıştır. Napolyon'a karşı kazanılan zafer, Batı'nın askerî ve ideolojik meydan okumasına verilmiş bir cevap olarak yorumlanmış; bu yorum, Rusya'nın maneviyatı güçlü, halkı fedakâr ve devleti sarsılmaz bir bütün olduğu inancını pekiştirmiştir. Bu süreçte "Rus ruhu", "Rus halkının fedakârlığı" ve

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

“Kutsal Anavatan” gibi kavramlar, soyut fikirler olmaktan çıkarak ulusal kimliğin somut ve dokunulabilir temel unsurlarına dönüşmüştür (Smith, 1986).

Etno-sembolist perspektiften değerlendirildiğinde, bu kavramlar Anthony D. Smith’in çerçevesini çizdiği mitler, semboller ve kolektif değerler bütününün tipik örnekleridir (Smith, 1986). “Kutsal Anavatan” kavramı, Rus toprağını sıradan bir coğrafi mekân olmaktan çıkarıp ataların kanıyla kutsanmış, manevi bir varlık alanına yükseltmiş; “Rus ruhu” ise Batı’nın maddeci ve çıkarcı zihniyetine karşı, Rus halkının derin maneviyatını ve kolektif dayanışma kapasitesini simgelemiştir. Bu mitler ve semboller, Rus milliyetçiliğinin ideolojik çekirdeğini oluşturmuş ve ilerleyen on yıllarda Slavofil düşüncesinden resmî devlet ideolojisine kadar geniş bir yelpazede yeniden üretilerek kalıcılık kazanmıştır (Smith, 1986; Covington, 2016). Napolyon deneyimi, Avrupa’nın Rus kolektif hafızasındaki yerini köklü biçimde dönüştürmüştür.

1812 öncesinde, özellikle 18. yüzyıl boyunca Avrupa, Rus elitleri için Aydınlanma’nın, bilimin, sanatın ve medeniyetin tartışmasız merkezi olmuştur. Ancak Fransız Devrimi’nin yol açtığı kaos ve ardından Napolyon’un işgalci ordularının Rus topraklarında yarattığı yıkım, bu hayranlığı derin bir güvensizlikle harmanlayan ikili bir algının doğmasına yol açmıştır (Blanning, 1996; Ross, 1986). Avrupa, bir yandan teknolojik ve idari ilerlemenin kaynağı olarak görülmeye devam etmiş; diğer yandan ise tehdit, işgal, ahlaki çöküş ve yabancı müdahale ile özdeşleştirilmiştir. Bu ikili algı, Rus düşünce hayatında kalıcı bir gerilim hattı oluşturmuştur.

İlerleyen on yıllarda Slavofil düşünce, Avrupa’nın rasyonel ve maddeci uygarlığına karşı Rusya’nın manevi üstünlüğünü savunarak bu tarihsel deneyimi ideolojik bir programa dönüştürmüştür (Lyubin, 2002). Batıcı-Slavofil tartışmaları, Rus aydınlarının Avrupa karşısındaki konumlanışını belirleyen temel eksen hâline gelmiştir. Bugünkü Rus Avrupa şüpheciliği de bu tarihsel damardan beslenmiş; Napolyon döneminde şekillenen tehdit algısı, kolektif hafızadaki izleriyle varlığını sürdürmüştür. Etno-sembolist açıdan bakıldığında, bu ikili algı, Rus ulusal kimliğinin kurucu mitlerinden biri olarak kuşaktan kuşağa aktarılan ve Rusya’nın kendisini Avrupa karşısında konumlandırma biçimini belirleyen temel kültürel kodlardan biri hâline gelmiştir (Smith, 1986; Covington, 2016).

SONUÇ

Sonuç olarak, 1812 Vatanseverlik Savaşı, Rus ulusal hafızasının kurucu olaylarından biri olarak tarihteki yerini almıştır. Bu savaş, yalnızca askerî bir zafer değil, aynı zamanda Rus milliyetçiliğinin gelişmesinde merkezî rol oynayan bir dönüm noktasıdır. Kutuzov'un kahramanlığı, Borodino'daki fedakârlık ve Moskova'nın yakılması gibi anlatılar etrafında örülen mitler ve semboller, kuşaklar boyunca aktarılarak ulusal kimliğin sürekliliğini sağlamıştır (Smith, 1986; Lieven, 2010). Bu anlatılar, etno-sembolist perspektifin öngördüğü şekilde, Rus halkının ortak köken, kader ve seçilmişlik inancını pekiştiren kültürel kodlara dönüşmüştür. Aynı zamanda Napolyon tehdidi, Rusya'nın kendisini Avrupa'dan farklı ve üstün bir medeniyet olarak tanımlamasını kolaylaştırmış; Avrupa'ya yönelik hayranlık ve şüphecilik arasında salınan ikili algıyı kalıcı hâle getirmiştir (Lieven, 2010; Bell, 2007). Böylece 1812 Vatanseverlik Savaşı, hem Rus milliyetçiliğinin hem de Avrupa şüpheciliğinin tarihsel temel

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

taşlarından biri olarak, bugünkü Rus siyasal kültürünü ve dış politika zihniyetini anlamak için vazgeçilmez bir referans noktası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Bell, D.A., *The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Modern Warfare as We Know It*, Houghton Mifflin/Boston, 2007.

Blanning, T.C.W., *The French Revolutionary Wars, 1787–1802*, Arnold/London, 1996.

Connelly, O., *The Wars of the French Revolution and Napoleon, 1792–1815*, Routledge/London, 2006.

Covington, S.R., *The Culture of Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare*, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs/Cambridge, 2016.

Lieven, D., *Russia Against Napoleon: The True Story of the Campaigns of War and Peace*, Viking/New York, 2010.

Lyubin, V.P., "Istoriya Evropy. T. 5. Ot frantsuzskoy revolyutsii XVIII v. do Pervoy mirovoy voyny" (Avrupa Tarihi. C. 5. 18. Yüzyıl Fransız Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na), *Sotsialnye i gumanitarnye nauki. Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura. Seriya 5. Istoriya*, 1, 112-118, 2002.

Özkırımlı, U., *Milliyetçilik Teorileri*, İstanbul/Sarmal, 1999.

Ross, S. T. (1986). European diplomatic history, 1789–1815: France against Europe. Krieger.

Seton-Watson, H. (1988). The Russian Empire, 1801-1917. Oxford University Press.

Smith, A.D., *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell/Oxford, 1986.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HOCA SAADEDDİN MÜNŞEATINDA BULUNAN MEKTUPLARDA; ŞEHZADE BAYEZİD'İN OSMANLIYA TESLİMİNE GİDEN SÜREÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yusuf Tahir Yetimoğlu

Kocaeli Üniversitesi

yusuf.yetimoglu37@gmail.com

ÖZET

Şehzade mücadeleleri Osmanlı tarihinde çokça gördüğümüz bir hadisedir. Kökeni kut inancına dayanan bu hadiseler toplum hafızasının ve devlet idaresinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde yaşanan en mühim şehzade mücadelelerinden biri şüphesiz ki Şehzade Bayezid-Selim mücadelesidir. Daha önce yapılan çalışmalarda Şehzade Bayezid'in isyanı hakkında olaylar ve kronolojik hadiseler üzerine bilgiler verilmiştir. Ancak yaptığımız çalışmada Şehzade Bayezid'in Safeviler'e sığınmasından Osmanlıya teslim edilmesine kadar geçen süreçte karşılıklı gönderilen mektuplar üzerine durulmuştur. Bayezid'in Selim ile girdiği savaşı kaybetmesi ve Safevi Şahı Tahmasb'a sığınması ile başlayan bu sürece dair ilk olarak; Şehzade Selim'in, babası Kanuniye kazandığı zaferi müjdelemek için gönderdiği mektup karşımıza çıkmaktadır. Sürecin akabinde Kanuni-Tahmasb, Şehzade Selim-Tahmasb ve Osmanlı-Safevi devlet adamlarının birbirleri ile yazışmaları yer almaktadır. Şehzade Selim ve Tahmasb arasındaki yazışmalar gayet saygılı ve samimi iken, Kanuni ve Tahmasb arasındaki yazışmaların tehdit ve hakaretamiz bir üsluba bürünebildiği görülmektedir. Osmanlı-Safevi devlet adamlarının yazışmalarında ise yaşanan hadisenin tamamen bürokratik bir dille değerlendirildiği ve olaya kesinlik kazandırmak üzere kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Çalışmamızda Hoca Saadeddin Efendi'nin münşeatında bulunan bu mektuplar transkripsiyon yapılarak; bu mektuplaşmalardaki diplomatik dil, dönemin elkap ve unvanları, bürokrasinin ve hanedan üyelerinin yaşanan hadiseye karşı bakış açısı ana kaynakların ışığında değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Safevi, Şehzade Bayezid, Şah Tahmasb

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN SHAPING ALGERIAN THEOLOGICAL DISCOURSE

Prof. Dr. Nourredine Cherifi
Faculty of Islamic Studies and Philosophy, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This paper examines the role of philosophy in shaping Algerian theological discourse, with special attention to the ways philosophical reasoning influences religious interpretation and intellectual debate. In Algeria, theological thought has developed through interaction with classical Islamic scholarship, modern philosophical inquiry, and the social realities of postcolonial society. The study explores how philosophy contributes to the clarification and renewal of theological reflection.

The research is based on a review of theological and philosophical literature related to Algerian thought. It focuses on the use of conceptual analysis, ethical reasoning, and interpretive critique within religious discourse. The findings suggest that philosophy supports theology by helping clarify doctrinal issues, address contemporary questions, and maintain intellectual coherence. It also enables theologians to engage more critically with modernity, identity, and social change.

The study argues that Algerian theological discourse is strongest when it remains intellectually open while staying grounded in religious tradition. Philosophy does not weaken theology in this context; rather, it provides tools for deeper understanding and broader relevance. The paper concludes that philosophical reflection has become an essential part of Algerian theological development, helping religious discourse remain meaningful within changing cultural and academic settings.

Key words: theology, philosophy, Algeria, religious discourse, intellectual reflection

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE SYNTHESIS OF RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL THOUGHT IN GEORGIAN INTELLECTUAL TRADITIONS

Dr. Nino Beridze, Dr. Levan Tsereteli
Faculty of Philosophy and Religious Studies, Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study explores the synthesis of religious and philosophical thought in Georgian intellectual traditions, focusing on the ways these two domains have shaped cultural and intellectual life across historical periods. Georgian thought has long been influenced by Christian theology, metaphysical reflection, and philosophical interpretation, creating a tradition in which religion and philosophy are often intertwined rather than separated. The paper examines this synthesis as part of Georgia's broader intellectual heritage.

The study is based on historical and conceptual analysis of Georgian philosophical and theological literature. It highlights how thinkers have used philosophical language to interpret religious belief, moral order, and human existence. The findings suggest that this synthesis has helped preserve intellectual continuity while allowing Georgian thought to engage with changing historical and cultural conditions. It also supports a more integrated understanding of faith, reason, and national identity.

The paper argues that Georgian intellectual traditions are characterized by dialogue between spiritual depth and philosophical inquiry. Rather than choosing between them, many Georgian thinkers have sought forms of reflection that incorporate both. The study concludes that this synthesis remains important for understanding the development of Georgian cultural thought and its continuing relevance in modern academic discourse.

Key words: Georgian intellectual traditions, religion and philosophy, synthesis, theology, cultural thought

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KIRAAT İLMİNİN KAYNAKLARI VE İBN MÜCÂHİD'DEN İBNÜ'L-CEZERÎ'YE GELİŞİM SÜRECİ

Ali TURAN
Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
ali.turan1924@gmail.com - Orcid ID: 0000 0002 8126 9081

Özet

Kur'ân-ı Kerim'in farklı okuyuş vecihlerini rivayet ve sened temelli bir yaklaşımla inceleyen kıraat ilmi, İslam tarihinin erken dönemlerinden itibaren teşekkül etmiş ve zamanla müstakil bir disiplin hâline gelmiştir. Farklı kıraatlerin sahih rivayetlerle korunması, tasnif edilmesi ve sonraki nesillere aktarılması sürecinde birçok âlim önemli katkılar sunmuştur. Bu bağlamda, kıraat ilminin gelişimi, belirli şahıslar ve temel eserler etrafında şekillenmiş ve bu girişimler kıraat ilmi açısından önemli dönüm noktaları olmuştur. Özellikle İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) *Kitâbü's-Sebʿa* adlı eseri ile başlayan sistematik tasnif, Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa* adlı çalışması ve eş-Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî* adlı manzum eseri ile devam etmiş, İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* adlı eseriyle daha kapsamlı bir yapıya ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, kıraat ilminin temel kaynaklarını ve bu kaynakların kıraat ilminin teşekkülündeki ve gelişimindeki rolünü ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılacak, veriler doküman analizi tekniği ile elde edilecektir. İncelenen eserler, kıraat rivayetlerinin tespiti, tasnifi, öğretimi ve sonraki nesillere aktarılması açısından değerlendirilecektir. Çalışma sonucunda, kıraat ilminin tarihsel gelişiminin söz konusu eserler etrafında sistemleştiği görülmüştür. İbn Mücâhid ile başlayan tasnif sürecinin Dânî ve Şâtıbî tarafından geliştirildiği, İbnü'l-Cezerî ile birlikte ise daha bütüncül bir yapıya kavuştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu eserlerin, kıraat rivayetlerinin korunmasında, eğitim geleneğinin oluşmasında ve Kur'ân ilimlerinin gelişiminde belirleyici rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece kıraat ilmi, rivayet zincirine dayalı sağlam yapısıyla İslâmî ilimlerin sürekliliğini sağlayan temel disiplinlerden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'ân, İbn Mücâhid, İbnü'l-Cezerî.

THE SOURCES OF THE SCIENCE OF QIRA'AT AND THE DEVELOPMENT PROCESS FROM IBN MUJAHID TO IBN AL-JAZARI

Absract

The science of qira'at, which examines the different reading aspects of the Holy Qur'an with a narration- and chain of transmission-based approach, was formed since the early periods of Islamic history and became an independent discipline over time. Many scholars offered significant contributions to the process of preserving different qira'ats with authentic narrations, classifying them, and transmitting them to subsequent generations. In this context, the development of the science of qira'at was shaped around specific individuals and fundamental works, and these initiatives became important turning points in terms of the science of qira'at.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Especially, the systematic classification starting with Ibn Mujahid's (d. 324/936) work named Kitab al-Sab'a continued with Abu Amr al-Dani's (d. 444/1053) study named *al-Taysir fi al-Qira'at al-Sab'* and al-Shatibi's (d. 590/1194) poetic work named *Hirz al-Amani wa Wajh al-Tahani* (al-Shatibiyya), and reached a more comprehensive structure with Ibn al-Jazari's (d. 833/1429) work named *al-Nashr fi al-Qira'at al-Ashr*. The purpose of this study is to reveal the fundamental sources of the science of qira'at and the role of these sources in the formation and development of the science of qira'at. The qualitative research method was adopted in the study, and the data will be obtained through the document analysis technique. The examined works will be evaluated in terms of the determination, classification, teaching, and transmission of qira'at narrations to subsequent generations. As a result of the study, it was observed that the historical development of the science of qira'at systematized around the works in question. It was determined that the classification process starting with Ibn Mujahid was developed by Dani and Shatibi, and attained a more holistic structure together with Ibn al-Jazari. Additionally, it was concluded that these works played a decisive role in the preservation of qira'at narrations, the formation of the educational tradition, and the development of Qur'anic sciences. Thus, the science of qira'at, with its robust structure based on the chain of narration, has become one of the fundamental disciplines ensuring the continuity of Islamic sciences.

Key Words: Qira'at, Qur'an, Ibn Mujahid, Ibn al-Jazari.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in lafzî muhafazasının en önemli unsurlarından biri olan kıraatler, Hz. Peygamber'den sahâbeye, onlardan da sonraki nesillere sahih rivayet zincirleriyle aktarılan okuyuş farklılıklarını ifade etmektedir. Bu okuyuşların tespiti, muhafazası ve sonraki nesillere güvenilir biçimde nakledilmesi amacıyla ortaya çıkan kıraat ilmi, İslâm ilimleri arasında erken dönemde teşekkül eden ve zamanla müstakil bir disiplin hüviyeti kazanan ilim dallarından biridir. Kıraat ilminin gelişim süreci, yalnızca rivayetlerin nakliyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu rivayetlerin tasnifi, tedvini, öğretimi ve ilmî ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesiyle sistematik bir yapıya kavuşmuştur.[1]

Kıraat ilmi başlangıçta sözlü rivayet ve müşâfehe yoluyla aktarılmış, zamanla bu rivayetlerin sistemli bir şekilde kayda geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Hicrî üçüncü ve dördüncü asırlardan itibaren kıraat âlimleri, sahih rivayetleri tespit etmek, okuyuş farklılıklarını belirlemek ve bunları belirli esaslar çerçevesinde tasnif etmek amacıyla çeşitli eserler kaleme almışlardır. Bu süreçte, özellikle İbn Mücâhid (ö. 324/936), yedi kıraati sistemli bir şekilde ele aldığı *Kitâbü's-Sebʿa* adlı eseriyle kıraat ilminin tedvin ve tasnif sürecinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Daha sonraki dönemlerde Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa* adlı eseri, yedi kıraat geleneğinin öğretiminde temel kaynaklardan biri hâline gelmiştir.[2] İmam Şâtıbî ise *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî* adlı manzumesiyle kıraat bilgisini ezberlenebilir bir forma dönüştürerek bu ilmin yaygınlaşmasına çok önemli bir katkı

[1] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016), 1/9-13, 32-35.

[2] İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/31-35.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sağlamıştır.[3] Nihayet İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* adlı eseriyle kıraat literatürünü sistematik bir bütünlüğe kavuşturmuş ve on kıraat anlayışının yerleşmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir.[4] Böylece kıraat ilmi, kendine özgü kaynakları, yöntemleri ve literatürü bulunan müstakil bir ilim dalı hüviyetine kavuşmuştur.

Bu çalışmanın amacı, kıraat ilminin temel kaynaklarının tarihsel gelişimini İbn Mücâhid'den İbnü'l-Cezerî'ye kadar uzanan süreç içerisinde incelemek ve söz konusu âlimlerin kıraat literatürünün oluşumuna yaptıkları katkıları ortaya koymaktır. Çalışmada klasik kıraat kaynakları esas alınmış, tarihsel ve betimleyici yöntem kullanılarak ilgili eserlerin telif amaçları, içerikleri ve kıraat ilmine etkileri değerlendirilmiştir.

Literatürde kıraat tarihi, kıraat imamları ve belirli eserler üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, kıraat ilminin teşekkül ve gelişimini temel kaynaklar ekseninde inceleyen araştırmaların nispeten sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu eserleri tarihî süreklilik içerisinde ele alarak kıraat ilminin kurumsallaşma sürecindeki rollerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece kıraat ilminin şekillenmesinde etkili olan temel kaynakların metodolojik özellikleri ve ilmî mirasa katkıları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup veriler doküman analizi tekniğiyle elde edilmiştir. Çalışmada İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-sebʿa*, Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa*, eş-Şâtıbî'nin *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî* ve İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* adlı eserleri temel kaynak olarak incelenmiş, bu eserlerin, kıraatlerin tespit, ve tasnif edilmesi, öğretimi ve sonraki dönemlere aktarılması hususundaki işlevleri değerlendirilmiştir.

1. İbn Mücâhid ve Kıraat İlminin Sistemleşmesi

1.1. İbn Mücâhid'in Hayatı ve İlmî Kişiliği Şahsiyeti

İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid, Bağdatlı "el-Ataşî" nisbesiyle bilinen, döneminin önde gelen kıraat âlimi ve kıraat ilminde otorite kabul edilmiştir. Aynı zamanda "*Kitâbü's-Sebʿa*" adlı eserin müellifi olarak tanınmaktadır. 245/859 yılında Bağdat'ın Sûkulataş bölgesinde doğmuştur. Kıraat ilmini Ebü'z-Zaʿrâ Abdurrahman b. Abdûs (ö. 293/905) ve Kunbül el-Mekkî (ö. 291/904) gibi kıraat âlimlerinden tahsil etmiştir. Bunun yanında dönemin birçok kıraat otoritesinden de istifade ederek kıraat rivayetlerini genişletmiştir. İbn Mücâhid, kıraat öğretiminde önemli bir merkez hâline gelmiş, ilim halkasına farklı bölgelerden yoğun katılım olmuş ve kendisinden kıraat öğrenenler geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Öğrencileri arasında Ebû Tâhir Abdülvâhid b. Ebû Hâşim (ö. 349/960 civarı), Sâlih b. İdrîs, Ebû Îsâ Bekkâr b. Ahmed, Ebü'l-Ferec eş-Şenebûzî (ö. 388/998), Ebü'l-Hüseyin Ubeydullah b. el-Bavvâb, Abdullah b. el-Hüseyin es-Sâmerrî, Ahmed b. Muhammed el-Aclî,

[3] Ebû Muhammed (Ebü'l-Kâsım) Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî ve vechü't-tehânî*, thk. Muhammed Temîm ez-Zaʿbî (b.y.: Mektebetü Dârü'l-Hâdî, 1426/2005), 1-3.

[4] İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/32-35.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Ebû Ali b. Habs ed-Dîneverî, Ebü'l-Feth b. Bedhen ve Ali b. el-Hüseyin el-Gadâirî (ö. 378/988) gibi isimler yer almaktadır.[5]

Kendisi hakkında rivayette bulunanlar arasında Ebû Hafs Ömer b. Şâhin (ö. 385/995), Ömer b. İbrâhim el-Kettânî, Ebû Bekr b. Şâdân, Dârekutnî (ö. 385/995) ve Ebû Müslim Muhammed b. Ahmed el-Kâtib gibi muhaddisler yer almaktadır. Döneminin kıraat otoritelerinden biri olarak kabul edilen İbn Mücâhid'in ilmî güvenilirliği ve rivayet sağlamlığı konusunda kaynaklarda genel bir ittifak bulunduğu görülmektedir.[6]

Ebû Amr ed-Dânî, İbn Mücâhid'in kendi dönemindeki kıraat âlimlerini ilim, kavrayış ve ifade gücü bakımından geride bıraktığını ifade etmiştir. İbn Mücâhid'in kıraat öğretiminde büyük bir talep gördüğü, ders halkalarına geniş bir öğrenci kitlesinin devam ettiği kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca rivayetlerde, onun meclisinde çok sayıda talebe ve kıraat rivayetini sürdüren kimselerin yetiştiği belirtilmekte, bu durum, onun kıraat geleneği içerisindeki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır.[7]

İbn Mücâhid, kıraatleri yedi imam ile sınırlandırmasıyla kıraat tarihinde belirleyici bir tasnif ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, kıraatleri sistematik biçimde toplaması açısından önemli olmakla birlikte, "yedi harf" hadisiyle ilişkilendirilmesi sebebiyle bazı âlimlerce eleştirilmiştir. Ayrıca şâz kıraatlere karşı sert bir tutum sergileyerek bu rivayetlerin yayılmasına karşı çıkmış ve bazı hukukî süreçlerde etkili olmuştur.[8] İbn Mücâhid, 20 Şâban 324'te (13 Temmuz 936) vefat etmiştir.[9]

1.2. *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât* ve Yedi Kıraat Anlayışı

Kıraat ilmine dair çalışmalar hicrî II. asırdan itibaren sistemli bir şekilde artmıştır. Bu dönemde Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838) ve İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) gibi âlimler, farklı kıraat rivayetlerini bir araya getiren önemli eserler kaleme almışlardır. Ancak bu alanda en geniş kabul gören çalışma, *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât* olmuştur. İbn Mücâhid, eserinde kıraatleri sistemleştirirken Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Şam gibi ilmî merkezleri dikkate almış ve bu merkezlerden yedi kıraat imamını seçerek tasnifini oluşturmuştur. Buna göre Medine'de Nâfiʿ (ö. 169/785), Mekke'de İbn Kesîr (ö. 120/738), Kûfe'de Âsım (ö. 127/745), Hamza b. Habîb (ö. 156/773) ve Kisâî (ö. 189/805), Basra'da Ebû Amr (ö. 154/771), Şam'da ise İbn Âmir (ö. 118/736) kıraat imamı olarak yer almaktadır.[10]

Müellif, eserinin giriş bölümünde telif sebebini açıklarken hem kendi döneminde hem de önceki zamanlarda kıraatler etrafında ortaya çıkan ihtilafların doğurduğu karışıklık ve belirsizliklere

---

5 Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Maʿrifetü'l-kurrâʾi'l-kibâr ʿale't-tabakât ve'l-âʿsâr* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997), 153.

6 Zehebî, *Maʿrifetü'l-kurrâʾi'l-kibâr*, 153.

7 Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâʾ* (Beyrut: Mektebetü İbn Teymiyye, 1351/1932), 1/142.

8 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/36.

9 Tayyar Altıkulaç, "İbn Mücâhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/214-215.

10 Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî İbn Mücâhid, *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât*, thk. Şevki Dayf (Mısır: Dârü'l-Meʿârif, 1980), 88-101.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

dikkat çekmiştir. Daha sonra Nâfiʿ b. Abdurrahmân ile başlayarak yedi kıraat imamının kısa biyografilerine yer vermiş, bu imamların hocalarını ve öğrencilerini tanıtarak kıraat rivayetlerinin kendisine ulaşmasını sağlayan isnad zincirlerini de aktarmıştır. Bu çerçevede kıraat ilminin, sonraki nesillerin önceki nesillerden rivayet yoluyla öğrendiği bir sünnet niteliği taşıdığına dair farklı nakillere yer vermiştir. Ayrıca sahih isnada dayanmayan ve mushaf hattına uymayan okuyuşların doğru kabul edilemeyeceğini özellikle vurgulamıştır.[11]

Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât genel olarak kıraat ihtilaflarını ele almakta, farklı okuyuşların hangi râvi veya imama nispet edildiğini göstermekte, ancak bu farklılıkların sebeplerine ve illetlerine ayrıntılı biçimde temas etmemektedir. Eserde, Fâtiha sûresinden başlanarak mushaf tertibine uygun şekilde âyetlerdeki kıraat farklılıkları sıralanmıştır. İdgam, sâkin nûn ve tenvin, med ve kasr, hemzenin tek kelime içinde veya iki kelime arasında bulunması, feth ve imâle gibi temel kıraat kaideleri ise ilk geçtiği yerlerde açıklanmış, bu konulara dair ihtilaflar ise ilgili sûrelerin içerisinde veya sûre sonlarında değerlendirilmiştir. Ayrıca eserde kıraat vecihleri işlenirken yalnızca daha sonraki dönemlerde yaygınlaşan her imam için ikişer râvi ile sınırlı bir çerçeve kullanılmamış, bunun ötesinde farklı senedlerle gelen ve söz konusu râvilerin isimlerinin yer almadığı kıraat ihtilaflarına da yer verilmiştir.[12]

1.3. *Kitâbü's-sebʿa fi'l-*kırâât'ın Kıraat Literatüründeki Yeri

Kitâbü's-Sebʿa fi'l-kırâât, telif edildiği dönemden itibaren devam eden şöhreti sayesinde, sahih ve mütevâtir kabul edilen yedi kıraat geleneğinin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilegelmiştir. Eserin bu denli yaygın kabul görmesi ve güçlü bir itibara sahip olmasının sebepleri arasında, "el-Ahrufü's-sebʿa" rivayetinde geçen "yedi" sayısı ile İbn Mücâhid tarafından yapılan tasnifteki yedi kıraat imamı seçimi arasında kurulan ilişkilendirmenin de etkili olduğu ifade edilmektedir.[13] Bu çerçevede Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045), kıraatlerin neden daha az ya da daha fazla değil de "yedi" sayısıyla sınırlandırıldığı sorusuna iki farklı açıklama çerçevesi sunmaktadır. Bunlardan birinci görüşe göre Hz. Osman'ın (ö. 35/656) çoğalttığı ve çeşitli bölgelere gönderdiği mushaf nüshalarının sayısının yedi olduğu ileri sürülmektedir. İkinci yaklaşım ise Kur'ân'ın "el-Ahrufü's-sebʿa" üzere indirildiğine dair rivayeti esas almakta ve bu sayının buradan kaynaklandığını savunmaktadır.[14]

İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât* adlı çalışması, "yedi harf" rivayeti ile "yedi kıraat" kavramı arasında zaman zaman karışıklık doğurduğu gerekçesiyle bazı âlimler tarafından eleştirilmiş olsa da, müellifin bu eserle ulaşmak istediği hedefe büyük ölçüde ulaştığı kabul edilmektedir. Özellikle kıraat imamlarının belirlenmesi ve bu alandaki otoriter yaklaşımı sayesinde eser, sonraki nesiller arasında geniş bir kabul görerek şöhret kazanmıştır. Bu süreçte İbn Mücâhid, literatürde "yedi kıraati sistemleştiren kişi" olarak anılmıştır. Ayrıca *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât* yalnızca yedi kıraati esas alan bir geleneğin oluşmasına katkı sağlamakla

---

11 İbn Mücâhid, *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât*, 45-55.

12 İbn Mücâhid, *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât*, 103-113, 125, 134,.

13 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 5, 27; "Tevhîd", 53; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 270; Ebû Dâvûd, "Vitr", 22; Tirmizî, "Kıraat", 11; Nesâî, "İftitâh", 37.

14 Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İbâne ʿan meʿâni'l-kırâât*, thk. Abdülfettâh İsmail Şelebî (Kahire: Dâru Nehdâti Mısır, 1977), 60-70.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kalmamış, aynı zamanda kıraat ilmine dair daha sonraki teliflerin büyük ölçüde dayandığı temel eserlerden biri hâline gelmiştir.[15]

Netice olarak, İbn Mücâhid'in kıraat tarihindeki önemi yalnızca güvenilir bir râvi ve otorite kabul edilen bir kıraat âlimi olmasından kaynaklanmamaktadır. Onun asıl etkisi, kendisinden önce dağınık halde bulunan kıraat birikimini belirli ölçütler çerçevesinde sistemleştirerek kurumsal bir yapıya kavuşturmasında ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Kitâbü's-Sebʿa, sadece yedi kıraat imamının rivayetlerini bir araya getiren bir eser değil, aynı zamanda kıraat ilminin sonraki gelişim seyrini etkileyen bir dönüm noktası niteliğindedir. Müellifin belirlediği yedi imam zamanla geniş kabul görmüş, böylece kıraat geleneğinin aktarımında ortak bir referans çerçevesi oluşmuştur. Her ne kadar bu tasnifin "yedi harf" rivayetiyle ilişkilendirilmesi bazı tartışmaları beraberinde getirmiş ve çeşitli eleştirilere konu olmuşsa da, İbn Mücâhid'in ortaya koyduğu sistemin kıraat öğretiminde birlik ve istikrarın sağlanmasına önemli katkı sunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sonraki dönemlerde kaleme alınan birçok kıraat eserinin doğrudan veya dolaylı olarak onun tasnifini esas alması, Kitâbü's-Sebʿa'nın kıraat literatüründeki belirleyici konumunu ve İbn Mücâhid'in bu ilmin sistemleşme sürecindeki merkezî rolünü açıkça göstermektedir.

2. Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat Kaynaklarının Gelişimi

2.1. Ebû Amr ed-Dânî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Ebû Amr ed-Dânî'nin asıl adı Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân olup 371 (981) yılında Kurtuba'da doğmuştur. Döneminde "İbnü's-Sayrafî" olarak tanınmakla birlikte, uzun yıllar yaşadığı Dâniye şehrine nispetle "Dânî" nisbesiyle şöhret bulmuştur. İlk eğitimini Endülüs'ün çeşitli şehirlerinde alan Dânî, birçok âlimden farklı ilim dallarında dersler almıştır. Daha sonra 397 (1006) yılında ilmî seyahatlere çıkarak Kayrevan, Mısır, Mekke ve Medine gibi önemli ilim merkezlerini ziyaret etmiş, buralarda kıraat başta olmak üzere tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında eğitim görmüştür.[16]

Hac vazifesini de yerine getirdikten sonra Endülüs'e dönen Ebû Amr ed-Dânî, bir süre Kurtuba'da ikâmet etmiş, ancak dönemin siyasî karışıklıkları ve Berberîler'in baskıları sebebiyle buradan ayrılarak Sarakusta'ya göç etmiştir. Daha sonra Dâniye ve Mayurka'ya geçen Dânî, 417 (1026) yılında yeniden Dâniye'ye yerleşmiş ve vefatına kadar burada yaşamıştır. Kaynaklarda üstün zekâsı, güçlü hafızası ve ilmî yetkinliğiyle öne çıkan Ebû Amr ed-Dânî'nin, gördüğü her şeyi yazdığı, yazdıklarını ezberlediği ve ezberlediği bilgileri unutmadığı nakledilmektedir. Özellikle rivayet ve hafızanın büyük önem taşıdığı kıraat ilminde bu özelliği ona önemli bir avantaj sağlamış, eserlerinin güvenilirliğine ve kalıcılığına katkıda bulunmuştur. Nitekim kendisine yöneltilen sorulara, ilgili bilgileri isnad zinciriyle birlikte nakledecek derecede geniş bir ilmî birikime sahip olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple İbnü'l-Cezerî'nin onun hakkında dile getirdiği övgü dolu ifadeler, ilmî şahsiyetini yansıtan isabetli değerlendirmeler olarak kabul edilmektedir. Dânî, kendisinden önceki döneme ait yazılı ve

[15] Tayyar Altıkulaç, "Kitâbü's-Seb'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/113-114.
[16] Zehebî, *Maʿrifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr*, 226.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

sözlü birikimi titizlikle derleyerek eserlerine aktarmış, böylece günümüze ulaşmayan birçok kaynağın korunmasına vesile olmuştur. Kıraat alanındaki ilmî birikimini ise Ubeydullah b. Seleme el-Yahsubî, Abdülazîz b. Caʿfer, Fâris b. Ahmed el-Hımsî, Tâhir b. Abdülmünʿim el-Halebî ve Ebü'l-Kâsım el-Hâkânî gibi dönemin önde gelen âlimlerinden aldığı eğitimle geliştirmiştir.[17]

Ebû Amr ed-Dânî'nin öğrencileri arasında oğlu Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Osman ile birlikte Abdurrahmân b. Muhammed el-Kurtubî, Halef b. İbrâhim et-Tuleytılî, Abdullah b. Sehl el-Mürsî, Muhammed b. Halef el-Kurtubî ve Ebû Dâvûd Süleyman b. Necâh (ö. 496/1103) gibi isimler bulunmaktadır. 14 Şevval 444 (1053) yılında 73 yaşında Dâniye'de vefat eden Ebû Amr ed-Dânî, ikindi namazının ardından geniş katılımlı bir cenaze merasimiyle defnedilmiştir.[18]

2.2. *et-Teysîr*'in Yapısı ve Kıraat Geleneğindeki Yeri

Ebû Amr ed-Dânî tarafından kaleme alınan *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa*, yedi kıraate dair yazılmış eserler arasında en fazla ilgi gören çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bilindiği üzere, yedi imamın kıraatlerini bir arada ele alarak belirli bir tertip içinde öğretime konu eden sistemli kıraat öğretimi, büyük ölçüde Dânî ile birlikte kurumsal bir çerçeve kazanmıştır.[19] Müellif, eserinde yedi kıraat imamını ve onların râvilerini açıkça zikretmiş, rivayetler arasında ihtilaf bulunduğu durumlarda ise farklılıkları ayrı ayrı göstermiştir. *et-Teysîr*'de ve onu takip eden kaynaklarda, aynı imamdan farklı dönemlerde kıraat alan iki râviden biri diğerinden farklı bir rivayet aktardığında, nakil sırasında her iki râvinin ismi de belirtilmiştir. Eğer râviler ilgili vecihte ittifak hâlindeyse, sadece imamın ismiyle yetinilmiştir. Bu yöntem, kıraat rivayetlerinin daha anlaşılır hale getirilmesi ve özellikle öğrenciler ile kıraat öğrenimine yeni başlayanlar için öğretimin kolaylaştırılması amacıyla tercih edilmiştir.[20]

Ebû Amr ed-Dânî, eserin telif sebebini mukaddimesinde ayrıntılı biçimde açıklamıştır. Buna göre kıraat ilmiyle meşgul olan bazı çevreler, büyük ilim merkezlerinde meşhur olan yedi kıraat imamının görüşlerini özetleyen bir eser hazırlanmasını kendisinden talep etmişlerdir. Bu talep doğrultusunda Dânî, hem kolay elde edilebilir hem de ezberlenip ders ortamında rahatlıkla okutulabilecek bir eser ortaya koymayı hedeflemiştir. Müellif ayrıca, kıraat ehli arasında kabul görmüş, yaygınlık kazanmış ve önceki âlimler tarafından sahih kabul edilen rivayetleri esas aldığını özellikle vurgulamıştır. Bu çerçevede her bir kıraat imamı için iki meşhur râviyi esas almış, böylece toplamda on dört rivayet üzerinden eserini şekillendirmiştir.[21]

et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa'de her kıraat imamı için meşhur iki râvi esas alınmış ve bu râvilerin naklettiği kıraat farklılıkları detaylı biçimde ele alınmıştır. Eser, toplam 26 bölümden oluşmakta olup ilk kısımlarda kırâat-i sebʿa imamlarının ve râvilerinin kısa biyografileri ile isnad

---

17 İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/503-504.

18 Abdurrahman Çetin, "Dânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/459-461.

19 Abdurrahman Çetin, "et-Teysîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/57.

20 Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân Dânî, *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa*, thk. Otto Trizel (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1984), 3.

21 Dânî, *et-Teysîr*, 2-3.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

zincirlerine yer verilmiş, ardından kıraat usulüne dair temel kural ve kaideler açıklanmıştır. Kitabın en geniş bölümünü oluşturan "Ferşü'l-hurûf" kısmında ise Bakara sûresinden başlanarak Kur'ân sûreleri boyunca kıraat farklılıkları sistematik bir şekilde incelenmiştir. Son bölümde ise "tekbir" konusu ele alınmıştır. Dânî, hem usûl hem de ferş bölümlerinde yalnızca rivayetleri aktarmakla yetinmemiş, yer yer kendi tercihlerini belirtmiş ve dil bilgisi açısından kıraat vecihlerine dair açıklama ve gerekçelendirmelerde bulunmuştur.[22]

İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrü't-Teysîr fî kırââti'l-eʾimmeti'l-ʿaşere* adlı eserinde bu çalışmayı değerlendirirken, "yedi kıraate dair telif edilen kitaplar içerisinde en açık ve en sahih olanlardan biridir" ifadelerine yer vermiştir.[23] Bu değerlendirme, söz konusu eserin kıraat literatüründeki güvenilirliğini ve ilmî otoritesini ortaya koymaktadır. Nitekim İbnü'l-Cezerî'nin kıraat alanındaki yüksek otoritesi dikkate alındığında, bu tür bir tespit, eserin sonraki dönemlerdeki kabulünü de güçlendiren önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda eser, yalnızca erken dönem kıraat birikimini aktaran bir kaynak değil, aynı zamanda kıraat ilminin sistemleşme sürecinde temel başvuru eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Netice olarak, Dânî'nin ilmî şahsiyeti ve *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa* adlı eseri birlikte değerlendirildiğinde, müellifin kıraat geleneğinin sistemleşmesinde belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Farklı ilim merkezlerinden derlediği rivayetleri düzenli bir yapıya kavuşturması, kıraat malzemesinin daha öğretilebilir ve standart bir forma ulaşmasını sağlamıştır. *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa*'de izlenen yöntem, rivayetlerin sistemli şekilde tasnif edilmesi ve öğretimi kolaylaştıracak biçimde sunulması açısından kıraat eğitimine önemli bir katkı sunmuştur. Bu yönüyle eser, yalnızca bir rivayet derlemesi değil, aynı zamanda pedagojik bir düzenleme niteliği taşımaktadır. İbnü'l-Cezerî'nin esere yönelik övgüleri de dikkate alındığında, *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa*'in hem kendi döneminde hem de sonraki kıraat literatüründe güvenilir ve temel bir kaynak olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

3. Şâtıbî ve Kıraat İlminin Manzumlaşması

3.1. Şâtıbî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Ebü'l-Kâsım eş-Şâtıbî, h. 538 (1144) yılında Endülüs'ün Şâtıbe şehrinde doğmuş, doğuştan görme engelli olmasına rağmen erken yaşta Kur'ân'ı ezberleyerek ilim tahsiline başlamıştır. Kıraat ilminş İbnü'l-Lâyüh diye bilinen Ebû Abdullah Muhammed b. Ebü'l-Âs en-Nefzî'den okumuş, ardından Endülüs ve Mağrib'de farklı âlimlerden kıraat, tefsir, hadis ve Arap dili alanlarında dersler alarak ilmî birikimini geliştirmiştir.[24]

Eğitimini tamamladıktan sonra bir süre Şâtıbe'de hocalık yapan Şâtıbî, h. 572 (1176) yılında hac yolculuğuna çıkmış, bu süreçte İskenderiye ve Kahire'de birçok âlimle görüşerek ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür. Kahire'ye yerleşmesinin ardından Amr b. Âs, Kâdî el-Fâzıl'ın

[22] Dânî, *et-Teysîr*, 2-10, 18-21, 72.
[23] Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Tahbîru't-teysîr fi'l-kırââti'l-aşr*, thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât (Amman: Dârü'l-Furkan, 1421/2000), 90.
[24] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/20-21.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

kurduğu Fâzıliyye Medresesi'nde kıraat, hadis ve Arapça dersleri vermiş, burada hem öğretim hem de telif faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. En meşhur eseri olan *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî (eş-Şâtıbiyye)* bu dönemde tamamlanmış ve kısa sürede kıraat eğitiminde temel metin hâline gelmiştir.[25]

Şâtıbî, ilmî kişiliği bakımından güçlü hafızası, geniş ezber gücü ve farklı ilimlerdeki yetkinliğiyle temayüz etmiştir. Kıraat, tefsir, hadis ve nahiv alanlarında otorite kabul edilmiş, özellikle hadis metinlerini ve kıraat rivayetlerini ezbere tashih edebilecek derecede ileri bir birikime sahip olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.[26] Ayrıca sade yaşamı, takvâsı ve öğrencilerine yönelik disiplinli yaklaşımıyla da tanınmış, kıraat öğretiminde yoğun talep gören bir âlim olarak Endülüs'ten Mısır'a uzanan geniş bir ilmî etki alanı oluşturmuştur. H. 590 (1194) yılında Kahire'de vefat etmiş ve Karâfetüssuğrâ'ya defnedilmiştir.[27]

3.2. *Hırzü'l-emânî*'nin Özellikleri ve Eğitim Geleneğindeki Rolü

Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî, kırâat-i sebʿa alanında Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-kırââti's-seb'* adlı eserini esas alan manzum bir çalışma olup 1173 beyitten oluşmasıyla kıraat öğretiminde ezberlemeye dayalı geleneğin en belirgin örneklerinden biri kabul edilmiştir. Eserin en dikkat çekici yönlerinden biri, kıraat imam ve râvilerinin isimleri yerine ebced harfleriyle oluşturulan rumuz sisteminin ilk defa sistemli biçimde kullanılmasıdır. Bu yöntem, kıraat ihtilaflarının doğrudan metin üzerinden takip edilmesini sağlamakla birlikte, aynı zamanda öğrencinin ön bilgiye sahip olmasını zorunlu kılan teknik bir yapı ortaya koymuştur.[28]

Kasidenin içeriği iki ana bölümde şekillenmiştir. İlk bölümde istiâze, besmele, İdgam, med ve kasr, hemze, vakf, imâle, sâkin nûn ve tenvin gibi kıraat usulüne dair kurallar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise sûre tertibine bağlı olarak Kur'ân'daki kıraat farklılıkları sistematik biçimde işlenmiştir. Bu yapı, eseri yalnızca teorik bir metin olmaktan çıkararak doğrudan öğretime yönelik bir "ders kitabı" niteliğine dönüştürmüştür.[29]

Eserin eğitim geleneğindeki etkisi özellikle ezbere dayalı kıraat öğretimini kolaylaştırmasıyla ortaya çıkmıştır. Manzum form sayesinde kıraat vecihleri öğrenciler tarafından daha hızlı ezberlenmiş, bu durum eserin Endülüs'ten Mısır'a kadar geniş bir coğrafyada yaygın biçimde okutulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte kullanılan remiz sistemi ve yoğun teknik terminoloji, eserin doğrudan anlaşılmasını zorlaştırdığı için daha sonraki dönemlerde şerh, hâşiye ve açıklama çalışmaları yapılmasına ihtiyaç doğurmuştur.[30]

Kıraat otoriteleri tarafından da yüksek bir ilmî değer atfedilen *Hırzü'l-emânî*, özellikle İbnü'l-Cezerî tarafından kıraat geleneğinde temel metinlerden biri olarak değerlendirilmiş, belâgat ve

[25] Abdurrahman Çetin, "Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/376-377.
[26] "Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh", 38/376-377.
[27] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/20-21; Çetin, "Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh", 38/376-377.
[28] Fatih Çollak, "eş-Şâtıbiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/377-379.
[29] Şâtıbî, *Hırzü'l-Emânî ve vechü't-tehânî*, 8-21, 36-89.
[30] Çollak, "eş-Şâtıbiyye", 38/377-379.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

teknik düzen açısından üstün bir eser olarak nitelendirilmiştir. Bu yönüyle eser, hem kırâat-i sebʿa öğretiminde standart bir metin haline gelmiş hem de kendisinden sonraki kıraat literatürünün şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir.[31]

Netice olarak, Şâtıbî'nin ilmî şahsiyeti ve *Hırzü'l-emânî* birlikte değerlendirildiğinde, kıraat ilminin Endülüs'ten Mısır'a uzanan süreçte sistemli bir öğretim disiplinine dönüştüğü görülmektedir. Güçlü hafızası, farklı ilim alanlarındaki birikimi ve özellikle Kahire'deki tedris faaliyetleri, onun kıraat öğretimini sadece rivayet aktarımdan çıkarıp pedagojik bir yapıya kavuşturduğunu göstermektedir. *Hırzü'l-emânî* ise bu dönüşümün en somut örneği olarak, Dânî'nin *et-Teysîr*'ini esas alan manzum yapısıyla kırâat-i sebʿa öğretimini ezbere dayalı ve düzenli bir forma taşımıştır. Ebced sistemi ve teknik konular, eseri hem öğretimi kolaylaştıran hem de uzmanlık gerektiren çift yönlü bir metin haline getirmiştir. Bu yönüyle eser, kıraat eğitiminde standartlaşmayı sağlayarak sonraki literatürün de temel referanslarından biri olmuştur.

4. İbnü'l-Cezerî ve On Kıraat Sisteminin Kurumsallaşması

4.1. İbnü'l-Cezerî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

İbnü'l-Cezerî, h. 751 (1350) yılında Şam'da doğmuş ve küçük yaşlardan itibaren Kur'ân, kıraat, hadis ve fıkıh ilimlerine yönelmiştir.[32] Kıraat eğitimine erken dönemde başlamış, farklı kıraat usullerini birçok hocadan okuyarak tahsilini sürdürmüş ve özellikle cemʿ metodunu kullanarak kıraat-i sebʿa ve aşere alanında derin bir birikim elde etmiştir. Eğitim hayatı boyunca Dımaşk, Mısır, Hicaz ve diğer ilim merkezlerine yaptığı seyahatler sayesinde dönemin önde gelen âlimlerinden faydalanmış, böylece geniş bir ilmî çevreyle irtibat kurmuştur. Kendisinin de ifade ettiği üzere kıraat ve Kur'ân ilimlerinde istifade ettiği hocaların sayısı kırkı aşmıştır.[33]

İlmî yetkinliği kısa sürede kabul gören İbnü'l-Cezerî, henüz genç yaşlarda fetva verme icazeti almış, kıraat, hadis ve fıkıh sahalarında otorite kabul edilmiştir. Şam'daki Emeviyye Camii başta olmak üzere çeşitli medrese ve dârülkur'ânlarda uzun yıllar ders vermiş, Endülüs'ten Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyadan gelen öğrenciler yetiştirmiştir. Onun ders halkaları, yaşadığı dönemin en önemli kıraat eğitim merkezlerinden biri hâline gelmiştir.[34]

İbnü'l-Cezerî'nin ilmî şahsiyetini öne çıkaran en önemli özelliklerden biri, kıraat rivayetlerini titizlikle incelemesi ve bu alandaki dağınık birikimi sistematik bir yapıya kavuşturmasıdır. Kıraat ilmine dair önceki literatürü tenkitçi bir bakışla değerlendirmiş, sahih rivayetleri tespit ederek kıraatlerin nakil esaslarını belirginleştirmiştir. Bu yönüyle yalnızca bir râvi veya

[31] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/20-22.
[32] Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed Şemsuddîn es-Sehâvî, *ed-Davʾü'l-lâmiʿ li-ehli'l-karni't-tâsiʿ* (Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayâh, ts.), 9/255.
[33] İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/249-250; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.
[34] Şemsuddîn es-Sehâvî, *ed-Davʾü'l-lâmiʿ li-ehli'l-karni't-tâsiʿ*, 5/255-258.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

eğitimci değil, aynı zamanda kıraat ilminin teorik çerçevesini şekillendiren müelliflerden biri olarak kabul edilmektedir.[35]

Hayatının farklı dönemlerinde Anadolu, Mâverâünnehir, Hicaz, Mısır ve İran coğrafyalarında bulunan İbnü'l-Cezerî, bulunduğu her bölgede kıraat öğretimini sürdürmüş ve ilmî faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle aşere geleneğinin yerleşmesi ve yaygınlaşmasında belirleyici bir rol üstlenmiş, telif ettiği eserlerle sonraki asırlarda kıraat eğitiminin temel kaynaklarını oluşturmuştur. Bu sebeple İbnü'l-Cezerî, kıraat tarihinde yalnızca kendi döneminin değil, bütün dönemlerin en etkili ve en otorite isimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.[36]

4.2. *ed-Dürretü'l-Mudıyye* ve *Kıraati Seb'a*'ya Üç Kıraat İlavesi

İbnü'l-Cezerî'nin kıraat ilmine en önemli katkılarından biri, kıraat-i sebʿa merkezli öğretim anlayışını aşere sistemine doğru genişletmesidir. Bu amaçla kaleme aldığı *ed-Dürretü'l-mudıyye fî Kırâʾâti'l-eʾimmeti's-selâseti'l-merdıyye*, Şâtıbî'nin *Hırzü'l-emânî* adlı manzumesinde yer alan yedi kıraati, Ebû Caʿfer el-Kârî, Yaʿkûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini ilave ederek ona tamamlayıcı bir nitelik kazandırmıştır.[37] Yaklaşık 240 beyitten oluşan eser, vezin ve tertip bakımından Şâtıbiyye geleneğini takip etmiş, böylece öğrencilerin mevcut eğitim sistemini bozmadan aşere kıraatlerine geçiş yapmalarını kolaylaştırmıştır.[38]

İbnü'l-Cezerî, bu eser aracılığıyla söz konusu üç imamın kıraatlerinin de yedi imamın kıraatleri gibi sahih rivayetlere dayandığını ortaya koymayı hedeflemiştir. Ona göre bir kıraatin kabul edilebilmesi için sahih senedle nakledilmesi, Hz. Osman mushaflarının hattına uygun olması ve Arap dili kurallarıyla bağdaşması gerekmektedir. Bu ölçütleri taşıyan üç kıraat imamının okuyuşlarını aşere sistemine dâhil eden müellif, kıraat ilminin kapsamını yeniden şekillendirmiştir.[39]

ed-Dürre, yalnızca ilave üç kıraatin öğretimini sağlayan bir metin değil, aynı zamanda İbnü'l-Cezerî'nin kıraat anlayışının teorik ve pedagojik bir yansımasıdır. Eser, daha sonra kaleme aldığı *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* ve onun manzum özeti olan *Tayyibetü'n-neşr* ile birlikte değerlendirildiğinde, aşerenin İslâm dünyasında yaygınlaşmasının temel araçlarından biri olmuştur. Nitekim sonraki dönemlerde kıraat tedrisatında aşere sisteminin standart hâle gelmesinde *ed-Dürre* önemli bir köprü görevi üstlenmiş, üzerine çok sayıda şerh yazılması da bu etkinin bir göstergesi olmuştur.[40]

---

35 İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/248-250; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9-13.
36 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/54-55; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/551-557.
37 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/32-35.
38 Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *ed-Dürre fî kırâʾâti's-selâseti'l-mütemmime li'l-ʿaşere*, thk. Muhammed Temîm ez-Zuʿbî (b.y.: Dârü'l-Hâdî, 1421/2000), 13.
39 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9-13.
40 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/54-55.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4.3. *en-Neşr fi'l-Kırâʾâti'l-Aşr*'in Metodu ve On Kıraatin Sistemleşmesi

İbnü'l-Cezerî'nin en önemli eserlerinden biri olan *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr*, kıraat ilminin sistematik bir çerçevede yeniden ele alınmasını sağlayan temel kaynaklardan biridir. Müellif, eseri kaleme alma gerekçesini, kıraat öğretiminde yaygın olarak okutulan Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr*'i ile Şâtıbî'nin *Hırzü'l-emânî*'si etrafında şekillenen yedi kıraat anlayışının, diğer sahih kıraatlerin ihmal edilmesine yol açmasıyla açıklamaktadır.[41] Bu nedenle eserinde yedi imamın yanı sıra Ebû Caʿfer, Yaʿkûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatlerini de dâhil ederek aşere sistemini ilmî temeller üzerine oturtmuştur.

Eserde her imamın iki râvisi, her râvinin iki tariki ve bu tariklerin alt kolları ayrıntılı biçimde ele alınmış, böylece kıraat rivayetleri sened merkezli bir yaklaşımla tasnif edilmiştir.[42] Müellif ayrıca yararlandığı kaynakları ve bunlara ulaşan isnadlarını ayrıntılı şekilde kaydederek kıraat ilminde rivayet zincirinin önemini vurgulamıştır. Bu yönüyle *en-Neşr*, yalnızca kıraat vecihlerini aktaran bir eser değil, aynı zamanda kıraat ilminin isnad geleneğini belgeleyen temel bir kaynak niteliğindedir.

Eserin ilk cildinde sahih kıraatin şartları, yedi harf meselesi, şâz kıraatler, mushaf tarihi ve kıraat farklılıklarının sebepleri gibi teorik konular ele alınırken, devamında kıraat imamları, râvileri ve tarikleri tanıtılmıştır.[43] Daha sonraki bölümlerde mahreçler, harf sıfatları, vakıf ve ibtidâ, med, hemze ve idgâm gibi usûl konuları ayrıntılı biçimde işlenmiş, ardından sûreler esas alınarak ferşü'l-hurûf farklılıkları açıklanmıştır.[44] Bu kapsamlı yapı, eseri kıraat ilminin hem teorik hem de uygulamalı yönlerini bir araya getiren en önemli başvuru kaynaklarından biri hâline getirmiştir.

İbnü'l-Cezerî'nin aşereyi sistemleştirme çabası yalnızca *en-Neşr* ile sınırlı kalmamış, daha sonra bu eseri özetleyerek *Takrîbü'n-neşr*'i hazırlamış ve öğretimde ezberi kolaylaştırmak amacıyla *Tayyibetü'n-neşr* adlı manzumeyi kaleme almıştır. Böylece aşere sistemi hem mensur hem de manzum eserlerle desteklenmiş, eğitim kurumlarında uygulanabilir bir öğretim modeli hâline gelmiştir. Neticede İbnü'l-Cezerî'nin ortaya koyduğu bu metodoloji, zamanla kıraat-i sebʿa merkezli anlayışın yerini almış ve günümüze kadar devam eden kıraat tedrisatının temelini oluşturmuştur. Özellikle günümüzde birçok kıraat icâzet silsilesinin İbnü'l-Cezerî'de birleşmesi, onun on kıraat sisteminin yerleşmesindeki belirleyici rolünü açıkça göstermektedir.[45]

Sonuç

Kıraat ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'in sahih rivayetlerle korunması ve nesilden nesile güvenilir biçimde aktarılması amacıyla ortaya çıkmış, zaman içerisinde kendi yöntemleri, kaynakları ve öğretim gelenekleri bulunan müstakil bir ilim dalına dönüşmüştür. Bu çalışmada incelenen

41 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/54-55.
42 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/54-98.
43 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/1-192.
44 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/362-491; 2/1-405.
45 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9-13; 2/469.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

temel eserler ve müellifleri, kıraat ilminin teşekkül ve gelişim sürecinin farklı aşamalarını temsil etmektedir. İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Sebʿa fi'l-kırâât* adlı eseriyle dağınık hâlde bulunan kıraat rivayetlerini belirli ölçütler çerçevesinde sistemleştirerek yedi kıraat anlayışını kurumsal bir zemine oturtmuş ve kıraat literatürünün şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ebû Amr ed-Dânî ise *et-Teysîr fi'l-kırâat-i sebʿa* ile bu birikimi daha düzenli ve öğretilebilir bir yapıya kavuşturmuş, kıraat eğitiminde standartlaşmanın temellerini atmıştır. Ardından Şâtıbî, *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî* adlı manzumesiyle kıraat bilgisini ezberlenebilir bir forma dönüştürerek ilmin yaygınlaşmasına ve eğitim faaliyetlerinde daha etkin biçimde kullanılmasına katkı sağlamıştır. Böylece kıraat ilmi, yalnızca rivayetlerin nakledildiği bir alan olmaktan çıkarak belirli eğitim yöntemleri ve metinleri etrafında şekillenen sistemli bir disiplin hâline gelmiştir.

İbnü'l-Cezerî'nin çalışmalarıyla bu gelişim süreci, en kapsamlı ve olgun seviyesine ulaşmıştır. İbnü'l-Cezerî, *ed-Dürretü'l-mudıyye* ve özellikle *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* adlı eserleriyle yedi kıraat merkezli anlayışı genişleterek on kıraat sistemini ilmî esaslar doğrultusunda temellendirmiş, kıraat rivayetlerini isnad, tarik ve usûl bakımından ayrıntılı şekilde değerlendirerek bu alandaki birikimi sistematik bir bütünlüğe kavuşturmuştur. Böylece kıraat ilmi hem teorik hem de uygulamalı yönleriyle daha sağlam bir metodolojik çerçeve kazanmış, sonraki dönemlerdeki kıraat öğretiminin temel referansları belirlenmiştir. Sonuç olarak İbn Mücâhid'den İbnü'l-Cezerî'ye kadar uzanan süreç, kıraat ilminin tedvin, tasnif, öğretim ve kurumsallaşma aşamalarını ortaya koyan tarihî bir gelişim çizgisini temsil etmektedir. Bu süreçte kaleme alınan temel eserler yalnızca kendi dönemlerinin ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmamış, aynı zamanda günümüze kadar devam eden kıraat geleneğinin ilmî temellerini oluşturarak Kur'ân kıraatlerinin sahih biçimde muhafaza edilmesinde ve aktarılmasında belirleyici bir işlev görmüştür.

Kaynakça

Altıkulaç, Tayyar. "İbn Mücâhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/214-215. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Altıkulaç, Tayyar. "Kitâbü's-Seb'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/113-114. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Çetin, Abdurrahman. "Dânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/459-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Çetin, Abdurrahman. "et-Teysîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çetin, Abdurrahman. "Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Çollak, Fatih. "eş-Şâtıbiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/377-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân. *et-Teysîr fi'l-kırââti's-sebʿ*. thk. Otto Trizel. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1984.

İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî. *Kitâbü's-sebʿa fi'l-kırâât*. thk. Şevki Dayf. Mısır: Dârü'l-Meʿârif, 1980.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *ed-Dürre fî kırâʾâti's-selâseti'l-mütemmime li'l-ʿaşere*. thk. Muhammed Temîm ez-Zuʿbî. b.y.: Dârü'l-Hâdî, 1421/2000.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr*. thk. Ali Muhammed Dabbâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâʾ*. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetü İbn Teymiyye, 1351/1932.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Tahbîru't-teysîr fi'l-kırââti'l-aşr*. thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât. Amman: Dârü'l-Furkan, 1421/2000.

Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed. *el-İbâne ʿan meʿânî'l-kırâât*. thk. Abdülfettâh İsmail Şelebî. Kahire: Dâru Nehdâti Mısır, 1977.

Şâtıbî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Kâsım) Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-. *Hırzü'l-Emânî ve vechü't-tehânî*. thk. Muhammed Temîm ez-Zaʿbî. b.y.: Mektebetü Dârü'l-Hâdî, 1426/2005.

Şemsuddîn es-Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed. *ed-Davʾü'l-lâmiʿ li-ehli'l-karni't-tâsiʿ*. 6 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayâh, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Maʿrifetü'l-kurrâʾi'l-kibâr ʿale't-tabakât ve'l-âʿsâr*. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

POPÜLER KÜLTÜRÜN BİR ÖĞESİ OLAN MÜZİKTE PSİKOAKTİF MADDELERİN SUNUMU ve NORMALLEŞTİRİLMESİ: APPLE TÜRKİYE 2025 TOP 100 ŞARKILARI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Dr, Muhammet Emin Sözkesen
Bağımsız Araştırmacı,
muhammet-emin_52300@hotmail.com – ORCID: 0000-0002-0648-9498

ÖZET

Popüler kültür öğelerinden biri olan müzik, yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin, normların ve davranışların yeniden üretilebildiği önemli bir kültürel alandır. Bu özelliğiyle müzik, belirli davranış ve pratiklerin sıradanlaştırılması ve normalleştirilmesinde etkili olabilmektedir. Özellikle gençler tarafından yoğun bir şekilde tüketilen popüler müzik ürünleri, psikoaktif madde (sigara, alkol vb.) kullanımına ilişkin algıların şekillenmesinde rol oynayabilmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada Apple Music Türkiye 2025 Top 100 Şarkıları'nda yer alan şarkı sözlerinde psikoaktif maddelerin görünürlüğünü, sunum biçimlerini, kullanım bağlamlarını ve normalizasyon düzeylerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma, nicel araştırma desenlerinden biri olan betimsel tarama deseni içerisinde, genel tarama deseninin bir alt türü olan tekil tarama deseni ile yapılandırılmıştır. Araştırmanın evrenini Apple Music Türkiye'de erişilebilen müzik içerikleri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi ise amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Bu kapsamda örnekleme dâhil edilme ölçütü, Apple Music Türkiye 2025 Top 100 Şarkı Listesi'nde yer almak olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini Apple Music Türkiye 2025 Top 100 Şarkı Listesinde yer alan şarkılar oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Veriler, 20-24 Mayıs 2026 tarihleri arasında Apple Music Türkiye 2025 Top 100 Şarkı Listesi'nde yer alan şarkı sözlerinden elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen içerik kodlama formundan yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Veri çözümleme aracı olarak ise SPSS v22 programı kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, incelenen 100 şarkının 19'unda psikoaktif madde içeriklerine rastlanmıştır. Madde göndermelerinin en yoğun olarak Türkçe rap türünde yer aldığı belirlenmiştir. Şarkı sözlerinde en fazla gönderme yapılan psikoaktif maddenin alkol olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sigara ve alkolün çoğunlukla nötr ve olumlu biçimlerde, uyuşturucunun ise olumlu biçimde sunulduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte maddelerin

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ağırlıklı olarak kaçış, eğlence ve statü bağlamlarında sunulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sigara ve alkol göndermelerinin büyük ölçüde orta ve yüksek düzeyde, uyuşturucuya ilişkin sunumun ise yüksek düzeyde normalleştirme içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, psikoaktif madde kullanımını normalleştirebilecek müzik ve diğer popüler kültür içeriklerine yönelik düzenleyici politikaların tartışılmasının önemine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Popüler Kültür, Müzik, Apple Music, Psikoaktif Madde

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

YENİ MEDYA VE GERÇEKLİĞİN YENİDEN İNŞASI:TÜRKİYE'DE MİGROS BOYKOTU ÖRNEĞİNDE DİJİTAL AKTİVİZM [1]

Yüksek Lisans Öğrencisi,TUĞÇE OLUZ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
tugceeoluz@hotmail.com - https://orcid.org/0009-0005-8856-2183

Dr. Öğr. Üyesi,BAHATTİN CİZRELİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
bahattincizreli@aybu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-7639-1138

ÖZET

Yeni medyanın yapısı, aktivizmin dijital alanda gerçekliği kendi çerçevesinde yeniden inşa etmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, yürütülmekte olan bir yüksek lisans tezinin parçası olarak, Türkiye'deki dijital aktivizm pratiklerine anlam kazandırmaktır. Çalışma kapsamında, 2026 Ocak ayında yaşanan ve görünürde bir emek sorununun toplumsal bir söylem alanına dönüştüğü "Migros Boykotu" vakası, X platformunda öne çıkan paylaşımlarla nitel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Veriler; ekonomik adaletsizlik, dayanışma, ahlaki meşrulaştırma, tüketici boykotu ve baskı/direniş olmak üzere beş temel söylemsel tema ortaya koymuştur. Bulgular, başlatıcıların yarattığı gerçeklik kanıtları ile yayıcıların dikkat yönetimi gücünün birleşerek farklı bir gerçeklik inşa ettiğini; sürecin diğer firmalara da ulaşarak sektörel bir dijital kamusal alan yarattığını göstermektedir. Vaka; bireysel memnuniyetsizlikleri güvencesizlik temelinde toplumsal bir "şemsiye söylem alanı" altında birleştirmektedir. Sonuç olarak Migros boykotu, yeni medyanın öznelerarası ortak anlam inşasıyla hegemonik söylemi dönüştürdüğü güçlü bir mücadele alanı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Yeni Medya,Gerçekliğin İnşası,Dijital Aktivizm,Migros Boykotu.

[1] Bu çalışma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yürütülmekte olan *"Yeni Medya ve Gerçekliğin Yeniden İnşası Bağlamında Türkiye'de Dijital Aktivizm"* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MİNNETTARLIK UYGULAMALARININ HUZUREVİNDE KALAN YAŞLILARIN İÇSEL MANEVİYAT, POZİTİF ALGILAMA VE YAŞAM SEVİNCİ DURUMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Merve SÜMER

Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü

mervesumerr06@gmail.com – ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-8572-6803

Doç. Dr. Ömer Faruk CANTEKİN

Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü

cantekin@gazi.edu.tr – ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5096-3233

ÖZ

Dünya genelinde yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte huzurevlerinde yaşayan yaşlı bireylerin psikolojik, sosyal ve manevi iyilik hâllerini desteklemeye yönelik uygulamalara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Yaşlılık döneminde bireyler; yalnızlık, sosyal destek yetersizliği, yaşam doyumunda azalma, ölüm kaygısı ve depresif belirtiler gibi çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bu süreçte koruyucu psikolojik faktörlerin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Minnettarlık, bireyin yaşamındaki olumlu deneyimleri fark etmesi ve bunların değerini takdir etmesi olarak tanımlanmakta olup psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu ve umut düzeyleriyle olumlu yönde ilişkili bulunmaktadır (Emmons & McCullough, 2003; Wood, Froh & Geraghty, 2010). Araştırmalar, minnettarlık düzeyi yüksek bireylerin daha olumlu yaşam değerlendirmelerine sahip olduklarını, sosyal destek algılarının güçlendiğini ve psikolojik dayanıklılıklarının arttığını göstermektedir (Wood vd., 2010).

Yaşlı bireylerde maneviyat, yaşamın anlamlandırılması, umut duygusunun sürdürülmesi ve yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan kayıplarla baş edilmesinde önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında pozitif algılama; bireyin kendisine, geçmişine ve geleceğine yönelik olumlu değerlendirmelerini ifade ederken, yaşam sevinci ise bireyin yaşamını anlamlı, değerli ve yaşamaya değer bulmasıyla ilişkilendirilmektedir (Rinnan vd., 2018). Özellikle huzurevinde yaşayan yaşlılarda yaşam sevinci; olumlu ilişkiler, aidiyet duygusu, anlam bulma, iyi hissetme anları ve yaşamı kabullenme gibi boyutlarla açıklanmaktadır (Rinnan vd., 2018).

Bu bildiride, minnettarlık uygulamalarının huzurevinde kalan yaşlı bireylerin içsel maneviyat, pozitif algılama ve yaşam sevinci üzerindeki olası etkileri literatür doğrultusunda incelenmiştir. İlgili çalışmalar değerlendirildiğinde, minnettarlık uygulamalarının yaşlı bireylerin yaşamlarına ilişkin olumlu bakış açılarını güçlendirebileceği, manevi kaynaklarını destekleyebileceği ve yaşam sevinci düzeylerinin artmasına katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Anahtar Kelimeler: Minnettarlık, Huzurevi, Yaşlılık, Pozitif Algılama, Maneviyat, Yaşam Sevinci

THE EFFECTS OF GRATITUDE INTERVENTIONS ON INTRINSIC SPIRITUALITY, POSITIVE PERCEPTION, AND JOY OF LIFE AMONG NURSING HOME RESIDENTS

ABSTRACT

With the increasing aging population worldwide, the need for interventions that support the psychological, social, and spiritual well-being of older adults residing in nursing homes has become increasingly important. During old age, individuals may face various challenges such as loneliness, lack of social support, reduced life satisfaction, death anxiety, and depressive symptoms. Therefore, strengthening protective psychological factors is essential. Gratitude is defined as recognizing and appreciating the positive aspects of one's life and has been associated with higher levels of psychological well-being, life satisfaction, and hope (Emmons & McCullough, 2003; Wood, Froh, & Geraghty, 2010). Research indicates that individuals with higher levels of gratitude tend to evaluate their lives more positively, perceive greater social support, and demonstrate stronger psychological resilience (Wood et al., 2010).

Among older adults, spirituality is considered an important resource for finding meaning in life, maintaining hope, and coping with age-related losses. Positive perception refers to an individual's favorable evaluation of oneself, one's past, and one's future, whereas joy of life is associated with perceiving life as meaningful, valuable, and worth living (Rinnan et al., 2018). Particularly among nursing home residents, joy of life has been explained through dimensions such as positive relationships, a sense of belonging, finding meaning in life, moments of well-being, and acceptance of life circumstances (Rinnan et al., 2018).

This paper examines the potential effects of gratitude interventions on intrinsic spirituality, positive perception, and joy of life among older adults living in nursing homes based on the existing literature. The reviewed studies suggest that gratitude interventions may strengthen positive perspectives toward life, support spiritual resources, and contribute to increased levels of joy of life among older adults. Consequently, gratitude-based practices appear to be a promising approach for promoting psychological and spiritual well-being in institutional care settings.

Keywords: Gratitude, Nursing Home Residents, Older Adults, Positive Perception, Intrinsic Spirituality, Joy of Life

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı genel olarak 65 yaş ve üzeri dönem olarak tanımlamakta olup, yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlı nüfus oranı dünya genelinde giderek artmaktadır. Bu demografik değişim, yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerine yönelik

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hizmetlerin önemini artırmıştır. Yaşlılık dönemi; bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan çeşitli değişimler yaşadığı, aynı zamanda yaşamın anlamını yeniden değerlendirdiği bir gelişim dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde bireyler sağlık sorunları, işlev kayıpları, sosyal rollerin değişimi ve yakın kayıpları gibi çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedir.

Artan yaşlı nüfusu, aile yapısındaki dönüşümler ve bakım gereksinimlerinin yükselmesi nedeniyle huzurevleri yaşlı bakımında önemli kurumlar hâline gelmiştir. Huzurevleri yalnızca temel bakım hizmetlerinin sunulduğu kurumlar değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin psikososyal ve manevi gereksinimlerinin karşılanmasının hedeflendiği yaşam alanlarıdır. Bununla birlikte huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerde yalnızlık, sosyal izolasyon, yaşam doyumunda azalma ve depresif belirtilerin daha sık görülebildiği bildirilmektedir (Rinnan vd., 2018).

Pozitif psikoloji yaklaşımı, bireylerin yalnızca sorunlarına değil; güçlü yönlerine, olumlu duygularına ve yaşamı anlamlandırma kapasitelerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım içerisinde minnettarlık önemli kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Minnettarlık, bireyin yaşamındaki olumlu durumları fark etmesi ve bu olumlu yaşantıların değerini takdir etmesi olarak tanımlanmaktadır (Emmons & McCullough, 2003). Minnettarlık uygulamalarının bireylerin mutluluk, umut, yaşam doyumu ve öznel iyi oluş düzeylerini artırabildiği belirtilmektedir (Wood vd., 2010). Özellikle yaşlı bireylerde minnettarlığın sosyal destek algısını güçlendirdiği ve psikolojik iyilik hâlini desteklediği gösterilmiştir (Liu vd., 2022).

Yaşlılık döneminde önem kazanan bir diğer kavram içsel maneviyattır. İçsel maneviyat, bireyin yaşamını anlamlandırmasında ve günlük yaşamını yönlendirmesinde manevi değerlerin ne derece etkili olduğunu ifade etmektedir. Maneviyatın yaşlı bireylerin stresle baş etme, umut geliştirme ve yaşamın anlamını koruma süreçlerine katkı sağladığı bildirilmektedir. Ayrıca manevi kaynakların güçlenmesinin psikolojik iyi oluşu artırdığı ve yaşlılık dönemine uyumu kolaylaştırdığı belirtilmektedir (Çiçekçi, 2025).

Pozitif algılama ise bireyin kendisini, geçmiş yaşantılarını ve geleceğini olumlu biçimde değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Pozitif algıya sahip bireylerin karşılaştıkları güçlükleri daha yapıcı biçimde değerlendirebildikleri ve yaşam olaylarına daha olumlu anlamlar yükleyebildikleri ifade edilmektedir (Icekson & Pines, 2013).

Yaşam sevinci kavramı ise bireyin yaşamını değerli bulması, geleceğe umutla bakabilmesi ve günlük yaşam etkinliklerine ilgi duyması ile ilişkilidir. Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerde yaşam sevinci; olumlu ilişkiler, aidiyet duygusu, anlam bulma, iyi hissetme deneyimleri ve yaşamı kabullenme boyutlarından oluşmaktadır (Rinnan vd., 2018). Yaşam sevinci yüksek bireylerin daha iyi psikolojik uyum gösterdikleri, sosyal ilişkilerini daha sağlıklı sürdürebildikleri ve yaşam kalitelerinin arttığı bildirilmektedir.

Bu doğrultuda, minnettarlık uygulamalarının huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin içsel maneviyatlarını güçlendirebileceği, pozitif algı düzeylerini artırabileceği ve yaşam sevinçlerini destekleyebileceği düşünülmektedir. Bu bildirinin amacı, minnettarlık uygulamalarının huzurevinde kalan yaşlıların içsel maneviyat, pozitif algılama ve yaşam sevinci üzerindeki etkilerini mevcut literatür ışığında değerlendirmektir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1.1.Yaşlılık ve Huzurevinde Yaşam

Yaşlılık kavramı kişilerin hayatında biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden birçok değişiklik oluşturan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ülkemizde hem de dünya çapında artan yaşlı nüfusu bu konu üzerinde çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulan bir konu haline gelmiştir (Şentepe, 2015). Yaşlılık ve yaşlanma devresi insanın yaşam döngüsünde doğal biçimde ilerleyen ve kişilerin bünyelerine, toplumsal durumuna göre farklı deneyimleyebildiği bir süreçtir (Öztürk, 2023). Psikoloji sözlüğüne göre yaşlılık, kişinin yaşına bağlı biçimde zihinsel işlevlerinin, dikkatinin ve fiziksel gücünün zayıflaması gibi semptomların görülmesi olarak tanımlanır (Budak, 2000, akt. Baykul, 2025).

Huzurevleri; 24 saat yatılı bakım hizmeti veren, kişilerin güvenliğini sağlamayı, sağlık ihtiyaçlarını karşılamayı, kişisel bakımlarında, beslenmelerinde ve sosyalleşme ve sosyal destek noktalarında hizmet vermeyi amaçlayan hem devlet tarafından hem de özel kişiler, vakıflar tarafından oluşturulabilen kurumlardır (Söyleyici & Salici, 2020).

Yaşlı nüfusun artması ve geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm kişilerin rol ve sorumluluklarında yaşanan değişimler, geleneksel yaklaşımın, kentleşmenin, ekonomik koşulların değişmesi gibi birçok neden dolayısıyla yaşlılar kurum bakımına ihtiyaç duyabilmektedir (Ardahan, 2010). Yaşlı bakımında evde bakımın yanında kurum bakımı da oldukça yaygınlaşmış durumdadır. Huzurevlerinin temel amaçları arasında yaşlı bireylerin barınma, güvenlik, günlük ihtiyaçlarının karşılanması ve aile işlevi görebilmesidir. Yaşlı bireyler bazen mecburi durumlardan bazen ise gönüllü biçimde kurum bakımını tercih etmektedir (Taş vd., 2023). Kişilerin kurum bakımını tercih etmelerinin sebepleri arasında fiziksel yetersizliklerinin artışı, ihtiyaçlarını karşılamakta yaşadıkları zorluklar, akranlarıyla birlikte olmak istemeleri, sosyallik ihtiyaçları, aile üyelerinden göremedikleri sosyal destek, işe yaramaz hissetme ve bazı durumlarda ise sakin bir hayat sürme isteği öne çıkmaktadır (Taş vd., 2023).

Türkiye'de huzurevinde kalan yaşlılara yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, maneviyatla ve manevi bakımla beraber eksikliği çözülebilecek olan yaşlılığın getirdiği; ölüm kaygısı, mutsuzluk, pişmanlık, işe yaramazlık hissi, kaderi suçlama, yaşamdan zevk almama gibi birçok olumsuz his kendini göstermektedir (Dağcı, 2021).

1.2.Minnettarlık

Minnettarlık kavramı iki noktadan oluşmaktadır. Birincisi kişinin yaşamındaki olumlu durumların farkına varması, ikincisi ise bu olumlu durumların sadece kendisinden değil; bazen başka insanlardan, bazen hayat şartlarından, bazen ise daha büyük güçlerin katkısından dolayı ortaya çıktığını fark etmesi ve kabul etmesidir (Emmons & McCullough, 2003).

Pozitif psikoloji bağlamında incelendiğinde ise minnettarlığın mutluluğun ve öznel iyi oluşun belirleyici ölçütlerinden birisi olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, minnettarlığın yükselmesinin yaşam doyumunu, iyimserliği, umut ve baş etme gücünü artırdığı görülmüştür (Acar, 2022).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Minnettarlığı yüksek bireyler çevrelerinden ve hayatlarında gördükleri destekleri daha fazla fark edebilmekte ve hayata dair bakış açılarını daha olumlu sürdürmektelerdir. İlişkilerini daha sağlıklı kurabilmekte ve öznel anlamda iyi oluş yaşayabilmektelerdir (Liu vd., 2022).

1.3.İçsel Maneviyat

İçsel maneviyat kavramı kişinin hayatında maneviyatın anlamını ve günlük yaşamını yönlendirme derecesini ifade etmektedir. İçsel maneviyat kişinin kendini tanıması, yaşamının anlamını bulması, iç huzurunu bulabilmesi, olayları anlamlandırması ve kendi içinde umut geliştirebilmesi içindeki maneviyatla yakından ilişkili bulunmaktadır (Bahçecioğlu Turan vd., 2022).

Haug'a (1998) göre maneviyat kişilere dört boyutta fayda sağlayabilmektedir; bilişsel olarak karşılaştıkları sorunları anlamlandırmalarında ve geçmişi kabul edip bugüne ve geçmişe değerli ve umutlu bir bakış açısıyla görebilmekte fayda sağlamakta, duygusal olarak kendilerini değerli görmelerinde, güvende hissetmelerinde, gelişimsel olarak hayatlarının her daim bir gelişim ve değişim içinde olduğunu kabul etmelerinde, davranışsal olarak ise kurduğu iletişimlerde ve davranışlarında olumlu yansımalar olmasına fayda sağlayabilmektedir.

Maneviyat ve din birbirine yakın görülen kavramlar olmakla birlikte büsbütün aynı olduğu söylenemez. Dinlerin inanç sistemlerini kapsamasının yanında maneviyat sadece dinle sınırlı kalmayan unsurları da kapsamaktadır. Ancak dini inançlar ve ibadetler kavramı maneviyat içerisinde önemli bir bileşen olarak ele alınabilmektedir (Bahçecioğlu Turan vd., 2022).

Maneviyat bireylerin psikolojik sağlığı açısından oldukça önemli bulunmakla birlikte, kişilere bütüncül yönden yapılacak yaklaşımlarda süreçlere maneviyatın dahil edilmesi, kişilerin yaşamlarında bir anlam bulması, stres düzeylerini azaltması, olumsuz duygu durumlarını dengelemesi gibi yönlerde kullanılarak iyileştirici bir güç olarak görülebilmektedir (Baykul, 2025). Maneviyat bireylerin psikolojik iyi oluşlarında önemli bir faktör olarak öne çıkar. Kişilerin ruhlarına gösterdikleri özen psikolojik yönden olumlu sonuçlar doğurur. Bu da hem kişinin kendisi, hem toplumsal anlamda kurduğu ilişkilerde sağlık, huzur, mutluluk gibi duyguları aktif biçimde yaşamasını sağlar (Tosyalıoğlu & Albayrak, 2023).

Yaşlılıkta kişilerin yaşamını, hayata bakışını belirleyen en önemli ölçütlerden bir tanesi de maneviyat olarak öne çıkmaktadır. Yaşlı bireyler açısından maneviyat kavramı yaşlılık döneminin getirdiği durumlarla başa çıkabilmek için bir güç görevi görebilmektedir. Kişiler karşılaştıkları güçlükleri maneviyatları sayesinde göğüsleyebilirler (Uçar, 2017). Depresyon gibi olumsuz duygu durumlarının etkilerini maneviyat sayesinde azaltabilmekte, iyileşme sürecinin hızlanmasında fayda görebilmekte ve kendilerini daha az yalnız hissederek hayata dair bir amaç bulabilme gibi faydalar görebilirler (Çiçekçi, 2025).

1.4.Pozitif Algılama

Algılama biçimi insanların yaşantılarını bireysel şekilde değerlendirerek, dışardan gelen uyarıcıları bu bağlamda tanıması anlamlandırmasıdır. Bu yüzden algı kişilerin yaşama bakış açıları şeklinde tanımlanabilir (Özdemir & Yıldız, 2019). Algı kişilerin olaylar karşısında gösterdiği tepkilerin dışarıdan gelen tepkilerle yeniden şekillendiği bir kavramdır. Pozitif algı

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ve algılama kişinin motivasyonuyla da yakından ilişkilendirilebilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir & Yıldız, 2021).

Icekson ve Pines (2013) pozitif algılama kavramını kişinin kendisine, geçmişine ve geleceğine yönelik olumlu bakış açısı şeklinde tanımlamaktadır. Pozitif algılamanın kişiler için anlık şekilde gelişen bir duygu değil, kalıcı bir hayatı yorumlama biçimi olduğunu ifade etmişlerdir. Pozitif algılamayı üç temel boyutta ele almışlardır; benlik algısı, geçmiş zaman algısı, insan doğası algısı. Yani kişinin kendine verdiği değer ve olumlu bakış açısı, geçmiş deneyimlerine dair olumlu bakış açısı ve diğer insanları olumlu değerlendirme bakış açısı bu alt boyutlardır.

Pozitif algı bireylerin kişisel farklılıklarıyla şekillenen faktörlerle ortaya çıkar. Algılama sürecinde kişilerin yaşantısı, kültürü, eğitimi gibi ölçütler belirleyici olabilir. Pozitif algı sahibi kişiler yaşadıkları olumlu veya olumsuz durumlara karşı pozitif bir bakışa sahip olurlar (Hayes & Weathington, 2007).

1.5.Yaşam Sevinci

Yaşam sevinci kavramı kişinin hayatını yaşamaya değer görebilmesi, geleceğine umutla bakması, günlük hayatında yaptığı aktivitelere karşı istekli olması gibi kavramlarla tanımlanabilir. Yaşam sevinci yalnızca bu kavramlardan ibaret olmamakla beraber yaşamını sürdürmeye yönelik enerji ve isteği de ifade etmektedir (Karagöz vd., 2025).

Bireylerin yaşam sevincinin yüksek olmasının psikolojik dayanıklılığı, baş etme becerisini, sosyal katılımı arttırdığı; yalnızlık duygusunu ve depresyon, stres gibi olumsuz duygu durumlarını azaltarak, sağlık algısını olumlu etkilediği, gelişim süreçlerine adaptasyonu artırdığı görülmektedir (Akyıl vd., 2025).

Rinnan ve arkadaşları (2018) yaptıkları bir araştırmada yaşam sevincinin beş boyuttan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu boyutlar;

1. Olumlu ilişkiler,
2. Aidiyet duygusu,
3. Yaşamda anlam bulmak,
4. İyi hissetme anları (bahçeye çıkmak, sosyal etkinliklere katılmak vb.),
5. Kabullenme şeklinde açıklanmıştır.

Kişinin çevresiyle kurduğu olumlu ilişkiler yalnız olmadığını hissettirerek, aidiyet duygusu güvende ve değerli olduğunu hissettirerek, yaşamının anlamı olduğunu ve kendisini hala yararlı olduğunu hissettirerek, iyi hissetme anları günlük yaşamdaki küçük ama anlamlı anları besleyerek ve kabullenme mevcut koşullara uyum sağlayarak yaşamına anlam katmasını sağlayarak yaşam sevincinin boyutlarını oluşturmaktadır (Rinnan vd., 2018).

Kişilerin bireyselliğinin korunması, kendi tercihlerini yapabilmesi, isteklerinin önemsenmesi ve yaşam öykülerinin dikkate alınması, maneviyatının dikkate alınması, kişinin inançlarını yaşayabilmesi, yaşamın anlamını sorgulaması da yaşam sevincinin bileşenlerindendir (André vd., 2021).

2. SONUÇ

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Pozitif psikoloji alanı bireylerin tüm yaşamını hem olumlu hem olumsuz yönleriyle incelemekle birlikte, kişilerin yaşamlarını pozitif algı perspektifinden ele alabildikleri takdirde yaşam anlamlarının ve kalitelerinin artacağını öne sürmektedir (Özden, 2019). Literatür incelendiğinde insanların yaşamlarında yaşadıkları deneyimlerde pozitif bakış açılarını yok sayması, yaşam değerlerini görmemeleri duygusal anlamda olumsuz duygu durumlar yaşamalarına sebebiyet verebilmektedir. Bireylerin yaşam kalitelerinin, olumlu duygu durumlarının artması pozitif düşünce yapılarının olması ile doğru orantılı artmaktadır (Temel & Karharman, 2019).

Kişilerin, özellikle yaşlı bireylerin kendi içlerinde yaşadıkları düşünce tarzları karşılaştıkları problemlerde baş etme mekanizmalarını belirlemektedir. Bireylerin yaşlılığın getirdiği fiziksel ve bilişsel olumsuz görülen değişimlerle başa çıkmalarında maneviyatlarını bir güç olarak kullanabilmeleri yaşam kalitelerini yükseltebilir (Uçar, 2017).

İlgili literatür incelendiğinde maneviyat kavramının yaşlı bireylere yaşam kalitesini artırma, hastalıklarla başa çıkma gücü verme, ölüm kaygısını azaltma, uyku kalitesini ve psikolojik iyi oluşu artırma gibi faydalar sağladığı görülmüştür (Kumari vd., 2020).

Yaşlılıkta yaşam sevinci, yaşlılık sürecinde kişilerin yaşamlarına dair mutluluk ve geleceğe dair umut taşıması şeklinde tanımlanabilir. Yaşam sevinci fiziksel, psikolojik, sosyal birçok faktöre dayansa da yaşam sevinci yüksek bireyler yaşamlarını daha anlamlı bulur, fiziksel ve psikolojik sorunlarla daha etkili biçimde baş edebilir, daha sağlıklı sosyal ilişkiler sürdürebilirler (Karagöz vd., 2025).

Özellikle yaşlı bireylerdeki yaşam sevinci yaşlılık dönemiyle birlikte gelen fiziksel güç kaybı, bağımsızlığın azalması, hastalıklar, eş ve arkadaş kayıpları gibi durumlarla yaşam doyumu azalan bireyleri koruyucu bir faktör olarak rol oynamaktadır (André vd., 2021).

Huzurevinde kalan yaşlıların yaşam sevinci düzeyleri; kurdukları sosyal ilişkiler, değer görme hissi, anlamlı bulabilecekleri günlük hayat içerisinde hoş deneyimler yaşamaları ve yaşamlarının bu evresini kabul ederek uyum sağlamaları ile artmaktadır. Özellikle kurum bakımında yapılan fiziksel bakım tek başına yeterli olmamakla beraber manevi destek de oldukça önemli bulunmaktadır (Rinnan vd., 2018).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, minnettarlık seviyesinin yüksek olmasının depresif duygu durumları azaltabildiğini, iyimserliğin artmasında olumlu etkilere sahip olduğunu ve kişilerin yaşama bakış açılarının pozitif yönde değişime ve değerlendirmeye uğramasına katkı sağladığı görülmektedir (Wood vd., 2010).

Yaşlı bireyler üzerinde dünya genelinde yapılan çalışmalarda minnettarlık düzeyi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Minnettarlık birden fazla faktöre bağlı olmakla birlikte, minnettarlık arttıkça gelişimin, psikolojik iyilik halinin de doğrudan etkilendiği gözlenmektedir (Anand vd., 2024). Huzurevlerinde yapılan çalışmalara bakıldığında minnettarlığın yaşlılarda yaşam doyumunu artırdığı, sosyal destek algılarını güçlendirdiği belirtilmiştir (Liu vd., 2022). Bu da incelenen literatür bağlamında bakıldığında minnettarlık uygulamalarının huzurevinde kalan yaşlı bireyler için bir güç olabileceğini gösterebilmektedir. Minnettarlık uygulamaları kişilerde

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

yaşamlarına dair daha fazla anlam bulma noktasında bir destek oluşturabileceği gibi, kendilerine ve çevrelerine yönelik bakış açılarını daha pozitif yönlü bir bakış açısı kazandırabilir. Aynı zamanda kurum bakımına olan adaptasyonlarında ve sosyal destek mekanizmalarına karşı tutumlarını olumlu yönde destekleyebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. C. (2022). Minnettarlık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Artuklu Akademi, 9*(1), 101–112.

Akyıl, R. Ç., Taşkıran, N., Sarıtaş, S. Ç., Yuvakgil, Z., & Akyıl, M. Ş. (2025). Yaşama sevinci ölçeğinin Türkçe versiyonunun psikometrik özelliklerinin incelenmesi: Metodolojik çalışma. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 8*(1), 1–9.

Anand, P., Choudhary, P., Bali, M., & Gupta, R. (2024). Flourishing among elderly population: The role of social support and gratitude. *Psychological Reports*, 00332941241285845.

André, B., Grønning, K., Jacobsen, F. F., & Haugan, G. (2021). "Joy of life" in nursing homes: Healthcare personnel experiences of the implementation of the national strategy. A qualitative study with content analysis of interviews. *BMC Health Services Research, 21*(1), 771.

Ardahan, Y. D. D. M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20*(20), 25–32.

Bahçecioğlu-Turan, G., Yanmış, S., & Özer, Z. (2022). Turkish validity and reliability study of the intrinsic spirituality scale. *Archives of Health Sciences Research, 9*(1), 15–20.

Baykul, Z. (2025). *Yaşlılık döneminde amaç bilinci ve maneviyat ilişkisi: 60+ Tazelenme Üniversitesi öğrencileri üzerine nicel bir araştırma*.

Çiçekci, B. (2025). *Maneviyatın kaygı ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi).

Dağcı, A. (2021). Yaşlılık döneminde manevi bir gereksinim olarak sevgi: Huzurevi yaşlıları üzerinde bir alan araştırması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21*(1), 1–25.

Emmons, R. A., & McCullough, M. E. (2003). Counting blessings versus burdens: An experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(2), 377–389.

Haug, I. E. (1998). Including a spiritual dimension in family therapy: Ethical considerations. *Contemporary Family Therapy, 20*(2), 181–194.

Hayes, C. T., & Weathington, B. L. (2007). Optimism, stress, life satisfaction, and job burnout in restaurant managers. *The Journal of Psychology, 141*(6), 565–579.

Icekson, T., & Pines, A. M. (2013). Positive perception: A three dimensional model and a scale. *Personality and Individual Differences, 54*(2), 180–186.

Karagöz, Y., Karaşin, Y., Filiz, M., & Ateş, M. (2025). Factors affecting the joy of life in old age: A scale development study. *Adultspan Journal, 24*(1), 4.

Kumari, A., & Sangwan, S. (2020). Importance of spirituality in the life of elderly. *Indian Journal of Health and Wellbeing, 11*(4–6), 173–175.

Liu, C., Luo, D., Zhou, Y., Zhang, G., Feng, X., Wang, Z., ... & Bi, Q. (2022). Optimism and subjective well-being in nursing home older adults: The mediating roles of gratitude and social support. *Geriatric Nursing, 47*, 232–238.

Özdemir, T. Y., & Yıldız, A. (2019). Pozitif Algı Ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*, 691–704.

Özden, A. T. (2019). Pozitif algının ve tüketici karar verme tarzlarının Y ve Z kuşakları açısından karşılaştırılması. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 5*(1), 1–20.

Öztürk, N. (2023). *Yaşlı bireylerde manevi iyi oluşun aktif yaşlanma üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi).

Rinnan, E., André, B., Drageset, J., Garåsen, H., Espnes, G. A., & Haugan, G. (2018). Joy of life in nursing homes: A qualitative study of what constitutes the essence of joy of life in elderly individuals living in Norwegian nursing homes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences, 32*(4), 1468–1476.

Söyleyici, Z., & Salici, O. (2020). Huzurevi ile kendi evinde yaşayan yaşlıların sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının fiziksel aktivite çerçevesinde incelenmesi: Isparta örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11*(3), 334–341.

Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başaçıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 186–205.

Taş, L., Cebecioğlu, G., & Korkmaz, A. H. (2023). Sakinlerin gözünden huzurevi yaşamını anlamak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (49), 211–234.

Temel, V., & Karharman, A. (2019). Hentbol oyuncularının pozitif algı düzeylerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerine olan etkisinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21*(2), 59–69.

Tosyalıoğlu, M. B., & Albayrak, A. (2023). Maneviyat ve ruh sağlığı: Maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (8), 9–50.

Uçar, M. (2017). *Yaşlılarda yaşam kalitesi ile spiritüalite (maneviyat) arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi).

Wood, A. M., Froh, J. J., & Geraghty, A. W. (2010). Gratitude and well-being: A review and theoretical integration. *Clinical Psychology Review, 30*(7), 890–905.

World Health Organization. (2025). *Ageing and health*.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Yıldız, A., & Özdemir, T. Y. (2021). Pozitif algı düzeyi ile motivasyon arasındaki ilişki: Öğretmenler üzerine bir çalışma. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, 11*(2), 771–789.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ÇANAKKALE VE CİVARINDA MEYDANA GELEN ORMAN YANGINLARININ, AFET YÖNETİMİ VE MÜDAHALE BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra IŞIK YAVUZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afet Eğitimi ve Yönetimi A.B.D
busrahyvz.17@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-0054-2508
Dr. Öğr. Üyesi Erdem GÜNDOĞDU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Çan MYO, Madencilik ve Maden Çıkarma Bölümü
erdem@comu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-6836-2951

ÖZET

Ülkemiz, afet çeşitliliği bakımından birçok yıkıcı, can ve mal kaybına sebep olan afet türlerinin birçoğunun meydana geldiği bir coğrafyada yer almakta olup, bu afetler içerisinde meteorolojik kökenli afetler büyük yer tutmaktadır. Akdeniz iklim kuşağının; morfolojik ve meteorolojik özellikleri ile bitki örtüsü türü göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde orman yangını riski her zaman yüksektir. Günümüzde orman yangınları, afetler içerisinde büyük önem taşımakta olup, özellikle 2000 yılı sonrasında Çanakkale il ve ilçelerinde büyük oranda tahribat meydana getirmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; doküman incelemesi ve vaka analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda 2008 Kepez, 2015 Ezine, 2017 Ayvacık, 2020 Lapseki, 2020 Gelibolu, 2023 Damyeri-Ortaca ve 2025 Güzelyalı-Dardanos orman yangınları incelenmiştir. Yangınlar, bütünleşik afet yönetimi yaklaşımının risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çanakkale'de meydana gelen bu orman yangınlarının; lokasyonlarının dağılımı, kontrol altına alınma süreleri, yangının meydana gelme sebepleri, müdahale aşamaları hakkında var olan tüm bilgiler tek bir çatı altına toplanarak, afet yönetimi ve müdahale bakımından değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının zaman içerisinde yalnızca çevresel olaylar olmaktan çıkarak yerleşim alanlarını, ekonomik faaliyetleri ve toplumsal yaşamı etkileyen afetlere dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle son yıllarda meydana gelen büyük ölçekli yangınlarda tahliye süreçleri, kurumlar arası koordinasyon ve hava destekli müdahaleler ön plana çıkmıştır. Ayrıca yangınlarla mücadelede kurumsal kapasitenin geliştiği, ancak iklim değişikliği ve artan yangın riskleri nedeniyle risk azaltma ve hazırlık çalışmalarının daha da güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile, bundan sonra gerek Çanakkale ve civarında gerekse ülkemiz için orman yangınları için yapılacak çalışmalara bir altlık ve rehber olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orman Yangınları, Çanakkale, Müdahale, Afet Yönetimi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. GİRİŞ

Doğal afetler arasında önemli bir yere sahip olan orman yangınları, yalnızca orman ekosistemlerine zarar vermekle kalmamakta; aynı zamanda yerleşim alanlarını, tarım faaliyetlerini, ekonomik kaynakları ve insan yaşamını da tehdit etmektedir. Akdeniz Havzası, iklim değişikliğinden en fazla etkilenmesi beklenen bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bu coğrafyada sıcak hava dalgalarının sıklığı artmakta, yağış rejimleri değişmekte ve uzun süreli kuraklık koşulları oluşmaktadır. Türkiye, yaklaşık 23 milyon hektarlık orman varlığı ile Avrupa'nın önemli orman ülkelerinden biridir. Ancak özellikle Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgelerinde meydana gelen yangınlar her yıl binlerce hektar orman alanının zarar görmesine yol açmaktadır. Marmara Bölgesi'nde yer alan Çanakkale ili, sahip olduğu geniş orman alanları, kuvvetli rüzgâr sistemi ve yaz aylarında görülen kuraklık nedeniyle yüksek yangın riski taşıyan illerden biri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Ayvacık, Bayramiç, Ezine, Eceabat ve Merkez ilçelerinde meydana gelen yangınlar hem doğal çevreyi hem de yerleşim alanlarını tehdit etmektedir. Son yıllarda meydana gelen büyük çaplı yangınlar arasında 2023 Çanakkale Merkez Yangını önemli bir örnek oluşturmaktadır. Yangın nedeniyle birçok köy tahliye edilmiş, binlerce personel ve çok sayıda hava aracı söndürme çalışmalarına katılmıştır. Türkiye'de orman yangınları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı yangınların ekolojik etkileri, ormancılık faaliyetleri ve çevresel sonuçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık yangınların afet yönetimi, kriz koordinasyonu, tahliye süreçleri ve müdahale kapasitesi açısından incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Akay ve Erdoğan, 2017). Çanakkale ili son yirmi yıl içerisinde çok sayıda büyük orman yangını yaşamış olmasına rağmen, bu yangınların afet yönetim döngüsü kapsamında sistematik olarak değerlendirildiği araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Özellikle risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarının bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

2. ÇANAKKALE'DE ORMAN YANGINLARININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre, Çanakkale ili, Marmara ve Ege Bölgeleri arasında geçiş konumunda bulunmakta olup yaklaşık 9.737 km² yüzölçümüne sahiptir. İl, geniş orman alanları, kıyı şeridi ve dağlık topoğrafyası ile dikkat çekmektedir. Özellikle Kaz dağları çevresi ve ilin güney kesimleri yoğun orman örtüsüne sahiptir. Bu durum, ilin biyolojik çeşitlilik açısından önemini artırırken aynı zamanda orman yangınları açısından riskli bir yapı oluşturmasına neden olmaktadır. Çanakkale'de yaz aylarında sıcaklıkların yükselmesi, bağıl nem oranının düşmesi ve kuvvetli rüzgârların etkili olması yangın riskini artırmaktadır. Özellikle kuzey ve kuzeydoğu yönlü rüzgârlar, yangınların kısa sürede geniş alanlara yayılmasına neden olabilmektedir.

Çanakkale ili ve çevresi; sahip olduğu iklimsel özellikler, topografik yapısı, bitki örtüsü çeşitliliği ve insan faaliyetlerinin yoğunluğu nedeniyle Türkiye'nin orman yangınlarına en duyarlı bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de meydana gelen orman yangınlarının önemli bir bölümü Akdeniz iklim kuşağında yer alan bölgelerde görülmekte olup, Çanakkale de bu riskli alanlar içerisinde değerlendirilmektedir (Bilgili ve Sağlam, 2003).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çanakkale'deki orman alanları başta Yenice, Bayramiç, Çan, Ezine ve Biga ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Kaz Dağları çevresinde bulunan orman ekosistemleri, sahip oldukları zengin flora ve fauna nedeniyle ulusal ölçekte önemli doğal alanlar arasında yer almaktadır. Kaz Dağları'nda çok sayıda endemik bitki türü bulunmakta olup bölge biyolojik çeşitlilik açısından Türkiye'nin öncelikli koruma alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Ilgar, 2024). Çanakkale ve civarındaki orman varlığının tür çeşitliğini, başlıca kızılçam, karaçam, meşe, kayın ve kestane türlerinin yaygın olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Özellikle kıyı kesimlerinde Akdeniz ikliminin etkisiyle kızılçam ormanları baskın durumda iken, yükseltinin arttığı iç kesimlerde karaçam ve yapraklı türlerin yoğunlaştığı görülmektedir (Saatçioğlu, 1971). Bu çeşitlilik, ilin ekolojik dayanıklılığını artırmakla birlikte yangın davranışları açısından farklı risklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3. ÇANAKKALE'DE MEYDANA GELEN BÜYÜK ORMAN YANGINLARININ AFET YÖNETİMİ ANALİZİ

Çanakkale'de son 20 yılda meydana gelen ve afet yönetimi açısından önemli bir yer edinen 6 büyük orman yangını incelenmiş olup, bu yangınlar tarih sırasına göre; İntepe–Çınarlı Yangını (2008), Gelibolu Yarımadası Yangını (2008), Ezine Yangını (2015), Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019), Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023), Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025)'dır. Bu yangınlar seçilirken, etkilenen alan büyüklüğü, yerleşim yerlerine etkisi, müdahale kapasitesi ve afet yönetimi uygulamaları dikkate alınmıştır.

3.1. İntepe–Çınarlı Yangını (2008)

Çanakkale ili Merkez ilçesine bağlı İntepe Beldesi ve Çınarlı Köyü çevresinde meydana gelen orman yangını, bölgenin yoğun kızılçam ormanlarıyla kaplı olması, yaz aylarında artan sıcaklıklar ve kuvvetli rüzgâr koşulları nedeniyle kısa sürede büyüme potansiyeli taşıyan bir afet olayı olarak değerlendirilmiştir. Yangının meydana geldiği bölge, Çanakkale Boğazı'nın etkisiyle özellikle yaz aylarında kuvvetli rüzgârlara maruz kalmakta ve bu durum yangınların yayılım hızını artırmaktadır. Yangının ihbar edilmesinin ardından ilk müdahale Orman Genel Müdürlüğü ekipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yangının yayılma eğilimi göstermesi üzerine bölgeye çok sayıda arazöz, su ikmal aracı, iş makinesi ve yangın personeli sevk edilmiştir. Müdahale sürecinde hava ve kara unsurları birlikte kullanılmıştır. Özellikle sarp ve ulaşılması güç alanlarda helikopterler ve yangın söndürme uçakları etkin rol üstlenmiştir. Kara ekipleri ise yangının yerleşim yerlerine ve tarım alanlarına ulaşmasını engellemek amacıyla savunma hatları oluşturmuştur. İntepe–Çınarlı yangını, Çanakkale'nin yangına hassas bir coğrafyada bulunduğunu ve orman yangınlarının kısa sürede afet boyutuna ulaşabileceğini göstermiştir. Sonuç olarak İntepe–Çınarlı yangını, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının yalnızca çevresel bir olay değil, aynı zamanda afet yönetimi perspektifiyle ele alınması gereken karmaşık bir kriz durumu olduğunu göstermektedir. Müdahale sürecinde uygulanan koordinasyon mekanizmaları ve çok paydaşlı yönetim anlayışı, benzer olaylarda kullanılabilecek önemli bir örnek teşkil etmektedir.

3.2. Gelibolu Yarımadası Yangını (2008)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2008 yılında Çanakkale'de meydana gelen büyük orman yangınları içerisinde Gelibolu Yarımadası'nda meydana gelen yangın önemli bir yer tutmaktadır. Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü verilerine göre 2008 yılında il genelinde meydana gelen 30 orman yangınında yaklaşık 1991-2070 hektar arasında orman alanı zarar görmüş, bu alanın yaklaşık 324 hektarlık bölümü Gelibolu Yarımadası'ndaki yangından kaynaklanmıştır. Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalara göre 2008 yılı yangın sezonunda il genelinde; 54 arazöz, 14 su tankeri, 10 dozer, 5 yangın söndürme uçağı, 1 helikopter, 250 yangın işçisi aktif olarak görev yapmıştır. 2008 Gelibolu yangını, afet yönetiminde yalnızca müdahale kapasitesinin değil risk azaltma faaliyetlerinin de önemini göstermektedir. Yangının meydana geldiği meteorolojik koşullar incelendiğinde kuraklık ve kuvvetli rüzgârların yangın riskini önemli ölçüde artırdığı görülmektedir.

Görsel 1. Gelibolu Yarımadası Yangınından (2008) görünümler

3.3. Ezine Yangını (2015)

Ezine ilçesi ve çevresi, tarım alanları ile ormanlık alanların iç içe bulunduğu bölgelerden biridir. 2015 yılında meydana gelen yangınlarda özellikle tarımsal üretim alanları ile ormanlık bölgeler birlikte etkilenmiştir. Yangının büyümesinde insan kaynaklı faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmiştir. Bu vaka, kırsal alanlarda toplum temelli afet yönetimi uygulamalarının önemini göstermektedir. Yangınların önemli bir kısmının insan faaliyetlerinden kaynaklanması nedeniyle halkın bilinçlendirilmesi kritik öneme sahiptir.

3.4. Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019)

29 Ağustos 2019 tarihinde Çanakkale Merkez ilçesine bağlı Kalabaklı Köyü yakınlarındaki Radar Tepesi mevkiinde henüz belirlenemeyen bir nedenle orman yangını meydana gelmiştir. Yangın saat 15.00 sıralarında başlamış, bölgedeki kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede büyüyerek yerleşim alanlarına doğru ilerleme göstermiştir. Yangın özellikle Çanakkale Mehmet Akif Ersoy Devlet Hastanesi çevresini tehdit etmiş, yoğun duman nedeniyle sağlık hizmetlerinin etkilenme riski ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle olay, orman yangınlarının yalnızca

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

doğal alanları değil kritik altyapıları da tehdit edebildiğini göstermiştir. Afet yönetimi açısından bakıldığında olay, "orman-kent ara yüzü" yangınlarının Türkiye'deki önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. 2019 Çanakkale Merkez yangını, orman yangınlarının yalnızca kırsal alanlarda değil kent merkezleri için de ciddi risk oluşturduğunu göstermiştir. Sonuç olarak 2019 Kalabaklı-Radar Tepesi yangını, Çanakkale'de meydana gelen ve afet yönetimi açısından önemli dersler içeren olaylardan biri olarak değerlendirilmektedir. Yangının kritik sağlık altyapılarını tehdit etmesi, olayın yalnızca çevresel değil aynı zamanda toplumsal ve yönetsel boyutlara sahip bir afet niteliği taşıdığını göstermiştir.

Görsel 2. Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangınından (2019) görünümler

3.5. Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023)

22 Ağustos 2023 tarihinde Çanakkale ili Merkez ilçesine bağlı Kayadere Köyü yakınlarında başlayan orman yangını, kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede büyüyerek Damyeri mevkii başta olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır. Yangının büyümesi üzerine Çanakkale-Çan karayolu ulaşıma kapatılmış, bazı köylerde tahliye kararları alınmış ve bölgedeki vatandaşların güvenli alanlara sevki gerçekleştirilmiştir. Yangın aynı zamanda Çanakkale kent merkezine yaklaşarak sağlık tesisleri ve yerleşim alanları üzerinde risk oluşturmuştur. Yangının ihbar edilmesinin ardından Orman Genel Müdürlüğü, AFAD, emniyet, jandarma, belediyeler, Türk Kızılayı ve çeşitli kamu kurumları eş zamanlı olarak müdahale sürecine katılmıştır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre yangın bölgesinde toplam 1.489 personel, 8 uçak, 26 helikopter, 240 arazöz, 66 su tankeri ve 169 iş makinesi görevlendirilmiştir. Damyeri–Kayadere yangını sırasında afet yönetiminin en dikkat çekici boyutlarından biri tahliye faaliyetleri olmuştur. İlk aşamada Kayadere Köyü, Damyeri mevkii, Belen ve Ulupınar köyleri tahliye edilmiş; yangının büyümesi üzerine Yağcılar, Aşağıokçular, Kalabaklı, Kızılcaören ve Taşlıtarla köyleri de tahliye kapsamına alınmıştır. Böylece toplam dokuz yerleşim biriminde tahliye işlemi gerçekleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre toplam 1.251 vatandaş güvenli bölgelere tahliye edilmiştir. Ayrıca Sarıcaeli Köyü'ndeki yaşlı bakım merkezinde bulunan 45 kişi tedbir amacıyla KYK yurtlarına yerleştirilmiştir. Tahliye süreci, afet yönetiminin "can güvenliğini önceleyen müdahale anlayışı" açısından başarılı bir uygulama örneği olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak 2023 Damyeri–Kayadere Yangını, Çanakkale'de

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

meydana gelen en önemli afet yönetimi vakalarından biri olup, müdahale kapasitesi, tahliye yönetimi ve çok kurumlu koordinasyon açısından önemli dersler sunmaktadır.

Görsel 3. Damyeri-Kayadere Orman Yangınından (2023) bir görünüm

3.6. Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025)

2025 yılı Ağustos ayında Çanakkale Merkez ilçesine bağlı Dardanos mevkiinde başlayan orman yangını, kuvvetli rüzgârın etkisiyle kısa sürede geniş bir alana yayılmış ve Güzelyalı başta olmak üzere yerleşim alanlarını tehdit eder hale gelmiştir. Yangının büyümesinde en önemli etkenlerden biri meteorolojik koşullar olmuştur. Yangının meydana geldiği dönemde bölgede yüksek sıcaklık, düşük bağıl nem ve kuvvetli rüzgâr etkili olmuştur. Anadolu Ajansı tarafından yayımlanan görüntüler ve saha değerlendirmeleri, rüzgârın yangının ilerleme hızını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir (Anadolu Ajansı, 2025). Yangının yerleşim alanlarına yaklaşması üzerine çeşitli tahliye kararları alınmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Dardanos Yerleşkesi, Jandarma Güzelyalı Kampı, bazı siteler ve kamu tesisleri tedbir amacıyla boşaltılmıştır.2025 Güzelyalı–Dardanos Yangını, Çanakkale'de orman yangınlarının yalnızca çevresel bir tehdit olmadığını, aynı zamanda yerleşim alanlarını, kritik altyapıları ve kamu hizmetlerini etkileyen çok boyutlu afetler olduğunu göstermiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 4. Güzelyalı–Dardanos Orman Yangınından (2025) bir görünüm

4. SONUÇLAR

Bu araştırmada, Çanakkale ve çevresinde 2008-2025 yılları arasında meydana gelen önemli orman yangınları afet yönetimi perspektifinden incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan İntepe–Çınarlı Yangını (2008), Gelibolu Yarımadası Yangını (2008), Ezine Yangını (2015), Çanakkale (Kalabaklı-Radar Tepesi) Yangını (2019), Damyeri-Kayadere Orman Yangını (2023), Güzelyalı–Dardanos Orman Yangını (2025); afet yönetiminin risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, Çanakkale'de meydana gelen orman yangınlarının yalnızca çevresel bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve yönetsel boyutları bulunan afetler niteliği taşıdığını göstermektedir. Özellikle son yıllarda meydana gelen yangınlarda yerleşim alanlarının tehdit altında kalması, tahliye süreçlerinin uygulanması ve çok sayıda kurumun koordineli biçimde görev alması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

İncelenen olaylar, iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte yangın riskinin arttığını göstermektedir. Artan sıcaklıklar, uzun süren kurak dönemler ve kuvvetli rüzgâr koşulları yangınların daha hızlı yayılmasına neden olmakta, müdahale süreçlerini zorlaştırmaktadır (IPCC, 2023). Özellikle 2023 Damyeri-Ortaca ve 2025 Güzelyalı-Dardanos yangınları, orman yangınlarının afet niteliği kazandığı olaylar olarak öne çıkmaktadır.

Çanakkale ili, sahip olduğu geniş orman varlığı, iklim özellikleri ve kıyı bölgelerinde yoğunlaşan yerleşim alanları nedeniyle orman yangınları açısından yüksek risk taşıyan illerden biridir. Özellikle yaz aylarında artan sıcaklıklar ve kuvvetli rüzgârlar yangın tehlikesini arttırmaktadır.

Özellikle 2023 ve 2025 yıllarında yaşanan yangınlar, afet yönetiminin hazırlık ve müdahale aşamalarının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Tahliye kararlarının zamanında alınması,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

halkın doğru bilgilendirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması can kayıplarının önlenmesinde kritik rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Akay, A.E., Erdoğan, A. 2017. GIS-based Multi-criteria Decision Analysis for Forest Fire Risk Mapping. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume IV-4/W4, 2017 4th International GeoAdvances Workshop, 14–15 October, Safranbolu, Karabuk, Turkey.

Bilgili, E., Sağlam, B. (2003). Fire behavior in maquis fuels in Turkey. Forest Ecology and Management, cilt.184, ss.201-207.

Ilgar, R. 2024. Türkiye'de Orman Varlığı ve Son Yıllardaki Çanakkale Orman Yangınları. The Journal of Academic Social Science Studies Sayı: 99, s. 333-350.

Saatçioğlu, F. (1971). Orman bakımı: Meşçere yetiştirilmesine ait tedbirler. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MATERNAL MENTAL HEALTH IN MODERN TIMES: A GLOBAL AND SOCIAL CHALLENGE

Ms. Riya Yadav

Orcid- 0009-0000-6284-5971

Yriya3567@gmail.com

BALLB, Sharda School of Law, Sharda University, Greater Noida, India

Dr. Bhumika Sharma

Assistant Professor, Sharda School of Law, Sharda University, Greater Noida, India

Orcid - 0000-0002-3963-6036

Abstract

In today's fast-moving world, mental health has quietly become one of the most pressing issues, especially for women, most notably mothers. Long before a child is born and long after, women carry a load that often goes unnoticed. From managing pregnancy-related physical and emotional changes to looking after a newborn while keeping the home running, the responsibilities pile up. This unpaid care work be it looking after children, elders, or the household is usually expected, rarely appreciated, and almost never supported. Target 5.4 of the Sustainable Development Goals (SDGs) directly addresses this reality. It talks about recognising and valuing unpaid domestic and care work by providing public services, support systems, and shared responsibility within households. But in real life, especially in countries like India, women often do it allwithout help, without rest, and without mental health care. This constant pressure takes a serious toll on their emotional well-being. Mental health, especially for mothers, deserves space in every discussion on development and equality. Because when a woman's mind is tired, when she is emotionally overwhelmed, it affects her, affects her children, her family, and the entire community. If we want a truly sustainable and equal future, we must start by caring for those who care for everyone else. Recognising their work and supporting their mental well-being isn't just a nice ideait's a necessity.

Keywords - SDG, UN, Constitution, Women, Motherhood, Mental Health.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

I. INTRODUCTION

Motherhood is one of the most profound experiences in human life. Every individual begins life under the care of a mother, making motherhood not merely a biological process but also a social, emotional, cultural, and legal institution. A mother's role extends far beyond childbirth; she nurtures, protects, educates, and contributes significantly to the physical, emotional, and intellectual development of future generations. It is often said that "the hand that rocks the cradle rules the world," emphasizing that the well-being of society is closely linked to the well-being of mothers. Despite this indispensable role, the physical and mental health of mothers has historically received inadequate attention, particularly in low- and middle-income countries where maternal care is often viewed primarily through the lens of survival rather than overall well-being.

For decades, maternal health programmes across the world concentrated on reducing maternal mortality and improving access to institutional deliveries. While these remain essential public health priorities, the psychological and emotional dimensions of motherhood have often been overlooked. Pregnancy and childbirth involve significant biological, hormonal, emotional, and social transitions that can profoundly affect a woman's mental health. These changes are not temporary inconveniences but complex experiences that influence the health of both mother and child. The failure to recognise maternal mental health as an integral part of maternal healthcare has resulted in millions of women silently experiencing anxiety, depression, stress, and other psychological disorders during pregnancy and after childbirth.

The World Health Organization recognises that mental health is an inseparable component of overall health and defines health as a state of complete physical, mental, and social well-being rather than merely the absence of disease. Applying this understanding to maternal health requires healthcare systems to move beyond addressing only obstetric complications and instead provide comprehensive care that includes psychological support, emotional counselling, early diagnosis of mental health disorders, and community-based interventions. Maternal mental health is therefore not an isolated medical issue but a matter of public health, gender justice, human rights, and sustainable development.

The transition to motherhood often brings substantial hormonal fluctuations, physical discomfort, financial concerns, family responsibilities, changes in personal identity, and social expectations. In many societies, particularly within patriarchal settings, women continue to shoulder the overwhelming burden of unpaid domestic work and caregiving responsibilities even during pregnancy and the postpartum period. Expectations surrounding the ideal mother frequently compel women to suppress emotional distress due to fear of social stigma or criticism. Consequently, symptoms of depression, anxiety, or psychological exhaustion often remain undiagnosed and untreated. Such neglect affects not only mothers but also infants, families, and communities, creating long-term consequences for child development, family relationships, and national productivity.

Scientific evidence increasingly demonstrates that untreated maternal mental health conditions adversely affect fetal growth, birth outcomes, breastfeeding practices, mother-child bonding, cognitive development, and the emotional well-being of children. Studies have shown that maternal depression can impair early childhood development, reduce educational attainment, and contribute to behavioural disorders among children. Thus, protecting maternal mental

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

health represents an investment in future generations rather than merely an intervention for individual women.

The burden of maternal mental health disorders is particularly severe in developing countries. According to estimates published by the World Health Organization, approximately one in five women in low- and middle-income countries experiences a mental health disorder during pregnancy or within the first year after childbirth. Unfortunately, the majority of these women receive little or no professional support because mental healthcare remains inadequately integrated into maternal healthcare services. Shortages of trained mental health professionals, limited awareness, social stigma, poverty, and inadequate health infrastructure continue to widen the treatment gap.

India presents a particularly important context for examining maternal mental health. As one of the world's most populous countries, India witnesses millions of pregnancies every year across diverse socio-economic, cultural, and geographical settings. Significant progress has been achieved in reducing maternal mortality through initiatives such as the National Health Mission, Janani Suraksha Yojana, Pradhan Mantri Surakshit Matritva Abhiyan, and other reproductive health programmes. Institutional deliveries have increased substantially, antenatal services have expanded, and maternal mortality has declined over recent decades. Nevertheless, maternal mental health remains comparatively neglected within healthcare policy and service delivery. Screening for depression, anxiety, or psychological distress during pregnancy is not uniformly incorporated into routine maternal healthcare, and specialised counselling services remain limited, particularly in rural and underserved regions.

The challenges associated with maternal mental health are not solely medical in nature. They are deeply influenced by social determinants such as poverty, domestic violence, gender discrimination, inadequate nutrition, limited educational opportunities, unemployment, family conflict, and unequal distribution of caregiving responsibilities. Women from economically weaker sections, marginalised communities, and rural areas often face multiple layers of vulnerability that heighten their risk of psychological distress during pregnancy and after childbirth. Addressing maternal mental health therefore requires a multidisciplinary approach that integrates healthcare, legal protection, gender equality, education, and social welfare.

The constitutional framework of India reflects a commitment to protecting women and promoting maternal welfare. Constitutional provisions relating to equality, dignity, social justice, public health, and humane working conditions establish an important legal foundation for safeguarding motherhood. Legislative measures such as the Maternity Benefit Act, 1961, the Mental Healthcare Act, 2017, and provisions under labour and social security laws further recognise the importance of protecting women during pregnancy and motherhood. However, legal recognition alone is insufficient unless accompanied by effective implementation, adequate institutional support, and greater awareness regarding maternal mental health.

At the international level, maternal health occupies a central place within global public health and sustainable development agendas. Sustainable Development Goal 3 seeks to ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages, while Sustainable Development Goal 5 aims to achieve gender equality and empower all women and girls. International organisations, including the World Health Organization, United Nations, and UNICEF, have repeatedly emphasised that maternal mental health is fundamental to achieving these global objectives.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Their guidelines increasingly advocate integrating mental healthcare into routine maternal and reproductive healthcare services.

Recognising unpaid care work also forms an essential aspect of improving maternal mental health. Sustainable Development Goal 5.4 specifically acknowledges the need to value unpaid domestic and caregiving responsibilities through public services, infrastructure, social protection policies, and shared household responsibilities. Women frequently perform these responsibilities without adequate recognition or institutional support, resulting in physical exhaustion, emotional stress, and psychological burnout. Unless caregiving responsibilities are more equitably distributed and adequately supported, improvements in maternal mental health will remain limited.

The COVID-19 pandemic further exposed the fragility of maternal mental healthcare systems across the world. Lockdowns, disrupted healthcare services, financial insecurity, fear of infection, and social isolation significantly increased anxiety, depression, and stress among pregnant and postpartum women. The pandemic demonstrated that maternal mental health must be considered an essential component of emergency preparedness and resilient healthcare systems rather than an optional healthcare service.

This research paper seeks to examine maternal mental health from an interdisciplinary perspective by analysing the biological changes associated with pregnancy, the constitutional and legal protections available in India, national policy initiatives, and global commitments under the Sustainable Development Goals and the United Nations framework. Rather than viewing motherhood exclusively as a biological event, this study understands it as a complex social experience influenced by legal institutions, healthcare systems, cultural expectations, and gender relations.

Ultimately, protecting maternal mental health is not only a healthcare obligation but also a constitutional, social, and moral responsibility. A society that seeks sustainable development cannot overlook the emotional well-being of the women who nurture future generations. Ensuring accessible mental healthcare, reducing stigma, strengthening legal protections, improving policy implementation, and recognising unpaid caregiving work are essential steps toward building healthier families and more equitable societies. When maternal mental health becomes a public priority rather than a private concern, the benefits extend beyond individual women to children, communities, and the nation as a whole.

II. WHAT BODILY CHANGES TAKE PLACE DURING PREGNANCY AND POST-PREGNANCY

Pregnancy is one of the most remarkable biological processes experienced by the human body. It involves a series of carefully coordinated physiological, hormonal, psychological, and emotional changes that prepare a woman for childbirth and motherhood. While these changes are natural and necessary for the healthy development of the fetus, they also place immense physical and mental demands on the mother. Every pregnancy is unique, and women experience these transformations differently depending upon their age, health status, nutritional condition, family support, economic circumstances, and access to healthcare. Therefore, understanding the bodily changes associated with pregnancy is essential for appreciating the close relationship between maternal physical health and maternal mental well-being.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Traditionally, maternal healthcare has focused primarily on physical complications such as maternal mortality, anaemia, hypertension, gestational diabetes, and obstetric emergencies. However, contemporary medical research demonstrates that pregnancy is equally a period of emotional vulnerability. Hormonal fluctuations, physical discomfort, changing social roles, and psychological adjustments often occur simultaneously, making maternal mental health an inseparable component of maternal healthcare. Consequently, modern healthcare systems increasingly recognise that maternal well-being cannot be achieved by addressing physical health alone.

i. Physiological Changes During Pregnancy

From the moment of conception, the female body begins adapting to support the growth and development of the fetus. These adaptations affect almost every organ system.

The uterus gradually enlarges to accommodate the developing fetus, increasing several hundred times in size by the end of pregnancy. Simultaneously, blood volume rises considerably to ensure an adequate supply of oxygen and nutrients to both the mother and the fetus. The heart works harder to pump this additional blood, often increasing cardiac output significantly. As a result, many pregnant women experience palpitations, fatigue, or shortness of breath even during routine daily activities.

The respiratory system also undergoes adaptation. Oxygen demand increases throughout pregnancy because both the mother and the fetus require adequate oxygenation. Many women experience breathlessness during the second and third trimesters, particularly during physical exertion. These changes are physiological but may nevertheless contribute to anxiety, especially among first-time mothers unfamiliar with pregnancy-related symptoms.

The musculoskeletal system experiences additional strain due to increasing body weight and alterations in posture. The growing uterus shifts the body's centre of gravity, resulting in back pain, pelvic discomfort, muscle fatigue, and joint instability. Hormones such as relaxin loosen pelvic ligaments to facilitate childbirth but may also increase vulnerability to musculoskeletal pain. Persistent physical discomfort often affects sleep quality and daily functioning, thereby influencing emotional health.

Pregnancy also affects the digestive system. Hormonal influences slow gastrointestinal movement, leading to nausea, vomiting, constipation, indigestion, and acid reflux. Morning sickness is particularly common during the first trimester, while reduced appetite and nutritional deficiencies may develop in severe cases. For women experiencing hyperemesis gravidarum, persistent vomiting can result in dehydration, hospitalisation, and psychological distress.

ii. Hormonal Changes and Their Psychological Impact

Hormonal changes constitute one of the defining features of pregnancy. Levels of estrogen and progesterone increase dramatically to support fetal growth and maintain pregnancy. Human chorionic gonadotropin (hCG), prolactin, oxytocin, and cortisol also undergo significant changes throughout pregnancy and after childbirth.

While these hormones perform essential physiological functions, they simultaneously influence brain chemistry and emotional regulation. Many pregnant women experience mood swings, irritability, increased emotional sensitivity, fatigue, and heightened stress responses. Emotional fluctuations are particularly noticeable during the first trimester and immediately after childbirth when hormone levels change rapidly.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Hormonal alterations alone do not cause mental illness; however, when combined with psychosocial stressors such as financial insecurity, domestic violence, relationship conflicts, pregnancy complications, or lack of family support, they may increase vulnerability to anxiety disorders and depression.

iii. Emotional and Psychological Changes During Pregnancy

Pregnancy often brings conflicting emotions. Many women experience happiness, excitement, hope, and anticipation while simultaneously feeling fear, uncertainty, and self-doubt. Concerns regarding childbirth, the baby's health, financial responsibilities, employment, and parenting abilities frequently contribute to emotional stress.

Women who have experienced previous miscarriages, infertility, pregnancy complications, or traumatic births may experience heightened anxiety throughout subsequent pregnancies. Similarly, unintended pregnancies or pregnancies occurring in difficult social circumstances may generate feelings of fear, guilt, or helplessness.

Social expectations further intensify emotional pressure. In many societies, mothers are expected to remain constantly cheerful, self-sacrificing, and emotionally resilient. Consequently, women experiencing sadness or psychological distress often hesitate to seek help due to fear of social judgment or being labelled as incapable mothers.

iv. Post-Pregnancy Changes

Childbirth marks the beginning of another period of significant physical and emotional adjustment rather than the end of pregnancy-related changes. During the postpartum period, the uterus gradually returns to its pre-pregnancy size, hormone levels decline rapidly, and the mother's body begins producing breast milk. Physical recovery from childbirth may take several weeks or months depending on the nature of delivery and individual health conditions.

Sleep deprivation becomes one of the most significant challenges after childbirth. Frequent infant feeding, disrupted sleep patterns, physical recovery, and continuous caregiving responsibilities leave many mothers physically exhausted. Chronic sleep deprivation affects concentration, emotional regulation, decision-making, and resilience to stress, increasing vulnerability to mental health disorders.

Women recovering from caesarean deliveries often require longer periods of physical healing. Persistent pain, restricted mobility, and dependence upon family members for daily activities may contribute to frustration, reduced self-esteem, and emotional distress.

v. Maternal Mental Health Disorders During the Postpartum Period

The postpartum period represents one of the highest-risk phases for the development of mental health disorders.

- **Baby Blues:** Around half to four-fifths of new mothers experience temporary emotional changes commonly referred to as the "baby blues." Symptoms include tearfulness, mood swings, irritability, anxiety, and emotional sensitivity. These symptoms generally appear within the first week after childbirth and usually resolve spontaneously within two weeks.
- **Postpartum Depression (PPD):** Unlike the baby blues, postpartum depression is a serious mental health disorder requiring medical attention. Symptoms include persistent sadness, loss of interest in daily activities, feelings of guilt, hopelessness, fatigue, disturbed sleep, appetite changes, and difficulty bonding with the infant. Without appropriate treatment,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

postpartum depression may continue for months and adversely affect maternal functioning and child development.

- **Postpartum Anxiety:** Some mothers primarily experience severe anxiety rather than depression. Constant worry regarding the baby's health, fear of accidental harm, obsessive thoughts, panic attacks, and excessive vigilance are common manifestations. Although often overlooked, postpartum anxiety may significantly impair maternal well-being.
- **Postpartum Psychosis:** This rare but severe psychiatric emergency usually develops within the first few weeks following childbirth. Women may experience hallucinations, delusions, confusion, disorganised behaviour, and suicidal or infanticidal thoughts. Immediate psychiatric intervention is essential because delayed treatment may endanger both the mother and the infant.

vi. Factors Increasing the Risk of Maternal Mental Health Problems

Maternal mental health disorders do not arise solely from biological changes. Multiple social and environmental factors influence psychological well-being during pregnancy and after childbirth.

Risk factors include poverty, domestic violence, marital conflict, social isolation, previous mental illness, unplanned pregnancy, inadequate family support, pregnancy complications, chronic medical illnesses, substance abuse within the family, unemployment, nutritional deficiencies, discrimination, and limited access to healthcare services. In developing countries, gender preference, early marriage, repeated pregnancies, and inadequate reproductive healthcare further increase psychological vulnerability.

These factors frequently interact with one another. For instance, a woman living in financial hardship may simultaneously experience nutritional deficiencies, domestic stress, limited healthcare access, and social isolation, creating cumulative psychological burdens.

vii. Impact on Child and Family

Maternal mental health directly influences the well-being of children and families. Infants born to mothers experiencing untreated depression or anxiety are more likely to experience poor breastfeeding outcomes, weaker emotional attachment, delayed cognitive development, behavioural problems, and impaired social interaction. Families may also experience increased interpersonal conflict, economic strain, and caregiving burdens.

Research increasingly demonstrates that maternal mental health should not be viewed solely as an individual concern but as a determinant of family health and national human development. Healthy mothers contribute to healthier children, stronger families, and more productive societies.

iii. Need for Integrated Maternal Mental Healthcare

The growing body of scientific evidence clearly establishes that maternal mental health deserves equal priority alongside physical maternal healthcare. Routine antenatal and postnatal care should include psychological screening, counselling services, early diagnosis of depression and anxiety, referral mechanisms, and community-based mental health support.

Healthcare professionals including obstetricians, nurses, midwives, Accredited Social Health Activists (ASHAs), and community health workers should receive training to identify early signs of psychological distress. Family members must also be educated to recognise that

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

emotional difficulties during pregnancy and after childbirth are legitimate health concerns rather than personal weaknesses.

An integrated approach combining medical care, mental healthcare, social support, nutrition, legal protection, and community awareness is essential to ensure that every woman experiences pregnancy and motherhood with dignity, safety, and psychological well-being. Recognising the intimate relationship between bodily changes and mental health is therefore fundamental to achieving comprehensive maternal healthcare in the twenty-first century.

III. How the Constitution of India and the Legal Framework Respect Motherhood

Motherhood occupies a unique position within the Indian constitutional framework. The Constitution of India does not merely recognise women as equal citizens but also acknowledges that pregnancy and motherhood require special protection to ensure substantive equality. While equality before law remains the guiding constitutional principle, the Constitution also empowers the State to adopt affirmative measures that safeguard the health, dignity, and welfare of women during pregnancy and after childbirth. Such provisions reflect the understanding that biological differences should not become a source of discrimination but rather justify additional legal protection to ensure equal participation in society.

The significance of maternal health extends beyond individual welfare. A healthy mother contributes directly to the health of the child, the stability of the family, and the overall development of society. Consequently, constitutional values relating to dignity, social justice, public health, labour welfare, and gender equality collectively create a legal framework that respects motherhood. However, despite these constitutional commitments, the legal recognition of **maternal mental health** remains comparatively underdeveloped, making it necessary to examine both the strengths and limitations of the existing legal framework.

Constitutional Recognition of Motherhood

Although the Constitution does not contain a separate chapter devoted exclusively to motherhood, several Fundamental Rights and Directive Principles of State Policy collectively establish a constitutional obligation to protect maternal health and dignity.

Article 14: Right to Equality

Article 14 guarantees equality before the law and equal protection of the laws. At first glance, providing special benefits exclusively to pregnant women may appear inconsistent with equality. However, Indian constitutional jurisprudence recognises that equality does not always mean identical treatment. Instead, it permits reasonable classification to address genuine biological and social differences.

Pregnancy is a natural biological condition that places unique physical and emotional demands upon women. Consequently, maternity benefits, workplace accommodations, paid leave, and healthcare services do not violate Article 14; rather, they promote substantive equality by ensuring that pregnancy does not become a disadvantage in employment or public life.

Article 15(3): Protective Discrimination

Article 15(3) expressly authorises the State to make special provisions for women and children. This provision forms the constitutional foundation for numerous welfare legislations concerning maternity protection.

Unlike ordinary affirmative action, Article 15(3) recognises that women may require additional legal safeguards because of biological realities and historical social disadvantages. Laws

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

providing maternity leave, nutritional assistance, reproductive healthcare, workplace protection, and maternal welfare derive constitutional legitimacy from this provision.

In the context of maternal mental health, Article 15(3) also provides sufficient constitutional space for introducing specialised counselling services, postpartum mental healthcare programmes, and psychological support within public health institutions.

Article 21: Right to Life and Personal Liberty

Among all constitutional provisions, Article 21 has assumed the greatest significance in protecting maternal health. Through expansive judicial interpretation, the Supreme Court of India has consistently held that the right to life includes the right to live with dignity, health, bodily integrity, reproductive autonomy, and access to healthcare.

Motherhood cannot be experienced with dignity if women lack access to safe pregnancy care, mental healthcare, adequate nutrition, or respectful treatment during childbirth. Therefore, maternal healthcare has increasingly become part of the constitutional guarantee under Article 21.

The concept of dignity is particularly important for maternal mental health. Women suffering from postpartum depression, anxiety, or psychological trauma deserve treatment free from stigma or discrimination. Respecting maternal dignity requires healthcare systems to acknowledge emotional suffering alongside physical illness.

Article 39(e) and Article 39(f)

The Directive Principles require the State to ensure that the health and strength of workers, including women, are not abused and that children develop in conditions of freedom, dignity, and healthy growth.

Maternal health directly influences child development. Scientific evidence demonstrates that untreated maternal depression adversely affects infant nutrition, emotional bonding, cognitive development, and educational outcomes. Consequently, protecting maternal mental health contributes directly to fulfilling these constitutional directives.

Article 42: Just and Humane Conditions of Work and Maternity Relief

Article 42 represents the clearest constitutional recognition of motherhood. It directs the State to provide humane working conditions and maternity relief.

This provision acknowledges that pregnancy is not merely a private family matter but a social responsibility deserving legal protection. It recognises that women should not be forced to choose between motherhood and employment.

Although Article 42 primarily inspired legislation relating to paid maternity leave, its underlying philosophy extends beyond financial assistance. Humane working conditions today necessarily include mental well-being, workplace counselling, flexible work arrangements, protection from discrimination, and adequate postpartum support.

Article 47

Article 47 places upon the State the duty to improve nutrition, public health, and the standard of living. Maternal nutrition, antenatal healthcare, postnatal services, and mental healthcare all contribute towards fulfilling this constitutional objective.

Modern public health research demonstrates that psychological health significantly influences physical recovery after childbirth. Therefore, maternal mental health should be viewed as an essential component of public health rather than an independent psychiatric concern.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Legislative Framework Protecting Motherhood

The constitutional commitment to maternal welfare has been translated into several legislative measures.

The Maternity Benefit Act, 1961

The Maternity Benefit Act, 1961 is the principal legislation protecting pregnant women employed in the organised sector. The Act seeks to ensure that pregnancy does not become a reason for loss of employment or financial insecurity.

The Maternity Benefit (Amendment) Act, 2017 significantly strengthened these protections by extending paid maternity leave from twelve weeks to twenty-six weeks for eligible women. The amendment also introduced provisions relating to crèche facilities and work-from-home arrangements in appropriate cases.

The legislation recognises that adequate recovery after childbirth benefits both the mother and the child. However, despite its progressive nature, the Act primarily addresses physical recovery and childcare responsibilities. It does not specifically recognise postpartum depression, psychological counselling, or maternal mental health screening as legal entitlements.

Consequently, many women experiencing emotional distress continue to receive maternity leave without receiving necessary mental healthcare support.

Mental Healthcare Act, 2017

The Mental Healthcare Act, 2017 represents an important shift in India's approach towards mental illness by recognising mental healthcare as a legal right.

The Act guarantees access to affordable mental healthcare services, protects the dignity of persons with mental illness, prohibits discrimination, and promotes community-based treatment. Although it does not specifically address maternal mental health, its provisions extend equally to women experiencing pregnancy-related depression, anxiety disorders, or postpartum psychiatric conditions.

The Act creates opportunities for integrating maternal mental health within reproductive healthcare services. Nevertheless, implementation remains uneven because mental health professionals are unevenly distributed across the country, particularly in rural and underserved regions.

Code on Social Security, 2020

The Code on Social Security consolidates various labour welfare laws, including provisions relating to maternity benefits.

Its objective is to strengthen social protection for workers while continuing maternity-related protections available under earlier legislation. However, practical implementation challenges continue, especially for women employed in the informal sector, domestic work, agriculture, and other forms of unorganised employment where legal protection remains comparatively weak.

Protection from Workplace Discrimination

Employment discrimination against pregnant women continues to undermine constitutional guarantees.

Women may experience denial of promotions, termination of employment, pressure to resign, reduced responsibilities, or exclusion from career opportunities because of pregnancy or

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

childcare responsibilities. Such practices violate constitutional principles of equality and dignity.

A supportive workplace should include flexible working arrangements, breastfeeding facilities, counselling services, mental health support, and protection against pregnancy-related discrimination.

Judicial Approach Towards Motherhood

Indian courts have consistently adopted a progressive interpretation of maternity rights.

In **Municipal Corporation of Delhi v Female Workers (Muster Roll)**, the Supreme Court held that maternity benefits should not be restricted only to permanent employees. Even women employed on casual or temporary basis were entitled to maternity protection because motherhood cannot be denied legal recognition merely due to the nature of employment.

Similarly, in **Suchita Srivastava v Chandigarh Administration**, the Supreme Court recognised reproductive autonomy as an essential component of personal liberty under Article 21. Although the case primarily concerned reproductive choice, it reinforced the principle that women's reproductive decisions deserve constitutional protection.

Recent judicial decisions have increasingly recognised that dignity, bodily autonomy, reproductive rights, and healthcare constitute interconnected constitutional values.

However, judicial decisions specifically addressing maternal mental health remain relatively limited. Courts have primarily focused upon maternity leave, reproductive autonomy, workplace discrimination, and healthcare access rather than psychological well-being during pregnancy and after childbirth.

Need for a Rights-Based Approach

The legal framework governing motherhood must evolve beyond protecting women only during childbirth. Contemporary maternal healthcare requires a holistic understanding that integrates physical health, mental health, reproductive autonomy, workplace equality, nutrition, and social support.

A rights-based approach should recognise maternal mental health as an essential element of the constitutional guarantee of dignity under Article 21. Every pregnant and postpartum woman should have access to psychological screening, counselling services, community support, and specialised psychiatric care whenever required.

The Constitution of India provides a strong normative foundation for achieving this objective. What remains necessary is the effective implementation of constitutional values through legislation, healthcare policies, judicial interpretation, and institutional reforms. Protecting maternal mental health is therefore not merely a medical necessity but a constitutional obligation rooted in equality, dignity, and social justice.

IV. POLICY FRAMEWORK FOR MATERNAL HEALTH IN INDIA

India has made significant progress in improving maternal healthcare over the past two decades. Government policies have increasingly focused on reducing maternal mortality, promoting institutional deliveries, strengthening antenatal and postnatal care, and improving access to reproductive healthcare services. These efforts have contributed to a substantial decline in maternal deaths and have expanded healthcare coverage to millions of women across the country. However, while physical maternal health has received considerable policy attention, **maternal mental health continues to remain one of the least addressed dimensions of**

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

maternal healthcare. Most national programmes primarily concentrate on preventing physical complications associated with pregnancy and childbirth, with comparatively limited emphasis on psychological well-being.

The Government of India has adopted a rights-based and life-cycle approach towards maternal health through various flagship programmes implemented under the Ministry of Health and Family Welfare. These policies seek to provide accessible, affordable, and quality healthcare services to pregnant women irrespective of their socio-economic background. Nevertheless, the growing burden of depression, anxiety, stress-related disorders, and postpartum mental illnesses indicates that existing policies require greater integration of mental healthcare within maternal health services.

National Health Mission (NHM)

The National Health Mission (NHM), launched in 2013 by integrating the National Rural Health Mission and the National Urban Health Mission, serves as the principal policy framework for strengthening India's public healthcare system. One of its major objectives is reducing maternal and infant mortality by ensuring equitable access to quality healthcare services.

Under the NHM, maternal healthcare includes:

- Early registration of pregnancy.
- Regular antenatal check-ups.
- Institutional deliveries.
- Skilled birth attendance.
- Emergency obstetric care.
- Postnatal care.
- Nutritional counselling.
- Immunisation and newborn care.

The Mission has significantly improved healthcare accessibility through the expansion of Primary Health Centres (PHCs), Community Health Centres (CHCs), Health and Wellness Centres, and district hospitals. Accredited Social Health Activists (ASHAs) have played a crucial role in identifying pregnant women, encouraging institutional deliveries, facilitating immunisation, and creating awareness regarding maternal health.

Despite these achievements, maternal mental health remains inadequately integrated into routine antenatal and postnatal services. ASHAs receive extensive training in maternal nutrition, immunisation, breastfeeding, and safe delivery practices, yet systematic screening for depression, anxiety, or emotional distress is still not universally implemented. Consequently, many women suffering from psychological disorders remain unidentified until symptoms become severe.

Reproductive, Maternal, Newborn, Child and Adolescent Health (RMNCH+A) Strategy

The Reproductive, Maternal, Newborn, Child and Adolescent Health (RMNCH+A) Strategy represents one of India's most comprehensive public health approaches. Rather than treating pregnancy as an isolated event, the strategy adopts a continuum-of-care model that connects reproductive health, pregnancy, childbirth, infancy, childhood, and adolescence.

The RMNCH+A framework emphasises:

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- Quality antenatal care.
- Skilled delivery services.
- Emergency obstetric care.
- Postnatal care.
- Family planning.
- Adolescent reproductive health.
- Nutrition interventions.

This integrated approach acknowledges that maternal health influences the health of future generations. However, despite its comprehensive design, explicit mental health services occupy only a limited position within the programme. Psychological counselling is generally available only where specialised services exist, resulting in uneven implementation across states.

Given the increasing prevalence of maternal depression and anxiety, mental health screening should become a mandatory component of antenatal and postnatal care under the RMNCH+A strategy.

Janani Suraksha Yojana (JSY)

Janani Suraksha Yojana (JSY), launched in 2005 under the National Rural Health Mission, represents one of India's largest conditional cash transfer programmes for pregnant women.

The primary objective of JSY is to reduce maternal and neonatal mortality by promoting institutional deliveries among economically disadvantaged women.

Eligible pregnant women receive financial assistance to encourage delivery in government or accredited healthcare institutions. ASHA workers assist beneficiaries by facilitating antenatal registration, transportation, institutional delivery, and postnatal follow-up.

The scheme has substantially increased institutional deliveries across India and contributed to declining maternal mortality ratios. However, its focus remains predominantly on ensuring safe childbirth. The policy provides limited institutional mechanisms for identifying psychological disorders during pregnancy or after childbirth.

A woman may successfully complete institutional delivery under JSY while simultaneously experiencing severe postpartum depression without receiving any mental health assessment. This demonstrates the need to broaden the definition of maternal healthcare beyond safe delivery alone.

Pradhan Mantri Surakshit Matritva Abhiyan (PMSMA)

Launched in 2016, the Pradhan Mantri Surakshit Matritva Abhiyan (PMSMA) aims to provide comprehensive and quality antenatal care to all pregnant women on the ninth day of every month.

The programme offers:

- Free antenatal check-ups.
- Blood pressure monitoring.
- Anaemia screening.
- Blood sugar testing.
- Ultrasound examinations where necessary.
- Identification of high-risk pregnancies.
- Referral for specialised treatment.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

By facilitating early detection of medical complications, PMSMA has improved maternal healthcare quality across public health institutions.

However, the identification of "high-risk pregnancy" continues to focus largely on physical and obstetric complications. Women experiencing severe anxiety, depression, domestic violence, chronic stress, or emotional trauma may not be recognised as high-risk despite facing significant threats to maternal and fetal well-being.

Future revisions of PMSMA guidelines should include standardised mental health screening questionnaires, psychological counselling, and referral pathways for psychiatric care.

Janani Shishu Suraksha Karyakram (JSSK)

The Janani Shishu Suraksha Karyakram ensures that pregnant women receive completely free healthcare services during pregnancy, delivery, and the postpartum period.

The scheme covers:

- Free medicines.
- Free diagnostics.
- Free blood transfusions where required.
- Free diet during hospital stay.
- Free transport.
- Free caesarean delivery where necessary.
- Free treatment for newborns.

JSSK has substantially reduced the financial burden associated with childbirth for economically weaker families.

Nevertheless, psychological counselling and postpartum mental healthcare remain largely absent from the package of guaranteed services. Expanding JSSK to include counselling and emotional support would significantly strengthen comprehensive maternal healthcare.

POSHAN Abhiyaan

Nutrition represents one of the strongest determinants of maternal physical and mental health.

The POSHAN Abhiyaan seeks to reduce malnutrition among pregnant women, lactating mothers, adolescent girls, and children through coordinated nutritional interventions.

Adequate nutrition during pregnancy influences fetal development, maternal immunity, hormonal balance, and emotional well-being. Deficiencies of iron, folic acid, vitamin B12, vitamin D, iodine, and other micronutrients have been associated with increased risk of depression and fatigue during pregnancy.

Although POSHAN Abhiyaan primarily addresses nutritional outcomes, improved maternal nutrition indirectly contributes to better mental health by reducing physical exhaustion and pregnancy-related complications.

Ayushman Bharat and Health and Wellness Centres

Ayushman Bharat introduced Health and Wellness Centres with the objective of strengthening comprehensive primary healthcare.

Unlike traditional health centres focusing mainly on communicable diseases, Health and Wellness Centres aim to provide:

- Maternal healthcare.
- Child healthcare.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- Mental healthcare.
- Non-communicable disease management.
- Geriatric care.
- Preventive health services.

This integrated model presents an important opportunity for incorporating maternal mental health into routine healthcare delivery.
However, implementation varies considerably across states because of shortages of psychiatrists, psychologists, psychiatric nurses, and trained counsellors.

Role of ASHA Workers

Accredited Social Health Activists serve as the first point of contact between rural communities and the public healthcare system.
ASHA workers:

- Register pregnancies.
- Encourage antenatal visits.
- Promote institutional deliveries.
- Educate mothers regarding breastfeeding.
- Facilitate immunisation.
- Conduct home visits after childbirth.

Given their close interaction with pregnant women, ASHAs are ideally positioned to identify early symptoms of depression, anxiety, domestic violence, and emotional distress.
Providing specialised training on maternal mental health would enable ASHAs to refer vulnerable women for timely psychological support before severe disorders develop.

Existing Policy Challenges

Despite India's remarkable progress in reducing maternal mortality, several policy challenges continue to hinder comprehensive maternal healthcare.
Firstly, maternal mental health remains inadequately prioritised within existing programmes. Most indicators used to evaluate maternal health focus on institutional delivery, maternal mortality, antenatal registration, and immunisation rather than psychological well-being.
Secondly, routine screening for depression, anxiety, and postpartum mental illnesses has not been universally institutionalised.
Thirdly, mental health professionals remain concentrated in urban areas, leaving rural populations with limited access to specialised services.
Fourthly, persistent social stigma surrounding mental illness discourages women from discussing emotional difficulties during pregnancy or after childbirth.
Finally, inter-sectoral coordination between maternal health programmes and mental healthcare services remains limited, resulting in fragmented service delivery.

The Way Forward

India's maternal health policies have undoubtedly saved millions of lives by reducing preventable maternal deaths and expanding institutional healthcare. However, the next stage of

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

policy reform should move beyond survival and focus on **maternal well-being** in its fullest sense.

Maternal mental health screening should become a mandatory component of every antenatal and postnatal visit. Standardised psychological assessment tools should be incorporated into routine maternal healthcare protocols. Counselling services should be available at Primary Health Centres and Community Health Centres, while referral mechanisms must ensure timely access to psychiatrists and psychologists when specialised treatment is required.

Training programmes for obstetricians, nurses, ASHA workers, and auxiliary nurse midwives should include maternal mental health as an essential component of professional education. Community awareness campaigns must challenge the stigma associated with postpartum depression and encourage families to support women during pregnancy and after childbirth.

A truly comprehensive maternal health policy is one that protects both the body and the mind of the mother. By integrating mental healthcare into existing maternal health programmes, India can move closer to achieving not only lower maternal mortality but also healthier mothers, healthier children, and stronger families.

V. MATERNAL HEALTH AND INITIATIVES AT THE GLOBAL LEVEL (SDGS AND THE UNITED NATIONS)

Maternal health has emerged as one of the foremost global public health priorities because it directly influences the well-being of women, children, families, and societies. Over the past few decades, international organisations have shifted the global discourse from merely reducing maternal mortality to promoting comprehensive maternal well-being, including mental health. This transformation reflects the growing recognition that pregnancy and childbirth should not only be safe but should also ensure that women experience motherhood with dignity, emotional security, and access to quality healthcare.

The **United Nations (UN)** has consistently recognised maternal health as a fundamental human rights issue. Through various international conventions and development agendas, the UN has encouraged Member States to strengthen healthcare systems, reduce inequalities, and ensure universal access to reproductive and maternal healthcare services. Maternal health is now regarded as an essential component of sustainable development because healthy mothers contribute significantly to the social and economic progress of nations.

A major milestone in this regard is the adoption of the **2030 Agenda for Sustainable Development**, particularly **Sustainable Development Goal (SDG) 3**, which seeks to "ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages." Target 3.1 specifically aims to reduce the global maternal mortality ratio to less than 70 deaths per 100,000 live births by 2030. While this target primarily focuses on preventing maternal deaths, its broader objective is to ensure access to quality healthcare before, during, and after pregnancy.

Equally significant is **SDG 5**, which seeks to achieve gender equality and empower all women and girls. Target 5.4 recognises and values unpaid domestic and care work through appropriate public services, infrastructure, and social protection policies. This target is particularly relevant to maternal mental health because women continue to perform a disproportionate share of caregiving responsibilities. The physical exhaustion and emotional burden arising from unpaid

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

care work often increase the risk of anxiety, stress, and postpartum depression. Therefore, achieving gender equality is indispensable for improving maternal mental well-being.

The **World Health Organization (WHO)** has played a central role in shaping global maternal health policies. It defines maternal health as the health of women during pregnancy, childbirth, and the postnatal period, emphasising that every pregnancy should be a positive experience. The WHO further recognises that maternal mental health is an integral part of maternal healthcare. Depression, anxiety, and other mental health conditions during pregnancy and after childbirth affect millions of women worldwide, particularly in low- and middle-income countries where access to mental healthcare remains limited. Accordingly, the WHO recommends integrating mental health screening, counselling, and psychosocial support into routine maternal healthcare services.

The **United Nations Children's Fund (UNICEF)** also contributes significantly to maternal health by supporting maternal nutrition, antenatal care, skilled birth attendance, breastfeeding promotion, and early childhood development. UNICEF emphasises that a mother's physical and emotional well-being directly affects the growth and development of the child. Consequently, investments in maternal mental health are also investments in children's health and future human capital.

Similarly, **UN Women** advocates for policies that eliminate gender discrimination, strengthen maternity protection, promote decent work for women, and recognise unpaid care work. Its initiatives underline that improving maternal health requires more than medical intervention; it also demands social support, economic empowerment, workplace protection, and gender-sensitive public policies.

Although substantial global progress has been made in reducing maternal mortality, maternal mental health continues to receive comparatively limited attention in many healthcare systems. High-income countries such as the United Kingdom, Australia, and Canada have increasingly integrated mental health screening into antenatal and postnatal care, while several developing countries continue to focus predominantly on physical health indicators. India has achieved notable success in reducing maternal mortality through various national programmes, yet routine psychological screening and specialised maternal mental healthcare remain limited within public healthcare institutions.

The global experience demonstrates that effective maternal healthcare requires an integrated approach that combines physical healthcare, mental health services, nutrition, legal protection, and community support. International organisations have repeatedly emphasised that maternal well-being should be viewed as a comprehensive concept encompassing physical, emotional, psychological, and social health. Achieving the Sustainable Development Goals therefore requires governments to move beyond reducing maternal deaths and towards ensuring that every woman experiences pregnancy and motherhood with dignity, safety, and psychological well-being.

In conclusion, the initiatives undertaken by the United Nations, the World Health Organization, UNICEF, and other international organisations have significantly advanced the global maternal health agenda. Nevertheless, achieving sustainable improvements requires countries to strengthen healthcare infrastructure, reduce gender inequalities, integrate maternal mental

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

healthcare into existing health services, and ensure that no woman is deprived of quality maternal care because of economic or social disadvantage.

VI. CONCLUSION

Motherhood is not merely a biological event but a transformative journey that profoundly influences the health of families, communities, and society as a whole. While remarkable progress has been achieved in reducing maternal mortality and improving access to institutional healthcare, maternal mental health continues to remain an under-recognised aspect of public health. Pregnancy and the postpartum period involve significant physical, hormonal, emotional, and social changes, all of which may affect a woman's psychological well-being. Ignoring these challenges not only compromises the health of mothers but also adversely affects child development, family relationships, and long-term societal welfare.

The Constitution of India provides a strong foundation for protecting motherhood through the principles of equality, dignity, social justice, and public health. Similarly, legislative measures and government policies have substantially improved maternal healthcare services across the country. However, the existing legal and policy framework largely focuses on physical health, while structured mental healthcare during pregnancy and after childbirth remains insufficiently developed. At the international level, the United Nations, the World Health Organization, and the Sustainable Development Goals have recognised that maternal well-being must include both physical and mental health. India has made commendable progress in maternal healthcare, but achieving truly comprehensive maternal well-being requires integrating mental health into every stage of maternal care.

SUGGESTIONS

To strengthen maternal mental health in India, the following measures are recommended:

1. **Routine Mental Health Screening:** Psychological screening for depression, anxiety, and other common mental health conditions should become a mandatory component of antenatal and postnatal healthcare.
2. **Integration of Mental Healthcare:** Maternal mental health services should be incorporated into existing programmes under the National Health Mission through counselling, referral mechanisms, and specialised care.
3. **Capacity Building of Healthcare Workers:** Obstetricians, nurses, ASHA workers, Auxiliary Nurse Midwives (ANMs), and primary healthcare providers should receive training to identify early symptoms of maternal mental health disorders.
4. **Public Awareness and Community Support:** Nationwide awareness campaigns should challenge the stigma associated with postpartum depression and encourage families to actively support pregnant and postpartum women.
5. **Strengthening Legal and Policy Frameworks:** Future maternal health policies should expressly recognise maternal mental health as an essential component of reproductive healthcare and provide appropriate institutional support.
6. **Research and Data Collection:** Greater investment in research on maternal mental health is necessary to develop evidence-based policies and improve healthcare planning.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

In conclusion, safeguarding maternal mental health is not solely a healthcare responsibility but also a constitutional, social, and moral obligation. A society that values motherhood must ensure that women receive comprehensive support throughout pregnancy and after childbirth. By integrating mental healthcare into maternal health policies, strengthening legal protections, and promoting gender-sensitive social support systems, India can move closer to achieving the constitutional ideals of dignity, equality, and social justice while fulfilling its commitments under the Sustainable Development Goals.

REFERENCES

- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, *Depression in Parents, Parenting, and Children: Opportunities to Improve Identification, Treatment, and Prevention* (National Academies Press 2009).
- United Nations, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (2015).
- United Nations, *Sustainable Development Goal 3: Ensure Healthy Lives and Promote Well-being for All at All Ages* https://sdgs.un.org/goals/goal3 accessed 6 July 2026.
- World Health Organization, *Maternal Health* https://www.who.int/health-topics/maternal-health#tab=tab_1 accessed 6 July 2026.
- World Health Organization, *Perinatal Mental Health* https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/promotion-prevention/perinatal-mental-health accessed 6 July 2026.
- World Health Organization, *Maternal Mortality (SDG Target 3.1)* https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/sdg-target-3-1-maternal-mortality accessed 6 July 2026.
- Government of India, Ministry of Health and Family Welfare, *National Health Mission* https://nhm.gov.in/index1.php?lang=1&level=2&sublinkid=822&lid=218 accessed 6 July 2026.
- Government of India, Press Information Bureau, *Government Initiatives on Maternal Mental Health and Maternal Healthcare* https://www.pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=2113800&reg=48&lang=2 accessed 6 July 2026.
- Policy Center for Maternal Mental Health, *Maternal Mental Health Fact Sheet* https://policycentermmh.org/maternal-mental-health-fact-sheet/ accessed 6 July 2026.
- *World Women Studies Journal* (Issue 13) https://worldwomenstudies.com/index.php/wwsj/issue/view/13 accessed 6 July 2026.
- Edward H Clarke, *Sex in Education; or, A Fair Chance for Girls* (Project Gutenberg 2014) https://www.gutenberg.org/ebooks/45711 accessed 6 July 2026.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- Charlotte Perkins Gilman, *Women and Economics* (Project Gutenberg 2022) https://www.gutenberg.org/ebooks/67971 accessed 6 July 2026.
- Archive.org, *Historical Publication on Women's Health* https://archive.org/details/micro_IA41153058_0627/mode/1up accessed 6 July 2026.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE RIGHT TO LIFE OF GIG AND PLATFORM WORKERS: A LEGAL AND ETHICAL ANALYSIS OF FAST DELIVERY APPLICATIONS IN INDIA.

Dr. Harish Kumar Verma

Associate Professor and Dean, ICFAI Law School, The ICFAI University, Jaipur

orcid-- 0009-0000-8979-2830

Ms. Sania Perwez

Orcid- 0009-0006-9254-2887

Saniaperwez1010@gmail.com

BALLB, Sharda School of Law, Sharda University, Greater Noida, India

Abstract

The rapid expansion of India's gig economy has transformed urban consumption through fast-delivery platforms such as Blinkit, Zepto, Swiggy Instamart, and Zomato. While these services offer unprecedented convenience, they also expose delivery personnel to severe occupational risks, including road accidents, long working hours, financial insecurity, algorithmic surveillance, and psychological stress. This paper examines the precarious working conditions of gig and platform workers through the lens of the constitutional right to life and dignity under Article 21 of the Constitution of India. It analyses how the classification of delivery workers as "independent partners" rather than employees deprives them of essential labour protections such as health insurance, social security, accident compensation, and workplace safety safeguards. The study further evaluates the legal framework under the Code on Social Security, 2020 and the Occupational Safety, Health and Working Conditions Code, 2020, highlighting the gap between statutory recognition and practical implementation. By discussing reported incidents involving delivery worker fatalities and the systemic pressures created by time-bound delivery models, the paper argues that efficiency-driven platform economies cannot operate at the expense of human dignity and safety. It advocates stronger regulatory accountability, enforceable safety standards, social security implementation, and a human-centred approach to gig work governance. The study ultimately contends that technological progress and consumer convenience must be balanced with constitutional values, ensuring that the right to earn a livelihood does not become a threat to the right to life.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Keywords: *Right to Life, Labour, Constitution, Gig Workers, Delivery Apps, Dignity, Article 21, Platform Economy.*

1. Why the Rights of Gig and Platform Workers Matters

In today's world, almost everything comes to our doorstep food, groceries, medicines, even clothes often within minutes. When a person places an order through Swiggy, Zomato, Zepto, Blinkit, or Instamart, they see a timer ticking, showing that their delivery will arrive in ten minutes. It feels magical. But what we rarely think about is the human life behind that timer the delivery worker speeding through crowded roads, risking his safety to make that "instant" delivery happen. The rise of the gig economy has transformed how India works. People no longer need a 9-to-5 job to earn; instead, they work through mobile apps flexible, independent, and on-demand. For many young people, especially from middle- or lower-income families, this seemed like a golden opportunity. But in reality, what started as freedom has become a trap of insecurity and pressure.

Gig workers the backbone of these platforms are treated as "partners," not employees. That single label changes everything. It means no guaranteed salary, no job security, no health insurance, and no safety net if something goes wrong. They are their own boss, yes, but also their own risk-taker. Every kilometre they drive and every minute they save is tied to their earnings or penalties. When companies compete to deliver faster, riders compete to survive. The 10-minute delivery model has turned into a race against time, traffic, and exhaustion. What makes it worse is that there's little public awareness or empathy. Society loves convenience but rarely questions the cost of it. This is not just a labour issue; it's a question of basic human rights. The right to life under Article 21 of the Indian Constitution includes the right to live with dignity, security, and peace. If gig workers are dying on roads for the sake of convenience, then we, as a society, must pause and ask: At what cost are we buying our comfort?

2. Recent Incidents of Deaths of Delivery Persons in India

Over the last few years, heartbreaking stories have surfaced about delivery workers who lost their lives while rushing to complete an order. In 2022, a 19-year-old boy delivering food in Hyderabad met with a fatal accident when his bike collided with a speeding car. In Delhi, a delivery worker died after slipping on a wet road while carrying a grocery order worth just a few hundred rupees. In Chennai and Bengaluru too, similar cases have been reported yet they fade from public memory within days.

A delivery worker once told a journalist, "We don't want to drive fast, but if we're late, we get scolded, lose ratings, and sometimes don't get the next order. So we risk it." These are not isolated incidents they reflect a systemic problem in how platforms operate. The business model rewards speed over safety. Many riders are forced to choose between a minor delay and the risk of losing their incentive. The pressure is relentless every late delivery affects their income and every bad rating threatens their future orders. In this race, lives are being traded for minutes. What is more painful is how these deaths are handled. Companies often release statements expressing sympathy but take no long-term responsibility. Since the workers are not

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

"employees," their deaths do not count as "workplace accidents." Families are left devastated emotionally and financially while the platform quietly moves on.

Each such death should shake our conscience. These workers are not anonymous faces in traffic; they are sons, brothers, fathers who step out each day just to earn a living. Their lives deserve more than fleeting attention; they deserve protection, recognition, and justice.

3. Challenges Faced by Gig and Platform Workers

3.1 When Speed Becomes a Death Sentence

The biggest challenge for delivery riders today is speed. The apps track every second. The navigation systems estimate "expected delivery time," and any delay affects the worker's rating. To keep up, riders drive faster than they should cutting lanes, skipping signals, and braving heavy traffic.

Many say openly that they don't speed because they love thrill; they speed because their pay depends on it. A delay of even a few minutes can mean a reduced incentive or cancellation. This continuous pressure has made accidents common. Some riders even share locations with their families before starting work just in case something happens.

The city roads are unforgiving. Potholes, honking cars, and unpredictable traffic are everyday realities. Yet, the digital timers on delivery apps don't understand these obstacles. For the app, it'sjust numbers but for the rider, every second is a matter of life and death.

3.2 Fines, Frustration, and Financial Stress

Another burden riders face is the growing pile of traffic fines. To save time, many use shortcuts or restricted routes. A single violation can cost hundreds of rupees. By the end of the month, a significant part of their income goes toward paying penalties.

Imagine earning ₹15,000 to ₹18,000 a month and losing a few thousand just in traffic fines. It's disheartening. Riders feel trapped between company expectations and the law both pulling them in opposite directions. The companies demand speed; the traffic police demand discipline. The worker is left to absorb both pressures.

This cycle not only affects their pockets but also their mental health. They feel constantly anxious, overworked, and undervalued. The "freedom" that gig work once promised is now overshadowed by constant worry about money, time, and safety.

3.3 Mental Health and Everyday Abuse

Beyond physical danger, the emotional toll on gig workers is immense. Long hours on the road, unpredictable income, and harsh treatment from customers create mental exhaustion. Many riders start their day at 8 a.m. and continue till midnight, just to meet their family's needs.

Some riders face verbal abuse from customers for minor delays. Others are treated disrespectfully because of their job status. There's no formal channel for mental health support, no counselling, no recognition of their emotional labour. The constant sense of being replaceable knowing that if one quits, another will take his place crushes their spirit.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

One rider once said in an interview, “If something happens to me, the app will send someone else the next day. Nothing changes.” That sentence reflects the silent despair of thousands of gig workers who feel unseen and unheard in a system that depends on them.

4. Rights under the New Labour Codes

For the first time, India’s new labour codes have tried to acknowledge the existence of gig and platform workers. The Code on Social Security, 2020 defines them as a new category of the workforce and introduces the idea of a Social Security Fund to be financed by aggregators, the government, and possibly the workers themselves.

This is a small but significant step. It means that, in principle, gig workers can access benefits like life insurance, disability cover, health and maternity protection, and old-age support. The Code reflects the government’s awareness that the nature of work has changed but laws must catch up.

However, in practice, most of these provisions remain on paper. Implementation is slow, awareness is low, and registration processes are unclear. Many workers don’t even know they are covered under the new law. Without strong enforcement, these rights risk becoming symbolic rather than transformative.

The Occupational Safety, Health and Working Conditions Code, 2020 also mentions the right to safety for all workers. Yet, there are no specific rules to ensure safe delivery practices or to hold platforms accountable for accidents. Similarly, while the Motor Vehicles (Amendment) Act, 2019 promotes helmet use and road safety, it doesn’t directly address the occupational hazards faced by delivery riders.

The gap is evident legal recognition has arrived, but real protection has not. To truly uphold the right to life, laws must move beyond classification and create systems that protect lives, not just define categories.

5. Conclusions

The story of gig workers is a mirror reflecting the contradictions of our times. On one side, we celebrate technology, efficiency, and convenience. On the other, we ignore the human cost that makes it possible. Every time a delivery rider dies trying to meet a target, it’s not just an accident it’s a question about our collective ethics.

The right to life, as guaranteed by Article 21, means more than survival. It means the right to live safely, with dignity and security. If the new economy cannot ensure that for its workers, then its progress stands on shaky ground.

We must remember: the person who delivers your food or groceries is not just a worker he is a human being, someone’s family, someone’s entire world. His life is worth far more than ten minutes of convenience.

True development will come when we can proudly say that no one loses their life earning a living. The gig economy has the potential to empower millions, but only if it puts human life at the centre of its design. The law can create the framework, but society must provide the conscience.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Until then, every ticking timer on a delivery app will remind us that speed should never cost a life.

Suggestions

- **Safety over Speed:**

The app should include a feature that allows deliveries to be delayed by a few minutes if needed, ensuring that safety is never compromised.

- **Age and Health Criteria:**

It should clearly mention that delivery workers must fall within a defined age and health limit to ensure safety and efficiency.

- **Verification and Background Checks:**

Delivery personnel should be properly verified to ensure no one with a suspicious or unsafe background is assigned, so that customers feel secure and workers are accountable.

REFERENCES

- Ritvi Jain, "More Than 20% Gig Workers Work 70+ Hours Per Week: Report," *The Wire*, 4 February 2026.
- "Centre Asks Delivery Platforms to Drop '10-Minute' Promise; Practice Itself Not Banned," *The Wire*, 13 January 2026.
- K. Yatish Rajawat, "On-time Trend Hides Hazards: Delivery Agents Struggle to Get Insurance Claims for Accidents on the Job," *The Times of India*, 20 July 2025.
- Reuters Staff, "India Reins in Booming Quick-Commerce Sector Over '10-Minute' Delivery Claim," *Reuters*, 13 January 2026.
- "Labour Reforms Leave Major Gaps, Say Gig Workers," *The Times of India*, 27 November 2025.
- Staff Reporter, "Speed and Urgency Taking Lives of Delivery Boys on Hyderabad Roads," *The Hindu*, 11 August 2024.
- "Delivery Agent Death Highlights Risks Faced During Cash-on-Delivery Orders," *Business Standard*, 24 October 2024. "19-Year-Old Delivery Worker Dies by Suicide After Dispute Over Delayed Delivery," *The Financial Express*, 18 September 2024.
-

Abstract

Keywords: *Right to Life, Labour, Constitution, Gig Workers, Delivery Apps, Dignity, Article 21, Platform Economy.*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. Why the Rights of Gig and Platform Workers Matters

In today's world, almost everything comes to our doorstep food, groceries, medicines, even clothes often within minutes. When a person places an order through Swiggy, Zomato, Zepto, Blinkit, or Instamart, they see a timer ticking, showing that their delivery will arrive in ten minutes. It feels magical. But what we rarely think about is the human life behind that timer the delivery worker speeding through crowded roads, risking his safety to make that "instant" delivery happen. The rise of the gig economy has transformed how India works. People no longer need a 9-to-5 job to earn; instead, they work through mobile apps flexible, independent, and on-demand. For many young people, especially from middle- or lower-income families, this seemed like a golden opportunity. But in reality, what started as freedom has become a trap of insecurity and pressure.

Gig workers the backbone of these platforms are treated as "partners," not employees. That single label changes everything. It means no guaranteed salary, no job security, no health insurance, and no safety net if something goes wrong. They are their own boss, yes, but also their own risk-taker. Every kilometre they drive and every minute they save is tied to their earnings or penalties. When companies compete to deliver faster, riders compete to survive. The 10-minute delivery model has turned into a race against time, traffic, and exhaustion. What makes it worse is that there's little public awareness or empathy. Society loves convenience but rarely questions the cost of it. This is not just a labour issue; it's a question of basic human rights. The right to life under Article 21 of the Indian Constitution includes the right to live with dignity, security, and peace. If gig workers are dying on roads for the sake of convenience, then we, as a society, must pause and ask: At what cost are we buying our comfort?

2. Recent Incidents of Deaths of Delivery Persons in India

Over the last few years, heartbreaking stories have surfaced about delivery workers who lost their lives while rushing to complete an order. In 2022, a 19-year-old boy delivering food in Hyderabad met with a fatal accident when his bike collided with a speeding car. In Delhi, a delivery worker died after slipping on a wet road while carrying a grocery order worth just a few hundred rupees. In Chennai and Bengaluru too, similar cases have been reported yet they fade from public memory within days.

A delivery worker once told a journalist, "We don't want to drive fast, but if we're late, we get scolded, lose ratings, and sometimes don't get the next order. So we risk it." These are not isolated incidents they reflect a systemic problem in how platforms operate. The business model rewards speed over safety. Many riders are forced to choose between a minor delay and the risk of losing their incentive. The pressure is relentless every late delivery affects their income and every bad rating threatens their future orders. In this race, lives are being traded for minutes. What is more painful is how these deaths are handled. Companies often release statements expressing sympathy but take no long-term responsibility. Since the workers are not "employees," their deaths do not count as "workplace accidents." Families are left devastated emotionally and financially while the platform quietly moves on.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Each such death should shake our conscience. These workers are not anonymous faces in traffic; they are sons, brothers, fathers who step out each day just to earn a living. Their lives deserve more than fleeting attention; they deserve protection, recognition, and justice.

3. Challenges Faced by Gig and Platform Workers

3.1 When Speed Becomes a Death Sentence

The biggest challenge for delivery riders today is speed. The apps track every second. The navigation systems estimate "expected delivery time," and any delay affects the worker's rating. To keep up, riders drive faster than they should cutting lanes, skipping signals, and braving heavy traffic.

Many say openly that they don't speed because they love thrill; they speed because their pay depends on it. A delay of even a few minutes can mean a reduced incentive or cancellation. This continuous pressure has made accidents common. Some riders even share locations with their families before starting work just in case something happens.

The city roads are unforgiving. Potholes, honking cars, and unpredictable traffic are everyday realities. Yet, the digital timers on delivery apps don't understand these obstacles. For the app, it'sjust numbers but for the rider, every second is a matter of life and death.

3.2 Fines, Frustration, and Financial Stress

Another burden riders face is the growing pile of traffic fines. To save time, many use shortcuts or restricted routes. A single violation can cost hundreds of rupees. By the end of the month, a significant part of their income goes toward paying penalties.

Imagine earning ₹15,000 to ₹18,000 a month and losing a few thousand just in traffic fines. It's disheartening. Riders feel trapped between company expectations and the law both pulling them in opposite directions. The companies demand speed; the traffic police demand discipline. The worker is left to absorb both pressures.

This cycle not only affects their pockets but also their mental health. They feel constantly anxious, overworked, and undervalued. The "freedom" that gig work once promised is now overshadowed by constant worry about money, time, and safety.

3.3 Mental Health and Everyday Abuse

Beyond physical danger, the emotional toll on gig workers is immense. Long hours on the road, unpredictable income, and harsh treatment from customers create mental exhaustion. Many riders start their day at 8 a.m. and continue till midnight, just to meet their family's needs.

Some riders face verbal abuse from customers for minor delays. Others are treated disrespectfully because of their job status. There's no formal channel for mental health support, no counselling, no recognition of their emotional labour. The constant sense of being replaceable knowing that if one quits, another will take his place crushes their spirit.

One rider once said in an interview, "If something happens to me, the app will send someone else the next day. Nothing changes." That sentence reflects the silent despair of thousands of gig workers who feel unseen and unheard in a system that depends on them.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

4. Rights under the New Labour Codes

For the first time, India's new labour codes have tried to acknowledge the existence of gig and platform workers. The Code on Social Security, 2020 defines them as a new category of the workforce and introduces the idea of a Social Security Fund to be financed by aggregators, the government, and possibly the workers themselves.

This is a small but significant step. It means that, in principle, gig workers can access benefits like life insurance, disability cover, health and maternity protection, and old-age support. The Code reflects the government's awareness that the nature of work has changed but laws must catch up.

However, in practice, most of these provisions remain on paper. Implementation is slow, awareness is low, and registration processes are unclear. Many workers don't even know they are covered under the new law. Without strong enforcement, these rights risk becoming symbolic rather than transformative.

The Occupational Safety, Health and Working Conditions Code, 2020 also mentions the right to safety for all workers. Yet, there are no specific rules to ensure safe delivery practices or to hold platforms accountable for accidents. Similarly, while the Motor Vehicles (Amendment) Act, 2019 promotes helmet use and road safety, it doesn't directly address the occupational hazards faced by delivery riders.

The gap is evident legal recognition has arrived, but real protection has not. To truly uphold the right to life, laws must move beyond classification and create systems that protect lives, not just define categories.

5. Conclusions

The story of gig workers is a mirror reflecting the contradictions of our times. On one side, we celebrate technology, efficiency, and convenience. On the other, we ignore the human cost that makes it possible. Every time a delivery rider dies trying to meet a target, it's not just an accident it's a question about our collective ethics.

The right to life, as guaranteed by Article 21, means more than survival. It means the right to live safely, with dignity and security. If the new economy cannot ensure that for its workers, then its progress stands on shaky ground.

We must remember: the person who delivers your food or groceries is not just a worker he is a human being, someone's family, someone's entire world. His life is worth far more than ten minutes of convenience.

True development will come when we can proudly say that no one loses their life earning a living. The gig economy has the potential to empower millions, but only if it puts human life at the centre of its design. The law can create the framework, but society must provide the conscience.

Until then, every ticking timer on a delivery app will remind us that speed should never cost a life.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Suggestions

- **Safety over Speed:**

The app should include a feature that allows deliveries to be delayed by a few minutes if needed, ensuring that safety is never compromised.

- **Age and Health Criteria:**

It should clearly mention that delivery workers must fall within a defined age and health limit to ensure safety and efficiency.

- **Verification and Background Checks:**

Delivery personnel should be properly verified to ensure no one with a suspicious or unsafe background is assigned, so that customers feel secure and workers are accountable.

REFERENCES

- Ritvi Jain, "More Than 20% Gig Workers Work 70+ Hours Per Week: Report," *The Wire*, 4 February 2026.
- "Centre Asks Delivery Platforms to Drop '10-Minute' Promise; Practice Itself Not Banned," *The Wire*, 13 January 2026.
- K. Yatish Rajawat, "On-time Trend Hides Hazards: Delivery Agents Struggle to Get Insurance Claims for Accidents on the Job," *The Times of India*, 20 July 2025.
- Reuters Staff, "India Reins in Booming Quick-Commerce Sector Over '10-Minute' Delivery Claim," *Reuters*, 13 January 2026.
- "Labour Reforms Leave Major Gaps, Say Gig Workers," *The Times of India*, 27 November 2025.
- Staff Reporter, "Speed and Urgency Taking Lives of Delivery Boys on Hyderabad Roads," *The Hindu*, 11 August 2024.
- "Delivery Agent Death Highlights Risks Faced During Cash-on-Delivery Orders," *Business Standard*, 24 October 2024. "19-Year-Old Delivery Worker Dies by Suicide After Dispute Over Delayed Delivery," *The Financial Express*, 18 September 2024.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AI FOR EDUCATION SECTOR: EFFORTS IN THE INDIAN EDUCATION SYSTEM

Khushi Tiwari[1]
B.A. LL.B. (Hons.) Student, Sharda University, Greater Noida, Uttar Pradesh, India
Email: khushit1116@gmail.com | ORCID: 0009-0003-0425-2977

Saksham Srivastava[2]
B.A. LL.B. (Hons.) Student, Sharda University, Greater Noida, Uttar Pradesh, India
Email: yashusrivastava06@gmail.com | ORCID: 0009-0000-6288-0996

Mr. Hitesh Manglani[3]
Assistant Professor, The ICFAI University, Jaipur, Rajasthan, India
Email: acad.hitesh@gmail.com | ORCID: 0000-0002-6428-0369

Abstract

The education sector is one of the important pillars for the development of any society and the ways in which education is delivered have seen many changes over the last two hundred years. The change process has taken place at a much faster rate in recent years due to advancements in ICT technology and especially due to AI. This is also true in the case of India. AI in India's education sector is good in some aspects and also poses certain threats. In some aspects, AI increases the inclusiveness, accessibility, and affordability of education while at the same time it tends to ignore the human element in education and the relationship between teachers and students and can increase the existing digital divide. NEP 2020 of India and Samagra Shiksha and the analysis power of data can help transform the structure of Indian education system. Public-private partnership such as "AI for All" has helped sensitize millions of citizens and reached twelve thousand schools through teacher training module and AI based application for students. Private EdTech platforms such as SpeEdLabs and Vidyakul have been working individually in the interests of education of students in smaller towns and Tier-2 /Tier-3 India, whereas the usage of AI technology has brought the study material in vernacular languages into being for the very first time ever. In light of all this, the present paper will explore the impact of AI technology on the education sector in India from various perspectives by evaluating the policy framework, government and private projects related to AI, and the issues which need to be tackled in this regard.

Keywords: *India, Sustainable Development Goals, Artificial Intelligence, Indian Knowledge System, Social Development*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. Introduction

The power of education to effect change in society and economy and build nations has always been recognized. In India, a country where there are more than 248 million school-going children from all kinds of socioeconomic, linguistic, and geographical backgrounds, providing quality education to these children has not been an easy task.

Artificial Intelligence is undoubtedly one of the most significant technological powers that have come into play in recent times in terms of policymaking, industries, and even in education. While previous technologies in the domain of education have involved the digitalization of content, be it through e-books, recorded lectures, and other online portals, AI brings with it the ability to personalize, predict and adapt in ways that previous technologies have failed to do.

The Indian policy community is cognizant of this development. For instance, the National Education Policy (NEP) 2020 envisions the incorporation of emerging technology, including AI, in the education system, whereas the National Curriculum Framework for School Education (NCF-SE) 2023 has institutionalised this vision through a mandate whereby AI and Computational Thinking (AI & CT) will be a mandatory curriculum starting Class 3 onward from the 2026-27 academic session. It is clearly an improvement on earlier approaches such as using AI as a compulsory skill course for Class 9 to 12 students from 2019 onwards.

There are some genuine concerns about the use of AI in education. First, AI, which is no less fallible, may only exacerbate the issue of inequity if it is adopted carelessly. Digital inequities in India are no secret; there is a massive gap when it comes to access to technology, broadband connectivity, and digital literacy between urban-rural, government-private, and affluent-poor homes. The second worry, one that has been voiced by many educationalists and pedagogical scholars, is that of weakening the bond between teachers and pupils. Another problem associated with the introduction of AI in schools is that of data protection, as the mass collection of behavioral, cognitive, and even biometric data from children may involve issues of consent, surveillance, and future misuse of such data, which have not yet been comprehensively dealt with in Indian law.

This paper provides a well-balanced analysis of the above-stated conflicting issues. In Part 2 the methodology and scope of the research are outlined. In Part 3 the policy framework for AI in education in India is described. In Part 4 the main advantages of the use of AI technology in education are considered. This part considers both flagship government initiatives, such as AI

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

for All, the CBSE-IBM AI curriculum, as well as private EdTech projects like SpeEdLabs and Vidyakul.

2. Methodology and Scope

The research approach taken in this study is doctrinal and analytical. It uses secondary research material which consists of government policy documents such as NEP 2020, NCF-SE 2023, Samagra Shiksha guidelines, official communiques of the Ministry of Education, CBSE, and NITI Aayog, industry reports and EdTech sector reports, as well as published literature on AI in education – Indian and comparative. The paper does not conduct any primary empirical research in the field but uses the available research literature and reporting to provide a balanced doctrinal analysis of the role of AI in Indian school education. The scope of the paper is confined to school education in particular with occasional mention of higher education and digital literacy for adults.

3.1 National Education Policy 2020

NEP 2020 is the central policy document which lays down the framework for the ongoing Indian educational reforms. NEP 2020 marks a deliberate move from rote learning to experiential and competency-based learning facilitated through technology. The Policy explicitly embraces the potential role of innovative technologies, such as AI, machine learning, and data analytics, in personalising teaching, automating evaluation, and improving learning outcomes. Importantly, in doing so, the Policy treats technology integration as the means of achieving the actual goals outlined by NEP 2020 – foundations literacy and numeracy, inclusivity, equity, and reduction of dropouts.

The very framing of the Policy indicates the understanding that the development of teachers' capacities is "the cornerstone of any education reform involving technology". This is important in the context of criticism often brought up in regard to technology-centered education policies, namely that infrastructure and curricula reforms precede the professional development of those who have to implement these changes. This issue is discussed in detail in part 5 below.

3.2 Samagra Shiksha and Data-Driven Governance

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The Samagra Shiksha initiative by the Centre for school education is the structure that serves as the basis of the implementation of technology-related changes within the states and UTs. In this context, the use of such tools as UDISE+ and SDMS provides a great amount of data that can be analyzed via AI technologies. For example, the analysis of the collected data may show what schools or districts have higher chances to experience a problem with dropouts or lack of teachers compared to the number of students. The proposals regarding the introduction of "AI Tutors and Human Teachers" implementation structure via the Samagra Shiksha scheme and attempts to implement AI capacity within NIEPA show the intention to utilize AI technologies as a tool of systemic educational governance, not just as a tool for the classroom.

3.3 The National Curriculum Framework for School Education (NCF-SE) 2023 and the AI & CT Mandate

The only specific legislative or administrative step taken so far has been the DoSEL's October 2025 announcement that Artificial Intelligence and Computational Thinking (AI & CT) would become a required part of the curriculum starting Class 3 onward from the 2026-27 academic year onwards. This decision, which was worked out in consultations with CBSE, NCERT, Kendriya Vidyalaya Sangathan, Navodaya Vidyalaya Samiti, and a committee of experts led by Professor Karthik Raman of IIT Madras, was formulated in clear connection with both NEP 2020 and NCF-SE 2023. Interestingly, the stated philosophy of the framework does not reduce AI education to purely technical terms. Thus, according to Sanjay Kumar, Secretary of DoSEL, AI education must be understood as a "basic universal skill" to be taught within various subjects rather than in the form of a computer science elective course, emphasizing ethics, data privacy issues, and avoiding algorithmic biases. The curriculum structure further demands that AI systems in classrooms include citation reminders, sources cross-checking, and teacher-controlled safeguards. Final authority for grading and feedback must remain with the human teacher in charge. This decision represents a rather cautious response to the issues of teacher displacement and dependence raised in this paper.

A number of states have taken the lead in implementing the policy. Punjab has implemented the AI curriculum within its government schools while Odisha's AI Policy 2025 aims to teach AI within 35% of the schools by 2029 and 90% by 2036; Tamil Nadu has incorporated AI, robotics and coding into the school curriculum; and Karnataka has started "Shiksha Co-pilot," which is an AI assistance program for teachers. CISCE too has included the study of robotics

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

and AI within the curriculum starting from 2025-26. This kind of asymmetric implementation by states before nationwide implementation is common practice in the Indian federal system of education and has certain consequences for equality as discussed in part 5.

4. Benefits of AI Integration: Flagship Programmes and Case Studies

The case for AI in Indian education rests on three principal claims: that it improves inclusivity, that it improves accessibility, and that it improves affordability. Each of these claims is examined below with reference to specific government and private-sector initiatives.

4.1 AI for All: Public AI Literacy at Scale

Initiated in 2021, in partnership between the Ministry of Education, CBSE, and Intel – drawing from Intel's worldwide "AI for Citizens" programme – the "AI for All" programme seeks to provide awareness about AI to Indian citizens of all ages, professions, and educational backgrounds. The programme includes a four-hour, self-paced online course consisting of an "AI Awareness" course module (1.5 hours) and an "AI Appreciation" course module (2.5 hours), which is available in 11 Indian languages and is also talkback compatible for use by visually challenged participants. Participants completing each phase of the course earn shareable digital badges. The programme was planned to reach 1 million citizens in its first year; CBSE has since informed that the programme has sensitized around 4 million citizens so far. Unlike this citizen-specific programme, in addition to this programme, there has also been an older CBSE-IBM partnership program launched back in September 2019 as part of CBSE's Social Empowerment through Work Education and Action, or SEWA, programme to develop a curriculum specifically for AI for Classes XI and XII, reaching 200 schools in 13 States in its pilot phase, training more than 5,000 students and 1,000 teachers, and totaling 408 hours of training sessions. The result of these overlapping programs on AI literacy in the public sector, now extending to over 12,000 schools through training teachers and providing interactive AI software to students, shows the level of impact that a collaboration between the government and industry can have when AI literacy is taken seriously as critical infrastructure.

4.2 SpeEdLabs: AI-Adaptive Learning for Tier-2 and Tier-3 India

SpeEdLabs, launched in 2016 by IIT-IIM alumnus Vivek Varshney, is an excellent example of the private sector reacting to the same accessibility issue that AI for All is responding to through the public sector. With its explicit focus on being a blended learning platform "for students

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

living in Tier 3 and smaller towns," SpeEdLabs offers an adaptive practice system powered by AI/ML technologies that creates a personalized improvement plan for every student by constantly analyzing their performance metrics. Moreover, through its School Integrated Program (SIP), the platform combines AI-adaptive practice technologies directly into the curriculum of a school, offering teachers AI-based insights and making exam preparation for JEE and NEET (among other competitive exams) available for those schools which would have been unable to offer such preparation otherwise. Currently, SpeEdLabs works in over 400 cities and towns across India, scaling up from an initial number of about 15-200 cities where it operated earlier, working with thousands of schools and coaching centers, especially in the parts of the country traditionally lacking in elite coaching infrastructure located mostly in urban India.

4.3 Vidyakul: Vernacular AI-Enabled Learning

Another EdTech solution addressing linguistic exclusion is Vidyakul, founded in 2017 by Tarun Saini. Vidyakul focuses on an aspect of educational inequality often overlooked in techno-centric discourses: linguistic exclusion. Vidyakul provides State board curriculums, AI-based 24/7 doubt resolution support, live and recorded lectures, and tests in Hindi, Gujarati, Marathi, and Hinglish for tier-2, tier-3, and rural Bharat markets who have State board affiliations and find digital contents in English medium alienating or hard to access. Growth of the company itself from just about 1,000 paying users in Bihar in the first year to over ten lakh students in ten States in a few years showcases how there is demand for AI-based education once the language barrier is stripped away. The above example highlights an important structural issue to keep in mind when assessing AI-based solutions' inclusivity: while AI-based education's ability to process and translate natural languages may be considered a convenient function in general, in the Indian context this ability can become one of the more democratising uses of AI technologies as English-based domination of the EdTech market historically has been excluding majority of students with vernacular language affiliation from high-quality digital education.

4.4 DIKSHA, SWAYAM, and Public Digital Infrastructure

In addition to its AI-enabled programs targeted at specific initiatives, India has taken a step further and invested in digital infrastructure for education powered by artificial intelligence. The DIKSHA platform makes use of recommendation engines driven by AI to provide

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

customized learning tracks based on the syllabus provided by various states. Similarly, the SWAYAM MOOC platform has more than 110 AI courses offered by premier institutes such as IITs and IISc, and over 4.1 million enrollments have been done till date. It can be seen from the overall mission of IndiaAI from the government with an estimated budget of around ₹10,371.92 crore (excluding NIEPA's NCERT) for the next five years in AI research, data sets and infrastructure that education sector's AI initiatives are a part of the greater national strategy for AI capability building.

5. Risks, Limitations, and Structural Challenges

Notwithstanding the genuine gains documented above, AI's integration into Indian education carries risks that, left unaddressed, threaten to convert a tool of equity into a new vector of exclusion.

5.1 The Teacher-Readiness Gap

Probably the biggest roadblock to implementation is that of teachers' capacity. India has about 10 million teachers in its schools, but as per a survey conducted in 2025 by the Digital Empowerment Foundation, only about 15% of the country's educators are fluent in AI as of now, which means about 8-8.5 million teachers need to be trained before any AI-based learning can be imparted to the kids. This is especially difficult since even the National Initiative for School Heads' and Teachers' Holistic Advancement scheme of the Indian Government, although large-scale in nature, faces an absolutely humongous logistical challenge of providing grade-wise video-based training in such a tight schedule prior to the 2026-27 rollout. This problem is exacerbated by the fact that India already has a shortfall of about one million teachers and that the vast majority of the current private schemes offering AI-based training for teachers are targeted at the urban English-medium schools that have plenty of devices available.

5.2 The Digital Divide and the Risk of Compounding Inequality

The use of AI for personalization presumes access to devices, internet connections, and literacy skills which, unfortunately, is not equally prevalent in India. Many students who hail from poor and rural families often do not have a regular access to smartphones, laptops, or broadband connection, meaning that those groups of people whom the introduction of AI in educational processes aims at will be most affected by this problem. If AI technology is introduced to private

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

schools first and then, after some time, to public schools, it will only increase the achievement gap between socio-economic classes instead of reducing it. The literature on the topic suggests that the way AI is introduced to education determines whether it becomes an egalitarian or stratified phenomenon: depending on the sequence of introduction, funding, and designing of such technology, AI may contribute to the widening or bridging of the socio-economic gap. For example, speech-recognition applications trained mostly for standard dialects of languages tend to have low accuracy when it comes to region-specific variations of language.

5.3 Erosion of the Teacher-Student Relationship

There is an additional, qualitative issue associated with the pedagogical interaction between teacher and student. Learning is not only the transfer of knowledge from one individual to another but a process that requires mentorship, socio-emotional support, and the development of ethical and critical judgment skills – all the things that existing AI is simply incapable of doing and might get lost in the age of algorithmic intermediation. The fact that the NCF-SE 2023 framework mandates guardrails on any use of AI systems that must ensure that human teachers still control the learning process and that human educators alone have the authority to assess students' performance can be seen as a tacit admission of the possibility of such a problem. Moreover, the fact that the framework makes it necessary for educators to make the reasoning "visible through annotations, rough work, oral defence, or written reflections that AI cannot convincingly simulate" is a clear attempt to separate AI-supported learning from AI-outsourcing.

5.4 Data Privacy and the Absence of a Child-Specific Regulatory Framework

The use of AI-driven adaptive learning platforms entails the collection of behavioral and performance information of children at a granular level, which involves details such as time taken to respond to questions and patterns of errors as well as facial recognition engagement tracking in certain proposed applications. Without strong protection measures that include limited data collection by default, local storage of personal data and retention for brief periods, there exist dangers of surveillance or misuse of data, especially for children coming from disadvantaged backgrounds. Although the Digital Personal Data Protection Act of 2023 lays down the basic framework of processing of personal data and consent, including child's

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

personal data, the process of auditing of algorithmic transparency and accountability in education technology is not yet defined.

5.5 Algorithmic Bias and Over-Reliance

Lastly, AI models based on skewed or unrepresentative data sets run the risk of ingraining bias of any kind – linguistic, regional, gender or socio-economic – in the tools themselves that are meant to encourage inclusivity. An additional pedagogic issue that arises from this is that of over-reliance: students that rely heavily on the answer provided by the AI model without necessarily engaging in the thought process are at risk of developing poor critical thinking and problem solving skills – which is in direct opposition to the competencies sought to be developed under NEP 2020.

6. A Brief Comparative Perspective

It is important to note that the Indian way of handling AI in education is not an isolated approach. In China, there is mandatory teaching of AI in primary and secondary schools for eight hours per year beginning 2025, and there has been a separate announcement of mandating the teaching of AI in all primary schools in the country starting September 2025. Hong Kong introduced compulsory teaching of AI for 10 to 14 hours at the junior secondary level beginning 2023, focusing on curriculums that consider algorithmic fairness and social impact. The "Smart Nation" plan of Singapore focuses on the comprehensive teacher training in AI by 2026 in a broader 2030 leadership plan, while Estonia through its "AI Leap 2025" program works together with an AI developer to implement generative-AI teaching tools in secondary schools. A report in 2025 by the China National Academy of Educational Sciences revealed that about 55.6% of countries in the world are creating curriculums on AI education, and about 80% had released national AI strategies that include education as a crucial pillar.

In light of the comparative context described above, one could hardly say that India’s NCF-SE 2023 proposal for AI literacy education is especially early or late; it rather seems consistent with the emerging global trend in support of such education at the primary and secondary school levels. The feature of the Indian case, and also of Malaysia and other developing countries’ comparative experiences in adopting AI education initiatives, is the scale of the problem: no country has to simultaneously introduce and apply AI literacy among the teaching force and

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

student body of such enormous size, as well as deal with the linguistic diversity represented by twenty-two scheduled languages and the rural-urban divide of similar proportions. If the comparative advantage of India is to be used in this context, it will probably not consist in the advanced character of AI tools but in the ability to use the unique scale of its publicly-oriented digital infrastructure (DIKSHA, SWAYAM, UDISE+ and Bhashini language AI initiative) to close gaps left out by market-oriented EdTech implementation of the South or Southeast Asian type.

7. Recommendations

On the basis of the foregoing analysis, this paper advances the following recommendations:

1. Phased and equity-focused rollout of the curriculum mandate: The AI & CT mandate should be phased in, such that government and rural schools get infrastructure and teacher-training investments simultaneously with, and not after, the rollout in private and urban schools, to avoid increasing the gap that the mandate aims to bridge through the mandate itself.
2. Regional language and contextual teacher training: NISHTHA and other teacher training initiatives should take place in regional languages and at different starting levels of digital literacy, and should feature regular classroom support as opposed to only workshops once, following the proven approach to teacher training by NGOs.
3. A specialized framework for children's data protection in the EdTech space: On the basis of the Digital Personal Data Protection Act, 2023, specific regulations should provide for data minimization, local data residency, retention limits, and independent algorithmic auditing of all AI tools used in classrooms.
4. The centrality of teachers: Platform and curricular design should continue to require human control over assessment and pastoral decision-making, and should ensure the use of AI merely as an enabling technology, as is also stated in the NCF-SE 2023.
5. Investments in indigenous multi-language AI: There is an urgent need for investments in the development of programs like Bhashini and AI-based Vernacular EdTech platforms, given the fact that linguistic accessibility is one of those few equity benefits offered by AI adoption in India which has been proven to some extent.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

8. Conclusion

Artificial intelligence is neither an absolute silver bullet nor an absolute threat to Indian education; rather, it is a potent and evolving tool whose social impact will be shaped by the nature of the accompanying policy decisions, institutional framework, and pedagogical considerations. The policy structure of India, formulated in the context of NEP 2020, implemented via Samagra Shiksha, and currently taking shape through the NCF-SE 2023's AI & CT agenda, reveals great ambition. Programs like "AI for All" and the CBSE-IBM AI curriculum, alongside commercial platforms like SpeEdLabs and Vidyakul, have brought about AI-based learning opportunities for millions of Indian learners and citizens, with tangible benefits for linguistic accessibility and expansion to Tier-2 and Tier-3 India.

However, the problem of teacher readiness, the ever-present digital divide, the danger posed to the relationship between teachers and students, and the lack of a mature framework of child-specific data protection for EdTech constitute a serious set of structural problems. As to whether the future role of AI in Indian education will be one of being a levelling influence, in keeping with the spirit of equality and educational opportunity enshrined in Articles 14 and 21A, or as something that exacerbates the inequalities already prevalent in India, it will all come down to how careful India is when introducing the technology into its educational system. From what is evident in this paper, it seems possible, but not guaranteed.

References

1. Central Board of Secondary Education. (2020, July 16). CBSE collaborates with IBM to integrate AI curriculum in 200 schools across India. IBM Newsroom India. https://in.newsroom.ibm.com/2020-07-16-CBSE-IBM-AI-Curriculum
2. Department of School Education and Literacy, Ministry of Education, Government of India. (2025, October 29). Stakeholder consultation on AI and Computational Thinking curriculum framework, National Curriculum Framework for School Education (NCF-SE) 2023.
3. Digital Empowerment Foundation. (2025). Survey on AI fluency among Indian school educators. As cited in Peepul India, AI is coming to every classroom in

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

India from Class 3: Are government school teachers ready? https://www.peepulindia.org/

4. Intel Corporation. (2021, July 29). Intel launches 'AI For All' initiative in collaboration with CBSE, Ministry of Education. Intel Newsroom.
5. Ministry of Human Resource Development, Government of India. (2020). National Education Policy 2020.
6. National Council of Educational Research and Training. (2023). National Curriculum Framework for School Education (NCF-SE) 2023.
7. NORRAG. (2024, October 22). Digitalisation in education: Can AI bridge India's digital divide? https://norrageducation.org/
8. Policy Circle. (2025, November 13). AI education push: Can India bridge the digital divide? https://www.policycircle.org/opinion/ai-education-in-india/
9. SpeEdLabs. (2025). About SpeEdLabs and the School Integrated Program. https://speedlabs.in/
10. TechWire Asia. (2025, November 10). India makes AI curriculum mandatory for primary schools. https://techwireasia.com/2025/11/india-ai-curriculum-schools-2026/
11. UNICEF India. (2025, January 24). AI and human agency: India's role in shaping the future of learning. https://www.unicef.org/india/blog/ai-and-human-agency-indias-role-shaping-future-learning
12. Vidyakul. (2021, September 6). Vernacular online tutoring startup Vidyakul raises $500k in bridge round from We Founder Circle. EdTechReview.
13. Seed to Scale. (2025). Transforming education in Bharat: How Vidyakul is powering online learning. https://www.seedtoscale.com/blog/
14. The Secretariat. (2026, March 12). AI comes to schools, but are teachers ready? https://thesecretariat.in/article/india-s-schools-step-into-the-ai-era-with-nationwide-training-plan
15. Education for All in India. (2025). Role of artificial intelligence in Indian education: Bridging gaps and shaping futures. https://educationforallinindia.com/

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

16. Digital Personal Data Protection Act, 2023 (India).

17. Constitution of India, arts. 14, 21A.

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SPATIALY VARYING DRIVERS OF URBAN SETTLEMENTS IN ALBANIA: FROM EXPLORATORY PCA TO EXPLANATORY GWR

Mariglen Sherifaj [1], Albina Sinani [2]

[1] Eqrem Çabej, University of Gjirokastër, Faculty of Education and Social Sciences, https://orcid.org/0009-0001-1621-1668
[2] Eqrem Çabej, University of Gjirokastër, Faculty of Education and Social Sciences, https://orcid.org/0000-0002-5911-9730

ABSTRACT

Albania's urban settlement patterns are not driven by uniform geographic forces but by spatially heterogeneous relationships between relief, accessibility, and urbanisation that vary across the national territory.

This study aims to overcome the limitations of the Pearson Correlation method in spatial analysis. The transition from a quantitative, cross-sectional, and exploratory-analytical framework to an explanatory one was achieved through Principal Component Analysis (PCA) and Geographically Weighted Regression (GWR) methods. After examining correlations within each group, redundant indicators with high multicollinearity were eliminated, such as Slope–Roughness ($r = 0.986$, $p < 0.01$), Tirana_Dist_Road–Tirana_Dist_Air ($r = 0.973$, $p < 0.01$), and Pop_2023–BuiltupUrban ($r = 0.879$, $p < 0.01$) with PCA were reduced the remaining variables into three principal components capturing Relief Constraints, Accessibility, and Urbanization. GWR modelling reveals that elevation alone accounts for only 8.03% of urbanisation variance, predicting that topographic constraints are not determinant factors of urbanisation in Albania. From the analysis of the Roads_10kmBuffer and BuiltupUrban indicators, cities were classified as follows: cities with high levels of urbanisation and accessibility, such as Tirana, Lezha, Fier, Shkodra, Durrës, Elbasan, and Vlora; while Çorovoda, Vau i Dejës, Klosi, Rubiku, and others exhibit lower levels of these indicators.

The geostatistical analysis of urban settlements provides a quantitative foundation for understanding the spatial structure of Albania's urban system, supporting urban development planning and sustainable territorial policies, and also targeting Albania's uneven urban development.

Keywords: Albania, Principal Component Analysis (PCA), urban settlements, Geographically Weighted Regression (GWR), sustainability.

1. INTRODUCTION

Geospatial settlement analysis has become a focal point within contemporary geography and related disciplines. The statistical analysis of data describing terrain, transportation networks, population, and urban settlement size—along with the explanation of the spatial relationships and patterns they reveal—constitutes one of the major challenges of contemporary research. Identifying phenomena at the macro level and explaining them at the local level represents a

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

modern approach where geography intersects with statistics. It should be noted, however, that numerous attempts to bridge these two disciplines have not always been successful.
Most findings have been theoretical in nature, while fewer studies address the practical context and concrete impact regarding the explanation of various geographical phenomena.
The adverse effects of failing to account for spatial dependence when using classical statistics have been observed by authors in many fields (Hidalgo & Fernández, 2025).
Addressing this research gap, this study—a continuation of the authors' previous work (Sherifaj & Sinani, 2026) —focuses on urban settlements in Albania, their spatial distribution, and how urbanisation processes are influenced by three dimensions: Relief Constraints, Accessibility, and Urbanisation, all expressed through 12 variables. While the previous study employed Pearson correlation, this study uses Principal Component Analysis (PCA) and the Ordinary Least Squares (OLS) method.
The objective of this study is not merely to estimate average global relationships but to understand how geographical factors shape urban density across different parts of Albania.
The assessment of variables within the groups, the reduction of the cases of multicollinearity, the determination of the principal components are the main steps related to the use of PCA.
Meanwhile, the aim through OLS is to capture local factors that condition the distribution of urban settlements, population and evolution in urban spaces. If OLS (Ordinary Least Squares) does not yield valid explanations, the parameters will then be tested using Geographical Weighted Regression (GWR), which captures the spatial differentiation in the magnitude and direction of each driver’s impact (Xie & Ding, 2026).
Geographically weighted methodologies, which form a subset of nonstationary spatial statistics and comprise a collection of analytical techniques that account for the distinctive attributes of locations, have increasingly been used to address spatial variability and data heterogeneity across the entire study area (Foroutan et al., 2024).
The aims of this paper are:
Firstly, to identify the spatial non-stationarity associations between eleven predictive variables that influence urbanisation and the spatial evolution of urban settlements in Albania. Secondly, to explain at what spatial scale these factors relate to the urbanisation process in Albania and why some Albanian cities are more intense, concentrated, or urbanised than others. Does the effect of relief and accessibility on urbanisation vary across Albania's urban settlements?
PCA reduces dimensionality by summarising correlated variables into orthogonal components, whereas GWR models spatially varying relationships between explanatory and response variables. The two methods are complementary rather than interchangeable.

2. METHODS

This research goes beyond the previous approach, which adopted a quantitative, cross-sectional, and exploratory-analytical framework and examined the correlations between topography, accessibility, and urbanisation across 73 Albanian cities.
Even though that research followed a non-experimental design, observing variables in their natural geographical settings without external manipulation, identifying statistical correlations

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

and spatial-hierarchical configurations among topographical features, accessibility, and urban expansion, it lacked the explanatory dimension of analysis (John W & J. David, 2022).

Before local model estimation, an OLS regression was performed as a diagnostic benchmark to evaluate the global significance of explanatory variables, examine residual behaviour, and assess multicollinearity using both Pearson Correlation coefficients and Variance Inflation Factors (VIF). This preliminary stage ensured that only statistically independent variables were included in the localised regression models.

Unlike Ordinary Least Squares (OLS), which estimates a single global coefficient for the entire study area, GWR calibrates a separate local regression at each observation, thereby explicitly accounting for spatial non-stationarity. The analysis followed three main stages:

Stage 1: Block PCA extracts PC1_Terrain, PC1_TiranaProximity, PC1_UrbanMass Collinearity eliminated.

Stage 2: GWR uses PC1_Terrain and PC1_TiranaProximity as predictors of PC1_UrbanMass producing spatially varying local beta coefficients.

Stage 3: Moran's I on GWR residuals confirms whether spatial structure is fully captured. This is the only route that resolves every weakness.

2.1. Data and Study Area

The dataset comprises 73 observational units (cities/towns), defined by 12 continuous variables categorised into three primary dimensions: Relief Constraints, Accessibility, and Urbanisation (INSTAT, 2024)**,** (Geofabrik Albania, 2025), (Joint Research Centre Data Catalogue, 2025). All variables were measured on an interval or ratio scale, meeting the conditions for the use of parametric statistical analyses (Field, 2024).

Table 1. Pearson's statistical strength classification

Coefficent value *r*	Relationship	Colour
0.00- 0.19	Very waek	
0.20–0.39	Weak	
0.40–0.59	Medium	
0.60–0.79	Strong	
0.80–1.00	Very strong	

Source: Authors' own calculations using SPSS version 21

2.2 Variables and Measurements

Statistical significance was evaluated based on two distinct thresholds: results were categorised as statistically significant at the $p < 0.05$ level and highly significant at the $p < 0.01$ level, ensuring a rigorous balance between statistical inference and practical application (Wasserstein & Lazar, 2016).

To address the presence of substantial multicollinearity among specific variables (Hair et al., 2019), the Variance Inflation Factor (VIF) and subsequent reduction techniques were utilised as filtering mechanisms for the multivariate linear models (James et al., 2021). Furthermore, to enhance analytical robustness, Principal Component Analysis (PCA) was implemented to

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

facilitate dimensionality reduction and further mitigate the impact of multicollinearity (Jolliffe & Cadima, 2016).

The resultant coefficients were evaluated based on their correlational magnitude—categorised as weak, moderate, or strong—and their levels of statistical significance ($p < 0.05$ and $p < 0.01$), as detailed in Table 2 (Hair et al., 2019).

Table 2. Pearson Correlation Matrix of Investigated Variables

Correlations

		Elevation_m	SlopeDeg	Roughness_m	Dist_Corridor	Roads_10kmBuffer	Tirana_Dist_Road	Tirana_Dist_Air	Dist_City_River	Dist_Coast	BuiltupUrban	Pop_2023	Inh_km2_Built_up
Elevation_m	Pearson Correlation	1											
	Sig. (2-tailed)												
SlopeDeg	Pearson Correlation	.299*	1										
	Sig. (2-tailed)	.010											
Roughness_m	Pearson Correlation	.287*	.986**	1									
	Sig. (2-tailed)	.014	.000										
Dist_Corridor	Pearson Correlation	.137	.350**	.403**	1								
	Sig. (2-tailed)	.247	.002	.000									
Roads_10kmBuffer	Pearson Correlation	-.153	-.178	-.155	-.147	1							
	Sig. (2-tailed)	.197	.132	.189	.213								
Tirana_Dist_Road	Pearson Correlation	.236*	.116	.136	.202	-.141	1						
	Sig. (2-tailed)	.044	.327	.251	.086	.235							
Tirana_Dist_Air	Pearson Correlation	.246*	.098	.116	.138	-.155	.973**	1					
	Sig. (2-tailed)	.036	.407	.329	.244	.190	.000						
Dist_CityRiver	Pearson Correlation	.092	-.113	-.121	-.087	.054	.041	.042	1				
	Sig. (2-tailed)	.437	.339	.309	.467	.649	.728	.723					
Dist_Coast	Pearson Correlation	.735**	.130	.142	.118	-.064	.199	.246*	-.151	1			
	Sig. (2-tailed)	.000	.274	.232	.322	.588	.092	.036	.202				
BuiltupUrban	Pearson Correlation	-.283*	-.317**	-.299*	-.181	.304**	-.291*	-.280*	.154	-.238*	1		
	Sig. (2-tailed)	.015	.006	.010	.125	.009	.012	.016	.193	.043			
Pop_2023	Pearson Correlation	-.148	-.204	-.195	-.134	.129	-.254*	-.251*	.058	-.090	.879**	1	
	Sig. (2-tailed)	.211	.084	.098	.257	.278	.030	.032	.629	.448	.000		
Inh_km2_Built_up	Pearson Correlation	.003	.022	.006	-.123	-.157	-.270*	-.207	-.078	.144	-.044	.147	1
	Sig. (2-tailed)	.977	.855	.957	.300	.184	.021	.079	.514	.225	.714	.213	

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Source: (Sherifaj & Sinani, 2026)

After examining instances of multicollinearity—where 6 out of the 12 variables were found to be problematic—we considered whether to eliminate 3 of them (excluding them from further analysis) or to combine them into 3 principal components (PC1).

Consequently, the number of variables was reduced to 9; 7 were used as explanatory variables, while for the dependent variable, we evaluated which was more significant: “BuiltupUrban”

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

(measuring the rate of physical urbanisation) or "Inh_km2_Built_up" (measuring current urban concentration).

The reason for choosing Principal Component Analysis (PCA) was that we believe every single variable is critical and cannot afford to lose any information, even if it makes final model harder to explain to a non-technical audience (Jolliffe & Cadima, 2016). PCA i shndërron variablat e lidhura në komponentë të pavarur statistikisht, të cilët përfaqësojnë tre strukturat kryesore të sistemit urban: Relief Constraints, Accessibility, and Urbanisation (Jolliffe & Cadima, 2016).

2.3 Analytical Framework

If the result is significant (p-value < 0.05), this means that the standard model is flawed because it ignores location. Further analysis using OLS yields a single result for all cities, assuming that the relationships between variables are spatially uniform. In contrast, GWR provides local results for each of Albania's 73 cities, treating the relationship between accessibility and urbanisation as non-stationary. Thus, the strength of this relationship varies from city to city: it is stronger in some cities and weaker in others.

The GWR model is an improvement and generalisation of the traditional linear regression model, incorporating the spatial location of data into the regression parameters to achieve local parameter estimation (Xie & Ding, 2026), even though it requires a relatively large and dense dataset to build localised models.

The usage of GWR is not to improve predictive accuracy alone, but to identify where and to what extent geographical processes vary across space. Consequently, the spatial distribution of local regression coefficients provides evidence of spatial heterogeneity that cannot be captured by global regression models.

This study adopts a methodological approach combining statistical and geographic analysis. It aims to integrate quantitative data interpretation into the conduct of geospatial analyses—specifically examining the process of urbanisation in Albania and the distribution of urban centres based on various indicators. Although the results regarding geographic interpretation are modest, this study represents a significant step toward geostatistical analysis of settlements in our country and beyond.

3. RESULTS AND DISCUSSION

Statistical Correlation by Dimensional Groups

The results show that topographic variables confirm significant positive relationships:

Topographic associations: Elevation is moderately and positively correlated with slope ($r = 0.299$, $p = 0.010$) and roughness ($r = 0.287$, $p = 0.014$), confirming that higher altitudes typically involve steeper and more rugged terrain. So, topographic constraints influence the spatial organization of urban systems, particularly in mountainous areas (Sarkar et al., 2026).

Variable overlap: A near-perfect correlation exists between slope and roughness ($r = 0.986$, $p < 0.001$), indicating that these two metrics capture nearly identical aspects of the terrain's physical structure. (Table 3).

Table 3. Correlation Matrix of Topographic Variables (N = 73)

Correlations

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

		Elevation_m	SlopeDeg	Roughness_m
Elevation_m	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
SlopeDeg	Pearson Correlation	.299*	1	
	Sig. (2-tailed)	.010		
Roughness_m	Pearson Correlation	.287*	.986**	1
	Sig. (2-tailed)	.014	.000	
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

Source: Authors' own calculations using SPSS version 21

Spatial Distance and Accessibility

A very strong positive correlation exists between road distance "Tirana_Dist_Road" and aerial distance "Tirana_Dist_Air" to the capital ($r = 0.973$, $p < 0.01$).

These two metrics provide almost identical spatial information, confirming they represent the same dimension of accessibility from Tirana within this dataset. (Table 4).

Coastal proximity "Dist_Coast" demonstrates a weak yet statistically significant positive correlation with aerial distance from Tirana ($r = 0.246$, $p < 0.05$), reflecting the inherent geographical structure of the territory where peripheral regions relative to the capital also exhibit greater coastal distance. Conversely, associations between coastal proximity and all other examined variables are negligible and fail to reach statistical significance.

Table 4. **Correlation Matrix of Accessibility Variables**

Correlations							
		Dist_Corridor	Roads_10kmBuffer	Tirana_Dist_Road	Tirana_Dist_Air	Dist_CityRiver	Dist_Coast
Dist_Corridor	Pearson Correlation	1					
	Sig. (2-tailed)						
Roads_10km Buffer	Pearson Correlation	-.147	1				
	Sig. (2-tailed)	.213					
Tirana_Dist_Road	Pearson Correlation	.202	-.141	1			
	Sig. (2-tailed)	.086	.235				
Tirana_Dist_Air	Pearson Correlation	.138	-.155	.973**	1		
	Sig. (2-tailed)	.244	.190	.000			
Dist_CityRiver	Pearson Correlation	-.087	.054	.041	.042	1	
	Sig. (2-tailed)	.467	.649	.728	.723		
Dist_Coast	Pearson Correlation	.118	-.064	.199	.246*	-.151	1
	Sig. (2-tailed)	.322	.588	.092	.036	.202	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).							
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).							

Source: Authors' own calculations using SPSS version 21

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Infrastructural connectivity, specifically proximity to primary corridors "Dist_Corridor" and road network density "Roads_10kmBuffer", demonstrates no statistically significant correlation with the other examined variables. However, the impact of transport infrastructure varies from one urban area to another, depending on their geographical and socio-economic conditions. (Faghihinejad et al., 2022). Correlation coefficients remain consistently low ($|r| < 0.20$), indicating that these indicators function as independent dimensions of accessibility within the spatial model.

The variable "Dist_CityRiver" exhibits no statistically significant correlations, indicating that proximity to fluvial systems is independent of road accessibility and primary territorial distances within this dataset. The methodological limitations in these relationships are:

a) Variable Independence: Most Accessibility variables remain relatively independent of one another, indicating they capture distinct spatial dimensions.

b) Multicollinearity Risk: The distance from Tirana indicators are highly correlated, which can cause statistical instability in regression models.

c) Model Retention: The other variables should be kept in the analysis, as they do not show significant overlap.

The correlation structure indicates that, unlike topographic variables, accessibility and distance indicators are generally weakly correlated, representing distinct dimensions of geographical space. The primary exception is the distance from Tirana, which is measured consistently by both road and aerial indicators.

Furthermore, the Pearson correlation analysis (N = 73) between urbanisation and population indicators reveals relationships of varying strength and statistical significance. (Table 5).

Table 5. Correlation Matrix of Socio-Demographic Variables

Correlations				
		BuiltupUrban	Pop_2023	Inh_km2_Built_up
BuiltupUrban	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
Pop_2023	Pearson Correlation	.879**	1	
	Sig. (2-tailed)	.000		
Inh_km2_Built_up	Pearson Correlation	-.044	.147	1
	Sig. (2-tailed)	.714	.213	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

Source: Authors' own calculations using SPSS version 21

Exists a strong positive relationship between "Built-upUrban" area and "Pop_2023" ($r = 0.879$, $p < 0.01$). This statistically significant result confirms that areas with extensive urban footprints are characterised by higher population concentrations. Furthermore, the high coefficient suggests that physical urban expansion and demographic growth follow a nearly linear trend within the study area, where the scale of the built environment directly mirrors the size of the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

population. This connection confirms theoretical expectations on the interdependence between urban development and population density at the territorial scale.

The variable "Inh_km²_Built_up" does not present a statistically significant correlation with either "BuiltupUrban" (r = -0.044, p = 0.714) or "Pop_2023" (r = 0.147, p = 0.213). These coefficients show that the growth of urban area is not necessarily accompanied by an increase in population density. Different urban areas may have different development patterns, such as sprawl versus compact urbanisation.

The very high strength of the correlation between "BuiltupUrban" and "Pop_2023" indicates the potential for multicollinearity. Meanwhile, the density variable "Inh_km²_Built_up" can be included in the analysis without the risk of collinearity, as it is relatively independent.

In summary, the results indicate that urbanisation and population size are highly correlated, representing the same dimension of territorial development. Conversely, population density within built-up areas functions as a more independent and complex metric of spatial organisation.

Table 6 shows the values of Variance Inflation Factor (VIF), which quantifies how much the variance of an estimated regression coefficient is inflated due to collinearity with other predictors. Formally: $VIF_i = 1 / (1 - R^2_i)$

where R^2_i is the coefficient of determination from regressing variable i on all remaining predictors. Under perfect independence, VIF = 1.

Results show that six variables exceed VIF = 5, organised into three redundant pairs. Their VIF values are: "SlopeDeg" = 36.33, "Roughness_m" = 36.05, "Tirana_Dist_Air" = 21.90, "Tirana_Dist_Road" = 21.75, "Pop_2023" =5.19, "BuiltupUrban" = 5.08. All six are mandatory targets for PCA replacement. The remaining six variables (VIF range: 1.04–1.18) require no intervention and will be retained in their original form.

Targeted PCAwas applied separately to each collinear pair to preserve the thematic structure of the model, allowing independent variables to remain unmodified, also to produce interpretable composite indices with clear conceptual meaning, and minimising information loss.

Table 6. PCA Eigenvalue Decomposition and Variance Retention

Component Name	Input Variables	λ1	Var%	λ2	Var%	Conceptual Label
PC1_Terrain	SlopeDeg, Roughness_m	**1.986**	99.3%	0.014	0.7%	Terrain Complexity Index
PC1_TiranaProximity	Tirana_Dist_Road, Tirana_Dist_Air	**1.973**	98.7%	0.027	1.3%	Tirana Remoteness Score
PC1_UrbanMass	BuiltupUrban, Pop_2023	**1.879**	94.0%	0.121	6.1%	Urban Concentration Index

Source: Authors' own calculations using GIS functions

Kaiser Criterion (λ > 1.0): In all three cases, exactly one component meets the retention criterion. PC2 is discarded. This is theoretically expected when the input pair has r > 0.87: the first PC captures virtually all shared variance, leaving only noise in PC2.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

The final model reduces the predictor space from 12 to 9 variables while retaining approximately 97.3% of the total information contained in the original set. All three thematic blocks are maintained intact: Relief Constraints (2 predictors), Accessibility (5 predictors), and Urbanisation (2 predictors). The PC composite variables are mathematically orthogonal by construction, guaranteeing VIF < 2.0 for all components.

Table 7. Final Variable Specification for Regression Model

Nr	Variable	Thematic Group	Type	Est. VIF	Source	Formula / Notes
1	Elevation_m	Relief Constraints	Continuous	1.10	Original	Intact
2	PC1_Terrain	Relief Constraints	Composite	<2.0	**PCA**	NEW: 0.707×Slope + 0.707×Rough
3	Dist_Corridor	Accessibility	Continuous	1.17	Original	Intact
4	Roads_10kmBuffer	Accessibility	Continuous	1.05	Original	Intact
5	PC1_TiranaProximity	Accessibility	Composite	<2.0	**PCA**	NEW: 0.707×Road + 0.707×Air
6	Dist_CityRiver	Accessibility	Continuous	1.04	Original	Intact
7	Dist_Coast	Accessibility	Continuous	1.15	Original	Intact
8	PC1_UrbanMass	Urbanization	Composite	<2.0	**PCA**	NEW: 0.707×Urban + 0.707×Pop
9	Inh_km2_Built_up	Urbanization	Continuous	1.18	Original	Intact

Source: Authors' own calculations using GIS functions

Among the eight explanatory variables, only two were statistically significant at the 95% confidence level: PC1_TiranaProximity (p = 0.027) and Dist_Coast (p = 0.034), while Roads_10kmBuffer showed marginal significance (p = 0.060). The remaining variables, including elevation, terrain complexity, distance from the national transport corridor, distance from rivers, and PC1_ UrbanMass, were not statistically significant within the global model. Although not statistically significant at the 5% level, the negative coefficient of Roads_10kmBuffer deserves consideration because it is theoretically meaningful. The result suggests that greater local road availability may encourage horizontal urban expansion rather than compact urban development, indicating suburbanisation instead of densification.

The main findings from Linear Regression (OLS) are shown in Table 8:

- PC1_TiranaProximity ($\beta = -0.230$, p = 0.074†): This is the strongest predictor. Tirana remoteness reduces urban concentration, confirming the Tirana primacy effect across both outcome measures. The borderline p-value reflects the smaller effective sample size relative to the regression dimensionality. Cities located further from the capital consistently exhibit lower urban population densities, reflecting the country's highly monocentric spatial structure. This finding agrees with previous research describing the concentration of demographic growth, economic activity, and infrastructure investment around the capital in post-socialist countries.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

- PC1_Terrain (β = −0.171, p = 0.222): Is theoretically in the correct direction. Rougher terrain constrains urban mass accumulation. Non-significant globally, but GWR is expected to reveal strong local effects in the northern Alps and Gjirokastra highlands.
- Dist_Coast (β = +0.017, p = 0.925): confirms that Dist_Coast does not have a genuine effect on urban concentration. Coastal settlements are generally characterised by dispersed tourism-oriented expansion and extensive horizontal development, whereas many inland towns retain compact urban forms inherited from earlier planning periods.

Table 8. OLS Coefficients

Variable	B	SE	β	t	p	Sig.	VIF
Intercept	-0.2049	0.3784	n/a	-0.541	0.590		n/a
Elevation_m	-0.0006	0.0009	-0.086	-0.646	0.521		2.784
PC1_Terrain	-0.1562	0.1266	-0.171	-1.234	0.222		1.361
Dist_Corridor	-0.0076	0.0444	-0.022	-0.171	0.865		1.203
Roads_10kmBuffer	0.0045	0.0038	0.148	1.183	0.241		1.096
PC1_TiranaProximity	-0.2102	0.1159	-0.230	-1.814	0.074	†	1.164
Dist_CityRiver	0.0474	0.0562	0.111	0.844	0.402		1.203
Dist_Coast	0.0009	0.0090	0.017	0.095	0.925		2.569

† p < 0.10 (borderline significant). PC1_UrbanMass excluded from predictor set — it is the Y variable.

Source: Authors' own calculations using ArcGIS functions

Despite providing useful initial insights, the OLS model exhibits important limitations that restrict its explanatory power:

First, the model explains only **17.8% of the total variance** ($R^2 = 0.178$), indicating that the majority of spatial variation in urban density remains unexplained. So, the relationships between explanatory variables and urban density are unlikely to be spatially stationary.

Second, several coefficients contradict established geographical theory. Terrain complexity and coastal distance produce coefficient signs that differ from expected physical relationships. Instead of interpreting these coefficients as universally valid, they should be viewed as indicators that different regions of Albania are governed by different local processes.

Finally, OLS assumes that each explanatory variable exerts a constant influence across the entire study area. These constraints are particularly significant in cases where terrain and accessibility interact differently across various regions, creating uneven patterns of spatial development (Muafiroh & Setiadi, 2026), (Sarkar et al., 2026).

This assumption is difficult to justify in Albania, where mountainous northern regions, Adriatic lowlands, Ionian coastal settlements, central development corridors, and peripheral eastern cities have fundamentally different geographical, historical, and socio-economic conditions. Figure 1 shows some interesting findings of Albanian cities derived from the combination of two variables, "Roads_10kmBuffer" and "BuiltupUrban".

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

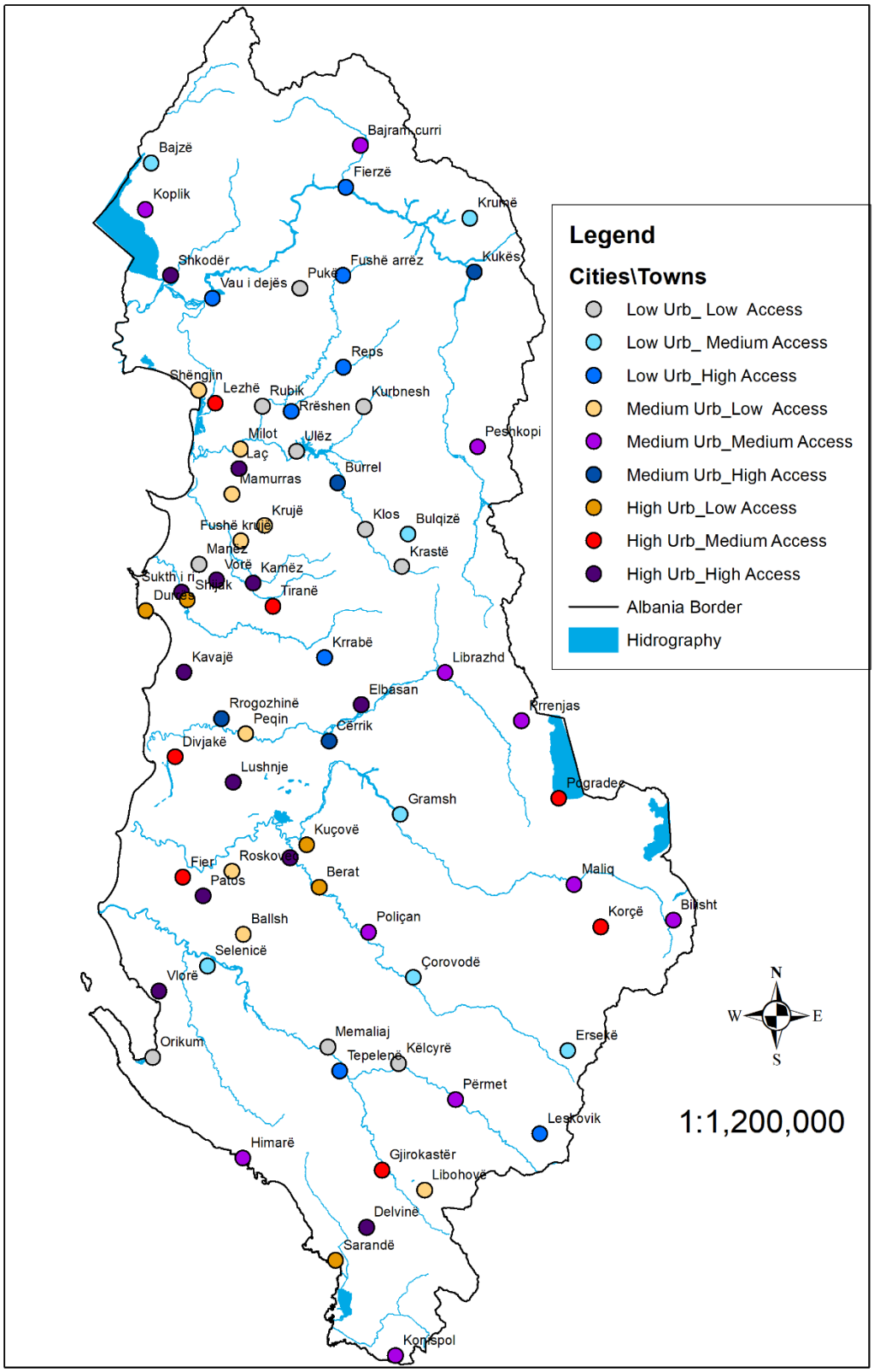

Figure 1. Bivariate map (Accessibility and Urbanisation) in Albania
Source: Own elaboration, M. Sherifaj & A. Sinani

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

According to the parameters of these variables, cities were classified as follows: cities with high levels of urbanisation and accessibility, such as Tirana, Lezha, Fier, Shkodra, Durrës, Elbasan, and Vlora; cities with medium levels of urbanisation and accessibility, such as Peshkopi, Librazh, Prrenjas, Koplik, Poliçan, Ballsh; while Çorovoda, Vau i Dejës, Klosi, Rubiku, and others exhibit lower levels of these indicators. It should be noted that the ranking of the cities in Albania would be more complex if we integrate more indicators.

4. FUTURE RESEARCH

Future research will be focused on more advanced methods like Multiscale Geographically Weighted Regression (MGWR) and Geographically Weighted Principal Component Analysis (GWPCA). Using MGWR can estimate whether specific factors are linked in the context of local, regional or global levels (Cunningham et al., 2024) while GWPCA helps to evaluate the spatial variation of dataset dimensionality and also unveils the impact of the original variables on each distinct spatially varying component, unravelling intricate relationships that might otherwise remain concealed (Foroutan et al., 2024).

5. CONCLUSION

Examining the spatial relationships of the drivers of urban settlements in Albania—moving from exploratory PCA to explanatory GWR—represents an innovative approach of significant interest to geographers, urban planners, and policymakers alike. Assessing the weight of indicators based on their contribution to the urbanisation process and the distribution of urban settlements, while identifying underlying trends, constitutes a highly effective geostatistical analysis for developing geospatial models. Although analysing the distribution of urban centres requires a wide range of indicators — such as socio-economic variables, historical factors, and governance — we conclude that the indicators spanning the three dimensions of Relief Constraints, Accessibility, and Urbanisation provide a solid foundation for future multidimensional analyses. Among the eight explanatory variables, only "PC1_TiranaProximity" (p = 0.074), which is the strongest predictor showed marginal significance. Although not statistically significant at the 5% level, the negative coefficient of "Roads_10kmBuffer" deserves consideration because it is theoretically meaningful. Topographic conditions exhibit a statistically significant positive relationship with urban development.

Given that geographic data typically exhibit spatial dependency, classical regression assumptions may be violated. Consequently, it is necessary to evaluate spatial autocorrelation using metrics such as Moran's I and Lagrange Multiplier tests. Based on these diagnostics, spatial regression frameworks—specifically the Spatial Lag Model (SLM) or Spatial Error Model (SEM)—should be implemented to account for spatial dependencies and ensure model accuracy.

OLS models applied to geographic data usually suffer from spatial autocorrelation, meaning the model drastically overpredicts in some regions and underpredicts in others. Applying GWR with bigger explanatory power, indicating substantial spatial heterogeneity; enables the identification of where individual variables strengthen, weaken, or even reverse their influence across the country.

REFERENCES

Cunningham, T., Olsen, W., & Pinto, N. (2024). Exploring spatial non-stationarity of child labour and its related factors: A multiscale geographically weighted regression study of India. *Applied Geography, 171*, 103363. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2024.103363

European Commission – Joint Research Centre (JRC). (2024, September 16). *Country Fact Sheets based on the Degree of Urbanisation*. Retrieved from Copernicus Emergency Management Service (GHSL): https://human-settlement.emergency.copernicus.eu/CFS.php

Faghihinejad, F., Mohammadi Fard, M., Roshanghalb, A., & Beigi, P. (2022). A Framework to Assess the Correlation between Transportation Infrastructure Access and Economics: Evidence from Iran. *Mathematical Problems in Engineering, 2022*(Article ID 8781686), 1-15. https://doi.org/https://doi.org/10.1155/2022/8781686

Field, A. (2024). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics.* University of Sussex, UK. https://doi.org/ISBN: 9781529630008

Foroutan, E., Hu, T., Zhang, F., & Yu, H. (2024). Assessing heat vulnerability in Philadelphia using geographically weighted big principal component analysis (GWPCA): A geospatial data-driven approach. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation, 127*, 103653. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jag.2024.103653

Geofabrik Albania. (2025, August 16). *Download OpenStreetMap data for this region: Albania*. Retrieved from Geofabrik GmbH and OpenStreetMap Contributors: https://download.geofabrik.de/europe/albania.html

Hair, J., Black, W., Babin, B., & Anderson, R. (2019). *Multivariate Data Analysis.* Cengage Learning. https://doi.org/ISBN: 978-1-4737-5654-0

Hidalgo, I. A., & Fernández, G. A. (2025). Spatial depopulation risk assessment through spatial principal component analysis and indicator kriging in Castilla-La Mancha (Spain). *Journal of Rural Studies, 119*, 103771. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2025.103771

INSTAT. (2024). *Censet e Popullsisë dhe Banesave / Publikimet 2023*. Retrieved from INSTAT: https://www.instat.gov.al/al/temat/censet/censet-e-popullsis%C3%AB-dhe-banesave/publikimet-cesnsusi-i-popullsis%C3%AB-dhe-banesave/2023/publikimet-e-censit-t%C3%AB-popullsis%C3%AB-dhe-banesave-2023/

James, G., Witten, D., Hastie, T., & Tibshirani, R. (2021). *An Introduction to Statistical Learning with Applications in R.* Springer. https://doi.org/ISBN: 9781071614181

John W, C., & J. David, C. (2022). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* SAGE Publications. https://doi.org/ISBN: 9781071817971

Joint Research Centre Data Catalogue. (2025, July 31). *GHSL - Global Human Settlement Layer*. Retrieved from European Commission: https://human-settlement.emergency.copernicus.eu/datasets.php

Jolliffe, I., & Cadima, J. (2016). *Principal component analysis: a review and recent developments.* The Royal Society Publishing. https://doi.org/https://doi.org/10.1098/rsta.2015.0202

Muafiroh, S., & Setiadi, H. (2026). The Evolution of Madiun City: The Impact of Accessibility on Urban and Economic Transformation. *Forum Geografi, 40*(1), 1-18. https://doi.org/https://doi.org/10.23917/forgeo.9893

Sarkar, T., Pipil, S., Bose, A., & Sakrinsow, T. (2026). Analysing the relationship between terrain-constrained school accessibility and dropout patterns in West Kameng District, Arunachal Pradesh, India. 1-38. https://doi.org/https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-9210282/v1

Sherifaj, M., & Sinani, A. (2026). Assessment of relief constraints and accessibility as determinants of urbanisation in Albania: A multivariate correlation approach. *5th International Scientific and Academic Research Congress*, (f. 26). Nicosia. https://kmu.edu.tr/scar/duyuru/48271/2026-congress-abstracts-and-full-text-proceedings-book/en

Wasserstein, R., & Lazar, N. (2016). The ASA statement on p-values: Context, process, and purpose. *The American Statistician, 70*(2), 129-133. https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00031305.2016.1154108

Xie, Z., & Ding, R. (2026). Spatio-temporal dynamics and heterogeneous drivers of rural energy poverty in China: Evidence from ESTDA and geographically weighted regression analysis. *Energy Reports, 15*, 109295. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2026.109295

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SOUTH AFRICAN ADULTS' PERCEPTIONS OF CHILDREN'S USE OF SOCIAL MEDIA

Andrew Mfundo Masiya

Graduate School of Social Sciences, Ankara Yildirim Beyazit University

andrewmfundomasiya22@aybu.edu.tr – https://orcid.org/0000-0002-9717-7122

ABSTRACT

Social media use has increased across all populations, including among children. This growing engagement with social media among children has prompted concern among parents, educators, clinicians and policymakers worldwide; however, research capturing adult perspectives within the South African context remains limited. This study explored how South African adults perceive social media use by children under 16. Nineteen participants took part in semi-structured interviews, conducted as part of item development for a scale measuring adults' perception of children's social media use. Using framework analysis, the study identified key themes, including considerations on safety and risks, practical usefulness and benefits, parental mediation, specific governmental and platform regulations, and mental health concerns. The interviews revealed that most participants strongly opposed social media use among children under 16, although several participants noted that their opinions would be stronger for under 13-year-olds and somewhat softer for children over 13 years old. While the participants acknowledged some benefits that children could receive from using social media, the risks were considered as overshadowing the benefits. Participants' perspectives were informed by cultural, socioeconomic, and contextual factors specific to the South African setting, including disparities in digital access and varying levels of parental digital literacy. Notably, two participants, one of whom was a parent, supported social media use by children. These findings contribute to a growing body of literature on social media governance and child online safety, with implications for the development of context-sensitive guidelines and interventions in South Africa.

Keywords: Social media use, children, framework analysis, digital literacy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KIRSAL MİMARİ VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: TRABZON VAKFIKEBİR ORTAKÖY MAHALLESİ MERKEZ CAMİİ VE HAZİRESİ[1]

Dr. Öğr. Üyesi Raziye Çiğdem ÖNAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi

cigdemornek@ktu.edu.tr – ORCID: 0000-0002-8860-5949

ÖZET

Bu çalışma, Trabzon ili Vakfıkebir ilçesine bağlı Ortaköy Mahallesi'nde yer alan Ortaköy Camii ile camiye bitişik hazirede bulunan 35 mezar taşını konu edinmektedir. Kitabelerinden elde edilen verilere göre cami, Hicrî 1293–1296 (M.1876–1879) yılları arasında inşa edilmiş olup geç Osmanlı döneminde Karadeniz kırsalında yaygınlaşan cami mimarisinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Hazirede bulunan mezar taşları 1892–1950 yılları arasına tarihlenmekte ve Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e uzanan geçiş sürecinin taş sanatı üzerindeki etkilerini açık biçimde ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında mezar taşları tipoloji, kitabe içeriği ve bezeme özellikleri bakımından incelenmiş; erkek mezar taşlarının daha sade, kadın mezar taşlarının ise bitkisel ve sembolik motifler açısından daha zengin olduğu tespit edilmiştir. Ayakucu şahidelerinde yoğun biçimde kullanılan servi, çam, asma-üzüm ve vazodan çıkan bahar dalları gibi bezemeler, ölüm sonrası diriliş, bereket ve cennet tasavvurlarını simgeleyen ikonografik bir anlatı sunmaktadır. Bazı örneklerde görülen ibrik motifi, "Hu Allah" ibaresi ve Mevlevi başlığının yer aldığı taşlar, bölgedeki tasavvufî inanç dünyasının mezar taşı sanatına yansımalarını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Ortaköy Camii ve haziresi, Vakfıkebir kırsalının sosyo-kültürel hafızasını yansıtan bütüncül bir kültürel peyzaj örneği olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Vakfıkebir, Ortaköy, Kırsal Cami Mimarisi, Mezar Taşı Geleneği

AN EVALUATION ON RURAL ARCHITECTURE AND TOMBSTONE TRADITION: THE CENTRAL MOSQUE AND CEMETERY OF ORTAKÖY QUARTER IN VAKFIKEBİR / TRABZON

ABSTRACT

This study focuses on the Ortaköy Mosque and the 35 tombstones located in the cemetery (hazire) adjacent to the mosque in Ortaköy Quarter of Vakfıkebir district, Trabzon. According

[1] Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 124K267 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkür ederim. / This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) under the Grant Number 124K267. The author thank to TUBITAK for their supports.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

to the data obtained from the inscriptions, the mosque was constructed between 1293–1296 AH (1876–1879 AD) and reflects the typical characteristics of rural mosque architecture that became widespread in the Black Sea region during the late Ottoman period. The tombstones in the hazire are dated between 1892 and 1950, clearly demonstrating the effects of the transition process from the Ottoman Empire to the Early Republican period on funerary stone art. Within the scope of the study, the tombstones were examined in terms of typology, inscription content, and decorative features. It was determined that male tombstones are generally plainer, whereas female tombstones display a richer repertoire of vegetal and symbolic motifs. Decorative elements frequently used on the footstones, such as cypress, pine, vine-grape motifs, and spring branches emerging from vases, present an iconographic narrative symbolizing rebirth after death, fertility, and the imagery of paradise. In some examples, the presence of ewer motifs, the inscription “Hu Allah,” and Mevlevi headgear reflects the influence of Sufi belief systems on the funerary art tradition of the region. In this respect, Ortaköy Mosque and its hazire can be regarded as an integrated cultural landscape reflecting the socio-cultural memory of rural Vakfıkebir.

Keywords: Trabzon, Vakfıkebir, Ortaköy, Rural Mosque Architecture, Tombstone Tradition.

GİRİŞ

Vakfıkebir, Trabzon il merkezinin yaklaşık 40 km batısında, Karadeniz kıyı şeridi üzerinde stratejik bir sahil yerleşimi olarak konumlanmaktadır. İlçe kuzeyde Karadeniz, doğuda Çarşıbaşı, batıda Beşikdüzü ve güneyde Tonya ilçeleriyle çevrilidir. Yeros (Işıklı/Fener) ve Yobol (Zeytin) burunları arasında kalan ve doğal liman özelliği taşıyan koy, tarihsel kaynaklarda “Büyükliman” adıyla anılmaktadır (Aksoy, 1966, 7). Bu coğrafi avantaj, Vakfıkebir’i tarih boyunca deniz ticareti ve ulaşımı açısından önemli bir merkez hâline getirmiştir.

İlçenin “Vakfıkebir” adıyla anılmasının, Osmanlı hanedanına mensup Gülbahar Hatun’un yaşadığı bir olayla ilişkilendirildiği bilinmektedir. Rivayete göre, Şehzade Selim’i ziyaret amacıyla deniz yoluyla Trabzon’a seyahat ederken fırtınaya yakalanan Gülbahar Hatun, sağ salim karaya ulaşması hâlinde bu toprakları halk yararına vakfedeceğini adar. Bu hadisenin ardından bölge, “Büyük Vakıf” anlamına gelen Vakf-ı Kebîr ismiyle anılmaya başlanmıştır (Şakir, 2003, 88).

Jeopolitik konumu nedeniyle Vakfıkebir’in tarihi çok katmanlıdır. Hitit, Pers, Roma ve Bizans hâkimiyetlerinden sonra bölge, 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethetmesiyle Osmanlı idaresine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise 20 Temmuz 1916 tarihinde Rus Çarlığı tarafından işgal edilen ilçe, yaklaşık iki yıl süren bu sürecin ardından 14 Şubat 1918’de Türk ordusunun ve yerel direnişin çabalarıyla kurtarılmıştır. Bu tarih, günümüzde Vakfıkebir’in kurtuluş günü olarak her yıl anma törenleriyle kutlanmaktadır (Trabzon İl Yıllığı, 42).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Günümüzde 46 mahalleden oluşan Vakfıkebir ilçesi içerisinde yer alan Ortaköy Mahallesi, iç kesimlerde konumlanan ve geleneksel yerleşim dokusunu büyük ölçüde muhafaza eden yerleşimlerden biridir. Mahallenin merkezî konumunda bulunan Ortaköy Camii, yalnızca bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda yerleşimin gelişiminde belirleyici bir odak noktasıdır. Caminin çevresinde teşekkül eden hazire alanı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte bölgede yaşayan toplulukların sosyal yapısını, dini pratiklerini ve estetik tercihlerini yansıtan taşınmaz kültür varlıkları arasında yer almaktadır. Özellikle haziredeki mezar taşları, tipolojik çeşitlilikleri, kitabe içerikleri ve bezeme unsurlarıyla Vakfıkebir kırsalındaki taş işçiliği geleneğini belgeleyen somut veriler sunmakta; bu yönüyle Ortaköy Camii ve haziresi, bölgesel hafızayı yansıtan çok katmanlı bir kültürel peyzajın ayrılmaz parçası olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma kapsamında Trabzon ili Vakfıkebir ilçesi Ortaköy Mahallesi'nde yer alan Ortaköy Camii ile camiye ait hazire alanında bulunan mezar taşları yerinde incelenmiştir. Araştırmada yapı ve mezar taşlarının ölçüleri alınmış, fotoğrafları çekilmiş ve kitabeleri okunarak envanter fişleri oluşturulmuştur. Hazirede tespit edilen 35 mezar taşı; tipolojik özellikleri, kitabe içerikleri, başlık ve tepelik formları ile bezeme repertuarları bakımından değerlendirilmiştir. Çalışmada karşılaştırmalı sanat tarihi yöntemi kullanılarak Trabzon ve Doğu Karadeniz kırsalındaki benzer örneklerle ilişkiler kurulmuş, Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e uzanan süreçteki biçimsel ve sembolik süreklilikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. MİKROLOKAL BİR İNCELEME: ORTAKÖY MAHALLESİ CAMİİ

Ortaköy Mahallesi Camii, yapı bünyesinde bulunan kitabelerin verdiği bilgilere göre 19. Yüzyılın son çeyreğinde yapılmıştır. Batı cephede bulunan giriş kapısı üzerinde panolar şeklinde düzenlenen kitabelerden sağda bulunan üzerinde "Allahümmeftah aleyna ebvake rahmetike, 1293", solda bulunan üzerinde ise "Ya Halıkil Ayn, Sene 1294" yazmaktadır **(Görsel 1-2).** Kapının üst kısmındaki kitabe kuşağında ilk sırada sağ kartuşta Zümer Suresi 73. ayetin son kısmı olan "selâmun 'aleykum tibtum fedḫulûhâ ḫâlidîn(e)[2]" yazılı iken sol kartuşta Nahl Suresi 32. ayetin son kısmı olan "selâmun 'aleykumu-dḫulû-lcennete bimâ kuntum ta'melûn(e)[3]" yazılıdır. İkinci sırada sağ kartuşta Cin Suresi'nin 18. ayeti olan "Ve enne-lmesâcide li(A)llâhi felâ ted'û me'a(A)llâhi ehadâ(n)[4]" yazılı iken sol kartuşta "Ey kapıları açan Allah'ım! Bize hayır kapılarını aç" anlamına gelen "Allahümme ya müfettihal ebvâb iftah lenâ hayral bab" duası yazılıdır. En alt satırda bulunan kartuşlarda ise sağdan sola sırasıyla "Cennâti adnin mufettehaten le humul ebvâb[5], Sene 1296" yazmaktadır **(Görsel 3)** (Sarı, 2021, 1748-

[2] "Selâm sizlere, ne hoşsunuz! Ebedî olarak içinde kalmak üzere haydi girin oraya" http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=39&ayet=73 (Erişim Tarihi: 03.01.2026)
[3] "Selam size, yapmış olduğunuz güzel işlerin mükafatı olarak girin Cennet'e" http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=16&ayet=32 (Erişim Tarihi: 03.01.2026)
[4] "Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın" http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=72&ayet=18 (Erişim Tarihi: 03.01.2026)
[5] "Bütün kapıları kendilerine açılmış olan Adn cennetleri vardır."

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1749). Bu tarihlerden yola çıkılarak caminin inşa sürecinin 1293-1296 Hicri, 1876-1879 Miladi yılları arasında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Mahallenin merkezini belirleyen cami, eğimli bir arazinin üzerinde oluşturulan düz bir avlu içerisinde konumlandırılmıştır **(Görsel 4).** Kuzey güney yönlü yerleştirilen cami, plan olarak Karadeniz Bölgesi kırsalında oldukça yaygın olan son cemaat yeri, harim ve mahfil katından ibaret basit bir plana sahiptir **(Görsel 5).**

Görsel 1-3. Ortaköy Camii batı cephedeki giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeler

Görsel 4. Ortaköy Camii

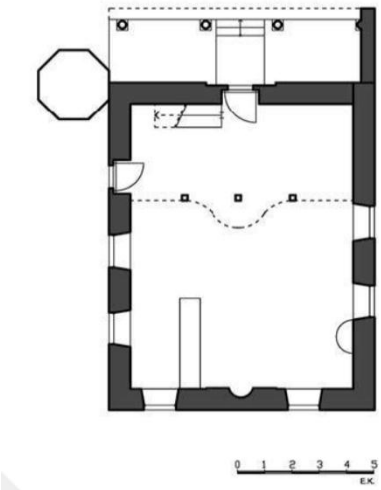

Görsel 5. Ortaköy Camii Planı

http://kuranikerim.name.tr/KURAN-I_Kerim-meali/KURAN-i_kerim-meallerini-sirala.asp?mealler=50&altun=38&meal-tefsir=AYET (Erişim Tarihi: 03.01.2026)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Caminin ana giriş yönü olan kuzey cephede kenarları orta bölümden hafifçe yükseltilmiş sekiler şeklinde düzenlenmiş üç gözlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Daire kesitli dört sütunla taşınan son cemaat yerinin üst örtüsü düz ahşap tavandır. Bu cephede ortada bulunan giriş kapısının dışında mahfil katı seviyesinde bir de pencere açıklığına yer verilmiştir. Diğer cephelerde ikişer pencere açıklığı bulunurken batı cephede camiye geçit veren diğer kapı açıklığı da mevcuttur. Pencerelerin tamamında mimari bütünlük yakalanmıştır, hepsi dikdörtgen formlu, yuvarlak kemerli, taş söveli ve ahşap doğramalıdır. Avluya bakan batı cephenin kuzey köşesinde sekizgen kaideye, spiral gövdeye ve tek şerefeye sahip minare yerleştirilmiştir. Şerefe altı mukarnas dolgulu, korkuluğu ise mavi diyagonal kareler ile süslenmiş minarenin peteği atlamalı olarak pembe ve mavi renkli dilimli taşlarla sonlandırılmıştır. Yüzeylerde çökertilen dikdörtgenlerle hareketlendirilen minarenin üzerine kabaralar yerleştirilmiştir. Caminin üzeri dört omuz kırma çatı ile örtülmüş, saçakları dört yönde dışarıya taşırılmıştır ve bu da cephede bir dinamizm etkisi yaratmıştır.

Caminin cephe mimarisinde en dikkat çeken mimari elemanlar giriş kapılarıdır. Kapılar, dikdörtgen formlu, yuvarlak kemerli, taş söveli ve tek ahşap kanatlıdır. Cephe yüzeyinin hafif çökertilmesiyle elde edilen dikdörtgen formlu alan içerisine yerleştirilmiş olan ana giriş kapısı, üç sıra bordür kuşağı ile üç yönden çevrelenmiştir. En dıştaki bordürde yeşil zemin üzerine yerleştirilmiş kahve renkli yarım daireler ile hareketlilik sağlanmışken diğer iki bordür düz silme şeklindedir. Kapı kemerinin kilit taşı üzerinde kabartma tekniğinde yapılmış yeşil renkli alem, üzengi taşlarının üzerinde ise yeşil renkli birer ok (temren) motifi vardır. Bu okların işaret ettiği yazı panolarında sağda “Ya Gaffar-ya Allah’’, solda “Şefaat ya Muhammed’’ yazmaktadır. Bu panolar ve alemin üstünde yukarıya doğru uzanan süslemeli bordürler mevcuttur **(Görsel 6).** Batı cephedeki kapının üzerine, duvar yüzeyinin hafif çökertilmesiyle oluşturulan kare alana Kur’an-ı Kerim ayetleri ve tarih bilgilerini içiren kitabe yerleştirilmiştir. Sövelerin alt ucunda birer lale, lalelerin üzerinden çıkıp yukarıya doğru diyagonal uzayan kareler bulunmaktadır. Kapı kemeri sonsuzluk işaretleriyle tezyin edilmiş, kemer kilit taşının yüzeyinde bitkisel motiflere yer verilmiştir. İçerisine kapının yerleştirildiği dikdörtgen formlu ve yuvarlak kemerli alan iki sıra süsleme şeridiyle üç yönden kuşatılmıştır. İçte olan şerit düz iken dışta olan baklava ve daire formlu geometrik bezeme düzenine sahiptir. Kapı kanadının yüzeyi çökertilerek yatay ve dikey yönlü olarak oluşturulan panoların içleri kabartma teknik ile vazodan çıkan çiçek, rozet, koçboynuzu ve niş motifleri ile tezyin edilmiştir **(Görsel 7).**

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 6-7. Ortaköy Camii kuzey ve batı cephede bulunan giriş kapıları

Caminin iç mekânı büyük oranda orijinal özelliklerden uzaklaşmıştır. Ana giriş kapılarının açıldığı mahfil altı kısımda mahfile ulaştıran merdivenler ve mahfili taşıyan kaideler bulunmaktadır. Bu geçiş mekanının ön tarafında bulunan asıl ibadet mekânında bulunan minber, vaaz kürsüsü ve düz ahşap tavan sonradan yapılan onarımlarla değiştirilmiş olmalıdır. Bu kısımda orijinal olarak günümüze ulaşan mihrap ve tavan göbeği önemlidir. Kıble cephesinin tam ortasında ana giriş kapısının karşısında konumlandırılmış mihrap, düz bir bordür ile çevrelendikten sonra bir dışbükey bir içbükey silme ile ters U biçiminde kuşatılmıştır. Silmeler ile niş arasında kalan geniş kuşak bir bütün olarak alınlığı da kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Yan yüzeyler boş bırakılmışken süsleme, alınlık seviyesinde yoğunlaşmıştır. Burada bitkisel dolgulu rozetler ile sağda üçlü solda ikili düzenleme gösteren sathi küçük niş dizileri görülmektedir. Yaşmağın kenarında oluşan köşeliklerde sağda ve solda birer tane olmak üzere bitkisel dolgulu rozet bulunmaktadır. Kavsarası, yukarıya doğru üç kademe ile daralmakta üç dilimli kemere sahip, testere dişleri ile hareketlendirilmiş yaşmak ile son bulmaktadır. Alt kademenin iç yüzeyi niş dizisi, saçağı testere dişi ile hareketlendirilmiştir. Ortadaki kademede yatay baklava dilimli süsleme kuşağı bulunurken, üst kademede diş dizilerine yer verilmiştir. Yukarıya doğru kademelenmeden yükselen yarım yuvarlak planlı niş, 85 cm genişliğe, 1,50 m yüksekliğe, 40 cm derinliğe sahiptir **(Görsel 8-9)** (Önal, 2021, 819-822).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

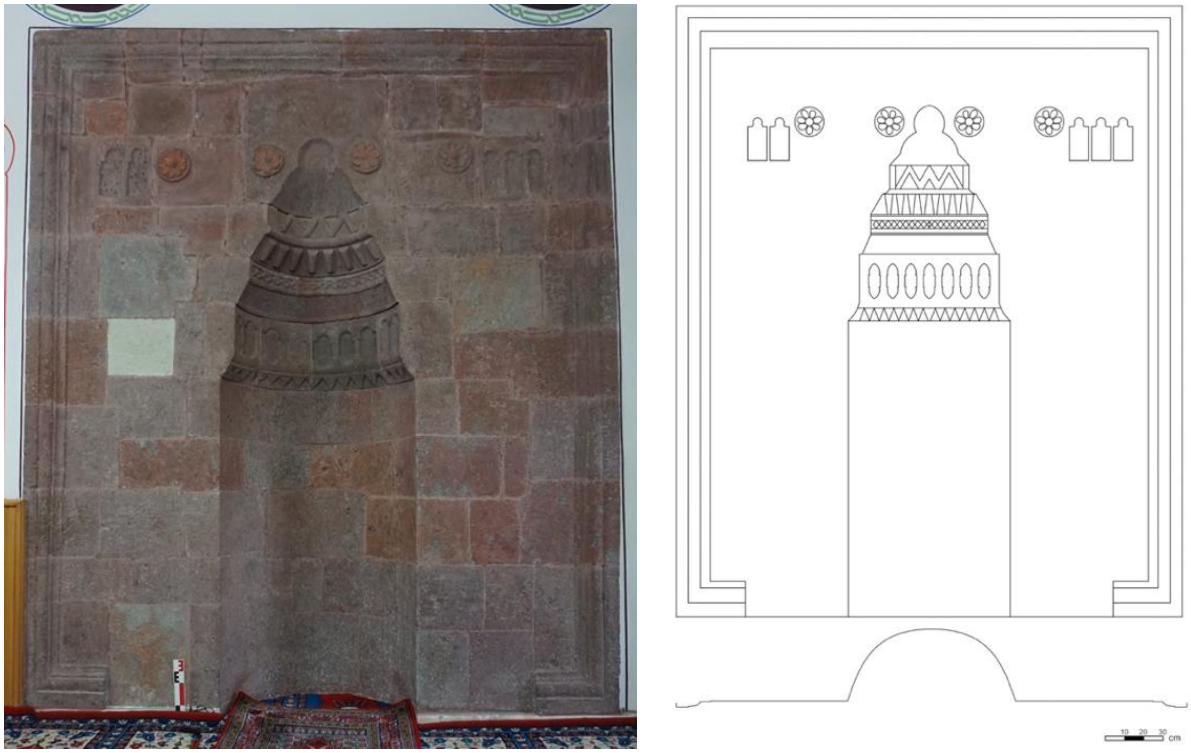

Görsel 8-9. Ortaköy Camii mihrabı ve çizimi

Caminin düz ahşap tavanının merkezinde bulunan tavan göbeği, orijinaldir. Merkezde bulunan beş köşeli yıldız etrafında daire geçmeler ve düz çıtalarla çerçeve kuşakları oluşturulmuştur. Kırık hatlı çerçevelerde ise bir ters bir düz yerleştirilen C kıvrımları görülmektedir **(Görsel 10).** Cami iç mekânında bulunan mahfil korkulukları, kalem işi süslemeler ve diğer birimler modern dönem yenilemeleridir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 10. Ortaköy Camii tavan göbeği

Ortaköy Camii'nin mimari üslubu ve plan kurgusu, Trabzon ve genel olarak Doğu Karadeniz kırsal cami mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Osmanlı mimarisinde üç ya da beş gözlü son cemaat yeri ile tek kubbe altında düzenlenen harimden oluşan klasik tek kubbeli cami planı, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rize (Gökler, 2022), Artvin (Taşkan, 2011; Aytekin, 1996), Trabzon (Kazaz, 2016; Sarı, 2021), Giresun (Narmanlı, 2018), Ordu (Bayhan, 2005; 2009), Gümüşhane (Özkan vd., 2010) ve Bayburt (Çiğdem vd., 2020) kırsalında küçük ölçekli yerel cami tipolojilerine dönüşmüştür. Vakfıkebir Ortaköy Camii de bu dönüşümün tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Malzeme olanakları, iklim koşulları, yerel ihtiyaçlar ve bölgesel mimari geleneklerin belirleyici olduğu bu plan anlayışı, Trabzon kırsal cami geleneğinde en yaygın kullanılan plan tipini ve mimari detayları ortaya koymakta; Doğu Karadeniz kırsalında ortak bir mimari geleneğin sürekliliğine işaret etmektedir.

2. ÖLÜMÜN ÖLÜMSÜZ TANIKLARI: ORTAKÖY MAHALLESİ CAMİİ HAZİRESİ MEZAR TAŞLARI

Ortaköy Camii'nin kuzey, güney ve doğu cephelerini çevreleyen hazire, eğimli bir topoğrafya üzerinde konumlanmaktadır. Caminin inşa tarihiyle paralel biçimde, hazirede 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren defin işlemlerinin gerçekleştirildiği anlaşılmakta olup alan, günümüzde de mahalle halkının mezarlık ihtiyacını karşılamaya devam etmektedir. Topografik yapı ve arazi kısıtlılığı nedeniyle, Doğu Karadeniz kırsalında yaygın olarak görülen aile mezarlığı geleneğinden farklı biçimde, Ortaköy Camii haziresi mahallenin ortak kullanımına açık toplu bir gömü alanı niteliği taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Hazirede günümüze ulaşan en erken tarihli mezar taşı 1892 yılına aittir. Bu çalışma kapsamında, Geç Osmanlı dönemine tarihlenen 16 mezar taşı (1-13, 23 - 25) ile 19 (14-22, 27-35) Erken Cumhuriyet Dönemi'ne (1923–1950) ait mezar taşı ele alınmış ve söz konusu bu 35 mezar taşı **(Görsel 11-21, Çizelge 1)** üzerinden Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde mezar taşı geleneğinin geçiş özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Hazirede benzer özelliklere sahip mezar taşı geleneğinin 1980'li yıllara kadar devam ettiği gözlemlenmiştir.

Çalışma kapsamına alınan mezar taşları hem başucu hem ayakucu şahidelerinin bulunduğu klasik toprak mezar geleneğine uygun mezarlara aittir. Tamamında malzeme olarak bölgeden elde edilen işlenmesi kolay taş kullanılmıştır[6]. Bu taşların 22'si erkek (1-22), 13'ü (23-35) kadınlara aittir. Tüm mezar taşlarında hem başucu hem de ayakucu taşlarında şahide tipi prizmal dikdörtgen gövdedir. Başlık ve tepeliklerde farklı formların kullanıldığı tespit edilen mezar taşlarında; erkek başucu taşlarında hamidi fes (2, 3, 5, 6, 8, 12a, 13, 17), Mevlevi sikkesi (11a), ulema sarığı (1, 19, 20a, 22) ve ilmiye sarığı (4, 7a, 9, 14a, 15a, 16, 18a, 21a) türleriyle örfi destarlı kavuklar kullanılmıştır. Sadece bir örnekte erkek mezar taşlarında çok karşılaşılmayan bir uygulama olarak üçgen alınlık formunda sivri kemerli (10) tepelik kullanılmıştır. Kadın başucu şahidelerinde sivri kemerli (23a, 24a, 25a, 26a, 27a, 29a, 30a, 31a, 32a, 33a, 34a, 35a) ve dilimli kemerli (28a) olmak üzere iki farklı tepelik tipi ile karşılaşılmaktadır. Kadınlara ait başucu mezar taşlarında sivri kemerle sonlanan mezar taşlarının üçünde (29a, 31a ve 32a) kemerin üzerinde plastik etkisi yüksek formlarla bir hareketlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayakucu taşlarında ise erkek mezar taşlarında sivri kemerli (7b, 11b, 12b, 14b, 21b) ve dilimli kemerli (15b, 18b, 20b) tepelik tipi ile karşılaşılırken, kadın ayakucu taşlarında sadece bir örnekte (29b) dilimli kemer, diğerlerinde sivri kemerli tepelik görülmektedir.

Mezar taşlarının bezeme özellikleri irdelendiğinde; erkek mezar taşlarının daha sade ele alındığı, kadın mezar taşlarının bu anlamda öne çıktığı görülmektedir. Başucu şahidelerinde sadece stilize edilmiş soyut çiçekler (12a, 14a, 22a, 24a, 35a), yıldız (25a), ay-yıldız (31a) ve yürek (28a) motiflerine yer verilmiştir. Ayakucu şahidelerinde ise servi (14b, 24b), çam (32b), asma-üzüm (11b, 15b, 20b, 21b, 26b, 28b, 30b, 31b, 32b, 33b) gibi ağaç türlerinin yanı sıra vazodan çıkan bahar dalları (7b, 18b, 29b), stilize edilmiş soyut çiçekler (12b, 25b) ve ay-yıldız (11b, 35b) motifine yer verilmiştir.

Söz konusu bezeme repertuarı, Ortaköy Camii haziresindeki mezar taşlarının yalnızca estetik kaygılarla değil, güçlü bir sembolik dil çerçevesinde biçimlendirildiğini göstermektedir. Erkek mezar taşlarında tercih edilen sade ve sınırlı bezeme anlayışı, ölen kişinin dünyevî kimliğinden ziyade ruhsal yönüne vurgu yaparken; kadın mezar taşlarında görülen yoğun bitkisel ve nesnel motif kullanımı, ölüm sonrası diriliş, bereket ve süreklilik gibi kavramlarla

[6] Vakfıkebir ve çevresinin malzeme ihtiyacını karşılayan Tonya Biçinlik Taş Ocağı gibi, Trabzon'da Araklı Taşönü ve Of Uğurlu mahallelerinde işlenmesi kolay taşların çıkarıldığı ocaklar bulunmaktadır. Bu taşlar hem dini mimari hem sivil mimari yapılarında kullanıldığı gibi mezar taşlarında da tercih edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ilişkilendirilmektedir. Başucu şahidelerinde yer alan stilize çiçek motifleri, ruhun saflığını ve ebedî hayata yeniden doğuşu simgelerken; yıldız ve ay-yıldız kompozisyonları ilâhî takdir, kader ve kozmik düzen anlayışını yansıtmaktadır. Yürek motifi ise, özellikle kadın taşlarında duygusal bağlılık, sevgi ve manevi saflığın sembolik ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

Ayakucu şahidelerinde görülen servi ve çam gibi uzun ömürlü ağaç türleri, Osmanlı mezar taşı ikonografisinde ölümsüzlük, metanet ve ahiret hayatının sürekliliği ile ilişkilendirilmekte; asma-üzüm motifleri ise Kur'ân'da cennet tasvirlerinde sıklıkla vurgulanan bereket ve nimeti çağrıştırmaktadır. Vazodan çıkan bahar dalları, yeniden diriliş ve ilâhî rahmetin sürekliliğini temsil eden bir kompozisyon oluştururken, bu tür bitkisel bezemeler hazireyi adeta bir "cennet bahçesi" metaforu hâline getirmektedir. Böylece Ortaköy Camii haziresindeki mezar taşları, ölüm olgusunu yalnızca bir son olarak değil, sembolik bir yeniden doğuş ve ilâhî huzura yöneliş süreci olarak görselleştiren çok katmanlı bir anlatı sunmaktadır. Mevlevi sikkesi, ibrik ve "Hu Allah" ibarelerinin varlığı ise (34b) Ortaköy haziresini sıradan bir köy mezarlığı olmaktan çıkararak, tasavvufî düşüncenin taş sanatına yansıdığı nadir kırsal merkezlerden biri hâline getirmektedir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde mezar taşlarında kullanılan kitabe dilinin bir süre daha Osmanlı Türkçesi ile devam ettiği, bununla birlikte Latin harfli örneklerin de giderek yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Ancak yazı dilindeki değişime rağmen malzeme kullanımı, form anlayışı ve taş işçiliği geleneğinde belirgin bir süreklilik dikkat çekmektedir. Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte mezar taşlarının bezeme repertuarına Türk bayrağı ve ay-yıldız gibi yeni devlet ideolojisini temsil eden sembollerin dahil olduğu, buna paralel olarak süsleme anlayışında kısmi bir sadeleşmenin başladığı anlaşılmaktadır. Buna karşın, geleneksel taş ustalığının teknik ve estetik devamlılığını koruduğu açık biçimde izlenebilmektedir.

3. SONUÇ

Ortaköy Camii ve haziresi, Vakfıkebir kırsalında Geç Osmanlı döneminden Erken Cumhuriyet'e uzanan mimari ve kültürel sürekliliği bütüncül biçimde yansıtan önemli bir örnek oluşturmaktadır. Caminin plan-mekân kurgusu, mimari özellikleri, epigrafik programı ve bezeme anlayışı Karadeniz Bölgesi köy camilerinde görülen ortak geleneğin tipik bir yansımasıdır. Hazirede yer alan mezar taşları ise tipoloji, kitabe içeriği ve motif repertuarı bakımından bölgenin inanç dünyasını, sosyal yapısını ve estetik algısını somut verilerle belgelemektedir.

Özellikle kadın mezar taşlarında yoğunlaşan bitkisel bezeme anlayışı ile ibrik, servi, asma-üzüm ve "Hu Allah" gibi tasavvufî semboller, ölüm olgusunun Ortaköy kırsalında yalnızca biyolojik bir son olarak değil, ilâhî huzura yönelen manevî bir yolculuk şeklinde algılandığını ortaya koymaktadır. Bu sembolik dil, bireysel kimlikten ziyade kolektif bir inanç ve kültür dünyasının mezar taşlarına yansımasını ifade etmektedir. Erkek mezar taşlarındaki daha sade kompozisyonlar ise statü vurgusundan çok, teslimiyet ve tevazu anlayışını öne çıkaran bir yaklaşımı temsil etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Bu veriler ışığında Ortaköy Camii ve haziresi, yalnızca yerel ölçekte bir mimari ve mezarlık alanı değil; Doğu Karadeniz kırsalında geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kültürel sürekliliğin izlerini barındıran bütüncül bir kültürel peyzaj olarak değerlendirilmektedir. Alanın korunması ve bilimsel yöntemlerle belgelenmesi, bölgesel kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte çalışma, Doğu Karadeniz kırsalındaki küçük ölçekli cami ve hazirelerin yalnızca mimari yapı olarak değil, bölgesel kimliği ve kolektif hafızayı taşıyan kültürel alanlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle hızlı dönüşüm ve modern mezar uygulamaları nedeniyle kaybolma riski taşıyan bu taşların belgelenmesi ve korunması, Doğu Karadeniz kırsal kültür mirasının sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Görsel 11. Erkek Mezar Taşları (Katalog 1 – 2 – 3 – 4 – 5)

Görsel 12. Erkek Mezar Taşları (Katalog 6 - 7 a/b – 8 – 9)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 13. Erkek Mezar Taşları (Katalog 10 - 11 a/b – 12 a/b)

Görsel 14. Erkek Mezar Taşları (Katalog 13 - 14 a/b – 15 a/b)

Görsel 15. Erkek Mezar Taşları (Katalog 16 – 17 - 18 a/b – 19)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 16. Erkek Mezar Taşları (Katalog 20 a/b – 21 a/b - 22)

Görsel 17. Kadın Mezar Taşları (Katalog 23 a/b – 24 a/b – 25 a/b)

Görsel 18. Kadın Mezar Taşları (Katalog 26 a/b – 27 a/b – 28 a/b)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Görsel 19. Kadın Mezar Taşları (Katalog 29 a/b – 30 a/b)

Görsel 20. Kadın Mezar Taşları (Katalog 31 a/b – 32 a/b/c)

Görsel 21. Kadın Mezar Taşları (Katalog 33 a/b – 34 a/b – 35 a/b)

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Çizelge 1. Ortaköy Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları Kataloğu

KATALOG NO	TARİH	SOY/SÜLALE	KİME AİT OLDUĞU
Katalog 1	1892-93		Hüseyin oğlu ? Efendi
Katalog 2	1892-93	Salihoğlu	Hasan Efendi
Katalog 3	1893-94		Hafız Temel'in oğlu Mehmed
Katalog 4	1901-02		Halil oğlu Mehmed Efendi
Katalog 5	1902-03	Delibaltaoğlu	Ahmed Efendi
Katalog 6	1908-09	Salihoğlu	Osman Efendi
Katalog 7	1911		Abdullah oğlu Tevfik Hoca
Katalog 8	1915-16	Salihoğlu	Ali Efendi
Katalog 9	1916-17	Delibaltaoğlu	Molla Mehmed Usta
Katalog 10	1917-18	Delibaltaoğlu	Mehmed Efendi
Katalog 11	1917-18		Hacı ? Efendi
Katalog 12	1919		Osman oğlu Ahmet Barotçu
Katalog 13	1919-20	Yamakoğlu	? Efendi
Katalog 14	1926	Salihoğlu	Hasan Usta
Katalog 15	1926-27		Halil oğlu Ali Efendi
Katalog 16	1927	Salihoğlu	Ali Efendi
Katalog 17	1931-32	Salihoğlu	Şehid Muharrem İlyas
Katalog 18	1932-33		? Efendi
Katalog 19	1936		Mustafa Rahim
Katalog 20	1938-39		Halil Efendi
Katalog 21	1939-40		Hafız Mehmed Efendi
Katalog 22	1942	Yeniçerioğlu	Ahmed Akdaş
Katalog 23	1911	Topaloğlu	Aişe Hanım
Katalog 24	1913		Osman Eşi Ayşe Barotcu
Katalog 25	1915-16		Halil oğlu Ali'nin validesi Aişe
Katalog 26	1924-25	Salihoğlu	Fatma Hanım
Katalog 27	1926-27	Salihoğlu	Abdullah halilesi ? Hatun
Katalog 28	1930-31		Mustafa Kerimesi Fatma Hanım
Katalog 29	1935-36		Mehmed Efendi zevcesi Fatma
Katalog 30	1938-39		Osman kızı ? Hanım
Katalog 31	1939	Delibaltaoğlu	Ali Kerimesi Fatıma Hatun
Katalog 32	1944	Salihoğlu	Hava Hanım
Katalog 33	1946	Gazioğlu	Mustafa Refikası Emine Hatun
Katalog 34	1946		Fatma Hatun
Katalog 35	1949		Ayşe Akdaş

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KAYNAKÇA

Aksoy, H., *Vakfıkebir,* Hakimiyet Basımevi, Trabzon, 1966.

Anonim, *Cumhuriyet Döneminde Trabzon: İlçeler ve Gelişim Süreçleri.* İl Kültür Yayınları, Trabzon, 2022.

Arslan, M., *Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Bayhan, A.A., *Geçmişten Günümüze Ordu'nun Geleneksel Ahşap Camileri*, Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Ordu, 2019.

Bayhan, A.A., Ordu/İkizce'den Bir Ahşap Camii: Laleli (Eski) Camii, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 14, 1-22, 2005.

Çiğdem, S., Özkan, H., Yurttaş, H., *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Bayburt*. Bakütam, Erzurum, 2020.

Gökler, B. M., *Rize'de Osmanlı Dönemi Camileri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2022.

Kazaz, E., *Trabzon Kırsal Cami Mimarisi*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2016.

Narmanlı, F., *Giresun Camilerinde Tezyinat*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2018.

Önal, R. Ç. *Trabzon Mihrapları*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2021.

Özkan, H., Yurttaş, H., *Orta Çağ'dan Günümüze Gümüşhane*, Seçil Ofset, Erzurum, 2012.

Sarı, Y., *Trabzon ve İlçelerinde Camiler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2018.

Şevket, Ş., *Trabzon Tarihi*, (Haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2003.

Yılmaz, M., Karadeniz Kırsalında Dini Mimari ve Bezeme Sanatı, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi,* 12(24), 85-103, Trabzon, 2018.

http://karadeniz.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.01.2026)

http://www.vakfikebir.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.01.2026)

http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=39&ayet=73

(Erişim Tarihi: 03.01.2026)

http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=16&ayet=32

(Erişim Tarihi: 03.01.2026)

http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=72&ayet=18

(Erişim Tarihi: 03.01.2026)

http://kuranikerim.name.tr/KURAN-I_Kerim-meali/KURAN-i_kerim-meallerini-sirala.asp?mealler=50&altun=38&meal-tefsir=AYET

(Erişim Tarihi: 03.01.2026)

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CLIMATE CHANGE IMPACTS ON COASTAL EROSION PATTERNS ALONG TUNISIAN MEDITERRANEAN SHORELINES

Prof. Dr. Amel Ben Salem, Karim Trabelsi, Nadia Jrad, Hassen Karray
Faculty of Earth Sciences, University of Tunis El Manar, Tunisia

ABSTRACT

This study examines the impacts of climate change on coastal erosion patterns along the Tunisian Mediterranean shoreline, with particular attention to the interaction between sea-level rise, wave dynamics, coastal development, and shoreline instability. Tunisia's coastline is a highly valuable natural and economic zone, yet it has become increasingly exposed to erosion processes that threaten tourism areas, ecological habitats, and adjacent settlements. The research investigates how changing climatic conditions intensify shoreline retreat and how these processes are shaped by human interventions such as construction, sand extraction, and coastal urbanization. The analysis draws on recent coastal studies and geomorphological literature to interpret the spatial and temporal behavior of erosion across the Tunisian littoral. The findings show that erosion is not uniform, but varies according to local sediment supply, exposure to marine energy, and the degree of human pressure on the coast. Sandy beaches and low-lying sections are especially vulnerable, while protected or sediment-rich segments display more stable conditions. The study also highlights the cumulative effect of anthropogenic activities, which often accelerate natural erosion trends and reduce the resilience of coastal systems. From a planning perspective, the results suggest the need for integrated coastal zone management that combines monitoring, protective engineering, land-use regulation, and ecosystem-based adaptation. The paper argues that effective responses to coastal erosion in Tunisia should not rely solely on hard infrastructure, but should also consider sustainable shoreline management, public policy coordination, and long-term climate adaptation strategies. In this respect, the Tunisian case offers an important example of how Mediterranean coastal societies must respond to the growing risks associated with environmental change.

Key words: coastal erosion, climate change, Tunisian coast, Mediterranean shoreline, coastal management

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

WATER RESOURCE MANAGEMENT CHALLENGES IN TUNISIA'S SOUTHERN OASES UNDER DROUGHT CONDITIONS

Assoc. Prof. Dr. Lilia Hachicha, Mohamed Neji, Sahar Ben Ali
Faculty of Agriculture, University of Sfax, Tunisia

ABSTRACT

This study explores water resource management challenges in the southern oases of Tunisia under prolonged drought conditions. Oases in the country's southern regions represent fragile socio-ecological systems where agriculture, settlement, and local livelihoods depend heavily on limited groundwater and traditional irrigation practices. In recent years, recurring drought, groundwater depletion, and rising temperatures have intensified pressure on these systems and exposed the limitations of existing water management approaches. The research examines how drought affects water availability, agricultural productivity, and the sustainability of oasis-based communities. It also considers the tension between traditional water-sharing systems and contemporary demands for agricultural expansion and population growth. Based on a review of relevant literature and policy discussions, the study shows that water scarcity in the southern oases is shaped not only by climatic stress but also by institutional weaknesses, unequal access to resources, and insufficient long-term planning. The findings indicate that local resilience depends on improving irrigation efficiency, protecting aquifers, strengthening community participation, and integrating traditional knowledge into modern management frameworks. The study argues that adaptation strategies must go beyond emergency responses and support structural reforms in water governance, agricultural planning, and environmental protection. It further suggests that sustainable development in Tunisia's oasis regions requires a balance between economic use and ecological preservation. The paper concludes that drought management in southern Tunisia should be approached as a broader issue of territorial equity, resource justice, and climate adaptation.

Key words: water management, drought, Tunisian oases, groundwater, climate adaptation

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

GEOMORPHOLOGICAL EVOLUTION OF BLACK SEA COASTAL DELTAS IN GEORGIA

Dr. Giorgi Tsiklauri, Nino Chikhradze, Levan Beridze
Faculty of Natural Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This paper examines the geomorphological evolution of Black Sea coastal deltas in Georgia, with a focus on the processes that have shaped their present form and environmental characteristics. Coastal deltas are dynamic landforms influenced by river sediment supply, sea-level changes, wave action, and human intervention. In Georgia, these deltas have long served as important ecological and settlement zones, yet their evolution remains closely tied to shifting hydrological and climatic conditions. The study investigates how deltaic landscapes along the Black Sea coast have developed over time and how these changes have affected land use, biodiversity, and coastal stability. The analysis is based on geomorphological interpretation and the existing literature on delta formation, coastal sedimentation, and landscape change in the eastern Black Sea region. The findings indicate that these deltas have undergone gradual transformation through the combined effects of fluvial deposition, shoreline reworking, and changing marine conditions. Human activities such as drainage, land reclamation, and urban expansion have also influenced natural processes and altered the balance between deposition and erosion. The study emphasizes that understanding delta evolution is essential for managing coastal vulnerability, especially in areas where wetlands, agricultural land, and settlement zones intersect. It argues that the Black Sea coast of Georgia requires integrated geomorphological planning that considers both environmental sensitivity and development pressure. The paper concludes that the long-term stability of deltaic landscapes depends on maintaining sediment balance, protecting wetland systems, and incorporating geomorphological knowledge into regional coastal management.

Key words: geomorphology, coastal deltas, Black Sea coast, Georgia, sediment dynamics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

URBAN HEAT ISLAND EFFECTS AND LAND USE CHANGES IN TBILISI METROPOLITAN REGION

Prof. Dr. Mariam Gelashvili, Irakli Lomidze, Tamar Kapanadze
Faculty of Architecture and Urban Planning, Georgian Technical University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates urban heat island effects and land use changes in the Tbilisi metropolitan region, focusing on the relationship between rapid urban expansion and rising thermal stress. As the capital city of Georgia has expanded, natural surfaces have been replaced by built-up areas, reducing vegetation cover and increasing heat accumulation in dense districts. The research explores how land use transformation, urban morphology, and green space distribution influence the spatial pattern of heat intensity across the metropolitan area. Drawing on urban climate literature and land use studies, the paper shows that compact development, sealed surfaces, and uneven vegetation coverage are major factors contributing to thermal imbalance. The findings suggest that neighborhoods with limited open space and intense development experience stronger heat accumulation, while areas with more trees and permeable land surfaces are comparatively cooler. The study also highlights the environmental and social consequences of urban heat, including discomfort, energy demand, and reduced outdoor livability. It argues that heat mitigation should be addressed through integrated planning measures such as tree planting, green corridors, reflective surfaces, and land use regulation. In addition, the paper emphasizes the importance of linking climate-sensitive design with broader urban development policy. The Tbilisi case demonstrates that urban heat islands are not only a technical environmental issue but also a planning challenge connected to land management and spatial equity. The study concludes that more resilient urban growth in Tbilisi will require coordinated action across environmental, architectural, and municipal planning institutions.

Key words: urban heat island, land use change, Tbilisi, metropolitan planning, climate resilience

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TROPICAL CYCLONE INTENSITY FORECASTING MODELS FOR SINGAPORE STRAIT MARITIME SAFETY

Assoc. Prof. Dr. Wei Tan, Dr. Mei Ling, Rajesh Kumar
Faculty of Engineering, National University of Singapore, Singapore

ABSTRACT

This study examines tropical cyclone intensity forecasting models in relation to maritime safety in the Singapore Strait. As one of the world's busiest shipping corridors, the Strait is highly sensitive to severe weather events that can disrupt navigation, port operations, and coastal security. The paper explores how cyclone forecasting can support timely decision-making for maritime authorities, shipping agencies, and emergency planners. It focuses on the value of improved forecasting for reducing risk in a region where economic activity depends heavily on safe and uninterrupted sea traffic. The research draws on meteorological forecasting literature, maritime risk studies, and regional climate adaptation discussions. It highlights the importance of combining atmospheric data, ocean conditions, and historical storm behavior in developing more reliable forecasting systems. The findings indicate that accurate intensity prediction is essential for supporting vessel routing, port preparedness, and disaster response planning. The study also notes that forecasting models must be adapted to the specific conditions of the Singapore Strait, where local wind patterns, sea surface temperatures, and coastal geography affect storm behavior. The paper argues that maritime safety depends not only on prediction technology but also on effective communication between weather agencies and transport stakeholders. It concludes that strengthened forecasting frameworks can improve operational readiness, reduce vulnerability, and enhance the resilience of maritime infrastructure in Southeast Asia.

Key words: tropical cyclones, forecasting models, maritime safety, Singapore Strait, climate risk

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ATLAS MOUNTAINS GLACIER RETREAT PATTERNS AND HYDROLOGICAL IMPLICATIONS IN MOROCCO

Prof. Dr. Fatima Zahraoui, Youssef Bennani, Amina El-Khatib
Faculty of Science, Cadi Ayyad University, Morocco

ABSTRACT

This paper investigates glacier retreat patterns in the Atlas Mountains and their hydrological implications for Morocco. Mountain glaciers in North Africa are highly sensitive to climate variability, and their reduction has important consequences for water supply, seasonal runoff, and downstream ecosystems. The research examines how long-term warming trends and changing precipitation regimes have influenced glacier shrinkage in the Moroccan highlands. It also considers the role of glacier retreat in shaping water availability for agriculture, domestic consumption, and mountain communities. The study is based on recent literature in glaciology, hydrology, and climate change research. The findings indicate that glacier retreat is accelerating under warmer conditions and that this process may reduce late-summer water flows that are critical for downstream use. The study further shows that glacial loss is likely to affect river seasonality, soil moisture, and the reliability of water resources in semi-arid regions. From a planning perspective, the research emphasizes the need for adaptive water management strategies that account for changing mountain hydrology. It argues that glacier monitoring should be integrated into national climate policy and regional resource planning. The paper concludes that the retreat of Atlas Mountain glaciers represents not only an environmental change but also a socio-economic challenge requiring coordination between water managers, scientists, and policymakers.

Key words: glacier retreat, Atlas Mountains, hydrology, Morocco, climate change

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITALIZATION OF LEGAL SERVICES AND E-GOVERNANCE FRAMEWORKS IN KAZAKHSTAN

Dr. Dana Beketova, Aruzhan Kairat
Faculty of Law, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study examines the digitalization of legal services and the development of e-governance frameworks in Kazakhstan, with particular attention to the transformation of legal access, administrative efficiency, and public service delivery. As digital technologies become more deeply integrated into state institutions, legal systems are increasingly shaped by online procedures, electronic documentation, and remote citizen services. The research explores how these changes are redefining the relationship between law, governance, and public administration.

The paper is based on a review of legal policy literature and governance studies, focusing on the institutional adaptation of legal services to digital environments. It highlights the importance of accessible electronic platforms, transparent administrative procedures, and user-oriented public services in strengthening trust in legal institutions. The analysis also considers the challenges of digital inequality, cybersecurity, data protection, and the need for reliable technological infrastructure. The findings suggest that e-governance is most effective when legal modernization is accompanied by institutional accountability and clear regulatory standards.

The study argues that the digital transformation of legal services should not be understood only as a technical reform, but as a broader process of improving legal accessibility and administrative responsiveness. In Kazakhstan, this process has the potential to support more efficient dispute resolution, reduce bureaucratic barriers, and expand public engagement with state institutions. The paper concludes that sustainable digital governance in the legal sector depends on the integration of legal reform, institutional capacity, and citizen-focused service design.

Key words: legal digitalization, e-governance, Kazakhstan, public administration, access to justice

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HUMAN RIGHTS PROTECTION AND CONSTITUTIONAL LAW DEVELOPMENTS IN MODERN ALGERIA

Prof. Dr. Karim Benyahia, Dr. Samira Ould Ahmed, Yacine Meziane
Faculty of Law and Political Science, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines human rights protection and constitutional law developments in modern Algeria, focusing on the evolving relationship between constitutional reform, legal guarantees, and institutional practice. In contemporary legal systems, constitutional law serves as the foundation for protecting civil liberties, defining state authority, and establishing mechanisms of accountability. The research explores how Algerian constitutional developments reflect broader debates about rights, governance, and the rule of law.

The paper is grounded in constitutional law literature and human rights scholarship. It analyzes the role of constitutional provisions in safeguarding freedom of expression, political participation, equality before the law, and judicial protection. The findings indicate that formal constitutional recognition of rights is an important step, but practical enforcement depends on legal institutions, political will, and judicial independence. The study also highlights the tension between legal reform and the persistence of administrative and political constraints.

The analysis suggests that human rights protection in Algeria is shaped not only by legal texts but also by the broader political and institutional environment. The paper argues that meaningful constitutional development requires stronger mechanisms for implementation, clearer separation of powers, and greater public confidence in the legal system. It concludes that modern Algerian constitutional law is best understood as a field of gradual reform in which rights protection remains closely linked to institutional modernization and civic participation.

Key words: human rights, constitutional law, Algeria, legal reform, rule of law

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CRIMINAL LAW REFORMS AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN ALGERIAN PUBLIC ADMINISTRATION

Dr. Nadia Belkacem, Rachid Touati
Faculty of Law and Political Science, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This study investigates criminal law reforms and anti-corruption policies in Algerian public administration, with emphasis on the legal mechanisms used to promote accountability and institutional integrity. Corruption in public administration undermines trust, weakens governance, and limits the effectiveness of state institutions. The research explores how criminal law reforms have been used to respond to these concerns through preventive, punitive, and regulatory measures.

The study is based on legal policy analysis and anti-corruption literature. It examines the relationship between criminal sanctions, administrative oversight, and institutional enforcement in the Algerian context. The findings show that anti-corruption policy is most effective when criminal law is supported by transparent procedures, independent oversight, and a functioning legal system. At the same time, the study notes that formal legal reform is not sufficient unless it is accompanied by implementation capacity and public confidence.

The paper argues that anti-corruption strategies should not rely solely on punishment, but should also include institutional prevention, ethical standards, and administrative reform. In Algeria, criminal law can play an important role in strengthening public trust, but its impact depends on consistency, fairness, and legal clarity. The study concludes that effective anti-corruption policy requires a comprehensive approach that connects criminal justice with broader public administration reform.

Key words: criminal law reform, anti-corruption, public administration, Algeria, institutional accountability

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ISLAMIC LAW AND CONTEMPORARY FAMILY LAW PRACTICES IN MOROCCAN SOCIETY

Prof. Dr. Hassan El Idrissi, Amina Lahlou, Youssef Benjelloun
Faculty of Law, Mohammed V University, Morocco

ABSTRACT

This study examines the relationship between Islamic law and contemporary family law practices in Moroccan society, focusing on how legal tradition and social change interact in the regulation of family life. Family law is one of the most socially significant areas of legal reform because it touches marriage, divorce, child custody, inheritance, and gender relations. The research explores how Moroccan family law reflects both Islamic legal principles and modern legal developments.

The paper is based on legal analysis and comparative family law literature. It discusses the influence of Islamic jurisprudence on Moroccan legal structures while also considering the impact of modernization, social expectations, and legal reform. The findings indicate that family law in Morocco is shaped by a continuing effort to balance religious legitimacy with contemporary demands for fairness, flexibility, and social protection. The study also notes that legal interpretation plays an important role in adapting traditional norms to changing family realities.

The analysis suggests that Moroccan family law cannot be understood simply as a fixed system, but as a dynamic field of legal practice shaped by interpretation and reform. The paper argues that the interaction between Islamic law and modern legislation reflects broader questions of identity, gender, and social development. It concludes that family law reform in Morocco depends on maintaining legal coherence while responding to evolving social needs and public expectations.

Key words: Islamic law, family law, Morocco, legal reform, social change

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

COMMERCIAL LAW AND FOREIGN INVESTMENT REGULATIONS IN MOROCCO'S EMERGING MARKETS

Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra El Amrani, Karim Ouazzani
Faculty of Law and Economics, University of Casablanca, Morocco

ABSTRACT

This study explores commercial law and foreign investment regulations in Morocco's emerging markets, with particular attention to the legal environment that shapes business confidence and economic growth. As Morocco continues to position itself as a regional investment hub, commercial law plays a central role in defining investor rights, market transparency, and regulatory stability. The research examines how legal frameworks support or limit foreign investment and commercial development.

The paper is based on legal and economic policy literature. It analyzes the main features of commercial regulation, investment protection, corporate governance, and dispute resolution mechanisms. The findings suggest that stable commercial law is essential for attracting foreign capital, improving market credibility, and supporting sustainable economic expansion. It also shows that investment policy must balance openness to international capital with the protection of national interests and legal consistency.

The study argues that emerging markets require legal systems that are predictable, transparent, and adaptable to changing economic conditions. In Morocco, commercial law reform can strengthen investor confidence by improving procedural clarity and reducing administrative uncertainty. The paper concludes that legal modernization in the commercial sector is a key factor in supporting inclusive economic development and long-term market competitiveness.

Key words: commercial law, foreign investment, Morocco, emerging markets, legal regulation

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ENVIRONMENTAL LAW AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICIES IN MOROCCO

Dr. Omar El Fassi, Salma Bennani, Prof. Dr. Rachid El Khatib
Faculty of Legal, Economic and Social Sciences, University of Rabat, Morocco

ABSTRACT

This study investigates environmental law and sustainable development policies in Morocco, focusing on the legal foundations of ecological protection and long-term resource management. As environmental pressures increase due to urbanization, water scarcity, and climate change, legal frameworks have become essential for guiding sustainable development. The research explores how environmental law contributes to balancing growth, conservation, and social responsibility.

The paper is grounded in environmental law and public policy literature. It examines the role of regulation in areas such as pollution control, natural resource management, renewable energy, and environmental impact assessment. The findings indicate that environmental law is most effective when it is integrated with development planning and supported by institutional enforcement. The study also highlights the importance of public participation and intersectoral coordination in ensuring environmental protection.

The analysis suggests that Morocco's sustainable development agenda depends on legal mechanisms that can connect ecological goals with economic and social priorities. The paper argues that environmental law should be seen not as a separate technical field, but as a central component of national development strategy. It concludes that stronger legal institutions, clearer standards, and broader public awareness are necessary for advancing sustainability in a changing environmental context.

Key words: environmental law, sustainable development, Morocco, ecological regulation, natural resource policy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

POST-CONFLICT LEGAL RECONSTRUCTION AND TRANSITIONAL JUSTICE IN LIBYA

Prof. Dr. Mahmoud Al-Tarhuni, Dr. Salwa Benghazi, Fathi Al-Misrati
Faculty of Law, University of Tripoli, Libya

ABSTRACT

This study examines post-conflict legal reconstruction and transitional justice in Libya, focusing on the legal and institutional challenges of rebuilding a state after prolonged instability. In post-conflict contexts, legal reconstruction is essential for restoring public trust, reestablishing the rule of law, and addressing violations committed during conflict. The research explores how transitional justice mechanisms can contribute to reconciliation, accountability, and institutional recovery.

The paper is based on transitional justice literature and post-conflict governance studies. It considers legal reform, truth-seeking, reparations, accountability, and institutional restoration as interconnected dimensions of reconstruction. The findings suggest that sustainable legal recovery requires more than new laws; it depends on the rebuilding of judicial institutions, the restoration of public legitimacy, and the inclusion of diverse social voices. The study also notes that fragmented authority and political division can slow legal reform and weaken implementation.

The analysis argues that transitional justice in Libya must balance the demands of accountability with the need for social stability and institutional continuity. The paper concludes that legal reconstruction should be approached as a long-term process that combines justice, reconciliation, and institutional development. Such an approach can support the emergence of a more stable legal order and contribute to national recovery.

Key words: post-conflict reconstruction, transitional justice, Libya, legal reform, rule of law

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

OIL AND ENERGY LAW REGULATIONS IN LIBYA: LEGAL FRAMEWORK AND INTERNATIONAL AGREEMENTS

Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Zawi, Khaled Al-Fitouri
Faculty of Law, University of Benghazi, Libya

ABSTRACT

This study investigates oil and energy law regulations in Libya, with emphasis on the legal framework governing resource extraction, state authority, and international agreements. As a country with major energy reserves, Libya's legal and political stability in the energy sector has significant implications for national development and international economic relations. The research examines how oil and energy law structures resource governance, contractual relations, and regulatory oversight.

The paper is based on energy law and international legal literature. It analyzes state ownership, licensing arrangements, investment agreements, and the role of international obligations in shaping the energy sector. The findings suggest that effective energy regulation requires legal clarity, institutional coordination, and predictable enforcement. It also shows that legal uncertainty can weaken investor confidence and complicate the management of national resources.

The study argues that Libya's energy sector must be governed through a legal framework that supports transparency, accountability, and international compatibility. At the same time, national sovereignty and public benefit must remain central to regulatory design. The paper concludes that oil and energy law in Libya is not only a technical legal field but also a crucial area of economic governance and state rebuilding.

Key words: oil law, energy regulation, Libya, international agreements, resource governance

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MACROECONOMIC EFFECTS OF ENERGY SUBSIDY REFORMS ON HOUSEHOLD WELFARE IN IRAN

Dr. Mahsa Ebrahimi, Ali Hosseinzadeh, Dr. Reza Karimi
Faculty of Economics, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the macroeconomic effects of energy subsidy reforms on household welfare in Iran, with particular attention to how changes in pricing policy influence consumption patterns, cost of living, and income distribution. Energy subsidies have long played a central role in Iran's economic structure, shaping household budgets, public expenditure, and market incentives. The research explores whether subsidy reform can improve fiscal efficiency while also protecting vulnerable households from negative welfare outcomes.

The study is based on a policy and economic literature review that focuses on subsidy reform, inflationary pressures, distributive effects, and social protection mechanisms. It argues that although subsidy removal or restructuring may improve government fiscal space and reduce inefficiencies, it can also raise household expenses if adjustment measures are not carefully designed. The analysis highlights the importance of targeted compensation, gradual implementation, and complementary social policies in reducing the burden on low- and middle-income families.

The findings suggest that the welfare impact of energy subsidy reform depends not only on price changes, but also on labor income, consumption structure, and access to public support. Households with limited purchasing power are especially sensitive to energy and transportation price increases, while better-targeted policy design can help preserve social stability. The study concludes that subsidy reform should be understood as part of a broader macroeconomic strategy rather than as a stand-alone fiscal measure. A balanced approach combining efficiency, equity, and institutional trust is essential for improving welfare outcomes in Iran.

Key words: energy subsidies, household welfare, macroeconomic reform, Iran, social protection

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL ECONOMY EXPANSION AND ITS IMPACT ON EMPLOYMENT STRUCTURES IN IRANIAN URBAN AREAS

Assoc. Prof. Dr. Nima Jafari, Sara Rahmani
Faculty of Economics and Administrative Sciences, Shahid Beheshti University, Iran

ABSTRACT

This paper investigates the expansion of the digital economy and its impact on employment structures in Iranian urban areas. As digital platforms, online services, and technology-enabled business models continue to reshape labor markets, the composition of urban employment is undergoing significant change. The study explores how digital transformation affects job creation, occupational mobility, labor flexibility, and workforce polarization in cities.

The research is grounded in digital economy and labor market literature. It examines the ways in which online commerce, remote work, digital services, and platform-based employment are altering traditional patterns of urban labor. The findings suggest that the digital economy creates opportunities for skilled workers, entrepreneurial activity, and service innovation, while also increasing the risk of precarious work for employees in less secure or lower-skilled occupations. The study highlights the growing importance of digital literacy, adaptability, and access to technology in shaping labor market outcomes.

The analysis further argues that urban employment in Iran is increasingly segmented between workers who can benefit from digital integration and those who remain vulnerable to exclusion. Policy responses need to focus on skills development, labor protection, and inclusive digital infrastructure. The study concludes that the digital economy should be seen as both a source of opportunity and a challenge for employment equity in Iranian cities. Effective governance and workforce adaptation are essential for ensuring that digital growth contributes to more inclusive urban labor markets.

Key words: digital economy, employment structure, urban labor, Iran, platform work

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TRADE LIBERALIZATION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS IN ALGERIAN MANUFACTURING SECTORS

Prof. Dr. Karim Benali, Nadia Zerhouni, Yacine Belkacem
Faculty of Economics and Management, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines the relationship between trade liberalization and industrial competitiveness in Algerian manufacturing sectors. As Algeria seeks to diversify its economy and strengthen non-hydrocarbon production, trade policy has become an important factor shaping industrial performance. The paper explores how exposure to international markets influences production efficiency, innovation, and the ability of domestic firms to compete.

The research is based on a review of industrial economics and trade policy literature. It focuses on the effects of reduced trade barriers, import competition, export opportunities, and market integration on manufacturing development. The findings suggest that trade liberalization can encourage firms to modernize production, improve quality, and adopt more efficient management practices. At the same time, it can place pressure on less competitive industries that rely on protection and limited market competition.

The study also emphasizes that competitiveness depends not only on openness, but on institutional support, infrastructure quality, and access to finance and technology. In the Algerian context, the benefits of liberalization are more likely to be realized when industrial policy is aligned with productivity-enhancing reforms. The paper concludes that trade liberalization can contribute to industrial upgrading, but only when combined with strategic support measures that help domestic manufacturers adjust to more competitive environments.

Key words: trade liberalization, industrial competitiveness, manufacturing, Algeria, economic policy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PUBLIC INVESTMENT STRATEGIES AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN ALGERIA'S NON-OIL SECTORS

Dr. Samir Bouzid, Amel Haddad
Faculty of Economics and Business, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This paper investigates public investment strategies and their role in promoting economic diversification in Algeria's non-oil sectors. In economies that have long depended on hydrocarbons, diversification is essential for improving resilience, broadening productive capacity, and creating more balanced growth. The study explores how public spending can support industrial, agricultural, and service-sector development outside the oil economy.

The research is based on economic development and public finance literature. It focuses on the role of infrastructure investment, industrial support, human capital development, and regional development programs in fostering diversification. The findings suggest that public investment can help create the conditions needed for private sector growth, especially when it is directed toward productive sectors with long-term potential. It also shows that diversification strategies are more effective when they are coordinated with institutional reform and investment planning.

The analysis further argues that public investment should be designed not only to stimulate short-term activity, but also to improve structural transformation. In the Algerian context, this means supporting sectors that can generate employment, reduce import dependence, and expand export capacity. The paper concludes that public investment remains a key instrument for economic diversification, but its impact depends on strategic prioritization, transparency, and policy consistency.

Key words: public investment, economic diversification, non-oil sectors, Algeria, development strategy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABLE TOURISM ECONOMICS AND REGIONAL DEVELOPMENT IN MOROCCAN COASTAL CITIES

Youssef Benkirane, Prof. Dr. Hassan El Fassi, Amina Lahlou
Faculty of Economics and Social Sciences, University of Rabat, Morocco

ABSTRACT

This study explores the relationship between sustainable tourism economics and regional development in Moroccan coastal cities. Tourism is a major economic activity in Morocco, but its long-term contribution depends on balancing growth with environmental protection, cultural preservation, and local development needs. The paper examines how sustainable tourism can support employment, investment, and urban-regional prosperity in coastal settings.

The research draws on tourism economics and regional development literature. It focuses on the ways in which tourism revenue, heritage management, service quality, and coastal planning interact to shape local economic outcomes. The findings indicate that sustainable tourism can strengthen regional development when it supports local businesses, protects natural resources, and distributes economic benefits more evenly across communities. It also highlights the importance of governance coordination among public authorities, private operators, and local stakeholders.

The paper further argues that coastal tourism should not be evaluated only in terms of visitor numbers, but also in relation to its social and environmental impacts. In Moroccan cities, sustainable tourism strategies can contribute to more balanced urban growth and stronger regional identity. The study concludes that tourism economics should be integrated into broader development planning to ensure that coastal destinations remain competitive, resilient, and inclusive.

Key words: sustainable tourism, regional development, coastal cities, Morocco, tourism economics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

AGRICULTURAL VALUE CHAINS AND RURAL INCOME DISTRIBUTION IN MOROCCO

Assoc. Prof. Dr. Rachid Amrani, Fatima Zahra El Idrissi, Omar El Mokhtar
Faculty of Economics and Agricultural Sciences, University of Marrakech, Morocco

ABSTRACT

This paper examines agricultural value chains and their influence on rural income distribution in Morocco. Agriculture remains a major source of livelihood in rural areas, yet the distribution of income across producers, intermediaries, and processors is often uneven. The study explores how value chain organization affects rural welfare, market access, and the economic sustainability of smallholder producers.

The research is based on agricultural economics and rural development literature. It focuses on the structure of production, collection, processing, and marketing systems, emphasizing how value is added and shared within rural economies. The findings suggest that farmers gain more stable incomes when they have stronger access to markets, storage facilities, and cooperative arrangements. In contrast, fragmented value chains and weak bargaining power tend to limit the income benefits received by rural households.

The analysis also highlights the role of infrastructure, policy support, and institutional coordination in improving value chain performance. The paper argues that rural development depends not only on production volume but also on the fairness and efficiency of distribution mechanisms. It concludes that strengthening agricultural value chains can improve income stability, reduce rural inequality, and support more inclusive economic development in Morocco.

Key words: agricultural value chains, rural income, Morocco, smallholder farmers, rural development

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

FINANCIAL INCLUSION AND MICROFINANCE IMPACT ON WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN MOROCCO

Dr. Leila Bensouda, Khalid Tazi
Faculty of Economics and Management, Mohammed V University, Morocco

ABSTRACT

This study investigates the relationship between financial inclusion, microfinance access, and women's entrepreneurship in Morocco. Access to financial services remains a major factor in determining whether women can start, sustain, and expand business activities. The paper explores how microfinance institutions and broader inclusion policies contribute to women's economic participation and entrepreneurial empowerment.

The research is grounded in development economics and gender studies literature. It examines the role of credit access, savings services, financial literacy, and institutional support in helping women overcome barriers to entrepreneurship. The findings suggest that financial inclusion can strengthen business confidence, increase household income opportunities, and support greater economic independence for women. It also shows that women entrepreneurs benefit not only from loans, but from mentoring, market access, and supportive business environments.

The paper further argues that microfinance is most effective when it is part of a wider strategy that includes training, legal support, and inclusive financial policy. In the Moroccan context, women's entrepreneurship has strong potential to contribute to local development and social resilience. The study concludes that expanding financial inclusion is an important pathway for enhancing gender equality and strengthening entrepreneurial activity in Morocco.

Key words: financial inclusion, microfinance, women entrepreneurship, Morocco, gender and development

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL PEDAGOGY TRANSFORMATION AND ONLINE LEARNING EFFECTIVENESS IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Prof. Dr. Ibrahim Musa, Amina Abdullahi
Faculty of Education, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines digital pedagogy transformation and the effectiveness of online learning in Iranian higher education systems. The rapid expansion of digital education has reshaped university teaching by altering how knowledge is delivered, accessed, and evaluated. In this context, online learning has become more than a temporary response to disruption; it has emerged as a significant pedagogical environment that influences student engagement, instructional design, and academic interaction. The study explores how digital transformation affects teaching practices, learner participation, and the overall quality of higher education.

The paper is grounded in contemporary educational technology and higher education literature. It focuses on the relationship between digital pedagogy, course organization, student autonomy, and learning outcomes. The findings suggest that online learning can be effective when it is designed with clear objectives, interactive materials, and continuous instructor support. At the same time, the study notes that digital learning is shaped by issues such as technological access, student readiness, and the ability of teachers to adapt their methods to virtual environments.

The analysis also indicates that effective digital pedagogy requires more than transferring classroom content to an online platform. It demands instructional strategies that encourage participation, reflection, and collaboration. In Iranian higher education, such transformation can strengthen flexibility and accessibility while also creating new challenges for assessment and learner support. The paper concludes that online learning effectiveness depends on balanced integration of technology, pedagogy, and institutional commitment to quality teaching.

Key words: digital pedagogy, online learning, higher education, Iran, instructional effectiveness

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CURRICULUM INNOVATION AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN SECONDARY EDUCATION

Nima Karimi, Assoc. Prof. Dr. Zahra Mohammadi
Faculty of Education, Shiraz University, Iran

ABSTRACT

This study investigates curriculum innovation and its role in developing critical thinking in Iranian secondary education. As educational systems increasingly emphasize analytical skills, creativity, and problem solving, curriculum design has become central to preparing students for complex intellectual and social challenges. The research explores how innovative curricular approaches can support the cultivation of critical thinking in classroom practice.

The study draws on curriculum theory, educational reform, and thinking skills literature. It examines how content selection, teaching methods, and assessment approaches influence students' capacity to question ideas, evaluate evidence, and construct reasoned arguments. The findings suggest that critical thinking develops most effectively when curriculum innovation moves beyond memorization and encourages active engagement with problems, discussion, and reflection. It also shows that teaching practices play a major role in translating curriculum goals into meaningful classroom experiences.

The paper further argues that curriculum innovation should be context-sensitive and aligned with the realities of Iranian secondary schools. Teachers need professional support, flexible materials, and institutional encouragement to implement inquiry-based and student-centered approaches. The study concludes that curriculum reform can strengthen critical thinking when it is supported by teacher development, coherent policy, and a learning culture that values intellectual independence.

Key words: curriculum innovation, critical thinking, secondary education, Iran, educational reform

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND CLASSROOM TECHNOLOGY INTEGRATION IN NIGERIAN SCHOOLS

Dr. Chinedu Okafor, Ngozi Eze, Sani Bello
Faculty of Education, University of Lagos, Nigeria

ABSTRACT

This study examines the relationship between teacher professional development and classroom technology integration in Nigerian schools. As digital tools become more important in education, teachers are expected to adapt their instructional practices to incorporate technology in ways that support learning. The research explores how professional development influences teachers' confidence, competence, and willingness to use classroom technologies effectively.

The paper is based on educational technology and teacher training literature. It considers the ways in which workshops, mentoring, peer learning, and continuous support can help teachers move from basic technology use to more meaningful instructional integration. The findings suggest that technology is most effective when teachers understand both its technical functions and its pedagogical value. The study also shows that limited training, weak infrastructure, and uneven access can reduce the impact of digital tools in school settings.

The analysis argues that teacher development should be viewed as a long-term process rather than a one-time intervention. In Nigerian schools, professional growth is essential for building sustainable technology integration and for ensuring that digital resources improve rather than complicate classroom practice. The paper concludes that strengthening teacher learning is a necessary condition for successful educational technology use and for improving the quality of instruction in contemporary schools.

Key words: teacher professional development, classroom technology, Nigerian schools, educational technology, instructional practice

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ACCESS TO QUALITY EDUCATION IN RURAL NIGERIA: CHALLENGES AND POLICY SOLUTIONS

Prof. Dr. Mohammad Reza Farhadi, Dr. Leila Hosseini, Amir Tavakoli
Faculty of Education, University of Ibadan, Nigeria

ABSTRACT

This study examines access to quality education in rural Nigeria, focusing on the structural barriers that shape educational inequality and the policy responses needed to address them. Rural communities often face limited infrastructure, teacher shortages, inadequate learning materials, and weak institutional support, all of which restrict educational opportunity. The research explores these challenges as part of a broader discussion of educational equity and social development.

The paper is informed by education policy and rural development literature. It analyzes how geographic isolation, economic disadvantage, and uneven distribution of resources affect the quality of schooling in rural areas. The findings suggest that access problems are not limited to physical enrollment but also include the quality of teaching, the availability of trained personnel, and the condition of learning environments. These factors collectively shape whether children can benefit from education in meaningful ways.

The study also discusses policy solutions such as targeted investment, teacher incentive systems, community participation, and stronger support for rural schools. It argues that improving access requires more than expanding school coverage; it demands a comprehensive approach that addresses both structural inequality and local educational needs. The paper concludes that quality education in rural Nigeria depends on long-term policy commitment, better resource distribution, and stronger partnerships between government and communities.

Key words: rural education, educational access, Nigeria, policy solutions, school quality

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GREEK UNIVERSITIES AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC SUCCESS

Nikos Stavros, Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Papadakis, Eleni Georgiou
Faculty of Social Sciences and Education, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study investigates student-centered learning approaches in Greek universities and their impact on academic success. As higher education increasingly values active participation and independent inquiry, student-centered methods have become important for improving engagement and achievement. The research examines how these approaches influence learning motivation, academic confidence, and performance in university settings.

The study is grounded in higher education pedagogy and student learning literature. It focuses on teaching practices that encourage discussion, reflection, collaboration, and self-directed learning. The findings suggest that student-centered learning can enhance academic success by making students more active participants in the learning process. It also promotes deeper understanding, stronger communication skills, and greater responsibility for learning outcomes.

The paper further notes that successful implementation depends on institutional support, teacher readiness, and curriculum flexibility. In Greek universities, student-centered learning is most effective when it is supported by clear learning objectives and inclusive classroom practices. The study concludes that shifting toward student-centered approaches can improve both academic achievement and the overall quality of university education when it is accompanied by thoughtful pedagogical planning.

Key words: student-centered learning, Greek universities, academic success, higher education, learner engagement

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ROLE OF EDUCATIONAL LEADERSHIP IN SCHOOL IMPROVEMENT IN CONTEMPORARY GREECE

Dr. Maria Konstantinou, Theo Angelopoulos
Faculty of Education, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ABSTRACT

This paper examines the role of educational leadership in school improvement in contemporary Greece. School leadership is increasingly recognized as a key factor in shaping school climate, instructional quality, and organizational development. The study explores how principals and school leaders contribute to improvement through vision building, staff support, collaboration, and strategic decision-making.

The research is informed by educational leadership and school improvement literature. It emphasizes the importance of leadership styles that promote trust, shared responsibility, and continuous development. The findings suggest that schools improve when leaders create a clear direction, encourage teacher participation, and respond effectively to institutional challenges. Leadership is shown to influence not only administrative organization but also the professional culture of the school.

The study also argues that leadership in Greek schools must respond to changing educational demands while remaining sensitive to local realities. Effective school improvement requires leaders who can balance policy implementation with practical problem solving and community engagement. The paper concludes that educational leadership should be supported through training, mentoring, and policy structures that recognize its central role in sustaining school quality.

Key words: educational leadership, school improvement, Greece, school management, institutional development

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN GREEK PRIMARY SCHOOLS

Prof. Dr. Ioannis Karalis, Dr. Sophia Nikolaou, Dr. Alexandros Petrou
Faculty of Education, University of Patras, Greece

ABSTRACT

This study explores inclusive education practices for students with special needs in Greek primary schools. Inclusive education has become an essential part of contemporary schooling, emphasizing the participation and learning of all children regardless of individual differences. The research examines how schools accommodate special educational needs through teaching strategies, support systems, and classroom organization.

The paper is based on inclusive education and special needs literature. It considers how differentiated instruction, collaborative teaching, supportive environments, and individualized assistance contribute to student participation and learning. The findings suggest that inclusive practices are most effective when teachers receive adequate training and when schools adopt a culture of acceptance and flexibility. The study also shows that inclusion benefits not only students with special needs but the broader classroom community by promoting empathy and cooperation.

The analysis further highlights the importance of institutional support, family involvement, and coordination between educators and support professionals. In Greek primary schools, inclusive education requires both pedagogical commitment and administrative readiness. The paper concludes that inclusive practices should be strengthened through teacher development, resource allocation, and policies that prioritize equal educational opportunity for all students.

Key words: inclusive education, special needs, Greek primary schools, educational equity, classroom support

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND INNOVATION MANAGEMENT IN KAZAKHSTANI ENTERPRISES

Dr. Nurlan Zhaksylykov, Dana Mukasheva
Faculty of Economics and Business, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study examines how digital transformation strategies are reshaping innovation management practices in Kazakhstani enterprises. As organizations face growing pressure to adapt to technological change, digitalization has become a central factor in improving competitiveness, organizational flexibility, and knowledge-based decision-making. The research explores how firms integrate digital tools into managerial processes and how these changes affect innovation capacity, internal coordination, and long-term business performance.

The study is based on an analytical review of innovation management and digital transformation literature, with attention to the specific conditions of emerging markets. It argues that digital transformation is not limited to technology adoption, but involves broader organizational change, including leadership adaptation, process redesign, and the development of digital skills. The findings suggest that enterprises benefit most when digital strategies are aligned with business goals and supported by an organizational culture that encourages experimentation, learning, and collaboration.

The paper also highlights the challenges faced by Kazakhstani enterprises, such as uneven digital readiness, limited innovation infrastructure, and resistance to change in more traditional organizational settings. At the same time, the study shows that digital transformation can create new opportunities for product development, customer engagement, and strategic responsiveness. It concludes that innovation management in Kazakhstan must move beyond isolated modernization efforts and toward integrated digital strategies that connect technology, human capital, and organizational vision. Such an approach can strengthen enterprise sustainability and support broader economic competitiveness in a rapidly changing business environment.

Key words: digital transformation, innovation management, Kazakhstani enterprises, organizational change, competitiveness

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Yerlan Tursynbekov, Aruzhan Kassen, Madi Beketov
Faculty of Business and Management, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study investigates sustainable business models and their role in promoting green entrepreneurship development in Kazakhstan. As environmental concerns become more closely linked to economic strategy, businesses are increasingly expected to adopt practices that balance profitability with ecological responsibility. The research examines how green entrepreneurship can contribute to sustainable growth, innovation, and social value creation in the Kazakhstani context.

The study is informed by sustainable business and entrepreneurship literature, with emphasis on the relationship between environmental awareness, innovation, and market adaptation. It argues that sustainable business models are most effective when they integrate resource efficiency, responsible production, and long-term value orientation into core business strategy. The findings indicate that green entrepreneurship offers opportunities for firms to differentiate themselves, respond to changing consumer expectations, and contribute to environmental improvement.

The paper also discusses the barriers that may limit the growth of green business practices, including financial constraints, limited policy incentives, and insufficient institutional support. It suggests that the development of sustainable entrepreneurship requires coordinated action from universities, government bodies, investors, and the private sector. The study concludes that Kazakhstan has strong potential to expand green entrepreneurship if supportive ecosystems are strengthened and sustainability becomes a central part of business education and innovation policy.

Key words: sustainable business models, green entrepreneurship, Kazakhstan, environmental innovation, business sustainability

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE GROWTH FACTORS IN TRANSITION ECONOMIES: THE CASE OF MOLDOVA

Prof. Dr. Victor Chirilov, Ana Moraru, Sergiu Balan
Faculty of Economics, Academy of Economic Studies of Moldova, Moldova

ABSTRACT

This paper examines the growth factors of small and medium enterprises in transition economies, with Moldova as a case study. SMEs play a central role in employment generation, local development, and economic modernization, particularly in economies undergoing structural transformation. The study explores the conditions that support or constrain SME growth, including access to finance, managerial capacity, institutional stability, and market adaptation.

The research is based on SME development literature and transition economy analysis. It emphasizes that growth is influenced not only by external market conditions but also by internal organizational capabilities. The findings suggest that successful SMEs tend to combine flexibility, innovation, and strategic planning with strong networks of support. At the same time, many firms face challenges related to limited capital, administrative complexity, and fluctuating regulatory environments.

The study argues that in transition economies, SME development must be understood as part of a broader process of institutional and economic adjustment. In Moldova, this means strengthening entrepreneurship ecosystems, reducing barriers to business expansion, and improving the relationship between public policy and enterprise needs. The paper concludes that SME growth depends on a balanced combination of entrepreneurial initiative, policy support, and access to stable development resources.

Key words: small and medium enterprises, Moldova, transition economy, business growth, entrepreneurship

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ROLE OF CORPORATE GOVERNANCE IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN MOLDOVAN COMPANIES

Dr. Ion Stratulat, Elena Vicol, Prof. Dr. Aigerim Saparova
Faculty of Management and Economics, Moldova State University, Moldova

ABSTRACT

This study explores the role of corporate governance in attracting foreign investment in Moldovan companies. In increasingly competitive capital markets, foreign investors look for transparent decision-making, reliable oversight, and accountable management structures before committing long-term resources. The research examines how governance practices influence investor confidence and shape the broader investment climate in Moldova.

The study is grounded in corporate governance and international investment literature. It focuses on key governance dimensions such as board structure, disclosure practices, managerial accountability, shareholder protection, and institutional transparency. The findings suggest that companies with stronger governance systems are better positioned to reduce perceived risk and present themselves as credible investment opportunities. Corporate governance therefore functions not only as an internal management tool but also as an external signal of stability and professionalism.

The paper also notes that governance reform is particularly important in transitional business environments, where institutional trust may still be developing. It argues that investor attraction depends on more than financial indicators, since organizational integrity and regulatory consistency also matter. The study concludes that improving corporate governance can support Moldova's efforts to attract foreign capital, strengthen enterprise reputation, and encourage sustainable business development.

Key words: corporate governance, foreign investment, Moldovan companies, investor confidence, transparency

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES IN EGYPTIAN ORGANIZATIONS

Assoc. Prof. Dr. Ahmed El-Sharif
Faculty of Business Administration, Cairo University, Egypt

ABSTRACT

This study examines strategic human resource management practices in Egyptian organizations and their contribution to organizational effectiveness. As businesses operate in increasingly complex and competitive environments, human resource management has moved beyond administrative functions toward a more strategic role in supporting performance, innovation, and workforce stability. The research explores how HR practices align with organizational goals and influence employee development and institutional success.

The study is based on human resource management and organizational strategy literature. It focuses on recruitment, training, performance appraisal, talent development, employee engagement, and retention as key elements of strategic HRM. The findings suggest that organizations achieve stronger outcomes when HR policies are integrated with long-term business planning and when employees are viewed as strategic assets rather than operational resources. Effective HRM also supports adaptability by helping organizations respond to market change and workforce needs.

The paper further argues that Egyptian organizations face particular challenges related to labor market pressures, managerial centralization, and uneven access to professional development. It concludes that strategic human resource management can improve productivity, organizational commitment, and internal coordination when supported by leadership commitment and coherent policy frameworks. The study highlights the importance of human capital as a foundation for organizational competitiveness in Egypt.

Key words: strategic human resource management, Egyptian organizations, employee development, organizational performance, workforce strategy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MARKETING INNOVATION AND CONSUMER BEHAVIOR IN EGYPT'S DIGITAL ECONOMY

Dr. Salma Hussein, Omar Naguib, Nour El-Din Farouk, Mona Abdelrahman, Dr. Khaled Fathy
Faculty of Commerce, Ain Shams University, Egypt

ABSTRACT

This study investigates the relationship between marketing innovation and consumer behavior in Egypt's digital economy. As online platforms, mobile technologies, and data-driven marketing reshape consumer markets, businesses must continuously adapt their strategies to changing expectations and purchasing patterns. The research explores how innovative marketing practices influence consumer trust, engagement, and decision-making in the digital environment.

The study is informed by marketing and consumer behavior literature, with attention to the growing importance of digital communication, personalization, and interactive branding. It argues that marketing innovation is most effective when it combines creativity with customer understanding and platform responsiveness. The findings suggest that digital consumers are more likely to respond to brands that offer convenience, authenticity, and meaningful engagement across online channels.

The paper also identifies challenges related to market saturation, information overload, and varying levels of digital literacy among consumers. It concludes that firms operating in Egypt's digital economy must move beyond conventional promotion and develop adaptive marketing approaches that reflect changing consumer values and technological habits. The study emphasizes that marketing innovation can strengthen brand relationships and support business growth when it is grounded in consumer insight and strategic flexibility.

Key words: marketing innovation, consumer behavior, digital economy, Egypt, digital branding

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUPPLY CHAIN OPTIMIZATION AND LOGISTICS MANAGEMENT IN EGYPTIAN INDUSTRIAL SECTORS

Prof. Dr. Mahmoud Zaki, Hassan El-Gohary
Faculty of Industrial Engineering, Helwan University, Egypt

ABSTRACT

This paper examines supply chain optimization and logistics management in Egyptian industrial sectors. In a competitive production environment, efficient supply chains are essential for reducing costs, improving delivery performance, and strengthening industrial resilience. The study explores how logistics systems, coordination practices, and operational planning affect the performance of manufacturing and distribution networks in Egypt.

The research is based on supply chain management literature and industrial logistics studies. It focuses on inventory control, transport coordination, procurement planning, warehouse efficiency, and supply chain integration as core dimensions of optimization. The findings suggest that industrial firms perform better when supply chain decisions are aligned with production needs and market demand. Well-managed logistics systems contribute to lower operational waste, improved responsiveness, and greater reliability.

The paper also highlights the importance of digital tools, process coordination, and inter-organizational collaboration in strengthening supply chain performance. It argues that Egyptian industrial sectors can benefit from more integrated logistics strategies that reduce fragmentation and improve system visibility. The study concludes that supply chain optimization is a strategic priority for industrial competitiveness, especially in environments where efficiency and adaptability are increasingly important.

Key words: supply chain optimization, logistics management, Egyptian industry, operational efficiency, industrial competitiveness

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MATERNAL AND CHILD HEALTH CHALLENGES IN POST-CONFLICT RURAL AFGHANISTAN: ACCESS AND OUTCOME ANALYSIS

Nasrin Mohammadi, Assoc. Prof. Dr. Faridullah Azimi
Faculty of Public Health, Kabul University of Medical Sciences, Afghanistan

ABSTRACT

This study examines maternal and child health challenges in post-conflict rural Afghanistan, with a particular focus on access barriers and health outcomes. In rural areas affected by prolonged instability, health services remain limited by damaged infrastructure, shortages of trained personnel, weak transportation networks, and persistent social and economic constraints. These conditions make maternal and child health a critical public health concern and highlight the need for context-sensitive interventions.

The study is based on a review of public health literature, humanitarian health reports, and rural healthcare studies related to post-conflict settings. It explores how distance to care, service affordability, cultural restrictions, and limited preventive support shape maternal and child health outcomes. The analysis suggests that mothers in rural Afghanistan often face delayed prenatal care, reduced institutional delivery options, and limited postnatal follow-up. Children are similarly affected through weakened access to vaccination, nutrition support, and early health monitoring.

The findings indicate that health outcomes in these regions are closely linked to broader structural conditions, including security, transportation, and the availability of community-based services. The study argues that improving maternal and child health requires more than clinical intervention alone; it also depends on rebuilding trust in local systems, strengthening primary care, and expanding outreach through mobile and community health services. The paper concludes that access-centered public health strategies are essential for reducing preventable risks and improving long-term outcomes in rural Afghan communities.

Key words: maternal health, child health, rural Afghanistan, post-conflict health, healthcare access

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

INFECTIOUS DISEASE CONTROL STRATEGIES IN AFGHAN URBAN HEALTH SYSTEMS UNDER RESOURCE LIMITATIONS

Prof. Dr. Rajiv Menon, Dr. Kavita Sharma, Anil Verma
Faculty of Medicine and Public Health, University of Delhi, India

ABSTRACT

This paper investigates infectious disease control strategies in Afghan urban health systems operating under severe resource limitations. Rapid urbanization, population displacement, overcrowded neighborhoods, and constrained public health infrastructure have created complex conditions for disease prevention and management. The study examines how urban health systems respond to these pressures while attempting to maintain surveillance, treatment access, and outbreak preparedness.

The research draws on public health policy literature and comparative health systems studies. It focuses on the role of primary care, epidemiological monitoring, sanitation, vaccination, and referral coordination in controlling infectious disease in cities with limited administrative and material capacity. The findings suggest that urban health systems in Afghanistan face persistent difficulties related to staffing shortages, weak laboratory support, uneven access to medicines, and limited coordination between institutions. These limitations reduce the speed and effectiveness of response during outbreaks.

The study also highlights the importance of community-based health education, local partnership, and adaptive planning in improving disease control. It argues that resource-constrained systems require flexible strategies rather than highly centralized models. Strengthening local surveillance, expanding prevention programs, and improving communication between clinics and public authorities are identified as key priorities. The paper concludes that sustainable infectious disease control in Afghan cities depends on resilient health governance, practical investment, and the integration of public health measures with social support systems.

Key words: infectious disease control, urban health systems, Afghanistan, resource limitations, public health strategy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

IMPACT OF AIR POLLUTION ON RESPIRATORY HEALTH IN MAJOR INDIAN METROPOLITAN CITIES

Prof. Dr. Ahmad Zahir, Dr. Laila Rahimi, Hamid Safi
Faculty of Environmental Health, Jamia Hamdard University, India

ABSTRACT

This study examines the impact of air pollution on respiratory health in major Indian metropolitan cities, where rapid industrialization, traffic congestion, construction activity, and seasonal environmental conditions contribute to prolonged exposure to harmful pollutants. Respiratory illness has become a major public health concern in densely populated urban areas, especially for children, older adults, and individuals with pre-existing conditions. The study explores how urban air quality affects respiratory well-being and public health burden.

The research is based on environmental health literature and urban epidemiology studies. It focuses on the relationship between particulate matter, vehicular emissions, smoke exposure, and respiratory outcomes such as asthma, bronchitis, reduced lung function, and chronic irritation. The findings suggest that pollution exposure is not evenly distributed across the urban population, with lower-income communities often experiencing greater exposure due to residential location, housing conditions, and reduced access to healthcare. The study also notes that seasonal variation and atmospheric conditions can intensify health risks in metropolitan environments.

The paper argues that air pollution should be understood not only as an environmental issue but also as a social and health equity challenge. Effective response requires stronger regulation, improved urban planning, and public awareness measures. The study concludes that reducing respiratory health risks in Indian cities depends on coordinated action across transport policy, environmental monitoring, and community health protection.

Key words: air pollution, respiratory health, Indian cities, urban epidemiology, environmental health

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

NUTRITIONAL DEFICIENCIES AND PUBLIC HEALTH INTERVENTIONS AMONG RURAL INDIAN CHILDREN

Assoc. Prof. Dr. Priyanka Das, Rohit Kulkarni, Saleh Al-Qadhi, Fatima Al-Sabri
Faculty of Nutrition and Public Health, University of Calcutta, India

ABSTRACT

This study investigates nutritional deficiencies among rural Indian children and evaluates the role of public health interventions in improving child well-being. Nutritional insecurity remains a persistent issue in many rural areas, where limited food diversity, poverty, and uneven access to health services affect growth, learning, and immune development. The paper explores the structural causes of malnutrition and the ways in which public health programs can address them more effectively.

The research is based on nutrition and child health literature, with attention to rural health systems and preventive intervention models. It examines how deficiencies in essential nutrients contribute to poor growth, weakness, reduced school participation, and vulnerability to illness. The findings suggest that nutritional problems are shaped by household food access, maternal awareness, sanitation conditions, and the availability of school and community health support. The study also highlights the importance of early screening and regular health education in identifying risk.

The paper argues that effective intervention must combine supplementation, dietary education, primary care outreach, and community participation. Programs are more successful when they are culturally appropriate and linked to local health infrastructure. The study concludes that child nutrition in rural India should be addressed through integrated public health planning rather than isolated aid measures. Strengthening preventive systems can improve both health outcomes and broader educational development.

Key words: child nutrition, rural India, public health intervention, malnutrition, preventive healthcare

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EPIDEMIOLOGICAL STUDY OF WATERBORNE DISEASES IN YEMENI COMMUNITIES

Dr. Hassan Al-Hakimi
Faculty of Medicine and Health Sciences, Sana'a University, Yemen

ABSTRACT

This study examines the epidemiology of waterborne diseases in Yemeni communities, where damaged infrastructure, limited sanitation, and unstable water supply systems have increased the risk of illness. Waterborne diseases remain a major public health challenge in both rural and urban areas, especially in contexts affected by conflict and economic disruption. The paper explores the relationship between water quality, environmental conditions, and disease distribution.

The research is based on epidemiological and environmental health literature. It focuses on the pathways through which contaminated water contributes to diarrheal illness, parasitic infection, and other preventable health problems. The findings suggest that outbreaks are strongly linked to poor sanitation, unsafe water storage, and weak community infrastructure. The study also notes that children, displaced families, and low-income households are among the most vulnerable groups.

The paper argues that effective response requires more than emergency treatment. Long-term prevention depends on safe water access, hygiene education, monitoring systems, and coordination between public health and infrastructure agencies. The study concludes that waterborne disease control in Yemen should be understood as part of a wider humanitarian and health development agenda. Sustainable improvement will require investment in public systems and stronger local prevention capacity.

Key words: waterborne diseases, epidemiology, Yemen, sanitation, public health

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

HEALTHCARE ACCESS AND MATERNAL MORTALITY RATES IN YEMEN DURING HUMANITARIAN CRISIS

Prof. Dr. Abdullah Al-Mutairi, Dr. Rania Al-Yemeni
Faculty of Public Health, King Saud University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This study investigates healthcare access and maternal mortality in Yemen during the humanitarian crisis, focusing on the structural barriers that shape pregnancy and childbirth outcomes. Conflict, displacement, damaged health facilities, and shortages of medical staff have placed severe pressure on maternal health services. The paper explores how these conditions affect women's ability to receive timely antenatal, delivery, and postnatal care.

The study is grounded in maternal health and humanitarian public health literature. It examines access barriers such as distance to care, cost, insecurity, and limited referral networks. The findings suggest that maternal mortality is closely connected to weakened health systems rather than individual health behavior alone. Women in crisis settings often face delayed treatment and reduced access to skilled care, increasing risks during childbirth and postpartum recovery.

The paper argues that maternal mortality in Yemen should be addressed through integrated emergency and system-strengthening strategies. Mobile services, community health workers, improved referral pathways, and international support can help reduce preventable deaths. The study concludes that maternal health in humanitarian crises requires sustained attention to accessibility, continuity of care, and protection of essential services. Strengthening these systems is central to improving outcomes for women and families.

Key words: maternal mortality, healthcare access, Yemen, humanitarian crisis, reproductive health

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MENTAL HEALTH CONSEQUENCES OF PROLONGED CONFLICT ON YEMENI POPULATIONS

Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Sharabi, Nabil Al-Houthi, Aisha Al-Hamdani
Faculty of Psychology and Social Sciences, University of Aden, Yemen

ABSTRACT

This study examines the mental health consequences of prolonged conflict on Yemeni populations, with attention to trauma exposure, social disruption, and the weakening of community support systems. Extended conflict has affected daily life, family stability, education, employment, and access to health services, creating a broad psychological burden across different population groups. The paper explores how conflict conditions contribute to stress, anxiety, depression, grief, and other forms of psychosocial distress.

The study is based on mental health and conflict studies literature. It highlights the cumulative effect of violence, displacement, uncertainty, and economic hardship on emotional well-being. The findings suggest that mental health challenges in Yemen are shaped not only by direct traumatic events but also by long-term instability and loss of social security. Children, caregivers, displaced persons, and frontline workers are especially vulnerable to psychological strain.

The paper argues that mental health response in conflict settings must include community-based support, culturally sensitive counseling, and integration with primary care. It also emphasizes the importance of rebuilding social networks and restoring a sense of safety and routine. The study concludes that mental health in Yemen should be addressed as a central component of humanitarian recovery and social resilience. Effective support requires sustained attention to both immediate distress and long-term psychosocial rehabilitation.

Key words: mental health, conflict trauma, Yemen, psychosocial support, community resilience

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EDUCATIONAL LEADERSHIP AND TEACHER DEVELOPMENT IN DIGITAL TRANSFORMATION ERA

Prof. Dr. Amira Ben Youssef, Dr. Salma Khelifi, Dr. Hichem Trabelsi, Rim El Amri
Faculty of Education, University of Tunis, Tunisia

ABSTRACT

This study examines the relationship between educational leadership and teacher development in the era of digital transformation. As schools and universities increasingly adopt digital tools, leaders are required to guide teachers through changes in pedagogy, communication, assessment, and professional learning. The research explores how leadership practices can support teacher growth while also helping institutions adapt to technological and organizational change.

The study is based on educational leadership and teacher development literature, with attention to the ways digital transformation reshapes expectations for school management. It highlights the importance of vision, support, collaboration, and capacity building in helping teachers respond to new instructional demands. The findings suggest that effective leadership in digital contexts is not limited to administrative supervision but includes encouragement, professional mentoring, and the creation of learning communities. Teachers are more likely to develop confidence and innovation when leadership is collaborative and responsive to their needs.

The paper also discusses the challenges that digital transformation creates for teachers, including uneven digital readiness, increased workload, and uncertainty about technology integration. It argues that leadership must help reduce these pressures through training, communication, and institutional support. The study concludes that educational leadership plays a central role in shaping teacher development and ensuring that digital change contributes to meaningful improvement rather than mere technological adoption.

Key words: educational leadership, teacher development, digital transformation, professional learning, school management

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

INCLUSIVE CLASSROOM PRACTICES AND STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION SETTINGS

Assoc. Prof. Dr. Nizar Ben Ali, Dr. Marwa Jaziri
Faculty of Human and Social Sciences, University of Carthage, Tunisia

ABSTRACT

This study investigates inclusive classroom practices and their influence on student engagement in higher education settings. As universities become more diverse, instructors are increasingly expected to create learning environments that support participation, belonging, and equal access to learning. The research examines how inclusive teaching methods can strengthen engagement by responding to differences in language, background, learning style, and academic confidence.

The study is grounded in higher education pedagogy and inclusive education literature. It focuses on practices such as active participation, flexible assessment, respectful dialogue, group collaboration, and culturally responsive teaching. The findings suggest that when students feel recognized and supported, they are more likely to contribute to classroom activities, persist in learning tasks, and develop a stronger sense of academic belonging. Inclusive practices also help reduce barriers that may prevent quieter or marginalized students from participating fully.

The paper further argues that inclusion in higher education should not be treated as an add-on strategy, but as a core principle of teaching quality. It requires instructors to think carefully about how learning activities are structured and how students are invited to participate. The study concludes that inclusive classroom practices can improve both engagement and educational fairness when they are embedded in institutional values and supported by teacher preparation.

Key words: inclusive education, student engagement, higher education, classroom practices, pedagogical equity

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ASSESSMENT REFORM AND COMPETENCY-BASED LEARNING IN ROMANIAN SECONDARY EDUCATION

Dr. Ioana Marinescu
Faculty of Education, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This paper explores assessment reform and competency-based learning in Romanian secondary education. As educational systems move away from memorization-focused instruction, assessment practices are being reconsidered to better support critical thinking, problem solving, and transferable skills. The study examines how competency-based approaches influence both teaching practices and student learning outcomes.

The research is based on assessment and curriculum reform literature. It highlights the shift from traditional testing toward more formative, performance-based, and reflective evaluation methods. The findings suggest that competency-based learning encourages students to demonstrate understanding through application rather than recall alone. It also supports teachers in focusing on broader educational goals such as communication, creativity, and independent reasoning.

The paper further discusses the practical challenges of assessment reform, including teacher preparedness, institutional consistency, and alignment between curriculum and evaluation. It argues that successful reform requires clear standards, meaningful feedback, and professional support for teachers. The study concludes that competency-based assessment can strengthen Romanian secondary education when it is understood as part of a wider pedagogical transformation rather than as a technical adjustment to grading systems.

Key words: assessment reform, competency-based learning, secondary education, Romania, curriculum development

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL PEDAGOGY AND CURRICULUM INNOVATION IN ROMANIAN UNIVERSITIES

Prof. Dr. Mihai Ionescu, Dr. Alina Dumitrescu, Dr. Radu Georgescu
Faculty of Letters and Social Sciences, Alexandru Ioan Cuza University, Romania

ABSTRACT

This study examines the role of digital pedagogy in curriculum innovation within Romanian universities. As higher education institutions respond to changes in student expectations, digital technologies, and labor market demands, curriculum design is increasingly shaped by flexible and interactive learning models. The paper investigates how digital pedagogy supports innovation in teaching, assessment, and curriculum organization.

The research draws on digital education and higher education innovation literature. It emphasizes the potential of online platforms, blended learning, multimedia resources, and digital collaboration tools to enrich academic learning. The findings suggest that digital pedagogy can help universities create more dynamic and student-centered curricula, especially when technology is used to support active learning rather than passive content delivery. It also encourages interdisciplinary thinking and more adaptable instructional design.

The study further notes that curriculum innovation depends on more than technological access. It requires academic leadership, teacher readiness, and coherent institutional planning. The paper argues that universities must balance innovation with academic rigor and pedagogical purpose. It concludes that digital pedagogy can play a transformative role in Romanian higher education when it is integrated thoughtfully into curriculum development and supported by institutional commitment.

Key words: digital pedagogy, curriculum innovation, Romanian universities, higher education, blended learning

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS AND ACADEMIC INTEGRITY IN INDIAN HIGHER EDUCATION

Assis. Prof. Dr. Ananya Sharma, Assoc. Prof. Dr. Vikram Mehta, Dr. Neha Khanna
Faculty of Education and Technology, University of Delhi, India

ABSTRACT

This paper investigates the relationship between artificial intelligence tools and academic integrity in Indian higher education. As AI-based writing assistants, translation tools, and content generation systems become more common, universities are facing new questions about plagiarism, authorship, assessment, and ethical academic practice. The study explores how institutions can respond to these changes while maintaining scholarly standards.

The research is based on literature from academic integrity, educational technology, and higher education governance. It examines both the opportunities and risks associated with AI tools in student learning. On one hand, these tools can support drafting, editing, and idea development; on the other hand, they can blur the boundaries between assistance and misconduct. The findings suggest that academic integrity policies need to be updated so that they address the realities of digital learning environments without relying only on punitive responses.

The paper argues that integrity in the AI era should be supported through clear guidelines, digital literacy, and ethical awareness. It also emphasizes the role of teachers in helping students understand responsible use of technology. The study concludes that Indian higher education institutions must adopt balanced approaches that encourage innovation while protecting academic honesty and intellectual responsibility.

Key words: artificial intelligence, academic integrity, higher education, India, educational ethics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PROJECT-BASED LEARNING AND STUDENT MOTIVATION IN INDIA'S RURAL SCHOOLS

Dr. Priya Nair, Dr. Suresh Iyer, Dr. Kavita Reddy
Faculty of Education, University of Madras, India

ABSTRACT

This study examines project-based learning and its impact on student motivation in India's rural schools. Rural education often faces challenges related to limited resources, teacher shortages, and low student engagement. The paper explores how project-based learning can create more meaningful and participatory classroom experiences that strengthen motivation and active learning.

The research is informed by project-based learning and rural education literature. It focuses on how hands-on tasks, collaborative inquiry, and locally relevant projects can help students connect school learning with everyday life. The findings suggest that project-based methods increase interest, participation, and confidence by allowing students to work on practical problems rather than relying only on textbook instruction. Such approaches also encourage communication, creativity, and shared responsibility.

The study further argues that project-based learning is especially valuable in rural settings because it can make learning more relevant to community needs and local knowledge. However, effective implementation requires teacher support, flexible planning, and access to appropriate materials. The paper concludes that project-based learning can improve motivation and educational quality in rural schools when it is adapted to the realities of local classrooms.

Key words: project-based learning, student motivation, rural schools, India, active learning

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EDUCATIONAL REFORM AND QUALITY ASSURANCE IN KAZAKHSTANI TEACHER TRAINING SYSTEMS

Dr. Aigerim Sadykova, Assoc. Prof. Dr. Timur Zhandosov, Dr. Aisulu Nurlan
Faculty of Education, Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan

ABSTRACT

This paper examines educational reform and quality assurance in Kazakhstani teacher training systems. As education reforms continue to reshape teacher preparation, quality assurance has become essential for ensuring consistency, relevance, and professional competence. The study explores how policy changes influence teacher education institutions and how quality mechanisms support the development of effective future teachers.

The research is based on teacher education and quality assurance literature. It focuses on curriculum standards, institutional evaluation, professional competencies, and feedback mechanisms as core elements of reform. The findings suggest that quality assurance is most effective when it supports both accountability and improvement. Teacher training systems benefit when standards are clearly defined, program goals are aligned with classroom realities, and institutions are encouraged to reflect on their practices.

The paper also highlights the importance of balancing national reform priorities with local institutional needs. It argues that teacher education should not be reduced to compliance with formal criteria, but should foster reflective practice, pedagogical competence, and adaptability. The study concludes that quality assurance can strengthen Kazakhstani teacher training when it is linked to meaningful professional development and long-term educational planning.

Key words: educational reform, quality assurance, teacher training, Kazakhstan, professional development

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MULTILINGUAL EDUCATION AND LEARNING OUTCOMES IN KAZAKHSTAN

Dr. Marat Ospanov, Dr. Gulnaz Karimova
Faculty of Philology and Education, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study investigates multilingual education and its relationship with learning outcomes in Kazakhstan. In a multilingual society, education must support communication across languages while also promoting academic achievement and cultural understanding. The paper explores how multilingual instruction influences student learning, classroom interaction, and educational equity.

The study is grounded in multilingual education and language policy literature. It examines how the use of Kazakh, Russian, and other languages in school settings affects comprehension, participation, and academic development. The findings suggest that multilingual education can improve cognitive flexibility, language awareness, and inclusion when it is supported by well-designed teaching methods and trained educators. It also helps students connect schooling with the linguistic realities of their social environment.

The paper further notes that multilingual education requires careful balance. If implementation is unclear or uneven, it may create confusion or unequal access to learning. The study argues that strong curriculum design, teacher preparation, and institutional support are necessary for positive outcomes. It concludes that multilingual education can enhance learning in Kazakhstan when it is treated as both a pedagogical strategy and a social resource.

Key words: multilingual education, learning outcomes, Kazakhstan, language policy, educational inclusion

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DESERTIFICATION PROCESSES AND LAND DEGRADATION IN MOROCCO'S PRE-SAHARA REGIONS

Assoc. Prof. Dr. Hassan Rhouma, Nadia Belghiti
Faculty of Geography and Planning, Mohammed V University, Morocco

ABSTRACT

This study examines desertification processes and land degradation in Morocco's pre-Sahara regions, where fragile ecosystems are increasingly exposed to climatic stress and unsustainable land use. The research focuses on the interaction between drought, vegetation loss, soil erosion, and human pressure in shaping long-term environmental decline. Pre-Sahara landscapes are especially vulnerable because of low rainfall, irregular vegetation cover, and dependence on pastoral and agricultural activities. The paper draws on desertification literature and land degradation studies to interpret the environmental dynamics of the region. The findings suggest that desertification is driven by both natural and human factors, including overgrazing, deforestation, water scarcity, and soil exhaustion. These processes reduce land productivity and weaken the ecological resilience of rural communities. The study also highlights the importance of land management practices that can slow degradation and support environmental recovery. It argues that conservation efforts should combine reforestation, soil protection, grazing regulation, and community-based adaptation. The research further emphasizes that desertification is not only a biophysical problem but also a development issue linked to poverty, migration, and rural vulnerability. The paper concludes that sustainable land policy in Morocco's pre-Sahara regions must be grounded in ecological restoration, local participation, and long-term planning.

Key words: desertification, land degradation, pre-Sahara regions, Morocco, environmental management

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL TRANSFORMATION AND DATA-DRIVEN DECISION MAKING IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Wei-Han Lin – Department of Information Systems, School of Business, National Taipei University, Taiwan
Chia-Yu Chen – Department of Business Analytics, Faculty of Management, National Chengchi University, Taiwan
Ming-Jen Hsu – Institute of Digital Economy, College of Commerce, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study investigates the role of digital transformation in enabling data-driven decision-making processes within small and medium-sized enterprises (SMEs). In an increasingly competitive and technology-intensive business environment, SMEs face significant challenges in adopting advanced digital tools due to resource constraints and limited technical expertise. The research explores how digital maturity influences managerial decision quality, operational efficiency, and organizational adaptability. A conceptual framework is developed to examine the relationship between digital infrastructure, data analytics capability, and strategic decision outcomes. Findings suggest that SMEs that actively integrate cloud-based systems, artificial intelligence tools, and real-time analytics platforms demonstrate higher levels of responsiveness to market changes and improved performance outcomes. Furthermore, organizational culture and leadership commitment are identified as critical mediating factors in successful digital adoption. The study emphasizes that data-driven decision-making is not solely dependent on technological investment but also on the ability of firms to cultivate analytical thinking and cross-functional collaboration. Practical implications highlight the importance of training programs, government support mechanisms, and scalable digital solutions tailored to SME needs. The research contributes to the growing literature on digital business transformation by offering insights into how SMEs can bridge the digital divide and sustain competitive advantage in global markets.

Keywords: Digital transformation, SMEs, data-driven decision-making, business analytics, organizational performance

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN INTEGRATION AND RESILIENCE STRATEGIES IN GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENTS

Yu-Ting Wang – Department of Logistics and Supply Chain Management, Shanghai University of Finance and Economics, China
Po-Chun Li – School of Business Administration, Fudan University, China
Hui-En Tsai – Institute of International Trade, Zhejiang University, China

ABSTRACT

This research examines sustainable supply chain integration and resilience strategies within global business environments characterized by uncertainty, disruption, and environmental pressures. The study focuses on how organizations design supply chain systems that balance efficiency, sustainability, and adaptability. Increasing globalization and recent disruptions have highlighted the need for resilient supply chain structures capable of absorbing shocks while maintaining continuity. The study analyzes strategic practices such as supplier diversification, digital tracking systems, green logistics, and circular economy integration. Results indicate that firms implementing sustainability-oriented supply chain models achieve improved risk mitigation and long-term cost efficiency. Moreover, resilience is found to be strongly linked with collaboration across supply chain partners and the use of predictive analytics for demand forecasting. Environmental sustainability initiatives, including carbon reduction strategies and waste minimization practices, also contribute to enhanced corporate reputation and stakeholder trust. The findings suggest that supply chain resilience is no longer solely an operational concern but a strategic imperative tied to corporate sustainability goals. The study offers managerial recommendations for integrating sustainability metrics into supply chain performance evaluation systems and emphasizes the importance of digital technologies in enhancing transparency and responsiveness.

Keywords: Supply chain resilience, sustainability, global logistics, risk management, circular economy

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL ENTREPRENEURSHIP, INNOVATION ECOSYSTEMS, AND MARKET ADAPTATION IN EMERGING ECONOMIES

Elena Markoska – Faculty of Economics, Ss. Cyril and Methodius University, North Macedonia
Nikola Stojanov – Institute of Entrepreneurship Studies, University of Belgrade, Serbia
Petar Velkov – Department of Innovation Management, University of Sofia, Bulgaria

ABSTRACT

This study explores the dynamics of digital entrepreneurship within innovation ecosystems in emerging economies, with a particular focus on market adaptation processes. Digital transformation has significantly reshaped entrepreneurial activities by lowering entry barriers and enabling access to global markets. However, entrepreneurs in emerging economies often face structural challenges such as limited funding, regulatory constraints, and technological infrastructure gaps. The research analyzes how innovation ecosystems comprising startups, government institutions, investors, and academic entities influence entrepreneurial success. Findings indicate that strong ecosystem connectivity enhances innovation capacity and accelerates market adaptation. Digital platforms play a critical role in enabling entrepreneurs to test business models, access customers, and scale operations rapidly. Additionally, policy support and incubation programs are identified as key drivers of entrepreneurial resilience. The study highlights that adaptability, digital literacy, and collaborative networks are essential for sustaining competitive advantage. It further emphasizes that emerging economies can accelerate economic development by fostering inclusive digital ecosystems that support innovation-led growth.

Keywords: Digital entrepreneurship, innovation ecosystems, emerging economies, market adaptation, startups

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND FINANCIAL PERFORMANCE IN FAMILY-OWNED BUSINESSES

Marina K. Dimitrova, Aleksandar Petrov, Stefan Trajkov

Institute of Corporate Studies, University of Belgrade, Serbia

ABSTRACT

This study examines the relationship between corporate governance practices and financial performance in family-owned businesses. Family firms represent a significant portion of global economic activity, yet they often face governance challenges related to ownership concentration, succession planning, and managerial professionalism. The research investigates how governance mechanisms such as board independence, transparency, and accountability influence financial outcomes. The findings suggest that firms with structured governance frameworks tend to achieve higher profitability and more stable long-term performance. However, excessive family control may limit strategic flexibility and reduce external investor confidence. The study also highlights the importance of balancing family values with professional management practices to ensure sustainability. Effective succession planning emerges as a critical factor in maintaining continuity and avoiding performance decline across generations. Additionally, the integration of external advisory boards contributes positively to decision-making quality and risk management. The research provides insights for policymakers and business owners on improving governance structures to enhance competitiveness in increasingly complex markets.

Keywords: Corporate governance, family businesses, financial performance, succession planning, organizational control

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT AND BRAND LOYALTY IN THE DIGITAL RETAIL SECTOR

Ananya Iyer , Rohan Menon, Priya Nair, Kavya Sharma

Department of Digital Marketing, Symbiosis International University, India

ABSTRACT

This study explores the relationship between customer experience management and brand loyalty in the digital retail sector. With the rapid expansion of e-commerce platforms, customer expectations have evolved toward seamless, personalized, and interactive shopping experiences. The research examines how digital touchpoints, including mobile applications, social media engagement, and AI-driven recommendation systems, influence consumer satisfaction and loyalty formation. Findings indicate that positive customer experiences significantly enhance emotional attachment to brands and increase repeat purchase behavior. Personalization strategies and real-time customer support systems are identified as key drivers of satisfaction. Moreover, trust and perceived value play a crucial role in strengthening long-term brand loyalty. The study also highlights that negative digital experiences, such as delayed responses or poor interface design, can significantly damage brand perception. Retailers that invest in integrated customer experience strategies achieve stronger competitive positioning and improved customer retention rates. The research contributes to understanding how digital transformation reshapes consumer-brand relationships in modern retail environments.

Keywords: Customer experience, brand loyalty, digital retail, e-commerce, consumer behavior

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

STRATEGIC LEADERSHIP, ORGANIZATIONAL RESILIENCE, AND POST-CRISIS BUSINESS RECOVERY MODELS

Arjun Mehra – School of Management, Indian Institute of Technology Delhi, India
Neha Kulkarni – Faculty of Business Studies, University of Pune, India
Vikram Joshi – Department of Organizational Behavior, XLRI Jamshedpur, India

ABSTRACT

This study analyzes the role of strategic leadership in enhancing organizational resilience and facilitating post-crisis business recovery. In an era marked by economic uncertainty, pandemics, and geopolitical disruptions, organizations must develop adaptive leadership capabilities to ensure continuity and recovery. The research explores how leaders influence organizational culture, decision-making processes, and resource allocation during crisis situations. Findings indicate that transformational leadership styles significantly contribute to employee motivation, innovation, and organizational agility. Resilient organizations are characterized by flexible structures, rapid decision-making capabilities, and strong communication systems. The study also highlights the importance of scenario planning and risk assessment in preparing for future disruptions. Post-crisis recovery is found to be more effective in organizations that integrate learning mechanisms from past crises into their strategic planning processes. Furthermore, emotional intelligence and stakeholder engagement are identified as essential leadership competencies in crisis management. The research provides a framework for understanding how strategic leadership drives organizational sustainability in volatile environments.

Keywords: Strategic leadership, organizational resilience, crisis management, business recovery, adaptability

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABILITY REPORTING, ESG DISCLOSURE, AND LONG-TERM VALUE CREATION IN CORPORATE SECTORS

Amira Ben Salem
Department of Accounting, University of Tunis, Tunisia
Sami Khelifi
Faculty of Economics and Management, University of Sfax, Tunisia
Yasmine Trabelsi
Institute of Corporate Governance, Carthage University, Tunisia
Nour Chaker
School of Business, University of Monastir, Tunisia

ABSTRACT

This study investigates sustainability reporting practices, environmental, social, and governance (ESG) disclosure, and their impact on long-term value creation in corporate sectors. With increasing stakeholder awareness and regulatory pressures, firms are expected to provide transparent and standardized sustainability information. The research examines how ESG reporting influences investor confidence, corporate reputation, and financial performance. Findings indicate that companies with comprehensive sustainability disclosures tend to attract more long-term investments and exhibit stronger market stability. Environmental initiatives such as carbon reduction and resource efficiency are positively associated with operational performance improvements. Social responsibility practices enhance employee satisfaction and stakeholder engagement, while strong governance structures ensure accountability and ethical decision-making. The study also identifies challenges related to the lack of standardized reporting frameworks and inconsistent measurement practices. It emphasizes the need for global harmonization of ESG standards to improve comparability and reliability. Overall, sustainability reporting is positioned as a strategic tool for enhancing corporate transparency and long-term value creation.

Keywords: ESG disclosure, sustainability reporting, corporate governance, long-term value, stakeholder engagement

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EMACROECONOMIC RESILIENCE AND INFLATION MANAGEMENT IN POST-PANDEMIC TAIWAN

Prof. Dr. Wei-Hao Lin
Department of Economics, College of Social Sciences, National Taiwan University, Taiwan
Dr. Meng-Ting Chen
Institute of International Business, National Chengchi University, Taiwan
Dr. Yu-Chen Huang
Department of Finance, College of Management, National Sun Yat-sen University, Taiwan
Dr. Hsin-Yu Kuo
Graduate School of Public Policy, National Tsing Hua University, Taiwan

ABSTRACT

The post-pandemic period has presented major economic challenges for many countries, particularly in relation to inflation management, supply chain restructuring, and long-term economic stability. Taiwan has emerged as an important example of macroeconomic resilience due to its adaptive industrial policies, strong export-oriented economy, and effective institutional responses. This study examines the relationship between inflation control mechanisms and economic recovery strategies implemented in Taiwan following the global pandemic period. The research focuses on fiscal coordination, monetary policy adaptation, and the resilience of domestic production systems under conditions of international uncertainty.

The study evaluates how Taiwan managed inflationary pressures while sustaining economic productivity and maintaining social stability. Particular attention is given to the role of technology industries, labor market adjustments, and public confidence in financial institutions. The findings suggest that strategic government intervention, combined with strong digital infrastructure and flexible economic governance, contributed significantly to economic recovery. In addition, the integration of innovation-oriented industrial policies strengthened Taiwan's capacity to minimize external shocks and preserve market stability.

The paper also discusses the broader implications of inflation management for developing and export-based economies facing similar post-pandemic conditions. It is argued that macroeconomic resilience requires not only short-term stabilization policies but also long-term institutional planning and investment in productive sectors. Taiwan's experience demonstrates the importance of coordinated policy responses, sustainable fiscal management, and international trade adaptability in periods of economic crisis. The study contributes to contemporary discussions on economic resilience, inflation governance, and post-pandemic recovery strategies within Asian economies and the global economic system.

Keywords: Macroeconomic resilience, Inflation management, Taiwan economy, Post-pandemic recovery, Fiscal policy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

DIGITAL TRANSFORMATION, TRADE ADAPTATION, AND SMALL BUSINESS SURVIVAL IN TAIWAN'S URBAN ECONOMY

Assoc. Prof. Dr. Chia-Ling Tsai
Department of Business Administration, College of Commerce, National Cheng Kung University, Taiwan
Dr. Po-Han Wu
Institute of Urban Development, National Taipei University, Taiwan

ABSTRACT

Digital transformation has become one of the most influential dynamics shaping urban economies in the contemporary global system. Following the disruptions created by the pandemic period, small businesses in Taiwan faced increasing pressure to adapt to changing consumer behavior, technological innovation, and evolving international trade conditions. This study investigates the relationship between digital transformation, trade adaptation, and the survival capacity of small enterprises operating within Taiwan's urban economy.

The research explores how small and medium-sized enterprises integrated digital technologies into business operations, marketing systems, customer relations, and supply chain management. The study also evaluates the impact of electronic commerce, online financial services, and digital communication tools on business sustainability. Findings indicate that enterprises capable of rapidly adopting digital practices demonstrated greater resilience against economic uncertainty and market disruptions. In urban centers, technological flexibility and access to digital infrastructure became essential components of competitive survival.

Furthermore, the paper analyzes the role of public policy and institutional support in facilitating digital adaptation among local businesses. Government-supported innovation programs, digital education initiatives, and trade-oriented reforms contributed positively to the modernization of commercial activities. However, the research also identifies structural inequalities affecting smaller enterprises with limited technological resources and insufficient institutional access.

The study argues that digital transformation should not be viewed solely as a technological process but also as a socioeconomic transition influencing employment structures, trade relations, and urban development patterns. Taiwan's experience illustrates how urban economies can strengthen resilience through innovation-driven policies and adaptive commercial strategies. The paper contributes to current debates concerning digital economies, urban trade adaptation, and the long-term sustainability of small businesses within rapidly transforming economic environments.

Keywords: Digital transformation, Small businesses, Urban economy, Trade adaptation, Taiwan

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY AND FISCAL REFORM PATHWAYS IN NORTH MACEDONIA

Dr. Elena Stojanova
Faculty of Economics, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia
Dr. Nikola Petrov
Institute of Economic Research, Goce Delčev University, North Macedonia
Dr. Marija Ivanova
Department of Public Finance, Faculty of Business Economics, South East European University, North Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Stefan Dimitrov
Faculty of Administration and Management, University American College Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

Public debt sustainability has become an increasingly important issue for developing and transition economies facing fiscal uncertainty and structural economic transformation. North Macedonia has experienced significant economic pressures associated with external debt expansion, public expenditure demands, and regional financial instability. This study examines the sustainability of public debt and evaluates possible fiscal reform pathways capable of supporting long-term economic stability in North Macedonia.

The research investigates the relationship between government borrowing practices, fiscal governance, and macroeconomic performance within the context of regional economic integration. Particular attention is given to public expenditure efficiency, tax system reforms, and institutional capacity in fiscal management. The findings suggest that sustainable debt management depends not only on reducing borrowing levels but also on strengthening governance structures and improving public sector transparency.

The study further discusses the impact of international financial conditions and regional political developments on domestic fiscal stability. Economic uncertainty, inflationary pressures, and external dependency have increased the importance of effective fiscal planning and responsible budgetary policies. The analysis demonstrates that reform-oriented fiscal strategies can improve investor confidence, support economic growth, and reduce long-term financial vulnerabilities.

In addition, the paper emphasizes the significance of institutional coordination between monetary authorities, public finance institutions, and development agencies. Fiscal reforms focused on productive investment, social protection, and economic diversification may contribute positively to sustainable development outcomes. North Macedonia’s experience reflects broader challenges faced by emerging economies seeking fiscal balance while maintaining economic growth and social stability. The study contributes to contemporary discussions on debt sustainability, fiscal governance, and economic reform within Southeast European economies.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Keywords: Public debt, Fiscal reform, Economic sustainability, North Macedonia, Fiscal governance

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

LABOR MARKET FLEXIBILITY, YOUTH EMPLOYMENT, AND REGIONAL GROWTH IN NORTH MACEDONIA

Dr. Ana Trajkovska
Department of Labor Economics and Social Policy, Faculty of Economics, University of Tourism and Management in Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

Labor market flexibility and youth employment remain central concerns for economies experiencing structural transformation and regional development disparities. North Macedonia continues to face challenges associated with unemployment, labor migration, and unequal economic opportunities among younger populations. This study examines the relationship between labor market flexibility, youth employment conditions, and regional economic growth within North Macedonia's developing economic structure.

The research focuses on employment policies, labor mobility, vocational education, and institutional support mechanisms designed to facilitate youth participation in the workforce. Particular emphasis is placed on the changing nature of employment in urban and regional labor markets. The findings indicate that flexible labor policies can contribute positively to employment opportunities when combined with effective educational systems and targeted regional development strategies.

The paper also evaluates the role of entrepreneurship programs, technological adaptation, and private sector cooperation in improving labor market integration for younger populations. Regional disparities in economic development continue to influence employment accessibility and income distribution. In less developed regions, limited industrial diversification and insufficient investment reduce employment opportunities and encourage labor migration toward larger urban centers or foreign economies.

Furthermore, the study argues that sustainable regional growth requires balanced labor market reforms that protect social stability while encouraging innovation and economic competitiveness. Policies promoting vocational training, digital skills, and youth entrepreneurship may strengthen long-term labor market resilience. North Macedonia's labor market experience demonstrates the importance of integrating social policy with regional economic planning in order to address structural employment challenges effectively. The research contributes to contemporary debates concerning labor economics, youth employment policy, and regional growth dynamics in Southeast Europe.

Keywords: Labor market flexibility, Youth employment, Regional growth, North Macedonia, Labor economics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

INCLUSIVE FINANCE, RURAL CREDIT ACCESS, AND ENTREPRENEURSHIP GROWTH IN INDIA

Prof. Dr. Rajesh Varma
Department of Economics and Rural Development, Faculty of Social Sciences, University of Delhi, India
Dr. Ananya Deshmukh
Institute of Development Studies, Savitribai Phule Pune University, India
Dr. Kavita Iyer
Department of Commerce and Financial Studies, University of Madras, India

ABSTRACT

Inclusive finance has become an essential component of sustainable development strategies aimed at reducing poverty, supporting entrepreneurship, and improving regional economic participation. In India, rural communities continue to face structural barriers related to financial accessibility, institutional inequality, and limited entrepreneurial support. This study examines the relationship between inclusive financial systems, rural credit accessibility, and entrepreneurship growth within the Indian economic context.

The research analyzes how financial inclusion policies influence small-scale entrepreneurship, rural business development, and local economic participation. Particular attention is given to banking accessibility, microfinance initiatives, and digital financial services in underserved regions. The findings indicate that improved access to credit contributes positively to entrepreneurial confidence, household economic stability, and local employment opportunities. Financial inclusion also supports social mobility by enabling individuals to participate more actively in productive economic activities.

The paper further explores the role of government-supported financial reforms and institutional partnerships in strengthening rural economic structures. Digital banking technologies and community-based financial programs have expanded financial participation among previously excluded populations. However, the study also identifies continuing challenges associated with financial literacy, institutional trust, and unequal access to technological infrastructure.

In addition, the research argues that entrepreneurship growth in rural India depends not only on financial access but also on education, infrastructure development, and long-term policy coordination. Sustainable financial inclusion requires integrated strategies combining economic development with social empowerment. India’s experience illustrates the transformative potential of inclusive finance in supporting entrepreneurship and reducing regional inequalities. The study contributes to current discussions on rural development, financial accessibility, and sustainable entrepreneurship within emerging economies.

Keywords: Inclusive finance, Rural credit, Entrepreneurship, Financial accessibility, India

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SUSTAINABLE INDUSTRIAL POLICY AND EXPORT COMPETITIVENESS IN INDIA'S EMERGING ECONOMY

Assoc. Prof. Dr. Nitin Kulkarni
Department of International Economics and Industrial Policy, School of Business Studies, Jawaharlal Nehru University, India

ABSTRACT

Sustainable industrial policy has become increasingly important for emerging economies seeking to strengthen export competitiveness while maintaining long-term economic stability. India's expanding industrial sector plays a significant role in global production networks, international trade, and technological transformation. This study examines the relationship between sustainable industrial policy and export competitiveness within India's evolving economic environment.

The research focuses on industrial modernization, export diversification, and policy frameworks supporting economic sustainability. Particular attention is given to manufacturing development, technological innovation, and environmentally responsible production systems. The findings suggest that industrial policies encouraging innovation, infrastructure investment, and institutional coordination can significantly enhance export performance and global competitiveness.

The study further evaluates the influence of global trade conditions, supply chain restructuring, and digital transformation on industrial growth patterns in India. The increasing integration of technology into production processes has created new opportunities for industrial efficiency and international market expansion. At the same time, environmental sustainability has emerged as a critical factor influencing industrial policy design and trade relations.

Moreover, the paper argues that export competitiveness depends not only on production capacity but also on institutional quality, workforce development, and strategic policy planning. Sustainable industrial growth requires balanced economic reforms capable of supporting both domestic development and international trade integration. India's experience demonstrates how emerging economies can pursue industrial expansion while addressing environmental and structural economic challenges. The study contributes to contemporary debates concerning industrial policy, sustainable development, and export competitiveness in rapidly developing economies.

Keywords: Industrial policy, Export competitiveness, Sustainable development, India, Economic growth

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE TRANSFORMATION OF SAFAVID COURT POLITICS AND IMPERIAL IDEOLOGY IN EARLY MODERN IRAN

Prof. Dr. Arman Khosravi
Soraya Javad
Nima Farrokhzad
Department of History, Faculty of Social Sciences, Iran

ABSTRACT

This study examines the transformation of Safavid court politics and imperial ideology in early modern Iran, focusing on the shifting structures of authority, legitimacy, and governance between the sixteenth and seventeenth centuries. It argues that Safavid political culture was not static but continuously redefined through interactions between tribal elites, religious authorities, and centralized bureaucratic institutions. The Safavid court functioned as a dynamic arena where competing visions of kingship were negotiated, particularly between charismatic authority rooted in Shi‘a legitimacy and emerging bureaucratic rationalization. The analysis highlights how imperial ideology was reshaped in response to both internal consolidation processes and external pressures from the Ottoman and Mughal empires. Special attention is given to the role of court rituals, patronage networks, and religious symbolism in constructing imperial identity. Furthermore, the study explores how ideological transformation influenced administrative reforms and the centralization of power under later Safavid rulers. By integrating political history with ideological discourse analysis, the paper demonstrates that Safavid state formation was deeply embedded in symbolic and performative practices of governance. The findings contribute to a broader understanding of early modern Islamic empires by illustrating how ideology and politics were mutually constitutive in shaping imperial stability and transformation.

Keywords: Safavid Empire, imperial ideology, court politics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

BORDERLAND DIPLOMACY AND THE RED SEA ROUTES IN OTTOMAN-EGYPTIAN RELATIONS, 1517–1805

Assoc. Prof. Dr. Leila Hassan
Mariam Abdel-Rahman
Youssef El-Sayed
Department of History, Faculty of Humanities, Egypt

ABSTRACT

This paper investigates the role of borderland diplomacy and Red Sea maritime routes in shaping Ottoman-Egyptian relations from the early sixteenth to the early nineteenth century. It argues that the Red Sea was not merely a commercial corridor but a strategic diplomatic space where imperial interests, regional actors, and local authorities intersected. Following the Ottoman incorporation of Egypt, Cairo emerged as a critical administrative and logistical hub connecting Istanbul to the Indian Ocean world. The study highlights how diplomacy in border regions was conducted through a combination of military presence, trade regulation, and alliances with coastal communities. Particular emphasis is placed on the fluid nature of sovereignty in Red Sea ports, where Ottoman governors, Egyptian elites, and local merchants negotiated overlapping jurisdictions. The analysis further explores how maritime trade routes influenced political decision-making and shaped patterns of conflict and cooperation between Ottoman central authorities and Egyptian provincial administration. By examining archival sources and maritime records, the study demonstrates that Red Sea connectivity played a central role in sustaining imperial cohesion while also generating localized autonomy. The findings contribute to the historiography of Ottoman imperial governance by emphasizing the importance of maritime borderlands as active sites of diplomacy, economic exchange, and political negotiation.

Keywords: Red Sea, Ottoman Egypt, borderland diplomacy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

URBAN MEMORY, NATIONALISM, AND ARCHAEOLOGICAL PRACTICE IN MODERN EGYPTIAN HISTORIOGRAPHY

Assoc. Prof. Dr. Omar El-Masry
Dalia Fahmy
Dr. Karim Naguib
Department of Archaeology, Faculty of Arts, Egypt

ABSTRACT

This study explores the intersection of urban memory, nationalism, and archaeological practice in modern Egyptian historiography. It argues that archaeological discourse in Egypt has been deeply shaped by nationalist narratives that seek to construct a continuous civilizational identity linking ancient and modern Egypt. Urban spaces, particularly Cairo and Alexandria, serve as contested sites where historical memory is produced, negotiated, and institutionalized. The research examines how archaeological excavations, museum practices, and heritage policies have contributed to the formation of national identity narratives. It also highlights the tension between colonial archaeological frameworks and postcolonial reinterpretations of Egypt's urban past. The study further analyzes how state institutions and academic scholars have selectively emphasized certain historical periods while marginalizing others in the construction of national heritage. By integrating historiographical analysis with urban studies, the paper demonstrates that archaeology in Egypt is not a neutral scientific practice but a culturally and politically embedded process. The findings suggest that urban memory plays a crucial role in shaping both public history and academic discourse, revealing the complex relationship between material heritage and ideological production in modern Egypt.

Keywords: urban memory, archaeology, nationalism

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE POLITICAL ECONOMY OF THE NILE VALLEY: TAXATION, LAND, AND POWER IN OTTOMAN EGYPT

Assoc. Prof. Dr. Hoda Abdallah
Tarek Soliman
Mona Ibrahim
Dr. Salma Hassan
Department of Economics and History, Faculty of Social Sciences, Egypt

ABSTRACT

This paper analyzes the political economy of the Nile Valley under Ottoman rule, focusing on the interconnections between taxation systems, land administration, and political authority. It argues that fiscal structures were central to the consolidation of Ottoman power in Egypt and played a decisive role in shaping rural and urban hierarchies. The study examines how land tenure systems, particularly the iltizam tax-farming arrangement, structured relationships between the state and local elites. It further explores the ways in which agricultural productivity along the Nile influenced revenue collection and administrative stability. The paper highlights the role of intermediaries in mediating between central authorities and local populations, showing how these actors became key figures in both economic extraction and political governance. Additionally, it considers the impact of environmental conditions, such as annual flooding cycles, on fiscal planning and resource allocation. By combining economic history with political analysis, the study demonstrates that the Nile Valley's political economy was characterized by negotiated forms of power rather than absolute central control. The findings contribute to a deeper understanding of Ottoman provincial governance and the economic foundations of imperial authority in Egypt.

Keywords: Nile Valley, taxation, political economy

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

CHRONICLES OF KINGDOMS: ORAL TRADITION AND STATE FORMATION IN ETHIOPIAN HISTORICAL NARRATIVES

Assis. Prof. Dr. Desta Tadesse
Department of History, Faculty of Humanities, Ethiopia

ABSTRACT

This study investigates the role of oral tradition in the formation of Ethiopian historical narratives and state structures. It argues that oral chronicles have functioned as vital instruments in preserving collective memory and legitimizing political authority across different Ethiopian kingdoms. These narratives, transmitted across generations, provide alternative epistemologies of history that complement and sometimes challenge written archival sources. The research explores how oral traditions encode political legitimacy, genealogical continuity, and moral authority within Ethiopian state formation processes. It also examines the interaction between oral and written historiographies, particularly during periods of centralized imperial expansion. The study highlights the adaptability of oral traditions in responding to changing political contexts, demonstrating their role in sustaining cultural cohesion and institutional continuity. By analyzing narrative structures, performative storytelling, and historical symbolism, the paper shows that oral chronicles are not static accounts but dynamic forms of historical production. The findings emphasize the importance of integrating oral sources into broader historiographical frameworks to achieve a more comprehensive understanding of Ethiopian political history.

Keywords: oral tradition, Ethiopia, state formation

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MONASTIC NETWORKS, TRADE CORRIDORS, AND RELIGIOUS AUTHORITY IN ETHIOPIAN HIGH-PLATEAU HISTORY

Assoc. Prof. Dr. Meron Kidane
Sisay Fikru
Dr. Yared Amanuel
Hana Wolde
Department of Religious Studies, Faculty of Humanities, Ethiopia

ABSTRACT

This paper examines the interconnected roles of monastic networks, trade corridors, and religious authority in shaping the historical development of the Ethiopian highlands. It argues that monasteries functioned not only as spiritual centers but also as critical nodes in economic and political networks. These institutions facilitated the movement of goods, knowledge, and religious practices across the high-plateau region. The study explores how monastic communities contributed to the consolidation of Christian authority while simultaneously engaging in regional trade systems. It highlights the dual role of monastic leaders as both religious figures and socio-economic actors. Furthermore, the research investigates how geographic features of the highlands influenced the spatial organization of monastic settlements and trade routes. By integrating religious history with economic geography, the paper demonstrates that monastic networks played a central role in sustaining both spiritual authority and material exchange. The findings suggest that Ethiopian highland history cannot be fully understood without considering the symbiotic relationship between religion and commerce.

Keywords: monasteries, trade networks, Ethiopia

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

COASTAL SULTANATES, SWAHILI CHRONICLES, AND INDIAN OCEAN CONNECTIVITY IN TANZANIAN HISTORY

Juma Salum
Neema Mussa
Ibrahim Hamisi
Department of History, Faculty of Humanities, Tanzania

ABSTRACT

This study explores the historical dynamics of coastal sultanates and Swahili chronicles in shaping Indian Ocean connectivity along the Tanzanian coast. It argues that coastal city-states played a pivotal role in facilitating transoceanic trade and cultural exchange between East Africa, the Middle East, and South Asia. Swahili chronicles are examined as essential sources for understanding indigenous historical consciousness and political organization. The research highlights how these chronicles reflect the interactions between local ruling elites and foreign merchants, particularly in the context of trade in gold, ivory, and spices. It also analyzes the cultural hybridity that emerged from sustained maritime contact, including linguistic, architectural, and religious influences. The study demonstrates that Tanzanian coastal history is best understood within a broader Indian Ocean framework that emphasizes connectivity rather than isolation. By combining textual analysis with maritime history, the paper contributes to a more nuanced understanding of coastal political economies and cultural transformations.

Keywords: Swahili history, Indian Ocean, coastal sultanates

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

COLONIAL ENCOUNTERS, RESISTANCE, AND STATE FORMATION IN TANZANIA'S MODERN HISTORICAL MEMORY

Assoc. Prof. Dr. Said Khamis
Rehema Ally
Abdallah Omar
Zainab Said
Department of History, Faculty of Social Sciences, Tanzania

ABSTRACT

This paper analyzes colonial encounters, resistance movements, and state formation processes in the construction of modern historical memory in Tanzania. It argues that colonial rule significantly reshaped political structures and social identities, but also generated diverse forms of resistance that continue to influence national historiography. The study examines how colonial administrative practices disrupted pre-existing political systems while simultaneously laying the foundations for modern state institutions. It further explores the role of anti-colonial movements in shaping national identity and historical narratives after independence. Particular attention is given to the ways in which memory politics have been institutionalized through education, public commemorations, and historiographical production. The research demonstrates that historical memory in Tanzania is not a neutral reflection of the past but a contested field shaped by competing interpretations of colonial experience and resistance. By integrating political history with memory studies, the paper provides a comprehensive understanding of how colonial legacies continue to influence contemporary state formation and identity construction.

Keywords: colonial history, resistance, Tanzania

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE ROLE OF EARLY ATTACHMENT PATTERNS IN SHAPING ADOLESCENT EMOTIONAL REGULATION AND INTERPERSONAL TRUST

Samira El-Hadi, Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Rabat, Morocco
Youssef Benali, Department of Clinical Psychology, Faculty of Humanities, University of Casablanca, Morocco
Nadia Ait Karim, Department of Developmental Psychology, Faculty of Education, University of Marrakech, Morocco
Rania Boussif, Institute of Psychological Studies, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines the role of early attachment patterns in shaping adolescent emotional regulation and interpersonal trust. Grounded in attachment theory, the research explores how secure, anxious, and avoidant attachment styles developed in early childhood influence later emotional and social functioning during adolescence. The analysis highlights that early caregiver responsiveness significantly contributes to the development of adaptive emotional regulation strategies, while inconsistent or neglectful caregiving environments are associated with emotional dysregulation and difficulties in establishing trust in peer and adult relationships. Adolescence is considered a critical developmental period in which earlier relational experiences are reorganized and expressed in school, family, and peer contexts. The study further emphasizes that individuals with secure attachment histories demonstrate higher levels of emotional stability, stronger interpersonal trust, and more effective conflict resolution skills. In contrast, insecure attachment patterns are linked with heightened emotional reactivity, social withdrawal, or excessive dependence in relationships. The findings also suggest that emotional regulation mediates the relationship between attachment style and interpersonal trust, indicating that interventions targeting emotional skills may mitigate negative developmental outcomes. Educational and clinical implications are discussed, particularly the importance of early preventive interventions and school-based psychological support programs aimed at strengthening emotional competencies and relational trust among adolescents. The study contributes to developmental psychology literature by integrating emotional and relational dimensions of adolescent adjustment within an attachment framework.

Key words: Attachment theory, emotional regulation, interpersonal trust, adolescence, developmental psychology

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

COGNITIVE FLEXIBILITY, ACADEMIC STRESS, AND COPING STRATEGIES AMONG UNIVERSITY STUDENTS DURING TRANSITIONAL PERIODS

Karim El Mansouri, Department of Educational Psychology, Faculty of Education Sciences, University of Fez, Morocco

ABSTRACT

This study investigates the relationship between cognitive flexibility, academic stress, and coping strategies among university students during transitional academic periods. Transitional phases, such as entry into university or progression between academic levels, often involve heightened psychological demands and uncertainty. Cognitive flexibility is conceptualized as the ability to adapt thinking and behavior in response to changing academic and environmental demands. The study argues that students with higher cognitive flexibility are better able to reinterpret academic challenges, thereby reducing perceived stress levels and enhancing adaptive coping. Conversely, students with limited cognitive flexibility are more likely to experience maladaptive stress responses, including avoidance behaviors and emotional exhaustion. The findings suggest that cognitive flexibility plays a moderating role in the relationship between academic stress and coping strategies, influencing whether students adopt problem-focused or emotion-focused coping mechanisms. Additionally, the research highlights the importance of institutional support systems, including academic counseling and mentoring programs, in fostering adaptive cognitive and emotional responses. The study emphasizes that enhancing cognitive flexibility through targeted interventions, such as cognitive-behavioral training and reflective learning practices, can significantly improve students' academic adjustment and psychological well-being. Overall, the research contributes to understanding how cognitive processes shape students' resilience in higher education contexts and provides practical implications for improving academic success and mental health outcomes during periods of transition.

Key words: cognitive flexibility, academic stress, coping strategies, university students, adaptation

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EMOTION PROCESSING, SOCIAL SUPPORT, AND RESILIENCE TRAJECTORIES IN POST-CONFLICT YOUTH POPULATIONS

Mekdes Gebre, Department of Psychology, Addis Ababa University, Ethiopia
Tesfaye Belay, Institute of Peace and Development Studies, Bahir Dar University, Ethiopia
Hana Woldemariam, Department of Clinical Psychology, Jimma University, Ethiopia

ABSTRACT

This study explores emotion processing, social support, and resilience trajectories among youth populations living in post-conflict environments. The research focuses on how exposure to traumatic events and prolonged instability influences emotional processing capacities and long-term psychological adaptation. Emotion processing is conceptualized as the ability to identify, interpret, and regulate emotional experiences in the aftermath of conflict-related stressors. The findings indicate that youth exposed to supportive social networks, including family cohesion, peer solidarity, and community-based programs, demonstrate significantly stronger resilience trajectories compared to those with limited social support. Social support is identified as a key protective factor that buffers the negative psychological impact of trauma by facilitating emotional expression and meaning-making processes. The study further reveals that resilience is not a static trait but a dynamic developmental process shaped by continuous interaction between individual emotional regulation capacities and environmental resources. Youth with effective emotion processing skills are more likely to engage in constructive coping behaviors, maintain educational engagement, and rebuild social trust. In contrast, deficits in emotional processing are associated with prolonged distress and social withdrawal. The research underscores the importance of psychosocial interventions that integrate emotional literacy training and community-based support systems in post-conflict recovery efforts. These findings contribute to resilience theory by highlighting the multidimensional nature of adaptation in vulnerable populations and emphasizing the role of social environments in shaping psychological recovery pathways.

Key words: emotion processing, social support, resilience, post-conflict youth, trauma

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS AND THEIR IMPACT ON ACADEMIC PROCRASTINATION AND SELF-REGULATION

Laura Ciobanu, Department of Psychology, University of Bucharest, Romania
Ilie Rusu, Faculty of Educational Sciences, Alexandru Ioan Cuza University, Romania
Ana Maria Popescu, Department of Cognitive Sciences, West University of Timișoara, Romania

ABSTRACT

This study examines the effects of mindfulness-based interventions on academic procrastination and self-regulation among university students. Academic procrastination is identified as a widespread behavioral challenge that negatively affects academic performance, motivation, and psychological well-being. Mindfulness practices are conceptualized as structured attention-training techniques that promote present-moment awareness and non-judgmental observation of thoughts and emotions. The findings indicate that participation in mindfulness-based programs is associated with a significant reduction in procrastination behaviors and an increase in self-regulatory capacities. Students who engage in mindfulness practices demonstrate improved attention control, reduced impulsivity, and greater awareness of task-related goals. The study further highlights that self-regulation serves as a mediating mechanism between mindfulness and academic outcomes, suggesting that enhanced emotional awareness contributes to better behavioral control and task completion. Additionally, mindfulness practices appear to reduce academic anxiety, which is often a contributing factor to procrastination. The research emphasizes the importance of integrating mindfulness training into higher education curricula as a complementary approach to traditional academic support services. By fostering metacognitive awareness and emotional balance, mindfulness interventions can enhance students' ability to manage academic demands effectively. The study contributes to the growing literature on positive psychology and educational psychology by demonstrating the practical benefits of mindfulness in academic contexts and its potential to improve both performance and psychological well-being.

Key words: mindfulness, academic procrastination, self-regulation, higher education, attention control

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TRAUMA, IDENTITY FORMATION, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN MIGRANT ADOLESCENTS

Amina Salim

Department of Child and Adolescent Psychology, University of Tunis, Tunisia
Dawit Kassa

School of Social Work, Addis Ababa University, Ethiopia
Selamawit Ayele,

Department of Psychology, Mekelle University, Ethiopia

ABSTRACT

This study explores the relationship between trauma exposure, identity formation, and psychological well-being in migrant adolescents. Migration during adolescence is often accompanied by multiple stressors, including displacement, cultural adaptation challenges, and exposure to pre- and post-migration trauma. The research highlights that traumatic experiences significantly influence identity development processes, often leading to identity confusion, fragmentation, or delayed identity consolidation. However, the study also identifies resilience factors that contribute to positive identity formation, including social integration, family support, and access to educational opportunities. Psychological well-being is found to be closely linked to the ability of adolescents to construct coherent self-narratives despite disruptive life experiences. Migrant adolescents who successfully integrate their cultural backgrounds with new social environments demonstrate higher levels of self-esteem and emotional stability. The findings suggest that supportive institutional environments, such as inclusive schools and culturally sensitive counseling services, play a critical role in facilitating healthy identity development. Additionally, the study emphasizes that trauma-informed approaches are essential in addressing the psychological needs of migrant youth. By recognizing the interplay between trauma and identity formation, interventions can be designed to promote adaptation and well-being. The research contributes to migration psychology by offering a multidimensional perspective on adolescent development in contexts of forced or voluntary migration.

Key words: trauma, identity formation, migrant adolescents, psychological well-being, adaptation

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE INTERPLAY BETWEEN PERFECTIONISM, ANXIETY, AND ACHIEVEMENT MOTIVATION IN HIGH-ACHIEVING STUDENTS

Elvin Mammadov, Department of Psychology, Baku State University, Azerbaijan
Nigar Huseynova, Faculty of Education, Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan
Kamran Aliyev, Institute of Educational Sciences, Khazar University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study investigates the complex interplay between perfectionism, anxiety, and achievement motivation among high-achieving students. Perfectionism is conceptualized as a multidimensional construct involving both adaptive and maladaptive components, influencing academic behavior and emotional functioning. The findings indicate that adaptive perfectionism is positively associated with achievement motivation, fostering goal-oriented behavior and persistence in academic tasks. In contrast, maladaptive perfectionism is strongly linked to heightened anxiety levels and fear of failure, which can undermine academic performance. The study highlights that anxiety serves as a key psychological mechanism mediating the relationship between perfectionism and achievement outcomes. Students with high levels of maladaptive perfectionism tend to experience chronic self-doubt and excessive self-criticism, which negatively affect motivation and performance consistency. Conversely, students with balanced perfectionistic tendencies demonstrate higher resilience and effective coping strategies under academic pressure. The research emphasizes the importance of psychological support systems in educational settings to help students manage perfectionistic tendencies and reduce anxiety-related barriers to success. Interventions focusing on cognitive restructuring and emotional regulation are suggested as effective approaches to promote healthier achievement motivation patterns. The study contributes to educational psychology by clarifying the dual role of perfectionism in academic contexts and its implications for student mental health and performance optimization.

Key words: perfectionism, anxiety, achievement motivation, academic performance, student psychology

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

SOCIAL COMPARISON, SELF-ESTEEM, AND DIGITAL WELL-BEING IN CONTEMPORARY ADOLESCENTS

Leyla Rahimova, Department of Psychology, Baku State University, Azerbaijan
Tural Hasanov, Faculty of Social Sciences, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Aysel Mehdiyeva, Institute of Educational Research, Azerbaijan

ABSTRACT

This study examines the relationship between social comparison processes, self-esteem, and digital well-being among contemporary adolescents in the context of increasing social media use. Social comparison is defined as the cognitive process through which individuals evaluate themselves in relation to others, particularly in online environments. The findings indicate that frequent exposure to idealized digital content contributes to upward social comparison, which is associated with lower self-esteem and reduced psychological well-being. Adolescents who engage heavily in social media platforms are more likely to experience feelings of inadequacy and social pressure. However, the study also identifies protective factors, including critical media literacy and supportive offline relationships, which mitigate the negative effects of digital comparison. Self-esteem is found to play a mediating role in determining the psychological impact of online interactions, with higher self-esteem serving as a buffer against negative emotional outcomes. The research emphasizes the importance of educational programs that promote healthy digital habits and emotional resilience. Additionally, it highlights the need for parental and institutional guidance in fostering balanced technology use among adolescents. The study contributes to the field of digital psychology by providing insights into how online environments shape self-perception and emotional well-being in modern youth populations.

Key words: social comparison, self-esteem, digital well-being, adolescents, social media

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

EXECUTIVE FUNCTIONS, DECISION-MAKING, AND IMPULSE CONTROL IN EARLY ADULTHOOD

Orkhan Karimli, Department of Cognitive Neuroscience, Baku State University, Azerbaijan
Narmin Jafarova, Faculty of Psychology, Khazar University, Azerbaijan
Rufat Ibrahimov, Institute of Behavioral Sciences, Azerbaijan Medical University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study explores the relationship between executive functions, decision-making processes, and impulse control in early adulthood. Executive functions, including working memory, cognitive flexibility, and inhibitory control, are critical cognitive processes that support adaptive decision-making and behavioral regulation. The findings indicate that individuals with stronger executive functioning demonstrate more deliberate and goal-oriented decision-making patterns, while those with weaker executive control are more prone to impulsive choices and risk-taking behaviors. Impulse control is identified as a central component influencing both short-term behavioral responses and long-term life outcomes. The study further highlights that early adulthood represents a significant developmental stage in which executive functions continue to mature and stabilize. Environmental factors, such as stress and lifestyle habits, are shown to impact cognitive control capacities. The research emphasizes the importance of cognitive training and behavioral interventions aimed at strengthening executive functions to improve decision-making quality. Additionally, the study suggests that educational and occupational environments can play a supportive role in enhancing cognitive regulation skills. By integrating cognitive neuroscience and developmental psychology perspectives, the research contributes to a deeper understanding of how executive functions shape adaptive functioning in early adulthood.

Key words: executive functions, decision-making, impulse control, early adulthood, cognitive neuroscience

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PSYCHOLOGICAL CAPITAL, HOPE, AND WORKPLACE ADAPTATION AMONG YOUNG ADULT EMPLOYEES

Farida Mammadli, Department of Organizational Psychology, Khazar University, Azerbaijan
Teymur Hasanli, Faculty of Business and Management, Baku State University, Azerbaijan
Gulnara Aliyeva, Institute of Labor Studies, Azerbaijan State Economic University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study examines the role of psychological capital, hope, and workplace adaptation among young adult employees. Psychological capital is conceptualized as a positive psychological state characterized by self-efficacy, optimism, resilience, and hope. The findings suggest that employees with higher levels of psychological capital demonstrate better adaptation to workplace demands, improved job satisfaction, and stronger performance outcomes. Hope is identified as a key motivational component that influences goal-setting and persistence in professional contexts. The study highlights that workplace adaptation is facilitated by both individual psychological resources and organizational support systems. Employees who exhibit high levels of hope are more likely to navigate challenges effectively and maintain motivation in dynamic work environments. Additionally, resilience is shown to buffer against workplace stress and reduce turnover intentions. The research emphasizes the importance of organizational interventions aimed at enhancing psychological capital through training programs, mentoring, and supportive leadership practices. The study contributes to organizational psychology by demonstrating how positive psychological resources influence employee adaptation and well-being in early career stages.

Key words: psychological capital, hope, workplace adaptation, young employees, organizational psychology

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE INTERPLAY OF RELIGION AND PHILOSOPHY IN AZERBAIJANI CULTURAL CONTEXT

Nigar Mammadova, Elvin Huseynov
Faculty of Theology and Philosophy, Baku State University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study examines the interplay between religion and philosophy within the Azerbaijani cultural context, where historical experience, intellectual tradition, and social transformation have continually shaped the relationship between belief and reason. Azerbaijan's cultural landscape reflects a long engagement with both Islamic thought and broader philosophical inquiry, creating a rich setting for examining how religious values and philosophical perspectives coexist, interact, and sometimes challenge one another. The research explores this dynamic as part of the intellectual formation of modern Azerbaijani identity.

The study is based on a conceptual and historical analysis of religious and philosophical literature related to Azerbaijani thought. It focuses on the ways in which theological reflection, ethical reasoning, and cultural memory influence each other in shaping social values and public discourse. The findings suggest that religion in Azerbaijan is not only a spiritual system but also a source of moral language, communal meaning, and cultural continuity. Philosophy, on the other hand, contributes critical reflection, interpretive depth, and a framework for understanding belief within modern social conditions.

The analysis also shows that Azerbaijani intellectual life has often sought a balance between tradition and modernity. Religious and philosophical ideas are frequently expressed through dialogue rather than opposition, allowing thinkers to address questions of ethics, identity, and human responsibility in a changing society. The study argues that this interaction remains important for understanding contemporary cultural development in Azerbaijan. It concludes that the relationship between religion and philosophy should be viewed as a productive intellectual field that enriches both spiritual understanding and cultural self-definition.

Key words: religion, philosophy, Azerbaijani culture, ethics, intellectual traditions

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF RELIGIOUS BELIEFS IN MODERN AZERBAIJAN

Farid Aliyev, Leyla Ismayilova
Faculty of Philosophy, Azerbaijan University, Azerbaijan

ABSTRACT

This paper explores the philosophical foundations of religious beliefs in modern Azerbaijan, with attention to the ways in which contemporary society interprets faith through intellectual, ethical, and cultural frameworks. Religious belief in Azerbaijan exists within a context shaped by historical continuity, post-Soviet change, and the growing importance of public debate around identity and values. The study investigates how philosophical reasoning contributes to the understanding and articulation of religious life in this setting.

The research is based on a review of philosophical and religious studies literature, with emphasis on belief, rationality, and moral thought. It examines how modern Azerbaijani thinkers and communities approach faith not only as inherited tradition but also as a subject of reflection and interpretation. The findings suggest that religious beliefs gain stability when they are connected to broader questions of meaning, ethics, and human responsibility. Philosophy plays a significant role in clarifying these questions and in helping believers navigate the relationship between tradition and modern intellectual life.

The study also highlights the fact that modern Azerbaijan reflects a plural intellectual environment in which religious identity is negotiated through dialogue with modern education, secular institutions, and cultural change. Rather than separating belief from reason, the paper argues, many contemporary discussions treat them as complementary dimensions of human understanding. The study concludes that philosophical foundations remain important for sustaining religious belief in a modern society, particularly where cultural continuity and intellectual openness must be balanced.

Key words: religious belief, philosophy, modern Azerbaijan, rationality, ethics

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

THE INFLUENCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY ON CONTEMPORARY ETHICS IN IRAN

Dr. Mohammad Rezaei, Lec. Simin Ahmadi
Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the influence of Islamic philosophy on contemporary ethics in Iran, focusing on how classical philosophical ideas continue to inform present-day moral reasoning, social conduct, and intellectual debate. Islamic philosophy has long provided conceptual tools for discussing justice, virtue, human responsibility, and the relationship between the individual and the community. In modern Iran, these ideas remain relevant in ethical discourse across educational, religious, and social contexts.

The research is based on a conceptual review of Islamic philosophical texts and contemporary ethical studies. It explores how philosophical traditions shape current understandings of moral agency, civic duty, and social responsibility. The findings suggest that Islamic philosophy continues to provide a meaningful framework for addressing contemporary ethical questions, especially those related to social justice, personal conduct, and communal life. Its influence can be seen in the way moral language is used in public discussion and in the interpretation of values within both traditional and modern settings.

The study also argues that contemporary Iranian ethics is shaped by a dynamic interaction between inherited philosophical principles and changing social realities. Rather than functioning as a closed tradition, Islamic philosophy remains open to reinterpretation and dialogue. This adaptability allows it to remain significant in discussions of modern moral challenges. The paper concludes that Islamic philosophy continues to play a foundational role in shaping ethical thought in Iran, linking intellectual heritage with contemporary moral life.

Key words: Islamic philosophy, contemporary ethics, Iran, moral thought, social responsibility

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI HABERLEŞME VE POSTA SİSTEMİNDE KASTAMONU KAZASI'NIN ROLÜ

Dr. FATİME YAZICI

Dr. Fatime YAZICI,Türkiye, yazici_ftm@hotmail.com,

https://orcid.org/ 0000-0002-3079-6113

Özet

Bu çalışma, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu örneği üzerinden Osmanlı Devleti'nde ulaşım, haberleşme ve posta organizasyonunun işleyişini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Osmanlı kara yolu ağının idarî bütünlüğün sürdürülmesi, askerî sevk ve ikmalin yürütülmesi, ticarî dolaşımın güvence altına alınması gibi çok yönlü ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlendiği; bu ağ üzerinde menzilhâneler ve posta görevlileri aracılığıyla ulak trafiğinin süreklilik kazandığı görülmektedir. Kastamonu Kazası, coğrafî konumu itibarıyla iç hatlar ile Karadeniz kıyı limanları arasında stratejik bir geçiş ve dağıtım kavşağı olarak öne çıkmakta; özellikle Sinop ve İnebolu üzerinden deniz ulaştırmasıyla bütünleşen güçlü bir haberleşme ve lojistik hat meydana getirmektedir. Çalışmada, şer'iyye sicillerine dayalı veriler ışığında Kastamonu Kazası'ndaki menzilcilik hizmetinin süreleri, ücretlendirme biçimleri, beygir tedariki ve ulak masraflarının etraflıca kayda geçirilmesi değerlendirilmiştir. Bu kayıtlar, merkezî idarenin taşradaki posta ve haberleşme ağını korumak adına menzil hizmetlerini iltizam ve tevzi gibi finansman pratikleriyle denetim zeminine oturtarak kurumsallaştırdığını göstermektedir. Ayrıca dönemin askerî hareketliliği bağlamında Karadeniz hattının ve Kastamonu'nun asker sevki, istihbarat akışı ve iaşe tedarikinde üstlendiği stratejik rol tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Haberleşme Sistemi, Ulak, Menzil Hizmeti

The Role of Kastamonu in The Ottoman Communication and Postal System in the Second Half of the 18th Century

Abstract

This study aims to reveal the functioning of the transportation, communication, and postal organization in the Ottoman Empire during the second half of the XVIIIth century through the

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

case of Kastamonu. It is observed that the Ottoman road network was organized to meet multi-faceted needs such as maintaining administrative integrity, conducting military deployment and supply, and securing commercial circulation, while courier traffic gained continuity through post houses (menzilhanes) and postal officials on this network. The District of Kastamonu, by virtue of its geographical location, stood out as a strategic transition and distribution hub between inland routes and Black Sea coastal ports, forming a strong communication and logistics line integrated with maritime transport via Sinop and İnebolu. Based on data from Sharia registers (shari'yya sijills), this study evaluates the durations of post services, pricing methods, horse procurement, and the itemized recording of courier expenses in the District of Kastamonu. These records indicate that the central administration institutionalized the provincial postal and communication network by placing it on a regulatory basis through financing practices such as tax-farming (iltizam) and cost-allocation (tevzi). Furthermore, within the context of the military mobility of the period, the strategic role undertaken by the Black Sea line and Kastamonu in military deployment, intelligence flow, and provisions supply is analyzed.

Keywords: Kastamonu, Communication System, Carrier, Menxil Service

GİRİŞ:

Anadolu’nun kadim yerleşim merkezlerinden biri olan Kastamonu, Paleolitik dönemden günümüze değin Hitit, Frig, Roma ve Bizans gibi çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış; XI. yüzyılın sonlarından itibaren ise Türk-İslâm kimliğiyle şekillenmeye başlamıştır (Şahin, 2001, s. 585). 1461 yılında Osmanlı topraklarına kesin olarak ilhak edildikten sonra Anadolu eyaletine bağlı stratejik bir sancak haline gelen şehir, Çobanoğulları ve Candaroğulları dönemlerinden gelen birikimiyle devletin idari ve iktisadi yapısında merkezi bir konum kazanmıştır (Şahin, 2001, s. 586-587). Kastamonu’nun sahip olduğu bu iktisadi canlılık ve idari merkez olma vasfı, onu Osmanlı haberleşme ağında (menzil teşkilatında) kritik bir düğüm noktası haline getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda merkez ile taşra arasındaki mîrî muhaberat trafiğinin icrası, Osmanlı haberleşme sistemi, tarihsel süreçte zorlu yol şartlarına ve belirli kurallara göre çalışan farklı görevlilerin lojistik becerilerine dayanmaktaydı (Halaçoğlu, 2004, s. 159). İmparatorluğun bekası ve merkezî otoritenin taşradaki temsili için kurulan bu haberleşme ağları, erken dönemlerde münferit "ulak hükümleri" fermanlarına dayanırken; sistemik ihtiyaç doğrultusunda zamanla posta teşkilatı, kiracıbaşılık ve nihayetinde sabit konaklama istasyonlarından oluşan menzilhane teşkilatına evrilmiştir (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160; Kaya,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

2023, s. 401). Bu kurumsal şebekenin lojistik başarısı, iffet sahibi, güvenilir ve yüksek disiplinli "terbiyeli" ulakların icra ettikleri mesleki faaliyetlere bağlıydı (Halaçoğlu, 1981, s. 129). Ancak taşra ahalisinin binek hayvanlarına ve tahıl stoklarına doğrudan el koyma yetkisi tanıyan "ulak hükmü" sisteminin zamanla suiistimal edilmesi hem idari uyuşmazlıklara hem de lojistik şebekenin tıkanmasına yol açmıştır (Halaçoğlu, 2004, s. 160). Bu kronikleşen kuralsızlığı engellemek adına 1539 yılında gerçekleştirilen köklü reform ile menziller, merkezî denetim altında yasal bir statüye kavuşturulmuş; haberleşme hizmeti ise "in‘âm hükmü" gibi daha disiplinli bir mekanizmaya bağlanmıştır (Halaçoğlu, 2004, s. 160; Çerçi, 2003, s. 217).

İstanbul’u doğu sınırlarına bağlayan "sol kol" güzergâhı üzerindeki stratejik konumuyla Kastamonu, özellikle İnebolu ve Sinop iskeleleri üzerinden deniz ve kara yollarının entegrasyonunu sağlayarak cephe hattına zahire ve peksimet sevkiyatında temel ikmal noktalarından biri olarak öne çıkmıştır (İbret vd., 2011, s. 18; Söylemez & Kol, 2023, s. 442; Küçük, 2016, s. 194). Bu bağlamda çalışma, Kastamonu özelinde haberleşme ağının kurumsal altyapısını, bu sistemin finansmanını sağlayan tevzi ve avarız döngüsünü ve merkezî otoritenin şer‘iyye sicilleri üzerinden kurduğu hukuki denetim mekanizmasını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. OSMANLI HABERLEŞME SİSTEMİNİN KURUMSAL VE HUKUKİ ALTYAPISI

1.1.Klasik Muhaberat Yapısı ve Taşra Haberleşmesinin Aktörleri: Ulaklar, Tatarlar ve Çukadarlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda merkez ile taşra arasındaki mirî muhaberat trafiğinin icrası, tarihsel süreçte fiziki meşakkatlere ve belirli kurumsal kurallara tabi olan muhtelif sahanlık aktörlerinin lojistik performansına dayanmaktaydı. Erken dönemlerde taşra muhaberatı; Orta Çağ İslâm devletlerindeki *berîd* ve Moğol-İlhanlı idari geleneğindeki *yam* teşkilatlarından mülhem, doğrudan atlı mirî görevlilere tahsis edilen münferit "ulak hükümleri" fermanlarına dayanmaktaydı (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160). Tarihsel kökenleri itibariyle eski Türklerde ve İslam öncesi/sonrası devlet geleneklerinde *yam, ulak, sa'i, kasid, çapar* ve *peyk* gibi muhtelif adlarla anılan koşucu ve atlı haberciler, devletlerin bekası ve merkezî otoritelerini taşrada hissettirebilmeleri için kurulan haber alma şebekelerinin asli unsurunu teşkil etmiştir (Saraç, 2017, s. 249-259). Bu kurumsal şebekenin en dinamik unsuru olan ve devletin “saltanatından bir cüz” olarak görülen ulaklar, ferman ve acil evrakın iletiminden sorumlu, özel eğitimli ve dayanıklı haberleşme aktörlerini meydana getirmekteydi (Şentürk, 2002, s. 791). Ulaklık,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

imparatorluk bekası için sadece atlı bir taşıyıcılık değil, yüksek disiplin gerektiren bir meslek icrasıydı; bu görevlilerin iffet sahibi, güvenilir ve yol meşakkatlerine dayanıklı olmalarının yanı sıra, vezir ve sadrazam dairelerinde tecrübe edinmiş "terbiyeli" şahıslar arasından seçilmelerine büyük özen gösterilirdi (Halaçoğlu, 1981, s. 129). Mesleki disiplini kurumsallaştırmak adına I. Abdülhamid döneminde "Tataran Ocağı" kurularak ulaklar belirli bir idari nizam altına alınmış; diğer görevlilerden tefrik edilmeleri için de özel bir kıyafet (kalpak ve elbise) tahsis edilmiştir (Halaçoğlu, 1981, s. 129). Osmanlı idarî haberleşmesinde emirlerin ulak ve tatarlar aracılığıyla taşraya ulaştırıldığı sicil kayıtlarında görülmektedir. Nitekim 1185 (1772) yılına ait bir belgede, *"Mektub basiret sadrazam tatar el-hâc Mehmed ile vürud eylediği kayd şud"* bu mektup, Tatar el-hac Mehmet aracılığıyla ulaştığı kaydedilmiştir (KŞS-58, s.71/64.h). Sadrazamdan gönderilen mektubun el-hac Mehmet adlı tatar aracılığıyla Kastamonu'ya ulaştığının not düşülmesi, iletimin zaman bakımından titizlikle takip edildiğini ve merkezî kararların taşrada disiplinli şekilde kayıtlara yansıdığını somut bir örnekle ortaya koymaktadır. Tatarlar, sadece devlet evrakını taşıyan birer kurye değil, aynı zamanda emirlerin yerinde uygulanmasını denetleyen ve devletin iradesini Kastamonu gibi taşra merkezlerinde temsil eden mübaşirler olarak da görev yapmışlardır. Nitekim 1180 (1766) tarihli bir ferman, tatar el-hac Mustafa'nın gerek ulak olarak gerekse bizzat "mübaşir" sıfatıyla görevlendirilerek, gönderilen hükümlerin icrası hususunda yetkilendirildiğini göstermektedir (KŞS-55, s.302-303/465.h). Bu durum, tatarların haberleşme ağındaki fonksiyonunun, bilginin iletiminden öte, bunun taşra idaresi ve yerel eşraf tarafından hayata geçirilmesini sağlayan idari denetim mekanizmasına dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Lojistik kapasiteleri son derece yüksek olan bu atlı görevliler, saatte ortalama 10 kilometre hız yaparak İstanbul ile Erzurum arasındaki mühim mesafeyi beş gün gibi kısa bir sürede kat edebilecek bir seyrüsefer kabiliyetine sahiptiler (Çerçi, 2003, s. 204-207). Ulakların yanı sıra, saray merkezli bürokraside padişah emirlerini taşımakla görevli, az yemek yiyen ve zayıf bünyelerine rağmen yüksek kondisyon barındıran yayan koşucular, yani *peykler* de taşra muhaberatının fiziki omurgasını desteklemekteydi. Bu çevik görevliler, İstanbul ile Edirne arasındaki 228 kilometrelik hattı iki günde gidip iki günde dönebilecek bir lojistik süratle mîrî evrakı elden ele ulaştırmaktaydılar (Çerçi, 2003, s. 204).

İmparatorluğun erken dönemlerinde uygulanan ve taşra üzerinde yarattığı sosyo-ekonomik tahribatla bilinen kuralsız seyrüsefer trafiğini düzeltmek amacıyla, 1539'da Vezîriâzam Lutfi Paşa tarafından hayata geçirilen kurumsal reform, Osmanlı haberleşme tarihinde bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Bu düzenlemeyle tesis edilen sabit menzilhâneler, lojistik şebekeyi merkezî denetim altına alarak tüzel bir statüye kavuşturmuştur (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Söz konusu ağın idari ve lojistik yönetimi, bölge eşrafından seçilen ve mali disiplin açısından Mevkufât Kalemi'ne bağlı kılınan menzilcilerin (menzil eminleri) uhdesine tevdi edilmiştir (Şentürk, 2002, s.793,795). Sistemin operasyonel sürekliliğini temin eden menzilkeşler ise, binek ve iaşe tedarikinin yanı sıra, menzil güzergâhlarının güvenliğini tesis ederek bir nevi kolluk kuvveti işlevi görmüşlerdir (Şentürk, 2002, s. 796). XIX. yüzyıla gelindiğinde, sistemin işleyişinde meydana gelen aksaklıkları giderme gayesiyle II. Mahmud döneminde ihdas edilen 'kiracıbaşılık' müessesesi, geleneksel menzilcilik yapısını hesap verebilirliği esas alan maaşlı bir memuriyet statüsüne dönüştürmüş; böylece haberleşme aktörleri merkeziyetçi bir denetim modeline tabi tutulmuştur (Şentürk, 2002, s. 801). Netice itibarıyla, ulakların intikal hızı, menzilcilerin lojistik organizasyon yeteneği ve menzilkeşlerin katkılarıyla yüzyıllar boyunca imparatorluğun sinir ağını oluşturan bu sistem, Tanzimat sonrası dönemde yerini profesyonel bir posta teşkilatına bırakarak tarihsel işlevini tamamlamıştır (Şentürk, 2002, s. 805).

1.2. Ulak Hükmü Sisteminin Aşınması ve 1539 Kurumsal Reformu

Mirî ulaklara seyahatlerinde taşra ahalisinin binek hayvanlarına ve tahıl stoklarına doğrudan el koyma yetkisi tanıyan bu ilkel düzen, zamanla taşra idaresinde kronik uyuşmazlıklara ve sistemik bir çözülmeye yol açmıştır. Klasik işleyişte mirî görevlilerin seyahat esnasında taşra ahalisinin binek hayvanlarına ve tahıl stoklarına doğrudan el koyma yetkisine sahip olması, ulakların ellerindeki fermanları suistimal ederek halka eziyet etmelerine ve sahtekârlıklara başvurarak menzil sistemine büyük darbeler vurmalarına zemin hazırlamıştır. (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160). Gelibolulu Mustafa Alî'nin şahitliklerinde "tükenmez bir kavga" ve "zulm-i sarîh" olarak kavramsallaştırılan bu süreçte ulaklar; uğradıkları taşra kasabalarında haksız at talepleriyle ulemayı tahkir etmiş, kadıları darp etmiş ve sivil halkın tek geçim kaynağı olan yük hayvanlarına zorla el koyarak lojistik şebekenin ve taşra iktisadının tıkanmasına sebebiyet vermişlerdir. Bu kuralsız mirî baskının yarattığı tahribatın boyutu, Bağdat örneğinde yedi ay gibi kısa bir sürede 850 ulak beygirinin ağır yük altında telef olması ve yerel subaşının mirî mükellefiyetleri karşılayamayarak görevinden istifa etmek zorunda kalmasıyla somutlaşmıştır (Çerçi, 2003, s. 210-216). Sistematik hal alan bu ulak zulmü ve kronik idari aşınma, nihayetinde 1539 yılında Veziriazam Lutfi Paşa tarafından gerçekleştirilen köklü kurumsal reformu zorunlu kılmıştır. Yapılan yasal düzenlemeyle, baştan aşağı yeniden teşkilatlandırılan sistem dahilinde belirli coğrafi menzillerde sabit konaklama istasyonları kurulmuş; bu mekanizmanın yardımıyla taşra lojistiği keyfilikten kurtarılarak merkezî kontrol altında hukuki statüye kavuşturulmuştur (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160). Bu reformla birlikte haberleşmenin keyfî unsurları ayıklanırken

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

eski ulak hükümleri tamamen ilga edilmiş, yerine her ulağın menzillerden alacağı beygir sınırını ve nakdi baha kaydını muayyen kılan "İn'am Hükmü" nizamı getirilmiştir. Etimolojik olarak Arapça *nezele* kökünden türeyen ve "konak, iki konak arası mesafe, tatar konağı" gibi anlamları barındıran menzilhâneler, genellikle coğrafi şartlara göre birbirine bir günlük seyrüsefer (ortalama 35-40 kilometre) uzaklıkta inşa edilmişlerdir. Bir mahalde menzil tesis edilmesi taşra yöneticilerinin arzı ve merkezî idarenin tasdikiyle hukuki bir nitelik kazanırken; bu istasyonların teftiş ve denetimi kadı, naib ve muhtesipler eliyle yürütülmüştür. İstasyonların mali idaresinden sorumlu olan ve bir yıllığına tayin edilen "menzil eminleri", menzil hayvanlarını ulakların hizmetine hazır tutma yükümlülükleri karşılığında avarız-ı dîvâniyye ve yeniçeri ocağına oğlan verme mükellefiyetlerinden muaf tutulmuşlardır. Böylece taşra lojistiği merkezî denetime tabi yasal bir güvenceye kavuşturulurken, mîrî evrak sevkiyatının, adını süratli at koşturmalarıyla tanınan resmî "Tatarlar" eliyle yürütülmesi geleneksel kurumsal bir yapı halini almıştır (Çerçi, 2003, s. 217-219; Saraç, 2017, s. 259-260). Bu yeni menzil sisteminin taşra idaresinde nasıl bir hukuki disiplin oluşturduğu, 1173 (1759) tarihli sicil kaydında somut bir şekilde görülmektedir. Kastamonu şehir kethüdası Hasan Ağa ve Şatırzade Es-Seyyid Ali Ağa'nın mahkemede yaptıkları başvuruda, şehrin ana güzergâh (tarîk-i cadde) üzerinde olmamasına rağmen devletin ihtiyaç duyduğu ulaklara menzil beygiri tedarik edilmesinin zarureti dile getirilmiştir. Bu doğrultuda taraflar; *"Bila ferman bir ferde menzil bargiri verilmeyip"* (fermanı olmayan kimseye beygir verilmemesi) ve *"ziyade ücret talebiyle muahaza olunmamak"* (alışılmışın dışında ücret talep edilerek halkın mağdur edilmemesi) ilkelerini temel bir kural olarak kabul etmişlerdir (KŞS-50, s. 25/28.h). Anlaşma kapsamında, semerci Ömer oğlu Ahmet Beşe'nin yıllık 600 kuruş bedelle menzilcilik hizmetini üstlenmesi ve bu tutarın 240 haneye dağıtılarak her haneden 50'şer para tahsil edilmesi, keyfi el koyma devrinin kapandığını ve yerine adil bir dağılımın esas alındığı görülmektedir. Kastamonu menzilinde kurulan bu idari disiplin, sonraki yıllarda da eşrafın katılımıyla istikrarlı bir şekilde yürütülmüştür. 10 Recep 1175 (4 Şubat 1762) tarihli belgede sistemin sadece bir defaya mahsus değil, düzenli bir "iltizam" geleneğine dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Şehir kethüdası Hasan Ağa, kethüdayeri Hüseyin Ağa ve şehrin diğer ileri gelenlerinin mahkemeye yaptıkları müracaatta; ulaklara verilecek menzil hizmetinin yine bir önceki yıllardaki disiplinle devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır (KŞS-51, s. 261/480.h). Bu kayıtta dikkat çeken en önemli unsur, maliyetlerin sadece "hizmet bedeli" ile sınırlı kalmayıp, hizmet sırasında "helak olan bargirler" (ölen atlar) için ayrılan 20 kuruşluk bir fonun ve mahkeme giderlerinin de (60 kuruş) toplam tutara (780 kuruş) eklenmesidir. Bu durum, Kastamonu menzil sisteminin sadece bir taşıma işi

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

değil, atların bakımından olası kayıpların karşılanmasına kadar tüm riskleri yöneten kapsamlı bir "lojistik sigorta" mekanizmasına sahip olduğunu göstermektedir.

1.3. Taşra Haberleşmesinde Kurumsal Çeşitlilik ve Dönemsel Mekanizmalar

Osmanlı'da merkezin taşra idaresiyle kurduğu resmi irtibat ve muhaberat ağı, tek düze bir yapıda kalmamış, imparatorluğun idari ve askeri ihtiyaçlarına paralel olarak zaman içerisinde köklü kurumsal dönüşümden geçmiştir. Merkezî otoritenin fermanlarını taşraya ulaştırmak ve taşradaki gelişmeleri merkeze aktarmak amacıyla işletilen seyrüsefer trafiği, XIX. yüzyıla gelinceye kadar farklı dönemlerde ulak hükmü, menzilhane sistemi, in'am hükmü, kiracıbaşılık ve posta teşkilatı gibi muhtelif idari yapılar üzerinden icra edilmiştir. Bu muhaberat trafiğinin sürdürüldüğü istasyonlar işlevsel açıdan askerî amaçlı sefer menzilleri, dini nitelikli hac menzilleri ve devlet görevlileri ile ulakların kullandığı menziller olmak üzere farklı sistemlere ayrılmıştır. Literatürde tüm menzillerin aynı işleve sahip olduğu yönündeki yaygın yanılgının aksine, ulakların ve devlet görevlilerinin kullandığı haberleşme odaklı yapılar, orduların konakladığı şehir dışındaki geniş düzlüklerin aksine, doğrudan ana yol güzergâhlarında ve şehir merkezlerinde tescil edilmiştir. Bu husus, taşra haberleşme şebekesinin dönemsel olarak değişen hukuki niteliğini ve kurumsal çeşitliliğini ortaya koymaktadır (Kaya, 2023, s. 401-404, 408-410). Osmanlı menzil sisteminde istasyonların kesintisiz ve 7/24 hizmet vermesi esas olmakla birlikte, idari ve mali yönetim mekanizmaları belirli bir takvim döngüsü dahilinde yıllık olarak programlanmıştır. 1691'e kadar hicrî takvime göre yürütülen ve sistematik bir döngüsü bulunmayan menzilci sözleşmeleri, 1698'da çıkarılan kanunla birlikte güneş takvimi esasına dayalı standart bir nizama kavuşturulmuştur. Bu doğrultuda, taşradaki menzil nizamının tescili ve bütçe dönemlerinin başlangıcı için 6 Mayıs gününe tekabül eden Rûz-ı Hızır (Hıdrellez) genel bir hukuki teamül ve standart haline getirilmiştir. Bölgesel şartlara ve lojistik ihtiyaçlara göre Rûz-ı Kasım (9 Kasım) veya Evvel-i Mart tarihleri de bütçe dönem başı olarak kabul edilebilmiştir. Dönem başında mahalli mahkemede belirlenen bu aslî nizam ve mali taahhütler, dönem ortasında bir bütçe revizyonuna gidilse dahi yıl sonuna kadar hukuki geçerliliğini korumuştur (Çetin, 2011, s. 24-26).

2. KASTAMONU KAZASI'NIN LOJİSTİK KONUMU VE ULAŞIM AĞLARINDAKİ YERİ

2.1. Osmanlı Ulaşım Politikası İçinde Sağ, Orta ve Sol Kollar

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Osmanlı'da geniş sınırlara ulaşan toprakların idari ve mekânsal entegrasyonunu sağlamak, ancak düzenli bir ulaşım ve haberleşme şebekesinin tesisiyle mümkün olmuştur. Klasik dönem mekân organizasyonunun ana politikası çerçevesinde merkezî idare, İstanbul çıkışlı olmak üzere hem Rumeli hem de Anadolu canibinde "Sağ, Orta ve Sol Kol" olarak isimlendirilen üç ana kurumsal koridor inşa etmiştir. (Bostan, 1993, s. 65-66). Anadolu yönündeki ulaştırma nizamında; sağ kol İstanbul-Halep hattını, orta kol İstanbul-Bağdat güzergâhını, çalışmamızın da zeminini oluşturan sol kol ise İstanbul-Kars ve Doğu Bayazıt güzergâhını meydana getirmektedir. Padişahın otoritesini en uzak taşra birimlerine ulaştıran bu ana arterler, ekonomik bağımlılıkları gidermek ve asayiş ağını örmek amacıyla zamanla tali yollarla da desteklenmiştir (Küçük, 2016, s. 194-196).

Sol Kol güzergâhı hem idari bir haberleşme hattı hem de imparatorluğun kuzey ve doğu sınırlarını koruyan temel lojistik aksıdır. Bu hattın stratejik önemi, özellikle XVIII. yüzyıldaki savaş dönemlerinde belirginleşmiştir. Nitekim 1186 (1772) tarihli ferman, "Sol Kol" hattındaki Kastamonu ve çevresindeki kazaların, Özi kalesi gibi stratejik noktaların muhafazası için gerekli asker sevkiyatında nasıl bir seferberlik merkezine dönüştüğünü belgelemektedir (KŞS-45, s.372-373/473.h). Bu da Kastamonu'nun içinde bulunduğu sol kolun barış dönemlerinde posta trafiği için kullanılan bir hattın ötesinde, savaş zamanlarında imparatorluğun beka hattını oluşturan aslî bir lojistik damar olduğunu göstermektedir.

2.2. Kara ve Deniz Yollarının Entegrasyonu: Sinop ve İnebolu İskeleleri

Osmanlı ulaşım stratejisinde kara ve deniz hatlarının birbirine entegre edilmesi, özellikle cephe lojistiğinin ve taşra muhaberatının sürdürülebilirliği açısından hayati bir önem taşımıştır. Anadolu menzil sisteminin kuzey koridorunu oluşturan sol kol, Kastamonu ve Taşköprü tali güzergâhı üzerinden Boyabat hattını izleyerek doğrudan Sinop Limanı'na ulaşmaktadır. Karadeniz havzasındaki bu stratejik kara yolu koridoru, Sinop'un çift taraflı (İç ve Dış Liman) doğal korunaklı liman yapısıyla birleştiğinde, imparatorluğun kuzey sahillerinde güçlü bir askeri ve ticari aktarım merkezi meydana getirmiştir. Kastamonu hinterlandını denizaşırı topraklara ve Kırım sahillerine bağlayan bu entegre yapı sayesinde, iç kesimlerden gelen askeri birliklerle mühimmat nakliyatı fırtına ve iklim riskleri asgari düzeye indirilerek güvenli biçimde deniz yollarına aktarılabilmiştir (Söylemez & Kol, 2023, s. 439-441). Bu ulaşım hattının ticari ve sosyal boyutu, Kastamonu merkezli ailelerin Kırım pazarıyla kurduğu ilişkilerde net bir şekilde görülmektedir. 17 Cemazeyilahir 1165 (2 Mayıs 1752) tarihli kayıtta, Kastamonu

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Deveciler Mahallesi sakinlerinden el-hac Ali bin Ramazan'ın Kırım'a ticaret amacıyla giderken İnebolu iskelesinde vefat etmesi (KŞS-44, s.239/366.h), bu ulaşım hattının bölgenin kılcal damarlarını oluşturan iktisadi bir yaşam döngüsü olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı hattın işleyişine dair bir diğer önemli örnek de 1173 (1756) tarihli mahkeme kaydında görülmektedir. Rumeli'den dönerken İnebolu iskelesinde vefat eden Mehmed bin Abdullah'ın terekesiyle ilgili olarak, İnebolu gümrükçüsü ve beytülmal emini ile mirasçılar arasında çıkan uyuşmazlığın, mahkemede sulh yoluyla çözülmesi (KŞS-49, s.215/449.h), iskelenin hem ticari bir yükleme alanı hem de devletin mali ve hukuki denetiminin işlediği bir "kontrol noktası" olduğunu ortaya koymaktadır.

3. KASTAMONU'DA MENZİL HİZMETLERİNİN MALİ YAPISI, İŞLEYİŞİ VE DENETİMİ

3.1. Menzil Giderlerinin Finansmanı: Tevzi Sistemi ve Hane Başı Maktu Vergiler

Osmanlı lojistik ve askeri iaşe organizasyonunda, ordunun ve menzil hatlarının ihtiyaç duyduğu malzemelerin temini için sivil ve zirai yaşama en az müdahale prensibiyle hareket edilmiştir. Bu doğrultuda, orduya iaşe sağlamak amacıyla üç temel mali yönteme başvurulmuştur. Bunlardan birincisi, avârız sistemine dayanan ve başlangıçta un ile arpa şeklinde aynî olarak toplanıp zamanla nakdi vergiye dönüşen nüzul mükellefiyetidir. İkincisi ise un ve arpanın yanı sıra bal, yağ, koyun, ekmek, ot, saman ve odun gibi iaşe maddelerinin devletin belirlediği bir fiyat üzerinden halktan talep edilmesi esasına dayanan sürsat yükümlülüğüdür. Nüzul ve sürsatın yetersiz kaldığı kriz anlarındaysa üçüncü yöntem olarak, askeri ambarları doldurmak amacıyla serbest piyasa şartlarında bedeli ödenerek yapılan iştira alımları devreye sokulmuştur. Savaş dönemlerinde bu örfi yükümlülüklerin ve bütçe açıklarını kapatmak amacıyla toplanan imdadiyye-i seferiye gibi vergilerin nakdi maktu bedellere dönüşmesi, taşradaki mali yapıyı doğrudan etkileyerek kaza merkezlerindeki salyane ve tevzi defterlerine yerel harcamalar olarak yansımıştır (Kurtaran, 2012, s. 2271-2273).

Kastamonu menzil teşkilatının idari ve mali süreçleri, yerel mahkeme kayıtlarında ayrıntılı bir biçimde belgelenmiştir. 1165 (1751/1752) tarihli hükümde; *"Medine-i Kastamonu sâkin ayan ve eşrafı, meclis-i şer'e gelerek ulakların menzil beygiri ihtiyacını karşılamak üzere sabık menzilci el-hâc Has Zade Ömer Beşe'yi 550 kuruş ücretle yeniden menzilci tayin etmişlerdir. Şehir kethüdasının avaidi ve mahkeme harçlarıyla birlikte toplam 600 kuruşa baliğ olan bu meblağ, ahalinin zayıf ve perişan hali gözetilerek, 240 haneye hane başı ikişer buçuk kuruş*

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

düşecek şekilde tevzi edilmiştir" denilmektedir (KŞS-44-s.162/256.h). Bu hüküm, şehrin eşrafının menzilci tayini ve finansmanı konusunda sorumluluk aldığını ve hizmet bedelinin "tevzi" usulüyle mahalli hanelere paylaştırılmasını sağladığını göstermektedir. Bu uygulamanın 15 beygirle sınırlandırılması ve ahalinin iktisadî durumu gözetilerek mali yükün paylaştırılması, merkezî haberleşme ağının taşra ekonomisi üzerinde denetleyici bir idari mekanizma işlettiğini ortaya koymaktadır.

3.2. Menzil ve Derbent Teşkilatının Finansmanında Avarız Sisteminin Rolü

Osmanlı merkezî yönetimi, imparatorluğu bir ağ gibi saran stratejik kollar üzerindeki seyrüsefer trafiğini, ticareti ve muhaberatı sürekli olarak açık tutabilmek adına menzil, derbend ve kervansaray gibi fonksiyonel alt ünitelerin idamesinde özgün bir malî model geliştirmiştir. Taşrada ulaştırma ağının kesintisiz işlemesini sağlayan bu lojistik organizasyonların koruma, barınma, binek tedariki ve iaşe giderleri, doğrudan reaya üzerine yüklenen avarız genel adlı vergiler üzerinden finanse edilmiştir. Yerel unsurların sisteme katılımını teşvik eden bu muafiyet usulü uyarınca, menzil ve derbend hizmetlerini üstlenen taşra ahalisi avarız-ı divaniye mükellefiyetlerinden muaf tutulmuştur. Böylece, taşra lojistiğinin kamusal yükü hazine üzerinde bir ağırlık oluşturmaksızın yerel kaynaklarla karşılanmış ve bu kurumsal finansman döngüsü sayesinde devlet hazinesinden doğrudan harcama yapılma oranı asgari düzeyde tutulmuştur (Küçük, 2016, s. 196-198).

3.3. Menzil İdaresinde İdari Atama Süreçleri ve Yerel Eşrafın Kurumsallaşması

Osmanlı taşra idaresinde haberleşme ve lojistik ağının merkezî omurgasını oluşturan menzilhanelerin yönetimi, zamanla yerel güç odaklarının ve taşra eşrafının kurumsal birer aktör olarak sahneye çıkmasında basamak vazifesi görmüştür. Klasik işleyişte menzil teşkilatının idari amiri olan "menzil-eminlerinin" (menzilci) tayininde kazanın kadısı, naibi veya yerel ayanının teklifi ile merkezî idarenin tasdiki esas alınmış; bu atamalar genellikle bir yıllık dönemler halinde gerçekleştirilmiştir (Güneş, 2008, s. 38; Halaçoğlu, 1981, s. 126). Ancak taşra lojistiğindeki bölgesel ihtiyaçlar ve finansal riskler, menzil yönetiminin yerelde nüfuz sahibi belirli ailelerin veya figürlerin tekelinde uzun süreli kalmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin, Göynük Kazası'nda menzil yönetiminin 1747-1769 yılları arasındaki çeyrek asırlık kesitte sadece üç sülale arasında paylaştırılması, taşra elitlerinin bu stratejik hizmet üzerinden ekonomik ve idari gücü ellerinde topladıklarını kanıtlamaktadır (Özlü, 2006, s. 1-4). Kastamonu özelinde bu süreç, menzilciliğin zamanla "aile işletmesi" karakteri kazandığını

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

ortaya koymaktadır. 1751-1773 yılları arasındaki 22 yıllık atama sicilleri incelendiğinde, görevin belirli bir zümre arasında dönüştüğü ve ücretlerin sefer lojistiğindeki yoğunluğa paralel olarak artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Kastamonu Menzilcilerinin Atama ve Ücret Dağılımı (1751-1773)

Menzilci Adı	**Görev Tarihleri**	**Alınan Ücret (kuruş)**	**KŞS Belge No:**
Ömer Beşe	5 Recep 1164 (30 Mayıs 1751)	550 (6 aylık)	44-118/200
Ömer Beşe	14 Muharrem 1165 (3 Aralık1751)	550 (6 aylık)	44-162/256
Es-Seyyid Hüseyin ve Ömer Beşe	1 Muharrem 1166 (8 Kasım 1752)	600 (6 aylık)	49-2/3
Ömer Beşe ve Mustafa Beşe	5 Zilhicce 1166 (3 Ekim 1753)	600 (6 aylık)	45-3/9
Semerci Mehmet Beşe	1 Recep 1168 (13 Nisan 1755)	330 (2,5 aylık)	46-2/11; 46-308-309-310/ 470
Ali Ağa	20 Muharrem 1170 (15 Ekim 1756)	450	47-345-344-343/506
Ömer Beşe ve Mustafa Beşe	1 Recep 1171 (11 Mart 1758)	700 (6 aylık)	49-280-279/548
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1172 (4 Eylül 1758)	700 (6 aylık)	49-286/539
Ömer Beşe ve Mustafa Beşe	1 Recep 1173 (18 Şubat 1760)	700 (6 aylık)	50-9/No.suz
Ömer Beşe ve Mustafa Beşe	1 Recep 1174 (6 Şubat 1761)	700 (6 aylık)	50-65/85
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1175 (2 Ağustos 1761)	700 (6 aylık)	51-261/480
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Recep 1175 (26 Ocak 1762)	700 (6 aylık)	51-262/481
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1176 (23 Temmuz 1762)	750 (6 aylık)	51-307/No.suz
Mehmet Beşe	1 Ramazan 1177 (4 Mart 1764)	500 (4 aylık)	52-338-337-336-335/675
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1178 (1 Temmuz 1764)	700 (6 aylık)	53-405-404-403-402/473
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Recep 1179 (14 Aralık 1765)	750 (6 aylık)	53-285-284-283-282/636
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1179 (20 Haziran 1765)	750 (6 aylık)	53-281-280/638
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1180 (9 Haziran 1766)	750 (6 aylık)	55-306/462; 55-274-273-272/504
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	Recep 1181 (23 Kasım 1767)	750 (6 aylık)	55-238-237/544

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1182 (18 Mayıs 1768)	750 (6 aylık)	56-162-163-164-165/452
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Recep 1182 (11 Kasım 1768)	750 (6 aylık)	56-201-202/483
Ömer Beşe ve Kibar Mustafa Beşe	1 Muharrem 1183 (7 Mayıs 1769)	750 (6 aylık)	56-260/No.suz
Mehmet Beşe, Memiş Beşe ve Kibar Oğlu Mehmet Beşe	1 Recep 1184 (21 Ekim 1170)	1000 (8 aylık)	58-14-15/14
Ömer Beşe	1 R.Evvel 1185 (14 Haziran 1171	500 (4 aylık)	58-12/13
Mehmet Beşe, Ömer Beşe ve Kibar Mehmet Beşe	1 Muharrem 1186 (4 Nisan 1772)	565 (4 aylık)	58-72-73-74/67
Ömer Beşe ve Memiş Beşe	1 Recep 1186 (28 Eylül 1772)	1125 (9 aylık)	58-115-116-117/120
Mehmet Beşe, Ömer Beşe ve Mehmet Ağa	1 Muharrem 1187 (25 Mart 1773)	750 (6 aylık)	59-373/421

Tabloya göre, 1751-1773 yılları arasında Kastamonu menzil teşkilatında atama kayıtlarının büyük bir istikrarla "Ömer Beşe" ve "Kibar Mustafa Beşe" gibi belirli figürler üzerinde yoğunlaşması, sistemin geçici bir idari görevden ziyade yerel bir "aile işletmesi" modeline dönüştüğünü açıkça göstermektedir. Ücretin yirmi yılı aşkın bir zamanda 550 kuruştan 1125 kuruşa kadar yükselmesi, enflasyon sürecinin yanında bölgedeki askeri hareketliliğin artırdığı lojistik yük ve işletme maliyetleriyle doğrudan ilişkili olup, devletin hizmetin aksamaması adına bu fiyat artışlarını zorunlu olarak kabul ettiğine işaret etmektedir. Atamaların büyük kısmının "ber-vech-i iştirak" (ortaklık) esasına dayanması, riskin paylaşılması ve Kastamonu eşrafı arasındaki nüfuz dengesinin korunması adına stratejik bir hamle olduğunu; 1755 ve 1764 yıllarındaki kısa süreli görevlendirmelerin ardından tekrar istikrarlı ve uzun süreli ortaklıklara dönülmesi ise sistemin bürokratik bir standarda oturtulduğunu kanıtlamaktadır. Nihayetinde bu veriler, "Kibar" gibi lakapların sicillere resmi bir unvan olarak girmesiyle birlikte, taşra lojistiğinin merkezî atamadan ziyade yerel bir kurumsallaşma ve eşrafın kendi iç dinamikleriyle finanse edilen rasyonel bir yönetim biçimi haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Sistemin idamesinde en kritik rolü ise "menzilkeş" adı verilen yerel unsurlar üstlenmiştir Menzilkeşler, her ailenin varlığına göre belirlenen menzil akçası veya ayni yardımları ödemekle yükümlüydüler. Bu ağır hizmet karşılığında, söz konusu kişiler avârız gibi vergilerden muaf tutulmuşlar; ayrıca hanların çevresindeki sahipsiz toprakları ekip-biçme hakkı verilerek lojistik hizmetin sürekliliği teşvik edilmiştir.Menzilkeşlerin temel görevleri arasında hanın güvenliğini sağlamak ve yolcuların temel erzak ihtiyaçlarını karşılamak yer almaktaydı. (Halaçoğlu, 1981, s. 126-127). Bu idari yapının mahalli düzeydeki tescili, şer‘iyye sicillerine dayalı kurumsal bir

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

prosedüre tabidir. Göreve getirilenler; kadı huzurunda kazanın ayanları, eşrafı ve sivil ahalisinin ittifakıyla belirlenen bir meblağ karşılığında hukuki taahhütte bulunmuşlar ve bu mukaveleler İstanbul'a arz olunmuştur. Dönemsel ihtiyaçlara göre tek bir şahsa ilzam edilebilen bu hizmet, mali risklerin bölüşülmesi amacıyla birden fazla kişi arasında ortaklık (ber-vech-i iştirak) esasıyla da yürütülebilmiştir. Görevini suistimal edenlerin kalebent veya sürgün gibi ağır cezalara çarptırılması ise devletin hukuki denetim mekanizmasını gözler önüne sermektedir (Güneş, 2008, s. 36-39). Devletin haberleşme ve ulaşım ağının kesintisiz işlemesi hususundaki hassasiyeti, şer'iyye sicillerindeki atama kayıtlarına da yansımıştır. Örneğin, 1166 (1753) tarihli bir hükümde, vefat eden menzilci Yahya Ağa'nın yerine Ömer ve Mustafa Beşe'nin tayini sırasında, *"menzil mezkûr emuru mühimmeden olmakla"* (menzil meselesi mühim işlerden olmakla) belirtilerek, bu hizmetin aksatılmaması ve ulakların mağdur edilmemesi konusunda ilgililere kesin talimat verilmiştir (KŞS-45, s.3/9.h). Bu durum, taşra lojistiğinin merkezî idare tarafından doğrudan denetim ve yaptırım konusu olarak ele alındığını göstermektedir. Nihayetinde, harcamaların yerelde muhasebeleştirilmesi sürecinde üstlenilen bu taahhütler, taşra eşrafının yerel bütçe yönetimindeki idari ve mali nüfuzunu kurumsallaştıran yasal bir zemin teşkil etmiştir (Halaçoğlu, 1981, s. 128).

3.4. "Ulak Zulmü" ile Mücadele, Yol Masraflarının Muhasebeleştirilmesi ve Hukuki Denetim

Taşradaki menzil istasyonlarının idari ve mali denetimi ile buralarda ortaya çıkan suiistimallerle mücadele, merkezî bürokrasinin en üst organları tarafından yasal kontrol altında tutulmuştur. Osmanlı merkez teşkilatında menzilhaneler, defterdarlık makamına bağlı mevkufat kalemi bünyesindeki Menzil Halifeliğinin yasal otoritesine tabidir. Taşra istasyonlarının bütçe dengeleri, istihdam edilecek beygir sayıları ve yerel idarecilerin mükellefiyetleri doğrudan mevkufat defterlerine kaydedilerek muhasebeleştirilmiştir. (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160). Resmi ulak beratı veya "ulak hükmü" taşıyan görevliler gerek kendi ulaşımı gerekse yanlarındaki hizmetkârları ve yol boyu onlara eşlik eden kılavuzları için de menzillerden binek talep etme ayrıcalığına sahiplerdi. Hatta bu imtiyaz, şahsi eşyaların taşınması için de beygir talep etmeyi kapsamaktaydı. Uygulamada ise sistem, ulakların menzillerde yorgun hayvanlarını bırakıp, yerine dinç ve dayanıklı beygirleri alarak yollarına devam etmesiyle işleyen bir suiistimale dönüşmüştü. Görevlilerin binek hayvanlarının zayıf düşmesi bahanesiyle yolda karşılaştıkları herhangi bir kimsenin hayvanına el koyması, dönemin bürokratik kayıtlarına "ulak zulmü" ifadesiyle yansımıştır (Halaçoğlu, 2012, s. 77).

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Mali denetimin yanı sıra taşrada "ulak zulmü" olarak adlandırılan eziyet ve yolsuzlukların engellenmesi devletin temel önceliklerinden biri olmuştur. Ulakların ellerindeki fermanların üzerinde sahtekârlıkla değişiklik yapmaları, tarihsiz hükümlerle usulsüz mükerrer seyahatler gerçekleştirmeleri ve binek atlarını usulsüzce tüccar mallarını taşımada kullanarak telef etmeleri, yerel ahalinin menzil hizmetlerini terk edip firar etmesine yol açan kronik bir baskı unsuru haline gelmiştir (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160; Halaçoğlu, 1981, s. 131-132).

Devlet, menzil sistemindeki işleyişi standartlaştırmak adına, hüküm taşıyan görevlilere beygir tahsisini fermanlarla kesin kurallara bağlamış ve belgesiz yolcuların binek taleplerini reddetmiştir. 1697'de yapılan düzenleme ile menzillerin mali sürdürülebilirliği, ulakların ödediği "timin" denilen ve saat hesabına dayanan (genellikle 10 sağ akçe) ücretlendirme sistemiyle güvenceye alınmıştır. Bu reform, menzil giderlerinin önemli kısmını ulaklardan alınan beygir ücretleriyle karşılamayı hedeflerken, Aydos menzili örneğindeki gibi, masrafların yarısından fazlasının bu gelir kaleminden sağlandığını göstermektedir (Halaçoğlu, 2012, s. 77-78). Ayrıca, devletin acil işlerinin aksamaması adına, özel işleri için seyahat edenlerin menzil olanaklarını kullanmaları yasaklanmış ve bu süreç 'in'âmât defterleri' aracılığıyla kayda alınarak devletin 'umûr-ı mühimmesi' için seyahat eden ulakların önceliği hukuki güvenceye kavuşturulmuştur (Halaçoğlu, 2012, s. 77-78).

Menzil teşkilatında oluşan suiistimallerin önlenmesine yönelik bu merkezî denetim anlayışı, 1177 (1764) tarihli fermanda açıkça görülmektedir.*"...Anadolu Sol Kolu üzerindeki kazaların kadıları, naipleri, ayanları ve menzil görevlilerine hitaben gönderilen hükümde; menzil hizmetlerinin düzen içerisinde yürütülmesi, her yıl güvenilir menzilcilerin mahallî mahkemede ve halkın ittifakıyla tayin edilmesi, menzil beygirlerinin eksiksiz olarak hazır bulundurulması ve resmî görevlilere yalnızca fermanlarında belirtilen usuller çerçevesinde hizmet verilmesi emredilmiştir. Menzil masrafları bahanesiyle reâyâdan olağan yükümlülüklerin dışında herhangi bir ücret alınmaması, 'mübaşiriye' adı altında para talep edilmemesi, kadı, naib, ayan ve menzil görevlilerinin halka zulmetmekten kaçınmaları istenmiş; emre aykırı hareket edenlerin isimlerinin merkeze bildirilerek haklarında gerekli işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir..."* (KŞS-51, s.346-347/661.h) Bu hüküm, merkezî idarenin menzil teşkilatının mali ve idari işleyişini sürekli denetimde tutmaya çalıştığını ve taşrada ortaya çıkan suiistimali doğrudan fermanlarla önlemeyi amaçladığını göstermektedir. Normal zamanda bir menzil beygirinin ortalama yıllık maliyeti 147,5 kuruş (17.700 akçe) olarak hesaplanırken, suiistimal ve askeri hareketliliğin yoğunlaştığı sefer döneminde giderler iki katına çıkmıştır. Sistemdeki

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tahribatı önlemek için taşradaki konaklama odalarının temizliğinden ve işleyişin denetiminden kaza kadıları, naibleri ve muhtesipleri sorumlu tutulurken; XVIII. yüzyıldan itibaren merkezden gönderilen özel yetkili mübâşirler vasıtasıyla yerel idare üzerindeki hukuki kontrol mekanizması daha da sıkılaştırılmıştır (Halaçoğlu, 2004, s. 159-160; Halaçoğlu, 1981, s. 128).

İdari yapıda, menzilde ikamet edenler bir birlik (lonca benzeri) olarak teşkilatlandırılmış; aralarında çıkan anlaşmazlıkları çözme yetkisi ve emniyet sorumluluğu, bizzat han veya menzil zabitlerine devredilmiştir. Bu denetim çabalarına rağmen, sefer dönemlerinde artan masraflar ve "İmdâdiyye" gibi ek vergiler halk üzerindeki iktisadî baskıyı derinleştirmiş, bu durum 1834'de menzil teşkilatının ilgasıyla sonuçlanmıştır (Halaçoğlu, 1981, s. 132). Devletin menzil sistemindeki suiistimalleri önleme çabası ve lojistik ağın fiziksel sürekliliğini sağlama gayreti, Kastamonu mahkeme sicillerine de yansımıştır. Örneğin, 1187–1188 (1773–1774) tarihlerinde Kastamonu'da yeniçeri serdarlığı seçimi "caize" usulüyle yapılırken, aynı dönemde menzil hattındaki Taşköprü güzergâhında ölen bir "yağız bargir"in (atın) durumu bizzat mahkemede kayda alınmıştır. Bu kayıt, devletin lojistik ağındaki her bir hayvanı, ulakların keyfi kullanımı sonucu telef edilmemesi gereken "mîrî bir değer" olarak gördüğünü ve mahkeme kanalıyla denetlediğini ispatlamaktadır (KŞS-59, s. 384/407.h). Bu durum, menzil sisteminin haberleşme ve ulaşım ağının yanında merkezden taşraya uzanan, her bir atın ve her bir lojistik adımın hukuki sorumluluğunun şer'i mahkemelerce takip edildiği, denetlenebilir bir kamu düzeni olduğunu göstermektedir.

1169 (1756) tarihli belgede, Kastamonu çevresinde görevli tatar, çukadar ve diğer ulakların Tosya, Devrekâni, Sinop, Taşköprü, Daday ve Kocahisar gibi güzergâhlara yaptıkları seyahate dair nakliye, beygir (bargir) ve yol giderinin detaylıca kayda alındığını göstermektedir. Vezir tatarlarından sadrazam ve mütesellim maiyetindeki çukadarlara kadar farklı statüdeki görevliler için yapılan bu ödemeler, Osmanlı idari haberleşme ağının taşra ölçeğinde menzil ve nakliye masrafları bağlamında sıkı bir mali denetimle yürütüldüğünü belgelemektedir (KŞS-47, s. 408/434.h).

Kastamonu ve Çevresinde Ulak (Tatar–Çukadar) Güzergâhları ve Yol Masrafları Tablosu (KŞS-47-s.408/434.h).

Görevli	**Güzergâh**	**Masraf Türü**	**Tutar (Kuruş)**

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Kol Başısı	Araç	Nakliye	4,5
Kazasker Çukadarı	Devrekâni	Nakliye	2,5
Vezir Ağası	Göl	Nakliye	5
Arpalık Çukadarı	Kocahisar	Nakliye	7
Zaim	Devrekâni	Nakliye	18,5
Zaim Çukadarı	Küre-i Has	Nakliye	75
Vezir Ağası	Göl	Nakliye	5
Kızlar Ağası Çukadarı	Daday	Nakliye	6
Müslim Ağa Çukadarı	Kocahisar	Nakliye	5
Çukadar	Küni	Nakliye	5
Vezir Tatarı	Taşkesri	Nakliye	2,5
Ahmed bey ile giden	Taşkesri	Nakliye	2,5
Ilgaza Giden Sarıklar İçin	Ilgaz	Nakliye	2,5
Hüseyin Çavuş	Taşkesri	Nakliye	5
Mübaşir Ağa Çukadarı	Küre	Nakliye	5
Yahya Paşa Çukadarı	Araç	Nakliye	2,5

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Gedikli Rüstem Ağa (Özel Vaka İçin Gelen)	Çeşitli	Haberleşme	127,5
Alaybeyi İçin Gelen Hacı Mehmed Ağa	Taşkesri	Nakliye	5
Zaim	Devrekâni	Nakliye	2,5
Vezir Çukadarı	Araç	Nakliye	9
Kol Çavuşu	Daday	Haberleşme	108
Malikâne Sahibi Çukadarı Hacı Mustafa	Çeşitli	Nakliye	5,5
Görevli	Kocahisar	Nakliye	2,5
Mütesellim Çukadarı	Taşkesri	Nakliye	3,5
Kütahyadan Gelen Levendat İçin Tatar	Çeşitli	Nakliye	3,5
Tatar (Koyun İşi İçin)	Araca	Nakliye	232
Mahkemeye Verilen Bargir	Çeşitli	Nakliye	2,5
Canbey? Tarafından Gelen Vezir Tatarı	-	Haberleşme	11
Trabzondan Gelen Vezir Tatarı	-	Haberleşme	5
Kengar Başı Çukadarları	Kocahisar	Nakliye	3

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Mütesellim Ağa Çukadarı	Tosya	Nakliye	240
Mütesellim Ağa Çukadarı	Boyalı	Nakliye	3,5
Müslim Ağa Bey	Kocahisar	Nakliye	5
Paşa Çukadarı	Araç	Nakliye	5,5

Tabloya göre, 1756 (1169) yılında Kastamonu'da yürütülen idari haberleşme ve lojistik faaliyetleri, oldukça düzenli ve detaylandırılmış mali disiplin çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Kayıtlar, bölgedeki ulaşım ve haberleşme ağının sadece görevlilerin geçişinden ibaret olmadığını, her bir işlemin "nakliye" veya "haberleşme" gibi alt başlıklara ayrılarak kuruşu kuruşuna bütçelendirildiği bir muhasebe sistemine tabi tutulduğunu ortaya koymaktadır. Tabloda öne çıkan veriler, görevlilerin hiyerarşik statüsü ile hizmetin maliyeti arasında doğrudan bağ olduğunu göstermektedir. Vezir tatarları veya sadrazam çukadarları gibi merkezî otoriteyi temsil eden görevlilerin seferleri için ödenen mütevazı rakamlar, sistemin standart bir tarife üzerinden işlediğini düşündürürken; bazı özel görevler için kaydedilen 240 veya 232 kuruş gibi yüksek tutarlı harcamalar, lojistik eylemlerin büyüklük ve niteliğini yansıtmaktadır. Özellikle Araç, Tosya, Taşköprü ve Küre gibi kaza merkezlerine yönelik yoğunlaşan bu trafik, Kastamonu'nun bölgesel bir lojistik merkez olarak askerî ve idarî ağın kilit noktasında yer aldığını kanıtlamaktadır.

3.5. Menzil Bütçelerinin (Maktûât) Hesaplanması ve İşletme Modelleri

Menzilhanelerin piyasaya arz edilmesi ve özel girişimciler tarafından iltizam yoluyla işletilebilmesi, defterdarlık bünyesindeki mevkufat kalemi tarafından titizlikle hazırlanan mali paketlere dayanmaktadır. "Bârgîr bahası ve mesârif-i sâire" kalemi altında düzenlenen bu maktûât değerleri, menzil şebekesinin taşradaki çekirdek bütçesini oluşturmaktaydı. Hukuki altyapısı 1698 yılında netleşen bu modele göre, idare her bir menzil beygiri için yıllık 147,5 kuruşluk sabit bir maliyet katsayısı saptamıştır. Ancak bütçe kayıtlarında zikredilen bu beygir sayıları, istasyonda beslenen fiili at miktarından ziyade, menzilcilerin üstleneceği mali yükümlülüğü ve elde edecekleri kâr paylarını sınırlandıran itibarî birer katsayı niteliğindedir. Nitekim lojistik yoğunluğun arttığı askeri sefer dönemlerinde bu itibarî katsayılar merkez tarafından yukarı yönlü revize edilerek taşra istasyonlarına ek finansal destek sahası açılmıştır

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

(Çetin, 2011, s. 26-27, 33). Bu maktû bütçelerin uygulamadaki karşılığına ilişkin önemli örneklerden biri 1165 (1752) tarihli bir tevzi kaydıdır. *"...Kayıtta, Anadolu Valisi Yahya Paşa adına tahsil edilen giderler arasında bir re's at ve bir re's bargir behasının 150 kuruş, vali tarafından kullanılmak üzere gönderilen iki re's at behasının ise 250 kuruş olarak hesaplandığı; ayrıca çeşitli idarî ve hizmet giderleriyle birlikte toplam 10.000 kuruşluk meblağın Kastamonu'ya bağlı on dokuz kazaya tevzi edildiği belirtilmektedir..."* (KŞS-44, s.177/276.h). Bu kayıt, literatürde "bârgîr bahası ve mesârif-i sâire" olarak belirtilen maktû bütçelerin uygulamada yalnızca teorik hesaplamalardan ibaret olmadığını; at ve bargir bedellerinin de ayrı maliyet kalemleri olarak tevzi defterlerine işlendiğini göstermektedir. Böylece menzilhanelerin işletilmesine dair mali yükümlülükler, taşra muhasebesinde ayrıntılı biçimde kayda alınmıştır.

4. ASKERÎ HAREKETLİLİK BAĞLAMINDA KASTAMONU'NUN ROLÜ VE 1768-1774 OSMANLI-RUS SAVAŞI LOJİSTİĞİ

4.1. Savaş Döneminde Artan Haberleşme Trafiği ve Menzil Ücretlerindeki Değişim

Osmanlı askerî lojistik sisteminde, bir sefer kararı alındıktan sonra ordu güzergâhındaki menzil noktalarına ferman gönderilmesi kurumsal bir zorunluluktur. Sefer başlamadan önce menziller arasındaki yolların durumu, su kaynakları, köprülerin sağlamlığı ve bataklıkların vaziyeti ilgili kazanın kadısı tarafından en ince ayrıntısına kadar denetlenip raporlanmaktadır. Savaş döneminde devletin taşradan ve menzillerden yoğun şekilde nakliye hayvanı ve araba talep etmesi, lojistik piyasasında ciddi araç ve gereç sıkıntılarına yol açabilmektedir. Devlet tarafından belirlenen ücretlerin düşük kalması veya güvenlik riskleri gibi faktörler, seferberlik ve askeri mobilizasyon dönemlerinde talep edilen nakliye gücünün taşra birimlerince tam olarak karşılanamamasına veya lojistik süreçlerde aksamalara zemin hazırlamaktadır (Ekin, 2017, s. 390-391, 408-409).

4.2.Karadeniz Cephesi'nin İaşesi: Kastamonu'dan Cepheye Zahire ve Peksimet Sevkiyatı

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde Karadeniz ve Kırım cephesinde konuşlanan ordunun iaşe ve lojistik güvenliğinin sağlanması, Kastamonu ile Sinop deniz üssü arasında yoğun bir askeri tedarik trafiği doğurmuştur. Savaş yıllarında cephe hattının tahkimi için Kastamonu, Tosya, Boyabat ve Taşköprü kazalarından toplanan eyalet birlikleri, Sinop Limanı'nda hazır bulundurulan nakliye gemileriyle Kırım'a sevk edilmiştir. Askeri hareketliliğin yanı sıra, cephedeki kuvvetlerin ve limanda kışlayan donanma gemilerinin beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla Kastamonu'dan binlerce kantar peksimet, un ve zahire

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

tedarik edilmiştir. Yerel kaynaklardan toplanan bu muazzam iaşe stoku, sol kol transit güzergâhı üzerinden Sinop iskelesine taşınmış ve buradan kiralanan nakliye gemileri vasıtasıyla doğrudan çatışma bölgelerine ulaştırılmıştır (Söylemez & Kol, 2023, s. 442-445).

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasının ardından merkezî idare, Karadeniz sahil hattında bulunan kazalara kapsamlı bir seferberlik emri göndermiştir. 1182 (1768) tarihli bu fermanda; Anadolu Sol Kolu üzerinde yer alan Kastamonu, Taşköprü, Boyabat, Sinop, Canik, Trabzon ve diğer sahil kazalarının Kırım'ın savunulması amacıyla asker hazırlamaları istenmiştir. Hükümde her kazada kırk adet serdengeçti bayrağının açılması, her bayrak altında 150 seçkin ve tüfek kullanabilen askerin toplanması, bunların kış mevsimi başlamadan en yakın iskelelerden devlet gemilerine bindirilerek Kırım ordusuna ulaştırılması emredilmektedir. Ayrıca askerlerin sevki sırasında reayanın mağdur edilmemesi, görevlilerin emre aykırı davranmaları hâlinde cezalandırılmaları ve sürecin Turnacıbaşı Mahmud'un nezaretinde yürütülmesi hükme bağlanmıştır (KŞS-56, s.192-193/476.h). Bu belge, Kastamonu'nun Osmanlı haberleşme ve menzil ağı içerisindeki konumunun savaş dönemlerinde askerî lojistik fonksiyonuyla daha da güçlendiğini ve sol kol güzergâhının Karadeniz cephesine asker sevkinde aktif olarak kullanıldığını göstermektedir.

Osmanlı sefer organizasyonlarında askerî birliklerin beslenmesi, taşra muhaberat şebekesiyle entegre şekilde yürütülen menzil teşkilâtı vasıtasıyla ikmal edilmiştir. Sefer kararı alındığında hazırlanan yürüyüş cetvelleri doğrultusunda, birliğin hangi menzilde ne kadar kalacağı ve ihtiyaç duyacağı iaşe malzemeleri bölge kadılarının gözetiminde, mahallî halkın mükellefiyetleri kapsamında karşılanmıştır. 1827 yılındaki yasal düzenlemeyle birlikte askerlerin iaşe sorumluluğu doğrudan devletin uhdesine geçerek kurumsal bir standarda kavuşmuş; bu lojistik düzenin başarısı, ordunun uzun menzilli seferlerde merkezî hazineye aşırı bir mali yük bindirmeden yerel kaynakları rasyonel bir döngü içerisinde kullanabilmesine dayanmıştır (Ateş, 2020, s. 286-291). Savaş dönemlerinde ordunun iaşe ihtiyacını karşılamak amacıyla toplanan un, arpa, buğday, bulgur ve pirinç gibi hububat ürünleri ile uzun süre dayanabilen ve genellikle deniz seferlerinde tercih edilen peksimet maddeleri, kaza kadıları ve görevliler vasıtasıyla toplanarak zahire ambarlarında depolanmıştır. Ani bir savaş durumunda ordunun hareket ve savaş kabiliyetini artırmak amacıyla doldurulan bu ambarlardaki stoklar, nüzul eminleri ve kâtipler tarafından düzenli olarak defterlere kaydedilmiştir. Kastamonu ve çevre kazalardan toplanan bu muazzam iaşe stokunun cephe hattına ulaştırılması aşamasında, sarp araziler ve nakliye koşulları gözetilerek mekkâri beygiri, katır ve deve gibi yük

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

hayvanlarından yararlanılmıştır. Sevkiyatı tamamlanan bu erzak maddelerinin ordugâhlarda askere sıcak ekmek ve iaşe olarak ulaştırılması sürecinde ise, unların seyyar fırınlarda pişirilmesini sağlayan ekmekçiler ve et ihtiyacını karşılayan kasaplar gibi orducu esnafı seyyar birer levazım görevi üstlenmiştir (Kurtaran, 2012, s. 2273-2277).

Ancak bu sistemin işleyişi, her zaman teorik çerçevede öngörülen hızda seyretmemiştir. Savaşın getirdiği olağanüstü şartlar, merkezî otoritenin taşra idaresi üzerindeki denetimini en üst seviyeye çıkarmasını zorunlu kılmış; lojistik sevkiyattaki en küçük bir ihmal, devlet tarafından "mühim maslahatların tatili" (devlet işlerinin aksatılması) olarak görülerek ağır cezai müeyyidelere bağlanmıştır. Bunun somut bir örneği, 1768-1774 Savaşı'nın en kritik aşamasında, 6 Şevval 1182 (13 Şubat 1769) tarihli fermanla Kastamonu kadıları, naibleri ve mütesellimine ulaşmıştır. Kefe ve Kırım cephesindeki ordunun iaşesi için Sinop iskelesine nakledilmesi gereken 15.030 kile un (dekik) ve 25.180 kile arpanın (şa‘ir) vaktinde ulaştırılamaması üzerine devlet, taşra yöneticilerini sert bir dille uyarmıştır (KŞS-56, s.232-233/505.h). Fermanda, 6.000 kantar peksimetin sevkiyatında dahi henüz bir ilerleme kaydedilmediğinin tespiti üzerine, görevlilere şu ağır ihtarda bulunulmuştur: *"Bundan sonra ahaliniz peksimetin tehirine isticar olunan seferlerin sebeb ve akde olmak ihtimalleriniz olur ise cevaba kâdir olmayıp tertibi ceza ile mücazaat olacağınız mukarrardır."*Bu belge, Kastamonu bölgesinin savaş lojistiğindeki "kilit" rolünü kanıtlarken; sistemin işleyişinde meydana gelen aksaklıkların sadece bürokratik bir eksiklik olarak değil, ordunun harekat kabiliyetini doğrudan tehdit eden bir "vatana ihanet" veya "görevi ihmal" düzeyinde görüldüğünü ispatlamaktadır. Devlet, *"Kazanın bir kilesi geriye kalmamak şartıyla"* diyerek, yerel kaynakların cepheye aktarılmasında hiçbir gevşekliğe müsamaha göstermediğini ve bu sevkiyatın tüm sorumluluğunun yerel yöneticilerin "diyanet ve ubudiyet" (sadakat ve görev) uhdesinde olduğunu açıkça beyan etmiştir. Böylece ordugâhtaki askerin iaşesi hem tedarik zincirini hem de Kastamonu idari personelinin liyakat ve sadakatini ölçen bir "sınav" haline dönüşmüştür. Yine 1185 (1771) tarihli kayıtta, Bolu ve çevresindeki kazalarda donanma ihtiyaçları için tertip edilen 5.926 kantar peksimetin Sinop iskelesine sevkiyatı sırasında mütesellimin vefatıyla yaşanan idari boşluğun, merkezî iradeyle nasıl aşıldığını somut bir şekilde belgelemektedir (KŞS-58, s. 65). Bu belgede, *"Kazalarda tertip edilen 5.926 kantar peksimetin, un bedeli ve sair masrafları için daha evvel mütesellime gönderilen 25 kuruşluk ödenekle Sinop iskelesine ivedilikle nakli, oradaki donanma inşasıyla görevli Mustafa Ağa'ya teslimi ve alınan makbuzun merkeze gönderilmesi"* talimatı bulunmaktadır. Bu hüküm, taşradaki idari temsilcinin kaybı gibi kritik bir durumda dahi devletin lojistik planında bir

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

aksamaya izin vermediğini, aksine üretimden sevkiyata ve teslimata kadar olan süreci mühürlü makbuzlarla kayda alarak şeffaf ve denetlenebilir bir tedarik zinciri disipliniyle yürüttüğünü açıkça göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, XVIII. yüzyılda Kastamonu Kazası örneğinde Osmanlı haberleşme sisteminin kurumsal yapısını, menzil teşkilatının işleyişini, mali yapısını ve hukuki denetim mekanizmalarını şer‘iyye sicilleri ışığında incelemiştir. Elde edilen bulgular, Osmanlı haberleşme ağının yalnızca ulaştırma faaliyetlerini yürüten teknik bir sistem olmayıp, merkezî idarenin taşra üzerindeki idari ve mali hâkimiyetini sağlayan önemli bir kamu hizmeti olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda, ulak hükmü sisteminde yaşanan suiistimallerin 1539 reformuyla büyük ölçüde giderildiği, menzilhanelere dayalı daha düzenli ve denetlenebilir bir haberleşme sisteminin oluşturulduğu tespit edilmiştir. Kastamonu'nun ise İstanbul'u doğu sınırlarına bağlayan sol kol güzergâhı üzerinde bulunması ve İnebolu ile Sinop iskeleleri sayesinde kara ve deniz ulaşımını birleştiren stratejik bir merkez hâline geldiği anlaşılmıştır.

Şer‘iyye sicilleri, menzil hizmetlerinin finansmanının tevzi sistemiyle mahalle ve köylere hane esasına göre paylaştırıldığını, böylece haberleşme giderlerinin büyük ölçüde taşra kaynaklarıyla karşılandığını göstermektedir. Ayrıca menzilcilik görevinin uzun yıllar belirli aileler tarafından yürütülmesi, bu hizmetin yerel eşrafın öncülüğünde kurumsallaştığını ortaya koyarken; görevlerin kadı huzurunda kayıt altına alınması ve merkez tarafından denetlenmesi, sistemin hukuki kontrol altında işletildiğini göstermektedir.

Çalışmada ayrıca, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kastamonu'nun askerî sevkiyat, iaşe ve haberleşme faaliyetlerinde üstlendiği rolün daha da önem kazandığı belirlenmiştir. Artan ulak trafiği, yükselen menzil giderleri ve Sinop üzerinden gerçekleştirilen sevkiyatlar, şehrin Karadeniz cephesinin lojistik merkezlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Kastamonu şer‘iyye sicilleri, Osmanlı haberleşme ve menzil teşkilatının uygulamadaki işleyişini ayrıntılarıyla ortaya koyan önemli birincil kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu çalışma, söz konusu kayıtlar üzerinden Kastamonu'nun XVIII. yüzyıldaki haberleşme ve lojistik sistemindeki yerini bütüncül bir yaklaşımla değerlendirerek Osmanlı ulaşım, haberleşme ve taşra idaresi çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Kastamonu Şer'iyye Sicilleri

KŞS-44, KŞS-45, KŞS-46, KŞS-47, KŞS-48, KŞS-49, KŞS-50, KŞS-51, KŞS-52, KŞS 53, KŞS-55, KŞS-56, KŞS-57, KŞS-58, KŞS-59.

2. Araştırma ve Kaynak Eserler

Ateş, O. (2020). OSMANLI SEFER ORGANİZASYONLARINDA ASKER İAŞESİ. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 286-316. https://izlik.org/JA89GB94YY

Bostan, M. H. (1993). Osmanlı Devleti'nde Yol ve Haberleşme Sistemi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (82), 63-67.

Çerçi, F. (2003). HABERLEŞME HİZMETLERİ ve OSMANLI DEVLETİ'NDE ULAK ORGANİZASYONU (Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bu Konudaki Görüşleri) / Messengers (Dispatch-riders) during the Progress Era of Ottoman Empire and the Perspectives of Mustafa Âli of Gallipoli. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *20*. https://izlik.org/JA32BB44XN

Çetin, C. (2011). Osmanlı Devleti'nde Ulaşım ve İletişimin Örgütlenmesi. *Tarihin Peşinde - Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 17-38.

Ekin, Ü. (2017). Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Karayolu Ulaşımını ve Nakliyatı Etkileyen Faktörler (1500-1800). *BELLETEN*, *81*(291), 387-418 https://doi.org/10.37879/belleten.2017.387

Güneş, M. (2008). XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI MENZİL TEŞKİLATI VE KARAHİSAR-I SAHİB MENZİLLERİ. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(3), 35-64. https://izlik.org/JA47DM36SE

Halaçoğlu, Y. (1981). Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar. *Osmanlı Araştırmaları*, *02*(02). https://izlik.org/JA63WF67WH

Halaçoğlu, Y. (2004). Menzil. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29, 159-161.

Halaçoğlu, Y. (2012). Ulak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42, ss. 77-79). İstanbul: TDV Yayınları.

İbret, B., Aydınöz, D., & Bekdaş, F. (2011). KARADENİZ KIYISINDA STRATEJİK BİR LİMAN: İNEBOLU LİMANI. *Journal of Geography*, *20.*, 15-33 https://izlik.org/JA72WL62LA

Kaya, Ö. E. (2023). Menzilnâmeler Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *20*(40), 401-418. https://doi.org/10.55842/talid.1222865

Küçük, L. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda Mekân Organizasyonunun Gerçekleştirilmesinde Avarız Vergilerinin Rolü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, *32*(32), 194-204. https://doi.org/10.17498/kdeniz.279663

Kurtaran, U. (2012). Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2269-2286.

Özlü, Z. (2006). GÖYNÜK (BOLU) MENZİL TEŞKİLATI'NDA GÖREV YAPAN MENZİLCİLER. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 1-13. https://izlik.org/JA79SK53AA

Saraç, H. (2017). Osmanlılarda Ulaşım Ve Haberleşme Ağlarının Gelişimi Ve Dönüşümü. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 9, 247-266.

Söylemez, F., & Kol, D. (2023). XVIII. Yüzyılda Önemli Bir Askeri Deniz Üssü (Sinop Limanı). *Karadeniz Araştırmaları*, *20*(78),437-452 https://doi.org/10.56694/karadearas.1329865

Şahin, İ. (2001). Kastamonu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24, ss. 585-588). İstanbul: TDV Yayınları.şahin

Şentürk, M. Hüdai (2002). "Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilâtı'na Genel Bir Bakış". *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 14, ss. 789–808. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

KARADENIZ 20 th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 26 – 28, 2026 – RIZE
ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

GOVERNING THE RENTAL QUESTION: STATE INSTITUTIONS, HOUSING CRISIS AND URBAN POLITICS IN TÜRKIYE

Dr. Öğretim Üyesi Havva Ezgi Doğru Zırığ
Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
havvaezgidogru@anadolu.edu.tr - 0000-0002-4393-8061

ABSTRACT

The sharp rise in rents and the deepening crisis of access to rental housing have become one of the most visible dimensions of Türkiye's broader housing crisis after the 2018 currency and debt crisis. While existing literature largely focuses on housing financialization and the transformation of housing into an investment asset, the institutional governance of the rental question remains underexplored. This paper examines how different state institutions define, interpret, and intervene in the rental housing crisis in Türkiye. Drawing on a TÜBİTAK-funded research project on rental housing access in Türkiye, the study is based on a qualitative and document-based analysis of development plans, policy reports, legal regulations, institutional publications, administrative data, and media archives produced between 2018 and 2026. The paper focuses on five institutional arenas: Development Plans and Housing Specialization Commission Reports, the Central Bank of the Republic of Türkiye (TCMB), the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Justice, and the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change together with TOKİ. The findings demonstrate that the rental question is increasingly governed through fragmented and multi-layered institutional interventions. While planning documents frame the crisis as an affordability and supply issue, the Central Bank approaches it primarily as an inflationary and macroeconomic risk. The Ministry of Treasury and Finance emphasizes taxation, monitoring, and digital governance mechanisms, whereas the Ministry of Justice manages the crisis through legal regulations, mediation mechanisms, and judicial processes. TOKİ and the Ministry of Environment focus mainly on supply-oriented and construction-led solutions. The paper argues that the governance of the rental question reflects broader transformations in state restructuring, urban politics, and housing financialization in Türkiye. Rather than constituting a coherent housing policy regime, institutional responses reveal contradictory strategies through which the crisis is simultaneously treated as a legal, fiscal, economic, and social problem.

Anahtar Kelimeler : rental question, housing crisis, state institutions, urban politics, Türkiye

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

1. Introduction

The rapid escalation of housing rents has become one of the defining features of Türkiye's broader housing crisis since the 2018 currency and debt crisis. Accelerating inflation, declining purchasing power, rising housing prices, and the increasing financialization of residential property have fundamentally transformed access to rental housing, making affordability one of the country's most pressing socio-economic and political challenges. While the Turkish housing system has historically been characterized by high levels of homeownership and a relatively underdeveloped rental sector, recent developments have repositioned rental housing at the center of public debate and policy intervention. Existing scholarship has largely interpreted these developments through the concepts of housing financialization, assetization, and the transformation of housing into an investment vehicle. This literature has demonstrated how housing increasingly functions as a financial asset, generating wealth accumulation for property owners while simultaneously deepening housing inequalities and limiting access to affordable housing. However, considerably less attention has been devoted to the institutional governance of the rental question itself. Although numerous public institutions have intervened in response to the rental crisis, these interventions have rarely been examined as components of a broader state strategy for governing rental housing.

This paper argues that the rental question should not simply be understood as a consequence of housing market dynamics, but also as an outcome of changing forms of state intervention. Rather than asking whether individual policy measures have succeeded or failed, the analysis investigates how different state institutions define the rental crisis, what policy instruments they employ, and how these institutional responses collectively reshape the governance of rental housing. In doing so, the paper shifts attention from housing markets alone to the institutional architecture through which the crisis is interpreted and managed. The analysis draws on a TÜBİTAK-funded research project on rental housing access in Türkiye and employs a qualitative document analysis covering the period between 2018 and 2026. The empirical material consists of Development Plans and Housing Specialization Commission Reports, Inflation Reports published by the Central Bank of the Republic of Türkiye (CBRT), official publications and policy statements of the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Justice, the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, and the Housing Development Administration (TOKİ), together with legal regulations, administrative statistics, institutional reports, and media archives. These documents are examined comparatively to identify how different state institutions construct the rental crisis, define policy priorities, and develop distinct forms of intervention.

The paper focuses on five institutional arenas: Development Plans and Housing Specialization Commission Reports, the Central Bank of the Republic of Türkiye, the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Justice, and the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change together with TOKİ. Examining these institutions simultaneously makes it possible to capture the multiple governmental rationalities through which the rental question is addressed. The findings suggest that the governance of rental housing in Türkiye is characterized not by a coherent housing policy regime but by fragmented and multi-layered

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

institutional interventions. Development planning frames the crisis primarily as a problem of affordability and housing supply; the Central Bank approaches rental housing as an inflationary and macroeconomic concern; the Ministry of Treasury and Finance prioritizes taxation, monitoring, and digital governance; the Ministry of Justice governs the crisis through legal regulation, litigation, and mediation mechanisms; while the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change together with TOKİ emphasize supply-oriented and construction-led solutions. These institutional responses frequently overlap, coexist, and occasionally contradict one another.

The paper therefore argues that the governance of the rental question reflects broader transformations in state restructuring, urban politics, and housing financialization in Türkiye. Rather than producing a unified strategy for addressing housing affordability, state institutions govern the crisis through different institutional logics that simultaneously construct rental housing as a legal, fiscal, economic, financial, and social problem.

2. Governing the Rental Question Through Development Planning

Development Plans provide an important lens through which to examine the changing role of the state in governing rental housing. Unlike short-term policy interventions, Development Plans reflect long-term governmental priorities and reveal how the rental question has been defined within broader strategies of economic development, urbanization, and housing policy. A historical reading of successive Development Plans demonstrates that the state's understanding of rental housing has undergone three major transformations: from direct public responsibility during the developmental period, to the marginalization of rental housing under market-oriented reforms after 1980, and finally to the re-emergence of the rental question following the recent housing crisis.

2.1. Rental Housing as a Public Responsibility

The Second Five-Year Development Plan (1966) identified the absence of an institutional mechanism capable of providing affordable rental housing for low- and middle-income households as one of the major weaknesses of the Turkish housing system (Second Five-Year Development Plan, 1966: 18). Rather than treating rental housing as an ordinary market commodity, the Plan considered it a social policy issue requiring public intervention. This approach became more explicit in the Third Five-Year Development Plan (1972), which argued that the private sector had failed to produce affordable rental housing and therefore assigned this responsibility directly to the state (Third Five-Year Development Plan, 1972: 27, 59, 66, 78). Within this framework, the Emlak Kredi Bank was designated as the principal public institution responsible for implementing rental housing policies (Third Five-Year Development Plan, 1972: 71). Similarly, the Fourth Five-Year Development Plan (1977) emphasized the responsibilities of municipalities in rental housing provision by referring to the Municipal Law No. 1580, highlighting local governments as important actors in expanding the rental housing stock (Fourth Five-Year Development Plan, 1977: 91). The Fifth Five-Year Development Plan (1983) maintained that the state should continue supporting low-income households through public rental housing production, particularly in rapidly growing urban areas experiencing

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

intense migration, although it offered relatively limited institutional detail regarding implementation (Fifth Five-Year Development Plan, 1983: 26). Taken together, these early planning documents conceptualized rental housing primarily as a matter of social welfare and urban development. The dominant assumption was that market mechanisms alone could not adequately satisfy the housing needs of low-income households and that public institutions therefore had a direct responsibility to intervene in rental housing provision.

2.2. The Marginalization of Rental Housing under Market-Oriented Housing Policies

Although the Seventh Five-Year Development Plan (1996) continued to devote considerable attention to rental housing, it also reflected an important transition in policy thinking. The Plan acknowledged that low-income households' housing needs remained largely unmet by market mechanisms and emphasized that many disadvantaged households continued to live as tenants in informal settlements (Seventh Five-Year Development Plan, 1996: 40). It further noted that rental relations in Türkiye were overwhelmingly organized through private market transactions and that institutional regulation remained extremely limited (Seventh Five-Year Development Plan, 1996: 162). Unlike earlier Development Plans, however, the proposed policy solutions shifted away from direct state provision. Instead, the Plan recommended legal reforms enabling housing cooperatives to produce rental housing, support for non-profit housing associations, and the development of dispersed municipal rental housing stocks combined with information and brokerage mechanisms rather than large-scale public construction (Seventh Five-Year Development Plan, 1996: 168-170). Despite this relatively comprehensive discussion, rental housing rapidly disappeared from the planning agenda after the 1990s. The Eighth Five-Year Development Plan (2001) made only brief reference to the establishment of non-profit cooperatives capable of producing rental housing for low-income households (Eighth Five-Year Development Plan, 2001: 5, 19). The Ninth Five-Year Development Plan (2007) virtually ignored rental housing altogether, while the Housing Specialization Commission Report prepared for the Eleventh Development Plan (2018) mentioned social rental housing only in passing, noting merely that Türkiye lacked an appropriate legal framework should such policies become necessary (Housing Specialization Commission Report, Eleventh Development Plan, 2018: 70). This gradual disappearance of rental housing from national development planning coincided with the broader shift toward market-led housing policies and the promotion of homeownership that characterized Turkish housing policy after the 1980s. During this period, rental housing largely ceased to be treated as an independent policy field and became subordinated to broader objectives of housing production, private ownership, and real estate development.

2.3. The Return of the Rental Question

The Twelfth Development Plan Housing Specialization Commission Report (2023) marks a significant departure from this long period of relative neglect. Reflecting the rapid increase in housing prices and rents after 2020, the Report explicitly recognizes that rental housing has become a structural affordability crisis as housing and rental prices have increasingly diverged from household incomes (Housing Specialization Commission Report, Twelfth Development

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

Plan, 2023). The Report simultaneously identifies the growing transformation of housing into an investment asset, arguing that residential property has become increasingly attractive because of its perceived security, capital appreciation, rental income potential, and role in intergenerational wealth transfer (Housing Specialization Commission Report, 2023: 17-20). Consequently, it argues that improving affordability requires not only expanding housing supply but also strengthening the rental housing sector through new institutional arrangements and sustainable financing mechanisms (Housing Specialization Commission Report, 2023: 20). Unlike earlier Development Plans, the Twelfth Plan proposes a broad range of policy instruments specifically targeting the rental market. These include mobilizing vacant housing stock through legal and fiscal incentives, introducing progressive taxation on multiple-home ownership and vacant dwellings, establishing an institutional rental sector with the participation of both private developers and TOKİ, allocating Treasury land for long-term social rental housing, limiting foreign housing purchases in selected regions, and developing financial models based on rental income securitization to support long-term investment in affordable rental housing (Housing Specialization Commission Report, 2023: 52-61, 74). Taken together, these proposals illustrate the re-emergence of the rental question within Turkish development planning. However, rather than returning to the earlier developmental model based on direct public provision, contemporary planning combines social housing objectives with market-based financial instruments and institutional investment mechanisms. The rental question therefore reappears not simply as a housing policy issue but as a field where social policy, financial markets, taxation, and institutional investment increasingly intersect.

3. Governing Rental Housing as an Inflationary Problem: The Central Bank of the Republic of Türkiye

Unlike Development Plans, which frame rental housing within the broader context of housing policy, the Central Bank of the Republic of Türkiye (CBRT) approaches the rental question primarily through the lens of macroeconomic stability and inflation control. As the institution responsible for maintaining price stability, the CBRT has become one of the state's most important producers of housing market data and analyses. It publishes the Housing Price Index (HPI), covering both Türkiye as a whole and twenty-six statistical regions since 2010, and, beginning in 2026, introduced the New Tenant Rent Index (Yeni Kiracı Kira Endeksi, YKKE) to monitor developments in newly signed rental contracts on a monthly basis (CBRT, 2026). These datasets, together with the quarterly Inflation Reports, provide valuable insights into how the rental crisis is interpreted within the framework of monetary policy. A review of seventeen Inflation Reports published between 2022 and the first quarter of 2026 reveals a gradual transformation in the Central Bank's understanding of rental housing. Initially treated primarily as a component of consumer price inflation, rental housing increasingly emerged as a broader issue involving housing supply, institutional regulation, household wealth, and data governance.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

3.1. Rental Inflation as a Macroeconomic Risk

The CBRT's 2023 Inflation Report identifies rental prices as one of the principal contributors to consumer inflation (CBRT, 2023: 22). According to the report, persistent supply-demand imbalances in the housing market together with the widespread practice of indexing rental contracts to past inflation have accelerated rent increases, making rental inflation a significant risk for overall price stability (CBRT, 2023: 39). This assessment became even more explicit in the first Inflation Report of 2024. The Bank argues that high inflation has reinforced housing's function as an investment asset, thereby intensifying upward pressure on rental prices. Rental inflation has exceeded overall consumer inflation since 2022 and accelerated further following the February 2023 earthquakes. By January 2024, while annual consumer inflation stood at 64.9 percent, annual rental inflation had reached 111.8 percent (CBRT, 2024a).

Subsequent reports consistently portray rental inflation as one of the most persistent components of the inflation basket. The second Inflation Report of 2024 identifies rents as the expenditure category recording the highest annual price increases (CBRT, 2024b: 25). The third report emphasizes the strong inertia characterizing rental inflation, arguing that rent increases are likely to remain elevated because rental contracts continue to be indexed to previous inflation while post-earthquake supply shortages persist (CBRT, 2024c: 38). Similarly, the fourth report notes that rent inflation is largely driven by newly signed and renewed rental contracts and that CBRT's leading indicators suggest that rental inflation will remain high despite recent moderation in market rents (CBRT, 2024d: 53–54). Finally, the first Inflation Report of 2026 explains that rental inflation exhibits considerable lag because official CPI measures are based largely on existing contracts, which are generally updated only once a year. Consequently, changes in market rents are reflected only gradually in measured inflation, allowing rental inflation to remain persistently high even after market conditions begin to improve (CBRT, 2026: 37–40).

3.2. From Inflation Monitoring to Data Governance

While inflation remains the Bank's primary concern, the reports increasingly emphasize the importance of improving institutional data infrastructure for the rental market. The 2024 Inflation Report argues that more effective housing policies require comprehensive digital monitoring of rental contracts, standardized leasing procedures, and stronger administrative data systems capable of tracking developments in the rental market in real time (CBRT, 2024a: 57–58). The reports further argue that improving data quality is essential not only for housing policy but also for monetary policy itself, as more accurate information regarding newly signed rental contracts would enable policymakers to distinguish temporary price shocks from persistent inflationary pressures.

3.3. Expanding the Policy Agenda

Although the Central Bank's institutional mandate concerns monetary policy rather than housing policy, its reports increasingly extend beyond inflation analysis by discussing broader policy interventions. The 2024 reports recommend expanding the supply of rental housing, strengthening institutional rental markets, and developing state-supported social rental housing systems (CBRT, 2024a: 57–58). They also suggest considering additional fiscal instruments,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

including progressive taxation based on the number of housing units owned and taxes on vacant dwellings, as possible mechanisms for improving housing market efficiency (CBRT, 2024a: 59). Perhaps the most remarkable shift appears in the first Inflation Report of 2025. For the first time, the Bank explicitly situates rental housing within household balance sheets and wealth accumulation. According to the report, while Turkish households held approximately USD 505 billion in financial assets during the third quarter of 2024, the estimated value of rental housing reached approximately USD 701 billion (CBRT, 2025: 48). Moreover, the increase in the value of rental housing reached almost 70 percent of quarterly GDP during the first quarter of 2022, highlighting the extraordinary role of housing appreciation in household wealth formation (CBRT, 2025: 49). These findings suggest that the Central Bank increasingly recognizes housing not merely as a component of the consumption basket but also as one of the country's largest stores of private wealth. Consequently, the rental question gradually moves beyond inflation management and becomes linked to broader concerns regarding financial stability, household portfolios, and asset accumulation. Overall, the CBRT constructs the rental crisis primarily as a macroeconomic and inflationary problem. Yet over time, its institutional perspective expands to encompass questions of housing supply, data governance, taxation, and wealth accumulation. Rather than proposing a comprehensive housing policy, the Bank reframes rental housing as a critical variable within Türkiye's broader macroeconomic management and financial system.

3. Governing Rental Housing as an Inflationary Problem: The Central Bank of the Republic of Türkiye

Unlike Development Plans, which frame rental housing within the broader context of housing policy, the Central Bank of the Republic of Türkiye (CBRT) approaches the rental question primarily through the lens of macroeconomic stability and inflation control. As the institution responsible for maintaining price stability, the CBRT has become one of the state's most important producers of housing market data and analyses. It publishes the Housing Price Index (HPI), covering both Türkiye as a whole and twenty-six statistical regions since 2010, and, beginning in 2026, introduced the New Tenant Rent Index (Yeni Kiracı Kira Endeksi, YKKE) to monitor developments in newly signed rental contracts on a monthly basis (CBRT, 2026). These datasets, together with the quarterly Inflation Reports, provide valuable insights into how the rental crisis is interpreted within the framework of monetary policy. A review of seventeen Inflation Reports published between 2022 and the first quarter of 2026 reveals a gradual transformation in the Central Bank's understanding of rental housing. Initially treated primarily as a component of consumer price inflation, rental housing increasingly emerged as a broader issue involving housing supply, institutional regulation, household wealth, and data governance.

3.1. Rental Inflation as a Macroeconomic Risk

The CBRT's 2023 Inflation Report identifies rental prices as one of the principal contributors to consumer inflation (CBRT, 2023: 22). According to the report, persistent supply-demand imbalances in the housing market together with the widespread practice of indexing rental

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

contracts to past inflation have accelerated rent increases, making rental inflation a significant risk for overall price stability (CBRT, 2023: 39). This assessment became even more explicit in the first Inflation Report of 2024. The Bank argues that high inflation has reinforced housing's function as an investment asset, thereby intensifying upward pressure on rental prices. Rental inflation has exceeded overall consumer inflation since 2022 and accelerated further following the February 2023 earthquakes. By January 2024, while annual consumer inflation stood at 64.9 percent, annual rental inflation had reached 111.8 percent (CBRT, 2024a). Subsequent reports consistently portray rental inflation as one of the most persistent components of the inflation basket. The second Inflation Report of 2024 identifies rents as the expenditure category recording the highest annual price increases (CBRT, 2024b: 25). The third report emphasizes the strong inertia characterizing rental inflation, arguing that rent increases are likely to remain elevated because rental contracts continue to be indexed to previous inflation while post-earthquake supply shortages persist (CBRT, 2024c: 38). Similarly, the fourth report notes that rent inflation is largely driven by newly signed and renewed rental contracts and that CBRT's leading indicators suggest that rental inflation will remain high despite recent moderation in market rents (CBRT, 2024d: 53–54). Finally, the first Inflation Report of 2026 explains that rental inflation exhibits considerable lag because official CPI measures are based largely on existing contracts, which are generally updated only once a year. Consequently, changes in market rents are reflected only gradually in measured inflation, allowing rental inflation to remain persistently high even after market conditions begin to improve (CBRT, 2026: 37–40).

3.2. From Inflation Monitoring to Data Governance

While inflation remains the Bank's primary concern, the reports increasingly emphasize the importance of improving institutional data infrastructure for the rental market. The 2024 Inflation Report argues that more effective housing policies require comprehensive digital monitoring of rental contracts, standardized leasing procedures, and stronger administrative data systems capable of tracking developments in the rental market in real time (CBRT, 2024a: 57–58). The reports further argue that improving data quality is essential not only for housing policy but also for monetary policy itself, as more accurate information regarding newly signed rental contracts would enable policymakers to distinguish temporary price shocks from persistent inflationary pressures.

3.3. Expanding the Policy Agenda

Although the Central Bank's institutional mandate concerns monetary policy rather than housing policy, its reports increasingly extend beyond inflation analysis by discussing broader policy interventions. The 2024 reports recommend expanding the supply of rental housing, strengthening institutional rental markets, and developing state-supported social rental housing systems (CBRT, 2024a: 57–58). They also suggest considering additional fiscal instruments, including progressive taxation based on the number of housing units owned and taxes on vacant dwellings, as possible mechanisms for improving housing market efficiency (CBRT, 2024a: 59). Perhaps the most remarkable shift appears in the first Inflation Report of 2025. For the first time, the Bank explicitly situates rental housing within household balance sheets and wealth

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

accumulation. According to the report, while Turkish households held approximately USD 505 billion in financial assets during the third quarter of 2024, the estimated value of rental housing reached approximately USD 701 billion (CBRT, 2025: 48). Moreover, the increase in the value of rental housing reached almost 70 percent of quarterly GDP during the first quarter of 2022, highlighting the extraordinary role of housing appreciation in household wealth formation (CBRT, 2025: 49). These findings suggest that the Central Bank increasingly recognizes housing not merely as a component of the consumption basket but also as one of the country's largest stores of private wealth. Consequently, the rental question gradually moves beyond inflation management and becomes linked to broader concerns regarding financial stability, household portfolios, and asset accumulation. Overall, the CBRT constructs the rental crisis primarily as a macroeconomic and inflationary problem. Yet over time, its institutional perspective expands to encompass questions of housing supply, data governance, taxation, and wealth accumulation. Rather than proposing a comprehensive housing policy, the Bank reframes rental housing as a critical variable within Türkiye's broader macroeconomic management and financial system.

5. Governing the Rental Question through Law: The Ministry of Justice

While the Central Bank frames the rental crisis primarily as a source of inflation and the Ministry of Treasury and Finance approaches it through taxation and fiscal governance, the Ministry of Justice constructs the rental question as a legal problem. As disputes between landlords and tenants intensified following the sharp increase in rents after 2021, the legal system became one of the principal arenas through which the state intervened in the housing market. Legislative amendments, rent regulations, judicial proceedings, and mandatory mediation collectively transformed the Ministry of Justice into a central actor in the governance of the rental crisis. This section draws upon multiple sources, including official press releases issued by the Ministry of Justice, justice statistics, legal regulations, and systematically collected reports documenting governmental interventions in the rental market. Together, these sources reveal that the Ministry's response has increasingly focused on managing legal disputes generated by the housing crisis rather than addressing the structural causes of housing unaffordability.

5.1. Price Regulation as Emergency Legal Intervention

The first major legal intervention into the rental market preceded the introduction of the 25 percent rent increase ceiling. In response to the inflationary pressures following the 2018 currency crisis, Parliament amended the legal framework governing rent increases through the *Law on Amendments to Tax Laws and Certain Other Laws and Decree Laws*, which entered into force on 1 January 2019. Under the new regulation, annual rent increases were no longer calculated according to the Domestic Producer Price Index (Yİ-ÜFE) but were instead limited by the twelve-month average Consumer Price Index (CPI). Since producer inflation generally exceeded consumer inflation, this amendment substantially reduced legally permitted rent increases. For example, the maximum annual increase fell from 33.64 percent to 16.33 percent in 2019 (Yeni Şafak, 2019). Although this amendment temporarily moderated rent increases,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

its effectiveness declined rapidly as inflation accelerated after 2021. Against this background, the Ministry of Justice began preparing more direct interventions into the rental market. In June 2022, then Minister of Justice Bekir Bozdağ announced that the government was working on a formula that would protect both landlords and tenants while preventing excessive rent increases and speculative behaviour in the housing market (Demircan, 2022). Bozdağ emphasized that the proposed regulation would constitute an extraordinary and temporary measure designed to distribute the burdens created by inflation more evenly between the parties (Ministry of Justice Press Office, 2022a).

Following joint consultations coordinated by the Vice Presidency and involving the Ministry of Justice, the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, and the Ministry of Trade, Parliament introduced a temporary amendment to the Turkish Code of Obligations limiting annual rent increases for residential leases to 25 percent. Initially adopted until July 2023, the measure was subsequently extended for an additional year (Ministry of Justice Press Office, 2022b). The Ministry simultaneously considered additional legal sanctions against landlords imposing excessive rent increases. Minister Bozdağ publicly discussed possible criminal penalties, administrative fines, and judicial sanctions targeting what were described as "opportunistic" landlords exploiting extraordinary market conditions (Çalık, 2023). These discussions illustrate that the state increasingly approached rental inflation not only as an economic phenomenon but also as a legal problem requiring exceptional regulatory intervention.

5.2. The Judicialization of the Rental Crisis

Despite these legal interventions, the evidence suggests that direct rent regulation had only a limited impact on controlling rental inflation. At the same time, it substantially increased legal disputes between landlords and tenants, shifting conflicts from the housing market into the judicial system. Official justice statistics demonstrate an unprecedented increase in rental litigation after the introduction of the rent ceiling. The number of rent-related lawsuits increased from approximately 5,000 cases in 2021 to 26,540 in 2022, rising further to 65,002 cases in 2023 and reaching 114,524 cases in 2024. Within only three years, rent-related litigation increased more than twenty-fold. A similar pattern is observed in eviction proceedings. Cases concerning the eviction of tenants increased from 36,631 in 2021 to 42,031 in 2022, before rising sharply to 91,183 in 2023 and 127,676 in 2024. Court-enforced evictions also continued to increase, rising from 27,232 cases in 2022 to 30,039 in 2023 and 34,366 in 2024. The number of litigants involved in rental disputes displays an equally dramatic trajectory. Parties involved in rent-related lawsuits increased from 38,652 in 2021 to 44,051 in 2022, before more than doubling to 93,206 in 2023 and reaching 129,700 in 2024. Comparable increases occurred in eviction litigation, while enforcement proceedings also expanded steadily throughout the same period. Taken together, these figures suggest that the rental crisis became increasingly judicialized. Rather than reducing tensions within the rental market, emergency legal regulations generated new forms of legal conflict that increasingly required judicial resolution. Landlord-tenant relations were therefore progressively reorganized through litigation,

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

transforming ordinary housing disputes into one of the fastest-growing categories within Türkiye's civil justice system.

5.3. Governing Conflict through Mediation

The rapid increase in litigation also placed substantial pressure on the judicial system. Rather than relying exclusively on conventional court procedures, the Ministry introduced mandatory mediation as an alternative mechanism for resolving rental disputes. The *Law No. 7445 on Amendments to the Enforcement and Bankruptcy Law and Certain Other Laws*, adopted on 5 April 2023, introduced mandatory mediation for disputes arising from residential lease agreements, excluding enforcement-based eviction proceedings (Ministry of Justice Press Office, 2023a). Beginning on 1 September 2023, parties were required to attempt mediation before initiating court proceedings. According to official statements issued by the Ministry, the mediation system received 50,089 applications during its first two months of operation, with 59.16 percent of disputes reportedly resolved without litigation (Ministry of Justice Press Office, 2023b). By August 2025, the cumulative number of applications had reached 383,502, while 135,673 disputes had resulted in settlement agreements between landlords and tenants (Ministry of Justice Press Office, 2025).

The Ministry has consistently presented mediation as an efficient alternative dispute resolution mechanism capable of reducing judicial workloads while allowing parties to resolve conflicts more rapidly and amicably than through conventional court proceedings (Ministry of Justice Press Office, 2025). From the perspective developed in this paper, however, mediation represents more than a procedural reform. Rather than eliminating the structural causes of the rental crisis, it institutionalizes new mechanisms for governing the conflicts produced by the crisis itself. The rapid expansion of mediation illustrates that state intervention increasingly focuses on managing landlord-tenant disputes after they emerge rather than addressing the underlying processes that generate housing unaffordability. Overall, the Ministry of Justice governs the rental question through legal regulation, litigation, and mediation. Its interventions reveal a broader transformation in which the housing crisis is progressively translated into a legal problem, shifting the governance of rental housing from questions of housing provision toward the management of legal conflict. In this sense, the Turkish rental crisis has become not only an affordability crisis but also an increasingly judicialized field of urban governance.

6. Governing the Rental Question through Housing Supply: The Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change and TOKİ

Compared to the institutions examined in the previous sections, the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change and its affiliated Housing Development Administration (TOKİ) occupy a distinct position in the governance of the rental question. Rather than regulating rental prices, taxation, or legal disputes, these institutions intervene primarily through housing production and supply-side policies. Consequently, their approach reflects a long-standing assumption within Turkish housing policy that increasing housing supply constitutes the principal solution to affordability problems in the rental market. Unlike the Central Bank or the Ministry of Justice, neither the Ministry nor TOKİ regularly publishes

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

comprehensive datasets on rental housing. Their institutional approach is therefore reconstructed through official statements, policy announcements, and publications appearing in *TOKİ Haber*, which systematically documents governmental housing initiatives and policy priorities. The Ministry's first direct response to the emerging rental crisis appeared in May 2022. Minister Murat Kurum announced that the Ministry was working jointly with the Ministry of Treasury and Finance and the Ministry of Justice to develop a policy framework that would protect both landlords and tenants while addressing rapidly increasing rents (TOKİ Haber, 2022a). Although these discussions eventually contributed to the introduction of the temporary rent increase ceiling, the Ministry consistently maintained that long-term solutions should focus on expanding housing supply rather than relying on permanent market regulation.

This supply-oriented perspective became particularly visible in August 2022, when the Ministry introduced new regulations allowing vacant office buildings to be converted into residential units. The policy aimed to mobilize underutilized commercial property, particularly in metropolitan areas, with the objective of creating approximately 50,000 additional housing units without requiring new large-scale construction projects (TOKİ Haber, 2022b). Rather than intervening directly in rental prices, the Ministry sought to increase the available housing stock in order to ease market pressures. A more significant institutional innovation emerged in 2025 when TOKİ announced that it would, for the first time in the history of the Republic, develop a state-owned social rental housing programme (TOKİ Haber, 2025). The project envisages the construction of 15,000 rental dwellings in Istanbul that will remain under public ownership and be allocated to eligible households through a lottery system. Unlike previous social housing programmes centred on homeownership, these dwellings are intended to remain within the public rental stock, with rents set below prevailing market levels. TOKİ will also retain responsibility for property management, maintenance, and supervision, thereby creating a more institutionalized model of public rental housing.

This initiative represents an important departure from Türkiye's traditional emphasis on owner-occupation and signals a growing recognition that rental housing requires dedicated policy instruments. At the same time, however, the programme remains embedded within a broader construction-led strategy. Rather than fundamentally restructuring the rental market, the proposed solution continues to prioritize expanding housing supply through public development projects. Overall, the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change and TOKİ govern the rental question primarily through housing production. Their interventions frame the rental crisis largely as a consequence of insufficient supply and emphasize construction-based solutions as the principal mechanism for restoring affordability. Although the introduction of public rental housing marks an important institutional innovation, it does not fundamentally challenge the broader supply-oriented paradigm that has long characterized Turkish housing policy. Instead, it complements the fragmented governance regime identified throughout this paper by adding another institutional logic through which the rental question is addressed.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

7. Conclusion

This paper has examined how the rental question has been governed by different state institutions in Türkiye during the period following the 2018 currency and debt crisis. Rather than treating the rental crisis simply as a consequence of market dynamics or housing financialization, the analysis has shifted attention to the institutional practices through which the state interprets and governs the crisis. By comparing Development Plans, the Central Bank of the Republic of Türkiye, the Ministry of Treasury and Finance, the Ministry of Justice, and the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change together with TOKİ, the paper demonstrates that rental housing has become an increasingly important field of state intervention. The findings reveal that the Turkish state does not approach the rental crisis through a single or coherent housing policy. Instead, each institution constructs the rental question according to its own administrative mandate and policy priorities. Development Plans frame the crisis primarily as a problem of affordability, housing provision, and long-term planning. The Central Bank interprets rapidly rising rents as a source of inflationary pressure and macroeconomic instability while increasingly recognizing housing as a major component of household wealth. The Ministry of Treasury and Finance governs the rental market through taxation, digital infrastructures, and fiscal surveillance. The Ministry of Justice addresses the crisis through legal regulation, litigation, and mediation, transforming landlord-tenant relations into an expanding field of judicial governance. Finally, the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change together with TOKİ continue to prioritize supply-oriented interventions centred on housing production and construction. Taken together, these institutional responses illustrate that the rental question has become dispersed across multiple domains of state activity. Housing is simultaneously governed as an issue of macroeconomic stability, fiscal administration, legal regulation, urban development, and social policy. Rather than complementing one another within a unified housing strategy, these institutional interventions frequently operate according to different—and at times contradictory—policy rationalities. Consequently, the governance of rental housing in Türkiye is characterized less by policy coherence than by institutional fragmentation.

This fragmentation also reflects broader transformations in the relationship between the state and housing under conditions of housing financialization. As housing increasingly functions as both a financial asset and a source of wealth accumulation, state intervention extends well beyond conventional housing policy. The rental question is no longer confined to ministries responsible for housing but is increasingly governed through monetary policy, taxation, judicial institutions, and digital administrative infrastructures. The governance of rental housing therefore becomes an important site through which broader processes of state restructuring can be observed. More broadly, the Turkish case suggests that contemporary rental crises should not be understood solely as problems of insufficient housing supply or market failure. They also involve changing forms of state governance that redistribute responsibilities across multiple public institutions, each mobilizing distinct policy instruments and administrative logics. Examining these institutional configurations provides a more comprehensive understanding of how rental housing is governed in contexts of deepening housing financialization and urban restructuring. Future research could build on this institutional perspective by comparing how different national housing systems govern rental crises under

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

similar conditions of housing financialization. Such comparative analyses would contribute to a broader understanding of how states increasingly govern housing not only through housing policy itself, but through a wider set of legal, fiscal, monetary, and administrative institutions.

References:

Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 2022a. "Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın kira düzenlemesine ilişkin açıklaması."

Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 2022b. "Konut kiralarına ilişkin geçici düzenleme hakkında basın açıklaması."

Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 2023a. "7445 Sayılı Kanun kapsamında kira uyuşmazlıklarında zorunlu arabuluculuk."

Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 2023b. "Kira uyuşmazlıklarında arabuluculuk uygulamasına ilişkin açıklama."

Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. 2025. "Kira uyuşmazlıklarında arabuluculuk istatistikleri."

Adalet Bakanlığı. 2025. *Adalet İstatistikleri 2024.* https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 1966. *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972).*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 1972. *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977).*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 1977. *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983).*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 1983. *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989).*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 1996. *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000).*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.*

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2007. *Dokuzuncu Kalkınma Planı.*

T.C. Kalkınma Bakanlığı. 2018. *On Birinci Kalkınma Planı: Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu.* Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2023. *On İkinci Kalkınma Planı: Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu.* Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TCMB. 2023. "Enflasyon Raporu 2023-III: Ekonomik Görünüm." https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/11edbd4c-93c3-47a6-bd4e-6b04bd00d18f/2b23_iii.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-11edbd4c-93c3-47a6-bd4e-6b04bd00d18f-oCmrmOl

TCMB. 2024a. "Enflasyon Raporu 2024-I: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/128c8c79-263d-4f6d-944f-cd618c1fe945/2b24_i.pdf.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-128c8c79-263d-4f6d-944f-cd618c1fe945-oS83a2U

TCMB. 2024b. "Enflasyon Raporu 2024-II: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/596368f6-cc95-4228-bc72-cdf0ad8a010e/2b24_ii.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-596368f6-cc95-4228-bc72-cdf0ad8a010e-oZMOngq

TCMB. 2024c. "Enflasyon Raporu 2024-III: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ad47d6b9-35f0-41a4-aac1-491378e02dd8/2b24_iii.pdf.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-ad47d6b9-35f0-41a4-aac1-491378e02dd8-p7HdgCD

TCMB. 2024d. "Enflasyon Raporu 2024-IV: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/3122bc8e-4a8c-403b-91d8-11867fcdd725/2b24_iv.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-3122bc8e-4a8c-403b-91d8-11867fcdd725-pha0.8F

TCMB. 2025. "Enflasyon Raporu 2025-I: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2ca1adc1-9a32-463f-ab12-176becab4476/2b25_i.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-2ca1adc1-9a32-463f-ab12-176becab4476-pjvtRXC

TCMB. 2026. "Enflasyon Raporu 2026-I: Ekonomik Görünüm." https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d9cce3ba-0699-4289-a4b3-5777b46dce3c/2b26_i.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d9cce3ba-0699-4289-a4b3-5777b46dce3c-pNgYbSf

TCMB Blog. 2026. "Kiralar İçin Yeni Bir Gösterge: Yeni Kiracı Kira Endeksi." https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/kiralar+icin+yeni+bir+gosterge+yeni+kiraci+kira+endeksi

TOKİ Haber. 2022a. "Bakan Murat Kurum'dan kira düzenlemesine ilişkin açıklamalar." https://www.tokihaber.com.tr/

TOKİ Haber. 2022b. "Boş ofislerin konuta dönüştürülmesine ilişkin düzenleme." https://www.tokihaber.com.tr/

ISBN NR. : 978-625-8795-16-5

TOKİ Haber. 2025. "TOKİ'den Cumhuriyet tarihinde ilk kiralık sosyal konut projesi." https://www.tokihaber.com.tr/